

BL. JAN SARKANDER.

JEHO DOBA, ŽIVOT A BLAHOSLAVENÍ.

KE TŘISTALETÉMU VÝROČÍ JEHO SMRTI

NAPSALI

JAN TENORA

A.

DR. JOSEF FOLTYNOVSKÝ.

V OLOMOUCI 1920.

NÁKLADEM MATICE CYRILOMETODĚJSKÉ.

Nil obstat.

Dr. Josephus Škrabal,
censor.

Imprimatur.

Henricus Geisler,
vicarius generalis.

Dr. Leop. Prečan,
cancellarius.

Obsah :

DÍL I.

Doba zápasů politických a náboženských od r. 1600-1620.

Předmluva	11
Úvod	13

Oddíl první.

Přehled náboženských stran.

1. Katolíci. Význam a moc biskupa olomouckého. Biskup je samostatný, žádnému metropolitovi nepodřízený. Postavení jeho v zemi. Statky biskupské. Stav prelátský. Kláštery. Fary. Ztráty katolického náboženství. Rozdělení diecése. Nedostatek kněží a ubohé postavení jejich 15
2. Podobaři (kališní, utrakvisté). Kališní v rozkladu hynou. Povolení kalicha nemělo výsledku. Kardinál Dietrichštejn zakázal podávati z kalicha. Kališní splývají s protestanty a zbylo z nich jen jméno 62
3. Čeští bratři. Na Moravě byl větší díl jednoty bratrské. Rozvoj její nerušený. Konfesijní její vývoj; kalvínský směr nabyl převahy. Ubývá horlivosti a kázně a jednota pozbývá svého dřívějšího významu. Za Fridricha Falckého ohrožena jednota ve svém samostatném rázu 63
4. Protestanté. Páni ochránci protestantství, které dovoluje nutiti k víře poddané. Šíření se protestantismu na Moravě; závislost na vrchnosti. Učení protestantů nejednotné; vliv a převaha protestantů roste; stávají se politickou stranou na potlačení katolíků 67
5. Různé sekty. Novokřtenci, sekta německá, komunistická, bez politického vlivu. — Náboženství ve společenském životě. — Národnostní poměry 71

Oddíl druhý.

Poměry na Moravě začátkem 17. století.

Církev katolická na postupu. — Politický útlak.

1. Úspěšná činnost biskupa Stanislava Pavlovského pro katolickou církev. Nad církví absolutistický stát. Biskup kardinál Dietrichštejn. Bratr jeho Zikmund a spor jeho s Karlem z Žerotína. Správa zemská v úpadku. Reformační činnost kardinálova. Královská města Olomouc, Brno, Znojmo, Jihlava; města Vizovice, Ivančice. Snahy kardinálovy o dorost kněžský a jeho vzdělání. Překážky reformace katolické 74

2. Ladislav Berka. Probošt brněnský Eliáš Hovorka a spor jeho s kardinálem. Dosazení nejvyšších úřadů zemských. Utrpení Moravy. Další činnost kardinála; zklamání jeho nadějí, obtíže v duchovní správě. Úspěchy katolické . . . 106
3. Bouře Bočkajovců. Jednání císařovo o pomoc. Liknavost v obraně Moravy. Vpády na Moravu. Pomoc česká a slezská. Úspěchy vojenské v Uhrách. Příměří a jednání o mír. Smutný stav vojska; jeho propuštění. Nová pomoc česká. Plenění země a obtíže s vojáky. Mimořádné pomoci na válku. Pokořující mír vídeňský. Smutný stav země . . . 116
4. Řím dovolává se autority kardinála ve prospěch náboženství. Kardinál ujímá se u císaře zájmů náboženství katolického. Přehmaty pánů. Péče o spořádanou duchovní správu. Další pokroky náboženské; proti zlořádům se zakročuje . . . 132
5. Opava. Kardinál žádá o farní kostel. Císař poručí Opavským prokázatí právo své na kostel. Kardinál v Opavě. Císař nařizuje uvést do kostela katolického kněze. Vzpoura v městě proti tomu. Marná císařská komise. Císař hrozí trestem. Nová komise. Kostely zavřeny, ale potom násilím otevřeny. Acht Opavy. Knížata a stavové slezští při Opavských. Gaisberger dobyl Opavy. Trest. Mikuláš Sarkander děkanem v Opavě. 139
6. Císař proti bratru Matyášovi. Matyáš ujednal pro sebe smlouvu vídeňskou. Vojsko císařské plení Moravu. Nespokojenost na Moravě. Císař chce válku, Morava mír. Správa zemská neustálá. Berka mistodržícím úřadu hejtmanského. Karel z Liechtenštejna. Zbouření hajduků. Matyáš proti císaři . . . 164
7. Matyáš svolává sněm do Prešpurka. Konfederace uherských a rakouských stavů. Karel z Liechtenštejna působí na Moravě pro Matyáše. Zemský soud brněnský. Sjezd ve Slavkově. Bezvýsledný sněm brněnský. Na sjezdu ivančickém uzavřen spolek Uher, Rakous a Moravy s Matyášem: Morava odpadla od císaře. Matyáš táhne proti císaři. Stává se čekancem království českého. Smlouva libenská. Morava pod vládou arciknížete Matyáše . . . 177

Oddíl třetí.

Postup nekatoliků. — Obrana katoliků. — Moc stavovská na vrchu.

1. Zápis šterboholský. Protestanté bojují o náboženskou svobodu. Sněm v Olomouci: žádosti politické i náboženské. Sněm brněnský: politické žádosti všechny povoleny, ale v král. městech náboženská svoboda zůstala omezena. Ústupky učiněné vytýkají se kardinálu Dietrichštejnovi. V Rakousích povolena náboženská svoboda. Berné od klášterů žádané. Sněm v Olomouci 1609. Mikuláš Sarkander. Majestát v Čechách a Slezsku. Stavové ujímají se protestantů v městech. Opat Simon Farkaš. Poslové z Rakous na sněmě v Olomouci 1610. Spor o dědictví jiulišsko-kleveské. Morava zbrojí. Smír císařův s králem Matyášem. Stavové proti Maximiliánu Lvovi z Rožmitála, proti Žampachovi, Kavkovi, prelátům a Lobkovicovi. Evangelici v úřadech král. měst, ale v Jihlavě katolíci do rady nepřijati . . . 188
2. Opava. Farní důchody se zadržovaly. Stálé nepřátelství proti katolíkům; výtržnost v městě. Císař dal protestantům filiální kostel sv. Jiří. Knížata a stavové slezští proti kardinálovi. Děkanství obsazeno převorem P. Felixem z Vilna. Pán Opavy kníže Liechtenštejn přidal luteránům kostelík sv. Barbory . . . 233
3. Olomouc. Protestanté hlásí se o svobodu náboženskou i politickou. Rozepře mezi radou a protestanty. Protestantské bohoslužby a pohřby. Obnova rady 1610. Protestanté zřídili si v městě dům pro svou bohoslužbu. Spolek evangeliků; jejich direktori. Protestanté ve Vídni uvězněni; dům bohoslužebný zavřen. Evangelci za sněmu 1614. Nepřátelství evangeliků trvá . . . 244

4. Brno; evangelické bohoslužby zastaveny. Vizovští domohli se kazatele luteránského. Útisk katolíků od pánův i poddaných v některých místech. Nekatoličtí pánové zabezpečují si kazatele evangelické. Nesnášlivost ke katolíkům. Katolíci bez značnějších úspěchů, ale přece pracuje se na misiích. Projevy horlivosti náboženské. Stinné události . . . 272
5. Vpád Pasovských do Horních Rakous a do Čech. Vojenská opatření na Moravě. Pasovští zmocnili se Malé Strany. Stavové čeští zřídili si svou vládu. Král Matyáš na pomoc Čechům; korunován za krále českého. Poměr Moravy a Čech nově upraven: rovnost obou zemí a samospráva Moravy. Nové nebezpečí z Uher . . . 280
6. Matyáš vládcem všech zemí Rudolfa II. i císařem. Sněm brněnský 1612. Otázka o příslušnosti Opavska. Absolutistické snahy císařského dvora a odpor stavů. Zemský hejtman proti městům. Císařovy nesnáze peněžité; daně klášteru a visitace jich. Truchlivý obraz o vládě císařově. Hraničné spory. Válečné nebezpečí. Sněm v Olomouci a generální sněm v Linci: mír s Bethlenem a Turky. Knížectví opavské dáno Liechtenštejnovi. Žerotín složil úřad zemského hejtmána . . . 289
7. Ladislav z Lobkovic zemským hejtmánem. Usilí císařovo o peníze. Generální sněm v Praze. Sněm brněnský. Nouze u dvora; špatný stav vojska. Poselství moravské v Praze. Stále žádosti o peněžité pomoci. Arcikníže Ferdinand přijat od stavů českých za krále a od stavů moravských za markrabě na sněmu brněnském . . . 311

Oddíl čtvrtý.

Strany měří své síly.

1. Katolíci posílení, nekatoľici odhodláni neustoupiti. Defensoři svolali sjezd do Prahy. Císař zakazuje sjezdy. Vyhození místodržících; české povstání. Vláda direktoru. Začátek války. Morava císaři věrna. Žerotín pro smírné vyrovnaní. Sjezd v Olomouci: stavové odpírají pomoci Čechům. Sněm v Brně: marné zprostředkovací poselství do Čech. Čechové vedou úspěšné válku. Sjezd v Brně: stavové pro pokoj. Sněm brněnský: opozice proti vládě i Žerotínovi. Žerotín naposled ovládne stavy a odvrátí od spolku s Čechy . . . 323
2. Náboženská nesnášlivost a boje. Šíření náboženství katolického na panstvích duchovních i světských i v královských městech a jinde. Nové kláštery; missie. Nekatoľici proti katolíkům; násilí nekatolických pánů. Nové protestantské kostely. Stížnosti strany podobojí. Odpověď na ně. Srovnání nedokonáno . . . 342

Oddíl pátý.

Vítězství nekatolíků — pronásledování katolíků.

1. Neupřímné jednání o příměří. Sjezd v Brně. Žerotínovo pokojné, smírné stanovisko. Smrt císaře Matyáše. Král Ferdinand ujímá se vlády; v Čechách neuznán. Válečný program český. Na Moravě práce Žerotínova i kardinálova o pokoj. Vpád Čechů na Moravu. Sněm v Brně. Vláda direktorů protikatolická. Morava přidává se k odboji. Vojenská opatření. Žerotín, kardinál Dietrichštejn . . . 367
2. Královská města v rukou nekatolíků. Thurn vpádl do Rakous až k Vídní. V Čechách poražen Mansfeld u Záblati. Útisk katolíků v Čechách i na Moravě. Puchaim v Olomouci. Skleslost direktorů a jich jednání s arciknížetem Leopoldem. Začátek války na Moravě; Dampierre vpádl do země, ale poražen u Dolních Vistonic . . . 391
3. Brněnský sněm a jeho snesení: násilí proti katolíkům. Schválena konfederace zemí koruny české; její význam. Zvláštní články s Moravou. Sesazení krále Ferdinanda. Volba Fridricha Falckého . . . 403

4. Statky biskupství a kardinálové zabrány. Jednání s many. Kapitula olomoucká uvězněna. Pronásledování kněží, řeholníků a jeptíšek. Komisaři berou statky duchovní do zemské správy, odhadují je a prodávají. Katolíci odzbrojeni; nuceni přísahati ke konfederaci	410
5. Fridrich Falcký korunován; nesnášelivost kalvínská. Morava v tisni; země pleněna. Pomoc Gabriela Bethlena. Vojsko české, moravské a uherské u Vídně, ale ustoupilo. Sjezd v Brně: Ladislav Velen z Žerotína zemským hejtmanem, defensoři; stav prelátský zrušen. Vyjednávání s Uhry a Bethlenem. Mikulov dobyt. Sněm v Brně. Král Fridrich na Moravě; snesení válečná a proticirkevní. Vpád kozáků na Moravu. Spojenci krále Fridricha a koalice katolická	429
Doslov	445

DÍL II.

Život bl. Jana Sarkandra a jeho blahoslavení.

Předmluva	451
Literatura o bl. Janu Sarkandroví:	
a) Životopisy samostatné	456
b) Úryvky v různých spisech	463
c) Články v časopisech	469
d) Bibliografie literatury sarkanderské	471
Seznam použitých archivů	472

Oddíl první.

Život bl. Jana Sarkandra.

1. Sarkandrovo mládí. — Přehled dějin knižectví Těšínského. Vláda Václava II. a Kateřiny Sidonie. Narození Jana Sarkandra. Janův otec, matka, bratři, sestra. Rodina Sarkandrova v Příboře. Jesuitská kolej v Olomouci. Studium na školách jesuitských, učivo z latiny, řečtiny, učené knihy. Přednášky, koncertace, zkoušky, divadla. Deposice. Učitelé. Mariánské družiny. Sarkander v Olomouci. Život na školách olomouckých.	473
2. Filosofická a theologická studia Sarkandrova. — Jesuitská kolej pražská. Filosofické studium na jesuitských školách. Disputace. Akademie. Sarkander studuje logiku a fysiku v Praze. Bakalářství svobodných umění. Promoce Sarkandra na bakaláře. Sarkander metafysikem a mistrem. Grad misterský a promoce misterská. Pražská družina Mariánská. — Universita štyrskohradecká. Studium bohosloví na jesuitských akademiích. Sarkander ve Štyrském Hradci	507
3. Sarkandrova svěcení a první léta v duchovní správě. — Nižší svěcení. Sarkander u bratra Mikuláše v Opavě. Vyšší svěcení. Jan ustanoven farářem v Jaktři. Vypomáhá za uvězněného bratra v Opavě. Jan farářem v Uničově. Po útěku Mikulášově z vězení vyslýchán a uvězněn. Dopisy Uničovským z vězení. Jan na faře v Charvátech, pak ve Zdounkách. Ustanoven farářem v Boskovicích	523
4. Sarkander farářem v Holešově. — Náboženský stav v Holešově před příchodem Sarkandrovým. Jan vymáhá příslušné desátky od Ulersdorfera, Mengesreitra z Truklova, Tluka z Těšinovic, Bitovského z Bitova, Obešlíka z Litultovic. Žádost Kroměřížských o Sarkandra za kroměřížského děkana. Jednání bratří Sarkandrů o nadaci s měšťany uh.-hradištskými	539

Oddíl druhý. Mučednictví a smrt Jana Sarkandra.

1. Sarkander jat a uvězněn. — Jednání sněmovní v Brně v květnu 1619. Jan na pouti v Častochově. List Janův Lobkovicovi z Rybníka. Altham a Homonnay na dvoře varšavském. Lisovčici na Moravě. Jan nese Nejvyšší svátost v průvodu vstříc lisovčikům. Útěk Sarkandrův z Holešova. Jeho jetí a uvěznění v Olomouci 554
2. Sarkander vyslýchán a mučen. Jeho smrt a pohřeb. — První výslech Sarkandrův 13. února. Druhý výslech právem utrpným večer téhož dne. Domnělá vina Sarkandrova na vpádu lisovčiků. Sarkander po třetí vyslýchán 17. února a znovu mučen. Čtvrtý výslech 18. února; Sarkandrův protest proti pokusu porušiti zpovědní tajemství. Mučení ohněm. Sarkander mučedníkem za víru. Sarkandrovo strádání v žaláři. Kartusiani věznění s ním. Smrt mučedníka a pohřeb. Osudy jeho ostatků. 566

Oddíl třetí. Mučedníková oslava.

1. Přípravné práce k blahoslavení Sarkandrovu po r. 1740. — Úcta mučedníka za hranicemi Moravy. Důvody, proč nekonaly se přípravy k blahoslavení hned po Sarkandrově smrti. Porada v Římě r. 1715 o beatifikačním procesu. Stoleté výročí Janovy smrti. Beatifikační práce za kardinála Schrattenbacha. Vyslyšené prosby na přímluvu Sarkandrovu. 590
 2. Beatifikační proces za kardinála Troyera. — Proces informační: Členové soudu a svědci; prohlídka Sarkandrova hrobu; jednání v Římě. Proces apoštolský: Členové soudu a svědci; vyšetřované zázraky; soudní řízení v Římě 605
 3. Jan Sarkander blahoslaveným. — Otázka beatifikační za kardinála Rudolfa a arcibiskupa Chotka. Prerušení procesu za kardinála Sommerau-Beckha. Obnova beatifikačního řízení za kardinála Fürstenberka. Blahoslavné breve. Beatifikační slavnost v Římě, v Olomouci a na jiných místech. Sarkandrovka v Olomouci 625
- Závěr 636
- Přílohy k druhému dílu 641
- Ukazatel 737

Seznam vyobrazení.

1. Náměstí ve Skočově s rodným domkem bl. Sarkandra 475
2. Křtitelnice ve chrámě sv. Kříže ve Skočově 477
3. Rodní list Jana Sarkandra daný obce Skočovské 482
4. Sirotčinec se sochou bl. Jana Sarkandra na pozemku, jenž náležel rodičům Sarkandrovým 483
5. Dům v Příboře, v němž bl. Jan přebýval 488
6. Kaple bl. Jana Sarkandra u Příbora 489
7. Olomouc v roce 1593 503
8. Ladislav III. Popel z Lobkovic 549
9. Faksimile listu bl. Jana Sarkandra Lobkovicovi 558-559
10. Lisovčik 562
11. Místo u Troubek, kde byl bl. Sarkander jat 566
12. Skřípec, na němž byl bl. Sarkander mučen 570
13. Mučení bl. Jana Sarkandra 576
14. Kostel Nanebevzetí Panny Marie 585
15. Náhrobní deska postavená Janovým bratrem Mikulášem 586
16. Bl. Jan po posledním mučení 588
17. Sarkandrovka v Olomouci do roku 1908 592
18. Oltář bl. Jana s jeho ostatky v metrop. chrámě v Olomouci 633

DÍL I.

JAN TENORA:

**DOBA ZÁPASŮ
POLITICKÝCH A NÁBOŽENSKÝCH
OD ROKU 1600-1620.**

Předmluva.

Roku 1861 vydal profesor Matěj Procházka „Život bl. Jana Sarkandra, mučeníka“, jehož prvním dílem bylo obšírné vypsání „dvoustoletého zápasu náboženského v Čechách a na Moravě a konečného vítězství viry katolické“. Toto první česky psané vědecké dílo o dějinném období od Husa až po Bilou Horu právem bylo příznivě přijato a uznale oceněno; podávalo dobrý přehledný obraz náboženských i politických dějin českých za oné doby. Jak tehdy bylo skutečně třeba, hlavní zřetel obrácen byl na Čechy, které udávaly také Moravě dějinný směr.

Když teď po letech mělo se přikročiti k sepsání nového života bl. Jana Sarkandra, pokládal výbor sarkanderský, který se za tím cílem utvořil, za vhodné, aby zase jako první díl života onoho byly vypsány převraty politické i náboženské z doby blahoslavencovy. Podjal jsem se práce té, která byla na mne ukládána, ačkoli doba uložená byla krátká, a ačkoli netajil jsem si, že všechna nynější doba ani nemůže přinést práci mé potřebné a toužené podpory, a že naskytnou se veliké obtíže a překážky.

Zajisté mohl jsem se již omeziti na vypsání kratší doby, než druhdy Procházka. Vypisují tedy jen dobu od r. 1600-1620, dobu vyspělého života bl. Jana Sarkandra. Hlavní zřetel mám na poměry na Moravě, čili, chce-li kdo, spis je dějinami Moravy oné doby, které snažím se vypsati podrobně v ovládacích a spolu zápasících stranách i v cílech a záměrech vůdcích osobností. Ovšem vzrostly mi podrobnosti nad očekávání; než ponechal jsem, i když volněji s vypravováním souvisejí, tak, protože stává se jimi obraz jasnější, a protože mnohé podrobnosti jsou posud neznámy a nepoužity, a kdo ví, kdy bude příznivější doba, aby bylo možno k nim se zase vrátiti a je zpracovati.

Vypisuji celkově tehdejší dobu, ale zase bylo do vyprávění vložiti skoro monografické statě o jednotlivých střediskách zápasu. Třeba tím jednodušší vyprávěcí trpěla, zdálo se mi přece nezbytným tak odbočiti; vyžaduje toho zase zřetelnější názor na způsob tehdejších bojů a zápasů.

Nešel jsem vyšlapanou cestičkou, a vypisuji dobu tak, jak se mi zdá býti sama v sobě; neměl jsem stranických ohledů a nepřiznivé zaujatosti, tak jako zase nechtěl jsem neoprávněných příkras.

Pokud jen možno bylo, uchyloval jsem se až k pramenům, a sám nejvíce lituji, že nemohl jsem jich použiti měrou ještě hojnější, jak bylo mým úmyslem a přáním, a že nemohl jsem si opatřiti ještě snad bližší údaje a zprávy; za nynějších poměrů je to skoro nemožno.

Že měl jsem po ruce tolik pozoruhodných a důležitých opisů archivních, za to zvláště projevují upřímné díky Historické komisi při Matici Moravské a Ředitelství zemského archivu království Českého.

Za těžkých dob rozpoutaných vášni, za běsnících projevů nepřátelství a zášti ať jsou minulé doby nám na poučenou i naučenou.

Chvalkovice, na den Jména Panny Marie 1919.

JAN TENORA.

ÚVOD.

V 16. století počalo protestantství veliký zápas proti katolické církvi. Také do naší vlasti vnikalo a valem se šířilo protestantství; zvláště německý živel ve šlechtě a městech podporoval a ochraňoval je. Ubíralo půdy jak církvi katolické, tak kališným i jednotě bratrské, takže nastalo nové seskupení vyznání náboženských. Kdežto však kališní hynuli během století 16. stále více, a bratrská jednota trvala ve svém zvláštním postavení více odloučena od ostatních, protestantství usilovně domáhalo se, aby stanulo v popředí a přejalo vedení. Morava byla skutkem v 16. století zemí náboženské svobody, ale přece právní stanovisko od časů kompaktát v náboženské otázce uznávalo jen katolíky a kališné, a jen jim zabezpečovala ústava volnost vyznání. Protestanté chtěli se však domoci všemožně uznání a zabezpečení volnosti pro své vyznání. Tak nastal veliký zápas, vyhraněný hlavně jako zápas mezi katolíky a protestanty, jenž byl zároveň bojem jak náboženským tak politickým: katolíkům, když byli již tolik zatlačeni se svého dřívějšího ovládajícího postavení, běželo aspoň o to, aby si uhájili dosavadní posice a odrazili útok na ústavu zemskou, protestantům pak, aby nábožensky dobyli rozhodného vítězství a sami si pak upravili právo a zřízení zemské. Zároveň se bojovalo o náboženství i o politickou moc; obojí zápas se stýkal a splýval, takže nelze obého oddělovati od sebe, neboť souvisejí spolu a zasahují do sebe, jen časem jeden z těchto směrů více vyniká a v popředí stojí než druhý. Zápas vede se se střídavým úspěchem: obrana mění se v útok, a útok zastavuje se v obraně.

Koncem století 16. roztržštěnost náboženská, jevíci se v různých sektách, na Moravě již pominula, a zůstávaly jen hlavní strany. V nich representanty jak náboženského vyznání tak politického přesvědčení jsou stavové, kteří jsou živlem aktivním a jednajícím; lid v područí jejich je pasivní.

ODDÍL PRVNÍ.

Přehled náboženských stran.

1. Katolíci.

Význam a moc biskupa olomouckého. Biskup je samostatný, žádnému metropolitovi nepodřízený. Postavení jeho v zemi. Statky biskupské. Stav prelátský. Kláštery. Fary. Ztráty katolického náboženství. Rozdělení diecése. Nedostatek kněží a ubohé postavení jejich.

Po sklesnutí a potlačení ve stol. 15. a 16. přecházeli katolíci na Moravě do století 16. s živější nadějí. Před tím náboženské svobody uhájili si ovšem na svých panstvích nekatoličtí stavové, kteří měli rozhodnou převahu a většinu — a jací byli páni v náboženství, takovými stávali se také poddaní. Biskupové olomoučtí v druhé polovici 16. století příliš rychle se střídali, takže činnost jejich, již se do cesty zavalovalo tolik překážek, kromě některé zvláště význačné události nemohla ani zanechatí po sobě znatelnější stopy. Ale již delší doba biskupství Stanislava Pavlovského shromažďovala, posilovala a upevňovala zase katolickou církev. Nezaznamenávaly se pak jen ztráty, nýbrž ukazoval se také zisk. Svozně k tomu působila vnitřní síla organisace církve i zevnější snahy a práce jak biskupovy, tak pánů k němu se již družících a řádu jezuitského biskupem utvrzeného, jakož i světská moc biskupství, založená na rozsáhlých statcích.

Význam katolíků na Moravě vzrůstal dále tím, že přecházela značná panství v majetek katolických pánů, a konversemi dosavadních nekatolíků. Důležitou a dalekosáhlou událostí byla na příklad konverse Karla z Lichtenštejna a bratří jeho,

byť i Karel neměl příslovečné horlivosti konvertitů. Mocenský poměr proměňoval se značně z nepříznivého svého složení ve prospěch katolíků, zvláště když všechny čelnější úřady zemské obsazovány byly císařem katolíky.

Vůdcem a hlavou katolíků byl ovšem *biskup olomoucký*. Po Stanislavu Pavlovském stal se jím r. 1599 František kardinál Dietrichštejn. Významné biskupství bylo tehdy v církevním řádě fakticky samostatné, žádnému metropolitovi nepodřízené. Snahy arcibiskupů pražských od obnovy arcibiskupství (1561), aby byl biskup olomoucký pokládán za suffragána pražského arcibiskupa, tak často opěťované a zdůrazňované mýjely bez úspěchu. Ani biskup Stanislav Pavlovský neuznával arcibiskupa pražského za metropolitu, spíše jako již Vilém Prusinovský chtěl by mít metropolitou arcibiskupa mohučského. Rovněž František kardinál Dietrichštejn žárlivě střežil své samostatnosti a nepodřízenosti pod arcibiskupa pražského. Měl také nespornou oporu ve své hodnosti v církvi, již převyšoval arcibiskupa pražského, a byl si toho také plně vědom. Když arcibiskup Zbyněk Berka z Dubé poslal kardinálovi bullu o jubileu ohlášeném papežem Klimentem VIII., nepřijal ji, aby se z toho nemohlo vyvozovati právo metropolitní na diecesi olomouckou. Poměr svůj k arcibiskupu vyjádřil slovy: „Já jsem arcibiskupa pražského přítel, sluha i bratr, ale suffragánem nejsem; předchůdcové moji ho nikdy neuznávali, ani já. Předchůdcové uznávali za metropolitu mohučského arcibiskupa, také já ho uznávám.¹⁾

Ale ve skutečnosti neuznával kardinál Dietrichštejn nikdy ani arcibiskupa mohučského za metropolitu. Úplně samostatně spravoval svou diecesi beze všeho ohledu na tohoto domnělého metropolitu a beze všeho vlivu kurfirsta mohučského.

Nadarmo dovolával se později ještě arcibiskup pražský Jan Lohel svazku metropolitního. Když kardinál vymohl si od papeže i císaře právo visitovati všechny kláštery své diecese, ohražoval se r. 1613 proti tomu velice arcibiskup Lohel, aby visitoval také kláštery premonstrátské, jichž visitátorem byl sám Lohel. Ve svých stížných přípisech poukazoval, že si také vymůže od apoštolské stolice rozkaz visitovati kardinála, jenž,

¹⁾ List kardinálův k Wackerovi z 1. března 1602 v kníž.-arcib. archivě v Kroměříži; viz Snopek ČCH 1904, str. 444.

třebas odpírá, přece zná přednost pražského stolce,³⁾ a trpce si stěžoval, že jest nesnesitelný, když úřad svůj zastával s pochvalou všech hodných lidí, aby byl jako nedbalý a neužitečný kárán domýšlivostí svých suffragánů.³⁾ Ano prudkým psaním obrátil se také k samému papeži a vyslovoval podivení, že má být napravený dozorem biskupa, jenž podle privileji arcibiskupství jest jeho suffragánem.⁴⁾ Než odpovědi z Říma byla mu důtklivá výtka. Arcibiskupu Lohelovi nezbylo než zdržeti se všeho dalšího poukazování na metropolitní poměr nad biskupstvím olomouckým. Kardinál visitoval také kláštery premonstrátské, a skutkem zůstal samostatným, žádnému metropolitovi nepodřízeným biskupem a církevním knížetem.

V poměru k zemi byl biskup olomoucký mimo stavy zemské, byl v zemi první osobou. Pánem jeho byl král český jako markrabí moravský. Dokud obojí důstojnost byla spojena v jedné osobě panovnické, nebylo ani o jurisdikci panovnické nad biskupstvím sporu. Když však r. 1608 Morava měla být odstoupena arciknížeti Matyášovi, aby jí samostatně vládl, bylo s důrazem vytýkáno zvláštní výlučné postavení biskupství olomouckého na Moravě: biskupství nepodléhá markrabímu, ježto markrabí není nad biskupem a biskup není pod markrabím, nýbrž biskupství podléhá jen králi českému. Zmocnění moravští však takovým vývodům odpírali, až smlouvou libenskou stanoveno, aby byl biskup olomoucký povinen veškerým právem a povinností, jako měl na něm král český, arciknížeti Matyášovi. Když přestala dočasná odluka Moravy od království českého, nastal zase dřívější poměr.

Biskupové hájili si, že biskupství je samostatným knížectvím, a výslovně psali: knížectví biskupství olomouckého. Z mocnosti své knížecí povýšil kardinál Dietrichštejn r. 1607 Žďár za město a propůjčil mu některé jiné milosti. Byl to projev svrchovanosti zeměpanské, bez ohledu na výhradní právo panovníkovo.

Jurisdikci zemského hejtmána biskup nepodléhal. Kardinál Dietrichštejn o tom psal 27. července 1602, že jest s knížectvím

³⁾ Lohel nejvyššímu kancléři 28. září 1613 a Barvitiovi téhož dne ve strahovské knihovně; kopiář Questenberkův 1611—1614, fol. 290—292.

³⁾ Lohel Heřmann Questenberkovi (tamže, fol. 293). Opat strahovský Kašpar Questenberk psal 28. prosince 1613 prokurátoru řádovému Santolinovi, že ta visitace je proti autoritě arcibiskupově: biskup má spravovati arcibiskupa, suffragán svého metropolitu, mladší tak ctihodného a zasloužilého starce (tamže, fol. 334—336).

⁴⁾ Lohel papeži 24. února 1614 (tamže, fol. 386—387).

biskupství svého jak se statky stolními, tak s manskými sobě svoboden a pod jurisdikci úřadu hejtmanského nenáleží, ačkoli podle jiných obyvatelů země moravské zlé i dobré podniknouti a trpěti a ve všem podle země státi hotov jest.⁵⁾ Poměr biskupství k zemi vyjadřoval pak r. 1616 kardinál v psaní k purkmistru a radě Nového Města v Rakousích takto: svobodné knížectví biskupství olomouckého není v markrabství moravském, nýbrž v zemi moravské, a je zvláštní privilegované knížectví: jako markrabství moravské se svými svobodami a právy a spravedlnostmi od císařův od starodávna vysazeno jest, rovněž tak je knížectví biskupství vysokými imunitami, knížecími privileji a svobodami vlastním právem ozdobeno a zvlášť vysazeno.⁶⁾ Na doklad toho mohl se dovolávat, že r. 1608 nabyt také práva raziti mince vlastní; mincovna jeho byla v Kroměříži.

V úředních listinách zemských jmenován býval biskup vždy na prvním místě. Do poselstev k panovníkovi a na své sjezdy se stavové přítomnosti jeho dožadovali, kdežto ostatní účastníci volili. Na osobu biskupovu brán byl zvláštní ohled.

Statky biskupské, které zapsány byly v deskách zemských, náležely k soudu zemskému, ostatní pak (stolní, zaměněné i manské) k biskupskému soudu manskému. Četní manové biskupští zároveň s biskupem náleželi přímo pod svrchovanost krále českého. Statky stolní i manské, také když v hranicích některých knížectví slezských ležely, přece vždycky podle výsad 'biskupství a starodávniho nepřetržitého užívání příslušely cele na Moravu.'⁷⁾ Biskupství olomoucké bylo tedy samostatným celkem a v jistém smyslu také samosprávným útvarem v území moravském i slezském.

Manům rozepisoval biskup sněm,⁸⁾ manský soud biskupský rozsuzoval všechny pře 'manské'; jen odvolání od soudu manského dalo se ke králi českému. Zápisy k lantfrydu dá-

⁵⁾ Komisařům nařízeným k lidu vojenskému k Novému Jičínu (kopiář 36, fol. 111 v kníž. arcib. archivě kroměřížském). Karlu z Žerotína psal 3. října 1607, že poddaní biskupovi ne zřízení markrabství moravského, než manským knížectvím biskupství olomouckého se spravují, a také ne k soudu zemskému markrabství moravského, než k manskému téhož knížectví biskupství náležejí. Volná akta 1607-II. tamže.

⁶⁾ Volná akta 1616-II. tamže.

⁷⁾ Administrátoři biskupství knížeti Minstrbenskému 14. června 1599 (kop. 35, fol. 121 tamže).

⁸⁾ R. 1600 měli se dostavit k sněmu obecnému manskému na Vyškov a k učinění povinnosti manské na 28. únor. Orig. list Ctibora Syrakovského z Pěrkova v kníž.-arcib. archivě v Kroměříži.

vali biskupové za sebe a za many, kteří neměli jiných vlastních statků dědičných. Byla-li nařízena hotovost zemská, stavěli se manové pod praporec biskupský.

Své jurisdikce nad statky stolními i manskými hájili si biskupové i proti samému panovníkovi. Když r. 1602 Samuel Radešinský měl rozepři s poddanými kláštera žďárského z Bobruvky, jichž fundátorem a vrchním pánem byl kardinál, a vznesl spor na císaře, měl to kardinál za zlehčení své a potupu soudu manského, a tvrdil, že na něho mělo to býti vzneseno, a že jenom k němu a soudu manskému v takových příčinách náležeji. Neužnal ani nařízené císařské komise.⁹⁾

Moc a význam biskupů spočíval na velikých statcích, jichž rozloha byla tehdy celkem již ustálena.¹⁰⁾ Biskupství patřilo panství kroměřížské (od r. 1615 s panstvím chropýňským), vyškovské s pustoměřským, chrlické s modřickým a začanským, mírovské se svitavským a březovským, kelecké, hukvaldské, osoblazské a kečerské (Ketř). Před Bílou Horou možno statek biskupský odhadnouti téměř na jednu třináctinu celé Moravy (7·5%), a ježto v době před povstáním náleželo kardinálu Dietrichštejnovi také dědičné panství mikulovské a žďárské, ovládal tehdy asi jednu desetinu (9·7%) celé země.¹¹⁾ Poddaných přiznávalo se roku 1598 na gruntech biskupských 6673 (kromě vsi manské Křižanovic, která byla ku kapli zemřelého biskupa Stanislava na hradě v kostele odkázána), rok potom 6558, 3 dvoráci, 45 párů židů ženatých a 18 židů přes 10 let; r. 1602 přiznáno 6429, 3 dvoráci, 45 párů židů ženatých a toho roku po druhé 6664 osob,¹²⁾ r. 1606 udával se počet poddaných na 6900 a asi [po desíti letech na 8166. K tomu přibývalo, když se ujal kardinál panství mikulovského a žďárského, ještě na 1700 dědičných poddaných. Biskup olomoucký měl největší pozemkový majetek z veškeré šlechty moravské; nuncius vídeňský Placid, biskup melfský, napsal r. 1609, že velikost a panství kostela olomouckého převyšuje všecek pojem.¹³⁾

⁹⁾ List z 24. května 1602 v kop. 36, fol. 85 tamže.

¹⁰⁾ V 16. století biskupové nesměli již volně kupovati statků a připojovati je k ostatním statkům biskupským, nýbrž mohli je pouze zaměňovati: přikoupili-li něco, musili prodati tolikéž jiných statků. Kameníček: Zemské sněmy a sjezdy moravské, III. 4.

¹¹⁾ Hrubý: Rozsah a výnos velkostatku biskupství olomouckého, 9, 10, 13.

¹²⁾ Kop. 35, fol. 55, 97; a kop. 36, fol. 1, 12.

¹³⁾ Archiv vatikánský: Borgh. II. 166, fol. 249. — Na srovnanou budiž, že v době povstání měl Karel z Žerotína sotva 2000 poddaných, Ladislav Velen z Žerotína na 3600, bohatý Karel z Lichtenštejna 4100. Hrubý, l. c. 9.

Sílu biskupství ovšem zatěžovaly veliké dluhy, které zvláště za biskupa Viléma Prusinovského a Jana Grodeckého se nahromadily. Biskup Stanislav zanechal po sobě také drahně dluhů; rozmnožila staré dluhy poselstva biskupova do Polska, jimiž byl císařem pověřen, a na něž ze svého náklad věsti musil.¹⁴⁾ Chyba byla také, že Stanislav Pavlovský přední místa úředníků na panstvích obsazoval svými příbuznými.¹⁵⁾

Dluhy svého předchůdce převzal kardinál Dietrichštejn. Administrátoři biskupství zatím splatili na 8000 zl. berně a několik tisíc dluhů biskupství, ale kardinál od nich nepřijal nic, naopak měl 1500 dolarů dopláceti. Zároveň bylo hospodářství biskupství pusté a prázdné; dvory byly bez dobytka a obilí, stavení byla schátralá, pšenici pro svůj dvůr musil kupovati.¹⁶⁾ Při tom hned začátkem biskupství musil konati jako zástupce papežův a vyslanec císařův na svůj náklad mnohé cesty (r. 1600 do Štyrského Hradce, do Prahy, do Říma, r. 1601 zase do Říma), o nichž sám pravil, s jakými výlohami a úroky, Bůh ví. Břemeno dluhů, které ho velmi tížilo, hleděl si ulehčiti tím, že rozpustil velkou svou čeleď, kterou s sebou z Itálie přivezl, a minil si nechati jen několik služebníků.¹⁷⁾ Kromě toho žádal o dovolení hned r. 1600, aby směl pronajati za 36.000 zl. na osm let statek chrlický, jenž vynášel 6000 zl., aby mohl poplatiti dluhy.¹⁸⁾ Než všechna další činnost kardinálova, všechny jeho potomní cesty v záležitostech veřejných, při

¹⁴⁾ Administrátoři biskupství dožadující se r. 1599, aby byla odpuštěna berně z obilí za rok 1587 a 1588 biskupství dluhy obtíženému, o kterou byli upomínáni, osvědčovali, že již biskup Stanislav Pavlovský hledal u císaře, aby mu byla odpuštěna k nějaké náhradě útrat při legacích polských, kde mnoho tisíc utratil. Té berně proti těm útratám je velmi malá částka, a ježto biskup nebyl z toho za svého života upomínán, měl za jisto, že je mu odpuštěna. Kop. 35, fol. 117 arch. Krom.

¹⁵⁾ Hanuš Pavlovský z Pavlovic a na Oujezdě byl úředníkem na Mírově, měl pak od biskupa Stanislava pronajato panství mírovské, svitavské a březovské až do 1. ledna 1599; potom položiv správně nájem, postoupil zase panství mírovské; — rytíř a prokurátor Hrobu Božího Václav Pavlovský z Pavlovic na Hennersdorfě (Jindřichově) a Johanstale (Jánově) byl hejtmánem osoblazským do r. 1599; pak přestal býti hejtmánem, ale nepřestal z lesů biskupských dříví sekati a bráti; — Valentin Pavlovský z Pavlovic byl úředníkem na Hukvaldech, — ale v červenci 1598 odjel nevyčten; do něho si poddaní nemálo stěžovali a na něho žalovali, že i s písařem Ondřejem Fabianem brali s poddaných neslušně. Ondřej Fabian vězněn byl pak na Kromětříži; Valentin Pavlovský k rokům sobě pokládaným nedostavoval se; mrtev byl již r. 1602. Kop. 35, fol. 11, 66, 84, 88, 120.

¹⁶⁾ Wacker kardinálovi 4. července 1602; orig. v arch. krom.

¹⁷⁾ Vatik. archiv; Borgh. III. 102 a, b, fol. 4.

¹⁸⁾ Tamže. Borgh. III. 87 a b, fol. 8.

nichž nešetřil ani sebe ani výloh, všecko jeho skvělé vystupování za tehdejších dob s nezbytnou velkou družinou, všechen reprezentativní výdaj, kterýž sám musil nésti, zaviňovaly, že dluhové se neumenšovali, nýbrž rostli. R. 1609 bylo ještě dluhů biskupských mimo zastavení statku kečerského 116.642 zl., při tom bylo toho léta zapláceno starých dluhů 16.500 zl.¹⁹⁾

Než přece přese všecko to zůstávala stále v podstatě neochvějná síla biskupství založená a podepřená ve velikých statcích. Rozsáhlé statky znamenaly již samy velkou moc, a v ohledu náboženském velikou oporu náboženství katolického.

Panství u biskupství bylo před povstáním 12, a na nich hradů a zámků 7, tvrze 2, měst 12, městeček 11, vsí 174, kláštery 3, far 40.²⁰⁾ Z biskupství vypravoval biskup za válek tureckých 100 koní.

Mimo biskupa podporou katolíkům mohl býti *stav prelátský*. Byl ze čtyř stavů zemských (panský, prelátský, rytířský a městský) druhým stavem jmenovitě ve veřejných listinách a průvodech. Na sněmech zemských ustupoval však za stav rytířský; při hlasování odevzdával hlas společně se zástupci královských měst; byly tedy ve sněmu jen tři kurie.

Začátkem 17. století náležely ke stavu prelátskému kapituly olomoucká a brněnská a představení klášterů: opatové loucký, zábrdovský, hradištský u Olomouce, velehradský, proboštové hradištský u Znojma, rajhradský, šternberský, Všech Svatých v Olomouci, fulnecký, převorové sv. Tomáše v Brně, dominikánský ve Znojmě, kartouzský v Nové Vsi u Brna (Královo Pole) a v Olomouci. K témuž stavu náležely abatyše kláštera Králové, tišnovská, Matky Boží ze Znojma, sv. Kateřiny a sv. Kláry v Olomouci.²¹⁾ Klášter žďárský, který měl od konce stol. 16. za fundátora a vrchního pána biskupa olomouckého, vypadal tím ze své samostatnosti, a neměl již po smrti opata Vadiana r. 1604 žádného opata, až zanikl připojen byv ke stolním statkům biskupským a pak r. 1616 stal se zpupným dědičným statkem kardinála Dietrichštejna; probošství novoříšské bylo odvětvím kláštera zábrdovského. Kapituly olo-

¹⁹⁾ Kroměřížský archiv; Volná akta.

²⁰⁾ Hrubý, I. c. 12.

²¹⁾ Kameníček, I. c. III. 73.

moucká a brněnská neměly však přímého zastoupení na sněmech zemských.²²⁾

Tyto kapituly a kláštery měly statky zapsané v deskách zemských, a panství ta byla značná,²³⁾ — ale klášterní statky byly pokládány za komoru královskou, a podléhaly podkomorímu úředníku královskému. Panovník libovolně nakládal se zbožím klášterním: bral odtud roční úrok, ukládal válečné berně, činil půjčky na jmění klášterní, zastavoval je; Rudolf II. chtěl dokonce r. 1599 zastaviti všecko jmění klášterní na Moravě.²⁴⁾ Za válek tureckých tehdejších a také později pro rozličné potřeby panovnické bylo od klášterů žádáno a vymáháno, co bylo jen možno, a kláštery, zvláště když v nich nebylo dobře hospodařeno, zadlužovaly se velice.

Protože bývalo v klášteřích málo příjmů, bývalo také v některých málo řeholníků; někdy žili v klášteře sotva dva nebo tři mniši. Vážnost stavu prelátského proto také poklesla, a to tím více, když někde v klášteře nebylo kázně, a když osedli tam cizozemci neznali jazyka zemského. O nápravu v té příčině staral se také sněm zemský: podle snešení sněmovního z r. 1580 nesměly prelatury podávány býti žádnému z cizího národu — mimo království české a země k němu připojené, a r. 1608 zase snešeno, aby na prelatury byly fedrovány osoby na Moravě, též v Čechách zrodilé, obzvláště stavu panského a rytířského, když by byly hodné a způsobilé téhož zákona a řádu.²⁵⁾

Úkol klášterů byl rozdílný a byl rozdílně chápán. Prvotní určení klášterů v ústraní beze světských starostí a neklidu pečovati o posvěcování duše vlastní bylo pokládáno od řehol-

²²⁾ Kapituly byly odvisly velmi také od biskupa, a tehdy udržoval se v nich nezdravý zjev a zvyk, že kanovníci bývali zároveň členy jiných kapitul; kanovníci olomoučtí na příklad bývali kanovníky brněnskými, vratislavskými, kroměřížskými, bývali také faráři i oltářníky, což ovšem lze poněkud vysvětliti nedostatkem kněží i důchodů. Neméně odsuzovati jest způsob, jak se zadávaly kanonikáty: často rozhodovala protekce a doporučování císaře a vznešených osob, mnohdy byla to odměna za prokázané služby: kanovníky se stávali ještě studující, a otcové žádali o kanonikát pro své děti, které prý chtěly vstoupiti do stavu duchovního. Sám císař Rudolf II. chtěl míti svého dvanáctiletého ne-manželského syna Matyáše r. 1606 koadjutorem biskupa vratislavského. Vatik. arch. Borgh. II. 155 fol. 235.

²³⁾ Rozlohu jejich možno sledovati ve Wolného Církevní Topografii.

²⁴⁾ Kameníček, I. c. III. 73, 77. Císař posílal do klášterů také drabanty a harcíře, aby tam byli náležitým vychováním opatřeni (do Žďáru, k sv. Tomáši do Brna, do Nové Říše a j.).

²⁵⁾ Kameníček, I. c. 81, 82.

níků za hlavní účel; tak generální vikář premostrátský Lohel chtěl, aby premonstráti co nejméně se stýkali se světem, a nechtěl ani klášterních far obsazovati řeholními kněžími, nýbrž aby biskup je svými kněžími obsazoval;²⁶⁾ — neřeholníci zase viděli za velikého nedostatku kněží nezbytnost, aby řeholníci v duchovní správě činně působili. Tak bývalo starostí biskupův, aby získávali si také z klášterů výpomoc pro duchovní správu. Z potřeb dob pak skutečně vyrůstaly nové řády a řehole, které za hlavní úkol si vytkly veřejně všestranně pracovati a působiti. Vznikaly kláštery, koleje, domy, residence, — ale představení nových těchto útvarů neuzívali již stavu prelátského.

Kláštery, v nichž se soustředil řeholní život, bývaly druhdy výkvětem katolického života. Ale rozvířené doby náboženského boje a tím způsobeného rozvratu mravního neminuly ani v nich bez hlubokých ran a velikých škod.²⁷⁾ Klášterů bylo začátkem 17. století na Moravě dosti, ale většinou nebyly na výši účelu svého. Než také již vážně usiluje se o obnovu v nich a reformu, která se u některých vskutku dařila.

Z řeholníků byli tehdy v diecési olomoucké:

I. **Premonstráti**, u nichž zaváděl generální vikář a spoluvisitátor jejich Jan Lohel horlivě reformu řádovou, střeže při tom žárlivě privileje řádové. Strahovský opat Kašpar Questenberk chválí pak r. 1613 stav klášterů: „Takový je v klášterech premonstrátských počet řeholníků, taková poslušnost a kázeň, že zasluhuje jen chvály. Kláštery sice mnoho pozbyly, velmi velké berně jsou jim ukládány, zvláštní berně ještě jim předpisovány, a proto jsou velikými dluhy zatíženy, — ale řeholníků je víc než dříve a budovy jsou opraveny.“²⁸⁾ Kláštery premonstrátské byly:

1. **Hradiště u Olomouce.** Opat Jiří Pavorin z Pavorinu (1594 až 1608) napravoval hospodářství klášterní po svých útratných předchůdcích i kázeň řeholní. Dluhy splatil až na 40.000 zl. a schátralý klášter, v němž žilo 18 řeholníků, úplně opravil. Za

²⁶⁾ Strahovská knihovna, kopiář Lohelův 1603—1605 fol. 91—100, Questenberkův 1611—1614 fol. 45, 66, 75; a 1614—1618 fol. 75.

²⁷⁾ Také vlastní visitátoři, kteří mnohdy byli posíláni z ciziny, kláštery zrovna obírali. Proti nim na obranu klášterů stavěli se biskupové; velmi prudce na cizí visitátory žehral Lohel. Premonstráti a cistercienci mívají visitátory své řádové z Čech, u augustiniánů kanovníků na Moravě stál se visitátorem sám biskup kardinál Dietrichštejn, jenž pak měl při volbě proboštů dva hlasy.

²⁸⁾ Strahov, kopiář Questenberkův 1611—1614 fol. 265—268 a 326—334.

jeho nástupce Lukáše Tomitia zase však zavládla nehospodárnosť a útratnosť: když pak nastal rozvrat hospodárský a dluhy obnášely již přes 130.000 zl., musil opat Lukáš na naléhání visitátora Lohela r. 1612 resignovati,²⁹⁾ a za opata, ačkoli se tomu konvent vzpíral, dosazen byl opatem strahovským Questenberkem řeholník zábrdovský a dosavadní farář v Šaraticích Jiří Leodegar. Naděje Lohelova, že opět se obnoví pokleslejší kázeň, nebyla zklamána; rovněž byl klášter zbaven těžkého břemena dluhů, které byly splaceny až na 20.000 zl. — Klášterní fary byly ještě: ve Svitávce, Knihnicích, Bohušovicích, Cholině, Těšeticích, Nákle, Hradisku, Olšanech, Vřesovicích, Štěpánově Dolním, na Horce, Tvarožné.

2. *Louka u Znojma.* Za opata Šebestiana Chotěborského (1599—1607) nebyl visitátor Lohel dobře spokojen s řeholní kázní v klášteře, kde nebylo spokojenosti ani poslušnosti. Klášter tížily veliké daně, zboží klášterní se zastavovalo a odcízovalo. K tomu ještě byly stálé obtíže se znojemskými protestanty, kteří pokoje nedali, a proti nimž ani Lohel nic nepořídil.³⁰⁾ Po smrti opatově projevila se nekázeň v klášteře živelní silou. Konvent postavil se proti visitátoru: oznámil jen úmrtí Lohelovi, a nevyčkal ani odpovědi o své újmě zvolil si za opata Pavla Zinnera. Rozhořčený visitátor konvent exkomunikoval, a císař volbu zrušil. Když byla pak klatba s konventu sňata, byl 4. října 1607 zvolen za opata probošt doksanský Zikmund Kohel, jenž však brzy sešel s dobré cesty. Svých povinností nedbal, zvykl si na společnost důstojníkův a vojáků a o hospodářství se nestaral: dluhů klášteru narostlo do 50.000 tolarů. Nekázeň v klášteře dosáhla takového stupně, že o svátku sv. Václava 1613 někteří řeholníci napadli opata, převora, podpřevora a ostatní a mocí vyhnali je z konventu. Opat, jehož se nebáli a jehož nenáviděli, konečně při visitaci klášterní konané kardinálem Dietrichštejnem r. 1614 resignoval. Po delších teprve odkladech dovolena byla volba nového opata a 30. března 1615 postulován byl farář chotěšovský a bývalý převor v Teplé Kašpar Ludvík Stodský za opata, jemuž visitátor vydával čestné svědectví, že je muž dobrý a řádný, vzdělaný a kázně dbalý, vážný a zbožný, a že zná obojí

²⁹⁾ Stal se pak farářem na klášterní faře v Cholině; zemřel r. 1614 (Wolny Círk. Topogr. Ol. I. 354).

³⁰⁾ Strahov, kopiář Lohelův 1603—1605, fol. 204, 240.

jazyk.³¹⁾ Zakusiv dosti trpkostí v klášteře a splativ dluhy zemřel r. 1619. Nástupcem jeho stal se Jeronym Schall ze Schallenheimu, jenž sám se také ujal fary sv. Mikuláše ve Znojmě, brzy však za povstání českého byl ve Znojmě vězněn. — V klášteře byla od r. 1595 do 1608 tiskárna, v níž vydáno 20 knih na obranu katolicismu, ve snaze potíratí novokřtěnce a brojiti proti vzrůstajícímu duchu nekatolickému.³²⁾ — Fary klášterní byly ještě: ve Znojmě u sv. Mikuláše, Šatově, Vrbovci, Tasovicích, Příměticích, Dyjákovičkách, Oleksovicích, Prostoměřicích, Fryšavě, Loděnicích, Starém Hobzí, Domamili.

3. *Zábrdovice*. Od r. 1597 byl opatem Šimon Farkaš, s nímž však visitátor Lohel nebyl spokojen. Proto sám ustanovoval v klášteře představené, ale když stále doslýchá na opata stížnosti, dojel na Nový rok 1610 do Zábrdovic, a ačkoli kardinál Dietrichštejn vzhledem na tehdejší nebezpečné poměry jej varoval, konal 3. ledna kapitulu a zbavil opata důstojnosti jeho a uvěznil ho. Hned pak dal zvoliti za opata Benedikta Waltenbergera, jehož byl s sebou přivedl. Proti takovému strohému způsobu ohražoval se však kardinál a postavili se stavové, až nesnáze urovnány tak, že 22. dubna 1610 opat Šimon dobrovolně a svobodně resignoval a za opata byl prohlášen již zvolený Benedikt Waltenberger, jenž požíval důvěry svých představených. V klášteře vládl přísně, až bylo třeba poučovati ho. Dluhy klášterní r. 1613 obnášely 12.000 zl. — Klášterní fary byly ještě v Šaraticích, Kloboucích, Křtinách.³³⁾

4. *Nová Říše*. V klášteře tomto žily původné premonstrátky, a byl odvětvím kláštera zábrdovského. Ale koncem 16. století byl v hotovém úpadku. Poslední převora Anna Černická z Kácova dokonce vypudila všechny novicky a zůstala v klášteře sama, spravedlnosti klášterní oddávala svým příbuzným, postavila se proti proboštu a nedbala rozkazů císařských, až musila r. 1596 odebrati se do Prahy a odtud do kláštera chotěšovského, kde zemřela. V klášteře zůstal jen probošt Šebestian Chotěborský, jenž byl pak zvolen za opata v Louce. Klášter byl ochuzen velice: nekatoličtí poddaní vymohli si na

³¹⁾ Tamže, kopiář Questenberkův 1611—1614, fol. 318—324, 337—347, 411—412, a 1614—1618, fol. 55—59, 74—75.

³²⁾ Grolig: Die Klosterdruckerei im Praemonstratenserstifte Bruck a. d. Thaya 1595—1608.

³³⁾ Tenora: Resignace opata zábrdovského Šimona Farkaše r. 1610. Hlidka, 1918.

posledním převoru takové výsady, že nebyli potom novoříšští klášteru skoro k žádnému užitku, takže výsady ty r. 1611 sami protestantští císařští komisari zrušili. Nástupcem Chotěborského byl řeholník zábrdovský Jan Kostelecký, který byl sice bedlivý staveb a také v konventě upravil spárnu pro pět osob a ostatní místnosti, neboť chtěl teď v Říši zaříditi klášter řeholníků premonstrátů, a přijímal také již některé mladíky a oblékal je rouchem řádovým, ale hospodářského smyslu neměl.³⁴⁾ R. 1605 musil býti do Zábrdovic odvolán, načež Lohel poslal do Říše za probošta ze Strahova Adama Skota čili Skotničného, věkem i mravy dospělého a obřadů řádových dobře povědomého, který zase přivedl pořádek do hospodářství, ačkoli ještě 1613 byl klášter úplně chudý.³⁵⁾ S poddanými, jichž bylo 176, smluvil se r. 1612 o jejich povinnosti, a obrátil pak zřetel, aby je, skoro všechny nekatolíky, získal pro církev katolickou. Dovolával se i pomoci císařovy i kardinála Dietrichštejna, jenž tam při visitaci učinil vyměření, jak by se měl chovati probošt a zachovati poddaní.³⁶⁾ Ale poddaní neposlechli a nastaly rozbroje, za nichž poddaní utíkali se se stížnostmi k sousedním nekatolickým pánům, kteří ochotně se jich zastávali.

II. Cisterciensští. Visitátorem býval opat zbraslavský z Čech. Kláštery byly:

1. *Velehrad*, jenž byl koncem 16. století skoro zříceninou. R. 1587 žili tam jen dva nebo tři řeholníci. Opat Ekhart ze Schwaben staral se sice o klášter, opravoval a stavěl, upravil konventní budovu, kde zřídil společnou spárnu a skrovné cely bez kamen, jen dřevěným pažením od sebe oddělené, zaplatil dluhy, vyplácel zastavené vesnice a uvedl zase chvalitebný dobrý a pobožný řád, ale zemřel již r. 1595.³⁷⁾ Jeho nástupcem stal se Jan Skardonides, za něhož za stálých válek tureckých a za nepřátelských přepadů klášter velmi utrpěl: byl částečně spálen a statky jeho zpustošeny od vojáků jak nepřátelských tak i domácích, takže upadl do dluhů nadmíru velikých. Po smrti opata Jana zvolen byl 22. května 1606 za opata Ondřej Zahradecký (Hortensius), jehož kardinál Dietrichštejn chválil,

³⁴⁾ Strahov, kopiář Lohelův 1603—1605, fol. 128.

³⁵⁾ Tamže, kopiář Questenberkův 1611—1614, fol. 318—324.

³⁶⁾ Novotýnský archiv: Dispositio seu registrum . . fol. 54, 55.

³⁷⁾ Kroměřížský k. a. archiv, kop. 16, fol. 250—251, kop. 31, fol. 67—70.

že je tichého života, dosti učený a způsobilý. Hospodařil dobře; zanechal 12.000 dukátů na hotovosti a plné sýpky a sklepy, ale konec jeho opatství byl nešťastný. Obviněn byl, že měl vědomost o vraždě jakési ženy, ale ačkoli nikdy nic o tom proti němu nebylo na kardinála vznášeno, tím méně dokázáno, byla císařem r. 1614 poslána do kláštera komise, která všecko zinventovala; opat byl pak odeslán do Zbraslavi. Ubohého opata dnou nemocného opustil docela jeho klášter: trpěl nedostatkem šatů a jiných potřeb, takže byl skoro nahý a všeho zbavený. Z vězení dvakrát uprchnul, až zase r. 1615 na rozkaz císařský uvězněn byl na radnici v Kroměříži, dokud by nepřibyl z Bavor generál řádový, jenž by záležitost jeho urovnal. Po čtyřech měsících byl propuštěn, a kardinál zase se za něho přimlouval u generála, že by zastávati mohl v jeho kanceláři přiměřený úřad, při čemž by měl svůj řeholní oděv a živ by byl podle řeholy.³⁴⁾ Po jeho sesazení administroval klášter opat sedlecký Michal Kukulus, jenž byl pak r. 1614 zvolen za opata; zemřel r. 1618. Potom byl ustanoven administrátorem převor zbraslavský Jan Vencelius z Nezvic, jenž i s klášterem za povstání velmi trpěl; sám byl v Brně přes rok vězněn. — Fary klášterní byly ještě ve Spytinově, Polešovicích, Přítlukách, Boršicích (?).

2. *Žďár*. R. 1588 kníže Karel Minstrberský přenesl své právo fundatorské na kláštere biskupu Stanislavu Pavlovskému a jeho nástupcům, a klášter s městečky a všemi vesnicemi stal se statkem manským biskupství olomouckého. Než jak řeholníci, tak poddaní, skoro všichni nekatolíci, vzpírali se uznati fundatorské právo biskupovo a odpovídati na soudě manském. Odboj trval až do smrti biskupovy. Nástupce jeho kardinál Dietrichštejn chtěl nesnáze manského poměru kláštera k biskupství odstraniti tak, že žádal, aby klášter byl připojen ke statkům stolním biskupství olomouckého. Papež Kliment VIII. svolil; brevem z r. 1600 nařizoval řádu cistercienskému, aby do roku byl klášter zreformován, a aby bylo do něho aspoň 12 řeholníkův uvedeno; nestane-li se, že papež připojí potom klášter ke stolním statkům biskupským, a že biskup reformu provede a 12 řeholníků v klášteře chovati bude. Řád však vzepřel se tomuto zasahování biskupovu do řeholy, by i klášter

³⁴⁾ Tamže: kop. 39, fol. 102, 175, 185, 193. Sesazený opat zemřel teprve r. 1613 ve Zbraslavi.

reformy potřeboval: kázeň tam poklesla, žili tam sotva čtyři řeholníci, kteří stýkali se na mnohé pohoršení s jinověrci. Opat Antonín Vadianus čili Wadinger byl slabý, churavý a lakotný a nestaral se ani o nutné potřeby. Když na podzim r. 1604 zemřel, nebyl již nový opat volen a v klášteře zůstával jen převor s několika mnichy. Konečně byl klášter autoritou apoštolské stolice 19. srpna 1606 přivtělen ke stolním statkům biskupství s povinností pro kardinála, aby na klášteře choval 12 mnichů. Císař to potvrdil 2. ledna 1607, a také cistercienský řád z nezbytnosti k tomu přivolil r. 1614 a vyslovil také souhlas, aby místo vychování 12 mnichů cistercienských v klášteře platilo se ročně řádu ze statků stolních 1000 tolarů, a aby mnichové z kláštera byli převedeni do jiných řádových klášterů. Znamenalo to zánik cistercienského kláštera žďárského. V únoru 1614 opustili mnichové klášter; byli jen čtyři. Duchovní správa v klášteře obstarávána pak dvěma světskými kaplany. Bývalé panství kláštera směřeno bylo r. 1616 kardinálem za jeho statek chropýňský. — Fary klášterní byly ještě v městě Žďáře, Horní Bobrové, Horních Borech, ve Zvole, Kučerově, Zaječí. V Čechách ve Vojnově Městci.³⁹⁾

III. Křížovníkům s červenou hvězdou osedlým od r. 1234 v Praze na konci mostu daroval r. 1240 král Václav proboštsví na Hradišti nad Znojmem (Pölsenberk), které potom již u řádu zůstalo. Na zboží tomto byly fary na Hradišti a v Hodonicích; Mašovice a Popice začátkem 17. století byly asi v moci nekatolíků.

IV. Maltézský řád (Johanité) měl v diecési komendy v Arně a Opavě.

V. Benediktinský klášter v Rajhradě, nejstarší klášter na Moravě, byl dcerou kláštera břevnovského; opat břevnovský byl také jeho visitátorem. V 16. století zachovala se v klášteře řeholní kázeň, ale počet řeholníků klesl na tři. V čele kláštera byl probošt, jímž byl od r. 1577—1607 Křištof Soběkurský ze Soběkurska a Lipice. Zkázu, která začátkem stol. 17. hrozila klášteru tím, že zmocniť se chtěl Karel z Lichtenštejna kláštera i důchodů jeho pro řád jezuitský, odvrátili kardinál Dietrichštejn a moravští stavové; císař Rudolf II. rozhodnul 2. srpna 1602, aby klášter zůstával při starobylém způsobu

³⁹⁾ Tenora: První zánik cistercienského kláštera ve Žďáře r. 1614.

bez všelijaké proměny. Nástupcem probošta Kristofa byl 1607 až 1613 Michal Bilinský z Biliny, jenž se stal pak opatem u sv. Prokopa na Sázavě. Po něm následoval probošt Jan Benno z Falkenberka.⁴⁰⁾ Od r. 1613 skládali řeholníci sliby pro Rajhrad. — Fary klášterní byly ještě v Domášově a Ostrovačicích.

VI. Augustiniáni: a) **řeholní kanovníci.** Tohoto řádu byla tři proboštví: v Olomouci u Věch Svatých, ve Šternberku a Fulneku. Visitátorem byl kardinál Dietrichštejn.

1. *Olomouc u Věch Svatých.* Když bylo původní založení kláštera 1371 v Landškrouně v Čechách za válek husitských r. 1421 zničeno, usadili se řeholníci trvale v Olomouci a koncem 15. stol. vystavěli si klášter u kaple Věch Svatých. R. 1582 žili tam jen dva řeholníci a kázeň poklesla. Lepší řád nastal, když r. 1593 stal se proboštem dosavadní probošt fulnecký Jan z Weitersfelda, jenž také dobře hospodařil, dluhy splácel i některé zboží přikoupil. Na žádost kardinálovu byl 23. dubna 1611 přijat za koadjutora nemocného probošta světící biskup Jan Křitel Civalli a zároveň za administrátora kláštera. Po smrti proboštově 19. dubna 1612⁴¹⁾ byl pak přece po počátečním odporu řeholníků postulován Civalli za probošta, jenž, ačkoli byl jiného řádu, (původně byl františkánem minoritou), proboštví chvalitebně spravoval a byl otcem řeholníků. Po jeho smrti (22. ledna 1617) zamýšlel kardinál kanonii odevzdati jesuitům, aby z důchodů jejich doplněna byla jesuitská universita v Olomouci. Císař Matyáš skutečně rozhodnul se v ten smysl 28. února 1618, ale řeholníci veškerým úsilím domáhali se, aby byli při svém zachování, při čemž nejvíce jim pomáhal kanovník olomoucký Jan Arnošt Platýs z Plattenštejna, a skutečně rozhodnutí papežské dopadlo v jejich prospěch. Z vděčnosti postulovali svého obhájce a příznivce Platýsa 16. dubna 1619 za probošta, ale připojení Moravy k povstání českému překazilo, že se proboštví ujeti nemohl.⁴²⁾ V klášteře bylo r. 1619 sedm kněží. — Na svém podací měli faru v Nezamyslicích, kterou kněz z jejich řádu spravoval.⁴³⁾

⁴⁰⁾ Kinter: Vitae monachorum . . XIII. — Wolny C. T. Br. I. 431 jmenuje probošta Matouše 1607—1609, Tomáše Zárubu 1609—1610.

⁴¹⁾ Wolny C. T. Ol. I. 283 má nesprávně 12. dubna.

⁴²⁾ Matricula Canoniae Olom. ad OO. SS. Cerroni 210 v zemském archivu brněnském str. 115 sq.

⁴³⁾ R. 1608 jmenují se augustiniáni ode Věch Svatých jako faráři: v Jivově Ondřej Steinborn, ve Staré Vsi Řehoř Rulandés, v Guntramovicích Kliment Resch.

2. *Šternberk*. Klášter v 16. věku trpěl velmi nekázní. Ve městě, kde pod ochranou knížete Karla z Minstrberka ustanoveni byli luteránští kazatelé, jimž kníže všechno dovoloval a veliká práva dával, kam i ze daleka chodívali na luteránskou bohoslužbu, byl by život i pro vzorný katolický klášter těžký, zvláště když „ochráncem“ kláštera byl luteránský kníže Minstrberský, který se jako neobmezený vrchní pán ke klášteru choval; tím obtížnější byly poměry, když v klášteře nebylo dobrého řádu, když se špatně hospodařilo a dluhy dělaly, když v klášteře jen čtyři řeholníci pobývali. Probošta Jana Rosenbluta ze Schwarzenbachu (1588—1602), proti němuž příkře se postavil kníže, přece však biskup Stanislav Pavlovský uhájil. Než po jeho smrti kníže pokračoval, jakož již byl počal: zboží klášterní odcizoval, luteránům dával přednost, katolíky utiskoval, a dělal, co chtěl, aby znenáhla klášter zničil. A mnichové sami mu podávali příležitosti: utíkali se k němu, aby byli zvoleni, a nazývali ho svým jediným pánem a protektorem. Protože kardinál Dietrichštejn neshledal mezi nimi osoby schopné, kdo by se dovedl opřítí moci knížete, doporučoval jim za probošta Melchiora Pirna z Pirnu, kapitulního děkana olomouckého a již jmenovaného biskupa nigropolitanského, jenž byl skutečně 18. října 1602 postulován; zemřel 26. července 1607. Po něm svobodnou volbou zvolen byl 28. srpna převor Bartoloměj Patronus, jenž však již 8. května 1608 zemřel. Potom dne 18. srpna zvolen zrovna tak svobodně Matěj Gašínský z Gašína, dosavadní farář v Týnci. Jako dřívější probošti, tak i Gašínský zakusil příkoří od knížete Minstrberského hojnou měrou: kníže měl probošta a konvent za své poddané a jakoby za otroky, osoboval si právo dědičné nad klášterem a nad jeho zbožím, a za jeho příkladem jeho úředníci každého roku znova utlačovali probošta i konvent. Probošt Gašínský, ačkoliv se mu vytýkalo, že často obcuje s nekatolíky, dobře spravoval klášter, chatrná stavení většinou opravil, zastavené polnosti vyplatil, nějaké dluhy zaplatil, počet řeholníků rozmnožil. Zastává se svobody klášterů augustinánských a domýšleje se povýšenosti své nad proboštem u Všech Svatých a fulneckým, dotkl se nešetrně jurisdikce biskupa olomouckého nad těmi kláštery; musil proto r. 1615 vykonati před kapitulou olomouckou odpros.⁴¹⁾ Zemřel r. 1618

⁴¹⁾ Oddíl Monastica a Spiritualia v kníž.-arcib. archivě v Kroměříži.

a nástupcem jeho se stal v březnu 1619 Matěj Jaretius Ro-gojský, převor a administrátor kláštera Všech Svatých a farář v Dolanech. — Podací klášterní byly Hnojice a Vejšovice; r. 1608 řeholní faráři byli ve Staré Vsi, Guntramovicích, Jivové.

3. *Fulnek*. Ve schudlém klášteře, v němž také kázeň v 16. století byla rozvrácena, měli se řeholníci ještě za probošta Jana Bohuslava z Velvárek velmi zle. Po smrti probošta Jana Bohuše r. 1609⁴⁵⁾ byl při volbě 15. října postulován Tomáš Šiller, řádu premonstrátského z Hradiště farář cholinský, jenž ujav se potom správy kláštera začal se domáhati zboží, jež od kláštera rozvráceno bylo, při čemž nebylo bez překážek a pohrůzek.⁴⁶⁾ Za povstání r. 1619 Jan Skrbenský z Hříště, pán na Fulnece a Dřevohosticích, s nímž také byl probošt v rozepřích, choval se ke klášteru krajně nepřátelsky.

b) Augustiniáni eremiti.

1. *Svatý Tomáš v Brně*. Ani u tohoto kláštera nepřešlo rozvratné 16. století beze zhoubných stop; v klášteře byla bida a nebylo pořádku. Koncem století žilo tam sedm řeholníků, z nichž pět bylo Vlachů, jeden Němec a snad jeden Čech. Za převora zvolen byl r. 1594 Basil z Karpineta, jenž německy uměl a česky mluvil se naučiti; potom skutečně účastnil se horlivě veřejných záležitostí. Zemřel náhle ve sněmovně 2. září 1608. Po něm následoval Jan Vincenc Barnabaeus, před tím převor ve Štyrském Hradci, jemuž vydával kardinál Dietrichštejn čestné svědectví, že je bedlivý, zbožný, horlivý a opatrný v tom, aby život řeholní a klášterní kázeň obnovil i zachoval, aby také kostel ozdoboval a budovy klášterní opravil, aby poddané i hospodářství spravoval a veřejných záležitostí zemských se účastnil. R. 1612 stal se převor infulovaným prelátem. Za něho byla kázeň obnovena a zase byl sporádaný noviciát, do něhož přijímání opět domácí klerici, zastavené statky byly vyplaceny a s poddanými byly slušné smlouvy ujednány. U kláštera zase byly podmínky k rozkvětu.⁴⁷⁾ — Klášter měl kostelní podací v Nových Hvězdlicích a Šardicích.

2. *Jevíčko*. Chudý klášter, jenž dvakráte vyhořel, byl dcerou kláštera sv. Tomáše. V druhé polovici 16. stol. bylo

⁴⁵⁾ Wolny, C. T. Ol. III. 201 omylem jmenuje rok 1610.

⁴⁶⁾ Monastica v kníž.-arcib. archivě v Kroměříži.

⁴⁷⁾ Janetschek: Das Augustiner-Eremitenstift S. Thomas in Brünn.

zboží klášterní spojeno se zbožím kláštera sv. Tomáše a správa jeho vedla se z Brna; odtud představený kláštera jevičského slul administrátorem čili vikářem preláta brněnského, a nesměl bez dovolení u věcech důležitějších nic začínati. R. 1615 byl však převorem brněnským Janem Barnabaeem jmenován Jakub Kirschner zase samostatným převorem v Jevíčku; zastával úřad ten obětavě, ale řeholníků pobývalo v klášteře velmi málo.⁴⁸⁾

VII. **Dominikánské kláštery** v diecési olomoucké byly začátkem 17. století v Olomouci, Brně, Jihlavě, Znojmě, Opavě; v Uh. Brodě nebylo tehdy řeholníků, v Šumperku klášter zanikl.

1. *Olomouc.* Klášter stál v dobrém řádě; kázeň byla zachováвана, a byly slušné příjmy, takže mohl půjčovati hotové peníze. Klášter měl přízeň u katolíků: r. 1610 odkázal mu p. Joachym Malenovský na opravu a lepší vychování bratři 3000 zl., a byl u Dominikánů pochován.⁴⁹⁾

2. *Brno.* V klášteře u sv. Michala udržela se kázeň, ale zavládla bída. R. 1610 ke klášteru náleželo jen půl dědiny Těšan s jedním dvorem, převor F. Cornelius Pandolphus s bratřími měl velmi špatné živění při svém klášteře.⁵⁰⁾

3. *V Jihlavě* u kostela sv. Kříže byl klášter velmi schudlý. Řeholníkům dostávalo se jen potupy od protestantů a majetek byl jim brán. Když tomu odpíral r. 1604 převor Benedikt Braginius, byli řeholníci z kláštera vypuzeni. Ale snad přece zbyl v klášteře nějaký řeholník; je zmínka, že převor dominikánský r. 1619 složil žádanou přísahu konfедераční.⁵¹⁾

4. *Ve Znojmě* v polovici 17. stol. klášter vyhořel a počet řeholníků klesnul na tři. V protestantském městě došel k tomu blud až prý do kláštera, který teprve z rumu povstával. Příčiněním převora Dominika Stallhofra byla začátkem 17. stol. kázeň obnovena.

5. *V Opavě u sv. Václava* od r. 1586 byl převorem Felix z Vilna, v těžkých těch dobách, kdy panovalo v městě luteránství, které největším nepřátelstvím a násilím proti klášteru vystupovalo. Ještě r. 1609 Opavští provazy od zvonů u sv. Václava uřezali a pověsili na šibenici na Horním náměstí.⁵²⁾

⁴⁸⁾ Tamže.

⁴⁹⁾ Brandl: Žerotínovi zápisové o soudě panském. II. 31.

⁵⁰⁾ Tamže, II. 30.

⁵¹⁾ D' Elvert: Gesch. Iglau 265.

⁵²⁾ Parochialia v kníž.-arcib. archivě v Kroměříži.

VIII. Přísný řád kartuziánský měl na Moravě kartouze v Králově Poli, které se nazývalo také Nová Ves, a v Olomouci, kam byla přeložena z Dolan. Albrecht z Valdštejna zakládal kartouzi ve Štípě.

1. V *Králově Poli* neukázněný život řeholní projevoval se i v kartouzi koncem 16. stol. V kartouzi nebylo pokoje, a dlouho trvaly neshody mezi visitátorem řádovým a převorem. R. 1616 byl převorem Jiřík Frič.⁵³⁾ — Na svém zboží měla kartouze podací ve Střelcích, Obřanech, Komíně a Vážanech u Rousinova.

2. V *Olomouci* v kartouzi nastala náprava řeholního života koncem 16. stol. Od r. 1603 byl převorem učený a zbožný František Wetterard Berncastell, za něhož vládl pořádek a kázeň. — Kartouze měla kostelní podací v Dolanech a Jivové, kde však byli katolickými faráři zejména řeholníci z kláštera Všech Svatých.

3. Ve *Štípě* Albrecht z Valdštejna plně poslední vůli manželky své Lukrecie a uzdraviv se z těžké nemoci r. 1615, když se dohodl s převorem kartouze olomoucké a s visitátory řádovými, jal se stavěti kartouzi. Fundační listinou z 1. května 1617 daroval 30.000 zl., z nichž roční úroky 1800 zl. měly se převorovi vydávati, věnoval pozemky ve Štípě, mlýn v Kašavě, rybolov atd. Po smrti Valdštejnově mělo kartuziánům býti vyplaceno 20.0000 zl. mor., z úroků měl pak býti zřízen oltář, u něhož by se sloužila mše sv. za duši Valdštejnovu. První čtyři kartuziáni usadili se ve Štípě 18. listopadu 1618. Kostel však ani kartuzie ve Štípě nebyly dostavěny.⁵⁴⁾

IX. Řád sv. Františka rozdělával se na minority, fran-tiškány a kapuciny.

a) **Minorité.** Kláštery své měli začátkem 17. stol. v Olomouci, Brně, Jihlavě, Opavě a Bystřici pod Pernštýnem.

1. V *Olomouci* od původního svého kláštera u P. Marie Sněžné musili uhnouti jesuitům do opuštěného kláštera bývalých jeptišek augustiniánek u sv. Jakuba a tam byli živi jako v ústraní.

2. V *Brně*, když vymřel rod pánů z Boskovic, kteří byli ochrannými pány a největšími dobrodinci kláštera, ujal se

⁵³⁾ Mikulovský archiv knížecí: Histor. Archiv svaz. 158.

⁵⁴⁾ Dvorský: Založení kláštera valdického Albrechtem z Valdštejna. Čas. Č. Musea 1901, str. 186—189.

ochrany kláštera manžel pozůstalé dcery Jana Šembery Karel z Lichtenštejna, ještě nekatolík. V lednu r. 1597, když byl kvardián ve Vídni u provinciála, dal Karel z Lichtenštejna klášter zavřít a zabránil potom přístup kvardiánovi i provinciálovi. Konečně však zase za zprostředkování biskupa Stanislava Pavlovského odevzdal klášter minoritům. R. 1597 byl tam kvardiánem Jan Křt. Civali, jenž se stal později kanovníkem olomouckým, proboštem u Všech Svatých a světícím biskupem.

3. V *Jihlavě* klášter úplně schudnul a řeholníci vydáni byli na pospas pronásledování luteránskému. V klášteře zbyl málokterý řeholník, takže si troufala městská rada zmocnit se důchodů klášterních, s nimiž hospodařila po svém. Nepodařilo se klášter zachránit od úpadku. Jen aby nepozbyl práva držebnosti, zůstávali v něm dva řeholníci. Za veřejných potup hájili svého jak mohli: také r. 1615 nařizoval císař ve sporných věcech komisi mezi kvardiánem a konventem minoritským a mezi purkmistrem a radou.⁵⁵⁾

4. *Opava* měla klášter minoritský u sv. Ducha. V záplavě protestantství a pak za zřejmého odporu proti každému nařízení císařovu, týkajícímu se náboženství, jaký byl život řeholníků, viděti z toho, že Opavští opětovně klášter napadali, a ještě r. 1609, když byl odboj jejich již přemožen, u kláštera sv. Ducha výtržnosti tropili.⁵⁶⁾

5. *Bystřice nad Pernštýnem*. Voršila, manželka Václava Plesa Heřmanského ze Sloupna na Stolanech, jenž r. 1593 koupil statek bystrický, povolala do Bystřice minority z Brna, a dán jim tam r. 1595 bývalý dům sborní. Ale pokoje tam nezažili; brzy učinili někteří útok a kvalt na dům sborní, dveře rozstíпали a řeholníkům hrozili zastřelením. Když pak r. 1609 prodán byl statek zemským soudem nejvyššímu písaři Janu Čejkovi z Olbramovic, horlivému luteránu, musili minorité z Bystřice uhnouti a sboru ujali se zase bratři; aspoň již 1614. Když odcházeli, dal si P. Eustachius, profess kláštera sv. Jana v Brně, u rady městské schovati kalich, ornát a jiné věci.⁵⁷⁾

⁵⁵⁾ Monastica v kníž.-arcib. archivě v Kroměříži.

⁵⁶⁾ Parochialia tamže.

⁵⁷⁾ Tenora: Z pamětí města Bystřice nad Pernštýnem, 38—40. Wolný nemá zprávy o tomto sídle minoritů. Kameníček l. c. III. 430 omylem přisuzuje klášter do Bystřice pod Hostýnem.

b) **Františkáni** měli kláštery v Brně, Olomouci, Znojmě, Unčově, Uh. Hradišti, Kroměříži a ve Žďáře; zanikl klášter v Jemnici, v Hlubčicích a v Opavě, jenž byl změněn na špitál.

1. V *Brně* vzal klášter vznik z působení sv. Jana Kapistrana. Byl vně hradeb městských; u něho vystavěn byl kostel sv. Bernardina ze Sieny. V klášteře konány často kapituly řádové.

2. V *Olomouci* v klášteře u sv. Bernardina nebylo koncem 16. století skoro řeholníků. Postoupen byl pak r. 1608 reformátům italským, jichž však příklad nebyl hoden následování: sváрили se, až pak za necelý rok svého pobytu z kláštera prchli. Kolem velikonoce r. 1610 lstivě obsadili noví reformáti, Poláci, klášter, spojivše se s některými potulnými reformáty z Itálie; z kláštera rozsévají pohoršení a byli bez významu pro nějaké vzdělání náboženské, protože neuměli ani česky, ani německy. Přinuceni byli sice r. 1611, aby se podrobili provinciálu, ale brzy potom opětovně vypovídali poslušnost, a než by se podrobili, raději uprchli r. 1617. V klášteře pak usazení zase členové české provincie řádové.⁵⁸⁾

3. Ve *Znojmě* z původního svého kláštera u kostela sv. Alžběty usadili se františkáni r. 1534 v minoritském klášteře blíže hradu.⁵⁹⁾

4. V *Unčově* byl od 14. století klášter minoritský, jenž však r. 1595 vyhořel a byl od minoritů opuštěn. R. 1615 na vyzvání městské rady ujali se ho františkáni reformáti, jež kardinál Dietrichštejn Uničovským i faráři vřele doporučoval. Ale františkáni udrželi se tam jen do r. 1620.⁶⁰⁾

V *Uh. Hradišti* původní klášter česko-polské provincie zaniknul r. 1553. Klášter pak byl přidělen k řádové provincii uherské, ale řeholníci byli potom z města vypuzeni; odešli do Skalice v Uhrách, a klášterní budova pustla. Ale také z Uher za bouří Bočkajových musili františkáni odejít do jiných zemí; na Velehrad uchýlil se P. Ludvík Angelus s klerikem Somloiem. Po žádosti primátora uh.-hradištského Jana Purka ujali se

⁵⁸⁾ Minařík: Provinciálové františkánské české prov. v letech 1601—1750. Sborník Hist. Kroužku 1917, str. 55—57.

⁵⁹⁾ Wolny, C. T. Brn. IV. 115, 116.

⁶⁰⁾ Kroměřížský kn.-arcib. archiv, kopiár 39, fol. 205, kopiár z r. 1616 fol. 24. Minařík, l. c. 58, 94. — Wolny, C. T. Ol. I. 420 praví, že františkáni opustili klášter již po roce (1617), a že městská rada odevzdala zhubený klášter s kostelem r. 1620 minoritovi z Polska Jiřímu Galaniov.

františkáni 19. března 1605 zase opuštěného kláštera a opravili jej poněkud. Zůstal při uherské provincii.⁶¹⁾

6. V *Kroměříži* o františkánském klášteře sv. Jana Křt. děje se zmínka r. 1604. Byl založen kardinálem Dietrichštejnem původně pro sedm řeholníků; první kvardián ustanoven byl r. 1611. Místo malého kláštera u sv. Jana Křt. vystavěl potom kardinál nový klášter u sv. Trojice: v dubnu r. 1617 prosil františkáni kardinála, aby položil základní kámen ke klášteru sám jako fundátor, nebo někoho jiného k tomu určil. O sv. Trojici bývaly tam veliké poutě, takže se čítalo až 12.000 komunikantů.⁶²⁾

7. *Žďár*. Do dílu bývalého cistercienského kláštera uvedl roku 1617 kardinál františkány, kteří si tam zřídili konvent i s noviciátem. Bývalo jich tam časem 12 a zůstali do r. 1638, kdy se zase vrátili cisterciensští.⁶³⁾

c) **Kapucíni** měli kláštery v Brně, Olomouci, [Mikulově a Vyškově.

1. Do *Brna* přišli r. 1603 a městská rada dovolila jim zatím užívatí kostelíčka sv. Maří Magdaleny.⁶⁴⁾ Vlastní kostel a klášter vystavěl jim Ladislav Berka z Dubé a Lipého; kostel posvěcen r. 1606. Kázali o nedělích a svátcích ráno u sv. Jakuba a odpoledne u sv. Tomáše, a konávali zvláště v postě slavné kajícní průvody po městě, na nichž mnozí se účastnili, a při nich se bičovali a těžké kříže nosili. Klášter byl před měnínskou branou.⁶⁵⁾

2. Do *Olomouce* chtěl uvést kapucíny kardinál Dietrichštejn již v říjnu 1610 a dožadoval se pro ně podpory opata hradištského.⁶⁶⁾ Povolání byli skutečně r. 1613 a klášter s kostelem jim postavil majitel Brumova Jan starší Kavka z Říčan. Základní kámen ke kostelu na předměstí položen byl 20. července 1614 kardinálem za přítomnosti arciknížete Ferdinanda.⁶⁷⁾

3. V *Mikulově* vystavěl r. 1611 kardinál kapucínský klášter s kostelíkem a sám kapucíny vydržoval.⁶⁸⁾

⁶¹⁾ Wolny, C. T. Ol. II. 205.

⁶²⁾ Wolny, l. c. Ol. II. 119; Minařík, l. c. 56; Monastica a kopiář 39, fol. 97 v kn.-arc. archivě kroměřížském.

⁶³⁾ Wolny, l. c. Brn. II. 417; Minařík, l. c. 57, 59.

⁶⁴⁾ Chlumecky: Ludwigs Chronik von Brünn, 93.

⁶⁵⁾ Wolny, l. c. Brn. I. 61.

⁶⁶⁾ Monastica v kníž.-arcib. archivě v Kroměříži.

⁶⁷⁾ Křížovnický rukopis Paměti Slavatových XXIC. 33, fol. 177.

⁶⁸⁾ Wolny, C. T. Brn. II. 45.

4. Ve Vyskové byl r. 1617 stavěn klášter i s kostelem nákladem kardinálovým, jenž také vykázal řeholníkům vychování. Kázávali o nedělích a svátcích ve farním kostele.⁶⁹⁾

Ze všech řádů a řeholí nejdůležitější byli **jesuité**; povstali proti mocnému příboji protestantskému, aby vadnoucí náboženství katolické bylo udrženo, zachováno, rozšířeno i k rozkvětu přivedeno. Jimi bylo skutečně protestantství na vítězném postupu zastaveno a útok jeho odražen, a zase nabývalo vrchu a převahy katolictví v zemích, které pokládali protestanty již za svou kořist. — Na Moravu přicházeli jesuité od r. 1558, ale byli to jednotlivci, kteří odcházeli zase. Teprve za biskupa Viléma Prusinovského uvedeni byli do Olomouce první jesuité r. 1566 trvale. R. 1572 vydána byla bratřími Grodeckými Janem, proboštem, a Václavem, děkanem kapituly brněnské, zakládací listina pro kolej v Brně, kam r. 1573 přeložen z Prahy noviciát.

Koleje jesuitské v Olomouci a v Brně⁷⁰⁾ byly mohutnou baštou katolickou. Tam žily nové, čerstvé disciplinované síly, jichž pomocí bylo lze podnikavě podjati se práce o vnitřný přerod společnosti katolické na Moravě, duchovní i laické, ale také již prováděti propagandu proti kacířství v zemi. Jesuité zabírali svým působením stále širší půdu, hlubší vliv a odtud i moc větší. Navazovali nové a nové styky a vztahy, nasbírali hojných zkušeností, jak náboženský život v zemi potřebuje reforem a kde jimi zasaditi, prohlédli prozíravě, o koho se opřít, poznali i využítkovali prostředků, kterými se dala jejich reformace vésti k úspěchům.⁷¹⁾

Především pečovali jesuité o to, aby se věc katolická posílila ze mdloby. Proto všude snažili se o lepší kázeň kněžstva, sami jsouce mu vzorem. Stávali se brzy vychovateli všeho katolického kněžstva, světského i klášterního. Probudili skutečně katolíky k sebevědomí a získali církvi oddané příznivce mezi pány, kteří pak obsazovali fary na svých panstvích katolickými kněžími a snažili se, by poddaní zase se vrátili do církve katolické. Osvěžili a obnovili katolický život ci kevními slavnostmi, veřejně a slavně přijímali obrácence do církve, zakládali nábožné spolky a bratrstva, konali horlivě a úspěšně

⁶⁹⁾ Wolny, C. T. Brn. III. 421.

⁷⁰⁾ Také v Holešově měli sídlo jesuité od r. 1616.

⁷¹⁾ Navrátil, I. c. III. IV.

missie. Všude dávali příklad své horlivosti a neohroženosti i obětavosti, jsouce prvními ve službě lásky křesťanské.

Výborná, účelná jejich organizace hodila se vůbec k organizaci katolíků přesvědčených, nadšených, obětavých. Mezi ostatními řády, v nichž tak často bylo tehdy málo řeholníků, a k tomu ještě mnohdy málo ukázněných a do těžkých těch poměrů vhodných, znamenali jesuité skutečnou moc, která kráčí v popředí a dává všem nový ráz. V kolejích jejich na Moravě bylo hned na začátku 17. století hojně řeholních členů: v Olomouci 35, v Brně 68. Ve školách v Olomouci bývalo obyčejně 700 až 800 žáků. Četné byly konverse nekatolíků začátkem století, za bouřlivých let od 1605 do 1612 ustávaly sice, ale potom zase se rozhojňovaly. Missie na venkově byly slávou jesuitů. Všecko jejich působení svědčilo a dokazovalo, že náboženství katolické roste a že má budoucnost.

Ze ženských klášterů byly v diecési olomoucké kláštery jeptišek cistercienských, dominikánek a františkánek.

I. **Cistercienské** jeptišky měly kláštery v Tišnově a na Starém Brně.

1. *Tišnovský* klášter byl v 16. století schudlý a k tomu ještě ve vnitřním rozvratu. Abatyše Anežka Kutinská, od níž ani vlastní farář tišnovský Adam Ganzer r. 1602 neměl žádné ochrany, byla r. 1603 sesazena. R. 1607 zvolena byla za abatyši Voršila Mikulovská, která osvědčovala, že pro chudobu a znamenitou obtížnost klášter nemůže platiti větší potvrzovací taxy než 200 zl.⁷²⁾ Zemřela 9. června 1616 a následovala r. 1617 abatyše Kunhuta Schleichenbeinova Komořanská. — Na statcích klášterních byla kostelní podací v Tišnově, Drásově, Německých Kynicích, Dolních Loučkách, Olší, Svatošlavě, Výmyslicích, Velké Bytši.

Abatyše tišnovská podávala také společně s pány z Pernštýna (tito patrně z toho důvodu, že byli ochránci kláštera) na probošství brněnské u sv. Petra; biskup pak potvrzoval. Zajímavé obsazení bylo r. 1604. Tehdy po smrti probošta Eliáše Hovorky přimlouval se kardinál Dietrichštejn i Ladislav Berka u abatyše za probošta kroměřížského Benedikta Knauera. Kardinál zastával při tom, že sama abatyše, která společně s p. Pernštýnem jmenovávala na probošství, může presentovati;

⁷²⁾ Winter, *Život církevní* 796, 817; Kroměřížský archiv, kopiář 36, fol. 6; Parochialia lit. O. —

zletilého pána z Pernštýna nebylo, zůstal jen sirotek, jehož poručníkem byl Karel z Žerotína. Na místě sirotka, minil kardinál, může presentovati nejvyšší kancléř. Žerotín však tvrdil, že pán z Pernštýna presentuje, a abatyše jen potvrzuje. Za této nehody obě strany presentovaly. Abatyše dala přehlédnouti privileje na probošství a jménem konventu, ježto podací probošství a presentace jí a konventu právem příslušela, skutečně presentovala 16. září Knauera. Ale Žerotín jménem sirotka presentoval Hynka Novohradského z Kolovrat, jemuž také císař přál. A císař zároveň zasahoval. Jménem krále kázáno bylo z královské komory abatysi i těm, jimž právo podací přísluší, aby za probošta presentovali Hynka Kolovrata. Když však již abatyše byla presentovala Knauera, zrušil císař jako král český tuto presentaci z důvodů, že jest nejvyšší fundátor, a proto potom abatyše Anna Kroměřížská spolu s Karlem z Žerotína presentovali Hynka, jemuž presentace dána byla tímž způsobem, jako předešlým proboštům: pod pečeti abatyše a jménem a na místě sirotka Pernštýnského také pod pečeti opatrovníka sirotkova Žerotína. Kardinál jednal při Knauerovi, aby od svého práva na probošství k vůli císaři upustil, a dal Hynku Novohradskému investituru a dosadil jej na probošství.⁷³⁾ — Brněnské probošství mělo kostelní podací v Dubanech.

2. *Králové klášter na Starém Brně* rovněž byl v úpadku. Také hmotně byl zkracován: císař Rudolf II. r. 1588 napřed zastavil, ale potom r. 1598 dokonce prodal zboží klášterní, město Hustopeč a vsi Starovise a Starovičky, Karlu z Lichtenštejna a jeho bratřím Maximiliánu a Gundkarovi. Abatyše Anna Tasovická z Tasova společně s velehradským opatem, jemuž při tom zrovna tak odprodány byly od zboží klášterního Přítluky, velice se bránili a bratry poháněli. Nastal z toho veliký a dlouhý spor, až teprve po smrti Anny Tasovické, která zemřela r. 1613, za její nástupkyně Estery Rudolfové přistoupily kláštery na přátelské srovnání. Za doby českého povstání zemřela abatyše Estera 2. září 1619.⁷⁴⁾ — Na zboží

⁷³⁾ Kroměřížský archiv: Spiritualia; archiv musea král. Českého: list abatyše kardinálovi z 3. září; českého místodržitelství: list císařův kardinálovi z 2. ledna 1905; kopiár 37, fol. 18 v Kroměříži; Bočkova sbírka v zemském archivu brněnském čís. 2633 (císař dal Kolovratovi doporučení na abatysi); Vatikánský archiv Borghese III. 15a 1, fol. 154, III. 84a, fol. 125; Winter, I. c. 424

⁷⁴⁾ Wolny, C. T. Brn. I. 161, 162, 164.

klášterním byla podací kostelní v Hustopeči, Starvicích, Starovičkách, Medlově (tehdy Mydlově), Bystrci, Žebětíně, Olbramovicích, Žarošicích, Komořanech.

II. Dominikánky měly kláštery v Olomouci a Brně.

1. V *Olomouci* v klášteře u sv. Kateřiny dosvědčuje r. 1599 nuncius Spinelli, že jeptišky žijí v jakési kázni. Když zakázal jim vycházeti z klauzury a nepouštěti k sobě leda svých představených z důvodné příčiny a zpovědníků, dominikánky ochotně to přijaly a nunciovi dekovaly. Nuncius dodával ještě, že vpravdě jest jich politovati; nemají ani zpovědníka, ani kazatele. ani spirituála; proto nuncius rozkázal jesuitům, aby je zpovídali aspoň jednou začátkem postu, a aby jim aspoň jednou měsíčně kázali, ale jesuité poněkud odpírali, protože neradi vedli duchovní správu jeptišek.⁷⁵⁾ Převora jmenovala se r. 1602 Magdalena Pickovna z Lisovic, r. 1614 Magdalena Cvikovna z Unčova. — Klášter měl podací v Citově a Kokorách.

2. V *Brně* v klášteře u sv. Anny ve století 16. byla kázeň uvolněna; r. 1580 byla převora sesazena. Jaký byl potom ve schudlém klášteře vnitřní život, není zpráv.⁷⁶⁾ — Klášter měl podací v Ořechově u Brna, v Šitbořicích, Moutnicích.

III. Kláštery františkánek čili klarisek byly v Olomouci, Znojmě, Opavě a Brně.

1. V *Olomouci* u sv. Kláry již biskup Stanislav Pavlovský usiloval o reformu. Ještě však r. 1599 nuncius Spinelli oznamoval, že jeptišky žijí příliš svobodně, vycházejí z kláštera na hodování a zvou si světské i duchovní osoby k obědu. Když jim nuncius zakázal z klauzury vycházeti a kromě představených a zpovědníků nikoho do kláštera nepouštěti, zdál se jim zákaz ten tvrdým a nechtěly ho přijmouti. Proto nuncius suspendoval abatyši a dal místo ní zvoliti vikárku. Tím docílil, že jeptišky uposlechlý, a sama abatyše brzy potom se pokořila, chybu uznala a prosila za odpuštění a dosazení do úřadu.⁷⁷⁾ R. 1613 byla abatyši Marketa Rybkovská z Kruckberka.⁷⁸⁾ — Klášter měl podací v Křelově.

⁷⁵⁾ Vatikánský archiv, Borghese III. 112, a b, fol. 63.

⁷⁶⁾ Wolny, C. T. Brn. I. 169.

⁷⁷⁾ Vatikánský archiv, Borghese III. 112, a b, fol. 63.

⁷⁸⁾ Sběrka Bočkova v zem. arch. v Brně č. 5317.

2. *Ve Znojmě* v klášteře u Matky Boží koncem 16. století byly jen dvě jeptišky kromě abatyše, a bída byla taková, že neměly často ani chleba. O nápravu řeholního života usiloval biskup Stanislav Pavlovský, ale přece nekázeň trvala. R. 1603 papežský visitátor Montegrino posílal nařízení, aby se zachovávala zvláště ve Znojmě.⁷⁸⁾ A ještě r. 1615 psal kardinál Dietrichštejn provinciálu řádovému, že na kapitule v Brně loni bylo usneseno, aby také řeholní sestry zachovávaly klausuru, ale ježto se ji ve Znojmě nechtějí podrobiti, aby to doporučil.⁷⁹⁾ Provinciálu skutečně podařilo se po těžkých obtížích a velikých starostech r. 1616 provést reformu a uspořádati život v klášteře po vzoru jeptišek z kláštera králové ve Vídni. Kardinál prosil pak císaře, aby to schválil, a žádal kardinála Khlesla, aby poslal do Znojma dvě jeptišky z vídeňského kláštera, aby naučily v klášteře novému řádu. Císař 17. října 1617 svolil k tomu, aby tam dosazena byla z Vídně jedna za abatyši a druhá za převoru.⁸⁰⁾ Klášter zůstával chudým: r. 1609 musil prodati městečko Jiřice i s podacím Jáchymu Španovskému z Lipové za 5000 kop.⁸¹⁾

3. *V Opavě* u sv. Kláry klášter byl velmi chudý, a ještě když r. 1607 Gaisberger dobyl Opavy, byl klášterní nový dvůr u města úplně zničen. Za klášter v nouzi upadlý přimlouval se r. 1614 kardinál Dietrichštejn, aby kníže krnovský propustil abatyši Helenu Mozgovnu z půhonu na 4000 zl.,⁸²⁾ a všecku bídu projadruje dopis abatyše Aleny Šlevicové z Šlevic z r. 1617, jímž prosí o několik fůr vápna z hukvaldského panství na opravu konventu, „aby již dokonce všecko na hlavu nespadlo“, a dí: „já ubohá zákonička s tím ochuzeným a nanejvýš opuštěným a u velikých dluzích postaveným klášteřem svým zarmúceně postavena jsem“. — Klášter měl podací ve Štěpánkovicích, kde však začátkem 17. stol. kněze již nebylo a fara zašla.⁸³⁾

4. *V Brně* od konce 15. stol. žily jeptišky v domě blízko františkánského kostela před židovskou branou. R. 1606 proměnil kardinál dům ten na klášter, ale kostela u něho nebylo.

⁷⁸⁾ Mikulov, Rodinný archiv, svaz. 844.

⁷⁹⁾ Monastica v kroměřížském kn.-arc. archivě.

⁸⁰⁾ Mikulov, Historický archiv, svaz. 158.

⁸¹⁾ Wolny, C. T. Brn. IV. 122.

⁸²⁾ Monastica v kníž.-arcib. archivě v Kroměříži.

⁸³⁾ Sbírka Bočková v zem. archivě mor. č. 5371, Wolny, C. T. Ol. IV. 212.

Kardinál chtěl jej postavit, až skutečně vystavěl na předměstí brněnském nový kostel sv. Josefa i s klášteřem od základu; kostel posvětil 30. listopadu 1615.⁸⁴⁾ Klášteřu pak pro 12 panen zapsal na panství mikulovském 10.000 zl.; odtud dávalo se klášteřu ročně 300 zl., 30 věder vína, 3 mty. žita a 1 met. (30 měř) pšenice. Aby jeptišky dobře se naučily řeholním pravidlům, psal kardinál r. 1617 vévodovi bavorskému o dvě vycvičené panny. První abatyše zemřela již 20. března 1618.⁸⁵⁾

Přehled klášteřů v diecési olomoucké jeví se tedy takto:

Olomouc: kanovníci augustiniáni, dominikáni, kartuziáni, minorité, františkáni, kapucíni, jesuité; — jeptišky: dominikánky, františkánky.

Brno: maltézská komenda, augustiniáni eremité, dominikáni, minorité, františkáni, kapucíni, jesuité; — jeptišky: cistercienské, dominikánky, františkánky.

Jihlava: dominikáni, minorité.

Znojmo: dominikáni, františkáni, františkánky.

Hradiště Uh.: františkáni.

Unčov: františkáni.

Hradiště u Olomouce: premonstráti.

Zábrdovice u Brna: premonstráti.

Louka u Znojma: premonstráti.

Hradiště nad Znojmem: křižovníci.

Velehrad: cisterciensští.

Žďár: cisterciensští, pak františkáni.

Nová Říše: premonstráti.

Rajhrad: benediktini.

Šternberk: kanovníci augustiniáni.

Fulnek: kanovníci augustiniáni.

Jevíčko: augustiniáni eremité.

Královo Pole u Brna: kartuziáni.

Štíp: kartuziáni.

Bystřice nad Pernštýnem: minorité.

Kroměříž: františkáni.

Mikulov: kapucíni.

Vyškov: kapucíni.

Tišnov: jeptišky cistercienské.

⁸⁴⁾ Křižovnícký rukopis XXIC, 33.

⁸⁵⁾ *Spiritualia a Monastica v kroměřížském archivě.* — Klášteřu daroval také císař Matyáš plat 30 dukátů, které vydávalo město Hradiště (kop. 1616, fol. 29).

Opava: maltézská kommenda, dominikáni, minorité, fran-tiškánky.

Místo zaniklých klášterů přibývaly zase nové. Kláštery, které měly majetek pozemkový, měly veliký význam, i když byly zadluženy a chudé. Půda jejich a poddaní jejich znamenali jejich moc, která se tím více jevila, čím více některý klášter hospodářsky rostl a zkvétal. Podací kostelní na zboží klášterním zabezpečovalo katolíky, neboť fary bývaly katolickými kněžími obsazovány. Ovšem narážela působnost klášterů na venek také na překážky. Někde bylo příliš málo řeholníků, takže nemohlo býti ani jinak, než že členové klášterní byli omezeni jen na svůj klášter, jinde řeholníci neznali ani řeči lidu, a tak zůstávali pro život národní bez významu. Všem klášterům byl rozvoj podvazován tak zvanými „ochránci“ jejich, a zvláště poručnictvím panovníků, kteří je měli za svou komoru a v nich viděli jen zdroj svých příjmů, jež stále vymáhali.

Vnitřní život ve mnohých kláštorech nebyl bezvadný. Rozhárané a rozpoutané století, podvracející autoritu, působilo na lidi, třebaš řeholní, a kde jsou lidé, tam jsou chyby. Ale snaha o nápravu se jeví. Byli-li řeholníci vinni, zakročoval představený kláštera, a trestal složením s hodností v konventě a vězením, potom i veřejným zahanbením. Provinil-li se představený kláštera, trestal visitátor i složením s úřadu, jak stalo se na příklad ve všech kláštorech premonstrátských. A zasahoval také biskup obyčejně po dobrém zmatené poměry urovnávaje, ač bývalo to velmi proti mysli visitátorům žárlivým na svobody řádu. Propukala ovšem zase pohoršení, ale bylo dost upřímné vůle a opravdové snahy je zastaviti a domy řeholní tak vésti, aby se staly středisky dokonalejšího života, z nichž by vycházel dobrý příklad a vzor vyšší dokonalosti. Řeholní domy a kláštery stávaly se zase tvrzemi, které dovedly si uhájiti svůj vliv na věřící, a opanovati neklidná srdce lidská. V pevné organizaci církevní měly svůj úkol a přese všechny slabosti a křehkosti měly dosti síly blížiti se k němu.⁸⁶⁾

Byly tedy podmínky pro zdárný rozvoj katolické církve na Moravě, ale na velikou překážku jejího rozkvětu kromě

⁸⁶⁾ Dle relace kardinála Dietrichštejna z r. 1617 do Říma řády poměrně zkvétaly. (Schmidlin: Die kirchlichen Zustände in Deutschland I. 183.)

odporu nekatolických stavů byl veliký nedostatek kněží katolických. Aby zjednal odpomoc, horlivě přičiňoval se v 17. stol. kardinál Dietrichštejn stále vyhledáváje vhodné prostředky a jsa hotov ke značným obětem. Usiloval, aby katolické fary obsazeny byly, pokud jen bylo možno. Ve zřízení církevním byly zajisté fary ucelené jednotky, kolem nichž soustřeďovali se katolici; kde byla obsazena fara, tam předpokládati jest, že aspoň část farních osadníků byla katolická a že byla naděje na pokrok katolíků. Ve farách v náboženské mosaice na Moravě plasticky vystupuje obraz katolické državy, která třeba byla proti dřívějšímu značně omezena, přece ještě byla zřetelna, význačná. Blížším popatřením ujasní se nám dosavadní mlhavý názor: nánosem křiklavých výčitek a stížností, při nichž i čilá menšina dovede tak snadno vzbuditi domněni, že mluví nejen za většinu, nýbrž i za všechny, jako by druhých ani nebylo, a za ústupnější povahy katolíků při výbojně agitaci nekatolické nezašel přece tak úplně život katolický; bylo třeba jen dodati mu více síly a odvahy, probrati jej z umdlení, aby projevil se novými činy.

Fary, na nichž, pokud doložiti lze, byli v době 1600 až 1620 katoličtí faráři, byly: ^{*)})

Nynější arcidiecése olomoucká:

Olomouc: 1. **fara na dómě u sv. Václava:** kapitulní děkan Melchior Pirnus z Pirnu 1607. — Jan Lobenstein z Allenwertu 1607—1612; Jan Fridrich Breiner ze Stubinku od roku 1613. — 2. **Fara u sv. Mořice:** farář kanovník Jan Martini — 1606; kanovník Martin Václav z Greiffenthalu — 1609; od r. 1609 kanovník David Piper z Jáchymova. — 3. **Fara u sv. Petra:** farář Jiří Skočiles — 1608; 1609 Jiří Ondřej Lezovec; 1611 kanovník Ctibor Borynský z Rostropic; 1615 kanovník Jan Tulachius ze Lhotska; 1617 Kilian Novák. — 4. **Fara u Panny Marie;** 1608 farář *Jiří Maximilián Berner*; 1616 Martin Wolfart; 1620 Pavel Václav Pusch. — 5. **Fara u sv. Blažeje:** 1614 *Daniel Neukirch*; 1616 *Ondřej Rauscher*.

^{*)}) Přehled sestaven podle nynějších děkanství, data odjinud, než od Wolného přebírána, jsou vytřetěna význačně; velmi mnohá jsou ze Snopkova článku: Nová akta kardinála Dietrichštejna v ČMM 1903, 277—310 s některou opravou. Nepokládáme ovšem seznam tento za úplný, a máme za to, že ještě podrobnějšími monografickými studiemi bude lze doložiti větší počet katolických far; na druhé straně však beze všeho přiznati možno, že také v tomto období 1600—1620 v některých uvedených osadách fara zanikla.

Kroměříž: 6. **proboštství u sv. Mořice:** probošt Benedikt Knauer — 1609; 1609—1612 Jan Křt. Civali; od r. 1622 Vavřinec Zwetler. — 7. **Fara u P. Marie:** děkan Jiřík Kozel 1602—1603; Václav Vovrius — 1604; Matěj Schamborn (Samborius) — 1607; Jiří Milvius — 1609; Stanislav Rudinský 1610; Valentin *Curatus* 1610—1617; Pavel Stotler — 1624. — 8. **Břest:** Jan *Parix* 1617; 1618 *Albert Missius*. — 9. **Hradisko,** kněží z kláštera hradištského: 1604 Jan Kašpar; 1610—1616 Pavel *Svitavský*. — 10. **Hulín:** 1600—1607 kanovník Ctibor Borynský z Rostropic; 1607—1613 Jan Bibrštejn z Rojišova; 1613—1615 Jiří Otislav z Kopenice; od r. 1615 Bohuslav Vencelik. — 11. **Kojetín:** 1608 *Matouš Laurentius*; 1610 Václav Hanzler (fara nebyla dvě léta obsazena pro neshodu o podací mezi biskupem a Weykartem hr. ze Salmu); 1614 Albert Vroblicius. — 12. **Kvasice:** 1602 zemřel farář *Fabian*. — 13. **Rataje:** 1604 Vavřinec; 1607 *Jan Urbanides*; 1614 zemřel Jan Subtnicius; 1614 *Adam František Zvolenský*; 1617 katolický farář. — 14. **Těšnovice:** 1600 zemřel katol. farář; kanovník kroměřížský Jan Lutner 1609, 1618.

15. **Bzenec:** 1609 *Jiří Schoneus*; 1610 Jan Hýl; Václav Trompus — 1617; 1617 František Parvus. — 16. **Kostelec:** do 1613 *Martin Mitis*; 1613 *Jan Erinaceus* diecese ostráhomské. 17. **Kyjov:** 1605 farář Jan zabit od Tatarů; 1612 Tomáš Cancer; 1613—1617 *Jakub Bocatius*; 1617 Jan Vrcholitus. — 18. **Polešovice,** podací kláštera velehradského; r. 1609 světský kněz Valentin Aquila. — 19. **Vracov:** do r. 1610 *Jan Hýl*; 1610—1613 *Stanislav Polonides*; 1613 *Jan Kozelius*; 1617 *Alexander Oldelandt*; 1618 *Ondřej Novatius*, diecesán salcpurský.

20. **Uh. Hradiště:** 1600—1601 Blažej; 1601—1602 Jan Benešovský; 1602—1604 Václav Hanzler; 1604—1606 Matouš Albin; 1606—1609 opět Václav Hanzler; 1609—1618 Adam Kalenius; od 1618 Václav Kulíšek z Moravičan. — 21. **Bílovice:** 1610 Baltazar Pompejanus; 1617 Petr Baroš. — 22. **Mařatice** (nyní filiálka Derfle): 1615 *Jan Parix*; 1616 *Václav Kulíšek z Moravičan*. — 23. **Velehrad,** opatství cistercienské; odtud administrovány Boršice, Buchlovice, Jalubí.

(Strážnice. — Znorovy: 1594 katolický farář Blažej, ale 1614 nekatolický kazatel.)

24. **Švábenice:** do r. 1617 *Jan Marek*; 1617 *Jiří Babourovský*. — 25. **Morkovice:** do r. 1617 *Jan Vrcholitus*; 1617

Matouš Laurencius. — 26. **Nezamyslice**, podací kláštera Všeck Svátých; 1617, 1619 Jiří Benner.

27. **Zdounky**: 1602—1603 kanovník sv.-vítský Fabián z Gelnbachu; 1603 Jiří Lapidida; 1604 Vavřinec Ura; 1605 Mikuláš Rex; 1606 Mikuláš Švibka; 1607 Tomáš Rectorius; 1609 asi Vavřinec Synek; 1610 Křištof Metudius; 1612 Jan Sarkander; asi 1615 Martin Mitis; pak Tomáš; Petr Simonides. — 28. **Koryčany**: 1604 měl býti ustanoven za faráře děkan kroměřížský (Václav Vovrius?); do 1610 Martin Bzenecký; 1610 Jakub Bocatius; 1613 Jiří Posmitius.

29. **Holešov**: 1614 Jakub Gembelka; 1616—1620 Jan Sarkander. — 30. **Bystřice pod Hostýnem**: 1598 Šimon (oslepl a dán do Kroměříže za zpovědníka); — 31. **Mysločovice**: 1616—1619 Martin Regulinus. — 32. **Rymice**: 1610 Petr Sobelius; 1613 Martin Volský; 1615 Jáchym Raucius; 1616 musil farář opustiti faru pro špatné vyživení.

(Uh. Brod.)

33. **Val. Klobouky**: do 1610 Petr Baroš; 1610 Adam. — 34. **Brumov**: 1607 Jakub Clenides; po něm Jan Fridelius; 1608 Jakub Muscala; 1610—1613 Petr Baroš; 1613 Jan Michalička; 1616, 1618 Jiří Posmitius. — 35. **Lidečko**: 1603 Václav Bosecius; do 1613 Urban Boček; 1613 Jiří Žilinský; 1614 Jakub Sabas. — 36. **Oujezd**: 1617 Jan Pistorius. — 37. **Vlachovice**: 1602 Jiří Galasius; do 1604 Jan Stephanides; 1608, 1610 Albert Grinerius; do 1617 Jiří Cosilius (?); 1617 Jakub Drásovský.

(Napajedla. — Malenovice: 1597 Jiří Patritius.) — 38. **Spytínov**, podací kláštera velehradského: 1604 Tomáš Helos; do 1613 Martin Volský; 1613 Urban Boček; 1616 Mikuláš Medek, Jan Porubiades.

(Pozlovice.) 39. **Bojkovice**: do 1618 Albert Šolajský; 1618 Jakub Sabas. — 40. **Slavičín**: 1600—1604 Matěj Samborius; 1605—1607 Ondřej Parecius; 1607 Jakub Clenides; do 1617 Jakub Clement; 1617 Štěpán Ugronovič.

41. **Vizovice**: 1604 měl býti investován Martin Procerus; pak katolický kněz jen na klášteře. — 42. **Fryšták**: 1602 Vavřinec Colec; Řehoř Halfar; 1613 Václav Mužík; do 1617 Jiřík; 1617 Adam Zvolenský. — 43. **Slušovice**: 1603 Vavřinec Colec; 1613 Martin Mitis; 1616 Alexander Thoman.

44. **Mohelnice**: 1600—1605 kanovník Jan Lobenstein z Allenwerdtu; 1605—1611 Martin Mauer; po něm Jakub Bonvoius. — 45. **Bouzov**: od r. 1617 katolický farář. — 46. **Starý Moletín**: 1606 Adam Friedel; 1607 *Jiří Molitor*. — 47. **Moravičany**: 1610 kanovník brněnský *Julius Caesar Macellus*, jeho kaplan Hyacint Biltgostion. — 48. **Úsov**: 1602 František Birsius; před r. 1610 Jakub Stephanides Brosovius; 1610—1616 Adam Vitriarius.¹

(Koldštýn.) — 49. **Staré Město**: asi 1615 Jan Voitius.

(Zábřeh.) — 50. **Zvola**: 1604 katol. farář; 1607 *Václav Vichrovský*; do r. 1617 *Jan Jaich*; 1617 *Tobiáš Christinus*.

(Opatovice.) — 51. **Jevíčko**, klášter augustiniánský. — 52. **Biskupice**: 1618 Jiří Bašta.

(Šilperk.)

(Šumperk.) — 53. **Bludov**: *Jan Phocas*; 1613, 1617 *Stanislav Mlodějovský*, diecesán hnězdenský. — 54. **Kopřinov**: 1615 *Tobiáš Oterer*.

(Třebová.)

55. **Svitavy**: 1597—1631 Ondřej Maršálek. — 56. **Březová**: 1617 Pavel Scherib. — 57. **Greifendorf**: 1612 *Šebestián Klinkius*. — 58. **Kamenná Horka**: 1604 katol. farář; 1614 *Blažej Nephätius*; do r. 1617 *Krištof Neckher*; 1617 *Pavel Thomaides*. — 59. **Radiměř**: do r. 1619 Daniel Ruder; 1619 David Bernard. — 60. **Vendolí**: 1697—1602 Šebestian Neander; 1620 Daniel Ruder.

61. **Opava**: 1608—1609 Mikuláš Sarkander; 1609 kaplani Václav Perger a *František Parvus*; 1612 *Martin Chrba*, vice-děkan; 1612 uveden na děkanství převor u sv. Václava Felix z Vilna. — 62. **Hlavnice**: 1617 chtěl nový majitel Karel z Strasolda dosaditi tam katolického kněze. — 63. **Heraltovice**: 1618 pán z Oppersdorfa dosadil katolického kněze. — 64. **Jaktař**: 1607 *Ondřej Flackius*; 1609 *Jan Sarkander*; 1609—1610 Mikuláš Cassoviades; 1610 *Valentin Curatus*; 1611—1617 František Parvus. — 65. **Raduň**: 1607 *Pavel Kostruch*; 1610 *Ondřej Kopa*; 1614 Stanislav Pardovský. — 66. **Slavkov**: 1597—1602 Mikuláš Cassoviades; 1602 Vojtěch Skorkovius; do 1616 *Urban*; 1616 *Albert Stročanský*.

(Jakartovice.) — 67. **Radkov**: 1607 katol. farář.

(Bruntál.)

68. **Osoblaha**: 1602 Šimon Michael; 1603—1606 *Daniel Heilig*; 1606 *Daniel Neukirch*; 1607—1618 Theodor Václav von Horn, kaplan *František Poppe*, diecesán vřatislavský. — 69. **Liebenthal**: 1616 *Jan Friedel*, katolický kněz; po něm *Jáchym Bayer* do r. 1620. — 70. **Vysoká**: 1603 *Antonin Grinerius*; do 1615 *Jan Fridelius*; 1615 *Jáchym Bayer*, diecesán vřatislavský.

71. **Hradec**: 1610—1616 Matěj Závadský; 1616 Jiří František Kochtan. — 72. **Březová**: 1606 *Martin Procerus*; 1615 Křiřtof Fusius; 1616 žádáno o katol. kněze. — 73. **Pustá Polom**: do 1616 Jiří František Kochtan; — 74. **Staré Mokré Lazce**: katol. kněží.

(Křnov). — 75. **Lenhartovy**: 1615 *Tobiáš Oterer*. 76. **Opavice**: 1611 *Jáchym Bayer*.

(Odřy). — 77. **Fulnek**, probořřtství augustinianřké.

78. **Bilovec**: 1600 Valentin Nuncius (katolík?). — 79. **Klimkovice**: 1607 kardinál žádal císaře, aby fara zase ob-sazena byla katolickými kněžími. — 80. **Stará Plesná**: 1599 darován kostelu kalich posvěcený kardinálem. — 81. **Přibor**: 1592 a ještě 1615 vyřehradský kanovník Vavřinec Affelius. — 82. **Bartořovice**: 1602 Pavel Dericius; 1607 *katol. farář*. — 83. **Fřenřtát**: katol. farři. — 84. **Rychaltice**: 1617 *Pavel Piřelius*. — 85. **Sedlnice**: do r. 1607 Theodor Václav von Horn; 1617 katol. farář.

86. **Kelč**: 1596—1620 Jakub Bitovský. — 87. **Vřechovice**: do 1613 Jan Jestřabský; 1613 *Albert Grinius*, diecesán lublinský; 1615 Jakub Král.

(Val. Meziřiči). — 88. **Rořnov**: 1616 *katol. farář*.

89. **Místek**: 1617 zemřel *katol. farář*; 1617 *Jan Albinus*. — 90. **Bruřperk**: 1603, 1607 Jiří Petráš. — 91. **Stařič Starý**: 1607 *Stanislav*; 1615 Jan Bojovský; 1617 *Albert Vác. Kolomeja*.

92. **Mor. Ořrava**: 1600—1604 Valentin Vojtěřovský; 1605—1614 Jan Tulachius; 1615—1617 *Křiřtof Methudius*; 1617 Martin Regulinus. — 93. **Hřabová**: 1615 *Vojtěch*, katol. farář. — 94. **Stará Bělá**: 1597 Melichar Salařius. — 95. **Stará Ves**: 1603 Albert Skorkovius; 1613 *Křiřtof Climatius*; 1614 Adam Ziemba.

(Nový Jičín).

96. **Vřetín**: do 1613 *Václav Muřik*; 1613 *Stanislav Mlodějovský*; 1614 Jiří Žilinský; 1616 *Mojžiř Aron Zemelka*.

— 97. **Pržno**: 1613 *Mojžiš Zemelka*; 1616 *Alexander Thoman* (?). (Prostějov). — 98. **Břesovice**, podací kláštera hradišského. — 99. **Drahany**: 1611 *Vavřinec Golec*. — 100. **Mostkovice**: do 1614 Křištof Methudius; 1614, 1617 Václav Hanzler Plzenský. — 101. **Olšany**: podací kláštera hradišského. — 102. **Smržice**: katol. farář. — 103. **Určice**: 1611, 1613 *Tomáš Rectorides (Rectorius)*. — 104. **Vejšovice**: podací augustiniánů šternberských. — 105. **Vrahovice**: 1602 Václav Hanzler; 1609 Jan Benešovský.

106. **Cholina**, podací kláštera hradišského: 1600—1609 Tomáš Šiller; 1610 Pavel; 1612—1614 Lukáš Tomitius, bývalý opat; 1614 Bartoloměj Capräolus. — 107. **Hněvotín**: katolický farář. — 108. **Horka**: 1603 poslán kněz z kláštera hradišského o nedělích a svátcích. — 109. **Křelov**: 1614 Adam Golcatius. — 110. **Náklo**: do 1605 Lukáš Tomitius; 1605—1617 Jan Kasparius. — 111. **Senice**: 1600, 1616 Albert Zwilling (Zwilling). — 112. **Těšetice**: do r. 1609 Jiří Steinhauser; 1614 Jiří Věloch; 1618 Jan Absolon.

(Čechy). — 113. **Drahanovice**: 1606 *Mikuláš Justinides*; 1616 *katol. farář*. — 114. **Laškov**: 1612 farní kostel vystavěn Bohuslavem Kokorským z Kokor. — 115. **Slatěnice**: do 1606 Václav Hanzler; 1607, 1610 Jakub Styphlides; potom *Valentin Sulla*.

116. **Dub**: 1610 *Jiří Latomus*; 1613—1617 *Jiří Martiniades*; 1617, 1619 *Jiří Kositius (Kossetius)*. 117. **Dubany**: 1606 Jiří Plichta; 1916 Martin Krelius. — 118. **Charváty**: 1604—1606 Vincenc Wamsius; po něm *ostříhomští kanovníci* za vpádu Bočkajovců byli tam za faráře; 1610—1611 kanovník *Ctibor Borynský z Roztropic*; 1611 Jan Sarkander; po něm Jakub; 1617 *Matouš Antepositor*. — 119. **Kralice**: 1601 Vincenc; do 1606 Jiří Ondřej; 1607 Vincenc Wamsius; 1613 *Pavel Kostruch*; 1617 *Jakub Rumbálek*. — 120. **Slavonín**: 1606 Matouš Peterka; 1612 *katol. farář*; 1614 Jan Fink. — 121. **Tovačov**: 1612 posvěcena byla v zámku kaple.

122. **Vyškov**: 1602—1619 Matěj Jankula. — 123. **Dědice**: 1608 žádali o vlastního faráře. — 124. **Krásensko**: 1613 katolický farář. — 125. **Pustoměř**: 1901 *Vratislav Siderius*; do 1613 Jan Mayer; 1613, 1617 Jeremiáš Kiliades; 1618 Jan Kytka. — 126. **Topolany**: 1608 *Martin Petrouský*; 1614 Martin Chrba.

klášterním byla podací kostelní v Hustopeči, Starvicích, Starovičkách, Medlově (tehdy Mydlově), Bystrci, Žebětíně, Olbramovicích, Žarošicích, Komořanech.

II. **Dominikánky** měly kláštery v Olomouci a Brně.

1. V *Olomouci* v klášteře u sv. Kateřiny dosvědčuje r. 1599 nuncius Spinelli, že jeptišky žijí v jakési kázni. Když zakázal jim vycházeti z klauzury a nepouštěti k sobě leda svých představených z důvodné příčiny a zpovědníků, dominikánky ochotně to přijaly a nunciovi děkovaly. Nuncius dodával ještě, že vpravdě jest jich politovati; nemají ani zpovědníka, ani kazatele. ani spirituála; proto nuncius rozkázal jesuitům, aby je zpovídali aspoň jednou začátkem postu, a aby jim aspoň jednou měsíčně kázali, ale jesuité poněkud odpírali, protože neradi vedli duchovní správu jeptišek.⁷⁵⁾ Převora jmenovala se r. 1602 Magdalena Pickovna z Lisovic, r. 1614 Magdalena Cvikovna z Unčova. — Klášter měl podací v Citově a Kokorách.

2. V *Brně* v klášteře u sv. Anny ve století 16. byla kázeň uvolněna; r. 1580 byla převora sesazena. Jaký byl potom ve schudlém klášteře vnitřní život, není zpráv.⁷⁶⁾ — Klášter měl podací v Ořechově u Brna, v Šitbořicích, Moutnicích.

III. Kláštery **františkánek** čili **klarisek** byly v Olomouci, Znojmě, Opavě a Brně.

1. V *Olomouci* u sv. Kláry již biskup Stanislav Pavlovský usiloval o reformu. Ještě však r. 1599 nuncius Spinelli oznamoval, že jeptišky žijí příliš svobodně, vycházejí z kláštera na hodování a zvou si světské i duchovní osoby k obědu. Když jim nuncius zakázal z klauzury vycházeti a kromě představených a zpovědníků nikoho do kláštera nepouštěti, zdál se jim zákaz ten tvrdým a nechtěly ho přijmouti. Proto nuncius suspendoval abatyši a dal místo ní zvoliti vikárku. Tím docílil, že jeptišky uposlechlly, a sama abatyše brzy potom se pokořila, chybu uznala a prosila za odpuštění a dosazení do úřadu.⁷⁷⁾ R. 1613 byla abatyší Marketa Rybkovská z Kruckberka.⁷⁸⁾ — Klášter měl podací v Křelově.

⁷⁵⁾ Vatikánský archiv, Borghese III. 112, a b, fol. 63.

⁷⁶⁾ Wolny, C. T. Brn. I. 169.

⁷⁷⁾ Vatikánský archiv, Borghese III. 112, a b, fol. 63.

⁷⁸⁾ Sběrka Bočkova v zem. arch. v Brně č. 5317.

2. *Ve Znojmě* v klášteře u Matky Boží koncem 16. století byly jen dvě jeptišky kromě abatyše, a bída byla taková, že neměly často ani chleba. O nápravu řeholního života usiloval biskup Stanislav Pavlovský, ale přece nekázeň trvala. R. 1603 papežský visitátor Montegrino posílal nařízení, aby se zachovávala zvláště ve Znojmě.⁷⁸⁾ A ještě r. 1615 psal kardinál Dietrichštejn provinciálu řádovému, že na kapitule v Brně loni bylo usneseno, aby také řeholní sestry zachovávaly klausuru, ale ježto se jí ve Znojmě nechtějí podrobiti, aby to doporučil.⁷⁹⁾ Provinciálu skutečně podařilo se po těžkých obtížích a velikých starostech r. 1616 provést reformu a uspořádati život v klášteře po vzoru jeptišek z kláštera králové ve Vídni. Kardinál prosil pak císaře, aby to schválil, a žádal kardinála Khlesla, aby poslal do Znojma dvě jeptišky z vídeňského kláštera, aby naučily v klášteře novému řádu. Císař 17. října 1617 svolil k tomu, aby tam dosazena byla z Vídne jedna za abatyši a druhá za převoru.⁸⁰⁾ Klášter zůstával chudým: r. 1609 musil prodati městečko Jirice i s podacím Jáchymu Španovskému z Lipové za 5000 kop.⁸¹⁾

3. *V Opavě* u sv. Kláry klášter byl velmi chudý, a ještě když r. 1607 Gaisberger dobyl Opavy, byl klášterní nový dvůr u města úplně zničen. Za klášter v nouzi upadlý přimlouval se r. 1614 kardinál Dietrichštejn, aby kníže krnovský propustil abatyši Helenu Mozgovnu z půhonu na 4000 zl.,⁸²⁾ a všecku bídu projadřuje dopis abatyše Aleny Šlevicové z Šlevic z r. 1617, jímž prosí o několik fůr vápna z hukvaldského panství na opravu konventu, „aby již dokonce všecko na hlavu nespadlo“, a dí: „já ubohá zákonička s tím ochuzeným a nanejvýš opuštěným a u velikých dluzích postaveným klášteřem svým zarmúceně postavena jsem“. — Klášter měl podací ve Štěpánkovicích, kde však začátkem 17. stol. kněze již nebylo a fara zašla.⁸³⁾

4. *V Brně* od konce 15. stol. žily jeptišky v domě blízko františkánského kostela před židovskou branou. R. 1606 proměnil kardinál dům ten na klášter, ale kostela u něho nebylo.

⁷⁸⁾ Mikulov, Rodinný archiv, svaz. 844.

⁷⁹⁾ Monastica v kroměftžském kn.-arc. archivě.

⁸⁰⁾ Mikulov, Historický archiv, svaz. 158.

⁸¹⁾ Wolny, C. T. Brn. IV. 122.

⁸²⁾ Monastica v kníž.-arcib. archivě v Kroměřiži.

⁸³⁾ Sbírka Bočkova v zem. archivě mor. č. 5371, Wolny, C. T. Ol. IV. 212.

Kardinál chtěl jej postavit, až skutečně vystavěl na předměstí brněnském nový kostel sv. Josefa i s klášteřem od základu; kostel posvětil 30. listopadu 1615.⁸⁴⁾ Klášteřu pak pro 12 panen zapsal na panství mikulovském 10.000 zl.; odtud dávalo se klášteřu ročně 300 zl., 30 věder vína, 3 mty. žita a 1 met. (30 měr) pšenice. Aby jeptišky dobře se naučily řeholním pravidlům, psal kardinál r. 1617 vévodovi bavorskému o dvě vycvičené panny. První abatyše zemřela již 20. března 1618.⁸⁵⁾

Přehled klášteřů v diecési olomoucké jeví se tedy takto:

Olomouc: kanovníci augustiniani, dominikáni, kartuziani, minorité, františkáni, kapucini, jesuité; — jeptišky: dominikánky, františkánky.

Brno: maltéžská komenda, augustiniani eremité, dominikáni, minorité, františkáni, kapucini, jesuité; — jeptišky: cistercienské, dominikánky, františkánky.

Jihlava: dominikáni, minorité.

Znojmo: dominikáni, františkáni, františkánky.

Hradiště Uh.: františkáni.

Unčov: františkáni.

Hradiště u Olomouce: premonstráti.

Zábrdovice u Brna: premonstráti.

Louka u Znojma: premonstráti.

Hradiště nad Znojem: křižovníci.

Velehrad: cisterciensští.

Žďár: cisterciensští, pak františkáni.

Nová Říše: premonstráti.

Rajhrad: benediktini.

Šternberk: kanovníci augustiniani.

Fulnek: kanovníci augustiniani.

Jevíčko: augustiniani eremité.

Královo Pole u Brna: kartuziani.

Štíp: kartuziani.

Bystřice nad Pernštýnem: minorité.

Kroměříž: františkáni.

Mikulov: kapucini.

Vyškov: kapucini.

Tišnov: jeptišky cistercienské.

⁸⁴⁾ Křižovnícký rukopis XXIC, 33.

⁸⁵⁾ *Spiritualia a Monastica v kroměřížském archivu*. — Klášteřu daroval také císař Matyáš plat 30 dukátů, které vydávalo město Hradiště (kop. 1616, fol. 29).

Opava: maltézská kommenda, dominikáni, minorité, fran-tiškánky.

Místo zaniklých klášterů přibývaly zase nové. Kláštery, které měly majetek pozemkový, měly veliký význam, i když byly zadluženy a chudé. Půda jejich a poddaní jejich znamenali jejich moc, která se tím více jevila, čím více některý klášter hospodářsky rostl a zkvétal. Podací kostelní na zboží klášterním zabezpečovalo katolíky, neboť fary bývaly katolickými kněžími obsazovány. Ovšem narážela působnost klášterů na venek také na překážky. Někde bylo příliš málo řeholníků, takže nemohlo býti ani jinak, než že členové klášterní byli omezeni jen na svůj klášter, jinde řeholníci neznali ani řeči lidu, a tak zůstávali pro život národní bez významu. Všem klášterům byl rozvoj podvazován tak zvanými „ochránci“ jejich, a zvláště poručnictvím panovníků, kteří je měli za svou komoru a v nich viděli jen zdroj svých příjmů, jež stále vymáhali.

Vnitřní život ve mnohých klášterech nebyl bezvadný. Rozhárané a rozpoutané století, podvracející autoritu, působilo na lidi, třebaš řeholní, a kde jsou lidé, tam jsou chyby. Ale snaha o nápravu se jeví. Byli-li řeholníci vinni, zakročoval představený kláštera, a trestal složením s hodností v konventě a vězením, potom i veřejným zahanbením. Provinil-li se představený kláštera, trestal visitátor i složením s úřadu, jak stalo se na příklad ve všech klášterech premonstrátských. A zasahoval také biskup obyčejně po dobrém zmatené poměry urovnávaje, ač bývalo to velmi proti mysli visitátorům žárlivým na svobody řádu. Propukala ovšem zase pohoršení, ale bylo dost upřímné vůle a opravdové snahy je zastaviti a domy řeholní tak vésti, aby se staly středisky dokonalejšího života, z nichž by vycházel dobrý příklad a vzor vyšší dokonalosti. Řeholní domy a kláštery stávaly se zase tvrzemi, které dovedly si uhájiti svůj vliv na věřící, a opanovati neklidná srdce lidská. V pevné organizaci církevní měly svůj úkol a přese všechny slabosti a křehkosti měly dosti síly blížiti se k němu.⁸⁶⁾

Byly tedy podmínky pro zdárný rozvoj katolické církve na Moravě, ale na velikou překážku jejího rozkvětu kromě

⁸⁶⁾ Dle relace kardinála Dietrichštejna z r. 1617 do Říma řády poměrně zkvétaly. (Schmidlin: Die kirchlichen Zustände in Deutschland I. 183.)

odporu nekatolických stavů byl veliký nedostatek kněží katolických. Aby zjednal odpomoc, horlivě přičiňoval se v 17. stol. kardinál Dietrichštejn stále vyhledáváje vhodné prostředky a jsa hotov ke značným obětem. Usiloval, aby katolické fary obsazeny byly, pokud jen bylo možno. Ve zřízení církevním byly zajisté fary ucelené jednotky, kolem nichž soustřeďovali se katolíci; kde byla obsazena fara, tam předpokládati jest, že aspoň část farních osadníků byla katolická a že byla naděje na pokrok katolíků. Ve farách v náboženské mosaice na Moravě plasticky vystupuje obraz katolické državy, která třeba byla proti dřívějšímu značně omezena, přece ještě byla zřetelna, význačná. Blížším popatřením ujasní se nám dosavadní mlhavý názor: nánosem křiklavých výčitek a stížností, při nichž i čilá menšina dovede tak snadno vzbuditi domněni, že mluví nejen za většinu, nýbrž i za všechny, jako by druhých ani nebylo, a za ústupnější povahy katolíků při výbojně agitaci nekatolické nezašel přece tak úplně život katolický; bylo třeba jen dodati mu více síly a odvahy, probrati jej z umdlení, aby projevil se novými činy.

Fary, na nichž, pokud doložiti lze, byli v době 1600 až 1620 katoličtí faráři, byly: ^{*)})

Nynější arcidiecése olomoucká:

Olomouc: 1. **fara na dómě u sv. Václava:** kapitulní děkan Melchior Pirnus z Pirnu 1607. — Jan Lobenstein z Allenwertu 1607—1612; Jan Fridrich Breiner ze Stubinku od roku 1613. — 2. **Fara u sv. Mořice:** farář kanovník Jan Martini — 1606; kanovník Martin Václav z Greiffenthalu — 1609; od r. 1609 kanovník David Piper z Jáchymova. — 3. **Fara u sv. Petra:** farář Jiří Skočiles — 1608; 1609 Jiří Ondřej Lezovec; 1611 kanovník Ctibor Borynský z Rostropic; 1615 kanovník Jan Tulachius ze Lhotska; 1617 Kilian Novák. — 4. **Fara u Panny Marie;** 1608 farář *Jiří Maximilián Berner*; 1616 Martin Wolfart; 1620 Pavel Václav Pusch. — 5. **Fara u sv. Blažeje:** 1614 *Daniel Neukirch*; 1616 *Ondřej Rauscher*.

^{*)}) Přehled sestaven podle nynějších děkanství, data odjinud, než od Wolného přebírána, jsou vytištěna význačně; velmi mnohá jsou ze Snopkova článku: Nová akta kardinála Dietrichštejna v ČMM 1903, 277—310 s některou opravou. Nepokládáme ovšem seznam tento za úplný, a máme za to, že ještě podrobnějšími monografickými studiemi bude lze doložiti větší počet katolických far; na druhé straně však beze všeho přiznati možno, že také v tomto období 1600—1620 v některých uvedených osadách fara zanikla.

Kroměříž: 6. **proboštství u sv. Mořice:** probošt Benedikt Knauer — 1609; 1609—1612 Jan Křt. Civali; od r. 1622 Vavřinec Zwetler. — 7. **Fara u P. Marie:** děkan Jiřík Kozel 1602—1603; Václav Vovrius — 1604; Matěj Schamborn (Samborius) — 1607; Jiří Milvius — 1609; Stanislav Rudinský 1610; Valentin *Curatus* 1610—1617; Pavel Stotler — 1624. — 8. **Břest:** Jan *Parix* 1617; 1618 *Albert Missius*. — 9. **Hradisko,** kněží z kláštera hradištského: 1604 Jan Kašpar; 1610—1616 Pavel *Svitavský*. — 10. **Hulín:** 1600—1607 kanovník Ctibor Borynský z Rostropic; 1607—1613 Jan Bibrštejn z Rojišova; 1613—1615 Jiří Otislav z Kopenice; od r. 1615 Bohuslav Vencelík. — 11. **Kojetín:** 1608 *Matouš Laurentius*; 1610 Václav Hanzler (fara nebyla dvě léta obsazena pro neshodu o podací mezi biskupem a Weykartem hr. ze Salmu); 1614 Albert Vroblicius. — 12. **Kvasice:** 1602 zemřel farář *Fabian*. — 13. **Rataje:** 1604 Vavřinec; 1607 *Jan Urbanides*; 1614 zemřel Jan Subtnicius; 1614 *Adam František Zvolenský*; 1617 katolický farář. — 14. **Těšnovice:** 1600 zemřel katol. farář; kanovník kroměřížský Jan Lutner 1609, 1618.

15. **Bzenec:** 1609 *Jiří Schoneus*; 1610 Jan Hýl; Václav Trompus — 1617; 1617 František Parvus. — 16. **Kostelec:** do 1613 *Martin Mitis*; 1613 *Jan Erinaceus* diecese ostráhomské. 17. **Kyjov:** 1605 farář Jan zabit od Tatarů; 1612 Tomáš Cancer; 1613—1617 *Jakub Bocatius*; 1617 Jan Vrcholítius. — 18. **Polešovice,** podací kláštera velehradského; r. 1609 světský kněz Valentin Aquila. — 19. **Vracov:** do r. 1610 *Jan Hýl*; 1610—1613 *Stanislav Polonides*; 1613 *Jan Kozelius*; 1617 *Alexander Oldelandt*; 1618 *Ondřej Novatius*, diecesán salcpurský.

20. **Uh. Hradiště:** 1600—1601 Blažej; 1601—1602 Jan Benešovský; 1602—1604 Václav Hanzler; 1604—1606 Matouš Albin; 1606—1609 opět Václav Hanzler; 1609—1618 Adam Kalenius; od 1618 Václav Kulíšek z Moravičan. — 21. **Bílovice:** 1610 Baltazar Pompejanus; 1617 Petr Baroš. — 22. **Mařatice** (nyní filiálka Derfle): 1615 *Jan Parix*; 1616 *Václav Kulíšek z Moravičan*. — 23. **Velehrad,** opatství cistercienské; odtud administrovány Boršice, Buchlovice, Jalubí.

(Strážnice. — Znorovy: 1594 katolický farář Blažej, ale 1614 nekatolický kazatel.)

24. **Švábenice:** do r. 1617 *Jan Marek*; 1617 *Jiří Babourovský*. — 25. **Morkovice:** do r. 1617 *Jan Vrcholítius*; 1617

Matouš Laurencius. — 26. **Nezamyslice**, podací kláštera Vše ch Svatých; 1617, 1619 Jiří Benner.

27. **Zdounky**: 1602—1603 kanovník sv.-vítský Fabián z Gelnbachu; 1603 Jiří Lapidida; 1604 Vavřinec Ura; 1605 Mikuláš Rex; 1606 Mikuláš Švibka; 1607 Tomáš Rectorius; 1609 asi *Vavřinec Synek*; 1610 Křištof Metudius; 1612 Jan Sarkander; asi 1615 Martin Mitis; pak Tomáš; Petr Simonides. — 28. **Koryčany**: 1604 měl býti ustanoven za faráře *děkan kroměřížský* (Václav Vovrius?); do 1610 *Martin Bzenecký*; 1610 *Jakub Bocatius*; 1613 *Jiří Posmitius*.

29. **Holešov**: 1614 Jakub Gembelka; 1616—1620 Jan Sarkander. — 30. **Bystřice pod Hostýnem**: 1598 *Šimon* (oslepl a dán do Kroměříže za zpovědníka); — 31. **Mysločovice**: 1616—1619 Martin Regulinus. — 32. **Rymice**: 1610 *Petr Sobelius*; 1613 *Martin Volský*; 1615 Jáchym Raucius; 1616 musil farář opustiti faru pro špatné vyživení.

(Uh. Brod.)

33. **Val Klobouky**: do 1610 *Petr Baroš*; 1610 *Adam*. — 34. **Brumov**: 1607 *Jakub Clenides*; po něm *Jan Fridelius*; 1608 *Jakub Muscala*; 1610—1613 *Petr Baroš*; 1613 *Jan Michalička*; 1616, 1618 *Jiří Posmitius*. — 35. **Lidečko**: 1603 Václav Bosecius; do 1613 *Urban Boček*; 1613 *Jiří Žilinský*; 1614 *Jakub Sabas*. — 36. **Oujezd**: 1617 *Jan Pistorius*. — 37. **Vlachovice**: 1602 Jiří Galasius; do 1604 Jan Stephanides; 1608, 1610 *Albert Grinerius*; do 1617 *Jiří Cosilius* (?); 1617 *Jakub Drásovský*.

(Napajedla. — Malenovice: 1597 Jiří Patritius.) — 38. **Spytínov**, podací kláštera velehradského: 1604 Tomáš Helos; do 1613 *Martin Volský*; 1613 *Urban Boček*; 1616 Mikuláš Medek, Jan Porubiades.

(Pozlovice.) 39. **Bojkovice**: do 1618 *Albert Šolajský*; 1618 *Jakub Sabas*. — 40. **Slavičín**: 1600—1604 Matěj Samborius; 1605—1607 *Ondřej Parecius*; 1607 *Jakub Clenides*; do 1617 *Jakub Clement*; 1617 *Štěpán Ugronovič*.

41. **Vízovice**: 1604 měl býti investován *Martin Procerus*; pak katolický kněz jen na klášteře. — 42. **Fryšták**: 1602 Vavřinec Colec; Řehoř Halfar; 1613 *Václav Mužík*; do 1617 *Jiřík*; 1617 *Adam Zvolenský*. — 43. **Slušovice**: 1603 *Vavřinec Colec*; 1613 *Martin Mitis*; 1616 *Alexander Thoman*.

44. **Mohelnice**: 1600—1605 kanovník Jan Lobenstein z Allenwerdtu; 1605—1611 Martin Mauer; po něm Jakub Bonvoius. — 45. **Bouzov**: od r. 1617 katolický farář. — 46. **Starý Moletín**: 1606 Adam Friedel; 1607 *Jiří Molitor*. — 47. **Moravičany**: 1610 kanovník brněnský *Julius Caesar Macellus*, jeho kaplan Hyacint Biltgostion. — 48. **Úsov**: 1602 František Birsius; před r. 1610 Jakub Stephanides Brosovius; 1610—1616 Adam Vitriarius.¹

(Koldštýn.) — 49. **Staré Město**: asi 1615 Jan Voitius.

(Zábřeh.) — 50. **Zvola**: 1604 katol. farář; 1607 *Václav Vichrovský*; do r. 1617 *Jan Jaich*; 1617 *Tobiáš Christinus*.

(Opatovice.) — 51. **Jevíčko**, klášter augustiniánský. — 52. **Biskupice**: 1618 Jiří Bašta.

(Šilperk.)

(Šumperk.) — 53. **Bludov**: *Jan Phocas*; 1613, 1617 *Stanislav Mlodějovský*, diecesán hnězdenský. — 54. **Kopřinov**: 1615 *Tobiáš Oterer*.

(Třebová.)

55. **Svitavy**: 1597—1631 Ondřej Maršálek. — 56. **Březová**: 1617 Pavel Scherib. — 57. **Greifendorf**: 1612 *Šebestián Klinkius*. — 58. **Kamenná Horka**: 1604 katol. farář; 1614 *Blažej Nephätius*; do r. 1617 *Krištof Neckher*; 1617 *Pavel Thomaides*. — 59. **Radiměř**: do r. 1619 Daniel Ruder; 1619 David Bernard. — 60. **Vendolí**: 1697—1602 Šebestian Neander; 1620 Daniel Ruder.

61. **Opava**: 1608—1609 Mikuláš Sarkander; 1609 kaplani Václav Perger a *František Parvus*; 1612 *Martin Chrba*, vice-děkan; 1612 uveden na děkanství převor u sv. Václava Felix z Vilna. — 62. **Hlavnice**: 1617 chtěl nový majitel Karel z Strasolda dosaditi tam katolického kněze. — 63. **Heraltovice**: 1618 pán z Oppersdorfa dosadil katolického kněze. — 64. **Jaktař**: 1607 *Ondřej Flackius*; 1609 *Jan Sarkander*; 1609—1610 Mikuláš Cassoviades; 1610 *Valentin Curatus*; 1611—1617 František Parvus. — 65. **Raduň**: 1607 *Pavel Kostruch*; 1610 *Ondřej Kopa*; 1614 Stanislav Pardovský. — 66. **Slavkov**: 1597—1602 Mikuláš Cassoviades; 1602 Vojtěch Skorkovius; do 1616 *Urban*; 1616 *Albert Stožanský*.

(Jakartovice.) — 67. **Radkov**: 1607 katol. farář.

(Bruntál.)

68. **Osoblaha**: 1602 Šimon Michael; 1603—1606 *Daniel Heilig*; 1606 *Daniel Neukirch*; 1607—1618 Theodor Václav von Horn, kaplan *František Poppe*, diecesán vratislavský. — 69. **Liebenthal**: 1616 *Jan Friedel*, katolický kněz; po něm *Jáchym Bayer* do r. 1620. — 70. **Vysoká**: 1603 *Antonín Grinerius*; do 1615 *Jan Fridelius*; 1615 *Jáchym Bayer*, diecesán vratislavský.

71. **Hradec**: 1610—1616 Matěj Závadský; 1616 Jiří František Kochtan. — 72. **Březová**: 1606 *Martin Procerus*; 1615 Krištof Fusius; 1616 žádáno o katol. kněze. — 73. **Pustá Polom**: do 1616 Jiří František Kochtan; — 74. **Staré Mokré Lazce**: katol. kněží.

(Krnov). — 75. **Lenhartovy**: 1615 *Tobiáš Oterer*. 76. **Opavice**: 1611 *Jáchym Bayer*.

(Odry). — 77. **Fulnek**, proboštství augustinánské.

78. **Bílovec**: 1600 Valentin Nuncius (katolík?). — 79. **Klimkovice**: 1607 kardinál žádal císaře, aby fara zase obsazena byla katolickými kněžími. — 80. **Stará Plesná**: 1599 darován kostelu kalich posvěcený kardinálem. — 81. **Příbor**: 1592 a ještě 1615 vyšehradský kanovník Vavřinec Affelius. — 82. **Bartošovice**: 1602 Pavel Dericius; 1607 *katol. farář*. — 83. **Frenštát**: katol. faráři. — 84. **Rychaltice**: 1617 *Pavel Pišelijs*. — 85. **Sedlnice**: do r. 1607 Theodor Václav von Horn; 1617 katol. farář.

86. **Kelč**: 1596—1620 Jakub Bitovský. — 87. **Všechovice**: do 1613 Jan Jestřabský; 1613 *Albert Grinius*, diecesán lublínský; 1615 Jakub Král.

(Val. Meziříčí). — 88. **Rožnov**: 1616 *katol. farář*.

89. **Místek**: 1617 zemřel *katol. farář*; 1617 *Jan Albinus*. — 90. **Brušperk**: 1603, 1607 Jiří Petráš. — 91. **Staříč Starý**: 1607 *Stanislav*; 1615 Jan Bojovský; 1617 *Albert Vác. Kolomeja*.

92. **Mor. Ostrava**: 1600—1604 Valentin Vojtěšovský; 1605—1614 Jan Tulachius; 1615—1617 *Krištof Methudius*; 1617 Martin Regulinus. — 93. **Hrabová**: 1615 *Vojtěch*, katol. farář. — 94. **Stará Bělá**: 1597 Melichar Salašius. — 95. **Stará Ves**: 1603 Albert Skorkovius; 1613 *Krištof Climatius*; 1614 Adam Ziemba.

(Nový Jičín).

96. **Vsetín**: do 1613 *Václav Mužik*; 1613 *Stanislav Mlodějovský*; 1614 Jiří Žilinský; 1616 *Mojžiš Aron Zemelka*.

— 97. **Pržno**: 1613 *Mojžiš Zemelka*; 1616 *Alexander Thoman* (?). (Prostějov). — 98. **Břesovice**, podací kláštera hradišského. — 99. **Drahany**: 1611 *Vavřinec Golec*. — 100. **Mostkovice**: do 1614 Křištof Methudius; 1614, 1617 Václav Hanzler Plzenský. — 101. **Olšany**: podací kláštera hradišského. — 102. **Smržice**: katol. farář. — 103. **Určice**: 1611, 1613 *Tomáš Rectorides (Rectorius)*. — 104. **Vejšovice**: podací augustiniánů šternberských. — 105. **Vrahovice**: 1602 Václav Hanzler; 1609 Jan Benešovský.

106. **Cholina**, podací kláštera hradišského: 1600—1609 Tomáš Šiller; 1610 Pavel; 1612—1614 Lukáš Tomitius, bývalý opat; 1614 Bartoloměj Capräolus. — 107. **Hněvotín**: katolický farář. — 108. **Horka**: 1603 poslán kněz z kláštera hradišského o nedělích a svátcích. — 109. **Křelov**: 1614 Adam Golcatius. — 110. **Náklo**: do 1605 Lukáš Tomitius; 1605—1617 Jan Kasparius. — 111. **Senice**: 1600, 1616 Albert Zwilling (*Zwilling*). — 112. **Těšetice**: do r. 1609 Jiří Steinhauser; 1614 Jiří Věloch; 1618 Jan Absolon.

(Čechy). — 113. **Drahanovice**: 1606 *Mikuláš Justinides*; 1616 *katol. farář*. — 114. **Laškov**: 1612 farní kostel vystavěn Bohuslavem Kokorským z Kokor. — 115. **Slatěnice**: do 1606 Václav Hanzler; 1607, 1610 Jakub Styphlides; potom *Valentin Sulla*.

116. **Dub**: 1610 *Jiří Latomus*; 1613—1617 *Jiří Martiniades*; 1617, 1619 *Jiří Kositius (Kossetius)*. 117. **Dubany**: 1606 Jiří Plichta; 1916 Martin Krelus. — 118. **Charváty**: 1604—1606 Vincenc Wamsius; po něm *ostřihomští kanovníci* za vpádu Bočkajovců byli tam za faráře; 1610—1611 kanovník *Ctibor Borynský z Roztropic*; 1611 Jan Sarkander; po něm Jakub; 1617 *Matouš Antepositor*. — 119. **Kralice**: 1601 Vincenc; do 1606 Jiří Ondřej; 1607 Vincenc Wamsius; 1613 *Pavel Kostruch*; 1617 *Jakub Rumbálek*. — 120. **Slavonín**: 1606 Matouš Peterka; 1612 *katol. farář*; 1614 Jan Fink. — 121. **Tovačov**: 1612 posvěcena byla v zámku kaple.

122. **Vyškov**: 1602—1619 Matěj Jankula. — 123. **Dědice**: 1608 žádali o vlastního faráře. — 124. **Krásensko**: 1613 katolický farář. — 125. **Pustoměř**: 1901 *Vratislav Siderius*; do 1613 Jan Mayer; 1613, 1617 Jeremiáš Kiliades; 1618 Jan Kytka. — 126. **Topolany**: 1608 *Martin Petrouský*; 1614 Martin Chrba.

127. **Šternberk**, proboštství augustiniánské. — 128. **Hnojice**: podací kláštera šternberského. — 129. **Huzová Německá**: 1602, 1606 katol. farář; 1610 *Augustin Jan Sokelius*. — 130. **Jivová**: 1608, 1615 *Ondřej Steinborn*. — 131. **Štěpánov Dolní**: 1603 poslán o nedělích a svátcích kněz z *Hradiště*.

132. **Budišov**: 1607, 1610 Jan Zimmermann. — 133. **Guntrámovice**: 1606 katol. farář; 1608 *Kliment Resch*; 1610 *Jan Hantka*; do 1613 *Jeremiáš Kiliades*; 1613, 1614 Pavel Lencius. — 134. **Libavá**: do 1612 Jiří Mikuláš Rex; 1612—1625 Václav Perger. — 135. **Stará Ves**: 1608 *Řehoř Rulandus*. — 136. **Vítkov**: 1607 katol. farář.

(Dvorce).

(Lipník.) — 137. **Újezd Velký**: 1616 *Jan Siscinius*.

138. **Unčov**: 1604 Matěj Sekerka; 1606 Jiří Ondřej Werner; 1609 Jan Sarkander; po něm administrátor *Jakub Stephanides*; 1610—1617 Mikuláš Cassoviades; 1617 Martin Petrovinus; 1617 Adam Florentius Gisius. — 139. **Hradečná**: 1601 Matouš Fürsitzer; 1613 Jan Zeboronius; 1616 *Valentin Stephanides*. — 140. **Dlouhá Loučka**: 1605 Tobiáš Trophilo; 1609—1612 Jakub Bonvoius; 1612, 1613 *Jan Hantka*; 1613 *Jiří Chromius*; 1617 Vojtěch Shweinschneider. — 141. **Medla**: do 1610 Vít Wattenbach; 1610 *Daniel Neukirch*; 1610 *Jiří Molitor*. — 142. **Šumvald**: 1602 Jakub Melchiorides; 1610—1614 Jakub Stephanides Brosovius; 1614—1617 Adam Florentius Gisius z diecése vratislavské.

(Přerov.) — 143. **Citov**: 1611 *Jiří Martinides*; 1613 *Stanislav Mlodějovský*; 1617 *Řehoř Halfar*. — 144. **Kokory**: 1611 *Albert Grinerus*; 1613 *Ondřej Kopa*; 1618 Valentin Topolský. — 145. **Moštěnice Horní**: do 1610 Jiří Fokas; 1610 Jan Urbanides. — 146. **Roketnice**: 1616 vystavěl Karel Haugvic kostel. — 147. **Vlkoš**: 1615, 1617 Baltazar Pompejanus.

(Rymařov.)

148. **Bystřice Velká**: do 1610 *Jiří Celaeus*; Zachariáš Sablovský; do 1619 *Valentin Sulla*. — 149. **Bohuňovice**: 1603—1609 Jan Branický; 1622 Baltazar. — 150. **Dolany**: do 1610 *Šimon*, 1610, 1613 *Jiří Celaeus*; 1615 Matěj Rogojský. — 151. **Hradiště**: klášter premonstrátský. — 152. **Jestřabí**: do 1617 *Pavel Thomaidēs*; 1617 *Jan Chrysostom Fink*. — 153. **Penčice**: 1616 *Adam Nestrojius*; 1617 Tomáš Kurský. — 154.

Tršice: do 1613 *Kilian Novák*; 1613, 1619 *Jan Tančík*. — 155. **Týnec:** 1600—1608 *Matěj Gašínský z Gašina*; 1616 *Vincenc Kalixt Šivkovius*.

156. **Ketř:** 1603, 1607 *Filip Orchites*; 1609, 1611 *Jiří Lukáš*; 1615, 1617 opět *Filip Orchites*. — 157. **Bavorov:** 1611—1618 *Šimon Canabius*; 1618 *Jan Firlej*. — 158. **Nová Cerekev:** 1592 *Šebestián Novák*. — 159. **Vojanovice** a 160. **Bohuchvalov:** tam r. 1602 vystavěl rytíř *Kašpar Střela* katolické kostely, ale již r. 1607 byli do nich uvedeni predikanti heretičtí.

161. **Hulčín (Hlučín):** 1607 chtěl kardinál tam ustanoviti *Tomáše Nageliusa*; 1610 *Řehoř Sniderus*. — 162. **Benešov:** 1602 *Jan Klenovský*. — 163. **Kobeřice:** 1616 *Jakub Štěpánovský*; do 1618 *Jan Firlej*. — 164. **Křenovice:** 1597 *Albert Grinerus*. — 165. **Petrovice Velké:** 1612 *Jan Cebena*; 1615—1616 *Jakub Štěpánovský*; 1617 *Jiří Fiala*. — 166. **Šilheřovice (Šuleřovice)** filiálka *Hatě:* 1610 *Albert Gagadkovský*, diecéšán *krakovský*.

(*Hlubčice.*) — 167. **Babice:** nový katolický kostel vystavěn 1683 *Jiřím Pruskovským z Pruskova*. — 198. **Holasovičky:** 1609 *Alexander Wendrinský*, arcikněz *namslavský*. — 169. **Hrobníky:** do 1610 *Tomáš Handl*; 1615 *Augustin Sokelius*. — 170. **Lištice:** 1615 *Jan Fridelius*.

B. Diecése brněnská:

171. **Brno, kolegiátní kostel sv. Petra:** 1591—1604 probošt *Eliáš Hovorka*; od 1605 *Hynek Novohradský z Kolovrat*. — 172. **Fara u sv. Jakuba:** do 1602 *Jan Chenetius*; do 1612 *Michal Schwab*; do 1617 *Šimon Nosalius Spišský*; 1617 *Blažej Nephätius*. — 173. **Fara u sv. Václava na Starém Brně:** 1617 *Řehoř Halemán*. — 174. **Zábrdovice**, opatství *premonstrátské*.

175. **Bystrc:** podací kláštera *Králové*. — 176. **Komín:** 1605—1613 *Petr Humulus*; 1614 *Albert Grinerus*; 1618 *Martin Petrovinus*. — 177. **Obřany:** 1611 *Martin Petrovinus*. — 178. **Řečkovice:** 1610 *Alexandr Thoman*, katol. farář. — 179. **Střelice:** do 1610 *Jiří Žilinský*; 1610—1616 *Šimon Simonides*. — 180. **Žebětín:** 1606 *Šimon Simonides*; 1607, 1612 *Jakub Drasovius*.

(*Ivančice.*)

(Kounice.) — 181. **Medlov**: 1600—1602 Vavřinec Grmus jinak *Biem*; do 1610 Daniel Agricola; 1610—1613 Mikuláš Hrubský; 1613, 1615 Křištof Sartorius.

182. **Kuřim**: 1608 Jiljí Polonides. — 183. **Bytýška Veverská**: 1618 Jan Paschasius. — 184. **Kynice Německé**: 1613 katol. farář. — 185. **Lipůvka**: 1610 Zachariáš. — 186. **Drásov**: 1601 Jáchym Kos; 1612 Martin Procerus; 1617 Martin Faber; 1619 Jan. — 187. **Malhostovice**, filiálka Drásova, měly ještě 1610 faráře. — 188. **Svatoslav**: 1614—1617 Jeremiáš Kulman *Rajecinus*. — 189. **Tišnov**: 1602 Adam Ganzer; 1615 Jan; 1616 Matěj Čejka; 1618 Matouš Venelus. — 190. **Vranov u sv. Barbory**: 1599 Jan Benedikti.

191 **Modřice**: 1595—1615 Matouš Herbst. — 192. **Moravany**: 1611 katolický farář. — 193. **Ořechov**: 1610 Marek Firlej; 1615 Tomáš Resko. — 194. **Rajhrad**, proboštsví benediktinské. — 195. **Šlapanice**: 1614—1617 Alexandr Oldelandt; 1617 Tomáš Rybnický. — 196. **Tuřany**: 1610, 1616 Jiří Pistorius; 1617 Vavřinec Pachelius, místofarář.¹

(Rosice.) — 197. **Domášov**: do 1604 Jakub Jezecký; 1607, 1609 Vojtěch Strážovský; do 1616 Jan Pachalitiis; do 1617 Jiljí, benediktin; 1617 Stanislav Benčík; 1619 Jakub Kroslický. — 198. **Ostrovačice**, podací rajhradského kláštera.

199. **Boskovice**: 1615—1616 Jan Sarkander; 1616 Matouš Laurentius; 1617 Jakub Bocatius. — 200. **Knihnice**: 1601 Jiří Falconides; 1609—1612 Bartoloměj Capraölus; 1614 Šimon Ottvarius. — 201. **Svitávka**: 1609 Adam Slečka; 1614 Jakub Kralický.

202. **Bystřice nad Pernštýnem**: 1594—1604 Jan Benčík; 1606 Jakub; 1607 Jakub Nicolaides; 1609 Valentin Sulla; 1613 Václav Herjan; 1617 Jiří Skála; — 203. **Rozsochy**: 1609 Albert Grenden; 1618 Stanislav.

(Letovice.) — 204. **Bořitov**: 1613 Jiří Andreades. — 205. **Kunštát**: 1606 Valentin Sulla. — 206. **Dlouhá Lhota**: 1613 Valentin Dolaseius.

(Lomnice.) — 207. **Dolní Loučky**: 1613 katol. farář. — 208. **Olší**, podací kláštera tišnovského.

(Nové Město.) — 209. **Žďár**: 1607 Jakub Nicolaides; 1608 Václav Clavides; 1615 N. Polonides; po 1617 Vavřinec Pachelius. — 210. **Zámek Žďár** (klášter): 1615 kaplan Adam Polonides.

(Dačice.) — 211. **Slavonice**: 1606 katol. farář; 1616 *Petr Leomannus*, křižovník, diecesán pražský; 1610 Kristian Erdmer.

(Jemnice.) — 212. **Budeč**: do 1608 *Jan Trojra*; 1608 *Stanislav Cholevius*; 1610 *Jan Pavel Rojický*; 1613–1617 *Matouš Laurentius*; 1617 *Jiří Žilinský*. — 213. **Hobzí Staré**: podací kláštera louckého. — 214. **Kdousov**: 1600 *Jan Růžnovský*; 1610 *Jiří Celaeus Glivický*; 1620 *Jan Rosinius*. — 215. **Krásonice**: 1619 *Gabriel Nicolaides*. — 216. **Oujezd Velký**: 1608 *Jan Perger z Perku*; 1616, 1617 *Jan Pavel Rojický*. — 217. **Rancířov**, podací kláštera jeroušského. — 218. **Vratěnin**: podací kláštera jeroušského.

(Jaroměřice.) 219. **Domamil**, podací kláštera louckého. — 220. **Lukov**: 1602 *Jan Hřeblovský*.

(Náměšť.) 221. **Byteš Velká**: do 1607 *Jakub Stiphilides*; 1607 *Adam Calinius*; 1616 *Jan Zelinius*; 1617 *Matouš Stratecius (Svatecius)*; 1617 *Jan Paschasius*.

222. **Želetava**: 1609 *Jiří Celaeus*; 1610–1616 *Jonáš Caudelius* (jinde *Tomáš Koudelin*); 1616–1618 *Šebastian Mišek*; 1618 *Pavel Kathisko*. — 223. **Pavlov**: do 1618 *Tomáš Hylos*; 1618 *Šebastian Mišek*. — 224. **Říše Nová**: klášter premonstrátský. — 225. **Říše Stará**: 1607, 1609 *Matěj*; 1610 *Jakub Pösinger*; 1616 *Adam Synapius*.

226. **Jihlava**: 1600 *Dominik*; 1603–1605 *Kašpar Questenberk*. — 227. **Třešť**: 1614 *Jiří Molitor*.

228. **Meziříčí Velké**: do 1604 *Mikuláš Sarkander*; 1604 *Jan Benčík*; 1610–1612 kanovník olomoucký *Václav Pillar z Pilhu*; 1612–1613 *Mikuláš Rex*; 1613–1619 *Mikuláš Hrubský*. — 229. **Bory Horní**, podací kláštera žďárského, ale 1614 nebylo tam kněze. — 230. **Bytýška Osová**: 1606, 1608 *Tobiáš Holecus Slušovský*; 1613 *Josef Thomaides Selecký*; 1617 *Bartoloměj Plachta*. — 231. **Rudíkov**: 1603 *Adam Calinius*; 1609 *Křištof Methadius*; od 1610 přes 1633 *Martin Clemens*.

232. **Bobrová Horní**: 1600, 1607 *Jan Vydra*; 1612, 1615 katol. farář. — 233. **Zvola**: do 1608 *Konrád Hartung*; 1608 i 1614 *Baltazar Vadilanus*; 1617 *Václav Horjan*.

(Měřín.) 234. **Radostín**: 1609 *Václav Bojotka*; 1613 katol. farář; do 1617 *Jakub Drasovský (Drasovius)*; 1617 *Jan Vodný*.

235. **Telč**: 1603 *Řehoř Sviderius*; 1608 *Tomáš Nagalius*; 1609, 1610 *Jan Benčík*; 1613 *Ondřej Kandlitius*; 1615, 1618 kanovník brněnský *Daniel Michaelis Hesl*. — 236. **Mrákotín**:

1597 Matěj Počátecký. — 237. **Studená**: do 1613 *Tomáš Gurský*; 1613 Lukáš Posmitius. 238. **Urbanov**: Blažej Honitius; Tomáš Hylos; 1613–1616 *Tomáš Gurský*; 1616 *Marek Kološvári*, diecesán ostríhomský.

(Třebíč.) 239. **Roketnice**: 1612 Jiří Ekel, premonstrát loucký.

240. **Hrádek**: 1606, 1607 *Reinhart Almann*; 1607 *Mikuláš*; 1619 katol. farář. — 241. **Dyjákovice**: 1604–1607 Vavřinec Ginzelijs. — 242. **Jaroslavice**: 1600 *Jakub Strauchmann*, katol. farář; 1609 *Štěpán*; 1613 Vít Wattenbach; do 1616 *Jan Jiří Fehell*; 1616 *Jan Scholl*, rodák fuldský; 1619 *Baltazar Arnolf Kotzmann*, farář jaroslavský a slupský. — 243. **Křídlovice České**: Vavřinec Fabritius; 1617 Matěj Crucius. — 244. **Slup**: 1609–1615 *Petr*; 1615, 1616 Šebestian Sorger, cisterciák kláštera rhurského diecese salcpurské; po jeho smrti zatím připojena farnost k jaroslavské.

245. **Hustopeč**: 1602 Fridrich Seifried; 1610 *Matouš Nephätius*; 1617 Pavel Wodke. — 246. **Stárovíčky**: do 1617 Adam Vovrius; 1617 *Jakub Drasovius*. — 247. **Stárovice**: 1612 Martin Galasius.

(Drnoholec.)

248. **Mikulov**: 1602 *Šimon Michael*; 1607 *Mikuláš Rex*; 1608–1613 Ondřej Gesniger (Gessinger); 1613–1615 *Jan Jiří Kydius*; 1615 Jiří Otěslav z Kopenice. — 249. **Perná**: 1610, 1612 katol. farář. — 250. **Selec**: 1608 *Leopold Fuxius*; do 1610 *Albert Ort*; 1610 *Jan Jaich*; do 1614 *Kašpar Hoffmann*; 1614 *Matouš Nephätius*. — 251. **Vistonice Dolní**: 1612 katol. farář; 1619 *Jakub Strauchmann*.

252. **Podivín**: do 1607 *Martin Galasius*; 1607 *Jakub Muskalijs*; 1618 *Jan Vroblicius*. — 253. **Lanžhot**: 1611–1616 katol. farář. — 254. **Lednice**: 1601, 1602 Bartoloměj Grimijs; do 1611 *Tomáš*; 1611 Urban Erasmus Rödenhöffer. — 255. **Mikulčice**: 1605 Prorides; 1616 katol. farář. — 256. **Přítluky**: 1602 *Tomáš* (jinde Jan) Vogel. — 257. **Zaječí**: 1600, 1602 *Kašpar Teichman*; 1602 Matěj Ridelijs; 1603 opět *Kašpar Teichman*; před 1607 *Martin Lejkhart*; 1614 *Kašpar Hoffmann*.

258. **Židlochovice**: 1600 Petr; 1616 koupil katolík Adam z Valdštejna panství. — 259. **Přibice**: 1582–1621 Eliáš Severin. — 260. **Šaratice**: 1610 Šimon Farkaš, bývalý opat zábrdovský; do 1612 Jiří Leodegar. — 261. **Újezd**: 1602 katol. farář; do 1617 *Jiří Plachetius*; 1617 *Petr Vroblicius*.

262. **Bučovice**: 1601-1613 Šimon Nosalius ze *Středy* (Novoforiensis); 1613 Mikuláš Bělavius; 1619-1638 Jan Rašlík. — 263. **Bohdalice**: 1614 Pavel Lencius; 1616 Bartoloměj Plachtius; 1617 *Jan Jaich*. — 264. **Brankovice**: 1612 Jiří Kurek *Cholovský*, katol. farář. — 265. **Dobročkovice** (filiálka Milonic): 1613 katol. farář. — 266. **Hvězdlice Nové**: podací augustiniánského kláštera v Brně, 1913 *Jan Germanides*. — 267. **Křižanovice**: 1613 katol. farář. — 268. **Kučerov**: 1608, 1613 Filip Orchites; do 1617 Blažej Nephätius; 1617 *Matouš Nephätius*.

(Hodonín.) — 269. **Šardice**: 1617 *Valentin Marsalcus*. — 270. **Želetice**: 1610 *Vincenc Šiškovius*; 1614, 1617 Václav.

(Jedovnice.) 271. **Blansko**: 1602 Jiří Karel; 1613 katol. farář. — 272. **Křtiny**: 1607 Valentin Springel; 1612 Jiří Galus. — 273. **Rájec**: od 1616 Benedikt Spišský (*Sapusius, Scepusius, Sanutius*).

274. **Klobouky**, podací kláštera zábrdovského. — 275. **Otnice**: 1606 Matouš; 1610 viz Uhřice; 1619 *Pavel Nigrinus*. — 276. **Šitbořice**: 1612 katol. farář; 1615 *Adam Čelustka*. — 277. **Uhřice** (filiálka Dambořic): 1610 *Jan Zeborovský*, farář v Uhřicích a Otnicích; 1617 *Pavel*. — 278. **Žarošice**: 1600, 1612 Šimon; do 1617 *Jáchym Raucius*; 1617 *Jan Lucius*.

(Slavkov.) — 279. **Dražovice**: do 1608 *Filip Tišnovský*; 1608, 1610 František Birsius; 1617 *Martin Volský*, farář dražovický a podbřežský. — 280. **Komořany**: 1617 Valentin Mayer. — 281. **Lulč**. 1608 *Vavřinec Strobilius*; 1610 Jan Rojický; 1611-1613 Mikuláš Bělavius; 1613 *Ondřej Honorius*. — 282. **Rousínov Starý**: 1613 katol. farář. — 283. **Tvarožná**: 1601 Matěj Rohan; 1614 Václav Potius a P. Jiří, P. Eliseus Henike. — 284. **Vážany**: do 1610 Šebestian Stubrachijs; 1610 *Jiří Žilinský*; 1614 Martin Volský.

(Vranov.) — 285. **Lukov**: 1609 *Jan*, křižovník. — 286. **Štítary**: 1609-1617 *Tomáš Sigelius*; 1671 *Štěpán Amonides*.

287. **Hostěradice**: 1603 *Jiří Veringius z Minden*; 1606 katol. kněz, ale 1607 Pertold Bohobud z Lipé vybyl odtud faráře. — 288. **Mikulovice**, podací kláštera želivského, pak strahovského. — 289. **Oleksovice**, podací kláštera louckého. — 290. **Prostoměřice**: 1602 Tobiáš Theofil. — 291. **Třtěnice**:

do 1612 *Valentin Andreades*; 1613 kanovník olomoucký *Ctibor Borynský z Rostropic*; do 1616 *Jan Gallus*; 1616 *Petr Scultetus*. — 292. *Výmyslice*: 1613, 1615 *Petr Vroblicius*; 1616 *Šimon Simonides*; 1617 *Jeremiáš Kulmen Rajecinus*.

(Jevišovice.) 293. *Biskupice*: 1606 *Adam Polonides*; 1617 *Jáchym Toman*; 1918 katol. farář.

294. *Olbramovice*: podací kláštera Králové na St. Brně.

295. *Fryšava*: podací louckého kláštera. — 296. *Jiřice*: 1610 *Daniel Agrikola*. — 297. *Loděnice*: 1913 katol. farář.

298. *Šatov*: 1615, 1619 *Zigmund Kohel*, bývalý opat loucký; 1616 *Jan Jiří Fehel*. — 299. *Vrbovec*: 1617 *Jan Konrád*; *Jan Koselius*.

300. *Znojmo*: do 1613 *Jiří Sumbald*; 1616 *Jan Roth*; 1616, 1617 *Ondřej Ursilanus*, diecesán labudský. — 301. *Hodonice*: 1606 *Adam Kemnitius*; 1606-1615 *Jan Hlaváč*; 1915 až 1626 *Jiří Lang*. — 302. *Louka*, opatství premonstrátské. — 303. *Hradiště nad Znojem*, probošství křižovnické. — 304. *Přímětice*: 1616 *Jiří Žilinský*; 1617 *Bartoloměj Plachtius*. — 305. *Tasovice*, podací kláštera louckého: 1619 katol. farář.

Shledali jsme tedy v tehdejší diecési olomoucké přes 300 far, které bývaly obsazeny katolickými kněžími. Ježto kardinál Dietrichštejn r. 1634 uvádí, že jest v diecési 636 far,⁸³⁾ kterýžto počet můžeme přijati také před rok 1620, byla obsazena menší polovice far; větší polovice zmocnili se nekato-ličtí stavové pro své duchovní. Ale přece zachránilo se pro katolické náboženství za tak nepříznivých poměrů 16. století, co jen bylo možno.

Největších ztrát utrpělo katolické náboženství na severních hranicích diecése až k východním; severní kraje nad Opatovicemi a Mor. Třebovou k Zábřehu, Rymařovu a pak na východ k Dvorcům, Odrám, Novému Jičínu a Val. Meziříčí byly nejvíce luteránské, takže se tam málo far katolických udrželo. V jižních končinách kraje od hranic uherských od Uh. Brodu ke Strážnici a Hodonínu byly skoro úplně nekatolické, bez katolické duchovní správy. Za Mikulovem ke

⁸³⁾ Není třeba a zajisté není ani správně za jisto pokládati, že počet far na Moravě býval kdysi aspoň dvakrát větší; uvádí se sice v pramenech u každého kostela, kostelíka a kaple kostelní podací, ale z toho nenásleduje, že by tam všude byla fara; — u přemnohých v pramenech jmenovaných podací nikdy se k nim nepodávalo, protože to byly jen kostelíky a kaple bez duchovní správy.

Znojmu hynulo také náboženství katolické, jakož i na západ u Dačic. Okolí Jihlavy, Žďáru, Nového Města, Letovic bylo silně nekatolické. Uvnitř Moravy většinu měli nekatolíci ve větších městech v Prostějově, Přerově, Lipníku, Slavkově, Ivančicích, Rosicích, Náměšti, Třebíči, Jaroměřicích, Jemnici a j. Kde za nepřízně nekatolického pána, za většiny nebo nenávislné oposice nekatolického obyvatelstva, které snad mělo i vlastního kazatele, přece se udržel katolický kněz, měl ovšem život pln útisků a útrap i nedostatku, takže rád čekal na odchod.

Diecése byla rozdělena na čtyři archidiakonáty: arcijáhni byli olomoucký, brněnský, znojemský a opavský. Archidiakonátům byla podřízena děkanství; rozloha jejich není však známa až asi na tři (mikulovské, vyškovské, tišnovské⁹⁰⁾).

Telecký děkan tehdy se jmenuje děkanem bitovského okresu; děkani byli ještě, pokud jsem shledal, v Kroměříži, Uh. Hradišti, Holešově, Mor. Ostravě, Opavě, Hlučíně, Mohelnici, Svitavech, Vel. Meziříčí, Znojmě. Děkani i arcijáhni měli povinnost visitovati, ale nedálo se 'tak; proto kardinál 30. června 1611 nařizoval arcijáhnům visitace, kterých prý již dávno nebylo, a proto nastal obrat mravní a zmatek v bohoslužbě a v posluhování svátostmi⁹¹⁾. Sám kardinál již dávno před tím chtěl visitovati diecési; psal 8. května 1606 arcijáhnům, aby do měsíce sepsali jména farářů, příjmy všech far jak nekatolických, tak katolických a podací jejich, a žádal také od kapituly olomoucké seznam far v diecési⁹¹⁾. Ale ke skutečné visitaci nedošlo asi tehdy pro jednání o mír vídeňský. Ani později nevisitoval sám diecése, aspoň Lohel nevlídně poukazuje, aby si napřed sám visitoval své kněze místo klášterů. Místo sebe posílal však kanovníky visitovat; na př. r. 1616 posílal Julia Caesara, děkana kostela brněnského, visitovat do kraje meziříčského.⁹²⁾

Na fary dosazování byli za faráře za tehdejšího nedostatku kněžstva kněží hned po vysvěcení; kaplanů skoro ani

⁹⁰⁾ Snopek, I. c. ČMM 1903, 279.

⁹¹⁾ Trampler: Correspondenz des Cardinals Franz Fürsten von Dietrichstein (von 1609—1611), 34. — Ani potom r. 1617 kardinál nebyl spokojen s vědeckým vzděláním kněžstva, ani s jeho mravností, ale pro nedostatek kněží musili být také vadní a úboční kněží trpěni (Schmidlin, I. č. 184).

⁹¹⁾ Kroměřížský kn.-arc. archiv, Volná akta 1606-I.

⁹²⁾ Tamže, kop. z r. 1616, fol. 23.

nebylo. Kaplani ustanovováni byli jen ve větších místech; doklady jsou z Osoblahy, Ketře, Vyškova, Vel. Meziříčí, Telče, Mikulova; také v Moravičanech choval si farář, kanovník brněnský, kaplana; rovněž někdy si k sobě žádal katolický pán kaplana, jenž však potom všechny úkony farářské konal. Pořádek při dosazování farářů byl, že pán podací biskupu faráře presentoval, a biskup jej potvrzoval (investoval), při čemž předcházela zkouška; nebyl-li některý kněz biskupu presentován, neuznával jej, a mohl jej odstraniti. Ve skutečnosti býval však přece ponecháván, a pán podací jen napomenut, aby jej časně presentoval dodatečně. Jsou také případy, že farníci si sami faráře vybrali a se s ním již dohodli, a potom teprve žádali biskupa, aby jim byl ponechán; přístupoval na tu žádost do jistého času. Zástupcem biskupovým při dosazování na fary býval jeho oficiál spolu s některými jinými kanovníky. Faráři nesměli resignovati na fary před příslušným termínem, jenž býval na sv. Jiří a na sv. Václava. Tehdy bývalo zvykem, že se kněží scházeli, aby buď znova za faráře byli ustanoveni, nebo aby resignovali na své fary. Nového faráře podle obyčeje, jenž se všude zachovával, farníci si přistěhovali.

Světští páni podací osobovali si někdy právo na kleriky z toho důvodu, že se na jejich panství narodili. Biskup kardinál Dietrichštejn hájil však, že jsou kněží „od fora sekulární jurisdikce immuni“, že tedy nejsou nijak poddanými pánů.⁹³⁾ Páni podací rovněž nepokládali farářů ani za trvale ustanovené, a ani faráři tak o sobě nesmýšleli. Vypovídali jak páni — činili tak i páni katoličtí, jako Zoubek ze Zdětína, Jan Kavka Říčanský, kníže Liechtenštejn — farářům fary, tak i faráři pánům. Kardinál stavěl se však proti bezdůvodným výpovědem takovým, a chtěl, aby mu vždycky oznamovány byly příčiny, neboť že podle dekretů tridentských faráři biskupovi presentováni a od něho investováni nemohou dříve od pána podací býti odstraněni, než až se biskupovi příčiny takového zbavení fary oznámí. Uzná-li je biskup, jenž soudí

⁹³⁾ Tak zastal se r. 1613 Blažej Honitia, prebendáře olomouckého biskupství, jehož si kníže Liechtenštejn žádal pro své statky, dodávaje, že podle kánonů koncilu tridentského bez povolení biskupova nemůže býti kněz nikam jinam přeložen; aby tedy kníže žádal biskupa o něho. Kop. 39, fol. 90 v archivu kroměřížském.

klerus, — tak vykládal kardinál církevní stanovisko 1. března 1613 podkomořímu Karlu Haugvicovi — zbaví faráře netoliko benefícia, nýbrž je po případě jinak potrestá; dokládal pak při tom, že by jinak byl velmi smutný stav farářův, a žádný z nich nebyl by jist stálým pobytem a místem; nebylo by ani výsledku v duchovní správě ani v hospodářství; stávalo by se, že by po vůli pánů jako nájemníci se přijímali a propouštěli, ať si by byli vinni nebo nevinni, a druhí nehodní by bez trestu odcházeli, když by se o jejich výstupcích, jež biskup a ne jiný trestá, biskupovi nic neoznamovalo.⁹⁴⁾ Ani trpěti nechtěl kardinál, aby sám farář resignoval a odcházel; když r. 1604 děkan a farář v Kroměříži na kázání resignoval na děkanství, jež mu kardinál udělil, a dával lidu s Pánem Bohem, káral kardinál, že neměl to slušně beze zvláštní vůle a vědomí jeho učiniti, a poručil, aby děkanovi zastaveno bylo, kdyby své věci chtěl odstěhovati. Sám kardinál také dával výpověď farářům, ale když byli vinni nedbalostí, nebo když byl farář obviněn z nějakého velikého výstupku; vypovídal faru i pro nemoc farářovi ve Vážanech, ježto byl žádán o zdravého, aby se někteří farníci neodcizili; farář měl se o sv. Michalu vzdáti fary, ale obrátiti se o jiné zaopatření na kardinála nebo na oficiála.⁹⁵⁾

Pánem a soudcem kněží byl biskup. Provinilé napomínal sám, nebo napomínati dával od děkanů, byli-li z cizí diecése, trestal tím, že kázal jim odejiti z diecése, své diecéssany zbavoval far, hrozil exkommunikací, suspendoval, obesílal před sebe, a neposlechli-li obsílky, dával do vězení. Žaloby a obvinění vyšetřovali děkani nebo blízcí faráři nebo zvláštní komisaři.

Faráři neměli práva činiti poslední pořízení o svém statku, leda dosáhli-li od biskupa povolení. Po smrti farářově inventovala se pozůstalost a pán podací se jí ujímal.⁹⁶⁾

⁹⁴⁾ Tamže, kop. 39, fol 62.

⁹⁵⁾ Tamže, Parochialia, lit. V.—R. 1615 zamýšlel kardinál zříditi nadaci pro kněze stářím, pracemi, nemocemi stížené a již nemohoucí pracovati (Monastica tamže).

⁹⁶⁾ Jak smutně pak kolikráte se stalo, viděti na dokladu z Pustoměře. Tam zemřel r. 1601 farář Vratislav Siderius, u něhož byla jeho sestra Dorota a chudí jeho přátelé Kateřina a Křištof ve službě a opatrovali ho. Zapláceno jim nebylo, a po smrti farářově všechny věci v domě farním jim byly zavřeny a ode všeho musili se odebrati s holýma rukama; proto prosili administrátory biskupství Melchiora Pirna a Jana Jakuba Wackera, aby jim za práci jejich něco uděliti a zaplatiti poručili (Parochialia, lit. P.). — Když v Osoblaze zemřel

Učitelé byli pod jurisdikcí farářovou.

Příjem a důchod kněží býval hlavně z hospodářství a desátku. Ale hospodářství za rychlého střídání kněží bývalo pravidelně zanedbáváno, a stávalo se, že všechna pole farní ležela úhorem. A když dal si je nový farář obsít, někdy neměl žádného užítka.⁹⁷⁾ Desátek proto zůstával často hlavním důchodem, ale jak často byl odpírán! Někde si jej ponechával pán a platil farářům v penězích a sypaném obilí.⁹⁸⁾ Ku příjmům náležely také ještě akcidence čili štola; štolový řád chtěl kardinál stanovit r. 1610.⁹⁹⁾

Postavení kněží bylo těžké a ubohé. Pak těžko bylo brániti nedostatku kněžstva, jehož nepodařilo se nijak odstraniti; všechny pokusy kardinálovy vyšly na prázdno.¹⁰⁰⁾ Neustálený poměr farářů k farám, příliš časté změny jak v pánech tak farářích, nedostatek i nemožnost poučování, překážky od pánů i jejich úředníků, zhoubné vlivy výbojných jinověrců, často i trpěný jen život odstrkované menšiny, — vše to neblaze působilo na náboženském vědomosti mezi lidem, které byly mnohdy pramalé; doklad máme z vlastního panství kardinálova.¹⁾ Než přes to přese všechno vnitřní jednota i zevnější organisace katolické církve zabezpečovaly katolíkům pevné postavení, pevnější než u všech ostatních vyznání, v nichž nebylo skutečné jednoty, nýbrž proměny u víře podle sklonu

farář, prodal kardinál dvůr po faráři za 200 zl.; 100 zl. si nechal a za 100 zl. zřídil anniversář za faráře u sv. Mořice v Kroměříži a v Osoblaze. Dobytky 14 kusů bylo odehnáno kardinálovi do Kroměříže. Hospodyně pak prosila za něco, protože faráře zakládala. (Tamže, lit. O.) — Dokonce když r. 1604 zemřel žďárský opat Vadian, chtěl se kardinál ujeti odumrtí po opatovi, a za to pokládal také obilí, dobytek, víno a jiné movité věci, které by se při klášteře našly, až musil sám císař zakročiti, jenž uznával, měla-li by se vždycky po smrti opatově odumrt tím způsobem bráti, že by musil klášter velmi schudnouti, a že by bratři v něm zůstávající nemohli míti svého vychování. (Tenora: První zánik cist. kl. žďárského, 64.)

⁹⁷⁾ Tak stěžoval si r. 1617 farář fryštácký, že dostal se potom odtud beze sklizně, a dožadoval se, aby mu bylo aspoň semeno vráceno a náklad vynahrazen. (Parochialia, lit. F.)

⁹⁸⁾ Na panství mikulovském dostával r. 1590 v Mikulově děkan 200 tol., kaplan 52 zl.; — učitel měl 81 zl. 40 kr., kantor 60 zl. Farář v Selci, jenž obstarával také duchovní správu v Pulparech, a farář v Perné, jenž spravoval také Mušov, dostával po 116 zl. 40 kr. a 15 měr pšenice a met (30 měr) žita; farář v Dolních Vistonicích, jemuž přidělen také Trachtín (Strachotín), měl 70 zl. a po mtu pšenice, žita a ovesa. (Arch. mikul.)

⁹⁹⁾ Parochialia, lit. G.

¹⁰⁰⁾ R. 1617 bylo v papežském semináři 30, v biskupském 24 alumnů (Schmidlin, I. c. 183.).

¹⁾ Dne 17. května psal děkanu mikulovskému, že slyšel, že mezi lidem na panství je veliká neznalost o sv. zpovědi, takže lidé říkají jen formulku

kazatelů k některému věroučnému směru, — a nejednotnost je známka rozkladu. Jednotná, ucelená, organicky učeněná víra katolická měla v sobě dostatek síly, aby vykonala pohnáhlou očistu mravní. —

Od r. 1602 měl kardinál Dietrichštejn světícího biskupa; byl jím Melchior Pirnus z Pirnu, kapitulní děkan olomoucký, kanovník vratislavský a brněnský; jako suffragán byl biskupem nigropolitanským. Když r. 1607 zemřel, jmenován byl suffragánem provinciál františkánský Jan Křt. Civalli, probošt kroměřížský, jenž byl rovněž světícím biskupem nigropolitanským; zemřel r. 1617. —

Za zasvěceně svátky ustanovil kardinál 1. ledna 1614 v diecési tyto dny:²⁾

v lednu: Obřezání Páně; Zjevení Páně; Obrácení sv. Pavla.

v únoru: Očišťování P. Marie, sv. Matěje;

v březnu: sv. Cyrilla a Methoda, Zvěstování P. Marie;

v dubnu: Hod Boží velikonoční a pondělí a úterý velikonoční;

v květnu: sv. Filipa a Jakuba, Nanebevstoupení Páně, Hod Boží svatodušní a pondělí a úterý svatodušní; nejsv. Trojice;

v červnu: Božího Těla, sv. Jana Křtitele, sv. Petra a Pavla;

v červenci: Navštívení P. Marie, sv. Maří Magd., sv. Jakuba;

v srpnu: sv. Vavřince, Nanebevzetí P. Marie, sv. Bartoloměje;

v září: Narození P. Marie, sv. Matouše, (sv. Václava jen v Olomouci), sv. Michala;

v říjnu: sv. Šimona a Judy;

v listopadu: Všechn Svatých, sv. Martina bisk., sv. Ondřeje;

v prosinci: sv. Tomáše, Narození Páně, sv. Štěpána. sv. Jana ev.

zpovědní a žádného hříchů nevyznávají. Přítinu toho viděl, že není katechetického vyučování, a proto nařizoval, aby jak v Mikulově, tak i v jiných farních kostelích o nedělích, zvláště v postě, odpoledne konala se kázání a katechese, vykládaly se články víry a připravovalo se k svátostem. (Kop. 39, fol. 27.) — Rovněž dosvědčují jesuité, že lid nevědomý a utlačený neznal nejdůležitějších pravd náboženských, neboť prý mnozí katolíci neuměli ani znamení sv. kříže. (Chlumecky, Karl v. Zierotin 802, Schmidl: *Historiae Societatis Jesu provinciae Bohemiae* II. 631.) Napravovala to horlivá, neúnavná činnost missionářů. Ale při tom přece chválil kardinál r. 1617 zbožnost lidu a dobré jeho mravy. (Schmidlin, I. c. 184.)

²⁾ Kop. 39, fol. 98 v kroměřížském kn.-arc. archivě.

2. Podoboji (kališní, utrakvisté).

Kališní v rozkladu hynou. Povolení kalicha nemělo výsledku. Kardinál Dietrichštejn zakázal podávati z kalicha. Kališní splývají s protestanty a zbylo z nich jen jméno.

Strana podoboji, která v 15. a začátkem 16. století ovládla Čechy i Moravu, koncem tohoto století neodvratně hynula. Odchýlila se značně od původního učení a měla nejhorší správu a nejhorší kněžstvo ze všech ostatních vyznání; na Moravě neměla vůbec organisace. Utrakvisté moravští nedrželi již ani písmene staré reformace české. Povolení kalicha papežem (1564), jímž víra pod jednou i pod obojí postaveny na roveň, nemělo touženého výsledku, aby se kališníci vrátili do církve katolické; koncese tato hynula sama sebou. Biskupové olomoučtí na svých panstvích prostě zakazovali podávati z kalicha, protože věděli, že přijímání pod obojí nebylo již náboženskou potřebou, nýbrž stalo se „zástěrou všeho kacířství“: používali ho predikanti, aby tím spíše a skrytěji mohli své vlastní učení evangelické šířiti. Tak poroučel biskup Stanislav Pavlovský r. 1590, aby ve Svitavách, v Mohelnici, Mor. Ostravě, Příboře, Brušperku, Místku přijímali pod jednou,³⁾ a za jeho příkladem někteří katoličtí pánové, jako Václav Ples Heřmanský ze Sloupna, pán na Bystřici nad Pernštýnem, přiváděli své poddané k přijímání pod jednou,⁴⁾ tak nařizoval také kardinál Dietrichštejn, aby všichni věřící u svých farářů se zpovídali a pod jednou způsobou přijímali, poněvadž pod obojí přijímatí chtěl docela zastaviti jako zástěru všeho kacířství; kdo by neposlechl, měl býti oznámen a kardinál chtěl pomýšleti na prostředky, aby prašiví berani byli odloučeni ze stáda Kristova a jeho, anebo k poslušnosti přinuceni.⁵⁾ Co tuto kardinál oznamoval, skutečně

³⁾ Kameníček, l. c. III. 405, 411, 415, 418, 420.

⁴⁾ Tenora: Z pamětí města Bystřice, 41.

⁵⁾ Kardinál Bartoloměj Antonínovi Grinerovi, faráři ve Vysoké 8. března 1603. (Parochialia, lit. V.) Rovněž 13. března 1603 uložil farářům v Ketřích, Filipu Orchitesovi, aby farníky vybídnul, aby se přichystali k sv. zpovědi a aby svátost oltářní přijali pod jednou způsobou. Podobně psal také farářům osoblázkému Danieli Heiligovi 11. března; odbojníky mnil potrestati jiným k ošklibosti a příkladu. Při téže příležitosti faráři přikazoval, aby netrpěl žádných novot mimo starodávne katolické obřady, zamítnul žádost o povolení německých písní při pohřbech a zapověděl pod přísným trestem schůzky několika málo lidí, kteří místo celé obce podpisovali žaloby, o kterých deset a dvacet měšťanů nic nevědí. (Snopek, Obrazy z katol. restaurace kardinála Dietrichštejna ČMM 1913, str. 245.)

hned provedl. Ve svatý týden r. 1602 zakázal podávati z kalicha, a poručil, aby se budoucně podávalo jen pod jednou.⁶⁾

Po starých utrakvistech zbylo pak jen jméno, jímž se pak protestanté jmenovali;⁷⁾ vskutku dřívější utrakvismus byl již splynul s protestantstvím a luteránství jej absorbovalo téměř nepozorovaně: kališnictví utonulo v příboji protestantském.

3. Čeští bratři.

Na Moravě byl větší díl jednoty bratrské. Rozvoj její nerušený. Konfesijní její vývoj; kalvinský směr nabyt převahy. Ubývá horlivosti a kázně, a jednota pozbývá svého dřívějšího významu. Za Fridricha Falckého ohrožena jednota ve svém samostatném rázu.

Jednota bratrská rozšířila se záhy na Moravu a zmohla se tam, že, jak praví Komenský, na Moravě větší díl jednoty, kněží a lidu, vždycky byl; proto se bratřím také říká: „moravští bratři“. Rozšířila se po celé zemi, a počet sborů jejich byl velmi značný, ačkoli zase při tom nesní se zapomínati, že sbory v jednotlivých místech nikterak neznamenaají, že by celé ty osady byly bratrské. Kdekoli jen několik rodin bratr-

⁶⁾ Vatikánský archiv Borgh. III, 102 a b, fol. 65. — Někteří horliví faráři činili tak již dříve; na příklad 10. dubna 1600 chlubil se Matěj Samborius, farář ve Slavičíně, že je tam terve tři léta, a že před tím více než 40 let byli tam luteráni, a že u sv. zpovědi bylo 400 lidí, kteří všichni přijímali pod jednou (Sbírka Bočkova v zem. arch. brněnském č. 109592). — Jinde však dovolávali se i potom, aby farář pod obojí způsobou podával; tak Hradištsí dovolávající se psaní císařova ze 4 května 1596 a poučení, aby z města nikam na cizí grunty na náboženství ani nechodili ani nejezdili ani jiným spoluobyvatelům choditi a jezdit nedopouštěli, nýbrž faráře svého se přidrželi, a ne těmi bludnými, u víře spletenými predikanty se spravovali, od něho jak velebnou svátost oltářní, kteráž se jim pod jednou a pod obojí podává i v kostele farním přijímali, prosili kardinála 21. dubna 1604, aby novému faráři jejich Matyáši Albinovi poručil, aby podle takového povolení císařského tak jak i předešli farářové tam to činili, velebnou svátost oltářní pod jednou a pod obojí způsobou podával a posluhoval. (Tamže, č. 8085.) Také dědiny Bystrošice, Přerůvky, Kozišany, Nemilany, Kyselov, Medvězí a Slavonin stěžovaly si, že se tam podávala velebná svátost buď pod obojím způsobem nebo pod jedním, že nyní pod obojím nechce se žádnému posloužiti, a prosily, aby se tehdejšímu jejich kaplanu Augustinovi dovolilo pod obojí podávati (kroměřížský archiv, Parochialia, lit. S. bez bližšího vrocení). — R. 1609 v Osoblaze nechtěli Absolon Lehholz, Ondřej Ruskhe, Martin Grün a Jiří Gross choditi k přijímání pod jednou a vymlouvali se, že majestátem je náboženská svoboda v Cechách a ve Slezsku povolena. Na tu zprávu kázal kardinál tamějšímu svému úředníku, aby jim řekl, že mu po tom nic není, a aby jim poručil, aby o vánocích jako druž věrní poddání a katolíci přijímali pod jednou u svého zřízeného faráře, zvláště Absolona Lemholzovi, protože dobrovolně k tomu se již nabídnul; neuposlechnou-li, aby se pod ztracením majetku na nový rok do knížecí kanceláře ohlá-

ských pohromadě osedlo, utvořily si sbor,⁸⁾ a scházely se, když ještě neměly zvláštního stavení pro bohoslužbu, u některého bratra. Kázával a čítal tam někdo „z bratří obecných a ženatých“; bylo to však zakazováno, a měli se k tomu užívat kněží bratřští nebo jáhnové.⁹⁾ Ovšem péčí bratří bylo, aby si zbudovali brzy své vlastní sbory malé; v hlavním středisku bratří v Ivančicích, kde měli svou vynikající vyšší školu, bylo r. 1604 bratří jen 171.¹⁰⁾ Kromě Ivančic nejvíce vynikal sbor v Přerově.¹¹⁾

Na Moravě rozvíjela se bratrská jednota bez velikých překážek se strany panovníkovy. Spíše jednotliví pánové jednotu utlačovali, sbory ji zavírali a pečtili, kdežto zase druzí ji přehojně podporovali a ochraňovali. Na Moravě dokonala také jednota svůj největší a nejzdařnější čin: přeložila a vydala bibli kralickou, tam přebývali nejpřednější její starší, tam konány nejslavnější bratrské synody. Vynikající šlechtici hlásili se k bratřím a ti činili z jednoty mocnou stranu politickou.

V konfesijním svém vývoji od r. 1580 jednota bratrská na Moravě podléhala víc a více vlivu kalvinismu. Z předních stoupenců tohoto nového směru byl ze starších Jiří Strejc, duchovní správce v Hranicích a Židlochovicích, z mladších Jan Lanecius, duchovní správce ve Val. Meziříčí od r. 1598, jenž se stal pak druhým bratrským biskupem moravským, a zvláště Zachariáš Ariston asi od r. 1600 bratrský biskup v Ivančicích. Působením těchto posledně jmenovaných r. 1604 na synodě v Žeravicích nabyt kalvínský směr převahy a ovládal víc a více vůdčí osobnosti v jednotě, a dával tak jednotě více nebo méně

síli, a tam očekávali rozhodnutí. Úředník také byl již o své újmě proti tomu vystoupil: nařídil, aby tam, kde jen žena přijímala pod jednou a muž ne, vařili jen půl várky, a kde muž pod jednou a žena ne, aby vařili celou várku, — ale kardinálovi se to nelíbilo, že by tím mezi manžely vzniklo mnoho roztržek. Mínil tedy, aby úředník působil, aby oba přijímali pod jednou, a celou várku vařili, ale kdyby jen jeden nebo druhý byli pod jednou, aby raději nevařili nic, — než nechával to úředníku na vůli. (Kroměříž, Volná Akta 1609-II.)

⁷⁾ R. 1603 Jan Krumbach žádal opata žďárského, „aby jim ty dvě víry, totiž katolická a sub utraque, pasírované byly,“ a „aby je při augšpurské konfessi zanechal“. (Tenora: První zánik . . . 63). — Ve Zlíně již r. 1593 vydal Jan Pačlavský z Hoffu na Pačlavicích rád literátskému sboru, jenž byl „víry evangelické pod obojí způsobů“. (Kubeš, ČMM 1880, 152).

⁸⁾ R. 1568 řekl p. maršálek: „do krumlovského (sboru) jen abych zapověděl ženě své choditi, hned tam žádného sboru nebude.“ Cvrček: Paměti ze stol. XVI. o městech moravských. ČMM 1899, 349.

⁹⁾ Cvrček. Z posledních dnů sboru bratrského v Kyjově, ČMM 1900, 40.

¹⁰⁾ Kratochvíl: Ivančice, 215.

¹¹⁾ Výpočet významnějších sborů viz u Kameníčka III. 429, 430.

svůj rationalistický ráz. Nepodlehla však přece Jednota úplně vlivu kalvínskému, a nepřevzala učení kalvínského všeho: kalvínského učení o predestinaci nikdy nepřijala. Vlivem ciziny povolovala také dosavadní mravní horlivost a kázeň mizela.¹²⁾

Když v Čechách dosáhli evangeličtí stavové vítězství Majestátem r. 1609 a snesli se stavové podoboji a Bratři a zorganizována byla nově česká církev, netýkalo se to všecko sice náboženských poměrů na Moravě, ale přece vliv české organizace začal se šířit na Uh.-Brodsku (1614).¹³⁾ Ještě měli Bratři příznivce ve vrchnostech: již r. 1601 Vilém z Roupova na Hradě znojemském, Napajedlích a Mladoňovicích potvrdil Bratrům z Napajedel obdarování Fridricha z Žerotína a na Židlochovicích z r. 1574, potvrzení Jana Jetřicha st. z Žerotína z r. 1580 a Jana z Vartenberka z r. 1598 a dodal nová obdarování;¹⁴⁾ r. 1612 Karěl Pergar z Perku potvrdil Bratrům hranickým posavadní práva a svobody, r. 1613 chránil Bratry ve Veselí nad Moravou Petr Vojska z Bogdunčovic,¹⁵⁾ ale také ztráceli půdu: r. 1615 kardinál Dietrichštejn koupiv Chropyn, vyvrátil sbor i s bratrskou školou. Slavná doba Bratří mījela neodvratně a pozorovati jest u bratrských sborů úpadek. Jasně vypisuje smutné poměry v Jednotě bratrské na Moravě spis šesti mladých kněží bratrských, předložený starším z r. 1619. Praví v něm: „My z nouze spříznění a stovaryšení s jinými užívati musíme, a to s lidmi nám v povolání nerovnými, jako s tkadlci, ševci, kováři, a to pro časový užitek, abychom se živili, aneb mrtví naši způsobem křesťanským k hrobu provázení byli... Nemají čitelnosti nouze a bídy služebníků naši posluchači, ježto přesporní mládence pro některé chovati musíme... Nevyhledává Pán Bůh od služebníků svých takového kvaltování a fresování, jako někteří kněží naši od neděle do soboty toho pocíťují usilovně pracující, tkají, kopají, vaří, v neděli potom na některých místech trojího, čtverého i pa-

¹²⁾ Hrejsa: Česká konfesse, 391—403. — Slova Samuela Virgy: „Čtyřmi se jako páni vozí na pěkných vozích, a pacholata proti nim zhůru rapíry drží a v vozu ručnice... Kdo tak nádherně v sbíraných obojcích, čečeťaní a fillování v pěkných šatech, na pantoflíčkách z kordovanu a jinak uhlazení chodí, jako bratři?“ Sireček: Spisové čeští ve sborníku Pavla Krupia. ČČM 1877. str. 80, 81.

¹³⁾ Hrejsa, l. c. 505.

¹⁴⁾ Kroměřížský kn.-arc. archiv, Spiritualia.

¹⁵⁾ Kameníček, l. c. III. 449.

terého shromáždění odbývají... Máme na mnoha místech 20 neb 30, pakli 40 posluchačů, ale ti zda se mohou všichni postavit na kázání? Někdy sotva třetí díl... Vejde-li kdo z cizích v shromáždění, slyší zpívání jednoho nebo dvou, vidí někdy malý počet posluchačů a milých těch služeb božích jalovost, sehna hlavu neb zasmějí se, jde odtud... Lidu ve všech zbořích ubývá a nepřibývá téměř nikdež nic. Kde první zborové bývali, nyní téměř prázdní jsou, kde bývalo na sta, nyní sotva na desítky. Odjinud nepřibývá nic; co se doma zrodí, to z částky odstupuje, z částky hyne a mine, a všecko planí, aniž je, proč by kdo k nám přistupoval... Zborové naši pustnou, a my se musíme brzo zase k řemeslům navrátiti nebo k roli... Chtěli-li by nás otcové na fary a do kostelů uvést, jakž se to po místech začalo, těch míst my nevzděláme naším řádem, ... Příkladové toho jsou na panství náměsteckým, rosickým, břeclovským, ježto někde již přes 20 let se káže, a naprosto nic se nevzdělává. Někde pak hned s nebezpečenstvím života naši kněží zůstávají v Mikulčicích a v Trnávce. Ani toho, jakž nyní jest, dlouho nestane, nebo panstva tolikéž ubývá na všech stranách, a kdyby těch koliksi pánů, kteří nás ještě drží, sešlo, ... hned budeme sirotci.¹⁶⁾

Souhlasně psal Komenský:¹⁷⁾ „Uvážiti také potřebí, proč ani v tomto rozestření, jakéhož byla dosáhla (Jednota), netrvala, alebrž jak na počtu zborů a posluchačů, tak ovšem na horlivosti a křesťanství pravdě patrné zmenšení brala... Takž jsme i sami mezi sebou doma jalověli, ... a jiní při nás něčeho zvláštního nevidouce než jinde, již vůbec neměli se proč táhnouti k nám. Tak že skrze to, byť Jednota žádných pokusů a nepřátel vyvrátiti ji usilujících neměla, sama tak tiše by zmizeti a jako dohořelá svíčka zhasnouti musela. Nad to nic jistšího, kdyby tak, pravím, dále před se šlo, jakž jiti začalo, slabě a mdle.“¹⁸⁾

Jednota tedy r. 1619 mdlela a zanikala, pozbývala svého dřívějšího významu. Proto oněch šest mladých kněží bratrských navrhovalo, aby se Bratři s evangelíky sjednotili a v jednu církev splynuli. Pomoci očekávali od vrchností, kteráž by nade vším ruku držela.

¹⁶⁾ Jireček: Literatura exulantů českých. ČČM 1874, 197. Hrejsa, l. c. 530, 531.

¹⁷⁾ Otázky některé o Jednotě Bratří Českých z r. 1631—1632.

¹⁸⁾ Hrejsa, l. c. 531.

Tehdy ovšem před volbou Fridricha Falckého, když obávali se Bratří, že králem českým bude kurfirst saský, a že se „Luteriánstvo rozmnoží“ a Bratří budou utiskováni, bolestně pocítující slabotu svou, přáli si, aby se sjednotili s evangelíky a tím se posílili a zachránili; tehdy neměli za zlé, že je „luteriáni drbí, štipají, hindrují“.¹⁹⁾ Když však zvolen byl za krále reformovaný Fridrich Falcký, což bylo hlavně dílo Jednoty bratrské, obracel se poměr mezi Bratřími a evangelíky ve prospěch Bratří, kteří byli blízcí kalvinismu teď vládnoucímu. A kalvinismu se na Moravě odbojní stavové ochotně podvolovali a podržovali. Při přijímání Fridricha Falckého za pána zemského při kalvinské bohoslužbě v jesuitském kostele v Olomouci výkvět Moravy byl kalvinským, protože se k té víře znal Fridrich Falcký.²⁰⁾ Katolíkům se nevraživě vytýká přízeň a ochrana panovníků katolických, a nekatolíci hledali ji zrovna sniženě u svého nekatolického panovníka; za tehdejších časů u každého vyznání měla nesmírný vliv na jeho vzrůst, oblibu a význam přízeň panovnické moci; každé náboženství s ní rostlo i padalo.²¹⁾ Nový směr vládní byl vskutku nejbližší Bratřím, ale co ještě zbylo samorostlého a svérázného v Jednotě bratrské, bylo přece ohroženo kalvinským výbojným duchem, jehož ráz měl býti vnucen všemu lidu, aby úplně sám vše opanoval.

5. Protestanté.

Páni ochránci protestantství, které dovoluje nutiti k víře poddané. Šíření se protestantismu na Moravě; závislost na vrchnosti. Učení protestantův nejednotné; vliv a převaha protestantů roste; stávají se politickou stranou na potlačení katolíků.

Z ciziny bylo k nám vneseno protestantství. Kdežto Čeští bratři vzešli z domácího lidu a v lidu měli sílu, protestantství nabývalo moci a bylo udržováno od vrchu, od pánů. Protestantství neukládalo velkých povinností mravních, dávalo možnost rozmnožení moc pánů uchvácením církevní správy nad poddanými, bylo přijímáno tedy u mnohých pro vlastní prospěch pánů. Dovolovalo pánům, aby nutili k víře poddaného.

¹⁹⁾ Hrejsa, I. c. 530.

²⁰⁾ Kameníček, I. c. III. 520.

²¹⁾ Hrejsa, I. c. 555.

V ohledu svobody svědomí přinášelo s sebou násilí, v ohledu národnostním poněmčování, germanisaci.

Protestantství tlačící se do země hlavně od severu jako luteránství krylo se u nás za vyznání podobojí, které bylo vedle katolíků církví v zemi uznanou. Protestanté chtěli opakovati církev podobojí a v ní a s ní býti uznáni a domoci se plné svobody. Nebyl v nich však duch staré církve podobojí, nýbrž kvas luteránství, jímž mělo zhynouti všecko. Podobojí byli jen podle jména, které si přivlastňovali a dávali, — skutkem byli to „novoutrakvisté“, v podstatě luteráni.

Na Moravě šířilo se protestantství zprvu jen v městech německých, v Jihlavě, ve Znojmě. V polovici 16. stol. zachvácen byl jím také již venkov německý i český, a z vyznavačů podobojí stávali se vyznavači augšpurské konfese; luteránství, ovšem ve svých od sebe odchylojících se směrech, rozmohlo se nejvíce v zemi. Bylo úplně odvislé od přízně pánů, již se mu také dostávalo, protože zároveň zaručovalo pánům vrch moci. Závislost na vrchnosti přiváděla však kazatele luteránské do otrockého postavení a přinášela s sebou neváznost a opovržení.²²⁾ Rozpoutanost mravní, nekázeň, nepořádek, jež v zápětí za protestantstvím se braly, měly za následek sesurování, které temný vrhalo stín na „čisté evangelium“.

Protestantství na Moravě nevázalo se na českou konfesi z r. 1575, kterou císař Maximilian II. ústně uznal a zaslíbil stavům svobodu v náboženství. Pánové na Moravě sami si organizovali své duchovenstvo. R. 1576 ve Velkém Meziříčí ujednán hlavně za působení Hanuše Fridricha, hraběte z Hardeku na Kunštátě, církevní řád na základě vyznání augšpurského, který měl zorganizovati stoupence augšpurského vyznání v kraji brněnském a olomouckém, ale nepodepsalo ho než jen sedm pánů.²³⁾ Na Uh.-Brodsku na panství Jetřicha z Kunovic téhož času sestavil děkan Pavel Kyrmezer evan-

²²⁾ Kněží luteránští z Klobouk, Brumova, Vsetína, Fryštáku, Oujezda a Slušovic psali r. 1578 Zdeňku Kaškovi z Říčan, aby „nařídil pro Boha, aby lidé poddaní měli je za kněze a tím jménem aby je jmenovali, a ne aby spílali jim chlapy, lotry a jinými ohavnými jmény“, a prosili ho při tom, aby jim důchod vycházel spravedlivě, sice že musí pro hlad pryč, konečně aby pán je poctivě propouštěl a nevyháněl. Pán odpověděl surově, že nikoho z kněží nevyhání, leč zoumyslné lotry, k . . . ožralce nebo zlostníky, aby jen na svém což jim přichází, konečně přestávali a obchodů Bohu nemilých a lidem osklivých dokonce aby přestávali. Winter, l. c. I. 357.

²³⁾ Hrejsa, l. c. 344, 345.

gelický církevní řád, jenž byl přijat na témž panství i hraničném a také od kněží na panství brumovském pana Zdeňka Kavky Říčanského z Říčan na základě vyznání augšpurského. V sousedství na panství světlovském, veselském, strážnickém a slavičinském vznikl r. 1584 rovněž církevní řád.²⁴⁾ Německý řád podle vyznání augšpurského současně potvrdil zemský hejtman Hynek starší z Vrbna pro svá panství bruntálské a koldštýnské a ustanovil pak r. 1592, že na těch panstvích nesmějí býti přijímáni žádní jiní kazatelé, než vycvičení v neproměněném vyznání augšpurském. Jiné řády vznikly na Moravě v Jihlavě r. 1601; v Polehradicích vydal Arkleb Prusinovský z Víckova r. 1607 kostelní řád pro augšpurské vyznání; v Třebíči také r. 1607 udělil Smil Osovský z Doubravice plnou volnost augšpurské konfesi; v Jimramově r. 1608 vydal Jan Dubský z Třebomyslic řád pro evangelíky téže konfese; podobně zřízen církevní řád v Letovicích r. 1613, ve Šternberku r. 1614. Náboženskou svobodu všem měšťanům uh.-brodským, evangelíkům i bratřím potvrdil r. 1614 Oldřich z Kounic.

Pro Uh. Ostroh a okolí byl sepsán r. 1603 církevní řád rázu kalvínského.²⁵⁾

Na svých panstvích zabezpečovali protestantští pánové převahu a nadvládu svého vyznání zvláštními ustanoveními. V Jemnici nařídil r. 1591 Tas Mezřícký z Lomnice na Jemnici, aby v kostelích sv. Stanislava a sv. Jakuba nepřisluhovalo se jinak, než dle vyznání augšpurského, a téže víry aby byli také učitelé na školách. R. 1597 Jan Dětrich z Žerotína odevzdal městu Strážnici starý kostel jen pro kněze augšpurského vyznání. Ještě r. 1619 Křištof Cedlar z Hoffu postoupil podací Zlína, Želechovic a Březnice pro kněze vitemberského svěcení.²⁶⁾

V učení protestantském nebylo však jednotnosti. Podle míst, kde kazatelé v cizině studovali, převládal pak v působitích jejich směr, jaký si byli osvojili, buď přísně luterský, nebo melanchtonský (Filipisté). A tyto směry nebyly ještě nikterak jednotné, nýbrž buď konservativnější, nebo radikálnější. Rozhodně luteránský směr byl zastoupen především mezi Němci, kteří téměř jednomyslně při něm stáli; na Moravě za-

²⁴⁾ Hrejsa, I. c. 347.

²⁵⁾ Hrejsa, I. c. 350—354; Wolny, C. T. Brn. IV. 66.

²⁶⁾ Hrejsa, I. c. 352; Kameníček, I. c. III. 461; ČMM 1913. 398. — O ostatních výhradách na kazatele augšpurského vyznání bude později řeč.

vládl od r. 1575 zvláště v Jihlavě. Většinu však za sebou měl směr Filipistů, jenž se nazýval orthodoxním, a stál Jednotě bratrské nejbližší; orthodoxní kazatelé pod kalvínským duchem stojící byli svými odpůrci luteránskými a katolickými beze všeho počítáni za kalvinisty a zwingliány, ale sami se tak ne-nazývali, a farnosti jimi spravované také kalvínské nebyly, ač ovšem vliv kalvínský do nich vnikal. Počet úplných kalvinistů byl vždy velmi skrovný: na Moravě začátkem 17. stol. byli kazatelé směru kalvínského v Derfli, v Nové Vsi, Bojkovicích, Pitíně, Pozlovicích a Ostrohu. Ve Slezsku od r. 1600 zmáhali se kalvini v Hlubčici.

Všecky tyto směry v protestantství nebyly mezi sebou církevně rozhraničeny, nýbrž navzájem splývaly a jeden směr přecházel v druhý. Jich stoupenci zvláště na západní Moravě přidržovali se vyznání augšpurského, někteří v přísnějším smyslu, druzí v pozměněném mírnějším.²⁷⁾

Ve Velkých Němcích měli luteráni tiskárnu, v níž vydali děkan, starší a všechna společenost kněží evangelických v hořejším podkrají brněnském r. 1608 a 1616 katechismus a jiné knihy.

Začátkem 17. stol. protestanté měli na Moravě převahu a vliv jejich od r. 1608 vzrůstal. Ustupuje jim i Jednota bratrská. Výborně byli zorganizováni protestanté proti katolíkům v městech: v Jihlavě nepřipustili katolíka do rady přese všechny příkazy, ve Znojmě udrželi se také dosti pevně ve svém postavení, v Olomouci a Brně, nemohouce zapomenouti, že města ovládali, úporně usilovali, aby zase nabyli vlivu, v Opavě ještě před r. 1608 neuposlechli žádného rozkazu císařova a konečně postavili se vojsku císařovu se zbraní na odpor. Byli rozkladným prvkem každé autority a úsilí jejich se neslo za výbojem a opanováním. Stali se politickou stranou vzdorující a neústupnou. Vliv Jednoty bratrské, když Žerotín osamocoval, klesal a byl konečně omezen vlastně na samého Žerotína, a názory Jednoty, při nichž Žerotín důsledně setrval, že nesluší se zbraně chápati pro náboženství, nebyly sdíleny pány protestantskými. Když pak v sousedních zemích, zvláště v Čechách zahájen byl boj pro požadavky stavovské, jak náboženské tak politické, vymknula se také na Moravě r. 1618 šlechta prote-

²⁷⁾ Hrejsa, I. c. 359—374; Wolny, C. T. Ol. V. 300.

stantská vedení Žerotinovu a přidala se k živlům radikálním, vedoucím ji k odboji. Za připojení se k českému povstání ukázali pak protestanté na Moravě jasně, že jejich náboženským cílem je konečné potlačení církve katolické.

6. Různé sekty.

Novokřtenci, sekta německá, komunistická, bez politického vlivu. Náboženství ve společenském životě. — Národnostní poměry.

Za nesjednocených a rozháraných poměrů náboženských vznikaly a šířily se také na Moravě různé sekty. Do konce 16. století zanikly však nebo se udržovaly jen ve skrovném počtu svých vyznavačů bez značnějšího vlivu na události politické. Jen život náboženský jimi umdléval a churavěl, když nastala na Moravě hotová anarchie náboženská, o níž svědčí Slavata, že „v některých městech panských přes dvanáctera i víceji rozličných náboženství učitelové a posluchači se nacházeli.“²⁸⁾ Ve Slavkově prý bylo 15 sekt,²⁹⁾ v Třebíči dokonce 21.³⁰⁾ Čtvero, patero vyznání ve větším místě moravském bývalo téměř pravidlem, jemuž se nikdo nedivil.³¹⁾

Nejčtenější byla sekta novokřtěnců původu ryze německého, která také německou vždy zůstala. Sídliili, také v náboženství rozdrobeni v rozličné směry, hlavně na jižní Moravě ve velmi mnohých osadách;³²⁾ počet jejich byl přes 50.000. Panovníky bývali vypovídáni pro komunismus, ale přece se udrželi; stavové nedopouštěli jich utiskovati, poněvadž byli dovední řemeslníci, a byly z nich veliké platy a berně. Politického vlivu neměli.

Rozhárané poměry náboženské — jak smutný, neutěšený to obraz! Ovšem zajisté bylo velmi mnoho lidí, bezpochyby větší část, kteří byli při své víře pokojní, zbožní a věrní. Ale vedle nich stáli jako plod zmateného rozvoje náboženského lidé, kteří smýšleli a věřili, jak se jim vidělo a líbilo. Ze zmatku náboženského vyvinula se pak postupem dobře pochopitelným při některých lidech jakási neváznost k věcem náboženským,

²⁸⁾ Slavatovy Paměti II. 251.

²⁹⁾ ČMM 1916, 313; srv. Ličman ČMM 1912, 379—390.

³⁰⁾ Wolny, C. T. Brn. III. 139.

³¹⁾ Kameníček, I. c. III. 502.

³²⁾ Výčet jejich u Kameníčka, I. c. III. 488.

živena hustými i nešetrnými satyrami a traktáty o kněžích, v nichž se náboženské strany vzájemně obviňovaly. Všechny vrstvami pronikaly neustálé hádky o věcech víry; strana proti straně ulevovaly svému záští všelijak, nejčastěji nadávkami, skládaly pak proti sobě písničky a paskvily a na podívanou stavěly nápisy i obrazy potupné a hanlivé. Odtud přecházelo se i ke skutkům násilným.³³⁾ Tím vším neprospívalo se ovšem žádné víře ani zbožnosti lidu, jenž jsa u víře maten a k vášnivosti strhován, propadal náboženské lhostejnosti. Tolik se mu poroučelo se všech stran i o víře, že nevěděl na konec, na čem by byl, a zabředal v nevědomost i neuvědomělost.

Náboženství nadešla nezbytná povinnost pracovatí se všech sil o záchranu a povznesení hynoucích duší lidských.

. . .

Co do tehdejších národnostních poměrů jen několik slov. Němčina tlačila se na Moravu i ze Slezska i od Rakous, byly také některé německé ostrůvky v zemi. Ale přece čeština neustoupila úplně v poněmčovaném území. Český i německý kazatel byl v Opavě, Novém Jičíně, Šternberce; v Ketři byl r. 1610 český kaplan.³⁴⁾ Do Velkých Petrovic ve Slezsku žádal r. 1600 Hanuš Rejzvic z Kadeřína za faráře poctivého kněze, který by byl moravské řeči povědom, do Březové u Hradce ve Slezsku žádal r. 1616 Hanuš Křištov z Pruskova kardinála o vhodného katolického kněze, který by byl znalý obojí řeči moravské a německé.³⁵⁾ R. 1607 kázal kardinál děkanu v Mikulově Mikuláši Rexovi, aby se cvičil v kázání obojím jazykem českým i německým.³⁶⁾ Do Lednice chtěl kardinál r. 1611 po žádosti knížete Liechtenštejna dosaditi kněze obojího jazyka povědomého, zatím ale nabízel se, že by tam poslal jednoho, který toliko moravského jazyka povědomý jest.³⁷⁾ Do Medlova žádala však abatyše kláštera Králové

³³⁾ Winter, I. c. 210 násl.

³⁴⁾ Kroměřížský archiv, Parochialia, lit. K.

³⁵⁾ Sbírka Bočkova v mor. zemském archivě č. 10125, 7955.

³⁶⁾ Kroměřížský archiv, lit. P. Parochialia. — R. 1615 psal kardinál regentu olomouckého semináře, aby pro vzdělání mládeže mikulovské vyhledal k řádnému učiteli mikulovskému ještě jiného, jenž by v písmu německém a českém, v aritmetice, gramatice a skladbě chlapce vyučoval a snad i ve zpěvu na kůře vypomáhal; za to že dostane 100 tolarů kromě bytu a dříví; byl-li by ženat, a manželka jeho kdyby uměla šítí a kdyby děvčata ve čtení a šití vyučovala, sliboval jí také 100 tolarů. Kop. 39, fol. 145.

³⁷⁾ Tamže, lit. L.

Anna Tasovická o faráře, který by Němec byl.³⁸⁾ Do Lulče bylo r. 1600 třeba kněze obojího jazyka³⁹⁾ (přifařeny byly Rostenice). Ve Slavonině, Bystrošicích, Přerůvkách, Kožišanech, Nemilanech, Kyselově a Medvězí umívali obojí řeč, jak moravskou tak německou, pouhý Němec se však s nimi smluviti nemohl.⁴⁰⁾ Ale ve Slavkově u Brna byl také německý kazatel pro tamější novokřtěnce.⁴¹⁾ V Brně u sv. Petra počali r. 1605 jesuité zase po 20 letech česky kázati.⁴²⁾

³⁸⁾ Sběrka Bočkova v mor. zemském archívě č. 9092.

³⁹⁾ Kroměřížský archiv, Parochialia, lit. L.

⁴⁰⁾ Tamže, lit. S.

⁴¹⁾ ČMM 1899, 354.

⁴²⁾ Schmidl, I. c. II. 418.

Poměry na Moravě začátkem 17. století.

Církev katolická na postupu. — Politický útlak.

Úspěšná činnost biskupa Stanislava Pavlovského pro katolickou církev. Nad církví absolutistický stát. Biskup kardinál Dietrichštejn. Bratr jeho Zikmund a spor jeho s Karlem z Žerotína. Správa zemská v úpadku. Reformační činnost kardinálova. Královská města Olomouc, Brno, Znojmo, Jihlava; města Vizovice, Ivančice. Snahy kardinálovy o dorost kněžský a jeho vzdělání. Překážky reformace katolické.

Když zemřel r. 1598 výborný biskup Stanislav Pavlovský, přese všechno jeho úsilí za života a snahy o nápravu, zůstával přece stav katolické církve v jeho diecési dosti na pováženou. Dosáhl zajisté mnoho svým přičiněním a bdělostí, zjednal a udržel mnohé výhody a pevněji založil a zabezpečil do budoucna církev svou. Obhájl jurisdikce a imunity církevní, neboť docílil, že žaloba osob světských na kleriky o čest neb o věci hrdelné nemohla býti slyšena od soudu zemského, nýbrž odložena, až by císař rozhodl, a tím právo, které na Moravě bylo duchovenstvu říkajíc již ztraceno, znova bylo dobyto a jím posíleno postavení katolického duchovenstva.⁴³⁾ Také zevnější vyznamenání biskupství, že císař Rudolf II. potvrdil hodnost knížecí kostela olomouckého a rozšířil i potvrdil práva manská toho kostela, povzneslo náboženství katolické, které horlivý biskup hleděl vzdělávati, jak mohl. Zřídil znova kolegiální kapitolu kroměřížskou a založil tam seminář mladých kněží, aby přivykali úkonům kněžským a obřadům diecésním, v Olomouci založil seminář chudých studujících pro 17 chovanců, získal vlivu biskupskému celý statek

⁴³⁾ Breitenbach: Spor biskupa Pavlovského s moravským soudem zemským. ČMM 1906, 367, 368.

kláštera žďárského a neustával v drobnější práci pro náboženský rozvoj. V Olomouci zamezil protestantská kázání, dosáhl, že protestanté nebývali pochováváni na katolických hřbitovech, a že nad školami, odkudž vybyti protestanté, měl dozor biskupský oficiál; aby překazil vycházeti z Olomouce na evangelické bohoslužby do Hrubé Bystřice, domohl se toho, že kapitula vyměnila si Bystřici za jiné statky; zachoval katolíkům v Olomouci kostelík Božího Těla, staral se, aby do rady městské zvoleni byli katolíci, pečoval o dobrý mravní stav kněžstva, trestaje ty, jichž život shledán byl pohoršlivým. Získal mnoho far pro katolické kněze na panstvích kapitulních i na statcích některých pánů: prostějovském, tovačovském, mořickém, rokytnickém, milotickém, bartošovském i v městě Unčově, Hradišti, Kyjově, a snažil se též o povznesení náboženství na panstvích biskupských, i když byla v rukou nekatolických manů, jako v Kostelci, Moštěnicích a Kurovicích. V Kroměříži bylo katolictví utvrzeno. Do církve vrátilo se celé panství mikulovské, získány fary v Hustopeči, na panství pernstýnském a ještě potom nemálo far jinde. Biskup vystoupil proti přední škole evangelické ve Velkém Meziříčí, jednal o vybytí heretických a kalvinských kazatelů a vymohl, že nařízeno bylo královským městům, aby tam neměli žádného faráře ani kaplana, jehož by nebyli presentovali biskupovi. Nařizoval, aby se přivykalo přijímání pod jednou.⁴⁴⁾ Nejhlavnější podpůrce katolictví, jesuity, podporoval účinně tím, že jim věnoval část důchodů z bývalého kláštera pustoměřského. Konal diecéšní synodu, na níž prohlášeny byly nálezy církevního sněmu tridentského. Aby také ve veřejném životě vliv katolíků se uplatňoval, pečoval, aby katolíci byli dosazováni do zemského soudu, a stavěl se proti přehmatům nekatolických stavů.⁴⁵⁾ Ale rozhodná převaha těchto, moc v jejich rukou, slabá a polovičatá podpora vlády císařovy, velký nedostatek kněžstva, nepřízeň vlastních spolupracovníků byly na velikou překážku nejlepších snah a záměrů.

Za doby té koncem století 16. neměla církev v absolutistickém státě žádné svobody. Ode dvora císařského byla

⁴⁴⁾ Snopek: Některé relace biskupa Stanislava Pavlovského. ČMM 1908, 247—257; Schmidlin, I. c. 165—177.

⁴⁵⁾ Wolny, C. T. Ol. I. 84—86.

ovládána, a tam všechny záležitosti procházely rukama kolikrát nejhorsích odpůrců katolického náboženství. Nuncius papežský Spinelli r. 1599 přímo poukazuje na místokancléře království českého Kristofa Želinského ze Sebusína a na Břežanech, že asi on omezuje církevní svobodu; císař Rudolf II., když po smrti Stanislava Pavlovského volba biskupova se oddalovala proto, aby byl zvolen František Dietrichštejn, místo administrátorů biskupství volených kapitulou ustanovil již vlastní administrátory císařské. Příčina toho byla, jak zřejmě se udávalo, aby se mohlo sáhnouti na důchody biskupství a udržeti celou kapitolu v naprosté odvislosti, čímž by uvedena byla do téhož trápení, jehož právě tehdy zakoušela kapitula vratislavská, když nechtěla býti úplně po vůli císařovi. Sešlo však z toho proto, že administrátoři jmenovaní (Pirnus, Jerger, Sekera) odmítli. Proti jmění církevnímu zakročovalo se vůbec bezohledně; klášterní statky býva císařem zastavovány, a pomýšlelo se i na jejich prodej jen z toho důvodu, že prý jsou to statky královské komory. Právě tehdy poutal pozornost širé veřejnosti podobný případ. Již r. 1588 zastavil císař zboží kláštera Králové na Starém Brně, město Hustopeč a vsi Starvice a Starovičky a ves kláštera velehradského Přitluky, Karlu z Liechtenštejna, a potom r. 1598 dokonce to prodal témuž Karlu a bratřím jeho Maximiliánovi a Gundakarovi. Již byl zápis toho zboží v deskách, peníze byly zaplaceny, komisari ustanoveni, aby odevzdali držení toho zboží Liechtenštejnovi, — ale přece tehdy podařilo se ještě to odvolati. Bylo by to zboží zase přišlo do rukou nekatolických, — Liechtenštejn nebyl ještě katolíkem — a tím dána byla obava, že tam náboženství katolické bude potlačeno a zavedeno že bude nekatolické. K obavám dalším bylo dost příčin; na císařském dvoře převládal vliv nekatolíků, zvláště Želinský měl příliš mnoho autority, a dokonce i kanovníci olomoučtí vyhledávali jeho přízné prostřednictvím pánů z Jednoty bratrské. Církevní zájmy byly tehdy chabě hájeny a špatně spořádány; začátkem r. 1599 nebylo biskupa ani ve Vídni, ani v Olomouci pro celou Moravu, ani ve Vratislavi pro celé Slezsko, a zatím nekatolíci se zmáhali pro přízeň u dvora, a katolíci byli opuštěni nebo bráněni chladně.⁴⁶⁾

⁴⁶⁾ Vatikánský archiv, Borghese III. 112 a b, fol. 63, 69; III. 84 a, fol. 392.

Ponurý tento obraz dokresluje nuncius ještě tvrzením, že najisto ví, že všickni nekatoličtí pánové moravští usnesli se prositi císaře, aby zabral pro sebe všechny biskupské statky a všechny kláštery na Moravě, které by se prodaly a důchod z nich církvi poukázal; znamenalo by to podle úsudku nunciova vyhubení náboženství katolického.⁴¹⁾ Než v této příčině, byť i zpráva nunciova byla ve všem správná, nemusilo asi býti obav, že by císař svolil, aby zabrány byly statky biskupské. Tak daleko ve svém vlastním zájmu jíti nesměl, neboť potřeboval biskupa a jeho statků jako protiváhu stavům, a měl vždy v biskupovi svou největší oporu, nesměl se toho ani odvážiti z ohledu na papeže, jehož pomoci se tak často dožadoval. Ale u statků klášterních nebylo by tolikých rozpaků, poněvadž císař pokládal se a byl také pokládán jak od nekatolíků tak i katolíků za svrchovaného pána nad nimi, — a skutečně vidíme, že císař zanáší se ještě 1. prosince 1599 myšlenkou zastaviti všechny statky klášterní na dvě nebo na tři léta; proto posílal tehdy presidenta dvorské komory Ferdinanda Hoffmanna, aby na Moravě o tu zástavu jednal.⁴²⁾

Dne 26. května zvolen byl za biskupa olomouckého František kardinál Dietrichštejn. Když v říjnu přibyl z Říma do své diecése, provázela jej přízeň a láska jak papežova tak císařova, jež dodávaly naděje, že působení jeho pro náboženství katolické bude úspěšno. Shledal na Moravě v záplavě protestantské a bratrské šlechty málo jen katolických pánů, ale jejich postavení i jejich působení opravňovaly k důvěře. Zemským hejtmanem byl katolík Jáchym Haugvic z Biskupic, nejvyšším komorníkem byl Ladislav Berka z Dubé a Lipé, podkomořím byl bratr kardinálův Zikmund z Dietrichštejna. Katolíky horlivými byli Václav Ples Heřmanský ze Sloupna na Bystřici nad Pernštýnem, Emerich Doci z Natluče na Vizovicích, Vilém Zoubek na Habrovanech a Zdounkách, Jan Kavka z Řičan na Brumově. Na nemalou posilu katolického náboženství bylo, že 1. listopadu 1599 stal se ve Vídni katolíkem Karel z Liechtenštejna, jenž byl nejvyšším sudím a měl velké statky na Moravě; hned žádal kardinála, aby na jeho fary ustanovil katolické faráře a zahnal predikanty, a sám

⁴¹⁾ Tamže, Borghese III. 84 a, fol. 392; list z 24. května 1599.

⁴²⁾ Sněmy české IX. 701; Kameníček, I. c. III. 77.

aspoň na začátku projevoval podporu náboženství katolickému a zejména novokřtěnce potíral.⁴⁹⁾

Cisář také tehdy jako by upravoval cestu kardinálovi. V srpnu rozkázal vůdci Jednoty bratrské na Moravě Karlu z Žerotína, aby nedopouštěl již na svých zámcích nebo vesnicích kázati svým predikantům, a zvláště poručil, aby v Brně a v Olomouci zavřeny byly školy bratrské, a zrovna tak rozkázal predikantovi Žerotínovu, jenž měl školu v jednom jeho hradě. Ale kardinál přece přicházel jako cizí a málo známý a brzy pocítil osamělost. Mezi ním a kanovníky jeho byl špatný poměr, byl zadlužen sám a zadluženo bylo biskupství, neměl ani úředníků, ani služebníků, ani vikáře, ani kanceláře, neměl na své straně člověka.⁵⁰⁾ Biskupství bylo hospodářsky pusté a prázdné, od administrátorů biskupství nepřijal nic, naopak měl 1500 tol. dopláceti; dvory byly bez dobytka, bez obilí, takže pšenici musil kupovati, stavení byla schátralá.⁵¹⁾ Musil vypůjčovati peníze, smlouval se se svými many o 130.000 tol., dával do pronájmu statek chrlický na osm let za 36.000 zl.⁵²⁾ To ovšem byl těžký začátek, a bylo mu třeba opravdu podpory papežovy i jeho nuncia.

Než ani takové starosti neochromily činnost mladého biskupa, který hořel zrovna touhou uplatňovati se. Do veřejnosti vystupoval rád: horlivě kázal, slavné průvody konal, zpovídal, podával Tělo Páně a konal všechny úkony církevního knížete. Ale i jako světský pán zasahoval platně ve prospěch náboženství. Konaje přehlídku své moci na manském sněmě ve Vyškově 20. února 1600 nařizoval a bez ublížení práva jednoho každého kolátora míti chtěl, aby manové mívali a chovali kněze pořádné katolické, kardinálovi od kolátorů prve presentované a k tomu za hodné od kardinála neb oficiála jeho uznané, nepořádní kněží aby však trpění nebyli; pakli by se kteří kněží pořádní, jsouce řádně dosazeni, nenáležitě a nepřikladně pod nimi chovali, aby je kardinálovi neb oficiálovi jeho k náležitému trestání a všeho zlého přetržení podávali. Manové na to přistoupili s výhradou, aby to na žádnou újmu a ublížení práva jejich kolátorského nebylo, a s dodat-

⁴⁹⁾ Vatikánský archiv, Borghese III. 67 b, fol. 312; Chlumecky: Carl v. Zierotin, 197.

⁵⁰⁾ Tamže, Borghese III. 67, fol. 133, 373.

⁵¹⁾ Wacker kardinálovi 4. července 1602; v kroměřížském archivu.

⁵²⁾ Vatikánský archiv, Borgh. III. 87 d, fol. 302; III. 87 a b, fol. 8.

kem, jestliže by který kněz k svému kolátoru buď slovy neb skutkem nevázně se choval, aby tu moc měl, v slušném čase jemu faru vypovědět i biskupovi o tom oznámiti.⁵³⁾

Sněmování zemského účastnil se kardinál již r. 1600 koncem ledna ve Znojmě, a nuncius o tom referuje, že počínal si tam obezřetně a kázal líbezňe a k povzbuzení všem.⁵⁴⁾ Do soudu zemského byl vzat koncem června 1600 v Olomouci, při které příležitosti srazil se tuze s pány soudci, kteří hájíce práva svého, nedopustili jinak mluvit než česky.⁵⁵⁾ Také tato půtka přispěla, aby kardinál pokračoval, jakož již byl započal, učit se česky, aby vlivu mezi pány nabyt. Záleželo na tom již pro jeho postavení v zemi, a tím více, když chtěl sám vésti a býti vůdcem katolíků, a nechtěl býti jen veden, a když měl proti sobě muže výtečně vzdělaného, ve všech právech a svobodách zemských obeznaného, vůdce také politického nekatolických moravských stavů, Karla z Žerotína.

Mezi rodinou Dietrichštejnovou a mezi Karlem z Žerotína bylo tehdy nepřátelství, které bylo stělesněním moravských konfliktů politických i církevních;⁵⁶⁾ zahrotilo se napřed osobně a přirostlo se mezi bratrem kardinálovým Zikmundem, podkomořím moravským, a Karlem z Žerotína tak, že zřejmě se pravilo, kdo prohrá, že prohrá čest, život i statek.⁵⁷⁾ Podnět dán byl se sjezdu stavů r. 1599, kdy Žerotín vyzýval stavy ke svornosti, aby si uhájili ohrožených svých svobod. Zikmund z Dietrichštejna oznámil to císaři německým memoriálem, v němž žaloval nejvíce na Žerotína a na některé osoby ze stavů, zvláště na stav rytířský, a dotekl se „všetečně a nedůvodně“ všech stavů, že prý k tomu cíli výminky o vyrážce škod od lidu válečného udělaných na sněmu v Olomouci r. 1599 sobě pozůstavili a důchodního a jiné výběrčí císařské od přijímání sbírek odkázali a zase jiné výběrčí ze stavů sobě vyvolili, aby snad dlužníci posudného utajeni byli a vyhledání býti nemohli. Žerotín na sněmě obecním ve Znojmě r. 1600 dal stavům list ten přečísti, a Zikmund z Dietrichštejna na dotázku stavů, co k takovému spisu říká, podvolil se stavům odpovědět, ale žádal o prodlení, aby se mohl připravit, že pak u císaře ten

⁵³⁾ Kroměřížský archiv: Památné knihy manské č. 19, fol. 52.

⁵⁴⁾ Vatikánský archiv, Borgh. III. 87c, fol. 256.

⁵⁵⁾ Brandl: Žerotínovi zápisové, I. 236 násl.

⁵⁶⁾ Navrátil v ČMM 1902, 89.

⁵⁷⁾ Vatikánský archiv, Borgh. III. 87d, fol. 302.

memoriál vysvětlí a pak stavům omluvu dostatečnou a místnou odpověď dá.⁵⁸⁾ Než neučinil dle této své přípovědi, ani také se před ně nepostavil, ačkoli několikráte pro něho posílali. Obvinění Zikmunda z Dietrichštejna, jako by Žerotín byl strůjce všeho, co jest proti císaři, což však stavové za omylné vyhlášovali, žádající, aby císař tomu nevěřil, dostalo opory v záležitosti Vlacha Jana Bapt. Pieria, jehož r. 1598 Žerotín zatkl a dal do vězení; učinil tak na rozkaz zemského hejtmána a nevěda, že Pierio má svobodný císařský glejt, a obvinil jej pak u soudu zemského z mnohých a velikých výstupků a nešlechtností. Ale císařský dvůr vážil to vysoce, že Žerotín neohlédal se na to, že Pierio svobodný glejt a bezpečenství před všelikou mocí sobě daný měl, a tím že urazil důstojenství a mocnost císařovu velice. Skutečně tento skutek s Pieriem stal se pak předním předmětem nové obžaloby proti Žerotínovi, nebezpečnější, než bylo obvinění Zikmunda z Dietrichštejna.

Žaloba proti Karlu z Žerotína měla ovšem dalekosáhlejší význam; nebyla jen osobní, nýbrž měřily se tu spolu zároveň moc politická i náboženská. Začíná tu spor stavů s císařem o hranice práva. Stavové postavili se za Žerotína, v němž viděli obhájce svobod zemských proti absolutismu císařovu, který zrovna tehdy zřejmě se projevoval. U císaře nebylo na svobody zemské žádného zřetele. Tak právě ve věřících listech a instrukcích, které se z císařské kanceláře české vydávaly, byly úřady markrabství moravského i proti nižším úřadům království českého do pozadí odstrkovány, tak na přísné poručení císařovo musili purkmistr a rada města Olomouce Pieria z vězení vydati a na hrad pražský odvésti, ačkoli ta pře náležela před zemský soud moravský, a takovým nikdy prve v zemi neslýchaným příkladem dávala se příčina jak ku zlehčení nejdražšího klenotu soudu zemského a skrze to přetržení svobod a privilegií zemských, tak i k otevření dveří k mnohým nešlechtnostem. Rovněž i obyvatelé potahovali se ku právu ven ze země a tam byli obsíláni a žalováni, jako hned tuto Karel z Žerotína, jehož právě Zikmund z Dietrichštejna proti všemu starobylému obyčeji a chvalitebnému pořádku země nevyžádav sobě před zemským hejtmánem nejprve roku, hned od počátku před samého císaře a nejvyšší úřed-

⁵⁸⁾ Památky sněmovní č. 17, fol. 462—468.

níky a soudce království českého potáhl.⁵⁹⁾ A u Žerotína byl dán ještě druhý doklad libovolného jednání dvoru císařského proti pořádkům zemským. Byl jemu již dříve od nejvyšších úředníků a soudců zemských dán sirotek po Janu z Lipého na Krumlově Pertold Bohobud k opatrování a statek jeho byl mu puštěn k ručení, kterýž také Žerotín zaručil. Podle Tovačovské knihy neměl pán země sirotkům léta dávatí nebo doplňovati proti bratru nedílnému, proti mocným otcovským poručníkům, a proti těm, kteří z naučení soudu statek sirotčí zaručují. Ale císař přes to Pertoldu Bohobudovi r. 1601 léta doplnil a za ochránce a opatrovníky jeho nařídil Ladislava Berku z Dubé, Adama mladšího z Valdštejna na Hrádku a Smila Osovského z Doubravice a na Třebíči⁶⁰⁾, a Karel z Žerotína měl jim statek krumlovský postoupiti. Stavové opět se zastali Žerotína hájíce, že statek sirotčí zaručený má se sirotkům, až k letům přirozeným docházejí, zase odvozovati a postupovati od toho, kdo poručil,⁶¹⁾ — ale nepomohlo; Žerotín musil přece statku postoupiti. Byl tehdy v úplné nemilosti císařově a v podezření, že jest největší nepřítel císařův a jeho rodu, ježto sám všemu na odpor na sněmech se staví, co se stavům jménem císařovým předkládá, že podnikl cestu do Francie a peníze králi francouzskému půjčil, aby se proti císaři připravoval, že se dokonce s kurfirstem falckým spiknul na záhuby císařovu.

Ale pokládán byl také za největšího nepřítele náboženství katolického a nejhlavnějšího zastánce a obhájce nekatolíkův, a mínilo se, bude-li vliv jeho potlačen, že bude zároveň zasaženo nekatolictví. Zikmund z Dietrichštejna žaloval skutečně také z úřadu svého podkomořského, jak byl vyzýván císařem, aby toho netrpěl, že Žerotín o zemském soudě a sněmu v krá-

⁵⁹⁾ Památky sněmovní č. 17, fol. 450, 462—468. — Žerotín sám upozorňoval na to stavy moravské listem z 3. února 1601, (Kameníček, l. c. II. 133.) — Zikmund Dietrichštejn uváděl za příčinu svého jednání, že stavové moravští té pře mezi ním a Žerotínem souditi nemohou, poněvadž prý se Žerotínovi zamluvili, že „toho klevetníka“ Zikmunda jiným ku příkladu dají trestati; stavové tomu odpírali. (Pam. sněm. 17, fol. 473.)

⁶⁰⁾ Chlumecký l. c. 215 praví, že Smil Osovský odmítl, a že opatrovnictví na místě jeho přijal Oldřich Krajíř z Krajku. Rovněž Žerotín 23. srpna 1600 zmiňuje se, že císař poručil, aby opatrovnictví odevzdal Berkovi, Valdštejnovi a Krajířovi (Archiv Český, XXVII. 152). Ale přece konečně opatrovníkem zůstal místo Krajíře Smil Osovský, jak vysvětluje z listu císařova z 10. dubna 1603. (Archiv českého místodržitelství: Missiven svazek 111 z r. 1603, fol. 123.)

⁶¹⁾ Památky sněmovní č. 17, fol. 459, 460, 462—468.

lovských městech ve svém příbytku kázati dává od kazatelů bratrských. U dvora císařského začínalo zároveň úsilí o restauraci katolictví; opouštěna byla dosavadní cesta náboženské lhostejnosti a nastupována dráha okázalejší péče o víru katolickou. Rána proti Žerotínovi, že musil postoupiti panství krumlovské, namířena byla také proti vynikající bratrské škole v Ivančicích.⁶²⁾

Žerotín však ve při se Zikmundem Dietrichštejnem zvítězil. Dne 1. prosince 1601 byly strany v Praze slyšeny a Žerotín vyvracel slabé, neprůvodné žaloby odpůrcovy, jehož advokát se ani nedostavil. Přeličení bylo proto odloženo do února 1602, ale zatím Zikmund Dietrichštejn, jehož ještě více sklíčila zpráva, že mu zemřel syn, a že zemřela také manželka bratrova, vrátiv se nemocen na duši i na těle na Moravu, zemřel 4. ledna 1602. Tím skončila tato pře; žaloba pro Pieria odkládána pak od lhůty ke lhůtě, při čemž po boku Žerotínově stáli a ho se zastávali všichni z jednoty bratrské a snad i katolici.⁶³⁾ V nemilosti císařově zůstával však trvale; naopak zase Žerotín nezapomínal na všechno příkoří, jež bylo mu vystatí, a ulvrzoval se jen ve svém nepřátelském smýšlení o císaři i jeho vládě. Při tom také projevoval nevraživost ke katolíkům.⁶⁴⁾

Kardinál Dietrichštejn ve sporu bratra svého s Žerotínem zůstával stranou.⁶⁵⁾ Podpisoval spolu se stavy příписы k císaři ujímající se Žerotína, a sám nuncius praví, že nezdá se, že by se kardinál v tom sporu mnoho rozehrál. Poměr jeho k bratru Zikmundovi nikdy nebyl tak srdečný jako k druhému bratru Maximiliánovi. Když však hned po smrti Zikmundově

⁶²⁾ Archiv český XXVIII. 157, 160, 181.

⁶³⁾ List Wackorův kardinálovi z 30. března a 15. května 1602 v archivě kroměřížském.

⁶⁴⁾ Když r. 1603 Žerotín učinil nepřátelský vpád v mírné a pokojné zemi na grunty kapituly olomoucké nařídil k tomu do 500 lidí zbrojného, a zajal přes 100 kusů dobytka poddaným kapitulním, císař dal psáti kapitule, aby hez jeho vědomí se nedávala s Žerotínem v žádné jednání o smlouvu, pořad práva zachovala a z toho jej obvinila, a prokurátoru markrabství moravského poručil, aby na to obvinění a rozeprí pilný pozor měl, a pokud by se tu jakého zájmu a pokuty císařské jako markrabí moravského dotýkalo, k tomu aby se ohlásil a další potřebu císařovu před sebe vzal. Archiv českého místodržitelství: Misiven, 1603, svaz. 111, fol. 269, 302, 303, 353.

⁶⁵⁾ Pierio žádal od kardinála svědectví, — ale kardinál odepsal 4. února 1602, že se mu vzhledem na důstojenství a povolání dobře trefiti nemůže dávatí jemu svědomí pod svým sekrytem, ale že slyšel, že se u nebožtíka p. biskupa věrně choval, a že nic zlého a nepoctivého o něm praviti neví. (Kop. 36, fol. 14.) — Není tedy správně, co uvádí Chlumecky I. c. 217 pozn.

Karel z Žerotína na soudě zemském káral ostře usnesení soudu, na němž se soud ustanovil na návrh kardinálův, že žádný do soudu přijati se nemá, kdož by nechtěl přísahati „Matce Boží a všem svatým“, vystoupil proti němu kardinál i druzí jeho odpůrci a podali na něho žalobu k císaři. Následek byl, že byl Žerotín zbaven úřadu toho a ze soudu vysazen; do soudu byl zase zavolán teprve r. 1607.⁶⁶⁾

Začátkem r. 1602 bylo v zemi ještě jinak dosti rozvíření a nesvornosti. Stavové sami mezi sebou se škorpili: města domáhala se svobody kupovati sobě statky, která jim byla omezena r. 1599, ježto jim toho vyšší stavové nepřáli, a utíkala se přímo k císaři se stížnostmi, jež ostatní stavové pokládali za křivé.⁶⁷⁾ Nad to správa zemská byla úplně ochromena; žádný úřad zemský nebyl dosazen, kromě nejvyššího komornictví, jež zastával Ladislav Berka z Dubé. Proti zemskému hejtmanu Jáchymu Haugvicovi, jenž prý k vyšším stavům nebyl upřímný a nepravdivé zprávy císaři podával,⁶⁸⁾ ohražovali se stavové a ozvali se zjevnými žalobami, že přestupuje svou moc: že, nejsa sněmem za direktora nařízen, posílal po zemi patent a v něm direktorem se jmenoval, a nemaje dovoleno do peněz zemských sáhnouti, nemalou sumu k sobě přijati směl. Byl proto skutečně od císaře z úřadu hejtmanského sesazen.⁶⁹⁾ Stavové dosáhli sice k čemu směřovali, ale zase se přece proti formě sesazení tohoto ohražovali, že stalo se tak bez vědomí a vůle stavů, kterým hejtman tak dobře přísahu činil, jako králi, a proto pokládali to za zlehčení starobylých obyčejů.⁷⁰⁾ Správa úřadu toho byla za krátko svěřena samému kardinálovi,⁷¹⁾ potom však již v září ujal se jí jako místodržící úřadu hejtmanského Jan starší Bruntálský z Vrbna na Bruntále a Koldštejně. Nejvyšší sudí Karel z Lichtenštejna byl již r. 1600 ke dvoru císařskému povolán, podkomoří Zikmund z Dietrichštejna zemřel. Tyto úřady byly dosud v rukou katolíků, a tuto ochranu náboženství katolického udržoval císař

⁶⁶⁾ Žerotínovi zápisové, I. 6; — Č. A. XXVII. 185.

⁶⁷⁾ Kameníček, I. c. III. 727.

⁶⁸⁾ Tamže, III. 725.

⁶⁹⁾ Kroměřížský archiv: Monastica. — Kardinál ho litoval, ačkoli Haugvic proti němu samému na sněmě směle a nevázně mluvil. (Kameníček I. c. III. 725.)

⁷⁰⁾ Kameníček, I. c. I. 472.

⁷¹⁾ Místodržícím úřadu hejtmanského jmenuje se v úterý po sv. Prokopu. (Pam. sněm. 16, fol. 126.)

také potom i z důvodu, že tak může omezovati stavy v jejich tendencích o svobodu jak náboženskou tak politickou.

Aby v čele úřadů zemských zůstávali katolíci, přičiňoval se také kardinál Dietrichštejn. Na místo zemského hejtmána navrhoval 22. ledna 1602 Ladislava Berku z Dubé nebo Ladislava Popela z Lobkovic jako katolíky, dodávaje, že sice nynější místodržící také dobře by se hoditi mohl, ale že není katolík a k vzdělání a rozšíření víry katolické potřebnější se býti uznává, aby hejtman katolík dosazen byl. Na úřad podkomořský doporučoval 26. března Václava Nekše z Landeka, horlivého katolíka, nebo Lukáše Dembinského, který měl manský statek, připomínaje, že nad ně není na ten čas osoby hodnější a způsobilější.⁷²⁾ Císař však učinil jen polovičaté opatření: ponechal ještě po celý rok Jana st. Bruntálského místodržícím úřadu hejtmanského, správu úřadu podkomořského svěřil zatím nejv. komorníku Ladislavu Berkovi, a Karel z Lichtenštejna, jenž nebyl ještě ani v polovici r. 1602 propuštěn z úřadu nejv. súdství, měl pak za nástupce jako místodržícího súdství Smila Osovského z Doubravice. Tím však stavové spokojeni nebyli. Jmenování jen místodržících nejvyšších úřadů zemských a nikoli skutečné obsazení jejich měli za nepořádek a bylo jim to proti zřízení zemskému. Zvláště si stěžovali, že úřad hejtmanský je znevážen, že ode dvora nikdy prve nebývalá poručení hejtmána docházela, a že se mu vlastně v povinnosti jeho sáhlo, jako v tom, že lidé selští, kteří ku právu jeho náležejí, bývali ke dvoru potahováni a tam žaloby jejich vyslýchány a rozsuzovány, že jménem císařovým patenty rozesílány byly o stavění svědků, o dávání svědomí, o poklacení listů i o jiné věci, kteréž byly samého hejtmána a soudu zemského a pořádků zemských, že také sirotkům léta dávána a opatrovníci nařizováni bez rady nejvyšších úředníků a soudců prve, nežli hejtman naučení o sirotky bral, také že komisaři k lidu válečnému a provozování jich skrze zemi posílání byli, což hejtmanu samému a zemi činiti náleželo. Rovněž těžko nesli, že jedné osobě dva úřady zemské dávány byly, a ještě jiné stížnosti pronášeli.⁷³⁾ Byla tedy celá řada oprávněných stížností stavovských, ale náprava v ničem se nedála. K této libovůli a bezohlednosti dvora císařova, pramenící z vysokého

⁷²⁾ Kroměřížský archiv, kopiář 36, fol. 8, 48.

⁷³⁾ Kameníček, I. c. I. 473.

minění o povýšenosti císařově nade všecko, přistupovaly pak ještě nekonečné odklady všech věcí u císaře. Touto pověstnou nerozhodností a stálými průtahy trpěli všichni a všecko.

Trpěly také záměry kardinála Dietrichštejna o povznesení náboženství katolického. Proto mnohdy sám chápal se iniciativy zvedaje nároky na práva již zapomínaná a dovolávaje se litery zákona již nevšimáné. Spolehal, že přece zastane se ho císař, jemuž byl otec jeho druhdy ve Španělsku hofmistrem a jemuž byl sám již také u papeže platné služby prokázal; proto utíkal se přímo k císaři.

Již v červenci 1600 tuze se domlouval na soudě zemském, že pan Zigmund Oneš, jenž přijal na sebe úřad nejvyššího písařství, „Matce Boží a všem svatým“ nepřisahal, dokládaje, byť se to některým pánům trpělo, že nemá se to těmto jako služebníkům soudu přehlídati, a poněvadž stavové v jiných věcech tak tuze na pořádky svými ruku držeti chtějí, že by také nad tímto jakožto nejpřednějším ruku držeti měli, k čemuž že jich napomíná, sice že by to pro svědomí snášeti nemohl, a že by to musil na císaře vznésti a žalovati, aby císař v to nahlédl.⁷⁴⁾ Snaha jeho, aby přísaha katolická u zemského soudu obnovena byla, potkala se s úspěchem již v září 1601,⁷⁵⁾ a na tom bylo zůstáno, aby žádný, kdo by nechtěl přísahati „Pánu Bohu, Matce Boží a všem svatým“, nebyl do soudu zemského přijat. Další ukázkou jeho činnosti jest, že chtěl kardinál, když v Praze byl 2. září 1602 prohlášen mandát proti Jednotě bratrské, aby byl podobný mandát prohlášen také pro Moravu, a dožadoval se toho po císaři, když byl u něho u audience. Nestalo se však po přání kardinálově, — ale, jak minil nuncius, nebylo třeba žádného dalšího prohlášení od císaře; protože mandát vztahuje se na všechny soudní země, mohl prý míti kardinál poručení takové od nejvyššího kancléře beze všeho.⁷⁶⁾ Ovšem Žerotín zase naopak

⁷⁴⁾ Žerotínovi zápisové, I. 268.

⁷⁵⁾ Vatikánský archiv, Borghese III. 102 a k. — Kardinál chtěl tento úspěch rozšířiti i do Slezska do soudu opavského, k němuž sice nenáležel, ale z důvodu toho, že knížectví opavské náleží k jeho diecési. Když zvěděl, že tam bylo do soudu přijato několik osob, ačkoli tak přísahati nechtěli, žádal 12. června 1602 nejv. kancléře království českého Zdeňka z Lobkovic za přimluvu u císaře, aby i tam přísně poručil tak přísahati. (Kop. 36, fo. 96.) Nejvyšší kancléř byl úplně pro to, a ode dvora císařského chtělo se tak naříditi. (Wackerův list kardinálovi z 26. července 1602 v archívě kroměřížském.)

⁷⁶⁾ Vatikánský archiv, Borghese III. 88 d, fol. 68.

tvrdil, že ani mandát krále Vladislava, ani mandát nově prohlášený na Moravě neměl a nemá platnosti.⁷⁷⁾

Důrazně přičiňoval se kardinál, aby v královských městech náboženství katolické se vzdělávalo a vzrůstalo. Používal svého práva a jednal dle své povinnosti, neboť mohl se postavit proti vyznáním státně neuznávaným. Katolická reformace v těchto městech začala již dříve; již r. 1599 poroučel podkomoří Zikmund z Dietrichštejna, aby se v Olomouci rada i cechové účastnili průvodu na Boží Tělo, kterýžto rozkaz později pravidelně býval opakován císařem. V Brně přednášel také Zikmund Dietrichštejn 24. ledna 1601 rozkaz císařův, aby městská rada ve farním kostele u sv. Jakuba pod jednou způsobou přijímala a aby městský písař byl katolíkem.⁷⁸⁾ V obci byl však odpor proti novým příkazům náboženským: již r. 1600 učinili tam někteří zápis, že až do těch hrdel a statků budou státi při svém luteránském náboženství, a r. 1601 stěžovala si obec na radnici, že se jim od faráře zbraňují pohřby jejich⁷⁹⁾ a nedává se zvoniti, ani po německy zpívati a že slyšení, že nemá za měšfana žádný býti přijímán, leč katolík; viděli v tom činnost kardinálovu a popírali jeho moc a vládu nad podacími kostelním. Rada však odkazovala obec na kardinála, a poukazovala, že mají sice podací farního kostela, ale že musejí presentovati katolického faráře.⁸⁰⁾

V tom však kardinál nepovolil; v Olomouci i v Brně zabránil již r. 1601 nekatolíkům pochovávatí své v kostelích a na hřbitovech katolických; nesmělo se jim ani zvoniti. Zato veřejně pochválil na kázání usnesení rady brněnské, aby každý týden jednoho dne konal se kolem kostela sv. Jakuba průvod s velebnou Svátostí.⁸¹⁾

Městské rady v Olomouci a Brně byly totiž již katolické. Protestantští predikanti z královských měst byli císařem 28. ledna 1602 vypověděni, a zakázáno za nimi ven z města přes pole jezdit; ano 15. dubna 1602 kázal císař do Olomouce, aby se ve dvou měsících vyprodali, kteří ven z města přes pole k

⁷⁷⁾ Archiv Český XXVII. 194.

⁷⁸⁾ Ludwigs Chronik, 64.

⁷⁹⁾ Z Brna pochovávali luteráni své mrtvé v Líšni, Řečkovících, Pravlově, až 21. dubna 1604 dáno jim místo na hřbitově u špitálního pole. (Tamže, 96.)

⁸⁰⁾ Tamže, 76.

⁸¹⁾ Vatikánský archiv, Borghese III. 102 a b, fol. 26. — Ludwigs Chronik 55, 56.

cizímu bludnému posluhování jezdit směli.⁸²⁾ Ano již tolik osvědčila v Olomouci i v Brně městská rada své katolictví, že vypravila v květnu do Prahy vyslance, aby žádali o rozkaz císařský, aby budoucné jen katolíci byli přijímáni za měšťany.⁸³⁾

Při obnovení rady v Olomouci 10. srpna 1602 nejvyšší komorník Berka, jemuž poručeno bylo dosadit samé katolíky,⁸⁴⁾ dal jménem císařovým novému úřadu artykule, v nichž je zavazoval, aby poslední nařízení císařovo, aby nejezdili za predikanty, bylo zachováváno, a aby v městě netrpěli lidi takových, kteří by se nechtěli spravovati biskupem, faráři nebo pořádnými správci církevními, a aby jich za spoluměšťany a obyvatele nepřijímali pod jistým přísným a skutečným trestáním, protože tudy jak velicí neřádkové povstávají, tak také císaři mnohá zaměstnání skrze to přicházejí; dále aby osob kacířských v učení pobludném zůstávajících mezi sebou netrpěli, do úřadu, by pak v staré radě ještě byli, do rady v ničem nepovolávali pro ujiti a vyvarování mnohých roztržitosti a trestání, a aby víru svatou katolickou, jakožto jisté pravidlo rozmnožovali, příkladem předků v ní vroucí zůstávali, aniž ji co protivného v městě trpěli: svátky aby světili, posty zachovávali a žádnému, jakéhož by koli stavu byl, po domích kázati nedopouštěli, nýbrž pokudž by z vyšších stavů byl, na císaře to hned vznesli, pakli z nižšího stavu byl, jeho dostatečně trestali.⁸⁵⁾

Aby zabránil rozšiřování nekatolických knih, snažil se kardinál, aby ode dvora zakázáno bylo prodávati v městech kacířské knihy, ano ještě dále postoupil žádaje, aby tiskárny nekatolické byly zrušeny; než na zrušení tiskáren nechtělo se přistoupiti a jen poručeno kardinálovi míti dozor.⁸⁶⁾

Ovšem ozýval se proti takovým všem opatřením odpor; v Olomouci propukal každé chvíle. Hned r. 1600 Bartoloměj Kromer potupil a zhaněl kardinála i bratra jeho Maximiliána, začez byl uvězněn; r. 1603 a 1604 bylo kolik případů, že pro výroky proti katolické církvi měli se obyvatelé do dvou

⁸²⁾ Olomoucký městský archiv č. 1243 1.

⁸³⁾ Wackerův list kardinálovi ze 27. května 1602 v kroměřížském archivě.

⁸⁴⁾ Tamže, Wackerův list z 31. března 1602.

⁸⁵⁾ Olomoucký městský archiv: Aktenarchiv fasc. 14.

⁸⁶⁾ Wacker kardinálovi 31. března 1602 (Kroměřížský archiv. Knihtiskaři tiskli pamflety proti katolíkům: r. 1598 impressor olomoucký Jiřík Wnest vytiskl 500 exemplárů hanlivé písně na nejv. komorníka Berku, jenž pak psal Olomouckým, aby se jím ujistili a ty exempláře shledati poručili [Olomoucký městský archiv].

měsíců vystěhovati nebo s církví srovnati; chodili také do Šternberka k predikantům, a za to zavírání a pokutování, a ukládáno jim, 'aby do jistého času přijímali v Olomouci; r. 1603 Janek Kočí, jenž se dal ve Šternberku oddati, ač duchovní právo zakazovalo, byl z města vypověděn, dovoleno mu však zůstat, když byl přijímal i s manželkou po katolicky; Barbora, manželka Valeriana Neumanna, potrestána vězením za to, že přechovávala predikanta; r. 1604 soukeník Jiřík Fasselt vyručil se z vězení tím, že se do velkonoc s katolickou církví smíří. Mluvílo se i proti císaři; r. 1604 když Martin Hakel císaře pro náboženství potupil, bylo mu nařízeno, aby do dvou měsíců město opustil, nebo se s církví srovnal.⁸⁷⁾ Rada olomoucká tedy každý odpor v zárodku potlačovala a o věc katolickou tak horlivě se starala, že když se prodlelo r. 1603 s obnovou rady, protože nebylo dosud podkomořího, obrátila se 16. srpna na nejvyššího kancléře za opatření v té příčině za důvod přivozujíc, že jest toho veliká potřeba, „zvláště bohda v šťastných založených začátcích religii katolické“, když víc a víc rozličných jak obecných tak i kacířských neřestí snášeti a doslýchati musejí. Prosbě vyhověno a 2. října císař poručil Ladislavu z Lobkovic a Janu Moškovskému z Moravčina, novému podkomořímu, aby úřad obnovili.⁸⁸⁾

V Brně nejevili však ještě tolik horlivosti jako v Olomouci. Když došel počátkem r. 1602 rozkaz císařský, aby nechodili k přespólním predikantům a doma se zpovídali a přijímali, nepublikovali ho ani do polovice března. Proto kardinál dopsal jim 15. března, aby nařízení o vzdělání náboženství katolického ve známost uvedli a vykonáním jeho neodkládali, aby každému mohlo býti poslouženo zpovědí i velebnou Svátostí, jinak že by to musil císaři oznámiti.⁸⁹⁾ Prohlásili tedy nařízení 20. března a pak ještě 16. dubna. Téhož dne při obnově rady nejvyšší komorník Ladislav Berka dosadil do úřadu jen katolíky. Ve středu suchých dnů po sv. Duchu bylo rezníkům zakázáno maso prodávati, na Boží Tělo přikázána účast radě i cechům pod pokutou 10 kop.

⁸⁷⁾ Olomoucký městský archiv: Acta quotidiana 1597–1611, fol. 25, 60, 61, 66, 67.

⁸⁸⁾ Tamže, kopiář č. 30/1, fol. 302; č. 1266/1.

⁸⁹⁾ Kroměřížský archiv, kop. 36, fol. 41.

Že Hanuš Bichel vyhrožoval faráři násilím proto, že nechtěl pochovati zemřelého luterána, byl odsouzen císařem na osm dní do vězení a aby byl pak ve čtyřech nedělích města prázden; když se stal katolíkem, byl na přímluvu kardinálovu a Berkovu císařem trest odpuštěn.⁹⁰⁾

U Znojma a Jihlavy nebyla však horlivost kardinálova tak úspěšna. Znojemským nadarmo císař před sv. Duchem 1602 poroučel, aby o Božím Těle v průvodu šli; ušli nevážně z procesí a byli proto pokutováni císařem.⁹¹⁾ Potom psal kardinál 12. července císaři, že v městech královských, zvláště ve Znojmě a Jihlavě, bludy kacírské se velice rozmohly, a náboženství katolické je v nenávisti a téměř jako udušeno, takže zřídka kdy který katolík, zvláště pak z předních osob, tam je, a je-li který, tehdy i ti od těch kacírův opovrženi bývají, a tak náboženství katolické vždy víc a více se potupuje a lidem ve větší ošklivost uvozuje. Proto prosil, poněvadž brzy Ladislav Berka ve Znojmě úřad obnovovati bude, aby se sektářství pomalu vykořeňovalo a náboženství svaté zase vštěpovalo a se rozmáhalo, aby císař Berkovi poručil, aby při obnovení úřadu ve Znojmě, jak se děje v Olomouci a Brně, katolíky do úřadu dosadil a naproti tomo nej přednější kacíře z úřadu vyvrhl, s přísným příkázáním, aby při vzdělávání víry katolické řeči ani skutkem nikomu překážek pod skutečným trestáním nečinili, nýbrž u víře svaté s jinými věrnými křesťany se srovnávali a jí následovníci byli.⁹²⁾

Ve smyslu tohoto připsu kardinálova učinil skutečně Berka. Obnovoval radu ve Znojmě dne 26. července. Znojemští dovolávali se svých privilegií, že mají svobodnou volbu, ale Berka prohlásil, že musejí míti katolíky v radě, neboť by jinak katolíci ve Znojmě neměli ochrany, a že musejí po katolicky přísahati, protože nejsou lepší než císař a stavové moravští, kteří všichni přísahají Matce Boží a všem svatým. Když odvolávali se na císaře, řekl Berka, on že je nyní císařem, a jmenoval tři katolíky do rady a dosadil je tak, že byl vždy mezi dvěma evangelíky jeden katolík, aby luteráni v radě nemohli se společně o ničem proti katolíkům raditi.

⁹⁰⁾ Ludwigs Chronik, 80, 81, 86.

⁹¹⁾ d' Elvert: Chronik der königl. Stadt Iglau vom Martin Leupold von Löwenthal, 205.

⁹²⁾ Kroměřížský archiv, kopiár 36, fol. 41.

Zároveň změnil přísahu po katolicku a donutil konšely, aby tak přísahali. V říjnu doplňoval Berka zase radu, pět konšelů, kteří přísahati nechtěli, vyloučil, že nejsou hodni, aby tam sedali, a na místo vyloučených dosadil pět katolíků. Vyloučení domáhali se sice v Praze, aby se jim dostalo nápravy jejich cti, ale odpovědělo se jim, že budou po zásluze potrestáni. Měli dáti pokuty po 1000 tol. nebo býti z města vppověděni.⁹³⁾ Když byl Berka v červenci již do rady katolíky dosadil, odpovídal císař kardinálovi 26. srpna, poněvadž to již předešle bylo nařízeno a na díle vykonáno, že toho při tom pozůstává, a co v tom dále potřebno bude, že taktéž nařídí a opatří.⁹⁴⁾

R. 1604 dne 30. července obnovoval zase radu ve Znojmě nový podkomoří Jan Mošovský, a dal šest evangelíků, kteří nechtěli přísahati po katolicku, vsaditi do věže, kde byli několik neděl, a když ani potom nechtěli tak přísahati, byli s rady sesazeni. Katolíci loni dosazení ponechání nadále v radě. Protože se pak u dvora mluvilo, že vinou protestantských kazatelů nechtěli konšelé po katolicku přísahati, byli kazatelé rozkazem císařovým obesláni před zemského hejtmána. Nedostavili se tam však; proto byli obesláni do Prahy, ale ani tam se nedostavili.⁹⁵⁾ Autorita císařská klesala;⁹⁶⁾ když rozkazů císařových nebylo dbáno, nechávalo se potom raději tak, jak bylo. Ve Znojmě pak několik roků nebyla rada obnovována, protože luteráni nechtěli nikterak po katolicku přísahati; katolíků bylo prý v radě sedm.

Ještě hůře než ve Znojmě stálo náboženství katolické v Jihlavě. Tam opanovali úplně luteráni. Farní kostel sv. Jakuba dán byl sice císařem r. 1591 strahovskému opatu Lohevi, ale strahovský řeholník r. 1600 tam poslaný musil ještě téhož léta odejiti. Jen české kaple, ve které protestantům o nedělích odpoledne česky se kázalo, zmocnil se opatův správce, a dal ji zavřítí. Lohel však stále velmi usiloval u dvora císař-

⁹³⁾ Leupolds Chronik der St. Iglau, 206, 208. — Wacker kardinálovi 7. srpna a 2. září 1602 (Kroměřížský archiv).

⁹⁴⁾ Archiv českého místodržitelství: Missiven.

⁹⁵⁾ Leupold, l. c. 222.

⁹⁶⁾ Když r. 1603 císař opět úřadu znojemskému rozkazoval, aby nařídil k procesi Božího Těla cechy, svíce, prapory, a aby sám byl příkladem při tom pobožném úkonu, měli se měšťané k procesi velmi líknavě, a z nich Jakub Glekmeyer napsal na všecko katolické náboženství posměšný spis.

ského o faru v Jihlavě, a když r. 1603 vracel se po visitaci moravských klášterů premonstrátských Jihlavou do Čech, zanechal tam Kašpara Questenberka. Kardinál k tomu Lohelovi blahopřál, jenž odpovídaje v lednu 1604 osvědčoval, že nechtěl, aby takové v kacířství zatvrzelé město zhynulo. Questenberk kázal u sv. Kříže, ale posmívali se mu a házeli po něm kamením. Odešel také po velkonocích 1605.⁹⁷⁾ Obec Jihlavská jak lidná a hojná, tak také odporná a neústupná⁹⁸⁾ zůstávala církvi katolické.

Dály se pokusy, aby do rady dosazení byli katolíci. Ale Jihlavští bránili se tomu již r. 1603 zvláštním poselstvím ke dvoru císařskému. Bylo to tehdy, když Questenberk usiloval, aby aspoň jeden katolík dostal se do rady; rada dovolávajíc se toho, že mají svobodnou volbu, odmítala to.⁹⁹⁾ Marno bylo všecko jednání o to. Dne 14. března 1605 dojel podkomoří Jan Mošovský a Ladislav z Lobkovic jako císařští komisaři, a druhého dne svolané radě předložili rozkaz císařský z 15. července 1604, aby obnovili radu, a aby se rada poslušně zachovala v tom, co budou přednáseti. A předložili ještě druhý rozkaz, aby dosadili do rady šest osob jménem uvedených, z nichž bylo pět katolíků. V radě však chyběly jen tři osoby a vnucovalo se jich šest. Proto rada se ohlásila, že nemůže k tomu svoliti, protože je to proti jejich privilejiím a starobylým zvyklostem. Když komisaři odpověděli, že by městu nepřáli, aby pro neposlušnost upadli v nemilost císařovu, a že císař je nade všechny privileje, neboť je může rozmnožiti a umenšiti, a aby se nevkládali v regalie císařovy, jenž dosadil v Olomouci i v Brně, ač mají tam také takové privileje, kdo se mu líbil, přece trvala rada na svém, že si budou hájiti u císaře svého práva a svých privilejií, jež mají jako horní město. Suplikaci 3. června schválila všechna obec a 15. června poslali ji císaři. Teprve však 20. června 1606 došel rozkaz císařův na podkomořího, aby obnovil radu v Jihlavě podle starého způsobu a uložil novým konšelům přísahu podle moravského zřízení zemského, a že si císař vyhrazuje pro budoucnost, uprázdnil-li se nějaké místo, do rady dosazovati. Protože zase po-

⁹⁷⁾ Strahovská knihovna, kopiár Lohelův 1603-1604, fol. 152; Wacker kardinálovi 6. března 1602; Leupold, l. c. 201; Wolny, C. T. Krn. III. 21. (Winter, l. c. I. 237.)

⁹⁸⁾ Archiv bludovský fol. 114.

⁹⁹⁾ Leupold, l. c. 217.

kládali to proti svým privilejiím, hledali rady, a poraděno jim, aby stáli na slovech, že má rada podle starého chvalitebného způsobu býti obnovena, a aby žádali podkomořího, aby jim dal moc, aby si sami radu obnovili, nebo aby ji obnovil sám podle starého způsobu. Podkomoří po dlouhém váhání dal jim skutečně moc, aby si sami podle císařova rozkazu radu obnovili; jak sami Jihlavští byli přesvědčeni, nepokládal za doby uherského odboje, při němž běželo o svobodu náboženskou, aby nějaká novota v privilejiích a přísaze předsebrána byla. Rovněž tak obnovena byla rada r. 1607, 1608 i 1609; nedostal se do ní žádný katolík.¹⁰⁰⁾

Jak usilovně přičiňoval se kardinál působiti ve prospěch víry katolické všude, kde se mu příležitost naskytovala, viděti na Vizovicích. Obyvatelé byli většinou původně podoboji a měli obdarování od p. Jana mladšího z Žerotína a paní Anny Kropáčky z Nevědomí na správce církevního podoboji způsobou; tehdy však již se byli proměnili v evangelíky. Koncem stol. 16. byl pánem jejich Emerich Doci z Natlučí, jenž 15. ledna 1602 kostelní podací ve Vizovicích, Pozděchově a Jasenné dal a postoupil kardinálovi a jeho nástupcům, jen si vymíňoval, byl-li by farář života nepřikladného nebo činil-li by pánu nebo lidem příkoří, aby držitelé Vizovic měli moc jej napomenouti a kdyby nepřestal nebo života svého nepolepšil, měl pán to biskupu v známost uvésti, a biskup měl jej podle provinění jeho a uznání svého dáti trestati a faru náležitým farářem opatřiti.¹⁾ Ve Vizovicích byl tehdy při farním kostele predikant, p. Doci měl u sebe na zámku jesuitu P. Víta Pachtu. Pan Doci nedočkavě čekal, že kardinál predikanta hned vypudí a nemoha se dočkat, psal 12. února kardinálovi, že by měl predikant býti vyhnán pro své výstupy: minulého měsíce oddal jednoho již po třetí, jehož první manželka žije, rovněž chtěl tak i jiné oddati, ale manželka páně tomu zabránila. Žádal proto, aby ho kardinál obeslal před sebe, nebo aby mu zapověděl bohoslužby konati, tak aby P. Vít začátkem postu mohl v kostele kázání začíti.²⁾ Kardinál odpověděl pánu 15.

¹⁰⁰⁾ Tamže, 226-229, 231-238, 247, 248, 254, 261, 270.

¹⁾ Kroměřížský archiv, *Episcopalia in genere*. — Manželka p. Docioho s dětmi a čeledí stala se katoličkou r. 1601 působením jesuitského missionáře. Na panství vizovském bylo 11 vesnic, v nichž od šedesáti let odumřela víra katolická. (Schmidl, l. c. II. 264, 301—306.)

²⁾ Tamže, *Parochialia*, lit. V.

února, že nemůže jiných prostředků míti, aby týž spletenec byl odtad odbyt, než že posílá mu obsilku, aby se před kardinála do Brna dostavil. Zároveň že píše Vizovským, jimž nechce v jejich svobody a obdarování sahati, aby se o jiného pořádného a příkladného kněze postarali a jej kardinálovi ke zkoušce presentovali; hodi-li se k úřadu kněžskému, že hned ho investuje a potvrdí. Nebyl-li by však způsobilý a hodný, že by tam jako pán podací dosadil od sv. Jiří kněze pánu již známého; zatím snad některý jesuita v postě farníkům bude moci posluhovati. Vizovským skutečně kardinál tak oznámil,³⁾ ale tito se zastali svého správce duchovního, že se nedopouští žádných neřádů a výstupků, nýbrž že jest při něm ctné a chvalitebné chování, a ohražovali se, že na svou kolaturu mají dostatečné obdarování a nález zemských soudců, a že při něm i při svém náboženství zůstati chtějí; chce-li pán míti svého kněze na zámku, že proti tomu nejsou, a žádnému zbraňovati nebudou tam choditi.⁴⁾ Kardinál jim odepsal, Bůh uchovej, aby na obdarování a privileje jejich měl sahati, ale že jest fary jejich pravým a dědičným patronem. Když tedy jejich dosavadní správce, jenž nechtěl se před kardinála postavit, se v těchto dnech od nich odstěhoval, aby mu co nejdříve presentovali kněze řádného, biskupem ordinovaného; zatím pak, poněvadž žádného faráře nemají, že nařídil knězi P. Vítovi, aby jim v kostele vizovském svátostmi a službami božími posluhoval; aby jemu v tom překážky nečinili a uctivě se chovali.⁵⁾

Než Vizovští nemínili ustoupiti. Poslali stížnost na p. Docího místodržícímu úřadu hejtmanského Janu st. Bruntálskému dovolávající se svého obdarování na sirotčí peníze a na správce církevního pod obojí způsobou, které bylo u zemského soudu čteno a nálezem soudců zemských potvrzeno, a stěžovali si, že p. Docí jim správce církevního, dobrého, pobožného člověka, vyhnal, a že desátek jemu povinný odnímá a jemu platiti zbraňuje, ke svému klášteru na zámek obrací a svého kněze na tu faru jejich vstěhovati dáti chce, a že fara přece ne ke klášteru na zámek, nýbrž ke kostelu jejich náleží; že p. Docí poroučí do kostela chodit pod pokutou 4 liber vosku;

³⁾ Tamže, kopiář 36, fol. 21 a 22.

⁴⁾ Tamže, Parochialia, lit. V.

⁵⁾ Tamže, kopiář 36, fol. 32, list z 25. února.

že o vánocích zabránil kázati, a teď když kněz se z fary odebrati musil, sešlo se veliké množství lidu na faru k naučení a přijímání, ale pán tomu zbránil, takže do tří set musilo se od naučení vrátiti. Sami že p. Docimu nebrání kněze jeho, ale aby sami při svých obdarováních a při svém správci církevním a náboženství svém zanechání byli, a aby p. hejtman poručil zase toho správce na faru jejich přijati, poněvadž i v jiných městech několikero náboženství se nachází, a při tom jedni druhých nepomlouvají, stran nehaní a s sebou v lásce zůstávají, a toho aby jim p. hejtman také přál.

Místodržící úřadu hejtmanského ujal se Vizovských a dopsal 6. března p. Docimu posílaje mu onu stížnost poddaných, aby jich nechal při jejich obdarování, jež mají jak na peníze sirotčí, tak i na správce evangelického od předešlých vrchností, a ježto jsou opatřeni i nálezem, že jim v to od žádného pána vizovského vkračováno býti nemá, aby jim neodnímal kněze, kterým se spravují, a jich nenutil, aby jiného nějakého kněze přijali, a aby jich žádným vězením nestěžoval proto, že se k němu utekli. Na to p. Doci odpověděl, že Vizovští omylnou, nepravdivou a nespravedlivou zprávu podávají, neboť neměl s nimi před soudem zemským žádné pře o kněze, a protož ani nálezu míti nemohou, — pře byla toliko o pastvy v horách a o sirotčí peníze; kněze jejich nevyhnal, neboť ten, než by se před biskupa v Brně byl stavěl, raději odešel; desátku nikdy ani jediného zrna nepřijal. Žádal pak býti omluven, že nemůže vykonati poručení, aby poddané své při jejich prvnějším správci zanechal, neboť že kolaturu panství vizovského odevzdal p. biskupovi na věčnost, a tak s kněžími nebo s kolaturou od toho času již nic činiti nemá; pročez zdají-li se míti poddaní jeho o kněze nějakou těžkost, že mohou o to jednati s biskupem jakožto svým kolátorem právým.

Zároveň poslal Doci kardináloví i stížnost onu Vizovských, připsal místodržícího a odpověď svou jemu, aby sám rozhodl, co dále činiti. P. Vít že je na faře a v kostele káže od té doby, co dostal list kardinálův; bude-li museti ustoupiti, budou poslední věci horší prvních a vítězství nad katolíky rozhlásí se všude na Moravě i Čechách. Míni, aby se nikterak neustupovalo, a všechno zkusilo, aby náboženství katolické a jeho čest byla uhájena a pohana katolíků odvrácena. Pán, jenž jim obdarování dal, neměl moci dávatí privileje ve věcech du-

chovních, nýbrž jen v časných. A současně utíkal se ke kardinálovi P. Vít Pachta o rozkaz, co by měl činiti: dne 9. března přišli k němu čtyři z obce, kteří poroučeli jménem obce, aby z fary uhnul. Odpověděl jim, že bez rozkazu svých představených tak učiniti nemůže a prvním jeho představeným že jest kardinál a druhým p. Doci; poručí-li mu oba, nebo kardinál sám, hned že uposlechne a uhne. Zatím že vytrvá.⁶⁾

Ale ani kardinál nechtěl od svého práva ustoupiti a hájil si svého podací. Mluvil o tom napřed s p. Janem st. Bruntálským a pak 8. dubna mu psal, aby Vizovským, kdyby o kolaturu další nějakou stížnost proti kardinálovi měli a k pánu se utekli, ukázal tam, kde takové a podobné věci k rozeznání náležejí.⁷⁾ Místodržící odepsal hned 11. dubna, že Vizovští si nijak nestěžovali na kardinála aniž na něho žalovali; podali sice 5. dubna proti Docimu stížnost bez podpisu, kterou jim místodržící hned vrátil, načež po druhé stížnost opakovali a žádali, aby s Docim byli sroční. Pán poslal stížnost Docimu a již nic s nimi úředně nejednal a do toho se vměšovati nechtěl, ježto by rád, maje dosti práce, zůstal ušetřen od nabíhání těch lidí. Budou-li dále Vizovští tou svou žalobou pokračovati a ji dokazovati, jest jejich věc.⁸⁾

Kardinál postoupil pak dále a dosadil na faru do Vizovic vlastního faráře. Srozuměv, že by P. Vít Pachta byl nemocen a dále tam zůstatí nemohl, posílal 4. května Docimu kněze Henryka Milviusa, člověka učeného, života pobožného a kazatele dobrého, jež do Vizovic podává a dosazuje a o něm nepochybuje, že tam mezi těmi lidmi u víře zapletenými dobrý počátek učiní. Doporučoval jej pánu, aby jej ochraňoval, aby se mu od těch kacířských lidí, zvláště teď v novotě, jak někdy bývá, příkoří a protivenství nedělalo a aby přísně poručil, aby farníci jej v uctivosti měli, jím se spravovali a jemu také spravedlivých důchodů farářských k vychování úplna vydávali.⁹⁾

Ale Vizovští proti novému faráři učinili odboj. Poberali z kostela ornáty, kalichy a jiná paramenta kostelní a odnesli je na radnici. Když nechtěli jich vrátiti a Doci kolikrát jim nadarmo poroučel, dal je do vězení. Ale proti tomu zase se

⁶⁾ Tamže, Parochialia, lit. V.

⁷⁾ Tamže, kopiář 36, fol. 51.

⁸⁾ Tamže, Parochialia, lit. V.

⁹⁾ Tamže, kopiář 36, fol. 67.

utekli k místodržícímu úřadu hejtmanského, jako by se jim od pána dalo zkrácení. Proto kardinál dopsal 4. června 1602 hejtmanu, poněvadž ty věci nebyly oddány a obráceny k tomu, aby mezi nimi na radnici ležeti měly, nýbrž ke cti a chvále boží, a poněvadž se jich ke službám božím každodenně potřebuje, aby z úřadu hejtmanského Vizovským poručil, aby všechno to farářovi vydali a do kostela vrátili, aby nebylo potřeba někam jinam věc vznášeti.¹⁰⁾

Vizovští však trvali „ve svém urputném předsevzetí“, a proto kardinál 7. července vznesl všechno to na císaře, žádaje, aby z mocnosti své císařské buď při úřadu hejtmanském nebo při nich samých Vizovských poručil, aby věci kostelní faráři odvedli, důchody farářské jemu vydali a privilegium, jim někdy od Jana Žerotina dané, aby sobě predikanta jakéhokoli náboženství kromě katolického, do kanceláře české odevzdali.¹¹⁾ Z Prahy dostalo se kardinálovi ujištění, že budou věc vizovskou podporovati.¹²⁾

Žaloba Vizovských měla býti projednávána u zemského soudu; byl jün tam položen rok s p. Docim, ale také císař nařídil 24. srpna komisi, kterou pověřil Ladislava Berku z Dubé a Ladislava z Lobkovic a zároveň poručil Vizovským, aby neohlídajíce se na rok s Docim vyžádaný, nevkládali se kardinálovi v jeho kolaturu ani v jiné věci kostelní žádným způsobem, aby faráři v ničem nepřekáželi a jím se řídili a spravovali, aby ornamenta kostelní odvedli, důchody farářské spravovali a stojíce v náležitém poslušenství pána svého v takovém začatém neslušném předsevzetí svém pod skutečným trestáním dokonce se spokojili.¹³⁾

V úmyslu císařově bylo tedy dáti za pravdu kardinálovi a Docimu, a kardinál posílal mu připsi té komise, „aby se měl čím těšiti,“¹⁴⁾ ale komise, která se měla konati 25. září, byla odložena; potom 20. ledna 1603 nařizoval císař novou komisi, která měla býti co nejdříve předsevzata. A dne 9. dubna 1603 zase poroučel císař hejtmanu moravskému Ladislavu Berkovi, aby Vizovské přidržel, by se kardinálem ve věcech duchovních

¹⁰⁾ Tamže, kopiár 36, fol. 91.

¹¹⁾ Tamže, Parochialia, lit. V.

¹²⁾ Tamže, Wacker kardinálovi 7. srpna 1602.

¹³⁾ Tamže, Spiritualia Srv. Snopek ČMM 19:3, 403.

¹⁴⁾ Tamže, kop. 36, fol. 136.

řídili, kostela a služeb božích — zanechajíce pokoutních schůzek a kázání bludných — pilní byli a faráři svému vydávali, čím spravedlivě povinni jsou.¹⁵⁾ Ale přes to záležitost Vizovských nebrala konce. Berka vzal sice Vizovským jejich privileje,¹⁶⁾ ale u zemského soudu rok jejich s Docim asi projednáván nebyl. Na ten čas dosáhl kardinál svého cíle: do Vizovic byl dosazen katolický farář. Po Milviu, jenž brzy odešel, svoloval kardinál 30. září 1602, aby byl tam, bude-li chtíti, farářem děkan ostravský, jehož si Doci žádal, a 6. října 1604 oznamoval biskupský oficiál Jan Jakub Wacker kardinálovi, že do Vizovic bude ustanoven Martin Procerus.¹⁷⁾ Ale přece věc ta nebyla skoncována; po desíti letech provedli Vizovští svou a domohli se vrchu.

Důležitější však než tento boj, byl zápas o faru v Ivančicích, v tomto vynikajícím středisku bratrské Jednoty, kde byla věhlasná bratrská škola. Katolické náboženství bylo v Ivančicích již r. 1600 utištěno a katolického duchovního správce tam ani nebylo. Kardinál se r. 1602 zase chtěl pokusiti o faru ivančickou, aby položil hráz hlavně bratrské Jednotě a získal město i okolí katolickému náboženství. Když Karel z Žerotína musil postoupiti poručnictví nad Pertoldem Bohobudem z Lipého a tím zároveň panství krumlovské s Ivančicemi, kardinál psal císaři 26. března 1602, že jistotně přezvěděl, že fara a kolatura v Ivančicích od starodávna k biskupství olomouckému náleží, která však nevědomostí předešlých biskupů od biskupství byla odcizena, světským osobám v ruce uvedena a predikanty sektářskými osazena. Pročež prosil, aby poručníkům sirotka a statku poručil, aby tu faru do sv. Jiří kardinálovi postoupili a odvedli, a aby se mu při dosazení na tu faru kněží pořádných katolických a vybytí predikantů žádná překážka nedála jak od lidu obecního, tak i jiných, a aby se farníci těmi kněžími spravovali, jinam ke kazatelům se neutíkajíce.¹⁸⁾ Více než po roce, 10. dubna 1603, vydal císař Rudolf II. poručníkům statku krumlovského zemskému hejtmanu Ladislavovi Berkovi,

¹⁵⁾ Archiv českého místodržitelství, Missiven 111 z r. 1603, str. 113 č. 43. Doci netpělivě psal 10. dubna kardinálovi, aby byl bez odkladů Vizovským poslán rozkaz, aby se budoucně pod žádnou záminkou neodvažovali vkládati do věcí duchovních. Mikulovský Rodinný archiv svaz. 844.

¹⁶⁾ Nebyly jim vráceny ještě ani r. 1612; Brandl: Sněm držaný léta 1612, 77, 78.

¹⁷⁾ Kroměřížský archiv, Parochialia, lit. K. O.

¹⁸⁾ Tamže, kopíát 36, fol. 49.

Smilovi Osovskému a Adamovi z Valdštejna poručení, protože na statcích Pertolda Bohobuda netoliko sborové pikardští a školy jsou a rozličných bludů sekty vždy více se rozmáhají, a fary nepořádnými správci obsazeny jsou, kteří starobylému náboženství křesťanskému a pobožným od církve nařízeným pořádkům se rouhají, aby takové fary řádným kněžstvem dosadili, ale před tím je kardinálovi biskupu olomouckému presentovali, a při poddaných dostatečně to opatřili, aby se v duchovních věcech jimi řídili.¹⁹⁾ Císař chtěl tedy fary katolickými kněžími opatřit, ale o podacím právě kardinálově zmínky nečinil. Teprve ve druhém přípise poroučel císař poručníkům, aby podali zprávu, komu by kolatura v Ivančicích od starodávna náležela, na kterou kardinál nároky zvédal a císaře za spravedlivé opatření žádati nepřestával. Ale poručníci neodpovídali na žádný přípis. Proto jim císař 1. prosince 1603 znova poroučel, aby se vyptali, jak ivančická kolatura od biskupství olomouckého odcizena jest, a aby neprodleně zprávu o tom do kanceláře české dvorské učinili.²⁰⁾ Dalších zpráv však není; neprokázalo se asi, že by ivančická fara byla podací biskupského, a kardinál musil zanechat dalších marných pokusů. Pertold Bohobud z Lipého osvědčil se pak brzy odpůrcem katolických kněží.

Kdyby byl kardinál mohl, nejraději by osadil všechny fary katolickými faráři. Na manství do Blanska psal 6. května 1602 Janu Žalkovskému, že neví, jakého kněze na faře blanenské má, aby jej tedy v témdni presentoval; nemá-li žádného, aby oznámil, že ho hodným knězem opatří.²¹⁾ Václavovi Nekšovi z Landeku na Lukově posílal 24. dubna 1602 kněze Vavřínce Golce za faráře na některou faru, bude-li od pána presentován, a zakazoval se, že pošle pánovi ještě, bude-li některého kněze potřebovati, a skutečně již po třech dnech posílal kněze Řehoře Halfara, který se všude dobře choval, aby mu pán nejlepší svou faru dal. A když téhož času zvěděl, že na Slavkově ve Slezsku má faráře, poslal mu kněze Vojtěcha Skorkoviusa. Ale Moš nebyl z toho vděčen a podal stížnost na kněze. Kardinál odpovídal, že nemíní snad pánu v kolaturu

¹⁹⁾ Archiv českého místodržitelství, Missiven z roku 1603, svaz. 111, fol. 123—124.

²⁰⁾ Tamže, fol. 303.

²¹⁾ Kroměřížský archiv, kop. 36, fol. 71.

sahati, a kdyby byl jiného kněze presentoval, nebyl by dal Vojtěcha; poněvadž to však příjemné není, že bude věděti potom, jak pána zase fedrovati.²²⁾

Ale nadmíru překážel snahám kardinálovým veliký nedostatek kněží. Chtěl tomu odpomoci. Sotva že vkročil do Olomouce, projevil rektoru koleje jesuitské 4. června 1600 svou vůli, že chce alumnů papežských,²³⁾ kteří u jesuitů studovali, používati pak jako kněží pro své biskupství, a že sám chce je přijímati nebo propouštěti; o tom že brzy dostane papežské breve; byl totiž již 8. března 1600 prosil papeže o tu milost v největší potřebě. Ačkoliv rektor P. Petr Ximenez nebyl s takovým záměrem srozuměn, přece kardinál stál na svém; zatím dal hned 1000 tol. na vychování asi 16 alumnů biskupských, jichž vedení přenechal jesuitům, a hned 6. června podal do Říma novou prosbu o ono breve, aby měl dělníky na vinici Páně. A ještě 19. července 1601 prosil papeže znovu poukazuje na prospěch toho: každého dne konvertuje některý pán, a dělníků je málo.²⁴⁾ Dosáhl skutečně od papeže toho: 9. června 1601 dáno mu povolení na čas života, aby mohl použiti 15 alumnů papežských pro Moravu, ale nedocílil, aby papežský konvikt byl proměněn v seminář pro diecési olomouckou, čemuž se jesuité vzpírali.²⁵⁾ Kromě papežských alumnů choval na svůj náklad v semináři olomouckém také několik alumnů; spolu jich bývalo do 24 nebo 30.

Jiný prostředek podával císař 29. srpna 1602, aby společně s kapitulou olomouckou a brněnskou a veškerým stavem duchovním na Moravě vyplatil klášter dalešický a statek k němu příslušející, jenž byl zastaven císařem Ferdinandem I. otcí Jana Fridricha Králického z Králic do dvou životů v 8000 kopách míšenských, až ty dva životy smrtí Jana Fridricha pominou, — a to na ten způsob, poněvadž na Moravě nemalý nedostatek kněžstva jest, aby důchodů toho kláštera a statku použito bylo na seminář mládenců, kteří by se v pobožnosti křesťanské a umění literárnímu v jesuitské koleji v Brně vyu-

²²⁾ Tamže, fol. 56, 59, 66.

²³⁾ Semináře papežské byly od Řehoře XIII. zřízeny v Bruněvě (ve Varonii) a Olomouci při kolejích jesuitských; dotoval je papež, jenž navazoval styky s protestantským severem a pravoslavným východem, aby je uvedl ve spojení s Římem. Viz Navrátil: *Jesuité Olomoučtí*.

²⁴⁾ Vatikánský archiv, Borghese III. 87 a b, fol. 7; III. 102 a b, fol. 26.

²⁵⁾ Schmidl, I. c. II. 273; Kroess, I. c. 867.

čovali, a potom v stavu duchovním církvi boží se hoditi mohli.²⁶⁾ Než tuto výplatu, jak ji císař nabízel, rozmyšlel si kardinál. Odpovídal 6. října 1603, že klášterové, komora císařská, a jiní duchovní jsou pro ustavičné války vyssáti a nemalými dluhy obtíženi, takže jim nemožnost nedopustí učiniti výplatu. Kdyby pak kardinál společně s kapitulou olomouckou a brněnskou a se vším duchovenstvem výplatu učiniti měl, že by každý z nich vešel s kardinálem v té příčině v důvěrný poměr, což by osoby a důstojenství jeho potupu přineslo, a že by si kdo podle toho, což by složil na tu výplatu, právo a vládu nad tím seminářem činil a podle své libosti alumný chovati chtěl, takže by mohly býti z toho nepříjemné nesvornosti. Proto podával jiný návrh: klášter dalešický aby císař pustil k semináři olomouckému, kde je kolej a všechny fakulty, kdežto v Brně je jen dům probační a triviální škola nedostatečná na přípravu ke kněžství, kardinál by pečoval, aby klášter ten ze svého biskupství vyplatil, ale po výplatě aby se zástavní suma vrátila a zaplatila, potom pak by se na památku císařovu a pod jménem jeho fundoval seminář v Olomouci, a jistý počet alumnů by se vychovával pro diecési.²⁷⁾ Jednání toto nevedlo k cíli, ale kardinál ani potom nevzdával se myšlenky zříditi seminář pro dorost duchovenský; ještě r. 1607 mluvil s nunciem papežským, že by se v klášteře žďárském, jenž byl připojen ke stolním statkům biskupským, mohl zříditi seminář, a nabízel se, že by tam vychovával místo 12 řeholníků 24 alumnů, 16 z Moravy a 8 z Čech. Zase nedošlo k tomu, ač záměr ten schvaloval nuncius a také v Římě byli s ním srozuměni.²⁸⁾

²⁶⁾ Archiv českého místodržitelství, Missiven z r. 1607, svazek 111, fol. 244-245.

²⁷⁾ Tamže.

²⁸⁾ Vatikánský archiv, Borghese II. 147, lett. 168; I. 926, fol. 356. — Kardinál pojal potom jiný úmysl. Dne 8. července 1610 navrhoval do Říma, aby se 1200 tolarů, kolik by asi vychováni mnichů v klášteře žďárském stálo, přikázalo na úplnou universitu v Olomouci, která by se doplnila v koleji jesuitské, kdež by se choval dostatečný počet profesorů, kteří by učili vědám, kterým se doposud nevyučovalo, a že ještě přidá 500 tol. za tím cílem a že ještě více dá, ježto by byl z toho veliký prospěch pro církev, protože by z university vycházeli vzdělaní kněží. Ve Žďáře chtěl vyživovati do smrti tři mnichy, nebo dva kněze na vždycky. Papež vyžádal si zprávu nuncia vídeňského a vyhradil si rozhodnutí. (Vatik. archiv, XXI. 19, fol. 228, 245.) Ale nestalo se to. — Pro nedostatek profesorů začínal v Olomouci filosofický kurs teprve každým druhým rokem, a kardinál chtěl, aby se vyučoval trojnásobný kurs filosofický a spekulativní theologie jako v Římské koleji. Proto kardinál r. 1614 počal z důchodů svých vyškovských přispívati koleji ročně více o 500 tolarů,

Vliv svůj kardinál postavil do služeb náboženství katolického také u klášterů, nad nimiž vymohl si od papeže již r. 1599 právo visitovati všechny, mužské i ženské, na Moravě, i ty, které přímo papeži podřízeny byly, aby z nich vady odstranil a kázeň zavedl. Visitovati kláštery chtěl r. 1602 a chtěl žádati o císařské patenty na to, ale tajná rada císařova nesouhlasila, protože sama si vyhrazovala všechno právo na kláštery dvorská komora; obírala se totiž již v červnu 1601 myšlenkou, aby všechny kláštery v Čechách a zemích přivtělených jakož i v Uhrách, Rakousích a Tyrolsku byly úředně visitovány, majetek jejich popsán, a z důchodů jejich aby se jim uložil desátek, jemuž mělo se říkati berně; papež měl býti dožádán o svolení, ale dodávali u dvora, nesvolí-li, že tak může učiniti přece císař sám.²⁹⁾ Rada císařova vzkázala kardinálovi tedy jen ústně, aby napřed visitoval své kostely a faráře, s tím že bude císař spokojen; až potom že může visitovati také na statcích císařských komorních, ale jen v duchovních věcech, neboť k visitaci ve světských věcech byly by mu přidány osoby světské.³⁰⁾ Tu měla býti autorita světská nad autoritou církevní.

Co se týče jednotlivých klášterů, docílil kardinál u žďárského, jehož byl fundátorem a vrchním pánem, že byl klášter připojen ke stolním statkům biskupství olomouckého. Působil tím ovšem také ku prospěchu vlastnímu a k povznesení svého postavení, ale také na prospěch náboženství katolického, které nabývalo zase místa již skoro ztraceného. Kardinál choval pevnou naději a přesvědčení, že získá náboženství katolickému několik tisíc duší, kterým posud, a to i s dovolením opatův, ponecháváno bylo na vůli, aby si věřili, co chtěli.³¹⁾

Účinně zastal se proti Karlu z Liechtenštejna kláštera rajhradského, když mu začátkem 17. století hrozila zkáza, a ještě při jiné příležitosti postavil se proti témuž mocnému

začez se kolej zavázala konati filosofické přednášky každým rokem. R. 1617, když zemřel probošt u Věch Svatých, chtěl kardinál zase dáti jesuitům ten klášter na doplnění university. Ale také toto jednání rozbilo se pro odpor řeholníků. (Kroess, I. c. 868; Schmidlin, I. c. 185.)

²⁹⁾ *Res gestae gentis Dietrichstainianae*, fol. 162; Borghese, I. 661 a, fol. 45. Že se pokus ten nezdařil, pokládal si za zásluhu pražský arcibiskup. (Tamže, fol. 187.)

³⁰⁾ Wacker kardinálovi 31. března 1602, v archivě kroměřížském.

³¹⁾ Vatikánský archiv, Borghese III. 45 c, fol. 238. — Smutný stav kláštera vypisoval nuncius státnímu sekretáři 11. června 1601. (Borghese, I. 651 a, fol. 60.)

pánu, i když od něho pro náboženství mnoho očekával. Když r. 1602 prosila ho abatyše kláštera Králové v Brně, aby se jí ujal proti pánu v záležitosti klášterního města Hustopeče, poslal kardinál list její 9. září 1602 kanovníku Lukáši Laetusovi a dokládal: ačkoli p. Karel z Liechtenštejna je krevní přítel jeho, však milejší mu spasení duše a to, k čemu jsou duchovní přísahami zavázáni, že se mají všelijak ujmáti, aby od duchovenství nic odcizováno nebylo. Kdyby kardinál nebyl od císaře v té příčině nařízen za komisaře, ačkoli prosil, by toho byl prázdenný, sám by chtěl v té při s pannou do šraňků vstoupiti a podle ní státi, neb co nyní na ně přichází, budoucně i na jiné duchovní přijíti by mohlo. A že sluší jim všem duchovním v zemi, aby ten začátek v té věci přetržen a zastaven byl, aby potom tak snadno jiný se podobným způsobem o to ujmáti neopovažoval, protož aby Laetus byl abatyši v tom radou a od ní tu rozepři při soudu zemském a kde by potřeba nastala, vedl a mluvil.³²⁾ Když pak jeho vyslaný v Praze kanovník Wacker oznamoval mu, že nuncius Spinelli nesmýšlí věrně s kláštery, že psal abatyši a opatu velehradskému, aby přijali při císařské komisi všechny podmínky, neboť prý co se stalo, nemůže se již odestati, a že nuncius počíná si nepřátelsky ke kardinálovi a překáží všem jeho snahám,³³⁾ dal si kardinál předložití přípisy nunciovy a obrátil se přímo se stížností do Říma, až nuncius musil se omlouvati státnímu sekretáři, že prý tak nepřimlouval abatyši a opatu, než naopak.³⁴⁾

Všestranným působením hlavně kardinálovým rostla moc a síla i vliv katolíků na Moravě. Jak Žerotín přiznává, nebyla moc katolíků nikdy ode dvou set let větší.³⁵⁾ Ale celkem povšechná situace nebyla na všech stranách stejně příznivá dalšímu rozvoji. Kardinál měl úplně na své straně papeže, kterýž mu ode dřívějška zachoval svou přízeň a lásku, — ale aby také muncius papežský Spinelli úplně přimknul se ke kardinálovi, nebylo tak samozřejmé, jak se předpokládati mohlo. Bylo mu sice z Říma připomínáno opět a opět, aby

³²⁾ Kroměřížský archiv, kopiář 36, fol. 137.

³³⁾ Tamže, Wacker kardinálovi 2. září 1602.

³⁴⁾ Vatik. archiv, Borghese III. 93 a b 1, fol. 252. O poměru nuncia ke kardinálovi srv. Chlumecký, I. c. 251. Dalšího jednání s abatyši a opatem o Hustopeč a Příluky za nového nuncia Ferreri týká se Borghese II. 171, lett. 60, 70; III. 132 a, fol. 53; I. 926, fol. 267.

³⁵⁾ Archiv Český, XXVII. 190.

měl v úctě kardinála, jehož papež miluje, a aby žil s ním ve shodě,³⁶⁾ ale nuncius přece, třebas opatrně, někdy vystupoval proti němu a podle toho referoval o něm dosti nepříznivě, i když se to s pravdou nesrovnávalo: jako že císař nemá ohledu na biskupa olomouckého, a neomezuje mu žádné věci, která se týkala správy země.³⁷⁾ Příčina té nevraživosti byly osobní neshody, které měly začátek v tom, že se kardinál u vědomí své důstojnosti domáhal všude přednosti.

Na císaře nebylo však vždycky spolehu. Duševní jeho choroba, která jej r. 1600 zachvátila, zůstavovala po sobě stopy v nerozhodné odkládavosti; slibovalo se, začínalo se i rozkazovalo, ale pak se nevykonávalo, a očekávalo, co se z rozkazů samo vyvine. Ustupovalo se a důsledně se nepokračovalo, ve stálém kolísání a rozpacích projevovala se slabost vlády, která nezískávala si přívrženců a nezkrtila odpůrců, než u obou vyvolávala nespokojenost. Výstižně charakterisuje jednání na dvoře císařském vyslaný kardinálův Wacker 31. března 1602: že byl by raději v Tatarsku, než déle v Praze, tu že jest jen pořád odbýván a krmen sliby, a na konec buď že se nestane nic, nebo navrhne se něco takového, co jest nepříjemno; neprospívá všecko nabíhání, starání, přemlouvání a ustavičné upomínání, a o všem jest pochybno; jsou tu jen pěkná slova beze skutků; nutiti není možno, a sliby i pěkná slova se zomrzují.³⁸⁾ Na straně kardinálově na dvoře císařském byl z vlivných činitelů nejvyšší kancléř Zdeněk Popel z Lobkovic, na Karla z Liechtenštejna nebylo možno tak se bezpečiti; přízeň pověstných komorníků císařových musil si kardinál zakupovati dary. Španělský vyslanec San Clemente byl kardinálově nakloněn upřímným přátelstvím, a v jeho domě pobýval kardinál, když býval u dvora v Praze.

Na Moravě ovšem kardinál vedl katolickou stranu a do jejich služeb dal celou váhu svého postavení i svých statků. Proto jeho snahám ve prospěch katolického náboženství stála

³⁶⁾ Vatikánský archiv, Borghese III. 53, fol. 148.

³⁷⁾ Tamže, III. 88d, fol. 74. Kardinál sám si stěžoval 15. ledna 1601, že nuncius o něm nereferuje po pravdě. (Borgh. III. 102a b, fol. 19.)

³⁸⁾ List jeho kardinálově z 31. března 1602 v kroměřížském archivu. A kardinál sám 11. dubna 1602 psal Wackerovi, že než by chtěl býti tak opovrhován, že by raději chtěl pod zemí ležeti, a že neví, jestli úplně jím opovrhují, nebo co je to, že všecko mu odmítají a ve všem překážky dělají. (Chlumecky, I. č. 252.)

samo sebou nekatolická většina země, která měla vynikajícím vůdcem Karla z Žerotína a jím byla ovládána, a byla dosti svorná, sebevědomá a rozhodná. Když Žerotín byl od císaře z veřejného života stranou postaven za zámek nemilosti, byla ovšem strana jeho zaražena a ne tak jako prve k odporu pohotova, ale nebyla snad podlomena a potlačena; zůstala v oposici, a nikoli snad jen trpné. Nevýhoda její, že čelná místa správy zemské obsazena byla katolíky, vyvažovala její veliká většina ve stavech, i nedostatek svorné součinnosti a nezištné ústupnosti a zase nadbytek ctižádosti a sobeckosti u předáků katolických. Tak vynikající zástupce vlády na Moravě Ladislav Berka, jenž se stal r. 1603 zemským hejtmanem, náležel sice k horlitelům katolickým, ale zůstává největším nepřítelem Žerotínovým, nebyl ani přítelem kardinálovým, na jehož rostoucí vliv byl žárliv, a jehož sebevědomí dráždilo ho. Zdá se, že byl donašečem do Prahy všeho, cokoli se na kardinála proneslo, a kardinál nesnesl takového neupřímného poměru na dlouho; v dubnu 1602 měl již svůj úsudek o Berkovi: uznával, že jest sice upřímně katolický pán, ale dodával přece svůj osobní stesk na něho slovem: — „ale“ ...³⁹⁾ v listopadu 1602 prudce se na Berku ve své vznětlivosti obořil, a Berka zase se mu jízlivě opřel.⁴⁰⁾ Tehdy rozešli se nesmíření a roztrpčení, a kardinál ulevoval si pohružkami a chtěl žalovati na Berku. Scházelo svornosti a vůle podřizovati se ve prospěch celku, i trpělivosti s nedokonalostmi a slabostmi druhých. Nesvorrost a chyby u katolíků přirozeně dodávaly naděje nekatolíkům a uklidňovaly je, byly jim zadostčiněním i podnětem k projevům nespokojenosti.

Kardinál zůstával také osamocen i tam, kde nejvíce součinnosti očekávati se mohlo, mezi duchovními. Byl povýšen a povznesen nade všechny, a domnění jeho o sobě bylo příliš vypjaté, a závislost a podřízenost ostatních kněží, třebaž zastávali po něm nejvyšší hodnosti, příliš veliká, daleko větší, než si nyní dobře představití můžeme, — a takový poměr nevyvolával radostného a nadšeného spolupůsobení. Z nezbytnosti musila jej kapitula zvoliti za biskupa, a není tedy divu, že se tam ukazovala hned zaujatost a nepřátelství, třebaž

³⁹⁾ Chlumecký, I. č. 254.

⁴⁰⁾ Archiv Český, XXVIII. 202; Chlumecký, I. č. 255, 308, 309.

ovšem bezmocné, ale přece rozčilující a škodlivé. Ani povyšování ke kolikanásobným hodnostem a důhodům s nimi spojeným nezískávalo pokaždé. Farní duchovenstvo pak v diecési za náboženských poměrů tak nepříznivých, za takového nedostatku kněží, za nesamostatnosti a odvislosti od pána podací nemohlo ani pronikavěji působiti ve prospěch náboženství katolického; hned po vysvěcení stávali se faráři bez dostatečné znalosti lidí i bez zkušenosti, a na místech se všech stran nepřátelských byl často jejich život stálým stěhováním od sv. Jiří do sv. Václava a od sv. Václava do sv. Jiří. Kláštery se životem ustáleným neměly také velikého vlivu na povznesení náboženství; byly ochuzené a zadlužené, bylo v nich málo řeholníků a k tomu ještě cizích, a což horšího, byli mnohdy života neukázněného. Vrchní představení klášterů vymykali se rádi jurisdikci biskupově a žárlivě střežili si svých svobod, a tak nebylo možno bezpečiti se jako na mocnou oporu náboženskou na kláštery, zvláště když císař si osoboval všechno právo na všecek majetek jejich. Jedinou účinnou, vydatnou, neúmornou a vytrvalou podporou a posilou katolického života náboženského byli jesuité.

Pravda je, že náboženství katolické bylo na postupu, ale postup ten neměl vnitřní ucelenosti; byly v něm trhliny a slabiny, které jej také ohrožovaly a zastavovaly až k malomyslnosti. Šťastná ještě byla povaha kardinálova, že si tak nezabírala všech překážek, které se jemu do cesty stavěly. Ulevoval si ve své vznětlivosti někdy prudčeji, ale brzy zapomínaje na to, co se stalo, navazoval zase přerušené styky a hleděl získávat ve prospěch náboženství. Dobrou vlastností jeho bylo také, že nakloňoval si druhé svými dary za různých příležitostí nezanedbávaje i při vši tísní peněžní ukazovati se podle svého postavení; sám Žerotín uznává, že nezná na Moravě nikoho, u koho by šlechtic Comský mohl se ctí býti, kromě kardinála Dietrichštejna.⁴¹⁾

⁴¹⁾ Archiv Český, XXVII, 174.

2. Ladislav Berka. Probošt brněnský Eliáš Hovorka a spor jeho s kardinálem. Dosazení nejvyšších úřadů zemských. Utrpení Moravy. Další činnost kardinálova; zklamání jeho naději, obtíže v duchovní správě. Úspěchy katolické.

Vedle kardinála Dietrichštejna vynikající osoba náboženství katolického na Moravě byl Ladislav Berka z Dubé a Lipové, pán na Velkém Meziříčí, Jaroslavcích a Novém Hrádku, bratr arcibiskupa pražského. Byl nejvyšším komorníkem zemským, potom po smrti Zikmunda z Dietrichštejna pověřen byl také správou úřadu podkomořského. Po Janu st. Bruntálským z Vrbna stal se Berka na jaře r. 1603 místodržícím úřadu hejtmanského a po roce byl jmenován skutečným hejtmánem markrabství. Co zatlačen byl Karel z Žerotína, veliký nepřítel Berkův, do ústraní, rostl vliv Berkův velice. Dovedl si jaksi získati ostatní stavy. Sotva prohlášen byl za místodržícího úřadu hejtmanského, na sněmu po neděli provodní 1603 nařídili stavové nad 1000 jizdy a 2000 pěších, kteří měli býti vypraveni do Uher, za nejvyššího Ladislava Berku, kterémuž i to v moc dali, aby sobě své nejvyšší lejtanty a jiné vojenské správce objednal.⁴¹⁾ Když se proslýchalo, že císař chce prodati hrad znojemský s jeho příslušenstvím, přimlouvali se stavové po žádosti Berkově za něho 18. dubna 1602 u císaře, aby jej dopřátí a prodati poručil Berkovi, „jenž této zemi mnoho v dobrém platně prospívá a ještě dále prospěti a sloužiti moci bude“, ano opětovali přimluvu svou ještě 12. ledna 1606.⁴²⁾

Náboženskou horlivost svou projevil již na svém panství velkomeziříčském, kde provedl katolickou reformaci, a obětavost osvědčil, že r. 1604 až 1606 vystavěl v Brně kapucínům klášter i s chrámem sv. Kříže před branou měninskou. A přece tyto okázalé skutky náboženské neodpovídaly mravní hodnotě člověkově. Zůstávalo v Berkovi příliš mnoho pýchy, domýšlivosti, osobivosti, ctižádosti, ješitné malichernosti, snad i nespravedlnosti a nelásky, což všecko odbíralo ceny i dobrým

⁴¹⁾ Pam. sněm. fol. 150—150. Císař však nerad svolil, aby Berka byl nejvyšším, ježto chtěl, aby úřad ten svěřen byl zkušenému vojínu (Leupold, l. c. 214). — Jak smutný byl stav císařského vojska v Uhrách, dosvědčuje list Jiřího Thurza z 18. prosince 1603 kardinálu Dietrichštejnovi: vojáci nedostali žoldu již 60—70 měsíců ano i víc; proto žádal, aby stavové moravští obrátili berně jen na záplatu toho vojska, jinak že vojáci dojísta opustí své posádky a bude zle. (Mikulovský Rodinný archiv svaz. 844.)

⁴²⁾ Kameníček, l. c. III. 730.

skutkům a odpuzovalo na všech stranách. Poměr jeho k světské vrchnosti, císaři, byl pln servilní poníženosti, která je hotova slepě plniti dané rozkazy, aby se jen získalo obliby, poměr jeho k duchovní vrchnosti byl pln přetvářenosti, při níž nitro bouřilo se hněvem, že se má druhému v něčem přiznávat přednost a ustoupiti, poměr jeho k sourodým stavům byl pln sebevědomí a vlastní vyvýšenosti, a k poddaným byl, jak ostatně všude jinde, pln pánovitosti a násilí.

Všecko jednání a chování se Berkovo neposilovalo katolicismu. S biskupem kardinálem Dietrichštejnem opět se utkal, když jako zemský hejtman byl začátkem r. 1604 oddáván s Eliškou z Žerotína proboštem brněnským Eliášem Hovorkou v Olomouci. Chtěl býti oddán bez prohlášek, bez intervence vlastního faráře ve svém domě od Hovorky, ačkoli způsob ten byl proti ustanovení sněmu tridentského. Kardinál, jehož jak Berka tak Hovorka žádali o dovolení, byl na rozpacích; nechtěl zhola odmítnouti, aby zase u Berky nenarazil, a přece také věděl, že jsou závady takové, aby se úkon ten aspoň do druhého dne odložil, a proto bráně pospěchu odložil dispens pro Hovorku slovy: „Ani nebráním, ani nedovoluji, ale napomínám vás, abyste měl zřetel na zákony církevní a na koncil tridentský.“ Než Hovorka hned potom vzal rochetu a štolu a oddal Berku za sjezdu v Olomouci, a potom v Brně na proboštsví vystrojil novomanželům slavnou hostinu.

Kardinál hned po těch oddavkách suspendoval Hovorku, do něhož měl mnoho stížností a žalob, a jenž naprosto odepřel uznati svou chybu a odprosití, ale ten odvolal se k papeži, utekl se však také ke dvoru císařskému a tam kardinála obvinil, žaloval na něho písemně i v diecési olomoucké a domáhal se u vlivných osob přímluv, aby ho kardinál jako nevinného beze všeho dostiučinění přijal na milost a odvolal suspensi. Za Hovorku se postavil ovšem Berka a tím zase se šířila neshoda a roztržka mezi kardinálem a Berkou, což obecně se pokládalo za neštěstí a škodu pro náboženství katolické na Moravě. Uražený kardinál, jenž to vzal za věc vlastní cti a důstojnosti a hájil při tom jurisdikce církevní a poslušnosti ke koncilu tridentskému, ačkoli viděl, že náboženský prospěch obracuje se nazpět a stěžoval si, že autorita biskupů stává se skoro nicotnou a že se přeje více heretikům,⁴⁴⁾

⁴⁴⁾ Vatikánský archiv, Borghese III. 102 a b, fol. 88. Srv. Chlumecký I. c. 252.

nemohl poleviti, a nevyslyšel přimluvy ani arcibiskupa pražského Zbyňka Berky z Dubé, ani jiných vynikajících šlechticů, nýbrž dovolává se řádného osvědčení všech svých stížností na Hovorku, člověka nenapravitelného, doporučoval papeži tuto svou záležitost, žádaje, aby se při apelaci ujistil člověkem, aby neuprchl a již nepobuřoval a hroznými zly stav duchovní stížiti nemohl; kdyby však apelaci prodlužoval, aby kardinála a diecési osvobodil vhodnými prostředky od člověka, jenž by byl katolickému náboženství největším nebezpečenstvím.⁴³⁾ Opravdu nebyl kardinál papežem opuštěn; přál si sice, aby se ta záležitost srovnala, ale aby se kardinálovi dostalo hodného dostiučinění.⁴⁴⁾

Záležitost Hovorkova byla však brzy ukončena smrtí jeho r. 1604 asi v srpnu, když Berka také již byl pozbyl svého nejpřednějšího místa v zemské správě markrabství. Začátkem r. 1604 chtěl již císař místo něho obsadit hejtmanství zemské Karlem z Liechtenštejna, jenž v srpnu 1603 odjížděl z Prahy v nemilosti dvora; formou touto měl býti uspokojen. Ale stavové moravští nechtěli ho přijmouti za hejtmana, ježto podle jejich výsad nemá býti jiný, než Moravan nebo Čech zemským hejtmánem. Ohražovali se pak proti tomu, aby císař prostě sám na ten úřad jmenoval: má si vyžádati hlasy ze země a pak vyvoliti. Císař skutečně tak potom učinil, ale hlasy pánů soustředily se na Karla z Žerotína. Než by byl císař tohoto potvrdil, raději ponechal prozatím Berku,⁴⁵⁾ proti němuž pozvédala se již oposice. Vytýkali jemu, že jsa nejvyšším zemským nad zbrojným lidem, nikdy se jim v čelo nepostavil, plat však jako nejvyšší bral a zemi o mnoho desetitisíc zlatých připravil a sobě osobil, až prý si do něho císař na sněmě brněnském r. 1604 stíží.⁴⁶⁾ Ale také stavové, než by si byli Berku ponechali, přijali raději hned potom za zemského hejtmana Liechtenštejna, jenž se vhodně dovolával toho, že již byl nejvyšším sudím moravským;⁴⁷⁾ prohlášen byl za hejtmana o sněmě postním 1604. Stal se také nástupcem Berkovým

⁴³⁾ Sbírka Bočkova č. 2621 v moravském zemském archivě.

⁴⁴⁾ Erasmus Heidel kardinálovi 2. června 1604 v archivě kroměřížském.

⁴⁵⁾ Vatikánský archiv, Borghese III. 93 b 2, fol. 180, list z 9. února 1604.

⁴⁶⁾ Tenora, Účast kardinála Dietrichštejna za boje mezi Rudolfem II. a arciknížetem Matyášem, 41.

⁴⁷⁾ Vatikánský archiv, Borghese III. 93 b 2, fol. 234; list z 22. března 1604.

v úřadě nejvyššího nad vojenským lidem zemským, a vzal práci tu na sebe zdarma.⁵⁰⁾

Také v jiných úřadech zemských nadešly změny. Dne 11. června 1603 císař zprošťoval úřadu nejvyššího súdství Smila Osovského z Doubravice na jeho žádost pro nedostatek zdraví, a nástupcem jeho měl býti Jeronym hrabě z Thurnu na Vlasaticích. Ale tento se rozpakoval, jak 4. září kardinál ohlašoval císaři, načež Rudolf II. oznamoval 31. prosince 1603, že obral sobě za nejv. sudí Jana Říčanského Kavku z Říčan na Brumově.⁵¹⁾ Ale neví se ani, zdali úřad ten vzal na sebe. Je jisto, že úřad ten spravoval potom Maxmilian Lev z Rožmitála a z Blatné na Těšeticích na krátký čas; pohledával brzy při císaři, aby z něho byl propuštěn, ale nemohl toho obdržeti, než pak bez jeho pohledávání byl ten úřad s něho sňat a ani žádného poděkování se mu nestalo, což se mu poněkud s posměchem býti zdálo.⁵²⁾ Nejvyšším písařem byl již r. 1602 Vilém Zoubek ze Zdětína na Zdounkách a Habrovanech. Podkomořím byl jmenován r. 1603 Jan Moš Mosovský z Moravčina, který pokračoval ve šlépějích svého předchůdce, dosazuje při obnově rad v městech královských katolíky. Působením olomouckých jesuitů obnovil r. 1604 radu v Šumperku a Hradišti katolickými měšťany; ode dávných let nebyli tam v radě katolíci. V Hradišti stalo se tak přičiněním P. Vita Pachty, jenž o vánocích 1604 byl tam poslán zastávat nemocného děkana.⁵³⁾ Rovněž v Unčově nařídil císař 6. září 1603 obnoviti radu osobami katolickými; při obnovení rady pak 19. srpna 1604 podkomoří Mošovský dal prohlásiti zvláštní články, aby Unčovští mezi sebou nechovali jinověrců a za spoluměšťany jich nepřijímali, aby osoby kacířské nebyly brány k poradám konšelským, aby lidé nechodili z města ven na kázání evangelická ani do domu šlechtických i obyčejných.⁵⁴⁾

Rok 1604 je také rokem vydání nově přehlednutého zřízení zemského, které však později stavy nijak neuspokojovalo: stavové v něm ničeho nezískávali, čím by moc jejich bývala

⁵⁰⁾ Proti Berkovi směřovalo usnesení brněnského sněmu postního r. 1604, jakož se někteří nedostatkové při počtech zemských nacházejí, že tu všecku věc dávají v moc nejvyšším úředníkům a soudcům zemským. (Pam. sněm, fol. 189, 210.)

⁵¹⁾ Archiv českého místodržitelství, Missiven z r. 1603, svaz. 111, fol. 311.

⁵²⁾ Kroměřížský archiv, koncepty kardinálovy z r. 1607.

⁵³⁾ Kroess, I. c. 881; Schmidl, I. c. II. 377.

⁵⁴⁾ Kubiček: Z dějin města Loštic, Hlídka 1913, 511.

posílněna, neboť z něho odstraněno bylo vše, co by mohlo býti někdy na úkor moci panovnické. Proto za pozdějšího převratu u vlády stavové stále činili pokusy, aby toto zřízení napraveno bylo, ovšem ve prospěch moci stavovské.

Jinak byl na Moravě tehdy ještě klid, aspoň tak, že za tísňe válek tureckých nestala se země posud jevištěm hrůz válečných. Ale již zakoušela také dosti. Požadavky císařovy na stavy vznášené stále rostly, a stavové, ačkoli poukazovali na nemožnost, nouzi a chudobu, na škody a neúrody na obilí a vinohradech, ačkoli tížily je veliké berně a sbírky téměř nesnesitelné, přece svolovali jízdu a pěši na výpravu do Uher a nařizovali hotovost zemskou. Na všechny žádosti císařovy však přece nepřistoupili, a sami sobě na pomoc zanechávali domovní berni. Ale již dály se do země loupežné vpády z Uher a Rakous. Největší však soužení bylo s vojáky, kteří bývali v zemi přehlížení a zemí táhli. Na komisaře stavovské nedbali vojáci, sami se podle své libosti kladli do několika dní na jedno místo, až tam všechno vyhubili, a někdy sotva míli za den utáhli a opět odpočívali.^{54*)} Jak s ubohými poddanými jednali, výmluvným dokladem jsou události na východní Moravě u Nového Jičína a na Hukvaldsku v létě 1602. Devět neděl leželo tam vojsko a dělalo hrozné škody, plenilo, loupilo, vraždilo tak, že by nejzuřivější nepřítel hůře si nepočínal. Zrovna naschvál všechno kazili a ničili, rozbíjeli, zapalovali, a jako na posměch vynucovali si svědectví, že výborně ukázněně se chovají a nejmenší škody nedělají. Poddaní byli svévolně utiskováni, vojáci jim věci mocně brali, jídlo a pítí se stolů shazovali, v postní i nepostní den chtěli maso vařené, pečené, — a mnozí chudí lidé téměř suchého chleba doma neměli. Ve Vlčnovicích opilí vojáci čtyry osoby velice škodně beze všech příčin zranili, a do lidí pokojně odtud se ubírajících stříleli, takže okolo desíti zabili. A všude na vesnicích i v městě Ostrově sužovali a bili vojáci lidi, takže udělali poddaným okolo Nového Jičína škody 58.606 tol. 29 gr. 2¹/₂ den., z čehož na panství hukvaldské připadlo přes 10.000 zl.^{55*)} Kardinál zastával se jak poddaných, tak i úředníka svého hukvaldského, jemuž naopak komisaři lidu toho vojenského i vojáci vinu dávali, že by byl počátek a příčina šarvátky ve

^{54*)} Památky sněm. fol. 150-156.

^{55*)} Jinde se udává 12.971 tol. 21 gr. 3¹/₂ d; — Chlumecký, I. c. 314.

Vlčnovicích, a volal svědky výstupků vojenských: že 31. července 1602 hejtman Arbagost a komisaři Balcar Cetrys z Kinšperka a Beneš Pražma z Bílkova vyjeli z Nového Jičina branně a trubačovi na larmo troubiti dali, k Příboru jeli a cestou se zpřisahali a zřekli, že Valachy a poddané chtějí střeliti a vraždití a úředníka Jakuba Příborského v kusy posekati nebo svázati a jako psa vzíti; v Příboře skokem na koních dojedše, trubači na larmo troubiti dali, na rynku dvě ručnice vystřelili, odtud cestou k Hukvaldům jeli; na předměstí jeden z nich na jednoho člověka střelil, a že ho chybil, ručnicí ho v hlavu udeřil, až na zem upadl, a jeho zkrvavil; za městem přes osení a pole vzhůru se obrátili na vršek a na několik osob Valachů a sedláků přijedše je obstoupili a do nich střelili, bili, že jich několik na místě zbitých hned zůstalo. Odtud se vrátili do Příbora, na úředníka láli. Potom také poručili velitelé všechny ručnice z obecní komory nebo z obce hejtmanovi odevzdati. Z nouze zbíhali lidé z gruntů, a byla již obava, že se vojákům také zbraní postaví.⁵⁶⁾ K bídě s vojáky a o platy na ně, k neúrodě a drahotě, přidružil se ještě jiný nezvaný host, mor, který se r. 1604 od října velmi rozmáhal.

Podle jiných obyvatelů země moravské, jak osvědčoval kardinál, byl hotov zlé i dobré podniknouti a trpěti, a ve všem podle země státi,⁵⁷⁾ ale při tom nespouštěl se zřetele úřad svůj duchovní a prospěch katolické víry. V prvotní horlivosti neustával. Když lékař v Brně Jakub Kundrat Pretorius r. 1603 v oktávě Božího Těla při průvodu dopustil se nemalé nevážnosti k posměchu náboženství katolického a velebné Svátosti, vznesl to kardinál na císaře, který poručil potom hejtmanu Berkovi, shledá-li se to, aby Pretorius v šesti nedělích se z Brna vyprodal a shostil.⁵⁸⁾

V práci pro náboženství zapomínal kardinál na vlastní trpkosti a zklamání, kterých zakoušel. Vrtkavá přízeň pražského dvora se od něho odklonila, sliby jemu dávané nebyly

⁵⁶⁾ Kroměřížský archiv, kop. 36, fol. 105, 111, 119, 122, 123, 126, 141, 142. — Bech's: Geschichte von Neutitschein, 161, Chlumecky, I. c. 313—315.

⁵⁷⁾ Tamže, kop. 36, fol. 111.

⁵⁸⁾ Archiv českého místodržitelství, Missiven z r. 1603, svaz. 111, fol. 178. Pretorius byl právě v posledním sněmu přijat do stavu rytířského. Protože však nechtěl přísahati k Panně Marii a všem svatým, kázal císař nejv. písaři Vilému Zoubkovi vymazati jej z rejster zemských, do kterých se osoby přijaté zapisují. Tamže, fol. 177.

splněny, v zápasech veřejného života pak pocítoval, že drsný život nemožno vzít jakoby útokem a jej si po své vůli podmaniti, nýbrž že třeba sebezapírání, trpělivosti, houževnaté vytrvalosti, že není a nebude ušetřen hořkosti, že nemožno spoléhati ani na podporu domnělých svých přátel. Zatoužil, aby byl jmenován protektorem Germanie, aby zase jako dříve byl blažen v Římě na výsluní milosti a lásky velikého svého příznivce papeže Klimenta VIII. Ale touha jeho se neuskutečnila: byl jen jmenován protektorem dědičných království a zemí císařových. Stesk na toto zklamání ozývá se v instrukci, kterou dával 26. listopadu 1603 svému agentu v Římě: že přijme sice tento protektorát, ale že žádá, aby byl jmenován tajným radou, aby císař zabránil malému respektu u svých ministrů, kteří se osměluji přiti se o přednost s kardinálem, aby byl dáván jemu od ministrů a kancléře náležitý titul v listech, aby dostalo se jurisdikci církevní slušné svobody a ohledu. Bolestně dojat dokládal, že by se raději vzdal všeho i s biskupstvím a vrátil se k papeži jako kaplan; kdyby i biskupství vynášelo 100.000, ač teď sotva vynáší 10.000 tolarů, raději by jedl černý chléb, než za urážek a rozladění bílý.⁵⁹⁾ Nechyběly ani jiné osobní trpkosti. Jako dozvuk sporu s proboštem Hovorkou měl rozepří s bratrem jeho Pavlem Hovorkou, druhdy písařem panství vyškovského, pak měšténinem v Brně, s nímž pro náрек poctivosti vyžádal si rok před úřadem brněnským podle zřízení zemského o čase postním r. 1604. Rok ten odložen byl na měsíc srpen, a opět na 11. března a položen byl na radnici brněnskou.⁶⁰⁾ Spor tento byl kardinálovi vykládán ve zlé i zástupcem munciovým auditorem Fornarim, arciknězem savonským, jenž 12. dubna 1604 oznamoval do Říma, že se kardinál osobně dostavil před městské právo v Brně a tam žaloval pomluvače sebe i svých rad, a oceňoval ten skutek, sdělený prý od jistého rady císařova, velmi horlivého katolíka, při němž je nebezpečí, že pomluvač protizalobou vystoupí, že je také proti privilejiím zemským.⁶¹⁾ Nesprávná informace a přílišná horlivost svedla zástupce nunciova, že přispíval k zaujatosti proti kardinálovi také v Římě.

⁵⁹⁾ Mikulovský Rodinný archiv, svaz. 342. — Srv. Tenora: Kardinál Dietrichštejn a protektorát Germanie, ČMM 1909, 113—128, 252—263.

⁶⁰⁾ Kroměřížský archiv, kopiár 37, fol. 23. Kardinál nemoha sám, jak by rád, k témuž roku dostačiti, zmocnil na místě svém pana Zoubka, Dembinského, Šponara, Zahlavského a Radošínského. Tamže, fol. 25.

⁶¹⁾ Vatikánský archiv, Borghese III. 93 b 2, fol. 252.

Ještě jinaké trapné věci hromadily se na kardinála. Bylo mu hájiti své jurisdikce proti komisařům u lidu vojenského i proti místodržícímu úřadu hejtmanského,⁶²⁾ bylo mu ohrožováti se, když knížata a stavové slezští určili si přehledku lidu svého vojenského v Ketři, kterýžto biskupský statek počítán byl do Moravy,⁶³⁾ byly starosti, jak platiti dluhy biskupství i vlastní,⁶⁴⁾ k nimž ještě přistupovaly žádosti císařovy, aby se jednalo se všemi duchovními i světskými zámožnými lidmi o pomoc na válku tureckou,⁶⁵⁾ naskytovaly se nesnáze také v duchovní správě. Pěkného úspěchu docílil, když zase obsazoval faru v Uh. Hradišti:⁶⁶⁾ 24. dubna 1602 podával tam za faráře a děkana Václava Hanzlera, znaje k tomu hodnost jeho osoby; pak sice hned oznamoval, že musí ještě zůstatí na své posavadní faře, a že jim pošle ve dvou nedělích jiného hodného kněze, ale konečně Hanzler se přece do Hradiště dostal. Než v městě, kde náboženský život byl rozháraný, takže si někteří měšťané stěžovali, že byli pro náboženství katolické z městské rady zapuzeni, neužil farář pokoje. Mezi ním a nekatolickým úřadem městským a některými osobami z obce nastalo nedorozumění a vzniklo záští a nevole. Farář Hanzler podal svou stížnost císaři, ale také Hradišťané dali svou zprávu; rovněž utekly se obě strany ke kardinálovi, jenž jejich přípisy odeslal také císaři, žádaje jeho rozhodnutí. Toto se však obrátilo proti faráři i proti biskupu; císař uznával faráře za člověka všetečného, nezbedného a nepříkladného, jenž je velmi rozpustilého a nepobožného obcování a nemalé příkoří a ublížení Hradišťanům učinil na pohoršení lidu obecného, a ježto takové zky-selení a nesrovnání mezi ním a obcí vzrostlo, že nemůže lépe napraveno býti, než aby byl farář bez prodlení odtud vybyt a jiný hodný správce církevní jim dán, a kardinálovi vytýkal, že maje vědomost o stížnostech Hradišťanů měl z úřadu svého

⁶²⁾ Psal v té příčině, že je s knížectvím biskupství svého jak se statky stolními, tak s manskými, sobě svoboden a pod jurisdikci úřadu hejtmanského markrabství moravského, tím méně pak pod jurisdikci komisařů nenáleží. Kroměř. archiv, kop. 36. fol. 111.

⁶³⁾ Tamže, Volná akta 1602-IV., list z 13. března 1603. Rovněž tak bylo tomu r. 1607.

⁶⁴⁾ Ale přece když r. 1602 král španělský poukázal kardinálovi 2000 skudů pense. nepřijal to kardinál a psal kardinálu S. Giorgio, že pensi tu ani nepřijme bez výslovné vůle papežovy. Vatikánský archiv, Borghese III. 102 a b, fol. 62.

⁶⁵⁾ Kroměřížský archiv, Volná akta 1604-IV.; list z 8. července 1604.

⁶⁶⁾ V Hradišti jaká změna! R. 1595 měšťané o vánocích katolické bohoslužby přerušili, a teď podací fary ponechávají kardinálovi. (Chlumecky, I. c. 245.)

bez psaní a poručení císařova nedopouštěti tomu a jiným tak podobným kněžím svévoli jejich, a za slušno měl, vyhledají-li se na faráře takové neřádny a nepřikladné chování a nezpůsobové, aby ho náležitě a skutečně ztrestati poručil. Kardinál oznámil to farářovi a obeslal ho i Hradišťany před sebe na 7. říjen 1603; farář měl se opatřiti všemi potřebami, jež by pro něho byly, ježto císař snad je informován od jeho protivníků. Ale ani tehdy nebylo docíleno porovnání a vyřízení odloženo. Když císař naléhal na ukončení té záležitosti, ustanovil kardinál stranám rok na začátek r. 1604 a faráře nemocí se omlouvajícího vyzýval, aby se přece dostavil, jinak aby nemoc svědectvím dokázal, aby zlovolní nevykládali, že ubíhá soudu. Potom od sv. Jiří r. 1604 ustanoven byl za děkana po žádosti Hradišťanů Matyáš Albin, který však zemřel začátkem října 1606.⁶⁷⁾

Ani jinde nebylo, jak býti mělo, a jak si kardinál přál. V Hulíně byl r. 1602 farář, s nímž spokojen nebyl; ježto se nepolepšil, oznamoval mu kardinál 25. března, že ho od sv. Jiří zbavuje fary. V Lednici zase stěžoval si farář Bartoloměj Grimius do farníků, že mu překážky a protimyslnosti činiti nepřestávají, takže i hrdlem svým bezpečně býti nemůže, a prosil kardinála za ochranu. Kardinál skutečně dal dopsati tamnímu úředníkovi Abrahamovi Šimonskému o nápravu toho, sice že od sv. Jiří faráře jinam dá. — Podobně v Medlově farář Vavřinec Biem čili Grmus stěžoval si na protivenství, sužování a překážky od farníků a že nemá ani ochrany od abatyše kláštera Králové v Brně, své patronky, která tam jiného faráře presentovala. Abatyše však se bránila, že farníci ustavičně si stěžovali, že mu v kázání slova božího hned nic rozuměti nemohou, a že k němu do kostela choditi, desátků dávatí a jiných povinností vykonávati nechťejí, a že se jinam na náboženství obrátí; a poněvadž ti farníci nejsou poddaní kláštera, nýbrž p. Divise

⁶⁷⁾ Kroměřížský archiv, kop. 36, fol. 54, 59. Parochialia lit. H. Archiv čes. místodržitelství, Missiven z r. 1603, svaz. 111, fol. 246. — Po smrti Albinové dostalo se osocovanému bývalému děkanu Václavu Hanzlerovi, jenž byl té doby farářem ve Slatonicích, dosti učinění. Purkmistr a rada hradištská prosili o něho kardinála, aby ho dosadil a investoval, aby jim velebnou Svátostí oltářní a nemluvnátkům křtem posluhoval, aby jako hovada neumírali. (Sbírka Bočkova v mor. zemském archívě č. 8086.) Tehdy ovšem byla rada již katolická. — Později však Hanzler odpadl, ale brzy toho litoval (r. 1610); pokud by se o něm kardinál nerozhodl, měl býti v klášteře velehradském. (Kroměř. archiv. Volná akta 1610-I.) Ustanoven byl potom zase farářem v diecési.

z Žerotína a všude okolo Medlova kacířští predikanti jsou, aby ještě i ta malá jiskřička katolického náboženství udušena jejich zoufalstvím nebyla, a ježto farář sám také zůstatí nechtěl, presentovala jiného. — V Přitlukách bylo také těžké živobytí pro faráře Jana Vogla: stěžoval si, že ho správce lednický pronásleduje a že se tam vetřel nájemník do stáda Kristova. Kardinál zastal se proto faráře u Maximiliána z Liechtenštejna, pána správcova, aby faráře chránil a důchody jemu dával. — Ani u bohaté Anny, manželky Karla z Liechtenštejna, paní na Úsově, Plumlově a Prostějově nebylo kněžím dobře. Kardinál poslal na Úsov o sv. Jiří 1602 za faráře Františka Birsiusa, ale ten se vrátil, že tam farář nemůže býti živ ze skrovných důchodů a prosil za jiné místo. Kardinál přimlouval se tedy pro něho o nějaký fedrunk, při nejmenším o stravu na zámku, sice že by ho musil jiným místem opatřiti.⁶⁸⁾

Když farníci dovolovali si proti svým farářům, co nebylo slušno, zastával se kardinál svých kněží účinně. Tak v Húzové, kde obyvatelé projevili se odpornými jeho nařízení a faráře neposlušali, poroučel 3. července r. 1603, aby v kostelních a náboženských věcech k faráři poslušně se měli, nebo aby na den 8. července dva z rady a dva z obce do Kroměříže s plnou mocí se vypravili. Kdyby neuposlechli, měli býti dáni do vězení.⁶⁹⁾ — Když v Brně městská rada dala o vánocích 1602 výpověď faráři u sv. Jakuba Janu Chenetiovi, protože se dotekl na kázání pití vína, vyslechnuv strany, uznal kardinál, že rada té moci nemá; měli na kardinála vznésti, mají-li co proti němu, nebo kdyby byl proti nim kázal.⁷⁰⁾

Tím více si ovšem dovolovali nekatoličtí páni. Také proti nim důrazně ozýval se kardinál, háje svého práva. Když něco později r. 1607 oficiál biskupský Wacker psal Oldřichu z Kounic, aby jeho poddaná konsistoři odpovídala v příčině slibu manželského, dal pán odpověď vpravdě posměšnou a potupnou na znamenité zlehčení práva duchovního. Kardinál dopsal tedy, že ku právu duchovnímu náležeji netoliko lidé prostého řádu, nýbrž i osoby stavu panského a rytířského.⁷¹⁾

⁶⁸⁾ Kroměřížský archiv, kop. 36, fol. 30, 36, 65; Parochialia lit. H. — Sbírka Bočkova č. 9094.

⁶⁹⁾ Kroměřížský archiv, Parochialia lit. H.

⁷⁰⁾ Ludwigs Chronik, I. c. 90.

⁷¹⁾ Kroměřížský archiv, Volná akta 1607-I.

Bylo se stavěti proti nepřízni doby i lidí, ale přece činilo náboženství katolické nepopěrné pokroky. Konverse nekato-liků množily se zvláště v městech,⁷²⁾ účast na církevních slavnostech stávala se hojnější a slavnější; náboženství katolické vstupovalo do popředí. Účinným prostředkem ve službě jeho stávaly se jezuitské missie, jimiž celá panství přiváděna byla na katolickou víru. R. 1600 pokračováno bylo v missiích na velko- meziříčském panství Ladislava Berky se zdárným úspěchem, neboť příštím rokem stali se na panství skoro všichni katolíky. Vedle missií vizovských zahájeny byly také na brumovském panství Jana Kavky z Říčan, na němž byla 2 městečka a 30 vesnic; farnost brumovská stala se zase katolickou r. 1603. Také jinde vracely se do církve celé osady.⁷³⁾ V Olomouci a Brně netrpěli se luteránští učitelé; na rozkaz císařův musili býti učitelé aprobováni kardinálem.⁷⁴⁾

3. Bouře Bočkajovců. Jednání císařovo o pomoc. Liknavost v obraně Moravy. Vpády na Moravu. Pomoc česká a slezská. Úspěchy vojenské v Uhrách. Příměří a jednání o mír. Smutný stav vojska; jeho propuštění. Nová pomoc česká. Plenění země a obtíže s vojáky. Mimořádné pomoci na válku. Pokořující mír vídeňský. Smutný stav země.

Neurovnané poměry politické i náboženské na Moravě dávaly podnět k novým zápasům, země byla ochuzena a zadlužena zvláště stálým velikým nákladem na válku s Turky. A zase valila se nebezpečná bouře z Uher. V říjnu 1604 vystoupil Štěpán Bočkaj, jsa nástrojem uherského protestantského odboje, proti císaři a brzy počal náhlými úspěchy ohrožovati panství císařské v Uhrách a bezpečnost zemí koruny české, zvláště Moravy.

Císař za nebezpečí daleko většího nežli kdy prve snažil se zjednatí si podklad k možnému zakročení a bránění se: pomoc peněžitou na vojsko. Berně na sněmích svolované mu nedostačovaly, a proto pomýšlel na všeliký způsob, jak by domohl se peněz jak od papeže a španělského krále, tak i doma.

⁷²⁾ R. 1600 vrátily se do církve také manželky Karla a Maximiliána Liechtenštejna (Schmidl, I. c. 234).

⁷³⁾ Schmidl, I. c. II. 236. 262, 264, 271, 301—306. 307, 341, 342, 377.

⁷⁴⁾ Ludwigs Chronik, I. c. 96.

V Římě jednati nabízel se mu sám kardinál Dietrichštejn. Na znepokojující zprávy o těžké nemoci velikého příznivce a dobrodince svého, papeže Klimenta VIII., oznámil císaři hned v únoru 1605, že by chtěl do Říma. Císař napřed namítal, že by nebylo vhodné, aby byl nepřítomen v době, která budila tolik obav, ale potom úmysl kardinálův schválil a chtěl cesty jeho použití, aby jednal o některých záležitostech ve prospěch císařův.⁷⁵⁾ Když pak se roznášela předčasná zpráva, že papež již zemřel, psal císař 2. března kardinálovi, aby nechal všeho a jel do Říma k volbě papežově.⁷⁶⁾ Zvláštním kurýrem dával kardinálu na vůli, buď aby dojel ještě napřed do Prahy, nebo aby jel kratší cestou přímo do Říma. Kardinál hned jel do Prahy, kam dojel 7. března, a obává se, aby audience jeho nebyla jak obvykle zase odkládána, vzkázal císaři, že si přišel pro jeho rozkazy, a že by bylo dobře, kdyby mu uloženo bylo jednati o pomoci peněžité; pro případ pak, že by zpráva o smrti papežově byla lichá, aby příchod jeho do Říma nebyl nápadný a nelibý, aby se uvedlo, že přijíždí blahopřáti papeži k uzdravení. Ale kardinál nadarmo se dožadoval audience i rozkazů císařových. Vzkázal tedy sekretáři Barvitiovi, že by s ním rád mluvil. Dostal odpověď, že ho najde ráno o 8. hodině u kapucínů. Kardinál pohněván odpovědí, kterou měl za výraz nevážnosti k sobě, odjel 8. března bez listu císařova do Říma.⁷⁷⁾ Tam zatím skutečně zemřel 5. března 1605 Kliment VIII. a za nástupce jeho zvolen 1. dubna Lev XI., jenž však již 26. dubna zemřel. Z konklave vyšel pak 19. května Kamil Borghese, jenž přijal jméno Pavel V.

V Římě vyjednával kardinál Dietrichštejn o pomoc pro císaře. Nepotkával se s neochotou, ale poukazovalo se na nemožnost, nebylo peněz, příjmy a důchody byly vyčerpány. Litovalo se nemocného císaře, byla soustrast nad ubohým a nešťastným stavem království a zemí jeho, obávali se velikého nebezpečí z tehdejších bouří — ale dodávalo se, že za takové bídě o peníze sám papež utrhuje si od úst, aby mohl poslati císaři malou pomoc. A přece donesl kardinál 6. června do Prahy radostnou zvěst, že papež kloní se k tomu, platiti jeden

⁷⁵⁾ Vatikánský archiv, Borghese III. 84 a, fol. 305.

⁷⁶⁾ Kroměřížský archiv, originál; kopie v mikulovském Rodinném archivě, svaz. 342.

⁷⁷⁾ Vatikánský archiv, Borgh. III. 84 a, fol. 245.

pluk německých vojáků. Císař chtěl a žádal sice o větší pomoc, a jeho ministři přáli si raději peněz než vojska, ale Giacomo Serra, papežský komisař v Uhrách, byl pevně rozhodnut sebrati 3000 pěších a nabídnouti je jménem papežovým císaři. Na větší pomoc naléhal také kardinál Dietrichštejn, dovolávaje se, že u velikém nebezpečí je celá jeho diecése.⁷⁹⁾

Za to v Římě toužil papež po tom, aby císař ustanovil svého nástupce v Čechách a Uhrách, jak to již arciknížata navrhovali poslední naději v papeže skládající. Než k tomu císař nikdy se odhodlati nemohl.⁸⁰⁾

Co se v zahraničí jednalo o pomoc, snažili se doma stavové moravští učiniti vážná opatření proti nepříteli; na obecném sněmě ve Vyškově zahájeném 1. března 1605 povolili veliké berné, slíbili sebrati zemskou hotovost dvacátého, desátého i pátého člověka, ale jen na hranice, zase jednali o defensi Čech, Moravy, Slezska a Lužic proti nepřátelům, — ale všecko to dalo se líknavě a bezstarostně, jako by skutečné nebezpečí Moravě ani nehrozilo. Pomezní hrady v Karpatech nebyly řádně opatřeny, průsmyky do země nebyly zasekány ani tehdy, když již hajduci plenili nejbližší uherské Slovensko.⁸¹⁾

Zemský hejtman Karel z Liechtenštejna za patrného nebezpečí Moravy svolal ke dni 27. dubna 1605 do Brna obecní sjezd, na němž usnešeno prositi císaře za pomoc a ochranu a hledati ji také u stavů českých, slezských a lužických, ale jak zaříditi obranu země, ještě odkázáno ku příštím sjezdu. Jen některé posádky byly po městech a hradech jihovýchodní Moravy, ale průsmyky karpatské zůstávaly neobsazeny, když již uherští povstalci oblehli Trenčín a Skalici.

Začátkem května začaly vpády na Moravu. Dne 1. udeřili povstalci k Uher. Brodu, ale město se obránilo; ves Strání zničena. Na 4. květen přepadli Strážnici, pak zase 5. město vypálili, jen zámek nebyl dobyt. Dne 8. května přitáhli k Rohatci, Lanžhotu, Bilovicům, všude pálili osady, lidi vraždili nebo jímali a za otroky prodávali. Když 9. května marně

⁷⁹⁾ Tamže, Borgh. I. 926, fol. 2; II. 152, lett. 12; II. 328, fol. 136.

⁸⁰⁾ Tamže, Borgh. I. 926, fol. 5. Císař aby strásl takový nátlak, vvslovil se snad, že odstoupí. Tomuto úmyslu měl se však vši mocí postaviti na odpor nuncius papežský u dvora císařova. (Borgh. I. 926, fol. 10.)

⁸¹⁾ Kameníček, Vpády Bočkajovců na Moravu, ČČM 1894 — jedná obšírně o této době; na spis tento odkazují. Rovněž Kameníček: Zemské sněmy I. c. II. 367—391.

dobývali zámku strážnického, rozjeli se odtud pak až po Zlín a pálili města, městečka i vesnice: předměstí veselské, ostrožské, Hluk, Lípov a jiné vesnice lehly popelem. Záplava ohňů rozlila se po zemi až k Holešovu; dne 14. května zapálen byl Bzenec. Vojsko stavovské bylo v Uher. Hradišti, a byl u něho zemský hejtman, jenž tam také stavy na 15. květen svolával, ale nic podstatného se proti nepříteli nepodniklo; jen u Skalice strhla se krvavá potyčka 19. května.

Řádná obrana zemská zařízena byla teprve na této schůzi pánů a rytířů. Nejvyšším generálem nad moravským lidem válečným ustanoven byl Karel z Liechtenštejna, jenž však nesměl vypravovati lidu toho nikam za hranice zemské bez povolení osob jemu přidělených. Značnější vojsko stavovské bylo jen v Hradišti. Nebylo však u něho ani kázně ani řádu; denně vojáci utíkali, a kteří neutekli, nebyli k ničemu, leda jen aby krajinu plenili a drancovali hůře než nepřítel; ovšem žold jejich se jim řádně neplatil. Kozáci a Valoni, jež také stavové najali, nezadali ukrutností a touhou po kořisti nepříteli. Všeho vojska bylo 500 arkibuzírů a 7 praporců pěších s malým počtem kozáků. Dle toho vypadala obrana země. Průsmyk hrozenkovský nebyl vůbec hájen, jen k vlárskému průsmyku k Brumovu poslána část vojska, a jiný oddíl k řece Moravě a k Dyji i do okolí Státnice.

Bočkaj a stoupenci jeho hleděli získati pro sebe stavy moravské a nejvlivnější osoby z nich,^{*)} ale nadarmo. Hrozili tedy zemi úplnou záhubou a opravdu pokračovali v díle zhouby. Dne 26. května vtrhli od Skalice na Moravu a poplenili opět krajinu až ke Zlínu a Malenovicům; jiný vpád podniknut byl do okolí brumovského a země popleněna až k Fulneku a Holešovu. Dne 30. učiněn útok na Strážnici a Veselí, v Derfli u Hradiště zajato a pobito bylo v kostele mnoho set lidí. Zlín byl vypálen 31. května, téhož dne ohněm zkaženo předměstí Uh. Brodu; daleko zajižděli hajduci do ubohé země a všude nesli zkázu a zhoubu. Dne 1. června mezi Strážnicí a Rohatcem zmocnili se přechodu přes řeku Moravu, Hodonína sice nedobyli, ale daleko na sever a západ k Hustopeči pronikli; Kyjov vypálili i s dvanácti blízkými vesnicemi a chtěli udeřit ke Slavkovu a Brnu. Než postavil se jim Vilém Popel a Jiřík

^{*)} Žerotín poslal Bočkajův list císaři a neodpověděl na list Michala Czobora, vůdce Bočkajova.

z Hodic, porazili je a zahnali přes Moravu ke Skalici. Ale proto neustávaly zájezdy a vpády Bočkajovců, ano přibíraly ještě na síle, hlavně v okolí Brumova, Uh. Hradiště, Rohatce a Hodonína, ale také hluboko v zemi vypáleno bylo již tenkrát městeček a vesnic asi 50, odehnáno na 1000 kusů dobytka a nešetřeno nikoho. Dne 10. června jali se Uhři dobývat Uh. Brodu, ale byli překvapeni jízdou Holicovou a zahnutí; nicméně když jeli od Brodu, pálili kde co ještě zůstávalo, dobytek brali, ano obořili se i na Nový Světlou, jehož však nedobyli. Hned pak 14. června vpadli zase u Rohatce na Moravu, páchali veliké násilnosti, ale u Kurdějova bylo jich drahně zbito jízdou Křištofa Teufla.

Morava nebyla nikterak připravena, aby stálým a silným vpádům nepřátelským čelila. V zemi byl naprostý nepořádek, nebylo ani peněz, ani většího řádného vojska, ani střeliva. Zemský hejtman Karel z Liechtenštejna dokonce obával se, aby snad na svých loupeživých zájezdech nepronikli Uhři Moravou do Čech až ku branám Prahy. Morava byla až potud v těch trudných dobách odkázána sama na sebe. Císař na žádosti o vojenské pomoci a o peníze odpovídal jen, ať si země pomohou samy, on že jim pomoci nemůže. Rozvrácená vláda jeho skutečné pomoci nepřinášela; jen osnovaly se všelike záměry, které narážely na překážky, budily nedůvěru a zděšení. Vypůjčovaly se peníze u bohatých pánů, — u Václava Nekše z Landeka měl jednati z rozkazu císařova kardinál o půjčku 50.000 zl. — a připadlo se zase na kláštery. Skutečně byly kláštery moravské kardinálem, Karlem z Liechtenštejna a podkomořím Janem Mošem přivedeny k tomu, že povolily mimořádnou daň: opat hradišský 1500 tol., loucký 1000 tol., zábrdovský 1000 tol., převor svatotúmský 1000 tol., probošt rajhradský 300 tol. Ale nemohly pak obnosů těch zaplatiti.⁶³⁾ Hotové pobouření způsobily však v Římě zprávy, které se roznesly v červnu: že císař, aby nabyl peněz, prodá statky církevní a udělí náboženskou svobodu. Nechtělo se tam tomu ani věřiti a usuzovali, že by tím stal se císař otrokem heretiků, a snažili se, aby se císař vybavil z nekatolických rad. Doufali, že nepovolí svobody náboženské, ale byli také odhodláni, bude-li třeba, pohroziti, že nejen papež přestane podporovati

⁶³⁾ Kroměřížský archiv, Volná Akta 1605-IV, 1606-IV.

cisaře, nýbrž i druzí katoličtí panovníci, a připomenouti, že za Pia V. hrozilo se Maximiliánu II. složením s císařství pro podobnou příčinu.⁸³⁾

Na peníze od císaře nebylo naděje, a vojsko jeho, rejtaři Kristofa Teufla, který přijel až ze Sedmihradu, a jež rozmnožití měl na útraty země na 1000, jízda hr. z Thurnu o 1000 koních a pěší válečný lid Adolfa z Althanu, s nímž ležel u Znojma a Mor. Krumlova, nebylo zemi k valnému prospěchu, nýbrž spíše na postrach a obtíž, a příliš brzo ozývaly se hlasy, že vojáci ti provádějí na poddaných moc a kvalt. Tak tíha války spočívala v první řadě na Moravě samé. Proto podle usnesení sjezdu hradištského svolána zemská hotovost dvacátého a desátého člověka a 14. června rozepsána válečná berně po celé Moravě. Od poslání pátého člověka bylo upuštěno. Ale zase provádělo se všechno nadmíru líknavě a nepořádně.⁸⁴⁾

Avšak již očekávala se pomoc z Čech od stavů a ze značného vojska jízdného i pěšího knížat a stavů slezských, s nímž potud nečinně ležel kníže těšínský při hranicích zemských, vypravovaly se konečně také jednotlivé oddíly na Moravu; 10. června ubytovalo se 400 slezských knechtů v Přerově a pak u Vyškova; ale počínali si jako v nepřátelské zemi a vyplnili tak okolí, že poddaní musili býti od daně osvobozeni po několik let.

Z Čech bylo v druhé polovici června posláno na Moravu 10.000 jízdy i pěších, ale jak tato pomoc, tak i slezská určena

⁸³⁾ Vatikánský archiv, Borghese II. 157, fol. 9; I. 926, fol. 22; II. 157, fol. 18.

⁸⁴⁾ Náznorně viděti z toho, jak se dalo na panstvích kardinálových. V červnu svolával kardinál many i poddané pod svůj praporec, na něž práva si hájil i uhájil. Již 1. června poroučel desátého i dvacátého člověka z panství hukvaldského vypraviti do Kroměříže, kam se mělo také odebrati oněch sto osob z Hukvaldů, kteří byli před tím poslání na pomoc p. Janu Vilímovi z Žerotína k Val. Meziříčí. Manům kázal 18. června, aby každý osobně jízdným válečným způsobem s dvěma koněmi s desátým člověkem do dvou neděl dostavil se do Kroměříže pod praporec kardinálův pod neláskou jeho a ztracením všeho statku manského. Ale mnozí manové se zpěchovali, pročež 18. června měl kardinál praporec rejtarů hrubě slabý, ale posílal jej přece k Hradišti p. Hodickému. Sám mnil teprve 18. července odjeti z Kroměříže se svými many. Do svých služeb přijal tehdy kardinál Abrahama Sokolovského ze Sokolova a na Čechovicích, podstarostu osvětského, s kompanií rejtarů kopinsků v 60 koních k obraně císaře a vlasti. — Z hůzovského statku vypravený desátý člověk na větším díle zběhl a utekl, a místo nich nebyli druzí ještě ani 19. července doplněni. Ani kardinál neměl na vojáky peněz; byl nucen při všech svých poddaných duchovních a světských pohledávati o jistou pomoc buď od peněz, vina neb obilí, a měla to býti půjčka pod dostatečné ujistění. Poddaní skutečně odváděli dvanáctý groš do komory kardinálový. (Kroměřížský archiv, kop. 37. fol. 30, 31, 34, 38, 55, 56, 57, 58.)

byla jen pro Moravu na obranu hranic a to na tři měsíce, kdežto úmyslem Karla z Liechtenštejna bylo netoliko vyhnati povstalce z Moravy, nýbrž také učiniti vpád do Uher a popleniti tam zemi při hranicích moravských, aby tak nepřátelé pro nedostatek zásob a potravy k hranicím nemohli se přiblížiti. Nadešlo proto jednání se stavy českými, aby jejich pomoc také jinam za hranice moravské směla táhnouti a zatím zastavilo se české vojsko v Brně. U města také táborilo vojsko moravské, ale nebylo mezi ním kázně; hotovost zemská nebyla ještě ani přehlédnuta. Než také v českém vojsku vzrůstala se nekázeň, protože vojákům nebyl placen žold; proto chtěli táhnouti z Moravy do Čech přímo ku Praze. Tisíc jezdců ujelo veliteli nad českým vojskem Adamovi ze Šternberka ke Králové Hradci a jiných 500 jezdců pana Volfa z Vřesovic hrozilo odjeti co nejdříve k Táboru.

Zatím Morava ještě po celý červenec vydána na pospas uherským povstalcům, kdežto oddíly vojska moravského a slezského na svých vpádech do Uher nedocílily výsledkůžád-
ných. Jen vypálili koncem června polovici Skalice a mohli se města snadno zmocniti, ale nechali tak a vrátili se. Pozdější vpád černých rejtářů slezských ke Skalici měl žalostný konec. Za to Tataři a hajduci koncem června poplenili jižní Moravu a Rakousy, při čemž Tvrdonice, Hrušky, St. Břeclav a Lanštorf nejvíce utrpěly, 9. července spálili Velkou, 12. vypáleno bylo u Hodonína osm vesnic, hlavně Prušánky a Čejkovice; o dva dny později vypálili Hodonín a pak rozjeli se ve dvou oddílech pálit a plenit k Uh. Hradišti a až k Divčím Hradům. Dne 23. července opět plenili u Břeclavy, a jiný oddíl přepadl panství světlovské. Vypálena byla Komna, plněno v Bojkovicích, Krhově, Bzové, Záhorovicích, Nezdenicích, Šumicích, Bánově, a hned po pěti dnech pálilo se u Rohatce, Strážnice, potom učiněn zájezd až k Bzenci a zase na panství světlovské až k Veselí.

Tehdy bylo české vojsko již u Strážnice, kde konečně 1. srpna spojilo se s ním vojsko moravské od Hradiště i císařské, a všecko, jehož bylo prý 18.000, jalo se 3. srpna dobývati Skalice, již vyplněné zmocnilo se 6. srpna.⁵⁵⁾ Potom

⁵⁵⁾ Vatikánský archiv, Borghese II. 316, lett. 7. Výtky činěné zemskému hejtmanu Karlu z Liechtenštejna (Kameníček, I. c. 386), že mnohá velmi po-
dezřelá opatření učinil, jsou nedůvodny; naopak kardinál Dietrichštejn žádal
pro něho pochvalné uznání papežovo.

dobyli Braniče a vzdali se Plavče i Šaštín. Vojsko moravské oplácelo pak nepříteli pleněním země. Uhři ovšem navzájem, jak jen mohli, také ještě vpadali na Moravu, pronikali až k Uh. Hradišti, lidi zabíjeli a do otroctví jímali.

Než tyto úspěchy vojska proti povstalcům pozbývaly brzy ceny. Vojsko nechtělo v poli trvati, protože nebyl mu placen žold.⁶⁶⁾ Z té příčiny obecně pocítovala se nemožnost udržeti v poli na dlouho velké vojsko. Na všech stranách chyběly peníze. Sám kardinál Dietrichštejn žádal 6. srpna papeže o pomoc pro biskupství olomoucké a pro sebe a 26. srpna opakoval tu prosbu dovozuje, že nemůže vydržovati a platiti své vojsko, a proto prosí, aby si papež vzpomněl na něho, když něco bude uprázdňeno, aby mohl užiti milosti papežovy, jak druzí kardinálové užívají. Na Moravě je největší bída, a kardinál by nechtěl dnes nebo zítra býti přiveden do nutnosti žebrati; podle jeho zdání nezměrné takové obtíže zasluhují jakési náhrady a odměny.⁶⁷⁾

Kdežto v zemích viděla se nezbytnost ukončiti již smutný válečný stav a touha po míru pronášela se vždy hlasitěji, ovládalo císaře jiné mínění. Spoléhal, že se mu přece dostane větší pomoci na válku, a že nebude museti ujednatí pokořujícího míru. Ještě byla naděje na pomoc od papeže. Když totiž začalo se v srpnu vyjednávati o příměří a mír, pozvědali Uhři požadavek, aby udělena byla náboženská svoboda, a aby obmezeno bylo panství císařovo ve prospěch Bočkajův; proti takovým ústupkům vyslovil se však rozhodně státní sekretář apoštolské stolice kardinál Valenti, ježto by byly zá-

⁶⁶⁾ Smutnými doklady jsou listy kardinálovy. Dne 4. srpna psal pánům z kapituly, že již přes měsíc svým vojákům měsíční jejich služby neodsílají, takže ubozí vojáci nemajíce sobě zač koupiti, kolikráte za dva i tři dni nic nejedí, takže mnozí již v nemoc upadli; aby se jim tedy hned zadrželá služba odeslala a ještě po jednom tolaru na každého vojáka aby poslali; po dvou nedělích že budou všichni vojáci domů navraceni. Dne 10. srpna psal pak hejtmanu na Hodoníně, že 12 osob ze statku manského od p. Viktorina z Žerotina tam zůstává a že jim za měsíc zapláceno není, a teď zase že na druhý měsíc bez záplaty zůstávají; kardinál je propouštěl domů a žádal hejtmana, aby se postaral, aby k svému zaslouženému žoldu přišli. — S vojskem neplaceným nebylo ovšem možno v poli obstáti, proto také kardinál rozhodl se propustiti je domů a raději najati do svých služeb Valony; psal 24. srpna manům, kteří své koně pod jeho praporcem měli, aby dalších útrat na ně zbaveni byli, že najal místo nich kompanii Valonů ve 100 koních, a že tedy koně počtové manské domů propouští, ale aby každého měsíce slušnou pomoc jim na záplatu učinili; přehlídka jejich byla potom v Kroměříži, kde však měšťané zpěchovali se je vychovávatí. (Kop. 37, fol. 44, 45, 48, 51.)

⁶⁷⁾ Vatikánský archiv, Borghese II. 126, lett. 1.

hubou panství císařova v těch zemích i náboženství katolického, a přímo vyslovil své přesvědčení, že je třeba zbrojit k válce, jejímž předním účelem je zachovati náboženství katolické. Když by tedy za tím účelem dále se válčilo, mohl císař doufat v podporu papežskou. On také stál v první řadě; problematické snahy papežovy spojití všechny panovníky křesťanské na obranu zemí císařových málo si cenil a nerad ji měl.⁸⁹⁾

Ale zase naopak na druhé straně přicházelo se se svůdnými návrhy. Žádalo se od císaře, aby nekatolíkům povolil náboženskou svobodu, a za to mu nabízel pomoc peněžitou,⁹⁰⁾ — než toto pokušení císař odmítl. Nescházelo ani jiných ještě návrhů a rad: aby v 80.000 nebo ve 100.000 tol. zastavil tři kláštery, a za původce té rady pokládal se Karel z Liechtenštejna, o němž se myslelo, že potom asi chce se zmocniti těch klášterů.⁹¹⁾ Poněkud později dokonce mluvilo se, že statky duchovní v království budou zastaveny ve 2.000.000 zl.⁹²⁾ Nestalo se tak, protože těžko by bylo zodpovídati to vůči apoštolské stoličce, ale přece zůstalo se na tom, aby se od klášterů žádalo dalšího příspěvku. Od kroku toho neodvrátila císaře ani skutečnost, že kláštery pro nemožnost dřívější mimořádné daně nezaplatily. Kardinálovi uloženo, aby s nimi jednal, aby uvolené peníze bez odkladu daly. A aby byla „rovnost“ mezi kláštery, chtěl císař, aby také ostatní kláštery přispěly; měl tedy kardinál jednati ještě s opatem velehradským, proboštem u Věch Svatých v Olomouci, na Hradišti nad Znojmem a v Nové Říši, s převorem kartuzie olomoucké, s abatýší kláštera Králové v Brně, s abatýší ve Znojmě, Tišnově, a u sv. Kláry v Olomouci.⁹³⁾

V úmyslu na válku chtěl císař a po jeho vůli také arcikníže Matyáš, aby vojsko české i moravské zůstalo ještě v Uhrách, a aby přispělo pomocí Prešpurku, neboť se roznášely zprávy, že spojili se Turci s povstanci a k městu táhnou. Než třebas byla pravda, že Prešpurk je nejdůležitějším místem, a bude-li ztracen, že nepřítel obdrží všechno, nebylo možno

⁸⁹⁾ Tamže, Borghese I. 926, fol. 33; II. 157, fol. 39.

⁹⁰⁾ Tamže, Borghese I. 926, fol. 37.

⁹¹⁾ Tamže, Borgh. II. 167, lett. 2, 23, 33.

⁹²⁾ Tamže, Borgh. I. 929, fol. 73. Kardinál Dietrichštejn měl brániti veškerou svou autoritou zboubě, která by z toho vzešla.

⁹³⁾ Kroměřížský archiv, Volná akta 1605-IV.

přiměti Moravany, by drželi Prešpurk.⁹³⁾ Vraceli se v srpnu domů, a nechali u Skalice jen něco málo vojska, jemuž byl dlužen žold kolik měsíců; celý kraj tam byl vypleněn a nebylo řádného zásobování. Nespokojenost, nesvornost a zmatek byl nekonečný, zvláště mezi Čechy a Moravany vypukly třenice, že marno bylo něco dobrého očekávat.

Za takového stavu věci přibyli 9. září do Prahy kardinál Dietrichštejn a Karel z Liechtenštejna. Oznámili napřed svůj příchod, ale císař ho odmítal, že jest jich na Moravě v takových nebezpečných časech třeba, a že záležitosti, o nichž jednati chtěli, mají oznámiti císaři skrze své vyslané.⁹⁴⁾ Než nicméně oba nedali se odstrašiti ve vážné době, kdy ve vojsku českém a moravském roznohla se nesvornost tak, že vylučovala každý úspěch. Přibyli se zřejmým úmyslem přiměti císaře, aby uzavřel mír. Kardinál sám byl již započal jednati přátelsky o mír se Štěpánem Illyesházem,⁹⁵⁾ předním stoupencem Bočkajovým, a jak sám, tak také Liechtenštejn nabyli přesvědčení, že míru je nezbytně třeba. Karel z Liechtenštejna nabyl zase dřívějšího vlivu; v tísní peněžité půjčil císaři 150.000 tol. a byl opět zavolán do tajné rady císařovy a tam předsedal. Ale přece ani do konce září císař zmítaný mezi válkou a mírem nerozhodl se nijak; návrhy kardinálovy i Liechtenštejnovy k míru směřující nebyly ani schváleny, ani odmítnuty.⁹⁶⁾ Liechtenštejn zůstal v Praze; místodržícím úřadu hejtmanského na Moravě byl Ladislav Popel z Lobkovic. Kardinál vrátil se však 11. října do Kroměříže.

Zatím bylo již smluveno příměří do polovice ledna 1606. A protože docházela českému vojsku tříměsíční služba v poli, vracelo se domů. U Skalice zdrželo se jen do 26. září. Nebylo pro vojáky peněz ani potravin; utíkali z tábora. Bylo ulehčením pro velitele Adama ze Šternberka, že je mohl konečně propustiti; byli již náchylni ke vzpouře, neposlušnosti, loupežení. Zpáteční cestou udělali škody za mnoho tisíc.

⁹³⁾ Vatikánský archiv, Borgh. II. 152, lett. 71, 74. — Dne 10. září 1605 psal arcikníže Matyáš kardinálovi, aby přitáhlo moravské vojsko ke Komárnu. (Kroměřížský archiv, Volná akta 1605-IV.)

⁹⁴⁾ Archiv českého místodržitelství.

⁹⁵⁾ Dne 8. listopadu psal kardinál papeži, že vyjednával s Illyesházem o mír a že domluvili již ústní schůzku, ale nedošlo k ní, protože se Illyesházy omílil nemoc. (Vatik. archiv, Borgh. II. 326, lett. 2.)

⁹⁶⁾ Vatikánský archiv, Borgh. II. 167, lett. 13, 20, 23; srv. Borgh. III. 15 a 1, fol. 150.

Místo tohoto vojska povolili však přece stavové čeští císaři na sněmě začátkem září najmouti na tři měsíce 1500 jízdy a 3000 pěších. Nad tím lidem za generála poručení císařovým ze dne 27. října ustanoven byl kardinál Dietrichštejn a Karel z Liechtenštejna; ježto však tento zemský hejtman nebyl v zemi, měl českou pomoc pod svou správou a řízením sám kardinál. Ale na Moravu došli z tohoto lidu jen rejtaři v polovici listopadu, pěchota docházela teprve v lednu 1606. Zase při tom země mnoho trpěla zrovna jako od nepřítele, takže škody ani nepřestávaly. Na císařské rejтары Teuflovy již v srpnu stěžoval si u císaře jak zemský hejtman tak kardinál, že již drahně neděl v kraji brněnském a nejvíce na gruntech duchovních lidí bijí, vraždí, do domů i komor se vlomují a truhlice vylupují, že již poddaní proti nim se pozdvihli a půtky s nimi sváděli, při čemž bylo drahně lidí i něco rejtarů zabito. Poddaní za těch útisků neposlouchali již poručení svých vrchností a bylo se obávati, aby se neobrátili a neobořili spíše na vrchnosti, nežli na nepřátele. Kardinálovi poddaní na panství modřickém a začanském od těchto rejtarů, a na panství vyškovském, okolo Olomouce a již po celý rok na panství hukvaldském od vojska knížete těšínského tak byli souženi, že mnozí přivedeni byli v chudobu, k zběhnutí a žebratě a neměli již z čeho dávatí kontribucí, berní a platů povinných; na ubožácích se hojili vojáci za žold zadržovaný. Podobně rejtaři čeští brali cestou lidem koně, dobytek i jiné věci.⁹⁷⁾

Moravští vojáci, kteří ještě byli v poli, také proto, že jim od několika měsíců nebylo zapláceno, byli zpurní a netrpěliví a již chtěli se pozdvihnouti a z pole odtáhnouti. U Skalice bylo moravské pěchoty sotva 1500, rejtarů i s kozáky asi do 300; celý kraj tam byl vypleněn; nebylo žádného zásobování, a nad to mezi koňmi byl mor; vojáci nechtěli tam zůstat; jen tolik mohl s nimi kardinál vyjednat, že zůstanou ještě šest dní. Slezáci také tam na větším díle pomřeli a pohynuli, a zbylí také chtěli z pole odtáhnouti. Kardinál za tohoto smutného stavu nevěděl císaři 23. listopadu 1605 jiné rady, než že by nejlépe bylo, aby Skalice, poněvadž se s těžkem

⁹⁷⁾ Kroměřížský archiv, kop. 37, fol. 52, 67, 68. — Za vlkovské nejvýš vyplundrované přimlouval se kardinál patentem, aby je ušetřovali; v Kozlovicích nadělány veliké škody atd. (kop. 38, fol. 1, 2).

bude moci udržeti, a všeliká zlá sběr by se tam zdržovala, byla dokonce zkažena a z gruntu vyvrácena; než nebylo ani prachu k tomu. Holíč, Branič, Šaštín a jiná místa mohla by sice dobře obsazena býti, ale nevědělo se, čím je osaditi nebo čím zásobiti. Pro zimu bylo nemožno v poli setrvati. Začátkem prosince odjeli moravští rejtaři a pěchota také odtáhla; položili se na Moravě, ale každý pán chtěl se jich ze svého panství zbýti; na hranicích uherských zůstalo jen něco rejtarů českých a hrstka moravského lidu, jimž koně pohynuli.⁹⁸⁾

Potřeby moravské oznamoval kardinál císaři po schválních kurýrech; do konce roku 1605 vypravil jich šest, ale nedostalo se mu vůbec odpovědi.⁹⁹⁾ Jízda česká, která 18. února 1606 dosluhovala třetí měsíc, žádala býti propuštěna, ale zase byla obava, že nepřítel vpadne do země. Než byla přece propuštěna; peníze na ni půjčil kardinál¹⁰⁰⁾ a Karel z Liechtenštejna; stavové čeští měli to co nejdříve oplatiti, ale nezaplatili ještě ani v srpnu 1606. Zámky a místa pomezí byly osazeny českým pěším lidem, ale ten měl také v polovici března dosloužiti. Byl potom také propuštěn; po žádosti českých stavů zaplatil mu také kardinál.¹⁾

Jako vojáci měli dost té výpravy, tak také všichni na Moravě. Hradišťané, jimž byl určen do města praporec lidu, nechtěli žádným způsobem ho přijmouti a zavřeli před komisary brány. Ani zakročení místodržícího úřadu hejtmanského Ladislava z Lobkovic nepomohlo; ještě uprostřed února trvali ve své zpouře a útrpnosti. Ani opat velehradský nechtěl žádného lidu vojenského na své grunty. Všude byli vojáci na obtíž: zůstali dlužni nemalou sumu peněz za to, co protrávili, poddaným z chrlického panství i v Uh. Brodě; ve Vizovicích nechtěli knechti chleba jejich pohanečného a ovesného, takže se jim chléb a pivo dodávalo z Kroměříže, ale maso a ryby měli Vizovští dávat, ale nicméně tam vojáci lidi nadmíru šacovali a dopouštěli se útisků. V Újezdě u Sokolnic srazil se pěší lid moravský s poddanými a jeden mušketýr byl zabit;

⁹⁸⁾ Tamže, kop. 37, fol. 67, 78; kop. 38, fol. 4. — Jízda Hodického položila se na vysátém panství mikulovském, pak v okolí Hustopeče, rejtaři čeští byli na panství bučovském (kop. 37, fol. 78, 86). V únoru 1606 rejtaři Rotvicovi byli položeni na panství výškovské. (Volná akta 1606—IV.)

⁹⁹⁾ Vatikánský archiv, Boghesse II. 167, lett. 94.

¹⁰⁰⁾ Půjčil bez úroků; stavům českým psal, že úroků od žádného nebere, aniž jich od českých stavů žádá (kop. 38, fol. 26).

¹⁾ Tamže, kop. 38, fol. 4, 5, 10, — Kameníček: Prameny, 164.

rejtaři p. Hodického dávali vinu, že se nemohou záplaty dočkat, kardinálovi, ač ovšem neprávem, a hrozili, že se položí na jeho statky. Rejtaři Křištofa Teufľa zase hrozili, nebude-li jim zaplacen, že by sobě toho na zemi moravské postíhati chtěli; v zemi byli přes osm měsíců, projížděli ji skoro celou a drancovali.²⁾ Také na slezské vojsko stěžovali si velice stavové. Pro škody od vojáků spáchané zdržovali si páni berně, a tím se hojili.³⁾

Na štěstí jednání o mír, jehož si země toužebně přála, se nerozbilo. Příměří bylo znova prodlouženo do 24. června 1606, a 9. února byly ve Vídni stanoveny podmínky mírové. Podle nich byl císařem v březnu jmenován arcikníže Matyáš gubernátorem uherským, a volena byla poselství zemí k ratifikaci vídeňských úmluv do Prešpurka. Ale třebas byly úmluvy ty pro císaře pokořující, nebyli s výsledky jich spokojeni ani na straně Bočkajové a předložili další požadavky. Nedošlo ani k sněmu prešpurskému, a zase Bočkajovci hrozili vpádem na Moravu a Turci měli znepokojovati země rakouské a štyrské.

Nevědělo se, co budoucnost přinese, a proto, aby byla Morava poněkud zabezpečena, povoleny byly již v lednu na sněmu olomouckém značné berně a vypsána byla zemská půjčka, a v dubnu začalo se v zemích českých a rakouských zase zbíjati. Na Moravě mělo býti najmuto k službě zemské něco pacholků: najímáno bylo po jednotlivých panstvích s nestejným výsledkem.⁴⁾ Byli potom ti pacholci posláni do Skalice, ale v srpnu odtud utíkali, pročez měli býti potrestáni. V červnu usnesl se sněm brněnský, aby se páni obyvatelé ve 14 dnech do Olomouce k mustrunku postavili, a aby každý třicátého, dvacátého i desátého člověka na hotově měli; přehlídka ta byla však odložena.⁵⁾ Na sněmě v červenci povolena byla císaři

²⁾ Kameníček, I. c. 394; Archiv Český XXVII. 525. Rejtaři Teuflovi byli od listopadu 1605 do února 1606 na panství žďárském, pak měsíc u Jihlavy, začátkem března jeli k Telči, Dačicům a Nové Říši, aby tam na zaplacení čekali; na rozkaz císařský odjeli 9. ledna do Čech, a tak se zbavila Morava těchto kobylek. Ale zase byli pak položeni na Moravu do Nového Jičina (Leupold, I. c. 245).

³⁾ Dne 26. listopadu 1605 psal císař kardinálovi, aby si proto berní nezadržoval a jiné stavy také k tomu měl (Kroměřížský archiv, Volná akta 1605-IV).

⁴⁾ Pán hranický dostal jich 300, kdežto na panství hukvaldském bylo jich najmuto jen šest, což měl kardinál za hanbu, ježto mělo se jich tam do 600 dostati.

⁵⁾ Kroměřížský archiv, kop. 38, fol. 67, 70, 71, 84, 91, 112.

také veliká berně i vojsko: 100.000 zl., na 1500 jízdných a 3000 pěších; veliké ty přípravy válečné daly se ovšem také v naději, že mír tím jistěji bude uzavřen a potvrzen, když nepřátelé budou si jich vědomi.

Tehdy byl již domluven 23. června mír vídeňský mezi arciknížetem Matyášem a stranou Bočkajovou, ale ježto téměř ve všem bylo vyhověno požadavkům Uhrů a přáním Bočkajovým, nesl ho velmi nemile císař, jehož ponižoval a pokořoval, a ozývala se nespokojenost s ním u papežské kurie, která viděla v míru záhubu katolického náboženství v Uhrách. Císař nemohl se spráteliti s myšlenkou, že by neměl dále válku vésti, třebaš mu poslové stavů českých z Vídně radili, aby rychle se snažil zjednatí mír také s Turky. Měl již ustanovené vůdce svého vojska, Hohenlohe, Mansfelda, Gaisbergera.

Ale přece nebylo zbyti: nedostatečné prostředky finanční a vojenské, obecná nespokojenost a odpor proti vojákům a bázeň, aby odtud nevypukla revoluce v zemích dědičných, zvláště na Moravě a Rakousích, donutily císaře, že schválil 6. srpna mír vídeňský, ale s výhradou, aby jak článkům o náboženství a duchovním řádu, tak i ostatním tak se rozumělo, aby nebyly na odpor slavné přísaze králově při korunovaci. Stavové a zástupcové zemí koruny české vydali pak 23. září 1606 listinu přiznávací k míru vídeňskému. Potom ujednán také 11. listopadu 1606 mír s Turky v Toroku při ústí říčky Žitvy na 20 let. Pro císaře znamenaly tyto míry teritoriálně ztrátu čtyř pětín Uher, konstitučně znamenaly úplnou autonomii ve správě Uher, národně kladly tuto autonomii do rukou uherských, konečně nábožensky stanovily svobodu náboženskou a bezprávnost jezuitů v Uhrách.⁹⁾

Ani moravští stavové nebyli spokojeni s úmluvami vídeňskými, které se daly bez nich, a jimiž připraveni byli o to, co vlastním nákladem a pomocí Čechů dobyli a posavad drželi (Skalice, Holič, Branič) a domáhali se pořádné náhrady za škody, záruky pro příští doby a náhrady za učiněné náklady. Než nedocílili ničeho kromě písemného slibu, že se stavové uherští k zemím koruny české přátelsky budou chovati a podmínky míru dodržovati. To bylo místo žádaného reversu, že stavové uherští nebudou již podnikati ani vpádů ani útoků na

⁹⁾ ČMM 1914, 320; Kybal: Jindřich IV. a Rudolf II., str. 85.

země koruny české; — při čemž Uhři ještě prohlásili, že nikdy nepřepadli Moravanů, nýbrž naopak, že byly podnikány útoky z Moravy do Uher, a co hajduci učinili, za to že nemohou!)

Když tak pominula válka, smutný jevil se pohled na Moravu. Jak byli v zemi ochuzeni, toho dokladem jest jednání kardinála a císařského důchodního na Moravě, Štěpána Schmidta, v polovici dubna 1606 s kláštery, které posud nesplatily mimořádné daně. Tehdy uvoloval se probošt rajhradský, že 300 zl. složí o sv. Duchu a o sv. Janě, opat zábrdovský o sv. Duchu 1000 zl., loucký o sv. Janě 1000 zl.; opat hradištský se nedostavil a převor sv.-tůmský se vymlouval. Ostatní duchovní s plácem se omlouvali, ale přece uvolili se, že položí: probošt Všech Svatých po 100 zl. o sv. Jiří a o sv. Michale, převor kartuzie olomoucké po 50 zl., probošt novoříšský po 50 zl. o týchž lhůtách. Abatyše kláštera Králové omlouvala se velice nemožností, protože město Hustopeč bylo od kláštera vzato, abatyše znojemská neměla sama nic a musila se těžce almužnami živiti, abatyše tišnovská poukazovala na svou chudobu a nouzi, ale přece povolovala 100 zl. o sv. Michale a 100 zl. o sv. Jiří r. 1607. Převora sv. Anny v Brně odvolávala se na nedávné neštěstí ohněm utrpěné. Probošt z Hradiště nad Znojmem nepřišel. Kardinál podáváje císaři o tomto jednání zprávu, dodával, že celkem se diví, že kláštery za těchto těžkých časů, kdy jejich statky lidem válečným tolik vyssáty jsou, přece tolik dáti mohou, zvláště chudé jeptišky, které sám almužnou podporoval, a prosil, aby to císař uznal. Jak opravdu těžko se klášterům sháněly peníze, poznati z toho, že opat hradištský musil zastaviti dědinu Vážany, aby mohl zaplatiti mimořádnou daň 1500 zl., opat zábrdovský i loucký sobě uložených 1000 zl. vypůjčivali, a ještě ani v září žádný z nich daně té nezaplatil; vyhrožováno jim, neučiní-li tak hned, aby do Prahy jeli, u dvorské komory se ohlásili a tam císařské rozhodnutí o sobě očekávali. Ani převor sv.-tůmský neplatil; upomínán byl pod touž pohrůžkou v červnu, jednáno s ním císařským služebníkem Jiřím Henklem z Donnersmarku, až konečně v září si peníze vypůjčival. Než ještě ani koncem července 1607 neplatil opat zábrdovský a převor sv.-tůmský; poslední lhůtu dával jim císař do sv. Michala 1607. Ale přece nezaplatili ani do července 1609; tehdy se peněz těch domáhal

⁷⁾ Kameníček, I. c. II. 388.

král Matyáš. — V červenci 1606 jednal také císař s preláty a duchovními, aby vyplatili statek oslavanský a dyjákovský, ale ovšem ochuzelé kláštery nemohly to na sebe vzítí.⁹⁾

Jako kláštery tak zemi tížily veliké dluhy, které uhrazovala zase jen novými zápůjčkami; na sněmě brněnském v listopadu 1607 ustanovili si z té příčiny stavové velikou sbírku na splacení dluhů zemských. Země musila vydržovati posádky na dobytých místech uherských a v průsmycích karpatských, živila mnoho cizích vojsk v zemi, která tam po svém hospodařila. Když v září jezdcům Hohenlohovým vykázaný byly byty u Olomouce, pozdvihovali se proti nim sedláci a srocovali se. Ve Šlapanicích stala se zrovna půtka lidí s těmito rejтары.¹⁰⁾

Skoro třetina země byla vypálena a zpustošena; téměř celá její jihovýchodní část byla obrácena v poušť, obyvatelstvo pobito nebo do zajetí odvečeno; ostatek rozutíkal se po horách karpatských.¹¹⁾ Ale také jinde byly veliké škody. Dne 26. července 1606 přimlouvali se stavové na sněmě brněnském, aby nahrazeny byly z pokladny císařské škody, jež způsobila vojska císařská na statcích kardinála, Ladislava Berky, Jeronyma Václava hr. z Thurna, Zdeňka Brtnického, opata louckého, Viléma Zoubka ze Zdětína, Viléma Dubského, Arkleba z Víckova a jiných. Nesčetné pak byly prosby a žádosti, jimiž se domáhala města a poddaní náhrady učiněných škod.¹²⁾ K útrapám všem připojil se pak mor, který se od září na mnohých místech rozmáhal.¹³⁾

⁹⁾ Kroměřížský archiv, Volná akta 1606-IV., 1607-IV., 1609-IV. Kopiár 38, fol. 101, 104, 112, 117. Opat hradištský zastaviti chtěl zprvu ves Svitávku. (Kop. 38, fol. 61.)

¹⁰⁾ Tamže, kop. 38, fol. 119; Volná akta 1606-IV.

¹¹⁾ Záhy však nastalo do popleněných míst valné stěhování chudobného obyvatelstva hlavně z Uherského Slovenska, z Rakous a Švýcar.

¹²⁾ Kameníček, l. c. II. 391. Tak domáhali se náhrady škod Brušperští a poddaní ze Staříče, Chlebovic a Fryčovic, Ostravští, Jaklovští, Přiborští, Klokočovští, Skolníční atd.

¹³⁾ Kroměřížský archiv, kop. 38, fol. 119; Leupold l. c. 248.

4. Řím dovolává se autority kardinálovy ve prospěch náboženství. Kardinál ujímá se u císaře zájmů náboženství katolického. Přehmaty pánů. Péče o spořádanou duchovní správu. Další pokroky náboženské; proti zlořádům se zakročuje.

Když také za válečných oněch let hlavní zájem obrácen byl na obranu země, přece neutuchala péče o náboženství katolické u biskupa olomouckého, kardinála Dietrichštejna, jenž vlivu svého v jeho prospěch používal. Také z Říma byl pobádán, aby účinně svou autoritou bránil všemu, co by církví v zemích českých škodilo; proti návrhům Karla z Liechtenštejna, aby zastaveny byly kláštery a statky duchovní, měl vystoupiti a Liechtenštejnovi předložiti, jakou záhubu jimi připravuje; když pak v březnu 1606 se roznášelo, že prý Liechtenštejn nabízí svobodu svědomí, aby si získal mysl v Kladsku, a z toho se usuzovalo na možnost, že přeje nárokům stavů rakouských a všech ostatních zemí proti svobodě církevní a náboženství katolickému, a že by takovými úmysly mohl nadmíru uškoditi, byl vyzván z Říma nuncius pražský, aby zakročil buď sám, anebo kardinálem Dietrichštejnem, aby byl Liechtenštejn vyveden ze svého omylu, aby se mu ukázala propast, aby byl napomenut sloužiti císaři bez urážky Boha.¹³⁾

Kardinál sám nemoha pro jiné práce a zaměstnání jak v potřebách císařských i zemských a biskupských dohlédati na svá panství, nařídil 4. února 1605 za regenta všech svých panství Benedikta Knauera ze Svitav, kanovníka olomouckého a brněnského, probošta kroměřížského, radu a hofmistra dvoru svého.¹⁴⁾ Tak jsa více volný, hleděl využítkovati všech vyskytlých příležitostí. Aby měl vliv na úřady předních, královských měst, dovolával se 23. května 1606 starodávného obyčeje, když v městech královských měly se úřady obnovovati, že se to dalo vždy s dobrým zdáním biskupů olomouckých, aby hodné katolické osoby do úřadu dosazovali; než kardinál jen první rok, co se stal biskupem, byl o to dobré zdání pohledáván, a od toho času ne; žádal tedy, aby císař poručil podkomořímu, aby před obnovou úřadů dobré zdání kardinálovo slyšel a následoval.¹⁵⁾

¹³⁾ Vatikánský archiv, Borghese I. 926, fol. 73, 114.

¹⁴⁾ Kroměřížský archiv, kop. 37, fol. 12.

¹⁵⁾ Tamže, fol. 37.

Aby zabránil útisky katolických kněží, obracel se kardinál přímo na císaře. Dne 23. května 1606 oznamoval mu, že r. 1604 Ladislav Berka, jako poručník a opatrovník statků Pertolda Bohobuda z Lipého, dosadil s dost velkou prací do Hostěradic a Dyjákovic, vybuda predikanty, pořádné kněze katolické za faráře, ale že teď se odtud vybývají a vyhánějí a místo nich predikanti se přijímají a dosazují. Žádal proto císaře, aby Pertoldovi Bohobudovi poručil, aby kněží katolických ze svých far ztisknouti nebo zháněti nedal, než je na nich pozůstavil a i na jiné fary své pořádné katolické kněze, vybuda heretické predikanty, přijímal a choval.¹⁶⁾ Z nařízení císařova byli tam skutečně dosazeni faráři katoličtí, ale pokoje neměli: Z Hostěradic vybyl pan z Lipého farář ještě r. 1606 a dosadil tam predikanta, a dyjákovský farář Vavřinec Ginzel byl nerad trpěn; stěžoval si kardinálovi, že se jím farníci ve věcech duchovních řídit, spravovati a v poslušnosti státi nechtějí, že se mu překážka v úřadě jeho děje a že se nad ním žádná ochrana nedrží. Kardinál dopsal r. 1607 v té věci pánu z Lipého, aby podle své přípovědi učiněné p. kancléři království českého nad tím knězem ochrannou ruku držel a poddaným svým nařídil, jím se řídit. Než pán z Lipého byl tím uražen a odepsal zase, jaké stížnosti sobě i na místě poddaných do něho pokládá, a že ho od sv. Jiří 1607 na té fáře míti nechce. Stížnosti páně byly, jak kardinál dokládá, dosti malé a jak již proti nemilým osobám bývají obvyklé, pročez žádal kardinál pána, aby faráře ještě déle na té fáře nechal, aby nebylo třeba císaře tím zanáseti; kdyby však nechtěl ho tam nechat, že kardinál nepomine faráře opatřiti poctivým místem. V tom případě aby pán presentoval kardinálovi nějakého kněze ke zkoušce a investituře; neměl-li by však nikoho, aby časně oznámil, a kardinál že by chtěl tu faru opatřiti knězem hodným, pobožným a pokojným. Zůstal tedy ještě farář Ginzel, ale pán proti němu již nepřestal; 30. května 1607 stěžoval si kardinál skutečně císaři, že se vytisknouti chce farář z Velkých Dyjákovic a usiluje se dosaditi zase heretický predikant, a prosil, aby to nebylo dopuštěno. A farář znovu žaloval kardinálovi, že se mu v kostele stal „kvalt“, že mu nemálo věcí pobráno a klíče od kostela odňaty, a že dosazen byl tam kazatel nemající svěcení od bi-

¹⁶⁾ Archiv českého místodržitelství.

skupa, načež kardinál opět 8. června 1608 prosil, aby to císař přísným nařízením přetrhнул. Císař poroučel tedy 23. října místodržícímu úřadu hejtmanského, nejv. sudímu a hofrychtýři, aby obeslali obě strany, kardinála a Pertolda a aby panu z Lipého poručili, aby kardinálovi nesahal ve správu duchovní, aby nepořádné kněze ze svých far zase vybyl a na ně ty, které pro víru vytiskl, ihned dosadil. Než podle všeho pán z Lipého poručení císařského nedbal.¹⁷⁾

Také jinde hleděl kardinál uhájiti míst katolických kněží. Paní Kateřině Mincenty z Mincentu a na Slavičíně poslal kardinál po Matěji Šamborovi, jenž se stal děkanem kroměřížským, za faráře koncem roku 1604 Ondřeje Porucia, aby farníci nenesli zkrácení ve službách božích a aby nějaký samorostlý k zavedení duší lidských od paní nebyl přijat. Ale paní ho nechťela. Kardinál tedy, nevládaje se v právo její kolátorské, poroučel jí 5. ledna 1605 jako pán manství, aby Ondřeje za svého faráře měla a lidem svým také to poručila, jinak aby do dvou neděl do Kroměříže přijela, poručenství se spravila a dalšího rozhodnutí očekávala. — Pánem na Kunštátě stal se protestant Štěpán Schmidt z Freihofen; zároveň s panstvím byla mu prodána od zemského hejtmána Karla z Liechtenštejna také fara, ale s podmínkou, aby tam nechal faráře, pokud by zůstati chtěl. Ale již v únoru 1606 stěžoval si farář kunštátský Valentin Sulla na příkoří, že se mu desátek zadržuje, kalichy k službám božím se mu odpirají a zbraňují, že se všeliké potřeby ke službám božím nezaopatřují, že se mu od bludných predikantů překážky v úřadě jeho dějí, a že se mu fara od příštího sv. Jiří vypověděla. Pan Schmidt odpověděl zase obviňováním faráře z veliké nebedlivosti jak při kostele tak i na rolích farářských, kterých nevzdělával, takže dokonce zpustly, a přidal ještě, že má na faře podezřelou ženu. Kardinál poroučel na to faráři nápravu, aby při kostele pilnějším byl, rolí si hleděl a ženu, byla-li by podezřelá, odpravil, ale zakazoval mu opouštění faru, aby tam heretický predikant nebyl uveden; nemohl-li by však tam zůstati, aby se před kardinála dostavil a řekl, proč tam zůstati nemůže. A důvody jeho kardinál uznal. Sulla stal se farářem ve Slatěnicích ještě r. 1606.¹⁸⁾ — V Klimko-

¹⁷⁾ Tamže; Kroměřížský archiv, kop. 38, fol. 3, 62; Parochialia lit. D.

¹⁸⁾ Kroměřížský archiv, kop. 37, fol. 1; kop. 38, fol. 32, 43.

vicích bývali vždycky katoličtí kněží, když však se stal pá-nem toho statku Jan starší Vlček z Dobré Zemice a z Hul-čina, vybyl katolické kněze a faru osadil heretickými predi-kanty. Proto prosil kardinál 1. dubna 1607 císaře, aby poručil hejtmanu knížectví opavského, aby z úřadu svého opatřil, aby kacířští predikanti se vybyli a fara osazena byla pořádnými kněžími katolickými.¹⁹⁾ — V Bohuchvalově a Vojnovicích na Opavsku vystavěl rytíř Karpar Střela katolické kostely; ale nápadníci jeho statku uvedli potom do nich predikanty; proto kardinál prosil 1. dubna 1607, aby byly vráceny zase jeho jurisdikci.²⁰⁾ — Rovněž v Ostrově choval Václav z Radostína a na Ostrově predikanta, poddaní však kardinálovi ze žďár-ského panství, kteří tam byli přifařeni, nevydávali mu de-sátků a sýrů. Když p. Václav se toho domáhal, odpověděl mu kardinál 21. září 1607, že jim toho nemůže poručiti, pro-tože jsou ustanoveny pro pořádné katolické kněze; bude-li takového chovati, jehož by kardinál za hodného uznal, že rozkáže desátky vydávati.²¹⁾ Potom však ustoupil od tohoto stanoviska nesprávného podle zřízení zemského.

Stížností farářů do pánů podací a do poddaných bylo pořád dost a dost. R. 1605 stěžoval si farář charvatský Vin-cenc Wamsius, že mu poddaní hraběte Salma desátky za-držují a že mu něco rolí a luk od fary odtrhli; roku potom-ního farář v Hrádku Rejchart Alman na gruntech Ladislava Berky žaloval, že se mu náležité mzdy nedostává; farář z Velkých Petrovic utíkal se ke kardinálovi, že se mu pán Jiřík z Rejzvic i jeho čeládka do služby kostelní vtírají, že mu pán v úřadě jeho farářském dává „ordnunk“ a činí mu jiné příkořisti; farář slatinský Václav Hanzler stěžoval si do úřed-níka plumlovského a jiné dvě osoby rytířské, že mu pohrůžky činí, takže není jakořka ani svým hrdlem bezpečen, a farář moravičanský, že se mu důchody a užitky farářské ujímají. Proto kardinál důtklivě psal úředníku liechtenštejnskému panu Onšovi, když se na panstvích liechtenštejnských tak/s kněžími zachází a jim se všeliká příkořist činí, že by raději všechny kněze z těch panství vzal a je zaopatřil jinými místy, kterých dosti prázdných má, ale že nesmýšlí, že by v tom vůle a po-

¹⁹⁾ Archiv českého místodržitelství.

²⁰⁾ Snopek, ČMM 1913, 420.

²¹⁾ Kroměřížský archiv, Parochialia lit. O.

skupa, načež kardinál opět 8. června 1608 prosil, aby to císař přísným nařízením přetrhnul. Císař poroučel tedy 23. října místodržícímu úřadu hejtmanského, nejv. sudímu a hofrychtýři, aby obeslali obě strany, kardinála a Pertolda a aby panu z Lipého poručili, aby kardinálovi nesahal ve správu duchovní, aby nepořádné kněze ze svých far zase vybyl a na ně ty, které pro víru vytiskl, ihned dosadil. Než podle všeho pán z Lipého poručení císařského nedbal.¹⁷⁾

Také jinde hleděl kardinál uhájiti míst katolických kněží. Paní Kateřině Mincenty z Mincentu a na Slavičině poslal kardinál po Matěji Šamborovi, jenž se stal děkanem kroměřížským, za faráře koncem roku 1604 Ondřeje Porucia, aby farníci nenesli zkrácení ve službách božích a aby nějaký samostltý k zavedení duší lidských od paní nebyl přijat. Ale paní ho nechtěla. Kardinál tedy, nevkládaje se v právo její kolátorské, poroučel ji 5. ledna 1605 jako pán manství, aby Ondřeje za svého faráře měla a lidem svým také to poručila, jinak aby do dvou neděl do Kroměříže přijela, poručenství se spravila a dalšího rozhodnutí očekávala. — Pánem na Kunštátě stal se protestant Štěpán Schmidt z Freihofen; zároveň s panstvím byla mu prodána od zemského hejtmana Karla z Liechtenštejna také fara, ale s podmínkou, aby tam nechal faráře, pokud by zůstati chtěl. Ale již v únoru 1606 stěžoval si farář kunštátský Valentin Sulla na příkoří, že se mu desátek zadržuje, kalichy k službám božím se mu odpírají a zbraňují, že se všeliké potřeby ke službám božím nezaopatřují, že se mu od bludných predikantů překážky v úřadě jeho dějí, a že se mu fara od příštího sv. Jiří vypověděla. Pan Schmidt odpověděl zase obviňováním faráře z veliké nebedlivosti jak při kostele tak i na rolích farářských, kterých nevzdělával, takže dokonce zpustly, a přidal ještě, že má na faře podezřelou ženu. Kardinál poroučel na to faráři nápravu, aby při kostele pilnějším byl, roli si hleděl a ženu, byla-li by podezřelá, odpravil, ale zakazoval mu opouštěti faru, aby tam heretický predikant nebyl uveden; nemohl-li by však tam zůstati, aby se před kardinála dostavil a řekl, proč tam zůstati nemůže. A důvody jeho kardinál uznal. Sulla stal se farářem ve Slatenicích ještě r. 1606.¹⁸⁾ — V Klimko-

¹⁷⁾ Tamže; Kroměřížský archiv, kop. 38, fol. 3, 62; Parochialia lit. D.

¹⁸⁾ Kroměřížský archiv, kop. 37, fol. 1; kop. 38, fol. 32, 43.

vicích bývali vždycky katoličtí kněží, když však se stal pá-nem toho statku Jan starší Vlček z Dobré Zemice a z Hul-čina, vybyl katolické kněze a faru osadil heretickými predi-kanty. Proto prosil kardinál 1. dubna 1607 císaře, aby poručil hejtmanu knížectví opavského, aby z úřadu svého opatřil, aby kacířští predikanti se vybyli a fara osazena byla pořádnými kněžími katolickými.¹⁹⁾ — V Bohuchvalově a Vojnovicích na Opavsku vystavěl rytíř Karpar Střela katolické kostely; ale nápadníci jeho statku uvedli potom do nich predikanty; proto kardinál prosil 1. dubna 1607, aby byly vráceny zase jeho jurisdikci.²⁰⁾ — Rovněž v Ostrově choval Václav z Radostína a na Ostrově predikanta, poddaní však kardinálovi ze žďár-ského panství, kteří tam byli přifařeni, nevydávali mu de-sátků a sýrů. Když p. Václav se toho domáhal, odpověděl mu kardinál 21. září 1607, že jim toho nemůže poručiti, pro-tože jsou ustanoveny pro pořádné katolické kněze; bude-li takového chovati, jehož by kardinál za hodného uznal, že rozkáže desátky vydávati.²¹⁾ Potom však ustoupil od tohoto stanoviska nesprávného podle zřízení zemského.

Stížností farářů do pánů podací a do poddaných bylo pořád dost a dost. R. 1605 stěžoval si farář charvatský Vin-cenc Wamsius, že mu poddaní hraběte Salma desátky za-držují a že mu něco rolí a luk od fary odtrhli; roku potom-ního farář v Hrádku Rejchart Alman na gruntech Ladislava Berky žaloval, že se mu náležitě mzdy nedostává; farář z Velkých Petrovic utíkal se ke kardinálovi, že se mu pán Jiřík z Rejzvic i jeho čeládka do služby kostelní vtírají, že mu pán v úřadě jeho farářském dává „ordnunk“ a činí mu jiné příkořisti; farář slatinský Václav Hanzler stěžoval si do úřed-níka plumlovského a jiné dvě osoby rytířské, že mu pohružky činí, takže není jakořka ani svým hrdlem bezpečen, a farář moravičanský, že se mu důchody a užitky farářské ujímají. Proto kardinál důtklivě psal úředníku liechtenštejnskému panu Onšovi, když se na panstvích liechtenštejnských takjs kněžími zachází a jim se všeliká příkořist činí, že by raději všechny kněze z těch panství vzal a je zaopatřil jinými místy, kterých dosti prázdných má, ale že nesmýšlí, že by v tom vůle a po-

¹⁹⁾ Archiv českého místodržitelství.

²⁰⁾ Snopek, ČMM 1913, 420.

²¹⁾ Kroměřížský archiv, Parochialia lit. O.

ručení Karla z Liechtenštejna bylo. — Zastal se také 1. září 1606 faráře sv.-jakubského v Brně Michala Schwaba dopisem purkmistru a radě brněnské, aby potrestali výtržníka, do něhož si farář stěžoval, aby tím nemusil zanášeti císaře. Zase však, kde byla vina u kněze, káral a trestal: když Hradišťané si r. 1606 stěžovali, že děkan Matěj Albin chudé lidi placením přetahuje²²⁾ a mnichům povinnostmi církevními lidem posluhovati zbraňuje, poroučil mu, aby toho pod skutečným trestáním nečinil.²³⁾

Doklad, jak možno bylo s kostelem a farou zacházeti, je z manství želetického. Man Michal Krčma z Koněpas a na Želeticích měl se r. 1605 zodpovídati kardinálovi, jak se stalo, že kostel želetický dokonce k zpusnutí jak na střechách tak i při krchově přišel, dům pak farní téměř v nic obrácen jest, takže tam žádný kněz bytu svého míti nemůže; šindel a kamení, desky i jiné potřeby, které od farníků k opravě kostela, krchova i domu farního koupeny byly, byly obráceny od jeho předků i od něho samého na tvrz k jinému stavení; lidé cizopanští od starodávna k té faře příslušející odtud se odtrhovali a jinam se k domnělé správě duchovní utíkali. Ale od pána se náprava nedála, takže kardinál znovu 6. září 1606 poroučel všecko vrátiti, aby ten chrám tak na ohyzdu nestál, nýbrž jak náleží spraven a přikryt byl, a tak aby se v něm služba boží volně vykonávala. A ještě r. 1607 žádal kardinál Bohuše z Zástřízl a Filipa Borynského, aby také poddani jejich ze Stavěšic k opravě a stavení kostela a fary náležité pomoci činili fůrami a náklady.²⁴⁾

Pánům však katolickým, kteří na své fary chtěli katolické kněze, vyhovoval jak moha. Když p. Jan Kavka z Říčan psal o poslání faráře na faru vlachovskou, ač bylo o řádné katolické kněze velmi těžko a nebyl čas dosazování kněží, přece kardinál 4. ledna 1605 posílal psaní páně svému oficiálovi, aby pokud možná nejdříve faráře tam dosadil; rovněž na psaní p. Albrechta Sedlnického z Choltic, hejtmana knížectví opavského a pána na Bartošovicích, poroučel 1. února 1605,

²²⁾ R. 1610 kardinál zmiňuje se, že jsou časté stížnosti na lakomství farářů a nesnesitelné libovolné šacování farníků. Proto psal 28. dubna svému oficiálovi, že sám ve škále chce stanoviti řád; aby se vyhledalo v archivě, je-li tam jaké ustanovení, a kapitula aby projevila své mínění. (Tamže, lit. G.)

²³⁾ Tamže, kop. 37, fol. 63; kop. 38, fol. 28, 118, 124, 131.

²⁴⁾ Tamže, kop. 37, fol. 17; kop. 38, fol. 117. Parochialia lit. Z.

aby oficiál při sv. Jiří pánu do Bartošovic faráře dosadil; úřadu uničovskému po vůli chtěl 7. května 1606 dosaditi do města za faráře Jiříka Ondřejova, dosud faráře kralického, místo něhož chtěl tam dáti faráře charvatského Vincence Wamsiusa; Zikmundu Janu Plesovi sliboval, že mu od sv. Jiří 1606 zase hodného kněze za faráře do Bystřice dá, jakož i p. Ladislavovi Berkovi, že mu buď na obě fary, nebo při nejmenším na jednu přední faru chce kněze dosaditi, protože je veliký nedostatek kněží. Panu Zoubkovi omlouval se, že faráře zdouneckého Mikuláše Rexa může tam nechat jen do sv. Kateřiny, ale že pošle jiného hodného kněze; kdyby se pánu nelíbil, že může tam od sv. Jiří 1607 býti jiný podán a dosazen.²⁵⁾ Aby jen kněžími fary opatřil, používal i kanovníků z Uher vypuzených za tehdejších bouří; 22. února 1606 přimlouval se, aby Maximilián z Liechtenštejna nějakou svou prázdnou faru dal Janu Vigorovi, kanovníku ostrihomskému, který tehdy v Olomouci pobýval, a 22. dubna 1607 psal svému oficiálovi, aby se nezapomínalo na uherské kanovníky, kdyby si přáli far.²⁶⁾

Z prospěchu náboženského těšil se velice. Sledoval missie, které konány byly r. 1605 a 1606 ve Velkém Meziříčí s výborným úspěchem, v Jaroslavcích však skoro bez prospěchu. Jeho zpovědník pilně a se zdarem pracoval v Kroměříži. R. 1607 po tři měsíce působili jesuité na panství brumovském mezi lidem zatvrzelým, mezi nímž žádný farář vydržeti nemohl: za čtyry léta bylo v Brumově pět farářů. Na žádost Viléma Zoubka konány missie v Habrovanech, v nich pak v následujících letech pokračováno; také v Hustopeči, kde tehdy nebylo farářů, potkalo se přičinění jesuitů o velkonocích se zdarem.²⁷⁾ Proboštu novoříšskému Adamu Skotovi jinak Skotničnému psal 6. ledna 1606, že raduje se z denního značného prospěchu náboženství katolického na Moravě a všecko chce učiniti, aby se upevnilo; že rád slyší, že mnozí

²⁵⁾ Tamže, kop. 37, fol. 1, 6; kop. 38, fol. 29, 45, 49, 129. — Zoubek skutečně vypověděl faru ratajskou Janu Urbanidesovi, a žádal kardinála, aby byly spojeny fary zdounecká a ratajská a aby se u faráře choval kaplan; než kardinál nechtěl na to přistoupiti, ježto taková unie far a chování kaplana nebývá prospěšno k rozšíření náboženství a služby boží se nebedlivě vykonávají. (Parochialia lit. R a Z.)

²⁶⁾ Tamže, kop. 38, fol. 16; Volná akta 1607-II. — Kostelní poklad ostrihomský na žádost kapituly dal kardinál uschovati již počátkem r. 1605 na dómě v Olomouci; bylo ho 14 beden a ještě nad to. (Volná akta 1605-IV.)

²⁷⁾ Schmidl, l. c. II. 404, 438, 473, 476, 477, 479.

k jeho kostelu se hrnou, kteří touží kacířství se zbaviti a katolíky se státi; dovoluje mu tedy, aby je do církve přijímal, nejsou-li Vlaši nebo zpětíli.³⁰⁾ Sám ochotně přispíval, kde jednalo se o dobrou věc. Na předměstí brněnském byl skrovný klášter panenský třetího řádu sv. Františka; zákoničky chodily sem i tam po městě po žebrotě, ale kardinál je pak větším dílem svým nákladem vychovával. U kláštera nebylo však kostela, a chodívaly přes ulici do jiného kláštera mnichů františkánů na předměstí. Kardinál rád by jim vystavěl u kláštera kapli a chtěl koupiti domeček sousední za tím účelem, ale Brňané odepřeli kupu, že bez dovolení císařova tak činiti nesmějí, a že již prve měli domluvu, protože kapucínům na předměstí klášter a kostel bez svolení císařova vystavěti dopustili. Proto žádal kardinál 15. dubna 1606 nejvyššího kancléře za přímluvu u císaře, aby se Brňanům stalo poručení, by povolili tomu kupu. — Na ubohé vyhnané řeholníky z Uher byl také laskav. Již 16. října 1605 psal p. Hodickému, že poručil františkánům zase vrátiti se do Skalice a žádal pána, aby jim opět klášter jejich byl postoupen, a aby od vojáků při pokoji zanechání byli; ježto pak hejtman na kláštere zakopané peníze i jiné znamenité věci dal vykopati, aby jim to vráceno bylo.³¹⁾

Také pečoval, aby věřící získávali si za těch smutných dob mimořádné duchovní milosti; 21. července 1606 posílal arcijáhnům čtyř krajů diecése exempláře propůjčeného jubilea, aby je rychle rozeslali farářům, aby je prohlásili a ke zbožným skutkům vyzvali.³²⁾

Vodíval průvody a procesí k sv. Anně; poutě konány také do Křtin, k sv. Barboře (na Vranově), do Tuřan. Ze země jezdívalo se na pouť do Častochova.³³⁾

Kde znamenal kardinál těžké přestupky, zakročoval přísně. V Ketři osoba z rady Jiří Demmer vystrojil r. 1607 na popeleční středu svému pacholkovi a děvečce svatbu, a když farář tamní nechtěl jich oddati, odvezl je na cizí panství a tam je dal oddati a svatbu s masitými pokrmy vystrojil. Také Matěj

³⁰⁾ Novoféřský archiv: Dispositio sen registrum omnium privilegiorum. Fol. 47.

³¹⁾ Kroměřížský archiv, kop. 38, fol. 61; kop. 37, fol. 62.

³²⁾ Tamže, Volná akta 1606-I

³³⁾ R. 1607 dne 16. srpna píše, že jeho služebníci a někteří jiní tam se vydávají. (Tamže, Volná akta 1607-II.)

Krautwurst unesl jinému nevěstu a dal se s ní u predikanta oddati. Proto kardinál poroučel, aby Demmer, pacholek jeho i děvečka a Krautwurst byli dáni do želez a poslání do Kroměříže.³³⁾

5. Opava. Kardinál žádá o farní kostel. Císař poroučí Opavským prokázati právo své na kostel. Kardinál v Opavě. Císař nařizuje uvést do kostela katolického kněze. Vzpoura v městě proti tomu. Marná císařská komise. Císař hrozí trestem. Nová komise. Kostely zavřeny, ale potom násilím otevřeny. Acht Opavy. Knížata a stavové slezští při Opavských. Gaisberger dobyl Opavy. Trest. Mikuláš Sarkander děkanem v Opavě.

Úspěchy katolické reformace snažil se kardinál Dietrich-štejn rozšířiti také na Slezsko. Ale ve Slezsku rozvířil se boj, který byl zkouškou celé vlády císaře Rudolfa II., při němž vláda neobstála. Rozkazů císařových, byť sebe důrazněji opěťovaných, nebylo posloucháno a veřejný odboj proti nim se zdvihá. Sotva po nejúpornějším úsilí chvilkový úspěch docílen.

Kardinál obrátil všecek zřetel na Opavu, tuto velikou baštu luteránství, kde neplatil žádný vliv biskupův, ba skoro ani ne císařův, na jehož komise Opavští nedbali. Již r. 1602 zdvihl proti nim stížnost, že ještě za biskupa Stanislava Pavlovského vpadli na grunty stolní biskupské do vsi Jakteře. Císař nařídil komisi, kterou před sebe v Brně vzali Ladislav Berka, Ladislav Popel, Kašpar Pruskovský a Jan Mošovský, — ale komise tehdy nebyla vyřízena. Novou komisi s týmiž komisari nařizoval císař zase 12. prosince 1602 a poroučel přísně pod nemilostí a trestáním, aby Opavští se před komisaře postavili beze všech výmluv a odpovídali.³⁴⁾

Takovým způsobem, působením komise, chtěl kardinál dosáhnouti také fary u P. Marie v Opavě. Navrhoval svým vyslaným v Praze Wackerem komisi pro tu věc, ale nejvyšší úředníci v Praze nebyli s komisí srozuměni a namítali, že by se kardinál měl pro komisi zle, a že by bylo mnoho útrat bez zajištění výsledku. Raději chtěli, aby kardinál podal písemně zprávu o všem, jak to v Opavě stojí, a když Opavští

³³⁾ Tamže, Parochialia lit. K.

³⁴⁾ Tamže, Volná akta 1602-III.

nedůvodně odpoví, že bude nalezeno, aby vybyli svého predikanta a dosadili katolického kněze.⁵⁵⁾ Kardinál učinil podle této rady. Psal r. 1602 císařovi přivozuje na paměť, že již bývalí biskupové utíkali se k císaři se svými stížnostmi na Opavské, že z farního kostela P. Marie před několika lety bezprávně a nenáležitě náboženství katolické vybyli a do kostela sektářství zavedli a predikanty si tam mocně uvedli s nemalým pohoršením a mnohých duší zatracením. Císař sice mnohokrátě poroučel jim, aby predikanty vybyli a na místě jich jiné pořádné katolické faráře biskupu olomouckému presentovali, ale Opavští taková poručení zlehčili a za hřbet položili a ve svém svévolném a nepřikladném neposlušenství neústupně zůstávají. Proto kardinál prosil, aby císař své rozkazy zase obnovil a Opavským pod jistou pokutou přísně poručil, aby bludné predikanty odbyli a faráře hodného podle potvrzení císaře Ferdinanda, kteréž jim na kolaturu téhož kostela jest dáno, kardinálovi jako biskupu diecésnímu presentovali a na budoucí časy aby jen katolickými kněžími se řídili a spravovali; kardinál se prokáže, že ke kolatuře fary té žádného práva nemají, anebo, měli-li, že se ho svým neposlušenstvím zbavili. Kdyby se pak Opavští tak nezachovali, aby ve čtyřech osobách z rady a ve čtyřech z obce před císaře se postavili a takového neposlušenství se správice na další resoluci císařskou očekávali.⁵⁶⁾

Císař poručil Opavským 21. října 1602 v tom smyslu, aby bludné a sektářské učitele odstranili, katolického faráře povolali, kardinálovi presentovali a jím se spravovali. Ale Opavští v odpovědi hájili svého práva na farní kostel P. Marie dovozuje, že žádných změn za svých dob v kostele před sebe nebrali a že nemají žádných jiných učitelů a služebníků kostelních než augšpurské konfese, kteří učí podle prorockých a apoštolských písem.

Když Opavští neuposlechli, rozkázal císař 6. prosince, aby čtyry osoby přední z úřadu a dvě přední z obce do 14 dní na hrad pražský vypravili a právo své ke kostelu a uvozování od něho predikantů bez vůle a dovolení kardinálova ukázali. Ale Opavští poslali do Prahy jen dvě osoby, Matouše Ambrože a Jiřího Schmidta, a nedali jim ani žádného plno-

⁵⁵⁾ Tamže, Wacker kardinálovi 31. března 1602.

⁵⁶⁾ Tamže, oddíl Opava, koncept z r. 1602 bez bližšího data.

mocenství od města a nepředložili ani svých spravedlností ke kostelu. Jen v prosbě své z 28. ledna 1603 opětovali, že nezavedli žádné změny v náboženství, nýbrž že zachovávají, které tam již bylo. Spisy že musejí teprve shledávat, a ježto důchod obecní je velmi malý, že nemohou s tolika osobami na tak dalekou cestu postačiti, zvláště když úředních osob je jen šest, z nichž dva mají na sobě ještě zemské úřady a ostatní jsou nemocni. Posílají však přece jednoho z rady a jednoho z obce a prosí za ochranu. Nemají žádných bludných učitelů, než jen podle augšpurské konfese, kteří jsou pokojní a káží jen čisté slovo boží prostně, bez dotýkání a hanění protivné strany, a udělují sv. svátosti podle ustanovení Kristova. Rovněž milá mládež učí se denně v kostelích hlavní částky křesťanské víry podle augšpurské konfese, která ještě nikdy nebyla vyvrácena ani za kacířskou odsouzena, a zachovávají se církevní obřady jako ve Vratislavi. Toto učení bylo tam již za časů křížovníků, až r. 1565 za císaře Maximiliána bylo jim povoleno až do další resoluce, a pak tehdejší farář Blažej Siebenloth smluvil s městem církevní řád, což také císař potvrdil. Kdyby změna v náboženství měla se státi, není v městě skoro nikoho, kdo by ke katolickému náboženství přistoupil; jsou tam beztak dva kláštery, v nichž se denně slouží a v neděli káže, ale je viděti, kolik jich do kostela chodí a poslouchá. Odstoupiti od augšpurské konfese způsobilo by zmatek svědomí jak v městě, tak i v zemi slezské, kam město se všemi sjezdy, záležitostmi, zemskými pomocemi i berněmi musí hleděti, nepohodlí, nedorozumění, oddělení, ano nemalé nebezpečí úřadu. Prosí tedy, aby císař neuváděl ve skutek svého poručení, aby odvrátil kardinála od jeho předsevzetí a dal jim užiti náboženského míru císaři Ferdinandem, Maximiliánem i samým Rudolfem povoleného a přimluv knížat a stavů slezských od r. 1581; kdyby však přece některé osoby z rady a obce musili do Prahy postavit, prosili o další lhůtu, by se dle své potřeby mohli připraviti.³⁷⁾ Vyslání Opavští předložili tuto žádost 7. února 1603, načež císař 27. února opět přísně poroučel, aby vedle Jana staršího rychtáře a Zachea Goloze ještě jiné dvě přední z úřadu osoby a dvě z obce na den 7. dubna s plnou mocí a se všemi potřebami na hrad pražský vypravili, a jaké právo a spravedlnost ke kostelu a uvedení do něho správců a kazatelů jiného

³⁷⁾ Tamže, oddíl Opava.

prve tam nebývalého náboženství mají, aby v kanceláři české složili.³⁸⁾ S takovým poručením byly ony dvě osoby do Prahy vyslané zase domů propuštěny.

Kardinál dověděl se o žádosti Opavských, ale byl ujišťován, že nařízení císařovo bude provedeno.³⁹⁾ Opavští však nemínili uhnouti. Vypravili sice své vyslance do Prahy a dali jim s sebou obšírný spis pod pečeti městskou i všech cechů, jímž dovoditi chtěli, že by jim podací kostela farního z práva náleželo, a na doklad toho měli ukázati některé listy a průvody, zejména majestát císaře Ferdinanda z r. 1542 na smlouvu, která se stala s Jiřikem Finkem komendátorem a bratřími křižovníky zákona německého řádu jerusalemského v Opavě o podací farního kostela, — ale doma v městě všecko vřelo. Paskvily proti kardinálovi a jesuitům byly lepeny na zeď a rozněcovaly mysli.⁴⁰⁾ Kardinál nedbaje však toho chtěl města rázem dobýti. Vyjel si na své statky blíže Opavy a 8. května po páté hodině odpoledne přijel na dvou kotčích vozech do města do kláštera sv. Václava. Tam se pomodlil, prohlédl klášter a po půldruhé hodině zase odjížděl dolním náměstím, kde někteří ze stavu panského a rytířského, kteří byli pozváni k svatebnímu veselí p. Volfa z Drahotouš, hráli v bol i ke kroužku běhali, nač mnozí z cizí i obecní čeládky se dívali. A když kardinál jel mimo k Jaktari, shluklo se nemálo sběře všelijakého lidu, provolávali za ním posměšně hanebná a nenáležitá slova, pískali, křičeli, kamením házeli a některé z jeho čeládky škodlivě zurázeli; dosti prý bylo, aby se mu to od pohanů a neznabožů bylo dostalo; ani se to kdy nikomu za vlády Rudolfa II. nestalo.⁴¹⁾ Farní kostel, aby se ho kardinál nezmocnil, byl prý strážěn artillerií a zbraní. Tak dopadl pokus kardinálův získati Opavu; nebyl schvalován v Praze, kde se mluvilo, že kardinál věda, co se tam stalo již biskupu Vilému, neměl se vystavovati tomu nebezpečí.⁴²⁾

Kardinál ještě z Jaktare téhož dne psal císaři posílaje mu memoriál o tom, jaké hanby a potupy v Opavě zakusil; ač-

³⁸⁾ Archiv českého místodržitelství, Missiven z r. 1603, svaz. 111, fol. 63—46.

³⁹⁾ Kroměřížský archiv, Volná akta 1603-I; list Erasma Heidela kardinálovi z 23. února a 1. března.

⁴⁰⁾ Gindely: Beiträge zur Geschichte der Zeit Rudolf II. Sitzungsberichte der k. Akademie der Wissenschaften 1855, 41.

⁴¹⁾ Archiv českého místodržitelství, Missiven z r. 1603, svaz. 111, fol. 163. Knihovna musejní německého gymnasia v Opavě: Act. d. Schuldwesens.

⁴²⁾ Vatikánský archiv, Borghese IV. 291, fol. 67.

koli je hotov nejen to, nýbrž i smrt samu pro náboženství trpěti, že přece nepřísluší, aby toho císaři neoznámil, protože v Turecku by se hůře nestalo. A aby byl císař lépe informován, chtěl s jeho dovolením sám do Prahy přijeti.⁴³⁾ Napsal o tom také do Říma papeži i státnímu sekretáři.⁴⁴⁾

Purkmistr a rada opavská ovšem se hned omlouvali, neboť nebezpečno bylo urazit kardinála. Dne 9. května dopsal kardinálovi osvědčující svou nevinu, že od luzy stalo se mu to protivenství a svévole. Kdyby prý rada byla věděla o jeho příchodu, byla by mu prokázala úctu, a byli by nařídili, aby se to nestalo. Nevěděli o shluku chátry, a ačkoli někteří rádi chtěli zabránit nehodě kardinálově, nemohli toho v rychlosti vykonati, poněvadž kardinál byl na odchodě. Nabízeli se, že pilně po vinnících pátrati budou, jimi se ujistí a je císaři i kardinálovi oznámí.⁴⁵⁾ Žádali i nejvyšší úředníky a soudce zemské knížectví opavského, aby se za ně u kardinála přimluvili, aby se na ně nehoršil a zlé vůle nebyl. Byla to ovšem omluva neupřímná, jen pro veřejnost a pro císaře vypočítaná.⁴⁶⁾ Ale v tom přece rada stála ve slově, že dopadené vinníky uvrhla do vězení. Tito také omlouvali se a omývali a dovolávali se svědectví druhých, že prý někteří nebyli ani doma, a nejsou si vědomi, z čeho jsou obviněni. Žádali o konfrontaci se žalobcem, ježto vězení je špatné bývání a tvrdý trest.⁴⁷⁾

Než dostala se do Prahy vědomost o tom, co se kardinálovi stalo, byl vydán 13. května vyslaným Opavských císařský dekret jako odpověď na jejich průvody, které byly odmítnuty. Vždyť ve smlouvě, které se dovolávali, bylo výslovně vymíněno, že podávání faráře pokaždé s vědomím a vůlí biskupa olomouckého diti se má, a Opavští jen kněze hodného víry pod jednou způsobou pod propadením té kolatury králi českému podávati mají. Protože Opavští mimo vůli biskupů sobě sami faráře volili a predikanty jiného učení si tam do-sazovali, propadli tu kolaturu králi, a císař ji k ruce své ujímá. Ale ježto prohlašují, že ve všem císařskému vyměření dosti činiti clitějí, a poněvadž se za ně snažně přimlouvají,

⁴³⁾ Kroměřížský archiv, oddíl Opava.

⁴⁴⁾ Vatikánský archiv, Borghese III. 102 a b. fol. 66 a 67.

⁴⁵⁾ Kroměřížský archiv, oddíl Opava.

⁴⁶⁾ Gindely, I. c. 43.

⁴⁷⁾ Snopek, ČMM 1908, 392.

pouští jim císař znovu to podací pod týmiž výminkami: aby tedy purkmistr a rada i všecka obec hned všechny predikanty odtud odbyli a ve čtyřech nedělích kněze hodného, víry pod jednou v poslušenství biskupa olomouckého zůstávajícího kardinálovi presentovali a v tom se na budoucí časy biskupy olomouckými řídili a spravovali, a faráře od nich potvrzené přijímali a dosazovali na faru. Kdyby však po smrti nebo odstoupení faráře ve čtyřech nedělích na faru nepresentovali, mohou biskupové sami s vůlí a vědomím císařovým faráře tam podati a dosaditi, a Opavští budou povinni ho přijati, jim se řídit i všechny důchody jemu postoupiti a odvozovati pod propadením též kolatury a skutečným neprominutelným trestáním. Dokud se tomuto vyměření zadosti nestane, nesmějí vyslání Opavští z měst pražských odcházeti, leč že by slíbili a zápisem pojistili sami od sebe i na místě purkmistra a rady i vši obce opavské, že tomu všemu dosti učiní pod propadením do komory královské 30.000 kop gr. č.⁴⁹⁾

Když pak došla zpráva o výtržnostech Opavských proti kardinálovi, poroučel císař 28. května do soudu zemského knížectví opavského, aby se na původce té svévolné nevážnosti a na ty osoby, které se toho dopustiti směly, vyptali, je vězením opatřili nebo aspoň jimi se ujistili a hned je poznamenané odeslali s dobrým zdáním, jak je ztrestati.⁵⁰⁾ Kdyby byl navržen trest příliš mírný, pomýšlelo se na to, že císař přísněji potrestá.⁵¹⁾

Než u Opavských byly marny všechny rozkazy, aby presentovali katolického faráře; jen 13. června vymlouvali se císaři. Nespokojenost s nimi, zvláště když jim zase daroval propadené podací, projevil císař 27. června, a ještě poroučel, aby se vedle jeho vyměření zachovali, aby neměl příčiny kolaturu jim pro jejich neposlušnost odníti a také něco jiného v té věci naříditi. A když to jinak nepomohlo, císař 14. července vzal od nich jakožto lidí nevďečných podací zase v moc svou a poroučel přísně pod propadením statků, jmění, hrdla i všech privilegií, aby hned, jak je toto psaní dojde, své predikanty vybyli a kostel zamkli, až by faráře hodného pod

⁴⁹⁾ Kroměřížský archiv, Spiritualia A IV. a 16. s; kopie v archivě českého místodržitelství svaz. 151.

⁵⁰⁾ Archiv českého místodržitelství, Missiven z r. 1603, svaz. 111, fol. 163—164.

⁵¹⁾ Vatikánský archiv, Borghese IV. 291, fol. 107.

jednou způsobou dosaditi poručil. Hned pak potom 16. července obeslal císař 14 osob, jež mu zemský soud oznámil, do Prahy do kanceláře dvorské. Ale nedostavili se tam; druzí jim toho zbránili a jim se na hrad pražský stavěti nedali.⁵¹⁾

Opavští pokračovali v neupřímné hře. Vyměření císařské z 13. května tajili a ani zemskému hejtmanovi Albrechtu Sedlnickému z Choltic do 29. července nic o něm neřekli, ačkoli byl dvě neděle při soudě zemském v Opavě. Vzpoura Opavských rostla. Mívali schůzky a rady po domech, zásobili se zbraněmi, a jezdili na radu ven z města. Stal se sice aspoň na pohled pokus vyplniti poručení císařovo, ale skončil bez úspěchu; nerozhodoval v městě úřad, nýbrž obec sama. Dne 26. července dal purkmistr Adam Cigánek a rada zamknouti farní kostel, a na příští den obeslali obec na radnici a přečetli poručení císařské a napomínali, aby se vůli císařově neprotivili. Obec žádala, aby toho do rána odložili; stalo se tak. Druhého dne sešla se zase obec a nijak nechtěla přistoupiti, aby se poručení císařovo vykonalo; šli sami ke kostelu, vzali od něho klíče o polednách, odemkli a dali zvoniti a uvedli si tam zase kazatele. Zřídili si také zvláštní hlídky: ve dne i v noci bývalo po několika desíti osobách s ručnicemi, halapartnami i meči při všech branách a fortnách, a ustanovili si nad nimi hejtmany a praporčíky. Purkmistr a rada, aby učinili zadost aspoň liteře poručení, ještě prý 29. července a pak 1. a 4. srpna svolané obci na radnici předčítali přísná poručení císařova, ale beze všeho výsledku. Odpovídali z obce, že císaři životy a statky svými jako věrní poddaní sloužiti chtějí, avšak že kostela odstoupiti nechtějí, a zamkne-li se kostel, že si ho zase odemknou. Purkmistr a rada obeslali si potom kazatele na radnici a chtěli tím poručení císařovo v známost uvést, ale s nimi přišla na radnici také obec a nechtěla žádnou měrou dopustiti, aby purkmistr s úředními osobami s kazateli mluvili. Ano 4. srpna, když prý se chtěl purkmistr Cigánek ve všem podle rozkazu císařova zachovati, obořili se Opavští na něho v jeho příbytku, vpadli pak do domu Zikmunda Točila a sáhli tam na nového městského písaře, jenž je k pokoji napomínal, volajíce, že ho na kusy rozsekají, a aby jim kostel brán nebyl, že na to hrdla

⁵¹⁾ Archiv českého místodržitelství, Missiven z r. 1603, svaz. 111, fol. 198, 207, 208.

vynaložiti chtějí. Kdyby od některých tak tuze napomínání nebyli, Bůh ví, co by byli před sebe vzali.

Za takového pozdvižení vypravil se purkmistr Cigánek ještě s radním Matoušem Ambrožem do Bartošovic k hejtmanu Sedlnickému poradit se. Připomenul jim jejich povinnost, a aby ještě obeslali obec a se dotazovali, zda všichni jednomyslně vůli císařově se protíví; kdyby pak některý s nimi v tom spolku nebyl, aby se ohlásil a aby v tajnosti dvě osoby vypravili do Prahy se zprávou k císaři.

Na den 4. srpna obeslal také hejtman Albrecht Sedlnický nejvyšší úředníky a soudce zemské do Opavy a přečetl jim poručení císařské o kostele. V městě však zastali pozdvižení; zvláště u farního kostela bylo mnoho osob zbrojně s ručnicemi a jinými zbraněmi, a ve dne v noci bylo mnohokrát z ručnic střeleno. Nejvyšší úředníci a soudci viděli zjevně, že se obec císaři protíví, a dávali své zdání, aby je jako jiné neposlušné potrestal a k náležitému poslušenství přivedl, ježto sami nic u nich způsobiti nemohli.

V městě byl hotový odboj; Opavští ohlašovali se, než by kostela odstoupili a těch kazatelů odbyli, že chtějí raději hrdla ztratiti. O purkmistrech a radě mluvili posměšně, nejvíce ženy. V pobouření tom obec sbíhala se šturmem a vyhrožovala, že kláštery, než se jich nadají, vyšturmují a všecky tam pobijí. Abatyše kláštera sv. Kláry Alena Mozkovna z Jiřovic utíkala se proto 11. srpna k hejtmanu Sedlnickému o ochranu, ježto již byla jim dána zpráva, že na krátce několik tisíc lidu vojenského do Opavy přitáhne, a že bez krveprolití jistě nebude. V tom případě by prý žádný živý člověk spíše hrdla svého neztratil, než jeptišky mezi tím bouřlivým, „sodomickým“ lidem. Hejtman poslal 12. srpna ten přípis Opavským a poroučel přísně, aby pod ztracením cti, hrdla i veškeré majetnosti každý druhému i klášterům katolickým pokoj dal, a aby se vyptali, kdo takové věci po městě rozlašuje, a aby každého takového vězením opatřili. Císaři také ohlašoval hejtman téhož dne, že se v Opavě k ničemu dobrému neschyluje.

Z Prahy docházely do pobouřeného města nové a nové rozkazy. Císař již 1. srpna opět poroučel, aby některé poznamenané osoby vězením potrestali. Hned jak purkmistr a rada 13. srpna rozkaz přijali, obeslali ty osoby a přečetli jim to. Zakazovali se svou nevinou, odvolávali se, že se za ně druzí

zaručili, a že do vězení nepůjdou. Zase radila se rada se zemským hejtmanem a zase slyšela odpověď, aby hleděla, aby se rozkazu dosti stalo, ale když 18. srpna obeslali znovu ty lidi, dovolávali se opět svého zaručení, a že ještě nebyli slyšeni a tudíž nemohou býti potrestáni; zároveň podali svou prosbu k císaři. Jen Hansa, čeledína Ezechiela Giellera, mohli uvězniti. Rada oznamovala to 19. srpna císaři prosíc, aby nemožnost jejich za žádnou neposlušnost nebyla pokládána.

Zemskému hejtmanu Albrechtu Sedlnickému také posláno bylo psaní císařovo z 8. srpna, aby obeslal k sobě purkmistry a osoby z úřadu, a jim poručil, aby 10 osob do vězení do Olomouce odeslali. Obeslal je na 22. srpen na Bartošovice a postavili se před něho purkmistři Adam Cigánek a Hans Tam, a z obce Antonín Allerheiligen, Moc Reichl, Bartl Goltš a Foltin Špachovský, kteří slibovali, že by to rádi vykonati chtěli, ale že obec všecka tak podle sebe do hrdel svých stojí, že před nimi u velikém nebezpečení jsou. Přece se však o to pokusili; 28. srpna obeslali si obviněné a předložili jim rozkaz. Avšak obeslaní, s nimiž přišel veliký houf lidu, stěžovali si velmi do křivdy osvědčující nevinu, a že náležejí jen pod právo opavské, a že nejsou od žádného žalobce obžalováni. Zemskému hejtmanu poslali přípis v ten smysl, že jim nesluší, aby se svého práva vzdávali, aby byli tedy při něm zůstaveni a vězení ušetřeni; budou-li obviněni, že jsou hotovi před radou opavskou odpovídati. Jemu také napsali 29. srpna purkmistr a rada, že nic nemohli vyříditi.

Zároveň poslala všecka obec v městě i na předměstí, která byla přichylna k augšpurské konfesi, 30. srpna žádost k císaři, v níž po svém vykládala, že se nikdy farního kostela násilím nezmocnili, nýbrž že dle dovolení císaře Ferdinanda kostel drží a že bohoslužby augšpurského vyznání zavedl katolický kněz Blažej Sibenloth, tehdejší farář opavský, a že je císař Maximilián při tom vykonávání konfese augšpurské ponechal, jakož i sám Rudolf II. až doposud. Ačkoli byly někdy stížnosti ve věcech náboženských, přece komisari císařští shledali, že největší díl měšťanů, vyjímaje několik málo katolíků, kteří mají několik kostelů, je konfese augšpurské, a že tam není žádných sektářských nebo bludných kazatelů. Konají křesťanská shromáždění a vyznávají víru v Boha trojjediného, posluchači bývají napomínáni k pokání a polepšení života, k poslušnosti

k vrchnosti, ke křesťanským skutkům a lásce bližního a modlívají se za potřeby všeho křesťanstva a zvláště za ochranu křesťanstva proti nepřítelům a za vítězství císařovo nad ukrutným nepřítelem; svatě svátosti po křesťanském rozumu se udělují. Až dosud pokojně a svorně konali v tom kostele svá cvičení podle augšpurské konfese a katolíkům nebránili v jejich náboženství. Zboží duchovenského si nepřivlastnili a obec málo ví, jak vlastně s ním je, a je hotova zřici se ho podle vůle císařovy. Prosí tedy císaře, aby se nedal k žádné nemilosti proti nim pohnouti a jim dopřál veřejného vykonávání augšpurské konfese. Ale posel k císaři cestou onemocněl a vrátil se i s touto suplikací teprve 21. prosince, takže tento přípis na místo svého určení tehdy nedošel.

Když nebylo pořád konec o Opavské, rozhodnul se císař čeliti jejich neposlušnosti komisí. Dne 20. srpna poroučel zemskému hejtmanu, aby zakročil proti Opavským, při čemž se mu dostalo důtky, že zanedbal městské radě z úřadu svého rady i pomoci uděliti, aby Opavské k povinnému poslušenství přivést mohli, a že mu na ty cesty a prostředky mysliti bez mnohého napomínání slušelo, jak by mohlo těm zlým začátkům časné zpomoženo a v cestu vkročeno býti. Hejtman se omlouval 9. září, že mu Opavští asi úmyslně zatajili, co císař poručil; jakmile o tom zvěděl, rozkázal jim poslušně a poddaně se zachovati. Další výtce, že časněji o těch věcech neoznamoval, bránil se tím, že Opavští pravili, že o tom všem císaři již psali a že některé zprávy později dostal. Podle rozkazu císařova obeslal hejtman a nejvyšší úředníci a soudci zemští, jako císařští komisaři, 9. září do soudné světnice purkmistry a radní osoby. Dostavili se purkmistři Adam Cigánek a Hans Tam, a z radních osob Pavel Nyčman, Matouš Ambrož, Moc Reich a městský písař, kteří zase vyprávěli celý průběh jednání s neposlušnou obcí a ujišťovali, že se ve všem zachovati chtějí jako věrní a poslušní poddaní. Bylo jim nařízeno, aby ještě téhož dne poručili všem osedlým v městě i na předměstí, aby zítra o 6. hodině na radnici se dostavili a aby před hejtmana a úředníky a soudce do soudné světnice z každého cechu tři osoby o 7. hodině se postavily a purkmistři a radní osoby s nimi, že se jim jistá vůle císařova oznámí.

Druhého dne čekali komisaři dlouho v soudnici, až i poslati musili na radnici. Došli titíž co včera a ještě Foltin Špa-

chovský, Volf Taniger, Hans Kranz fojt, a konšelé Lorenz Fross a Toman Osel. Na otázku, kde jsou ostatní, oznámil městský písař, že sešla se obec v nemalém počtu ráno na radnici a že jim poručeno, aby po třech osobách z každého cechu spolu s nimi do soudné světnice se postavili. Uradili se a pak odpověděli, že ta věc se dotýká netoliko přítomných, nýbrž i všech řemeslníků a tovaryšů jejich, jichž toho času víc než 1000 o domě není; k tomu že podle svých svobod, kdo by je z něčeho vinití chtěl, nejinde než na radnici odpovídati povinni jsou, tam tedy že chtějí vyslechnouti, chce-li se k nim něco mluvit. A že o té věci poslali k císaři suplikaci, aby je tedy měli na ten čas omluvené, až jim odpověď císařova dojde. Purkmistři a přítomní žádali pak za opis psaní císařova a za osvědčení k císaři, že se poslušně zachovali.

Když se páni o odpověď poradili, promluvil hejtman, že se tu spatřuje zjevné neposlušenství obce, a kdyby hejtman a ostatní komisaři k nim vyslaní na radnici mezi ně choditi a poručení císařské v známost uvozovati měli, že bylo by na veliké zlehčení regalií a reputace císařovy i soudu, a také proti pořádkům knížectví opavského, ježto komise císařské vždycky se tam v soudné světnici konaly. Pročež aby zase na radnici mezi obec šli a jim předložili, aby podle včerejšího poručení po třech osobách z každého cechu spolu s nimi před komisi se dostavili. Originál psaní císařova že jim bude přečten a opis dán.

Odešli na radnici a vrátili se za hodinu zase sami. Písařem městským oznámili, že jim obec na všecko jejich předložení odpověděla, že jsou všichni spolu za jednoho člověka a že na radnici čekají, chtějí-li jim něco vzkázati; odtud že se nedají. Zase páni komisaři kázali jim se vrátiti a obci povědět, že jim jménem císařovým přísně poroučejí, poněvadž praví, že jsou za jednoho člověka a v jistých osobách se před ně stavěti nechtějí, aby se všichni společně z radnice s purkmistry a radními osobami ke komisařům dostavili.

Purkmistři na to oznámili, že již jim to prve předložili, ale že obec odepřela, ale že je k tomu ještě vyzvou. Vrátili se pak opět s nepořízenou: obec odpověděla, že nemají nic činiti před právem zemským, aby se do soudnice stavěli, než že tam na radnici čekají; a že sice ve všem jiném náležité poslušenství a poddanost do hrdel a statků k císaři zachovati

chtějí, ale aby je při tom kostele a predikantech pozůstavil, že oni od toho nikoli odstoupiti nemohou. Komisaři dali za odpověď, že císaři pravdivou relaci učiní; opis psaní císařova by byli dali, kdyby obec uposlechla a před ně se postavila, ale takto že nemohou nemajíce o tom žádného poručení; purkmistrům a ostatním přítomným že včera psaní císařské bylo přečteno a tím že se budou moci spraviti.⁵²⁾

Městská rada omlouvala se u císaře pokornou prosbou. A císař ještě ušetřoval neposlušných. Dne 20. října⁵³⁾ nařizoval za své nové komisaře Bartoloměje Bruntálského z Vrbna, nejvyššího sudího knížectví opavského, Jana Bruntálského z Vrbna, Pertolda Tvorkovského z Tvorkova a Kravař, Zikmunda Sedlnického z Choltic, Jana Mošovského z Moravčina, Bartoloměje Rona z Rotvic na Lískovci, Erazima Michaelis z Turolu a Bartoloměje Rejzvice z Kadeřína na Šamařovicích. Měli sjeti do Opavy a tam jim předložiti, čeho se dopustili proti vrchnosti, řádu, právu a lantfrydu, a že tu nic není činiti o víru nebo náboženství jejich, tak jak to vykládati chtějí, než o kostel farní, o podávání správců duchovních, o důchody téhož kostela a fary, o jurisdikci biskupa olomouckého. Upadli proto v pokutu lantfrydem vyměřenou, privileje a svobody své potratili, milosti a ochrany císařské se zbavili a hodně zasloužili skutečného na hrdle ztrestání. Uposlechnou-li teď ve všem, přidával jim císař ještě týden; v tom čase měli komisaři vydati poslušným listovní osvědčení toho, aby nebyli účastni trestání zarpulilých a neposlušných lidí. Zůstanou-li však ve své vzpouře, měli komisaři dáti jedny mandáty radě, aby je prohlásila a druhé týden po tomto prohlášení měly býti všem stavům a obyvatelům knížectví opavského i jiných okolních knížectví hornoslezských ve známost uvedeny. Pokud by ani tím způsobem nebyli k poslušenství přivedeni, hrozil císař, že přísnějšími cestami a prostředky tu vzpouru zkrátí a je vedle zasloužení bez milosti ztrestati dá. Kromě toho císař ještě 3. listopadu nařizoval komisařům, aby některé poznamenané osoby dali vězením opatřiti.⁵⁴⁾

Komisaři přijeli do Opavy 29. prosince 1603 a obeslali úřad, starší a všecku obec před sebe. Tenkrát se dostavili

⁵²⁾ Všecko podle listin v kroměřížském archivu, oddíl Opava.

⁵³⁾ Podle Gindelyho l. c. 46 došlo to poručení teprve 13. prosince.

⁵⁴⁾ Zemský archiv český.

a byly jim přečteny věřící listy, výpověď císařská z 13. května a ještě dva listy císařské k Opavským a komisařům. Napomenuli je pak, aby se zachovali podle vyměření císařova. Odpověděli, že neumějí na větším díle česky, a žádali za výpis listů císařových a za odklad do středy, v čemž jim vyhověno. Ve středu 31. prosince, když komisaři šli k 9. hodině do soudné světnice, čekalo již na ně mnoho set žen se svými syny a dcerami a padly ve dvou řadách na kolena a s pláčem křičely a pro milosrdenství boží prosily, aby při kostelech svých zanechány býti mohly. Když komisaři již zasedli, všechny ženy před ně předstoupily a svou předešlou prosbu opakující zase na kolena padly a suplikaci císaři podaly. Když odešly, předstoupili před komisaře purkmistři, rada, konšelé a všechna obec, a na místě obce promluvil Balcar Widner jinak Kopmacher a obec zamlouval, a všichni na kolena padli a pro milosrdenství boží žádali, aby zachováni byli při tom, o čem císaři suplikaci podávají. Komisaři je obšírně jak českým tak německým jazykem napomínali, aby od svého předsevzetí upustili, farní kostel hned odstoupili a zamknouti dali, ale oni vždy pro Pána Boha prosili, aby v to potahování nebyli, nýbrž aby se komisaři za ně u císaře přimluvili, aby jim prve jisté místo bylo ukázáno a potvrzeno, ve kterém by náboženství své podle augšpurské konfese svobodně vykonávat mohli. Komisaři nepřivedli jich tedy ani tentokráte k tomu, aby dobrovolně uposlechli; oznamovali císaři obšírně celý průběh komise se všemi podrobnostmi zajisté také v tom úmyslu, aby vzbudila se tak příznivější nálada k Opavským. V přípise svém pak dodávali, že o těch mandátech chtějí se každého času poddaně a poslušně zachovati, pokud jiného poručení císařského mítí nebudou.⁵⁵⁾

Suplikace od obce při tom podaná císaři byla táž, kterou sepsali 30. srpna a vedle ní podali ještě druhou kratší z 31. prosince, v níž se oné dovolávali. K ní přiložili žádost ke komisařům o přimluvu u císaře; v ní omlouvali a popírali všechno, co se u nich stalo, že by se byli bouřili, že by v kostelech bezbožnost lehkomyšlně a nevázně provozovali, že by schůzky a rady mívali, vymlouvali se, že aby jen uvarovali se velikých útrat, nevypravili obeslané osoby do Prahy, hlásky

⁵⁵⁾ Kroměřížský archiv, oddíl Opava. Parochialia.

že mívali jen s vědomím rady pro nebezpečí ohně, a opětovali, aby při farním kostele a faře a při milých evangelických kazatelech z císařské moci a vrchnosti zůstaveni byli.

Tenkráté však také rada městská ukázala své pravé smýšlení a zřejmě přidala se k obci. Téhož dne 31. prosince osvědčovala listem ke komisařům svou nevinu, že jimi nic nescházelo, aby rozkazy císařské byly plněny, a prosila je za přimluvu, aby podací farního kostela, jehož se císař ujal, bylo jim vráceno, a protože celá obec je konfese augšpurské a nemá místa ke své bohoslužbě, aby jim císař k vykonávání téhož náboženství místečka dopřál.⁵⁶⁾

U císařského dvora rozuměli však sympatiím komisařů k Opavským. Sotva dostal císař zprávu komisařů a suplikace Opavských, hned 7. ledna 1604 vyslovoval komisařům nelibost, že se nezachovali podle jeho poručení, a že suplikace přijímali. K tomu ještě poroučel, aby hned zase do města sjeli a Opavským, s nimiž o náboženství nic činiti není, než o farní kostel a příslušenství, k čemuž práva a spravedlnosti nemají, poručili, aby vyměření císařskému beze všeho prodlévání, suplikování a výmluv dosti učinili. Nestalo-li by se toho od nich, aby se k nim zachovali podle předešlého poručení; kdyby komisaři v tom něco obmeškali, že by měl císař příčinu je k svému dvoru povolati a jinak to při nich dáti opatřiti.⁵⁷⁾

Komisaři se hájili, že prý chtěli poručení císařovo vykonati. Hned v Opavě se snesli, protože nezdálo se jim radno v městě se o to pokusiti, aby se 8. ledna do Hlučína sjeli a tu vec dále konali. Běželo teď o veřejný projev věrnosti k císaři a o písemné toho osvědčení. Než do Hlučína přijeli, ohlásili se 4. ledna purkmistr a rada svými vyslanými, Adamem Cigánkem a Foltinem Špachovským, že přistupují k povinnému poslušenství, a žádali za listovní osvědčení toho nejv. sudího Bartoloměje Bruntálského z Vrbna. Odkázal je, aby ještě obec k poslušnosti napomenuli a 8. ledna do Hlučína došli. Také ohlásili se k poslušnosti jejich dřívější vyslaní na hrad pražský a bylo jim právě tak odpověděno. Dne 5. ledna rada opavská vymlouvala se z příjezdu do Hlučína, ale nejv. sudí přece je tam poukázal, purkmistry, radu i všechny z obce, zvláště ty, kteří listovní osvědčení chtěli. V Hlučíně snesli se komisaři,

⁵⁶⁾ Tamže.

⁵⁷⁾ Zemský archiv český.

aby každý, kdo by věrně v milost císařskou vjiti chtěl, přísahal buď česky nebo německy. Přisahal skutečně někteří a dostali osvědčení. Poněvadž pak již čas milosti podle císařova vyměření toho dne právě vycházel, dali komisaři purkmistrovi a radní osobě mandát císařský, aby jej hned publikovali a v městě přibíjeti dali, a poručili, aby se všecek úřad a kdo by koli na milost chtěl přijat býti, 10. ledna před komisaře postavili. Místo toho aby přišli, poslali však jen psaní, až pak přece 12. ledna přijeli dva purkmistři a rada a někteří z obce z předních osob a žádali o osvědčení poslušnosti. Žádanou přísahu chtěli sice vykonati, ale chtěli, aby v přísaze dodána byla slova: „salva religione“ (bez úrazu náboženství). Komisaři toho nedopustili, ale když Opavští neustále opakovali, že jim jinak učiniti možno není, podle slov císařových, že tu o víru a náboženství jejich nic činiti není, dodali v německé přísaze slovo: „allem“ (nikoli: „salva religione“), což Opavští již přijali opovíraje, že tu přísahu tím a jiným způsobem vykonati chtějí, a pak přísahal a osvědčení dostali; ještě pak je komisaři napomínali, aby obec ode vzpoury upustila. Ale v obci bylo smýšlení pořád nepovolné; nejv. sudí dostal od Honzy Pelikána urážlivé psaní, a obec podala zase purkmistrům a radě suplikaci. Purkmistři však připověděli, že je budou k poslušenství se vsí bedlivostí napomínati, a 14. ledna skutečně přijeli dva purkmistři s některými, kteří ještě přísahy nevykonali, a s nimi tři osoby od obce, kteří všichni na místě veškeré obce ústně oznámili, že oni všichni již k tomu poslušenství na ten způsob jako purkmistři a rada, totiž „salva religione“, přistupují. Purkmistři jim dosvědčili, že o tom vědí, a řekli, že ten kostel farní se vším příslušenstvím chtějí zamknouti, komisařům klíče oddati a jeho postoupiti. Ale ježto neměli žádného psaného zmocnění od obce, nechtěli komisaři toho od nich bez reversu přijati. Dali tedy revers, že všemu tomu podle dekretu a vyměření císařova poslušně za dosti činiti chtějí kromě „salva religione“, a připověděli kostel dáti zamknouti a klíče odeslati. Poslali také 15. ledna klíče, že by od farního kostela býti měly, nejv. sudímu. Komisaři pak, ježto nevěděli, jaké důchody a příslušenství k farnímu kostelu náležejí, žádali o další nařízení císařovo o tom a konečně se omlouvali, že osoby některé, jak jim poručeno, vězením opatřiti nemohli, ježto se před ně nepostavili a plašiti jich nechtěli.

Mandáty do knížectví opavského a jiných sousedních publikovati zastavili.

Dne 19. ledna podávali komisaři tuto obšírnou zprávu císaři, ale již tehdy dodal nejv. sudí, že predikant, který předešle u farního kostela kázal, v neděli 18. ledna kázal u sv. Jiří, a že také druhý predikant českým jazykem tam kázal, a že i u sv. Barbory na předměstí ratiborském také jeden predikant jako prve kázal.⁶⁴⁾

Teprve potom dostali komisaři domluvné psaní císařovo ze 7. ledna a srozuměli, že příslušenstvím farního kostela jsou všechny ostatní kostely v městě. Sjeli se tedy zase v Opavě a obeslali radu i celou obec do soudné světnice, a žádali po nich nejen farní kostel s příslušenstvím, nýbrž vůbec všechny kostely v městě a vybytí všech predikantů. Opavští se bránili, že druhé kostely jsou samy pro sebe a že nikdy nenáležely ke kostelu farnímu, a co se týče predikantů, že již nekází ve farním kostele, a že je to proti vyměření císařskému, jež se vztahuje jen na farní kostel, a odůvodňovali svůj náhled tím, že císař praví, že tu o víru a náboženství jejich není nic činiti, a kdyby všechny kazatele z města odbyli, že by tím byla přetržena a jim vzata jejich bohoslužba, která se bez kněží konati nemůže. Ale když komisaři na svém stáli, prohlásila rada, že farní kostel beze všeho postoupí, a ostatní také sice všechny, ale až do rozhodnutí císaře, na něhož svůj náhled vynesou, a že kazatele také vybudou, takže ve všech kostelech pomine bohoslužba a kázání.

Ale nepokojní, svévolní a lehkomyšní tovaryši řemeslníci za to posmívali se, tupili a ohrožovali purkmistra a radu. V neděli 8. února sešlo se jich značný počet na náměstí, zpívali tam několik německých písniček, a když uslyšeli zvonit u sv. Ducha, bral se tam celý zástup, vnikli do kostela a žádali na knězi německé kázání; kněz musil utéci od oltáře do sakristie. Odtud vyhrnuli se k purkmistru a chtěli, aby kostely byly otevřeny, a na tom stáli a k tomu nutkali od rána až do odpoledne. Purkmistr nevěda si již rady, řekl jim, že nemá k tomu žádného rozkazu a že toho o své ujmě učiniti nemůže; chtějí-li si otevřít, za to že do budoucna zodpovědnost ponесou.

⁶⁴⁾ Kroměřížský archiv, oddíl Opava. Parochialia.

Po té vytrhli odtud, dovedli zvoníka a u sv. Jiří donutili kostel otevřít, sami zvonili do kostela, a ježto nikoho nebylo, kdo by jim kázal, chtěli mít kazatele od purkmistra. Nechtěl prý jim býti po vůli, ale když tak na něho doráželi, že byl v nebezpečí života, musil svoliti, aby jim kázal bývalý kazatel u sv. Barbory. Postavili jej hned na kazatelnu a tak, jak byli ozbrojeni, poslouchali jeho kázání. A hned na to dali také otevřít kostel sv. Barbory.

Purkmistr a rada dali za to vsadit do vězení několik účastníků toho pozdvižení. Ale ráno zase se tovaryši shlukli před radnicí a donutili radu, aby jim některé na zaručení propustila, a druhé násilím vyvedli z vězení. Rada byla bez moci a v nebezpečí života. Živly bouřlivé zmocnily se vlády města a nedopouštěly nikomu města opustiti. Farní kostel si také otevřeli, zámky zodráželi, zvonili, predikanty sami si tam uvedli, purkmistru a jiným konšelům a také osobám duchovním a řeholním zjevně pohružky činili, takže hrdly svými nebyli před nimi bezpečni; v kostelech klášterských a místech posvátných všelijakou bezbožnost lehkomyšlně a nevázaně provozovali. Rada zastrašená a ohrožovaná podávajíc o tom 10. února zprávu, dovolávala se císařské ochrany.⁵⁹⁾

Než odpor proti ujednání s komisary nezastavil se snad jen u tohoto pobouření. Rozvířoval se dál zvláště do knížectví slezských a volal knížata a stavy slezské na pomoc. Z místní otázky stávala se otázka zemská, neboť jali se Opavy ujímati knížata a stavové slezští, kteří použili této příležitosti, aby zase zdvihli nároky na Opavu, jako že přísluší do Slezska, kam platila kontribuce a daně. Domnělá svá práva dali již vyhledávat v archivech, ba dokonce biskup vratislavský tvrdil, že jemu přináležejí podací právo v Opavě a nikoli kardinálovi, a že kardinál, i když si osobuje a za jisto má to právo, měl o záležitosti opavské podati zprávu biskupu vratislavskému, jako zemskému hejtmanu ve Slezsku. K tomu ještě vratislavský biskup, na jehož vlažnost a malou vroucnost pro náboženství v Římě ovšem mnoho toužili, a za velké neštěstí pro diecési samého biskupa pokládali,⁶⁰⁾ dodával, že kardinálova žádost je upřílišena a nezřízena, a že Opavské příliš tísní: že žádal jen jeden kostel s jeho důchody, a když byli hotovi

⁵⁹⁾ Tamže.

⁶⁰⁾ Vatikánský archiv, Borghese IV. 220, fol. 82.

Mandáty do knížectví opavského a jiných sosedů secky kovati zastavili. (ednou.⁶¹⁾)

Dne 19. ledna podávali komisaři tuto ... a stavové saři, ale již tehdy dodal nejv. sudí, že ... ko své vy- dešle u farního kostela kázal, v ne ... ja. Přimlouvali Jiří, a že také druhý predikant ... é prostřednictví: a že i u sv. Barbory na před ... skou a potrestati predikant jako prve kázal.⁶²⁾

Teprve potom dostali ... ovu císařem nařizeno ze 7. ledna a srozuměli ... učinili však tak spolé- všecky ostatní kostel ... slezských. Kardinál ozna- a obeslali radu i c ... ych označoval za vzpouru nich nejen farní ... anují netoliko velikého nepromi- kostely v měs ... i propadli kolaturu; žádal, aby císař nili, že dru ... i propadli kolaturu; žádal, aby císař ležely ke ... dokud by neustoupili nejen farního kostela, káží v ... kostelu, které jsou filiálkami farního kostela, jež s ... k nim náleží. A že nutno také mítí záruku, když hl ... tam katolického kněze ustanoví, že zachovají

potom kardinál tam katolického kněze ustanoví, že zachovají pokoj, aby katolíci v pokojném držení svého vychování a vykonávání náboženství katolického zůstaviti mohli.⁶³⁾

Když Opavští žádným způsobem nemohli býti přivedeni k tomu, aby vůli císařské úplně učinili zadost, když v neko- nečném, zavlém jejich odporu trpěla nadmíru autorita a re- putace císařova, přikročil konečně císař k prostředku, kterým byl hrozil. Nad neposlušnými Opavskými prohlášen byl acht císařský a publikovány byly mandáty, jimiž vyjímá císař mě- štany opavské, jakožto zlé lidi, řádu a právu odporné, z počtu věrných poddaných, vyhlašoval je za rušitele pokoje a pře- stupníky lantfrydu a za padlé v pokutu lantfrydem vyměře- nou a zbavoval je vši milosti a ochrany své. Poroučel všem, zvláště pak obyvatelům knížectví opavského, krnovského, ratiborského a opolského, aby Opavských nijak nefedrovali, jich nepřechovávali a s nimi nic činiti neměli; aby do Opavy od potravin a špíže, dobytka, masa, ryb, obilí, dříví, vína a vůbec nic voženo a dodáváno nebylo, neboť císař rušil a za- povídal všecky trhy a jarmarky v městě. Všecka pak nadání,

⁶¹⁾ Kroměřížský archiv, list z Vratislavi ke kardinálovi ze 4. dubna 1604.

⁶²⁾ Ens, das Oppaland II. 87.

⁶³⁾ Kroměřížský archiv, oddíl Opava.

a obdarování všem cechům a řemeslníkům daná v nic
el, všechny mistry týchž řemesel za nepoctivé a nehodné
val tak, aby při žádném poctivém cechu ani mistři, ani
učedníci a pomocníci nikde trpění nebyli.⁶²⁾

rálovi oznamoval to císař 15. června 1604 a porou-
aby manové jeho nedodávali potravin ani jiných
ěsta ani k městu za peníze ani darmo, a aby
by koli přijeli na trhy, byli opatření vězením
y bylo zabaveno. Kardinál manům to připo-
poručel 3. července 1604.⁶³⁾ Liknavější
tů proti Opavským byl na Moravě zemský
htenštejna; když jich ani do září nepro-
a tak císař 27. září, což pak také 30. října 1604
ke všem stavům markrabství moravského učinil.⁶⁴⁾

dyž tak přísně nemilost císařova na Opavské dopadala,
byli také jati z rozkazu císařova dva přední buřiči obce
opavské Kompmacher a Kornikl; byli do Prahy přivezeni a
tam na dlouho uvězněni.⁶⁵⁾ U rozhněvaného císaře nepomá-
hala ani přimluva knížat a stavů s'ezských za Opavské. Ozná-
miti dal knížatům a stavům, že trvá na svém, protože není
to proti zákonům zemským: žádal o podaci farního kostela
a vybytí predikantů, protože podaci nepřísluší městu, nýbrž
biskupu olomouckému, ačt byl prohlášen, protože porušili
lantfryd; vykonávání protestantského náboženství zakázal,
protože nespočívá na právě, nýbrž jest jen trpěno; augšpurský
mír jest omezen jen na německou říši, kam Slezsko nenáleží.
Knižatům a stavům nenáleží vyšetřovati záležitost opavskou,
než jen vymoci daně a berně v Opavě již za kolik roků
zaseděle.⁶⁶⁾

V nouzi a bidě své zase se podávali Opavští k poslu-
šenství. Opět k nim tedy posílal císař za komisaře hejtmána
moravského Karla z Liechtenštejna a hejtmána knížectví opol-
ského a ratiborského a porouchel jim 19. srpna 1604, aby
s hejtmánem, soudci zemskými i obyvateli knížectví opavské-
ho do Opavy sjeli a vyměření z 13. května 1603 provedli,

⁶²⁾ Archiv musea království českého. Otiskl A. Kubiček: České listiny
ve městské knize opavské. Sbor. Hist. kr. 1918, 33.

⁶³⁾ Snopek, ČMM 1908, 394; Otiskl Kubiček, l. c. str. 35.

⁶⁴⁾ Archiv musea království českého, oddíl Opava.

⁶⁵⁾ Kroměřížský archiv. Volná akta 1604—I. Erasmus Heidel kardinálovi
2. června. Císař porouchel 26. května je vyslechnouti. (Arch. česk. místodrž.)

⁶⁶⁾ Ens, l. c. 88.

jej postoupiti, že chtěl všechny zasedělé důchody, a hned všechny kostely, aby je konečně všechny přinutil k přijímání pod jednou.⁶¹⁾ Na stranu Opavských přidružili se skutečně knížata a stavové slezští, k nimž opavští byli vypravili na sněm jako své vyslané Baltazara Kompmachra a Václava Kornikla. Přimlouvali se za ně 10. dubna 1604 u císaře a nabízeli své prostřednictví: aby jim císař svěřil vyšetřiti záležitost opavskou a potrestati vinníky.⁶²⁾

Na den 26. dubna 1604 bylo znovu císařem nařízeno Opavským, aby postoupili kostely. Neučinili však tak společně již na pomoc knížat a stavů slezských. Kardinál oznamoval to císaři a jednání Opavských označoval za vzpuru a neposlušnost, za niž zasluhují netoliko velikého nepromítnutelného trestu, nýbrž i propadli kolaturu; žádal, aby císař ostřejších prostředků proti nim užil, vyslané jejich do Prahy vězením stížil, dokud by neustoupili nejen farního kostela, nýbrž i všech kostelů, které jsou filiálkami farního kostela, se vším, co k nim náleží. A že nutno také míti záruku, když potom kardinál tam katolického kněze ustanoví, že zachovají pokoj, aby katolíci v pokojném držení svého vychování a vykonávání náboženství katolického zůstaviti mohli.⁶³⁾

Když Opavští žádným způsobem nemohli býti přivedeni k tomu, aby vůli císařské úplně učinili zadost, když v nekončném, zavlém jejich odporu trpěla nadmíru autorita a reputace císařova, přikročil konečně císař k prostředku, kterým byl hrozil. Nad neposlušnými Opavskými prohlášen byl acht císařský a publikovány byly mandáty, jimiž vyjímá císař měšťany opavské, jakožto zlé lidi, řádu a právu odporné, z počtu věrných poddaných, vyhlašoval je za rušitele pokoje a přestupníky lantřydu a za padlé v pokutu lantřydem vyměřenou a zbavoval je vši milosti a ochrany své. Poroučel všem, zvláště pak obyvatelům knížectví opavského, krnovského, ratiborského a opolského, aby Opavských nijak nefedrovali, jich nepřechovávali a s nimi nic činiti neměli; aby do Opavy od potravin a špíže, dobytka, masa, ryb, obilí, dříví, vína a vůbec nic voženo a dodáváno nebylo, neboť císař rušil a zapovídal všechny trhy a jarmarky v městě. Všecka pak nadání,

⁶¹⁾ Kroměřížský archiv, list z Vratislavi ke kardinálovi ze 4. dubna 1604.

⁶²⁾ Ens, das Oppaland II. 87.

⁶³⁾ Kroměřížský archiv, oddíl Opava.

listy a obdarování všem cechům a řemeslníkům daná v nic obracel, všechny mistry týchž řemesel za nepoctivé a nehodné vyhlášoval tak, aby při žádném poctivém cechu ani mistři, ani tovaryši, učedníci a pomocníci nikde trpění nebyli.⁶³⁾

Kardinálovi oznamoval to císař 15. června 1604 a poroučel při tom, aby manové jeho nedodávali potravin ani jiných potřeb do města ani k městu za peníze ani darmo, a aby měšťané, kam by koli přijeli na trhy, byli opatřeni vězením a zboží jejich aby bylo zabaveno. Kardinál manům to připomínal a zachovati poroučel 3. července 1604.⁶⁴⁾ Liknavější v prohlášení mandátů proti Opavským byl na Moravě zemský hejtman Karel z Liechtenštejna; když jich ani do září neprohlásil, poručil mu tak císař 27. září, což pak také 30. října 1604 připsal ke všem stavům markrabství moravského učinil.⁶⁵⁾

Když tak přísně nemilost císařova na Opavské dopadala, byli také jati z rozkazu císařova dva přední buřiči obce opavské Kompacher a Kornikl; byli do Prahy přivezeni a tam na dlouho uvězněni.⁶⁶⁾ U rozhněvaného císaře nepomáhala ani přímluva knížat a stavů slezských za Opavské. Oznamiti dal knížatům a stavům, že trvá na svém, protože není to proti zákonům zemským: žádal o podací farního kostela a vybytí predikantů, protože podací nepřísluší městu, nýbrž biskupu olomouckému, ačt byl prohlášen, protože porušili lantfryd; vykonávání protestantského náboženství zakázal, protože nespočívá na právě, nýbrž jest jen trpěno; augšpurský mír jest omezen jen na německou říši, kam Slezsko nenáleží. Knížatům a stavům nenáleží vyšetřovati záležitost opavskou, než jen vymoci daně a berně v Opavě již za kolik roků zasedlé.⁶⁷⁾

V nouzi a bídě své zase se podávali Opavští k poslušenství. Opět k nim tedy posílal císař za komisaře hejtmana moravského Karla z Liechtenštejna a hejtmana knížectví opolského a ratiborského a poroučel jim 19. srpna 1604, aby s hejtmanem, soudci zemskými i obyvateli knížectví opavského do Opavy sjeli a vyměření z 13. května 1603 provedli,

⁶³⁾ Archiv musea království českého. Otiskl A. Kubíček: České listiny ve městské knize opavské. Sbor. Hist. kr. 1918, 33.

⁶⁴⁾ Snopek, ČMM 1908, 394; Otiskl Kubíček, l. c. str. 35.

⁶⁵⁾ Archiv musea království českého, oddíl Opava.

⁶⁶⁾ Kroměřížský archiv, Volná akta 1604—I. Erasmus Heidel kardinálovi 2. června. Císař poroučel 26. května je vyslechnouti. (Arch. česk. místodrž.)

⁶⁷⁾ Ens, l. c. 88.

k vrchnosti, ke křesťanským skutkům a lásce bližního a modlívají se za potřeby všeho křesťanstva a zvláště za ochranu křesťanstva proti nepřátelům a za vítězství císařovo nad ukrutným nepřítelem; svaté svátosti po křesťanském rozumu se udělují. Až dosud pokojně a svorně konali v tom kostele svá cvičení podle augšpurské konfese a katolíkům nebránili v jejich náboženství. Zboží duchovenského si nepřivlastnili a obec málo ví, jak vlastně s ním je, a je hotova zřici se ho podle vůle císařovy. Prosí tedy císaře, aby se nedal k žádné nemilosti proti nim pohnouti a jim dopřál veřejného vykonávání augšpurské konfese. Ale posel k císaři cestou onemocněl a vrátil se i s touto suplikací teprve 21. prosince, takže tento přípis na místo svého určení tehdy nedošel.

Když nebylo pořád konec o Opavské, rozhodnul se císař čeliti jejich neposlušnosti komisí. Dne 20. srpna poroučel zemskému hejtmanu, aby zakročil proti Opavským, při čemž se mu dostalo důtky, že zanedbal městské radě z úřadu svého rady i pomoci uděliti, aby Opavské k povinnému poslušenství přivést mohli, a že mu na ty cesty a prostředky mysliti bez mnohého napomínání slušelo, jak by mohlo těm zlým začátkům časně zpomoženo a v cestu vkročeno býti. Hejtman se omlouval 9. září, že mu Opavští asi úmyslně zatajili, co císař poručil; jakmile o tom zvěděl, rozkázal jim poslušně a poddaně se zachovati. Další výtce, že časněji o těch věcech neoznamoval, bránil se tím, že Opavští pravili, že o tom všem císaři již psali a že některé zprávy později dostal. Podle rozkazu císařova obeslal hejtman a nejvyšší úředníci a soudci zemští, jako císařští komisaři, 9. září do soudné světnice purkmistry a radní osoby. Dostavili se purkmistři Adam Cigánek a Hans Tam, a z radních osob Pavel Nyčman, Matouš Ambrož, Moc Reich a městský písař, kteří zase vyprávěli celý průběh jednání s neposlušnou obcí a ujišťovali, že se ve všem zachovati chtějí jako věrní a poslušní poddaní. Bylo jim nařízeno, aby ještě téhož dne poručili všem osedlým v městě i na předměstí, aby zítra o 6. hodině na radnici se dostavili a aby před hejtmana a úředníky a soudce do soudné světnice z každého cechu tři osoby o 7. hodině se postavily a purkmistři a radní osoby s nimi, že se jim jistá vůle císařova oznámí.

Druhého dne čekali komisaři dlouho v soudnici, až i poslati musili na radnici. Došli titíž co včera a ještě Foltin Špa-

chovský, Volf Taniger, Hans Kranz fojt, a konšelé Lorenz Fross a Toman Osel. Na otázku, kde jsou ostatní, oznámil městský písař, že sešla se obec v nemalém počtu ráno na radnici a že jim poručeno, aby po třech osobách z každého cechu spolu s nimi do soudné světnice se postavili. Uradili se a pak odpověděli, že ta věc se dotýká netoliko přítomných, nýbrž i všech řemeslníků a tovaryšů jejich, jichž toho času víc než 1000 o domě není; k tomu že podle svých svobod, kdo by je z něčeho vinití chtěl, nejinde než na radnici odpovídati povinni jsou, tam tedy že chtějí vyslechnouti, chce-li se k nim něco mluvit. A že o té věci poslali k císaři suplikaci, aby je tedy měli na ten čas omluvené, až jim odpověď císařova dojde. Purkmistři a přítomní žádali pak za opis psaní císařova a za osvědčení k císaři, že se poslušně zachovali.

Když se páni o odpověď poradili, promluvil hejtman, že se tu spatřuje zjevné neposlušenství obce, a kdyby hejtman a ostatní komisaři k nim vyslaní na radnici mezi ně choditi a poručení císařské v známost uvozovati měli, že bylo by na veliké zlehčení regalí a reputace císařovy i soudu, a také proti pořádkům knížectví opavského, ježto komise císařské vždycky se tam v soudné světnici konaly. Pročež aby zase na radnici mezi obec šli a jim předložili, aby podle včerejšího poručení po třech osobách z každého cechu spolu s nimi před komisi se dostavili. Originál psaní císařova že jim bude přečten a opis dán.

Odešli na radnici a vrátili se za hodinu zase sami. Písařem městským oznámili, že jim obec na všechno jejich předložení odpověděla, že jsou všichni spolu za jednoho člověka a že na radnici čekají, chtějí-li jim něco vzkázati; odtud že se nedají. Zase páni komisaři kázali jim se vrátiti a obci povědět, že jim jménem císařovým přísně poroučejí, poněvadž praví, že jsou za jednoho člověka a v jistých osobách se před ně stavěti nechtějí, aby se všichni společně z radnice s purkmistry a radními osobami ke komisařům dostavili.

Purkmistři na to oznámili, že již jim to prve předložili, ale že obec odepřela, ale že je k tomu ještě vyzvou. Vrátili se pak opět s nepořízenou: obec odpověděla, že nemají nic činiti před právem zemským, aby se do soudnice stavěli, než že tam na radnici čekají; a že sice ve všem jiném náležitě poslušenství a poddanost do hrdel a statků k císaři zachovati

chtějí, ale aby je při tom kostele a predikantech pozůstavil, že oni od toho nikoli odstoupiti nemohou. Komisaři dali za odpověď, že císaři pravdivou relaci učiní; opis psaní císařova by byli dali, kdyby obec uposlechla a před ně se postavila, ale takto že nemohou nemajíce o tom žádného poručení; purkmistrům a ostatním přítomným že včera psaní císařské bylo přečteno a tím že se budou moci spraviti.⁶¹⁾

Městská rada omlouvala se u císaře pokornou prosbou. A císař ještě ušetřoval neposlušných. Dne 20. října ⁶²⁾ nařizoval za své nové komisaře Bartoloměje Bruntálského z Vrbna, nejvyššího sudího knížectví opavského, Jana Bruntálského z Vrbna, Pertolda Tvorkovského z Tvorkova a Kravař, Zikmunda Sedlnického z Choltic, Jana Mošovského z Moravčina, Bartoloměje Rona z Rotvic na Lískovci, Erazima Michaelis z Turolu a Bartoloměje Rejzvice z Kadeřína na Šamařovicích. Měli sjeti do Opavy a tam jim předložit, čeho se dopustili proti vrchnosti, řádu, právu a lantfrydu, a že tu nic není činiti o viru nebo náboženství jejich, tak jak to vykládati chtějí, než o kostel farní, o podávání správců duchovních, o důchody téhož kostela a fary, o jurisdikci biskupa olomouckého. Upadli proto v pokutu lantfrydem vyměřenou, privileje a svobody své potratili, milosti a ochrany císařské se zbavili a hodně zasloužili skutečného na hrdle ztrestání. Uposlechnou-li teď ve všem, přidával jim císař ještě týden; v tom čase měli komisaři vydati poslušným listovní osvědčení toho, aby nebyli účastni trestání zarputilých a neposlušných lidí. Zůstanou-li však ve své vzpouře, měli komisaři dáti jedny mandáty radě, aby je prohlásila a druhé týden po tomto prohlášení měly býti všem stavům a obyvatelům knížectví opavského i jiných okolních knížectví hornoslezských ve známost uvedeny. Pokud by ani tím způsobem nebyli k poslušenství přivedeni, hrozil císař, že přísnějšími cestami a prostředky tu vzpouru zkrátí a je vedle zasloužení bez milosti ztrestati dá. Kromě toho císař ještě 3. listopadu nařizoval komisařům, aby některé poznamenané osoby dali vězením opatřiti.⁶³⁾

Komisaři přijeli do Opavy 29. prosince 1603 a obeslali úřad, starší a všecku obec před sebe. Tenkrát se dostavili

⁶¹⁾ Všecko podle listin v kroměřížském archivu, oddíl Opava.

⁶²⁾ Podle Gindelyho l. c. 46 došlo to poručení teprve 13. prosince.

⁶³⁾ Zemský archiv český.

a byly jim přečteny věřící listy, výpověď císařská z 13. května a ještě dva listy císařské k Opavským a komisařům. Napomenuli je pak, aby se zachovali podle vyměření císařova. Odpověděli, že neumějí na větším díle česky, a žádali za výpis listů císařových a za odklad do středy, v čemž jim vyhověno. Ve středu 31. prosince, když komisaři šli k 9. hodině do soudné světnice, čekalo již na ně mnoho set žen se svými syny a dcerami a padly ve dvou řadách na kolena a s pláčem křičely a pro milosrdenství boží prosily, aby při kostelech svých zanechány býti mohly. Když komisaři již zasedli, všechny ženy před ně předstoupily a svou předešlou prosbu opakující zase na kolena padly a suplikaci císaři podaly. Když odešly, předstoupili před komisaře purkmistři, rada, konšelé a všechna obec, a na místě obce promluvil Balcar Widner jinak Kopmacher a obec zamlouval, a všichni na kolena padli a pro milosrdenství boží žádali, aby zachováni byli při tom, o čem císaři suplikaci podávají. Komisaři je obšírně jak českým tak německým jazykem napomínali, aby od svého předsevzetí upustili, farní kostel hned odstoupili a zamknouti dali, ale oni vždy pro Pána Boha prosili, aby v to potahování nebyli, nýbrž aby se komisaři za ně u císaře přimluvili, aby jim prve jisté místo bylo ukázáno a potvrzeno, ve kterém by náboženství své podle augšpurské konfese svobodně vykonávat mohli. Komisaři nepřivedli jich tedy ani tentokrát k tomu, aby dobrovolně uposlechli; oznamovali císaři obšírně celý průběh komise se všemi podrobnostmi zajisté také v tom úmyslu, aby vzbudila se tak příznivější nálada k Opavským. V přípise svém pak dodávali, že o těch mandátech chtějí se každého času poddaně a poslušně zachovati, pokud jiného poručení císařského mítí nebudou.⁵⁵⁾

Suplikace od obce při tom podaná císaři byla táž, kterou sepsali 30. srpna a vedle ní podali ještě druhou kratší z 31. prosince, v níž se oné dovolávali. K ní přiložili žádost ke komisařům o přimluvu u císaře; v ní omlouvali a popírali všechno, co se u nich stalo, že by se byli bouřili, že by v kostelech bezbožnost lehkomyšlně a nevázně provozovali, že by schůzky a rady mívali, vymlouvali se, že aby jen uvarovali se velikých útrat, nevypravili obeslané osoby do Prahy, hlásky

⁵⁵⁾ Kroměřížský archiv, oddíl Opava. Parochialia.

že mívali jen s vědomím rady pro nebezpečí ohně, a opětovali, aby při farním kostele a faře a při milých evangelických kazatelech z císařské moci a vrchnosti zůstavení byli.

Tenkrátě však také rada městská ukázala své pravé smýšlení a zřejmě přidala se k obci. Téhož dne 31. prosince osvědčovala listem ke komisařům svou nevinu, že jimi nic nescházelo, aby rozkazy císařské byly plněny, a prosila je za přímluvu, aby podací farního kostela, jehož se císař ujal, bylo jim vráceno, a protože celá obec je konfese augšpurské a nemá místa ke své bohoslužbě, aby jim císař k vykonávání téhož náboženství místečka dopřál.⁵⁶⁾

U císařského dvora rozuměli však sympatiím komisařů k Opavským. Sotva dostal císař zprávu komisařů a suplikace Opavských, hned 7. ledna 1604 vyslovoval komisařům nelibost, že se nezachovali podle jeho poručení, a že suplikace přijímali. K tomu ještě poroučel, aby hned zase do města sjeli a Opavským, s nimiž o náboženství nic činiti není, než o farní kostel a příslušenství, k čemuž práva a spravedlnosti nemají, poručili, aby vyměření císařskému beze všeho prodlévání, suplikování a výmluv dosti učinili. Nestalo-li by se toho od nich, aby se k nim zachovali podle předešlého poručení; kdyby komisaři v tom něco obmeškali, že by měl císař příčinu je k svému dvoru povolati a jinak to při nich dáti opatřiti.⁵⁷⁾

Komisaři se hájili, že prý chtěli poručení císařovo vykonati. Hned v Opavě se snesli, protože nezdálo se jim radno v městě se o to pokusiti, aby se 8. ledna do Hlučína sjeli a tu vec dále konali. Běželo teď o veřejný projev věrnosti k císaři a o písemné toho osvědčení. Než do Hlučína přijeli, ohlásili se 4. ledna purkmistr a rada svými vyslanými, Adamem Cigánkem a Foltinem Špachovským, že přistupují k povinnému poslušenství, a žádali za listovní osvědčení toho nejv. sudího Bartoloměje Bruntálského z Vrbna. Odkázal je, aby ještě obec k poslušnosti napomenuli a 8. ledna do Hlučína dojeli. Také ohlásili se k poslušnosti jejich dřívější vyslaní na hrad pražský a bylo jim právě tak odpověděno. Dne 5. ledna rada opavská vymlouvala se z příjezdu do Hlučína, ale nejv. sudí přece je tam poukázal, purkmistry, radu i všecky z obce, zvláště ty, kteří listovní osvědčení chtěli. V Hlučíně snesli se komisaři,

⁵⁶⁾ Tamže.

⁵⁷⁾ Zemský archiv český.

aby každý, kdo by věrně v milost císařskou vjíti chtěl, přísahal buď česky nebo německy. Přisahali skutečně někteří a dostali osvědčení. Poněvadž pak již čas milosti podle císařova vyměření toho dne právě vycházel, dali komisaři purkmistrovi a radní osobě mandát císařský, aby jej hned publikovali a v městě přibíjeti dali, a poručili, aby se všecek úřad a kdo by koli na milost chtěl přijat býti, 10. ledna před komisaře postavili. Místo toho aby přišli, poslali však jen psaní, až pak přece 12. ledna přijeli dva purkmistři a rada a někteří z obce z předních osob a žádali o osvědčení poslušnosti. Žádanou přísahu chtěli sice vykonati, ale chtěli, aby v přísaze dodána byla slova: „salva religione“ (bez úrazu náboženství). Komisaři toho nedopustili, ale když Opavští neustále opakovali, že jim jinak učiniti možno není, podle slov císařových, že tu o víru a náboženství jejich nic činiti není, dodali v německé přísaze slovo: „allem“ (nikoli: „salva religione“), což Opavští již přijali opovíraje, že tu přísahu tím a jiným způsobem vykonati chtějí, a pak přísahali a osvědčení dostali; ještě pak je komisaři napomínali, aby obec ode vzpoury upustila. Ale v obci bylo smýšlení pořád nepovolné; nejv. sudí dostal od Honzy Pelikána urážlivé psaní, a obec podala zase purkmistrům a radě suplikaci. Purkmistři však připověděli, že je budou k poslušenství se vši bedlivostí napomínati, a 14. ledna skutečně přijeli dva purkmistři s některými, kteří ještě přísahy nevykonali, a s nimi tři osoby od obce, kteří všichni na místě veškeré obce ústně oznámili, že oni všichni již k tomu poslušenství na ten způsob jako purkmistři a rada, totiž „salva religione“, přistupují. Purkmistři jim dosvědčili, že o tom vědí, a řekli, že ten kostel farní se vším příslušenstvím chtějí zamknouti, komisařům klíče oddati a jeho postoupiti. Ale ježto neměli žádného psaného zmocnění od obce, nechtěli komisaři toho od nich bez reversu přijati. Dali tedy revers, že všemu tomu podle dekretu a vyměření císařova poslušně za dosti činiti chtějí kromě „salva religione“, a připověděli kostel dáti zamknouti a klíče odeslati. Poslali také 15. ledna klíče, že by od farního kostela býti měly, nejv. sudímu. Komisaři pak, ježto nevěděli, jaké důchody a příslušenství k farnímu kostelu náležejí, žádali o další nařízení císařovo o tom a konečně se omlouvali, že osoby některé, jak jim poručeno, vězením opatřiti nemohli, ježto se před ně nepostavili a plašiti jich nechtěli.

Mandáty do knížectví opavského a jiných sousedních publikovati zastavili.

Dne 19. ledna podávali komisaři tuto obšírnou zprávu císaři, ale již tehdy dodal nejv. sudí, že predikant, který předešle u farního kostela kázal, v neděli 18. ledna kázal u sv. Jiří, a že také druhý predikant českým jazykem tam kázal, a že i u sv. Barbory na předměstí ratiborském také jeden predikant jako prve kázal.⁶⁸⁾

Teprve potom dostali komisaři domluvné psaní císařovo ze 7. ledna a srozuměli, že příslušenstvím farního kostela jsou všechny ostatní kostely v městě. Sjeli se tedy zase v Opavě a obeslali radu i celou obec do soudné světnice, a žádali po nich nejen farní kostel s příslušenstvím, nýbrž vůbec všechny kostely v městě a vybytí všech predikantů. Opavští se bránili, že druhé kostely jsou samy pro sebe a že nikdy nenáležely ke kostelu farnímu, a co se týče predikantů, že již nekáží ve farním kostele, a že je to proti vyměření císařskému, jež se vztahuje jen na farní kostel, a odůvodňovali svůj náhled tím, že císař praví, že tu o viru a náboženství jejich není nic činiti, a kdyby všechny kazatele z města odbyli, že by tím byla přetržena a jim vzata jejich bohoslužba, která se bez kněží konati nemůže. Ale když komisaři na svém stáli, prohlásila rada, že farní kostel beze všeho postoupí, a ostatní také sice všechny, ale až do rozhodnutí císaře, na něhož svůj náhled vynesou, a že kazatele také vybudou, takže ve všech kostelech pomine bohoslužba a kázání.

Ale nepokojní, svévolní a lehkomyšní tovaryši řemeslníci za to posmívali se, tupili a ohrožovali purkmistra a radu. V neděli 8. února sešlo se jich značný počet na náměstí, zpívali tam několik německých písniček, a když uslyšeli zvonit u sv. Ducha, bral se tam celý zástup, vnikli do kostela a žádali na knězi německé kázání; kněz musil utéci od oltáře do sakristie. Odtud vyhrnuli se k purkmistru a chtěli, aby kostely byly otevřeny, a na tom stáli a k tomu nutkali od rána až do odpoledne. Purkmistr nevěda si již rady, řekl jim, že nemá k tomu žádného rozkazu a že toho o své ujmě učiniti nemůže; chtěli-li si otevřít, za to že do budoucna zodpovědnost ponесou.

⁶⁸⁾ Kromětířský archiv, oddíl Opava. Parochialia.

Po té vytrhli odtud, dovedli zvoníka a u sv. Jiří donutili kostel otevřít, sami zvonili do kostela, a ježto nikoho nebylo, kdo by jim kázal, chtěli mít kazatele od purkmistra. Nechtěl prý jim býti po vůli, ale když tak na něho doráželi, že byl v nebezpečí života, musil svoliti, aby jim kázal bývalý kazatel u sv. Barbory. Postavili jej hned na kazatelnu a tak, jak byli ozbrojeni, poslouchali jeho kázání. A hned na to dali také otevřít kostel sv. Barbory.

Purkmistr a rada dali za to vsadit do vězení několik účastníků toho pozdvížení. Ale ráno zase se tovaryši shlukli před radnicí a donutili radu, aby jim některé na zaručení propustila, a druhé násilím vyvedli z vězení. Rada byla bez moci a v nebezpečí života. Živly bouřlivé zmocnily se vlády města a nedopouštěly nikomu města opustiti. Farní kostel si také otevřeli, zámky zodráželi, zvonili, predikanty sami si tam uvedli, purkmistru a jiným konšelům a také osobám duchovním a řeholním zjevně pohrůžky činili, takže hrdly svými nebyli před nimi bezpečni; v kostelech klášterských a místech posvátných všelijakou bezbožnost lehkomyšlně a nevázaně provozovali. Rada zastrašená a ohrožovaná podávajíc o tom 10. února zprávu, dovolávala se císařské ochrany.⁵⁹⁾

Než odpor proti ujednání s komisary nezastavil se snad jen u tohoto pobouření. Rozvířoval se dál zvláště do knížectví slezských a volal knížata a stavy slezské na pomoc. Z místní otázky stávala se otázka zemská, neboť jali se Opavy ujímati knížata a stavové slezští, kteří použili této příležitosti, aby zase zdvihli nároky na Opavu, jako že přísluší do Slezska, kam platila kontribuce a daně. Domnělá svá práva dali již vyhledávat v archivech, ba dokonce biskup vratislavský tvrdil, že jemu přináležejí podací právo v Opavě a nikoli kardinálovi, a že kardinál, i když si osobuje a za jisto má to právo, měl o záležitosti opavské podati zprávu biskupu vratislavskému, jako zemskému hejtmanu ve Slezsku. K tomu ještě vratislavský biskup, na jehož vlažnost a malou vroucnost pro náboženství v Římě ovšem mnoho toužili, a za velké neštěstí pro diecési samého biskupa pokládali,⁶⁰⁾ dodával, že kardinálova žádost je upřílišena a nezřízena, a že Opavské příliš tísní: že žádal jen jeden kostel s jeho důchody, a když byli hotovi

⁵⁹⁾ Tamže.

⁶⁰⁾ Vatikánský archiv, Borghese IV. 220, fol. 82.

k vrchnosti, ke křesťanským skutkům a lásce bližního a modlívají se za potřeby všeho křesťanstva a zvláště za ochranu křesťanstva proti nepřátelům a za vítězství císařovo nad ukrutným nepřítelem; svaté svátosti po křesťanském rozumu se udělují. Až dosud pokojně a svorně konali v tom kostele svá cvičení podle augšpurské konfese a katolíkům nebránili v jejich náboženství. Zboží duchovenského si nepřivlastnili a obec málo ví, jak vlastně s ním je, a je hotova zřici se ho podle vůle císařovy. Prosí tedy císaře, aby se nedal k žádné nemilosti proti nim pohnouti a jim dopřál veřejného vykonávání augšpurské konfese. Ale posel k císaři cestou onemocněl a vrátil se i s touto suplikací teprve 21. prosince, takže tento přípis na místo svého určení tehdy nedošel.

Když nebylo pořád konec o Opavské, rozhodnul se císař čeliti jejich neposlušnosti komisí. Dne 20. srpna poroučel zemskému hejtmanu, aby zakročil proti Opavským, při čemž se mu dostalo důtky, že zanedbal městské radě z úřadu svého rady i pomoci uděliti, aby Opavské k povinnému poslušenství přivést mohli, a že mu na ty cesty a prostředky mysliti bez mnohého napominání slušelo, jak by mohlo těm zlým začátkům časné zpomoženo a v cestu vkročeno býti. Hejtman se omlouval 9. září, že mu Opavští asi úmyslně zatajili, co císař poručil; jakmile o tom zvěděl, rozkázal jim poslušně a poddaně se zachovati. Další výtce, že časněji o těch věcech neoznamoval, bránil se tím, že Opavští pravili, že o tom všem císaři již psali a že některé zprávy později dostal. Podle rozkazu císařova obeslal hejtman a nejvyšší úředníci a soudci zemští, jako císařští komisaři, 9. září do soudné světnice purkmistry a radní osoby. Dostavili se purkmistři Adam Cigánek a Hans Tam, a z radních osob Pavel Nyčman, Matouš Ambrož, Moc Reich a městský písař, kteří zase vyprávěli celý průběh jednání s neposlušnou obcí a ujišťovali, že se ve všem zachovati chtějí jako věrní a poslušní poddaní. Bylo jim nařízeno, aby ještě téhož dne poručili všem osedlým v městě i na předměstí, aby zítra o 6. hodině na radnici se dostavili a aby před hejtmana a úředníky a soudce do soudné světnice z každého cechu tři osoby o 7. hodině se postavily a purkmistři a radní osoby s nimi, že se jim jistá vůle císařova oznámí.

Druhého dne čekali komisaři dlouho v soudnici, až i poslati musili na radnici. Došli titíž co včera a ještě Foltin Špa-

chovský, Volf Taniger, Hans Kranz fojt, a konšelé Lorenz Fross a Toman Osel. Na otázku, kde jsou ostatní, oznámil městský písař, že sešla se obec v nemalém počtu ráno na radnici a že jim poručeno, aby po třech osobách z každého cechu spolu s nimi do soudné světnice se postavili. Uradili se a pak odpověděli, že ta věc se dotýká netoliko přítomných, nýbrž i všech řemeslníků a tovaryšů jejich, jichž toho času víc než 1000 o domě není; k tomu že podle svých svobod, kdo by je z něčeho vinití chtěl, nejinde než na radnici odpovídati povinni jsou, tam tedy že chtějí vyslechnouti, chce-li se k nim něco mluvit. A že o té věci poslali k císaři suplikaci, aby je tedy měli na ten čas omluvené, až jim odpověď císařova dojde. Purkmistři a přítomní žádali pak za opis psaní císařova a za osvědčení k císaři, že se poslušně zachovali.

Když se páni o odpověď poradili, promluvil hejtman, že se tu spatřuje zjevné neposlušenství obce, a kdyby hejtman a ostatní komisaři k nim vyslaní na radnici mezi ně choditi a poručení císařské v známost uvozovati měli, že bylo by na veliké zlehčení regalii a reputace císařovy i soudu, a také proti pořádkům knížectví opavského, ježto komise císařské vždycky se tam v soudné světnici konaly. Pročež aby zase na radnici mezi obec šli a jim předložili, aby podle včerejšího poručení po třech osobách z každého cechu spolu s nimi před komisi se dostavili. Originál psaní císařova že jim bude přečten a opis dán.

Odešli na radnici a vrátili se za hodinu zase sami. Písařem městským oznámili, že jim obec na všechno jejich předložení odpověděla, že jsou všichni spolu za jednoho člověka a že na radnici čekají, chtějí-li jim něco vzkázati; odtud že se nedají. Zase páni komisaři kázali jim se vrátiti a obci povědět, že jim jménem císařovým přísně poroučejí, poněvadž praví, že jsou za jednoho člověka a v jistých osobách se před ně stavěti nechtějí, aby se všichni společně z radnice s purkmistry a radními osobami ke komisařům dostavili.

Purkmistři na to oznámili, že již jim to prve předložili, ale že obec odepřela, ale že je k tomu ještě vyzvou. Vrátili se pak opět s nepořízenou: obec odpověděla, že nemají nic činiti před právem zemským, aby se do soudnice stavěli, než že tam na radnici čekají; a že sice ve všem jiném náležité poslušenství a poddanost do hrdel a statků k císaři zachovati

chtějí, ale aby je při tom kostele a predikantech pozůstavil, že oni od toho nikoli odstoupiti nemohou. Komisaři dali za odpověď, že císaři pravdivou relaci učiní; opis psaní císařova by byli dali, kdyby obec uposlechla a před ně se postavila, ale takto že nemohou nemajíce o tom žádného poručení; purkmistrům a ostatním přítomným že včera psaní císařské bylo přečteno a tím že se budou moci spraviti.⁵²⁾

Městská rada omlouvala se u císaře pokornou prosbou. A císař ještě ušetřoval neposlušných. Dne 20. října ⁵³⁾ nařizoval za své nové komisaře Bartoloměje Bruntálského z Vrbna, nejvyššího sudího knížectví opavského, Jana Bruntálského z Vrbna, Pertolda Tvorkovského z Tvorkova a Kravař, Zikmunda Sedlnického z Choltic, Jana Mošovského z Moravčina, Bartoloměje Rona z Rotvic na Lískovci, Erazima Michaelis z Turolu a Bartoloměje Rejzvice z Kadeřína na Šamařovicích. Měli sjeti do Opavy a tam jim předložiti, čeho se dopustili proti vrchnosti, řádu, právu a lantfrydu, a že tu nic není činiti o víru nebo náboženství jejich, tak jak to vykládati chtějí, než o kostel farní, o podávání správců duchovních, o důchody téhož kostela a fary, o jurisdikci biskupa olomouckého. Upadli proto v pokutu lantfrydem vyměřenou, privileje a svobody své potratili, milosti a ochrany císařské se zbavili a hodně zasloužili skutečného na hrdle ztrestání. Uposlechnou-li teď ve všem, přidával jim císař ještě týden; v tom čase měli komisaři vydati poslušným listovní osvědčení toho, aby nebyli účastni trestání zarputilých a neposlušných lidí. Zůstanou-li však ve své vzpouře, měli komisaři dáti jedny mandáty radě, aby je prohlásila a druhé týden po tomto prohlášení měly býti všem stavům a obyvatelům knížectví opavského i jiných okolních knížectví hornoslezských ve známost uvedeny. Pokud by ani tím způsobem nebyli k poslušenství přivedeni, hrozil císař, že přísnějšími cestami a prostředky tu vzpouru zkrátí a je vedle zasloužení bez milosti ztrestati dá. Kromě toho císař ještě 3. listopadu nařizoval komisařům, aby některé poznamenané osoby dali vězením opatřiti.⁵⁴⁾

Komisaři přijeli do Opavy 29. prosince 1603 a obeslali úřad, starší a všecku obec před sebe. Tenkrát se dostavili

⁵²⁾ Všecko podle listin v kroměřížském archivě, oddíl Opava.

⁵³⁾ Podle Gindelyho l. c. 46 došlo to poručení teprve 13. prosince.

⁵⁴⁾ Zemský archiv český.

a byly jim přečteny věřící listy, výpověď císařská z 13. května a ještě dva listy císařské k Opavským a komisařům. Napomenuli je pak, aby se zachovali podle vyměření císařova. Odpověděli, že neumějí na větším díle česky, a žádali za výpis listů císařových a za odklad do středy, v čemž jim vyhověno. Ve středu 31. prosince, když komisaři šli k 9. hodině do soudné světnice, čekalo již na ně mnoho set žen se svými syny a dcerami a padly ve dvou řadách na kolena a s pláčem křičely a pro milosrdenství boží prosily, aby při kostelech svých zanechány býti mohly. Když komisaři již zasedli, všechny ženy před ně předstoupily a svou předešlou prosbu opakující zase na kolena padly a suplikaci císaři podaly. Když odešly, předstoupili před komisaře purkmistři, rada, konšelé a všechna obec, a na místě obce promluvil Balcar Widner jinak Kopmacher a obec zamlouval, a všichni na kolena padli a pro milosrdenství boží žádali, aby zachováni byli při tom, o čem císaři suplikaci podávají. Komisaři je obšírně jak českým tak německým jazykem napomínali, aby od svého předsevzetí upustili, farní kostel hned odstoupili a zamknouti dali, ale oni vždy pro Pána Boha prosili, aby v to potahování nebyli, nýbrž aby se komisaři za ně u císaře přimluvili, aby jim prve jisté místo bylo ukázáno a potvrzeno, ve kterém by náboženství své podle augšpurské konfese svobodně vykonávat mohli. Komisaři nepřivedli jich tedy ani tentokrát k tomu, aby dobrovolně uposlechli; oznamovali císaři obšírně celý průběh komise se všemi podrobnostmi zajisté také v tom úmyslu, aby vzbudila se tak příznivější nálada k Opavským. V přípise svém pak dodávali, že o těch mandátech chtějí se každého času poddaně a poslušně zachovati, pokud jiného poručení císařského mítí nebudou.⁵⁵⁾

Suplikace od obce při tom podaná císaři byla táž, kterou sepsali 30. srpna a vedle ní podali ještě druhou kratší z 31. prosince, v níž se oné dovolávali. K ní přiložili žádost ke komisařům o přimluvu u císaře; v ní omlouvali a popírali všechno, co se u nich stalo, že by se byli bouřili, že by v kostelech bezbožnost lehkomyšlně a nevázně provozovali, že by schůzky a rady mivali, vymlouvali se, že aby jen uvarovali se velikých útrat, nevypravili obeslané osoby do Prahy, hlásky

⁵⁵⁾ Kroměřížský archiv, oddíl Opava. Parochialia.

že mívali jen s vědomím rady pro nebezpečí ohně, a opětovali, aby při farním kostele a faře a při milých evangelických kazatelech z císařské moci a vrchnosti zůstaveni byli.

Tenkráté však také rada městská ukázala své pravé smýšlení a zřejmě přidala se k obci. Téhož dne 31. prosince osvědčovala listem ke komisařům svou nevinu, že jimi nic nescházelo, aby rozkazy císařské byly plněny, a prosila je za přímluvu, aby podací farního kostela, jehož se císař ujal, bylo jim vráceno, a protože celá obec je konfese augšpurské a nemá místa ke své bohoslužbě, aby jim císař k vykonávání téhož náboženství místečka dopřál.⁵⁶⁾

U císařského dvora rozuměli však sympatiím komisařů k Opavským. Sotva dostal císař zprávu komisařů a suplikace Opavských, hned 7. ledna 1604 vyslovoval komisařům nelibost, že se nezachovali podle jeho poručení, a že suplikace přijímali. K tomu ještě poroučel, aby hned zase do města sjeli a Opavským, s nimiž o náboženství nic činiti není, než o farní kostel a příslušenství, k čemuž práva a spravedlnosti nemají, poručili, aby vyměření císařskému beze všeho prodlévání, suplikování a výmluv dosti učinili. Nestalo-li by se toho od nich, aby se k nim zachovali podle předešlého poručení; kdyby komisaři v tom něco obmeškali, že by měl císař příčinu je k svému dvoru povolati a jinak to při nich dáti opatřiti.⁵⁷⁾

Komisaři se hájili, že prý chtěli poručení císařovo vykonati. Hned v Opavě se snesli, protože nezdálo se jim radno v městě se o to pokusiti, aby se 8. ledna do Hlučína sjeli a tu vec dále konali. Běželo teď o veřejný projev věrnosti k císaři a o písemné toho osvědčení. Než do Hlučína přijeli, ohlásili se 4. ledna purkmistr a rada svými vyslanými, Adamem Cigánkem a Foltinem Špachovským, že přistupují k povinnému poslušenství, a žádali za listovní osvědčení toho nejv. sudího Bartoloměje Bruntálského z Vrbna. Odkázal je, aby ještě obec k poslušnosti napomenuli a 8. ledna do Hlučína dojeli. Také ohlásili se k poslušnosti jejich dřívější vyslaní na hrad pražský a bylo jim právě tak odpověděno. Dne 5. ledna rada opavská vymlouvala se z příjezdu do Hlučína, ale nejv. sudí přece je tam poukázal, purkmistry, radu i všechny z obce, zvláště ty, kteří listovní osvědčení chtěli. V Hlučině snesli se komisaři,

⁵⁶⁾ Tamže.

⁵⁷⁾ Zemský archiv český.

aby každý, kdo by věrně v milost císařskou vjíti chtěl, přísahal buď česky nebo německy. Přisahali skutečně někteří a dostali osvědčení. Poněvadž pak již čas milosti podle císařova vyměření toho dne právě vycházel, dali komisaři purkmistrovi a radní osobě mandát císařský, aby jej hned publikovali a v městě přibíjeti dali, a poručili, aby se všecek úřad a kdo by koli na milost chtěl přijat býti, 10. ledna před komisaře postavili. Místo toho aby přišli, poslali však jen psaní, až pak přece 12. ledna přijeli dva purkmistři a rada a někteří z obce z předních osob a žádali o osvědčení poslušnosti. Žádanou přísahu chtěli sice vykonati, ale chtěli, aby v přísaze dodána byla slova: „salva religione“ (bez úrazu náboženství). Komisaři toho nedopustili, ale když Opavští neustále opakovali, že jim jinak učiniti možno není, podle slov císařových, že tu o víru a náboženství jejich nic činiti není, dodali v německé přísaze slovo: „allem“ (nikoli: „salva religione“), což Opavští již přijali opovíraje, že tu přísahu tím a jiným způsobem vykonati chtějí, a pak přísahali a osvědčení dostali; ještě pak je komisaři napomínali, aby obec ode vzpoury upustila. Ale v obci bylo smýšlení pořád nepovolné; nejv. sudí dostal od Honzy Pelikána urážlivé psaní, a obec podala zase purkmistrům a radě suplikaci. Purkmistři však připověděli, že je budou k poslušenství se vši bedlivostí napomínati, a 14. ledna skutečně přijeli dva purkmistři s některými, kteří ještě přísahy nevykonali, a s nimi tři osoby od obce, kteří všichni na místě veškeré obce ústně oznámili, že oni všichni již k tomu poslušenství na ten způsob jako purkmistři a rada, totiž „salva religione“, přistupují. Purkmistři jim dosvědčili, že o tom vědí, a řekli, že ten kostel farní se vším příslušenstvím chtějí zamknouti, komisařům klíče oddati a jeho postoupiti. Ale ježto neměli žádného psaného zmocnění od obce, nechtěli komisaři toho od nich bez reversu přijati. Dali tedy revers, že všemu tomu podle dekretu a vyměření císařova poslušně za dosti činiti chtějí kromě „salva religione“, a připověděli kostel dáti zamknouti a klíče odeslati. Poslali také 15. ledna klíče, že by od farního kostela býti měly, nejv. sudímu. Komisaři pak, ježto nevěděli, jaké důchody a příslušenství k farnímu kostelu náležejí, žádali o další nařízení císařovo o tom a konečně se omlouvali, že osoby některé, jak jim poručeno, vězením opatřiti nemohli, ježto se před ně nepostavili a plašiti jich nechtěli.

Mandáty do knížectví opavského a jiných sousedních publikovati zastavili.

Dne 19. ledna podávali komisaři tuto obšírnou zprávu císaři, ale již tehdy dodal nejv. sudí, že predikant, který předešle u farního kostela kázal, v neděli 18. ledna kázal u sv. Jiří, a že také druhý predikant českým jazykem tam kázal, a že i u sv. Barbory na předměstí ratiborském také jeden predikant jako prve kázal.⁶⁸⁾

Teprve potom dostali komisaři domluvné psaní císařovo ze 7. ledna a srozuměli, že příslušenstvím farního kostela jsou všechny ostatní kostely v městě. Sjeli se tedy zase v Opavě a obeslali radu i celou obec do soudné světnice, a žádali po nich nejen farní kostel s příslušenstvím, nýbrž vůbec všechny kostely v městě a vybytí všech predikantů. Opavští se bránili, že druhé kostely jsou samy pro sebe a že nikdy nenáležely ke kostelu farnímu, a co se týče predikantů, že již nekáží ve farním kostele, a že je to proti vyměření císařskému, jež se vztahuje jen na farní kostel, a odůvodňovali svůj náhled tím, že císař praví, že tu o víru a náboženství jejich není nic činiti, a kdyby všechny kazatele z města odbyli, že by tím byla přetržena a jim vzata jejich bohoslužba, která se bez kněží konati nemůže. Ale když komisaři na svém stáli, prohlásila rada, že farní kostel beze všeho postoupí, a ostatní také sice všechny, ale až do rozhodnutí císaře, na něhož svůj náhled vnesou, a že kazatele také vybudou, takže ve všech kostelech pomine bohoslužba a kázání.

Ale nepokojní, svévolní a lehkomyšní tovaryši řemeslníci za to posmívali se, tupili a ohrožovali purkmistra a radu. V neděli 8. února sešlo se jich značný počet na náměstí, zpívali tam několik německých písniček, a když uslyšeli zvonit u sv. Ducha, bral se tam celý zástup, vnikli do kostela a žádali na knězi německé kázání; kněz musil utéci od oltáře do sakristie. Odtud vyhrnuli se k purkmistru a chtěli, aby kostely byly otevřeny, a na tom stáli a k tomu nutkali od rána až do odpoledne. Purkmistr nevěda si již rady, řekl jim, že nemá k tomu žádného rozkazu a že toho o své ujmě učiniti nemůže; chtějí-li si otevřít, za to že do budoucna zodpovědnost ponесou.

⁶⁸⁾ Kroměřížský archiv, oddíl Opava. Parochialia.

Po té vytrhli odtud, dovedli zvoníka a u sv. Jiří donutili kostel otevřít, sami zvonili do kostela, a ježto nikoho nebylo, kdo by jim kázal, chtěli mít kazatele od purkmistra. Nechtěl prý jim býti po vůli, ale když tak na něho doráželi, že byl v nebezpečí života, musil svoliti, aby jim kázal bývalý kazatel u sv. Barbory. Postavili jej hned na kazatelnu a tak, jak byli ozbrojeni, poslouchali jeho kázání. A hned na to dali také otevřít kostel sv. Barbory.

Purkmistr a rada dali za to vsadit do vězení několik účastníků toho pozdvižení. Ale ráno zase se tovaryši shlukli před radnicí a donutili radu, aby jim některé na zaručení propustila, a druhé násilím vyvedli z vězení. Rada byla bez moci a v nebezpečí života. Živly bouřlivé zmocnily se vlády města a nedopouštěly nikomu města opustiti. Farní kostel si také otevřeli, zámky zodráželi, zvonili, predikanty sami si tam uvedli, purkmistru a jiným konšelům a také osobám duchovním a řeholním zjevně pohrůžky činili, takže hrdly svými nebyli před nimi bezpečni; v kostelech klášterských a místech posvátných všelijakou bezbožnost lehkomyšlně a nevázaně provozovali. Rada zastrašená a ohrožovaná podávajíc o tom 10. února zprávu, dovolávala se císařské ochrany.⁵⁹⁾

Než odpor proti ujednání s komisary nezastavil se snad jen u tohoto pobouření. Rozvířoval se dál zvláště do knížectví slezských a volal knížata a stavy slezské na pomoc. Z místní otázky stávala se otázka zemská, neboť jali se Opavy ujímati knížata a stavové slezští, kteří použili této příležitosti, aby zase zdvihli nároky na Opavu, jako že přísluší do Slezska, kam platila kontribuce a daně. Domnělá svá práva dali již vyhledávati v archivech, ba dokonce biskup vratislavský tvrdil, že jemu přináleží podací právo v Opavě a nikoli kardinálovi, a že kardinál, i když si osobuje a za jisto má to právo, měl o záležitosti opavské podati zprávu biskupu vratislavskému, jako zemskému hejtmanu ve Slezsku. K tomu ještě vratislavský biskup, na jehož vlažnost a malou vroucnost pro náboženství v Římě ovšem mnoho toužili, a za velké neštěstí pro diecési samého biskupa pokládali,⁶⁰⁾ dodával, že kardinálova žádost je upřílišena a nezřízena, a že Opavské příliš tísní: že žádal jen jeden kostel s jeho důchody, a když byli hotovi

⁵⁹⁾ Tamže.

⁶⁰⁾ Vatikánský archiv, Borghese IV. 220, fol. 82.

Mandáty do knížectví opavského a „⁶⁰⁾ a hned všechny
kovati zastavili. ⁶¹⁾unění pod jednou.“

Dne 19. ledna pod-
saři, ale již
dešle u far
Jiři, a že
a že i
predik

ze 7
vš
2

Na den 26. dubna 1604 bylo znovu císařem nařízeno, aby opavští kněží, aby postoupili kostely. Neučinili však tak společně s ostatními kněžími z Olomouce a z Vídně. Kardínál označil opavské kněze za neposlušné a stavů slezských. Kardínál označil opavské kněze za neposlušné a stavů slezských. Kardínál označil opavské kněze za neposlušné a stavů slezských.

Když Opavští žádným způsobem nemohli býti přivedeni k tomu, aby vůli císařské úplně učinili zadost, když v neko-
nečném, zavlém jejich odporu trpěla nadmíru autorita a re-
putace císařova, přikročil konečně císař k prostředku, kterým
byl hrozil. Nad neposlušnými Opavskými prohlášen byl acht
císařský a publikovány byly mandáty, jimiž vyjimal císař mě-
šťany opavské, jakožto zlé lidi, řádu a právu odporné, z počtu
věrných poddaných, vyhlašoval je za rušitele pokoje a pře-
stupníky lantfrydu a za padlé v pokutu lantfrydem vyměre-
nou a zbavoval je vši milosti a ochrany své. Poroučel všem,
zvláště pak obyvatelům knížectví opavského, krnovského,
ratiborského a opolského, aby Opavských nijak nefedrovali,
jich nepřechovávali a s nimi nic činiti neměli; aby do Opavy
od potravin a špíže, dobytka, masa, ryb, obilí, dříví, vína a
vůbec nic voženo a dodáváno nebylo, neboť císař rušil a za-
povídal všechny trhy a jarmarky v městě. Všecka pak nadání,

⁶¹⁾ Kroměřížský archiv, list z Vratislavi ke kardinálovi ze 4. dubna 1604.

⁸⁷⁾ Ens, das Oppaland II. 87.

⁶¹⁾ Kroměřížský archiv, oddíl Opava.

listy a obdarování všem cechům a řemeslníkům daná v nic obracel, všechny mistry týchž řemesel za nepoctivé a nehodné vyhlášoval tak, aby při žádném poctivém cechu ani mistři, ani tovaryši, učedníci a pomocníci nikde trpění nebyli.⁶³⁾

Kardinálovi oznamoval to císař 15. června 1604 a poroučel při tom, aby manové jeho nedodávali potravin ani jiných potřeb do města ani k městu za peníze ani darmo, a aby měšťané, kam by koli přijeli na trhy, byli opatřeni vězením a zboží jejich aby bylo zabaveno. Kardinál manům to připomínal a zachovati poroučel 3. července 1604.⁶⁴⁾ Liknavější v prohlášení mandátů proti Opavským byl na Moravě zemský hejtman Karel z Liechtenštejna; když jich ani do září neprohlásil, poručil mu tak císař 27. září, což pak také 30. října 1604 připsal ke všem stavům markrabství moravského učinil.⁶⁵⁾

Když tak přísně nemilost císařova na Opavské dopadala, byli také jati z rozkazu císařova dva přední buřiči obce opavské Kompmacher a Kornikl; byli do Prahy přivezeni a tam na dlouho uvězněni.⁶⁶⁾ U rozhněvaného císaře nepomáhala ani přimluva knížat a stavů slezských za Opavské. Oznámiti dal knížatům a stavům, že trvá na svém, protože není to proti zákonům zemským: žádal o podací farního kostela a vybytí predikantů, protože podací nepřísluší městu, nýbrž biskupu olomouckému, ačt byl prohlášen, protože porušili lantfryd; vykonávání protestantského náboženství zakázal, protože nespočívá na právě, nýbrž jest jen trpěno; augšpurský mír jest omezen jen na německou říši, kam Slezsko nenáleží. Knížatům a stavům nenáleží vyšetřovati záležitost opavskou, než jen vymoci daně a berně v Opavě již za kolik roků zasedlé.⁶⁷⁾

V nouzi a bídě své zase se podávali Opavští k poslušenství. Opět k nim tedy posílal císař za komisaře hejtmana moravského Karla z Liechtenštejna a hejtmana knížectví opolského a ratiborského a poroučel jim 19. srpna 1604, aby s hejtmanem, soudci zemskými i obyvateli knížectví opavského do Opavy sjeli a vyměření z 13. května 1603 provedli,

⁶³⁾ Archiv musea království českého. Otiskl A. Kubíček: České listiny ve městské knize opavské. Sbor. Hist. kr. 1918, 33.

⁶⁴⁾ Snopek, ČMM 1908, 394; Otiskl Kubíček, l. c. str. 35.

⁶⁵⁾ Archiv musea království českého, oddíl Opava.

⁶⁶⁾ Kroměřížský archiv, Volná akta 1604—I. Erasmus Heidel kardinálovi 2. června. Císař poroučel 26. května je vyslechnouti. (Arch. česk. místodrž.)

⁶⁷⁾ Ens, l. c. 88.

Mandáty do knížectví opavského zrušení ztrestali,
kovati zastavili.

D-

saři,
dešl
Jiř-
a
F

Opavští přece si dají po
kardínál Dietrichštejn,
Václava 1604 ustanoviti za
kněz však se vymlouval, že je tam
v pravdě však zajisté bál se života tam.
městě neustávalo a obracelo se v první
rozjiti v městě vypudili, a pak proti
cišari věrni a poslušni. Zatvrdili a ne-
poslušni činili jim posměchy, příkoří a těžká proti-
venství, připravovali útoky, moci na ně sahal, některé nešle-
chetně zbili, zranili, až i zavraždili. Odvažovali se toho všeho,
protože nedálo se po mandátech císařských: nebyly zacho-
vávány. Mnozí z vyšších stavů a obyvatelů knížectví opav-
ského nedbali mandátů, Opavským radili a pomáhali, dostatek
všelikých potřeb od potrav a jiných k vyživení náležitých
věci jim dodávali a do města na trh vozili a prodávali, tak-
že v městě nedostatku nebylo.⁶⁹⁾ Když ani druzí neposlou-
chali císařských poručení a byli městu za přátele, tím více
posilovala se vzpoura a neposlušnost Opavských a prodložo-
vala se po léta. Nová komise císařská byla úplně zbytečná.

Důraznějšího zakročení císařova nemusili se v Opavě
obávat, protože již r. 1604 rozšířila se v Uhrách netušeně
bouře Bočkajova a vzplanula válka proti císaři, která byla
skoncována teprve r. 1606 mírem vídeňským a žitvatorockým.
Rozvrat válkou způsobený celým zemím nedopouštěl obrátiti
pozornosti na jedno město. Teprve když vojáci z války se
vraceli, zase vzpomenu to na neposlušné Opavské, jichž odpor
měl býti moci zlomen. Sám hejtman opavský Šťastný Moš
z Moravčina připomínal to; v dubnu 1607 přibyl do Prahy
obstarat si dovolení, aby mohl s některými komisary potre-

⁶⁹⁾ Archiv českého místodržitelství, Missiven z r. 1604, svaz. 113, fol. 184—185; Snopek, I. c. 394.

⁷⁰⁾ Kroměřížský archiv, Parochialia lit. K.

⁷¹⁾ Archiv českého místodržitelství, Missiven z r. 1607, svaz. 116, fol. 196—200.

stati Opavské. Jak by si měl při tom počínati, naznačoval mu papežský nuncius: aby za příčinu trestu neuvádělo se snad, že Opavští nechtěli postoupiti kostela, nýbrž aby se udaly některé jiné důvody politické; že bude pak mítí příležitost dosaditi novou radu, do níž by se dalo více katolíků, a tak bude odstavena strana, která byla příčinou bouře; následek toho bude i získání kostela.⁷⁰⁾

V Praze skutečně rozhodli se násilím konečně pokořiti Opavu. Určen byl k tomu pluk Gaisbergerův, který z války za hrozných škod a ukrutností bral se Moravou, a jemuž na Opavsku a v Opavě byl císařem ukázán pobyt, až by vojáci jeho byli propuštěni a zaplacení.

Opavští nebyli v pochybnostech, co se na ně chystá. Hněvivě vykřikovali, že kardinál jest původcem toho, že Gaisberger se svým plukem do Opavy jest poslán.⁷¹⁾ Ale ve své vzdorovité odhodlanosti nepolevili. Usnesli se postaviti se proti vojsku a brániti. Prosili o pomoc knížata a stavy slezské a nikoli nadarmo. Bohatý pán Abraham z Promnic zrovna vyzýval stavy slezské k odboji z důvodů náboženských: aby vyhnali vojáky do země násilně se deroucí, kteří přicházejí, aby v Opavě vzali evangelikům kostel a dali jej katolíkům.⁷²⁾ První byl hotov pomoci Opavským Jan Jiří kníže krnovský; rovněž vévoda Karel z Minstrberka vybízel Opavské k odporu a sliboval pomoc protestantských stavů. Když pak v červnu blížil se Gaisberger k hranicím zemským, psali 12. června 1607 knížata a stavové slezští Pertoldovi z Kravař na Raduni a radě opavské, aby zabránili Gaisbergrovi pochod na Opavu a slibovali pomoc. Rovněž stavové knížectví opavského shromáždili se 19. června v Hlučíně a usnesli se hájiti Opavy a ohlásili to císaři i Gaisbergrovi.

Opavští opevňovali město, najali 200 knechtů, vypravili vyslané na sněm vřatislavský o pomoc. Knížata a stavové slíbili jim 2000 jízdy a 1600 pěších⁷³⁾ a prohlásili defensi proti vojsku Gaisbergrovu. Na zprávu o tom císař oznamoval knížatům a stavům, že povolil jim offensi proti Turkům, ale

⁷⁰⁾ Vatikánský archiv, Borghese II. 171, lett. 113.

⁷¹⁾ Kroměřížský archiv, Parochialia, Opava.

⁷²⁾ Vatikánský archiv, Borghese II. 151, lett. 24. Císař velmi zazlival biskupu vřatislavskému, že mu o tom nic neoznámil, a poručil, aby hnutí v zárodku uklidnil.

⁷³⁾ Dne 14. července prohlíželi 1000 jízdy v Ketři.

neposlušné Opavany vedle spravedlivého uznání ztrestali, kostel farní i jiné kostely k farnímu náležitě k ruce císařově ujali a kněze pořádné, kteří od biskupa olomouckého budou za hodné uznání a tam odesláni, dosadili i také řeholní osoby do klášterů jejich zase uvedli.⁶⁷⁾

Myslíl tedy císař, že zkrušení Opavští přece si dají po dobrém říci. Stejně naděje byl také kardinál Dietrichštejn, jenž chtěl do Opavy již od sv. Václava 1604 ustanoviti za faráře Jana Stefanida; kněz však se vymlouval, že je tam méně vhodným,⁶⁸⁾ — v pravdě však zajisté bál se života tam. Vždyť rozjitření v městě neustávalo a obracelo se v první řadě proti řeholníkům, které z klášterů vypudili, a pak proti všem, kteří chtěli býti císaři věrní a poslušni. Zatvrdili a neposlušní Opavští činili jim posměchy, příkoří a těžká protivenství, připravovali je o živnušky a statečky, činili na domy jejich nesnesitelné útoky, mocí na ně sahal, některé nešlechetně zbili, zranili, až i zavraždili. Odvažovali se toho všeho, protože nedálo se po mandátech císařských: nebyly zachováány. Mnozí z vyšších stavů a obyvatelů knížectví opavského nedbali mandátů, Opavským radili a pomáhali, dostatek všelikých potřeb od potravy a jiných k vyživení náležitých věcí jim dodávali a do města na trh vozili a prodávali, takže v městě nedostatku nebylo.⁶⁹⁾ Když ani druzí neposlouchali císařských poručení a byli městu za přátele, tím více posilovala se vzpoura a neposlušnost Opavských a prodlužovala se po léta. Nová komise císařská byla úplně zbytečná.

Důraznějšího zakročení císařova nemusili se v Opavě obávat, protože již r. 1604 rozšířila se v Uhrách netušeně bouře Bočkajova a vzplanula válka proti císaři, která byla skoncována teprve r. 1606 mírem vídeňským a žitvatorockým. Rozvrat válkou způsobený celým zemím nedopouštěl obrátiti pozornosti na jedno město. Teprve když vojáci z války se vraceli, zase vzpomenu na neposlušné Opavské, jichž odpor měl býti mocí zlomen. Sám hejtman opavský Šťastný Moš z Moravčina připomínal to; v dubnu 1607 přibyl do Prahy obstarat si dovolení, aby mohl s některými komisary potre-

⁶⁷⁾ Archiv českého místodržitelství, Missiven z r. 1604, svaz. 113, fol. 184—185; Snopek, I. c. 394.

⁶⁸⁾ Kroměřížský archiv, Parochialia lit. K.

⁶⁹⁾ Archiv českého místodržitelství, Missiven z r. 1607, svaz. 116, fol. 196—200.

stati Opavské. Jak by si měl při tom počínati, naznačoval mu papežský nuncius: aby za příčinu trestu neuvádělo se snad, že Opavští nechtěli postoupiti kostela, nýbrž aby se udaly některé jiné důvody politické; že bude pak mítí příležitost dosaditi novou radu, do níž by se dalo více katolíků, a tak bude odstavena strana, která byla příčinou bouře; následek toho bude i získání kostela.⁷⁰⁾

V Praze skutečně rozhodli se násilím konečně pokořiti Opavu. Určen byl k tomu pluk Gaisbergerův, který z války za hrozných škod a ukrutností bral se Moravou, a jemuž na Opavsku a v Opavě byl císařem ukázán pobyt, až by vojáci jeho byli propuštěni a zaplacení.

Opavští nebyli v pochybnostech, co se na ně chystá. Hněvivě vykřikovali, že kardinál jest původcem toho, že Gaisberger se svým plukem do Opavy jest poslán.⁷¹⁾ Ale ve své vzdorovité odhodlanosti nepolevili. Usnesli se postaviti se proti vojsku a brániti. Prosili o pomoc knížata a stavy slezské a nikoli nadarmo. Bohatý pán Abraham z Promnic zrovna vyzýval stavy slezské k odboji z důvodů náboženských: aby vyhnali vojáky do země násilně se deroucí, kteří přicházejí, aby v Opavě vzali evangelíkům kostel a dali jej katolíkům.⁷²⁾ První byl hotov pomoci Opavským Jan Jiří kníže krnovský; rovněž vévoda Karel z Minstrberka vybízel Opavské k odporu a sliboval pomoc protestantských stavů. Když pak v červnu blížil se Gaisberger k hranicím zemským, psali 12. června 1607 knížata a stavové slezští Pertoldovi z Kravař na Raduni a radě opavské, aby zabránili Gaisbergrovi pochod na Opavu a slibovali pomoc. Rovněž stavové knížectví opavského shromáždili se 19. června v Hlučíně a usnesli se hájiti Opavy a ohlásili to císaři i Gaisbergrovi.

Opavští opevňovali město, najali 200 knechtů, vypravili vyslané na sněm vratislavský o pomoc. Knížata a stavové slíbili jim 2000 jízdy a 1600 pěších⁷³⁾ a prohlásili defensi proti vojsku Gaisbergrovi. Na zprávu o tom císař oznamoval knížatům a stavům, že povolil jim offensi proti Turkům, ale

⁷⁰⁾ Vatikánský archiv, Borghese II. 171, lett. 113.

⁷¹⁾ Kroměřížský archiv, Parochialia, Opava.

⁷²⁾ Vatikánský archiv, Borghese II. 151, lett. 24. Císař velmi zaslíval biskupu vratislavskému, že mu o tom nic neoznámil, a poručil, aby hnutí v zárodku uklidnil.

⁷³⁾ Dne 14. července prohlíželi 1000 jízdy v Ketři.

nikoli proti vlastnímu vojsku, a hrozil trestem. Zároveň psal zemskému hejtmanu do knížectví opavského, aby ještě vyzval Opavu, aby složila zbraně a přijala Gaisbergra. Opavští dali však za odpověď, že budou města hájiti do poslední krupěje.

Dne 2. srpna rozložil se Gaisbergův pluk v Klimkovicích a okolí; dne 7. vyzýval Opavské, aby přijali jeho vojsko, které má tam na rozkaz císařův býti zapláceno a rozpuštěno, že nejedná se tu o náboženství, a že sám jako protestant nedal by se použití za nástroj proti souvěrcům. Nepomohlo; odpověděli mu, že podle usnesení sněmu vratislavského nesměji cizího vojska do města přijmouti. Při tom zůstali a všechna snaha přiměti je k povolnosti byla nadarmo. Stavové knížectví opavského ustoupili od podpory města a snesli se nepřekážeti ubytování pluku v Opavě a ustáti do dalšího nepřátelství, ale ani tato zpráva Opavských neoblomila. Vytáhli těžkou střelbu, zmocnili se císařova zámku opavského a všech zbraní a děl tam a obrátili to proti lidu císařovu. Jaká byla nálada, viděti bylo z toho, že erb císařský a královský z praporce městského vyvrhli.⁷⁴⁾

Dne 23. srpna počal Gaisberger obléhati město. Ještě vyzýval, aby se vzdalo, ale nadarmo; tam nedbali žádných rad ani napominání, přemlouvání ani proseb. Ale na konec nedovedli přece odolati: 22. září vzdalo se město.⁷⁵⁾

Potupená autorita císařova zvítězila a na neposlušné na-lehl trest. Dne 9. října 1607 ustanovoval císař za své komisaře Ferdinanda z Donína, Jana Říčanského Kafku, hraběte ze Salmu a hejtmana knížectví opavského, aby se sjeli do Opavy a tam zlé a neposlušné vyhledali a podle provinění potrestali a poslušné ochránili. K vyřízení takové komise měl učiniti dobrou asistenci hejtman opavský a Fridrich Gaisberger. Nový rozkaz dával císař 13. října na opětovnou zprávu hejtmana knížectví opavského o stavu knížectví, kde stavové bez výslovného poručení císařova nechtěli poslouchati hejtmana; měl naříditi při stavech a obyvatelích, aby k té komisi do Opavy se dostavili a vši mocí svou nápomocni byli, aby bez překážky vyřízena byla; císař pak jim také ukládal, aby hejtmana beze vši odporosti byli poslušni. Těm, kteří

⁷⁴⁾ Archiv českého místodržitelství, Missiven z r. 1607, svaz. 116. fol. 196—200.

⁷⁵⁾ Ens. I. c. 93—99.

proti achtu Opavské podporoval, císař poroučel, aby se postavili před komisaře, a neusedlími v zemi měl se hejtman ujistiti. Kostel farní měl býti hned zavřen, a bouřliví, svévolní a zlí lidé opavští měli se před komisari ze všeho zodpovídati. Císař pak ještě po žádosti hejtmanově sliboval pečovati, aby se k vychování lidu Gaisbergrova od okolních pomoc stala, a aby lid ten co nejspíše možná odtud zase vypraven byl.

Mnozí a přední z buřičů opavských však zatím z města zutíkali na Moravu i do Slezska. Císař rozkazoval je všude vězením opatřiti; vězení opavské nestačovalo pro ně, pročež císař nařizoval Olomouckým, aby je do svého vězení přijali, budou-li jim od hejtmana opavského odesláni. Spolu také 19. října poroučel císař kardinálovi, aby měl pohotově kněze hodného, pobožného a života příkladného, který by mohl býti farářem v kostele farním a ještě některé jiné kaplany a kněze; měl je do Opavy vypraviti, když tam komisari budou, aby od nich do kostelů uvedení a dosazení býti mohli.⁷⁶⁾

Instrukce komisařů je datována 22. října; poslána byla presidentu nad apelacemi Ferdinandu z Donína 15. listopadu 1607. Komisaři měli císaři k ruce složití klíče městské, pečeti, všechny privileje, nadání, výsady a majestáty a měli všechny vinníky, zvláště osoby poznamenané, a jich pomocníky, společníky a rádce, na něž by se vyptali, předvolati, s nimi výslech zaříditi a je potrestati vedle uznání a uvážení svého spravedlivého buď na hrdle, nebo na statku, vypověděním ze země, vyloučením z obce, vězením nebo jinak podle jejich provinění. Uprchlých měli statky a jmění popsati a jiným osobám dáti je spravovati, a přičiňovati se, aby ti odběhlíci dosazení a vězením zjištěni byli.⁷⁷⁾ Poslušným a věrným mělo se dostati nápravy a pokud možno i náhrady; které by pak komisari zase na milost přijali, aby přísahali, že v tom, co císařem vyměřeno o farním kostele a jiných k němu příslu-

⁷⁶⁾ Archiv českého místodržitelství, Missiven z r. 1607, svaz. 116, 194, 195, 196. Ještě za obležení města obnovoval císař své rozkazy: 23. září posílal kardinál hejtmanu knížectví opavského Štastnému Mošovskému z Moravčína dvoje psaní císařské, dodávaje, že nepochybuje, že na sobě nic sítí nedá v tom, co se k vzdělání a rozmnožení vřy sv. katolické vztahuje. (Kroměřížský archiv, Volná akta 1607—IV.)

⁷⁷⁾ Dne 2. prosince 1607 psal purkmistr a rada města Opavy purkmistru a radě Moravské Třebové, aby neposlušné rebelanty Hanuše Ortmanna, Hanuše Kollerta, Lorenze Willandta a Eliáše Trochtwalda, kteří se tam přechovávali, dali vězením opatřiti, a aby jim je vydali, když by pro ně vypravili (Archiv musea král. českého).

šejících kostelech, budou se poddaně a věrně chovati, hejtmanu knížectví náležitou šetrnost prokazovati, úřadu konšelského poslouchati a budoucně že se nechtějí dopouštěti zprotivení a neposlušenství pod propadením hrdla a statku. Zároveň měli obnoviti úřad konšelský a dosaditi do něho především ty, kteří ve věrnost vytrvali, a těm mohli zase jménem císařovým odvésti klíče od města a pečeti městské, a je napomenouti, aby nad pobožností a dobrým křesťanským řádem ruku drželi, všelijaké neřády, rozpustilosti a svou vůli, zvláště vandrovních nestálých řemeslníků lehkomyšlnost a přílišnou svobodu přísným trestáním přetrhovali, všelijakých schůzek, jež pod ztracením hrdla se zapovídají, nedopouštěli. Všecka střelba jak císařská tak i jejich obecní a všelijaké zbraně měly se složiti v hradě a zámku opavském, a hejtman knížectví měl je opatrovati zároveň s privileji, výsadami, listy a majestáty složenými. Farního kostela a jiných kostelů jako filiálek k němu příslušejících měli se komisaři ujeti k ruce císařově a kněze pořádné, které kardinál hned odešle, měli dosaditi za faráře a správce duchovní, jež i s jinými duchovními osobami řeholními a klášterními měl úřad konšelský míti ve své ochraně. Když by to všecko komisaři vykonali, měli zase Opavu ve jménu Pána Boha z achty propustiti a v milost a ochranu císařskou zase přijati.

Kromě toho měli se komisaři vyptati na osoby z vyšších stavů, kteří proti mandátům císařovým dodávali a prodávali do města potraviny, a císaři jména jejich oznámiti. Poněvadž pak mezi stavy a obyvateli knížectví opavského mnohé nevole a různice trvají, za nichž nátlaky mnohým ve spravedlnostech se dějí a i vraždy zhusta se provozují, jakož úkladně a zrádně zastřelen byl také dřívější zemský hejtman Ondřej Bzenec,⁷⁸⁾ měli komisaři také všechny ty nevole a různice spokojiti a porovnat i stavům poručiti, aby hejtmana poslouchali a slovem ani skutkem jemu protivenství nečinili. Konečně měli vyšetřiti, kdo byl příčinou a původem vraždy Ondřeje Bzence, aby ten zrádný a nešlechtný skutek jiným k postrachu a příkladu slušně ztrestán byl.⁷⁹⁾

⁷⁸⁾ Zastřelen byl 27. dubna 1595. Nástupcem jeho byl Albrecht Sedlnický z Choltic (Eos, I. c. II. 79).

⁷⁹⁾ Archiv českého místodržitelství, Missiven z r. 1607, svaz. 116, fol. 196—200.

Ke komisi měl také kardinál, jakož mu byl císař poručil, pohotově kněze Jiřího Lukáše Mertina z Mnichova. Posílal jej začátkem prosince do Jaktáře, aby zatím tam pobýval, dokud by nebyl od komisařů na faru P. Marie do Opavy uveden. Kardinál doporučoval jej hejtmanu opavskému 7. prosince do ochrany. Hejtman Šťastný Mošovský žádal ještě o nějakého kaplana, aby zároveň s farářem mohl tam býti uveden, ale kardinál 17. prosince poukazuje na nedostatek kněží, takže musí některým kněžím dvě fary svěřiti, a na posavadní nejistotu důchodů odmítl ustanoviti kaplana dříve, dokud nebude farářovi dostatečný důchod poukázán; potom že tam co nejspíše některé kaplany pošle. Myslílo se, že sám kardinál přijede a slavně faráře uvede, kostely a oltáře posvěti a bohoslužbu započne, nebo aspoň nějakého preláta pošle, aby se neposmívali kacíři, že farář tajně se tam vkradl, ale kardinál, dovolává se rozkazu císařova, ponechával uvedení faráře komisařům; kdyby byl císař jemu nařídil, aby se tam sám odebral, že by to rád vykonal a tam se nějaký čas zdržel, kázal i bohoslužby konal.⁸⁰⁾

Komisaři sjížděli se do Opavy 2. prosince 1607 a město již nekladlo odporu, jen suplikace podávalo. Od 4. prosince nesměl se žádný měšťan z města vzdáliti. Dne 5. byl poslední slavný protestantský pohřeb. Měšťané byli 6. prosince odzbrojení a všechny zbraně a střelba dopravena byla do zámku, kde byly také privileje městské složeny: k střežení toho ustanovena silná stráž, ale ne z vojáků.⁸¹⁾ Pak bylo mnoho osob pozatýkáno, mnozí zmučeni, někteří popraveni, druzí z města a zemí královských vypovědění. Pluk Gaisbergerův, který nemoha dočkati se platu se bouřil, komisaře ohrožoval a zemského hejtmana ztýral, poněkud uklidněn sliby, které však nedodrženy. Teprve po velikých výstupcích a hrozných nešlechetnostech, jichž se vojáci dopouštěli, bylo 10 praporců 28. března, a ostatní vojsko 25. května propuštěno.

K farnímu kostelu P. Marie nebyl však za faráře Jiří Lukáš uveden a dosazen; kardinál změnil svůj úmysl, a již 3. ledna 1608 posílal do Opavy ke komisařům jako budoucího děkana Mikuláše Sarkandra, kanovníka u sv. Petra v Brně.

⁸⁰⁾ Kroměřížský archiv, Parochialia, Opava.

⁸¹⁾ Sběrka rukopisů v brněnském zemském archivě č. 80: *Chronica Opaviensis* str. 170; Archiv českého místodržitelství, *Missiven* z r. 1607, svaz. 116, fol. 236, 237.

Dosvědčoval o něm, že je života příkladného a že je učený, a slíbil mu kanovníctví v Olomouci, vydrží-li tři léta v Opavě, a bude-li horlivě působiti.⁸²⁾ Koncem ledna byl farní kostel připravován pro katolickou bohoslužbu. Lavice před oltáři a po stranách byly odneseny, kůr koželuhů zbořen, nápisy nad hroby predikantů v presbytáři byly zrušeny, náhrobek dítěte bývalého predikanta, zazděný u oltáře, byl otesán. Na Hromnice 2. února slavně uveden byl do farního kostela nový děkan. Šlo se tam z kostela sv. Václava s křížem a prapory; napřed ubíralo se několik chlapců a zpěváků, pak duchovní, za nimi podle Ferdinanda z Donína vyslaný biskupův, pak druzí komisaři, Gaisberger s důstojníky; všichni měli hořící svíce v rukou. Před kostelem byli trubači a bubeníci. Vyslaný biskupův vysvětil kostel, pak bylo kázání a mše sv. Dne 8. února vysvěcen byl kostel sv. Jiří. Lutheránská škola byla zavřena a škola s katolickými učiteli otevřena. Predikanti Jiří Langer a Jan Eysing byli již 1. února z města vypověděni a do šesti neděl měli opustiti Slezsko.

Dne 10. února odešli císařští komisaři. Potom 21. dubna sešli se všichni katoličtí kněží z Opavska do města a zpívali: *Te Deum*.⁸³⁾

Po takovém velikém úsilí a při tak tuhém odporu učiněn první průlom do luteránského města. Ale celý ten dlouholetý spor, při němž bylo tak málo úcty k autoritě císařské, ukazoval zřejmě všecku slabotu vlády císařovy; takové výjevy podřývaly celý stát a byly přípravou na nastávající katastrofu.

6. Císař proti bratru Matyášovi. Matyáš ujednal pro sebe smlouvu vídeňskou. Vojsko císařské plení Moravu. Nespokojenost na Moravě. Císař chce válku, Morava mir. Správa zemská neustálána. Berka mistodržicím úřadu hejtmanského. Karel z Liechtenštejna. Vzbouření hajduků. Matyáš proti císaři.

Když byl ujednán mír vídeňský a žitvatorocký, nastal zase na Moravě zevnější pokoj. Země si ho přála skutečně toužebně a potřebovala ho. Ale císař Rudolf II. „s míry hanebnými“, které ho ponižovaly, spokojen nebyl nikterak. Ustoupil

⁸²⁾ Archiv českého místodržitelství. Schlesiens Verhandlungen vom 1608 bis 1610, svaz. 151.

⁸³⁾ Chronika opav. I. c. 175, 179, 180, 181, 182, 185, 193.

jen z nutnosti a to ještě s výhradami, na něž se však arcikníže Matyáš nevázal a jich ani neukázal; obavy před povstáním v Rakousích a na Moravě přiměly císaře, že povolil k míru, ale ani pak podmínek mírových sám neplnil, odvolává se na to, že Turci po smrti Bočkajově nově ujednaný mír porušili. Sotvaže vydal císař v dubnu 1907 listinu stvrzující mír s Turky, hned v zápětí poručil 21. dubna, aby jí arcikníže nevydával z rukou, a říkal, že neví, že by byl mír.⁸⁴⁾

Hněv císařův v první řadě padal na bratra, arciknížete Matyáše, jako původce míru, a na jeho rádce, zvláště Khlesla, Cavrianiho a Khrenberka. V prosinci 1606 poslal císař k arciknížeti kardinála Dietrichštejna a svob. pána Jiřího Zikmunda Lamberka přímo s poručením, aby propustil tyto své rádce a sám aby se ospravedlnil ze všeho svého počínání. Než Matyáš odmítl požadavky císařovy a nad to trpce si stěžoval na všecko příkoří, jehož od císaře zakouší. S nepořízenou vrátil se kardinál s nevděčného svého poslání, které mu vyneslo sice 10. ledna 1607 titul tajného rady císařova,⁸⁵⁾ jehož se již po léta domáhal, ale spolu způsobilo nelibost a nespokojenost s úlohou, kterou na se vzal, jak u nuncia papežského, tak i u apoštolské stolice a u samého arciknížete Matyáše.⁸⁶⁾

Císař podezřívavý, že kde kdo je proti němu, stěžující si, že i papež je proti jeho císařství, a že ho papež nemiluje,⁸⁷⁾ ježto politika papežova směřovala k tomu, aby císař rozhodl se jmenovati svého nástupce na trůně a následníka, opíral se ovšem o svou autoritu podepřenou o všecken dosavadní názor a vědomí své povýšenosti a svého významu, ale autorita tato byla již otřesena a znehodnocena přeceňováním a odbojem proti ní. S výše své se domníval, že ještě může zničit bratra svého Matyáše, k němuž nikdy bratrské lásky nechoval, na něhož myslel jen s nevolí, neláskou a nenávistí, jehož průběhem času obviňoval z neposlušnosti, zločinné nedbalosti a zrovna ze zrady; všechna vášeň jeho proti nenáviděnému bratru vybuchala a bez rozvahy a bez ohledů se vybíjela.

Než císař neměl již domnělé své moci; posice Matyášova stala se pevnější za válek tureckých a za povstání Bočkajova.

⁸⁴⁾ Vatikánský archiv, Borghese II. 171, lett. 139.

⁸⁵⁾ Mikulovský Rodinný archiv svaz. 266.

⁸⁶⁾ Vatikánský archiv, Borghese II. 155, fol. 249; I. 926, fol. 236.

⁸⁷⁾ Tamže, Borghese II. 155, fol. 241.

Mandáty do knížectví opavského a jiných sousedních publikovati zastavili.

Dne 19. ledna podávali komisaři tuto obšírnou zprávu císaři, ale již tehdy dodal nejv. sudí, že predikant, který předešle u farního kostela kázal, v neděli 18. ledna kázal u sv. Jiří, a že také druhý predikant českým jazykem tam kázal, a že i u sv. Barbory na předměstí ratiborském také jeden predikant jako prve kázal.⁶⁸⁾

Teprve potom dostali komisaři domluvné psaní císařovo ze 7. ledna a srozuměli, že příslušenstvím farního kostela jsou všechny ostatní kostely v městě. Sjeli se tedy zase v Opavě a obeslali radu i celou obec do soudné světnice, a žádali po nich nejen farní kostel s příslušenstvím, nýbrž vůbec všechny kostely v městě a vybytí všech predikantů. Opavští se bránili, že druhé kostely jsou samy pro sebe a že nikdy nenáležely ke kostelu farnímu, a co se týče predikantů, že již nekáží ve farním kostele, a že je to proti vyměření císařskému, jež se vztahuje jen na farní kostel, a odůvodňovali svůj náhled tím, že císař praví, že tu o viru a náboženství jejich není nic činiti, a kdyby všechny kazatele z města odbyli, že by tím byla přetržena a jim vzata jejich bohoslužba, která se bez kněží konati nemůže. Ale když komisaři na svém stáli, prohlásila rada, že farní kostel beze všeho postoupí, a ostatní také sice všechny, ale až do rozhodnutí císaře, na něhož svůj náhled vynesou, a že kazatele také vybudou, takže ve všech kostelech pomine bohoslužba a kázání.

Ale nepokojní, svévolní a lehkomyšní tovaryši řemeslníci za to posmívali se, tupili a ohrožovali purkmistra a radu. V neděli 8. února sešlo se jich značný počet na náměstí, zpívali tam několik německých písniček, a když uslyšeli zvonit u sv. Ducha, bral se tam celý zástup, vnikli do kostela a žádali na knězi německé kázání; kněz musil utéci od oltáře do sakristie. Odtud vyhrnuli se k purkmistru a chtěli, aby kostely byly otevřeny, a na tom stáli a k tomu nutkali od rána až do odpoledne. Purkmistr nevěda si již rady, řekl jim, že nemá k tomu žádného rozkazu a že toho o své ujmě učiniti nemůže; chtějí-li si otevřít, za to že do budoucna zodpovědnost ponесou.

⁶⁸⁾ Kroměřížský archiv, oddíl Opava. Parochialia.

Po té vytrhli odtud, dovedli zvoníka a u sv. Jiří donutili kostel otevřít, sami zvonili do kostela, a ježto nikoho nebylo, kdo by jim kázal, chtěli mít kazatele od purkmistra. Nechtěl prý jim býti po vůli, ale když tak na něho doráželi, že byl v nebezpečí života, musil svoliti, aby jim kázal bývalý kazatel u sv. Barbory. Postavili jej hned na kazatelnu a tak, jak byli ozbrojeni, poslouchali jeho kázání. A hned na to dali také otevřít kostel sv. Barbory.

Purkmistr a rada dali za to vsadit do vězení několik účastníků toho pozdvižení. Ale ráno zase se tovaryši shlukli před radnicí a donutili radu, aby jim některé na zaručení propustila, a druhé násilím vyvedli z vězení. Rada byla bez moci a v nebezpečí života. Živly bouřlivé zmocnily se vlády města a nedopouštěly nikomu města opustiti. Farní kostel si také otevřeli, zámky zodráželi, zvonili, predikanty sami si tam uvedli, purkmistru a jiným konšelům a také osobám duchovním a řeholním zjevně pohrůžky činili, takže hrdly svými nebyli před nimi bezpečni; v kostelech klášterských a místech posvátných všelijakou bezbožnost lehkomyšlně a nevázaně provozovali. Rada zastrašená a ohrožovaná podávajíc o tom 10. února zprávu, dovolávala se císařské ochrany.⁵⁹⁾

Než odpor proti ujednání s komisary nezastavil se snad jen u tohoto pobouření. Rozvířoval se dál zvláště do knížectví slezských a volal knížata a stavy slezské na pomoc. Z místní otázky stávala se otázka zemská, neboť jali se Opavy ujímati knížata a stavové slezští, kteří použili této příležitosti, aby zase zdvihli nároky na Opavu, jako že přísluší do Slezska, kam platila kontribuce a daně. Domnělá svá práva dali již vyhledávati v archivech, ba dokonce biskup vratislavský tvrdil, že jemu přináležejí podací právo v Opavě a nikoli kardinálovi, a že kardinál, i když si osobuje a za jisto má to právo, měl o záležitosti opavské podati zprávu biskupu vratislavskému, jako zemskému hejtmanu ve Slezsku. K tomu ještě vratislavský biskup, na jehož vlašnost a malou vroucnost pro náboženství v Římě ovšem mnoho toužili, a za velké neštěstí pro diecési samého biskupa pokládali,⁶⁰⁾ dodával, že kardinálova žádost je upřílišena a nezřízena, a že Opavské příliš tísní: že žádal jen jeden kostel s jeho důchody, a když byli hotovi

⁵⁹⁾ Tamže.

⁶⁰⁾ Vatikánský archiv, Borghese IV. 220, fol. 82.

jej postoupiti, že chtěl všechny zasedlé důchody, a hned všechny kostely, aby je konečně všechny přinutil k přijímání pod jednou.⁶¹⁾ Na stranu Opavských přidružili se skutečně knížata a stavové slezští, k nimž opavští byli vypravili na sněm jako své vyslané Baltazara Kompmachra a Václava Kornikla. Přimlouvali se za ně 10. dubna 1604 u císaře a nabízeli své prostřednictví: aby jim císař svěřil vyšetřiti záležitost opavskou a potrestati vinníky.⁶²⁾

Na den 26. dubna 1604 bylo znovu císařem nařízeno Opavským, aby postoupili kostely. Neučinili však tak společně již na pomoc knížat a stavů slezských. Kardinál oznamoval to císaři a jednání Opavských označoval za vzpuru a neposlušnost, za niž zasluhují netoliko velikého nepromítnutelného trestu, nýbrž i propadli kolaturu; žádal, aby císař ostřejších prostředků proti nim užil, vyslané jejich do Prahy vězením stíží, dokud by neustoupili nejen farního kostela, nýbrž i všech kostelů, které jsou filiálkami farního kostela, se vším, co k nim náleží. A že nutno také míti záruku, když potom kardinál tam katolického kněze ustanoví, že zachovají pokoj, aby katolíci v pokojném držení svého vychování a vykonávání náboženství katolického zůstaviti mohli.⁶³⁾

Když Opavští žádným způsobem nemohli býti přivedeni k tomu, aby vůli císařské úplně učinili zadost, když v nekončném, zavlém jejich odporu trpěla nadmíru autorita a reputace císařova, přikročil konečně císař k prostředku, kterým byl hrozil. Nad neposlušnými Opavskými prohlášen byl acht císařský a publikovány byly mandáty, jimiž vyjímá císař měšťany opavské, jakožto zlé lidi, řádu a právu odporné, z počtu věrných poddaných, vyhlašoval je za rušitele pokoje a přestupníky lantfrydu a za padlé v pokutu lantfrydem vyměřenou a zbavoval je vši milosti a ochrany své. Poroučel všem, zvláště pak obyvatelům knížectví opavského, krnovského, ratiborského a opolského, aby Opavských nijak nefedrovali, jich nepřechovávali a s nimi nic činiti neměli; aby do Opavy od potravin a špíže, dobytka, masa, ryb, obilí, dříví, vína a vůbec nic voženo a dodáváno nebylo, neboť císař ruší a zapovídal všechny trhy a jarmarky v městě. Všecka pak nadání,

⁶¹⁾ Kroměřížský archiv, list z Vratislavi ke kardinálovi ze 4. dubna 1604.

⁶²⁾ Ens, das Oppaland II. 87.

⁶³⁾ Kroměřížský archiv, oddíl Opava.

listy a obdarování všem cechům a řemeslníkům daná v nic obracel, všechny mistry týchž řemesel za nepoctivé a nehodné vyhlášoval tak, aby při žádném poctivém cechu ani mistři, ani tovaryši, učedníci a pomocníci nikde trpění nebyli.⁶²⁾

Kardinálovi oznamoval to císař 15. června 1604 a poroučel při tom, aby manové jeho nedodávali potravin ani jiných potřeb do města ani k městu za peníze ani darmo, a aby měšťané, kam by koli přijeli na trhy, byli opatřeni vězením a zboží jejich aby bylo zabaveno. Kardinál manům to připomínal a zachovati poroučel 3. července 1604.⁶³⁾ Liknavější v prohlášení mandátů proti Opavským byl na Moravě zemský hejtman Karel z Liechtenštejna; když jich ani do září neprohlásil, poručil mu tak císař 27. září, což pak také 30. října 1604 připsal ke všem stavům markrabství moravského učinil.⁶⁴⁾

Když tak přísně nemilost císařova na Opavské dopadala, byli také jati z rozkazu císařova dva přední buřiči obce opavské Kompacher a Kornikl; byli do Prahy přivezeni a tam na dlouho uvězněni.⁶⁵⁾ U rozhněvaného císaře nepomáhala ani přimluva knížat a stavů slezských za Opavské. Oznámiti dal knížatům a stavům, že trvá na svém, protože není to proti zákonům zemským: žádal o podací farního kostela a vybytí predikantů, protože podací nepřísluší městu, nýbrž biskupu olomouckému, ačt byl prohlášen, protože porušili lantfryd; vykonávání protestantského náboženství zakázal, protože nespočívá na právě, nýbrž jest jen trpěno; augšpurský mír jest omezen jen na německou říši, kam Slezsko nenáleží. Knížatům a stavům nenáleží vyšetřovati záležitost opavskou, než jen vymoci daně a berně v Opavě již za kolik roků zasedělé.⁶⁶⁾

V nouzi a bídě své zase se podávali Opavští k poslušenství. Opět k nim tedy posílal císař za komisaře hejtmana moravského Karla z Liechtenštejna a hejtmana knížectví opolského a ratiborského a poroučel jim 19. srpna 1604, aby s hejtmanem, soudci zemskými i obyvateli knížectví opavského do Opavy sjeli a vyměření z 13. května 1603 provedli,

⁶²⁾ Archiv musea království českého. Otiskl A. Kubíček: České listiny ve městské knize opavské. Sbor. Hist. kr. 1918, 33.

⁶³⁾ Snopek, ČMM 1908, 394; Otiskl Kubíček, l. c. str. 35.

⁶⁴⁾ Archiv musea království českého, oddíl Opava.

⁶⁵⁾ Kroměřížský archiv, Volná akta 1604—I. Erasmus Heidel kardinálovi 2. června. Císař poroučel 26. května je vyslechnouti. (Arch. česk. místodrž.)

⁶⁶⁾ Ens, l. c. 88.

neposlušné Opavany vedle spravedlivého uznání ztrestali, kostel farní i jiné kostely k farnímu náležité k ruce císařově ujali a kněze pořádné, kteří od biskupa olomouckého budou za hodné uznání a tam odesláni, dosadili i také řeholní osoby do klášterů jejich zase uvedli.⁶⁷⁾

Myslíl tedy císař, že zkrušení Opavští přece si dají po dobrém říci. Stejně naděje byl také kardinál Dietrichštejn, jenž chtěl do Opavy již od sv. Václava 1604 ustanoviti za faráře Jana Stefanida; kněz však se vymlouval, že je tam méně vhodným,⁶⁸⁾ — v pravdě však zajisté bál se života tam. Vždyť rozjitření v městě neustávalo a obracelo se v první řadě proti řeholníkům, které z klášterů vypudili, a pak proti všem, kteří chtěli býti císaři věrní a poslušní. Zatvrdili a neposlušní Opavští činili jim posměchy, příkoří a těžká protiventství, připravovali je o živnušky a statečky, činili na domy jejich nesnesitelné útoky, mocí na ně sahal, některé nešlechtně zbili, zranili, až i zavraždili. Odvažovali se toho všeho, protože nedálo se po mandátech císařských: nebyly zachováány. Mnozí z vyšších stavů a obyvatelů knížectví opavského nedbali mandátů, Opavským radili a pomáhali, dostatek všelikých potřeb od potrav a jiných k vyživení náležitých věcí jim dodávali a do města na trh vozili a prodávali, takže v městě nedostatku nebylo.⁶⁹⁾ Když ani druzí neposlouchali císařských poručení a byli městu za přátele, tím více posilovala se vzpoura a neposlušnost Opavských a prodlužovala se po léta. Nová komise císařská byla úplně zbytečná.

Důraznějšího zakročení císařova nemusili se v Opavě obávat, protože již r. 1604 rozšířila se v Uhrách netušeně bouře Bočkajova a vzplanula válka proti císaři, která byla skoncována teprve r. 1606 mírem vídeňským a žitvatorockým. Rozvrat válkou způsobený celým zemím nedopouštěl obrátiti pozornosti na jedno město. Teprve když vojáci z války se vraceli, zase vzpomenuť na neposlušné Opavské, jichž odpor měl býti mocí zlomen. Sám hejtman opavský Šťastný Moš z Moravčina připomínal to; v dubnu 1607 přibyl do Prahy obstarat si dovolení, aby mohl s některými komisary potre-

⁶⁷⁾ Archiv českého místodržitelství, Missiven z r. 1604, svaz. 113, fol. 184—185; Snopek, I. c. 394.

⁶⁸⁾ Kroměřížský archiv, Parochialia lit. K.

⁶⁹⁾ Archiv českého místodržitelství, Missiven z r. 1607, svaz. 116, fol. 196—200.

stati Opavské. Jak by si měl při tom počínati, naznačoval mu papežský nuncius: aby za příčinu trestu neuvádělo se snad, že Opavští nechtěli postoupiti kostela, nýbrž aby se udaly některé jiné důvody politické; že bude pak mítí příležitost dosaditi novou radu, do níž by se dalo více katolíků, a tak bude odstavena strana, která byla příčinou bouře; následek toho bude i získání kostela.⁷⁰⁾

V Praze skutečně rozhodli se násilím konečně pokořiti Opavu. Určen byl k tomu pluk Gaisbergerův, který z války za hrozných škod a ukrutností bral se Moravou, a jemuž na Opavsku a v Opavě byl císařem ukázán pobyt, až by vojáci jeho byli propuštěni a zaplacení.

Opavští nebyli v pochybnostech, co se na ně chystá. Hněvivě vykřikovali, že kardinál jest původcem toho, že Gaisberger se svým plukem do Opavy jest poslán.⁷¹⁾ Ale ve své vzdorovité odhodlanosti nepolevili. Usnesli se postaviti se proti vojsku a brániti. Prosili o pomoc knížata a stavy slezské a nikoli nadarmo. Bohatý pán Abraham z Promnic zrovna vyzýval stavy slezské k odboji z důvodů náboženských: aby vyhnali vojáky do země násilně se deroucí, kteří přicházejí, aby v Opavě vzali evangelíkům kostel a dali jej katolíkům.⁷²⁾ První byl hotov pomoci Opavským Jan Jiří kníže krnovský; rovněž vévoda Karel z Minstrberka vybízel Opavské k odporu a sliboval pomoc protestantských stavů. Když pak v červnu blížil se Gaisberger k hranicím zemským, psali 12. června 1607 knížata a stavové slezští Pertoldovi z Kravař na Raduni a radě opavské, aby zabránili Gaisbergrovi pochod na Opavu a slibovali pomoc. Rovněž stavové knížectví opavského shromáždili se 19. června v Hlučíně a usnesli se hájiti Opavy a ohlásili to císaři i Gaisbergrovi.

Opavští opevňovali město, najali 200 knechtů, vypravili vyslané na sněm vřatislavský o pomoc. Knížata a stavové slíbili jim 2000 jízdy a 1600 pěších⁷³⁾ a prohlásili defensi proti vojsku Gaisbergrovu. Na zprávu o tom císař oznamoval knížatům a stavům, že povolil jim offensi proti Turkům, ale

⁷⁰⁾ Vatikánský archiv, Borghese II. 171, lett. 113.

⁷¹⁾ Kroměřížský archiv, Parochialia, Opava.

⁷²⁾ Vatikánský archiv, Borghese II. 151, lett. 24. Císař velmi zazlival biskupu vřatislavskému, že mu o tom nic neoznámil, a poručil, aby hnůti v zárodku uklidnil.

⁷³⁾ Dne 14. července prohlíželi 1000 jízdy v Ketři.

nikoli proti vlastnímu vojsku, a hrozil trestem. Zároveň psal zemskému hejtmanu do knížectví opavského, aby ještě vyzval Opavu, aby složila zbraně a přijala Gaisbergra. Opavští dali však za odpověď, že budou města hájiti do poslední krůpěje.

Dne 2. srpna rozložil se Gaisbergův pluk v Klimkovicích a okolí; dne 7. vyzýval Opavské, aby přijali jeho vojsko, které má tam na rozkaz císařův býti zapláceno a rozpuštěno, že nejedná se tu o náboženství, a že sám jako protestant nedal by se použiti za nástroj proti souvěrcům. Nepomohlo; odpověděli mu, že podle usnesení sněmu vratislavského nesmějí cizího vojska do města přijmouti. Při tom zůstali a všechna snaha přiměti je k povolnosti byla nadarmo. Stavové knížectví opavského ustoupili od podpory města a snesli se nepřekážeti ubytování pluku v Opavě a ustáti do dalšího nepřátelství, ale ani tato zpráva Opavských neoblomila. Vytáhli těžkou střelbu, zmocnili se císařova zámku opavského a všech zbraní a děl tam a obrátili to proti lidu císařovu. Jaká byla nálada, viděti bylo z toho, že erb císařský a královský z praporce městského vyvrhli.⁷⁴⁾

Dne 23. srpna počal Gaisberger obléhati město. Ještě vyzýval, aby se vzdalo, ale nadarmo; tam nedbali žádných rad ani napomínání, přemlouvání ani proseb. Ale na konec nedovedli přece odolati: 22. září vzdalo se město.⁷⁵⁾

Potupená autorita císařova zvítězila a na neposlušné na-lehl trest. Dne 9. října 1607 ustanovoval císař za své komisaře Ferdinanda z Donína, Jana Říčanského Kafku, hraběte ze Salmu a hejtmana knížectví opavského, aby se sjeli do Opavy a tam zlé a neposlušné vyhledali a podle provinění potrestali a poslušné ochránili. K vyřízení takové komise měl učiniti dobrou asistenci hejtman opavský a Fridrich Gaisberger. Nový rozkaz dával císař 13. října na opětovnou zprávu hejtmana knížectví opavského o stavu knížectví, kde stavové bez výslovného poručení císařova nechtěli poslouchati hejtmana; měl naříditi při stavech a obyvatelích, aby k té komisi do Opavy se dostavili a vši mocí svou nápomocni byli, aby bez překážky vyřízena byla; císař pak jim také ukládal, aby hejtmana beze vši odpornosti byli poslušní. Těm, kteří

⁷⁴⁾ Archiv českého místodržitelství, Missiven z r. 1607, svaz. 116, fol. 196—200.

⁷⁵⁾ Ens, I. c. 93—99.

proti achtu Opavské podporoval, císař poroučel, aby se postavili před komisaře, a neusedlími v zemi měl se hejtman ujistiti. Kostel farní měl býti hned zavřen, a bouřliví, svévolní a zlí lidé opavští měli se před komisaři ze všeho zodpovídati. Císař pak ještě po žádosti hejtmanově sliboval pečovati, aby se k vychování lidu Gaisbergrova od okolních pomoc stala, a aby lid ten co nejspíše možná odtud zase vypraven byl.

Mnozí a přední z buřičů opavských však zatím z města zutíkali na Moravu i do Slezska. Císař rozkazoval je všude vězením opatřiti; vězení opavské nestačovalo pro ně, pročež císař nařizoval Olomouckým, aby je do svého vězení přijali, budou-li jim od hejtmana opavského odesláni. Spolu také 19. října poroučel císař kardinálovi, aby měl pohotově kněze hodného, pobožného a života příkladného, který by mohl býti farářem v kostele farním a ještě některé jiné kaplany a kněze; měl je do Opavy vypraviti, když tam komisaři budou, aby od nich do kostelů uvedeni a dosazení býti mohli.⁷⁶⁾

Instrukce komisařů je datována 22. října; poslána byla presidentu nad apelacemi Ferdinandu z Donína 15. listopadu 1607. Komisaři měli císaři k ruce složití klíče městské, pečeti, všechny privileje, nadání, výsady a majestáty a měli všechny vinníky, zvláště osoby poznamenané, a jich pomocníky, společníky a rádce, na něž by se vyptali, předvolati, s nimi výsledch zaříditi a je potrestati vedle uznání a uvážení svého spravedlivého buď na hrdle, nebo na statku, vypověděním ze země, vyloučením z obce, vězením nebo jinak podle jejich provinění. Uprchlých měli statky a jmění popsati a jiným osobám dáti je spravovati, a přičiňovati se, aby ti odběhlíci dosazení a vězením zjištěni byli.⁷⁷⁾ Poslušným a věrným mělo se dostati nápravy a pokud možno i náhrady; které by pak komisaři zase na milost přijali, aby přísahali, že v tom, co císařem vyměřeno o farním kostele a jiných k němu příslu-

⁷⁶⁾ Archiv českého místodržitelství, Missiven z r. 1607, svaz. 116, 194, 195, 196. Ještě za obležení města obnovoval císař své rozkazy: 23. září poslal kardinál hejtmanu knížectví opavského Štastnému Mošovskému z Moravčina dvojce psaní císařské, dodávaje, že nepochybuje, že na sobě nic sítí nedá v tom, co se k vzdělání a rozmnožení víry sv. katolické vztahuje. (Kroměřížský archiv, Volná akta 1607—IV.)

⁷⁷⁾ Dne 2. prosince 1607 psal purkmistr a rada města Opavy purkmistru a radě Moravské Třebové, aby neposlušné rebelanty Hanuše Ortmanna, Hanuše Kollerta, Lorenze Willandta a Eliáše Trochtwalda, kteří se tam přechovávali, dali vězením opatřiti, a aby jim je vydali, když by pro ně vypravili (Archiv musea král. českého).

šejících kostelech, budou se poddaně a věrně chovati, hejtmanu knížectví náležitou šetrnost prokazovati, úřadu konšelského poslouchati a budoucně že se nechtějí dopouštět zprotivení a neposlušenství pod propadením hrdla a statku. Zároveň měli obnoviti úřad konšelský a dosaditi do něho především ty, kteří ve věrnost vytrvali, a těm mohli zase jménem císařovým odvésti klíče od města a pečeti městské, a je napomenouti, aby nad pobožností a dobrým křesťanským řádem ruku drželi, všelijaké neřády, rozpustilosti a svou vůli, zvláště vandrovních nestálých řemeslníků lehkomyšlnost a přílišnou svobodu přísným trestáním přetrhovali, všelijakých schůzek, jež pod ztracením hrdla se zapovídají, nedopouštěli. Všecka střelba jak císařská tak i jejich obecní a všelijaké zbraně měly se složiti v hradě a zámku opavském, a hejtman knížectví měl je opatrovati zároveň s privileji, výsadami, listy a majestáty složenými. Farního kostela a jiných kostelů jako filiálek k němu příslušejících měli se komisaři ujeti k ruce císařově a kněze pořádné, které kardinál hned odešle, měli dosaditi za faráře a správce duchovní, jež i s jinými duchovními osobami řeholními a klášterními měl úřad konšelský mít ve své ochraně. Když by to všecko komisaři vykonali, měli zase Opavu ve jménu Pána Boha z achty propustiti a v milost a ochranu císařskou zase přijati.

Kromě toho měli se komisaři vyptati na osoby z vyšších stavů, kteří proti mandátům císařovým dodávali a prodávali do města potraviny, a císaři jména jejich oznámiti. Poněvadž pak mezi stavy a obyvateli knížectví opavského mnohé nevole a různice trvají, za nichž nátlaky mnohým ve spravedlnostech se dějí a i vraždy zhusta se provozují, jakož úkladně a zrádně zastřelen byl také dřívější zemský hejtman Ondřej Bzenec,⁷⁸⁾ měli komisaři také všechny ty nevole a různice spokojiti a porovnat i stavům poručiti, aby hejtmana poslouchali a slovem ani skutkem jemu protivenství nečinili. Konečně měli vyšetřiti, kdo byl příčinou a původem vraždy Ondřeje Bzence, aby ten zrádný a nešlechetný skutek jiným k postrachu a příkladu slušně ztrestán byl.⁷⁹⁾

⁷⁸⁾ Zastfelen byl 27. dubna 1595. Nástupcem jeho byl Albrecht Sedlnický z Choltic (Eos, I. c. II. 79).

⁷⁹⁾ Archiv českého místodržitelství, Missiven z r. 1607, svaz. 116, fol. 196—200.

Ke komisi měl také kardinál, jakož mu byl císař poručil, pohotově kněze Jiřího Lukáše Mertina z Mnichova. Posílal jej začátkem prosince do Jaktáře, aby zatím tam pobýval, dokud by nebyl od komisařů na faru P. Marie do Opavy uveden. Kardinál doporučoval jej hejtmanu opavskému 7. prosince do ochrany. Hejtman Šťastný Mošovský žádal ještě o nějakého kaplana, aby zároveň s farářem mohl tam býti uveden, ale kardinál 17. prosince poukazuje na nedostatek kněží, takže musí některým kněžím dvě fary svěřiti, a na posavadní nejistotu důchodů odmítl ustanoviti kaplana dříve, dokud nebude farářovi dostatečný důchod poukázán; potom že tam co nejspíše některé kaplany pošle. Myslílo se, že sám kardinál přijede a slavně faráře uvede, kostely a oltáře posvěti a bohoslužbu započne, nebo aspoň nějakého preláta pošle, aby se neposmívali kacíři, že farář tajně se tam vkradl, ale kardinál, dovolávaje se rozkazu císařova, ponechával uvedení faráře komisařům; kdyby byl císař jemu nařídil, aby se tam sám odebral, že by to rád vykonal a tam se nějaký čas zdržel, kázal i bohoslužby konal.⁸⁰⁾

Komisaři sjížděli se do Opavy 2. prosince 1607 a město již nekladlo odporu, jen suplikace podávalo. Od 4. prosince nesměl se žádný měšťan z města vzdáliti. Dne 5. byl poslední slavný protestantský pohřeb. Měšťané byli 6. prosince odzbrojeni a všechny zbraně a střelba dopravena byla do zámku, kde byly také privileje městské složeny: k střežení toho ustanovena silná stráž, ale ne z vojáků.⁸¹⁾ Pak bylo mnoho osob pozatýkáno, mnozí zmučeni, někteří popraveni, druzí z města a zemí královských vypovědění. Pluk Gaisbergerův, který nemoha dočkati se platu se bouřil, komisaře ohrožoval a zemského hejtmana ztýral, poněkud uklidněn sliby, které však nedodrženy. Teprve po velikých výstupcích a hrozných nešlechetnostech, jichž se vojáci dopouštěli, bylo 10 praporců 28. března, a ostatní vojsko 25. května propuštěno.

K farnímu kostelu P. Marie nebyl však za faráře Jiří Lukáš uveden a dosazen; kardinál změnil svůj úmysl, a již 3. ledna 1608 posílal do Opavy ke komisařům jako budoucího děkana Mikuláše Sarkandra, kanovníka u sv. Petra v Brně.

⁸⁰⁾ Kroměřížský archiv, Parochialia, Opava.

⁸¹⁾ Sbírka rukopisů v brněnském zemském archivě č. 80: *Chronica Opaviensis* str. 170; Archiv českého místodržitelství, *Missiven* z r. 1607, svaz. 116, fol. 236, 237.

Dosvědčoval o něm, že je života příkladného a že je učený, a slíbil mu kanovníctví v Olomouci, vydrží-li tři léta v Opavě, a bude-li horlivě působiti.⁸²⁾ Koncem ledna byl farní kostel připravován pro katolickou bohoslužbu. Lavice před oltáří a po stranách byly odneseny, kůr koželuhů zbořen, nápisy nad hroby predikantů v presbytáři byly zrušeny, náhrobek dítěte bývalého predikanta, zazděný u oltáře, byl otesán. Na Hromnice 2. února slavně uveden byl do farního kostela nový děkan. Šlo se tam z kostela sv. Václava s křížem a prapory; napřed ubíralo se několik chlapců a zpěváků, pak duchovní, za nimi podle Ferdinanda z Donína vyslaný biskupův, pak druzí komisaři, Gaisberger s důstojníky; všichni měli hořící svíce v rukou. Před kostelem byli trubači a bubeníci. Vyslaný biskupův vysvětil kostel, pak bylo kázání a mše sv. Dne 8. února vysvěcen byl kostel sv. Jiří. Lutheránská škola byla zavřena a škola s katolickými učiteli otevřena. Predikanti Jiří Langer a Jan Eysing byli již 1. února z města vypověděni a do šesti neděl měli opustiti Slezsko.

Dne 10. února odešli císařští komisaři. Potom 21. dubna sešli se všichni katoličtí kněží z Opavska do města a zpívali: *Te Deum*.⁸³⁾

Po takovém velikém úsilí a při tak tuhém odporu učiněn první průlom do luteránského města. Ale celý ten dlouholetý spor, při němž bylo tak málo úcty k autoritě císařské, ukazoval zřejmě všecku slabotu vlády císařovy; takové výjevy podrývaly celý stát a byly přípravou na nastávající katastrofu.

6. Císař proti bratru Matyášovi. Matyáš ujednal pro sebe smlouvu vídeňskou. Vojsko císařské plení Moravu. Nespokojenost na Moravě. Císař chce válku, Morava mír. Správa zemská neustálá. Berka mistodržicím úřadu hejtmanského. Karel z Liechtenštejna. Vzbouření hajduků. Matyáš proti císaři.

Když byl ujednán mír vídeňský a žitvatorocký, nastal zase na Moravě zevnější pokoj. Země si ho přála skutečně toužebně a potřebovala ho. Ale císař Rudolf II. „s míry hanebnými“, které ho ponižovaly, spokojen nebyl nikterak. Ustoupil

⁸²⁾ Archiv českého místodržitelství. Schlesiens Verhandlungen vom 1608 bis 1610, svaz. 151.

⁸³⁾ Chronika opav. I. c. 175, 179, 180, 181, 182, 185, 193.

jen z nutnosti a to ještě s výhradami, na něž se však arcikníže Matyáš nevázal a jich ani neukázal; obavy před povstáním v Rakousích a na Moravě přiměly císaře, že povolil k míru, ale ani pak podmínek mírových sám neplnil, odvolává se na to, že Turci po smrti Bočkajově nově ujednaný mír porušili. Sotvaže vydal císař v dubnu 1907 listinu stvrzující mír s Turky, hned v zápětí poručil 21. dubna, aby ji arcikníže nevydával z rukou, a říkal, že neví, že by byl mír.⁸⁴⁾

Hněv císařův v první řadě padal na bratra, arciknížete Matyáše, jako původce míru, a na jeho rádce, zvláště Khlesla, Cavrianiho a Khrenberka. V prosinci 1606 poslal císař k arciknížeti kardinála Dietrichštejna a svob. pána Jiřího Zikmunda Lamberka přímo s poručením, aby propustil tyto své rádce a sám aby se ospravedlnil ze všeho svého počínání. Než Matyáš odmítl požadavky císařovy a nad to trpce si stěžoval na všecko příkoří, jehož od císaře zakouší. S nepořízenou vrátil se kardinál s nevďěčného svého poslání, které mu vyneslo sice 10. ledna 1607 titul tajného rady císařova,⁸⁵⁾ jehož se již po léta domáhal, ale spolu způsobilo nelibost a nespokojenost s úlohou, kterou na se vzal, jak u nuncia papežského, tak i u apoštolské stolice a u samého arciknížete Matyáše.⁸⁶⁾

Císař podezřívavý, že kde kdo je proti němu, stěžující si, že i papež je proti jeho císařství, a že ho papež nemiluje,⁸⁷⁾ ježto politika papežova směřovala k tomu, aby císař rozhodl se jmenovati svého nástupce na trůně a následníka, opíral se ovšem o svou autoritu podepřenou o všecken dosavadní názor a vědomí své povýšenosti a svého významu, ale autorita tato byla již otřesena a znehodnocena přeceňováním a odbojem proti ní. S výše své se domníval, že ještě může zničit bratra svého Matyáše, k němuž nikdy bratrské lásky nechoval, na něhož myslil jen s nevolí, neláskou a nenávistí, jehož průběhem času obviňoval z neposlušnosti, zločinné nedbalosti a zrovna ze zrady; všechna vášeň jeho proti nenáviděnému bratru vybuchala a bez rozvahy a bez ohledů se vybíjela.

Než císař neměl již domnělé své moci; posice Matyášova stala se pevnější za válek tureckých a za povstání Bočkajova.

⁸⁴⁾ Vatikánský archiv, Borghese II. 171, lett. 139.

⁸⁵⁾ Mikulovský Rodinný archiv svaz. 266.

⁸⁶⁾ Vatikánský archiv, Borghese II. 155, fol. 249; I. 926, fol. 236.

⁸⁷⁾ Tamže, Borghese II. 155, fol. 241.

Sám císař, třebaš nechtě, posílil ji, když jmenoval Matyáše gubernátorem uherským a když v jeho ruku sbíhalo se vyjednávání o mír. A Matyáš získal při tom pro sebe i ostatní členy svého rodu, arciknížata, a smlouvou vídeňskou z 25. dubna 1606 dal prohlásiti císaře pro jeho nebezpečnou slabomyslnost za méně způsobilého ke vládě, a sebe za hlavu a sloup domu rakouského. Země, které spravoval, přiváděl na svou stranu ústupností a povolností, ohledem na stavovské zájmy a náboženské tužby; jeho laskavá přístupnost u srovnání s nedostupností císařovou zjednávala mu sympatie a budila všecku naději do budoucna i v zemích sousedících s Uhrami a Rakousy i za hranicemi u protestantských stavů říšských. Hleděl získati pro sebe i krále francouzského Jindřicha IV., velikého nepřítele rodu habsburského, a při tom přízeň papežovu a krále španělského usiloval si zajistiti stálým ubezpečováním o věrnosti k víře katolické a o pevném odhodlání nepovoliti svobody náboženské a nezadati právům církve katolické.

Kdežto císař nezískával, nýbrž spíše odpuzoval, arcikníže stával se tužbou a nadějí. Za povstání Bočkajova nezakolísala sice ještě věrnost k císaři ani v Rakousích ani na Moravě, a stavové moravští, mezi nimiž také Karel z Žerotína, poslali císaři listy povstalců uherských svádějící je. Ale brzy potom, když nenadešel žádný oddech a kýžená náprava, když nepodávala se pomocná, starostlivá ruka, když hrozilo se přísností a násilím, měnila se nálada, a projevovala se napřed jen stížnými slovy, ale potom také tichými, pospolnými přípravami.

Dozvuky povstání Bočkajova žalostně vlnily se nad Moravou. Slezské vojsko vracející se z Rakous r. 1607 plenilo všude: smutné zprávy jsou o jižní Moravě od Mikulova a Veselí až ke Slavkovu.⁸⁹⁾ Pluk Hohenlohův položil se v Brně, pak ještě v Jihlavě a Znojmě, a rejtaři nemohouce se dočkati záplaty, dali se na loupež a plen a prováděli nejhorší výstupky a výtržnosti; aby z Moravy byli vybytí, zaručoval se kardinál Dietrichštejn, že jim zaplatí, začož císař zapisoval kardinálovi důchody z cel moravských.⁹⁰⁾ Rovněž tak zbavila se země

⁸⁹⁾ Beck: Geschichtsbücher, 353.

⁹⁰⁾ V Brně bylo rejtarů 300, ve Znojmě 200, v Jihlavě 500; v Jihlavě zůstali od 18. března do 22. května a výloh s nimi mělo město 25.000 zl. (Leupold I. c. 253). — Mikulovský Rodinný archiv, svaz. 342. Kardinálovi půjčila na zaplacení těch rejtarů, s nimiž se smluvilo na 61.000 zl. mor. a ně-

pluku Althanova: peníze půjčil Štěpán Schmidt z Freihofen. Pluk pěší Petzův bral se však ze Sedmíhradska také Moravou; v březnu byl u Jihlavy, pak u Telče a Dačic a odtud byl poslán až k Jičínu;⁹⁰⁾ potom 7. května položil se v Šumperku a zůstal tam sedm měsíců. Také lid Tiefenbachův a Španovského nesmírně obtěžoval královská města, a nebylo možno zbaviti se ho, třebas že města se o to nejvýše namáhala, plakala, nařikala.⁹¹⁾

Stavové si na sněmě brněnském v červenci 1606, povolující císaři na vojsko 100.000 zl., sice vymínili, aby byli ušetřeni pokládáním všelijakých „mustrunkův a obdanků“, a kdyby lid válečný zemi táhnouti měl, aby beze všech škod pokojně a za všechno dávaje plat táhnul, a dodali, pokudž by se toho nestalo, že by nikterak nebylo možno takové veliké sumy peněz shledati a císaři odvésti, ani že by se tím povinni býti uznávali. A když svízele s lidem vojenským zbaviti se přece nemohli, nespokojenost a rozhořčení stavů ozvaly se zřejmým odporem: na sjezdě v Brně v březnu 1607 zůstali na tom, aby déle cizímu lidu vojenskému „takovými abtankplaci a durchcuky zem, sebe i poddaných tak loupiti a plundrovati nedopouštěli, nýbrž všichni společně sobě nápomocní jsouce se hájili a proti nim se postavíc náležitý odpor jim učinili.“ Místodržící úřadu hejtmanského měl oznámiti otevřeným patentem zdvžení země.

Sotva se stavové na tom usnesli, již jim bylo oznamováno, že Moravou bráti se bude z Uher pluk Gaisbergův, a v zemi že se položí a záplaty dočeká. Rozhořčení stavové skutečně proti němu připravovali zemskou hotovost. Nedošlo sice tehdy k takové výpravě zemské proti pluku císařovu, ale nicméně příznačno bylo, že odpor proti opatřením císařovým stoupal i u pánů císaři věrně oddaných, — a že brzo potom nikterak nedali se přiměti k tomu, aby byli po vůli císařovi proti zřízení zemskému a svobodám zemským.

Císař totiž 26. března 1607 poroučel místodržícímu úřadu hejtmanského Ladislavu ml. z Lobkovic, aby jednal na sjezdě

kolik set, města Brno, Jihlava a Znojmo 52.000 zl. (Leupold I. c. 253). Brno nebylo zapláceno ještě ani v říjnu 1609. (Kroměř. archiv, Volná akta 1609—IV.) Jihlavští čítali si výloh s válkou od r. 1600—1607 na 94.000 zl. (Leupold I. c. 254.)

⁹⁰⁾ d'Elvert: Leupolds Chronik 251.

⁹¹⁾ Mikulovský Rodinný archiv, svaz. 844.

nejvyšších úředníků a soudců zemských a jiných blízkých předních osob ze stavů, aby stavové těch 100.000 tol., které císaři před rokem svolili, k nynější nastalé potřebě a záplatě Gaisbergerského pluku pěchoty a jiného lidu válečného na Moravě ležícího nyní beze všech těch sněmem předešlým obsažených výjimek spravili a odvedli. Ale na sjezdě tom 3. května všichni pánové jednomyslně na tom zůstávali a se snesli, že nikda slýcháno nebylo, a to v moci jejich není, i z toho by odpovídati nemohli, co se jednou obecním sněmem ode všech čtyř stavů zavře a snese, aby to při sjezdu málokterých osob mělo nebo mohlo být rušeno. Poukázali na sněm, kde jediné o této žádosti císařově se jednati může, a žádali, aby císař na zemi již nanejvýš znuzelou a zničenou nedopouštěl takových znamenitých obtěžování a sužování lidem vojenským, aby dokonce k záhubě a zkáze nepřišla. Malou náhradou za toto odmítnutí byl slib, že pánové při příštím sněmě se vynasnažiti chtějí, aby vůle císařova se splnila. Sebevědomí stavovské se ohlásilo s určitým cílem: hájiti si svobod zemských. Nedostatky správy zemské trpce se pocitovaly; Žerotín, jenž zase r. 1607 byl vzat do zemského soudu, a bedlivě, ale opatrně a ještě zdrženlivě všecko jednání sledoval, vypisuje je těmito slovy: „Hrubě jsme zašli: s jedné strany práva potřena, svobody v nic, obyčejové zhy-nuli, pořádkové z paměti vyšli, zřízení za koutem leží; knížka pana Tovačovského zpuchla, conclusiones baronum umřely; — druhé, muži platnější vyhnuli, cizozemci do země se vlou-dili, nové mistry, praktiky, direkcie, resolucie, regalie, visy, avisy a jiné těm podobné potvory s sebou na nás přinesli; obyvatelé zchudli, dluhové obecní náramně vzrostli, počty se nepřijímají, darové se bezpotřebně dávají, outraty se množí, hotovosti žádné v zemi není.“ A nápravy podstatné, reformy dokonalé, pomoci prospěšné nebylo možno užiti ani u císaře nepřístupného, ani u rad tajných, ani u rad českých, a všecku tu bídu ještě horší činilo, že nebylo netoliko mezi osobami ve stavích, než ani mezi stavy samými žádné svornosti, ne-řku-li důvěrnosti.

Mocným podpalem propukující nespokojenosti byla stálá obtíž s císařovým lidem vojenským, zvláště s plukem Gaisberg-rovým, kterému potom bylo určeno Moravou bráti se na Opavsko. Jižní a střední Moravou bral se dosti rychle, ale

pak stal se postrachem severní Moravy. Dne 9. června zmocnil se Dvorců a zpustošil je, položil se pak na panství budišovském a libavském a odtud se obrátil k Fulneku, Suchdolu, Kunvaldu a na panství hukvaldské. Proti nesnesitelnému útisku vojáků sahalí poddaní k sebeobraně, takže vojáci jako zřejmí nepřátelé musili se mítí na pozoru; tak se ti Gaisbergrovi „ne vojáci, než loupežníci a tyrani“ v Sedlnici a Brušperku zmocnili kostelů a na hřbitově se opevnili. Dne 28. června přitrhli k Novému Jičínu, kam pro obhájení města přivedl Zdeněk Žampach padesát koní;⁹²⁾ když měšťané odepřeli vpustiti je do města, hnali útokem na dolní bránu. Při tom bylo z měšťanů 18 zabito a 40 poraněno, avšak Gaisberger sám měl ještě větší ztráty. Ještě než noc nastala, ustoupil do Šenova a opevnil ves vozovou hradbou; u kostela ležel lid jeho 17 dní.

Proti řádění vojska toho rozezlení stavové rozhodně a bezohledně vystoupili v červenci na sněmě olomouckém. Vyzvali Gaisbergra, aby odtáhl za hranice, jinak povstane-li z toho nějaké neštěstí, že vinu toho mítí nebudou, a snesli se, aby svolala se zemská hotovost proti jeho pluku, pokud by toho potřeba nastala. Chtěli s ním však přece ještě deset dní strpěti a na každý den na vychování jeho pluku po 500 zl. dávatí, ale potom aby hned beze všeho prodlení ze země táhl. Teprve však 30. července vytrhl Gaisberger z Moravy a překročil hranice slezské. Tam hned v Odrách vojáci jeho plenili a loupili; odtud přitrhli k Opavě.

Pluku Petzova se však v Šumperku ještě nezhostili, třebas se města ujímal sněm olomoucký; kromě toho, co každý měšťan musil vojákům zadarmo dáti, čítali si Šumberští útrat jen na denní plat vojákům za ten čas 43.460 zl. rýn. Pluk zůstal v městě do 7. prosince; pak položen do Kyjova a Nového Jičína, ačkoli obě města prosila, aby ušetřena byla, a sněm brněnský koncem listopadu za ně se přimlouval, že jsou tam lidé nanejvýše schuzeni a vyholdováni.

Na Moravě měli dost již války i lidu válečného. Svůj lid, jímž stavové měli osazenou Skalici, Branič a Holíč, chtěli odtud odvolati a místa ta císařskému vojsku odevzdati, „poněvadž se neuznává, aby jaká potřeba dalšího toho lidu zdržo-

⁹²⁾ Žerotínovi Zápisové II. 31.

nejvyšších úředníků a soudců zemských a jiných ruského předních osob ze stavů, aby stavové těch 100.000 listopadu císaři před rokem svolili, k nynější nastalé potřebě prodlení ze Gaisbergerského pluku pěchoty a jiného lidu země kladen Moravě ležícího nyní beze všech těch mezi císařem a obsažených výjimek spravili a odvedli. Císař tehdy v Uhrách 3. května všichni pánové jednomyslně Morava nepřála si než snesli, že nikdy slýcháno nebylo, i z toho by odpovídati nemohli, rozhodnuto bylo vlastně nem ode všech čtyř stavů zavazovat z Liechtenštejna, nejvyšší malokterých osob mělo nebo ozval, že nemožno válčiti; ale sněm, kde jediné o této věci usoudil. Arcikníže Matyáš žádali, aby císař na zem posobil sice k míru, hleděl jej zachodopouštěl takových císaře koncem května, ale císař dem vojenským, aby němu okázale vyznamenával přízní Malou náhradou Leopolda a odmítal všecko prostředkování příštím sněmě, o němž se pokoušel arcikníže Maximilián. splnila. Sebevlastní peníze, a proto se jich císař na zemích hájiti si své, třeba peněz, a proto se jich císař na zemích se pocítoval. Na stavech moravských žádal císař při sněmě olo- ho souhlasu svolaném začátkem července, nemůže-li býti to, co jedná- s je 2500 pěšího lidu, aspoň podobné pomoci jako r. 1605 nebo n 1604, a to na každý rok po tři léta pořád zběhlá, aby roku 1606 svolených 100.000 zl. úplna ještě r. 1607 spravili, aby berně domovní tak i jiné svolené sbírky zvyupomínány byly, aby místo posudního svolilo se do 80.000 zl., a do 20.000 zl. na zpevnění pevnosti Ujvaru a jiné ještě dávky. Dovolával se toho, že již v Čechách na posledním sněmě nemalý počátek pomoci se stal, že Dolní Rakousy, jichž dva nejlepší díly dokonce zkaženy jsou, také pomoc téměř nade všecku svou možnost činiti nepřestávají, že již položen jest sněm kurfirstům do Řezna, při němž se císař také naděje pomoci.

Stavové však odepřeli, aby svolili na tři léta k pomoci aspoň takové, jaká byla r. 1605 nebo 1604 svolena, a odůvodňovali to zhubením země a dluhy zemskými, odmítli místo posudního jistou sumu peněz svoliti i pomoc na Ujvar, a přistoupili jen na to, aby svolených 100.000 zl. bylo r. 1607 úplna beze všech výminek ve sněmu r. 1606 položených slo-

*) Vatikánský archiv, Borghese II. 171, lett. 139.

to, a aby všechny dlužné berně byly vyupomínány. Stavové
 ovili se tak jednomyslně na odpor každé nové pomoci a
 a tím dávající na jevo touhu učiniti konečný pokoj od-
 císaři možnost obnoviti válku, a kromě toho při jednání
 n položili proti požadavkům císařovým požadavky
 ž jasně vyslovovali, aby zachována byla práva
 pozůstavení byli při pořádku zemském, aby dán
 oravedlnosti a dobrému řádu v zemi, aby císař
 ání svého je ubezpečil, že svolení stavovská
 a škodu, újmu a zkrácení, a aby cizí vojáci
 stěni byli. Starými těmi stížnostmi a obšírným
 o jakých dluhů země vešla a jak je všecka zhubena,
 na sobě ukazovali, kam vede politika císařova.⁹⁴⁾

Samospráva zemské skoro ani nebylo. Zemským hejtmanem
 podle jména byl Karel z Liechtenštejna, jenž však nebyl v zemi,
 nýbrž v Praze ve službách císařových; bylo to proti starému
 obyčeji, podle něhož hejtman ustavičně v zemi přítomen býti
 měl. Místodržicím jeho byl Ladislav z Lobkovic, jenž však jsa
 toliko zástupcem zemského hejtmana, neměl jeho plné pravo-
 moci. Úřad nejvyššího súdství nebyl také již od r. 1604 obsazen,
 takže soudové zemští nemohli se konati; rovněž úřad hofrych-
 týřský nebyl dosazen a soudců zemských se nedostávalo.

O nové dosazení úřadu zemského hejtmanství na Moravě
 jednalo se sice již v lednu 1607 a rovněž o úřadu hofrychtýř-
 ském a o soudcích zemských, ale zase se s tím odložilo.
 Kardinál Dietrichštejn navrhoval potom 14. března za zem-
 ského hejtmana Ladislava ml. z Lobkovic, k úřadu nejv. súdství
 doporučoval zvláště hraběte Vejkharta ze Salmu, nebo hraběte
 Václava Jeronyma z Thurnu, nebo Lva Rožmitála z Blatné.
 Na úřad nejv. hofrychtýřství viděl se kardinálovi nejzpůsobi-
 lejším býti Václav Zahrádecký ze Zahrádek, kdyby toliko pří-
 sahy zvyklé Matce Boží i všem svatým učiniti a vykonati se
 nezpěchoval. Do soudu zemského mínil, aby byl vzat z pánů
 jeden z pánů z Liechtenštejna a Friedrich z Tiefenbachu;
 z rytířstva nenavrhoval o své újmě nikoho, poněvadž by to
 bylo proti starobylým zvyklostem a obyčeji i proti zřízení zem-
 skému, neboť stav rytířský vyvoloval sám ze sebe tři osoby
 způsobné a vhodné, a páni potomně brali z těch osob nej-

⁹⁴⁾ Rovněž města Brno a Jihlava naříkala, že peněz se jim velmi nedo-
 stává. (Bludovský archiv fol. 116 b.)

vání byla". Byl skutečně na podzim propuštěn. Lidu císařského pak stavové v zemi trpěti nechtěli; žádali koncem listopadu na sněmě brněnském, aby pluk Petzův byl bez prodlení ze země vybyt a aby žádný jiný lid válečný do země kladen nebyl. Rozpor v názoru na potřeby obecné mezi císařem a mezi stavy byl stále zřejmější; císař, dosáhnuv tehdy v Uhrách nějakých výhod, chtěl válce, kdežto Morava nepřála si než míru.

V květnu 1607 v císařské radě rozhodnuto bylo vlastně již pro válku s Turky. Jen Karel z Liechtenštejna, nejvyšší hofmistr a president rady, dovozoval, že nemožno válčiti; ale potom také se svého stanoviska ustoupil.⁹³⁾ Arcikníže Matyáš častými dopisy k císaři působil sice k míru, hleděl jej zachovati osobním zakročením u císaře koncem května, ale císař na něho nedbal; proti němu okázale vyznamenával přízní svou arciknížete Leopolda a odmítal všecko prostředkování o smír s Matyášem, o něž se pokoušel arcikníže Maximilián. Než k válce bylo třeba peněz, a proto se jich císař na zemích domáhal. Na stavech moravských žádal císař při sněmě olomouckém svolaném začátkem července, nemůže-li býti to, co vyneslo svolení jich předešlých let na vychování 1500 rejtářů a 2500 pěšího lidu, aspoň podobné pomoci jako r. 1605 nebo 1604, a to na každý rok po tři léta pořád zběhlá, aby roku 1606 svolených 100.000 zl. zúplna ještě r. 1607 spravili, aby berně domovní tak i jiné svolené sbírky zvyupomínány byly, aby místo posudního svolilo se do 80.000 zl., a do 20.000 zl. na zpevnění pevnosti Újvaru a jiné ještě dávky. Dovolával se toho, že již v Čechách na posledním sněmě nemalý počátek pomoci se stal, že Dolní Rakousy, jichž dva nejlepší díly dokonce zkaženy jsou, také pomoc téměř nade všecku svou možnost činiti nepřestávají, že již položen jest sněm kurfirstům do Řezna, při němž se císař také naděje pomoci.

Stavové však odepřeli, aby svolili na tři léta k pomoci aspoň takové, jaká byla r. 1605 nebo 1604 svolena, a odůvodňovali to zhubením země a dl hy zemskými, odmítli místo posudního jistou sumu peněz svoliti i pomoc na Újvar, a přistoupili jen na to, aby svolených 100.000 zl. bylo r. 1607 zúplna beze všech výminek ve sněmu r. 1606 položených slo-

⁹³⁾ Vatikánský archiv, Borghese II. 171, lett. 139.

ženo, a aby všechny dlužné berně byly vyupomínány. Stavové postavili se tak jednomyslně na odpor každé nové pomoci a berni a tím dávajíce na jevo touhu učiniti konečný pokoj odníмали císaři možnost obnoviti válku, a kromě toho při jednání sněmovním položili proti požadavkům císařovým požadavky své, v nichž jasně vyslovovali, aby zachována byla práva zemská, aby pozůstaveni byli při pořádku zemském, aby dán byl průchod spravedlnosti a dobrému řádu v zemi, aby císař podle zakazování svého je ubezpečil, že svolení stavovská nemají býti jim na škodu, újmu a zkrácení, a aby cizí vojáci ze země vyhoštěni byli. Starými těmi stížnostmi a obšírným líčením, do jakých dluhů země vešla a jak je všecka zhubena, zrovna na sobě ukazovali, kam vede politika císařova.⁹⁴⁾

Samospráva zemské skoro ani nebylo. Zemským hejtmanem podle jména byl Karel z Liechtenštejna, jenž však nebyl v zemi, nýbrž v Praze ve službách císařových; bylo to proti starému obyčeji, podle něhož hejtman ustavičně v zemi přítomen býti měl. Místodržicím jeho byl Ladislav z Lobkovic, jenž však jsa toliko zástupcem zemského hejtmana, neměl jeho plné pravomoci. Úřad nejvyššího súdství nebyl také již od r. 1604 obsazen, takže soudové zemští nemohli se konati; rovněž úřad hofrychtýřský nebyl dosazen a soudců zemských se nedostávalo.

O nové dosazení úřadu zemského hejtmanství na Moravě jednalo se sice již v lednu 1607 a rovněž o úřadu hofrychtýřském a o soudcích zemských, ale zase se s tím odložilo. Kardinál Dietrichštejn navrhoval potom 14. března za zemského hejtmana Ladislava ml. z Lobkovic, k úřadu nejv. súdství doporučoval zvláště hraběte Vejkharta ze Salmu, nebo hraběte Václava Jeronyma z Thurnu, nebo Lva Rožmitála z Blatné. Na úřad nejv. hofrychtýřství viděl se kardinálovi nejzpůsobilejším býti Václav Zahrádecký ze Zahrádek, kdyby toliko přísahey zvyklé Matce Boží i všem svatým učiniti a vykonati se nezpěchoval. Do soudu zemského minil, aby byl vzat z pánů jeden z pánů z Liechtenštejna a Friedrich z Tiefenbachu; z rytířstva nenavrhoval o své újmě nikoho, poněvadž by to bylo proti starobylým zvyklostem a obyčeji i proti zřízení zemskému, neboť stav rytířský vyvoloval sám ze sebe tři osoby způsobilé a vhodné, a páni potomně brali z těch osob nej-

⁹⁴⁾ Rovněž města Brno a Jihlava naříkala, že peněz se jim velmi nedostává. (Bludovský archiv fol. 116 b.)

způsobilejší; za vhodné osoby pokládal pak kardinál z kraje olomouckého Jana Kobylku z Kobylí a na Sovinci a Hynka Syrakovského z Pěrkova na Paskově, a z kraje brněnského Oldřicha Hodějovského a Lukáše Dembinského, o nichž nepochyboval, že zvyklou povinnost (přisahu Matce Boží i všem svatým) učiní, kdyby do soudu byli dosazeni. Ale všechny tyto návrhy, při nichž kardinál neodmítal pánů nekatolických, zůstaly bez výsledku.

Teprve když již soud svatojanský zase byl vzdán, protože nebylo nejvyššího sudího, donesl kurýr císařské poručení, aby hrabě Jeronym Václav z Thurna vzal na sebe úřad nejvyššího súdství. Kardinál i Ladislav Berka jednali s ním tuze, aby přísahal Matce Boží i všem svatým, ale nemohli nic obdržeti. Podali zprávu o tom císaři, oznámil mu také Thurn, že by přísahou tou svědomí své uraziti mohl, a soudcové obnovili prosbu, aby císař poručil dosaditi úřad nejvyššího súdství, aby lidé na spravedlnostech svých hynouti nemusili.

Na sněmě olomouckém v červenci prosili stavové císaře opět, aby zaopatřil, ježto země v žádném řádném spravování býti nemůže, poněvadž p. hejtman v zemi není, který by v mnohých nastávajících potřebách jí se opravdově ujeti mohl, aby hejtman zemský v zemi byl, a aby dosadil nejv. sudí a hořfrychtýře. Císař vyhověl jen částečně prosbě stavů. K vlastní žádosti zprostil Karla z Liechtenštejna úřadu hejtmanského a dosavadní místodržící jeho Ladislav z Lobkovic měl býti ustanoven od císaře místodržícím úřadu toho; císař oznamoval to listem z 23. července kardinálovi a nejv. komorníkovi Ladislavu Berkovi, ale list došel kardinála teprve 25. srpna, když již zase u dvora císařského rozhodnuto jinak. Psaním totiž z 23. srpna nařizoval císař, aby za místodržícího a správce úřadu hejtmanského vyhlášen byl Ladislav Berka z Dubé. Něco později oznamoval císař, že dosazuje na úřad nejv. súdství Jeronyma Václava hraběte z Thurna a na Vlasaticích, ale Thurn nebyl tehdy v zemi a nemohlo býti s ním jednáno o přijetí toho úřadu. Dodatečně císař nařizoval, kdyby se u Thurna naskytla nějaká překážka, aby se jednalo s jiným pánem, aby spravování toho úřadu v soud svatokunhutský na sebe přijal. Jednáno tedy s Maximiliánem Lvem z Rožmitála a z Blatné a na Těšeticích, který zprvu se trochu zpěchoval vzhledem na své poslední málo milostivé propuštění z toho úřadu, ale přijal

jej přece a vyhlášen byl 21. listopadu na sněmě brněnském za nejvyššího sudí; katolíkem nebyl. Do soudu zemského přijat byl teprve r. 1608 o soudě sv.-tříkrálském Jan Kobylka.

Ladislav Berka převzal úřad místodržícího a správce úřadu hejtmanského již 17. září 1607. Jmenování jeho ukázalo se pro dvůr císařský nešťastným a zlověstným. Berka nebyl stavům milý a obviňovali ho z nesprávnosti v úřadě, byl pyšný a osobivý; sám chtěl „kralovati“ a nad sebou a vedle sebe nechtěl jiného snést, jen k vyšším byl bázlivý a pochlebný. Dvoru císařskému propůjčoval se po vůli a libosti, a jak Žerotín tvrdí, sliboval tam Berka, že všecko učiní, cokoli mu císař poručí, bude-li mu jen svěřen úřad hejtmanský. Jmenování to stavy dráždilo; znamenalo jim vládu absolutistickou proti svobodám a právům zemským. Ale nebyla ještě chvíle, kdy stavové, kteří také nespokojeni byli, že se ode dvora císařského omezuje pravomoc úřadu hejtmanského a že se vlastně hejtmanovi v jeho povinnosti sahalo, postavili se na odpor; Žerotín 10. října dává, že přemnozí stavové s ním těžce nesou jmenování Berkovo, ale že přece strpí toho prohnatého člověka potud, pokud by jich tak nerozhořčil, aby se neroznítily žádosti otroctví se sebe setrástí. Ovšem nenáviděl Žerotín Berku také z osobních příčin.

Nevoli stavů nekatolických nad jmenováním Berkovým tím více lze pochopiti, když povážíme, že Berka byl horlitem pro náboženství katolické, a s jeho jménem spojen byl nátlak a zatlačování protestantů do pozadí ve prospěch katolíků. Ale ani katolíci nebyli pro Berku jako zemského hejtmana; odpuzovala je jeho povaha i jeho ctižádostivé snažení. Pomínutý a vlastně sezazený dosavadní místodržící úřadu hejtmanského Ladislav z Lobkovic zajisté byl uražen a roztrpčen, a kardinál Dietrichštejn, který navrhoval Lobkovice, jehož návrhy však všechny tehdy se odmítaly, po všech předešlých svých zkušenostech s Berkou nepokládal jmenování jeho za vhodné a správné, protože věděl, že Berka není ani jeho přítelem, ani není stavům milým; úřad jeho však respektoval. Lépe se již tehdy snášel a srovnával kardinál s Žerotínem,⁹³⁾ nežli s Berkou, a Žerotín zase měl větší ohled na kardinála, nežli Berka, jehož jednání vůči kardinálovi dělalo dojem, že ne méně kardinála se bojí, nežli ho nenávidí.

⁹³⁾ Kardinál psal mu 3. října 1607, že uznává a má p. Karla za svého obzvláštního dobrého pána a přítele, a 4. října ujišťuje, že si velice váží osoby Žerotínovy. (Kroměf. archiv, Volná akta 1607-II.)

Bohatý a velice vlivný katolický pán Karel z Liechtenštejna byl největším nepřítelem Berkovým. Vrátil se tehdy právě na své statky na Moravu; na dvoře císařském, kde byl prvním ministrem, nemohl se již udržeti. Byl tam pokládán za straníka arciknížete Matyáše, ale pak obracel a navrhoval císaři, aby dal zvoliti za svého nástupce v Čechách arciknížete Leopolda. Císař prý schvaloval tu radu a za to chtěl jmenovati Liechtenštejna nejvyšším purkrabím. Nestalo se to však, než 10. ledna 1607 jmenoval jej skutečným nejv. hofmistrem. Ale již v dubnu bylo tam postavení Liechtenštejnovo otřeseno, dokonce pracoval kardinál Dietrichštejn o to, aby sám byl povolán za presidenta tajné rady, kdyby Liechtenštejn, jenž odjížděl na sněm moravský, nechtěl se vrátiti. Proti Liechtenštejnovi podněcoval císaře komorník jeho Filip Lang, jenž zároveň chtěl připravití jej o přízeň a důvěru arciknížete Matyáše.⁹⁶⁾ V srpnu podal Filip Lang císaři spis, v němž viněn byl Liechtenštejn, že se pokoušel pozdvihnouti proti císaři Moravu, a docílil toho, že císař se od Liechtenštejna odvrátil, a že úředníci, kteří toužili po přízni císařově, vzdalovali se jak mohouce Liechtenštejna. Byl již dříve žádal o propuštění, a teď opětovně svou žádost, a nedůtklivý císař řekl, aby jen šel, a to co nejspíše. Liechtenštejn odjel 3. září na Moravu, ale císař brzy litoval svého unáhlení a vyslovil se, že nebylo nikdy jeho úmyslem propustiti jej bez rozloučení. Takový vděk za všechny služby odvrátil ovšem ctižádostivého a pyšného Karla z Liechtenštejna od císaře a vlády jeho tak, že se přidal úplně na stranu arciknížete Matyáše, hledaje tam od té uskutečnění svých dalekosáhlých záměrů. K Berkovi, od jehož tím více jej odpuzovalo první jeho místo v zemi, nepřikloňovala Karla z Liechtenštejna ani náboženská příslušnost a horoucnost: horlivost Liechtenštejnova v náboženských věcech byla jen na oko; přijímal sice každých osm dní, v Praze u kapucínů modlil se a rozjímal, ale když chtěli, aby zasáhnul a pomohl v některé potřebě katolické, jevil se velmi liknavým a studeným jako led.⁹⁷⁾ Byl více opatrným finančníkem, a svému prospěchu podřizoval i zájmy náboženské, a aby dospěl svých vysokých cílů, neváhal spojovati se i s nekatolickými stavy a stavěti se jim v popředí.

⁹⁶⁾ Vatikánský archiv, Borghese II. 155, fol. 239, 251, 290.

⁹⁷⁾ Tamže, Borghese II. 147, lett. 70, 83, 88.

Jmenování Berkovo místodržícím úřadu hejtmanského neposílilo tedy postavení katolíků na Moravě; osoba Berkova nesjednocovala jich, nýbrž jako by rozrážela, až pak v odporu proti Berkovi spojili se nekatolíci i katolíci. A protože se potom všecko proti císaři obrátilo, jmenováním Berkovým za prvního úředníka v zemi Rudolf II. prokázal nejhorší službu sám sobě.

V nedůtklivém vědomí uražené povýšenosti ztrácela se u císaře soudnost a rozvaha. Druzí viděli jasně všecko nebezpečí situace: v červenci Illyesházy byl ve Vídni, Uhry a Rakousy jednaly o věcech nebezpečných, a císař nenáviděný od těch zemí užíval ostrých a násilných slov dříve, než byl ozbrojen. Každý se tomu divil o obával se zjevné zhouby země i náboženství.⁹⁹⁾ Císař vmyslel se již ve válku. Válečná rada dvorská 30. září schválila jeho rozhodnutí, ježto prý válkou poddaní nejlépe se ve větší uctivosti udrží, vzbouření Uhři k poslušenství se přivedou a zřízení zemské podle libosti a slušnosti může se změnit. Přes zimu mohly prý se vykonati přípravy k válce..

Hněv císařův na bratra Matyáše se stupňoval; dával jemu vinu, že jeho dílem jest protest Uhrů, kteří nechtěli přijmouti císařské komisaře, připisoval jemu také odpory na sněmu rakouském.¹⁰⁰⁾ Ale při všem odhodlání pro válku zase zmocňoval se císaře pocit slaboty a mdloby, a z toho povstávalo kolísání, rozpaky; mravní vůle nevládla, a jednalo se podle okamžité nálady a podle sugescie druhých.

Z Moravy hned začátkem října volal císař kardinála Dietrichštejna do Prahy.¹⁰¹⁾ Přibyl tam 28. října nevěda proč; jen se mu řeklo, že je volán, aby poradil císaři v mnohých záležitostech. Ale v Praze nic mu neřekli; žádný se ho neptal o nějakou radu a na audienci čekati musil skoro měsíc; při ní pak císař mu řekl, že zatím nechce od něho nic, než aby se vrátil co nejspíše na moravský sněm a pečoval o pomoci pro císaře, ježto jsou špatné noviny z Uher.¹⁾

Sněm brněnský odkládáný od září až do 21. listopadu 1607 měl císaři poskytnouti prostředky k zbrojení. Úskokem Ber-

⁹⁹⁾ Tamže, Borghese II. 157, fol. 144.

¹⁰⁰⁾ Tamže, fol. 163.

¹⁰¹⁾ Mikulovský Historický archiv, fasc. 158.

¹⁾ Vatikánský archiv, Borghese II. 147, lett. 160, 192.

kovým, aby nebylo žádné oposice, obrání byli za císařské komisaře Karel z Žerotína, jeho přítel Jiřík Hodický z Hodic a rytíř Jan starší Bukůvka z Bukůvky na Třemešku a Ejvanovicích. Žerotín úlohou, která mu byla přikázána, nebyl ovšem získán ani pro císaře ani pro Berku; viděl v ní nástrahy Berkovy a bral ji za pötupu; snad věděl také, že teď nedávno Berka u dvora se přičiňoval a skoro docílil, že by byl Žerotín málem zase ze soudu vysazen.³⁾

Nejistota doby a umlčená oposice byly však na prospěch žádostem císařovým. Stavové ovšem nevyplnili jich všech, ale proto, aby dobrý a stálý pokoj mítí mohli, usnesli se císaři na r. 1608 svoliti ty sbírky, které r. 1604 na postním sněmě brněnském na sebe i chudé poddané své takměř nesnesitelné byli uložili, kromě toho, což tehdy bylo svoleno dávatí z obilí a vína; z tohoto dvojího svolili jen pravou polovici, tak aby polovice zůstala jim pro potřebu zemskou na splacení úroků z velikých dluhů zemských. Při tom císaře prosili, aby ten žádostivý pokoj způsobiti ráčil, aby v nebezpečí zemi chránil, aby je obránili obyvatelé království českého a jiných zemí s markrabstvím vtělených, aby pluk Petzův byl ze země vybyt a aby jiný válečný lid žádný nebyl víc do země kladen.

Zatím však z bouření se hajduků v Uhrách, o němž zprávy po Moravě již od září se roznášely, povstalo pro císaře větší zlo, nežli se nadál. Arcikníže Matyáš ho pro sebe výborně použil. Stará nevole mezi bratry dostoupila vrchu, boj propukal na venek. Císař kurfirstům zrovna jako manifestem zaslaným předkládal své stížnosti do Matyáše a pomínul jej jako svého zástupce na říšském sněmě v Řeznu, — a naopak uražený Matyáš získával nespokojené stavy. Za heslo své volil, že chce zachovati mír vídeňský a mír s Turky, a chystal válku s bratrem císařem. Byla to vpravdě válka o politickou moc, ale také prvek náboženský mocně spolupůsobil. Matyáš postavil se v čelo protestantských stavů, kteří se ve všech zemích: v Uhrách, Rakousích, na Moravě i v Čechách spojovali a organisovali, spoléhaje při tom na pomoc z Německa i odjinud, a protestanté chtějíce si již vybojovati rozhodné převahy a státi se stranou vládnoucí, dávali se na jeho stranu, ale ne pod jeho vedení, s úmyslem, že ho sami povedou.

³⁾ Tamže, Nunz. di Germania 16, fol. 160, 192.

Arcikníže Matyáš použil vhodné příležitosti k boji o vládu proti bratrovi. Ale při svém boji zachovati chtěl pro sebe zdání práva vzhledem k varovným a odsuzujícím hlasům katolíků: podnikl prý všechno, aby zachoval mír, který císař přece také potvrdil, ano vlastně chápe prý se díla záslužného, aby zachránil císaři a domu rakouskému země, které by otevřenou válkou byly pozbyty, a aby ochránil náboženství katolické a vrátil církvi zabrané statky. Byla to ovšem neupřímnost, licoměrnost a přetvářka.

Na pohled Matyáš ještě jednou zakročoval pro mír. V prosinci přijel do Prahy, a přimlouval císaři, aby mír zachoval, dokládaje, že vyhlídka na novou válku a nové utrpení dožene země k zoufalým krokům. Než císař nevěřil Matyášovi, a doufal v pomoc sněmu řízenského. Matyáš vrátiv se z Prahy s nepořízenou, pokročil ve zjevnou vzpouru proti císaři.

Nebezpečí hrozícímu Moravě obávaným vpádem hajduků mínil čeliti Berka a kardinál svoláním zemské hotovosti. Ale již zrovna překotně valily se události. Odboj proti císaři organizoval se také na Moravě. Žerotín byl přesvědčen, že špatná vláda císařova, kterou se ruší sliby učiněné, svoboda a práva zemská, jest zlem příliš velikým, než aby se dalo odstraniti obyčejnými prostředky, že potřebí silného lékařství. Koncem prosince došlo na Rosicích ke schůzce rakouských a moravských pánů, kde se dohodli o společném postupu.³⁾

7. Matyáš svolává sněm do Prešpurka. Konfederace uherských a rakouských stavů. Karel z Liechtenštejna působí na Moravě pro Matyáše. Zemský soud brněnský. Sjezd ve Slavkově. Bezvýsledný sněm brněnský. Na sjezdu ivančickém uzavřen spolek Uher, Rakous a Moravy s Matyášem: Morava odpadla od císaře. Matyáš táhne proti císaři. Stává se čkancem království českého. Smlouva libenská. Morava pod vládou arciknížete Matyáše.

Arcikníže Matyáš chopil se iniciativy. Dne 15. prosince 1607 svolal bez rozkazu, vědomí a schválení císařova na 10. leden 1608 sněm celého království uherského do Prešpurka,

³⁾ Tenora: Poměry na Moravě r. 1607, ČČM 1906, 31—56, 409—431, kde jsou příslušné doklady.

aby se vzala rada o prostředky, jak utišiti bouři hajduckou. Zároveň vypsál o své újmě shromáždění stavovských výborů dolnorakouských k 27. prosinci, k němuž povolal také výbory stavů hornorakouských do Vídně, jež pak přiměl, aby se s ním odebrali do Prešpurka. Císaři to oznamoval až 21. prosince. Také dal najímati již vojsko. Byl varován španělským vyslancem v Praze, ale nedal se již zadržeti.

Na dvoře císařském v Praze nebyli bez podezření. Císař 9. ledna 1608 dal psáti kardinálu Dietrichštejnovi vzhledem na povstání hajduků v Uhřích a na tajné srozumění i v jiných zemích, aby dal na Moravě bedlivý pozor, dálo-li by se něco veřejně nebo tajně, a aby o všem tom podával věrnou a upřímnou zprávu. Kardinál nepřipouštěl si však ještě velikých obav do budoucnosti a ujišťoval císaře jak věrností svou, tak věrností veliké většiny stavů, ač připouštěl, že někteří ze stavů pro některé novoty jsou poněkud nespokojeni, a radil, že by bylo záhodno, aby se tomu pokud možná odpomohlo.

Na sjezdu obecném v Olomouci 15. ledna 1608 článek o nařízení defense byl odložen do Brna do 24. února, ale přece bylo usneseno, aby za nenadálého nebezpečí na vyzvání místodržícího úřadu hejtmanského každý vypravil na sebe uložený počet koní a desátého člověka. Nespokojenost však s neuspořádanou správou zemskou a zajisté i osobní nevraživost stavů k Berkovi projevila se žádostí stavů, aby císař úřad hejtmanský v markrabství co nejdříve možná dosadil.

Ale brzy došly zprávy svrchovaně znepokojující o hotovém povstání proti císaři ze sněmu prešpurského od kardinála ostřihomského Františka Forgáče, císařského místodržícího v Uhrách. Kardinál Dietrichštejn vypravil se hned do Velkého Meziříčí k Ladislavu Berkovi s těmi zprávami, a odtud oba poslali psaní Forgáčovo císaři a žádající o další opatření nabízeli se, že přijedou do Prahy, aby mohli informovati o zemských záležitostech. Císař skutečně povolal 1. února v této největší potřebě kardinála, aby za těch pohnutých časů předsedal tajné radě.

Tehdy byl již také 1. února učiněn zápis spolku čili konfederace mezi stavy uherskými a rakouskými, kterým se zavázali pomáhati sobě navzájem proti každému rušiteli míru vídeňského i tureckého dle vši své možnosti. Konfederace ta směřovala přímo proti císaři, třebas to stavové uherští vymlouvali; proti císaři bylo také další psaní ke stavům říšským do

Řezna, aby jen nepovolovali žádné vojenské moci proti Turkům, a psaní ke stavům českým a moravským, aby přistoupili ke konfederaci podle své ratifikace míru vídeňského.

Konfederace přešpurská vnesla úplnou roztržku mezi císaře a arciknížete Matyáše. U císaře neplatilo žádné ospravedlnování se Matyášovo, arciknížete netkl se žádný zákaz a žádné poroučení císařovo. Kdežto však u císaře pro nedostatek peněžitých prostředků zavládla nerozhodnost, rozpaky a bezradnost, u arciknížete projevovala se horečná činnost jak najímáním vojska, tak spisy informačními a agitačními určenými do širého světa panovníkům. Na chvíli odhodlával se císař pomýšlet na vojenské zakročení, a vůdcové jeho zachránili mu zbytky jeho vojska v Uhřích a Rakousích, ale brzy viděti, třebas autorita císařova byla stále značná, že nedostaččná byla opora jeho ve vojsko, kdežto arciknížeti pořád přibývalo sil a pomoci vojenských. Proti autoritě císařově stavěl pak autoritu svou podepřenou na tajné smlouvě arciknížat z 25. dubna 1606, a uveřejnil ji na důkaz oprávněnosti svého vystoupení. Že smlouvu pak arciknížata odvolávali, nevadilo již Matyášovi.

Moc jeho rostla, přidávala se k němu také Morava. Žerotín když nabyt zpráv o dobrém průběhu odbojného hnutí proti císaři, odhodlal se také připojit se, a Karel z Liechtenštejna, jenž tehdy stal se Matyášovi předním z tajných rad a ředitelem jeho politiky, výslovně se nabídnul, že na jeho stranu přivede Moravu.⁴⁾ Činil tak na stavovském sjezdu v Brně koncem února, kde domlouval se na schůzkách se šlechtici ve svém domě o změně vlády, o nahrazení Rudolfa Matyášem. Překážek velikých nebylo třeba se obáhati; bylo mínění již v polovici února, že by Uhři bez nejmenšího odporu mohli proniknouti až ku Praze.⁵⁾

Prvním krokem bylo svrhnouti nenáviděného místodržícího úřadu hejtmanského Ladislava Berku. Na zemském soudě brněnském 7. března 1608 vešel v čele víc než 60 šlechticů Karel z Liechtenštejna do soudnice a tam vstoupil do šrafků. Když tak hlučným způsobem bylo přerušeno jednání soudní,

⁴⁾ Již v lednu roznášela se v Praze zpráva, že Karel z Liechtenštejna podněcuje Moravu, aby se zúčastnila spiknutí uherského. (Vatikánský archiv, Borghese II. 155. fol. 301.)

⁵⁾ Tamže, Borghese II. 149, fol. 117.

vyvstal z rytířstva Bohuslav Pergar z Perku a na Bouzově a hned po něm z pánů Karel z Liechtenštejna a oba žádali, aby nejvyšší úředníci a soudcové zemští povolali je mezi sebe do lavic a tam s nimi se poradili o nutných záležitostech zemských a o velikém a náhlém nebezpečnosti, které jim hrozí. Za důvod této žádosti udávali, že Uhři se pozdvihli, že stavové rakouští se s nimi spolčili, aby byl pokoj zdržen a aby se postavili společně proti všem, kteří by toho chtěli býti rušitelé, a že pluk Gaisbergův má táhnouti k Hradišti a četná jízda ke Znojmu, a že se lid válečný skrze Moravu po 30 a 40 koních trouš, škodu činí a vyhrožují. Tak chtěl Liechtenštejn docíliti, aby zemský soud byl změněn v zemský sněm, což zase znamenalo, že by Liechtenštejn, maje mezi svými velikou většinu, mohl zřejmě prohlásiti se pro pokoj, tedy pro konfederaci přešpurskou, čili pro Matyáše proti císaři. Proto Berka v potazu soudcův rozhodně prohlásil, že ona žádost ani nemůže býti předmětem potazu a odpověděl pak Liechtenštejnovi a jeho straně, že chce císaři o tom oznámiti, a po dovolení jeho jim s nejvyššími úředníky a soudci zemskými promluvení o ty věci přát.

Na této odpovědi trval Berka i potom, když Liechtenštejn vytýkáje mu, že nemluví k nim ze společného snesení, vyzval přímo zemské soudce, aby aspoň sami k nim vystoupili a s nimi o ty věci promluvili. Strana jeho chtěla si bez odkladu vynutiti sněm, a proto opět Liechtenštejn vyzýval nejvyšší úředníky a soudce, aby odstoupili od Berky a přistoupili k němu a k jeho straně, neboť prý jsou věrní poddaní císařovi a vlasti své praví milovníci. Nový potaz zemských soudců trval až do večera, načež soud odložen na druhý den. Když Berka to prohlásil, byl obklopen straníky Liechtenštejnovými, kteří jím strkali a mu láli, že ho za žádného zemského hejtmána neuznávají; doráželi na něho slovy velmi posměšnými, a potupnými, vysmívali se mu, chápali se ho a táhali. Doma pak pro svou osobní bezpečnost vyžádal si od Brňanů stráž.

Liechtenštejn úplně ovládnul město; v noci od brány k bráně jezdili páni a rytíři. Byli se již domluvili o tom, co bude dále.

Druhého dne 8. března teprve po delším váhání odebral se Berka do soudnice, v níž na něho již čekali Liechtenštejn a jeho strana, všichni ozbrojení. Tam proti Berkovi osvědčo-

val Liechtenštejn, že stavové nechtějí věřiti, že to, co z potazu ohlašoval, bylo společné snesení zemských soudců. Berka odpovídal, že ohlásil právě to, o čem se páni o potazu snesli. Liechtenštejn pak vybízel soudce, aby se s nimi srovnali a pro dobro císařovo a země s nimi spojili a od nich se nedělili, načež dostal za odpověď, že se od nich v ničem, což by k dobrému císaře a země bylo, nemohou dělit a loučiti, ale že s nimi vedle potřeby a náležitosti chtějí promluvit až po vzdání soudu. Tu hned žádal Liechtenštejn jménem všech svých, aby byl soud vzdán, a aby páni soudcové s nimi promluvili; obořil se pak na Berku, že není hoden, aby slul zemským hejtmanem, a že si zvolí vhodnějšího: jemu že nemohou důvěřovati, vidouce jeho nepoctivost o vlast tuto, a proto se usnesli o jiné místo, kam by se sjeli, spolu uradili, i císaři psali za dosazení jiné osoby na úřad hejtmanský; tam aby se také s nimi vypravili zemští soudcové.

Berka svolal potaz a potom oznámil, že soudcové zemští na žádost stavů zemský soud odkládají, a že s nimi ve všem tom, což by k dobrému císaři a zemi bylo, chtějí státi i to vše jednati, pročez mají-li něco důležitého, aby to nyní po vzdání soudu přednášeli. Soud byl po té vzdán. Karel z Liechtenštejna pak soudcům zemským přednášel všeliké podezřelé zjevy a známky, a ježto nejsou proto v Brně jisti a bezpečni, žádal je, aby s nimi jeli do Slavkova. Odcházeje ze soudnice volal: Kdo miluje vlast svou, pojďte za mnou! a všichni ho doprovázeli. Berku provodili domů jen dva pánové.

Revoluce zvítězila. Téhož dne jeli stavové do Slavkova a tam si zvolili za své náčelníky Karla z Liechtenštejna, Vejkarta hraběte ze Salmu, Jiříka Martinkovského a Jana Bukůvku, usnesli se najmouti na svůj náklad 1000 koní zbrojných a zase se sjetí na den 13. dubna do Ivančic. Ze Slavkova také psali jak soudcové zemští tak i stavové císaři; obviňovali Berku a jednání své ospravedlňovali poukazem na lantfryd z r. 1579, oznamovali svá snesení o zbrojení i o položení sjezdu do Ivančic a ohrazovali se, že tím nemají úmyslu mocnosti císařské něco ujímati; žádali pak ještě o jiného hejtmana. Než psali také stavům českým, chtějíce také je přiměti k podobnému kroku.

Pro odboj proti císaři byly poměry příznivé. Císařského vojska nebylo v zemi kromě Petzova pluku v Novém Jičíně

a Kyjově; Tilly, maršálek císařský, byl ještě v Dolních Rakousích na hranicích moravských; teprve když nedal se zlátkati nabídkou, aby vstoupil do služeb Matyášových, a jeho postavení tam bylo ohroženo, ustoupil asi 12. března na Moravu a sám předejel své vojsko, které se pak položilo na statcích kláštera tišnovského, k Berkovi na Velké Meziříčí, kde byl 14. března. Později ustupovaly z Uher na Moravu některé praporce vojenské.

Na straně Matyášově překročovalo uherské vojsko hranice moravské již v polovici března a obsadilo Strážnici, Veselí, Hodonín; velmi značné síly hajduků byly ještě v Uhrách blízko hranic. Arcikníže Matyáš najímal vojsko v Uhrách i Rakousích, kde byla také již vyhlášena veřejná hotovost. Na Moravě pro něho vlastně najatá od stavů jízda byla ubytována na jihu země.

U císařského dvora však jako by ani nechtěli dospěti k jasnému poznání, že Morava odpadla; domnívali se, že běží jen o neshody mezi Berkou a stavy, a doufalo se, že se uklidní. Byli vypraveni na Moravu jako královští komisaři kardinál Dietrichštejn, Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka a Jan nejstarší Lukavský z Lukavce. Ale nadarmo vyjednávali 21. března v Bučovicích s plnomocníky stavovskými Liechtenštejnem, Salmem, Martinkovským a Bukůvkou, aby stavové dostavili se 26. března na zemský sněm a tam aby své plnomocníky zvolili na generální sněm do Prahy, aby strpěli krátký čas vojsko jízdné a pěší, které bez vůle císařovy přitáhlo do země, aby svůj sjezd do Ivančic odvolali a usnesené najímání 1000 jízdy zastavili. Zmocnění stavovští prohlásili, že tak daleko plná moc jejich nesahá, ale že to všechno stavům co nejdříve oznámí a s nimi se dorozumějí.

Aby rozptýleno bylo každé podezření a všechny obavy, musilo vojsko Tillyho počtem 800 jízdy a asi 4 kompanie pěších ustoupiti od Tišnova na sever na statek bystrický, a brzy až k Šebetovu na statky kláštera hradištského. Ale přes to nechtěli stavové na sněm brněnský rozepsaný Berkou na 27. března. Zase bez úspěchu vyjednávali královští komisaři se stavovskými zmocněnými ve Šlapanicích 27. března, a odkládali sněm den ode dne, až přece docílili, že stavové se dostaví, ale pod výslovnou podmínkou, aby Berka tam nebyl.

Sněm byl zahájen skutečně 29. března a řídil jej nejvyšší sudí Maximilián Lev z Rožmitála. Před čtením proposice královské opustili však stavové sněmovnu a zůstali jen tři páni a pět rytířů. Císař jako jediný předmět sněmovního jednání položil voliti osoby ke generálnímu sněmu s dostatečným plnomocenstvím, ale nesmiřitelná oposice stavu panského a rytířského přese všechny přímluvy prelátův a zástupců městských odmítla nadobro obeslati generální sněm a ohrazovala se proti zákazu císařovu jednati na sněmě o něčem jiném: zákaz ten čelí proti starobylým, chvalitebným pořádkům a na újmu svobod jejich, protože stavové, jakož i předkové jejich, mívali sněmy svobodné a na nich netoliko proposice císařské, nýbrž také, co jim a zemi potřebného bylo, vždycky svobodně uzavírali bez překážky, výminky a vyměření. Odmítli také zákaz sjezdu ivančického a odjeli do Brna.

Teprve teď nahlíželo se, že by bylo pro císaře přece dobře míti ozbrojenou moc na Moravě. Ale bylo již pozdě narychlo stavěti ochrannou hráz dravému přívalu. Bludné vojsko Tillyho ustoupilo již také až na české hranice na kardinálovo panství žďárské a ani tam nemělo býti trpěno. Morava byla skoro všechna podle veliké většiny stavu panského a rytířského odhodlána přidati se k arciknížeti Matyášovi, jenž prohlásil, že hned po 12. dubnu vytrhne do pole a položí se pro bezpečnost svou a spojených zemí na hranicích českých prý pro svou obranu. Zbývalo jen, aby utvrzen byl formální spolek Moravy s Matyášem, který stal se pak na sjezdě ivančickém. Císař na tento sjezd, který byl tolikráte přísně zakazoval, poslal přece své komisaře Viléma Slavatu a Matouše Děpolta z Lobkovic. Ještě stále se u dvora císařského věřilo a doufalo, že když oznámeno bude stavům, že císař již potvrdil mír vídeňský a s Turky, a když bude Moravě dán nový hejtman, za něhož byl vyhlídnut Ladislav z Lobkovic, který však úřadu toho nepřijal, že odklizeny budou všechny překážky shody, a že se země upokojí.

Na sjezd ivančický zahájený 15. dubna dojeli také poslové z Dolních a Horních Rakous a z Uher. Kdežto královští komisaři musili nečinně přihlížeti, jednali stavové moravští beze všeho ohledu na nové zákazy a poručení císařovy a na žádosti o pomoc nejvyšších úředníků a soudců zemských českých o spolek s arciknížetem Matyášem. Berku sesadili s jeho

úřadu a správu země svěřili nejv. úředníkům a soudcům zemským sobě oddaným a zvoleným osobám ze stavu panského a rytířského, za jejichž náčelníka (direktora) ustanoven byl Karel z Liechtenštejna; za jeho nepřítomnosti zástupcem jeho byl nejvyšší sudí Maximilián Lev z Rožmitála. K řízení záležitostí mimo zemi zvolen byl zvláštní výbor: Karel z Liechtenštejna, Karel z Žerotína, Jiřík Hodický z panstva, a Václav Zahraděcký, Jan Čejka z Olbramovic a Jiří Zikmund Praksický z rytířstva. Osobám k tomu nařízeným dáno bylo v moc vyhlásiti veřejnou hotovost; všechny berně měly zůstatí v zemi. Úmluvy byly pak dovršeny společnou smlouvou uzavřenou 18. dubna, již Uhry, Rakousy a Morava spojily se s arciknížetem Matyášem na ochranu míru vídeňského a žitvatorockého, schválily konfederaci přešpurskou a snesli se proti každému rušiteli svých svobod a privilegií a starobylých práv, pořádků a zvyklostí hájiti se a jich sobě zastávati. Do programu spojených zemí přibyla nová složka, na kterou položili Moravané důraz: hájiti si svých svobod a práv, a k tomu domoci se lepší vlády, než byla císařova, to jest dostati se pod vládu arciknížete Matyáše.

Hned také stavové nařídili, aby byly Berkovi jeho statky Meziříčí a Jaroslavice zabaveny, a vyzvali všechny ostatní stavy, kteří se sjezdu činně nezúčastnili, aby se k nim připojili: stav prelátský byl totiž v Ivančicích zastoupen toliko jako tichý pozorovatel, a stav městský pro zákaz podkomořího Jana Mošovského se vůbec nezúčastnil a poslal jen omluvu. Stavové v témž smyslu psali kardinálu Dietrichštejnovi Janu Kavkovi z Říčan a Zdeňku Žampachovi. Královská města brzy oznámila až na Hradiště, že přistupují k tomu, což stavové k dobrému císaři a užitečnému této země a všem obyvatelům k prospěšné bezpečnosti zavřeli. Kardinál odpověděl, že ve všem a v každé věci, co by nebylo proti Bohu, proti nejvyšší vrchnosti a proti milé vlasti sám i se svým bratrem chce se stavy žiti i umřiti.

Ke stavům však se nepřipojili Jan Kavka a Zdeněk Žampach, nýbrž zachovali císaři věrnost; za to byly jim statky zkonfiskovány. Vykonavatelem vůle stavů byl nejvyšší sudí Maximilián Lev, jenž potom v červnu nařídil komisaře, aby byl p. Kavkovi statek jeho brumovský „mocně, kvaltem a brannou rukou“ odňat a aby poddaní byli z povinnosti, kte-

rou pánu zavázání byli, propuštění; při čemž ovšem byly také veliké škody p. Kavkovi způsobeny.⁶⁾ P. Žampachovi rovněž tak zabráno bylo panství hranické k ruce stavů.⁷⁾

Odpad Moravy od císaře byl v Ivančicích dokonán, a brzy potom vojsko moravské spojilo se s vojskem arciknížete Matyáše, jenž na pochodu proti císaři přibyl 23. dubna do Znojma. K Matyášovi od té přimkli moravští stavové svůj osud; jako on prohlašoval, že chce vedle nich a s nimi život i statky své nasaditi, tak také platilo o stavech.

Arcikníže Matyáš, jenž byl již projevil, že tak vzácné příležitosti, aby sám domohl se vlády, nepustí z rukou, nedal se zdržeti žádným poselstvím od císaře naproti sobě vypravovaným, ani kardinálem Dietrichštejnem, jenž opět a opět k němu posilán, ani nejvyššími úředníky a soudci království českého, ani papežským nunciem, ani španělským vyslancem. Ústupky, které mu pomalu císař činil, nedostačovaly mu; již ve Znojmě zdvihl požadavek, aby se císař zřekl Uher, Rakous i Moravy, aby byl arcikníže na sněmě v Čáslavi, kam volal české stavy, vyhlášen za nástupce císařova, a císař aby se vzdal vlády i v Čechách. Dne 5. května dojel Matyáš do Jihlavy, 8. překročil české hranic, a 10. května přibyl do Čáslavě.

Ale tam na sněm jím svolávaný čeští stavové se nedostavili. Bylo to překvapením a zklamáním jak pro arciknížete, tak pro jeho rádce i doprovod, byl to první neúspěch, jenž mohl ohroziti všechny vysoké naděje. Čeští stavové neodstoupili od císaře a nepřidali se k Matyášovi; v rozhodné chvíli nechtěli sami zbavovati se práva svého vlastního sebeurčení, nýbrž sami chtěli sebevědomě zasáhnouti do dalšího vývoje svých dějin. Svým rozhodnutím postavili se čeští stavové proti rozhodnutí moravských stavů, které již bylo zpečetěno spolkem s Matyášem, — mezi oběma tak těsně spojenými zeměmi jevil se zájmový rozpor a klíčila vzájemná nedůvěra.

V Čáslavi však císař 12. května kardinálem Dietrichštejnem nabídnul arciknížeti kromě Uher, Rakous a následnictví

⁶⁾ Správou panství pověřen byl Ondřej Jakušic a Emerich Doci, — ale ti pobrali pro sebe obilí, nábytek i hotové peníze. (A. Č. XXVII. 352.)

⁷⁾ Kameníček, I. c. III. 733.

v Čechách již také Moravu, a od té doby arcikníže a spojenci jeho mluvili o odstoupení Moravy jako o hotové věci. Aby dodal důrazu ostatním svým požadavkům, postoupil 14. května arcikníže do Kolína. Ale tam další požadavky jeho i přiznané již postoupení Moravy, proti němuž zvláště se postavili nejvyšší úředníci a soudcové zemští čeští, byly císařem odmítnuty. V odpověď neustoupil arcikníže v ničem, nýbrž postoupil 19. května do Českého Brodu, začátkem června až k Dubči, 12. ještě blíže Prahy ke Kolodějům a 15. června ke Štěrboholům.

Zatím císař sám zahájil 23. května sněm v Praze, kde z nezbytí svolil k tomu, čemuž se až dotud tak usilovně vzpíral: podal královskou propositi, aby stavové k tomu povolili, že arciknížete Matyáše za krále, pána a za vrchnost svou budou voliti a korunovati po smrti císařově. Stavové čeští, když si byli zajistili od císaře skoro ve všem splnění svých náboženských požadavků, jednotni s císařem svolili, aby byl Matyáš z jejich dobré a svobodné vůle přijat za čekance království českého, — ale k ničemu jinému, co jim arcikníže výmluvně Žerotínem přednáseti dal, nepřivolili. Sněm postavil se za císaře proti Matyášovi s veškerým svým významem. Zbrání nemohl si již arcikníže vynutiti na císaři a stavech povolnost, nezbyva o, než jen diplomaticky dosáhnouti největších výhod. S obou stran zahájeno vyjednávání 11. června na Dubči, průběhem jehož stavové čeští přece 15. června svolili, aby arcikníže Matyáš spravoval Moravu za živobytí císařova; Morava neměla však býti oddělena od království, nýbrž po smrti císařově měla se zase vrátiti pod touže správu. Když pak znenáhla všechny ostatní obtíže a nesnáze vzájemnými ústupky a dohodou byly urovnány, když také stavům moravským vydal císař 22. června tři listy, z nichž prvním svoloval, aby si mohli vzíti arciknížete Matyáše, jemuž království uherské a arciknížectví rakouské odevzdal, jakožto voleného čekance království českého za pána až do jeho smrti, přečkal-li by jej císař, kohokoli z domu rakouského, druhým prohlašoval, že tento spolek stavů moravských s arciknížetem a společné s ním tažení není proti císaři, a že to bez urážky své dobré cti a dobře zachovalého jména mohli učiniti, a třetím osvědčoval, že dosavadní svolení a pomoci stavů moravských proti Turku stávaly se ne z povinnosti,

nýbrž z pravé a svobodné vůle stavů, — sepsány konečně v Libni mírové smlouvy a podepsány 25. června 1608. Morava od té byla pod vládou arciknížete Matyáše jakožto čekance a budoucího krále českého.⁹⁾

⁹⁾ Tenora: Účast kardinála Dietrichštejna za boje mezi arciknížetem Matyášem a Rudolffem II. roku 1608, kde jsou doklady uvedeny.

ODDÍL TŘETÍ.

Postup nekatolíků. - Obrana katolíků.

Moc stavovská na vrchu.

1. Zápis šterboholský. Protestanté bojují o náboženskou svobodu. Sněm v Olomouci: žádosti politické i náboženské. Sněm brněnský: politické žádosti všechny povoleny, ale v král. městech náboženská svoboda zůstala obmezena. Ústupky učiněné vytýkají se kardinálu Dietrichštejnovi. V Rakousích povolena náboženská svoboda. Berně od klášterů žádané. Sněm v Olomouci 1609. Mikuláš Sarkander. Majestát v Čechách a Slezsku. Stavové ujímají se protestantů v městech. Opat Šimon Farkaš. Poslové z Rakous na sněmě v Olomouci 1610. Spor o dědictví jülišsko-klevské. Morava zbrojí. Smir cisařův s králem Matyášem. Stavové proti Maximiliánu Lvovi z Rožmitála, proti Žampachovi, Kavkovi, prelátům a Lobkovicovi. Evangelici v úřadech král. měst, ale v Jihlavě katolíci do rady nepřijati.

Vítězství arciknížete Matyáše znamenalo také vítězství nekatolických stavů. Mění se úlohy: nekatolíci staví se do popředí a domáhají se všech svých požadavků, katolíci pak musejí zastaviti se a utkvívají na obraně toho, co si posud zachovali a čeho dosáhli.

Arcikníže Matyáš přijal 27. června 1608 v ležení u Šterbohol uherskou korunu, a od té chvíle byl nazýván králem, třebaž že byl korunován za krále uherského teprve 19. listopadu 1608. Dosáhl sice vlády nad Uhrami, Rakousy a Moravou, ale vláda jeho byla na vratkém základě položena; tiž stavové ze všech těchto zemí, kteří ho vyzdvihli, hned u Šterbohol zapsali se proti němu 29. června tajným zápisem, že při budoucím holdování novému panovníkovi mají býti podmínkou smlouvy přešpurská a ivančická, a že se kteroukoli příčinou spravedlivou a zákonnou, o níž smlouva mluví, rozumí zvláště svoboda svědomí a vykonávání náboženství. Dálo-li by se něco

proti tomu, měla země, která by si v tom stěžovala, žádati ostatní spojené země ještě před holdováním o radu a pomoc, v čemž žádná země neměla býti opuštěna. Z Moravanů podepsal zápis tento Žerotín a důvěrný přítel jeho Hodický.

Ve šterboholském zápise obráží se nedůvěra k novému panovníkovi. Nebylo upřímnosti u stavů k arciknížeti Matyášovi, ani u Matyáše ke stavům. Spojily se na čas dvě různorodé složky za stejným cílem: povaliti vládu císařovu, ale když ho bylo dosaženo, zase se rozlučovaly. Příčina toho spojení nebyla jednaká: země chtěly dosáhnouti svých svobod, a že Matyáš stal se jich panovníkem, bylo jim vedlejším, kdežto Matyáš chtěl získati vládu nad zeměmi, a svobody zemské byly mu vlastně překážkou. Do budoucnosti již tedy prozařoval směr dalších vzájemných vztahů: bude to zápas mezi mocí stavovskou a mezi mocí panovnickou.

Hned po míru libenském usnesen byl další program protestantských stavů: boj o náboženskou svobodu. Ale byl rozdíl ve stanovisku stavů jednotlivých zemí: Uhry měly již tu svobodu a Rakousy za hlavní svůj požadavek ji položily, kdežto na Moravě vůdce nekatolických stavů, Žerotín, se s tímto požadavkem nestotožňoval. Nepokládal totiž otázku náboženskou za vůdčí a rozhodující otázku tehdejšího boje, nýbrž důraz položil na politický význam, na práva a svobody zemské; jen pro náboženství nebyl by se zbraně nikdy chopil, a proto projevoval, že pro náboženství dáti se do boje proti panovníkovi je hříchem.⁹⁾ Tento názor Žerotínův ovládá a vysvětluje další jeho politiku.

Na Moravě dostal nejvyšší sudí Maximilián Lev z Rožmitála zprávu o smlouvě libenské již 27. června a hned svolal obecný sněm do Olomouce na den 15. července, aby obsah smlouvy mohl býti oznámen stavům a rozhlášen po zemi. Na sněmě tom, zahájeném 16. července, schválena byla smlouva a všecko ujednání, a Karel z Žerotína zvolen byl zemským hejtmanem. Stavové učinili tak o své újmě bez dorozumění s Matyášem, jsouce volní a svobodní a žádnému na ten čas poddaností nejsouce zavázáni, vedle starobylého pořádku a dobré, chvalitebné obvyklosti.¹⁰⁾ Když čtena byla formule přísězná, při slovech „Matce Boží a všem svatým“ Žerotín

⁹⁾ Arch. Č. XXVII. 369, 406.

¹⁰⁾ Kameníček, l. c. I. 141.

prsty nechal klesnouti a slov těch neopakoval.¹¹⁾ Při té příležitosti se stavové také snesli, aby jedenkaždý, kdo dosazován byl buď na úřady nebo do soudu zemského anebo v městech do úřadů, když by v jiných podstatných věcech příslahu vykonal, byť pak „Matce Boží a všem svatým“ nepřisahal, při tom zůstaven byl.¹²⁾

Tehdy vítězni stavové vystoupili jako svobodní, sebevědomí páni v zemi. Usnesli se, že panovník bez jejich vědomí nesmí ani žádné války začínati ani míru uzavírati; ohlásili se, že je proti zřízení zemskému, aby panovník prohlašoval zletilým bez rady zemského soudu; prohlásili, aby cizozemci nebyli na prelatury dosazováni, a jesuité, proti nimž osten nepřátelství také se obrátil žádostí, aby byli vyhnáni ze země,¹³⁾ aby svými statky podléhali zemskému soudu. Zřízení zemské, které mělo býti přehlédnuto a podle svobod zemských upraveno, mělo v zemi rozhodovati, a v rukou stavovských měla spočívati všeliká moc a vláda.¹⁴⁾

Podle amnestie mírem libenským udělené měly býti vráceny Janu Kavkovi z Říčan a Zdeňku Žampachovi jejich zabavené statky; bylo to však odloženo na sněm brněnský.¹⁵⁾ U Ladislava Berky, jemuž sice také statky vrátili, učinili podmínku, že musí v půl létě všechny své statky moravské prodati obyvateli a lantfrydníku země a že již nekoupí žádného jiného statku v zemi, a kdyby získal něčeho nápadem, že v určité době toho odbude.¹⁶⁾

Sněmu olomouckého chtěli použití pro sebe také evangelíci augšpurského vyznání v královských městech, zvláště z Olomouce, Brna, Hradiště a Unčova, a podali stavům žádost o některé svobody politické jako o dosazování do rad městských, a z náboženských, aby jim bylo dopuštěno svobodné vykonávání náboženství jejich a chování vlastního kaplana v městě nebo na předměstí i školy. Na prosbu evangelických měšťanů olomouckých a brněnských přimlouvali se za ně

¹¹⁾ Leupold, I. c. 262.

¹²⁾ Kameníček, I. c. I. 474.

¹³⁾ Vatikánský archiv, Borghese II. 23–24, fol. 121. Aby nebezpečí to bylo odvráceno, konali jesuité v Olomouci zvláštní pobožnosti. (Schmidl, I. c. II. 516.)

¹⁴⁾ Chlumecký, I. c. 505.

¹⁵⁾ Poddaní hraničtí Žampachovi bránili se 18. července 1608, aby zase p. Žampachovi byli uvedeni v moc; kdyby se to státi mělo, že by musili na utíkání se oddati. Kameníček, I. c. III. 733.

¹⁶⁾ Kameníček, I. c. I. 142.

u stavů vyslaní ze Znojma a Jihlavy, aby se jim pro náboženství protivenství a příkoří nedálo; zkusili prý sami Znojemští a Jihlavští bolestně také protivenství a příkoří od strany pod jednou „zúmyslným se k nim nutkáním a ku pozdvížení obcí příčin dáváním“. Prosili tedy stavy, aby při tomto sněmě nařídili a opatřili, aby každý stav i jedno každé město a osoba mohli náboženství své evangelické svobodně provozovati, své kostely podle potřeby stavěti a v nich správce své řádné evangelické míti, a aby každý, jak za císaře Ferdinanda, Maximiliána a až posavad byl v držení kterých kostelů a nyní také je drží, i na časy budo cí při tom bez překážky zůstával a chráněn byl, tak jak toho vyšší stavové svobodu mají. Zvláště pak ještě žádali, aby úřady konšelské v městech podle jednoho každého města práv, privilegií a starodávných dobrých pořádků obnovovány byly, a v tom se více hodnosti osob, které se k správě hodí, šetřilo, než na náboženství jedno neb druhé hledělo.¹⁷⁾ Vykládali si to ovšem po svém a ve svůj prospěch: tak v Jihlavě v radě žádného katolíka netrpěli a českou kapli sami 19. srpna 1608 násilně si otevřeli.¹⁸⁾

Ale proti takovým dalekosáhlým žádostem a novotám podávaným na sněm, když nebylo vlastně v zemi žádného panovníka, postavil se kardinál Dietrichštejn, jenž z Prahy, kde nebyl již nic platen, působením legáta Millina¹⁹⁾ kvapně odjel na sněm a 26. července odkazoval žádosti politické na nového panovníka a ohradil se rozhodně proti proměnám a novotám náboženským ohlašuje se, že žádným způsobem k tomu povolení dáti nemůže, by i biskupství a život ztratiti musil.²⁰⁾ Na toto zakročení kardinálovo odložili stavové hlavní žádosti měst až po příchodu arciknížete Matyáše do země na sněm bartolomějský, ale přece prohlásili městům, že do souhlasu panovníkova všechno je dovoleno kromě kázání evangelického v městech; kdo by však chtěl do města k sobě kněze evangelického povolati buď k přijímání, ke křtu dětem nebo na oddavky, že může tak beze všeho učiniti; evangelici že mohou také beze vši překážky kupovati domy, obchody

¹⁷⁾ Sbírka Bočkova v zemském archivu moravském č. 2255, kopie nedatovaná, ale z r. 1608.

¹⁸⁾ Stížnost opatského správce fary odmítl Žerotín pravě, že na zprávu Jihlavských poručil, aby si tak kapli otevřeli. Leupold, L. c. 263, 264.

¹⁹⁾ Vatikánský archiv, Borghese II. 163, fol. 122.

²⁰⁾ Kameníček, I. c. III. 734.

provozovati, ženiti se a v kterémkoli městě se usazovati. Žerotín oznamoval to 28. července vůdci protestantských měšťanů olomouckých bohatému kupci Karlu Hirschovi dodávaje, že města mohou svou naději a důvěru skládati ve stavu, kteří je neopustí.²¹⁾ A skutečně byli nekatoličtí stavové odhodláni od svých náboženských požadavků neustoupiti; Žerotín měl to za právo stavů, ne za privilej panovníkovu, aby povoloval nebo umenšoval je.²²⁾

Ze sněmu bylo zvoleno poselství do Vídně, aby pozvalo arciknížete Matyáše na obecný sněm do Brna o sv. Bartoloměji, kde by byl za pána země uveden a přijat. Měli však žádati na něm, aby všecky při víře a náboženství zůstavil a je v tom ujistil, aby jeden každý ze stavů mohl P. Bohu svobodně a pokojně sloužiti podle toho, což by kdo za dobré podle zákona a naučení Páně poznal, a v tom aby jim útisku nečinil ani jinému činiti nedopouštěl, aby je tedy při svobodném vyznání a požívání náboženství křesťanského zanechal a zůstavil, a dále aby podle nejednoho zakázání učiněného zmocněným v království českém napravil všechno, co jim bylo v právech, svobodách a pořádcích ublíženo; potom že také budoucně Matyášovi všelijakou věrnost a poddanost zachovati chtějí.²³⁾

Arcikníže Matyáš odpověděl poselstvu ve Vídni 12. srpna, že dojde do Brna 25. srpna a tam co se týče obnovení s nimi lantfrydu a potvrzení všech jejich práv, svobod, smluv, pořádků a obyčejů, že zachová všechno to, co páni a markrabí moravští v týchž příčinách činivali, a že jim to, več by od některého času neřádně jim saženo a vkročeno bylo, chce napravit a k předešlému dobrému způsobu přivést. Co se týče žádosti jejich o náboženství, že všechno to, co císař Ferdinand, Maxmilián a Rudolf stavům markrabství při přijímání za pány a markrabí připovídali, tolikéž připovídá a zachovávají chce.²⁴⁾

Jak kardinál Dietrichštejn tak legát Millino snažili se zameziti, aby ve věcech náboženských nepřipověděl Matyáš

²¹⁾ Vatikánský archiv, Borghese I. 641, fol. 334 (latinský překlad listu Žerotinova). Podle svědectví Žerotinova kardinál s tím souhlasil. (A. Č. XXVII. 356.)

²²⁾ A. Č. XXVII. 359.

²³⁾ Kameníček, I. c. I. 463—465.

²⁴⁾ Tamže, I. 466—467.

něco, co by bylo na škodu náboženství. Kardinál poslal do Vídně dómského děkana Jana Lobenštejna a probošta kroměřížského Benedikta Knauera,²⁵⁾ aby dosáhli potvrzení privileji kostela olomouckého, ale zároveň aby Matyáše povzbudili, by zachoval pravou víru za příležitosti, kdy Moravané velikým úsilím hledi dosáhnouti náboženské svobody. Skutečně panovník rozhodl se na naléhání kardinálovo a Khleslovo, že v záležitostech náboženských neučiní žádných novot.²⁶⁾

Když Matyáš jel pak na Moravu, poslali mu stavové na-proti do Drnoholce přípis artykulův ze svobod a starobylých zvyklostí, a když jej byli v Brně slavně přivítali, podali mu na sněmě zahájeném 26. srpna poznamenání svých žádostí. Pokládali ho za panovníka dobrovolně zvoleného a proto žádali na něm nebývalé a dalekosáhlé svobody.²⁷⁾ Co do požadavků náboženských uváděli, že od starodávna stavům žádný pán jejich ani sám překážky při svobodném vyznání a požívání náboženství nečinil ani skrze jiného činiti nedopouštěl, až teď teprve od nedávných let na dile vyšším stavům, nejvíce pak stavu městskému, nemalé příkoří a zkrácení v tom se činiti začalo; žádali tedy, aby toho nebývalo, nýbrž aby král je všechny v náboženství bez překážek a útisku zůstavil, a zvláště městům aby z jich zkrácení a obtížnosti náboženských pomohl a jich na ně více nedopouštěl; rovněž žádali, aby král potvrdil usnesení posledního sněmu olomouckého, aby stačila při dosazování do úřadů nebo soudu zemského anebo do úřadu v městech přísaha beze slov „Matce Boží a všem svatým“.

Politické žádosti stavů byly zvláště, aby byl úřad hejtmanský obnoven a pravomoc jeho rozšířena, aby byli nejvyšší úředníci a soudci zemští dosazení, kteří by bez vědomí a vůle stavů nebyli sesazováni, a místodržící úřadu aby nebyli dávání leda nejvýše od jednoho soudu do druhého; aby do pravomoci úřadu hejtmanského nebylo saháno, aby se nedávali dva úřadové zemští jedné osobě; aby se lantfryd obnovil; aby král na sněmích sám byl přítomen nebo aspoň komisaře jazyka českého znalé aby posílal; aby své děti jazyku českému učiti

²⁵⁾ Chlumecky, I. c. 507; Knauer však nebyl proboštem olomouckým, jímž byl Martin Václav z Greifenthalu.

²⁶⁾ Vatikánský archiv, Borghese II. 23—24, fol. 122; II. 162, fol. 122.

²⁷⁾ Kameníček, I. c. I. 124.

dal; aby stavy v potřebách jejich slyšel; aby žádných válek bez rady a vůle stavů nezačínal a nevedl ani pokoje nezáviral; aby na sněmech a sjezdech obecních kromě panovníka sněmovního předložení také o jiné artykuly podle potřeby rozmlouvati i o tom společně zavíratí mohli; aby nařídil na Moravě vlastní dvorskou kancelář i soud apelační; aby někoho ze stavů práv a pořádků zemských povědomého do své tajné rady vzal. Země také týkala se žádost stavů, již se přimlouvali, aby synům Viléma z Roupova Zdeňkovi a Otovi hrad znojemský ještě dále do 40 let v zástavě za 18.000 zl. ponechal; — král svolil na 30 let.²⁹⁾

Průběh sněmu brněnského byl všude čekán s velikým napětím; byl to první sněm v zemích Matyášových, a důležitost veliká jeho spočívala v tom, že z něho dalo se usuzovati na průběh sněmů v jiných zemích.³⁰⁾

Arcikníže Matyáš povolil odpovědi z 30. srpna stavům politické jejich žádosti všechny; jen u některých byla odpověď neurčita. O žádostech jejich náboženských pak se vyslovil, že tolikéž jich při tom zanechává, při čemž od jeho předků byli zanecháváni a nechce žádnému ze stavů pro náboženství jakého útisku činiti ani jiným činiti nedopouštěti; městům též, kteráž sobě stěžují, že má ve všech slušných, náležitých a spravedlivých příčinách spomoženo býti, takže s tím budou moci dobře spokojeni zůstat. Stran přísahy potvrdil také jejich poslední snesení sněmovní, ale dodal, aby táž přísaha zúplna přece podle starobylého obyčeje čtena byla.³¹⁾

Nad touto povšechnou odpovědí se stavové pozastavovali; nechali sice tak, aby neukázali ke králi nějaké nedůvěrnosti, ale nepominuli přece přimlouvající se za žádost stavu prelátského a městského, aby mohly své pře o statky a grunty na soud zemský vznášeti, přičiniti žádost, aby před odjezdem svým nařídil a budoucímu podkomořímu poručil, aby při obnovování úřadů v městech na samu toliko hodnost a způsobilost osoby hleděno bylo a aby žádnému zachovalému v městech královských nebylo žádným způsobem a pod žádnou zástěrou bráněno osaditi se, načež Matyáš zase odpověděl, co se těch slov jeho o náboženství (pokud nejvýš možno bude)

²⁹⁾ Tamže, I. 470—478, 485, 491.

³⁰⁾ Vatikánský archiv, Borghese II. 148, lett. 1.

³¹⁾ Kameníček, I. c. I. 478—483.

dotýče, že jim nerozumí jináče než tak, jak stavové sami žádostivi jsou, a že při obnovování a dosazování úřadů v městech zření míti na hodnotu a způsobilost osoby a každému dobře zachovalému v těch městech sobě živnosti a domy kupovati a v nich se osazovati pod žádným obmyslem nezbraňovati poručí a o tom budoucímu podkomořímu vyměření učiní.³¹⁾ Povolil tedy arcikníže Matyáš toliko, že mohli nekatolíci dosazování býti do úřadů městských (do rady) a že mohli v městech živnosti provozovati, domy kupovati a se osazovati; svoboda svědomí v městech povolena nebyla, — míra a dosah vykonávání náboženství evangelického záležel na vůli panovníkově. Bylo to ovšem jen polovičaté řešení otázky náboženské. Stav zákonný byl tedy tento: páni měli náboženskou svobodu úplnou, ale u měst byla svoboda ta omezena, neboť bylo jim veřejné vykonávání bohoslužeb evangelických zakázáno.³²⁾

Stavové původně s tím spokojiti se nemínili; sám Žerotín neuspokojení to vyjádřil slovy: „nedaří se nám tu vše podle přání,“ ale potom přece přestali na odpovědi Matyášově. Žerotín, jenž byl potvrzen za hejtmana, projevil, že stavové byli spokojeni věcně, nechtějice se o slova přiti, a měl za opatrnější obecný slib co do náboženství jim daný; v první řadě běželo mu o pokoj a svornost mezi stavy, a za podružnější věci měl, na nichž nezáleží, je-li kdo v městě nebo kromě města pochován, a zvoní-li se při pohřbu,³³⁾ — vždyť konečně také kdo má výkonnou moc v rukou, zasáhnouti může tak často s prospěchem do otázek náboženských. Ale přece někteří nekatolíci stavové nesdíleli se s ním o toto důvěřivé ustoupení a dávali Žerotínovi přímo vinu, že ustoupil; hrabě Jeronym Thurn prý předpověděl, že Bůh nenechá Žerotína bez trestu, protože městům nedopřál volného vykonávání náboženství.³⁴⁾

Bez velkých nesnází odložena byla ještě stížnost strany podbojí, že katolíci odpírají nebožtíkům jejich pohřbu v kostelech a na hřbitovech, k příštímu sněmu, aby napřed ještě o tom mohlo býti jednáno s kardinálem.³⁵⁾ Více o náboženství jednáno

³¹⁾ Tamže, I. 490.

³²⁾ Chlumecky, I. c. 516.

³³⁾ A. Č. XXVII. 363, 372.

³⁴⁾ Kameníček, I. c. III. 519.

³⁵⁾ ČMM 1894, 162.

nebylo, zejména nebyla učiněna žádná zmínka o odcizení statků církevních, čehož se v Římě obávali.³⁶⁾

Politické moci dostalo se ovšem stavům v míře nebývalé, takže Žerotín mohl říci: „všecko jsme obdrželi“.³⁷⁾ Ano lantfrydem tehdy také 3. září umluveným ustanovili si i právo odporu při pokusech proti řádu a svobodám jejich slovy: „Jestliže by nás pak kdo nyní, nebo po smrti krále, pána našeho, mimo spravedlivý řád a svobody naše k čemu nutiti a tisknouti chtěl a k své vůli připravovati, v tom abychom podle sebe stáli a sebe neopouštěli a jeden mimo druhého nikam se nevytrhovali, než z jednotné vůle to jednali, co by dobrého a poctivého tohoto markrabství podle svobod našich bylo, a to pod pokutami v lantfrydu položenými.“³⁸⁾ Moc stavovská vyhnána na vrchol; absolutní moc, o kterou druhdy císař usiloval, byla na stavy přenesena, jímž byla zajištěna rozhodná převaha nad mocí panovnickou, která nemohla se téměř ani odvážit k zápasu proti stavům v otázkách politických. Zvítězilo však při tom jen sobecké stanovisko stavovské; pokrok společenský, jenž by třebaž záležel ve zlepšení poměrů poddanských, nebyl ani zamýšlen ani uskutečňován; — blaho privilegované třídy, její moc, vůle, svoboda, pokládáno za blaho, svobodu země.³⁹⁾

Naproti tomu neuplatnily se tolik tužby a požadavky stavovské v otázkách náboženských; co se týče stavu městského, zůstávala také potom u panovníka možnost obmezovati jejich snahy a dávat jim smysl a význam jinaký, než jaký stavové rozuměli. Boj mezi panovníkem a stavy přesunoval se tedy na pole náboženské a stavové nekatoličtí, spoléhající na svou politickou převahu, doufali, že proboují také jej vítězně.

³⁶⁾ Vatikánský archiv, Borghese II. 23—24, fol. 120.

³⁷⁾ A. Č. XXVII. 364.

³⁸⁾ Kameníček I. c. I. 497.

³⁹⁾ Chlumecky, i. c. 524. — Výkup z robot, na něž poddaní toužili, měl se aspoň oceniti na panstvích kardinálových. Psátí dal 18. srpna 1611 všem úředníkům: „Ačkoliv víceji tu věc za diskurs máme, nežli abychom mysli, že k skutku přivedena býti může, však nic méněji tomu chceme a tobě o tom poroučíme, aby ty povolajice před sebe lidi poddaných našich k správě tvé přináležících jim to s dostatek předložil, kdyby to břemeno robot z nich složeno bylo, jaký by jim v živnosti jejich užitek přijíti mohl, aspoň z toho, když by ty dni, v kterýchž nám robotovati povinni jsou, pronajmouce sobě jiné práce u lidí, buď fúry nebo oračky, co by za to utěžili a svých živností přispořili i sobě také své s lepším pohodlím obdělali a mimo to, mnozí z nich s koňmi svými vedle vůle své, kam by se jim vidělo, pro zisk svůj formaniti by mohli. Protož co by za takové pohodlí každoročně jedna každá dědina nám dávatí chtěli.“ Kroměřížský archiv, Volná akta 1611.

Při jednání o náboženství na sněmě brněnském musila strana katolická polevití sjednocenému úsilí nekatolíků, ale přece zachránila, že nebyl povolen požadavek náboženské svobody. V té příčině byl kardinál Dietrichštejn spokojen s výsledkem; nebylo možno zhola odepřítí žádostem nekatolíků a proto sám radil a schválil odpověď Matyášovu na stavovské požadavky náboženské.⁴⁰⁾ Ve zprávě papeži ze dne 15. září vzdával chválu Bohu, že král osvědčil se nebojácným a horlivým, takže na prázdno vyšly přípravy nekatolíků, a to málo, co se poskytlo, je odkázáno více na vůli Matyášovu, než na jejich ohlašování. Ale do budoucna patřil s tesknými obavami: nenávisť nekatolíků je hluboká a mysl jejich plná obmyslů, že třeba zvláštní pomoci boží a jiné síly, než jeho, aby unesla takové břímě; kardinál netroufá si ho unésti, protože pomoc katolíků je příliš malá, námahy osobní takové, že papež nemůže ani uvěřiti, a starosti duševní nesnesitelné, takže kardinál vidí se skoro nucen prositi jednoho dne papeže, aby mu dovolil odříci se biskupství, aby se mohlo položit na silnější ramena; ač nemá jinších důchodů církevních, raději by vyvolil život poustevnický, nežli býti na svém místě s takovým nebezpečím a malým uspokojením.⁴¹⁾ Možná ovšem, že činil tímto listem svým náladu pro sebe, když viděl, jak nemile se dotklo ujednání sněmu brněnského kruhů přísně katolických.

Ve Vídni byl tehdy legát papežský kardinál Millino, který byl původně poslán k císaři za jeho roztržky a boje s arciknížetem Matyášem. Zastával stanovisko neoblomné papežské stolice: neustupovati a nepovolovati v ničem. Postavil se tedy hned zprvu za tuto zásadu a netajil se s projevy nepřívznivého posuzování. Hned po sněmě brněnském řekl Matyášovi, že vidí náboženství katolické na Moravě zničeno, neodpomůže-li arcikníže. Bude-li Žerotín zemským hejtmanem, že uvede do měst a na panství správce nekatolické, a ti že učiní všecek lid nekatolickým, jak viděl sám ve Velkém Meziříčí, kam Žerotín jménem stavů poslal ku správě panství Ladislava Šlejnice, a za málo neděl stala se velká část města protestantská, ač napřed bylo město katolické, a kde s farářem tak zacházeli, že chtěl odejiti. Na velikou škodu že je také dovolení, že nekatolíci mohou si kupovati domy a dostávat se do úřadů

⁴⁰⁾ Vatikánský archiv, Borghese I. 641, fol. 367.

⁴¹⁾ Tamže, Borghese II. 326, lett. 28.

městských, protože tak nepřímo buď evangelíci zaženou katolíky, anebo katolíci stanou se evangelíky. Proto doporučoval, aby arcikníže používal v úřadech horlivých katolíků.⁴²⁾

Arciknížeti Matyášovi a jeho radám se však zdálo, že sněm dobře skončil a beze škody náboženství katolickému, vždyť tehdy ještě, zajiště s ohledem na papeže důvěrně se vyjádřil, že se raději vzdá panství na Moravě, než by povolil nepodmíněnou svobodu náboženskou. Odvolával se na kardinála Dietrichštejna a řekl, že co se týče Žerotína, nemohl učiniti jinak; že se zvláště o to stará, aby do úřadů dostali se horliví katolíci, ale že je na Moravě málo katolíků; dokladem toho uvedl, že se měl obsadit úřad podkomořího, a že se nenašli než dva páni katoličtí, kteří však odepřeli úřad na sebe vzíti; nezbylo tedy než odložití dosazení úřadu,⁴³⁾ protože nechtělo se býti po vůli stavům, kteří žádali, aby podkomořím byl nekatolík.⁴⁴⁾ Skutečně úřad ten byl dosazen teprve r. 1609 katolíkem Karlem Haugvicem z Biskupic, jenž přísahu složil 27. června.⁴⁵⁾ Katolíkům zachován také úřad nejvyššího komorníka, jímž byl jmenován Ladislav z Lobkovic; nejvyšším sudím zůstal Maximilián Lev z Rožmitála. Za to ústupkem a odměnou nekatolíkům bylo, že přimlouval se král Matyáš, aby Jiří z Hodic byl přijat mezi staré rody panské.⁴⁶⁾

Nespokojenost se sněmem brněnským zabírala však v kruzích katolických vlivuplné osoby. Docela odsuzoval postup kardinála Dietrichštejna na sněmě pražský nuncius Caetano, arcibiskup z Kapue; vytýkal mu, že vždycky činí všecko bez předložení a spěšně, že nemá pozor, aby se náboženství pěstovalo a živilo, a že pokaždé všecko jen pohrdlivě odbývá; kdyby jinak si počínal, že by země mohla býti více méně katolická.⁴⁷⁾ Nespravedlivé tyto výtky pronášela ovšem osobní zaujatost, která nepočítá s danými poměry a s možností, co lze dosáhnouti, a co nikoli.

Druhý nuncius papežský byl tehdy také ve Vídni; byl tam poslán Placid, biskup melfský, aby působil ve prospěch náboženství katolického u arciknížete Matyáše, jenž byl po-

⁴²⁾ Tamže, Borghese II. 165, lett. 35.

⁴³⁾ Tamže, Borghese II. 175, lett. 35, 65; II. 146, fol. 139.

⁴⁴⁾ Kameníček, I. c. I. 129; III. 402.

⁴⁵⁾ Leu old, I. c. 269.

⁴⁶⁾ Kameníček, I. c. III. 40.

⁴⁷⁾ Vatikánský archiv, Borghese II. 148, lett. 41.

kládán za bázlivého, snadno měnivého a málo schopného posouditi dosah věcí, o něž běželo.⁴⁴⁾ Dospěl do Vídně již v říjnu 1608, a odtud udržoval také živé styky s kardinálem Dietrichštejnem, jehož postavení vůči Římu stávalo se následkem klamných zpráv posílaných od nuncia pražského obtížné. Tak vykládalo se v Římě, že se v Olomouci káže protestantsky. Nuncius vídeňský, jenž měl o tom podati zprávu, však nic o tom neslyšel, a když mluvil s arciknížetem Matyášem o takových římských pověstech, divil se jim arcikníže a ujišťoval, že o tom neví, a že by toho nesnesl. Kardinál Dietrichštejn naopak zpravoval nuncia vídeňského 21. října, že po dva týdny slavil v Olomouci jubileum, a že byl velmi potěšen velkou účastí při průvodech, kázáních a přijímáních, větší, než by se byl nadál. Nuncius oznamoval to sice do Říma, ale opatrně dodal, že se neosměluje doufati, že by na Moravě nepovstaly nepřístojnosti: zemský hejtman, jenž má velký vliv, je bratrem, a na posledním sněmě byla prohlášena snášelivost.⁴⁵⁾

Následek sočení a nevrazení nuncia pražského na kardinála brzy se dostavil. Papežská stolice viděla z jednání sněmu brněnského velikou škodu náboženství katolickému a s nedůvěrou sledovala další průběh událostí. Byla to zajisté doba velice vážná, neboť všechno dosavadní postavení náboženství katolického bylo ohroženo. Nekatolíci v zemích Matyášových byli spolčení a vzájemnými smlouvami ku podpoře náboženských požadavků zavázáni, a čeliti se jim nikterak nemohlo. Nebylo jiného východiska, než činiti ústupky. Tak stalo se na Moravě, kde však přece ústupky tyto zůstaly omezeny ústním prohlášením do určité míry, a písemně nedáno prohlášení náboženské svobody, již se tolik v Římě hrozili.

Hůře bylo již v Rakousích. Tam takovými ústupky jako na Moravě nechtěli se spokojiti evangeličtí stavové. Vedením horlivého přívržence vyznání kalvínského Jiřího Erasma Tschernembla učinili stavové hornorakouští 30. srpna 1608 mezi sebou spolek, jímž se zavázali neholdovati Matyášovi dříve, dokud by jim nezaručil všechna práva politická a svobodu náboženskou, jakou měli za Maximiliána II. K nim se

⁴⁴⁾ Tamže, Borghese I. 641, fol. 367.

⁴⁵⁾ Tamže, Borghese II. 146, fol. 81.

⁴⁶⁾ Tamže, Nunz. di Germ. 16, fol. 394.

přidružili protestantští páni a rytíři dolnorakouští, a když jim Matyáš nechtěl dáti písemného stvrzení svobod náboženských, odepřeli mu holdování, odjeli do Rohů blíže hranic moravských, počali sbíratí vojsko a vyjednávati se stavy uherskými a moravskými o pomoc podle smlouvy ivančické a štěrbolské. Kromě toho doufali v pomoc nově založené (16. května 1608) unie protestantské v Německu, jejíž vůdce Kristian Anhaltský mínil použití Uhrů, Moravanů, Slezanů a Raků k podvrácení moci rodu habsburského. Do sporů Matyášových se stavy rakouskými zasahoval také proti Matyášovi císařský dvůr, kde císař vášnivým hněvem na bratra zaslepený chtěl použití každé příležitosti, jen aby těžil z jeho nesnází a zase si získal země odstoupené.⁵¹⁾

Avšak ani Uhry ani Morava nepřispěly brannou pomocí evangelickým stavům. Na Moravě Žerotín, jenž se obával, aby náboženská svoboda tak zdůrazňovaná nezvrhla se v libovůli a zvlí, ⁵²⁾ neopomíjel se sice přimlouvati za evangelické stavy rakouské, ale dokud zbývaly jiné prostředky, nechtěl chápati se zbraně a napomínal k umírněnosti podle příkladu Moravy. Tschernemblovi psal 20. října 1608 prorocká slova: budete-li vy stavové přemoženi, pak nemáte již žádné naděje, abyste své síly napravili a věci úplně obnovili; proto raději něco ze svých práv povolte.⁵³⁾

Když roztržka mezi stavy rakouskými a Matyášem hrozila zrovna zjevnou válkou, nařizeno bylo v srpnu Matyášem na Moravě všeobecné zbrojení a Karel z Žerotína po úradě s nejvyššími úředníky a soudci zemskými dal okolo Znojma vydržovati 500 jízdných.⁵⁴⁾ Byli na obranu Moravy před vpádem do země z Rakous, nikoli na podporu pozdvižených evangelických stavů. Hlasy nekatolíků moravských, aby se přispělo na vyzvání evangelických stavů rakouských jim brannou pomocí, uklidňoval Žerotín a s ním kardinál Dietrichštejn; oba však nerozpakovali se svoliti, aby se stala za rakouské stavy přímluva u Matyáše, jenž zatím za velmi těžkých podmínek byl v Uhrách zvolen za krále a 19. listopadu 1608 korunován. Žerotín ještě s třemi vyslanými dojel koncem listopadu do Prešpurka a doporučoval k áli smír, a potom vypraveni byli

⁵¹⁾ Dvořák: Dějiny Moravy, 505, 506.

⁵²⁾ A. Č. XXVII. 444.

⁵³⁾ Tamže, 385, 386.

⁵⁴⁾ Kameníček, I. c. II. 467.

do Vídně jako komisaři stavovští Václav hrabě Thurn a nejvyšší písař Jan Čejka. Instrukce jim dána byla 17. prosince 1608 se sjezdu v Brně; stavové v ní žádali, jen aby byl zachován mír, aby král, pokud možno, svolil na žádosti stavů evangelických, aby z odmítnutí jich nevznikl požár neuhasitelný. Dostí je příkladů jiných panovníků, kteří poskytli svobodu náboženskou svým poddaným, aby tedy nebyl král tolik proti ní a udělil ji podle poslední žádosti stavů rakouských. — Podle obvyklého stylu u moravských listin stavovských byl v čele instrukce uveden kardinál biskup, zemský hejtmán, nejvyšší úředníci a soudcové zemští. Kardinál, jenž tehdy na sjezdě působil, aby se stavům rakouským nedávalo branné pomoci, byl při jednání o instrukci, a vyslovil se o ní, že byla dána všeobecná, beze zvláštní zmínky, jež by byla proti náboženství, a beze článku na škodu náboženství, neboť prý mnohé věci byly vzhledem na kardinála vynechány. Instrukce napsané nečetl a nepodepsal; když ho pak stavové žádali, aby účastnil se poselství ke králi mezi vyslanými, odmítl právě, že nesmí a nemůže se dávat do podobné věci.⁵⁵⁾

Po olomouckém soudě svatotříkrálském r. 1609 s druhými vyslanými stavovskými odejel do Vídně Žerotín v záležitostech rakouských. Téhož času jel tam také kardinál, volán byv od krále. Nunciovi vídeňskému byl příchod jeho vítán, neboť si myslel, že svou horlivostí a autoritou bude nejlépe moci čeliti Žerotínovi ve prospěch náboženství. Ale brzy projevoval své zklamání: kardinál není prý tak rozhodný, jak by nuncius chtěl, a toto mínění mají prý i druzí.⁵⁶⁾ Kardinál totiž obával se stále, že by Moravané mohli se přece přidati úplně na stranu evangelických stavů rakouských, a proto v audiencích radil králi, aby neodmítal návrhů pokojných, jen když bude vzat ohled na čest boží, na náboženství i krále samého; kdyby však bylo nezbytí a vypukla válka, nabízel králi všecko, čím může sám

⁵⁵⁾ Vatikánský archiv, Borghese II. 326, lett. 33, 106, 114; II. 169, fol. 3; II. 146, fol. 177.

⁵⁶⁾ Tamže, Borghese II. 165, fol. 110; II. 157, fol. 276. Naproti tomu tehdy právě až podivuhodně osvědčoval Karel z Liechtenštejna svou horlivost: vídeňskému nunciovi podával návrhy, že do šesti měsíců upevní panství domu rakouského navzdýcky, a zároveň že oslabí také kacířství, takže se již nezmůže. (Borghese II. 165, fol. 120.) Ale naopak pražský nuncius nedal se tolik klamati Liechtenštejnem, o němž řekl, že je přetvářeným katolíkem a nazýval jej s veřejným heretikem Žerotinem morovou ranou, neboť nemyslí na nic jiného, než aby zničili dům rakouský. (Borgh. II. 160, lett. 65.)

i duchovní v jeho diecési přispěti, až i kalichy kostelní.⁵⁷⁾ Král byl prý odhodlán neustoupiti evangelíkům v jejich požadavcích náboženských; ale bylo to jen na pohled, vždyť stále kolísal a byl u něho nedostatek ráznosti a síly.⁵⁸⁾

Než že kardinál byl zároveň ve Vídni s vyslanci stavů moravských, kteří se p ímlouvali za evangelíky, bylo kamenem úrazu u horlitelů katolických, kteří neznali spojitosti. Prohlašovali, že je také z vyslaných moravských, a z tohoto klamného závěru nevyvedl jich ani brzký návrat kardinálův na Moravu. Velikým pohoršením byl vídeňský pobyt kardinálův zvláště pražskému nunciovi; 23. února 1609 udal to v Římě a za přitěžující doklad uvedl „hanebnou“ instrukci komisařům, vydanou 17. prosince 1608.⁵⁹⁾

Domnělá účast kardinálova na přímluvě za evangelíky rozladila v Římě a posláno mu breve, slovy sice laskavé, ale obsahem vážně jej posuzující. Ani účast jeho za jednání o oně instrukci nedošla omluvy; státní sekretář kardinál Borghese psal 18. dubna nunciovi pražskému, že kardinál neměl choditi do schůze nekatolíků, věda, že bude se jednati o věci bezbožné a nemoha zabrániti tomu, co se rozhodne; jeho jméno že je na místě, které se neshoduje s jeho důstojností, s dobrým míněním o něm, se svědomím, a pohoršení dané nepřipouští žádné výmluvy.⁶⁰⁾

Hluboce dojatý kardinál hájil své neviny jak u nuncia vídeňského a pražského, tak i listem k papeži ze 16. dubna. Zase

⁵⁷⁾ Tamže, Borghese II. 326, lett. 33.

⁵⁸⁾ Tamže, Borghese II. 166, fol. 1.

⁵⁹⁾ Tamže, Borghese II. 326, lett. 96.

⁶⁰⁾ Tamže, Nunz. di Germ. 16, fol. 442. Ještě začátkem r. 1610, když zase kardinál byl podepsal sněmovní přímluvu ke králi za Rakušany, žádal státní sekretář kard. Borghese vídeňského nuncia, aby se informoval, jaký zvyk se zachovává při jednání sněmu moravského. Nuncius odpovídal 6. února 1610 poukazem na list kardinála Dietrichštejna, jež právě dostal; dle něho podle lantfrydu je každý obyvatel zavázán pod ztrátou cti a statku zpečetit. všechna usnesení stavovská, která nabyla většiny, třebaž by toho neschvaloval a protestoval (Nunz. di Germ. 114 D, fol. 60). Ale podruhé 13. února uváděl, co mu pověděl nejvyšší komorník Ladislav z Lobkovic a což prý je obecnější mínění, že lantfryd nezavazuje těch, kteří chtějí zdržeti se hlasování, a že když by někdo soudil, že přidržeti se ostatních bylo by proti jeho svědomí, může také nepodepsati a podpis odmítnouti. Nuncius k tomu mínil, že spíše tak může si snadno počínati obyčejný pán nebo úředník královský, než náčelník stavovský jako je kardinál, ale kdo by se nebojácně rozhodl, že by překonal tu nesnáž, a že málo je příkladů podobných, jako dal arcibiskup ostříhomský. (Tamže, fol. 62.) Státní sekretář však mínil, že lantfryd nemůže míti platnosti, ježto nemohou se schvalovati věci nedovolené, a nuncius měl upozorniti kardinála na jeho povinnost (Nunz. di Germ. 26, fol. 52; XXI. 19, fol. 144).

se stanoviska naprosté neústupnosti shledána byla na něm vina tam, kde nezbytnost poměrů a snaha zameziti ještě větší zlo mluvily pro něho. Vždyť tehdy nebylo ani nic platno všechno zakročování z Říma u krále Matyáše: stále byl vy-
zýváán a utvrzován nunciem vídeňským, aby nepolevil evan-
gelickým stavům, a přece 19. března 1609 potvrdil rakouským
stavům svobody náboženské z dob Maximiliána II., ano v jisté
míře je rozšířil. Pánové a rytíři dostali na svých statcích ná-
boženskou svobodu, a zeměpanským městům slíbeno od Ma-
tyáše před posly moravskými, že s nimi milostivě naloží, což
si protestanté tak vykládali, že své školy a kostely v Hor-
ních Rakousích podrží, a že v Dolních Rakousích na služby
boží do kostelů a domů šlechtických choditi smějí.⁶¹⁾

Za všeho toho pohnutého jednání moravští stavové se
Žerotínem kladouce důraz na pokoj tak potřebný přimlouvali
se za stavy rakouské, ale zůstali věrni králi. Kardinál Die-
trichštejn se neúčastnil toho jednání; za jeho strůjce a osno-
vatele byl pokládán Karel z Liechtenštejna, jenž dávno již
zastával, že se musí povolit, a od něho nebyl daleko ani
Khlesl, jak se brzo ukázalo.⁶²⁾ A přece kardinál neušel zase
nové žalobě. Opět do Říma se oznamovalo, že míní, že na
Moravě má se dovoliti všem městům královským, aby na
předměstích měli nekatolíci kostely a svou bohoslužbu, a že
v Rakousích má se povolit, aby měšťané mohli svobodně
z měst vycházeti k predikantům, kdekoli by byli na zboží
pánův; tak prý přimlouval samému králi, což s největší ne-
volí nesl arcikníže Leopold a druzí mnozí, kteří kardinálovi
u veliké míře připisují zkázu náboženství jak na Moravě, tak
i v Rakousích.⁶³⁾

Tehdejší neshoda mezi kardinálem a arciknížetem Leo-
poldem vzniklá ze žárlivosti a řevnivosti, kdo z nich má mít
přednost a zásluhu o smír mezi císařem Rudolfem a králem
Matyášem, který byl stolicí papežské podmínkou každé po-
moci, která by se králi dala, byla jen novou ukázkou nesvor-
nosti mezi katolíky, všude význam jejich oslabující, jež si pak
ulevovala nesprávnými žalobami. Kardinál, jenž přece docílil

⁶¹⁾ Kryštofek: Protestantství v Čechách, 184. — Stavové moravští i s kar-
dinálem vyslovili nad tím 3. dubna 1609 potěšení, a že to stavům rakouským
srdečně přejí (Kameníček, l. c. III. 743).

⁶²⁾ Vatikánský archiv, Borghese II. 165, fol. 127; II. 166, fol. 82, 104.

⁶³⁾ Tamže, Borghese I. 237—238, fol. 181.

toho, že na Moravě nebylo evangelíkům tolik povoleno, jako se teď stalo v Rakousích, naopak neschvaloval těchto králových ústupků, ačkoli jménem královým umlouvali je z příčin politických Liechtenštejn, president Preiner a Jan Molart; králi pak výslovně totéž řekl a radil, jak by mohl výkladem udělených koncesí odčinito to, co nesprávného se stalo; rovněž vybízel ke smíru s císařem, jakož i k tomu, aby nepřijímal poselstva českého. Na své ospravedlnění oznámil to kardinál papeži, načež dostal ujištění, — ač důvody jím uváděné zdály se v Římě slabé, — že omluva jeho byla přijata, ale nuncius pražský měl k tomu přičinit poznámku, že je dobře do budoucna býti obezřetnějším.⁶⁴⁾

Jiných služeb žádal si však král Matyáš po kardinálovi, než aby ho napomínal ve Vídni ke stálosti. Žádostiv byl jeho služeb na Moravě, aby vyjednal králi tak potřebných peněz. Již 24. prosince 1608 psal jemu, aby působil mezi stavy, aby povolili na dar turecký 20.000 tol. a 60.000 tol. na horní města v Uhřích a aby důchodní královský Štěpán Schmidt ty obnosy, jakož i 20.000 zl. pro vlastní potřeby královny zapůjčil na povolené posudné.⁶⁵⁾ Stavové skutečně povolili králi na dar turecký 15.000 zl. Ale do konečného obnosu chybělo ještě podle krále šest až deset tisíc. Proto psal král 14. února 1609 kardinálovi, aby o tuto sumu jednal s preláty, kláštery a faráři, aby ji hned opatřili. Kardinál omlouval duchovní stav, ale král neustoupil. Psal zase 2. března, že zná sice nepřiležitosti ty, ale ježto 10.000 zl. je malá suma a nezbytně potřebná, a stav prelátský častěji svému panovníku více přispíval, aby kardinál způsobil, aby bez prodlení tím obnosem pomohli; nebo, nemají-li hotovosti, aby si stav prelátský tolik vypůjčil a potom to splácel. Kardinál jednal tedy s preláty, kteří se uvolili sice ku pomoci, ale podle svých potřeb skrovnější, nežli král očekával. Opat zábrdovský a loucký svolil každý na 1000 zl., ale pak je chtěl opat loucký platiti jen v rýnských, což kardinál odmítal. Opat velehradský uvolil se na 300 zl., ale ježto králi bylo málo, žádal kardinál, aby ještě znova 300 zl. přispěl; převor sv.-tůmský svolil 500, probošt Věch Svatých v Olomouci 150 zl., což bylo kardinálovi také

⁶⁴⁾ Tamže, Borghese II. 326, lett. 33; Nunz. di Germ. 16, fol. 453; 20, fol. 48.

⁶⁵⁾ Mikulovský archiv Historický, svaz. 158.

dost málo. Opat hradištský se vymlouval. Král posílal potom 23. března kardinálovi věřící list, aby ještě jednal s preláty, aby více dali, protože prý to mohou, a zvláště s opatem hradištským, protože je to klášter nejznamenitější; aby tedy kardinál hned opata před sebe obeslal a s ním o vydatnou pomoc jednal; kdyby však trval ve své tvrdošijnosti, aby mu uložil, ježto beztak je na něho mnoho stížností a žalob, aby se před krále postavil a dalšího rozhodnutí očekával. Berně ta aby byla hned zaplacená, nemohla-li by býti v hotovosti, mohli prelátí místo peněz odevzdati stříbrné náčiní. Zastrášený opat hradištský, jehož klášter byl velikými dluhy obtížen, uvolil se tedy také na 1000 zl., a vypůjčil se od kardinála, jenž však sám nemaje hotových peněz odepisoval, že mu místo peněz dá stříbrné náčiní, které může za peníze směniti a výběrčího spokojiti. Ačkoli král pak ještě dopisoval, aby se peníze od prelátů hned složily, a ačkoli prelátí původně do velkonoc je zaplatiti svolili, trvalo přece drahý čas, než byly zaplacený; opat hradištský teprve koncem července o zmíněnou půjčku jednal.⁶⁶⁾

Nová starost nastala králi o sněm do Olomouce, který měl býti rozepsán na sv. Trojici 14. června. Již v dubnu a zase 9. května žádal kardinála o dobrozdání, co by se mělo jak v náboženských tak politických věcech stavům přednésti, aby mohla býti proposice sepsána.⁶⁷⁾ Na sněm chystal se sám král; jak jemu, tak kardinálovi posláno bylo papežské breve.⁶⁸⁾ Nuncis vídeňský také se ke králi přidružil, jenž dojel do Olomouce 13. června. Strana katolická obávala se nových žádostí nekatolických stavů co do náboženství; očekávalo se, že obnoví své žádosti z loňského roku ještě nevyřízené. Naděje katolíků spočívaly v králi, neboť doufali, že z ohledu na něho ustoupí nekatolíci bez velikého odporu, projeví-li se pevným,

⁶⁶⁾ Tamže; Kroměřížský archiv. Volná akta 1609—I. II.: Sbírká Bočkova v zemském archivu moravském č. 3963. — Města Olomouc, Brno a Jihlava povolila na ten turecký dar po 1500 kopách (Leupold I. c. 268). Města moravská vůbec rucila za krále velikými obnosy; zápisy na 225.000 zl. měl kníže Liechtenštejn a tři bratři Tiefenbachové, kteří pro ten obnos i s úroky oznámili na města obstavku. Proto na prosbu měst přimlouvali se za města r. 1610 nejv. úředníci a soudcové zemští (Žerot. Zápisové II. 34), a ještě 8. dubna 1614 ujímal se jich kardinál u císaře (Volná akta 1614—IV.).

⁶⁷⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 158.

⁶⁸⁾ Vatikánský archiv, Germ. 20, fol. 57. Kardinál měl napomínati Matyáše, aby byl křesťanským a statečným králem, a měl mu přispívati radou, skutkem a pilností, aby snahy heretiků nedonesly nikterak křivdy Bohu a katolickému náboženství (Kroměřížský archiv, Nové listiny).

a dá-li určitou a výslovnou záměrovou odpověď na jejich požadavky, — ale k tomu bylo prý třeba, aby král odložil svou povinnost a slabost a sám se zapřel.⁶⁹⁾ Při tom však ještě znepokojovalo, že se na Moravě bude obrážeti tehdejší sněmovní jednání v Čechách, kde nekatolíci odhodlaně a úsilně domáhali se svobody náboženské.

Král předložil stavům proposici, aby zaplatili dluhy císařovy, aby na uherské hranice dali dvojnásobnou berní a posudné na vychování jeho dvora. Stavové povolili skutečně 900.000 tol. ve třech letech, z nichž by se zaplatili dluhové císařovi, jichž bylo na 300.000 zl., a ostatek by byl na posádky do Uher, na dar turecký a na potřeby dvorské. Kladli však za podmínku, kdyby země byla stržena do války, že použijí peněz pro své potřeby.⁷⁰⁾ Na další žádost císařovu, aby oznámili, kolik vojáků by chtěli poslati za hranice proti Turkům, odpověděli stavové vyhýbavě, že učiní vše dle rozhodnutí s ostatními zeměmi, ale zároveň připomněli, že nejsou povinni k takové výpravě.⁷¹⁾

Otázka náboženská zůstala celkem stranou. Král dal projev veřejného vyznání víry tím, že přese všecku nepohodu zúčastnil se církevního průvodu jak na Boží Tělo, tak v neděli potom i v oktávě. Zůstával v residenci biskupské, důvěrně obcoval s duchovními, vyjádřil se, ať si nekatolíci stavové žádají, co chtějí, že v ničem nepovolí. Stavové, k nimž se král také velmi laskavě choval, zůstali však umírněnými, třebaš měli naprostou většinu a byli mezi sebou svorní: mezi pány nekatolíckými, jichž nebylo nikdy méně než 25, trval na sněmě jediný katolík, ježto Karel z Liechtenštejna nerad tam chodil, a Maximilián z Dietrichštejna brzy odjel; ostatních málo katolíků pro soukromé spory a nesvornost na sněm nechodilo. Učinili sice nekatolíci stavové náběh, aby také veřejně nábožensky vystoupili: chtěli, aby predikant slavně pokřtil dítě jednoho pána, ale upustili od toho, když Liechtenštejn odrazoval.⁷²⁾ Vystoupili jen zase s požadavkem, aby jim povoleny byly kostely v městech,⁷³⁾ tak aby mohli náboženství

⁶⁹⁾ Vatikánský archiv, Borghese II. 166, fol. 251.

⁷⁰⁾ Tamže, fol. 260, 268.

⁷¹⁾ Kameníček, I. c. II. 204.

⁷²⁾ Vatikánský archiv, Borghese II. 166, fol. 260, 266, 267, 278.

⁷³⁾ Podle Pilaře III. 88 byl Oldřich z Kounic původcem žádosti stavů, aby bylo dovoleno bratřím a luteránům bohoslužby své konati ve městech

své veřejně vyznávat, a pak ještě obrátiti se na kardinála, aby mohli mrtvoly své pochovávat v katolických kostelích, a aby se jim zvonilo. Kardinál vyslovil se však, že nemůže tak učiniti bez výslovného povolení papežova, načež ho žádali, aby pro ně se toho dožadoval a jim toho dosáhl. Kardinál skutečně potom psal do Říma, jak se zachovati co do přijímání pod obojí a pohřbů v kostelech.⁷⁴⁾

Kromě toho ještě se dožadovali, aby král, jakož se jim již zakázal, při podkomořím, jehož dosaditi hodlal, nařídil, aby při obnovování a dosazování úřadů v městech měl zření na hodnost a způsobilost osob, a ne na náboženství.⁷⁵⁾

Na sněm přijeli také vyslaní z Čech, aby se ucházeli o pomoc Moravanů ve svých potřebách, a aby zavřeli s nimi konfederaci. Právě proto usíloval král, aby byl brzy skončen sněm, čehož také dosáhnul, ačkoli stavové domáhali se, aby byl sněm prodloužen, až by zvěděli, jak zápas o majestát v Čechách dopadne. Nebylo tedy ani dlouho jednáno s vyslanci českými, jen povšechně za odpověď jim dáno, že s nimi zachovají přátelství a shodu, jak bylo dříve před oddělením Moravy od Čech.⁷⁶⁾ Sněmem vládl potud klid, až s jiné strany rozvířil se vzrušením, obavou o bezpečnost země a o jistotu nekatolických pánů.

Byly známy snahy císařovy, aby zase nabyt odstoupených zemí. Hned po smlouvě libenské roznášely se přehnané a poplašné zprávy, že se chystá od císařova vojska vpád na Moravu a do Uher, aby ty země byly vyrvány Matyášovi.⁷⁷⁾ Vědělo se, že se u katolíků neschvaluje způsob, jakým Matyáš nabyt svých zemí; i ti, kteří loyálně podřídili se změně vlády, netajili se tímto svým přesvědčením. Tak když v červenci 1609 nabízelo se bratru kardinálovu Maximiliánovi z Dietrichštejna, aby odebral se jako vyslanec krále Matyáše do

královských a biskupských, a v Olomouci chtěli pro sebe kostel sv. Mořice. Opřel se tomu kardinál, Ladislav z Lobkovic, Maximilián Lev z Rožmitála, Albrecht z Valdštejna, Adam Licek z Ryzmburka a jiní katoličtí pánové.

⁷⁴⁾ Vatikánský archiv. Borghese II. 166, fol. 278. Vídeňskému nunciovi řekl kardinál, že má v rukou breve Julia III., podle něhož by mohl dovoliti, aby zamezil pohoršením a nepokojům, aby mrtvá těla nekatolíků byla pochována v kostelích katolických, ale stavům že to neřekl.

⁷⁵⁾ Kamentček, I. c. I. 123.

⁷⁶⁾ Stavové slibovali také Čechům pomoc proti všem nepřátelům mimo císaře, zrovna jako by prosili o pomoc českou zase proti nepřátelům svým, vyjímajíc zase Matyáše. (Tamže, III. 505.)

⁷⁷⁾ A. Č. XXVII. 354.

Říma odepřel pravě, že sloužil císaři a že vždy haněl radu udělenou králi Matyášovi, aby sám stal se panovníkem těch zemí, že tedy nemůže sám sebe zapřít, aby v Římě jednal jako služebník králův.⁷⁸⁾ Tím více s nedůvěrou pohlíželo se k těm, kteří zůstali císaři za odboje stavovského věrni a kteří pro věrnost tu byli od stavů trestáni. Když Ladislav Berka přál si podržeti panství velkomeziříčské a v květnu 1609 tam se zdržoval, viděl v tom Žerotín úklady lstivého člověka, jenž chce býti na hranicích českých i moravských ozbrojen a tak obě země ohrožovati a při první příležitosti jednu z nich napadnouti.⁷⁹⁾ Proto odmítnuta byla přímluva králova za Berku, aby nemusil Meziříčí prodávati,⁸⁰⁾ a proto Žerotín varoval Jihlavské a poslal tam v květnu 1609 ze zemské jízdy 150 rejtarů pod Guntherem z Golczen.⁸¹⁾ Když Jan Kavka Říčanský najal do své vojenské služby Uhry, vážil mu to taktéž Žerotín za úklady na zkázu země a byl přesvědčen, že takové pikle jsou na všech stranách.⁸²⁾ Avšak největší nebezpečí viděl Žerotín a stavové snovati se z Opavska.

Uvedený do Opavy děkan Mikuláš Sarkander zakoušel tam stále odporu od obyvatelů, důchody jeho byly mu od-pírány a nevydávány. Proto byla jak městská rada, tak i děkan obeslán do Prahy, kam Sarkander se skutečně odebral, ale když rada dostaviti se prodlévala, vrátil se domů, než brzy potom zase do Prahy odjel, kde se zdržoval také zemský hejtman opavský Šťastný Mošovský. Odtud psal Sarkander 12. května 1609 převoru dominikánskému v Opavě, P. Felixu z Vilna, potom 14. května šlechtici Vilému Brabanskému. Také zemský hejtman opavský dopsal pánu z Donína. Ale tyto listy byly zachyceny od opavských stavů, kteří z obsahu soudili na spiknutí proti městu Opavě i proti Moravě, které mělo prý za účel protestantské stavy, odbojné a neposlušné kacíře, potrestati; ozbrojenou pomoc proti nepřátelům císařovým měl poskytnouti vévoda těšínský. Mikuláš Sarkander sotva se vrátil do Opavy, byl předvolán před opavské stavy a vzat na závazek, že se před kardinála biskupa olomouckého postaví k výslechu. Závazku tomu dostal v polovici června.

⁷⁸⁾ Vatikánský archiv, Borghese II. 166, fol. 281.

⁷⁹⁾ A. Č. XXVII. 430.

⁸⁰⁾ Chlumecky, I. c. 624.

⁸¹⁾ Leupold, I. c. 269; v červnu byli posláni do Olomouce.

⁸²⁾ A. Č. XXVII. 434, 436.

Zatím dopsali 10. června stavové opavští moravským stavům, že někteří nešlechtní lidé (zvláště pod jednou) skrze své lstivé praktiky úmyslu toho jsou, něco nepřátelského proti stavům opavským a zemi jejich a proti Moravě předsevzítí. Poslali také ke stavům moravským své vyslané, kteří měli ukázati ta zrádná psaní, a žádali je, aby se za ně u císaře přimluvili, aby jim v náboženství nedopouštěl překážky činiti, a kdyby jim nastala jaká potřeba, aby jim k pomoci a ochraně přispíšili a je před nepřáteli chránili.⁴³⁾ Proto zakročil zemský hejtman Žerotín s nejvyššími úředníky zemskými 20. června u kardinála, a následek toho byl, že Mikuláš Sarkander byl na radnici olomoucké uvězněn.

Rozhořčení stavů moravských, kteří pokládali to za pokus, aby zase byli uvedeni pod panství císařovo a spojovali s tím potlačení nekatolíků, utisknutí svobody a zničení práv a výsad svých,⁴⁴⁾ ozvalo se na sněmě olomouckém hlučnými výstupy, takže uvěznění Sarkandrovo bylo jeho zachráněním z rukou pohněvaných nekatolických stavů. V případě tomto zase se stýkaly dvě jurisdikce: duchovní a světská, a nechybělo snah, aby podezřelý kněz, obviněný ze zrady nad zemí, byl souzen jen od stavů, tak jako naskytla se tu protivníkům katolíků příležitost, uvést do podezření všechno duchovenstvo na veřejnosti i u krále. Kardinál uhájil si sice své jurisdikce, ale byl si plně vědom nebezpečí a nesnázi tohoto případu. Psal papeži 4. září 1609: postaví-li se snahám stavů zjevně na odpor, sám se svým duchovenstvem uběhne v podezření, že má podíl a účastenství na tom zločinu, který se Sarkandrovi podkládá; zároveň vydá se však v největší nebezpečí, a protivníci přikročí k vinníkovi násilím, a což horšího jest, bude od světského soudu souzen. Uhne-li však vůli jejich, nepochybně ubohý onen kněz bude mučen a neujde smrti.⁴⁵⁾ Aby bylo zřejmo, že sám kardinál nikterak není zúčastněn, a aby ani do budoucna nemohlo se mu nic vytýkati, chtěl, aby výslech se dál u přítomnosti komisařů králových i stavovských. Ale hned první dojem u všech byl, že se nepovede dobře Mikuláši Sarkandrovi, neospravedlní-li se jasně a zřejmě. Jaký důraz kladli stavové na všecek ten skutek, viděti z toho, že

⁴³⁾ Archiv kláštera piaristův v Praze.

⁴⁴⁾ A. Č. XXVII. 439.

⁴⁵⁾ Trampler, I. c. 19.

chtěli zbrojiti, aby zabezpečili zemi, a nechali toho teprve, až král Matyáš jim to odradil; obával se ovšem sám a s ním katolíci, že ozbrojení stavové mohli by větší nátlak vykonávat na něho, aby jim povolil všechny jejich požadavky, i náboženské.⁸⁶⁾

Mikuláš Sarkander byl od komisařů kardinálových u přítomnosti některých rad králových a jiných osob ze stavů zvolených 25. června vyslýchán, ale nemohli se doptati něčeho podstatného, než pletením řeči více se v podezření uvedl. Celkem nezapíral, že psal a jednal proti nekatolíkům, vyznává, že je dovoleno to, tak jako zase naopak nekatolíci přičiňovali se, aby mu činili útisky ve svůj prospěch. Z jeho výpovědi však nevysvítalo, že by spiknutí Sarkandrovo a Mošovského pošlo od císaře; strana katolická posuzovala skutek ten, že povstal z horlivosti náboženské, nerozumné a neprozřetelné.⁸⁷⁾ Co do dalšího postupu snesli se stavové, aby kardinál dal jej bezpečně opatřiti a jej potrestal, kdyby co na něho ukázáno bylo, stavové pak aby jej obvinili před kardinálem. Ale žádosti stavů, aby byl Mikuláš Sarkander hned na mučení dán, odepřel kardinál, protože nebylo dostatečných důkazů, a že je počkati ještě na výpovědi jiných svědků. Ale za to žádali stavové stavy opavské, aby k uvězněnému fojtu opavskému Tobiáši Slovákovi, jako k spoluzúčastnému, přikročili útrpným právem, aby skryté praktiky více vyrozuměli.⁸⁸⁾

Případ Sarkandrův neustával kardinála velmi znepokojovali. Co by měl činiti, žádal za naučení z Říma, a prosil papeže, aby pro uhájení immunity církevní dopsal králi Matyášovi, aby svou autoritou kardinálovi v záležitostech té radou i pomocí ke zdárnému výsledku napomáhal. Žádal také o breve pro nejvyššího komorníka Ladislava z Lobkovic, jímž by byl povzbuzen, aby se horlivě zastal náboženství katolického. Stalo se po jeho žádosti; breve bylo posláno jak králi Matyášovi, tak i Ladislavu z Lobkovic.⁸⁹⁾

Než obavy stavů, že se nové nebezpečí na zemi zase valí, uklidnily se prohlášením vévody těšínského, jímž po píra naprosto všecku známost o obmyslech proti Opavě a Moravě,

⁸⁶⁾ Vatikánský archiv, Borghese II. 166, fol. 261.

⁸⁷⁾ Tamže, fol. 274.

⁸⁸⁾ Archiv kláštera piaristů v Praze.

⁸⁹⁾ Trampler, l. c. 19, 20; Vatikánský archiv, Borghese I. 952, fol. 1; Germ. 26, fol. 19.

a naděje jejich, že jim dopřána bude náboženská svoboda, zase vzrostly, když Čechové si vynutili 9. července 1609 od císaře majestát, jímž prohlášena volnost náboženská veškerého obyvatelstva, stavům vydána konsistoř podoboží i universita a propůjčeno jim právo jmenovati si defensory čili obhájce, kteří by měli bdíti nad prováděním. Podobný majestát vydán byl brzy potom 20. srpna též stavům slezským, s nimiž stavové čeští přes odpor císařův učinili spolek na vzájemnou obranu svých práv. Všude byl zřejmý postup a výboj evangeliků proti katolíkům, a škoda a újma náboženství katolického, které bylo zatlačeno do obrany. A záměry evangeliků pnuly se ještě více: unií evangelickou, jejímž náčelníkem stal se kurfirst falcký Fridrich, měla býti podvrácena a zlomena moc rodu habsburského, a tím mělo také padnouti v jeho zemích náboženství katolické, a všude měli ovládnouti evangelíci, kteří by pak dále vedli a řídili dějinný proud. Proti tomu nebezpečí, kde běželo o bytí nebo nebytí, ustavila se konečně po dlouhém jednání v Německu 10. července 1609 liga katolická, spolek katolických říšských stavů za vedení Maximiliána, vévody bavorského. Rozestoupilo se tedy Německo ve dva tábory proti sobě stojící, a bylo jen otázkou času a vhodné příležitosti, brzo-li se utkají bojem. Nekatolíci i v zemích rodu habsburského naděje své opírali o unií, katolíci zase spoléhali na pomoc ligy. Na podkladě náboženského příslušenství měl býti vybojován zápas o politickou moc.

Moravy, protože neměla již císaře za panovníka, netýkal se majestát a neplatil pro ni. Byla odkázána sama na sebe a na svého panovníka krále Matyáše, ač ovšem měla spolek s Uhry a Rakušany o vzájemnou pomoc. Ke spolku tomuto usiloval Žerotín přidružení spolek česko-slezský, a chtěl jednati o to, aby vzájemný spolek uzavřen byl mezi Čechy, Uhry i Rakušany. Ale Čechové, kteří ještě za svého boje o majestát chtěli ujednati spolek s Moravany, sotva majestátu dosáhli, sami uspokojeni ani netoužili již po spolku s Moravany, Rakušany a Uhry, ani o něj nestáli; zvláště spolek s Uhry byl jim nesympatický pro stálé pomoci na nich požadované proti Turkům; Čechům zdálo se, že stačí jich spolek se Slezskem.⁹¹⁾ Tak zmařen dalekosáhlý projekt Žerotínův, takže pro Moravy zůstala závaznou pro pomoc spojencům jen smlouva

⁹¹⁾ A. Č. XXVII. 442, 446, 451, Novák, Sněmy české XV. I. str. XV.

ivančická. A trváje při ní, trval Žerotín také na zásadě, že ne násilím, ne zbraní, ne se záhubou země jest jim domáhati se svého práva, pokud jiné prostředky nějaké naděje poskytují. Nebylo mu vítězství zbraní ani jisté, a byť i jisté, dalo by podnět k dalším bojům, kdežto naopak porážka donesla by všem bídu, náboženství by bylo potlačeno, spolek spojenecký byl by rozbit, veta by bylo po svobodě, zákonech, statcích. U krále Matyáše shledával ochotu vyhověti, ale od-suzoval způsob jeho vlády a vinu zmatků přičítal jeho minist-rům a rádcům, zvláště Khleslovi; tím že mnoho děje se jim mimo očekávání.⁹¹⁾ Za takový skutek nepřízně pokládal, že z Moravanů byl v září jmenován tajným radou královým katolík Ladislav z Lobkovic; Žerotín byl tím rozladěn, a maje to za dílo Khleslovo a Lobkovice za jeho stvůru, vyslovil se, že se Khleslovi nepodaří ujařmiti Moravy, tak jak Rakousy.⁹²⁾ Proto projevoval také, ačkoli je králi velmi oddán i s Hodic-kým, že budou konečně nuceni řídit se vůlí stavů, aby ne-povstala mezi stavy roztržka.

Další příčinu k neshodám dávala také stále opakovaná stížnost stavů nekatolických, že v Olomouci a Brně je městská rada všecka katolická; — ovšem zase naopak v Jihlavě byla všecka protestantská. Měšťané protestantští zejména v Olo-mouci volali po zastoupení v radě, ale král nedbaje svého zakazování se chtěl, aby zůstal dosavadní stav. Proto byl poslán z Vídně na Moravu Karel z Liechtenštejna, aby svým vlivem působil, aby při obnově rady jmenování byli zase ka-tolíci.⁹³⁾ Stalo se skutečně tak, ale stavové nekatolíci proje-vovali proto potom na zemském soudě v Brně velikou ne-spokojenost, div prý, že nepovstalo obecné pozdvižení proti katolíkům a duchovním; snesli se pak, aby poslali vyslané, mezi nimiž Hodického, aby si králi stěžovali, že se nezacho-vává, co jim bylo před rokem na sněmě slíbeno. Beznadějnost odporu proti těmto snahám a úsilí protestantů uznával sám kardinál, jenž jsa v popředí veřejného života mohl dobře do hloubky proniknouti záměry nekatolíků a důvodně obával se dalších útoků na škodu náboženství katolického; zabrániti tomu však nemohl, protože byl proti veliké většině jako by

⁹¹⁾ A. Č. XXVII. 448, 450, 469.

⁹²⁾ Vatikánský archiv, Germ. 114 A, lett. 93, 119.

⁹³⁾ Tamže, Germ. 114 A, lett. 28 (recte 32).

sám, nebo jen s velmi malým počtem upřímných katolíků. Náboženská svoboda propůjčená Čechům a Slezanům i Rakušanům svůdně působila také i na Moravu, zvláště když stavové ohradili se brannou mocí; usnesli se svolati zemské hotovosti 3000 pěších a 1000 jízdy, aby jim byli při sněmu stráží i bezpečím. Souhlasně s kardinálem vyslovil se Ladislav z Lobkovic, nedostane-li nekatolickým stavům nějakého uspokojení, že mohou snadno se rozhořčiti a domáhati se větších upřílišeností.⁹⁴⁾

Král Matyáš tenkrát poslechl rady nuncia vídeňského, aby potvrdil jmenování katolíků do rad městských, které zůstalo tedy v platnosti. Ale přes to bylo již obecným míněním, že se musí nekatolíkům v něčem povolit; sám král, jako by se stavům omlouval, napsal jim, že potom se státi nemá, aby byli všichni katolíci dosazeni, nýbrž že se dá instrukce podkomořímu, jak se má při tom chovati, a že budou evangelíci také dosazováni.⁹⁵⁾ Skutkem byl však přece docílen odklad až do příští obnovy rad r. 1610. Déle nemohl býti tento výhodný stav katolíkův udržen; vždyť stále sami se oslabovali svou nesjednoceností a stranickými zájmy. Tak zrovna Karel z Liechtenštejna byl tehdy v neshodách s kardinálem, jichž příčinou byla na jedné straně pýcha Liechtenštejnova, jako nového knížete, a na druhé straně jeho nelibost nad tím, že kardinál proti němu všemožně se zastával abatyše starobrněnské v jejím sporu s pánem o Hustopeč. S Žerotínem a Hodickým byl však Liechtenštejn v přátelství, a když se mu vytýkalo, hájil se, že nutno tak, aby si zachoval jejich důvěru, a pro mnohé zájmy veřejné i vlastní osobní. Vůči nunciovi osvědčoval však velikou věrnost k církvi, i že hotov jest za víru umříti, že neučiní nic, co by mohlo býti na škodu katolíkům a králi, že nabízí v každé potřebě 1000 jezdců. Ale při tom měl na mysli, aby sám byl v popředí a aby sám vládl míslo Khlesla; proto naříkal, že král si dává sloužit od lidí interesovaných a nerozvážných, kteří nejsou schopni ovládati tak veliký stroj, teď více méně pokažený. Než tu již lépe než Liechtenštejn horoucími slovy, osvědčil opravdovým skutkem katolické přesvědčení své Ladislav Berka, jenž ne-

⁹⁴⁾ Tamže, lett. 109, 113. Svolání vojska stalo se s dovolením královým, které byl dal před časem stavům na radu Liechtenštejnovu, nebo jak druzí říkali, byv jim oklamán. (Tamže, lett. 143.)

⁹⁵⁾ Žerotínovi Zápisové II. 17.

moha statků svých, jichž si podržeti nesměl, prodati katolíkoví, daroval kostelní podací na nich biskupům olomouckým, aby se jen nedostala do rukou nekatolíků, ač by prý jinak dostal za statky o 15.000 tol. více.⁹⁶⁾

Za postupu nekatolíků svízelné postavení měl kardinál Dietrichštejn. Povolností k nekatolíkům nevyhověl v Římě, a pokud ji projevil, nestačila stavům nekatolickým, kteří přece proti němu byli, i když s nimi účastnil se veřejného života. Zrovna tehdy zdvihli spor o titul, privileje a exempce udělené biskupství od císaře a potvrzené od krále jako markrabí moravského. Kardinál dožadoval se zastání až v Římě, načež papež brevem žádal krále, aby pečoval o to, aby byly zachovány privileje biskupství a nedopustil, aby byly nějak porušeny.⁹⁷⁾ Obtíže měl také kardinál se stavy, když po jejich žádosti obrátil se 4. září 1609 do Říma o jasné rozhodnutí co do přijímání pod obojí a o pohřbech nekatolíků v kostelech katolických a o zvonění při tom. Pravda, postavil se při tom již napřed na úplně zamítavé stanovisko, a oznamoval, že již v Olomouci a Brně a na jiných mnohých místech zrušil, co jest na odpor svatým kánonům, ale očekával, že odpověď, v níž by po případě při odporu byl poukázán utéci se ke katolickému králi o ochranu a pomoc, tak bude mu do rukou poslána, aby ji mohl ukázat stavům. Zatím však takové rozhodnutí z Říma bylo posláno jen nunciiovi vídeňskému, aby je kardinálovi oznámil. Kardinál byl s tím nespokojen, neboť předvídal, že stavové, když nemůže jim samého listu ukázat, nebudou jemu věriti, že by vůbec byl se dotazoval papeže o rozhodnutí v těch otázkách. Žádal tedy proto, aby mu bylo posláno o tom breve nebo nějaký list z Říma, ale zase nepořídil; papež rozhodl, aby písemně se kardinálovi nic nedávalo, že mu stačí, co mu ústně vídeňský nuncius byl vyřídil.⁹⁸⁾

⁹⁶⁾ Vatikánský archiv, Germ. 114 A, lett. 93, 109, 131, 165; Germ. 26, fol. 18. — Nuncius žádal o pochvalné breve pro Berku, jež mu pak skutečně posláno.

⁹⁷⁾ Tamže, Germ. 26, fol. 19.

⁹⁸⁾ Tamže, Borghese I. 952, fol. 1; Germ. 26, fol. 19, 32. Na srovnanou budiž, že na jaře 1609 žádal vratislavský biskup arcikníže Karel, aby potvrzen byl v Římě obyčej přijímání pod obojí. Státní sekretář kard. Borghese odepisoval v té příčině nunciiovi pražskému, aby biskupu vzkázal, ale nenapsal, že dovolení Pia IV. nebylo sice posud odvoláno, ale že bylo vždy přáním papežské stolice, aby se lid co nejvíce toho držel, a že psáno bylo biskupům, aby o to pečovali; také bylo jim připomenuto, aby naprosto zachovávali podmínky breve Pia IV. (Germ. 16, fol. 451.) — Pro Čechy 11. září 1610 kongre-

Do světla však ještě horšího postavila jej u stavů záležitost Mikuláše Sarkandra. Dne 17. listopadu 1609 byl v Brně před kardinálem obviněn od komisařů zvolených od stavů, že se provinil proti landfrydu, že chtěl zkázu a zhoubu markrabství moravského a zrušení smlouvy libenské zradou a násilím, že je tedy velezrádce. Uznán byl skutečně 19. listopadu vinným, a odsouzen k suspensi, a aby byl útrpným právem dotazován. Dnem mučení ustanoven byl 4. prosinec.⁹⁹⁾ Kardinál, jenž velmi dbal, aby uchránil imunity osob duchovních, a se obával, aby ze soudu toho nové zlo katolíkům nepovstalo, oznamoval dosavadní výsledek přelíčení císaři, a poslal i ke králi Matyášovi Ladislava z Lobkovic. Jak císař, tak král zastávali se Mikuláše Sarkandra; císař listem zrovna vyhrůžným zdůrazňoval, že Sarkander je knězem jeho a že jen od něho může býti souzen,¹⁰⁰⁾ a král listem klidným odůvodňoval žádost svou, aby nepřikročovalo se k mukám, dokud král nebude lépe informován.¹⁾ Na tyto listy odložen byl útrpný výslech na 14. leden 1610.²⁾ Ale než ten den nastal, uprchl Mikuláš Sarkander o vánocích, když lidé byli na jitřní, z vězení na zámku vyškovském. Osvobodil tak sebe i druhé od mnohých nesnází, praví zpráva nuncia vídeňského.³⁾

Kardinál, jenž všecko přelíčení vedl nestranně a zákonně, byl si hned vědom toho, že od nekatolíků bude podezříván, jako by Mikuláš Sarkander s jeho dorozuměním ze žaláře uprchl. Aby podal doklady své nevinu a zároveň ulomil osten všemu nepřátelství proti katolíkům, dal hned uvrci do vězení hejtmána, purkrabího i pisaře důchodního ve Vyškově i hlídače Sarkandrovu, dal vězením stížití bratra Mikulášova, faráře uničovského Jana, i druhé bratry jeho, Pavla v Příboře a Václava v Tišnově, a úsilně poručil stíhati uprchlíka. Radě vyškovské poručil, aby pilně všude hledali slibiv 200 tol. odměny, oznámil útěk Sarkandruv nunciovi do Vídně i do Prahy, dal přibíti púhon na něho na vrata přednějších kostelů ve své diecési a žádal o to též i arcibiskupa pražského, ostráhom-

gace sv. officia rozhodla, aby faráři v manželstvích mezi nekatolíky a katolíky nepřisluhovali, aby se však pohřeb nekatolíků v kostelech katolických nepřipustil, kde tomu nelze zabrániti, ale beze zvonění. (Nunz. di Germ. 23, fol. 264.)

⁹⁹⁾ Chlumecky, I. c. 656.

¹⁰⁰⁾ A. Č. XXVII. 466.

¹⁾ Vatikánský archiv, Germ. 114 A, lett. 44 (recte 47).

²⁾ Snopek, CMM 1908, 396.

³⁾ Vatikánský archiv, Nunz. di Germ. 26, fol. 45.

ského, kolínského, biskupa vratislavského, krakovského, vídeňského i jiné preláty rozdílných zemí, stížil exkomunikací všechny útěku původce, příznivce, přechovávající, povědomé zatajovající, žádal nejvyššího kancléře v Čechách, aby uvěznil uprchlého, obrátil-li se do Prahy, psal i do Říma, aby byl hned žalářem trestán, přibude-li tam. Než Mikuláš Sarkander nebyl dostižen; našel útočiště v Pasově u arciknížete Leopolda.⁴⁾

Ještě rozhořčoval a rozrušoval nekatolické stavy záhadný útěk Sarkandrův, když zase přibyl nový podnět k znepokojení pro katolíky. Mezi osobami zvolenými od stavů k obvinění Mikuláše Sarkandra byl také opat zábrdovský Šimon Farkaš. A tohoto opata sesadil 2. ledna 1610 a uvěznil visitátor premonstrátský Lohel, a dal hned zvoliti nového opata Benedikta Waltenbergra. Kardinál důvodně se obával, že bude sesazení opatovo uváděno v souvislost s účastí opatovou v záležitosti Sarkandrově, jako by se tak stalo proto, že měl opat podíl na jeho obvinění, a že odtud povstane neshoda mezi katolíky, zda je vhodné v době, kdy je všechno proti náboženství katolickému, dávatí nekatolíkům novou příležitost k podezřívání a osočování. Zajisté budou usuzovati, jestliže přední zemský prelát a úd stavovský může býti od svého řádového představeného beze všeho řízení právního sesazen a degradován, nač biskup u Mikuláše Sarkandra tolik užíval právních forem a nepotrestal jej hned, — a budou na něho všechnu zodpovědnost za jeho útěk svalovati; pak visitátor přichází z Čech, — může také sebe a všechny duchovní uvést do podezření, jako by návodem císařovým zamýšlel usilovati o škodu markrabství moravského. Než Lohel neustoupil, a ježto kardinálovi také se nevidělo povolit, nadešel nový spor mezi samými katolíky. Ke kardinálovi připojili se stavové, kteří se zastávali úda svého opata Šimona, majíce záležitost opatovu za věc veřejnou, zemskou, na obranu visitátorovu, který měl tu záležitost za vnitřní, řeholní, postavil se však nuncius vídeňský. Když však rozhořčení stavů pro útěk Mikuláše Sarkandra i pobouření jejich pro sesazení opatovo pomínulo, a bylo ticho, urovnán byl také případ tento, který

⁴⁾ Chlumecky, I. c. 662—667; Trampler, I. c. 25—30. Z Říma dopsáno bylo kardinálovi, že Sarkander bude uvězněn, přibude-li tam. (Borghese I. 952, fol. 6.)

pozbyval nebezpečností: 22. dubna 1610 resignoval opat Šimon Farkaš, jemuž poukázán roční plat a obživa, a v opatství nastoupil Benedikt Waltenberger.⁵⁾

Oba případy děkana Mikuláše Sarkandra a opata Šimona Farkaše škodily věci katolické na Moravě; nejenom rozrážely šiky katolické a je oslabovaly, nýbrž také u nekatolíků vzbuzovaly nedůvěřivost a podezření ke katolíkům a jejich postavení znehodnocovaly. Zejména kardinálu Dietrichštejnovi bylo se brániti proti podezření, jako by nějakého zlého počinu proti nekatolickým stavům byl účasten, a zase když byl se stavy zajedno v hájení stavovské příslušnosti, neušel výtce u zástupce papežova, jako by opouštěl stanovisko církve a její zájmy. Naskytovaly se vnitřní i zevnitřní překážky rozvoje náboženství katolického, které význam a působnost jeho podlamovaly. Kardinál vyličoval povšechnou situaci 27. ledna 1610 v listě k papeži slovy, že v Uhrách, Rakousích, na Moravě a v sousedství všecko směřuje k tomu, aby vykořeněno neb úplně potlačeno bylo pravé náboženství a herese sama všecko opanovala; přední opory náboženství dílem jsou zbaveny veškeré pomoci, dílem jsou rozděleny vzájemnými a soukromými neshodami, a naopak roste počet i moc protivníků církve nemohoucností a nesvorností katolíků.⁶⁾

Nekatolíci skutečně usilovali o svorný společný postup, aby sami ovládli krále Matyáše. Chtěli odstraniti Khlesla od jeho dvoru, v Uhrách zlomiti vliv kardinála ostríhomského, čeliti nástrahám z Prahy a odniti všecku naději, že by nastal zase obrat ve prospěch katolíků; tím prý zvětší se autorita králova, obnoví se vážnost, zmařené naděje se vzkřísí a bezpečnost a blaho nekatolických stavů a zemí se utvrdí. Proto navrhoval Žerotín palatinovi uherskému Jiřímu Thurzovi 27. prosince 1609, aby se sjeli stavové uherští s moravskými a aby o všech svých potřebách pojednali.⁷⁾

Styky nekatolických stavů stávaly se skutečně častější a živější. Na moravský sněm, který byl konán při soudu svatoříkrálském 20. ledna 1610 v Olomouci, dostavil se Tschernembl s dvěma druhy jako vyslaní od evangelických stavů

⁵⁾ Tenora: Resignase opata zábrdovského Šimona Farkaše r. 1610 ve Hlídce 1918, č. 1—5.

⁶⁾ Vatikánský archiv, Principi 56, fol. 184.

⁷⁾ A. Č. XXVII. 473.

rakouských a dovolával se podle konfederace součinnosti stavů moravských při jednání s králem, od něhož chtěli splnění všeho, co jim předešlého roku připověděl, a prohlášení toho; k tomu měli ještě další své žádosti. Stavové souhlasně usnesli se vypraviti ke králi Jeronyma hraběte Thurna, Fridricha z Tiefenbachu, Hanuše Petřvaldského a Volfa Jankovského, aby se přimlouvali za požadavky stavů rakouských, a slíbili podle nich státi. Potom skutečně ve Vídni zastávali se důrazně stavů rakouských, ale požadavky ty byly tam pokládány za přepiaté.) Štyrští vyslaní, kteří ubírali se k císaři do Prahy s prosbou, aby se přimluvil za ně u arciknížete Ferdinanda, aby jim náboženství svobodně pustil, došli do Olomouce teprve po sněmu; přijal je tedy sám Žerotín a krátce je povzbudil; myslil však, že by takové přimluvy místo v Praze dosíci mohli ve Vídni u krále.)

Takové bylo tehdy napětí, že bylo nejisto, zdali nechopí se v Rakousích zase zbraně proti králi Matyášovi. Vytvářel se boj náboženský, jak přímo osvědčoval kardinál Dietrichštejn, jenž prosil papeže za pomoc pro Matyáše, kdyby církev byla nepřátelskými zbraněmi napadena; v téže věci obrátil se také na kardinály Borghese, Paravicina a Lanfranka.¹⁰⁾ Uznávající důležitost té doby pomýšleli také katolíci v Rakousích, aby se spojili ve spolek proti útokům nekatolíků, a spolek ten mínili rozšířiti také na Moravu, Uhry, Štyrsko a Korutany, doufajíc při tom na podporu papežovu i krále španělského.¹¹⁾

Temné ovzduší, v němž byla válka na spadnutí, ještě více ztemnělo sporem o dědictví jülišsko-klevské, o rozsáhlé to statky v dolním Porýní, po kterých toužila knížata katolická i protestantská. Zvláště toho sporu mínil použití arcikníže Leopold, biskup pasovský a štrasburský, k dalekosáhlým svým záměrům, jichž konečným cílem bylo povznesení církve kato-

⁹⁾ Nováček: Paměti Hynka ml. Bruntálského z Vrbna. Věstník král. č. spol. nákl. 1896, separát 6—15. Vatikánský archiv, Nunz. di Germ. 114 D, fol. 56, 70.

¹⁰⁾ A. Č. XXVII. 477, 478. Moravští stavové přimlouvali se skutečně za Štyřany, Korutance a obyvatele Kraňska u arciknížete Ferdinanda ze sjezdu olomouckého 23. června 1610, když byli od nich dostali zase novou žádost písemně o přimluvu, aby jim spomohl ze všech obtížností, kteréž sobě jak v náboženství, tak také v jiných věcech pokládali, a aby jim dovolil, aby každý z nich Pánu Bohu vedle svého dobrého svědomí sloužiti mohl. (Kameníček, I. c. III. 505.)

¹⁰⁾ Vatikánský archiv, Principi 56, fol. 184; Mikulovský Historický archiv svaz. 158.

¹¹⁾ Vatikánský archiv, Nunz. di Germ. 114 D, fol. 22.

lické a moci císařské. Minul dobýti zemí rakouských, Moravy a Uher na králi Matyášovi, pojistiti sobě následnictví v Čechách, zkotiti protestantské stavy, kteří se počali uvědoměle organisovati a císařskou moc ve všech těch zemích zase obnoviti. Prostředkem k tomu mělo mu býti vojsko, které by bylo také pohotově proti možnému zakročení jiných protestantských mocí, které by mohly přijíti ohroženým stavům na pomoc. Předpokládal, že pomohou stavové rakouští, kteří byli ve sporu s Matyášem, přeceňoval však vliv autority císařovy v Čechách a sílu strany rozhodných katolíků, nedoceňoval sílu odporu českých stavů. Doufal ještě v podporu Španělska a kurie a pomoc válečnou vévody těšínského a některých nespokojenců na Moravě (Berky, Kavky, Žampacha). S nadějemi, že přibude ještě z Horního Elsaska a ze severní Italie hojně vojáků,¹²⁾ sbíral vojsko u Pasova s povolením císařovým, jenž chtěl se mu zase odvděčiti tím, že by jej ustanovil svým nástupcem jak v Čechách tak i na trůně císařském. Již již zdálo se, že z příprav těch válečných vzplane boj mezi ligou katolickou a unií protestantskou; unií chystal se na pomoc také král francouzský Jindřich IV. a jen jeho nenadálé zavraždění (14. května 1610) zabránilo vyšlehnutí všeobecné války v Německu.

Zbrojení pasovské s velkou pozorností sledoval na Moravě zemský hejtman Žerotín; usuzoval, že vojsko to sbírá se buď proti Moravě nebo zemím spojeným, a proto jeho působením usnesli se stavové 23. února 1610 na sjezdu v Brně najmouti 3000 pěších a 1000 jízdy.¹³⁾ Činili tak stavové z vlastní iniciativy, a zrovna tak Žerotín sám bez vědomí krále svolal sjezd, nedbaje toho, že král to těžce nesl.¹⁴⁾ Chtěli býti stavové na všecko připraveni, aby se jim nestalo jako před pěti léty, kdy vpády Bočkajovců Morava utrpěla nenabytných škod. Vojsko to rozložili po městech.¹⁵⁾ Účelnost toho zbrojení zastával Žerotín nebezpečím hrozícím zemi, neohlížeje se na žádný nesouhlas projevovaný se zbrojením ani na nepochopení toho opatření v Čechách; kromě toho hleděl si zabezpečiti

¹²⁾ Novák, Sněmy I. c. XVI.

¹³⁾ A. Č. XXVII. 484.

¹⁴⁾ Vatikánský archiv, Germ. 114 D, fol. 85.

¹⁵⁾ Do Jihlavy posláno 600 a do Znojma 400 rejtářů, do ostatních měst 3000 pěších; pak v květnu bylo v Jihlavě 400, v Dačicích, Slavonicích a Telči také 400, a ve Znojmě 200 rejtářů. (Leupold, I. c. 275, 276.) Náklad na vojsko platili stavové podle zbrojných koní; z koně se dávalo 200 zl. (Kroměř. arch., kop. z 1610 fol. 51.)

pro případ potřeby pomoc z Rakous. Předvídal, že bude válka, a vinu její viděl na dvoře císařském; vojsko moravské mělo čeliti císaři, nebo býti na pomoc Rakušanům.¹⁶⁾

Žerotín rozhodoval samostatně bez krále, a za ním šli stavové; kardinál však srozuměn nebyl s jednáním Žerotinovým.¹⁷⁾ Počinání stavů charakterisoval nuncius vídeňský slovy, že Moravané na pohled projevují velké ohledy na krále, ale vskutku poslouchají potud, pokud se jim líbí.¹⁸⁾ Moravu ovládal Žerotín a nikoli král, jenž byl bezmocným, když stavové měli zbraně v rukou. Nadarmo vyslovoval král nespokojenost nad mnohými novotami, které se stávají bez jeho souhlasu a vědomí, jako že zemský hejtman sám svolává obecné sjezdy, — stavové ohražovali se svými svobodami odpovídajíce, že předkové i stavové po nich to za obzvláštní svobodu měli a v ustavičném zachovávali užívání, aby sjezdy sobě klásti moc a svobodu měli; a netoliko za svobodu to jméno a držáno jest, než za právo a povinnost, — a tím že mocnosti a důstojnosti královské nic neuchází, a jinak by země ani v pokoji stálém, ani v správě své starodávní, ani v náležitém řádu zůstávati a zdržena býti nemohla.¹⁹⁾ Zvláště však obával se král stavovského zbrojení, aby snad proti němu samému nebylo, a chtěl proto, aby vojsko stavy najaté a zemská hotovost přísahaly králi. Stavové však ani k tomu nepřistoupili, protože beztoho lid jejich jest obrácen k službě králi vedle stavů, a ujišťovali, kdyby ke králi a zemím jeho nějaké nebezpečnoství se blížilo, že vskutku prokážou, že pro žádnou jinou příčinu ani k jinému cíli najímán a jednán nebyl lid válečný, než aby k obraně a ochraně krále a věrných jeho poddaných užítí mohl.²⁰⁾

Nebylo však zbrojeno jenom na Moravě; v Čechách také sbíralo se vojsko, ale pro císaře, jenž chtěl dokonce sbírat vojsko i v Rakousích a celé říši. Bylo to nápadno, takže sám král Matyáš dotazoval se 3. března 1610 nejvyšších úředníků českých, proč se tam lid najímá. Odpověděli, že arcikníže Leopold zbrojí na výpravu jülišskou, ale zase naopak žádali za vysvětlení, proč se zbrojí na Moravě. Král i Žerotín ubezpečovali, že moravské zbrojení koná se pouze na obranu

¹⁶⁾ A. Č. XXVII. 485, 486, 487, 489.

¹⁷⁾ Vatikánský archiv, Nunz. di Germ. 114 D, fol. 85.

¹⁸⁾ Tamže, fol. 178.

¹⁹⁾ Kameníček. I. c. I. 46.

²⁰⁾ Tamže, I. c. II. 173.

zemskou. Mezi Čechami a Moravou zůstávala nedůvěra, která odcizovala myslí vzájemně, i u přátel dříve důvěrných. Na Moravě byli však ostražitější, nežli v Čechách bezstarostných až ku podivu.²¹⁾

O událostech v Německu byl Žerotín dobře zpraven. V březnu byl ve Vídni u markrabí braniborského Jana Jiřího, jenž byl poslán ke králi od stavů říšských v příčině nástupnictví v knížectví klevském, a aby jednal, jako již dříve Anhalt, o spojení s protestanty v říši. K tomuto spolku získal markrabí Jan Jiří již stavy hornorakouské i dolnorakouské, a hleděl ještě získati české, moravské a slezské. Žerotín uvažuje o výhodách i nevýhodách spolku, rozhodl se posléze nepřistoupiti k němu, obává se, aby spojení nebylo začátkem poroby. Se sjezdu brněnského v květnu proto odpověděli stavové kurfirstu falckému neurčitě, že v zemi nejsou oddělení stavové katoličtí od nekatolických, pročez že nemůže se státi žádné rozhodnutí a že by se musila dáti zpráva o tom stavům českým. Ale za to důtklivě Žerotín radil králi, když byl u něho ve Vídni, aby uzavřel spolek s protestantskými kurfirsty a knížaty říšskými, jež mu nabízel kurfirst falcký; dovozoval, že by tím připravil si přístup k větším nadějím. Za tím cílem dovoľával se Žerotín také pomoci palatina uherského Thurza.²²⁾

Z obavy před vojskem pasovským sjeli se stavové do Brna v květnu: Žerotín na zprávy z Čech byl přesvědčen, že císař zbrojnou mocí zase se chce zmocniti zemí od Čech odloučených a že se jim pomstí, nebudou-li prositi za prominutí a nevrátí-li se pod jeho vládu. Pro císaře, ač se z Prahy činily o to pokusy, nedal se nikdy zlákatí a na jeho stranu přivábiti; v této příčině marné bylo všechno svádění.²³⁾ Žerotín viděl, kam všechno směřuje: v Rakousích i na Moravě rozšiřovány byly tajné patenty císařské, jimiž obyvatelstvo bylo sváděno ke vzpouře proti Matyášovi, a slibovalo se, že císař povolí úplnou svobodu vyznání augšpurskému. Ale Žerotín kázal, aby žádný neopovažoval se císařských psaní nositi, opi-

²¹⁾ A. Č. XXVII. 488, 489; vatikánský archiv, Nunz. di Germ. 114 D, fol. 107.

²²⁾ A. C. XXVII. 489, 501, 502, 506, 509, 510, 513. Vatikánský archiv, Nunz. di Germ. 114 D, fol. 261.

²³⁾ Vatikánský archiv, XXI. 19, fol. 199.

sovati, předčítati a uschovávat; všechna měla býti vydána zemskému hejtmanu.²⁴⁾

Znepokojovaly také zprávy z Opavska, že kníže těšínský, jenž se stal katolíkem, koná u Opavy přehlídku 2000 jízdy a 1000 pěších. Proto král nařizoval na 21. červen stavovský sjezd do Olomouce, aby se jednalo o obranu země. Usneseno tam najati ještě více o 600 mušketýrů a o 1000 jízdy, a stavové žádali opětně Čechy, Slezany i Lužičany o pomoc, jakož i Uhry a Rakušany, aby pomyslili na obranu krále a zemí. Uhři přislíbili pomoc, Čechové slibovali také pomoc Moravě, ale nikoli Uhrám a Rakousům; při tom stále stavové čestí i nejv. zemští úředníci ujišťovali, jak již v květnu, že se nic nepřátelského nezamýšlí proti království uherskému ani proti Moravě.²⁵⁾ Ale na Moravě se nevěřilo ujišťování z Čech; na vývoj událostí dával v Praze jménem Moravanů pozor hrabě Jindřich Thurn, jenž jednal bez vědomí císařova se stavy, aby na sněmě ratifikovali smlouvu libenskou; tím chtěli si zabezpečiti, že neprijdou pod panství císařovo.²⁶⁾

Dne 3. srpna konala se přehlídka jízdy moravské u Vyškova, načež Žerotín poslal na hranice slezské 500 jezdců; ostatní zůstali na hranicích rakouských a českých.²⁷⁾ Ale ze Slezska brzy přestalo nebezpečí; vojsko vévody těšínského pro nedostatek peněz a výživy se rozešlo již v srpnu.²⁸⁾ Než Pasovští stále byli pohromadě a ohrožovali bezpečnost zemí sousedních.

Zdálo se, že i odtud nebezpečí pomine: jednalo se již od května 1610 v Praze na schůzce kurfirstů a knížat říšských a členů rodu habsburského o smír mezi císařem Rudolfem a králem Matyášem, na kterýž naléhal hlavně papež, jenž viděl v něm záchranu rodu habsburského i náboženství katolického, ježto jím stoupající moc stavů protestantských měla býti zadržena. Císař pokusil se za dlouhého toho jednání dosíci, aby mu byly vráceny země odstoupené, což ovšem bylo nemožno, neboť by narazilo na rozhodný odpor v těch zemích. Konečně

²⁴⁾ Kameníček, I. c. II. 469; Hurter: Geschichte Kaiser Ferdinands II. díl VI., 275.

²⁵⁾ A. Č. XXVII. 506, 510, 512, 513, 516, 530, 532; Kameníček, I. c. II. 471; Nunz. di Germ. 114 D, fol. 276.

²⁶⁾ Vatikánský archiv, XXI. 19, fol. 220.

²⁷⁾ A. Č. XXVII. 530. Z Jihlavy poslána 9. srpna kompania jezdců k Hranicům (Leupold I. c. 277).

²⁸⁾ A. Č. XXVII. 532.

dal císař vyhotoviti projekt smíru, celkem formulovaný na základě libenské smlouvy, v němž jen žádal, aby ho bratr odprosil a uznal jeho lenní svrchovanost nad zeměmi rakouskými; ve smlouvu pojata bylo ustanovení, že do měsíce po ratifikaci mají císař i král rozpustiti vojsko, a kdyby to nebylo možno, nemá ho jeden používatí proti druhému. Dne 10. září 1610 podepsal císař tuto smlouvu, než král Matyáš nepodepsal ji dříve, než až císař aspoň ústně neslibil, že do měsíce rozpustí vojsko, sbírané u Pasova (1. října).²⁹⁾

Smírného jednání toho účastnili se ve Vídni vyslaní stavovští z Uher, Rakous i Moravy. Na sjezdě olomouckém zvoleni byli za tím cílem Jeronym Václav hrabě z Thurna, Jiřík hrabě z Hodic a Jan Čejka z Olbramovic; dána jim plná moc, avšak obmezená, a uloženo, aby od smlouvy libenské v ničem neustoupili. Ale podle zprávy Žerotínovy měli působiti na krále, aby nepřistupoval na ten marný, velmi nebezpečný a falešný smír, nýbrž raději naopak zničil nepřítele, jemuž jistě silami se vyrovná. Žerotínovi bylo všecko smírné jednání podezřelé a naplňovalo ho obavami o budoucnost, ať už se zdaří, nebo nezdaří; znepokojovalo ho, že ani jemu, ba ani stavovským vyslaným do Vídně nic nebylo oznamováno o smírném jednání, viděl z dopisu knížat, vyjednávajících ve Vídni, k císaři nepřátelské jejich smýšlení, psal, že prý arcikníže Leopold vyhrožoval všem kalvínům smrtí a že za hodování vídeňského se proneslo, že autorita králova bude vykoupěna čtyřmi, pěti hlavami, že Khesl radil, aby spojilo se vojsko císařovo i královo proti nekatolíkům, že císař i král prý přidali se k lize katolické. Když smír vešel již ve známost i podmínky jeho, Žerotín vyslovoval svou nespokojenost s ním i se způsobem a podmínkami jednání. Na druhé straně ovšem katolíci zase viděli ve smíru podmínku všeho možného úspěchu v budoucnosti. Smír panovníků měl přivoditi také pokoj a klid zemím.³⁰⁾

Na Moravě byla velká většina, která chtěla také domíti mír a pokoj i od vojska posud chovaného, a které bylo obtížno veliké vydání na vojsko; k výplatě bylo třeba 250.000 zl., a proto „každý křičel, aby lid vojerský abdankován byl“.³¹⁾ Odzbrojení vojska připravoval obecný sjezd stavovský, který

²⁹⁾ Novák, I. c. X.

³⁰⁾ A. Č. XXVII. 512, 525, 531, 534, 535, 537, 540, 541, 542.

³¹⁾ Nováček, I. c. 28.

po vůli králově rozepsal zemský hejtman Žerotín na 17. listopad 1610;³²⁾ na něm jednáno o smíru mezi císařem a králem a o odzbrojení. Ke smíru zaujali stavové své stanovisko: neschválili ani nezatratili smír, ale žádali, obávající se škody, za vysvětlení některých nejasných a nebezpečných ujednání, zvláště míní-li se odpros krále Matyáše jen za osobu královu nebo také za jeho země, mají-li země Matyášovi postoupené poslušny býti proti všem nepřátelům císařovým nebo královým, míní-li se konfederací, kterých se zavazoval král nesúčastniti se, spolek Moravy, Rakous a Uher z r. 1608, nebo platí-li to jen pro budoucnost; zároveň ohražovali se stavové proti výrazu, že Matyáš má pokládati postoupení zemí za milost a dobrodiní císařské, protože si Matyáše za markrabí dobrovolně zvolili a nebyli mu darováni. Ještě žádali, aby smírem nebyl zrušen slib králův učiněný, když ho za pána přijímali, že nezačne války ani neujedná míru bez vědomí a rady stavů, dotýkalo-li by se to nějak Moravy, a Ladislava Berku zase vynímali z obecné amnestie. Rovněž smír neměl býti na škodu jejich svobodám, smlouvě libenské a reversům císařovým; stavové k tomu dodávali, že nijak jich neváže nějaký soukromý závazek králův k císaři. O vysvětlení nejasností ve smírném ujednání vypravili stavové poselstvo ke králi, jenž však odpověděl odkládacě a vyhýbavě.³³⁾

Po vůli králově, který spoléhal na sliby císařovy a knížat říšských, počali stavové odzbrojovati a propouštěli vojáky, ale přece podrželi ve službách všechny důstojníky, aby mohli při první potřebě zase sebrati vojsko; odzbrojovali pomalu, napřed jízdu a pak pěší, tak aby do vánoc bylo všecko vojsko propuštěno. Než Žerotín zůstával vždy nedůvěřivým, že by smírem mezi císařem a králem byl pokoj zajištěn, vždyť Pasovští se nepropouštěli, nýbrž naopak sesilovali.³⁴⁾

Do těchto starostí obecných vnějších zasahovaly také vnitřní rozpory. Žerotín pokládal za hlavního původce všech nástrah a úkladů o pokoj zemský Ladislava Berku a nijak

³²⁾ Král psal již 17. října kardinálovi, že chce, aby smír byl prohlášen kardinálem, zemským hejtmanem a Ladislavem Lobkovicem; žádal proto kardinála o dobré zdání, jak by se to státi mělo, anebo co by měl na rozmyslu, a zároveň mu posílal opis smlouvy smírné. (Mikulovský Historický archiv, svaz. 158.)

³³⁾ Kameníček, I. c. II. 472, 473. A. Č. XXVII. 552, 560.

³⁴⁾ A. Č. XXVII. 549, 554, 557. Náklad na vojsko hradili tak, že každý z koně jízdného dával měl po 150 zl. a poddaní po tolaru (Nováček, I. c. 28).

nevěřil ani přítelem nebyl těm, kteří dříve na jeho straně byli, zvláště Janu Kavkovi Říčanskému a Zdeňkovi Žampachovi. R. 1610 pojali však stavové také podezření ze srozmění s Berkou na nejvyššího sudího Maximiliána Lva z Rožmitála: často prý posílali k sobě posly, častěji si vzájemně psali a někdy se scházeli. Toto přátelství Maximiliána Lva s Berkou vylučovalo ovšem každé přátelství s Žerotínem, a opravdu Maximilián Lev byl nepřítelem Žerotínovým³⁵⁾ a již r. 1609 urazil jej velice.³⁶⁾ Známkou důvěrných styků s Berkou byl dopis, v němž Maximilián Lev dával Berkovi výstrahu, aby se neodebíral na Moravu, ježto by jej stavové „pro nic za nic“ na závazek vzítí mohli, v němž napsal také mezi jiným: „já jsem na to jakživ neuměl mysliti, aby v Moravě taková falešní lidé beze všeho svědomí býti měli,“ a dodával, že cokoliv přezví, potom mu oznámí. Dopis ten dostal se náhodou do rukou Žerotínových, jenž jej pánům na soudě postním brněnském předložil. Stavové takovým psaním velmi uraženi snesli se, aby Maximilián Lev klíče od desk zemských, které jako nejvyšší sudí u sebe choval, odevzdal. Ohlášeno mu pak hejtmanem, že pánové vedle něho seděti nemohou, že posly ke králi vypraví, aby bylo mu nejvyšší súdství odňato a že na závazek vzat býti má a slib učiniti, že z domu svého v Těšeticích vycházeti nebude dotud, pokud nebude jeho přerosouzena. Vypravili vskutku posly ke králi, aby Maximilián Lev byl z úřadu svého sesazen, ale král jim 30. března odpověděl, že nemůže k náhledu stavů přistoupení a nikoho bez výsledku odsouditi, zvláště tak vysokého úředníka. U krále zastával se totiž Maximiliána Lva nejvyšší komorník Ladislav z Lobkovic.³⁷⁾ Ale stavové působením Žerotínovým se sjezdu obecného 13. května odpověděli králi, že v ničem u věci té z práva nevystupovali, žádajíce zároveň, aby král poslal komisaře, kteří by spolu se stavy tu při rozsoudili. Maximilián Lev, doufaje v pomoc dvora, žádal stavy na sjezdě 22. června shromážděné, aby jej ze závazku cti a víry propustili; stavové však k tomu nepřivolili. Místodržícím nejvyššího súdství stal se Vilém z Roupova.³⁸⁾ Král se za Maximiliána Lva přimlou-

³⁵⁾ Archiv vatikánský, Nunz. di Germ. 114 D, fol. 134, 150.

³⁶⁾ A. Č. XXVII. 458.

³⁷⁾ Tamže, 498, 500.

³⁸⁾ Dne 20. ledna 1610 byl místodržícím toho úřadu Vejškart ze Salmu.

val na sjezdu v Brně v listopadu 1610, aby stavové to nedorozumění mimo sebe pustili a jeho zase na své místo zasednouti dali, a rovněž tam přimlouval se Ladislav z Lobkovic, aby mu to odpuštěno bylo, poněvadž již tak dlouhým vězením ztrestán jest, — ale stavové, jichž nelibě dotkla se suplikace Maximiliána Lva, v níž nic neodprošoval, nýbrž více ještě se očišťoval, jako by křiv nebyl, omluvili se králi, že jim to učiniti možno není, než že přece s ním slyšání býti chtějí.³⁹⁾ Pře ta, za které Maximilián Lev ustavičně kydal hanu na pány, po opětovných odkladech, za nichž stavové mu dovolili, aby se odvolal k panovníkovi,⁴⁰⁾ rozsoudena teprve r. 1613 při soudě svatotříkrálském tím, že se úřadu svého vzdal, stavy písemně odprosil a písemný revers od sebe dal, že již nic nectného o statech a nejvyšších úřednících ani mluvíti ani psáti nechce.⁴¹⁾

Vedle Berky, který byl na sjezdě v Olomouci v červnu 1610 znovu vypovězen ze země,⁴²⁾ a jehož ještě r. 1612 vinili stavové z toho, že nenaplnil podmínek mu od stavů stanovených, a proto se snesli, aby Žerotín sáhl na peníze, které ještě v zemi měl, i ve statek meziříčský se uvázal, za který ještě žádných peněz mu dáno nebylo,⁴³⁾ z dřívějších druhdy odpůrců smlouvy ivančické z r. 1608 znova se projevilo nepřátelství většiny stavovské nekatolické proti Zdeňkovi Žampachovi z Potštejna. Poddaní jeho hraničtí dostali se sice v moc jeho zase, ale Žampach musil vydati revers, že nebude jim v ničem ubližovati, nýbrž že jim dá zvláštní právo, které napřed schválí zemský hejtman. Později za svého výslechu Mikuláš Sarkander vypověděl, že nějakou účast při jednání jeho měl také Žampach. Musil pak své statky, na něž se pro zasedlé berně zvedli menší úředníci, prodati a nálezem zemského soudu byly mu peníze za ně do jistého času zadrženy, protože se podle přípovědi své k zemskému soudu nestavěl; měly mu býti propuštěny, až by byl práv Hranickým, kteří jej obvinili. Dal se potom do služeb císařových a ustanoven byl nejvyšším nad 1000 jizdy, kterou sbíral.⁴⁴⁾

³⁹⁾ Nováček: Paměti . . . I. c. 28.

⁴⁰⁾ Kameníček, I. c. II. 5.

⁴¹⁾ Brandl: Sněm držaný r. 1612, str. 22.

⁴²⁾ Dvořák, I. c. 509.

⁴³⁾ Brandl: Sněm I. c. 78; Žerotínovi zápisové II. 126, 137.

⁴⁴⁾ Kameníček, I. c. III. 186; A. Č. XXVII. 439, 506, 520; Žerotínovi zápisové II. 22, 28. Žampach zacházel s poddanými skutečně zle, čehož doklady jsou ještě z dřívější doby.

Horlivý katolík Jan Kavka Říčanský z Říčan neušel mnohým protivenstvím, i když mu zabavené panství brumovské mělo být vráceno. Hrad brumovský byl vyloupen; zeť Jiřího hraběte Thurza, Ondřej Jakušic, a Emerich Docí pobrali mu tam zásoby, nářadí, peníze. Žerotín z úřadu svého usiloval o vrácení toho, kdežto zase Jakušic chtěl si koupiti zboží brumovské. Vrácení panství brumovského bylo pak odloženo na sněm brněnský v srpnu 1608; zatím Jakušicovi bylo poručeno, aby odevzdal zboží dvěma rytířům správou jeho pověřeným. Hajduci, kteří měli Brumov obsazený, musili hrad opustiti, ale opět zamýšleli ho dobýti a vyloupiti. Zboží bylo pak skutečně Kavkovi propuštěno, ale zároveň nastaly mu stále rozbroje a spory jak se sousedními pány, tak i s poddanými. Emerichu Docimu odemstil se tím, že mu ovce zajal a čeleď jeho do těžkého vězení pobral. Nová nesnáz připadla na něho v červnu 1609, když bylo plno podezření do úkladů strany císařovy o země postoupené králi, a rozneslo se, že služebník Kavkův na jeho rozkaz najímal hajduky proti Uhrám a Moravě. Najatý od něho šlechtic Jan Horvát tvrdil sice, že stalo se tak, aby se proti odbojným poddaným bránil, avšak oba byli vzati na závazek, že se na soud brněnský postaví a že se Kavka tolikrát dostaví k zemskému hejtmánovi, kolikrát bude oběslán.⁴⁵⁾ Že poddaní jeho brumovští byli také jemu vinni, viděti z toho, že měli býti od Žerotína oběsláni do Olomouce a vězením potrestáni až do soudu olomouckého buď všichni, nebo někteří z nich nejprřednější.⁴⁶⁾ V březnu 1610 stěžoval si Jakušic a purkrabí lednický, že Kavka jim činí bezpráví, ale stalo-li se co, stalo se bez vědomí Kavkova, jenž sliboval hned náhradu, jestliže čeleď jeho v čem se provinila, jen ať žalobci domnělou křivdu oznámí. Pohraničné spory jejich měl urovnati král vyslanými z Uher i z Moravy na hranice, a Kavkovi přísně poručeno, aby dalších škod se vystříhal a k novým rozbrojům příčiny nedával. Než Jakušic nečekaje na komisi, vpadl přes hranice na panství brumovské, napadl poddané, vyplnil některé dědiny a odehnal dobytek. Žerotín mu proto 12. července 1610 dopsal, aby s Kavkou žil v dobrém sousedství a poddaným jeho vrátil, co jim bylo vzato, nebo aspoň škodu nahradil. Rovněž purkrabí lednický beze vší příčiny

⁴⁵⁾ Horvát se však nepostavil ani do Brna ani do Olomouce.

⁴⁶⁾ Žerotínovi zápisové II. 10, 11, 13.

vpadl do dědiny Střelné na panství brumovském, pobral z luk seno a odvedl a uvěznil jednoho poddaného Kavkova. Žerotín stízně se obrátil pro tyto vpády na palatina uherského Thurza, žádaje o zamezení všeho, co by dobré přátelství s Uhrami mohlo rušiti.⁴⁷⁾ Činil tak z povinnosti své jako zemský hejtman, ale pánu Říčanskému Kavkovi nakloněn nebyl; byl mu podezřelý v politických příčinách, tak jako celá katolická strana, v níž viděl překážku svého politického snažení; zvláště jesuitům přičítal všecky neblahé události v Evropě.⁴⁸⁾ Proti katolikům byl nanejvýše zaujat a podezřívá je všude. Projevoval svou nedůvěru při každé příležitosti.

Na celý stav prelátský pohlížel s podezřením, když preláti nesúčastnili se v červnu 1610 sněmovního jednání o obraně země. Vzněl to hned na krále, jenž zase poručil kardinálovi, aby preláty svolal a vyšetřil, jaká je příčina jejich oddělování se od ostatních stavů. Kardinál povolal je do Vyškova. Tam preláti ohradili se proti podezřívání, jako by byli účastni nějakých praktik proti králi, ohlásili se mu věrností a prohlásili za klamnou zprávu a za pomluvu, že by v Praze tajně proti králi jednali.⁴⁹⁾ Také nejvyšší komorník, zároveň tajný rada krále Matyáše, Ladislav z Lobkovic byl Žerotínem podezříván, jako by byl nepřitelem zemské samosprávy a stavů. Pro důvěrnost s Khleslem, jakož i proto, že byl bratrem nejvyššího kancléře království českého, nesmýšleli o něm nekatoličtí stavové nic dobrého a měli jej skoro za straníka císařova. Utvrzovalo je v tom domnění, že byl proti tomu, aby Uhři dali konfederaci s Moravany a Rakušany vepsati do desk, že se zastával nejvyššího sudí Maximiliána Lva, že byl proti stavovskému zbrojení.⁵⁰⁾ Zvláštní postavení měl jen Karel z Liechtenštejna, jenž žil v přátelském poměru se Žerotínem, ale vliv svůj uplatnití hleděl více na dvoře královském ve Vídni, než na Moravě, kam na sněmy málo chodil.

Ve veřejném životě na Moravě rozhodovala vůle Žerotínova, na čem stavové se snesli, to připravoval a zastával Žerotín, jenž vtiskoval pečeť všemu veřejnému jednání; stavy ovládal vskutku absolutisticky a vedl je, kam chtěl; po boku

⁴⁷⁾ A. Č. XXVII. 352, 353, 356, 360, 434, 436, 490, 496, 504, 518, 529, 533.

⁴⁸⁾ Tamže, 495.

⁴⁹⁾ Chlumecký, I. c. 702; A. Č. XXVII. 527.

⁵⁰⁾ A. Č. XXVII. 476, 498.

stál mu Hodický: ti byli hybnou silou celé vlády na Moravě. Ale tato nadvláda Žerotínova, která se zároveň vybarvovala nábožensky jako nadvláda bratrské Jednoty nad ostatními vyznáními, nebyla snášena bez oposice. Do ní vedlo kardinála Dietrichštejna jeho stanovisko dynastické i náboženské, a s ním také ostatní katolíky, do ní řadili se také mezi stavy luteráni, kteří nemohli se snést s bratry. Ale přímo a veřejně si oposice proti Žerotínovi netroufala; byl posud příliš mocným. Kardinál chtěl, aby sám král zasáhl proti Žerotínovi a Hodickému, — na ostatní pak že netřeba již příliš se ohlížeti, a aby přece jednou smělost jejich potlačili, ale ani král se toho neodvážil; ponechával to zase kardinálovi. Ladislav z Lobkovic také se dovolával kardinála a dokonce jej přemlouval, aby zřejmě se postavil proti Žerotínovi a jeho straníkům, že bude mít na své straně nejen preláty a katolíky, nýbrž i luterány, ale kardinál vzhledem na své síly, nejsa jist ani vytrvalostí své strany, ani účinnou pomocí královou, rozhodl se sám nezačínati nic, ježto kdyby se vystoupení proti Žerotínovi nezdařilo, mělo by to v zápětí zřejmou záhubu nejen jeho, nýbrž i duchovních a katolictví.⁵¹⁾ Zrovna fantastický náhled, jak se zbaviti vlivu Žerotínova, projevil Karel z Liechtenštejna v únoru 1610 nunciovi vídeňskému; pomýšlel na vojenské zakročení: mínil, že by se mu po smíru císaře s králem vojskem podařilo vyčistiti Moravu od kalvinců, a když by odstranění byli někteří jejich vůdcové a zůstali by jen bezvýznamnější s některými jen luterány, že by bylo snadno buď je obrátiti, nebo zahnati beze všeho hluku. A tato horlivost sotva upřímná a jen zdánlivá vedla Liechtenštejna dále k projevu, že by se na Moravě mohla ustaviti liga katolická, čemuž však ani nuncius nepřikládal velké naděje.⁵²⁾

Posice Žerotínova byla ještě pevná a útok na ni neměl žádných vyhlídek zdaru. Berkovi i Lobkovicovi zdálo se sice, že by se nemělo ustupovati a nesouhlasiti s ústupností kardinálovou, — ale poměry skutečné byly mocnější než všecko zdání; vždyť sám Lobkovic musil přiznati, že nezbývá než ustupovati. A vskutku nekatolíci dobývali opravdových úspěchů. Odvaha a smělost jejich rostla. Vystupovali bez bázně a bez ohledu na dosavadní stav na veřejnost. Tak když na jaře

⁵¹⁾ Vatikánský archiv, Nunz. di Germ. 114 D, fol. 247.

⁵²⁾ Tamže, fol. 99, 217.

1610 byli vojáci položeni do Brna, velitel jejich Tiefenbach dával bubnem svolávaní na protestantské kázání do svého domu, a když proti tomu ohradila se katolická městská rada, odpověděl, že teď jsa velitelem je jejich pánem a že proto svobodně si udělá, co chce.⁵³⁾

Žerotín nabýval také vlivu v královských městech, kde potud byla mu rada na odpor.⁵⁴⁾ A již nekatolíci dosáhli v nich toho, oč tolik usilovali: zastoupení v městských radách. Na stálé naléhání nekatolických stavů musila se již otázka ta řešiti a rozhodnuto pro částečné zastoupení nekatolíků v úřadě. Podkomoři Karel Haugvic z Biskupic, horlivý katolík, nesouhlasil s tím, a aby neměl podílu na tom, žádal o zproštění ze svého úřadu. Než král nepřivólil. Při úvahách, jak si počínati, přestáno konečně na návrhu Ladislava z Lobkovic, aby byli, kdyby v městech posud katolických dosazení byli nekatolíci, zase naopak do rad nekatolických ustanoveni katolíci.⁵⁵⁾ Ale ani takový vzájemný ústupek u protestantské rady v Jihlavě se neprovedl.

Dne 29. července 1610 rozkázal král Matyáš podkomořímu, aby při obnovení rady v Olomouci a Brně dosadil šest osob, tři katolické a tři augšpurského vyznání, a podobně aby si počínal v jiných královských městech. Učinil tak v Olomouci, Brně i ve Znojmě, a dojel 29. září do Jihlavy. Tam druhého dne předvolal před sebe purkmistra a radu k obnově úřadu. Ale tiito mu předložili seznam dvanácti osob; 11 jich bylo ze staré rady a jeden z obce, a žádali, aby je potvrdil; všickni byli augšpurského vyznání. Podkomoří ukázal jim rozkaz královský, ale Jihlavští prohlásili, že je to neobyčejno a proti jejich privilejím, a že nikterak nemůže se tak státi. Podkomoří nechal tedy obnovy úřadu a odejel s nepořízenou. Jihlavští pak vzali radu s hejtmanem zemským Žerotínem a 5. října poslali podkomořímu přípis, že nejsou proti rozkazu královu, ale že jsou jisti, že král podle svého slibu a přípovědi ponechá jednoho každého při privilejích, právech, svobodách a starobylých zvyklostech. Podle jejich horních privilejí zachovává se starobylý zvyk, že když rada bývá obnovována, že jedna nebo více vhodných osob místo

⁵³⁾ Tamže, Nunz. di Germ. 114 D, fol. 235; XXI. 19, fol. 189.

⁵⁴⁾ A. C. XXVII. 458.

⁵⁵⁾ Vatikánský archiv, Nunz. di Germ. 114 D, fol. 178.

zemřelých bývá od staré rady zvoleno, podkomořímu předloženo a od něho potvrzeno. Tak učinili také teď: jen jeden zemřel ze staré rady a proto zvolili druhého a předložili podkomořímu. Tím se omlouvali, ale s pohrůzkou přidali, kdyby byli k něčemu proti svým svobodám nuceni, že by se utekli ke králi, ale i ke stavům, s nimiž podepsali lantfryd. Podkomoří nemoha sám v té věci nic činiti, podal o tom zprávu králi, aby sám rozhodl.

Do Vídně donesli tu zprávu vyslaní jihlavští 8. listopadu, a tam jim po několika dnech odpověděno, protože pan Ladislav z Lobkovic, jako ředitel moravských záležitostí, byl na Moravě a král není dostatečně informován, že musí se s tím až do jeho návratu poodložiti, zatím že bude psáno kardinálu Dietrichštejnovi a Lobkovicovi o informaci a radu, a potom že dostane se jim králova rozhodnutí.

Po několika nedělích žádal král také zemského hejtmana Žerotína o dobré zdání, načež Žerotín radil, ježto zvláště za tehdejších nebezpečných válečných běhů králi na Jihlavě mnoho záleží, aby tenkrát je při jejich předstíraných privilejiích zanechal, a dal podkomořímu moc radu obnoviti, potom až nastanou pokojnější časy a zemský hejtman zví, jaké je královo poručení, a co proti němu městské privileje obsahují, že v tom dále poradí. Podkomoří nevěda však o tomto dobrém zdání psal v lednu 1611 Jihlavským, že ho před několika dny došel rozkaz králův, aby se nezpěchovali obnově rady, ale ježto se svými privileji zastírají, aby poslali ověřený opis jich do dvorské české kanceláře. Jihlavští poslali opis listu podkomořího svým vyslaným, kteří byli na sjezdě v Brně, aby se poradili se zemským hejtmanem.

Když potom král Matyáš na své cestě do Čech byl v Jihlavě, podali mu tam suplikaci, aby svolil, aby rada po starobylém způsobu a zvyku byla obnovena. Ačkoli nejvyšší komorník rakouský Meggau a Ladislav z Lobkovic tomu v radě odporovali, z důvodů, že by tím úřad podkomořský byl snížen, a podle toho příkladu, že by si jiná města moravská také sama radu obnovovati chtěla, a navrhovali, aby zatím do rozhodnutí králova město předložilo své privileje, přece hlavně přičiněním Žerotinovým usneseno, aby král tenkrát na přimluvu mnohých svolil k obnově rady, ale bez újmy úřadu podkomořského a královských regalíí; Jihlavští

pak aby nicméně své privileje do české dvorské komory předložili. Obnovili tedy 22. března 1611 starší konšelé sami radu. Podkomořímu neoznámili o tom nic. Po roce psali podkomořímu, aby buď sám přijel a radu obnovil, anebo jim k tomu moc udělil. Odpověděl, že by s pány rád mluvil, aby k němu dva vyslané vypravili. Poslali je 1. dubna a podkomoří dotazoval se jich, jak u nich s obnovou rady se dalo, a chtěl, aby mu předložili originál králova svolení. Po druhé tedy 24. dubna vypravili se s originálem k podkomořímu na Rokatnici, jenž jim po dlouhém rozvažování vypověděl, protože král ještě r. 1610 mu nařídil, aby v Jihlavě a v druhých městech s obnovou úřadu vyčkal až do další resoluce královské, aby měli strpení, až se král zase z říše vrátí; zároveň dal jim psaní na krále, v němž žádal o další naučení, jak si má v Jihlavě počínati. Brněnským dal zrovna takové vyřízení.

Jihlavská rada stěžovala si však proto u Žerotína žádajíc, aby se za ně u podkomořího přimluvil, aby radu obnovil, protože prý nehledají ničeho, než k čemu mají dobré právo. Kdyby se však podkomoří přece zpěchoval, prosili zemského hejtmana, aby po příkladě svých předků sám v Jihlavě radu obnovil, nebo plnou moc k tomu dal. Opsali doklady z r. 1406, 1408, 1409, 1420, 1427 z městské knihy, že tehdy zemský hejtman radu obnovoval a poslali je k zemskému soudu do Olomouce 23. června 1612.

Žerotín mluvil skutečně s podkomořím v Olomouci, aby nezdráhal dáti jim moc, aby si úřad obnovili, protože mají svobodnou volbu, a protože v městě podle jejich svobod a statut není žádného katolického měšťana. Příklady však Jihlavskými uváděné, že zemský hejtman obnovu před se bral, neshledal dostatečnými. Na tuto přimluvu Žerotínovu dal podkomoří plnou moc, aby si radu obnovili, ale žádal před obnovou seznam osob, které budou zvoleny, dokládaje, že nebude nic v tom měniti. Tak zase 14. července byla staršími konšely rada obnovena; rovněž tak se stalo v následujících letech. Katolíky dosaditi do rady se nepodařilo.⁵⁶⁾

⁵⁶⁾ Leupold, l. c. 278—281; 288, 292, 293; Kroměřížský archiv, Volná akta 1610—IV.

2. Opava. Farní důchody se zadržovaly. Stálé nepřátelství proti katolíkům; výtržnost v městě. Císař dal protestantům filiální kostel sv. Jiří. Knižata a stavové slezští proti kardinálovi. Děkanství obsazeno převorem P. Felixem z Vilna. Pán Opavy kníže Liechtenštejn přidal luteránům kostelík sv. Barbory.

Za tohoto období, kdy vzrostlá moc stavovská dobývala si nových práv i náboženské svobody, stávala se také Opava pro katolíky vždy bolestnější kapitolou. Po tolikém úsilí, po hotovém boji uveden byl sice Mikuláš Sarkander do farního kostela, ale tím nenastalo nikterak vítězství katolické víry v městě. Násilné zkrušení odbojných Opavských jen na chvíli je zkrotilo. Ale starý vzdor a odpor zůstal u obyvatelův, a trpce toho zakoušel děkan. Svým působením tam splnil naděje a očekávání kardinála Dietrichštejna tak, že již r. 1608 dostalo se mu od kardinála slíbeného kanovnictví olomouckého,⁵⁷⁾ ale trval dále v Opavě, kde měl život vpravdě trudný. Neměl příjmů a důchodů, a nad to v duchovní správě dály se mu jen protimyslnosti. Do farní školy, která mu byla odevzdána, neposílali Opavští svých dětí, ale zřídili si školy soukromé, postranní, a do nich chodili synové všech měšťanů, zvláště radních osob. Ke křtům, oddávkám a úvodům vyjížděli obyvatelé z města ven ke kazatelům protestantským. Děkan ovšem nemohl si nestěžovati. Hejtman knížectví opavského Štátný Mošovský podle své povinnosti ujal se ho a donutil radu městskou téměř mocně a násilně, že slíbila zatím do sv. Jiří, než by se spor o důchody úplně urovnal, děkanovi 1000 zl. Císař také na stížnost děkanovu poručil, aby městská rada vydala děkanovi do čtyř neděl všechny statky duchovní zúplna a v celosti, aby postranní školy zavřela a všem obyvatelům výjezdy ven z města k duchovním úkonům zastavila.

Ale Opavští vzavše radu odjinud, 12. listopadu 1608 omlouvali se, že statků farních a kostelních kromě jakýchsi rolí před navrácením svých privilegií nemohou vydati, že oltáře, špitály, kaple, veliké bratrstvo, klášter sv. Barbory jejich vlastní

⁵⁷⁾ Archiv českého místodržitelství, Schlesiens Verhandlungen vom Jahre 1608—1610, fasc. 151.

jsou, a že na to všecko privileje mají, že prý o takových školách, které by s jejich svolením byly zřízeny, nic nevědí, toliko že na poptávky se dověděli, že šlechtic jeden, jenž v městě jest usedlý, několik chlapců ku stejnému vyučování si přibral, z toho však že latinské škole a zvláště děkanovi v obstarávání hudby žádná újma nevychází. Opatření pak české a německé školy, kde se psaní a jízdy vyučuje, a kam osoby stavovské a cizí páni, rytíři a měšťané při svobodě náboženské děti své posílají, příslušelo prý městu vždycky, aniž se v to předešní faráři byli vkládali; město že odtud žakovstvo vychovávajíc, má toliko rozličné úlevy a důchody. Prosili císaře, aby jim české i německé školy dopustil, a dále žádali, by jich císař po vlastním svém i pánů komisařů slibu při jich náboženství popřál, zvláště když ponechávají se synagogy i židům, kteří největší tupitelé Syna Božího jsou.

Děkan Mikuláš Sarkander podává zprávu o tom kardinálovi, naříkal si do obvyklé neposlušnosti Opavských a žádal o přimluvu u císaře, osvědčuje, že nežádá sobě vpravdě žádného bohatství, aniž stojí o rozkoše, aniž vyhledává důstojnosti, nýbrž toliko sobě přeje nejpotřebnější výživy a pokoje, než by umřel. Kardinál na to přimlouval se 2. prosince 1608 za děkana: psal císaři, jak s velkou péčí a ne bez obtíží Mikuláše Sarkandra tam dosadil, a že by nebyl rád, aby se svými kaplany a kostelními a školními služebníky pro nedostatek vychování musil město s posměchem opustiti na největší škodu náboženství a na urážku císařovu. Prosil tedy, aby císař konečně poručil, aby Opavští vytáček zanechali a všecko zboží a důchody, náležející k farnímu i jiným kostelům a ke školám, děkanovi pod přísným trestem bez prodlení vydali.⁵⁹⁾ Sám pak Mikuláš Sarkander 9. prosince stěžoval si také císaři i nejvyššímu kancléři, že Opavští dosud důchodů farních a kostelních nepostoupili, vymlouvajíc se, že jejich privileje, beze kterých těch věcí vyhledati jim možno není, jsou jim pobrány. V listě svém pak ke kancléřovi dokládá, že z prosta usilují ho spolu i s pomocníky jeho, jichž bylo okolo patnácti, odtud co nejspíše vykliditi. Než byl odhodlán, že po vůli jejich nepůjde, ani tak snadně, přetrpěv již horších věcí, neustoupí, jestliže jen zase vychování od příštího sv. Jiří až do roka a potom dotud,

⁵⁹⁾ Tamže.

dokud by věci zádušní v cele k faře a kostelům navráceny nebyly, jemu a spolupomocníkům jeho od Opavských bude vydáváno.⁵⁹⁾

Potom bylo dodáno děkanovi poručení císařovo a omluva městské rady na ně. Odpovídal na to císaři 11. února 1609, nazývaje členy rady městské „lidmi beze všeho studu“ a vyličoval poměry v městě. Rada nedbá poručení císařových, ač sama obec žádala, aby trestala přestupníky těchto poručení, aby snad potom nevinní s vinnými nemusili trpěti. Když pak člen rady Tomáš Achzenicht ohlásil, když na něho purkmistrovský úřad přijde, že chce obec k dostiučinění toho všeho přidržeti, hned ho z rady Jiřík Kantof zakřikl. Když pak Achzenicht k tomu se znal, že dal zavřítí protestantské školy, hned měšťan a výběrci zemský Zikmund Točil v plné radě proti tomu se ozval a všichni se na Achzenichta obořili; purkmistr Václav Farkel pak hněvem rozpálený zvolal, dokud popů a zbylých ještě Gaisbergrových vojáků ven z Opavy nevypěrou, dotud že dobře v Opavě nebude. Děkan pak dovozoval, že z rolí, které jemu vydati míní, nebylo by jemu samotnému živu býti, nerci-li s takovým mnohým kněžstvem a žákovstvem. Oltářů, špitálů, kaplí, velikého bratrstva, kláštera sv. Barbory byli někdy Opavští kolátory, ale ne pány a držiteli, nebo to pro kněze a žákovstvo bylo nadáno. Žádal ještě, aby do farní školy, kde byli čeští i němečtí učitelé, všecka opavská i přespolní mládež chodila, a po stranách aby nebylo žádné školy, ani pod zástěrou soukromých vychovatelů žádné schůzky dítek a mládeže. Při zmínce o synagogách židovských dokládal, že židé lidí nesvozují, v poslušnosti k vrchnostem stojí, v křesťanské kostely se nevkládají, věci cizích sobě nepřivlastňují, bouřek a roztržitostí mezi lidmi nečiní, lidí vrchnosti poddaných a poslušných nesuzují a nemordují, čehož všeho se Opavští dopouštějí. Konečně prosil za ochranu, protože od sv. Jiří všecka jeho živnost přestane.

Skutečně byl tehdy děkan v největších úzkostech, jak bude se svými u kostela farního živ. Začátkem března dvakráte psal kardinálovi, dožaduje se od něho peněz, anebo aby farář v Ketři a Jaktari jistý plat jemu vydávali. Než kardinál nebyl pro to; odepsal, že již jinak se o něho postaral,

⁵⁹⁾ Procházka: Mikuláš Sarkander, Hlas 1865, číslo 16.

a že fara opavská není na jeho podací; kdyby ony faráře platem do Opavy zatížil, že by tam žádný nevydržel. Přimlouval se však za děkana u císaře i nejvyššího kancléře jak dopisy, tak svým vyslaným.⁶⁰⁾

Ke stížnosti děkanově zemský hejtman opavský Šťastný Mošovský, jenž byl stavům jak opavským, tak i moravským nemilý a dlel od podzimku 1608 většinou v Praze, kam odvezl i zemská registra,⁶¹⁾ doporučoval 10. března 1609, aby se obeslaly do Prahy osoby, které r. 1604 se byly zapsaly v Praze císaři o kostele farním a důchodech k němu náležejících i jiní někteří ze starého úřadu, a aby obeslán byl tam také děkan Mikuláš Sarkander.⁶²⁾ Stalo se tak; děkan odebral se ochotně do Prahy, ale Opavští otáleli. Vrátil se tedy do Opavy, ale když konečně Opavští se do Prahy vypravili, na vyzvání hejtmana Mošovského odešel tam zase. Listy jeho z Prahy převoru Felixu z Vilna a Vilému Brabanskému byly zachyceny a za zrádné od stavů opavských pokládány. Když se Mikuláš Sarkander vrátil, byl v Opavě obeslán před stavy a vzat na závazek, že se postaví v Olomouci před kardinála, čemuž v červnu 1609 dosti učinil.

Za svého výslechu vypovídal také o nesnesitelných poměrech v Opavě. Nekatoličtí stavové opavští prohlásili ve sněmovně, že nestrpí katolického purkmistra; při tom mluvil Hynek starší z Vrbna pobuřlivé řeči proti katolíkům. Pan Bitovský hrozil, že katolického písaře s okna vyhodí. Proti Mikuláši Sarkandrovi a jeho kaplanům hrozná vyhrůžky byly pronášeny, že jim z těla řemínky dřítí budou a vnitřnosti jim vytrhnou.⁶³⁾ Všecko svědčí o nenávisti ke katolickému náboženství, která se nehrozila násilí. Sotva že děkan město opustil, v noci někteří svévolní z obce provazy od zvonů při klášteře sv. Václava zutínali a je, vzavše si tam žebřík od zvonů, na Horním náměstí k šibenici uvázali, potom s oštěpy a zbraněmi na faru vběhli a okna potloukli. Odtud brali se na školu a tam okna zvytrhovali a s sebou odnesli a pobrali, a pak v klášteře u sv. Ducha také svou vůli provodili.

⁶⁰⁾ Trampler, I. c. 10.

⁶¹⁾ Kubiček: České listiny v městské knize opavské. Slovník Hist. Kroužku 1917, 108.

⁶²⁾ Procházka, I. c. Hlas 1865 čís. 17.

⁶³⁾ Chlumecky, I. c. 654.

Výtržnost tato působila trápným dojmem v Olomouci, kam se byli jako vyslaní stavův opavských v záležitosti Sarkandrově odebrali Hynek mladší Bruntálský z Vrbna, Bartoloměj Ludvík Rejzvic z Kadeřína a Václav Bítovský z Bítova. Kardinál stěžoval si hned u vyslaných a prohlásil, že svých duchovních dokonce opustiti nechce. A vyslaní hned na to 23. června dopsali jak hejtmanu Mošovi, tak i purkmistru a radě opavské, aby přestupníci a svévolníci ti, jakož i hlásní, kteří té noci na stráž postaveni byli, byli uvězněni nebo zaručeni, a aby duchovním podle poručení císařova peněžitý deputát vydán byl, aby se tak velikého nebezpečství, těžkostí a záhuby uvarovati mohli.⁶⁴⁾

Duchovních opavských kardinál opravdu neopustil. Staral se, aby také při případě tak nemilém a plném velikých obav, jak byl Sarkandrův, duchovní správa v Opavě byla dále bez úhony udržena. Dopsal hned 18. června 1609 kaplanovi opavskému Václavu Pergerovi, aby pokojně a bedlivě své povinnosti konal a jediné o zdárnou duchovní správu péči měl; než mu vhodného kněze na pomoc pošle, měl mu pomáhati Jan Sarkander, farář z Jaktáře. Dostav pak kardinál od Pergera žádanou zprávu o bídě opavských kněží a služebníků církevních, poslal mu 20. června 30 zl. na výživu, ale napomínal ho, aby ani sám bez jeho zvláštního souhlasu neodcházel, ani druhým, bez nichž kostel se nemůže obejít, nedopouštěl odejít, že brzy bohdá jejich bídě odpomůže. A potom již 30. června ukládal převorům u sv. Václava a u sv. Ducha, aby vypomáhali u kostela farního, aby duchovní správa i bohoslužba řádně a slušně se konala, a sám zatím zaručoval příspěvek na výživu. Kaplana Pergera opětně povzbuzoval, aby se nebál žádných pohrůzek a církevní služby dále bedlivě konal; měl-li by s jinými kostelními služebníky v něčem nedostatek, nebo potřeboval-li by pomoci českého kaplana, měl oznámiti; o výživu se kardinál postará. Po odchodu faráře jaktářského Jana Sarkandra bude mu nápomocen nový tamní farář Mikuláš Cassoviades. Dne 30. července poukazoval kardinál Pergerovi skutečně ze svých důchodů z poddaných jaktářských 50. zl. hned, a 50 zl. o sv. Václavě.⁶⁵⁾

⁶⁴⁾ Kroměřížský archiv, Parochialia. Opava.

⁶⁵⁾ Trampler, I. c. 11—15.

Kardinál však chtěl také mítí faru opavskou řádně obsazenou a prosil o to císaře, ale císař dovolává se toho, že sám jako vévoda opavský je soudcem přirozeným Sarkandrovým, projevil jen naději, že kardinál bude Sarkandra chránit a jej hned vrátí stádcí jeho, které si ho za faráře žádá; prosili totiž někteří opavští měšťané, aby Sarkander byl osvobozen.⁶⁶⁾

Odřekl tedy kardinál udělití děkanství v Opavě faráři bzeneckému Jiřímu Schönovi, jenž se o ně 26. července 1609 ucházel, a odkázal ho do času sv. Martina, kdy se měl konati výslech Mikuláše Sarkandra.⁶⁷⁾ Děkanství však ani potom obsazeno nebylo; jen k dosavadnímu kaplanu Václavu Pergerovi přidán byl český kaplan František Malý (Parvus). Poměry církevní zůstaly v Opavě neurovnány; císař fary neobsazoval.

Kdežto všecek rozvoj náboženství katolického v Opavě byl zastaven, pokročilo tam augšpurské vyznání ku předu. Po smlouvě libenské zůstalo knížectví opavské pod poslušenstvím císařovým, a Opavští využítkovali pro sebe císařova majestátu slezského, a jako by patřili do Slezska, chtěli býti účastní náboženských výhod podle téhož majestátu. Domohli se skutečně právního uznání: císař 6. listopadu 1609 svolil, aby protestanté v Opavě ujali se filiálního kostela u sv. Jiří na Dolním náměstí a škol. Dne 16. prosince oznamovali to opavští kaplanové kardinálovi, jenž o tom neměl tušení. Překvapený kardinál nemoha přímo proti císaři se postavit, dovolával se v listě k císaři 19. prosince toho, že odcizením tohoto filiálního kostela bez jeho slyšení a vědomí stala se újma jeho církevní jurisdikci, a prosil, aby proti právu nebral se mu ten kostel. Zároveň opětoval prosbu, aby katolickým kněžím a učitelům opavským, kteří v největší bídě zůstávají, vydávány byly důchody jejich, jakož císař byl městské radě poručil; uvedením predikantů zmenší se štolový důchod chudých kaplanů, a jestliže císař jim nepřispěje, náboženství katolické do nejvyšší zkázy upadne. Konečně ještě prosil, aby císař se rozhodl, aby nový děkan tam dosazen byl na místě Mikuláše Sarkandra, jenž tam, ať již jeho pře jakkoli dopadne, nikterak vhodný není. Na

⁶⁶⁾ Chlumecky, I. c. 656.

⁶⁷⁾ Trampler, I. c. 20. Píše se i Schene, Schoneus.

pomoc žádal kardinál také pražského nuncia, aby v témž smyslu u císaře působil.⁶⁸⁾

Uvedením predikanta luteránského k sv. Jiří staly se pro kaplany opavské poměry ještě trudnější. Stěžovali si kardinálovi, že jim Opavští žádných farních a kněžských důchodů, užiteků, polí ani desátků z vesnic zúplna nedávají a neodvádějí, že fundace a nadání oltářní usilují k sv. Jiří obrátiti a tam také že přenášejí křty, oddavky a pohřby, jež od hlavní fary se odnímají, že jim ani škole plat roční nevychází a ani pro školu dříví se nedává, že se jim dějí překážky i posměchy v službách božích, ježto se jim brána zavírá, když za městem slouží.⁶⁹⁾ Kardinál se jich zastával, jak moha, u místodržícího úřadu hejtmanského opavského, Šalomona Moše, psal i nejvyššímu kancléři českému a současně 18. ledna 1610 císaři, že se kaplanům žádného platu povinného od měšťanů na mále ani na mnoze nedává, že škola také jest opuštěna, ano i všechny případnosti skrze dosazení jim tam predikanta luteránského odňaty jsou, a že se obávati jest, že tam katolická víra dokonce potlačena a vykořeněna bude. Kardinál sám že posavad činil, co jen činiti mohl, takže kaplani ze samé jeho almužny své vyživení měli. Prosil tedy ještě císaře, aby nařídil, aby Opavští všechny důchody kaplanům k užívání propustili, a aby místodržící úřadu hejtmanského v knížectví opavském měšťany přidržel, aby vyměření komisařů císařských dosti se učinilo, a nabízel se, kdyby jen vůli císařovu věděl, že by tam faráře bzeneckého Jiříka Schöna za děkana dosadil.⁷⁰⁾

Místodržící úřadu hejtmanského Šalomon Moš zakročil proti protestantům opavským, jak ho kardinál požádal, ale Opavští, kteří se od Moravy vždy více vzdalovali a pod Slezsko se poddávali, udělali z toho, jako by oddavky, úvody, křty a pohřby konati se měly jen v katolických kostelech a od katolických kněží, a stěžovali si na to velice u knížat a stavů slezských, a tito ze sněmu vratislavského poslali 10. března 1610 kardinálovi důtklivý přípis; dovozovali, že majestát také na Opavské se vztahuje tak, jako na jiná dědičná knížectví, a že když kardinál místodržícímu úřadu hejtmanského poručil, aby přidržel měšťany, aby úkony církevní jen u katolických

⁶⁸⁾ Tamže, 23, 24.

⁶⁹⁾ Kroměřížský archiv; kopíár z r. 1610, fol. 22.

⁷⁰⁾ Tamže, fol. 13.

kněží vyhledávali, jako by je zrovna nutil do katolických kostelů a k náboženství, což však je proti majestátu, a z čehož nemůže nevzniknouti rušení obecného pokoje. Knížata a stavové žádali tedy kardinála, aby ponechal Opavské podle majestátu při vykonávání jejich augšpurského náboženství, při jejich kostelech a obřadech pokojně a bez překážky, a aby příčiny nedával ke stížnostem a potlačování svědomí, ježto kdo by proti majestátu jednal, má býti za rušitele obecného pokoje pokládán a má býti na něho sáhnuto. Aby tedy kardinál, jako přední císařský rada, zachovával císařská povolení, Opavských s dalšími takovými stížnostmi ušetřil, a příčiny nedával knížatům a stavům vážně ujímati se podle majestátu Opavských, kteří jsou spoluúdem jejich.

Kardinál na tento přípis obstaral si od Šalomona Moše opisy svých psaní jemu zaslanych, jakož i to, co Moš na požádání kardinálovo Opavským uložil, a odpovídal 6. dubna knížatům a stavům, že Opavští bezdůvodně a více ze zvilosti než podle pravdy kardinála nařkli. Pravda je, že kardinál na mnoha poručení císařská, aby Opavští vydávali důchody farní a školní, dopsal Mošovi, aby podle toho přidržel Opavské k vydávání chudým kaplanům a kostelním a školním služebníkům zadrželých důchodů, a že psal také císaři, když zvěděl o odstoupení filiálního kostela sv. Jiří. Ale tím nejednal nikterak proti majestátu a tím méně zavdával příčinu k rušení veřejného pokoje a svědomí, ježto nakloněn jest k lásce, jednotě, pokoji a sousedskému dorozumění, pokud jeho povolání, úřad a svědomí to s sebou přinášejí. Důvěruje tedy, že nebudou takovému udávání Opavských místa dávati, nýbrž spíše jejich stížnosti a udání kardinálovi zasílati. A kdyby i něco, co se týká svědomí, náboženství a biskupského úřadu, učinil, že naděje se, že knížata a stavové nebudou jemu jako diecésnímu biskupovi do jeho jurisdikce a diecése sahati a jemu předpisovati nějaký řád, cíl a míru, ježto nic násilně nepodniká, nýbrž jen své stížnosti nejvyšší vrchnosti předkládá.⁷¹⁾

A brzy potom kardinál 18. dubna 1610 zpravoval o té štvavé, nepravdivé žalobě Opavských císaře, žádaje za jeho ochranu, jakož i aby pomohl chudým a opuštěným duchovním a kostelním a školním služebníkům k jejich výživě.

⁷¹⁾ Kroměřížský archiv, Parochialia, Opava.

Starosti kardinálový o Opavu nepřestávaly. Za dlouhého neobsazení děkanství nedálo se ani mezi kaplany všecko dobře, pročež kardinál poroučel 9. května děkanu ostravskému, aby tam řádně visitoval. Potom byl kaplan Václav Perger jmenován místoděkanem, a kaplan František Malý dostal v dubnu 1611 faru v Jaktarí, ale tak, dokud tam fary nepostaví, aby až do sv. Michala přebýval v Opavě a v duchovní správě vypomáhal. Do Opavy ustanoven místo něho nový kaplan. Když se však s místoděkanem dobře nesnášeli, napomínal je kardinál k pokoji a vzájemné lásce, při čemž měli mít k místoděkanovi uctivost a poslušnost a měli se řídit ve svých potřebách radou a pomocí převora P. Felixa z Vilna. Místoděkan však brzy chtěl odejít z města, v němž byl život tak obtížný a neklidný, a hlásil se do Mohelnice, ale kardinál nedopustil toho, aby za smutného času a stavu toho dala se změna v duchovních správcích opavských.⁷²⁾

Nade všecko vidělo se kardinálovi potřebným, aby děkanství obsazeno bylo. Ale na všechna jeho častá psaní k císaři i k nejvyššímu kancléři českému nedostalo se mu ani odpovědi. Když ujal se r. 1611 vlády také v Čechách král Matyáš, zase obnovoval kardinál žádost, aby král děkana buď volil a jmenoval, anebo to kardinálovi v moc dal, a také Opavským poručil, aby důchody k těmž děkanství od starodávna náležející v celosti a zúplna vykážali a odvozovali, aby to děkanství již na díle padlé zase vyzdviženo, a pokud nejmožněji bude, k předešlému dobrému způsobu navraceno bylo.⁷³⁾ Psal tak, když místoděkan si stěžoval, 27. června 1611 nejv. kancléři Zdeňkovi z Lobkovic a neustával na to naléhati. Přesvědčil se totiž ze zprávy převora Felixa, že nestačí ani výnos z polí, ani plat obilní z fary jaktaršské nedávno kardinálem poukázaný k farnímu kostelu do Opavy, aby duchovní a služebníci kostelní a školní z toho mohli býti živi, a proto psal koncem června nunciu vídeňskému, a v září 1611, když nuncius jel s králem do Slezska, vypravil k němu se svým listem místoděkana Pergera, a doporučoval mu ho vřele. Vždyť potřeboval pomoci: Opavští skoro všichni utíkali se ke svým predikantům k sv. Jirí, a stále odpírali důchody katolickému duchovenstvu, které nemělo ani štolý; kardinál živil je svou almužnou, dal

⁷²⁾ Trampler, I. c. 30, 33, 34.

⁷³⁾ Kroměřížský archiv, Parochialia, Opava.

mu důchod z Jaktaře a uložil platy na ně také farářům v diecési,⁷⁴⁾ ale to všecko nedostačovalo. Prosil tedy také krále Matyáše o pomoc. A všecko toto úsilí bylo nadarmo, takže byla obava, že duchovní katoličtí musejí odejít, a že zahyne náboženství katolické, sotva tam uvedené. Sám kardinál sliboval koncem listopadu 1611 osobně o tom všem jednati ve Vídni u krále Matyáše. Přece však záležitost ta stále trvala na průtazích, a k bídě přistoupily vzájemné žaloby duchovních. Tak smutné bylo postavení v Opavě, že žádný kněz nechtěl správy děkanství a fary na se vzít: očekávalo děkana spíše mučeníctví, než důstojnost.⁷⁵⁾ Když místoděkan Václav Perger stal se farářem v Libavě a na krátko místoděkanem byl Martin Chrba, konečně král Matyáš jmenoval převora dominikánského u sv. Václava P. Felixa z Vilna děkanem opavským, a kardinál poroučel 23. dubna 1612 děkanu ostravskému a faráři hlučinskému, aby jej na děkanství u P. Marie uvedli; zároveň zůstal převorem. Ale také jemu zadržovali „zuřiví a svévolní“ Opavští důchody děkanské pořád; marně je nový děkan napomínal a proto pak k císaři Matyášovi se utíkal. Zase se ho v září 1612 zastal kardinál, a prosil císaře, aby opatřil, aby všechny zadržené důchody církevní hned od vyměření vyšlého z české kanceláře nahradili, a originály nadací oltářních u P. Marie v Opavě a v jiných kostelech filiálních, které prý jsou s ostatními privileji opavskými v české kanceláři, aby byly děkanovi vydány. Nic však z toho se nestalo; také tehdejší sporné státoprávní postavení Opavska bylo měšťanům vítanou příležitostí, aby děkanovi nic nedávali. Když r. 1613 česká kancelář nařídila komisi v tom sporu děkana s městem, páni radní před ní státi nechtěli.⁷⁶⁾

Tehdy byli Opavští již na milost přijati. Král Matyáš 19. prosince 1611 vrátil jim privileje, obdarování, milosti, práva a svobody a zároveň je schválil a obnovil, ale poroučel při tom, aby měšťané opavští neporušené drželi výminky v privilejích obsažené a k panovníkovi věrně, poddaně a poslušně se zachovali.⁷⁷⁾ Také zbraně byly jim vydány, jen velká střelba

⁷⁴⁾ Tamže, kopiář 39, fol. 44.

⁷⁵⁾ Tamže, kopiář 39, fol. 23.

⁷⁶⁾ Tamže, kop. 39, fol. 4; Parochialia, Opava; Trampler, I. c. 37–41; Zukal: Konfiskace slezské, 20.

⁷⁷⁾ Kubíček: České listiny, I. c. S. H. Kr. 1918, 32.

byla ještě zanechána tam, kde byla; cechům také vracovány byly jejich privileje.

Náboženství katolickému zůstávali Opavští stále odporní. Ano snahy jejich nesly se již za tím cílem, aby zmocnili se farního kostela a zbyli se děkana. Děkan oznamoval to 21. dubna 1614 kardinálovi, jenž sliboval u císaře zastati se ho proti svévolným lidem.⁷⁸⁾ Tehdy dostala Opava nového pána v knížeti Karlu z Liechtenštejna. Byl to katolický pán, ale aby si Opavské naklonil, neváhal v otázce náboženské 28. dubna 1614 podepsati revers, že město Opavu při svobodě náboženské a všech privilejiích zůstavi. Když mu měšťané 21. května holdovali, potvrdil jim všecká stará práva a privileje, také svobodné vyznání víry podle majestátu r. 1709 Slezanům uděleného a ke chrámu sv. Jiří přidal jim kostelík sv. Barbory v předměstí ratiborském.⁷⁹⁾ Tak nová vláda nad Opavou neodpomohla v ničem starým stížnostem děkanovým, naopak je přimnožila. Začátkem r. 1615 předkládal je zase kardinálovi, jenž ho 12. března ujišťoval, že vážně napomene knížete Liechtenštejna, aby skutečně ukázal, že je katolíkem, a odkazoval děkana obracet se na něho v podobných potřebách. Ale aby kardinál, jak žádal děkan, na pět let připojil faru jaktařskou děkanství, k tomu nesvolil, ježto děkanství je na podacím císařově, jemuž náleží práv téhož kostela hájiti, příjmy navrátiti a o něho se postarati; svoloval jen, bude-li tato fara od sv. Jiří prázdná, na rok ji děkanovi udělit, ale tak, aby nezanedbával budov farních a kostelních, a aby zvláštním kaplanem se vyhovělo tamním farníkům v bohoslužbě a v přisluhování svátostmi.⁸⁰⁾

Knížeti Liechtenštejnovi kardinál skutečně vážně dopsal. Kníže odpovídaje 23. dubna kardinálovi zakazoval se sice, že ujme se katolíků všelikou prací, přízní a pomocí, ale pak obrátil se proti původci napomenutí kardinálova, děkanovi, a psal o něm, že strohé, pohružčivé a přísné jednání děkanovo lidi roztrpčuje. Proto znova napomínal král děkana k trpělivosti a laskavosti; bude-li se mu křivda od někoho činiti, aby oznámil knížeti, který ho ve spravedlivé věci obrání.⁸¹⁾

⁷⁸⁾ Kroměřížský archiv, kop. 39, fol. 114.

⁷⁹⁾ Zukal, I. c. 22, 24.

⁸⁰⁾ Kroměřížský archiv, kopiář 39, fol. 147.

⁸¹⁾ Tamže, fol. 168.

Zůstalo však v Opavě i potom všecko při starém: převor Felix z Vilna byl sice děkanem, ale nekatolíci opavští, kteří měli svou duchovní správu zajištěnu a neobávali se již žádného násilného zakročení, byli mu stále odporní a důchodů mu nedávali.

3. Olomouc. Protestanté hlásí se o svobodu náboženskou i politickou. Rozepře mezi radou a protestanty. Protestantské bohoslužby a pohřby. Obnova rady r. 1610. Protestanté zřídili si v městě dům pro svou bohoslužbu. Spolek evangeliků; jejich direktori. Protestanté ve Vidni uvězněni; dům bohoslužebný zavřen. Evangelici za sněmu 1614. Nepřátelství evangeliků trvá.

Na Moravě nejúpornější zápas o náboženství začal a trval v Olomouci. Srazila se tam katolická rada a protestantské měšťanstvo, a ukázala se na obou stranách prudkost a neústupnost, která dovedla se sice na chvíli zarazit, ale která čekala jen na příležitost, aby se zase zvedla k novému boji.

Jakmile stal se r. 1598 arcikníže Matyáš panovníkem Moravy a Karel z Žerotína hejtmánem zemským, hlavně protestanté olomoučtí hlásili se o svobodu náboženskou i politickou. Chtěli, aby jim dopuštěno bylo míti v městě nebo na předměstí svého kazatele a své školy, a kromě toho, ježto nebyli v radě zastoupeni, dožadovali se, aby rada městská obnovována byla bez ohledu na náboženské vyznání. Vůdcem protestantů byl bohatý kupec Karel Hirsch.

Jak již zmíněno, nedosáhli evangelici tehdy všeho; zůstáno na sněmě červencovém na tom, že všecko je dovoleno kromě evangelického kázání v městech, a později o sněmu bartolomějském arciknížetem Matyášem povoleno jen, že nekatolíci mohli býti dosazováni do úřadů městských a udělena jim občanská svoboda, ale náboženská svoboda zůstávala na vůli panovníkově. Přece však před městskou radou v Olomouci jevil se vliv nových poměrů. Ještě 5. července 1607 poroučela rada Vítu Oesterreichrovi, jenž měl nabýti městského práva, aby před tím po katolicky se zpovídal a přijímal, ale již 8. prosince 1608 Kašpar Katscher, když před udělením městského práva měl přísahati, neopakoval úplně

přísahy, nýbrž změnil si slova: „všech svatých“ za „svaté slovo“, a třikráte tak pravil; když mu domlouvali, prosil, aby ho k tomu nedoháněli, protože na zemském sněmu nařízeno bylo, aby jednomu každému svobodno bylo slova ta říkati, nebo nikoli.⁸²⁾

Zástupci protestantů vystupovali vždy více do popředí. Když měl v červnu 1609 dojetí král Matyáš do Olomouce, odebral se k Žerotínovi Karel Hirsch, Martin Kramer, Adrian Řehoř, Toman Scharf, Jiří Schubrt a Jan Vick, bezpochyby proto, jak poznamenala městská rada, aby jejich mnohonásobné naděje nasyceny byly. Snadno pochopiti, čeho se dožadovali: vedle svobody náboženské zastoupení v městské radě. Ale nestalo se ještě podle jejich přání: r. 1609 obnovil podkomoří Karel Haugvic z Biskupic radu a dosadil tam zase samé katolíky. Nespokojení protestantští měšťané obrátili se ke stavům moravským stěžující si do toho. Stavové ze soudu brněnského 28. září 1609 ujali se jich a vypravili své vyslané do Vídně ke králi, aby prosili, aby též naplnil, v čem se stavům zamluvil, že při dosazování a obnovování v městech žádného rozdílu v náboženství činiti nebude; podkomořímu aby nařídil, aby se neprodleně jak v Olomouci tak v Brně i jinde tak zachovávalo. Stavové ve své instrukci vyslaným do Vídně zrovna poukazovali na majestát povolený v Čechách a ve Slezsku se zřetelnou náarázkou, že přirovnávají-li se koncese císařovy ke slibům královým, Matyáš jen skrovně přislíbil, a dokládali, že by tím mnohým srdce snadně uražena býti mohla, z čehož by povstalo nebezpečí pro krále a záhuba pro vlast. Výslovně pak ještě uváděli, že ani kardinál, ani hejtman a nejvyšší komorník a vůbec žádný ze soudců zemských a rad královských neměl nejmenší vědomosti o tom, jak podkomoří miní obnoviti radu olomouckou.⁸³⁾

Král slíbil vyhověti, a stavové mu za to děkovali, prosíce ještě, aby se záležitost olomoucká upravila hned. Ale skutkem zůstala přece katolická rada v Olomouci v úřadě; autorita podkomořího vlivem nuncia vídeňského se uhájila. Než na dlouho nebylo to možno. Sám nuncius vídeňský dosvědčoval, že zvláště v Olomouci je velmi málo katolíků schopných do úřadu, a nekatolíci že mají převahu nad katolíky, ne-li počtem,

⁸²⁾ Olomoucký městský archiv, Acta quotidiana 1597—1611, fol. 99, 106.

⁸³⁾ Kameníček, I. c. III. 746—748.

čilostí a bohatstvím.⁸¹⁾ Nejvyšší komorník Ladislav z Lobkovic také usuzoval, že musí se v něčem protestantům povolit, aby po majestátě českém a slezském nežádali také takové náboženské svobody,⁸²⁾ a rovněž kardinál Dietrichštejn, jenž tonul v obavách, aby se nad celým duchovenstvem a náboženstvím katolickým nevymstila záležitost Mikuláše Sarkandra, mínil, že se nemůže zabránit žádosti protestantů bez ještě většího nebezpečí.⁸³⁾

Z toho, že kardinál zase v instrukci dané vyslaným do Vídně na prvním místě mezi stavy byl jmenován, ukula se znovu zbraň proti němu. Agent arciknížete Karla, biskupa vratislavského, při dvoře císařském Fabio Ponzzone denuncoval 21. prosince 1609 kardinála do Říma a napsal prý z horlivosti náboženské, co zvěděl od osob učených, katolických; že kardinál spojil se s nekatolickými stavy moravskými a s nimi podepsal a zpečetil memoriál podaný králi Matyášovi, aby král nařídil, aby v radě olomoucké, která je zúplna katolická, budoucně byla polovice katolíků a polovice nekatolíků, — a to, ačkoli má město privilej, že žádný nekatolík nesmí a nemůže býti připuštěn do úřadu. Dodával pak ještě, chce-li papež zvědět ještě jiné nepřístojnosti kardinálovy, ať se napíše katolíkům, Berkovi, bývalému hejtmanovi moravskému, a p. Kavkovi Říčanskému. kteří odhalí neuvěřitelné věci a dosvědčí to svědectvím mnohých měst.⁸⁴⁾ Toto dovolávání se svědectví Berkova a Kavkova zase potvrzuje, že skutečně nebylo sjednocenosti a svornosti mezi katolíky, a že těmto pánům byl sám biskup málo katolickým.

V Olomouci samém, když protestanté nedostali se do úřadu, nastaly třenice. Měšťané evangeličti, jak se nazývají, sestavili své stížnosti a podali je králi; žalovali, jako by byli od rady městské ve svém svědomí velice obtíženi, že nemají žádného jistého pokoje a jednoty v politických věcech a uváděli ještě jiné stížnosti, žádající pro sebe svobodu náboženskou a politickou. Scházivali se pak často dohromady, ač to bylo proti svobodám městským i proti poručení králov-

⁸¹⁾ Vatikánský archiv, Borghese II. 166, fol. 228.

⁸²⁾ Tamže, Germ. 114 A, lett. 113, 143.

⁸³⁾ Tamže, lett. 109.

⁸⁴⁾ Tamže, Borghese IV. fol. 302. Papež poručil kopii tohoto přpisu poslati nunciům do Prahy a do Vídně, aby se informovali o pravdě udání, ale s velkou tajností a rezervou, a potom aby podali zprávu.

lovskému.⁸⁸⁾ Král Matyáš na tu stížnost nařídil komisi mezi radou a spoluměšťany jich evangelickými, která měla býti konána po brněnském soudě svatopostním 1610.⁸⁹⁾ Evangelici olomoučtí žádali teď městskou radu, aby jim dovoleno bylo, aby se společně mohli v některé příhodné místo sjíti a uraditi o své věci a potřeby, s kterými se před komisaře měli postaviti. Rada však trvající na zákazu králově zbraňovala jim toho. Utekli se tedy k zemskému hejtmanovi Žerotínovi, jenž byl zcela na jejich straně a 22. února 1610 radě napsal, poněvadž to sám rozum ukazuje, mají-li při věsti, že musejí se svými věcmi a průvody na něčem jistém společně v jistém místě se snést, že tedy radě poručí, aby jim toho nezbraňovala.⁹⁰⁾ Než rada potom i tomu bránila, nač zase si evangelici stěžovali. Žerotín opět 2. března poroučel, aby svým měšťanům takového shromáždění pro tu příčinu přáli, jinak že bude věděti nad důstojenstvím královým a nad úřadem svým jak ruku držeti.⁹¹⁾ Městská rada na to 5. března povolala před sebe úřady všech cechů a předložila jim, že při komisi králem nařízené jest ochotna i povinna hájiti své cti, dobrého jména a pověsti. Ale že konají se tajné schůzky, které jsou králem pod velikým trestem zakázány. Ježto pak úřady cechovní podle své přísahy mají rady poslouchati, ji pomáhati, brániti a odporovati tomu, kdo by radě odpiral, a zvědi-li něco, co by bylo proti radě, mají to oznámiti, a mají podle ní hrdlem a statkem býti, že rada se naděje, že nebudou proti záповědi královské jednati a že se nebudou na zapověděných shromážděních scházeti. Ozval se na to předložení ze soukenického cechu Václav Heilig jménem svého cechu, že mu o takových tajných shromážděních nic známo není; ostatní všickni mlčeli.⁹²⁾

Toto opatření městské rady nezaleklo evangeliků. Chtěli si vynutiti dovolení ke schůzkám. Dne 11. března dostavili se před radu Jiří Schubert, Křištof Prukner, Pavel Čech, Abraham Macák, Adrian Řehoř, Ondřej Schuman, Valentin Handl, Ambrož Schwebischer, Jan Prielup, Jan Vick, Pavel Parsch, Tobiáš Heuer, Ondřej Grolmus, Marek Schweidleik,

⁸⁸⁾ Olomoucký městský archiv, Aktenarchiv, svaz. 16.

⁸⁹⁾ Tamže, č. 1361.

⁹⁰⁾ Tamže, č. 1362.

⁹¹⁾ Tamže, č. 1363.

⁹²⁾ Tamže, Acta quotidia 1597—1611.

Bartoloměj Ebert a donesli psaní Žerotínovo. Rada je přidala a dala přečísti a odpověděla jim, že jim ani nekáže, ani nezakazuje schůzek, ale beze škody městských privilegií. Vzhledem však k tomu, že u tak velkém počtu před radu předstoupili, byl jim přečten výrok krále Vladislava a poručeno jim odejítí.⁹³⁾

Evangelíci měli oporu ve vojácích, kteří byli v Olomouci již od března a počínali si vždy směleji, vždyť pravilo se, že byli tam dáni Žerotínem jako na pomstu, že se nedostali evangelíci do rady;⁹⁴⁾ na jistého alumna a některé studující, kteří přišli do jejich schůzek, vztáhli ruce. Kardinál, který byl již jednal o nepřístojnostech vojáků s Žerotínem i velitelem jejich Fridrichem sv. pánem z Tiefenbachu a stěžoval si na příkoří od vojáků také v Římě,⁹⁵⁾ žádal o bližší zprávy o tom výstupku olomouckou kapitolu, aby si mohl 20. dubna na sjezdě zemském hejtmanu stěžovati a králi to oznámiti.⁹⁶⁾ Tiefenbacha za velitele v Olomouci navrhl prý kardinál,⁹⁷⁾ ale pak toho litoval; Tiefenbach byl protestantem a měl svého predikanta a dovoloval k jeho kázáním přístup olomouckým protestantům.

Brzy vystupovali evangelíci bez bázně na veřejnost. Začátek učinili v městě páni Viktor a Fridrich z Žerotína. Zemřela jejich sestra a na její pohřeb zavolali si predikanty a zpívaly se o něm písně německé a české.

Pro tento pohřeb a pro bohoslužby evangelické v domě Tiefenbachově, které účasti měšťanů stávaly se veřejnými, ač podle práva dovoleny byly jen soukromé bohoslužby za sněmu, psal kardinál 21. března 1610 Žerotínovi, stěžuje si, že jedná se tím proti jeho jurisdikci. Žerotín odpisoval 7. dubna, že nevidí v tom provinění, a že zvedá-li se pro maličkost taková nesnáz, co by se stalo, kdyby činili to, k čemu mají právo? Bylo by si přáti, aby ti, kteří závidějí nekatolíkům onu nepatrnou svobodu, jejich umírněností pohnuti byvše jinak smýšleli, protože si nic nového nevyžádali, než jen to si zachovati snažili, co předkové měli a vykonávali a potomkům zanechali. Co se onoho pohřbu týče, není to nic neslýchaného, neboť pánům a rytířům všecko, co k náboženství přináleží, bylo vždy svo-

⁹³⁾ Tamže, Aktenarchiv, svaz. 16.

⁹⁴⁾ Vatikánský archiv, Nunz. di Germ. 114 D, fol. 156.

⁹⁵⁾ Tamže, fol. 170, 178. Kardinálu dostalo se pochvaly od apoštolské stolice.

⁹⁶⁾ Kroměřížský archiv, Volná akta 1610-I.

⁹⁷⁾ Vatikánský archiv, Germ. 114 D, fol. 217.

bodno a vždycky tak se konalo. Dokládal to při pohrbech příklady z poslední doby u manželky Tasa z Lomnice a Jana Šembery z Boskovic. Nezačali tedy páni z Žerotína žádné novoty, než novotou by bylo, kdyby se jim v tom zbraňovalo — a takových věcí již kolik od patnácti let do náboženství jejich se vplížilo, o nichž se předkům jejich ani nezdálo, ale sami z lásky k pokoji, pokud mohli, toho zanechali. Ani co se týče kázání v domě Fridricha z Tiefenbachu, neshledával Žerotín žádného provinění, neboť to nikdy nebylo zakázáno, ani není na žádnou škodu země, že měšťanům olomouckým nechává se všechna svoboda, aby slyšeli kázání, neboť to stavům, k nimž i stav městský náleží, od krále jest dovoleno a schváleno. Žádal tedy kardinála, aby se proto k uvarování většího rozhořčení nerozčiloval, neboť nekatolíci na Moravě mezi ostatními sousedními zeměmi vždycky nejméně si osobovali co do veřejného vyznávání svého náboženství. Na konec pak sliboval Žerotín vyšetřiti stížnost kardinálovu, že by si jmenovaní páni z Žerotína neb jejich manželka nehodně počínali proti děkanu a oficiálu Wackerovi, a ujišťoval nestranným konáním spravedlnosti.⁹⁸⁾ Tak srážela se mezi Žerotínem a kardinálem dvě úplně různá stanoviska, u nichž nebyla možná dohoda a zahrocovala se i potom k dalším srážkám.

Také v městě mezi radou a evangelickými měšťany trvaly rozbroje dále. Evangelíci vymlouvajíce se, že jim svobodného rozmluvení nebylo přáno, takže ještě všech svých potřeb nemají, žádali Karla z Žerotína o odklad té komise. Vyhověl jim až do příštích svátků velikonočních.⁹⁹⁾ Dne 30. dubna přišli zase před radu jménem evangelických měšťanů Pavel Čech, Karel Hirsch, Ondřej Neuman, Hanuš Kress, Bartoloměj Ebert a Martin Ruef a žádali o odpověď na své žádosti, aby mohli vyslyšati jisté svědky a aby jim byly vydány privileje, podle Žerotínova patentu z 22. února; řečeno jim, aby malíčko měli strpení, že co nejspíše dostane se jim odpovědi.¹⁰⁰⁾ Dána jim 6. května, že každý ví, že si bez rozkazu i zbránění rady evangelíci mnohé osoby vyslyšali, aby jen podle práva a zvyku předložili radě, nač se svědectví dožadují, aby rada mohla postaviti patřičné otázky; privileje městské že na místech pa-

⁹⁸⁾ Tamže, Nunz. di Germ. 114 D, fol. 198.

⁹⁹⁾ Olomoucký městský archiv č. 1364.

¹⁰⁰⁾ Tamže, Acta quotidia 1597—1611, fol. 117.

tríčních i v originálech podle potřeby a uznání rady ochotně a rádi ukáží.¹⁾

Na zvířené poměry poukazuje také rozkaz krále Matyáše ze 27. května 1610, aby při průvodě na Boží Tělo netoliko všechny úřední osoby přítomny byly, nýbrž aby také s pilností opatřili, aby při tom od žádného buď z úřadu neb obce nic na potupu a překážku služby boží činěno nebylo; zvláště aby také cechmistrům a cechům přísně poručili, aby své korouhve a svíce z kostela i jiné kostelní ozdoby k témuž náležející při průvodě nesli a při tom uctivost zachovali; nevykonalo-li by se pak toho od kohokoli, aby úřad oznámil králi.²⁾

O Božím Těle, jak psal kardinál do Říma, uběhlo vše v pořádku a za velikého účastenství, a průvod se konal, jako léta minulé; nebyly neseny jen dvě nebo tři korouhve cechovní a neúčastnili se někteří evangelíci, kteří měli nésti pochodně; také vojsko bralo uctivou účast, takže kardinál, který ráno i po nešporách průvod vedl a po obědě kázal, byl velmi spokojen a doufal, jakmile vojáci odejdou, že přivede v málo kázáních mnohé k prvotní dobré kázni.³⁾ Ale ve skutečnosti bylo trochu jinak: někteří evangelíci mluvili proti kardinálovi důtklivé, všetečné a nevážné řeči, zejména jako by poručení královské ne z vědomosti královny a z kanceláře české vyšlo, nýbrž z Kroměříže „od krále kroměřížského“, takže si kardinál na to stěžoval u krále, jemuž o témž i o neposlušenství některých oznamoval také úřad olomoucký. Král na to sliboval nad kardinálovou jurisdikcí a biskupstvím ochrannou ruku držeti.⁴⁾

Když tak v městě byl stále neklid a evangelíci pokračovali ve svém úsilí proti městské radě, oznámila rada sama to Žerotínovi. Odpovídal 15. června 1610, že v neděli příští bude v Olomouci a s nimi o těch stížnostech promluví; zatím se přimlouval, aby nějaké strpení s tím lidem měli, neboť kde jest ho tolik, není možno, aby všechny věci „po šňuře“ měly jíti.⁵⁾ Komise mezi radou a evangelickými měšťany měla se teprve tehdy při zemském soudě o sv. Janu konati; městská rada usnesla se 16. června 1610, že všichni z rady osobně

¹⁾ Tamže, Aktenarchiv, svaz. 16.

²⁾ Tamže.

³⁾ Vatikánský archiv, Nunz. di Germ. 114 D, fol. 198.

⁴⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 158.

⁵⁾ Olomoucký městský archiv, Aktenarchiv svaz. 4.

mají se dostaviti a straně protivné do očí říci, že nevinně a neslušně nařčení jsou.⁶⁾

Brzy nová událost vzrušila veřejnost. Zemřela manželka Adriana Řehoře. Přátelé šli k faráři u sv. Mořice o pohřeb a žádali, aby byla pochována na novém hřbitově mimo město. Farář svolil a ještě se ptal, mají-li na pohřeb vypraviti se také ze školy, načež přátelé odpověděli, že vědí, co ještě jest obstarati. Ale zatím si zavolali 7. července na pohřeb predikanta, kterého u sebe měl Tiefenbach. Nadarmo proti tomu protestoval biskupský oficiál. Protestantský kazatel obklopen četnými vojáky vedl pohřeb celým městem za zpěvu luteránských písní a za velké účasti lidu, a na hřbitově měl smuteční kazání. Za stejných obřadů pochováno bylo druhého dne dítě jistého krejčího.

Kardinál, jakmile se to dozvěděl, stěžoval si 12. července listem zemskému hejtmanu Žerotinovi, že skutek ten čelí proti náboženskému pokoji, že odporuje úmyslu a povolení danému králem, že je na újmu jurisdikci biskupské, takže jest se obávat, kdyby se nechalo beztrestně lidu to trpěti a kazateli se toho odvážiti, že by si protivná strana osobovala podobně kostely, jak se opovážila sáhnouti na hřbitovy, které přece vždycky k jurisdikci biskupově náležely. Takové škodné novoty, které směřují k většímu rozhořčení myslí a k rušení starobylých a chvalitebných obyčejů, nesmějí se trpěti, nýbrž musejí se včas zdravými prostředky zastaviti. Žádal tedy kardinál Žerotína, aby z úřadu svého nejen radě olomoucké a zvláště obci evangelické poručil, aby netrpěla zmíněných neřádů, aby nesahali na právo a jurisdikci biskupovu, a tím více aby to sami nečinili, nýbrž i velitele vojenského a všechny důstojníky jemu podřízené aby napomenul, aby kazateli onomu podobné úkony zapověděli, od nich úplně se zdrželi a kazatelem se ujistili, neboť kardinál nemyslí, aby bez trestu to prošlo, a píše o tom králi; nežli by souhlasil a snášel, aby mu něco z jurisdikce biskupské bylo umenšeno, nebo aby byla pod zábarkou ochrany od vojáků od země placených oslabena, že spíše vzdá se biskupství.

Současně oznamoval to kardinál králi žádaje o ochranu, jakož i aby rozkázal zemskému hejtmanovi a Olomouckým,

⁶⁾ Tamže, Acta quotidiana 1597—1611, fol. 117; Nunz. di Germ. 114 D, fol. 261.

aby taková svévole predikantova a evangelíků nebyla dovolena a přehlížena, nýbrž aby přestupníci náležitě byli potrestáni.

Žerotín odepsal kardinálovi, aby pro zachování pokoje skutek ten pominul, ale kardinál, jenž mínil, že by následkem toho bylo náboženství katolické potlačeno, oznamoval odpověď Žerotínovi 18. července králi, doporučuje sebe i své duchovenstvo jeho ochraně.⁷⁾ Král poručil na to Žerotínovi, aby takové věci jak u měšťanů, tak u vojenského velitele zastavil, a proti přestupníkům podle svého úřadu zakročil, protože je to proti jurisdikci biskupově, proti resoluci králově, proti právu a obyčeji. Žerotín však potom 29. července zase dopsal kardinálovi, že trvá posud na svém mínění, že by bylo lépe nechat tu záležitost běžeti, i kdyby měl kardinál největší a nejlepší právo; strana jejich mohla by také všeliké žaloby a stížnosti na krále vznášeti, a přece že jsou ticho. V záležitosti té neshledává Žerotín u sebe důvodů toho provinění, jak král uvádí, nýbrž pravý opak, že by totiž, kdyby rozkaz králův měl jednoduše vykonati, jednal proti jurisdikci kardinálově, proti resoluci, právu a obyčeji, a že by tím způsobil povstání mezi měšťany, vzpouru mezi vojáky. Když tomu tak, musí králi takovou zprávu podati, která bude kardinálovi zaslána; bude z toho neshoda a stavové budou do ní potaženi, povstane z toho nový spor a nová nevole. Lépe by tedy bylo, kdyby kardinál krátký ten čas, co vojáci v městech budou ležeti, posečkal, neboť potom čas sám přinese odpomoc, a když tam nebudou mítí kazatele, přestane to samo sebou. Kardinál aby těch věcí pominul mlčením, Žerotína omluvil nepřiležitým časem, a Žerotín také nechá své zprávy.⁸⁾

Zase rozruch v městě způsobila obnova rady 1. srpna 1610, při níž evangelíci očekávali, že dostanou se do rady v rovném počtu jako katolíci. Bylo však voleno šest osob obojího náboženství, a z těchto toliko dvě na úřad dosazeny, ostatní byli přibráni ze staré rady, takže do přísední rady dostal se jediný evangelík Karel Hirsch a ostatních jedenáct osob byli katolíci; v širší radě byli evangelíci Jiří Littwin a Pavel Parsch, takže v obojí radě byli tři evangelíci a 22 ka-

⁷⁾ Kroměřížský archiv, Parochialia, lit. O; Volná akta 1610-I. Také Ladislavovi z Lobkovic stěžoval si kardinál na odpověď Žerotínovu dodávaje, že hájí náboženství podle příkladu nekatolíků.

⁸⁾ A. Č. XXVII. 527.

toliků. Evangelici viděli v tom velikou nerovnost a nevyřizování lidských spravedlností, nevzdělávání obecného dobrého, jednotejný nezpůsob a neřád na obtížnost obce, a utíkali se k zemskému soudu k nejvyšším úředníkům a soudcům zemským za ochranu, za rovnost a napravení toho. Na soudě brněnském svatokunhutskému 1610 byla stížnost jejich odložena do příštího sněmu nebo soudu.⁹⁾ Také Žerotín byl nespokojen s tím dosazením rady; chtěl prý, aby také bratři byli zastoupeni.¹⁰⁾

Co Žerotín ujišťoval, že vojáci již jen krátký čas zůstanou v Olomouci, nesplnilo se; pobývali tam pořád a pod jejich záštitou rostla odvaha nekatolíků. Knihtiskaři Jiří Handl a Hanuš Milichthaler tiskli luteránská pohřební kázání, písně a zpěvy, až se proti tomu 29. listopadu kardinál ozval. Knihtiskaři byli zavoláni před radu; Handl se hájil, že knihtiskařům na jejich žádost bylo ode čtyř stavů dovoleno, aby tiskli jak katolické, tak nekatolické knihy. Milichthaler odpověděl, že se musí živiti, jak může. Rada je pod pohružkou napomenula, aby neotiskovali již žádných spisů kazatelů Adama Windörfera a Scherfera, a aby všechna pohřební kázání a písně, jež na skladě mají, hned na radnici položili.¹¹⁾

Nad to, dokud ještě vojáci v městě zůstávali, chtěli si evangelici zabezpečiti svou bohoslužbu. Chtěli si koupiti nějaký dům, který by si za tím účelem upravili. Vyjednávali o různých domech, až připadli na dům Viktorina z Žerotína v České ulici, a vzali si za kazatele Adama Windörfera, jehož počali jmenovati olomouckým farářem. V sobotu 20. listopadu byl Windörfer, maje po boku podkoního Viktorina z Žerotína a konšela Jiřího Littwina náměstím a ulicemi za doprovodu Adriana Řehoře, Jiřího Schuberta, Tomana Scharfa a Martina Ruefa, za nimiž šli druzí evangeličtí měšťané a někteří vojáci, do toho Žerotínova domu slavně uveden. Potom přijeli tam také vojenští hejtmáné Puchaim a Schwembeck, načež konšel Parsch vešel do domu. Za chvíli oba hejtmáni odjeli, když byli dříve hospodáře domu propustili. Pak byl kazatel, jenž šel mezi konšely Parschem a Littwinem, opět vyveden a evan-

⁹⁾ Žerotínovi zápisové, I. c. II. 29. Při pozdějších obnovách rad dostali se však evangelici čteněji do rady.

¹⁰⁾ Vatikánský archiv, Nunz. di Germ. 114 D, fol. 308.

¹¹⁾ Olomoucký městský archiv, Acta quotidiana 1597—1611, fol. 123: kop. 1607—1614 č. 30₁, str. 235.

gelickými měšťany četně doprovázen. K domu byla dána silná vojenská stráž, která však potom ve 24 hodinách byla hejtnem Ebenbergerem odvolána. Vojáci však zůstali na stráži v domě a nahoře ve světnicích, kde byl zřízen oltář. Dne 21. listopadu měl tam kazatel první kázání a oddával a křtil. Hned v pondělí potom byla příční zeď na dvoře rozbořena, stromy na dvoře i v zahradě vykáceny, místo srovnáno a rychle za práce četných tesařů a zedníků dvě pavlače nad sebou vystavěny, aby tam svou bohoslužbu konali. Dálo se to za veliké radosti a jásotu. Na další pokračování ve stavbě zvolili si zvláštní stavitele Martina Ruefa a Tomáše Scharfa. Zároveň prý zavázali se evangelíci, že jen u svého kazatele budou děti křtiti a oddávky konati. Městská rada oznamovala to všecko podrobně kardinálovi 1. prosince 1610.¹³⁾

Kardinál však již dříve hned na první zprávu o tom stěžoval si 27. listopadu zemskému hejtmanu Žerotínovi na vojáky, do čeho se vkládají, a na evangelické měšťany; než pojedje do Vídně ke králi o pomoc v té věci,¹³⁾ že doufá, že Žerotín takovým novotám zabráni. Žerotín odpověděl 29. listopadu, že nevěděl, že se vojáci ujímají cizích věcí, po kterých jim nic není, a že dopíše jejich nejvyšším, aby toho všeho nechali, a jak jen bude mít peníze, že vojáci budou propuštěni. Také že není povědomo, že by evangelíci koupili dům Viktorina z Žerotína a že tam stavějí; je-li však tomu tak, že budou bezpochyby věděti si to zodpovídati. Zatím že nemůže nic činiti, že však píše městské radě o informaci, a ježto brzy pojedje na své statky poblíž Olomouce, bude-li potřeba, že o tom může s kardinálem rozmluviti.¹⁴⁾

Zemskému hejtmanu podala městská rada zprávu ústně i písemně. Ale Žerotín, jenž ovšem stranil evangelickým měšťanům, odepsal zkrátka a špičatě. Odpověď jeho měla radu k opatrnosti; posílali ji kardinálovi a žádali ho o radu, jak by si měli počínati, třebaž že podle pravdy oznamují, jak věci jsou. Aby mohli Žerotínovi důkladnější zprávu dáti, předvolala rada před sebe ty osoby, které vedly stavbu v domě Viktorina z Žerotína, a ptala se jich, kdo jich k tomu usta-

¹³⁾ Tamže, kopiár 1607—1614 č. 30/, str. 235—239.

¹³⁾ Také do Říma oznamoval kardinál tu novotu a projevoval úmysl osobně proto zakročit u krále o pomoc. (Nunz. di Germ. 114 D, fol. 559.)

¹⁴⁾ Olomoucký městský archiv, Aktenarchiv, svaz. 12. VI. latinský překlad z němčiny v Nunz. di Germ. 114 D, fol. 547.

novil. Odpovídali skoro stejně, že byli o to žádání od nejvyššího lieutenanta Fridricha z Tiefenbachu, aby tam mohli poslouchati svá kázání, a že žádosti této nemohli odmítnouti; jediný Reif řekl poněkud více, že pro svou osobu dělal, co na něm bylo, a trochu stavebního dříví vyprosil, a druhý nemocný vypověděl, že Martin Ruef dělníky vyplácí, ale nechtěl říci, odkud peníze má. Že dům ten má býti kostelem, plyne také odtud, že by zajisté nejvyšší lieutenant nedopustil stáji strhnouti, kdyby byl ten dům pro sebe koupil.¹⁵⁾

Kardinál odepsal hned 5. prosince, aby odpovědi vyslychaných svědků, jak v sobě jsou, napsali a zemskému hejtmantu bez prudkého nadsazování poslali, aby sám posoudil, že neberou nic před sebe z vášně a nenávisti. Zároveň aby oznámili, kterak a s jakými obřady a od koho byl kazatel do toho domu uveden, co tam bylo zbořeno a zase vystavěno, a že obecně se mluví, že prý evangeličtí měšťané ten dům pro svou bohoslužbu koupili a vystavěti chtějí; je-li tomu však vpravdě tak, že to nemohou tenkrát tvrditi, protože to všecko od nich tajně na neobyčejných schůzkách sneseno bylo. Ale že je to pravděpodobno, protože stáje byly zbořeny, kterých přece v domě panském zvláště je potřeba, protože evangeličtí sousedé radou i skutkem dilem osobně, dilem po vozy k té stavbě přispívají, což by jim jinak obtížným připadalo, pročž může snadno povstati domnění, a zvláště když tam byl uveden kazatel, že se ne bez příčiny o té stavbě mluví, a k čemu určena jest. Kardinál ještě k tomu dokládal, že radno, by při výsledku použili samého Hirsche; sám že musí počkati, co dále vezmou před sebe a zdali stavbu zastaví; žádal tedy hned o podrobnou zprávu. Bude-li třeba, že sám pojedě do Vidně; aby se uspolehli, že je také hotov jako dobrý pastýř život svůj položití a že jich ve všech případech neopustí radou, pomocí a přispěním. Potom poslal jim kardinál ještě 7. prosince nový přípis, aby mu oznámili, jak je s tou stavbou.¹⁶⁾

Podle rady kardinálovy Olomoučtí 9. prosince posílali Žerotínovi žádanou informaci o uvedení predikanta do domu Viktorina z Žerotína a uváděli, že v domě tom je již postavena pavlač pro posluchače, kůr pro zpěváky, oltář a nebesa

¹⁵⁾ Olomoucký městský archiv, kopiář 1607—1614, 30/, st. 242—244.

¹⁶⁾ Tamže, Aktenarchiv, svaz. 11, VI.

nad kazatelnou. Obecně se mluví, že dům ten byl koupen pro bohoslužbu a že bude dostaven příštího léta; rada že to s jistotou netvrdí, ale ježto stáje jsou částečně rozbořeny, kuchyně zrušena, evangelíci tam křtí a se oddávají a při stavbě pomáhají, peníze půjčují a zadarmo pracují, ponechává rada Žerotínovi, co o tom souditi. Rada pak prosila jej o ochranu, o zastavení těch novot a o naučení, jak se v tom zachovati. Tuto svou zprávu poslali německy.¹⁷⁾

Současně oznamovala rada kardinálovi, že nemohla naříditi Hirschovi, aby byl při výslechu, protože si vzal dovolenou do Opavy. Ale při tom poznamenávala rada své domnění, že asi původně ten dům koupili evangeličtí měšťané, ale když viděli, že by těžko ten kup provedli, pro větší jistotu předestrou, že koupil ten dům Fridrich z Tiefenbachu; Karel Hirsch že mohl snadno pro tu záležitost do Nového Jičína zahrnouti;¹⁸⁾ rovněž pan Tiefenbach odjel, ale neví se kam. Místo Hirsche že zavolali tedy k výslechu Jiřího Littwina. Co se týče stavby toho domu, že stále pokračuje: kuchyně jest úplně zbořena, pavlač na půldruhého sáhu široká a značně dlouhá vystavěna, tam se káže a je kůr pro zpěváky, naproti němu jsou také již položeny základy k nové pavlači pro posluchače. Kromě toho chtěli evangeličtí měšťané koupiti blízký dům na školu. Rada pak příkládala výslech Martina Ruefa, Tomáše Scharfa, Pavla Parsche a Jiřího Littwina také z 9. prosince, podle něhož dům Viktorina z Žerotína koupil nejvyšší lieutenant Fridrich z Tiefenbachu a odevzdal jej za své nepřítomnosti hejtmanům Puchaimovi a Schwembeckovi, aby se v něm evangelíkům kázalo. Náklad nesl pan Tiefenbach, ale za jeho nepřítomnosti půjčili nějaké peníze evangeličtí měšťané, ale budou jim vráceny; dříví dali evangelíci zadarmo; v domě tom chce míti p. Tiefenbach kazatele, jemuž Schwembeck dům odevzdal.¹⁹⁾

Zemský hejtman Žerotín odpověděl úřadu olomouckému 12. prosince 1610. Odpověď nebyla věcna; byla to důtklivá výtka, že mu psali německým jazykem, ježto dobře vědí, „že v této zemi jazyk svůj obzvláštní a vlastní máme, za který se Vám stydětí nic není potřebí; nýbrž stydětí bychom se slušně

¹⁷⁾ Tamže, kopiář 1607—1614, 30/, str. 246—248.

¹⁸⁾ Totiž k p. Viktorinovi z Žerotína.

¹⁹⁾ Olomoucký městský archiv, kopiář 1607—1614, 30/, str. 248—252; nový opis č. 1371.

za to museli, kdybychme se toho dopustili, aby týž jazyk náš přirozený, tak vzácný, starožitný a rozšířený, měl od cizího vytisknut býti". Protože jim nechtěl ani dáti odpovědi, ale že na ten čas od svého práva upustil, s tou však při tom výhradou a napomenutím, aby mu napotom jazykem v této zemi obvyklým a Moravanům přirozeným psávali, což slušně nad jiné učiniti mají, jsouce předním a hlavním městem země. Jinak že jak proto, aby se nezapomenul na lásku, kterou vlasti své povinen jest, tak i aby novoty škodlivé do země neuvozoval, v žádné psaní a odpovídání s nimi by se dáti nemohl.²⁰⁾ Zároveň poslal Žerotín zprávu úřadu olomouckého evangelickým měšťanům tamže.

Olomoučtí v listě svém ke kardinálovi z 15. prosince omlouvali se, že nepsali Žerotínovi německy nikterak úmyslně, tím méně ze vzdoru nebo nějakého návodu, nýbrž protože jejich český písař městský pro nemoc jsa na rukou úplně ochromen, nemohl psaní toho vyhotoviti; kromě toho byly výpovědi měšťanů zcela německé a jejich překlad do češtiny mohl by snadno smysl pozměniti. Podstata věci, o kterou se jedná, náleží vlastně do regalií královských, a král psal také německy, aby taková zpráva od Olomouckých byla požadována. Úřad nemínil nikterak vésti snad spor s evangelickými měšťany, nýbrž žádal jen o radu a zastavení novot. Aby snad věc ta nebyla jinde, než kde náleží — před krále totiž — prodávána, zůstavují kardinálovi; zdá se, že u těch věcí skoro více běží (Žerotínovi) o dlouhý spor, než o rychlou pomoc; prohrají-li evangelíci třebaš potom, zatím budou ve šťastném držení.²¹⁾ Ve stavbě statečně pokračují a k většímu ještě jich podnikání naporučil jim Fridrich z Tiefenbachu, aby jen dále stavěli, na radu městskou nedbali a jen jím se spravovali. Úřad v té tísní povzbuzuje jen útěcha, kterou kardinál dal jeho vyslaným, a nepochybuje, že ve své spravedlivé věci zvláště podporou kardinálovou zvítězí.²²⁾

Záležitost evangelických bohoslužeb v Olomouci vedla stále k většímu vzrušení a zaměstnání. Povstala v podstatě tím, že vojáci byli v městě posádkou. Proto kardinálovi záleželo na tom, aby z Olomouce odešli: pak přestane záštita

²⁰⁾ Brandl: Spisy Karla staršího z Žerotína. II. Listové. III. 58.

²¹⁾ „beati possidentes“.

²²⁾ Městský archiv olomoucký, kopiář 1607—1614, 30., str. 251—256.

evangelíků sama sebou. Měli již býti propuštěni, ale zemská pokladna, odkud by jim bylo zaplacen, byla prázdná. Kardinál nabídl tedy Žerotínovi, že místo peněz dal by své stříbrné pozlacené náčiní. Nabídka ta byla přijata; 8. prosince děkoval mu za to zemský výběrčí Kandlberger; stříbro to mělo mu býti novým náčiním nahrazeno o sv. Jiří 1611. Mělo býti toho použito na zaplatu a propuštění vojáků z Olomouce.²³⁾ Tak se stalo, že praporce pěchoty byly konečně 20. prosince 1610 v Olomouci propuštěny. Kazatel Adam Windörfer na rozloučenou konal 21. prosince v onom domě kázání, na němž bylo velmi málo propuštěných vojáků, ale velmi mnoho měšťanů, kteří při tom zpívali; druhého dne odjel kazatel s Fridrichem z Tiefenbachu do Drnholce nebo do Brna, čekali ho však zase k Novému roku. Za jeho nepřítomnosti zemřel 23. prosince zlatník Jiří Panerrath; jeho příbuzní nechtěli ho po katolicku pochovati — ale svého kazatele neměli. Pochovávali ho tedy sami 26. prosince za velké účasti nekatolických měšťanů, za zpěvu nekatolických písní, a měšťan Abel Harder písním těm mládež učil a na hřbitově se pomodlil Otčenáš a modlitbu. Také potom se evangelíci často scházivali a schůzek těch účastnili se i evangeličtí členové městské rady; do své modlitebny dali dělati kazatelnu z modřínového dřeva. Na zprávu městské rady, zaslanou zemskému hejtmanu, podávali zase evangelíci zprávu svou.²⁴⁾

Když to kardinál od městské rady zvěděl, zakročil již přímo u krále. Oznamoval 29. prosince jemu, že evangelíci v domě, který koupil Fridrich z Tiefenbachu a který si [pro svou bohoslužbu upravili, mají schůzky, kázání, posluhování, křty a oddavky, a prosil, aby poručil evangelickým měšťanům ty schůzky zastaviti a aby nedopouštěl toho, co se ve městě nikdy nedálo za císařů Ferdinanda I., Maximiliána II. a Rudolfa II., nýbrž aby nad starobylým chvalitebným obyčejem ochrannou ruku držel, úřadu olomouckému poručil, aby nic podobného tam nedopouštěli, rovněž i Brňanům aby nařídil, aby u nich také tím zlým příkladem něco takového před se bráno nebylo, a zemskému hejtmanu aby přikázal, aby tu všecku věc uvedl v předešlý stav, ve kterém byla, než tam

²³⁾ Mikulovský Rodinný archiv, svaz. 844.

²⁴⁾ Olomoucký městský archiv, kopíát 1607—1614, 30./s. str. 256—258; nový opis č. 1373.

lid vojenský byl a než se tíž měšťané něčeho takového opovážili, a aby hned oznámil hejtman králi, kdyby v Olomouci nebo v Brně něco dále se dalo.²⁵⁾

Král skutečně hned 3. ledna 1611 poroučel úřadu olomouckému, aby to hned přetrhli, v předešlý způsob a starobylý řád uvedli, nic nového mezi sebou začínati nedopouštěli, a jistou zprávu podali do kanceláře jeho dvorské české o osobách, které by toho původcové byly.²⁶⁾

Než tento rozkaz královský došel, zase znova 10. ledna 1611 stěžoval si kardinál na násilí, jehož se dopouštějí evangelici olomoučtí. Nesl velmi těžko pokusy jejich o veřejnou bohoslužbu a podporu, která se jim od Fridricha z Tiefenbachu podává. Nemohl se ani zdržeti, aby na sněmu, který po vzdání soudu sv.-tříkrálského se konal, veřejně se neozval stížností na vojáky i na Tiefenbacha, který dává v Olomouci evangelicky kázati, jako by tam pánem byl, až z toho povstal zase u nekatolíků tuhý odpor.²⁷⁾

Král odpovídal kardinálovi 17. ledna, ale žádal jen o dobré zdání, jak by se takovým neřádům předejiti mělo; mínil také Ladislava z Lobkovic v té věci slyšeti. Stížnosti kardinálovy za katolíky na Moravě skutečně přednesl Ladislav z Lobkovic a oznámil je králi také sám kardinál, když byl ve Vidni. Ale králi byly tehdy nepřiležity a proto žádal kardinála, aby vzhledem na tehdejší poměry vedl si umírněně, jako až dosud, až by král maje více pokoje a jistoty oběma stranám od základů pomoci mohl.²⁸⁾

Než evangelici olomoučtí nemínili již ustoupiti. Když neměli svého kazatele v městě, vyjížděli za ním ven z města; tak Adrian Řehoř jel 28. dubna 1611 se svou nevěstou Sabinou na oddavky do Šternberka a pak v neděli 1. května konal v Olomouci v domě Haunschildově hlučné svatební veselí, nic se neohlížeje na zákaz rady.²⁹⁾ V polovici května vypravili měšťané evangeličtí zvláštního posla s listem o 28 pečetech do Prahy k p. Tiefenbachovi, žádající o kazatele na sv. Duch.³⁰⁾ Když 6. června byl na radnici přečten rozkaz královský, aby

²⁵⁾ Tamže, č. 1374.

²⁶⁾ Tamže, č. 1375.

²⁷⁾ Nováček: Paměti I. c. 33—36; Žerotínovi zápisové I. c. II. 38.

²⁸⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 158.

²⁹⁾ Olomoucký městský archiv, Acta quotidiana 1611—1638, fol. 2.

³⁰⁾ Tamže, kopiář 1607—1614, 30/., str. 269, opis nový č. 2378.

se rada zúčastnila průvodu Božího Těla, ozval se Pavel Parsch, ježto Karel Hirsch není přítomen, že nemůže za sebe také se rozhodnouti, ale aby úřad obeslal cechmistry, a že uslyší, co odpovědí; a na tomto svém mínění setrval. Jiří Littwin řekl zrovna, že je to proti jeho svědomí, a že tento královský rozkaz týká se jen katolíků, ti ať si jej vykonají, a žádal, aby při svém náboženství, k němuž se zná od mladosti, byl zachován. Byla však jim oběma připomenuta jejich povinnost a poručeno, aby nejen průvodu se zúčastnili, nýbrž i v kostele svá vykázaná místa zaujali.³¹⁾

Rada trvala neoblohmě na svém dosavadním stanovisku, ale evangelíci zjevně odpírali. Obě strany měly své zastance; rada utíkala se stále ke kardinálovi. Když zemský hejtman Žerotín psal radě, že ubytováno bude v Olomouci 500 jezdců Gunthera z Golczen, prosila o pomoc 23. července 1611 kardinála i Ladislava z Lobkovic, poukazujíc, že přes osm měsíců leželo tam 15 praporců pěších na nenabytnou škodu města; při tom viděla však v tom zase úmysl, aby jen luteránský kazatel do města se dostal.³²⁾ Na druhé straně nepřestávali opět evangelíci zanáseti zemského hejtmána, že se jim pro náboženství útisk děje; když roku 1611 koželuh Tobiáš Schenk byl pro neposlušnost úřadu olomouckého uvězněn a z města vykázán, stěžoval si na to u Žerotína, pomáhaje si zábarkou, že byl pro náboženství potrestán.³³⁾ Podobně holič Matěj Vogel, jemuž bylo odepráno právo měšťanské, ježto nechtěl poslechnouti rady, nebyl zachovalý a přidružil se k nepokojným živlům v městě, utekl se v roku 1612 k Žerotínovi, jako by mu to pro náboženství udělali.³⁴⁾

Evangelíci byli velmi činní a chtěli si zabezpečiti pomoc se všech stran. Když markrabě braniborský Jan Jiří byl 22. prosince 1611 v Olomouci, šli k němu Jiří Schubert, Jan Vick, Hanuš Ekhart, Max Schweidleik, Adam Scheffer, Abraham Macák a Kašpar Katscher. Měli již tehdy svou zvláštní organizaci, pevný spolek, v němž zvolili si náčelníky, jež nazvali direktory, a konali častější schůzky nedbajíce, že to všecko bylo přísně zakázáno. Notářem direktorů byl Katscher, a pe-

³¹⁾ Tamže, Acta quotidiana 1611—1638, fol. 4.

³²⁾ Tamže, kopiář 1607—1614, 30., str. 284 a 287.

³³⁾ Tamže, str. 293—297; Mikulovský Historický archív svaz. 158.

³⁴⁾ Tamže, kopiář 1607—1614, 30., str. 422—426; Acta quotidiana 1611 až 1638, fol. 15—16.

níze jejich uchovával Hanuš Ekhart. Jak jen mohli, obstarávali si do onoho domu upraveného na modlitebnu svého kazatele; měli ho také 24. prosince 1611.³⁵⁾ Pravidelně konaly se však jejich bohoslužby o zemském soudě a sněmu a o jarmarcích, když pán domu byl přítomen; na ně pokaždé přicházeli evangelíci z města. Dům změnil na pohled zase majitele; udávalo se, že od Fridricha z Tiefenbachu koupil jej Bernart z Žerotína, ale žádný tento kup nebyl právě proveden.

Jsouce organisování, tím více se ve svém náboženství evangelíci utvrzovali a k odporu hotovili. Na poručení královská, která pokládali proti svému vyznání, nedbali. Dne 15. června 1612 zase byl prohlášen královský rozkaz o účasti na průvodě; Karel Hirsch a Pavel Parsch nebyli přítomni; tento bez odpovědi odjel, onen se omluvil.³⁶⁾ Ale na průvod nešli evangelíci; vzkázali vzdorovitě, že nešli a nebyli k tomu nuceni, když byl král v Olomouci, a že je tím méně někdo druhý pohne, aby velebnou Svátost doprovázeli.

Na podzim r. 1612 učinili evangelíci z Olomouce, k nimž se přidali také evangelíci z Brna, Hradiště i Uničova, nový pokus o náboženskou svobodu pro sebe. Podali prosbu na stavy, aby byla skutečně vyřízena záměna císařova při přijímání za pána země, že jejich obtížnostem při užívání svobodných náboženství jejich spomoženo býti má, a aby příkoří, které se jim od domácí vrchnosti dalo, zastaveno bylo, aby tak oni jako stav zemský svobod užili a nebyli za potupnější počtení, než lidé poddaní selští. Ale tuto svou prosbu podali tehdy do soudu zemského, konaného při sv. Havle pokoutně, takže ani zemský hejtman o ní nevěděl; proto nebylo o ní ani jednáno a mlčením pominuta.^{36a)}

Postoupili pak, když se ani tento pokus dovolati se pomoci stavů nezdařil, ještě dále a odvážili se nechat si v městě stálého kazatele. Po soudě sv.-tříkrálském r. 1613 odjel Bernart z Žerotína, ale kazatel jeho zůstal v Olomouci; po několika dnech odjel také s měšťany Hanušem Tainiczrem a

³⁵⁾ Když byl roku 1612 velitelem vojska do Olomouce přeložený Ondřej z Puchaimu, povolal si tam svého kazatele luteránského z Brna, a zase za velkého sběhu evangeliků konaly se bohoslužby evangelické v tom domě (Kroměřížský archiv, Volná akta 1612—I; Mikulovský Historický archiv, svazek 158).

³⁶⁾ Sbirka Bočkova v zemském archivu moravském: Bruchstück eines Copiarbuches der Stadt Olmütz 1601—1614, č. 9839.

^{36a)} Kameníček, I. c. III. 506.

Michalem Engelmanem do Brna. Tam se zdržel tři dny, naložil do beden knihy a vrátil se 1. února s oněmi měšťany zase do Olomouce pod záminkou oddavek Pavla Čecha. Napomenut byv Čech od purkmistra, aby od toho ustál, odpověděl, že neučiní tak, i kdyby ztratil hrdlo i statek. Kazatel byl uveden do domu evangelických bohoslužeb, a na uvedení kázal, že teď je uvedena tam černá hlava a že odtud ho nevyvede žádný leda s bílou nebo červenou hlavou. Evangelíci chopili se toho a odvážně a radostně prohlašovali, že teď dospělo to chvála Bohu tam, kam dlouho si přáli a toužili, a že kazatele odtud nepustí: než by byl zahrán, že by povstalo veliké krveprolití. Od té doby zůstával kazatel se svou manželkou a čeládkou tam v Olomouci, a jak v domě tom, tak i kromě něho v městě i na předměstí směle jsa od měšťanů doprovázen posluhoval, kázal, křtil, oddával, pochoval, a evangelíci hojně mu dávali potravin a poroučeli na dům v závětech odkazy. Nařídili také osoby, které by sbíraly almužnu.

Městská rada oznámila to všecko kardinálovi v Hrubé Bystřici, jenž hned 17. února 1613 psal císaři, aby pomyslel na prostředky a uskutečnil to, co jeho předkové, zvláště císař Ferdinand v podobných případech činili.³⁷⁾ Zároveň vypravil úřad olomoucký vyslance na dvůr císařský se stížností na to, čeho se evangelíci proti zákazům králů Vladislava a Ferdinanda opovažují, aby byly psaním tajných rad poukázány na kardinála, jehož také 22. února prosili, aby se jich dále zastával proti evangelickým měšťanům, kteří sami jsou původcové toho všeho, a aby u císaře zakročil proti těm škodlivým a podvratným novotám.³⁸⁾

Kardinál na to zavolal k sobě 28. února městského německého písaře Martina Schaffera, Mikuláše Grünwalda a českého písaře Ondřeje Jurytku a zpravil je o tom, co již byl učinil, že očekává co nejspíše císařovo rozhodnutí. Neradil však, aby Schaffer a Grünwald, jak bylo úmyslem, sami do Vidně jeli, ježto by tam císaře nezastali, a nabídnul se, že ještě zítra nové psaní císaři pošle. Také podle rady kardinálovy poslal úřad k zemskému hejtmanu Žerotínovi Ondřeje Jurytku, Michala Heinze a Pavla Parsche, ale tam byli špatně

³⁷⁾ Olomoucký městský archiv, Aktenarchiv, svaz. 16.

³⁸⁾ Tamže, kopiář 1607—1614, 30/; str. 399—404, 410; opis nový č. 1401.

přijati. Žerotín prudce si stěžoval, že si ho nikterak neváží,³⁹⁾ a že by si ho měli lépe vážit i kdyby byl posledního rodu, nerci-li že je tak starého rodu a zemský hejtman, a nebudou-li chtít si ho vážit, že jim nedá žádné odpovědi, ale že bude vědět cisaři to přednésti. Přece však z úřadu svého dal jim tuto odpověď: je-li dům, v němž se káže, purkrechtní a koupil-li ho Bernart z Žerotína proti pořádku městskému, že budou vědět, jak si počínati, ale je-li dům svobodný, že nemají s ním sami co činiti, nýbrž stavové. Co se týče kázání v něm, po tom radě také nic není, než stavům; chtějí-li však to přednésti u příštího zemského sněmu, nebo u nejvyšších zemských úředníků nebo u císaře, mohou tak učiniti; cokoli stavové nebo zemští úředníci v tom učiní, to že s nimi také srovná, a cokoli císař poručí, to že také poslechne. Když mu vyslaní pěkně odpověděli, že si ho i jeho úřadu vážit budou, a že ho prosí, aby byl milostivým pánem a ochráncem rady, nedbal toho a pořád si do nevážnosti k sobě stěžoval, pobledl všecek hněvem a nemohl ani mluvit. Když se pak vyslaní odvolávali na kardinála, řekl, že s kardinálem nic nemá.⁴⁰⁾

Tenkrát nebylo marno dovolávati se císaře. Poručil 24. února purkmistru a konšelům, aby tři osoby radní, totiž Pavla Čecha, Jiříka Tainiczera a Michala Engelmana hned k císařskému dvoru vypravili, jimž bude oznámena příčina jejich obeslání, až se v kanceláři české u nejvyššího kancléře království českého ohlásí.⁴¹⁾ České toto psaní dostala rada 28. února a přečteno bylo v radě 1. března; tam však Čech řekl, že rozkaz není německý, a česky nerozumějí, načež purkmistr oznámil jim obsah. Čech potom ohlásil, že uposlechnou, a že císař také bude je slyšet, že bude moci také před císařem mluvit a že také rád uvidí žalobce. Tainiczer dělal potíže pro to, že je jmenován v císařském rozkazu Jiřík, že se však jmenuje Hanuš; byl však odbyt. Odešli potom, ale hned se odebrali k zemskému hejmanu.⁴²⁾

Na císařské poručení vyslali pak Olomoučtí ke dvoru některé osoby z rady a obce. Byli pak zase odesláni zpátky,

³⁹⁾ Města královská jako by neuznávala jurisdikce zemského hejtmána, opomíjela ho a utíkala se mimo něho k císaři. (Srv. Kroměř. archiv, kopiář 39, fol. 63 z 5. března 1623.)

⁴⁰⁾ „er vermeldet, er hett mit h. cardinal nichts“. Olomoucký městský archiv, Aktenarchiv, svaz. 16.

⁴¹⁾ Tamže, č. 1400.

⁴²⁾ Tamže, Acta quotidiana, fol. 19.

ale současně 22. března 1613 poručeno, aby se ještě ke dvoru dostavili Karel Hirsch, Jan Vick, Jiřík Schubert, Valentin Handl a Adrian Řehoř. Radou městskou byl jim rozkaz ten přečten 28. března a napomenuti, aby uposlechli.⁴³⁾ Jiřík Schubert, jenž páchnul pálenkou, vybuchl, že jako poslušný poddaný císařův se dostaví, ale aby Bůh odpustil těm, kteří jsou toho příčina, a odcházejí ještě opakoval: já nejsem ničeho příčinou, Bůh odpusť těm, kteří toho příčinou jsou. Potom také na ulici rozčileně, hněvivě a vyhrůžně si počínal.⁴⁴⁾

Městská rada také chtěla jednati rozhodně. Do Vidně vypravili Brandla z Brandlerfelsy a Martina Schaffera z Bystřice, a ještě poslali do Kroměříže ke kardinálovi 8. dubna M. Obeslava a Ondřeje Jurytku, aby jednali, jak by kazatele vybyli, jakým trestem by vinníky potrestali, jak by autoritu rady zase povznegli a do budoucna jak by zamezili podobné pokusy. Ale kardinál posuzoval všechno velmi mírně a nechtěl raditi k žádnému trestu. Oznamil však, že nejvyšší kancléř pošle sekretáře Michnu na Mikulov, aby tam poradil se kardinál a Ladislav z Lobkovic s ním, jak udělati. Podáváje Jurytka o tom zprávu městským vyslaným do Vidně vybízel je, aby aspoň jeden z nich na den 14. dubna také zajel do Mikulova, kam asi také někteří z Olomouce budou vypraveni.⁴⁵⁾

Mírné stanovisko kardinálovo neoblíbili si u dvora císařského ve Vidni. Evangelíkům olomouckým bylo tam váženo velmi těžce, že učinili mezi sebou spolek a zvolili si direktory nebo zmocněné osoby od dílu obce, že rozličné schůzky bez dovolení rady konávali, spis neobyčejný s několika sty pečeti mezi sebou nazvaný plnomocenství učinili a jiných novot a neslušných věcí se dopustili; mělo se jim to za pobuřování. Vůdcové jejich do Vidně obeslaní Karel Hirsch, Adrian Řehoř, Jiřík Schubert, Pavel Čech a Valentin Handl byli proto uvěznění a nad to císař poručil 19. dubna 1613 olomouckému úřadu, aby v domě Adriana Řehoře nebo kdekoliv jinde by se uptali, byly všechny spisy, kteréž direktorům posílány a od nich zase jiným činěny byly, jakož i poznamenání toho, co se při schůzkách jejich řídilo, spečetěny a neprodleně ke dvoru císařskému odeslány, aby zašlé neřády lépe vyhledány a pře-

⁴³⁾ Tamže, č. 1404.

⁴⁴⁾ Tamže, Acta quotidiana, fol. 19.

⁴⁵⁾ Tamže, Aktenarchiv, sv. 16., originál Jurytkův z 9. dubna.

trženy býti mohly. Také poroučel císař radě, aby takové neřády a novoty v městě zastavila.⁴⁶⁾

Vůdcové evangelíků byli z města, ale v městě nebylo klidno. Výhrůžně ozval se Abraham Heldt, že naučí papeženské šelmy a že může hrobaře, jenž odkazoval na faráře, ze své zahrady zastřeliti, dodávaje ještě, jestli jen dojde od jejich z Vídně zpráva, že by jim měl býti vlas zkríven, že namažou papeženským šelmám hlavy, a až budou na vrchu, že je dočista vyhubí. Již si také jednali svého hrobaře, a když městská rada dala ke hřbitovu zámek, byl odražen. Na druhé straně zase farář u sv. Mořice vyjel si na ženu, která přišla o pohřeb svého dítěte, jež bylo od predikanta pokřtěno: dala-li si dítě od ďábla pokřtiti, ať si ho také dá u ďábla pochovati, načež opět jí evangeličtí purkmistr Jirík Littwin a rychtář Martin Ruef radili, aby dítě dala faráři buď přede dveře nebo do domu a odešla.⁴⁷⁾ Littwin měl u sebe manželku kazatelovu a kazatel k němu často docházel a dával často hostiny; nedbal na žádné napomenutí, ani na svůj slib a revers daný, jen odpověděl, co před Bohem ve svém svědomí zodpovídati může, že bude činiti, a že může ve svém domě chovati koho chce. Stejného smýšlení byli Hanuš Ekhart, Adam Schaffer, Neuman, Bartoloměj Ebert, Kašpar Katscher, Adam Blumner; Haan svou nemocnou ženu násilím přinutil, že ji predikant dal do úst oplatek; k tomu si přibral 15 vojáků.⁴⁸⁾

Císařské poručení o prohlídce u Řehoře došlo 27. dubna a bylo celé obci prohlášeno o dva dny později. Spisy u Adriana Řehoře nalezené byly hned odeslány do Vídně a dům od domu dávana výstraha. Městská rada pilně vyslýchala a na podezřelé upozorňovala; prohlídky však po spisech nekonaly se najednou, takže evangelíci měli kdy listiny uschovati. Tak ze čtrnácti Žerotínových listů nalezeno jen sedm.

Uvěznění ve Vídni nezůstali však bez přímluvce. Asi na žádost Karla Hirsche zastal se jich 29. dubna 1613 zemský hejtman Žerotín listem přímo na císaře, dovoláváje se toho, že jsou věznění pro náboženství, a že stavové si to nemálo zabíratí budou, ježto si dobře připomenou, že císař slíbil a připověděl jim všem bez výminky, že nebude jim pro nábožen-

⁴⁶⁾ Tamže, č. 1420.

⁴⁷⁾ Takže, Acta quotidiana 1611—1638, fol. 21—22.

⁴⁸⁾ Tamže, Aktenarchiv, svaz. 16; list Jurytkův z 29. dubna.

ství útisku činiti, aniž dopustí, by činěn byl. Rovněž má-li býti příčinou jejich uvěznění, že konali zvláštní schůzky, že soudí Žerotín, že tak bylo se souhlasem císařovým, ježto majíce rozepři s radou, musili se scházeti, aby své potřeby si opatřili. Protože nic jiného proti nim není, prosil Žerotín, aby byli propuštěni, aby snad druzí zdejší poddaní císařovi nad tím se nezaráželi a stavové proto odstrašení nebyli do budoucna na poručení císařovo stavěti se mimo zemi, a zvláště do země, která není ke koruně české přivtělena.⁴⁹⁾

Přímluva tato, která ovšem nedotýkala se jádra věci, která předpokládala dovolení, kde vskutku žádného určitého dovolení nebylo, a která přecházela prostě provinění, pro něž uvěznění trestání byli, nezůstala přece bez účinku. Napřed musilo však býti vyhověno poručení císařovu: evangelická modlitebna byla zavřena a kazatel odjel. Pokoj nebyl při tom porušen, a rada podala císaři zprávu, že všechno je v městě pokojně zastaveno. Byli tedy ve Vídni uvěznění z vězení propuštěni, ale musili se zaručiti, že bez dovolení císařova neodjedou, a musil jedenkaždý sám za sebe svými statky slíbiti a připověděti, a ještě za Karla Hirsche Lazar starší Henkel z Donnersmarku a Bartoloměj Šmilauer, druhých pak pět jeden za druhého a Karel Hirsch za všechny; při tom jim oznámeno, že k nim pro provinění jejich dalším pořadem práva v markrabství moravském bude přikročeno. Na tento způsob propuštění prosili však, aby císař od dalšího právního procesu proti nim upustil, že se mu na milost dávají. Císař jim tedy dovolil, aby pod tím svým rukojemstvím a závazkem zase do Olomouce se navrátili, pokojně se chovali, jiné od novot odvozovali, nic takového před sebe nebrali a další vůle jeho očekávali. Městské radě oznamoval to císař 4. června 1613 a poroučel, aby na ně dobrý pozor dali, a císaři o tom podle potřeby oznamovali; jak by mělo býti k nim pro provinění jejich přikročeno, že brzy rozhodne.⁵⁰⁾ Olomouckého úřadu došlo toto poručení 21. června.

Zatím nespokojenost evangelíků, že modlitebna je zavřena, projevila se na ulici. Dne 1. května za pohřbu dítěte Kristofa Prucknera někteří svobodní tovaryši a někteří měšťané zpívali a po pohřbu procházeli městem z ulice do ulice a kři-

⁴⁹⁾ Tamže, Aktenarchiv, svaz. 16.

⁵⁰⁾ Tamže, č. 1410.

čeli a výskali; u radnice a na Dolním náměstí vyskakovali a rozpustilosti tropili. Městský rychtář udělal tomu konec a dal, které pochytil, do vězení. Ale z toho byl zase rozbroj. Evangelici hned se scházeli u Littwina a chodili ozbrojení po ulicích, chtějíce vynutiti osvobození uvězněných. Městský úřad pokládal však skutek ten za vzbouření a usiloval o potrestání uvězněných. Oznamoval to hned do Vídně císaři. Rozhodnutí však dlouho nepřicházelo. Než sám kardinál přimlouval se za uvězněné, aby byli z vězení propuštěni, a na jeho přimluvu vyručili se z vězení. Dokonce kardinál obrátil se přimluvou za ně na císaře, aby jim to provinění dokonale odpustil a je toho zaručení prázdny učinil. Než na to císař pro zlý příklad nepřivolil a radě poroučel 16. srpna, aby je při tom zaručení zanechali, na ně dobrý pozor dali a oznámili, jak se dále chovati budou. Konečně po trojím výsledku zavedeném na rozkaz císařův nevinní, kteří byli tehdy spolu chyceni, musili se spokojiti s vytrpěným vězením a do 14 dní uloženo jim opustiti město, vzdorovitý Martin Ludwig byl dán o samotě do tužšího vězení a o ostatních odloženo rozhodnutí.⁵¹⁾

Snahou rady i císaře od té bylo, aby zachován byl dosavadní právní stav, aby nebyly bohoslužby evangelické v nepokojném městě. Sám císař bránil, aby se zákaz bohoslužeb evangelických neobcházel schůzkami v privilegovaném domě panském. Proto když Bernart z Žerotína chtěl při soudu zemském dáti sobě zapsati a vložiti do desk zemských onen dům v modlitebnu obrácený, císař poručil 24. května 1613 podkomořímu Karlu Haugvicovi z Biskupic a prokurátoru Vilému Munkovi z Ejvančic, aby toho hájili a k tomu přijíti nedali, poněvadž týž dům, ač některé obdarování má, přece od práva městského osvobozen není a vždycky se způsobem městským i knihami městskými řídil.⁵²⁾

Městská rada pak věru bránila se všemi silami, aby hnutí evangelické nepřerostlo jí přes hlavu. Když vojska v městě nebylo, měli evangelici oporu u řemeslníků v cechách. Tam u svobodných tovaryšů zvedal se odpor proti úřadu a dávaly se nevážné a posměšné odpovědi, když starší cechmířtři napomínali. Také do toho stěžovala si rada císaři, jenž poroučel

⁵¹⁾ Tamže, č. 1414; Acta quotidiana 1611-1638, fol. 24-25; Aktenarchiv svaz. 16.

⁵²⁾ Tamže, č. 1408.

koncem května provinilé před radu povolati, je vyslechnouti a usvědčené vedle velikosti účinku a uznání rady jiným ku příkladu skutečně ztrestati; cechmistrům a jiným mistrům každého řemesla měla rada jménem císařovým předložiti, aby žádného neobyčejného shromáždění netrpěli, a kdo by mistra svého uposlechnouti nechtěl, a cechmířtři a mířtři to přehlídali a jeho pryč neodbyli nebo to na radu časně nevznesli, aby každý takový mistr a kdo bude vinen, byl ztrestán. Podle tohoto nařízení císařova zakazovala tedy rada 25. června 1613 všechny schůzky a usnesla se, aby se ani žádné cechy nekonaly bez opovědi u rady; měly se oznamovati, aby pak dva vyslaní byli posláni, aby se v cechu nejednalo o ničem, co by bylo proti císařovu poručení a vůli, ani co by bylo proti radě, tak jak se teď u některého cechu stávalo; výhradně mělo se u cechů rokovati o řemesle a cechovních věcech.⁵³⁾

Ale přes všecek dobrý pozor neubráníla se městská rada vpádům evangeliků. V srpnu Bartoloměj Preuner dovezl do svého domu a k Prucknerovi z Litovle predikanta; byl za to uvězněn, ale od svých souvěrců vyručen. A rada jiným ještě způsobem vystupovala proti evangelikům. Dne 6. září 1613 předvolala Karla Hirsche a Adriana Řehoře a vytýkala jim a jiným kupcům z bohatých kotců, že málo platí berně, ačkoli jejich obchod je tak výnosný, a také že zboží své předražují; byli pro tentokráte jen napomenuti a uloženo jim ještě, aby podle svého slibu kostelní korouhev dali do kostela; slíbili tomu všemu dosti učiniti. Lze si však dobře mysliti, že všecka taková opatření úřadu nedocházela obecného souhlasu, a že bylo se obávati, že z obce ozve se odpor; tomu čelila rada tím, že 7. října usnesla se, že nebude svolávatí o sv. Michale a o sv. Jiří obce, ale že bude i dále vybirati císařské daně a platy.⁵⁴⁾

Za přísné nastupování na rostoucí hnutí evangelické v Olomouci odplatili se však nekatoličtí pánové. Královská města moravská zaručila císařův dluh 200 000 zl.; úpis ten postoupil pan Tiefenbach p. Žerotínovi na Strážnici, jenž však upomenul Olomoucké, aby na sv. Jiří 1614 ten obnos splatili, jinak že k nim podle jejich úpisu přikročí. Dluh ten byl již částečně

⁵³⁾ Tamže, č. 1415; Acta quotidiana 1611-1638, fol. 25.

⁵⁴⁾ Tamže, Acta quotidiana 1611-1638, fol. 26, 30-22.

splacen, úpis však nebyl přepsán a obnoven. V té tísní obrátili se zase na kardinála, aby se za ně u císaře přimluvil, nemohou-li města býti toho ručení zbavena, aby byla přece od útisků chráněna, a aby byly již jednou úpisy přepsány.⁵⁵⁾

Proti městské radě vzmáhal se odpor, bylo ji snášeti útisk, ale přece trvala na svém a evangelíky vůli své podříditi chtěla. Dne 25. dubna 1614 sama vznášela na kardinála, že ku slavnosti Božího Těla podle starého obyčeje potřebí také doprodu nekatolických měšťanů, ale že tito neuposlechnou, protože není o tom císařova poručení; žádala tedy, aby kardinál vymohl takové poručení, aby slavnost pokojně se oslavila a protivníkům a neposlušným aby dostalo se zaslouženého trestu.⁵⁶⁾

Ale ani evangelíci neuhnuli; bylať to doba na všech stranách bezohledná. Když byl v červenci 1614 v Olomouci sněm za přítomnosti arciknížete Ferdinanda, konali zase evangelíci v domě onom, který si byli upravili pro svou bohoslužbu, své úkony církevní. Nadarmo sám arcikníže vzkázal Fridrichovi z Tiefenbachu, aby luteránský kazatel tam nekázal. Neudělal mu po vůli⁵⁷⁾ a kazatel tam kázal, a nemalý počet měšťanů a mnoho set lidí chodilo tam na kázání i na jiné úkony. Kromě toho podali měšťané pod obojí způsobou vyšším stavům suplikaci o svých potřebách; učinili tak ovšem bez vůle a vědomí purkmistra a konšelů. Císař zvědév o tom, poroučel 6. srpna radě, aby podala podstatnou zprávu, kdo takovou suplikací spisovati a podávati poroučel, a čím to původem a návodem šlo, jakož i aby obeslali jména účastníků evangelických bohoslužeb.⁵⁸⁾

Když rada dostala 12. září toto poručení, svolala obec na radnici na 16. září, dala přečísti onen rozkaz a jala se vyslýchat. Ale od obce jak katolíci tak nekatolíci souhlasně odpovídali, že o žádné stížnosti vyšším stavem podané nemají vědomosti a odřikali se všeliké účasti na ní. Rada ještě vyzývala, kdyby snad někdo o tom vědomost měl a snad veřejně to ohlásiti se ostýchal, aby došel buď k purkmistrovi

⁵⁵⁾ Tamže, kopiář 1607-1614, 30/., str. 543-545.

⁵⁶⁾ Tamže, str. 555.

⁵⁷⁾ Rukopis křížovníků v Praze, XXIC. 33, fol. 169. Za to potrestal císař Fridricha z Tiefenbachu; když přijel ke dvoru císařskému do Lince, poručil vzíti mu klíč komorní.

⁵⁸⁾ Olomoucký městský archiv, č. 1426.

nebo někomu z rady, nebo jemuž by nejvíce důvěřoval, a tam to oznámil; ale nedošel žádný. Rada dotazovala se o tom u cechů a obeslala Křištofa Kašpara Katschera, Pavla Gutschlegla, Jana Solscheidera, Hanuše Riemera, Tobiáše Hevera, Engelharta Goldschmidta, Řehoře Schobera, Jiřího Weidnera, Jeremiáše Gutschlegla, na něž si to myslila, před purkmistra, ale všichni se na své svědomí zařikali, že o té suplikaci nic nevědí. Jeremiáš Gutschlegel, jenž byl hospodářem v domě onom Bernarta z Žerotína, doznal sice, že predikant, jenž byl hraběte z Thurna, dojel do toho domu, ale že pak po několika dnech Jeremiáš obává se výstrah purkmistrových, zašel k p. Fridrichovi z Tiefenbachu, že z hospodářství v domě odpuštění vezme. Za řeči řekl p. Fridrich, že nemá predikant již kázati, ježto z bratry odjede.

Teprve 8. října 1614 odpovídala městská rada císaři a vyličovala průběh evangelických pokusů před posledním sněmem. Obecně prý se mluvilo, že za sněmu jejich věci na dobré míře budou, a že se kázání budou opakovati. Na náměstích a po ulicích se nekatolíci shlukovali a od hloučku ke hloučku přibíhali Jiří Schubert, Valentin Handl a Michal Engelman, až byli radou napomenuti, aby od takového zapověděného počínání ustáli; zároveň rada všecko to oznámila kardinálovi. V domě Karla Hirsche byly prý schůzky a suplikace ta vznikla asi tam; podepsána byla jen povšechně. Evangeličtí měšťané však všecko to popírali. Za sněmu s jáсотem chodívali na kázání a bohoslužby; seznam osob, pokud mohli v rychlosti se dověděti, posílala rada císaři. Při tom žádala za potrestání přestupníků, neboť jinak rada nemohla by se do budoucna nadíti poslušnosti, a navrhovala, aby dům onen, kam se na bohoslužby scházeli, byl pro císařskou komoru konfiskován.⁵⁹⁾

Dům ten byl však prohlašován za svobodný soukromý majetek. Proto sám císař chtěl zvěděti, jak vlastně jest s tím domem, v němž se mu tolik protimyslností činilo. Již 15. září 1614 psal kardinálovi i Žerotínovi, že dům ten proti pořádkům městským od mnoha let žádnému do knih městských není zapsán a vložen, a že je osvobozen toliko od šacunků a lozunků a v ničem jiném; že povědomo jest také podezřelé a nepo-

⁵⁹⁾ Tamže, kopiář 1607-1614, 30/s, str. 630-634.

řádné postupování toho domu od jedněch druhým, jakož i kdo peníze i záplatu dával, náklad naň činil, a kdo jen jméno měl; žádal je tedy, aby v tom město a komora královská nehynula a starobyli pořádkové o vpisování do knih městských průchod měli a takové nepořádné postupování budoucně zastaveno bylo, o dobré zdání, jak by v tom postupovati měl.⁶⁰⁾ Na konec bylo, jak městská rada navrhovala: sporný dům připadl královské komoře; luteráni pak ovšem v něm bohoslužeb konati nesměli.

Katolická většina městské rady vyhrála nad evangelíky, kteří tolik usilovali o veřejné bohoslužby pro sebe, a také císař podle přání městské rady snažil se svými rozkazy udržeti katolíky v jejich dosavadním postavení. Roku 1616 a 1617 poručil úředním osobám a cechům účast na průvodě Božího Těla.⁶¹⁾ Ale jak byly evangelíkům takové příkazy proti mysli, viděti z toho, že 10. března r. 1616 Tobiáš Heyer, Valentin Handl, Matouš Polinger a Daniel Schazel, když byli na radnici a velebná Svátost mimo se nesla, neklekli a zůstali státi, ačkoli radní páni poklekli a uctivost Svátosti osvědčili.⁶²⁾ Zvláště k duchovenstvu chovali se evangelíci nepřátelsky; kanovníci olomoučtí zakoušeli od nich mnoho protivenství, potupně o nich mluvili i psali a všelijak jim dávali najevo nepřízeň a nenávisť; kardinál to chtěl urovnati a usmířiti v červnu 1616.⁶³⁾ Nepomáhalo však; osten nenávistné nevraživosti tkvěl a trval v mysli evangelíků. Ještě 14. června 1617 psal kardinál radě olomoucké, že doslechl, že prý vypravili své vyslané ke dvoru císařskému proti kardinálovi.⁶⁴⁾ Nepřestali však usilovati o své bohoslužby; roku 1618 kázalo se jim ve dni sváteční v domě paní Anny Cedlarky z Hoffu; ale městská rada zamýšlela také tento dům jako dřívější evangelickou modlitebnu císařské komoře přisouditi.

⁶⁰⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 158. Když r. 1618 kardinál chtěl si koupiti v Olomouci nějaký dům, upozorňovala olomoucká rada na onen dům, že by ho snadno koupiti mohl, ale kardinál odmítl. (Kroměřížský archiv, Volná akta 1618-II.; Sběrka rukopisů v zem. archivě moravském, č. 197, str. 137—138.)

⁶¹⁾ Olomoucký městský archiv, Aktenarchiv, svaz. 16.

⁶²⁾ Tamže, Acta quotidiana 1611—1638, fol. 52.

⁶³⁾ Kroměřížský archiv, kopiár 39, fol. 39, 207.

⁶⁴⁾ Tamže, Parochialia, lit. O.

4. Brno ; evangelické bohoslužby zastaveny. Vizovšti domohli se kazatele luteránského. Útisk katolíků od pánův i poddaných v některých místech. Nekatoličti pánové zabezpečují si kazatele evangelické. Nesnášlivost ke katolíkům. Katolíci bez značnějších úspěchů, ale přece pracuje se na missiích. Projevy horlivosti náboženské. Stinné události.

Jako v Olomouci výboj protestantský zahájili a podporovali vojáci, tak bylo také v Brně. Zmíněno již bylo, že na jaře 1610 v Brně velitel nad vojáky Tiefenbach bubnem svolával do svého domu evangelíky na kázání. Potom bohoslužba evangelická veřejně konána byla v domě Ondřeje svob. pána z Puchaimu a manželky jeho Madleny z Vrbna na předměstí na Lackenberku. Tam si choval Puchaim luteránského kazatele, na jehož vychování vybírali si evangeličti měšťané zvláštní daň;⁶⁵⁾ v domě pak bylo všecko připraveno pro bohoslužbu: byla tam kazatelna, stolice a jiné ještě potřeby příslušející ke kostelům. Brněnská rada, protože taková bohoslužba v královských městech nebyla dovolena, zakazovala ji, ale bez výsledku. Rada chtěla mocí zakročit, ale pro obecný pokoj zrazoval ji od toho sám kardinál. Tak 16. ledna 1612 psal faráři u sv. Jakuba v Brně, že prý minulých dnů rada brněnská kohosi přinutila, aby se vyprodal, protože prý při bohoslužbách v domě Puchaimově kantorskou službu zastával. Ale aby farář k zamezení nových rozepří a nepokojů jménem kardinálovým úřad napomenul, aby od toho upustili, dokud by s nimi kardinál o tom nepromluvil; příčina nových různic by se přičítala Brňanům a byli by z toho zodpovědni.⁶⁶⁾

Když však evangelická bohoslužba neustávala, a když evangelíci stávali se stále smělejší a zrovna vyzývali a popouzelili katolíky, takže sám Žerotín hrozil evangelíkům, že jim odejme svou ochranu, neustanou-li katolíky dráždit, ozval se kardinál, oznamoval to všecko 5. července 1612 císaři a žádal odpomoc.⁶⁷⁾ Než se však od císaře něco stalo, stupňoval se v městě náboženský nepokoj. Rada dokonce prý zakazovala, aby žádný nekatolík do domu nepřijímal a nechoval, nač si Žerotín kardinálovi stěžoval, a evangelíci zase bez ostychu

⁶⁵⁾ Kroměřížský archiv, Volná akta 1612-I.

⁶⁶⁾ Tamže, kopiár 39, fol. 2.

⁶⁷⁾ Tamže, Volná akta 1612-I.; Chlumecky, I. c. 802.

veřejně zpívali své písně. Rada chtěla učiniti tomu přítrž tím, že některé zavřela. Ale z toho povstalo pobouření; sám Puchaim prý v domě rychtáře taseným mečem žádal o propuštění uvězněných.

Opět kardinál prostředkoval. Psal 14. ledna radě, aby uvězněné raději propustili, aby k tomu nebyli donuceni.⁶⁹⁾ Městská rada uložila tedy vězňům pokutu, a že je propustí. Ale evangelici vzdorovali, žádný z nich jí neplatil a zůstávali raději ve vězení. Městský úřad vznesl na císaře, co by bylo činiti, a připomenul, že neposlušenství k úřadu od některého času zhusta se rozmáhá. Císař postavil se za radu a rozhodl, aby jich nepropouštěli, dokud se nepokoří a pokuty nesloží.⁶⁹⁾

A brzy došlo také na dům Puchaimův, kam evangelici se scházeli na bohoslužby. Ondřej Puchaim obeslán byl ke dvoru císařskému a tam dotazován a vyslýchán byl od nejvyššího kancléře a od sekretáře Pavla Michny. Posléze před samým císařem musil slíbiti, že v domě tom nedá již kázati a připověděl, že odstraní kazatelnu, lavice a ostatní potřeby kostelní. Puchaim na to vybyl sice predikanta, ale ostatní své přípovědi neučinil zadosti. A když potom nebyl doma, manželka jeho opět predikanta tam uvedla a obecné bohoslužby císaři na vzdory tam vykonávati dávala. Císař nechťeje toho „ku svému posměchu“ přehlídati a trpěti, ustanovil kardinála a nejvyššího sudí Viléma z Roupova za komisaře, aby Ondřeje svob. pána Puchaima i manželku jeho před sebe obeslali a dostatečně stížili, že se tu již ne náboženství, než rozkazů, poručení a důstojenství císařského dotýkati chce, a nařídili, aby pod uvarováním hněvu a nemilosti císařské jak predikanta vybyli, tak i kazatelnu, stolicu a jiné věci podle přípovědi své odstraniti dali, nebo že císař nechce „žádnému z poručení jeho žertu míti“, nebo ve městech svých řádů dopouštěti, kterých při začátku panování svého nezastihl. Jmenovaní komisaři povolali pak Ondřeje Puchaima i manželku jeho před sebe na zámek mikulovský na den 16. října 1613. Tam jim bylo v domě jejich všecko kázání s pohrůzkami zamezeno a a zapověděno.⁷⁰⁾ Po tom přestaly již veřejné bohoslužby evangelické v Brně; císař uhájil své autority i dosavadního stavu náboženského.

⁶⁹⁾ Tamže, kopiář 39, fol. 56.

⁶⁹⁾ Kameníček, l. c. III. 757; psaní císařovo z 15. února 1613.

⁷⁰⁾ Mikulovský historický archiv, svaz. 158.

Mezi městy, která se dovolávala kromě Olomouce a Brna ještě r. 1612 náboženské svobody, jmenují se také Hradiště a Unčov, tam tedy také evangelíci chtěli postoupiti do předu; zvláště v Hradišti žalovali na primátora Václava Kulíška z Moravičan, jenž o soudě sv.-tříkrálském 1613 na žalobu jejich odpovídal; odvod jeho byl pak poslán druhé straně pro zprávu a ta věc odložena do příštího soudu do Brna.⁷¹⁾

Z poddaných měst úspěšně probjovali Vjzovští svůj zápas o náboženství evangelické proti své vrchnosti p. Emerichu Docimu i proti pánu podací, kardinálovi. Že se v poddanských věcech pánu svému protivili, byla jim sice učiněna tuhá domluva, ale v hlavní věci zvítězili. Na soudě olomouckém sv.-tříkrálském 1612 bylo jim vypověděno, aby jim páni podle výsad jejich dosazovali jen kněze evangelické; radostná ta výpověď pro Vizovské byla ještě „příliš horlivě sepsána a s dotýkáním se papeženců“, takže musila býti opravena.⁷²⁾ Výpovědi tou samo sebou byl zmařen úmysl, pro který přenesl Doci podací kostelní ve Vizovicích a ostatních kostelech na panství na kardinála, aby tam totiž katoličtí kněží ustanoveni byli. Protože však kardinálovi nehodilo se dosazovati do Vizovic luteránské kazatele, převzal podací tehdy zase Doci na sebe a chtěl tedy r. 1613 ustanoviti do Vizovic luteránského kazatele. Oznamoval to kardinálovi a žádal, aby byl zkoušen od katolických kněží, hodí-li se k tomu úřadu. Kardinál odpovídal zajímavě 15. května 1613: chválil pána, že z dvojího zla volil menší: aby raději luteránský než kalvínský kazatel byl tam dosazen, když nesmí tam býti katolický kněz. Ale odmítal zkouseti ho; nemůže býti zkoušen od katolických kněží, ježto se tomu nepodrobí. Kardinál slyšel však o Kapsandrovi, který si osobuje titul děkana holešovského, že je pouhý konfesionista a že není tedy na straně kalvínů a jiných heretiků. Pošle-li on někoho, jak se nabídnul, lze doufati, že bude podoben Kapsandrovi. Konečně vyslovoval kardinál naději, že pán zajisté nedopustí, aby byl přijat jiný, než jakého artykulové a obdarování Vizovských vyžadují.⁷³⁾ Pro sebe a své katolické poddané měl napřed p. Doci jesuitského missionáře, také později chtěl chovati syn Emerichův Melichar katolického fa-

⁷¹⁾ Žerotínovi zápisové II. 121.

⁷²⁾ Tamže, II. 90, 103.

⁷³⁾ Kroměřížský archiv, kop. 39, fol. 71.

ráře nebo aspoň kaplana v klášteře ve Vizovicích, aby prý lidé jako hovada nezůstávali.⁷⁴⁾ Za tohoto Melichara Dociho konal právo podací již sám kardinál; když Vizovští r. 1617 podali suplikaci, aby jim dosazen byl kazatel, odpovídali jim 2. června radové kardinálovi poukazem na reces kardinálův, když presentují kardinálu učitele, kterýž by byl právě augšpurské konfese, že budou moci toho užítí, co jim od soudu zemského nalezeno bylo.⁷⁵⁾

Pod ochranou svých pánů a za jejich příkladem nekato-ličtí poddaní dovolovali si bez bázně zmocňovati se katolických kostelů a věcí. Ve Velkém Meziříčí, kde Berka kostelní podací svého panství dal biskupům olomouckým, bez ohledu na kardinála a děkana Václava Pillara z Pilhu r. 1611 luteráni mocně sobě osobili kostelík a krchov za městem, Muraň řečený, zvony na věži při velkém kostele si přivlastnili a klíč k zvonu dali udělati, korouhvi devět z kostela s dosti posměšnými a rouhavými slovy vzali a vynesli, knihy také kostelní pobrali a plat, který od zvonu velkého na věci ke kostelu potřebné vycházel, k svému užitku obrátili, a mnoho jiného na újmu podacího práva kardinálova a na zlehčení děkana učinili. Kardinál stěžoval si na to Ladislavu Šlejnicovi, jenž spravoval panství velkomeziříčské, 20. dubna, že poddaní neměli k tomu žádné příčiny, zvláště když byl nařídil, aby každému, kdož by toho žádal, týmiž zvony zvoněno a mrtvá těla na tom hřbitově aby pochovávána byla, a žádal, aby pán lidem svým takovou všetečnost zastavil a jim nařídil, aby se těch věcí, zvonů a hřbitova sami o své újmě neujímali, knihy a korouhve do kostela zase vrátili a děkanovi nejmenší překážky nečinili.⁷⁶⁾ Roztržka mezi děkanem a farníky luteránskými stávala se pořád větší: děkan si stěžoval u kardinála a farníci u p. Šlejnice; kardinál jmenoval své komisaře, aby to vyslyšeli a porovnali.⁷⁷⁾ Ale těžko bylo rovnati nepřátelské mysli; dne 6. května 1612 zase psal děkan kardinálovi, že predikant uchvátil kazatelnu se zdi kostela na Murani, ke hřbitovu vyčnívající, a že p. Šlejnic zakázal Radostinským přivéztí si nového faráře, jehož tam kardinál ustanovil. Kardinál proto-

⁷⁴⁾ Tamže, Parochialia, lit. V; list z 29. dubna 1617.

⁷⁵⁾ Tamže.

⁷⁶⁾ Kratochvíl: Okres velkomeziříčský ve Vlastivědě, 91.

⁷⁷⁾ Kroměřížský archiv, Parochialia, lit. M.

dopsal p. Šlejnicovi, ale zároveň napomínal děkana, aby byl pečliv, aby se strany jeho nebo katolické nepodala se nekatolíkům nějaká příčina k novotám.⁷⁸⁾ Pan Šlejnic zůstal však úplně na straně luteránské a dal městu také, nemaje k tomu ani práva, svobodu náboženství evangelického. Když pak přestala správa jeho na panství a ujal se ho zase jako pán syn Ladislava Berky, Zdeněk, domáhali se purkmistr a rada a cechové na místě většího dílu obce podle osvobození p. Šlejnice, aby při svobodě náboženství evangelického pozůstavení byli. Než zemský sněm se 10. července 1614 usnesl, že p. Šlejnic žádným pánem dědičným jejich nebyl a že žádného obdarování dávati nemohl; mohou-li si však při pánu svém dědičném něco objednat, že se jim toho přeje, a dalo-li by se jim od pána jaké zkrácení, že mají pořádek práva.⁷⁹⁾

Jak se vyjádřil Karel z Žerotína, „byla moc světská daleko větší než duchovní“,⁸⁰⁾ a podle toho panská zvůle si dovolovala všeho. R. 1610 regent Zikmund Oneš a úředník na Plumlově Křištof Vinarský, na panství knížete Liechtenštejna, vzali s sebou lidi a dobývali se do kostela ve Velkých Slatěnicích; stalo se to proti lantfrydu a bez poručení knížete. Zastrášený farář nic o tom ani neohlašoval, až mu sám kardinál poroučel, aby vše napsal, co a jak, kdy, kde a od koho a skrze koho se to dalo a stalo, jaká škoda na témže kostele a v něm učiněna, kdo jsou při tom byli, a to činili nebo činiti napomáhali a ponoukali.⁸¹⁾ — Jiný doklad panské zvůle osvětluje stížnost lidí ze vsí Rybného, Nadějova, Jamného, Zhoře Housecí a Stáje podaná r. 1612 zemskému hejtmanu na paní Kateřinu z Richmberka, vdovu po Janu Chroustec-kém, že není faráře ve Zhoři Housecí, kde od starodávna farářové byli. Dokládali, co je prodal p. z Pernštýna, že se páni uvázali v to všecko, co farářovi náleží, v louky, role, plat za desátek peněžitý a desátek obilní z jedné dědiny, a fara že se opouští. Paní prý je také nutí, aby dávali desátek snopní, kterýmž povinni nejsou, a potahuje je v roboty neprávě. Prosili tedy, aby byl tam farář chován, a aby paní mimo spravedlivé na něho nesahala.⁸²⁾

⁷⁸⁾ Tamže, kop. 39, fol. 26.

⁷⁹⁾ Kameníček, I. c. III. 511.

⁸⁰⁾ Tamže, kop. 39, fol. 26.

⁸¹⁾ Kroměřížský archiv, Parochialia, lit. S.

⁸²⁾ Sbírka Bočkova v mor. zemském archivu č. 11137.

Nekatoličtí pánové rozšiřovali právo své nad poddanými také na náboženství. Hrabě Salm na Tovačově chtěl r. 1610 dosadit na faru kojetínskou nekatolického kněze. Kardinál ubránil, že na faru nebyl dosazen predikant, a v té věci napsal kapitule olomoucké, že je radno, aby raději zůstala fara prázdná, než aby tolik duší ve zkázu uběhlo, kdyby tam byl dosazen heretik.⁸³⁾ A kam dosadili pánové kazatele, tam si je také zabezpečovali do budoucna. V Třebíči již r. 1607 Smil Osovský z Doubravice ponechal městské radě podací farního kostela pro luteránské kazatele, dokud pánové budou luteráni; r. 1608 dal jim také kostel sv. Trojice, kde prý katolíci, jichž bylo málo, se modlili; luteránům dal také hřbitov a kostel sv. Marka ve Stríteži, a dovolil pastorům v Třebíči, Stríteži a Kožichovicích bráti desátek z přiřazených obcí.⁸⁴⁾ V sousedství dala r. 1614 Kateřina z Valdštejna kostelní podací fary v Kamenici, Vladislavi, Beneticích, Chlumu, Červené Lhotě a Strážově obcím pro učitele evangelické konfese augšpurské.⁸⁵⁾ Na Jaroměřicích podporoval Zikmund svob. pán Tiefenbach luteránství velice; r. 1613 nařizoval, aby se desátek dával jen luteránskému pastoru a učiteli, ale aby se odepřel katolickým kněžím, kdyby se v držení dostali.⁸⁶⁾

Nekatoličtí poddaní sami rovněž chovali se mnohdy přímo nepřátelsky ke katolíkům. V Bystrici nad Pernštýnem, když r. 1609 koupil panství horlivý evangelík Jan Čejka z Olbramovic, nepřestávali nabíhat evangelíci, aby byl jim vydán farní kostel. Pán však tak učiniti nesměl, neboť podací bylo biskupa olomouckého. Ale Bystričtí faráři Valentinu Sullovi kostel zavřeli a neodemkli ho ani nástupci jeho. Když však Jan Čejka koupil r. 1613 od kardinála za 200 zl. také kostelní podací v Bystrici, Rozsochách, Dětochově a Lhotě, ačkoli vymíněno bylo, že toliko kněží katoličtí k těm kostelům a farám směji býti dosazeni, chtěli r. 1614 evangelíci bystričtí hned kostel odemknouti a pro sebe použít. Jan Čejka nesvolil sice k tomu, nemaje toho práva, než postavil na svůj náklad na novém hřbitově nový kostel sv. Trojice a při něm novou faru pro kněze evangelické.⁸⁷⁾ — V Ketři r. 1610 pod-

⁸³⁾ Kroměřížský archiv. Parochialia, lit. K.

⁸⁴⁾ Wolny, Cirk. Topogr. Brno, III., 138.

⁸⁵⁾ ČMM 1894, 268.

⁸⁶⁾ Wolny, C. T. Brno, III., 208.

⁸⁷⁾ Vlastivěda, okres bystrický, 43, 45.

daní kardinálovi nepřišli většinou o Božím Těle na procesi a někteří toho dne chovali se jako kacíři, takže kardinál to potrestati chtěl.⁸⁸⁾

Za náboženských rozepří vyrazely výstřelky vášni, nesnášlivosti a nenávisti namířené proti katolíkům. Paskvily a karikatury dávány do oběhu. V Šumperku bylo r. 1612 přibito na šibenici šest obrazů, představujících kardinála Dietrichštejna, biskupa vratislavského, arciknížete Karla a jiné knížecí osoby. Ve Šternberku když byla vynášena smrtka, byla jí dána podoba papežova, jenž v písni při tom zpívané přirovnán byl k antikristu.⁸⁹⁾ Odbojná, bojovná povaha protestantství prorážela na venek, oslavujíc své úspěchy.

Katolíci za výbojného postupu nekatolíků nemohli se vykázati značnějšími úspěchy. Činnost jejich byla obmezena. Kardinál ve své relaci římské z r. 1613 mluví kromě osobních úspěchů jen o stavbách kostelů v Kroměříži u sv. Trojice a Tuřanech, o opravě a výzdobě mnoha jiných kostelů, zvláště dómu v Olomouci, dále o kláštorech, jež založil v Mikulově a Brně, o stavbách jezuitských domů v Brně a Kroměříži; výslovně se jako o úspěchu zmiňuje o zápovědi protestantských bohoslužeb v Olomouci a Brně a o postupu, že mnoho měst úplně bylo získáno katolickému náboženství.⁹⁰⁾ Stávalo se tak činností missionářskou, která hlavně z kolejí jezuitských na venek zase se rozvíjela. V Kroměříži a Habrovanech pokračováno r. 1608 a 1609 v missiích; r. 1611 konána missie na statcích podkomořího Karla Haugvice, a na panství habrovanském vracela se zase farnost lulecká do církve; odtud odešel missionář do Zdounek. Na brumovském panství bylo již pět katolických farářů, ale přece od jara do podzimku pracoval tam také missionář jezuitský. Pan Jan Kavka s rodinou předcházel dobrým příkladem; založil také školu, kde učitele a 25 žáků z poddaných vydržoval.⁹¹⁾ Missie u sv. Anny

⁸⁸⁾ Kroměřížský archiv, Parochialia, lit. K.

⁸⁹⁾ Chlumecký, I. c. 816, 817; Mikulovský historický archiv, svaz. 158.

⁹⁰⁾ Snopek, ČMM 1908, str. 398.

⁹¹⁾ S poddanými svými Klobouckými měl Kavka Říčanský stále spory: obviňovali ho, že jim domy jejich zpečetil, truhlici obecní, pečeť a rejstra vzal, že píše jejich do vězení dal, a „že od své ukrutné urputnosti upustiti nechce“. Ale Kavka odvedl od sebe nespravedlivé obvinění a poddaní dání mu zemským soudem r. 1614 v trestání, ale aby jim na hrdle neškodil, na jejich svobody a privileje nesahal a aby jim překážky nečinil dostaviti se ještě k jednomu roku, který s ním při právé měli. (Žerotinovi zápisové II. 177.) Že za sporu nerostla nálada ke konverzím, snadno pochopiti.

a v Habrovanech z r. 1611 opakovány zase r. 1612 s dobrým výsledkem; každého roku rovněž dále konány missie na brumovském panství přece již s lepším zdarem. Většího úspěchu docílili jesuité r. 1612 v Lukově a Rymnici, kde skoro všechny na víru katolickou obrátili. Tehdy konány missie také na Vsetíně,⁹²⁾ na panství lidečském, v městech kardinálových Kroměříži, Svitavech, Mohelnici, Budišově, v Libavě a v okolí, také v Březinách; nevědomé poučovali a církvi získávali. R. 1613 přibýly jesuitské missie v Boskovicích na panství Václava Morkovského z Zástřizl a na panství Františka Sereňho; také v Telči s užitkem pracovali Jesuité. R. 1614 úspěchů docíleno missiemi ve Vizovicích, na Vsetíně a Rymnici, v Boskovicích, Ždárně a Svatbořicích, v Brumově, v Kloboukách a na panství zdouneckém.⁹³⁾ Tak z jesuitských kolejí budilo se uvědomění katolické.

Známkou horlivosti náboženské byly žádosti o odpustky. R. 1611 žádal kardinála probošt šternberský o odpustky pro klášter ve Šternberce, ve Fulneku a u Všech Svatých v Olomouci, a Kroměřížští žádali o odpustky pro kostel sv. Trojice zevně hradeb, kde o sv. Trojici byla veliká účast lidu; odpustky takové bývaly udíleny. Veřejné průvody a slavnosti oživovaly také vědomí katolické; konány také zvláště při naskytých potřebách; když r. 1613 proskakoval na Moravě mor, zařídil kardinál 8. prosince v Brně veřejný průvod od sv. Petra k sv. Jakubu, aby přestal mor, aby císař zvítězil nad Turky a jinými nepřáteli víry křesťanské, aby mezi knížaty a králi křesťanskými svornost se utvrdila, a aby Bůh mu pomáhal při budoucí visitaci v diecési.⁹⁴⁾

Do těchto světlejších stránek katolického života stínem zapadaly některé smutnější události: r. 1612 resignace opata hradištského, r. 1614 sesazení opata velehradského, příklady uvolnění kázně v některých kláštorech i případy nedbalosti a pohoršení v duchovní správě.

⁹²⁾ Na Vsetíně, na panství Albrechta z Valdštejna, propukaly také bouře poddanské, ne tak pro náboženství, nýbrž pro domnělý útisk poddaných, kterým však Valdštejn necítil se vinen. Osvobodil také r. 1613 Vsetín všeliké roboty a desátků a daroval jim odmrť za ročních 500 zl. a jiné dávky. Slušovice osvobodil před tím také roboty (ČMM 1913, 410—412).

⁹³⁾ Schmidl, I. c. II., 520, 565, 633, 642, 642, 670, 672, 673, 677, 698, 703, 704, 708, 721, 727, 729.

⁹⁴⁾ Mikulovský Rodinný archiv, svaz. 844; Kroměřížský archiv, kop. 39, fol. 123, 92.

5. Vpád Pasovských do Horních Rakous a Čech. Vojenská opatření na Moravě. Pasovští zmocnili se Malé Strany. Stavové čeští zřídili si svou vládu. Král Matyáš na pomoc Čechům; korunován za krále českého. Poměr Moravy a Čech nově upraven: rovnost obou zemí a samospráva Moravy. Nové nebezpečí z Uher.

Prudčeji než vnitřní zápas o náboženství rozpoutal se boj o zevnější politickou moc a dříve dospěl katastrofy. Naděje na pokoj, které se upínaly na smír mezi císařem Rudolfem a králem Matyášem, trpce byly zklamány.

Jízda zemská moravská nebyla ještě ani všechna propuštěna, když došla zpráva na Moravu, že vojsko pasovské vpadlo 21. prosince 1610 do Horních Rakous. Bylo to vojsko nepřátelské králi Matyášovi a zemím jeho, které dle podmínek smíru mělo býti propuštěno. Nestalo se však, a zřejmě se ukázalo, jak neupřímně byl u císaře míněn smír. Neustal hořeti touhou po odvetě za příkoří, která na něm spáchal bratr a odbojné stavovství, a vůdce Pasovských, arcikníže Leopold, měl býti nástrojem, jímž bude pomsta provedena. Ovšem při tom také samému ctižádostivému arciknížeti běželo o to, aby si zajistil sám pro sebe českou korunu.⁹⁵⁾

Ohrožený král Matyáš oznámil vpád Pasovských 29. prosince po zvláštním poslu Karlu z Žerotína a radil, aby každý na Moravě připraven byl s náležitým počtem koní. Všecky obavy o nebezpečnost z Pasovských, které stále projevoval Žerotín, ale jímž nebylo sluchu dáváno, teď se vyplnily. Žerotín jednal rychle: hned poslal do Jihlavy a Znojma, aby zůstalo pohromadě od země najatých 500 jezdců; rozkaz ten došel ještě včas. Kromě toho svolával zemskou hotovost a psal do Slezska o pomoc v případě potřeby.⁹⁶⁾

O opatřeních na obranu země jednáno bylo o soudu sv. tříkrálském v Olomouci. Na popud Žerotínův byl 8. ledna 1611 soud vzdán a stal se pak sněmem, na němž se mluvilo o nebezpečí země. Stavové se tu snesli, aby byla přehlídka zbrojných koní, aby Gunther z Golczen byl poslán s jízdou do Rakous, a pak aby na příštím sjezdě dále se o vhodných o-

⁹⁵⁾ Novák, Sněmy české, I. c. XXIII.

⁹⁶⁾ Kameníček, I. c. II. 473; A. Č. XXVII. 561, 562; Novák, I. c. 13; Leopold, I. c. 280.

patřeních uvažovalo. Pěší vojsko, o jehož najímání srazil se kardinál zvláště s panem z Hodic, najímalo se potichu. Dopsáno bylo také 10. ledna nejvyšším úředníkům království českého a osobám k defensi země zvoleným na pomoc. Z Čech byli stavové ubezpečeni 22. ledna, že jim podle smlouvy libenské chtějí přispěti ku pomoci.⁹⁷⁾

Morava byla zmitána neklidem. Otázky náboženské rozdělovaly stavy, až docházelo mezi nimi k osobním výstupům, a k tomu ještě za příkladem Žerotína pohlíželi s nedůvěrou na všecko politické ujednávání královo. Král nesl nelibě a těžce, že stavové podrobují ho své kritice. Měl zprávu, že zemský hejtman svolal znova na 12. ledna sjezd stavovský do Brna z té příčiny, aby jednali o odpovědi královi dané moravským vyslaným na jejich přednesení o smírném ujednání s císařem, kterážto odpověď se Žerotinovi nelíbila. Král v listě ke kardinálovi z 20. ledna odsuzoval ten sjezd jako nevčasný a proti očekávání, ježto by se byl nadál, že Žerotín, není-li spokojen s tou odpovědí, dojde do Vídně, kde bude krále informovati, a zatím se sjezdem počká; má přece zemský hejtman míti pozor na osobu královi a má poslušné stavy zachovati v náležitě účtě a vážnosti ke králi, jako doposud. Král pak chtěje předejítí samostatné iniciativě stavů svolával sám na 24. ledna sjezd do Brna a zval Žerotína, aby hned po něm dojel do Vídně, poněvadž je toho pilná potřeba.⁹⁸⁾

Sjezd tento konán, a stavové tam zařídili přípravy na obranu země. Svolána zemská hotovost, 500 jízdných Golczových určeno na pomoc Rakušanům a najato bylo 1500 pěších pod nejvyšším Rudolfem z Tiefenbachu; přehlídka jejich měla se konati u Jemnice. Bylo-li by čeho ještě třeba, měli to opatřiti nejvyšší úředníci a soudcové zemští. Na střelivo a vojenské velitele povoleno 20.000 kop a vypsána půjčka zemská po 150 zl. ze zbrojného koně. Kdyby se král Matyáš sám postavil vojsku v čelo, měla se všechna šlechta moravská vypraviti do pole.

Vojenské přípravy tyto byly účelné. Dne 30. ledna překročili Pasovští hranice české a postupovali na Prahu. Stavové čeští byli proti nim posud neozbrojeni. Za to však zbrojilo se již pilně v zemích Matyášových.

⁹⁷⁾ Nováček, I. c. 33–36; Novák, I. c. 34, 56; Leupold, I. c. 281.

⁹⁸⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 158.

Král Matyáš volal také k sobě do Vidně rady ze svých zemí. Přál si, aby se dostavil Žerotín i kardinál a někteří věci znali a králi příjemní, jimž by byla dána plná moc. Ale v této věci stavové na sjezdě 7. února rozhodli, aby plná moc poslům ke králi nebyla dána, a určeno, aby jednali jen o věcech, jež by nebyly na úkor svobodám zemským; měli býti při každém jednání královu s císařem, kdyby však jich král nebral k radě, měli se hned vrátiti. Obrání za takové rádce králi Jeronym Václav hrabě z Thurna, Jiří z Hodic a Jan Čejka z Olbramovic. A na sjezdě tom ještě usneseno, aby najato bylo nových 500 jezdců, a povoleno, aby vojsko mohlo se i za hranice vypraviti; byla-li by však země v nebezpečení, směl zemský hejtman odvolati moravské vojsko k obraně vlasti.⁹⁹⁾

Události valily se rychle po sobě. Král Matyáš vyzýval české stavy shromážděné na sjezdu na hradě pražském, aby dostáli smlouvám, protože vpádem pasovským byly porušeny. Stavové čeští v odpověď usnesli se vypraviti poselství ke králi, které by je omlouvalo, že nejsou vinni tím vpádem, a které mělo žádati, aby zastavil své tažení do Čech; — ačkoli toto usnesení bylo proti většině sněmu, která radila, aby byl král požádán o pomoc. Zatím Pasovští 15. února zmocnili se Malé Strany, ale útok na Staré město se jim nepodařil. Tam zase lid rozrušený krveprolitím malostranským vrhl se na klášter františkánský u P. Marie Sněžné, zpustošil jej děsným způsobem a mnichy povraždil. Dne 17. února obsazeny byly arciknížetem Leopoldem Hradčany. Stavové však teď na Starém městě shromáždění trvali v odporu stále se stupňujícím; organizovali se, zvolili si 30 direktorů, publikovali sněmovní artykuly — a měli svůj sněm nezávislý na císaři, měli svou vlastní vládu, své vojsko a své finance, stali se úplně státem ve státě a mohli volně vyjednávati s králem Matyášem, se sousedními knížaty a se stavy sousedních zemí. Ze sousedství zabezpečovali sobě již před tím pomoc. Na Moravu vypravili ještě před dobytím Malé Strany Václava Budovce z Budova k postnímu zemskému soudu o pomoc; dostalo se mu ovšem příznivého přijetí, a oznámeno, že již pomoc poslali, totiž že vojsko své spojili s vojskem Matyášovým.¹⁰⁰⁾

⁹⁹⁾ Kameníček, I. c. II. 474.

¹⁰⁰⁾ Novák, I. c. XXXVII., LI.

Král Matyáš bedlivě sledoval události v Čechách a rozhodl se tam zasáhnouti. Do Vídně si zavolal Žerotína a ustanovil se, že s vojskem potáhne do Čech, v čemž utvrzoval jej Žerotín, jenž zase hleděl zabezpečiti si pomoc z Uher, jen aby Moravané mohli přispěti Čechům.¹⁾ Když se byl vrátil Žerotín, vydal 20. února ze Znojma rozkaz, aby zemská hotovost byla 28. února u Brna přehlédnuta a odtud aby odtáhla buď na hranice zemské, nebo kam určí nejvyšší úředníci a soudcové zemští. Ale u stavů se v té příčině projevila veliká liknavost; mnozí neposlali vůbec koně, jiní poslali jizdu nepořádně vystrojenou, což Žerotín veřejně káral.²⁾ Kardinál Dietrichštejn byl v těch rušných dnech těžko nemocen, přece však nepustil veřejný zájem se zřetele; 22. února posílal zemskému hejtmanu peníze za všech svých 80 koní a ptal se, kolik peněz má ještě odvésti i potomně odevzdati, dodávaje: „my jsme hotovi k vůli Vaší Mti vše učiniti“. Žerotín zase mu oznámil, že v té bouřce pražské bratrovec jeho Maximilián z Dietrichštejna, který byl na učení v Praze, v bezpečnosti zůstal, načež kardinál odepsal 26. února, že ho zpráva dochází, jako by koruna království českého měla býti v moci Ramée a lidu toho pasovského, a že by snad někoho jiného kromě krále Matyáše korunovati chtěli; že tomu sice víry nepřikládá, avšak nicméně, stalo-li by se, že by to byla korunovace na všecek způsob neplatná, a že by král mohl o neplatnosti její protestovati, neboť že náleží krále českého korunovati arcibiskupu pražskému a biskupu olomouckému společně.³⁾

Zpráva ta o koruně české nebyla pravdivá a úspěch Pasovských měnil se již v očividný nezdar. Čechové měli již své značně silné vojsko, král Matyáš otevřeným listem do království českého 21. února oznamoval, že žádán byv o pomoc, rozhodl se se znamenitým počtem vojska přispěti stavům a obyvatelům království, a vypravil také hned svého polního maršálka Herbersteina do Čech. Z Moravanů byl velitelem části jeho vojska Jiří Hodický, jenž 28. února s 1500 pěších vytáhl z Jihlavy do Čech; za ním bral se Herberstein, jenž čekal ještě na posily. Vojska toho bylo 7000 mužů a 5. března dorazilo již do Českého Brodu. Věc císařova i arciknížete

¹⁾ Tamže, 233.

²⁾ Kameníček, I, c. II. 474, 475.

³⁾ Kroměřížský archiv, Volná akta 1611.

Leopolda byla ztracena; plukovník Ramée 8. března opustil Prahu s většinou jízdy a v noci z 10. na 11. března odešlo pasovské vojsko z Malé Strany. Téhož 11. března stal se císař Rudolf zajatcem českých stavů a krále Matyáše.⁴⁾

Král sám vydal se z Vídně na cestu do Prahy 8. března a druhého dne byl na hranicích moravských slavnostně uvítán zemským hejtmanem Žerotínem a moravskými stavy a doprovázen do Znojma. Tam zval již 5. března také kardinála Dietrichštejna, aby, pokud možná, se dostavil. Ale kardinál pro nemoc nemohl přijet ani do Znojma, ani potom do Jihlavy; proto král poslal k němu Ladislava z Lobkovic, aby mu podal zprávu o českých záležitostech.⁵⁾

Ve Znojmě žádal král nejvyšších úředníků a soudců zemských na místě všech čtyř stavů moravských, aby ho doprovodili do Čech svým počtem koní zbrojných, aby najali ještě 1500 německých knechtů, a od stavů aby byla svolena nějaká suma peněz na všeliké postranní potřeby a co nejdříve odvedena. A jakož stavové povolili na zaplacení dluhů, převzatých po císaři Rudolfovi, na tři léta po 80.000 zl., aby za těchto velikých výdajů sami vyjednali s věřiteli, aby 80.000 na tento třetí rok svolených přenechali králi. Konečně žádal, protože hrabě z Hodic pro své povinnosti v poli nemůže bývat v radách při králi, aby ještě jednu osobu k tomu volili a vypravili s králem.⁶⁾

Odpověď byla dána králi hned druhého dne; stavové částečně svolovali, částečně odpírali, jako vždycky. Pokud jde o zemské koně zbrojné, aby nejvyšší Gunther z Golczen s pěti sty krále doprovodil do Čech a tam zůstával, a druhý nejvyšší Petr Sedlnický z Choltic aby také s králem jel do Čech, ale pak aby se zase vrátil na hranice zemské. Co se týče 1500 německých knechtů, aby byli sice hned najati, ale že nemohou povolit pro veliké nebezpečí, aby byli vedeni ven ze země; obával se totiž Žerotín, že by Pasovští na ústupu z Prahy mohli vpadnouti na Moravu.⁷⁾ Aby větší sumu peněz složili, v tom aby byli ušetřeni, s věřiteli královými o těch 80.000 zl.

⁴⁾ Novák, I. c. LIX.

⁵⁾ Kroměřížský archiv. Volná akta 1611—IV; Mikulovský Historický archiv, svaz. 158.

⁶⁾ Novák, I. c. 465; Kameníček, I. c. II. 475. Hodický dostal od krále Matyáše věřící list pro Thurna, Šlika, Felsa a Lobkovice (Hurter, VI. 471).

⁷⁾ Novák, I. c. 571.

že budou jednati při nejbližším sjezdu. Vedle hr. z Hodic že není třeba jiného voliti do králových rad; zmocnění moravští jsou povinni raditi se s nejvyšším komorníkem Ladislavem z Lobkovic o věcech týkajících se Moravy.⁸⁾

Do Jihlavy dojel král 15. března a dva dni potom podepsal stavům moravským revers, že výprava jeho není na úkor ani právům ani svobodám moravským, že jest podnikána jen proti vojsku pasovskému; podobný revers podepsal stavům českým. Jako před třemi léty, tak ani teď nedal se zdržeti nikým od cesty do Čech; 20. března opustil Jihlavu a 24. dojel za radostných pozdravů obyvatelstva do Prahy. Tam byl císař brzy přinucen svolati na hrad pražský na 11. duben generální sněm, který měl rozhodnouti o jeho sesazení.⁹⁾

Co se tragedie císaře Rudolfa dokonávala v Čechách, obracela Morava všecek zřetel na zabezpečení země. Již 30. března došlo do Jihlavy nově najatých 1500 pěších pod vůdcem Tiefenbachem, 900 zůstalo v městě a 600 položeno do Telče a Znojma. Vojska však potom nebylo třeba. Golczen, jenž krále doprovodil do Čech, položil se pak se 700 koní a tolikéž pěšími kolem Českých Budějovic, aby hlídal přechodů.¹⁰⁾

Žerotín zůstal jako zemský hejtman na Moravě. Byl však psaním královým z 25. března volán do Prahy; vydal se tedy na cestu 30. března upokojen, že o obranu země je postaráno, a chtěl ze všech sil působiti, aby král stal se panovníkem také v Čechách. Dojel do Prahy 5. dubna a byl účasten porad, pro něž si žádal plné moci z Moravy.¹¹⁾ Místodržicím úřadu hejtmanského na Moravě zanechal Viléma z Roupova, jenž na pozvání stavů českých z 30. března, aby se stavové moravští zúčastnili generálního sněmu a pomáhali vyhledávati všelijakých cest a prostředků, jimiž by všecko zlé zastaveno a naproti tomu politický řád v lepší a bezpečnější i stálější způsobu uveden byl, rozepsal stavům sjezd do Brna na 18. duben.¹²⁾ Tam zvolili si stavové osoby zplnomocněné k tomu, aby jednaly o všem, co by bylo prospěšné k zachování království a k němu připojených zemí, i o upravení poměru Moravy k Čechám. Bylo jich 20 i s kardinálem Dietrichštejnem, jenž však

⁸⁾ Novák, I. c. 483; Kameníček, I. c. II. 476.

⁹⁾ Novák, I. c. LXXII.

¹⁰⁾ Leupold, I. c. 288, 289; Novák, I. c. 754.

¹¹⁾ Novák, I. c. 695, 753.

¹²⁾ Sbírka Bočkova v zemském archivě moravském č. 875.

ještě pro nedostatek zdraví nemohl se tak naspěch vypravit do Prahy s ostatními zmocněnými.¹³⁾ Volal jej také již do Prahy král Matyáš 12. dubna, že císař již dnes stavům předložil, aby byl Matyáš korunován. Protože pak podle korunovačního řádu císaře Ferdinanda a Maximiliána má býti při tom osobně biskup olomoucký a vřatislavský, aby pečoval o své zdraví, aby na dopsání královo mohl se dostavit: že by korunoval krále, nebude-li moci pro nemoc arcibiskup tak učiniti. Dne 4. května oznamoval opět král, že stavové určili korunovaci na Nanebevstoupení (12. května), ale že to není ještě jisto, a zval ho, aby dojel.¹⁴⁾ Korunovace byla však odložena. Kardinál dojel teprve 13. května s bohatým průvodem, a korunoval skutečně krále Matyáše na Svatodušní pondělí 23. května.

Mezitím zmocnění moravští jednali od 29. dubna se stavy českými, aby obnoveno bylo spojení Moravy s Čechami, když obě země dostávaly se pod jednoho panovníka. Vůdce jejich Žerotín domáhal se při tom, aby Čechové přiznali Moravanům větší vliv na záležitosti projednávané, a aby nepovažovali stále Moravu za zemi, která má jen schvalovati to, o čem se Čechové dohodnou,¹⁵⁾ ježto Morava jest země svobodna. Aby byl vzájemným dohodnutím podle smlouvy libenské upraven nový poměr Moravy a Čech, podali Moravané 10. května Čechům 49 článků, z nichž bylo poznati, jak si představovali ten poměr. Stavové čeští měli je uvážiti, o nich se rozhodnouti a pak podati králi k potvrzení.

Snahou Moravanů bylo, aby uznávána byla jejich rovnost s Čechy za největší vlastní zemské samosprávy. Obracely se tedy požadavky jejich proti české vládě, to jest proti královským úřadům českým na králi závislým a jím ovládaným, protože tato vláda vlivem dvora císařova byla naplněna duchem nepříznivým stavům; zvláště z toho ohledu směřovaly požadavky jejich k tomu, aby moc nejvyššího kancléře českého ve věcech moravských byla omezena.¹⁶⁾ Zároveň měla se těmi požadavky rozšířiti a uzákoniti moc a vliv zemského hejtmána moravského.¹⁷⁾

¹³⁾ Brandl, Sněm l. c., 150.

¹⁴⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 158.

¹⁵⁾ Konopka: Separátní snahy Moravanů na generálním sněmu r. 1611, ČMM 1914, 250, 257.

¹⁶⁾ Krofta, ČCH, 1914, 497.

¹⁷⁾ Vatikánský archiv, Nunz. di Germ. 114 F, fol. 295; Konopka, l. c. 261.

Konečné dohodnutí mezi stavy českými a moravskými stalo se 26. května smlouvou o 30 člancích. Za základ její vzata úplná rovnost obou zemí a samospráva Moravy. Stavové moravští vymohli si při české kanceláři náměstka nejvyššího kancléře, upravili styky s kanceláří a komorou českou i s kanceláří dvorskou, vytkli přesně poměr apelací k soudům moravským a vůbec se domohli zákonné úpravy soudnictví i respektování práv městských. Také si vymínili samosprávu finanční, volné rozhodování o povolených sbírkách a berních, pokud byly v jejich rukou. Při tom však základními svazy obou zemí nebylo hnuto: Morava zůstávala údem k věčné nerozdílnosti spojeným s královstvím českým, ale údem rovnocenným a samosprávným. Jako jindy, tak i tehdy vůdčí úlohu při všem jednání o otázkách samosprávných a stavovských měl Žerotín; kardinál Dietrichštejn srovnával se v tom s ním úplně a zemský hejtman jednával s ním pln ohledů; nejvyšší komorník Ladislav z Lobkovic, tajný rada králův, byl však více vládní a pro zájmy královny.

Toto dohodnutí předneseno bylo nejvyšším úředníkům a soudcům zemským moravským při soudě olomouckém 25. června a schváleno beze změny obecným sjezdem zahájeným v Brně 22. listopadu, čímž dokonáno opětne spojení Moravy s Čechami, které bylo přerušeno po tři léta. Král Matyáš potvrdil smlouvu po dlouhém domáhání se toho teprve r. 1613, když bylo jednáno o smlouvě na sněmě brněnském r. 1612, i od vyslaných stavovských na dvoře císařském. Ale ačkoli dovolávali se stavové, aby učiněno bylo to majestátem, nedosáhli toho, než jen připovědi, že smlouva ta bude uvedena v privilegium. Žerotín protestoval proti tomu slovy, že v listině jsou jen práva a nikoli výsady moravských stavů obsaženy. Příčina odkladů s potvrzením byla ovšem, že moc královská byla listinou omezena, o čemž Žerotín se vyjádřil takto: „královská moc byla v minulých letech zneužívána, život i statek obyvatelů byl ohrožován; tato moc krále českého byla na Moravě nyní omezena.“¹⁹⁾

Spojením Moravy s Čechami přestala také působnost kancléře pro Moravu ve Vídni, a nastoupila zase kancelář česká. Protože však od té doby česká kancelář často ve svých pří-

¹⁹⁾ Kameníček, I. c. 486, 635—645; Konopka, I. c. 382—399; Chlumecký, I. c. 806, 809; Brandl, Sněm, I. c. 165.

pisech do Moravy jednala proti zřízení zemskému a pořádkům zemským, napsal Žerotín později, že pro přčetné rozepře hluboko jest želeti opětého spojení s Čechami.¹⁹⁾

Sesazením císaře Rudolfa II. byla výprava vojenská dokonána. Vojsko moravské propuštěno bylo v červnu a červenci.²⁰⁾ Zemi se tím ulevilo, neboť byla skutečně velikými a stálými výdaji na vojsko znuzena a zmožena. Ale jako by neměla mít ani oddechu. V Uhrách zase nastaly nepokoje; hajduci sibiňského vévody Gabriela Báthora jali se pleniti zemi. Palatin uherský hr. Jiří Thurzo žádal tedy na místě stavů království uherského, aby Moravané podle smlouvy a snesení mezi oběma zeměmi co nejdříve Uhrám dostatečnou pomocí lidem válečným přispěli. Stavové jednali o tom 14. září 1611 při soudu brněnském a usnesli se na návrh kardinála Dietrichštejna, s nímž se pan Hodický ve všem snášel, aby vypravili ke králi své vyslané, aby to hned nějak zaopatřil, aby věc ta spokojena byla, neboť by odtud veliké nebezpečí na všechny země mohlo se valiti; kdyby král sám válku vévodovi sibiňskému vyhlásil, poněvadž se král při přijímání za pána zavázal, že žádné války bez rady a vůle stavů nezačne, že by mu země žádné pomoci učiniti nemohla. Stavové nechtěli začínati války, protože nebylo peněz ani moci.²¹⁾ Králi diktovali svou vůli a král se podříditi musil; stavové rozhodovali. Ale přece zemský hejtman nařídil 20. září, aby byla připravena veřejná hotovost a v čas potřeby aby se shromáždila tam, kde by bylo veřejným patentem oznámeno.²²⁾ Než k výpravě nedošlo. Zemi přece nastal potřebný klid.

¹⁹⁾ Chlumecký, I. c. 820.

²⁰⁾ Kameníček, I. c. II. 487; Leupold, I. c. 289, 290. Jízda, která byla za hranicemi, měla se položit, až se vrátí, v Brně a v Olomouci. (Žerotínovi zápisové II. 42.)

²¹⁾ Nováček, I. c. 41—43.

²²⁾ Kameníček, I. c. II. 488.

6. Matyáš vládcem všech zemí Rudolfa II. i císařem. Sněm brněnský 1612. Otázka o příslušnosti Opavska. Absolutistické snahy císařského dvora a odpor stavů. Zemský hejtman proti městům. Císařovy nesnáze peněžité; daně klášterů a visitace jich. Truchlivý obraz o vládě císařově. Hraničné spory. Válečné nebezpečí. Sněm v Olomouci a generální sněm v Linci; mír s Bethlenem a Turky. Knížectví opavské dáno Liechtenštejnovi. Žerotin složil úřad zemského hejtmána.

Když byl král Matyáš v Čechách korunován, holdovali mu Slezané v září 1611 ve Vratislavi, a stavové knížectví opavského v Bruntálu 21. října. Král se pak vrátil do Vídně a slavil svůj sňatek s Annou, dcerou arciknížete Ferdinanda tyrolského 4. prosince; jako apoštolský legát požehnal sňatku kardinál Dietrichštejn. Moravští stavové při této příležitosti věnovali králi 20.000 a královně 10.000 zl.²³⁾

Král Matyáš došel konečně toužené celé koruny české, ale nevraživost císaře Rudolfa II. zbaveného této koruny i nespokojené nároky vlastních zemí působily mu plno nesnází. Politika Khleslova obojetná a prospěchářská, která úplně na jeho dvoře ovládla, odcizovala mu mysl na všech stranách. Velikým ulehčením byla pro krále smrt císaře Rudolfa II. 20. ledna 1612. Přestaly obavy, že by císař dalekosáhlými sliby a ústupky mohl zase získati pro sebe stavy ztracených zemí, a postavení krále Matyáše se jako panovníka upevnilo; stal se na stavech nezávislejším a mohl si počínati samostatněji. Tak tomu bylo i v náboženském ohledu, neboť od té doby mohl lépe vyhovovati očekávání, jakéž do něho skládali jak papež tak i král španělský: že bude chrániti a podporovati náboženství katolické, protože s ním pokládaly se zájmy panovníkovy i celého rodu jeho za totožny.

Vnitřní zpevnění moci Matyášovy mělo také za následek, že nastal odklad ve snahách evangelických pánů, aby se evangeličtí stavové ve všech zemích králových sorganisovali a sdružili ve společnou konfederaci, v níž Žerotin měl na mysli také společný, ústřední sněm, která by sama směr vlády královny určovala a řídila, a která by stála v těsném spojení s evangelickou unií. Posledním důsledkem snah těch mohla

²³⁾ Vatikánský archiv, Borghese I. 952, fol. 15; Mikulovský Historický archiv, svaz. 158, Chlumecký I. c. 783.

býti, což se nepopíralo, změna v osobě panovníkové i svoboda zemí.²⁴⁾ Ale vzhledem k těmto velikým cílům nepřátelských stavovských snah pominulo blízké, tak hrozivé nebezpečí pro celý habsburský rod vlastně již zavražděním krále francouzského Jindřicha IV. (14. května 1610).

K novému úspěchu pokročil král Matyáš, když byl ještě zvolen od kurfirstů ve Frankfurtě za císaře německého 13. června 1612; tehdy dostalo se mu všeho dědictví po císaři Rudolfovi. O volbě té vyjádřil se Žerotín, že kurfirsti nemohli lepší volby učiniti; od žádného druhého nemají více doufati a méně se obávati.²⁵⁾

Výrok tento je svědectvím o povolnosti nového císaře a o nadějích do něho kladených, — a přece již byly proti sobě stanuly zájmy panovníkovy a zemí. Matyáš zapomínaje, že největším neštěstím císaře Rudolfa byly války z Turky, chystal se v ty doby také do války s nimi, aby si dobyl Sedmihradska. Proto usiloval u zemí o pomoc peněžitou. Ale nikde nebylo ochoty. Na Moravě postavil se Žerotín proti tomu požadavku, a s ním byli všichni proti nové válce, neboť neustálé zbrojení po tři poslední léta stálo zemi více než půl osma milionu zlatých.

Tato neochota moravských stavů k válce měla v zápětí, že císař oddaloval svolati zemský sněm, po němž stavové volali, protože chtěli zadluženou zemi zase z dluhů vybaviti. Žerotín, kardinál i nejv. komorník Ladislav z Lobkovic obrátili se na krále o rozepsání sněmu, ale nic nepořídili. Teprve když na odloženém postním soudě brněnském žádalo se, aby se vypravilo poselství ke králi, aby ustanovil komisaře na svém místě s plnomocenstvím na sněm, který by sami stavové konali a kde by jen o domácích zemských věcech uvažováno bylo,²⁶⁾ nastal obrat, a král Matyáš projevoval ochotu svolati sněm; 18. března 1612 psal kardinálovi, že jest toho nezbytná potřeba, ale že před jízdou do Frankfurtu na sněm na Moravu nemůže; žádal tedy po kardinálovi zdání, kdy má býti sněm svolán, co má býti na něm předneseno, a kdo by měl býti komisařem. A skoro již odjížděje z Vídně oznamoval kardinálovi 24. dubna svůj příjezd do Znojma, chtěje, aby ho

²⁴⁾ Chlumecky, I. c. 774, 791.

²⁵⁾ Tamže, 797.

²⁶⁾ Žerotínovi zápisové II. 73, 74.

tam očekával, aby s ním promluvil o příštím moravském sněmu a o proposicích sněmovních.²⁷⁾ Král již slevoval, chtěje, aby se žádalo jen o to, co by bylo možno od stavů dosáhnouti; ani nedal přímo na jevo naději, že by stavové svolili berni na válku. A byla by marna taková naděje: na soudě zemském svatojanském vyslovili se soudcové a nejvyšší úředníci proti válce a důtklivě prosili nového císaře, aby uhasil jiskru, která by snadno mohla roznítiti plamen.²⁸⁾

Sněm rozepsán byl císařem konečně 17. července, a položen byl na den 12. srpna. Arcikníže Maximilián jménem a na místě císařově zahájil jej 14. srpna. Císař dovolává se nebezpečí tureckého a spuštění pevností uherských a připomínaje veliké své náklady a útraty, jakož i dluhy převzaté, předložil sněmu žádosti, aby stavové svolených 80.000 zl. na zaplacení dluhů ještě na tři léta svolili, též aby mimo předešlá léta větší a podstatnější pomoc do tří let proti Turku učinili, aby zase jako r. 1608 svolili domovní berni dvacátého groše do tří let, i posudní z každého sudu piva po pěti groších a na místo šestého groše 6000 zl. mor. opět do tří let. Na opravení pevnosti Újvaru žádal 12.000 zl. k prvnějším již povoleným šesti tisícům a upomínal, aby se vypsala berně, která se dávala panovníku k svatebnímu veselí, a aby se přispělo na zřízení pošt na Moravě.

Než stavové, jakkoli vzájemné jednání mezi arciknížetem Maximiliánem a nimi bylo velice uctivé a ohleduplné, vymlouvající se nemožností — dlužní byli přes 600.000 zl., — nepovolili ani berně na úhradu dluhů, ani proti Turkům; slíbili jen místo domovní berně 50.000 zl. na dvě lhůty, jimiž zvláštní moravský colmistr měl vyplatiti žold vojsku na hradech pomezích. Na stavbu Nových Zámků (Újvaru) a na poštu nepovolili nic. Také proti posudnému mluvili, ale konečně přece uvolili se platiti do tří let ročně 40.000 zl.²⁹⁾ V hlavní věci byl tedy císař odmítnut a ježto ani jinde nejevila se skutkem žádná vůle do války, nezbylo císaři nic jiného, než raději se dáti do mírného vyjednávání s Turky, které se konalo s malým výsledkem pro císaře.

²⁷⁾ Mikulovský, Historický archiv, svaz. 158.

²⁸⁾ Chlumecký, I. c. 797.

²⁹⁾ Brandl, Sněm, I. c. 12—20; 30; Kameníček, I. c. II. 396.

Sněmování použili stavové také k tomu, aby urovnány byly některé spory, trvající již od kolika let. Zejména byl to poměr biskupů olomouckých ke stavům: stavové vytýkali, že biskupové užívají titulu knížecího a tudy pátý stav do země uvozují, že nedopouštějí, aby duchovní souzení byli od soudu zemského v těch věcech, které by se života nebo poctivosti jejich dotýkaly, a aby odpovídali poddaným svým před hejtnem a soudci zemskými, a že sami na svém soudě manuském soudí o poctivost i o hrdlo. Další stížnosti stavů týkaly se manů biskupských, že je biskupové od země odtrhují, nedopouštějí, aby pečtili obzvláště k lantfrydu, a sami sobě sněmy vypisují, že cizozemcům a osobám, které stavu neužívají, léna podávají, že své zvláštní vojsko zamýšlejí, many své pod zvláštní praporec a zvláštní velitele dávají a od společnosti zemské odtrhují, že sirotky manů stavu panského a rytířského, kteří osířeli na sídlech na manství, z opatrování hejtnanů zemských vynímají a pod správu svých hofrychtýřů uvozují, — a konečně byli stavové proti tomu, že biskupové sobě mýta vysazují bez vůle stavů. Stavové chtěli v tom zmenšiti jurisdikci biskupův, která se vyvíjela v samostatný organismus, a uplatniti svou svrchovanost a zásadu, že moc světská je daleko větší, než duchovní.³⁰⁾

Jednání o tom dospělo ke smlouvě mezi kardinálem a stavy dojednané 22. srpna 1612, kterou stanoveno: biskupové zůstaveni při titulu knížecím, ale tím nemá se mezi stavy nic nového uvozovati; o odpovídání osob duchovních před právem zemským z poctivosti a života jejich, protože zůstává vedle smlouvy z r. 1586 rozhodnutí o tom na výpovědi císařské, mělo se žádati u císaře, aby rozhodnul co nejdříve, a mezi tím měly se obě strany podle té smlouvy k sobě chovati; páni z kapituly měli odpovídati poddaným svým o roboty a jiné povinnosti selské před soudem zemským, jen když by která dědina vyžádala si rok s děkanem a kapitulou, a ne snad s držitelem té dědiny, jenž žádným dědičným pánem není; soud manský stavové uznali, a kdo by z obyvatelů vinil některého mana jen na samém panství majícího, byl po-

³⁰⁾ Brandl, Sněm, I. c. 26, 27. Již 19. července 1612 psal kardinál kapitole olomoucké, aby privileje o biskupské jurisdikci a o svobodě církevní připravili na sněm, a dvě nebo tři osoby tam vypravili. (Kroměřížský archiv, kop. 39, fol. 37.)

vinen před právem manským ho hleděti; uznán byl i majestát císaře Rudolfa biskupu Stanislavu Pavlovskému, aby biskupové na místě svých manů zvláštním listem k lantfrydu se přiznávali, anebo aby povolili, aby sami manové k lantfrydu listy přiznávací skládali; rovněž přiznáno právo biskupům, že mohou svým manům sněmy pokládati. O ostatních sporných člancích, aby manství nedávalo se cizozemcům a těm, kteří stavu neužívají, aby praporce biskupovy, kapitulní a manské neodtrhovaly se od poslušenství zemského velitele, a aby biskupové nekládali se v sirotky panské a rytířské, kteří by statky na dědictví měli, zůstáno na tom, aby biskup s many svými rozmluvil a potom jistou odpověď na všecko dal, ale aby s tím příliš neprodléval. Od stížnosti o mýtech stavové upustili, protože kardinál ukázal na to svobodu. Kardinál obhájl tedy dosavadní stav, a úspěchem bylo také pro biskupa, že se odkládaly některé sporné články.³¹⁾

Jak bylo očekávaní, ozvaly se také sněmem náboženské stížnosti: stavové žádali kardinála, aby podle zůstání sněmovního z r. 1609 odpověděl o pohřbu osob náboženství pod obojí v kostelích pod jednou, a aby nebránilo se zvoniti, když by někdo ze stavů v městech umřel. Kardinál byl tu v tísní: odpověď z Říma nemohl ukázati, protože přímé odpovědi na jeho dotaz se mu nedostalo a musil se spokojiti s tím, co dopřáno bylo v té příčině nunciovi vídeňskému a co mu nuncius řekl: — po žádosti kardinálově odložena jest odpověď jeho do budoucího sněmu. Národní uvědomění projevilo se opakováním snesení z červencového sněmu olomouckého z r. 1608, aby nebyli cizozemci dosazováni na prelatury.³²⁾

Náboženskou otázkou bylo také dosazování evangelíků do rady v královských městech. Pod dojmem tehdejších událostí v Olomouci a v Brně uvedl ji na přetřes Žerotín a navrhoval, aby se žádal arcikníže Maximilián, by na místě císařově nařídil při podkomořím, aby evangelíky podle uvolení císařova tam dosazoval. Stav panský a pak celý sněm zmírnil však návrh ten: usnesl se, aby ta věc jen všeobecně byla přednesena arciknížeti, jenž byl žádán, aby podkomořimu nařídil, aby se od něho skutečně zachovávalo, čím se císař stavům zakázal a uvolil. Stavové zase neprojevili tu pevně, neústupné

³¹⁾ Tamže, str. 104, 105.

³²⁾ Tamže, 28, 76.

rozhodnosti; připomínali stále jen přípověď císařovu a na ni přestávali. Ale již začínají se ozývat při tom hlasy ráznější a odbojnější: mladší ze stavů, když se o tom jednalo, zastávali, aby se císaři nic nesvolovalo, ani na proposici nenastupovalo, dokud by arcikníže na místě císařově městům Olomouci, Brnu, Hradišti a jiným svobodného pozorování náboženství nepustil.³³⁾

Hybnou silou sněmu, všechny ovládající, byl zemský hejtman Žerotín; určoval směr i pořádek sněmovní. Mocnosti a správy úřadu svého hájil si bedlivě; ovšem stížnost jeho v té příčině na podkomořího, že mu do úřadu sahá,³⁴⁾ ukazuje na neshody mezi nimi jak politické, tak náboženské. Proti Žerotínem navrhovanému pořádku ve sněmování ozval se jen Jan Kavka z Říčan, jehož však snadno Žerotín umlčel poukazem, že stavové jsou úplně svobodni jednati napřed o svých požadavcích a potom o císařových, a nikdy nedali se vázati, aby jako z povinnosti napřed uvažovali věci císařské.³⁵⁾ Svou znalost právních řádů osvědčil Žerotín rozhodnutím, že žádnému jinému než stavům s králem nenáleží souditi Maximiliána Lva z Rožmitála, k němuž se všichni přidali odstoupivše od zdání kardinálova i Ladislava z Lobkovic, že soudcem jest arcikníže na místě králově spolu s nejvyššími úředníky a soudci zemskými, k čemuž napřed všichni bez výjimky přistoupili.³⁶⁾ V opozici zásadní u otázek výsad biskupství byl proti Žerotínovi Ladislav z Lobkovic, jenž vůbec nebyl s Žerotínem v dobrém poměru, a více se zastával kardinálovy pře, než potom kardinál sám.³⁷⁾ Dobrý poměr však Žerotína s kardinálem ukázal se opět při tomto sněmě; kardinál úplně, jako již druhdý, srovnával se s Žerotínem ve snaze, aby právům a obyčejům stavovským nijak nebylo zadáno. A stavové také kardinálovi úplně v té příčině důvěřovali: svěřili mu, aby sám mluvil s arciknížetem o některé věci, kterých po něm žádati mínili.³⁸⁾ Sněm vyzněl klidně ovládan byv Žerotínem, jemuž zase svěřeno svolávat v čas potřeby sjezdy, tak jako r. 1608 a 1609,³⁹⁾ ale přece již v něm ozývaly se hlasy mladších pánů

³³⁾ Tamže, 30, 34, 83, 91.

³⁴⁾ Tamže, 23.

³⁵⁾ Tamže, 31.

³⁶⁾ Tamže, 55, 58.

³⁷⁾ Tamže, 72.

³⁸⁾ Tamže, 79, 85, 129.

³⁹⁾ Tamže, 111, 115.

proti starším; mladší žádali ráznější a rozhodnější postup, více ohledu při jednání, bezohlednější opozici proti vládě. Žerotín uklidňoval.⁴⁰⁾

Značná pozornost obrácena byla na otázku příslušnosti Opavska k Moravě, která již od delší doby zaměstnávala stavy. Knížata a stavové slezští pokládali totiž Opavsko za část Slezska, kdežto stavové moravští hájili státoprávní příslušnosti jeho do Moravy. A ještě k tomu nadešla v Opavsku roztržka mezi městem Opavou a šlechtou. Město Opava vymklo se z jurisdikce zemského hejtmána a soudu a postavilo se přímo pod centrální správní orgány slezské, vratislavské, a v květnu 1612 měšťané opavští přiznali se k vrchnímu právu slezskému přísahou, kdežto stavové knížectví opavského klonili se rozhodně k Moravě. Stavové moravští s hejtmánem Karlem z Žerotína ovšem postavili se proti opavským měšťanům a pomáhali stavům opavským radou a podnikli a vedli při o příslušnost Opavska za svou vlastní. Na brněnský sněm přibyli také poslové stavovští z knížectví opavského, a slíbeno jim zastání. Stavové se usnesli žádati císaře za složení roku mezi stavy moravskými a knížaty a stavy slezskými, aby učiněn byl konec rozepře o knížectví opavské. V tom sledovali stavové moravští stejný cíl se stavy knížectví opavského: chtěli dosíci uznání, že knížectví opavské přísluší k Moravě.⁴¹⁾

Sněm jednal také o nápravě zřízení zemského a o mnohých otázkách stavovských z úzkoprsého stanoviska stavu, ale na vyšší úroveň povznesl se jen usnesením, aby se selští rokové, kterých se nad míru namnožilo, místo dvou dní při soudu zemském olomouckém pět dní slyšeli a soudili.⁴²⁾ Ale zač ve skutečnosti pokládán byl poddaný, osvědčuje návrh, kdyby sedláci po učiněném nálezu neb výpovědi apelovati chtěli k císaři, aby písař, který by suplikaci o tom k soudu zemskému nebo hejtmánu podal, na hrdle byl trestán, a kdyby ho sedláci oznámiti nechtěli, aby také tak trestáni byli.⁴³⁾

Průběh sněmu celkem uspokojoval stavy. Arcikníže slíbil jim na místě a slovem císařovým, že císař potvrdí jim všechny

⁴⁰⁾ Tamže, 32, 38.

⁴¹⁾ Tamže, 128; Kameníček, l. c. II. 427, 429; Zukal, l. c. 19.

⁴²⁾ Zemský soud postní nebyl konán; soud sv.-kunhutský byl odložen do pondělka před sv. Havlem. (Žerotínovi zápisové II. 101.)

⁴³⁾ Vzájemný poměr pánů a poddaných se horšil; z té doby je dosti dokladů neposlušnosti a vzpoury selské i neoprávněné; z Vilémovských dva byli odsouzeni hrdla. (Žerotínovi zápisové II. 91, 92, 93.)

privileje a svobody, že dá jim žádané reversy, že udělí jim jako stavům českým majestát na své upuštění od pokut ztracení statků, a stavy z rukojemství za císaře vyvadí. Sami za to císaři mnoho nepřiekli a nesvolili, zejména nevešli na berně, které by znamenaly válku. Rozhodnutí své pro pokoj projevili tím, že vypověděli další vojenskou službu Rudolfa z Tiefenbachu, jenž byl nejvyšším zemským nad pěchotou ode tří let, i ostatním nejvyšším a hejtmanům. Stavům dolnorakouským připovídali však v čas potřeby pomoc.⁴³⁾

Po sněmu byli vypraveni stavovští vyslanci do Prahy k císaři; mezi nimi byl kardinál i Žerotín. Sešli se tam s vyslanci stavů knížectví opavského, ale nedocílili žádného rozhodnutí o příslušnosti Opavska k Moravě; ano nebyli ani společně obojí vyslaní v té příčině od císaře přijati.⁴⁴⁾ Bylo to známkou nespokojenosti císařovy se stavy, že nebyli po vůli, když od nich žádány byly pomoci na zamýšlenou válku. Dobrý poměr mezi císařem a stavy se kalil a přístrojoval se zápas absolutismu císařského dvora se samosprávou stavovskou. U dvora císařského jevila se neochota a odklady ve věcech stavovských: záležitosti, na nichž stavům záleželo, byly jinak, než si přáli, vyřizovány i odkládány, slova v psaních císařských, která stavové měli za podstatná, vynechávána, psaní nesprávně adresována. U dvora císařského o své vůli se jednalo, kdežto stavové ohlašovali se, že se má dbáti na jejich součinnost. Nastalo roztrpčení a vzájemné odcizování se. U vlády císařské bylo znamenati vždy větší neochotu k požadavkům moravským, a u stavů neshody odtud vzniklé tím důtklivěji se vážily. Ve Vídni prorážela snaha o přituzení moci panovnické, a na Moravě usilovalo se zase o největší samostatnost a sebeurčení. Nátlak autority přituzující narážel na nepodajné ucelení.

Stavové byli si vědomi svých práv; osvědčovali, že mají starodávni a jednu z největších svobodu, že smějí sami i bez povolení královského sněm konati, třebaž že ve skutečnosti z ohledu na krále a veřejné mínění v Německu sami si sněmu nerozepisovali; sami podle zřízení zemského v čas potřeby chtěli dosazovati soud zemský jinou osobou, ale poněvadž se to s vůlí královou diti mělo, posílali více osob poznamenaných,

⁴³⁾ Brandl, Sněm I. c. 91, 110, 115, 125, 126, 232.

⁴⁴⁾ Chlumecky, I. c. 801.

aby si král po libosti vybral, ale při tom trvali na tom, aby při potomním jmenování císařském výslovně poznamenáno bylo, že soudce vzat jest z osob, které sami císaři poznamenali.⁴⁶⁾ Za tehdejší doby a v očích stavů nebyly to žádné bezvýznamné maličkosti. Proto když císař roku 1612 dosadil do soudu Jiřího Volfa Kríneckého z Ronova a na Křižanově bez tohoto doložení, snesli se nejvyšší úředníci a soudcové zemští o soudu svatotříkrálském 1613 na tom, aby pan Krínecký dříve do soudu povolán nebyl, dokud by nejvyšší kancléř svým listem ve správné formě toho nenapravil. Když bylo však vzneseno to na císaře, odpověděl poručením, aby se při kanceláři vyhledalo, jak v podobných věcech bylo to zachovááno za předešlých císařů. Soudcové z odpovědi té usuzovali, že císař se rozmýšlí přistoupiti na žádost jejich, a zůstali na tom o soudě postním brněnském, aby také oni nad svým právem ruku drželi, a císaři znovu psali, a pokud by jim nebylo učiněno zadost, aby Kríneckého nedosazovali.⁴⁷⁾ Záležitost ta zůstala tedy zatím na průtazích. Stavové hájice svých práv rovněž trvali na tom, aby císař nepropouštěl soudců z povinnosti dříve, nežli by o tom dobré zdání soudu dostal.⁴⁸⁾ A množily se podobné neshody, kde mínění se rozcházela. Nejvyšší úředníci a soudcové zemští při každé příležitosti, kterou pokládali za zmenšení pořádků svých, dovolávali se nápravy, ale hned zase jako by zúmýslně z Vídně dostávali psaní, jimiž se přecházelo přes zřízení zemské a jimiž se projevovala snaha přisvojiti si nebývalé nové právní držení. Nejvyšší úředníci a soudcové dokládali, že nebývalo tomu tak dříve: ani za Rudolfa II. ani v předešlých letech vlády Matyášovy; v poslední však době prý proti pořádku a předešlému obyčeji a proti nejedné v té příčině žádosti podávané císaři vypouštěna byla slova, na nichž stavům nemálo záleželo. Tak císař poslal k soudu olomouckému sv.-janskému 1613 psaní, aby dosazen byl Vilém z Roupova na úřad nejvyššího súdství a Fridrich Jankovský na úřad hofrychtýřský, a aby Jiří Volf Krínecký a Václav z Zástřizl do zemského soudu byli vzati. V psaních těch však zase vypuštěno bylo, že císař ty osoby volil podle hlasů, a že je vybral z těch, které nejv. úředníci a soudcové zemští císaři

⁴⁶⁾ Žerotínovi zápisové II. 74. 75.

⁴⁷⁾ Tamže, 110. 125.

⁴⁸⁾ Tamže, 116.

poznamenané odeslali. Nejv. úředníci a soudcové ovšem se nad tím pohoršovali a ohradili se proti tomu 6. července 1613, ale tenkrát přece povolili a napsali, že se nad tím nemálo zastavili a na rozmyslu měli uposlechnouti; že se zachovali sice poslušně, ale že prosí, aby císař nařídil při kanceláři, aby se v podobných příčinách tak psávalo, jak pořádek a obyčej jejich s sebou přináší.

Naproti tomu zastával císař svou. Poručil při kanceláři české vyhledati co nejvíce předešlých příkladů a o výsledku psal kardinálovi 13. září 1613, že shledal, že jak při dosazování osob do soudu zemského za Ferdinanda I., Maximiliána II. i Rudolfa II. téměř v žádném psaní ta slova o hlasích doložena nebývala, jakož také i při dosazení většího dílu nynějších soudců zemských od Rudolfa II. o hlasích žádná zmínka se nedála. A co se dosazování na úřady zemské dotýče, ačkoli v některých psaních zmínka o hlasích se činí, avšak ve mnohých zase táž slova vypuštěna jsou; jsou toho také mnozí příkladové za předešlých císařů, a vždycky na tom beze všeho odporu a stížnosti jak předešli, tak i nynější úředníci a soudcové zemští přestávali. Aby ta slova z práva do psaní císařského dokládána býti měla, toho zřízení zemské s sebou nepřináší a z něho se to nenajde, a že dosazení osob jak na úřady zemské tak i do soudu zemského stalo se od císaře vedle zřízení zemského a listu krále Vladislava, o tom, dokládá císař, sám kardinál bez pochybnosti dobrou vědomost má. Aby co na císaře o vypuštění nebo dokládání těch slov vznášeno bylo, v tom se císař pamatovati nemůže, aniž se toho ve spisích císaři od úředníků a soudců zemských poddaných nachází. Žádal tedy císař kardinála, aby předcházel, aby císař takovými zbytečnými stížnostmi nebyl zaneprazdňován, a tak ostrá psaní aby již nevycházela, nýbrž aby k němu jako ke králi a pánu náležitá šetrnost zachována byla, neb císař nechce býti méně než předkové jeho, a chce nad privileji, svobodami, starobylými chvalitebnými pořádky a obyčeji markrabství moravského i nad jeho všemi obyvateli každého času otcovskou a ochrannou ruku držeti, a dodával, kdyby z nějakého přehlédnutí neb omylu kdy co proti tomu od císaře psáno bylo, když se mu to s poddanou vážností a šetrností přednese, a že tomu tak jest seznáno bude, že chce každého času to napravití.⁴⁹⁾ Zůstaly tedy i nadále odlišné tyto názory jak u císaře, tak u stavů.

⁴⁹⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 158.

Než také na Moravě mezi samými stavy rozevíraly se neshody pořád větší. Královská města obvykala si utíkatí se ve svých záležitostech přímo k císaři, nechtějce se podřizovati zemskému hejtmanu, a císař byl jim ještě na ruku. Dálo se tak zejména v Olomouci a Brně; hlavní pak toho příčinou byly náboženské rozepře v těch městech, kde většina katolické rady obávala se náboženské zaujatosti zemského hejtmana. Začátek učinil Olomouc hned r. 1609, kdy rada nechtěla ve své při s Jiříkem Haunsildem před Žerotínem odpovídati,⁵⁰⁾ a tak stávalo se také potom, až o postním brněnském soudě 1613 sám Žerotín vznesl na nejvyšší úředníky a soudce zemské, kdykoli jim ve sporech mezi městskými úřady a některými osobami z obce ve věcech politických a městských z úřadu svého poručí, aby se před něho stavěli a odpovídali, že uposlechnouti nechtějí, zastírajíce se tím, že mají se stavěti jen před císaře a tam o to slyšání býti.⁵¹⁾ Kardinál a nejvyšší úředníci a soudcové vzali tu věc za svou a postavili se zemskému hejtmanu po boku. Žádali 18. března 1613 císaře, ježto města si počínají netoliko proti starobylým, chvalitebným pořádkům, svobodám i obyčejům zemským, než také proti vlastnímu listu císařovu danému na hejtmanství, aby oběma městům i jiným všem královským městům poručil, aby se ze správy úřadu hejtmanského, k němuž ve věcech městských a politických náležejí, nevynímali a hejtmanu šetrnost, vážnost a poslušenství zachovávali, a císaře nečasnými a nepotřebnými žalobami nezanášeli. A jako doklad hned uvedli prosbu města Brna k císaři o naučení, co činiti v příčině některých uvězněných měšťanů a předměšťanů, kteří nechtěli platiti uložené pokuty, což úřad brněnský vznesl na císaře, nevyčkávaje, až by o to stala se výpověď od zemského hejtmana. Císař poroučel sice, aby Brněnští těch osob z vězení nepropouštěli, dokud by pokuty nesložili, ale nejvyšší úředníci a soudci poslali opis přípisu císařova nazpět a žádali, aby při kanceláři české dvorské nařídil, aby od měst žádných žalob nebylo přijímáno, dokud by stížnosti městské nebyly vzneseny na zemského hejtmana buď samého, nebo ve věcech politických na hejtmana spolu s podkomořím, aby od nich stala se výpověď.

⁵⁰⁾ A. Č. XXVII. 458; Žerotínové zápisové, II. 6.

⁵¹⁾ Tak se stalo v Olomouci v příčině Matěje Vogla, barvíře, a v Brně v příčině některých spoluměšťanů a předměšťanů. (Žerotínovi zápisové II. 126.)

Potom teprve, když by se jim nevidělo na té výpovědi přestati, mají moc a mohou se k císaři odvolati. Právem se stavové pozastavovali nad slovy v tomto císařském poručení, aby rada úmyslného neposlušenství žádnému nepřehlídala, a čemu by sami od osob svých odolati nemohli, aby časně na císaře vznášeli.⁵²⁾ Kompetence zemského hejtmána i podkomořího byla tak omezována a rušena.

Mezi císařem a stavy nebylo tedy žádné upřímné shody: každá strana chtěla v největší míře svá práva skutečná i domnělá si zachovati a rozšířiti. K tomu císař nelibě nesl, že mu stavové vytrvale odpírali žádaných pomoci, pochopitelno tedy, že stavům stále nesvítalo slunce jeho přízně, a že jim nedůvěřoval. Jen někteří měli jeho důvěru. Z nich byl kardinál Dietrichštejn. Když císař odjížděl v červnu 1613 na říšský sněm do Řezna, aby ještě tam se pokusil o pomoc na tureckou válku, dopsal 19. června kardinálovi, že s ním již mluvil ve Vídni o záležitostech moravských, a že nyní odjížděje svěřuje věci zemské těm, ke kterým má obzvláštní důvěru, pročež že ho žádá, aby ve všech případnostech podporoval to, co by bylo císaři prospěšno, a kdyby mimo nadání něco škodlivého císaři se státi chtělo, aby to podle možnosti zamezil a odvrátil, k dobrému poradil, a to protivné císaři oznámil.⁵³⁾

Císař snažil se vládnouti a ovládati, ale srážela jej moc stavů, a stálá tiseň finanční skličovala jej k malomoci. Po celý čas své vlády byl v peněžních nesnázích, a nevěděl, jak si pomoci. Chápal se všemožných prostředků, aby nabyl peněz. Z Lince 13. prosince 1613 psal zemskému hejtmanu Žerotínovi i kardinálovi, aby mu zaručili berni, která teprve na příštím sněmu měla býti od stavů svolena; ale oba 5. března 1614 odmítli tu žádost s odůvodněním, že by pak stavové mohli je pokládati za interesované a císaři zavázané, a že to není obyčejem, takže nemohou k tomu přistoupiti.⁵⁴⁾

Nemaje žádaných pomoci ode všech stavů, chtěl si je císař vymoci od prelátů a měst. Již 15. března 1613 posílal ke kardinálovi Preinera, aby s ním jednal o kontribuci moravských

⁵²⁾ Kameníček, I. c. II, 118, III. 754—756. Žerotín byl sice úmyslu, poněvadž města mu v poslušenství nestojí, že také on k spravedlnosti jim dopomáhá, ani nad nimi ochrany držeti nebude, ale upustil od svého práva, až by se vidělo, jaký bude výsledek stížnosti úředníků a soudců zemských. (Zápisové II. 126.)

⁵³⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 158.

⁵⁴⁾ Kroměřížský archiv, Volná akta 1614-IV.

prelátů, a žádal o dobré zdání kardinálovo, jak by císaři co nejspíše vyhověno bylo.⁵⁵⁾ Peněz chtěl také pro dobrou věc: záleželo mu na tom, aby pošta skrze markrabství položena byla, a již tak nařídil. Ale stavové odepřeli peněz a proto císař pomýšlel, aby náklad zaplatili preláti a města. Nařídil 24. srpna 1613 kardinála za komisaře, aby s nimi jednal, aby císaře v tom zastoupili a ten náklad na sebe vzali. Preláti a města svolili skutečně po 2000 kopách míšenských, načež císař dal jim 18. října revers, že dobrovolné jejich svolení jim k žádné újmě a škodě býti nemá.⁵⁶⁾ Ale brzy potřeboval císař peněz zase a chtěl od prelátů vydatnou kontribuci; měl s nimi jednati o to kardinál, Ladislav z Lobkovic a podkomoří Karel Haugvic. Preláti, kterým bylo od dvorské komory přísně vyhrožováno, omlouvali se nemožností, a že skutečně pro veliké dluhy nemohli, uznávali komisaři sami v listě k císaři z 1. března 1614. Než nespokojený císař 28. dubna odepsal komisařům, že nechce býti méně než císař Rudolf II., jemuž preláti veliké mimořádné pomoci dávali. Nařizoval tedy komisařům, aby si přibrali ještě Karla z Liechtenštejna a přiměli preláty, aby povolili žádanou roční kontribuci. V červnu 1614 psal zase kardinálovi, že arcikníže Ferdinand na sněmě moravském bude jednati s preláty, aby po příkladě prelátů v Dolních a Horních Rakousích přispívali ročně na vychování dvorní kaple.⁵⁷⁾ A stále nové pomoci vymáhal císař na prelátech a duchovních. Dne 6. září poslal kardinálovi přípis daný děkanovi v Olomouci, podkomořímu a sekretáři Michnovi, kteří byli ustanoveni za komisaře k prelátům a duchovním, aby aspoň tenkrát beze vší výmluvy povolili kvotu 50.000 tol., kdyby nesvolili k pomoci na několik let; kardinál měl je k tomu také míti.⁵⁸⁾

Ochuzené a zadlužené kláštery, které nemohly v pořádku platiti ani berní řádných, vzpíraly se ovšem jak mohouce takovým pro ně nemožným nařízením císařským,⁵⁹⁾ jakož vze-

⁵⁵⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 158.

⁵⁶⁾ Kroměřížský archiv, Volná akta 1613-IV.; Kameníček, l. c. III., 759.

⁵⁷⁾ Stav prelátek uvolil se skutečně na kapli dáti 2000 zl.; pak r. 1616 zůstali preláti dlužni 1000 zl. od sv. Jití (Kroměřížský archiv, kop. z r. 1616, fol. 47).

⁵⁸⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 158.

⁵⁹⁾ U kláštera louckého r. 1612 zvedli se úředníci menšího soudu na některé statky konventní, protože klášter nezaplatil císařských daní za uplynulá léta a r. 1613 musil si klášter vypůjčiti od výběrčího kraje brněnského Václava Kolumbána 1700 zl. (Kroměřížský archiv, kop. 39, fol. 79; Volná akta 1614-IV.)

přeli se také, když sám kardinál chtěl, aby přispívaly ročně na vychování jistého počtu svých řeholníků, jakož i alumnů pro diecési olomouckou.⁶⁰⁾ Pěkná myšlenka, kterou se čeliti mělo tak pocítovanému nedostatku kněží v diecési, rozbila se o rozhodný odpor klášterů, z nichž zvláště premonstrátský řád příkře se proti jakémukoli příspěvku postavil.

Zrovna tehdy byly kláštery v prudké oposici proti kardinálovi a nechťely se podrobiti jeho visitaci, zastírajíce se svými výsadami a svou svobodou. Kardinálovi byla však již brevem z 1. června 1611 udělena fakulta visitovati kterékoli kláštery mužské i ženské, jakkoli exemptní, v jeho diecési, a fakulta ta byla brevem z 8. června 1613 ještě rozšířena tak, aby jako delegát apoštolské stolice všechny kláštery autoritou apoštolskou jednou visitoval. Svolení a nařízení císařské o visitaci také si vyžádal a dosáhnul. Ale proti této visitaci všemi možnými prostředky ohražoval se zvláště řád premonstrátský pod záštitou arcibiskupa pražského Jana Lohela visitátorem opatem strahovským Kašparem Questenberkem, při čemž se zrovna nezřízeně útočilo na kardinála a jeho klerus. Než ve vášnivém tomto boji kardinál neustoupil a v červnu 1614 visitoval kláštery premonstrátské v diecési.

Známkou veškeré té doby je nespokojenost, nesvornost a rozervanost. Žerotín dává všecku vinu vládě; vytýká jí neschopnost a sobeckost, z nichž vyrůstá hotová anarchie. Páni a rytíři, katolíci a protestanté jsou rozdělení, ale ani mezi sebou protestanté nejsou jednotní, zrovna jako katolíci jsou rozdvojeni.⁶¹⁾ A vláda zase naopak obviňovala stavy, kteří jen pro sebe všecku moc chtějí uchvátili, tak aby byl panovník hříčkou a obětí jejich. Sám císař Matyáš v listě k arciknížeti Ferdinandovi Štyrskému z 10. listopadu 1613 podává

⁶⁰⁾ Kardinál oznamoval to 8. března 1614 prelátům moravských klášterů a vyzýval je, aby o počtu řeholníků a alumnů a o vydání na ně na půl roku napřed se postarali; alumný mohli si samy vybrati a kardinálovi prezentovati. Co do vydání na ně třeba prý prvního roku po 100 tol., pak po 60 tol.; řeholníci, kteří budou si své odívati a potřebami opatrovati, platili by na výživu po 60 tol. Počet těch, které by mohli chovati na studiích, navrhol kardinál dodávaje, že zmírnil by se, dokáží-li, že je to obtížno, takto: Velehrad 3 řeholníky, 3 světské; Hradiště 6, 6; Louka 5, 5; Zábřovice 3, 3; sv. Tomáš v Brně 2, 2; Nová říše 1, 1; Rajhrad 2, 2; kartusie brněnská 2 světské; olomoucká 2 světské; u Věch svatých v Olomouci 2, 1; Šternberk 1, 1; Fulnek 1, 1; řeholnice: Králové klášter v Brně 5 světských; sv. Anna v Brně 1 světského; Tišnov 3 světské, sv. Kateřina v Olomouci 1 světského. Tak mohlo celkem 65 osob býti chováno (kop. 39, fol. 118).

⁶¹⁾ Chlumecky, I. c. 803.

truchlivý obraz o vládě své: on sám že již vyčerpал všechny prostředky, aby panství svého domu zachránil neporušené. Pokud on žije, budova ještě jaktak se udrží, ale po jeho smrti všecko se rozpadne a čeho předkové nabyli, na potomstvo již se nedostane. V Rakousích neví, zdali má stavům hornorakouským nebo dolnorakouským přisuzovati špatnější úmysly. Jen nejkrajnější povolností zabránil jejich zjevné vzpouře, ale stavové jen čekají na příležitost, aby se jeho panství zbavili, a spolčují se tajně s Uhry a s unií. V Uhrách jest naprosto bezmocným. Palatin Thurzo dělá si co chce a nestará se o mé rozkazy ani o mé zákazy. Jde-li o to, aby mne Uhři podporovali proti Turkům, ani živá duše se nehne, žádá-li však kníže sedmihradský u nich pomoc, ve všech komitátech zvoní se na poplach. Jejich záměry jdou za svržením našeho domu, i palatin vyjádřil se tak s pochvalou v jisté společnosti. Poněvadž Němců v posádkách trpěti nechce, královskou moc všelikým způsobem sobě osobuje, komitáty a šlechtu k sobě vábí a cestu připravuje, jak by buď sám nebo skrze svého nástupce v palatinském úřadě nás o korunu připravil, co zbývá nám, než ve dne v noci pomýšletí na prostředky, jak bychom tomuto zlu předešli? V Čechách nemohu žádného sněmu svoláti, nechci-li připustiti stavovských konfederací, to jest splnití sliby učiněné protestantům r. 1611, a nesvolávám-li sněmu, nemohu spoléhati na žádnou daň z této země. Ve Slezsku markrabí krnovský strojí hanebné úklady našemu rodu. Na Moravě věci mají se zrovna tak jako v Uhrách. Hejtmán zemský Karel z Žerotína vládne v zemi, jako by byl sám v ní pánem a smlouvá se s cizinou, kde a kdykoli se mu zlíbí. Žádné nařízení moje neobejde se bez toho, aby on provedení jeho pod jisté výminky nekladl; markrabství podobá se více republice nežli knížectví.⁶²⁾

V přiznání tomto viděti všecku slabotu vlády a marný zápas se stavovstvím. Stavové vládli v zemích a někteří z nich neznali jinak projevití moc svou leč zvlí a násilím. Takových výstřelků zakoušely také pohraniční kraje moravské. Neustávaly a ještě se množily staré spory o hranice, zvláště mezi Moravou a Uhrami na panství brumovském, do něhož vpadali z Uher z panství pana Lednického a Ondřeja Jakusiće

⁶²⁾ Dvořák, I. c. 515 podle Hubra: Geschichte Öster., V., 50; Gindely: Dějiny českého povstání I., 64; Hurter, I. c. VII., 15.

a brali odtud koně a dobytky, ano i lidi zajímali a je jen na výplatu propouštěli. Zemský hejtman Žerotín nařídil k shlednutí takových škod r. 1612 za komisaře Jaroslava Saka z Bohušovic a Václava Bertodějského, ale když ti komisaři jeli hranicemi cestou svobodnou, zastoupili je Slováci zbrojně s ručnicemi z předu i ze zadu udělavše sobě záseky a stříleli na ně; jednoho z poddaných páně Kavkových zastřelili, druhé posekali; doleji pak na louce čekalo na ně několik set, mezi nimiž i husaři na koních. Nejvyšší úředníci a soudcové zemští obrátili se proto ze soudu olomouckého 5. července 1612 stížně na císaře a palatina uherského; opovírali při tom, nebude-li to zastaveno, že by musili všecku tu věc vznést na sněm a pro bezprávi jednoho všichni za jednoho dle lantfrydu státi a škod svých hájiti a brániti.⁶³⁾ Jiné stížnosti byly o hranice mezi Rakousy a Moravou, o něž císař nařizoval v září 1614 komisaře, kteří spory měli porovnat.⁶⁴⁾

Hlavně Uhry byly stále jakoby ohniskem, z něhož bylo se každé chvíle obávati nového výbuchu. O novém nebezpečení pro zemi oznamoval opětne stavům moravským v létě 1613 uherský palatin Thurzo. Turci vtrhli do Sedmihrad a ohrožovali Uhry. Stavové viděli v tom, že i na ně nemalé nebezpečení se valiti chce, a ze soudu brněnského psali 17. září císaři, aby to předešel a na ty cesty a prostředky pomyslel, jak by to zlé mohlo býti přetrženo a všecko zase k dobrému a mírnému spokojení přivedeno. Smýšlení celé země bylo proti válce, ale přes to se země připravovala k obraně. Nejvyšším velitelem zemského vojska trval zemský hejtman Žerotín, jenž sobě vybral za nejv. lieutenanta pana z Golczen a jemu ten úřad svěřil; do moci také Žerotínovi dáno, aby mohl čtyry rytmisty a pět hejtmanů k službě stavům obstarati; kromě toho byl do zemské služby vzat tak jako prve p. Sedlnický i se svými rytmisty.⁶⁵⁾

Mírumilovné snahy moravské stály ovšem v odporu s tužbami u dvora císařského, kde pokládali dobu za vhodnou k výbojům v Sedmihradsku. Ale pokus objednatí si prostředky k válce na říšském sněmu řezenském, zahájeném v srpnu 1613, žalostně se rozbil. Říšští stavové znali jenom své zájmy,

⁶³⁾ Žerotínovi zápisové II., 86, 99, 100.

⁶⁴⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 158.

⁶⁵⁾ Žerotínovi zápisové II., 86, 99, 100.

a nikoli zájmy říšské; jen katoličtí stavové povolili císaři některé pomoci, reformovaní odepřeli a proti usnesením protestovali. Knížata protestantská v unii směřovali již k tomu, k čemu je vedla smlouva s Anglií a Holandskem: císařskou korunu nedati již žádnému z rodu habsburského. Zase v této chvíli navrhoval Tschernembl Žerotínovi, aby se jednalo o přistoupení k protestantským knížatům spojeným v unii. Zase však Žerotín odmítal poukazuje na nervosnost německých knížat a na jejich návyk těžiti jen pro sebe z nepokojů rakouských. Obával se, že by takovou konfederací byli katolíci podrážděni chopiti se zbraně, že by zhoubná válka všechny země zachvátila. Žerotín měl na mysli užší spojení zemí císařových bez říše německé; v semknutí těchto zemí viděl ovládnutí dvora císařova i zabezpečení míru, jež zachovati všemožně usiloval.⁶⁶⁾

Mír z nezbytí musil býti zachován také u císaře. Z říše neměl pomoci na válku a jinde ji nedosáhl. Českým stavům položil sněm do Českých Budějovic 29. ledna 1614, žádaje větší válečné pomoci; než stavové, z nichž některé netajili se již ani záměrem svrhnouti dynastii habsburskou s českého trůnu,⁶⁷⁾ odepřeli vůbec jakékoli berně vojenské a povolili jen berně obyčejné. Z Moravy bylo také na tento český sněm vypraveno poselství, které bylo svědkem nepovlnosti českých stavů; slyšeli tam již pronášeti, že nejsou pro ně závazny žádné smlouvy panujícího rodu mezi sebou, že mohou si zvoliti z rodu rakouského za pána, koho by chtěli, ano i z jiného rodu, kdyby se jim z habsburského žádný nelíbil, za tu svobodu že jsou hotovi obětovati statek i hrdlo. Jak rád by je císař zkontroloval, jak rád by se opřel o silné vojsko, ale i v této příčině byli stavové silnější; od jejich povolení na zemských sněmech peněžitě pomoci závisela císařova síla vojenská.⁶⁸⁾ Po smutné zkušenosti s českým sněmem moravský již ani nebyl svolán. Když však turecký sultán vyhrožoval císaři válkou, nevydá-li zabraných rodinných statků Báthorovcův ve východních Uhrách, učiněn ještě na radě císařské jeden pokus přiměti všechny země české, alpské a uherské k rovnoměrným a vydatným pomocím. Rozepsán první generální sněm všech

⁶⁶⁾ Chlumecky, I. c. 822—824.

⁶⁷⁾ Hammer-Purgstall, *Khlesls Leben*, III. příl. č. 93.

⁶⁸⁾ Hurter, I. c. VII. 17, 18.

těchto zemí do Lince na den 27. července 1614. Před ním jako na přípravu byly svolány zemské sněmy.

Dne 26. června 1614 psal císař na Moravu kardinálu Dietrichštejnovi, aby při nastávajícím sněmu moravském pomáhal ke všemu, co by sloužilo císaři k dobrému a užitečnému.^{68*)} Přízeň stavů chtěl si zabezpečiti také tím, že právě tehdy vzdal se všech pokut propadením statků movitých i nemovitých, které by na Moravě pro provinění někoho z obyvatelů na něho připadnouti měly; propadený statek přišel na nejbližšího přítele nápadem spravedlivým podle řádu a práva země; za příčinu této milosti uváděl císař zcela zřetelně věrné a platné služby stavů, znamenité a veliké svolení na sněmech, a též aby budoucně to činiti příčinu měli.⁶⁹⁾ Sněm byl svolán do Olomouce na 10. červenec a komisařem císařovým byl arcikníže Ferdinand Štyrský. V předloze císařově na sněm důtklivě bylo vytknuto, že se blíží válka, a že dlužno zbrojiti. Na stavích žádáno, aby poskytli císaři na šest měsíců 1000 jezdců a pluk pěších, a za účelem ostatních pomoci aby zvolili poselství s plnou mocí na sněm do Lince. Na stavbu Nových Zámků žádáno mimo obvyklou částku 6000 zl. ještě na tři léta po 10.000 zl.; na splácení dluhů přál si císař 100.000 zl.⁷⁰⁾

Stavové však, jichž sotva pátý díl se dostavil, vymluvili se, že na vedení války doba již pokročila, a mimo to že má býti svolán sněm linecký, proto že počkají, až na čem se usnese. Kdyby skutečně nastala válka, že je pro první chvíli připravena zemská hotovost.⁷¹⁾ Do Lince svolili vypraviti poselství a zvolili k tomu Jana st. Říčanského Kavku z Říčan, Jiřího z Náchoda, Günthra Golcze, Zikmunda Volfa Jankovského z Vlašimě, Beneše Pražmu z Bílkova, Jana Melichara Bořitu z Budče; zvláště pak byl do poselstva požádán kardinál. Ale plné moci poselstvu nedali, ježto toho nikdy nečinili kromě za boje mezi císařem Rudolfem a arciknížetem Matyášem svým vyslaným do Čech; vypravili je jen pro vyrozumění vůle císa-

^{68*)} Mikulovský Historický archiv, svaz. 158.

⁶⁹⁾ Kameníček, I. c. II. 158.

⁷⁰⁾ Dne 30. března 1613 a znova 7. května 1614 žádal císař kardinála. Žerotína, Lobkovice a Haugvice, aby jednali s věřiteli, aby počkali nějaký čas se svými požadavky; běželo pořád o vyvazení Olomouce, Brna a jiných měst z jejich zaručení. (Kroměřížský archiv, Volná akta 1614–IV.)

⁷¹⁾ Na rok 1615 byl jmenován velitelem nad jízdou zemskou Petr Sedlnický z Choltic, nad 1000 koní najatých Jiří z Náchoda a nad plukem knechtů Albrecht z Valdštejna.

řovy a pro doslechnutí, k čemu se vyslaní z jiných zemí míti a přimlouvati budou. Na stavbu Nových Zámků povolili na rok 6000 zl. a na uplacení dluhů mimořádně a jednou pro vždy 60.000 zl. Ostatní berně, jako posudné, berně 20. groše, byly povoleny jen s dodatkem, že by zůstaly za stavby, kdyby došlo ke zbrojení.⁷²⁾

Sjezd linecký zahájen byl až 11. srpna za přítomnosti císaře, arciknížat Ferdinanda a Maximiliána, zástupců dvora španělského a arciknížete Alberta, správce nizozemského, a asi 70 poslů z jednotlivých zemí. Než byl zahájen, byl již vlastně všecek výsledek jeho zmařen: z Čech pro odpor stavů přišli z nařízení císařského jenom nejvyšší úředníci zemští. Výsledek jednání byl, že toliko stavové lužičtí, tyrolští a zemí štyrských prohlásili ochotu podporovati císaře ve válce proti Turkům; ostatní země vyslovily se pro mírné vyjednávání.

Nezbylo tedy než zahájit vyjednávání s Gabrielem Bethlenem, vévodou sedmihradským, s nímž pak docíleno v polovici května 1615 smlouvy, že Bethlen zachová starý přátelský poměr k rodu habsburskému i podmínky míru vídeňského. V druhé polovici června učiněno ve Vídni dohodnutí také s Turky, jímž byl mír žitvatorocký prodloužen na dalších dvacet let.⁷³⁾

Že Morava ocitla se r. 1614 v oposici proti politice císařské, snadno si lze vysvětliti také rozhodnutím císařovým o Opavsku. Všecky naděje vyšších stavů opavských i všech stavů moravských byly zmařeny, že docílí uznání příslušnosti Opavska k Moravě. Od té chvíle, co král Matyáš povolil knížatům a stavům slezským samostatnou kancelář slezskou od nejvyššího kancléře neodvislou s expedicí čistě německou (1611), vzrostly ještě nesnáze v otázce opavské. Kancelář tato posílala do Opavy císařská nařízení výhradně v jazyku německém, čehož vyšší stavové kloníce se k Moravě nepřijali, kdežto zase měšťané tíhnoucí ke Slezsku příkazům vycházejícím z kanceláře dvorské podvoliti se nechtěli.

Na všecky stížnosti stavů opavských i moravských nebylo u dvora císařského rozhodnuto o státoprávní příslušnosti Opavska. A rozhodnutí, která se stala o berních, vyzněla po vůli knížat a stavů slezských proti stavům moravským. Po zájmu

⁷²⁾ Kameníček, I. c. I. 88, 89; II. 398.

⁷³⁾ Tamže, II. 398.

fiskálním rozhodl císař 7. listopadu 1612, aby vyšší stavové opavští odváděli berně vrchnímu bernímu úřadu vratislavskému, jakož od nepaměti činili, a aby také všechny rešty pod exekuci zaplatili. Než Moravané od státoprávní akce neupustili, a opavští se podle císařského rozhodnutí nezachovali; všechny upomínky o placení berní z Vratislavi prostě odkládali.

Posléze slezský mistokancléř Jiří z Schönaichu ukázal a navrhl východisko ze všech nesnází. Císař Matyáš po jeho návrhu učinil 28. prosince 1613 smlouvu s věřitelem svým Karlem z Liechtenštejna, kterouž jemu vzdal knížectví opavské jakožto dědičné manství koruny české a to s výsadami a svobodami knížat slezských, s právem zasedati při sněmech a soudech knížecích. Proti tomu zavázal se kníže, že složí 125.000 tol. na vyplacení zastaveného zámku opavského. Smlouvou tou, dle níž obdržel kníže 4. ledna 1614 v Linci lenní majestát, byla mu dána skutečná vláda zeměpanská nad knížectvím, jehož stavové měli jej za pána přijmouti, a Opavsko přivtěleno tak do Slezska.

Ale vyšší stavové postavili se do příkré oposice proti Liechtenštejnovi. O zastání utekli se ke stavům moravským i ke stavům českým na sněm do Českých Budějovic, a ve stížnostech dostalo se jim aspoň v jedné příčině od císaře příznivého vyřízení ze dne 26. února 1614, že se stavové nemají řídit žádnou kanceláří než českou. Odmítli tedy nařízení z kanceláře lužicko-slezské, aby se ke dni 22. května postavili před slezskou komisí, v níž byl přední osobou kníže minsterský, a aby knížete za pána přijali, a kdežto Opavané 21. května Liechtenštejnovi holdovali, odpověděli stavové na vyhlášku komisařů, že vyšší stavové jsou také z poddanosti císařské propuštěni a povinni knížete za pána přijmouti, protestací z 10. června, že tomu místa nedávají, aby z poddanosti, kterou císaři slíbili, byli propuštěni „zvláště od těch, kteří k tomu moci sobě řádně dané nemají“.

Přes všecek tento odpor vyšších stavů stal se tehdy přece kníže Liechtenštejn zástavním držitelem zámeckého zboží v Opavě a čekatelem knížecího stolce. Ovšem vyšší stavové za pána ho neuznali, chtějíce raději všecko i hrdla ztratiti, a hledali proti tomu pomoci jak u stavů moravských tak u stavů českých. Sám Žerotín redigoval jejich stížnosti, které podali memoriálem císaři: 1. proti knížeti Liechtenštejnovi, že si kní-

žectví opavské podloudně vyžádal, ke Slezsku připojil a město Opavu od vyšších stavů odtrhl; 2. proti knížeti Karlu Minstrberskému, že si v zemi, kde nic rozkazovati nemá, komisi zarazil, město Opavu knížeti Liechtenštejnovi v poddanost uvedl a stavy z poddanosti císařovy propustil; 3. proti městu Opavě, že knížeti Liechtenštejnovi poddanost slíbilo, ke kanceláři slezské a stavům slezským se připojilo; 4. proti kanceláři slezské, že proti vyměření císařovu na stavy sahá a sobě mocnost osobuje, která jí nenáleží.

Na sněmu olomouckém v červenci 1614 stavové moravští, kteří tam zapověděli dávatí Liechtenštejnovi titul knížete opavského, anebo pečeti listy, v nichž by on sám toho titulu užíval, snesli se účinně zastati se stavů opavských, kteří k císařskému dvoru do Lince vypravili tři osoby panské a tři rytířské. Poselství moravské i nejvyšší úředníci čeští opravdově se tam ujímali opavských stavů. Kardinál Dietrichštejn prosil císaře, aby položil stranám rok ke skončení rozepře o příslušnost Opavska, Čechové se přimlouvali, aby všechny patenty na škodu stavů opavských vydané se zrušily a Liechtenštejn ke vzdání svých nároků na to knížectví byl přiveden, navrhuje ještě, aby hlavní rozepře na příštím generálním sněmu v Praze se vyjednala.

Císař Matyáš 6. září 1614 položil rok na 26. listopad ku přeslyšení staré pře o příslušnosti knížectví opavského a také nově vzniklých odporů; mezi tím měli tři vyšší stavové knížectví opavského v poddanosti císařově zůstávati, soudy své v Opavě aneb kdekoli jinde bez překážky držeti a všecko mělo zůstati jako dosud bez pohoršení práva jednoho každého. Výsledkem toho roku byla však jen resoluce císařská z 15. ledna 1615, že se ta věc odkládá do měsíce března k příštím generálnímu sněmu pražskému. V Praze pak zase nic nevyřízeno, a nové jednání r. 1616 zahájené opět skončilo odkladem. Za císaře Matyáše již k položení roku o tu záležitost nedošlo. Městem a zámeckým zbožím vládl Liechtenštejn, ale knížectví opavské samo zůstávalo pořád přímo pod vrchností královskou.⁷⁴⁾

⁷⁴⁾ Zúkal: Slezské konfiskace, 9, 20—27. Sr. Kamentšek, I. c. II. 429 násl. Stavové vyšší opavští neslevovali se své oposice proti knížeti Liechtenštejnovi; již při sjezdu v Hlučíně 26. ledna 1615 ohražovali se proti nestydaté zprávě, že toliko dvě nebo tři osoby knížete za pána přijati se zbraňují, kdežto ostatní jsou k tomu náchylni, a že stavů není více než 16 rodů panských a rytířských,

Tento fakticky nepříznivý výsledek usilování stavů moravských, aby uznána byla příslušnost Opavska k Moravě, působil tísnivě na Žerotína, jenž jako zemský hejtman politiku stavovskou vedl a byl za ni do jisté míry zodpověden. Dožil se trpkého zklamání ve svém politickém životě. Přehlížel činnost svou a znechucovalo se mu vše. Viděl, že jeho námaha jest marna, že snahy jeho o zabezpečení svobod a samosprávy zemské potkávají se s odmítáním, že jeho působnosti staví se v cestu vždy větší překážky. Neklamal se, že stává se u dvora císařského nepohodlným, a že jako on sám důsledně zastával se pořádků zemských, tak zase důsledně u dvora císařského vystupuje se proti všemu, co tam podával a hájil. Přátel tam neměl; v Khleslovi, nejv. kancléři Zdeňku z Lobkovic i bratru jeho Ladislavovi, tajné radě a nejv. komorníku moravském měl jen veliké odpůrce. Že císař byl ovládán úplně Khleslem, dobře věděl; osobní přívětivost císařova nemohla nahraditi vědomí, že je tlačěn do pozadí. Spoléhal na právo a stále se ho dovolával, ale moc byla silnější práva. Důvěřoval ve sliby a ještě je přeceňoval, ale přesvědčoval se, že plnění vynucovaných slibů se jen odkládá a jinak vykládá; spokojil se s neurčitou přípovědí, ale pak marně domáhal se určitých skutků. Ve svém zklamání ulevoval si žalobami na trudné a bludné časy, ale aby se jim vzepřel, aby mocně do nich zasáhnul a dal jim nový směr, toho se neodvažoval. Jeho síla jako by se vybila již za odboje proti Rudolfovi II., — potom utkvěla v povaze jeho jen touha a snaha po pokoji.

Doma na Moravě jako vůdce stavů Žerotín také pomalu osamocoval. Měl posud za sebou stavy, ale nebylo již radostné a nadšené účasti všech po boku vůdcově. Rozlaďovala jej jakási apathie ke všemu, s čím Žerotín život svůj stotožňoval. Veliká neúčast stavů na veřejném životě skličovala jej, vždyť viděl v ní zrovna zpronevěru vlasti. Skrovné sjíždění se ke sněmům odsuzoval a káral; r. 1614 zvláštním patentem přikazoval, poněvadž všickni stavové společně vlasti pohodlí a dobrodiní užívají, aby společnou péči o ni měli.⁷⁵⁾ Takové neporozumění pro potřeby vlasti těžko nesl; jakoby chladná ruka

a osvědčovali, že mají všichni rozum, jak by svobod svých hájili, nelitující v tom hrdel, statků a peněz, a že škod svých budou na knížeti postihati. (Opava. opis v zemském archivu slezském.)

⁷⁵⁾ Kameníček, I. c. I.54.

sobeckého věku dotýkala se jeho ideálů, a je strhovala s výše, na kterou je pracně sám vynesl. Oddaný přítel jeho Jiří Hodický zemřel již r. 1612, jiní starší druhové jeho rovněž umírali nebo skličováni byli nemocemi. A v mladších rostly jiné názory, odvážnější, volnější. Žerotín jim imponoval právním svým vědáním a jistotou, dovoláváním se práva a oposicí proti vládě. — ale nevábil jich k sobě. Hleděli na něho s úctou, ale také jako by s bázní, nechápali jeho lpění na starobylých formách, byl jim jaksi příliš pasivním, kdežto sami chtěli se uplatnit, vystoupiti do popředí, činně jednati. Jim mladším byl Žerotín brzdou; byl jim jen vážným mentorem, na něhož bylo jim míti pozor a ohled, ale jehož jho by rádi se sebe setrásli. Žerotín byl si toho také vědom, a pocitoval vždy více toto odcizování.

K tomu ještě neštěstí v rodině, těžkosti v hospodářství a strasti denního života skličovaly jej a nutkaly, aby hledal odpočinku. Již dříve zabýval se myšlenkou ustoupiti z veřejného života; úmysl ten rozhodl se uskutečniti koncem r. 1614 a složil pak úřad zemského hejtmána 26. února 1615. Události veřejných nepřestal ovšem sledovati, a zůstal vždy pro své význačné styky se světem mužem velkého vlivu a významu, ale přestal již býti hybnou silou veřejného života, přestal býti vůdcem stavů, zůstává jen skromnou osobou ozářenou slávou dřívějších časů.

7. Ladislav z Lobkovic zemským hejtmánem. Úsili císařovo o peníze. Generální sněm v Praze. Sněm brněnský. Nouze u dvora; špatný stav vojska. Poselství moravské v Praze. Stálé žádosti o peněžité pomoci. Arcikníže Ferdinand přijat od stavů českých za krále a od stavů moravských za markrabi na sněmu brněnském.

Žerotín vzdávaje se úřadu zemského hejtmána žádal císaře také o propuštění ze soudu zemského. Císař vyhověl, a tak soud zemský měl zůstatí bez nejlepšího znalce i obhájce práv a svobod zemských. Toho přece soudcové zemští dopustiti nechtěli a proto ze soudu postního brněnského r. 1615 žádali císaře, aby odvolal toto své rozhodnutí doprovázejíce žádost svou čestnými slovy pro Žerotína: „poněvadž na osobě téhož pána z Žerotína, jakožto toho, kterýž práva, pořádků země této velice povědom, a který nám až posavad jak ve věcech

V. C. Mti vlastních, tak obecních i právních, jest pilně, věrně a snažně i mnoho pracovati pomáhal a tak mnohá léta v soudu zemském sedal, mnoho záležitostí, neradi bychom pána aspoň z soudu zemského pustiti a pomoci i pilných prací panských zbaveni býti chtěli." Žerotín však trval na své žádosti a byl tedy listem císařovým z 5. září 1615 propuštěn i ze zemského soudu.⁷⁶⁾ Císaři a zvláště Khleslovi bylo odstoupení Žerotínovo vítáno; Khlesl je pokládal za dobrodiní boží pro císaře,⁷⁷⁾ domnívaje se, že od té budou na Moravě císaři více po vůli. Se stavy moravskými rozcházel se Žerotín trochu v neshodě; nemoha zapomenouti, že všickni nejdou za ním, nechával jim, aby si sami vedli a řídili veřejné záležitosti. Stavové zůstali zaraženi jeho odstoupením, jehož snad přece neočekávali a nechtěli. Poznávali, koho ztráceli, a proto na brněnském sněmu v listopadu 1615 ze zvláštní lásky na znamení opravdové vděčnosti a na památku darovali jemu 10.000 zl. odůvodňující to tak, protože za celý čas, co byl direktorem zemských peněz a zároveň nejvyšším velitelem stavovského vojska od r. 1609, nevzal od země ani platu ani náhrady.⁷⁸⁾

Nástupcem jeho v úřadě napřed jako místodržící a místohejtman, potom brzy jako skutečný hejtman stal se katolík Ladislav z Lobkovic. Jmenováním jeho posílena byla posice katolíků a nekatolíci pozbyli předního místa ve správě zemské, s něhož Žerotín tak často důtklivě se ozýval ve prospěch nekatolické stavovské většiny. Vůdčí osoba Žerotínova odstoupila a pro nekatolíky nebylo za něho náhrady; nebylo mezi nimi schopných lidí, kteří by ho zastoupili, a které by si na uprázdněné úřady zvolili. Tak se stalo, že sami nekatolíci dávali katolíky do popředí. Když Žerotín složil také správu peněz zemských, byl při sněmu brněnském listopadovém r. 1615 z jednotejného snesení všech čtyř stavů volen k úřadu direktorskému peněz zemských kardinál Dietrichštejn. Zastával ovšem tento úřad správně a všem vhod; když se r. 1617 na sněmě brněnském chtěl vzdáti správy peněz zemských, stavové nesvolili a přinutili ho, aby zůstal. Ano r. 1618 zvolili stavové kardinála také za generála svého stavovského vojska.⁷⁹⁾

⁷⁶⁾ ČMM 1894, 342.

⁷⁷⁾ Hammer-Purgstall, I. c. III, příl. č. 444, str. 123.

⁷⁸⁾ Kroměřížský archiv, Volná akta 1616-IV; Kameníček, I. c. II. 15.

⁷⁹⁾ Kroměřížský archiv, kopiář z r. 1612; Tenora: Apologie kardinála Dietrichštejna, separát, str. 16.

Jako Žerotín nebyl Vídní vhod, tak ani nezavdčoval se tam moravský podkomoří. Již koncem r. 1614 rádi by nahradili u dvora císařského podkomořího Karla Haugvice jinou osobou, udávajice za důvod, že málo kdy na Moravě pobývá, než většinou na svých statcích v knížectví opavském, že vymlouvá se při komisích, které na něho vzkládány bývají, nemocí a že nebývá při nich přítomen. Ježto však prý potřeba císařova žádá, aby úřad ten byl obsazen osobou na Moravě osedlou a dobře kvalifikovanou, která by každé chvíle byla na místě a věci císařovy i regalie podporovala, dožadován byl kardinál, aby oznámil císaři některé rytířské osoby, které by byly vhodné, a kdo by z nich byl nejschopnější.⁸⁰⁾ Ale schopnější nebyl shledán; Karel Haugvic zůstal v úřadě.

Zájmy císařovy pořád nesly se za úplně rozvrácených jeho financí hlavně za tím, aby ze země nabyl peněz. A ježto stav panský a rytířský činil potíže, tím více usilováno, aby donuceni byli k platům preláti a města. Záminku si brali u císařského dvora zprvu z nepořádku obecního hospodářství v městech královských, jimiž tehdy uváděna byla města Olomouc, Brno, Znojmo, Jihlava, Uh. Hradiště, Šternberk, Kyjov, Unčov a Nový Jičín; proto poroučel císař, aby se města ke 4. květnu 1615 připravila s obecními počty o důchodech obecních, kostelních, špitálských a sirotčích; docíliti se však chtělo, aby posudné větší se odvádělo. Pod zábarkou, že duchovní a města jako komora královská špatně hospodaří a dluhy dělají, měli býti visitováni a při tom mělo se pod přísahou vyšetřovati o příjmech jejich, a shledá-li se provinění, měli býti trestáni.⁸¹⁾

Zároveň obíral se císař myšlenkou, aby měl v zemi residenci. Navržen prý byl mu Špilberk, ale ježto byl tehdy zcela pustý, musil by jej s velikým nákladem znovu vystavěti, od Brna odkoupiti, a na sněmu by bylo jednati o robotách na tu stavbu, kardinál měl o tom podati své dobré zdání.⁸²⁾ Než tento zámer císařův nebyl uskutečněn.

Vnitřní politika zemská zůstala za nového hejtmana beze změny; řídila se také dále směrnicemi Žerotínovými. V tom byli všichni stavové zajedno, aby žárlivě hájili samosprávy

⁸⁰⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 158.

⁸¹⁾ Sbírka Bočkova v moravském zemském archivě č. 2249.

⁸²⁾ Mikulovský Historický archiv, sv. 158.

zemské. Ukázalo se to na sjezdě brněnském, zahájeném 25. února 1615, kde předloženo císařské vyzvání, aby volili ze sebe poselství ke generálnímu sněmu do Prahy, jež by bylo pověřeno plnou mocí k jednání s poselstvími ostatních zemí. Tak jako na generální sněm do Lince vypravili poselství, ale bez plné moci, učinili i tenkrát a při tom přímo císaři psaním prohlásili, že nejsou povinni, aby k sněmům do království českého měli své posly vypravovati, a že se jim vidí, že by to čelilo proti privilegiím a svobodám jejich. Žádali tedy hned o revers, že takové vypravení poslů jejich do království českého na ten sněm nemá býti jim ani jejich privilegiím a svobodám k nížádné škodě, újmě a ublížení.

Když pak generální sněm, jehož se císař tolik obával a stavové čeští tolik domáhali, byl rozepsán do Prahy na den 15. června 1616, aby se na něm konečně rozhodlo o požadavcích českých stavů, jež císař již r. 1611 sliboval splniti,⁸³⁾ moravští stavové vypravující tam posly své, mezi nimiž nejvýše byl kardinál a Žerotín, dali jim instrukci, aby vyslechli, uvažovali a jednali o tom, co bude sněmováno, ale na konec aby nic neuzavírali, nýbrž všecko prve všem čtyřem stavům moravským při nejprvnějším sněmu přednesli. Dokud by věci jednané nebyly na obecném sněmu moravském schváleny, neměly míti žádné platnosti ani moci. Zvláště pak měli poslové dbáti, aby při generálním sněmu nebyly na stavy moravské a poddané jejich ukládány žádné berně, najímání vojska a jeho výprava do pole.⁸⁴⁾

S tohoto stanoviska, hájiti si své samosprávy i proti království českému, dlužno nazíratí na účast poselstva moravského při generálním sněmu pražském. Bez plné moci k uzavírání byli poslové moravští tam jenom svědky a pozorovateli jednání, jež kontrolovali, ale k němuž nenapomáhali. Hájili svých vlastních zájmů a o požadavky českých stavů se nestarali; přizpůsobiti se českým stavům, podepřiti jejich žádosti a pomáhati jim k dosažení cílů jejich, nebylo jejich úkolem.

⁸³⁾ Podle slibů stavům českým r. 1611 daných měl císař stavům českým 1. potvrditi spolek čili konfederaci netoliko se stavy ostatních zemí českých, nýbrž i rakouských a uherských; 2. svoliti k utvoření společné organisace branné čili defense; 3. vrátiti jim právo zrušené Ferdinandem I., aby směli volně konati krajské sjezdy a na nich o svých záležitostech rokovati; 4. obnoviti staré smlouvy dědičné s kurfirsty saskými, braniborskými a s králi polskými.

⁸⁴⁾ Kameníček, I. c. I. 85, 86.

Pro společný postup nebylo pochopení; více se vzpomínalo toho, co mezi Čechami a Moravou trpkost působilo, než co by obě země k jednomu směru vedlo a spojovalo. Než právě tento směr obou zemí byl tak různý: v Čechách veliká strana směřovala k odtržení země od rodu habsburského, kdežto Morava byla císaři věrna a stěžovala si leda jen do jeho rádců.

Tak lze si vysvětliti projevy poselstva moravského. Při jednání o konfederaci, kterou stavové čeští chtěli uzavřít se stavy ostatních zemí českých a se stavy uherskými a rakouskými na vzájemnou obranu svých práv a svobod, ovšem s hrotem proti panovníkovi, když stavové uherští vůbec nepřišli, a stavové z Horních a Dolních Rakous dostavili se teprve začátkem července, — tedy bez účasti zemí, s nimiž Morava měla spolek již od sjezdu ivančického, poslové moravští právem pravili, že nemají podstatné příčiny, aniž vidí toho potřebu, proč by zanechali toho svého spolku a smlouvali se o jiném. V otázce defense proti nepřátelům, která měla tehdy býti upravena, svolili sice poslové moravští poloviční počet vojska, které by vypravovali Čechové, totiž jako podíl moravský 1000 jízdních a 3000 pěších, ale nestalo se dorozumění, jak dlouho jsou obě země k tomu povinny, a nestanovily se žádné přípravy pro ozbrojení, vycvičení a rychlé vytrhnutí toho vojska pro případ potřeby.⁸⁵⁾ Ani tato věc nebyla tedy dojednána, takže později zase znova o ní se vyjednávalo.

Soukromé zájmy jednotlivých zemí, které se zahrazovaly nedostatkem plnomocenství, přivodily, že tento generální sněm červnový i druhý, který byl konán v říjnu, vyzněl na prázdno. Stavové čeští nedosáhli splnění svých požadavků; stavové ze zemí přivtělených jich v tom nepodporovali, a stavy dolnorakouské Čechové sami odmítli. Moravští poslové byli svědky neúspěchu opozičních stavů českých a vítězství císařova, jemuž pak ještě čeští stavové povolili velké daně na splátku dluhů. Snesení sněmovního o zachování starožitného jazyka českého uznáváno i hájeno bylo. Generální sněm nezůstavil pak po sobě ani přiblížení stavů moravských k Čechům, ba spíše naopak žádost poselstva slezského na stavy české, aby se ujali jejich nároků na Opavsko proti Moravanům způsobila

⁸⁵⁾ Tamže, II. 215; Gindely, I. c. I. 90.

nelibost a nedůvěru poselstva moravského i k Slezanům i Čechům.

Poslové moravští odjeli z Prahy hned 8. srpna;⁸⁶⁾ císař zůstával v Praze pořád. Odtud psal kardinálovi 16. listopadu 1615, vyslovuje své přesvědčení, že u nastávajícího sněmu moravského tak bude působiti, aby se následoval dobrý příklad stavů českých při minulém sněmu.⁸⁷⁾ Sněm brněnský zahájen byl 23. listopadu; za komisaře poslal císař Adama ze Šternberka, Viléma Slavatu a Jana Vostrovce. Císař předložil nemalé požadavky: na dary pro sultána žádáno 60.000 zl., obyčejné berně měly býti povoleny na pět let, totiž daň 20. groše nebo ročně 70.000 zl. na udržování posádek pomeznic, na stavbu Nových Zámků po 6000 zl., obvyklé posudné a pravidelná pomoc neb úplné převzetí dluhů panovnických. Stavové omlouvajíc se velikou nouzí obyvatelstva, nesnesitelnými dluhy zemskými a neúrodou posledních dvou let, nedali na dary a dluhy nic; ostatní berně povolili jen na tři léta od r. 1616, povolili posudné a na Nové Zámky po 6000 zl., ale na vydržování vojska dali jen 50.000 zl. s podmínkou, aby ročně svolán býval zemský sněm, na němž by se jednalo o potřebách zemských, jinak že nedají ani posudného ani oněch 50.000 zl. Tak stavové chtěli si zachovati samostatné rozhodování a zaručiti si sněm, výkvět své samosprávy. Rovněž si stavové vyhrazovali volnost sjezdů nejvyšších úředníků a soudců zemských a předních osob stavovských v nastalých potřebách. Usnesení generálního sněmu v Praze o defensi schválili.⁸⁸⁾

Majíce stavové sami tíživé pohledávky spláceti, nebrali ohledu na potřeby císařského dvora, jehož ne hospodářství tak černými barvami Khlesl maloval: nebylo tam ani dosti chleba, koně padali hladem, pacholci žebřali, postroje byly svazovány provázky, pázata chodili otrhání; dvorských radů bylo tak málo a žádný nestál o ten úřad ani o jiné úřady, protože se nikomu neplatilo, nebylo možno pomalu ani vysílati kurýry, poštu, ba ani posly; všecko se bralo na dluh a musilo se pak dvojnásob platiti.⁸⁹⁾ Více se smílovali stavové nad vojskem.

⁸⁶⁾ Hammer-Purgstall, I. c. III. příl. č. 519, str. 251.

⁸⁷⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 158.

⁸⁸⁾ Kameníček, I. c. II. 399; ČMM 1893, 346.

⁸⁹⁾ Hammer-Purgstall, I. c. III. příl. č. 569; str. 320, 321.

v Nových Zámcích a okolí najatým proti Turkům, jehož stav současná zpráva takto vypisuje: vojáci strádali hladem i zimou; ve dne pracovali jako dobytek za chléb a v noci musili táhnouti a strážé opatřovati; hladem žebřali u sedláků ano i u Turků, sbírali slupky melounů a jablek, sekali je a jedli; za veliké zimy, protože byli skoro nazí a bez obleku, aby na stráži nezmrzli, oblékali si šaty svých žen, nohy jim omrzaly, a na hlídkách, které konali konečně ve světnicích u oken, nacházení byli mrtvi. Tak kázeň hynula, až vojáci z Nových Zámků se spikli, že pevnost opustí, a položí se se stavovským vojskem do Rakous.⁹⁰⁾ S takovým vojskem nebylo přece možno bojovati proti nepříteli; s obecnou úchvalou potkávalo se tedy jednání o mír s Turky, který konečně definitivně a trvale stvrzen byl v Komárně 27. února 1618.

Než byl tento mír sjednán, nejvyšší úředníci a soudcové zemští po žádosti císařově na soudě sv.-tříkrálském zapůjčili císaři k mírovému jednání 20.000 zl. mor. ze zemských peněz, ač k tomu neměli práva. Císař děkoval 16. března 1616, ale ucházel se hned o to, aby stavové ten obnos na příštím sněmu darovali; zároveň chtěl ty peníze hned, nejdéle do desíti dní, aby mír se nerozbil. Stavové vyhověli, peníze odvedli, a potom skutečně je císaři odpustili.⁹¹⁾

Za těch ještě nejistých let vydržovali stavové moravští své vojsko; nejvyšším nad plukem jízdy byl Petr Sedlnický z Choltic, jenž měl platu 5000 zl. rýnských, druzí velitelé byli Albrecht z Valdštejna, jenž měl 3000 zl. r., a Jiří z Náchoda 2700 zl. r. Zemská zbrojnice byla ve Znojmě a stavové platili z ní Znojemským ročně 100 tol.⁹²⁾

Skutečně ozval se zase poplach válečný z Uher v květnu 1616. Původcem jeho byl císařský velitel na Slovensku Kolonič, jenž prý, jak kardinál Dietrichštejn 12. června 1616 psal, byl pak jat a do Vídně dopraven. Zemský hejtman Lobkovic vydal již patent o koních zemských a o hotovosti čtyřicátého nebo třicátého člověka. Než brzy se všecko spokojilo.

Jinak nastala v životě veřejném přestávka; byl klid, ale nezdravý. Jen v úřadě nejvyššího komornictví nadešla změna;

⁹⁰⁾ Kroměřížský archiv, Volná akta 1616-IV.

⁹¹⁾ Tamže; Mikulovský Historický archiv, svaz. 158; Kameníček, I. c. II. 400; ČMM 1894, 342.

⁹²⁾ Kroměřížský archiv, Volná akta 1616-IV.

posud zastával jej zároveň zemský hejtman, až v září 1616 byl nejv. komorníkem jmenován dosavadní zemský nejv. sudí Vilém z Roupova na Mladoňovicích a hradě znojenském; měl býti dosazen při soudě sv.-kunhutsském.⁹³⁾ Stavům chyběla iniciativa Žerotínova. Ani nejvyšší úředníci a soudcové zemští nesjížděli se k soudu zemskému, takže pro nedostatek přisedicích se soudové nekonali; ani postní brněnský a svatojanský olomoucký r. 1616, ani sv.-tříkrálský a sv.-janský 1617. Rovněž r. 1616 nebylo ani zemského sněmu ani žádného sjezdu, ač teprve nedávno stavové tolik o sněm stáli, aby každý rok býval. Lze si to ovšem vysvětliti tím, že velkou část roku 1616 trávilo poselství moravské v Praze, v němž byli voleni přední mužové: kardinál, zemský hejtman, Karel z Žerotína, Jetřich z Kunovic, nejv. písař, nejv. sudí dvorský a Zahrádecký.⁹⁴⁾ Jednáno tam hlavně o věcech slezských, které tak důležité stýkaly se s moravskými záležitostmi, o které tolikrát již jednáno a nikdy dojednáno nebylo. Co do Opavska, stala se působením kardinálovým dohoda mezi stavy českými a moravskými, aby bylo prohlášeno za zemi náležející bezprostředně králi českému a české koruně, ale aby zůstalo části Moravy.⁹⁵⁾ Stavové slezští ovšem zase tomu odporovali, a císařem stále ta věc odkládána a nic nevyřízeno. V druhé záležitosti slezské, aby zrušena byla kancelář slezsko-lužická, kterou sobě vymohli r. 1611 na doklad své nezávislosti na Čechách, proti níž však stále Čechové i Moravané brojili, pokládajice ji za nezákonnost, podařilo se však přece; bylo vynuceno její zrušení.

Byl tedy docílen nějaký politický úspěch; hospodářsky však země upadala. Již třetí rok byla neúroda a to r. 1616 horší nežli uplynulá léta. A přece neodpouštělo se nic a ještě pořád dožadovali se na zemi pomoci. Preláti nemohli ani platiti císaři, čím se mu byli uvolili na kapli; byli upomínáni a kardinál měl je k placení přiměti.⁹⁶⁾ Arcikníže Maximilián zase se do-

⁹³⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 158. Ale nejisto, byl-li již tehdy dosazen; ještě 17. prosince 1616 jmenuje se nejv. sudím.

⁹⁴⁾ Poselstva od země byla drahá; kardinál měl denně 100 zl., zemský hejtman 50 zl., Žerotín a pan z Kunovic po 30 zl., zemský písař, sudí dvorský a Zahrádecký po 20 zl.; — protože byla však velká drahota, povolili stavové kardinálovi denně 200 zl. a ostatním o 10 zl. více, jak bylo za poselstva v Linci; ježto pak poselství trvalo pět měsíců, obnášel celkový náklad 65.280 tol. (Kroměřížský archiv, Volná akta 1616-IV.)

⁹⁵⁾ Kameniček, I. c. II. 434.

⁹⁶⁾ Kroměřížský archiv, Volná akta 1616-IV.

volával 13. září kardinála, aby Morava vydatně přispěla arciknížeti Ferdinandovi, jenž válčil s Benátčany; kardinál měl se o to přičiňovati a udati vhodné prostředky. Ve zdvořilé odpovědi však odmítavě poukazoval, že se taková žádost státi musí na obecném sněmu nebo stavovském sjezdu. Bude prý asi brzo sněm, a kdyby císař to předložil, snad by stavové k tomu přistoupili, kdyby jich neodrazily veliké dluhy a náklady zemské. Nutno však zabezpečiti si pomoci také druhých přednějších, pročež aby arcikníže také jim dopsal, zvláště Žerotinovi.⁹⁷⁾ Těžko bylo věru vyhovovati, když země platila ze svých dluhů úroky až osmiprocentní.⁹⁸⁾ A stále docházely až úpěnlivé prosby ode dvora císařského o peníze, a k tomu vyměřovaly se neobyčejné platy,⁹⁹⁾ a žádalo se, aby druzí se svými požadavky jen posečkali; 10. prosince 1616 psal císař kardinálovi, že si poslal na Moravu pro posudné pro nevyhnutelné potřeby dvorské, ale že se mu peněz nedostalo, protože si kardinál zadržel a strhl svůj dluh 11.000 zl.; zná prý kardinál, jak je dvorský důchod nanejvýš vyčerpán, aby měl tedy útrpnost s císařem a ještě strpení se svým dluhem, ale obnos ten aby byl vyplacen pro císaře ještě před vánocemi. Kardinál, jenž si byl se souhlasem císařovým ty peníze ponechal, byl takovým psaním nemile dotčen a uražen; vyhověl sice, ale napsal, aby se mu po druhé neposílalo takové psaní, jehož si nezasloužil.¹⁰⁰⁾

Zrovna jako by se na císaři i kardinálu obrážela nedůtklivost a podrážděnost, již bylo tehdy plno v politickém světě. Proti odkladům císařovým a odporu Khleslovu usiloval neúnavně arcikníže Maximilián, aby již jednou pojištěno bylo následnictví arciknížeti Ferdinandovi. Ve službu této myšlenky postavil se všecek, odstraňuje překážky a urovnává cestu. Také na Moravu psal 18. února 1617 kardinálovi, aby záležitost tu podle možnosti podporoval a stavy k tomu měl.¹⁾ Konečně potkala se snaha arciknížete se zdarem. Dne 1. května roze-psán byl sněm český o ustanovení nástupce, jenž zahájen v

⁹⁷⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 158.

⁹⁸⁾ Kardinál minil všechny větší úroky převáděti na šestiprocentní. (Kroměřížský archiv, Volná akta 1616-IV.)

⁹⁹⁾ Znojemským byly dvorskou komorou císařskou vyměřeny neobyčejné platy, až se proti takovému vzrůstu ohražovali zemští soudcové.

¹⁰⁰⁾ Tamže.

¹⁾ Mikulovský Historický archiv, sv. 158.

Praze 5. června 1617. Podle předlohy královské měl býti arcikníže Ferdinand přijat za krále, vyhlášen a korunován, a ne volen, aby tím dědičnost trůnu českého v rodu habsburském byla zároveň přivedena k uznané platnosti. Důvody dědičnosti koruny přivozoval nejvyšší kancléř, a neminuly se účinku, až zase pravda bylo, že sám císař Matyáš byl r. 1608 a 1611 za krále zvolen.

Oposice stavovská, která nevražila na Ferdinanda a měla k němu jen nedůvěru, ač za ní stála rozhodná většina šlechty, neosvědčila se pevnou a stálou. Rozpacitě sám vůdce její Thurn přimlouval se za odročení volby, poněvadž prý náleží dříve se zeměmi přivtělenými o této věci se poraditi, ačkoli sám r. 1611 nejúsilněji zastával, že jen země česká má právo k volbě krále, a všichni stavové čeští byli přesvědčeni, že není jim dbáti na hlas přivtělených zemí. Když se to oposici vytklo, umlkala, a osobním hlasováním stavů byl 6. června 1617 přijat Ferdinand téměř jednoglasně ode všech tří stavů království za krále.²⁾ Císař ohlašoval to také kardinálu Dietrichštejnovi 9. června, žádaje ho, aby přijel na jeho korunovací 29. června. Jel tam z Moravy také zemský hejtman Ladislav z Lobkovic s větším dílem nejvyšších úředníků a soudců zemských; na svém místě jmenoval zemský hejtman místodržícím úřadu hejtmanského Jiřího staršího Bruntálského z Vrbna. Pro korunovací byl soud svatojanský odložen.³⁾

Přijetí Ferdinanda za krále v Čechách stalo se bez součinnosti zemí přivtělených. Stavové moravští vyslovili se o tom, že se stalo bez jejich vědomí, a že obtížně snášejí, tak jako předkové jejich v podobné příčině, ale když jim císař na sněmě brněnském zahájeném 25. srpna doporučil Ferdinanda za markrabí moravského, úplně uznávající právo jeho dědičné, protože jest „vnuk a potomek císaře Ferdinanda, krále českého a markrabí moravského, a královny Anny, jakožto dědičky pravé a přirozené téhož království a markrabství, a tudý pošlý z krve a z kmene králů českých a markrabí moravských, pánů našich“, snesli se společně a jednomyslně ze své dobré, svobodné vůle, neohlídajice se na žádný příklad, aby jej za pána svého a markrabí moravského přijali a jej do země vedle starobylého

²⁾ Gindely, I. c. 131—139.

³⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 158; Olomoucký městský archiv, Aktenarchiv, svaz. 4.

obyčje a pořádku uvedli. Vymiňovali sobě však, že by Ferdinand pozbyl práva na Moravu, kdyby císař Matyáš měl mužského potomka, že neujme se vlády na Moravě za císařova živobytí, že po smrti císařově při nastoupení hned potvrdí lantfryd, privileje, milosti a svobody, což má hned nyní býti zvláštním majestátem stavům zaručeno, a že napřed učiní přísahu a svobody potvrdí, a potom teprve že stavové vykonají mu povinnost, poněvadž země to za právo má.

Slavné poselství bylo pak ze sněmu vypraveno ke králi Ferdinandovi do Polné, v němž zase byl kardinál i Žerotín; král slíbil vše, co stavové žádali, jen v otázce náboženské, které se poslové dotkli, žádající za úplnou svobodu víry,⁴⁾ odpověděl vyhýbavě, že zachová se tak, jako předkové jeho, císařové Ferdinand, Maximilián, Rudolf a Matyáš. Svobody moravské potvrdil v Brně 6. září 1617.⁵⁾

Týž sněm brněnský stěžoval si na uherské vpády do země a ujal se zase otázky opavské. Stavové ze sněmu žádali císaře, aby král Ferdinand nedal si holdovati ve Slezsku od vladaře domu Liechtenštejnského za knížectví opavské, a vůbec aby mu ani nepropůjčil léna na to knížectví. Zároveň vyslovili stavové také přání, aby město Opava připojeno bylo zase k vyšším třem stavům opavským jako čtvrtý stav a celá pře aby byla vyřízena co nejdříve. Žádosti ty předneslo císaři ve Vídni zvláštní poselství, ale zase bez jakéhokoli dalšího vyřízení. Jen král Ferdinand hned v Praze při korunování prohlásil, že co nejdříve svolá komisi v záležitosti opavské, a pak ve Vratislavi nedal si holdovati stavy opavskými, jichž se tam sešlo ovšem velmi málo.⁶⁾

Se strany dvora císařského opět, jak obyčejně, nemalou starostí bylo, aby stavové přispěli peněžitou pomocí. Za tím cílem odnášelo se pořád všecko úsilí. Císař, ježto po narovnání knížete Karla z Liechtenštejna s řádem cistercienským o Hustopeč a Přitluky, jímž měl kníže pojistiti klášteru velehradskému

⁴⁾ Stavové žádali, aby jeden každý ze stavů mohl Pánu Bohu svobodně a pokojně sloužiti podle toho, co by kdo za dobré podle zákona a naučení Páně poznal, v tom aby král jim útisku činiti ani jinému nedopouštěl, jakož pak od předků králových, ano i císaře milostivě zanechání a zachování byli a i posud zůstávají; neboť poněvadž dosud ani jim ani předkům jejich v svobodu svědomí saháno nebylo, ani k víře, která jest dar Boží, žádný přinucován nebýval, že doufají, že i Ferdinand je při svobodném vyznání a používání náboženství křesťanského zanechá a pozůstává. (Kameníček, I. c. III. 766.)

⁵⁾ Kameníček, I. c. I. 125—127; Dvořák, I. c. 532.

⁶⁾ Tamže, II. 435.

a Králové klášteru v Brně ročního platu 5000 kop míš., a naproti tomu zase císař knížeti 1000 kop, žádal již 29. července kardinála, aby jednal s preláty a královskými městy, aby se za císaře za ten plat postavili v rukojemství, ale bez újmy poštů a toho, co na kapli císařskou dávali, a hned potom aby prelátí pro snadnější vychování agenta císařova v Římě probošta vratislavského Ludvíka Rudolffiho každého roku do 600 kop míš. dávali, za to že tam bude povinen o jejich věcech jednati. Císařovna Anna domáhala se dobrovolného daru pro sebe, a král Ferdinand podporoval ji žádosti na kardinála z 11. září, aby se za sjezdu stavovského nezapomnělo na císaře s 10.000 zl. k tyrolskému míru a na císařovnu s darem; vezme-li prý za pomocníky Karla z Žerotína a jiné upřímné, zvláště zemského hejtmana, že bude vše možné.⁷⁾ Stavové skutečně vyhověli žádostem na sebe vzkládaným: místo obvyklé berně při přijímání pána země nabídli 15.000 zl., na dary turecké slibili 10.000 a na stavbu Ujvaru opět 6000, císaři darovali 20.000, které mu ze zemských peněz zapůjčili nejv. úředníci, a císařovně učinili dar 10.000 zl.⁸⁾ Král za to děkoval kardinálovi i ostatním.

Bez nesnází byl přijat král Ferdinand také za panovníka od sněmu slezského a lužického. Za krále uherského byl zvolen a prohlášen 16. května 1618.

⁷⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 158.

⁸⁾ ČMM 1893, 348.

Strany měří své síly.

1. Katolíci posílení, nekatolíci odhodláni neustoupiti. Defensoři svolali sjezd do Prahy. Císař zakazuje sjezdy. Vyhození mistodržicích; české povstání. Vláda direktorů. Začátek války. Morava císaři věrna. Žerotín pro mírné vyrovnání. Sjezd v Olomouci: stavové odpirají pomoci Čechům. Sněm v Brně; marné zprostředkovací poselství do Čech. Čechové vedou úspěšně válku. Sjezd v Brně: stavové pro pokoj. Sněm brněnský; oposice proti vládě i Žerotinovi. Žerotín naposled ovládne stavy a odvrátí od spolku s Čechy.

Povýšení Ferdinandovo na trůn český posílilo ovšem stranu katolickou; slibovala si, že jeho pevné náboženské přesvědčení a jeho vytrvalost zaručí a zabezpečí ji moc a nadvládu. Nekatolíci v Čechách však, jichž odpor proti němu tak žalostně skončil, jakmile se vzpamatovali ze své porážky, pevně se odhodlali neustupovati v ničem. K pohnutkám náboženským k nespokojenosti, které došly výrazu již za generálního sněmu stížnostmi k císaři do nejtrpčích útisků, jež byl c. sařem důrazně odmítnuty, znovu se opakovaly, přistoupily také osobní příčiny: vůdcové oposice byli trestáni a zvláště Thurnovi odňato bylo výnosné purkrabství karlstějnské. Na straně katolické zavládlo smýšlení důvěřivější i vyzývavější, kdežto zase nekatolíci neváhali vrátiti se k dřívějším svým záměrům rozejíti se s panujícím rodem habsburským a nedopustiti, aby se král Ferdinand jednou ujal vlády v zemi. Protivy se přístrojovaly; nadešla doba, kdy rozhodnouti se měl dávný zápas mezi stranami otevřeným bojem.

Katolická reformace na statcích královských i v městech královských v Čechách, omezení samosprávy měst Pražských, nařízení o censuře tisku, jmenování za místodržící sedmi katolíků a jen tři protestantů byly články řetězu, který svíral

nekatolíky. Zboření protestantského kostela hrobského, jehož docílil arcibiskup Lohel, a zvláště nařizované zavření protestantského kostela v Broumově, k němuž sice nedošlo, ale že pro neposlušnost a vzpouru tři z Broumovských byli obesláni do Prahy a tam uvěznění, dovršilo vzrušení a zjitření mezi nekatolíky, jichž vůdcové, defensori, svolali protestantské úředníky a rady zemské a po šesti deputovaných z krajů českých do Prahy na den 5. března 1618. Tam podali stížnosti své místodržícím a usnesli se obrátiti se k císaři se stížným listem; zároveň požádali stavy moravské, slezské a lužické za přimluvu. Doufajíce, že do dvou měsíců dostane se jim odpovědi jak od císaře, tak stavů zemí přivtělených, položili si nový sjezd ke dni 21. května.

Císař odpověděl již 21. března tvrdě a vyhrůžně: zakazoval další sjezd a hrozil, že původcové rozbroju budou pohánáni na soud; u Broumovských a Hrobských co se stalo, stalo se po právu a nebyl porušen ani majestát ani porovnání stavovské. Tato císařova odpověď vyplynula podle dobrého zdání Khleslova, ale v Čechách neprávem přičítána byla působení Viléma Slavaty a Jaroslava z Martinic a nejv. kancléře Zdenka z Lobkovic, proti nimž nastalo obecné pobouření.

Defensori majíce pro sebe zákon z r. 1609 neposlechli opětovaných zákazů císařových. Novou příčinu k nepovolnosti dávaly jim nové útisky v Praze. U vůdců defensorů uzrálo pak již předsevzetí způsobiti povstání proti rodu habsburskému, zvláště u Thurna a Václava z Roupova. Dne 18. května vydali prohlášení k lidu, jímž dovozovali oprávněnost svého počínání; druhého dne bylo čteno s protestantských kazatelen s vybízením k modlitbám za zdar stavů. Sjezd stavovský zahájen pak 21. května; císařem byl opět zakazován tenkrátě smírlivým přípisem, jímž císař ujišťoval, že nepomýšlí na to, aby zkracoval stavy v jejich svobodách. Ale Thurn byl již odhodlán dáti znamení k povstání a postaviti se v čelo jeho. Již při schůzi v koleji Karlově naznačoval, že nezbývá, než způsobiti nějakou demonstraci, již mělo býti vyhození některých s okna. V domě Albrechta Smiřického měli poslední poradu 22. května Thurn, Budovec, Václav z Roupova, Kolona z Felsu, Pavel i Jan Litvín z Říčan, oba Vchynští a jiní, a umluveno zavraždití místodržící.

Dne 23. května vypravili se stavové zbrojně z koleje Karlovy na zámek. V kanceláři místodržících zahrnuli Slavatu a Martinice výčitkami, prohlásili je za rušitele majestátu a tedy za nepřátele své a obecného dobrého i za odbojníky království českého, a svrhli Martinice, Slavatu a pak i písaře Filipa Fabricia s okna do hradebního příkopu 28 loket hlubokého. Martinic a Fabricius padli na zem neuškodivše sobě v ničem, Slavata však naraziv hlavou na římsu těžce se zranil. Útulku a ošetřování dostalo se pánům v domě nejvyššího kancléře, odkud brzy zachránil se Martinic do bezpečí do Mnichova, a Slavata, dostav po několika týdnech dovolení do Teplic pro své uzdravení, ušel pak do Sas.

Tak sosnováno a zahájeno bylo osudné povstání české, takový byl počátek a dveře všech následujících běd a neřestí. Původcové povstání neodhalili však přímo svých pravých zámyslů, učiniti totiž panství habsburskému konec, a jako již za dřívějších převratů znova ozývalo se klamné ujišťování, že nejsou proti císaři, jehož prý jsou a zůstati chtějí věrnými a poslušnými poddanými, nýbrž toliko proti rušitelům náboženských svých svobod. Výkonné moci zmocnili se však docela. Hned nazítří zřídili prozatímní vládu třiceti direktorů, jichž presidentem zvolen teprve 22. června Václav Vilém z Roupova. Vrchním velitelstvím vojska, které se mělo sbírat, byl pověřen Jindřich Matyáš Thurn. Nařízena hotovost zemská, u vrchností desátého poddaného a u měst královských osmého člověka, a sneseno vypravit podle odhadu majetkového jízdu. Všecky daně a sbírky svolené měly se odváděti k rukám stavů. Jesuité začátkem června byli z Čech vypovědění, nenáviděnému Pavlu Michnovi skonfiskovány jako prvnímu peníze jeho v Praze rozpůjčené.

Na své ospravedlnění vydali stavové hned druhého dne po vypuknutí povstání „První apologii“, připravovanou ještě před vyhozením místodržících. Poslána císaři s omluvou, že se stavové proti místodržícím jakožto věrní synové vlasti podle zasloužení jejich zachovati musili a že se proti těm mnohým, velikým a zlým praktikám pro ochranu císaře, sobě i své milé vlasti o jistou defensi snesli k obraně proti nepřatelům a nikoli proti císaři. Rovněž byli žádáni také sousední knížata a stavové, aby pomáhali Čechům při císaři k právu; při tom neustávali stavové ujišťovati o své věrnosti a poslušnosti k císaři.

Ale již koncem května bylo najímáno vojsko, a 16. června vtrhl Thurn do pole proti císařskému vojsku, jež obsadilo Budějovice a Krumlov. Vzkázal do těchto měst, že neušetří ani dítěte v životě mateřském, bude-li třeba měst zbrani dobývati; Krumlov se na to poddal, ale Budějovice setrvaly v odporu. Nastal zjevný boj proti císaři, roztržka stávala se nenapravitelnou.

U dvora císařského brzy zvěděli, že Čechové odhodláni jsou podstoupiti boj na život a na smrt. Zaražený a zastrašený císař klonil se k smírnému porovnání, k němuž teď také kardinál Khlesl císaře měl, ale král Ferdinand, vyslanec španělský hrabě Oñate a nejv. kancléř Zdeněk z Lobkovic byli pro válku. S jejich stanoviska bylo české povstání vlastně štěstím: ztratiti nemůže císař nic. Prohraje-li, ztratí ve cti jen to, co dávno již za to nestálo, aby bylo drženo; vyhraje-li, může otroctví, ve kterém vězel, a ustavičné neposlušnosti stavů navždy konec učiniti a náklady na válku ze statků buřičů sobě vynahradiť.

Spojeno oboje: začátkem června počalo se zbrojiti a zároveň vydal císař 11. června manifest k Čechům, v němž sliboval zachovávatí všecky svobody a privileje zemské, jak prý se posud dělo, a hrozil tresty, nenavráti-li se Čechové k pokoji a pořádku. Dne 18. června vydal nový patent téhož smyslu a zakazoval všecko zbrojení, a za sněmu českého znova smířlivým již listem 23. června vyzýval stavy, aby se o svých stížnostech pronesli, slibuje vyšetření jejich ve smyslu nálezů sněmovních z r. 1609. Ale bylo již pozdě k nějakému vyrovnání, ani stavové si ho již nepřáli, a direktori svým licoměrným a pohrůžlivým přípisem k císaři ze dne 30. června všecku cestu k němu zamezili. Měl již rozhodnouti meč a štěstí válečné, zvláště když násilně ode dvora císařova odstraněn byl Khlesl.

Obě strany hledaly pomoci: Čechové u protestantské unie, a císař u Španěl, říšských knížat, u Polsky a Belgie. Nejvíce však záleželo na tom, jak se zachovají země, které pod vládu císařovu náležely. Uhry zůstávaly zprvu neutrální, ale přece měl císař odtud vojsko, Horní Rakousy chovaly se k císaři nepřátelsky, a ani Dolní Rakousy neprojevovaly mu ochoty, Slezsko bylo na cestě spojití se s Čechy, Morava však zachovávala císaři věrnost.

Čechové hned 30. května psali stavům moravským vysvětlující pohnutky, proč změnili své smýšlení k Matyášovi a Ferdinandovi, a žádali stavů moravských o pomoc aspoň tak, aby netrpěli v zemi najímání vojska proti nim. Ještě si pak přáli, aby z Moravy bylo vysláno poselství do Prahy na poradu o tom, co by se dále v těch věcech činiti mělo a jaké by budoucně pomoci jedni ode druhých očekávatí měli.⁹⁾ Z listu vyznívá opatrná zdrželivost v neujasněné situaci, ale také snaha přivést Moravu na stranu Čech, aby jim podle defense přispěla. Než poměry na Moravě byly jiné než v Čechách, a mužové, kteří měli na Moravě rozhodující vliv, byli také jiného smýšlení než vůdčí osobnosti v Čechách.

Stavové na Moravě bez majestátu a bez porovnání dosáhli náboženské svobody, která byla u vyšších stavů úplná, u královských měst sice již ode dřívějška poněkud obmezena, ale ještě snesitelná; ostatně bylo královských měst málo, a pro zájmové rozepře, které mezi nimi a vyššími stavy trvaly, nebyli zrovna vyšší stavové ochotni, aby se ve všem měst zastávali. Celkem si stavové náboženskou svobodu posud zachovali, jak sami uznávali, když přijímali Ferdinanda za markrabi. Co stávalo se v jednotlivých případech jak od katolíků, tak od nekatolíků na úkor její, proti tomu ovšem vystupovali a se bránili, ale nebylo to pokládáno za tak důležité, a minilo se, že se stavové sami mezi sebou o to porovnají.¹⁰⁾ Rozpor mezi stavy a panovníkem o náboženství nezaběhl na Moravě tak daleko, aby stavové pro křivdy náboženské vypovídali poslušnost. Co do svobod politických dosáhli jich stavové za císaře Matyáše takovou měrou, že moc jejich měla převahu nad mocí panovnickou, a v hájení si těchto svobod byli všichni svorni, jak katolíci, tak nekatolíci, ohražující se hned, když ode dvora císařského dovolili si na ně sáhnouti. Tak bylo za zemského hejtmana Žerotína, tak bylo i za Ladislava z Lobkovic; ve věcech stavovských byli všickni stavové za jednoho bez rozdílu a snášeli se na stejném názoru jak Žerotín, tak kardinál Dietrichštejn. Ani pro nějaký těžký

⁹⁾ O všem tom Gindely: Dějiny českého povstání. Kameníček: Kterak Moravané přistoupili ku povstání českému. (Sborník Historický, 1883, 245.)

¹⁰⁾ Slova Budovcova o stížnostech evangeliků: Recordaris enim, quod libertatem religionis evangelicae attinet in Moravia, quae gravamina a vestris proposita, etsi nonnulli pro nihilo illa ducant, veluti ipsi talia inter se compositori. (Glücklich: Václava Budovce z Budova Korespondence, 168.)

útisk politický neměli stavové příčiny stavěti se proti císaři. Výsledníci pak všeho jejich názoru bylo přesvědčení, že náleží Morava sice jako přední úd do království českého, ale že jest země samosprávná a nepodřízená, a že věc česká není věci jejich.

Takové bylo stanovisko Žerotínovo, který zase započal mocně zasahovati do veřejného rozvášněného života; bylo ještě posíleno jeho vírou, že pro náboženství chopiti se zbraní proti panovníkovi není dovoleno a je hříchem. Jen boj za práva a svobody zemské připouštěl, za jaký pokládal zápas r. 1608 proti císaři vyvolaný pro útisk politický, ale povstání české bylo mu bojem náboženským, nedovoleným a proto nesympatickým. A spolek Čech s německou protestantskou unií byl mu také proti mysli, vždyť již dříve se obával, aby nebyl to začátek poroby. Za sporu a již boje Čech s císařem viděl a uznával vinu na obou stranách; vyjádřil se, že nemůže popřeno býti, že na jedné straně sáhlo se příliš na majestát, na druhé straně však že jali se majestátu hájiti prostředky tuze neobyčejnými.¹¹⁾ Morava nebyla zúčastněna, nenáleželo jí tedy do boje zasahovati, nýbrž jen smírně prostředkovati.

R. 1618 opakovala se historie r. 1608, jenom že opačně. Tehdy stavové moravští bez výsledku chtěli přiměti české stavy ke spolku proti císaři, teď se o totéž pokoušeli stavové čeští u stavů moravských a také bez výsledku. Tehdy zachovali Čechové věrnost císaři a překazili dalekosáhlé záměry Matyášovy, teď zase Moravané zachovali věrnost císaři a stali se překážkou, že Čechové nedošli svých záměrů. Tehdy byl Žerotín od Čechů odmítnut, teď sám Čechy odmítal.

V prvních dnech měsíce června byl vyzván Žerotín, aby přijel do Vídně a účastnil se porad o spokojení českého odboje. Bylo to uznání jeho vlivu a byl to projev důvěry pro něho, který byl úplně zasloužen dosavadní činností Žerotínovou, kterou ode dvora u něho vyhledávali. Jen Khlesl, jenž tehdy ještě byl u vlády, zůstával stále proti Žerotínovi, tak jako Žerotín zase Khlesla dávno chtěl míti od císaře odstraněna, maje ho za špatného rádce. Khlesl ve své nedůvěře k Žerotínovi radil, aby byl, přijde-li do Vídně, zajat a vsazen

¹¹⁾ Dvořák, I. c. 538.

do vězení, neboť je prý jisto, že na konec přece jen s protestanty se smluví; naopak nepovstane prý Morava, ztratí-li takto svou hlavu. Ale na tuto nemožnou radu ve Vídni nepřistoupili; Žerotín byl do vážných porad ochotně přijat. A radil, aby se uchopili mírných prostředků k urovnání sporu, zvláště aby byl do Čech co nejdříve vyslán jako prostředník arcikníže Maximilián. Císař schvaloval jeho úmysly a ujišťoval, že co do své osoby upřímně sobě pokoje žádá; potom žádal ho císař o jeho služby při nastávajícím sněmu v Olomouci a za podporu královských proposit, což Žerotín přislíbil.¹²⁾ Zároveň s ním byl ve Vídni kardinál a kníže Liechtenštejn.

Za válečného ruchu konán téhož času 25. června sněm v Praze i sjezd v Olomouci. Do Olomouce dopsal císař kardinálovi, ježto pro nepokoje v Čechách potřebuje peněz, aby jednal s Karlem z Liechtenštejna, Janem st. Říčanským Kavkou, Albrechtem z Valdštejna a Zdeňkem Žampachem, aby každý z nich zapůjčil císaři do 8 dní značný obnos na první měsíc žoldu pro vojáky.¹³⁾ Kardinál měl tedy působiti pro císaře, — a poslové čeští v Olomouci přítomní žádali zase Moravany o pomoc pro Čechy. Ale stavové nepřiklonili se ještě k Čechům: odpověděli hned 26. června odmítavě a položili důraz na své zprostředkovací stanovisko. Litovali nedorozumění, které se v království českém sběhlo a již tak daleko se rozmohlo. Obávajice se pak, aby z něho ještě větší oheň se nerozmohl, že vypraví poselství k císaři, aby na mírné, povlovné a milostivé prostředky pomyslel, kterými by vše spokojeno bylo, a doufají, že to při císaři obdrží. Co do žádosti, aby nedopouštěli najímání vojska v zemi proti Čechům, odpovídali, že sami pro opatření země musili vojsko najmouti, a tím že všecko jiné a cizí najímání zastaveno bude, a že žádný bez hejtmana vojska najímati nesmí. Vypraviti poselství do Prahy stavové odmítali poukazující, že se již na posledním generálním sněmu stalo usnesení o defensi a proto že bez povolení císařova nemohou posílů vysílati pro nějaké jiné nové snesení.¹⁴⁾ Stavové vyjádřili se tedy pro císaře; proti Čechům nebyli sice přímo, ale pro ně teprve ne; chtěli zprostředkovati, ale přecenovali takové své působení, které

¹²⁾ Gindely, I. c. 309.

¹³⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 158.

¹⁴⁾ Kameníček, I. c. Sborník Hist. 1883, 246; II. 490.

Čechům nestačilo, a nebylo jim ani milo; klamali se v domnění, že může se jim zdařiti smír, když již nebyl možný.

Mezi posly k císaři vyslanými byl kardinál, Liechtenštejn, Žerotín. Podle instrukce prosili císaře, aby se snažil v pokoji s Čechy se vyrovnati, neboť válka by přinesla škodu císaři, byla by pádem a zahynutím království českého, markrabství moravského i jiných přivtělených zemí, způsobila by lkání a naříkání ubohých manželek a dítek i mnohých nevinných lidí. Vyslání nabízeli své prostřednictví a služby při tom mírném porovnání. Zároveň ohlašovali, že pro bezpečnost země byli nuceni najati 2000 koní a 3000 pěchoty, a žádali, aby co nejspíše byl rozepsán obecný sněm.

Veliteli nad zemskou jízdou ustanoven byl Petr starší Sedlnický a Jiří z Náchoda, nad pěšimi Albrecht z Valdštejna. Vrchním velitelem čili generálem toho vojska zvolen byl kardinál Dietrichštejn. Podle mínění císařova mělo býti toto zemské vojsko podporou vojska císařova. Dne 7. srpna psal kardinálovi, nebyla-li posud přehlídka moravského najatého vojska, aby byla hned předsevzata, a díl jeho aby byl položen do Jihlavy, aby císařské vojsko tím lépe a jistěji táhnouti mohlo, zároveň pak aby císařské vojsko podporoval.¹⁵⁾ Již totiž chystal se útok císařského vojska na Čechy; Dampierre vpadl přes hranice k Nové Bystřici, 14. srpna pronikl k Jindřichovu Hradci a připravil si pak u Nové Bystřice pevné ležení. Při tomto vpádu do Čech oddíly císařského vojska procházely zemí moravskou.

Než boj byl teprve v začátcích, a válka zajisté na Moravě byla ode všech stran nežádoucí a obávaná. Heslem stavů byl pokoj, a cena pokoje byla hodna ústupků až k nejkrasším hranicím. Tak smýšlel nejen Žerotín, ale i ostatní stavové, kteří vždy tak těžce a neochotně snášeli břemena na vojsko. Ještě všichni srovnávali se v náhledu, pokud je spor omezen na Čechy, že možno oheň ten uhasiti, ale zanítí-li se jím také Morava, že rozhoří se takový boj, že nejen Čechy a Morava, nýbrž i všecky okolní země ano i veškerá říše německá ke konci a nezbytnému zahynutí přivedeny budou. Žerotín byl přesvědčen, že kdyby Morava přidala se k odboji českému, nebude tím zastrašen císař a katolické moci, aby

¹⁵⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 158.

povolili všechno, čeho si Čechové přejí, nýbrž že zrovna s zuřivou odhodlaností a ze zoufalství boj ten podstoupí, a nepochyboval, že zvítězí. O moci císařově nepřestal nikdy mít velike mínění. Dobro a záchranu země viděl v tom, aby se nepřidávala k odboji českému, a nejzáslušnější úlohou bylo mu působiti, aby pokoj zase nastal.

Po žádosti stavů moravských byl sněm rozepsán na 13. srpen do Brna. Sám král Ferdinand na radu kardinála Dietrichštejna a knížete Liechtenštejna¹⁶⁾ dostavil se na sněm na místě císařově; viděti, jaká důležitost se sněmu přičítala a jak za žádoucnou pokládáno bylo postavení nejvyšší autoritu panovníckou proti snahám odstředivým, kdyby se ozvaly. Stavové čeští zase se hlásili; 19. července listem si stěžovali, že dostali na první žádost odpověď vyhýbavou a zatmělou, a 8. srpna vytýkali stavům, a zvláště zemskému hejtmanovi, že dopouštějí vojskům císařským procházeti zemí moravskou. A stále výzvy české počínaly působiti; na sněmě bylo již pozorovati rozdělenou mysl stavů; není pochyby, že bylo již dosti těch, kteří přáli Čechům, a kteří by se k nim za prvního popudu připojili. Král Ferdinand sám nebyl bez vážných starostí; dne 16. srpna psal kardinálovi, že žádal knížete Karla z Liechtenštejna, aby promluvil s kardinálem o sněmu, a protože na radu obou dal se pohnouti ke konání toho sněmu, že důvěřuje úplně, že kardinál s jinými věrnými služebníky císařovými tak budou sněm řídit, aby král se mohl se ctí vrátiti.¹⁷⁾

V předloze královské vypisoval se počátek a průběh povstání českého a žádalo se již přímo o pomoc proti Čechům: aby stavové povolili vojsku císařovu volný průchod Moravou do Čech, a aby sami také poskytli císaři vojenských sil na pomoc. Tím bylo prohlášeno, že opouští se již od smírného porovnání s Čechy.

Stavové moravští ovládání Žerotínem a kardinálem na-proti tomu však neopustili svého pokojného stanoviska; opět se vyslovili pro smír a pokoj. Ale protože Čechové a císař vždy více se rozcházeli a nesmířlivě proti sobě se stavěli, vzdávali se již stavové moravští naděje, že by sami ještě něco dobrého prostředkovati mohli a ponechávali prostřed-

¹⁶⁾ Tamže.

¹⁷⁾ Tamže.

nictví jiným, na něž se tehdy pomýšlelo. Sami nabízeli se k nevděčné a zbytečné úloze napomenuti Čechy k poslušnosti k císaři. Odpovídali císaři, že zase pošlou poselství do Vídně s prosbou, aby všechno to nynější zlo co nejspíše prostřednictvím předních a znamenitých osob bylo zastaveno a zase všechno k porovnání, pokoji a všelikému dobrému srozumění bylo přivedeno. Aby k tomu dopomohli, že z Vídně vypraví pak posly do Prahy, ne proto, aby sami vyjednávali mezi císařem a stavy českými, nýbrž aby stavy napomenuli a přiměli, aby ustáli od svého počínání, aby měli na císaře slušný a povinný ohled, a aby raději získali si milost císařovu, než by ho uráželi. Tak doufali, že obnoví želaný pokoj. Zároveň projevovali zřejmě věrnost k císaři: kdyby Čechové opovrhli prostřednictvím oněch vzácných osob, a bude-li tak uznáno ode všech shromážděných stavů, nemá císař opuštěn býti, nýbrž může očekávat toho, čím věrní poddaní vrchnosti své v takových příčinách povinni jsou. Při tom však žádali, aby byli zabezpečeni proti nepřátelským vpádům, a aby se jim od císařského vojska žádná škoda nedála. Žádané posudné povolili ještě na rok 1619, ale domovní daň nechali si pro sebe.¹⁸⁾

Českým direktorům na jejich přípis odpovídali 22. srpna, že odpověď jejich dřívější nebyla zatmělá, nýbrž zcela jasná; opakovali ji zase dodávajíce, že nevědí dosud o žádném člověku, který by se proti nim za nepřítele vydával, že nevědí také, proti komu by jim podle starobylých smluv pomáhati měli, že vědí však, že císař velmi těžko nese, co se v Čechách sběhlo, a protože stavové čeští začali vojsko najímati, že císař také ke své ochraně dal najímati vojsko, které většinou ve svých službách již měl. Jak by mohli stavové moravští proti císaři, jemuž jsou přísahou a poddaností zavázáni, v níž věrně a stále trvají, se pozdvihnouti, a Čechy v nynějších podnicích proti císaři, jež bez vědomí stavů moravských předsevzaty byly, zbraní obhajovati a císařskému vlastnímu vojsku bez příčiny nepřátelsky odporovati? Ale nicméně pamatujíce na své starodávne spojení, spříznění a krevní přátelství s Čechy, cožkoli mohou bez úrazu své k císaři povin-

¹⁸⁾ Kamentčėk, Sbor. H. 1883, 248; Gindely, I. c. 311; d'Elvert: Beiträge zur Geschichte der Rebellion, Reformation, des dreissigjährigen Krieges; Schriften der historisch-statistischen Sektion, XXII. 45, 46.

nosti k dobrému stavů českých obmýšleti a činiti, to vše že obmýšlejí a čini; pročez že pošlou znova poselství k císaři i k nim. Co se pak puštění lidu válečného skrze Moravu týká, jednali již vyslanci jejich předešle u císaře, aby žádného lidu skrze zemi vésti nedopouštěl, avšak toho jsou při císaři obdržeti nemohli. A poněvadž císaři jako pánu země podle pořádku a zvyklostí svých nemohou v mocnost jeho sahati a svobodného průchodu skrze zemi brániti, že nemůže jim v tom žádná vina slušně přičtena býti, a že hejtman zemský, jehož nejedněmi těžkými slovy dosti nepříjemně, avšak nevinně, ve psaní svém se dotekli, jinak vedle povinnosti úřadu svého činiti nemohl, než císaře uposlechnouti a komisaře ku provedení lidu císařského skrze zemi naříditi. Byli by toho velice vděční, kdyby na zprávu nepovědomých lidí méně spoléhali a zemského hejtmana nestíhali.¹⁹⁾

V poselství do Vídně byl kardinál, Liechtenštejn i Žerotín. Jednali tam zase o pokoj, aby císař svému válečnému lidu další do království českého tažení a škod zastavil a aby nepokoje české byly spokojeny prostřednictvím předních a znamenitých osob; — císař žádal o to 7. září kurfirsta mohučského, vévody bavorského, falckrabí falckého a kurfirsta saského, tedy dvou katolíků a dvou protestantů; přiblížili se tedy k stanovisku, ke kterému direktori sami v listě k císaři z 19. července se přihlásili: že by totiž přijali nějaké vyrovnání, od císaře nabízené, kdyby protestantští kurfirstové německé říše je smluvili a za ně zaručili. Rozdíl byl však v tom, že direktori chtěli, aby císař učinil počátek, kdežto u dvora císařského žádal opak: aby Čechové sami začali, císaře za odpuštění prosili a na krále Ferdinanda o přímlovu, pomoc a prostředkování jeho se obrátili; předpokládalo se pak také, aby Čechové složili zbraně: mají prý mír i válku ve své moci. Vyslání moravští žádali také o podporu svých snah posly slezské i lužické, kteří byli tehdy ve Vídni, a jsouce přesvědčení, že Čechové skutečně začali proti císaři pozdvižení, uznávali oprávněnost žádosti císařovy, což vyjadřovali slovy, že vždy i podle přirozeného práva, nerci-li podle božského a lidského, poddaní povinni jsou vrchnosti své ustupovati, před ní se snižovati a nechtíti se jí ve všem vyrovnati a stejným krokem

¹⁹⁾ Kameníček, Sborník Hist. 1883, 248; d'Elvert, l. c. XXII. 38.

s ní jako se svou rovnou kráčet i a postupovati.²¹⁾ Pak odjeli z Vídně do Prahy, aby v tom smyslu působili na direktory a stavy. Místo kardinála přidal se k poselství Petr st. Sedlický z Choltic.

Zatím však po Dampierrovi vtrhl také vrchní velitel císařského vojska Buquoy do Čech. Začátkem září proniknul až k Čáslavi. Tam stál však Thurn v pevném postavení, ale bitvy podstoupiti nechtěl. Krajina však široko daleko pleněna, pálena. S hrůzou vidělo poselství moravské strašné stopy války. Nevřidně přivítal posly Thurn v čele svého vojska dávaje jim vinu, že nepřítel do země pustili, nevřidně, posupně s nadávkami byli potom přijati od lidu v Praze. Před direktory a stavovskými vyslanci 17. září mluvil Žerotín pro pokoj, prose, aby vojsko rozpustili a před císařem se snížili. Cestu k pokoji že upravovati budou vzácné knížecí osoby. Od císaře nedostali na to sice žádného určitého slibu, ale doufají v pokoj, budou-li ho stavové čeští při císaři vyhledávati a stavové moravští za ně se přimlouvati. Jinak jest se obávati zkázy a zahynutí království českého. Již teď vzhledem na spousty válečné sluší pochybovati o tom, jdou-li ty věci po Bohu a jsou-li s Bohem začaty nebo nic.

Ale Čechové nechtěli napomínatelů, nýbrž pomocníků. Listy císařův, krále Ferdinanda i arciknížete Maximiliána, jimiž vybízení byli k vyrovnání, ale jimiž také žádalo se předchozí složení zbraně, neúčinkovaly. Nechtěli rozuměti tomu, aby zbraň, protože k ní nejprve sáhli, také nejdříve složili, a s posměchem přijali zmínku Žerotínovu, aby žádali na císaři revers, kdyby se jim budoucně nějak proti majestátům a svobodám jejich od kohokoli ubližovalo, aby proti tomu mohli si naříditi každou defensi, a odmítli také při tom rukojemství stavů moravských a slezských. President direktorů Václav z Roupova činil podmínkou, aby císař sám vojsko své odvolal, což ovšem zase bylo na straně císařské nepřijatelné, urážlivě odbyl snahy Moravanů o pokoj a smírné vyrovnání a osobně urazil Žerotína. Také direktori i s výborem stavovským uštěpačně poukazovali na to, že Moravané r. 1608 za mnohem chatrnějšími příčinami pozdvihli se proti císaři Rudolfo II., proti čemuž Žerotín se svého stanoviska se ohrazoval. Místo aby jednáním zavládla dohoda a připravil se na obě strany přijatelný podklad

²¹⁾ Kamentček, I. c. II. 493.

pro smír, propukala trpkost a jevílo se záští proti Moravanům, které ještě více uráželo a odráželo.²¹⁾ V odpovědi své k moravským stavům opakovali Čechové dřívější své tvrzení, že jim nikdy nenapadlo císaře urážeti, než že donuceni byli proti rušitelům pokoje se brániti. Císař mylně zpraven od nepřátel stavů vypravil vojsko do Čech, které hrozné tyranství provozuje. Ze soucitu a pamatujíce, že Čechové Moravanům v minulých letech za nebezpečenství přispěli, měli Moravané také Čechům pomáhati i podle starých i podle nových smluv. Teď Čechové zbrani bez dostatečného zajištění nemohou složit. Žádali tedy poslu moravských, aby stížnosti české císaři přednesli s doložením, že neměli žádného jiného prostředku, aby jim odpomoženo bylo, a aby nápomocní byli, aby císař své vojsko z Čech odvolal, a aby za ujednávání a prostředkování kurfirstů dostalo se českým stavům zabezpečení před každým nebezpečím a odpomoci v jejich slušných stížnostech.²²⁾

Základní podmínka smíru, na níž poselství moravské také trvalo, aby Čechové složili zbraň, byla odmítnuta. Ale přece pod dojmem zklamaných nadějí na pomoc ze Slezska nebylo všecko smírné jednání zavrženo: stavové čeští přijali návrh Václava z Roupova, že jen tehdy míní do vyjednávání se dáti, když císař určitě svolí k příměří.²³⁾ S nepatrným tímto pořízením vrátili se koncem září poslové moravští do Vídně a zase tam radili k pokoji na základě návrhu českého. Sami jej zastávali a doufali v jeho splnění; na přijetí jeho naléhali vážnou pohružkou, kdyby vinou dvora císařského nedošlo k smíru, a kdyby potom stavové čeští žádali Moravanů znovu o pomoc, že by nemohli nevyhověti přání jejich, jako svých odvěkých přátel.²⁴⁾

Ale opravdové vůle a ústupné snahy k mírnému porovnání nebylo na žádné straně; jenom chvillemi jevíla se smírná nálada, když nedařilo se podle přání. A vyhlídky na smír ještě více se zhoršily, když začátkem října slezský sjezd knížat a stavů rozhodl se pomoci Čechům s 1000 jízdných a 2000 pěších. Císař za své zhoršené situace nežádaje již složení zbraně, nýbrž jen dislokaci armády, projevil pod tou podmínkou ochotu k příměří, ale Čechové nechtěli slyšeti ani o tom, ani o delším

²¹⁾ Gindely I. c. 333—341.

²²⁾ d'Elvert, I. c. XXII. 40—43.

²³⁾ Gindely, I. c. 341.

²⁴⁾ Kameníček, I. c. II. 495.

příměří, zvláště když se na ně štěstí válečné poušmálo. Buquoy musil již v polovici září ustoupiti pro nedostatek potravin, a Thurn dostav čerstvé posily čekal jen na pomoc slezskou, aby ho potřel. Potom porazil Thurn Dampierra u Pelhřimova 3. listopadu a donutil ho k rychlému ústupu, 9. listopadu zvíťazil nad Buquoyem u Lomnice a sevřel ho v Budějovicích. Nově přijatý do služeb českých Arnošt Mansfeld se svým vojskem, jež poslal Čechům na pomoc vévoda savojský Karel Emanuel, obléhal Plzeň od počátku září a dobyl ji 21. listopadu. Hrabě Jindřich Šlik 25. listopadu přešel hranice dolnorakouské, zmocnil se Světlé, odrazil Dampierra daleko do země a vtrhnul až k Vitorazi. Převaha českého vojska a úspěšné boje přivodily v nadšení a opojení v Praze rozhodnutí o poměru k císaři: Václav z Roupova vyslovil se vyslanci ode dvora falckého, že třeba dostati se na světlo v těchto nekonečných sporech; on a přátelé jeho odhodlali prý se proto učiniti s císařem konec a nabídnouti korunu českou falckraběti.²⁵⁾

Morava nestala se dosud jevistěm války: stavové čeští, jak psali moravským, měli prý ohled na císaře a stavy moravské. Ale stavové moravští tomuto ohledu nedůvěřovali. Na ochranu hranic zemských poslali 4. září 3000 pěších pod Albrechtem z Valdštejna a 1200 jezdců pod Petrem Sedlnickým a Jiříkem z Náchoda k Jihlavě; položili se tam v městě a na předměstích.²⁶⁾ Opětovně žádali císař i král Ferdinand, aby to vojsko bylo tam ponecháno, že je ho třeba proto, aby dostávalo se odtud císařskému vojsku v Čechách pomoci potravinami, a že vyžaduje císařova autorita, aby se odbojným Čechům odpíralo.²⁷⁾ Z tohoto najatého lidu posláno bylo 1. ledna 1619 do Olomouce šest praporců a pak 3. února do Hradiště čtyři. K Jihlavě také obrácena byla zemská hotovost, ale když Dampierre byl u Pelhřimova poražen, rozprchla se v nepořádku na všechny strany.²⁸⁾

Začátkem listopadu 1618 konati se měl v Brně stavovský sjezd. Ve Vídni hleděli mu vstříc s obavami. Ještě 2. listopadu, oznamuje král Ferdinand kardinálovi smrt arciknížete Maximiliána, žádal jej za přispění, aby nebylo císaři nic na

²⁵⁾ Gindely I. c. 375.

²⁶⁾ d'Elvert: Geschichte Iglau 264.

²⁷⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 158; list císařův z 1. října, králův z 6. a 12. října.

²⁸⁾ d'Elvert, I. c.; Dvořák, I. c. 540.

škodu usneseno; kníže Karel z Liechtenštejna oznámí úmysl králův, a že při tom může býti velmi nápomocen kardinál vedle zemského hejtmana a Karla z Žerotína.²⁹⁾ Zároveň poslal císař list zemskému hejtmanu Ladislavovi z Lobkovic, jimž stěžoval si velmi na Čechy, jak zatvrzele zamítají návrhy na smír a že i Slezany přivedli na svou stranu a Plzně dobývají; dříve prý se vymlouvali, že najímají lid válečný na ochranu císaře a vlasti, a teď užívají ho k boření měst, loupení klášterův a kostelů. Nicméně císař rád by se s Čechy smířil, a sami kurfirstové říše německé, zvláště mohučský, saský a falckrabí nad Rýnem nabízejí se mír zprostředkovati. Proto také žádal císař moravské stavy, aby přímluvami svými u Čechů k obecnému pokoji byli nápomocni, neboť prý jest se obávati mnoha ještě horšího.³⁰⁾

Na sjezdě 4. listopadu podávali poslové ze sněmu do Vídně a Prahy v září vypravení zprávu o výsledku. Zase se schválily všechny snahy o pokoj, ale opět a již zjevněji bylo pozorovati, že se nálada stavů obrací k Čechům a odvrací od císaře. Projevovalo se, aby ani u dvora císařského nedávali další příčiny k nepokoji. Císař požádán, aby nevzpomínal již Čechům příkoří sobě učiněných a aby ušetřil zemi dalších průchodů svého vojska. Tím chtěli stavové také zlomiti hrot nevraživým výčitkám Čechů, že vpustili na ně do země nepřitele. Zároveň ovšem prosil sjezd císaře, aby mír byl co nejdříve uzavřen, „poněvadž země moravská původem té války ke mnohým, kterých již zakoušeti začínáme, bídám, škodám, starostem, tato vlast naše milá, kteráž mezi arciknížectvím rakouským a královstvím českým jako ve prostřed té války leží, jest přivedena, vždy většího a většího nebezpečení, škody a záhuby obávati se musí“. Žádali také stavové císaře, aby byl brzy svolán zemský sněm; do Vídně se proto odebral kardinál i Žerotín.³¹⁾

Císař všemožně hleděl si zachovati Moravu. Souhlasně se snahami moravskými o pokoj císař podával stavům informace, jak ničeho nepominul, co by k pokoji sloužilo: co bylo psáno kurfirstům, co do Čech a do Slezska, na čem nyní věci spočívají, a že císař ještě zvláštního kurýra poslal do

²⁹⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 158.

³⁰⁾ d'Elvert: Beiträge I. c. XXII. 49.

³¹⁾ Gindely, I. c. 362; Kameníček, Sborník Hist. 1882, 251.

Sas. O průchodech zemí zmiňoval se císař, že poručil svým maršálkům, aby od hranic moravských jinam ustoupili, takže teď nemají se obávat častějších průchodů, a císař je chce podle nejvyšší možnosti ušetřit.³²⁾

Žádaný sněm rozepsán skutečně na 13. prosinec. V kritické době, kdy nepřátelé vítězili, záleželo císaři nesmírně na tom, aby průběh sněmu byl zdárný, a aby strana jeho zase tam ovládla; zřejmě aby Karel z Žerotína vytrval v dosavadní neochvějné věrnosti. Jej chtěl získati straně své proti císaři dávný jeho přítel z Horních Rakous Tschernembl, jenž ho na Moravě schválně navštívil, markrabí krnovský Jan Jirí i hrabě Thurn mu psal, ale žádný nezviklal přesvědčení jeho, že by byl pokoj úplně ztracen, kdyby Morava k povstání českému přistoupila. Nehnuly jím ani útoky a obviňování dosavadních přátel, ani prosby jejich, ani výstrahy a hrozby: obětoval vše pro pokoj, k němuž radil se vši pilností a opravdovostí jej vyhledával a podporoval.³³⁾ Kardinála Dietrichštejna, jenž s ním 28. listopadu jménem císařovým jednal, ubezpečil, že pokud bude na oči viděti a pokud bude sílu míti, že docela nepochybně císaři i králi v poddané poslušnosti se svými až do hrobu věrným zůstane. Radil, aby jen král na sněm přijel, že najisto doufá, že stavové neusnesou se na ničem, co by bylo proti císaři a králi; jen aby se v předloze sněmovní nežádala žádná pomoc proti Čechům. Když se však král Ferdinand rozpakoval pro vpád Čechů do Rakous cestu do Brna podniknouti, snesli se kardinál i Žerotín, aby do Brna nejezdil. Na zprávu královu, že bude se jednati podle rady saského kurfiřta o příměří, podotkl kardinál, kdyby se to bylo již dávno udělalo, že by podle jeho mínění mohlo se mnohému zabrániti a že by se snadněji pokračovalo.³⁴⁾

Zase žádal král Ferdinand, aby kardinál a Žerotín mu věrností a způsobností to dovedli, co by sám král mohl způsobiti a co vyžaduje obecné dobro. Také císař přičinil podobnou žádost.³⁵⁾ Než úkol vládní strany nebyl lehký; kardinál, jenž do Brna se přece vypravoval, ač byl nemocen,

³²⁾ d'Elvert, I. c. XXII. 49.

³³⁾ Gindely, I. c. 364.

³⁴⁾ d'Elvert, I. c. XXII. 47, 51.

³⁵⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 158.

poukázal na vážný stav. Zvláštní řeči se roznášely a poslouchaly, zemský hejtman pronášel obavy, co z toho vzejde, když král nebude přítomen, a kardinál sám se dožadoval toho, aby se pilněji a podrobněji oznamovalo, co se děje v císařském ležení v Čechách, aby se podle toho mohli řídit i námitky vyvracetí.³⁶⁾

Nátlak, aby se přece již jednou rozhodli pro připojení k Čechům, konán byl na stavy moravské na brněnském sněmě zvláštním poselstvím českých stavů. Vůdcové jízdy stavovské byli také již získáni; bez vědomí generála zemského vojska kardinála Dietrichštejna uvedli tajně Petr Sedlnický a Ladislav Velen z Žerotína asi tři sta jízdy do Brna. Také hrabě Matyáš Jindřich Thurn s českým vojskem vtrhl již do země, — prý omylem, — ale pak přece odtáhl, protože vzbouření na Moravě ještě neuzrálo.³⁷⁾ Sám však přece dojel do Brna na krátko s praporem jízdy. Úspěchy českých zbraní a příchod vůdce jejich dodaly odvahy stavům nekatolickým a dolekaly tak stranu císaři oddanou, že císařští sekretáři Fabricius a Michna hledali spásu v útěku.

Strana císařova i s Žerotínem byla zprvu bezmocna. Oposice učinila vítězný náběh; veřejné mínění obrátilo se již proti Žerotínovi, a vlastní jeho souvěrci chtěli dokázat, že nemá pravdu, tvrdí-li, že není na Moravě stížností náboženských. Žerotín opíral se posud povstání českému, jež vzniklo pro náboženství, a nyní útisk náboženský, jehož se dovolávali nekatolíci na Moravě, měl býti mostem pro přistoupení Moravy k Čechám. Jako v Čechách již r. 1614 zdvihly se na sněmu stížnosti náboženské, tak podobnými stížnostmi ozval se sněm brněnský; souzvučná struna měla vyvoditi stejné chvění a doznění stejným tonem.

Hned na začátku sněmu 13. prosince nekatoličtí stavové sešli se a radili se sami mezi sebou, pronášejíce žaloby, jak zkracování jsou ve svém náboženství. Žerotína nezavolali mezi sebe dobře vědouce, že by s postupem jejich nesouhlasil. Teprve když se dohodli s katolíky, jak se projednají stížnosti náboženské, přistoupilo se k dalšímu sněmovnímu jednání. Poslové čeští, mezi nimiž, jak se zdá, byl také Budovec, dali si všemožně záležeti na tom, aby se Moravané spojili s Čechy.

³⁶⁾ d'Elvert, I. c. XXII. 52.

³⁷⁾ Apologie kardinála Dietrichštejna, I. c.

Ze soukromých hovorů čerpal Budovec naději, že se postaví konečně také Žerotín na jejich stranu. Budovec, aby získal Žerotína, jako by sám vešel v jeho šlépěje; kladl zvláštní důraz na to, že spojením Moravy s Čechami jedná se o pokoj. Bral to ovšem s druhé stránky; dovozoval, že proto jenom chtějí tomu spojení, aby byl pokoj císaři i náboženství i zemi, který byl od nepokojných a špatných rádců císařových rušen a vyvrácen. Spojí-li se proti nim Moravané s Čechy, zajisté smířování, po němž tolikou touhu v mysli všech císař vzbudil, rychleji a s větším užtkem nadejde, ježto přiměje k němu nepřátele bázeň před uzavřeným spolkem, když nemohla jich k němu přiměti slušná příčina. Žerotín však, jenž dobře znal skutečný cíl Čechů, nedal se namluviti; na všechny důvody pro i proti odpověděl, že předkládají se sice od Čechů prospěšné důvody pro spojení, ale že jich neuznává za čestné, a dodal, třebas je zjevno, že je takové zášti a takové úklady katolíků a špatných rádců císařových proti evangelíkům, a že snad ještě horší nastanou, takže i všechny majestáty stvrzené přísahou a pečeti císařů a králů podle svého obyčeje naopak vykládati a ničiti neustanou, ale že přece spolkem tím nemá býti císař znepokojován, ježto skoro všechny své žádosti prostřednictvím kurfirstů dosíci mohou; že tedy výsledek těch věcí jest Bohu poručiti, a že nesmí se všechno až tak přesně zkoumati a prováděti.³⁴⁾

Žerotín získán nebyl, ale nekatoličtí stavové souhlasili již se spolkem s Čechy. Vyslaní českých stavů již je také nutkali, nespojí-li se s nimi dobrovolně, že je přinutí násilím. Projevem oposice stavovské proti vládní straně bylo také již usnesení stavovské, kdyby v nevyhnutelné příčině zemský hejtman prodléval sjezd stavovský rozepsati a položití, aby druzí sněmem ustanovení pánové sami sjezd stavovský do města nejpríhodnějšího rozepsali a položili. Obavy na císařském dvoře rostly a množily se; ještě 18. prosince císař Matyáš psal kardinálovi, Liechtenštejnovi a Karlu z Žerotína, že mnoho mu záleží na tom, aby měl sněm dobrý průběh. Přiblížení českého vojska k moravským hranicím mohlo by však způsobiti změnu v mysli mnohých ze stavů, pročež aby podle nejvyšší možnosti zamezili, aby nic nebylo zavřeno na

³⁴⁾ Glücklich: Korespondence I. c. 165—167.

škodu císařovu i na škodu pokoje, jehož si stavové moravští žádají a k němuž císař povoluje. Rovněž i král Ferdinand neopomenul listu svého podobného smyslu přiložiti.³⁹⁾

Žerotín třebas byl tehdy samojediný jiného náhledu, než ostatní souvěrci jeho, vytrval věrně při císaři. Skvělou svou výmluvností podal důkaz, že císař je pro pokoj, a že dlužno na něho se bezpečiti; vyličil všecko jeho jednání k míru se nesoucí v dlouhé řeči a strhl všechny nerozhodné a odpadávající na svou stranu. Sněm spokojil se s tím, že znovu císaři přimlouval, aby se co nejspíše smířil s Čechy. Stavové moravští zároveň vyslovili císaři díky za posavadní smířlivost, ale také netajili, že se i pro ně poměry horší, protože již Čechové vyhrožují, že je i násilím ke spojení přinutí. Stavům českým pak osvědčovali, že císař je ochoten na přímluvu kurfirsta saského zavřiti s nimi příměří, aby pokojně o konečný mír mohlo býti jednáno. Dodali pak císaři vážné připomenutí, kdyby poznali, že by z prostředkování kurfirstů sjítí mělo, nebo že by k němu dokonce přikročeno býti nechtělo, anebo že by tím nic platného a prospěšného způsobeno nebylo, že budou věděti, co činiti a jak na cesty a prostředky pomysleti, kterými by jak sebe, tak i království české ke slušné a náležité bezpečnosti postavití mohli. Kardinálovi jako direktoru zemských peněz dávali moc, aby v čas nastalé potřeby směl jakoukoli sumu peněz vypůjčiti i na velký úrok. Aby se Čechům omluvili, podotýkali ještě, že nikterak nestrani císaři tím, že jeho vojsku spíží dodávají, neboť prý také teď, když lid český válečný ke hranicím země se přiblížil, bez překážky mu potraviny dodávány byly; střelivo však a nástroje válečné nebyly ani Čechům ani vojsku císařovu dodávány. Současně 22. prosince dopsali stavové moravští stavům hornorakouským, že dosud rozhodně, ale přece marně, zasazují se o pokoj a smíření císaře s Čechy.⁴⁰⁾ Stavové hornorakouští chtěli své jednání zaříditi podle sněmu moravského; zůstali tedy v neutralitě. Thurn nemohl na účinnější postup v Rakousích pomýšleti, císař, jenž by, nemaje značnějšího vojska, nemohl odolati spojenému útoku, byl zachráněn.

Žerotín oznamoval císaři 22. prosince, že sněm dosti šťastně, pokud čas a okolnosti dovolovaly, byl ukončen, a že

³⁹⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 158.

⁴⁰⁾ Kameníček, Sborník Hist. 1883, 252; II. 498; ČMM 1894, 247.

se přičiňoval, aby se žádosti císařově podle možnosti dosti stalo.⁴¹⁾ Dostalo se mu díky císaře a krále a daru, za který přeučtivě se poděkoval a k dalším službám se zakazoval.⁴²⁾

2. Náboženská nesnášlivost a boje. Šíření náboženství katolického na panstvích duchovních i světských i v královských městech a jinde. Nové kláštery; missie. Nekatolici proti katolikům; násilí nekatolických pánů. Nové protestantské kostely. Stížnosti strany podobojí. Odpověď na ně. Srovnání nedokonáno.

Náboženské stížnosti na prosincovém sněmě brněnském měly býti ozvěnou dosavadního stavu nekatolíků moravských. Nuže poohlédneme se po posledních letech, jaký se jeví náboženský život na Moravě.

V nedůtklivé, neústupné a nesnášlivé tehdejší době vždycky bylo na všech stranách dosti podpalu k náboženským stížnostem. Jak je posuzovati, zůstaveno bylo na Moravě vlastně na vůli panovníkově. Všeobecně jen prohlásil Matyáš, že zanechává stavy při tom, při čemž od jeho předků bývali zanechávání, a nechce žádnému ze stavů pro náboženství jakého útisku činiti, což opakoval Ferdinand slovy, že zachová se tak, jako předkové jeho. Zákona, jakého měli Čechové v majestátě, na Moravě nebylo. Kromě majestátu měli také v Čechách porovnání stavů mezi sebou, — než na Moravě ani takových smluv nebylo. Každý pán na svém panství měl veliký vliv na své poddané i v náboženství; k jakému náboženství pán se přiznával, takovému přál a je podporoval zase na úkor jiného náboženství. Měl-li podací, osazoval fary svými kněžími, nebylo-li však podací jeho, zakoušeli faráři pánu nemili hojně příkoří a protivenství. Takové případy jsou časté u farářů katolických, kteří pokud jen možno byli dosazováni na fary kardinálem Dietrichštejnem, když měl k farám právo. Nejčastěji byl farářům zadržován desátek, v němž někdy z lakoty následovali pány nekatolické také páni katoličtí.

Na jednotlivých panstvích byly skutečné náboženské boje, když se zaváděla od pánů náboženská změna. Dokladem jsou

⁴¹⁾ d'Elvert, I. c. XXII. 53.

⁴²⁾ Gindely, I. c. 367.

třebas Vizovice, Bystřice nad Pernštýnem, Velké Meziříčí. Hlavní však zápas o náboženství rozhodl se v královských městech, kde nekatolíci domáhali se úsilovně práva vykonávat své náboženství prostředky a způsobem, k němuž neměli práva. Viděti to u Olomouce i u Brna; v obou městech překročovali nekatolíci hranice právní, ale k cíli svému se nedostali. Zase naopak u Jihlavy marny byly snahy, aby katolíci nějak se uplatnili. Na klášterních statcích nebylo také tak, jak by se předpokládati mohlo; poddaní byli, jako na panství žďárském, novoříšském, velikou většinou nekatolíci, kteří domáhali se svobody svého vyznání.

Na obou stranách, jak na katolické, tak nekatolické, pozorovati během času co do náboženství větší rozhodnost, odhodlanost i sebevědomí, což se zvrhovalo v neústupnost i násilí. Pozorovati to asi od r. 1615; nákažlivě působily příklady z Čech, kde neústupné boje náboženské započaly. Sledujme doklady s obou stran.

R. 1615 koupil kardinál Dietrichštejn panství chropýňské, na němž byly tři fary ve Vlkoši, Břestu a Hradisku. Provedl ovšem hned reformaci. Do Vlkoše i Břestu dosadil katolické faráře (na Hradisku již byl), sbor chropýňský, u něhož byla bratrská škola (gymnasium), zbořil a v zámku zřídil kapli. Missie jesuitské působily, že počet katolíků vzrostl z 18 o 62, a že r. 1616 vrátilo se do církve 196, mezi nimiž také přední z jednoty bratrské.⁴³⁾

Když r. 1615 obnovil kardinál Melichar Gašínskému nájem statku kečerského (Ketř), ponechal si podací v Ketři i filiálky v Kněžím Poli a především ustanovil, aby poddaní na tom panství, jak usedlí, tak podruzi a hořeři, u víře sv. s jinými věrnými křesťany a kardinálovými poddanými na jiných statcích biskupských se srovnávali, při nejmenším v roce jednou času velikonočního zpovídavše se z hříchů svých velebnou svátost oltářní od představeného svého faráře pod jednou způsobou (a k predikantům kacířským přes pole se neutíkáje) přijímali, v neděli a jiné sváteční dny kostela a služeb božích pilni byli, časně do kostela přicházeli a potud, pokud by po službě boží nebylo, z něho podle návyků svých pod jistou pokutou nevycházeli; také půst čtyřiceti dní a jiné vi-

⁴³⁾ Hlídka 1905, 773,

gílie od církve svaté nařízené aby nepřestupně zachovávali, svátky zasvěcené světili a vůbec ve všech věcech duchovních se nařízeným svým farářem řídili a spravovali pod skutečným přísným trestáním a vypověděním z gruntů těch, kteří by proti tomu činili a se napravití a polepsiti nechtěli.⁴⁴⁾

Násilím nechtěl kardinál přinucovati svých poddaných k víře katolické,⁴⁵⁾ ale neposlušných a tvrdošijných nechtěl na svých panstvích trpěti. R. 1616 dne 13. listopadu psal úředníku vyškovskému, aby poddaní desátek z Oldratic do Otaslavic faráři luteránskému odvozovali, ale aby tam do kostela ke křtu a oddavkám nechodili, než do Pustiměře, a aby farářem pustiměřským se řídili; kdo by však tak učiniti nechtěl, toho aby úředník netrpěl na gruntech kardinálových, než aby v šesti nedělích grunt svůj osobou hodnou osadil, a pak ať jej úředník pryč zažene.⁴⁶⁾ Dne 24. ledna 1617 psal zase úředníku žďárskému, že doufal, že bludní poddaní, ježto je tam jesuité poučovali, k pravé víře přistoupí, ale ježto někteří trvají v tvrdošijnosti, aby jim úředník poslední vůli kardinálovu přednesl, totiž kdo by do Velikonoc pravé víry katolické zůstatí nechtěl, aby každý v šesti nedělích a třech dnech jiným hodným člověkem živnost osadil a ze žďárského panství se odstěhoval.⁴⁷⁾ Podobnou lhůtu šestinedělní obdrželi 12. července 1617 obyvatelé obcí manských Sedlnic a Hukovic, kteří stavše se katolíky, přece zase za kacířským predikantem běhali, při čemž uloženo faráři, by co nejpilněji odvracel je od bludu častějším věrným napomináním, poučováním a otcovským varováním, a úředníku, aby jemu v tom nápomocen byl. Když Hukovští nechtěli uposlechnouti, poručeno jim 8. prosince z kanceláře biskupské, aby zcela jistě bez vytáčky do příští veliké noci se vyzpovídavše, velebnou svátost oltární pod jednou způsobou přijali; kdo by tohoto rozkazu neuposlechnuv setrval v bludu, měl v šesti nedělích a třech dnech osaditi živnost schopným člověkem a sobě jiné vrchnosti hledati.⁴⁸⁾

Katolickým městem byla Osoblaha. Sám kardinál 13. května 1616 chválil horlivost měšťanů ve víře, podotýkaje, že je tam

⁴⁴⁾ Kroměřížský archiv, kop. z r. 1615.

⁴⁵⁾ „Žádného k tomu moci a kvaldtem přinucovati oumyslu bejti neráčíme.“ (ČMM 1903, 279.)

⁴⁶⁾ Kroměřížský archiv, kop. z r. 1616. fol. 58.

⁴⁷⁾ Tamže, kop. z r. 1617, fol. 6.

⁴⁸⁾ ČMM 1903, 280 (Snopek).

jenom něco málo mimo pravý ovčinec Kristův. K tomu radil, aby příště žádnému neudělovali měšťanského práva, kdo by nebyl katolíkem, a aby pomýšleli, jak by dosud neposlušné spoluměšťany na pravou cestu uvedli. Neposlušným dával lhůtu na tři měsíce, kdo by zůstal tvrdošíjným, měl se vyprodati a dům osaditi dobře zachovalou osobou, biskupovi příjemnou a městu užitečnou; další odklad neměl býti povolen a hrozeno neposlušným ztrátou domů a pozemků. Když však ani tento rozkaz nepůsobil, obnovil kardinál 28. července 1617 loňské své poručení, prodloužil jim opět lhůtu na šest neděl a tři dni, a nařizoval, aby se podrobili jeho kostelnímu řádu; kdyby se neobrátili na víru katolickou, ani domů svých neprodali osobám vhodným, měla městská rada majetek jejich sekvestrovati až na další rozkaz kardinálův.⁴⁹⁾

Náboženství sloužilo však také poddaným k tomu, aby zastřeli svou neposlušnost k vrchnosti. Poddaní kláštera novoříšského, jehož proboštem byl od r. 1605 horlivý Jan Scotus čili Skotničný, byli utrakvisty; evangelíků mezi nimi nebylo, až na jednoho přistěhovalého pekaře. Byli však živi v hrubé nevědomosti a bez pobožnosti; většinou nebyli jakživi nikdy u zpovědi ani u sv. přijímání, a tak také umírali bez pokání, bez zpovědi a zaopatření. A jako se neřídili vrchností svou v náboženství, tak také nechtěli se jí řídit v poddanství. Neposlouchali, bouřili se a zdráhali se konati své poddanské povinnosti. Císař nařídil proto komisi, která byla z pánů nekatolických a 7. října 1611 srovnala vrchnost s poddanými, při čemž zrušila obdarování panny Anny Černčické z Kácova, někdy převoryše kláštera novoříšského, které bylo na velikou škodu kláštera. Ale poddaní smlouvy té nedodrželi a bouřili se dále.⁵⁰⁾ Při visitaci kláštera novoříšského r. 1614 kardinálem Dietrichštejnem učinil kardinál vyměření, jak by se probošt ke konventu i lidem poddaným měl chovati, a probošt zakázal se také poddané své k tomu přidržeti. Ale poddaní stavěli se tomu na odpor, utíkali se přes pole na radu k cizím vrchnostem a usilovali se vytrhnouti z řádného poslušenství. Proto císař poroučel 19. března 1616 poddaným, aby se poslušně chovali, a kardinál 17. května oznamoval poddaným, že poručil proboštovi, aby takovým všetečným přestupníkům to zastavil, a

⁴⁹⁾ Kroměřížský archiv, Parochialia lit. O; Snopek ČMM 1913, 247.

⁵⁰⁾ Reichert: Upravení poddanských poměrů ... ČMZM 1909, 314—321.

když by od takového nenáležitého předsevzetí neupustili, aby je skutečně jiným ku příkladu dal ztrestati.

Ale poddaní trvali v neposlušnosti, a když jich probošt ještě k tomu přidržoval, aby se po cizích farách netoulali, nýbrž ku svému záduší do chrámu Páně k slovu božímu i ke svátostem přicházeli, utekli se k sousedním evangelickým pánům se žalobami. Za to dal probošt některé do vězení a zůstávali v něm i přes svátky velikonoční, protože žádného ze svých sousedů k proboštovi neposlali, pokořiti se nechtěli a někteří místo pokory vzpoury veliké užívali. Tu stěžovali si zase Novoríšští Vilémovi z Roupova, Křištofovi z Říčan a Jindřichovi Zahrádeckému, že je probošt před velkonocemi roku 1617 pro náboženství dal trestati vězením tak tuhým a dlouhým, že někteří v něm i zemřeli, a že se zastírá tím, že kardinál tak proti poddaným postupovati uložil. Pan Vilím z Roupova oznámil tu stížnost kardinálovi, a Křištof z Říčan a Jindřich Zahrádecký dopsali proboštovi přimlouvající se za jeho poddané, z nichž Křištof z Říčan připomínal proboštovi také smlouvu o náboženství učiněnou v markrabství moravském. Probošt odpovídaje 27. března osvědčoval, že velmi nerad musí u některých tvrdošijnějších užívati tvrdějších prostředků a žádné vůle jim v tom nedávati, neboť by tudy velicí neřádové a sekty při klášteře vzniknouti mohly; co se pak smluv o náboženství tkne, že stav duchovní i jiní mnozí ze všech stavů nikdy od císaře svobodné víry nežádali a žádati nikdy nebudou, nýbrž ve svém náboženství až do smrti zůstávati miní, k čemuž také i poddané své všelijak přivozovati vedle úřadu a povolání i povinnosti své duchovní povinni jsou. Žádal tedy pána, aby poddaných proboštových proti němu neposazoval, nýbž je příležitostně napomenul, aby zachovali poslušnost k němu jak v jiných věcech, tak i v náboženství, aby i poddaní jedné víry, jednoho náboženství a svornosti byli. Panu Jindřichovi Zahrádeckému neodpovídal probošt hned, až si p. Jindřich stížil, že ho tím zlehčil. Potom již 19. dubna vyvracel jeho námitky, že by se totiž mělo povoliti, aby se každý v příčinách spasení duší svých, kam by se komu líbilo, utíkat mohl, otázkou, nač by vrchnosti duchovní od Pána Boha nařizeny a k jaké platnosti byly? Dává Pán Bůh všecky věci, i víru sv., ale skrze prostředky od něho k tomu nařizené. Probošt že před Pánem Bohem k svému svědomí a k své

duši bere, že svým chudým poddaným jak časné živnosti na gruntech klášterních, tak i věčného života a duší jejich spasení nejínak než jako sám sobě upřímně přeje, pročez že je také jak v chrámu Páně posluhováním, ohlašováním slova božího, tak i jiným napomináním, nucením a trestáním ne ukrutným, ale prostředním k tomu vede, aby na světě mohli pobožně živi býti a potom se s ním do věčného života dostat. Proto žádá, aby pán jeho poddané proti němu neposilňoval, nýbrž je k poslušnosti napomenul.

Kardinál dostav zprávu o ukrutném prý zacházení proboštově s poddanými pro náboženství, dopsal 25. dubna 1617 proboštovi, aby se ospravedlnil, a připsal, že sice chválí horlivost náboženskou, ale s opatrností, bez níž více se poboří, než postaví. Probošt však přišel osobně ke kardinálovi 1. května na Mikulov a ukázal, že od neposlušných, nezbedných a lehkovážných poddaných jeho dána byla omylná, nedůvodná a nepravdivá zpráva i stížnost, že by tak ukrutně s nimi zacházel, a že toliko pro všetečnou a lehkomyslnou výtržnost potrestání byli, protože nerozmyslně k cizím vrchnostem s nepravdivou žalobou na svou vrchnost se utekli, nemajíce toho činiti, a proto že nemalého než velikého potrestání zasloužili. Kardinál psal o tom p. Vilímovi z Roupova podáváje jemu k uvážení, jak by byl sám spokojen se svými vlastními poddanými, kdyby byli trestáni pro nějaké neposlušenství a kdyby se k jiným vrchnostem, jichž by se ta věc nedotýkala, s žalobou, a ještě k tomu nepravdivou, utekli; žádal proto pána, aby těm nezbedným lidem v jejich stížnosti nedůvodné víry nedával, nýbrž je k náležitému poslušenství k vrchnosti napomenul.

Poddaným novoříšským pak kardinál 1. května vytýkal ještě větší neposlušenství, zatvrdilou urputnost a odpor a nedůvodné, nepravdivé a lehkovážné žaloby na probošta a dodal, že mu jménem a na místě císařově poručil, pokud by přestupovali poručení císařovo i kardinálovo a utíkali se o pomoc nebo se žalobami k cizím a proboštovi v náležitém poslušenství státi nechtěli, aby je jiným ku příkladu skutečně a přísně s vykazováním gruntů klášterských trestati dáti mohl a moc měl. Kdyby probošt jim nějaké zkrácení učinil, aby si do něho stěžovali u vrchnosti jeho a ne u okolních pánů.⁵¹⁾

⁵¹⁾ Kroměřížský archiv, kop. z r. 1617, fol. 45, 50—52.

Rovněž u katolických pánů horlivost jejich ve prospěch katolického náboženství rostla. Dne 14. února 1616 chválil kardinál knížeti Liechtenštejnovi jeho řád, který zřídil na svých panstvích, aby pobožnost a bázeň boží se rozmáhala., a zvláště mládež katechismu a náboženství katolickému, tudíž i dobrým mravům se vyučovala, a oznamoval, že po žádosti knížete nařídí farářům na panstvích jeho i bratrových, aby se tím řídili.⁵²⁾ Téhož času podkomoří Karel Haugvic chtěl postavit nový kostel v Roketnici; kardinál k tomu svolil, a zatím aby se konaly služby boží v Kokorách.⁵³⁾ Roku 1617 koupil Karel ze Strasolda statek hlavnický v knížectví opavském. V Hlavnici užívali dříve kostela evangelíci, kteří ho také vystavěli, ale teď chtěl pán, aby byl katolicky posvěcen, a kněz katolický aby tam byl dosazen.⁵⁴⁾ Současně chválil kardinál Fridricha z Oppersdorfa pro jeho náboženskou horlivost, protože činil nadaci na katolického faráře; kardinál rád by vyhověl páru českým farářem a kazatelam, ale na ten čas neměl žádného, kdo by česky znal, a nemohl před vánocei žádným posloužiti; kdyby se však německým kaplanem spokojil, že by poslal Vavřince Hirsche.⁵⁵⁾ Katoličtí páni dávali výpověď protestantským predikantům a osazovali fary katolickými faráři; tak Karel z Liechtenštejna r. 1611 Drahaný, Albrecht z Valdštejna r. 1613 Slušovice a Jan Drnovský z Drnovic r. 1616 Rájec.⁵⁶⁾

Z královských měst chválil kardinál 3. března 1616 Brňany, že opravili několik kostelů a míst posvátných, žádaje jich ještě, aby opravili také sešlý kostelík sv. Štěpána na předměstí.⁵⁷⁾ R. 1617 purkmistr a rada Kyjova žádali, aby jim farář Jan Vrcholicius dále zůstal; byli s ním spokojeni, protože lid prostý a před tím ve víře katolické málo zvyklý vyučuje.⁵⁸⁾ V Uh. Hradišti veliký horlитель katolický Václav Kulíšek z Moravičan, jenž byl primátorem města, stal se roku 1615 knězem, potom farářem u svého kostela v Mařaticích, který založil, a pak i děkanem v Hradišti; k nekatolíkům choval prý se příkře a nešetrně i dotýkal se jich ve svých kázáních tak ostře a du-

⁵²⁾ Tamže, kop. z r. 1616, fol. 12.

⁵³⁾ Tamže, Parochialia, lit. O.

⁵⁴⁾ Tamže, lit. H; kopiář z r. 1617, fol. 89.

⁵⁵⁾ Tamže, Parochialia, lit. D.

⁵⁶⁾ Snopek, ČMM 1913, 280.

⁵⁷⁾ Kroměřížský archiv, kop. z r. 1616, fol. 19.

⁵⁸⁾ Tamže, kopiář z r. 1616, fol. 19.

tklivě, že porovnán jazyk jeho s mečem ostrým a slova jeho s pochodní hořící.⁵⁹⁾

V dobách těch vznikaly také nové kláštery. Albrecht z Valdštejna stavěl kartuziánský klášter ve Štípě, kláštera v Unčově ujali se františkáni r. 1615, a klášter františkánský u sv. Trojice v Kroměříži stavěl kardinál r. 1617; řeholníky tyto uvedl také tehdy do bývalého kláštera cistercienského ve Žďáře. Kapucínům byl v Olomouci stavěn kostel r. 1614, ve Vyškově klášter i kostel r. 1617; v Mikulově osedli již r. 1611. Františkánkám v Brně u sv. Josefa vystavěl kardinál kostel a klášter r. 1615.

Činnost v duchovní správě stupňovala se missiemi. Jak již zmíněno, byla r. 1615 úspěšná missie ve Chropyni, jakož i v Holešově, kde zase 4. října sveticím biskupem Janem Křt. Civalli posvěcen byl farní kostel pro katolíky, a ve farnosti mysločovské s prospěchem pracováno. Na Tovačově vrátila se do církve nevěsta Ladislava z Lobkovic Anna Maria hraběnka Salmová s mladší sestrou a z poddaných uvedeno do církve 230. Horlivě působili jesuité i r. 1616 jak v Olomouci a Brně, tak i v okolí; u Olomouce celá jedna vesnice o 70 rodinách dobrovolně se stala katolickou. Ve farnostech mysločovské a holešovské pokračováno na missiích; sbor bratrský v Lehoticích, když bratři byli vypuzeni, srovnán se zemí, sbor holešovský, když odtud musil kazatel ustoupiti, odevzdán všecek s domem a kostelem jesuitům. Dne 15. května posvětil kardinál kostel ke cti sv. Anny. Staré církevní řády zavedeny: zvonilo se Anděl Páně, konány obřady sv. týhodne, zpíváno u Božího hrobu, zpěvy kostelní po starém zvyku zavedeny, procesí na sv. Marka a o křížových dnech konáno, slavně Boží Tělo slaveno. Ladislav z Lobkovic napomínal úřad městský, do něhož jen katolíky dosadil, aby na větší svátky chodili do kostela, a aby sami pobádali měšťany, aby o svátcích vánočních s ním sv. svátosti přijali. Rovněž také svým poddaným na vesnicích ustanovil den, kdy mají jíti ke sv. zpovědi. Do církve katolické vrátilo se 250. Ale také ze záští k jesuitům do jejich příbytku házeno kamením. Dne 6. května dosazen do Holešova za faráře Jan Sarkander. V Boskovicích s malým zdarem, ale za to ve Chropyni s plným

⁵⁹⁾ Rybička: Václav Kulíšek z Moravičan, ČMM 1866, 248. Knězem se stal Kulíšek 4. října 1615 (kop. 39, fol. 16).

úspěchem obnoveny missie; koncem roku posláni byli missionáři do Žďáru. Kroměříž byl všecek katolický, v Mikulově, Hradišti, na Vsetíně také bylo znamenati úspěchy. — R. 1617 stávaly se konverse častější v Olomouci, Brně i v okolí. Pracováno bylo zase ve Vizovicích a nově v Kojetíně, kde katolické zpěvy zavedeny. Rozkazem zemského hejtmána Ladislava z Lobkovic zakázáno mrtvoly nekatolíků pochovávat na hřbitovech katolických. V Holešově bylo již pevné sídlo jesuitů. — R. 1618 opět konány missie s prospěchem ve Vizovicích i v Doubravníku. Dva jesuity vypuzené z Čech vzal k sobě podkomoří Karel z Haugvic, dva byli posláni do Zdounek, dva vedli duchovní správu v Kralicích.⁶⁰⁾

Život katolický se zase rozvíjel; zavládla větší odhodlanost, rozhodnost i úsilí o rozšíření katolické víry. Sám kardinál, podávaje r. 1617 do Říma zprávu o stavu své diecése, se vyjádřil, že se pracuje všemi silami a že doufá, že se náboženství katolické na Moravě rozšíří.⁶¹⁾ V zemi byli sice katolíci mezi stavy velikou menšinou, — r. 1617 mezi 24 zemskými soudci bylo 4 nebo 5 katolíků.⁶²⁾ —, ale menšina jejich byla velice vlivná, protože první zemské úřady byly většinou v jejich rukou, a protože opírala se o rozsáhlé statky svých předních zastupitelů kardinála Dietrichštejna a knížete Liechtenštejna, kteří znamenali skutečnou moc mezi stavy, s nimiž v politických záležitostech dobře se srovnávali, — až na spor s Liechtenštejnem o knížectví opavské. Než přece nebyl kardinál bez vážných obav do budoucnosti. Dávaje 23. dubna 1617 zakládací listinu klášteru sv. Josefa v Brně činil opatření pro případ, kdyby celé město Brno upadlo v kacířství, a kdyby tam nebylo dovoleno vykonávat náboženství katolické a tím by bohoslužba v klášteře byla zamezena; v tom případě měl býti klášter přeložen do Mikulova nebo jinam.⁶³⁾

Postavení katolické záleželo na několika osobách, ale význam a síla nekatolíků spočívala v jejich hustých řadách. Nebyli sice zorganizováni v jednotu, ale i tak ukazovali svou převahu. Již od počátku vlády Matyášovy vyvíjeli na svých

⁶⁰⁾ Hlídka 1905, 772-774; Kroess, I. c. 896.

⁶¹⁾ Aby zbožnost věřících sa ještě více rozšířila, prosil kardinál za ostatky sv. Cyrilla z Říma z chrámu sv. Klimenta pro Moravu; byl by to poklad toužebně žádaný (Schmidlin, I. c. 186).

⁶²⁾ Kroměřížský archiv, kop. 39, fol. 226.

⁶³⁾ Tamže, Spiritualia A. IV. b 23/1.

panstvích veliké úsilí ve prospěch svých souvěrců, které ješ ě více rostlo, když v Čechách majestátem dosáhli nekatolíci splnění svých snah. Vlna náboženské svobody i náboženského boje zaplavovala také Moravu a neopadávala již, nýbrž dmula se vždy výše. Stávala se pak proudem násilným, dravě vše s sebou unášejícím, jenž nedal se stísнити v řádný tok. Nebylo to snad jen hájení se nekatolíků proti katolíkům, nýbrž byl to skutečně výboj nekatolíků i bez práva zahajovaný a prováděný také násilně. Dokladem jest Opava, Olomouc, Brno, Jihlava, Znojmo; a odtud brala si příklad i menší města.

Nesnášlivost katolických pánův i poddaných byla zjevem obyčejným. Nesnášeli se ovšem ani mezi sebou,⁶⁴⁾ tím méně byli snášelivi ke katolíkům. Netřeba vzpomínati paskvilů, hanopisů a urážlivých písní a posměšků, jimiž evangelíci zahrnovali katolíky, — ty bývaly jenom začátkem protivenství a násilí činěného katolíkům. Další postup záležel v tom, že nevydávali páni desátku katolickým kněžím a k těmž měli také své poddané. Potom zmocňovali se kostelů, katolických far i jejich nadání. Na příklad r. 1614 Jiří Křínecký z Ronova na Křížanově ujímal se kolatury v Horních Bořích, a od fary chtěl role a louky dávatí pod plat svým poddaným, ačkoli právo na to měl kardinál. Fara nebyla tehdy obsazena; rychtář v Horních Borech měl povinnost vychovati z farních rolí faráře, když tam přísluhoval, a kostelní klenoty ve svém příbytku opatrovati. R. 1618 dokonce Hynek Šťastný Křínecký zapečetil kostel v Borech. R. 1614 dal si v jiném kraji Moravy predikant Zikmunda z Tiefenbachu z Popic otevřítí kostel na kardinálově podací v Zaječí, vzal kalich, v němž se velebná

⁶⁴⁾ Zajímavě osvětlují nesnášlivost tehdejší slova kněží bratrských, kteří se chtěli r. 1619 sjednotiti s luterány: „Že luteráni nás drbí, štipají, hindrují, nezdá se, bedlivě na to hledic, aby zle činili, nebo my, kdybychom na jejich místech a oni na našich byli, žádné pochybnosti není, že bychom hrubě horlili, zpouzeli se, bránili, u vrchnosti i jinak to kazili, a tak, čeho bychom sobě činiti nedali, to sami jiným činíme (Hrejsa, I. c. 530). — Sám Žerotín neohlížel se na svědomí svých poddaných. Dluhoničtí na panství probošta olomouckého byli luteráni, a chodili do Předmostí na panství Žerotínovo, kde byl luteránský kazatel. Ale r. 1612 dosadil tam Žerotín bratrského kněze. Dluhoničtí přestali pak dávatí desátek do Předmostí. Kardinál však psal proboštovi, že podle zřízení zemského je povinen dávatí desátky každý farník správci kostela, ať je jeho víry, nebo ne. (Kopíř 39, fol. 52, 53.)

Svátost chovala, vynesl z kostela a zacházel s ním vedle své libosti.⁶⁵⁾

Trpké postavení měl ve Velkých Petrovicích farář Jakub Ščepánovský. Sotva se od sv. Jiří 1615 tam dostal a nedopustil p. Stanislavu Rejzvicovi z Kadeřína na Kurnici a Lubomi s predikanty průvod do kostela a pohřeb, když mu dítě zemřelo, zanevřela na něho celá rodina panská. Od té chvíle nedali pokoje kostelu, víře a náboženství, faráři, rektoru a všem katolíkům. Jiřík Rejzvic z Kadeřína na Velkých Petrovicích a Černici, sudí knížectví krnovského, vystavěl si r. 1612 nový protestantský kostel na gruntech markrabí braniborského blízko kostela katolického, co by kamenem dohodil, a nutil do něho lidi katolické a zvláště sirotky manské biskupské, které sobě na službu bral; jednoho krejčího, protože něco promluvil proti tomu novému kostelu, několik neděl za ruce i nohy v žaláři věznil, pokutu s něho vzal a jej z gruntu manského vypověděl; náboženství katolickému překážky činil, na Boží Tělo na vzdory hnůj voziti poručil; již předchůdcům farářovým zapověděl procesi velikonoční a zvonění na mračna a zlé povětrí; kostelních peněz měl za sebou 415 tolarů bez úpisů a žádného počtu z peněz zádušních nečinil a ze sirotčích peněz poručil půjčiti 50 zl. predikantovi; šest chalup, z nichž pro veliké a těžké roboty zahradníci zutíkali, osadil protestanty, kteří nadávali a se rouhali; chalupu, z níž šel rektorovi plat, pán prodal a bral pak z ní plat i robotu, a zámek, kterým ji farář dal zamknouti, poručil vytáhnouti; ze selských domů každoročně při veliké noci na křížmo dávalo se po šestáku, rektoru se dávalo po dvou pecnech chleba a bílý peníz z chalup, — ale teď nedávalo se to již šest let; z týchž chalup dávalo se od starodávna každému faráři štolové při velkonoci po šestáku, ale teď pán nic dávati nechtěl a snad všecku štolu faráři odňati mnil, sám pak ze selských gruntů desátku nedával, a také poddaným zapověděl dávati; lovení ryb a raků faráři zbraňoval; rektora prinucoval na přihlídnutí robot, spisování dělníků i na jiné své posluhy, do kozla nebo do vězení dával za ruce a za nohy a hrozil ho třemi kyji bíti, potom mu také školu vypovídal, až ho poručil ze školy vyházeti a vyhnati, a jiného tam dosadil; farářovi nadával šelem, popů, plešáků. Nad to podal Jiřík z Rejzvic

⁶⁵⁾ Kroměřížský archiv, Parochialia, lit. B. Z.

stížnost na faráře pro jeho prý prostorečnost a nepříhodné jednání u samého kardinála, jenž uložil, aby se farář před něho postavil. Komisaři kardinálovi smluvili pak mezi pánem a farářem pokoj, ale pokoj ani potom nenastal. V Ratiboři by se na faráře málem zbraní obořil p. Jordán, a pak na cestě z Jakteře mu nadávali a hrozili, „že mu půl gamby“ utnou. V úterý před Božím Tělem 1616 dal Jiřík Rejzvic nevině vsaditi do vězení kostelníka Šimka Čejku a Řehůrka jinak Řeháčka a nechal je tam až přes Boží Tělo, takže nemohl farář pro kalich a pro ornát do kruchty jíti, mši sv. sloužiti, ani s procesím choditi. Když farář s křížmy na velikou noc po polích jel, nechtěl toho pán dopustiti, a lidi, kteří s křížmy jezdili a faráři orati pomáhali, věznil a za pokutu je přinutil, aby predikantu věčně robotovali. Byli to zvláště ti, kteří poddanosti ke knížectví krnovskému příslušeli, jež také od starého kostela odtrhoval a je pod hrdlem a statkem nutil, aby do jeho protestantského kostela chodili a jeho predikantem se spravovali. Manželka Rejzvicova zvláště se ukazovala horlitelkou protestantskou; třikrát namlouvala manželku Vítka Moravcova z Petrova, aby do nového protestantského kostela chodila, a když manžel ji zbraňoval, chtěl ho Rejzvic za to dáti bití třemi kyji. Na Nebevzetí P. Marie bylo při samém starém kostele právě o pozdvihování na buben na robotu bito. Jiřík Rejzvic s pohrůžkami nutil své pacholky, aby s ním do nového kostela chodili, a děvečky přestoupily na luteránskou víru, protože jim hrozili bitím, ano paní je nejvíc bila, aby jen přestoupily. Josefa Palíxa dal Rejzvic do kozla na tři dni vsaditi, protože zvonil, takže pro to zvonění nemohl Rejzvic v novém svém kostele kázání slyšeti; mluvil také Rejzvic, že by raději do záchodu jíti chtěl, než do starého kostela, do něhož zakazoval bez vůle panské něco kupovati. Katoličce Anežce Vejdové poručil, že musila svého syna dáti pokřtiti predikantem v novém kostele, Barboru Zezulkovou dal na obojku při novém kostele vsaditi a tam půl druhého dne vězniti, že nechtěla býti v novém kostele kmotrou. — Zase byli sročeni Rejzvic s farářem na manském soudě v Kroměříži r. 1616, ale místo toho, aby všechny trpkosti byly spokojeny, přibýlo jich znova. Pan Rejzvic i lidé jeho farářovi jen zlořečili a činili pohrůžky, jeden jeho bratr se zapřisáhl, že mu na prvním setkání kulkou chce dáti. Takového

živobytí byl konečně farář syt a nemaje, z čeho by byl živ — bylo tam toliko pět mtů obilí, a lán rolí, ale zpuštěný, — odstěhoval se o sv. Michalu 1616 do Kobeřic. A hned po jeho odchodu poručil Rejzvic kostelníkům, aby nepouštěli do kostela žádného kněze bez jeho vůle, a aby ani zvoniti nedali, a tak tam velebná Svátost bez opatrování a fara s kostelem pusta zůstávala, a bídní lidé musili se jinam přes pole v potřebách svých potloukati. Ale kardinál nenechal přece dlouho své fary bez faráře. Hned v lednu 1617 nařídil tam za faráře alumna Jiříka Fialu a napomínal pána, aby mu nečinil žádného příkoří ani nedopouštěl svým poddaným činiti; poddaní měli jej dle starodávni povinnosti přistěhovati a zadrželé desátky i od pána z jeho desátečných polí měly býti neprodleně odvedeny.⁶⁶⁾

Zjevem násilnického šlechtice byl r. 1615 Jan Špihl z Parkersdorfu, jenž faráře jaktařského při městě Opavě beze všelijaké příčiny na svobodné ulici potloukl, zranil a svou vůli nad tím a čeládkou jeho provedl. Po druhé pak 8. července na téhož kněze mezi branou opavskou dobytým kordem se obořil, a kdyby kněz utíkaním sobě nebyl zpomohl, a Špihl od druhé osoby stavu rytířského nebyl zadržen, nepochybně byl by od něho těžce zraněn nebo dokonce proboden, protože Špihl mu hroziti nepřestával.⁶⁷⁾ Podobný byl vladyka Václav Kotvrdovský z Olešničky, jenž r. 1616 faráře velkotýneckého Vincenta Kalixta Šivkovia na koni dohonil, zbil a zranil, protože mrtvému tělu jeho otce, když nočním časem skrze Týnec k pohřbu pikardskému vezeno bylo, nedal v kostele zvoniti.⁶⁸⁾

Svrchovaným pánem nad svědomím svých poddaných byl Jan starší Želecký. Vzal se svými poddanými téměř mocí dvě nevěsty z gruntů kardinálových pod správu duchovní k faře pustiměřské přináležející a dal je svými predikanty společně oddati, první bez všelijakého dotázání a vědomosti faráře pustiměřského, druhou však bez všelikého církevního pořádného vyhlášení, časem nočním v příbytku svém skrytě skrze predikanta klenovského. Rovněž mocí přinutil Martina Krejčího ze Želče majícího manželku živou, která od něho ušla, pojeti za manželku jinou poddanou pánovu, s kterou od té doby již na rok proti prikázání božskému i světskému žil.

⁶⁶⁾ Tamže, Parochialia, lit. P.

⁶⁷⁾ Tamže, koncept listu kardinálova k císaři z r. 1615.

⁶⁸⁾ Tamže, Parochialia, lit. T.

Také poroučel, odháněje kostelníka mocí, zvoniti po mnohých nedělích při kostele želeckém zemřelým bludařům, nepohledávaje v tom faráře pustiměřského, k jehož správě ten kostel náležel. Proto kardinál tomuto svému manu r. 1617 přísně poroučel, aby se před ním ze všech těch věcí ospravedlnil. Pan Želecký písemně se omlouval, ale blud k bludu přidávaje, tím více se porážel a vinným činil. Kardinál vytýkal mu, že co do nepořádného manželství Martina Krejčího utekl se k lidem zaslepeným a pravdy evangelické neznalým, jimž by lépe za pluhem choditi, než písma sv. vykládati slušelo, ne tak na radu, jako o rozsudek, a poroučel, aby Martinovi s osobou druhou obcovati nedopouštěl, a kdyby poslechnouti nechtěl, aby je skutečně ztrestal.⁶⁹⁾

Nač si nekatolíci tolik nařikali, že nesmějí mrtvol pochovávat v katolických kostelích, opláceli zase při vhodných příležitostech. R. 1617 zemřel ve Velké Bytši farář Matouš Stratecius.⁷⁰⁾ Purkmistr a rada města, jež bylo na panství Karla z Žerotína, nechtěli dopustiti, aby byl v kostele mezi předky Žerotínovými a jinými panskými i rytířskými lidmi pochován, berouce sobě za příčinu pomluvu, že prý byl farář neřádně živ a na zlou nemoc umřel. Kardinálovi přicházelo velmi za obtížné, že teprve po smrti farářově chce se jemu vina nějaká přičítati; psal Žerotínovi, že by úřad městský lépe udělal, kdyby stížnost, pokud jakou měl, za živa na kolátora nebo vrchnost farářovu duchovní vznesl a teď mrtvému tělu pokoj dal: nic na faráře nebylo přivedeno, je tedy slušno, aby v kostele, kde byl duchovním správcem, byl pochován, ježto kardinál ví, kdyby k vyšetřování došlo, že by se farářovo chvalitebné obcování bez úhony duchovenství a poctivosti jeho vyhledalo. Žádal tedy kardinál Žerotína, aby takové bezprávní a neslušné předsevzeti úřadu bytšského přetrhl a zastavil, a aby poručil, aby nečinili překážky v pohřbení a položení do kostela mrtvoly; kardinál na jiném není, „než toliko v tom dobrém přátelském již od dávných časů s Žerotínem majícím srozumění i dále stále setrvati.“⁷¹⁾

Nekatolíci nebyli jen nevinní, utiskovaní trpitelé. R. 1616 spáchány byly v Ostravě nemalé různice a všelijaké rozpusti-

⁶⁹⁾ Tamže, kop. z r. 1617, fol. 18; Parochialia lit. P; srv. Snopek ČMM 1913, 250.

⁷⁰⁾ Psán také Svatecius.

⁷¹⁾ Kroměřížský archiv, kop. z r. 1617, fol. 14.

losti všetečné skrze rychtáře ostravského k poskvrně míst posvátných, zlehčení úřadu a řádu kněžského a k nemalé pomluvě a pohoršení odporníků víry katolické.⁷²⁾ R. 1617 stížně psali rychtář a starší dědiny Ondratic kardinálovi, že na svobodném dvoře v Ondraticích chová Jan Krištof Perger z Perku osobu stavu rytířského ženského pohlaví, která se s nimi nechce srovnávat a svátků církevních světit; na jejich napomenutí vzpurnou odpověď dává, že ji žádný nerozkáže tak dělati, jak oni dělají.⁷³⁾

Kde měli nekatolíci moc, dovedli jí také pro sebe využívat. R. 1615 vkládala se Kateřina Onšitka z Bělkovic na Paskově kardinálovi v podací paskovské a velkohrabovské, jež zemřelý Hynek Syrakovský z Pěrkova zadal kardinálovi; faráři Vojtěchovi dala zavřítí kostel velkohrabovský a nechtěla mít svých poddaných k tomu, aby jemu povinné desátky vydali. Téhož času psal kardinál Václavu Molovi, aby Jakubu Královi, faráři všechovskému, neodnímal desátků z Opatovic a neskupoval, nýbrž jich zúplna odvozovati poroučel.⁷⁴⁾ R. 1616 výslovně psal kardinál, že p. Tiefenbach netrpí katolických kněží na svých panstvích, a že kněz vedle Drnoholce na panství Tiefenbachově mezi Chrvaty, jenž je ženatý, nemůže býti kardinálem pokárán, neboť je nejisto, je-li katolík: Chrvaté mají kněze jen svého národa a sekty a žení se.⁷⁵⁾

Své postavení upevňovali si nekatolíci stavbou kostelů a modliteben. Někteří páni z nich vynikali zvláštní horlivostí. Na svém panství losinském hned začátkem století 17. vystavěl Jan starší z Žerotína několik kostelů; rovněž tak Jan starší Kobylka z Kobylí na Sovinci v Brunseifech a Friedlantě, Vilém Dubský z Třebomyslic v Novém Městě u P. Marie Nanebevzaté, ve Vysokých Studnicích pán z Luk Matouš Grün ze Stürzenberka. Ve Vrbně postavili si obyvatelé po r. 1611 luteránskou modlitebnu. V Koldštýně vystavěli mezi léty 1612 až 1614 bratři Jindřich a Bernard z Vrba na Bruntále kostel pro luterány, v Žopovech zbudován kostel pro evangeliky r. 1613, v Mokré a na Morávce ve Slezsku r. 1614. V Horním Městě u Rymařova byl Ondřejem Hofmanem z Grün-

⁷²⁾ Tamže, Volná akta, list z 1. března 1616.

⁷³⁾ Sbírka Bočkova v mor. zemském archivě č. 9986.

⁷⁴⁾ Kroměřížský archiv, kop. z r. 1615.

⁷⁵⁾ Tamže, kop. 39, fol. 216.

büchlu r. 1611—1612 postaven nový luteránský kostel. Týž pán odkázal r. 1616 luteránskému duchovnímu v Rymařově a Rešově po 500 tol., z nichž úroků měli uživati jen kněží augšpurského vyznání. Když byl r. 1609 vyhořel v Rymařově kostel, byl nový velký pro luterány zbudován do r. 1618 Ferdinandem Hofmanem z Grünbüchlu, jenž dal také svým poddaným církevní řád; na celém panství rymařovském zbyly jen dva kostely pro katolíky. Jaroslav svob. pán Skrbenský postavil r. 1615 luteránské kostely v Nové Vsi na Krnovsku a v Hoštálkovech, Baltazar Četris z Kinsberka r. 1616 v Suchole. Na druhých stranách Moravy asi r. 1615 vystavěl Vilém Kusý z Mukodělského luteránský kostel v Bohuticích, r. 1616 Vilém Munka z Ejvančic ve Stražku, r. 1617 Jindřich Václav Radkovec z Mirovic v Palupíně.⁷⁶⁾ — Starší nadání na školu potvrdil luteránům r. 1616 v Lipniku Jiří Bruntálský z Vrbna, a zřídil jim školu protestantskou, kterou spojil s městskou školou českou na školu utrakvistickou s příslušným řádem, podle něhož měl býti mezi učiteli vždy jeden Němec.⁷⁷⁾ Národnostním pozeňáním taková protestantská škola v českém městě ovšem nebyla.

Nebyli tedy snad nekatolíci od katolíků zatlačeni do pozadí a odsouzeni k nemohoucnosti, čehož ani jejich velký počet a náboženské sebevědomí nedovolovaly. Na svých panstvích byli páni a rytíři neobmezenými pány i v náboženství; to jim nikdo nepopíral a v tom jich nikdo neutlačoval. Ale nekatolíci stavové nebyli s tím spokojeni a nestačilo jim to; chtěli ovládnouti všude, kde jejich souvěrci byli. Důvodem jejich bylo, že jsou většinou v městech královských, nebo i v místech na panstvích katolických vrchností. Ale tento důvod, třebaž na pravdě spočíval, neměl právního podkladu; ani v městech královských, ani na statcích katolických pánů neměli nekatolíci zákonného práva na náboženskou svobodu. Ovšem příklad Čech, Slezska,⁷⁸⁾ Uher i Rakous byl pro ne-

⁷⁶⁾ Wolny, C. T. Ol. III. 171; IV. 41, 90, 94, 98, 102, 119, 168, 169, 278, 287, 381, 382, V. 328, 331; Brn. II. 386; III. 128; IV. 313; Okres bystřický, 215.

⁷⁷⁾ Kameníček, I. c. III. 512.

⁷⁸⁾ Jak se dařilo katolíkům na Těšínsku, když 13. července 1617 zemřel kníže Václav, viděti z toho, že hned hoši vytloukali okna katolického kostela a školy; právně proti nim zakročiti zdráhal se městský úřad a smál se jen žalobám, že kostely jsou zneuctivány, stěny hanebnými nápisy popisovány, že vepřový dobytek se vhání na hřbitov, že rouhavě rozbít kříž. Tím více vzrostla troufalost: vyhrůžná a hanebná psaní metána do kůru kostela dominikánského

katolíky příliš svůdný a lákavý, tak jako veliká rozloha statků církevních na Moravě, do nichž nemohli po své vůli zasahovati, byla jim proti mysli a překážela jim, právě když se domnívali, že nadešel již jejich čas, doba jejich vítězství. Vítězný postup českého odboje a stále vyzývání z Čech ku spojenectví vzrušovaly vždy prudceji nekatolické stavy na Moravě, kteří přece tolikými svazky byli k Čechům poutáni, jejich cit a srdce nesly se k nim, dovolávání se rozumu a poukazování na věrnost k panovníkovi, jenž podle ujišťování Žerotínova chtěl jen pokoj, zdálo se jim přemrštěným, dráždilo je jen a naplňovalo nedůvěrou a odporem. Stavěli se do opozice a vmlouvali se do přesvědčení, že jsou utiskováni, a za příkladem zemí sousedních odhodlali se na sněmu prosincovém r. 1618 v Brně podati veřejnosti své stížnosti náboženské; z tohoto základu měl býti dovozen jejich nastávající odklon politický. Opustili stanovisko Žerotínovo, jenž hlásal, že neshody takové mají si sami mezi sebou vyrovnati, a že při troše dobré vůle docílí se srovnání, a že nepatří náboženské požadavky do veřejnosti, postavili se proti němu a nepustili ho do svých porad o tom, jako by se obávali, aby jich od jejich předsevzeti ještě neodvedl, a předložili hned na začátku sněmu své stížnosti jménem stavů strany pod obojí⁷⁹⁾ straně pod jednou. Bylo jich sedmnáct.

Nejprve, že se některým stavům podobojí kostelové na jejich vlastních a dědičných kolaturách od katolíků bez předcházejícího právního uznání, odnímají a pečeti.⁸⁰⁾

2. Že někteří stavové katoličtí svým poddaným, i když jsou všichni náboženství evangelického, anebo jen velmi málo katolíků mezi nimi jest, proti privilegiím a nadáním i starobylým zvyklostem, z nichž některé i nálezy stvrzeny jsou, ko-

a řeholníci vyhánění. Katolíci po smrti knížete byli vyháněni i týráni; po čase byli zbaveni kostela, při čemž byly oltáře zrušeny, byt děkanův vyloupen, kostelník do krve ztlučen a i s rodinou vyhnán. Katolíkům spíláno zrádců; protože se s nimi stýkal, byl jistý měšťan uvržen do krutého vězení, kdežto městský hejtmán i ropustil luterána, který se vloupal do kostela ve Skočově a faráři hrozil zastřelením. Jinde (Schotthof) faráře dva měšťané vyzývali na souboj slovy: „nechceš-li, papežský pse, klid se odsud“; faráři bývali na cestách i v domech přepadáváni, zaháněni, týráni. Stížnosti své položili katolíci v 28 článcích (Hurter, I. c. VII. 234).

⁷⁹⁾ Podle vzoru českého společně všichni nekatolíci jmenují se „podobojí“.

⁸⁰⁾ Kameníček, I. c. [II. 767 tiskne vadně: „nevyvedouce jich z toho, právem odnímají a pečeti“, — místo: „nevyvedouce jich z toho právem, odnímají a pečeti“.

stely, školy, domy a užítky farní odnímají, kněží pod obojí vypovídají a vyhánějí, a na to místo kněží svého náboženství mocně na fary dosazují.

3. Že mnozí páni katoličtí své poddané podobojí, jestliže od víry své odstoupiti nechtějí, od domů a živnosti vyhánějí a vypovídají, častokráte nemilostivým bitím a mrskáním a násilím, takže mnozí z těch ubohých lidí o živnosti, zdraví a hrdla přicházejí.

4. Že dům p. Zikmunda z Tiefenbachu, kterýž spravedlivě zaplatil, od městského úřadu v Olomouci odňat byl, protože se v něm od kněze podobojí kázalo.

5. Také usilují dům paní Anně Cedlarce proto odnítí a již jej komoře císařské prisoudili, že se v něm ve dni sváteční káže.

6. Že pan Ondřej mladší z Puchamu, když na Lochmberce v domě jeho manželky bylo kázáno, byl proto ke dvoru císařskému obeslán, od nejvyššího kancléře a Pavla Michny velmi tuze vyslýchán, a před císařem slíbiti musil, že tam již kázati dáti nechce; a když mezi tím manželka jeho tam kázati dala, byl sám i s manželkou před kardinála, jako komisaře císařova, na Mikulov opět obeslán, a tam jim dokonce kázání slova božího s pohrůžkami bylo zapověděno, a při tom Brňanům poručeno, kdyby na Lochmberce ještě kázáno bylo, aby kněze do vězení vzali.

7. Nejedni katolíci, jichž poddaní jsou povinni desátky kněžím pod obojí, zadržují jim ty desátky a nechtějí dopomáhati, aby dávány byly.

8. Že na větším díle stavové katoličtí statky své s kolaturami stavům podobojí prodávati nechtějí, ačkoli stavové podobojí jim statky své bez výjimky s kolaturami prodávají; — kdyby se to nenapravilo, že by musili mezi sebou nařízení učiniti, aby také žádný z nich statku svého s kolaturami katolickým stavům neprodával.

9. Že stavové katoličtí a kněží jejich těla mrtvá osob podobojí, netoliko poddaných, nýbrž i stavu panského a rytířského, nedopouštějí pochovávat na svých gruntech, tím méně na hřbitovech, takže musejí častokráte těla mrtvá několik mil na jiná místa s nemalým posměchem, nákladem i nebezpečenstvím nakažení morního býti převážena. A častokráte s potupou ta těla mrtvá již pochovaná z hrobu ven vymýtána

a vyvržena bývají, což se ani nepřátelům jména křesťanského ani nerozumným hovadům neděje.

10. Docházejí je také stížnosti, že někteří katoličtí úředníci menší při výslechu svědků svědky podobojí nutí, aby přísahali proti svědomí jich k Matce Boží a všem Svatým, ačkoli to prvé snesením sněmovním je zamezeno; — avšak na tento čas nepřivozují žádných příkladů pro nepřítomnost těch, kteří toho dosvědčiti mohou.

11. V městech se veliká překážka děje v tom; že služeb božích, kázání i užívání svátostí zbaveni jsou, a ani přes pole volně ven vyjížděti se nedopouští, neboť v sobotu velmi časné brány zavírají a v neděli velmi pozdě otvírají, aby k náboženství svému ani přes pole vyjížděti nemohli, čímž i v nemoci i při smrti nátisk veliký při svědomí svém snášejí; ani dítkám svým křtem sv. ani v městech ani v předměstích sloužiti dají nemohou, nýbrž přes pole daleko s mnohým nebezpečenstvím dítek i matek, častokráte i s potracením zdraví, někdy i hrdla, toho okoušeti musejí.

12. Jestliže kdo dítkám svým křtem sv. knězi přespolečnému podobojí v městě neb na předměstí v domě svém soukromě posloužiti dá, bývá těžkým vězením trestán, z něhož bývá vyručen pod velkou pokutou s podstavením všeho statku svého; vůbec pak zapověděno jest přede vsí obcí, aby žádného evangelického kněze ani do města, ani na předměstí za žádnou církevní potřebou k sobě nepovolávali.

13. Vdově náboženství podobojí nebývá dopuštěno zase se vdávati, leč jde-li prvé k zpovědi a od svého náboženství odstoupí a ke katolickému přistoupí.

14. Nechtějí dětem žádných učitelů náboženství evangelického chovati; pakli se toho který z nich dopustí, bývají dlouhým a těžkým vězením pro to přísně trestáni.

15. Osoby náboženství evangelického dobře zachovalé a možné bývají nuceny, aby v katolických kostelích chodily s pytlíkem k vybírání almužny, také aby s nimi v procesi chodily, praporce nosily a klekaly, k čemuž od bírice bitím donuceny bývaly.

16. Když úřadové v městech dosazováni bývají, děje se to na větším díle všecko osobami katolickými, i někdy k tomu nehodnými, a téměř žádný náboženství podobojí do úřadu vzat nebývá, — ačkoli má býti v tom rovnost zachovávána

a osoby náboženství podobojí bez rozdílu do úřadu brány a dosazovány býti mají.

17. Že kněžím evangelickým od katolíků ano i od kněží při setkání činí se příkoří bitím, políčkováním, potupným povoláním, kamením za nimi házením, do tenat přes cestu honěním, což se od strany podobojí katolíkům neděje. Na příklad stalo se tak nepříliš dávno v Tišnově ode dvou kněží římských dvěma kněžím evangelickým.

Měli-li by katolíci o těchto věcech jakou pochybnost, projevovali stavové podobojí vůli dokázati je příklady a důvody. Z obtížností, nátisků a obmyslů jak stavů vyšších, tak měst i poddaných stavů nekatolických i katolických je prý patrné, že to vše jest na ztenčení a potlačení náboženství evangelického proti spravedlnosti, proti starobylým obyčejům, proti lásce a svornosti, ano i proti zamluvení císařovu z r. 1608. Žádali tedy katolické stavy o odpomoc, o zastání jako spolulantfrydníků a bezodkladnou laskavou, místnou a zřetelnou, příjemnou a účinnou odpověď; kdyby jí nedosáhli, hrozili oposicí proti proposicím císařovým a jiným obecným věcem.

Katoličtí stavové uvažovali hned o stížnostech a hned odpověděli na každý článek ohlašující se, že také s nekatolíky spolu k pokoji, svornosti a obecnému dobrému směřují a nápomocni býti chtějí.

1. Pokud by některým ze stavů podobojí kolatury bez předcházejícího uznání právního se odnimaly a pečely, že toho neschvalují a toho se více dítí nemá.

2. Jestliže kteří poddaní mají právo ke kostelům, školám, domům a užitkům farním, mají při tom zůstaveni býti.

3. Neschvalují, jakož toho dotknuto, že mnozí páni katoličtí své poddané pro náboženství utiskují, a nemá budoucně žádný pro víru trápen býti. Avšak kdyby kdo některého poddaného svého na gruntech míti nechtěl, aby ho až po roce vybytí mohl a v tom čase pro náboženství aby ho neutiskoval.

4. a 5. V příčině domů v Olomouci Zikmunda z Tiefenbachu a paní Anny Cedlarky, náleží to vlastně císaři k napravení; vidí se tedy vyšším stavům katolickým, aby to společně všichni tři vyšší stavové na císaře vznesli, aby se v to vhlídlo, a pokudž by se komu jaké zkrácení stalo, aby to k nápravě přivedeno bylo.

6. V příčině p. Ondřeje z Puchhamu, pokudž by uznával, že se mu proti privilejům, smlouvám a artikulům jaké ublížení stalo, a pokudž to od něho na stavy společně vzneseno bude, že se ho chtějí v té příčině společně ujeti. Ale že by Brňany došlo poručení císařské o vzeti kněze do vězení, dávají zprávu, že o tom vědomosti nemají.

7. Desátek aby od každého spravován byl v té kolatuře, kam desátek náleží.

8. O kolatury při prodávání statků není mezi katolickými stavy žádného takového snesení, aby se zavazovali jich neprodávati, čehož se také od stavů podobojí nadějí, tak aby každý s dědictvím svým svoboden byl.

9. Že by těla mrtvá od někoho ze země a hrobů vykopávána a vyvrhována býti měla, že o tom žádné vědomosti nemají, a že nikdy něco takového na kardinála, jakožto biskupa olomouckého, nebylo vznášeno, a jestliže se co takového stalo, že toho neschvalují. Kterí by ze stavů měli dědičné své pohřby, mají býti při nich slušně zůstaveni, a z poddaných aby každý byl pohřbíván na hřbitově osady, ke které náleží.

10. Co se vydávání přísah při výslechu svědků týče, v tom aby se úředníci menší podle výpovědi císařovy a sněmovního snesení zachovávali.

11. Žádná města královská aby nebyla zavírána v sobotu dřív večera a v neděle a svátky aby byly jako v jiné všední dny v určitou hodinu brány otvírány, tak aby žádný příčiny sobě stěžovati neměl.

12. Pokud se toho v té mírnosti, jak od stavů podobojí žádáno jest a nic dále užívati bude, nejsou města proti tomu, nýbrž jim toho přiti chtějí, aby sobě do nich slušně stěžovati příčiny neměli.

13. Vidí se věc neslušná býti, a toho se potom více dítí nemá.

14. Každý k učení dítek svých učitele chovati může podle vůle své.

15. Evangelíci mají v té příčině při pokoji zůstati, avšak aby náležitou úctu a poslušnost k úřadu zachovávali.

16. Má zůstati při prohlášení císařském, aby budoucně do obce i úřadů osoby hodné a dobře zachovalé obojího náboženství ve všech městech brány a připouštěny byly.

17. Co se duchovních s obojí strany dotýče, že sobě ubližují, kdo by se z duchovních i jiných lidí něčeho toho potom

dopustil a k tomu příčinu podal, má od vrchnosti své proto skutečně jiným ku příkladu trestán býti.

Stavové katoličtí podávající tuto odpověď prohlašovali, že chtějí ve všem tom, co by k lásce, dobrému srozumění, svornosti a k zachování a vzdělání vlasti milé sloužiti mohli, jako věrní lantfrydníci spolu se stavy podobojí zajedno státi, na čež se také podle zakázání jejich rovněž tak bezpečí.⁸¹⁾

Podati stížnosti nekatolických stavů veřejnosti mohlo sice ohroziti zdárný výsledek brněnského sněmu, jak ostatně pohrůžka na konci stížnosti sama svědčila, ale celkem nebyl to ani šťastný ani účinný krok. Ze stížností těch neozývá se celá země a zájem její, jsou příliš místní i osobní, nemají nikterak rázu, aby důležitosti požadavků a nespravedlností útisků strhly všecky na stranu nekatolíků. Nemohou se pro sebe dovolati ani nepopěrného práva, ani neobracejí se na správnou adresu. Nepředvádějí povšechného hluboce jímavého obrazu stálého utrpení, nýbrž jednotlivé případy sevšeobecnují, a to ještě tak ubohým způsobem, že nemají po ruce ani řádných dokladů. Průkaznost stížností je velice slabá; zhotovovali je lidé bez vyššího rozhledu, bez politického talentu. K takovým stížnostem by se Žerotín nikdy nepropůjčil; vždyť se vyslovil o stížnostech, jak z listu Budovcova k Žerotínovi možno souditi, že nejsou ničím, a ještě později měl je za tak nepatrné a malicherné, že napsal, že by nad nimi jesuity nechal rozhodovati bez rozpaků.⁸²⁾

Stručná odpověď katolických stavů jest ústupná a smírlivá. Nepolemisuje a nevytýká straně podobojí jejich přehmatů, nepoukazuje, že zrovna to, co předhazují katolíkům, také sami činí. Katolíci mohli uvést příklady, jak nekatolíci kostely, jež nejsou jejich kolaturami, katolíkům odnímají a pečeti (Bystřice nad Pernštýnem, Bory, Velká Hrabová), jak poddané pro viru trýzní (Velké Petrovice), jak desátky kněžím katolickým zadržují (Kelč, panství paskovské, Všechnovice atd.), kdežto katolíci je predikantům odvozují (na panství vyškovském z Oldratic do Otaslavic, na žďárském v Ostrově), jak zbraňují v kostele pochovati vlastního faráře (Velká Byteš), jak brány zavírají kněžím katolickým, když za městem slouží

⁸¹⁾ Kameníček, I. c. III. 766, 775.

⁸²⁾ Glücklich, I. c. 168; Herben: Brněnský sněm v květnu 1619, Sborník Historický 1883, 187.

(Opava), jak nekatolíci chovají se ke svátostem a průvodům katolickým (Olomouc), jak v městské radě také žádného katolíka nestrpí (Jihlava), jak duchovním katolickým se ubližuje posměchy a paskvily atd. Látky roztrpčující by bylo dost, ale když sněm jednal o zachování pokoje, chtěli katolíci také zachovati pokoj se svými spoluobyteli nekatolíky. Přiznali nekatolíkům právo tam, kde ho měli (na př. Vizovice), nebo kde by právní nález obdrželi, hájili si však svého práva stavovského poddaných svých po případě na svých gruntech netrpěti, a kolatury si také při prodeji panství ponechávali, prohlásili, aby se všude povinné desátky odváděly, aby se v rodinných hrobkách mohlo pochovávat, souhlasili i s tím, aby v jednotlivých případech a soukromě i v městech jim duchovními evangelickými poslouženo býti mohlo. V případech Tiefenbacha, Cedlarky a Puchhaima odkazovali tam, kam věc náležela, na císaře a právní cestu, a přestávali také na výpovědi císařské, aby osoby obojího náboženství do úřadu v městech brány byly, dodávajíc ovšem, aby se tak ve všech městech dalo.

Nekatoličtí stavové přijali odpověď stavů katolických a přestali na ní u některých artikulů bez rozmýšlení, ale u některých uznali odpověď jako poněkud zatmělou a nesrozumitelnou. Proto navrhli, aby s obojí strany byly zvoleny některé osoby, které by při zemském soudu svatotříkrálském 1619 vysvětlily sobě takové zatmělé články, ale aby o nich nic nezavíraly, nýbrž o nich jen referovaly na příštím panském sjezdu. Zvoleno bylo skutečně s každé strany po desíti osobách, z nichž mezi katolíky nejřednější byl kardinál, kníže Liechtenštejn, zemský hejtman Ladislav z Lobkovic, jehož měl zastoupiti nejvyšší sudí Lev Burian Berka z Dubé, kdyby sám přijeti nemohl, a mezi nekatolíky nejvyšší komorník Vilém z Roupova, Karel z Žerotína, Ladislav Velen z Žerotína a Jindřich z Zahradek. Kdyby někdo ze zvolených zemřel anebo nemohl přijeti, měli ostatní právo kooptace.⁹³⁾

Které články zdály se nekatolíkům zatmělými, není blíže poznačeno, ale podobá se, že nejasným zdálo se prohlášení o pohřbívání poddaných, při čemž zajisté katolíkům tanulo na mysli, aby nekatoličtí poddaní měli svůj zvláštní hřbitov

⁹³⁾ Kameniček, I. c. III. 776.

aneb aspoň zvláštní oddělení na katolickém hřbitově; nejasným a pro úsilí nekatolíků nedostatečným bylo omezení, pro jaké se vyslovili katolíci při vykonávání církevních úkonů v městech od evangelických duchovních, neboť nekatolíci domáhali se tam úplné veřejné své bohoslužby; nejasným byl projev, že jedenkaždý k učení dítek svých praeceptora chovati může podle vůle své, neboť zajisté od katolíků byl tu míněn soukromý učitel u dětí stavů, kdežto nekatolíci usilovali o školy pro všechny děti; nejasným byl také výrok zůstavení nekatolíků při pokoji při katolických církevních úkonech a o náležité účtě a poslušnosti k úřadu. U těchto článků byly dveře dokořán otevřeny všelikým navzájem sobě odporujícím výkladům.

Soud svatotříkráský 1619 byl však odložen pro nebezpečné doby,⁴⁴⁾ a nekonala se tedy ani porada o stížných člancích náboženských. O ní jednati se mělo pak na sjezdě stavovském 21. ledna. Olomoučti, jichž nejvíce ze stížnosti poddaných se týkalo, volili si k tomu sjezdu za své zástupce Magna Brandla, Jana Scintillu a městského písaře; protože však Scintilla pro nemoc nemohl, byl místo něho vypraven Jan Biryta.⁴⁵⁾ Na tomto sjezdě brněnském 21. ledna 1619 jednáno skutečně o stížnostech, ale nic nedojednáno, nýbrž další jednání odročeno, až nastanou klidnější časy. Zdálo se totiž tehdy, že dojde k míru, poněvadž se na Čechy naléhalo se všech stran: ze Saska, ze Slezska, z Moravy i od císařského dvora. Pokračování jednání ustanoveno na 24. duben. O konečné porovnání mezi katolíky a nekatolíky usiloval v první řadě Žerotín sám, jenž chtěl, aby již všecko nedorozumění přestalo.⁴⁶⁾ Ještě 19. dubna volili v Olomouci své posly na sjezd zase do Brna. Vpád Thurnův na Moravu však náhle ukončil všecko jednání a srovnání; nekatolíci zmocnili se vlády a již nestáli, ač prve sami se stížnostmi přišli a se vychloubali, že pro ně všecko podniknou, o smírné uklizení protivných názorů; měli moc a mocí si присvojili, co sami

⁴⁴⁾ Tamže, II. 38. Není tedy správně, co tvrdí Kameníček III. 518, že schůze tříkrálová se nekonala vůbec, jelikož poslové strany katolické nepřišli, a že si jí nepřál kardinál atd.

⁴⁵⁾ Olomoucký městský archiv, Acta quotidiana 1611—1638, fol. 71.

⁴⁶⁾ Tenora: Apologie kard. Dietrichštejna, I. c. 18.

chtěli. Potom si úpravu svého poměru ke katolíkům sami diktovali.⁸⁷⁾

⁸⁷⁾ Celá ta doba je plna vzájemných stížností. Ve Slezsku také r. 1619 podávali stížnosti nekatolíci, načež daleko vážnějšími žalobami katolíci odpovídali; v Rakouských Horních i Dolních nekatolíci shrnuli v prosinci 1618 své stížnosti v 18 článků, a katolíci zase v 96 člancích vyličují své utrpení; jsou to smutné doklady protikatolické vášnivosti a nesnášlivosti (Hurter, l. c. VII. 343, 344, 432—440). Také v Uhrách ozvaly se stížnosti náboženské r. 1619 na sněmu, jež zase vyvraceli katolíci, kteří uváděli doklady, že protestanté se dopouštějí na nich mnohem větších křivd (Gindely, l. c. II. 196).

ODDÍL PÁTÝ.

Vítězství nekatolíků - pronásledování katolíků.

1. *Neupřimné jednání o příměří. Sjezd v Brně. Žerotinovo pokojné, smírné stanovisko. Smrt císaře Matyáše. Král Ferdinand ujímá se vlády; v Čechách neuznán. Válečný program český. Na Moravě práce Žerotinova i kardinálova o pokoj. Vpád Čechů na Moravu. Sněm v Brně. Vláda direktorů protikatolická. Morava přidává se k odboji. Vojenská opatření. Žerotin, kardinál Dietrichštejn.*

Jak císař na sněm brněnský v prosinci 1618 oznamoval, obrátil se zvláště na saského kurfirsta Jana Jiřího, aby vyjednával s Čechy o příměří. Kurfirst skutečně neodepřel pomoci a navrhoval počátek vyjednávání na 20. leden 1619 do Chebu. Ale přestala již vlastně vhodná doba k tomu, neboť již se neskrývali Čechové s úmyslem odtrhnouti se docela od rodu habsburského, ačkoli ovšem snažili se uvarovati se všeho, aby se jim v ničem nemohla dávatí vina, a aby nebyli považováni za vlastní původce války. V rozpacích takových přispěly jim na pomoc rady falckých politiků, aby příměří a vyrovnání zahradili takovými výminkami, jež by byly u císařského dvora nepřijatelný, zvláště že má právo Ferdinandovo k nástupnictví pozbýti platnosti. Direktori čeští řídili se vskutku takovými radami a doufajíce v nové úspěchy v poli, žádali o odročení jednání chebského, k nemuž pak kurfirst saský položil den na 14. duben. Ale za změněných okolností po smrti císařově k němu nedošlo.

Ani toužené úspěchy válečné se pro Čechy nedostavily. Ve vojstě českém rozmohly se již v prosinci a ještě více v lednu zlé nemoci a zhubily dvě třetiny vojska; zbylé vojsko opouštělo ležení a porušovalo kázeň. Buquoy sevřený v Bu-

dějovicích nepocítil ztrát tak těžkých, otevřel nově najatému lidu volný průjezd do Krumlova a podnikal pak sám výpady proti českému vojsku, jimž jen těžko odolávalo. Dampierre také zhoubně a hluboko do vnitra země časem vpadával. Nebyla to již vlastní válka, nýbrž loupení, pálení a kažení země.⁸⁸⁾

Zase byl učiněn se strany české nový pokus získati Moravu. Na sjezd v Brně 21. ledna 1619 vyslali opět poselství, aby stavy moravské přivedli na svou stranu, a chtěli toho dosíci stavy nekatolickými: mimo společný list všem čtyřem stavům markrabství poslali ještě zvláštní psaní samým nekatolickým stavům, v němž důtklivě prosili o pomoc. Než žádost Čechů křížil list císařův ke stavům moravským, jimž si stěžoval, že až posavad na přednesení vyslaného kurfirsta saského od stavů království českého žádné dokonalé odpovědi dáno a přiměří od něho povolené přijato není, skrze kterýž průtah k veliké záhubě a zkáze království české a ke zbytečným nákladům okolní země přicházejí; zároveň žádal císař stavy moravské, aby přímluvou svou důrazně zakročili, aby Čechové nabízené přiměří přijali.

Zdalo se, že jednání o smír mezi císařem a Čechy přece pokročí, zvláště když okolní země na pohled projevovaly pokojné úmysly: ve Slezsku již s počátku ledna zastaveno bylo na žádost císařovu zbrojení a nařízeno, aby zemská hotovost chovala se klidně.⁸⁹⁾ Touha po pokoji také ještě stále ovládala Moravu, a proto odpověděli moravští stavové se sjezdu 21. ledna Čechům, aby se umírnili, a pokud možná s císařem se smířili. K odpovědi této připojili se také nekatoličtí stavové, kteří na přípis zasláný odepsali, že nemohou toho žádné důležité příčiny při sobě vynajíti, pro niž by směli se v odpovědi své od společné odpovědi všech čtyř stavů dělit.⁹⁰⁾ Ale přes to přece nespouštěli s mysli spolek s Čechy; hned v únoru oznamovali knížeti Liechtenštejnovi, že zůstanou neutrálními jen, bude-li jejich stížnostem odpomoženo, jinak že by se musili dáti na stranu Čechů.⁹¹⁾

O svém rozhodnutí pro pokoj psali stavové moravští stavům hornorakouským téhož dne 31. ledna. Na jejich stanovisko

⁸⁸⁾ Gindely, I. c. 368—371, 389—395.

⁸⁹⁾ Kameníček, I. c. II. 499.

⁹⁰⁾ Kameníček, I. c. Sborník Hist. 1883, 253.

⁹¹⁾ Hurter, I. c. VII. 484.

přistoupil pak i současný sněm knížat a stavů slezských, z něhož 10. února oznámeno bylo stavům českým, že Slezané podle žádosti českých direktorů jsou na rozmyslu vyzvati stavu moravské a rakouské, aby se s Čechy spojili, ježto nechtějí rušiti vyjednávání, a že také nemohou Čechům žádné pomoci poslati, poněvadž by hranice slezské v délce 60 mil zůstaly úplně bez obrany; ale ztráty vojenské pomoci Čechům poslané že co nejspíše čerstvým lidem nahradí.⁹²⁾

Pokojné stanovisko Žerotínovo, na němž povždy neoblomně trval, vítězilo všude tam, kam vliv jeho sahal. V sebedůvěře psal ještě v únoru a březnu 1619 na všechny strany, že se Morava k českému povstání nepřidá.⁹³⁾ Císaři ulehčoval, kde se mu příležitost naskýtala, a v jeho službách neváhal dávat se do obtížných jednání, při nichž bylo již napřed předvídati málo zdaru. Utkvělému přesvědčení svému, že pro náboženství nesmí se sahati ke zbraním, zůstal věren i když císařem byl v únoru vyzván, aby vedle jiných komisařů pomáhal urovnati spory náboženské, které zase zvedli stavové protestantští dolnorakouští, dovolávající se toho, aby svoboda náboženství rozšířena byla na veškeré obyvatelstvo v zemi. Zase minil, že netřeba tvrdošíjně dožadovati se splnění všech stížností, nýbrž že stavové mohou dorozuměti se sami mezi sebou, jiné věci že mohou urovnati nálezem soudním, a v jiných požadavcích svých, které se dotýkají práva císařova, že mohou se obrátiti na panovníka. Nedošel souhlasu ani nezískal si takovým prostředkováním důvěry protestantských stavů dolnorakouských, kteří najednou chtěli se domoci všeho zároveň,⁹⁴⁾ ale zase je tu význačné jeho trvání, že všechny rozpory mají se vyrovnati pokojně, a že protivy mají se sblížití vzájemnou dohodou. Tomuto svému programu, jehož nebylo možno za zbouřených vášní a náruživostí uskutečniti, obětoval svou popularitu i své vůdčí místo v zemi; odvraceli se od něho jeho přátelé a místo projevů důvěrné sdílnosti ozývaly se výčitky a hrozby, nemohli ho pochopiti jeho souvěrci a od stárnoucího, umíněného, konservativního politika odstupovali a opouštěli ho, jak jim kázalo jejich vznětlivé unesení, svůdný odpor proti autoritě a ne-

⁹²⁾ d'Elvert, I. c. XXII. 54, 55; Kameníček, I. c. II. 499.

⁹³⁾ Herben, I. c. Sborník Hist., 1883, 177; článek tohoto bylo v této stati použito; byl přehlédnut a doplněn jinými zprávami.

⁹⁴⁾ Gindely, I. c. 406—408.

dočkává, dobrodružná touha nové cesty nastoupiti a na nich se proslaviti.

Když za vnitřních rozbrojů a nepokojů, a za vnějších pokusů o smířování a za nepřátelských bojů zemřel císař Matyáš (20. března), jenž za podobného rozvratu panování se zmocnil, byl Žerotín u jeho smrtelného lože. Byl účasten také v radě královské, kde jednalo se o politické situaci a také o moravských záležitostech. Král Ferdinand volal za tou příčinou také kardinála Dietrichštejna do Vídně, ale kardinál tam nemohl, protože byl nemocen. Poslal tedy král k němu nejvyššího hořmistra království českého Adama z Valdštejna, aby mu oznámil výsledek porady, a aby kardinál podal své dobré zdání, co má za nezbytno a pro krále za nejlepší. Kardinál vyhověl a naznačil, že brzy sám dojedě do Vídně. Podle jeho dobrého zdání dal pak král Ferdinand vyhotoviti patenty a a jiná psaní a posílal je kardinálovi, aby je co nejspíše na patřičná místa odeslal.⁹⁵⁾ Stavům moravským prohlašoval král Ferdinand hned 23. března, že jakožto korunovaný český král a markrabě moravský všechno to, čím jest se stavům při svém za pána země přijetí zamluvil a co sebou starobylé a chvalitebné zvyklosti řádové i obyčejové jejich přinášejí, skutečně splniti míní, aby v markrabství řád a právo svůj volný průchod míti a všechno na dobrém způsobu postaveno býti mohlo.⁹⁶⁾ Zároveň sliboval svůj příchod do země a potvrzoval zatím zemského hejtmana a nejvyšší úředníky. Ve všech svých tehdejších projevech zdůrazňoval král Ferdinand svou mírumilovnost.

Rovněž v přípise do Čech projádl Ferdinand naději, že jej uznají za svého pána a krále, poněvadž byl již korunován, při kteréž příležitosti se zavázal, že stavům později dá revers na všechny jejich svobody, práva a výsady; také že co nejdříve vypraví do Prahy své vyslance. Ale když nejvyšší purkrabí odevzdal direktorům přípis králův, dali za odpověď, že s tím nemají nic činiti; pokládali totiž trůn za uprázdněný. Revers králův, kterým se zavazoval k zachování svobod českých, vrátili purkrabímu neotevřený. Krále Ferdinanda nechtěli nikterak a nikdy uznati a přijmouti za svého panovníka.

⁹⁵⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 158.

⁹⁶⁾ Kameníček, l. c. Sborník Hist. 1883, 254.

Bylo tehdy po sněmu českém, jenž zasedal od 18. do 23. března. Na něm usneseno nové zbrojení, prohlášena konfiskace statků některým nepochybným protivníkům odboje náležitých, a při všech těchto i jiných opatřeních nepřátelských jednáno na pohled také o účasti na sjezdu chebském, jemuž ovšem rozhodující strana nepřála. Ale nechtěl ho ani král Ferdinand, ačkoli se k tomu také veřejně přiznati nesměl: byl slabší než jeho odpůrci a mohl jim teprve za několik neděl s pomocí španělskou čeliti. Otázku o prostřednictví nechával proto nerozřešenu, nezmiňuje se o ní. Na žádné straně nebylo tedy opravdové vůle k pokojnému smíru.

Heslo bojovat prohlásil na českém sněmu zvláště prezident direktorů Václav Vilém z Roupova, jenž naznačil další postup. Když bude hotovost zemská ve jménu Páně shromážděna, že potáhnou na moravské a české pomezí a tam ležení zarazí, a pošlou Moravanům psaní, že k nim jedou ne jako nepřátelé, nýbrž jako přátelé, aby vyzvěděli na nich, chtějí-li se podobně s nimi srovnati a veřejně táhnouti. Nebo jistá věc to jest — ohlašoval pán z Roupova dále, — že to na nich obdrží, protože mezi týmiž stavy moravskými toliko čtyři osoby jsou, které Moravany proti Čechům posazují a rozpakují. Vždyť jsou Moravané ke spolku s Čechy povinni podle smlouvy ivančické a štěrboholské z r. 1608; Rakušané také prý již v hotovosti stojí a Slezané se připojí.

Ohlášeno bylo tedy, že donuceni budou Moravané ke spolku vojenskou mocí, tak jak již minulého roku bylo vyhrožováno. Překážkou spojení dosud byli skutečně čtyři muži: Žerotín, kardinál, kníže Liechtenštejn, zemský hejtman Ladislav z Lobkovic, a nepochybovalo se, že příchodem českého vojska rozhodující jejich vliv na neutralitu Moravy pomine. Žerotín o tomto záměru byl zpraven od dobrého a důvěrného přítele, sotva se vrátil na Moravu do Třebíče 26. března. Zpráva ta nebyla mu docela pravdě nepodobna, a proto ji oznámil kardinálovi na Mikulov, jenž zase měl upozorniti zemského hejtmana. Také jinam psal o tom Žerotín, sice jakoby mimochodem, ale poznati, že mu ta zpráva utkvěla v mysli.

Že blíží se kvapem doba, která rozhodne o osudu Moravy, zvěděl Žerotín brzy potom. Dne 2. dubna sešel se v Jindřichově Hradci s markrabím braniborským Janem Jiřím

6. V příčině p. Ondřeje z Puchhamu, pokudž by uznával, že se mu proti privilegiím, smlouvám a artikulům jaké ublížení stalo, a pokudž to od něho na stavy společně vzneseno bude, že se ho chtějí v té příčině společně ujeti. Ale že by Brňany došlo poručení císařské o vzetí kněze do vězení, dávají zprávu, že o tom vědomosti nemají.

7. Desátek aby od každého spravován byl v té kolatuře, kam desátek náleží.

8. O kolatury při prodávání statků není mezi katolickými stavy žádného takového snesení, aby se zavazovali jich neprodávati, čehož se také od stavů podobojí nadějí, tak aby každý s dědictvím svým svoboden byl.

9. Že by těla mrtvá od někoho ze země a hrobů vykopávána a vyvrhována býti měla, že o tom žádné vědomosti nemají, a že nikdy něco takového na kardinála, jakožto biskupa olomouckého, nebylo vznášeno, a jestliže se co takového stalo, že toho neschvalují. Kterí by ze stavů měli dědičné své pohřby, mají býti při nich slušně zůstaveni, a z poddaných aby každý byl pohřbíván na hřbitově osady, ke které náleží.

10. Co se vydávání přísah při výslechu svědků týče, v tom aby se úředníci menší podle výpovědi císařovy a sněmovního snesení zachovávali.

11. Žádná města královská aby nebyla zavírána v sobotu dřív večera a v neděle a svátky aby byly jako v jiné všední dny v určitou hodinu brány otvírány, tak aby žádný příčiny sobě stěžovati neměl.

12. Pokud se toho v té mírnosti, jak od stavů podobojí žádáno jest a nic dále užívatí bude, nejsou města proti tomu, nýbrž jim toho přití chtějí, aby sobě do nich slušně stěžovati příčiny neměli.

13. Vidí se věc neslušná býti, a toho se potom více díti nemá.

14. Každý k učení dítek svých učitele chovati může podle vůle své.

15. Evangelíci mají v té příčině při pokoji zůstati, avšak aby náležitou úctu a poslušnost k úřadu zachovávali.

16. Má zůstati při prohlášení císařském, aby budoucně do obce i úřadů osoby hodné a dobře zachovalé obojího náboženství ve všech městech brány a připouštěny byly.

17. Co se duchovních s obojí strany dotýče, že sobě ubližují, kdo by se z duchovních i jiných lidí něčeho toho potom

dopustil a k tomu příčinu podal, má od vrchnosti své proto skutečně jiným ku příkladu trestán býti.

Stavové katoličtí podávající tuto odpověď prohlašovali, že chtějí ve všem tom, co by k lásce, dobrému srozumění, svornosti a k zachování a vzdělání vlasti milé sloužiti mohlo, jako věrní lantfrydníci spolu se stavy podobojí zajedno státi, na čez se také podle zakázání jejich rovněž tak bezpečí.⁸¹⁾

Podati stížnosti nekatolických stavů veřejnosti mohlo sice ohroziti zdárný výsledek brněnského sněmu, jak ostatně pohružka na konci stížnosti sama svědčila, ale celkem nebyl to ani šťastný ani účinný krok. Ze stížností těch neozývá se celá země a zájem její, jsou příliš místní i osobní, nemají nikterak rázu, aby důležitosti požadavků a nespravedlností útisků strhly všechny na stranu nekatolíků. Nemohou se pro sebe dovolati ani nepopěrného práva, ani neobracejí se na správnou adresu. Nepředvádějí povšechného hluboce jímavého obrazu stálého utrpení, nýbrž jednotlivé případy sevšeobecňují, a to ještě tak ubohým způsobem, že nemají po ruce ani řádných dokladů. Průkaznost stížností je velice slabá; zhotovovali je lidé bez vyššího rozhledu, bez politického talentu. K takovým stížnostem by se Žerotín nikdy nepropůjčil; vždyť se vyslovil o stížnostech, jak z listu Budovcova k Žerotínovi možno souditi, že nejsou ničím, a ještě později měl je za tak nepatrné a malicherné, že napsal, že by nad nimi jesuity nechal rozhodovati bez rozpaků.⁸²⁾

Stručná odpověď katolických stavů jest ústupná a smířlivá. Nepolemisuje a nevytýká straně podobojí jejich přehmatů, nepoukazuje, že zrovna to, co předhazují katolíkům, také sami činí. Katolíci mohli uvést příklady, jak nekatolíci kostely, jež nejsou jejich kolaturami, katolíkům odnímají a pečeti (Bystrice nad Pernštýnem, Bory, Velká Hrabová), jak poddané pro víru trýzní (Velké Petrovice), jak desátky kněžím katolickým zadržují (Kelč, panství paskovské, Všechovice atd.), kdežto katolíci je predikantům odvozují (na panství výšovském z Oldratic do Otaslavic, na žďárském v Ostrově), jak zbraňují v kostele pochovati vlastního faráře (Velká Byteš), jak brány zavírají kněžím katolickým, když za městem slouží

⁸¹⁾ Kameníček, I. c. III. 766, 775.

⁸²⁾ Glücklich, I. c. 168; Herben: Brněnský sněm v květnu 1619, Sborník Historický 1883, 187.

(Opava), jak nekatolíci chovají se ke svátostem a průvodům katolickým (Olomouc), jak v městské radě také žádného katolíka nestrpí (Jihlava), jak duchovním katolickým se ubližuje posměchy a paskvily atd. Látky roztrpčující by bylo dost, ale když sněm jednal o zachování pokoje, chtěli katolíci také zachovati pokoj se svými spoluobyteli nekatolíky. Přiznali nekatolíkům právo tam, kde ho měli (na př. Vizovice), nebo kde by právní nález obdrželi, hájili si však svého práva stavovského poddaných svých po případě na svých gruntech netrpěti, a kolatury si také při prodeji panství ponechávali, prohlásili, aby se všude povinné desátky odváděly, aby se v rodinných hrobkách mohlo pochovávat, souhlasili i s tím, aby v jednotlivých případech a soukromě i v městech jim duchovními evangelickými poslouženo býti mohlo. V případech Tiefenbacha, Cedlarky a Puchhaima odkazovali tam, kam věc náležela, na císaře a právní cestu, a přestávali také na výpovědi císařské, aby osoby obojího náboženství do úřadu v městech brány byly, dodávajíc ovšem, aby se tak ve všech městech dále.

Nekatoličtí stavové přijali odpověď stavů katolických a přestali na ní u některých artikulů bez rozmyšlení, ale u některých uznali odpověď jako poněkud zatmělou a nesrozumitelnou. Proto navrhli, aby s obojí strany byly zvoleny některé osoby, které by při zemském soudu svatotříkrálském 1619 vysvětlily sobě takové zatmělé články, ale aby o nich nic nezavíraly, nýbrž o nich jen referovaly na příštím panském sjezdu. Zvoleno bylo skutečně s každé strany po desíti osobách, z nichž mezi katolíky nejřednější byl kardinál, kníže Liechtenštejn, zemský hejtman Ladislav z Lobkovic, jehož měl zastoupiti nejvyšší sudí Lev Burian Berka z Dubé, kdyby sám přijeti nemohl, a mezi nekatolíky nejvyšší komorník Vilém z Roupova, Karel z Žerotína, Ladislav Velen z Žerotína a Jindřich z Zahradek. Kdyby někdo ze zvolených zemřel anebo nemohl přijeti, měli ostatní právo kooptace.⁹³⁾

Které články zdály se nekatolíkům zatmělými, není blíže poznačeno, ale podobá se, že nejasným zdálo se prohlášení o pohřbívání poddaných, při čemž zajisté katolíkům tanulo na mysli, aby nekatoličtí poddaní měli svůj zvláštní hřbitov

⁹³⁾ Kameniček, I. c. III. 776.

aneb aspoň zvláštní oddělení na katolickém hřbitově; nejasným a pro úsilí nekatolíků nedostatečným bylo omezení, pro jaké se vyslovili katolíci při vykonávání církevních úkonů v městech od evangelických duchovních, neboť nekatolíci domáhali se tam úplné veřejné své bohoslužby; nejasným byl projev, že jedenkaždý k učení dítek svých praeceptora chovati může podle vůle své, neboť zajisté od katolíků byl tu míněn soukromý učitel u dětí stavů, kdežto nekatolíci usilovali o školy pro všechny děti; nejasným byl také výrok zůstavení nekatolíků při pokoji při katolických církevních úkonech a o náležité účtě a poslušnosti k úřadu. U těchto článků byly dveře dokořán otevřeny všelikým navzájem sobě odporujícím výkladům.

Soud svatotříkrálský 1619 byl však odložen pro nebezpečné doby,⁸⁴⁾ a nekonala se tedy ani porada o stížných člancích náboženských. O ní jednati se mělo pak na sjezdě stavovském 21. ledna. Olomoučtí, jichž nejvíce ze stížnosti poddaných se týkalo, volili si k tomu sjezdu za své zástupce Magna Brandla, Jana Scintilla a městského písaře; protože však Scintilla pro nemoc nemohl, byl místo něho vypraven Jan Biryta.⁸⁵⁾ Na tomto sjezdě brněnském 21. ledna 1619 jednáno skutečně o stížnostech, ale nic nedojednáno, nýbrž další jednání odročeno, až nastanou klidnější časy. Zdálo se totiž tehdy, že dojde k míru, poněvadž se na Čechy naléhalo se všech stran: ze Saska, ze Slezska, z Moravy i od císařského dvora. Pokračování jednání ustanoveno na 24. duben. O konečné porovnání mezi katolíky a nekatolíky usiloval v první řadě Žerotín sám, jenž chtěl, aby již všecko nedorozumění přestalo.⁸⁶⁾ Ještě 19. dubna volili v Olomouci své posly na sjezd zase do Brna. Vpád Thurnův na Moravu však náhle ukončil všecko jednání a srovnání; nekatolíci zmocnili se vlády a již nestáli, ač prve sami se stížnostmi přišli a se vychloubali, že pro ně všecko podniknou, o smírné uklizení protivných názorů; měli moc a mocí si přisvojili, co sami

⁸⁴⁾ Tamže, II. 38. Není tedy správně, co tvrdí Kameníček III. 518, že schůze tříkrálová se nekonala vůbec, jelikož poslové strany katolické nepřišli, a že si jí nepřál kardinál atd.

⁸⁵⁾ Olomoucký městský archiv, Acta quotidiana 1611—1638, fol. 71.

⁸⁶⁾ Tenora: Apologie kard. Dietrichštejna, I. c. 18.

chtěli. Potom si úpravu svého poměru ke katolíkům sami diktovali.⁸⁷⁾

⁸⁷⁾ Celá ta doba je plna vzájemných stížností. Ve Slezsku také r. 1619 podávali stížnosti nekatolíci, načež daleko vážnějšími žalobami katolíci odpovídali; v Rakouských Horních i Dolních nekatolíci shrnuli v prosinci 1618 své stížnosti v 18 článků, a katolíci zase v 96 člancích vyličují své utrpení; jsou to smutné doklady protikatolické vášnivosti a nesnášlivosti (Hurter, l. c. VII. 343, 344, 432—440). Také v Uhrách ozvaly se stížnosti náboženské r. 1619 na sněmu, jež zase vyvraceli katolíci, kteří uváděli doklady, že protestanté se dopouštějí na nich mnohem větších křivd (Gindely, l. c. II. 196).

ODDÍL PÁTÝ.

Vítězství nekatolíků - pronásledování katolíků.

1. *Neupřímné jednání o příměří. Sjezd v Brně. Žerotinovo pokojné, smírné stanovisko. Smrt císaře Matyáše. Král Ferdinand ujímá se vlády; v Čechách neuznán. Válečný program český. Na Moravě práce Žerotinova i kardinálova o pokoj. Vpád Čechů na Moravu. Sněm v Brně. Vláda direktorů protikatolická. Morava přidává se k odboji. Vojenská opatření. Žerotín, kardinál Dietrichštejn.*

Jak císař na sněm brněnský v prosinci 1618 oznamoval, obrátil se zvláště na saského kurfirsta Jana Jiřího, aby vyjednával s Čechy o příměří. Kurfirst skutečně neodepřel pomoci a navrhoval počátek vyjednávání na 20. leden 1619 do Chebu. Ale přestala již vlastně vhodná doba k tomu, neboť již se neskrývali Čechové s úmyslem odtrhnouti se docela od rodu habsburského, ačkoli ovšem snažili se uvarovati se všeho, aby se jim v ničem nemohla dávatí vina, a aby nebyli považováni za vlastní původce války. V rozpacích takových přispěly jim na pomoc rady falckých politiků, aby příměří a vyrovnání zahradili takovými výminkami, jež by byly u císařského dvora nepřijatelný, zvláště že má právo Ferdinandovo k nástupnictví pozbýti platnosti. Direktori čeští řídili se vskutku takovými radami a doufajíce v nové úspěchy v poli, žádali o odročení jednání chebského, k nemuž pak kurfirst saský položil den na 14. duben. Ale za změněných okolností po smrti císařově k němu nedošlo.

Ani toužené úspěchy válečné se pro Čechy nedostavily. Ve vojstě českém rozmohly se již v prosinci a ještě více v lednu zlé nemoci a zhubily dvě třetiny vojska; zbylé vojsko opouštělo ležení a porušovalo kázeň. Buquoy sevřený v Bu-

dějovicích nepocítil ztrát tak těžkých, otevřel nově najatému lidu volný průjezd do Krumlova a podnikal pak sám výpady proti českému vojsku, jímž jen těžko odolávalo. Dampierre také zhoubně a hluboko do vnitra země časem vpadával. Nebyla to již vlastní válka, nýbrž loupení, pálení a kažení země.⁸⁹⁾

Zase byl učiněn se strany české nový pokus získati Moravu. Na sjezd v Brně 21. ledna 1619 vyslali opět poselství, aby stavy moravské přivedli na svou stranu, a chtěli toho dosíci stavy nekatolickými: mimo společný list všem čtyřem stavům markrabství poslali ještě zvláštní psaní samým nekatolickým stavům, v němž důtklivě prosili o pomoc. Než žádost Čechů křížil list císařův ke stavům moravským, jímž si stěžoval, že až posavad na přednesení vyslaného kurfirsta saského od stavů království českého žádné dokonalé odpovědi dáno a přiměří od něho povolené přijato není, skrze kterýž průtah k veliké záhubě a zkáze království české a ke zbytečným nákladům okolní země přicházejí; zároveň žádal císař stavy moravské, aby přimluvou svou důrazně zakročili, aby Čechové nabízené přiměří přijali.

Zdalo se, že jednání o smír mezi císařem a Čechy přece pokročí, zvláště když okolní země na pohled projevovaly pokojné úmysly: ve Slezsku již s počátku ledna zastaveno bylo na žádost císařovu zbrojení a nařízeno, aby zemská hotovost chovala se klidně.⁹⁰⁾ Touha po pokoji také ještě stále ovládala Moravu, a proto odpověděli moravští stavové se sjezdu 21. ledna Čechům, aby se umírnili, a pokud možná s císařem se smířili. K odpovědi této připojili se také nekatoličtí stavové, kteří na přípis zasláný odepsali, že nemohou toho žádné důležité příčiny při sobě vynajiti, pro niž by směli se v odpovědi své od společné odpovědi všech čtyř stavů dělit.⁹¹⁾ Ale přes to přece nespouštěli s mysli spolek s Čechy; hned v únoru oznamovali knížeti Liechtenštejnovi, že zůstanou neutrálními jen, bude-li jejich stížnostem odpomoženo, jinak že by se musili dáti na stranu Čechů.⁹²⁾

O svém rozhodnutí pro pokoj psali stavové moravští stavům hornorakouským téhož dne 31. ledna. Na jejich stanovisko

⁸⁹⁾ Gindely, I. c. 368—371, 389—395.

⁹⁰⁾ Kameníček, I. c. II. 499.

⁹¹⁾ Kameníček, I. c. Sborník Hist. 1883, 253.

⁹²⁾ Hurter, I. c. VII. 484.

přistoupil pak i současný sněm knížat a stavů slezských, z něhož 10. února oznámeno bylo stavům českým, že Slezané podle žádosti českých direktorů jsou na rozmyslu vyzvati stavů moravské a rakouské, aby se s Čechy spojili, ježto nechtějí rušiti vyjednávání, a že také nemohou Čechům žádné pomoci poslati, poněvadž by hranice slezské v délce 60 mil zůstaly úplně bez obrany; ale ztráty vojenské pomoci Čechům poslané že co nejspíše čerstvým lidem nahradí.⁹²⁾

Pokojně stanovisko Žerotínovo, na němž povždy neoblomně trval, vítězilo všude tam, kam vliv jeho sahal. V sebedůvěře psal ještě v únoru a březnu 1619 na všechny strany, že se Morava k českému povstání nepřidá.⁹³⁾ Císaři ulehčoval, kde se mu příležitost naskýtala, a v jeho službách neváhal dávat se do obtížných jednání, při nichž bylo již napřed předvídati málo zdaru. Utkvělému přesvědčení svému, že pro náboženství nesmí se sahati ke zbraním, zůstal věren i když císařem byl v únoru vyzván, aby vedle jiných komisařů pomáhal urovnati spory náboženské, které zase zvedli stavové protestantští dolnorakouští, dovolávající se toho, aby svoboda náboženství rozšířena byla na veškeré obyvatelstvo v zemi. Zase minil, že netřeba tvrdošíjně dožadovati se splnění všech stížností, nýbrž že stavové mohou dorozuměti se sami mezi sebou, jiné věci že mohou urovnati nálezem soudním, a v jiných požadavcích svých, které se dotýkají práva císařova, že mohou se obrátiti na panovníka. Nedošel souhlasu ani nezískal si takovým prostředkováním důvěry protestantských stavů dolnorakouských, kteří najednou chtěli se domoci všeho zároveň,⁹⁴⁾ ale zase je tu význačné jeho trvání, že všechny rozpory mají se vyrovnati pokojně, a že protivy mají se sblížití vzájemnou dohodou. Tomuto svému programu, jehož nebylo možno za zbouřených vášní a náruživostí uskutečniti, obětoval svou popularitu i své vůdčí místo v zemi; odvraceli se od něho jeho přátelé a místo projevů důvěrné sdílnosti ozývaly se výčitky a hrozby, nemohli ho pochopiti jeho souvěrci a od stárnoucího, umíněného, konservativního politika odstupovali a opouštěli ho, jak jim kázalo jejich vznětlivé unesení, svůdný odpor proti autoritě a ne-

⁹²⁾ d'Elvert, I. c. XXII. 54, 55; Kameníček, I. c. II. 499.

⁹³⁾ Herben, I. c. Sborník Hist., 1883, 177; článku tohoto bylo v této stati použito; byl přehlédnut a doplněn jinými zprávami.

⁹⁴⁾ Gindely, I. c. 406—408.

dočkává, dobrodružná touha nové cesty nastoupiti a na nich se proslaviti.

Když za vnitřních rozbrojų a nepokojů, a za vnějších pokusů o smířování a za nepřátelských bojů zemřel císař Matyáš (20. března), jenž za podobného rozvratu panování se zmocnil, byl Žerotín u jeho smrtelného lože. Byl účasten také v radě královské, kde jednalo se o politické situaci a také o moravských záležitostech. Král Ferdinand volal za tou příčinou také kardinála Dietrichštejna do Vídně, ale kardinál tam nemohl, protože byl nemocen. Poslal tedy král k němu nejvyššího hořmistra království českého Adama z Valdštejna, aby mu oznámil výsledek porady, a aby kardinál podal své dobré zdání, co má za nezbytno a pro krále za nejlepší. Kardinál vyhověl a naznačil, že brzy sám dojde do Vídně. Podle jeho dobrého zdání dal pak král Ferdinand vyhotoviti patenty a a jiná psaní a posílal je kardinálovi, aby je co nejspíše na patřičná místa odeslal.⁹⁵⁾ Stavům moravským prohlašoval král Ferdinand hned 23. března, že jakožto korunovaný český král a markrabě moravský všechno to, čím jest se stavům při svém za pána země přijeti zamluvil a co sebou starobylé a chvalitebné zvyklosti řádové i obyčejové jejich přinášejí, skutečně splniti míní, aby v markrabství řád a právo svůj volný průchod míti a všechno na dobrém způsobu postaveno býti mohlo.⁹⁶⁾ Zároveň sliboval svůj příchod do země a potvrzoval zatím zemského hejtmana a nejvyšší úředníky. Ve všech svých tehdejších projevech zdůrazňoval král Ferdinand svou mírumilovnost.

Rovněž v přípise do Čech projádl Ferdinand naději, že jej uznají za svého pána a krále, poněvadž byl již korunován, při kteréž příležitosti se zavázal, že stavům později dá revers na všechny jejich svobody, práva a výsady; také že co nejdříve vypraví do Prahy své vyslance. Ale když nejvyšší purkrabí odevzdal direktorům přípis králův, dali za odpověď, že s tím nemají nic činiti; pokládali totiž trůn za uprázdněný. Revers králův, kterým se zavazoval k zachování svobod českých, vrátili purkrabímu neotevřený. Krále Ferdinanda nechtěli nikterak a nikdy uznati a přijmouti za svého panovníka.

⁹⁵⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 158.

⁹⁶⁾ Kameníček, I. c. Sborník Hist. 1883, 254.

Bylo tehdy po sněmu českém, jenž zasedal od 18. do 23. března. Na něm usneseno nové zbrojení, prohlášena konfiskace statků některým nepochybným protivníkům odboje náležitých, a při všech těchto i jiných opatřeních nepřátelských jednáno na pohled také o účasti na sjezdu chebském, jemuž ovšem rozhodující strana nepřála. Ale nechtěl ho ani král Ferdinand, ačkoli se k tomu také veřejně přiznati nesměl: byl slabší než jeho odpůrci a mohl jim teprve za několik neděl s pomocí španělskou čeliti. Otázku o prostřednictví nechával proto nerozřešenu, nezmiňuje se o ní. Na žádné straně nebylo tedy opravdové vůle k pokojnému smíru.

Heslo bojovat prohlásil na českém sněmu zvláště prezident direktorů Václav Vilém z Roupova, jenž naznačil další postup. Když bude hotovost zemská ve jménu Páně shromážděna, že potáhnou na moravské a české pomezí a tam ležení zarazí, a pošlou Moravanům psaní, že k nim jedou ne jako nepřátelé, nýbrž jako přátelé, aby vyzvěděli na nich, chtějí-li se podobně s nimi srovnati a veřejně táhnouti. Nebo jistá věc to jest — ohlašoval pán z Roupova dále, — že to na nich obdrží, protože mezi týmiž stavy moravskými toliko čtyři osoby jsou, které Moravany proti Čechům posazují a rozpakují. Vždyť jsou Moravané ke spolku s Čechy povinni podle smlouvy ivančické a šterboholské z r. 1608; Rakušané také prý již v hotovosti stojí a Slezané se připojí.

Ohlášeno bylo tedy, že donuceni budou Moravané ke spolku vojenskou mocí, tak jak již minulého roku bylo vyhrožováno. Překážkou spojení dosud byli skutečně čtyři muži: Žerotín, kardinál, kníže Liechtenštejn, zemský hejtman Ladislav z Lobkovic, a nepochybovalo se, že příchodem českého vojska rozhodující jejich vliv na neutralitu Moravy pomine. Žerotín o tomto záměru byl zpraven od dobrého a důvěrného přítele, sotva se vrátil na Moravu do Třebíče 26. března. Zpráva ta nebyla mu docela pravdě nepodobna, a proto ji oznámil kardinálovi na Mikulov, jenž zase měl upozorniti zemského hejtmana. Také jinam psal o tom Žerotín, sice jakoby mimochodem, ale poznati, že mu ta zpráva utkvěla v mysli.

Že blíží se kvapem doba, která rozhodne o osudu Moravy, zvěděl Žerotín brzy potom. Dne 2. dubna sešel se v Jindřichově Hradci s markrabím braniborským Janem Jiřím

na schůzce umluvené již v únoru, o níž dvůr vídeňský věděl. Markrabí, jenž velel pomocným vojskům slezským, chtěl pohnouti Žerotína, aby se přidal na stranu Čechů. Žerotín z řeči s markrabím jasně poznal, že celé hnutí české směřuje k zničení panství habsburského, a zvěděl, že Čechové jsou již rozhodnutí přiměti Moravu mocí k povstání, zůstal si však důsledný; nedal se přemluvit, ano dovedl prý i to, že markrabí, když mu byl vyložil a zdůvodnil příčiny svého smýšlení a jednání, dal mu za pravdu, načež Žerotín pokročil až k tomu, že se přičiňoval, aby získal Jana Jiřího pro stranu královskou. V Jindřichově Hradci dostal Žerotín také list českých direktorů, jimž naléhali na sjezd stavů moravských; téhož domáhali se direktori druhými listy zasílanými stavům moravským: na sjezd chtěli své vyslance poslati a důležité věci přednésti, které by byly na prospěch obou zemí a směřovaly k pokoji. Zemský hejtmán Lobkovic odpověděl potom direktorům, že sněm bude 2. května.

Valícími se událostmi byl Žerotín zneklidněn a ještě více byl dotčen listem starého svého známého a přítele Budovce, jenž z vybidnutí a za souhlasu direktorů psal mu příkře, nešetře výčitek a vyhrůzek a uráží je ironickými poznámkami. Žerotín vykládal si list ten, jako by Budovec zrovna nepřátelsky posuzoval řeči i skutky Žerotínovy, a dotýkaje se posledních vzájemných hovorů na sněmě brněnském, jako by Žerotín nemohl mu na jeho důvody ani odpovědět, a jako by byl již vítězem, jásal přidávaje hrozby, že zbraní Moravané budou napadeni. Vybízel Žerotína, aby sám nevzpíral se spojení s Čechy, aby snad nebyl ohrožen sám, jeho dobrá pověst i jeho statky. Žerotín uražen a roztrpčen odepsal 9. dubna odmítaje výčitky; ať sám Budovec si dá pozor, aby to, čím hrozí, na něho spíše nepřípadlo, a dokládal, že rady Žerotínovy byly takové, že nemůže jich žádný zatratiti, leda nevědomý nebo vášnivě zaujatý a předpojatý nebo nešlechtný člověk.⁹⁷⁾

Pravého opaku docílil tedy list Budovcův; utvrdil ještě více Žerotína, aby vytrval na svém, a zalamoval se za neutralitu Moravy a tím za pokoj. Mravním jeho přesvědčením zůstalo, že mají se odbojní stavové čeští podříditi svému pa-

⁹⁷⁾ Glücklich, I. c. 168, 169, 171.

novníkovi a potom teprve o nápravu jednati. Neustal ani po smrti císaře Matyáše působiti, aby se Morava s Čechy nespojila. Druhý přípis Budovcův ze 17. dubna, jímž vysvětloval a omlouval svůj dřívější dopis upíraje všecku jeho urážlivost, neměl na Žerotína žádného vlivu; došel pozdě, když už vpád českého vojska na Moravu nastával.

Ve snaze zachovati zemi pokoj a nedati ji strhnouti do vřavy válečné srovnával se Žerotín úplně s kardinálem Dietrichštejnem. Stanovisko kardinálovo dáno bylo jeho rodem, postavením a náboženstvím, kdežto u Žerotína nebylo tomu ovšem tak, ale nicméně oba v této politické otázce pracovali společně a důvěrně za stejným cílem, ano Žerotín ještě více než kardinál. Hned, jak se vrátil z Jindřichova Hradce na Třebíč, psal 6. dubna kardinálovi, že podniknutí české vpravdě je nebezpečnější, než myslel. Čechové že mají pevnou naději, že moravští stavové hned na hranicích se s nimi spojí. Proto že by bylo s užitkem, aby zemský hejtman pomyslel na obranu země. Kardinál jako generál zemského vojska ať uloží Valdštejnovi v Olomouci a Náchodovi v Brně, aby změnili ležení svého vojska blíž ke hranicím českým. Snad by bylo také dobře, aby kardinál důvěrně a co nejtajněji upozornil preláty moravské, aby své klenoty a peníze bezpečně opatřili, protože dle zpráv, které má Žerotín, kláštery a statky duchovní nejvíce by vpádem byly stíženy. Projevoval sice ještě při tom naději, že snad direktori pošlou napřed poselství do Moravy a vpád zadrží, ale dokládal, že raději na to nespoleháti. Žerotín byl tedy podle tohoto listu odhodlán, aby se zrovna zbraní čelilo Čechům jako nepřátelům.

Téhož dne podával také zprávu králi Ferdinandovi, že Čechové podle řeči markrabí braniborského půjdou do krajnosti, a oznamoval, že povolal k sobě pro jiné záležitosti Ladislava Velen Žerotína na Břeclavě a nejvyššího Petra Sedlnického ze Znojma, že jim odevzdal listy královny a vynasnažil se udržeti je v poslušenství ke králi, což se mu snad podařilo. Jen ohlásili, že by rádi viděli, aby tyto věci pokojnými prostředky se srovnaly a Čechové při svých svobodách a svém svědomí zachováni byli. Ale tu se Žerotín sklamal; Sedlnický i Velen Žerotín, tato „poctivá duše“, jak ho nazval Thurn,⁹⁹⁾ dávno již stáli na straně Čechů a byli s nimi dorozuměni.

⁹⁹⁾ d'Elvert I. c. XVI. 9.

Král Ferdinand mínil při nastoupení své vlády na 7. květen vypsati sněm na Moravě v Brně; žádal proto Žerotína o dobrozdání. Odpovídal 8. dubna do Vídně, že těžkosti a nepokoje přítomného času zvláště sněmu vyžadují, ale že sněm bez přítomnosti královny nemůže býti konán. Nežli bude sněm rozepsán, ať král uváží, bude-li moci býti přítomen, když se ví, jaké mají Čechové úmysly. Místo schvaloval i čas, jen by dva tři dni dříve navrhoval, a po sněmě aby byl také posudek konán, aby lidé v právu nebyli zkracováni.

Současně psal Žerotín obšírným listem kardinálovi. Dovožoval, že sněmu je třeba, aby se stalo snesení, co počíti; jen se obával, aby zemský hejtman nedělal nesnází, kdyby se ujednalo svolati sněm proti zřízení zemskému bez něho. Práce na sněmu bude nemálo: obnovení lantfrydu, potvrzení privilegií, osazení úřadů a soudu zemského, což všecko musí se státi před proposicí královskou; proto aby byl sněm položen o několik dní dříve, také proto ještě, aby stavové nemyslili nebo nemluvili (jak se v Čechách povídá), že byli překvapeni. Především musí se však rozhodnouti, může-li král bezpečně do Brna na sněm; dispensovati nemůže ho nikdo leč stavové, a proto, kdyby nemohl král osobně sněm zahájit, musil by se před sněmem svolati sjezd stavů, na němž by se všecko mohlo uvážiti. Aby teď král někoho z předních mužů moravských volal na porady, neschvaloval Žerotín, protože od většiny se to vždy ve zlé vykládá a teď je svrchovaná potřeba vyhýbat se všemu, co dává podnět k podezření.

Kardinál posílal 10. dubna tento list Žerotínův králi Ferdinandovi dodávaje, že je téhož mínění, a radil, aby se teď, dokud by se Čechové nevyslovili, jak se zachovají ke králi, proti nim nepřátelsky pálením a loupením nepostupovalo, zvláště nedají-li sami příčiny, neboť lze prý doufati, ježto dostalo se jim od krále nejobsažnějšího potvrzení privilegií zemských, a ježto tak úsilovně žádají za sjezd moravských stavů, že dají se oblomiti a od zamýšleného vpádu upustí, jinak kdyby se proti nim něco nepřátelského podniklo, pošlo by z toho více zlého.⁹⁹⁾

Král na to vypravil do Mikulova Maximiliána z Trautmansdorfa a psal hned 11. dubna, že chce očekávati, co nastávající porady kardinála a Žerotína s sebou přinesou a na čem se

⁹⁹⁾ Tamže, I. c. XXII. 58.

usnesou, ale za nejdůležitější věc pokládal zdárný průběh sněmu; dojeti chtěl, kdyby nebyl vystaven nebezpečí. Ujišťoval také, že obnoví rozkaz, aby vojsko jeho pálením škod nečinilo.¹⁾

Stavy moravské chtěl král vším úsilím udržeti pro sebe: dal 10. dubna příkaz zemskému hejtmanu, aby oznámil psaní královská po smrti císařově do Čech zaslaná, jakož i že potvrdil všecky zemské privileje, že učinil svému reversu zadosti, a také že budoucně ničeho neopomine, co by k zachování dobrého pokoje a jednoty v zemích bylo užitečno a potřebno.²⁾ Tim na Čechy měla svalena býti vina pokračování ve válce, a Moravané měli býti odvedeni od spolku s těmi, kteří zaviněnou válku nespravedlivě prodlužují.

Ale pravdu měl pán z Roupova, že je jisto, že se tenkrát moravští stavové spojí s Čechy. Opravdu jen čtyři vlivní pánové dosud rozhodovali pro Ferdinanda proti Čechům, ale nadále nemohli zastaviti proudu, který se hnal proti nim, jsa stále účinně posilován od Čechů. Ostatně ani mezi straníky královými nebylo souhlasného sdružení a nesobecké obětavosti. Žerotín i kardinál byli sice zajedno a horlivě oba pracovali, Liechtenštejn však, jak obvykle, stál trochu stranou, a zemský hejtmán Lobkovic byl příliš nedůtklivý a na svou pravomoc žárlivý, jsa nepřístupen upozornění a radě byť sebe lépe míněné, a s Žerotínem nebyl nikdy mnoho zadobře. Veřejný úřad kardinálův, že byl generálem stavovského vojska, nepomáhal v té příčině: bez vůle stavů a jejich plné moci nemohl sám o sobě vojsko rozkládati, kam by chtěl a kde by bylo třeba.

Marně Žerotín působil na svého příbuzného Ladislava Veleny z Žerotína; ten přidal se úplně k věci české. Když se vracel z Čech, nezastavil se ani na Rosicích u svého strýce. Karel z Žerotína věděl, co to znamená, ale přece nemyslí, že by vpád český stal se před sjezdem stavovským, jenž měl býti 24. dubna, aby se na něm jednalo o náboženských stížnostech, ale pak byl o dva dni odložen; konati se měl v Brně, kde měl také 1. května zahájen býti sněm.

Ještě v poslední chvíli snažil se Žerotín zameziti český vpád. Psal 21. dubna nejvyššímu hofmistrovi Adamovi z Valdštejna, den potom direktorům, taktéž žádal do Slezska a do Opavy, aby nepomáhali Čechům. Ale direktori již 18. dubna

¹⁾ Tamže, I. c. 58.

²⁾ Tamže, I. c. 57.

6. V příčině p. Ondřeje z Puchhamu, pokudž by uznával, že se mu proti privilegiím, smlouvám a artikulům jaké ublížení stalo, a pokudž to od něho na stavy společně vzneseno bude, že se ho chtějí v té příčině společně ujati. Ale že by Brňany došlo poručení císařské o vzetí kněze do vězení, dávají zprávu, že o tom vědomosti nemají.

7. Desátek aby od každého spravován byl v té kolatuře, kam desátek náleží.

8. O kolatury při prodávání statků není mezi katolickými stavy žádného takového snesení, aby se zavazovali jich neprodávati, čehož se také od stavů podobojí nadějí, tak aby každý s dědictvím svým svoboden byl.

9. Že by těla mrtvá od někoho ze země a hrobů vykopávána a vyvrhována býti měla, že o tom žádné vědomosti nemají, a že nikdy něco takového na kardinála, jakožto biskupa olomouckého, nebylo vznášeno, a jestliže se co takového stalo, že toho neschvalují. Kterí by ze stavů měli dědičné své pohřby, mají býti při nich slušně zůstaveni, a z poddaných aby každý byl pohřbíván na hřbitově osady, ke které náleží.

10. Co se vydávání přísah při výslechu svědků týče, v tom aby se úředníci menší podle výpovědi císařovy a sněmovního snesení zachovávali.

11. Žádná města královská aby nebyla zavírána v sobotu dřív večera a v neděle a svátky aby byly jako v jiné všední dny v určitou hodinu brány otvírány, tak aby žádný příčiny sobě stěžovati neměl.

12. Pokud se toho v té mírnosti, jak od stavů podobojí žádáno jest a nic dále užívati bude, nejsou města proti tomu, nýbrž jim toho přiti chtějí, aby sobě do nich slušně stěžovati příčiny neměli.

13. Vidí se věc neslušná býti, a toho se potom více dítí nemá.

14. Každý k učení dítek svých učitele chovati může podle vůle své.

15. Evangelíci mají v té příčině při pokoji zůstati, avšak aby náležitou úctu a poslušnost k úřadu zachovávali.

16. Má zůstati při prohlášení císařském, aby budoucně do obce i úřadů osoby hodné a dobře zachovalé obojího náboženství ve všech městech brány a připouštěny byly.

17. Co se duchovních s obojí strany dotýče, že sobě ubližují, kdo by se z duchovních i jiných lidí něčeho toho potom

dopustil a k tomu příčinu podal, má od vrchnosti své proto skutečně jiným ku příkladu trestán býti.

Stavové katoličtí podávajice tuto odpověď prohlašovali, že chtějí ve všem tom, co by k lásce, dobrému srozumění, svornosti a k zachování a vzdělání vlasti milé sloužiti mohlo, jako věrní lantfrydníci spolu se stavy podobojí zajedno státi, na čež se také podle zakázání jejich rovněž tak bezpečí.⁸¹⁾

Podati stížnosti nekatolických stavů veřejnosti mohlo sice ohroziti zdárný výsledek brněnského sněmu, jak ostatně pohružka na konci stížnosti sama svědčila, ale celkem nebyl to ani šťastný ani účinný krok. Ze stížností těch neozývá se celá země a zájem její, jsou příliš místní i osobní, nemají nikterak rázu, aby důležitosti požadavků a nespravedlností útisků strhly všecky na stranu nekatolíků. Nemohou se pro sebe dovolati ani nepopěrného práva, ani neobracejí se na správnou adresu. Nepředvádějí povšechného hluboce jímavého obrazu stálého utrpení, nýbrž jednotlivé případy sevšeobecňují, a to ještě tak ubohým způsobem, že nemají po ruce ani řádných dokladů. Průkaznost stížností je velice slabá; zhotovovali je lidé bez vyššího rozhledu, bez politického talentu. K takovým stížnostem by se Žerotín nikdy nepropůjčil; vždyť se vyslovil o stížnostech, jak z listu Budovcova k Žerotínovi možno souditi, že nejsou ničím, a ještě později měl je za tak nepatrné a malicherné, že napsal, že by nad nimi jesuity nechal rozhodovati bez rozpaků.⁸²⁾

Stručná odpověď katolických stavů jest ústupná a smířlivá. Nepolemisuje a nevytýká straně podobojí jejich přehmatů, nepoukazuje, že zrovna to, co předhazují katolíkům, také sami činí. Katolíci mohli uvést příklady, jak nekatolíci kostely, jež nejsou jejich kolaturami, katolíkům odnímají a pečeti (Bystřice nad Pernštýnem, Bory, Velká Hrabová), jak poddané pro víru trýzní (Velké Petrovice), jak desátky kněžím katolickým zadržují (Kelč, panství paskovské, Vsechovice atd.), kdežto katolíci je predikantům odvozují (na panství vyškovském z Oldratic do Otaslavic, na žďárském v Ostrově), jak zbraňují v kostele pochovati vlastního faráře (Velká Byteš), jak brány zavírají kněžím katolickým, když za městem slouží

⁸¹⁾ Kamenířek, l. c. III. 766, 775.

⁸²⁾ Glücklich, l. c. 168; Herben: Brněnský sněm v květnu 1619, Sborník Historický 1883, 187.

(Opava), jak nekatolíci chovají se ke svátostem a průvodům katolickým (Olomouc), jak v městské radě také žádného katolíka nestrpí (Jihlava), jak duchovním katolickým se ubližuje posměchy a paskvily atd. Látky roztrpčující by bylo dost, ale když sněm jednal o zachování pokoje, chtěli katolíci také zachovati pokoj se svými spoluobyteli nekatolíky. Přiznali nekatolíkům právo tam, kde ho měli (na př. Vizovice), nebo kde by právní nález obdrželi, hájili si však svého práva stavovského poddaných svých po případě na svých gruntech netrpěti, a kolatury si také při prodeji panství ponechávali, prohlásili, aby se všude povinné desátky odváděly, aby se v rodinných hrobkách mohlo pochovávat, souhlasili i s tím, aby v jednotlivých případech a soukromě i v městech jim duchovními evangelickými poslouženo býti mohlo. V případech Tiefenbacha, Cedlarky a Puchhaima odkazovali tam, kam věc náležela, na císaře a právní cestu, a přestávali také na výpovědi císařské, aby osoby obojího náboženství do úřadu v městech brány byly, dodávajíce ovšem, aby se tak ve všech městech dalo.

Nekatolíci stavové přijali odpověď stavů katolických a přestali na ní u některých artikulů bez rozmyšlení, ale u některých uznali odpověď jako poněkud zatmělou a nesrozumitelnou. Proto navrhli, aby s obojí strany byly zvoleny některé osoby, které by při zemském soudu svatotříkrálském 1619 vysvětlily sobě takové zatmělé články, ale aby o nich nic nezavíraly, nýbrž o nich jen referovaly na příštím panském sjezdu. Zvoleno bylo skutečně s každé strany po desíti osobách, z nichž mezi katolíky nejřednější byl kardinál, kníže Liechtenštejn, zemský hejtman Ladislav z Lobkovic, jehož měl zastoupiti nejvyšší sudí Lev Burian Berka z Dubé, kdyby sám přijeti nemohl, a mezi nekatolíky nejvyšší komorník Vilém z Roupova, Karel z Žerotína, Ladislav Velen z Žerotína a Jindřich z Zahrádek. Kdyby někdo ze zvolených zemřel anebo nemohl přijeti, měli ostatní právo kooptace.⁸³⁾

Které články zdály se nekatolíkům zatmělými, není blíže poznačeno, ale podobá se, že nejasným zdálo se prohlášení o pohřbívání poddaných, při čemž zajisté katolíkům tanulo na mysli, aby nekatolíci poddaní měli svůj zvláštní hřbitov

⁸³⁾ Kameníček, I. c. III. 776.

aneb aspoň zvláštní oddělení na katolickém hřbitově; nejasným a pro úsilí nekatolíků nedostatečným bylo omezení, pro jaké se vyslovili katolíci při vykonávání církevních úkonů v městech od evangelických duchovních, neboť nekatolíci domáhali se tam úplné veřejné své bohoslužby; nejasným byl projev, že jedenkaždý k učení dítek svých praeceptora chovati může podle vůle své, neboť zajisté od katolíků byl tu míněn soukromý učitel u dětí stavů, kdežto nekatolíci usilovali o školy pro všechny děti; nejasným byl také výrok zůstavení nekatolíků při pokoji při katolických církevních úkonech a o náležité účtě a poslušnosti k úřadu. U těchto článků byly dveře dokořán otevřeny všelikým navzájem sobě odporujícím výkladům.

Soud svatotříkráský 1619 byl však odložen pro nebezpečné doby,⁴⁴⁾ a nekonala se tedy ani porada o stížných člancích náboženských. O ní jednati se mělo pak na sjezdě stavovském 21. ledna. Olomoučtí, jichž nejvíce ze stížnosti poddaných se týkalo, volili si k tomu sjezdu za své zástupce Magna Brandla, Jana Scintillu a městského písaře; protože však Scintilla pro nemoc nemohl, byl místo něho vypraven Jan Biryta.⁴⁵⁾ Na tomto sjezdě brněnském 21. ledna 1619 jednáno skutečně o stížnostech, ale nic nedojednáno, nýbrž další jednání odročeno, až nastanou klidnější časy. Zdálo se totiž tehdy, že dojde k míru, poněvadž se na Čechy naléhalo se všech stran: ze Saska, ze Slezska, z Moravy i od císařského dvora. Pokračování jednání ustanoveno na 24. duben. O konečné porovnání mezi katolíky a nekatolíky usiloval v první řadě Žerotín sám, jenž chtěl, aby již všechno nedorozumění přestalo.⁴⁶⁾ Ještě 19. dubna volili v Olomouci své posly na sjezd zase do Brna. Vpád Thurnův na Moravu však náhle ukončil všechno jednání a srovnání; nekatolíci zmocnili se vlády a již nestáli, ač prve sami se stížnostmi přišli a se vychloubali, že pro ně všechno podniknou, o smírné uklizení protivných názorů; měli moc a mocí si присvojili, co sami

⁴⁴⁾ Tamže, II. 38. Není tedy správně, co tvrdí Kameníček III. 518, že schůze tříkrálová se nekonala vůbec, jelikož poslové strany katolické nepřišli, a že si jí nepřál kardinál atd.

⁴⁵⁾ Olomoucký městský archiv, Acta quotidiana 1611—1638, fol. 71.

⁴⁶⁾ Tenora: Apologie kard. Dietrichštejna, I. c. 18.

chtěli. Potom si úpravu svého poměru ke katolíkům sami diktovali.⁸⁷⁾

⁸⁷⁾ Celá ta doba je plná vzájemných stížností. Ve Slezsku také r. 1619 podávali stížnosti nekatolíci, načež daleko vážnějšími žalobami katolíci odpovídali; v Rakouských Horních i Dolních nekatolíci shrnuli v prosinci 1618 své stížnosti v 18 článků, a katolíci zase v 96 člancích vyličují své utrpení; jsou to smutné doklady protikatolické vášnivosti a nesnášlivosti (Hurter, l. c. VII. 343, 344, 432—440). Také v Uhrách ozvaly se stížnosti náboženské r. 1619 na sněmu, jež zase vyvraceli katolíci, kteří uváděli doklady, že protestanté se dopouštějí na nich mnohem větších křivd (Gindely, l. c. II. 196).

ODDÍL PÁTÝ.

Vítězství nekatolíků - pronásledování katolíků.

1. *Neupřímné jednání o příměří. Sjezd v Brně. Žerotinovo pokojné, smírné stanovisko. Smrt císaře Matyáše. Král Ferdinand ujímá se vlády; v Čechách neuznán. Válečný program český. Na Moravě práce Žerotinova i kardinálova o pokoj. Vpád Čechů na Moravu. Sněm v Brně. Vláda direktorů protikatolická. Morava přidává se k odboji. Vojenská opatření. Žerotín, kardinál Dietrichštejn.*

Jak císař na sněm brněnský v prosinci 1618 oznamoval, obrátil se zvláště na saského kurfirsta Jana Jiřího, aby vyjednával s Čechy o příměří. Kurfirst skutečně neodepřel pomoci a navrhoval počátek vyjednávání na 20. leden 1619 do Chebu. Ale přestala již vlastně vhodná doba k tomu, neboť již se neskrývali Čechové s úmyslem odtrhnouti se docela od rodu habsburského, ačkoli ovšem snažili se uvarovati se všeho, aby se jim v ničem nemohla dávatí vina, a aby nebyli považováni za vlastní původce války. V rozpacích takových přispěly jim na pomoc rady falckých politiků, aby příměří a vyrovnání zahradili takovými výminkami, jež by byly u císařského dvora nepřijatelný, zvláště že má právo Ferdinandovo k nástupnictví pozbyti platnosti. Direktori čeští řídili se vskutku takovými radami a doufajíce v nové úspěchy v poli, žádali o odročení jednání chebského, k němuž pak kurfirst saský položil den na 14. duben. Ale za změněných okolností po smrti císařové k němu nedošlo.

Ani toužené úspěchy válečné se pro Čechy nedostavily. Ve vojtě českém rozmohly se již v prosinci a ještě více v lednu zlé nemoci a zhubily dvě třetiny vojska; zbylé vojsko opouštělo ležení a porušovalo kázeň. Buquoy sevřený v Bu-

6. V příčině p. Ondřeje z Puchhamu, pokudž by uznával, že se mu proti privilejiům, smlouvám a artikulům jaké ublížení stalo, a pokudž to od něho na stavy společně vzneseno bude, že se ho chtějí v té příčině společně ujeti. Ale že by Brňany došlo poručení císařské o vzeti kněze do vězení, dávají zprávu, že o tom vědomosti nemají.

7. Desátek aby od každého spravován byl v té kolatuře, kam desátek náleží.

8. O kolatury při prodávání statků není mezi katolickými stavy žádného takového snesení, aby se zavazovali jich neprodávati, čehož se také od stavů podobojí nadějí, tak aby každý s dědictvím svým svoboděn byl.

9. Že by těla mrtvá od někoho ze země a hrobů vykopávána a vyvrhována býti měla, že o tom žádné vědomosti nemají, a že nikdy něco takového na kardinála, jakožto biskupa olomouckého, nebylo vznášeno, a jestliže se co takového stalo, že toho neschvalují. Kterí by ze stavů měli dědičné své pohřby, mají býti při nich slušně zůstaveni, a z poddaných aby každý byl pohřbíván na hřbitově osady, ke které náleží.

10. Co se vydávání přísah při výslechu svědků týče, v tom aby se úředníci menší podle výpovědi císařovy a sněmovního snesení zachovávali.

11. Žádná města královská aby nebyla zavírána v sobotu dřív večera a v neděle a svátky aby byly jako v jiné všední dny v určitou hodinu brány otvírány, tak aby žádný příčiny sobě stěžovati neměl.

12. Pokud se toho v té mírnosti, jak od stavů podobojí žádáno jest a nic dále užívati bude, nejsou města proti tomu, nýbrž jim toho přiti chtějí, aby sobě do nich slušně stěžovati příčiny neměli.

13. Vidí se věc neslušná býti, a toho se potom více dítí nemá.

14. Každý k učení dítek svých učitele chovati může podle vůle své.

15. Evangelíci mají v té příčině při pokoji zůstati, avšak aby náležitou úctu a poslušnost k úřadu zachovávali.

16. Má zůstati při prohlášení císařském, aby budoucně do obce i úřadů osoby hodné a dobře zachovalé obojího náboženství ve všech městech brány a připouštěny byly.

17. Co se duchovních s obojí strany dotýče, že sobě ubližují, kdo by se z duchovních i jiných lidí něčeho toho potom

dopustil a k tomu příčinu podal, má od vrchnosti své proto skutečně jiným ku příkladu trestán býti.

Stavové katoličtí podávající tuto odpověď prohlašovali, že chtějí ve všem tom, co by k lásce, dobrému srozumění, svornosti a k zachování a vzdělání vlasti milé sloužiti mohlo, jako věrní lantfrydnicí spolu se stavy podobojí zajedno státi, na čež se také podle zakázání jejich rovněž tak bezpečí.⁸¹⁾

Podati stížnosti nekatolických stavů veřejnosti mohlo sice ohroziti zdárný výsledek brněnského sněmu, jak ostatně pohrůzka na konci stížnosti sama svědčila, ale celkem nebyl to ani šťastný ani účinný krok. Ze stížností těch neozývá se celá země a zájem její, jsou příliš místní i osobní, nemají nikterak rázu, aby důležitostí požadavků a nespravedlností útisků strhly všechny na stranu nekatolíků. Nemohou se pro sebe dovolati ani nepopěrného práva, ani neobracejí se na správnou adresu. Nepředvádějí povšechného hluboce jímavého obrazu stálého utrpení, nýbrž jednotlivé případy sevšeobecňují, a to ještě tak ubohým způsobem, že nemají po ruce ani řádných dokladů. Průkaznost stížností je velice slabá; zhotovovali je lidé bez vyššího rozhledu, bez politického talentu. K takovým stížnostem by se Žerotín nikdy nepropůjčil; vždyť se vyslovil o stížnostech, jak z listu Budovcova k Žerotínovi možno souditi, že nejsou ničím, a ještě později měl je za tak nepatrné a malicherné, že napsal, že by nad nimi jesuity nechal rozhodovati bez rozpaků.⁸²⁾

Stručná odpověď katolických stavů jest ústupná a smířlivá. Nepolemisuje a nevytýká straně podobojí jejich přehmatů, nepoukazuje, že zrovna to, co předhazují katolíkům, také sami činí. Katolíci mohli uvést příklady, jak nekatolíci kostely, jež nejsou jejich kolaturami, katolíkům odnímají a pečeti (Bystřice nad Pernštýnem, Bory, Velká Hrabová), jak poddané pro víru trýzní (Velké Petrovice), jak desátky kněžím katolickým zadržují (Kelč, panství paskovské, Vsechovice atd.), kdežto katolíci je predikantům odvozují (na panství výškovském z Oldratic do Otaslavic, na žďárském v Ostrově), jak zbraňují v kostele pochovati vlastního faráře (Velká Byteš), jak brány zavírají kněžím katolickým, když za městem slouží

⁸¹⁾ Kameníček, I. c. III. 766, 775.

⁸²⁾ Glücklich, I. c. 168; Herben: Brněnský sněm v květnu 1619, Sborník Historický 1883, 187.

(Opava), jak nekatolíci chovají se ke svátostem a průvodům katolickým (Olomouc), jak v městské radě také žádného katolíka nestrpí (Jihlava), jak duchovním katolickým se ubližuje posměchy a paskvily atd. Látky roztrpčující by bylo dost, ale když sněm jednal o zachování pokoje, chtěli katolíci také zachovati pokoj se svými spoluobyteli nekatolíky. Přiznali nekatolíkům právo tam, kde ho měli (na př. Vizovice), nebo kde by právní nález obdrželi, hájili si však svého práva stavovského poddaných svých po případě na svých gruntech netrpěti, a kolatury si také při prodeji panství ponechávali, prohlásili, aby se všude povinné desátky odváděly, aby se v rodinných hrobkách mohlo pochovávat, souhlasili i s tím, aby v jednotlivých případech a soukromě i v městech jim duchovními evangelickými poslouženo býti mohlo. V případech Tiefenbacha, Cedlarky a Puchhaima odkazovali tam, kam věc náležela, na císaře a právní cestu, a přestávali také na výpovědi císařské, aby osoby obojího náboženství do úřadu v městech brány byly, dodávajice ovšem, aby se tak ve všech městech dalo.

Nekatolíci stavové přijali odpověď stavů katolických a přestali na ní u některých artikulů bez rozmyšlení, ale u některých uznali odpověď jako poněkud zatmělou a nesrozumitelnou. Proto navrhli, aby s obojí strany byly zvoleny některé osoby, které by při zemském soudu svatotříkrálském 1619 vysvětlily sobě takové zatmělé články, ale aby o nich nic nezavíraly, nýbrž o nich jen referovaly na příštím panském sjezdu. Zvoleno bylo skutečně s každé strany po desíti osobách, z nichž mezi katolíky nej přednější byl kardinál, kníže Liechtenštejn, zemský hejtman Ladislav z Lobkovic, jehož měl zastoupiti nejvyšší sudí Lev Burian Berka z Dubé, kdyby sám přijeti nemohl, a mezi nekatolíky nejvyšší komorník Vilém z Roupova, Karel z Žerotína, Ladislav Velen z Žerotína a Jindřich z Zahrádek. Kdyby někdo ze zvolených zemřel anebo nemohl přijeti, měli ostatní právo kooptace.⁹³⁾

Které články zdály se nekatolíkům zatmělými, není blíže poznačeno, ale podobá se, že nejasným zdálo se prohlášení o pohřbívání poddaných, při čemž zajisté katolíkům tanulo na mysli, aby nekatolíci poddaní měli svůj zvláštní hřbitov

⁹³⁾ Kameníček, I. c. III. 776.

aneb aspoň zvláštní oddělení na katolickém hřbitově; nejasným a pro úsilí nekatolíků nedostatečným bylo omezení, pro jaké se vyslovili katolíci při vykonávání církevních úkonů v městech od evangelických duchovních, neboť nekatolíci domáhali se tam úplné veřejné své bohoslužby; nejasným byl projev, že jedenkaždý k učení dítek svých praeceptora chovati může podle vůle své, neboť zajisté od katolíků byl tu míněn soukromý učitel u dětí stavů, kdežto nekatolíci usilovali o školy pro všechny děti; nejasným byl také výrok zůstavení nekatolíků při pokoji při katolických církevních úkonech a o náležité účtě a poslušnosti k úřadu. U těchto článků byly dveře dokořán otevřeny všelikým navzájem sobě odporujícím výkladům.

Soud svatotříkrálský 1619 byl však odložen pro nebezpečné doby,⁴⁴⁾ a nekonala se tedy ani porada o stížných člancích náboženských. O ní jednati se mělo pak na sjezdě stavovském 21. ledna. Olomoučtí, jichž nejvíce ze stížnosti poddaných se týkalo, volili si k tomu sjezdu za své zástupce Magna Brandla, Jana Scintillu a městského písaře; protože však Scintilla pro nemoc nemohl, byl místo něho vypraven Jan Biryta.⁴⁵⁾ Na tomto sjezdě brněnském 21. ledna 1619 jednáno skutečně o stížnostech, ale nic nedojednáno, nýbrž další jednání odročeno, až nastanou klidnější časy. Zdálo se totiž tehdy, že dojde k míru, poněvadž se na Čechy naléhalo se všech stran: ze Saska, ze Slezska, z Moravy i od císařského dvora. Pokračování jednání ustanoveno na 24. duben. O konečné porovnání mezi katolíky a nekatolíky usiloval v první řadě Žerotín sám, jenž chtěl, aby již všecko nedorozumění přestalo.⁴⁶⁾ Ještě 19. dubna volili v Olomouci své posly na sjezd zase do Brna. Vpád Thurnův na Moravu však náhle ukončil všecko jednání a srovnání; nekatolíci zmocnili se vlády a již nestáli, ač prve sami se stížnostmi přišli a se vychloubali, že pro ně všecko podniknou, o smírné uklizení protivných názorů; měli moc a mocí si присvojili, co sami

⁴⁴⁾ Tamže, II. 38. Není tedy správně, co tvrdí Kameníček III. 518, že schůze tříkrálová se nekonala vůbec, jelikož poslové strany katolické nepřišli, a že si jí nepřál kardinál atd.

⁴⁵⁾ Olomoucký městský archiv, Acta quotidiana 1611—1638, fol. 71.

⁴⁶⁾ Tenora: Apologie kard. Dietrichštejna, I. c. 18.

chtěli. Potom si úpravu svého poměru ke katolíkům sami diktovali.⁸⁷⁾

⁸⁷⁾ Celá ta doba je plna vzájemných stížností. Ve Slezsku také r. 1619 podávali stížnosti nekatolíci, načež daleko vážnějšími žalobami katolíci odpovídali; v Rakouských Horních i Dolních nekatolíci shrnuli v prosinci 1618 své stížnosti v 18 článků, a katolíci zase v 96 člancích vyličují své utrpení; jsou to smutné doklady protikatolické vášnivosti a nesnášlivosti (Hurter, l. c. VII. 343, 344, 432—440). Také v Uhrách ozvaly se stížnosti náboženské r. 1619 na sněmu, jež zase vyvraceli katolíci, kteří uváděli doklady, že protestanté se dopouštějí na nich mnohem větších křivd (Gindely, l. c. II. 196).

ODDÍL PÁTÝ.

Vítězství nekatolíků - pronásledování katolíků.

1. *Neupřimné jednání o příměří. Sjezd v Brně. Žerotinovo pokojné, smírné stanovisko. Smrt císaře Matyáše. Král Ferdinand ujímá se vlády; v Čechách neuznán. Válečný program český. Na Moravě práce Žerotinova i kardinálova o pokoj. Vpád Čechů na Moravu. Sněm v Brně. Vláda direktorů protikatolická. Morava přidává se k odboji. Vojenská opatření. Žerotin, kardinál Dietrichštejn.*

Jak císař na sněm brněnský v prosinci 1618 oznamoval, obrátil se zvláště na saského kurfirsta Jana Jiřího, aby vyjednával s Čechy o příměří. Kurfirst skutečně neodepřel pomoci a navrhoval počátek vyjednávání na 20. leden 1619 do Chebu. Ale přestala již vlastně vhodná doba k tomu, neboť již se neskrývali Čechové s úmyslem odtrhnouti se docela od rodu habsburského, ačkoli ovšem snažili se uvarovati se všeho, aby se jim v ničem nemohla dávatí vina, a aby nebyli považováni za vlastní původce války. V rozpacích takových přispěly jim na pomoc rady falckých politiků, aby příměří a vyrovnání zahradili takovými výminkami, jež by byly u císařského dvora nepřijatelný, zvláště že má právo Ferdinandovo k nástupnictví pozbýti platnosti. Direktori čeští řídili se vskutku takovými radami a doufajíce v nové úspěchy v poli, žádali o odročení jednání chebského, k nemuž pak kurfirst saský položil den na 14. duben. Ale za změněných okolností po smrti císařově k němu nedošlo.

Ani toužené úspěchy válečné se pro Čechy nedostavily. Ve vojstě českém rozmohly se již v prosinci a ještě více v lednu zlé nemoci a zhubily dvě třetiny vojska; zbylé vojsko opouštělo ležení a porušovalo kázeň. Buquoy sevřený v Bu-

dějovicích nepocítil ztrát tak těžkých, otevřel nově najatému lidu volný průjezd do Krumlova a podnikal pak sám výpady proti českému vojsku, jimž jen těžko odolávalo. Dampierre také zhoubně a hluboko do vnitra země časem vpadával. Nebyla to již vlastní válka, nýbrž loupění, pálení a kažení země.⁸⁸⁾

Zase byl učiněn se strany české nový pokus získati Moravu. Na sjezd v Brně 21. ledna 1619 vyslali opět poselství, aby stavy moravské přivedli na svou stranu, a chtěli toho dosíci stavy nekatolickými: mimo společný list všem čtyřem stavům markrabství poslali ještě zvláštní psaní samým nekatolickým stavům, v němž důtklivě prosili o pomoc. Než žádost Čechů křížil list císařův ke stavům moravským, jímž si stěžoval, že až posavad na přednesení vyslaného kurfirsta saského od stavů království českého žádné dokonalé odpovědi dáno a přiměří od něho povolené přijato není, skrze kterýž průtah k veliké záhubě a zkáze království české a ke zbytečným nákladům okolní země přicházejí; zároveň žádal císař stavy moravské, aby přimluvou svou důrazně zakročili, aby Čechové nabízené přiměří přijali.

Zdalo se, že jednání o smír mezi císařem a Čechy přece pokročí, zvláště když okolní země na pohled projevovaly pokojné úmysly: ve Slezsku již s počátku ledna zastaveno bylo na žádost císařovu zbrojení a nařízeno, aby zemská hotovost chovala se klidně.⁸⁹⁾ Touha po pokoji také ještě stále ovládala Moravu, a proto odpověděli moravští stavové se sjezdu 21. ledna Čechům, aby se umírnili, a pokud možná s císařem se smířili. K odpovědi této připojili se také nekatoličtí stavové, kteří na přípis zasláný odepsali, že nemohou toho žádné důležité příčiny při sobě vynajíti, pro niž by směli se v odpovědi své od společné odpovědi všech čtyř stavů dělit.⁹⁰⁾ Ale přes to přece nespouštěli s mysli spolek s Čechy; hned v únoru oznamovali knížeti Liechtenštejnovi, že zůstanou neutrálními jen, bude-li jejich stížností odpomoženo, jinak že by se musili dáti na stranu Čechů.⁹¹⁾

O svém rozhodnutí pro pokoj psali stavové moravští stavům hornorakouským téhož dne 31. ledna. Na jejich stanovisko

⁸⁸⁾ Gindely, I. c. 368—371, 389—395.

⁸⁹⁾ Kameníček, I. c. II. 499.

⁹⁰⁾ Kameníček, I. c. Sborník Hist. 1883, 253.

⁹¹⁾ Hurter, I. c. VII. 484.

přistoupil pak i současný sněm knížat a stavů slezských, z něhož 10. února oznámeno bylo stavům českým, že Slezané podle žádosti českých direktorů jsou na rozmyslu vyzvati stavy moravské a rakouské, aby se s Čechy spojili, ježto nechtějí rušiti vyjednávání, a že také nemohou Čechům žádné pomoci poslati, poněvadž by hranice slezské v délce 60 mil zůstaly úplně bez obrany; ale ztráty vojenské pomoci Čechům poslané že co nejspíše čerstvým lidem nahradí.⁹²⁾

Pokojně stanovisko Žerotínovo, na němž povždy neoblomně trval, vítězilo všude tam, kam vliv jeho sahal. V sebedůvěře psal ještě v únoru a březnu 1619 na všechny strany, že se Morava k českému povstání nepřidá.⁹³⁾ Císaři ulehčoval, kde se mu příležitost naskýtala, a v jeho službách neváhal dávat se do obtížných jednání, při nichž bylo již napřed předvídati málo zdaru. Utkvělému přesvědčení svému, že pro náboženství nesmí se sahati ke zbraním, zůstal věren i když císařem byl v únoru vyzván, aby vedle jiných komisařů pomáhal urovnati spory náboženské, které zase zvedli stavové protestantští dolnorakouští, dovolávající se toho, aby svoboda náboženství rozšířena byla na veškeré obyvatelstvo v zemi. Zase minil, že netřeba tvrdošíjně dožadovati se splnění všech stížností, nýbrž že stavové mohou dorozuměti se sami mezi sebou, jiné věci že mohou urovnati nálezem soudním, a v jiných požadavcích svých, které se dotýkají práva císařova, že mohou se obrátiti na panovníka. Nedošel souhlasu ani nezískal si takovým prostředkováním důvěry protestantských stavů dolnorakouských, kteří najednou chtěli se domoci všeho zároveň,⁹⁴⁾ ale zase je tu význačné jeho trvání, že všechny rozpory mají se vyrovnati pokojně, a že protivy mají se sblížití vzájemnou dohodou. Tomuto svému programu, jehož nebylo možno za zbouřených vášní a náruživostí uskutečniti, obětoval svou popularitu i své vůdčí místo v zemi; odvraceli se od něho jeho přátelé a místo projevů důvěrné sdílnosti ozývaly se výčitky a hrozby, nemohli ho pochopiti jeho souvěrci a od stárnoucího, umíněného, konservativního politika odstupovali a opouštěli ho, jak jim kázalo jejich vznětlivé unesení, svůdný odpor proti autoritě a ne-

⁹²⁾ d'Elvert, I, c. XXII. 54, 55; Kameníček, I, c. II. 499.

⁹³⁾ Herben, I. c. Sborník Hist., 1883, 177; článku tohoto bylo v této stati použito; byl přehlédnut a doplněn jinými zprávami.

⁹⁴⁾ Gindely, I. c. 406—408.

dočkává, dobrodružná touha nové cesty nastoupiti a na nich se proslaviti.

Když za vnitřních rozbrojų a nepokojů, a za vnějších pokusů o smířování a za nepřátelských bojů zemřel císař Matyáš (20. března), jenž za podobného rozvratu panování se zmocnil, byl Žerotín u jeho smrtelného lože. Byl účasten také v radě královské, kde jednalo se o politické situaci a také o moravských záležitostech. Král Ferdinand volal za tou příčinou také kardinála Dietrichštejna do Vídně, ale kardinál tam nemohl, protože byl nemocen. Poslal tedy král k němu nejvyššího hořmistra království českého Adama z Valdštejna, aby mu oznámil výsledek porady, a aby kardinál podal své dobré zdání, co má za nezbytno a pro krále za nejlepší. Kardinál vyhověl a naznačil, že brzy sám dojedě do Vídně. Podle jeho dobrého zdání dal pak král Ferdinand vyhotoviti patenty a a jiná psaní a posílal je kardinálovi, aby je co nejspíše na patriční místa odeslal.⁹⁵⁾ Stavům moravským prohlašoval král Ferdinand hned 23. března, že jakožto korunovaný český král a markrabě moravský všechno to, čím jest se stavům při svém za pána země přijetí zamluvil a co sebou starobylé a chvalitebné zvyklosti řádové i obyčejové jejich přinášejí, skutečně splniti míní, aby v markrabství řád a právo svůj volný průchod míti a všechno na dobrém způsobu postaveno býti mohlo.⁹⁶⁾ Zároveň sliboval svůj příchod do země a potvrzoval zatím zemského hejtmana a nejvyšší úředníky. Ve všech svých tehdejších projevech zdůrazňoval král Ferdinand svou mírumilovnost.

Rovněž v přípise do Čech projádl Ferdinand naději, že jej uznají za svého pána a krále, poněvadž byl již korunován, při kteréž příležitosti se zavázal, že stavům později dá revers na všechny jejich svobody, práva a výsady; také že co nejdříve vypraví do Prahy své vyslance. Ale když nejvyšší purkrabí odevzdal direktorům přepis králův, dali za odpověď, že s tím nemají nic činiti; pokládali totiž trůn za uprázdněný. Revers králův, kterým se zavazoval k zachování svobod českých, vrátili purkrabímu neotevřený. Krále Ferdinanda nechtěli nikterak a nikdy uznati a přijmouti za svého panovníka.

⁹⁵⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 158.

⁹⁶⁾ Kameníček, l. c. Sborník Hist. 1883, 254.

Bylo tehdy po sněmu českém, jenž zasedal od 18. do 23. března. Na něm usneseno nové zbrojení, prohlášena konfiskace statků některým nepochybným protivníkům odboje náležitých, a při všech těchto i jiných opatřeních nepřátelských jednáno na pohled také o účasti na sjezdu chebském, jemuž ovšem rozhodující strana nepřála. Ale nechtěl ho ani král Ferdinand, ačkoli se k tomu také veřejně přiznati nesměl: byl slabší než jeho odpůrci a mohl jim teprve za několik neděl s pomocí španělskou čeliti. Otázku o prostřednictví nechával proto nerozřešenu, nezmiňuje se o ní. Na žádné straně nebylo tedy opravdové vůle k pokojnému smíru.

Heslo bojovat prohlásil na českém sněmu zvláště prezident direktorů Václav Vilém z Roupova, jenž naznačil další postup. Když bude hotovost zemská ve jménu Páně shromážděna, že potáhnou na moravské a české pomezí a tam ležení zarazí, a pošlou Moravanům psaní, že k nim jedou ne jako nepřátelé, nýbrž jako přátelé, aby vyzvěděli na nich, chtějí-li se podobně s nimi srovnati a veřejně táhnouti. Nebo jistá věc to jest — ohlašoval pán z Roupova dále, — že to na nich obdrží, protože mezi týmiž stavy moravskými toliko čtyři osoby jsou, které Moravany proti Čechům posazují a rozpakují. Vždyť jsou Moravané ke spolku s Čechy povinni podle smlouvy ivančické a štěrboholské z r. 1608; Rakušané také prý již v hotovosti stojí a Slezané se připojí.

Ohlášeno bylo tedy, že donuceni budou Moravané ke spolku vojenskou mocí, tak jak již minulého roku bylo vyhrožováno. Překážkou spojení dosud byli skutečně čtyři muži: Žerotín, kardinál, kníže Liechtenštejn, zemský hejtman Ladislav z Lobkovic, a nepochybovalo se, že příchodem českého vojska rozhodující jejich vliv na neutralitu Moravy pomine. Žerotín o tomto záměru byl zpraven od dobrého a důvěrného přítele, sotva se vrátil na Moravu do Třebíče 26. března. Zpráva ta nebyla mu docela pravdě nepodobna, a proto ji oznámil kardinálovi na Mikulov, jenž zase měl upozorniti zemského hejtmana. Také jinam psal o tom Žerotín, sice jakoby mimochodem, ale poznati, že mu ta zpráva utkvěla v mysli.

Že blíží se kvapem doba, která rozhodne o osudu Moravy, zvěděl Žerotín brzy potom. Dne 2. dubna sešel se v Jindřichově Hradci s markrabím braniborským Janem Jiřím

na schůzce umluvené již v únoru, o níž dvůr vídeňský věděl. Markrabí, jenž velel pomocným vojskům slezským, chtěl po-
hnouti Žerotína, aby se přidal na stranu Čechů. Žerotín z řeči
s markrabím jasně poznal, že celé hnutí české směřuje k zni-
čení panství habsburského, a zvěděl, že Čechové jsou již
rozhodnutí přiměti Moravu mocí k povstání, zůstal si však
důsledný; nedal se přemluvit, ano dovedl prý i to, že mar-
krabí, když mu byl vyložil a zdůvodnil příčiny svého smýšlení
a jednání, dal mu za pravdu, načež Žerotín pokročil až k
tomu, že se přičiňoval, aby získal Jana Jiřího pro stranu krá-
lovskou. V Jindřichově Hradci dostal Žerotín také list českých
direktorů, jimž naléhali na sjezd stavů moravských; téhož
domáhali se direktori druhými listy zasílanými stavům morav-
ským: na sjezd chtěli své vyslance poslati a důležité věci
přednésti, které by byly na prospěch obou zemí a směřovaly
k pokoji. Zemský hejtmán Lobkovic odpověděl potom direk-
torům, že sněm bude 2. května.

Valícími se událostmi byl Žerotín zneklidněn a ještě více
byl dotčen listem starého svého známého a přítele Budovce,
jenž z vybidnutí a za souhlasu direktorů psal mu příkře, ne-
šetře výčitek a vyhrůzek a uráží je ironickými poznámkami.
Žerotín vykládal si list ten, jako by Budovec zrovna nepřá-
telsky posuzoval řeči i skutky Žerotínovy, a dotýká se
posledních vzájemných hovorů na sněmě brněnském, jako by
Žerotín nemohl mu na jeho důvody ani odpovědět, a jako by
byl již vítězem, jásal přidávaje hrozby, že zbraní Moravané
budou napadeni. Vybízel Žerotína, aby sám nevzpíral se spo-
jení s Čechy, aby snad nebyl ohrožen sám, jeho dobrá pověst
i jeho statky. Žerotín uražen a roztrpčen odepsal 9. dubna
odmítaje výčitky; ať sám Budovec si dá pozor, aby to, čím
hrozí, na něho spíše nepripadlo, a dokládal, že rady Žerotí-
novy byly takové, že nemůže jich žádný zatratiti, leda nevě-
domý nebo vášnivě zaujatý a předpojatý nebo nešlechtný
člověk.⁹⁷⁾

Pravého opaku docílil tedy list Budovcův; utvrdil ještě
více Žerotína, aby vytrval na svém, a zalamoval se za neutra-
litu Moravy a tím za pokoj. Mravním jeho přesvědčením zů-
stalo, že mají se odbojní stavové čeští podříditi svému pa-

⁹⁷⁾ Glücklich, I. c. 168, 169, 171.

novníkovi a potom teprve o nápravu jednání. Neustal ani po smrti císaře Matyáše působiti, aby se Morava s Čechy nespojila. Druhý přípis Budovcův ze 17. dubna, jímž vysvětloval a omlouval svůj dřívější dopis upíraje všecku jeho urážlivost, neměl na Žerotína žádného vlivu; došel pozdě, když už vpád českého vojska na Moravu nastával.

Ve snaze zachovati zemi pokoj a nedati ji strhnouti do vřavy válečné srovnával se Žerotín úplně s kardinálem Dietrichštejnem. Stanovisko kardinálovo dáno bylo jeho rodem, postavením a náboženstvím, kdežto u Žerotína nebylo tomu ovšem tak, ale nicméně oba v této politické otázce pracovali společně a důvěrně za stejným cílem, ano Žerotín ještě více než kardinál. Hned, jak se vrátil z Jindřichova Hradce na Třebíč, psal 6. dubna kardinálovi, že podniknutí české vpravdě je nebezpečnější, než myslel. Čechové že mají pevnou naději, že moravští stavové hned na hranicích se s nimi spojí. Proto že by bylo s užitkem, aby zemský hejtman pomyslel na obranu země. Kardinál jako generál zemského vojska ať uloží Valdštejnovi v Olomouci a Náchodovi v Brně, aby změnili ležení svého vojska blíž ke hranicím českým. Snad by bylo také dobře, aby kardinál důvěrně a co nejtajněji upozornil preláty moravské, aby své klenoty a peníze bezpečně opatřili, protože dle zpráv, které má Žerotín, kláštery a statky duchovní nejvíce by vpádem byly stíženy. Projevoval sice ještě při tom naději, že snad direktori pošlou napřed poselství do Moravy a vpád zadrží, ale dokládal, že raději na to nespolehati. Žerotín byl tedy podle tohoto listu odhodlán, aby se zrovna zbraní čelilo Čechům jako nepřátelům.

Téhož dne podával také zprávu králi Ferdinandovi, že Čechové podle řeči markrabí braniborského půjdou do krajnosti, a oznamoval, že povolal k sobě pro jiné záležitosti Ladislava Velen Žerotína na Břeclavě a nejvyššího Petra Sedlnického ze Znojma, že jim odevzdal listy královny a vynasnažil se udržeti je v poslušenství ke králi, což se mu snad podařilo. Jen ohlásili, že by rádi viděli, aby tyto věci pokojnými prostředky se srovnaly a Čechové při svých svobodách a svém svědomí zachováni byli. Ale tu se Žerotín sklamal; Sedlnický i Velen Žerotín, tato „poctivá duše“, jak ho nazval Thurn,⁹⁾ dávno již stáli na straně Čechů a byli s nimi dorozumění.

⁹⁾ d'Elvert I. c. XVI. 9.

Král Ferdinand mínil při nastoupení své vlády na 7. květen vypsati sněm na Moravě v Brně; žádal proto Žerotína o dobrozdání. Odpovídal 8. dubna do Vídně, že těžkosti a nepokoje přítomného času zvláště sněmu vyžadují, ale že sněm bez přítomnosti královny nemůže býti konán. Nežli bude sněm rozepsán, ať král uváží, bude-li moci býti přítomen, když se ví, jaké mají Čechové úmysly. Místo schvaloval i čas, jen by dva tři dni dříve navrhoval, a po sněmě aby byl také posudek konán, aby lidé v právu nebyli zkracováni.

Současně psal Žerotín obšírným listem kardinálovi. Dovožoval, že sněmu je třeba, aby se stalo snesení, co počítí; jen se obával, aby zemský hejtman nedělal nesnází, kdyby se ujednalo svolati sněm proti zřízení zemskému bez něho. Práce na sněmu bude nemálo: obnovení lantfrydu, potvrzení privilegií, osazení úřadů a soudu zemského, což všechno musí se státi před proposicí královskou; proto aby byl sněm položen o několik dní dříve, také proto ještě, aby stavové nemyslili nebo nemluvíli (jak se v Čechách povídá), že byli překvapeni. Především musí se však rozhodnouti, může-li král bezpečně do Brna na sněm; dispensovati nemůže ho nikdo leč stavové, a proto, kdyby nemohl král osobně sněm zahájit, musil by se před sněmem svolati sjezd stavů, na němž by se všechno mohlo uvážiti. Aby teď král někoho z předních mužů moravských volal na porady, neschvaloval Žerotín, protože od většiny se to vždy ve zlé vykládá a teď je svrchovaná potřeba vyhýbat se všemu, co dává podnět k podezření.

Kardinál posílal 10. dubna tento list Žerotínův králi Ferdinandovi dodávaje, že je téhož mínění, a radil, aby se teď, dokud by se Čechové nevyslovili, jak se zachovají ke králi, proti nim nepřátelsky pálením a loupením nepostupovalo, zvláště nedají-li sami příčiny, neboť lze prý doufatí, ježto dostalo se jim od krále nejobsažnějšího potvrzení privilegií zemských, a ježto tak úsilovně žádají za sjezd moravských stavů, že dají se oblomiti a od zamýšleného vpádu upustí, jinak kdyby se proti nim něco nepřátelského podniklo, pošlo by z toho více zlého.⁹⁹⁾

Král na to vypravil do Mikulova Maximiliána z Trautmansdorfa a psal hned 11. dubna, že chce očekávati, co nastávající porady kardinála a Žerotína s sebou přinesou a na čem se

⁹⁹⁾ Tamže, I. c. XXII. 58.

usnesou, ale za nejdůležitější věc pokládal zdárný průběh sněmu; dojeti chtěl, kdyby nebyl vystaven nebezpečí. Ujišťoval také, že obnoví rozkaz, aby vojsko jeho pálením škod nečinilo.¹⁾

Stavy moravské chtěl král vším úsilím udržeti pro sebe: dal 10. dubna příkaz zemskému hejtmanu, aby oznámil psaní královská po smrti císařově do Čech zaslaná, jakož i že potvrdil všechny zemské privileje, že učinil svému reversu zadosti, a také že budoucně ničeho neopomine, co by k zachování dobrého pokoje a jednoty v zemích bylo užitečno a potřebno.²⁾ Tím na Čechy měla svalena býti vina pokračování ve válce, a Moravané měli býti odvedeni od spolku s těmi, kteří zaviněnou válku nespravedlivě prodlužují.

Ale pravdu měl pán z Roupova, že je jisto, že se tenkrát moravští stavové spojí s Čechy. Opravdu jen čtyři vlivní pánové dosud rozhodovali pro Ferdinanda proti Čechům, ale nadále nemohli zastavit proud, který se hnal proti nim, jsa stále účinně posilován od Čechů. Ostatně ani mezi straníky královými nebylo souhlasného sdružení a nesobecké obětavosti. Žerotín i kardinál byli sice zajedno a horlivě oba pracovali, Liechtenštejn však, jak obvykle, stál trochu stranou, a zemský hejtman Lobkovic byl příliš nedůtklivý a na svou pravomoc žárlivý, jsa nepřístupný upozornění a radě byť sebe lépe míněné, a s Žerotínem nebyl nikdy mnoho zadobře. Veřejný úřad kardinálův, že byl generálem stavovského vojska, nepomáhal v té příčině: bez vůle stavů a jejich plné moci nemohl sám o sobě vojsko rozkládati, kam by chtěl a kde by bylo třeba.

Marně Žerotín působil na svého příbuzného Ladislava Veleny z Žerotína; ten přidal se úplně k věci české. Když se vracel z Čech, nezastavil se ani na Rosicích u svého strýce. Karel z Žerotína věděl, co to znamená, ale přece nemyslel, že by vpád český stal se před sjezdem stavovským, jenž měl býti 24. dubna, aby se na něm jednalo o náboženských stížnostech, ale pak byl o dva dni odložen; konati se měl v Brně, kde měl také 1. května zahájen býti sněm.

Ještě v poslední chvíli snažil se Žerotín zameziti český vpád. Psal 21. dubna nejvyššímu hofmistrovi Adamovi z Valdštejna, den potom direktorům, taktéž žádal do Slezska a do Opavy, aby nepomáhali Čechům. Ale direktori již 18. dubna

¹⁾ Tamže, I. c. 58.

²⁾ Tamže, I. c. 57.

zaslali hr. Matyášovi z Thurna rozkaz do tábora u Budějovic, aby se dal na pochod do Moravy. Dne 22. dubna dorazil do Německého Brodu s vojskem asi 10.000 mužů. K němu do Brodu dostavili se poslové města Jihlavy slibující, že mu budou brány města otevřeny. Vtáhl tam 23. dubna a byl přijat evangelickými obyvateli velmi přátelsky, také část šlechty jej tam vítala. Již příštího dne hnul se dále; s odporem se nepotkal, všude jej vítali. Zmocnil se Třebíče a 27. dubna Budějovic. Nejvyšší nad plukem jízdy Petr Sedlnický z Choltic ležel ve Znojmě nečinně; teprve 28. dubna tázal se kardinála, co má činiti?³⁾ Otázka ta byla ovšem přetvárkou, vždyť hned přidal se k Thurnovi. Jiří z Náchoda s pěším plukem byl u Brna, Albrecht z Valdštejna v Olomouci; ti byli věrní císaři, ale proti nim popouzeli přívrženci odboje jejich vojáky.

Dne 30. dubna byl Thurn již ve Znojmě. Tam byl mu příchod připraven některými měšťany, kteří se potají scházeli. Nepomohlo, že byli prozrazeni a dáni do vězení. Pro odboj bylo již vše přichystáno; také z Brna dána byla zpráva, že nadešel čas, aby vpadli do města ozbrojenou mocí.⁴⁾ Do Znojma sjel se dosti značný počet protestantské šlechty. „Srdce prý se smálo při pohledu na krásnou šlechtu," napsal Thurn, a „Pán Bůh aby mu ji zachoval ode všeho zlého".⁵⁾ Obsadil Hradiště a klášter Louku. Do Znojma poslal mu dopis zemský hejtman Ladislav z Lobkovic, dotazuje se ho ze svého úřadu, proč s vojskem do země přitáhl, načež odepsal Thurn 30. dubna uštěpačně, že není pochyby, že podle svého vzácného rozumu o tom dobrou vědomost má; Thurn že má sebou všecko rytířstvo království českého, které své vzácné a blízké příbuzné přátelsky a v dobrém mínění navštěvuje a nabízí těm, kteří s nimi upřímně myslí, na pomoc své statky a hrdla, ale zároveň chce žalovati na ty, kteří posud mezi nimi se přičiňovali svatý svazek lásky, jednoty a spojení roztrhnouti, a kteří pomáhali, že království České pohansky a barbarsky na mnohých místech bylo popleněno; nepřátele své nenávidějí a budou je podle nejvyšší možnosti tříbiti; a ježto hejtmanu je správa země svěřena, aby ji tak spravoval, aby odtud měl čest a chválu a vážnost země.⁶⁾

³⁾ Mikulovský Rodinný archiv, svaz. 342.

⁴⁾ d'Elvert, l. c. XVI. 130.

⁵⁾ Tamže, l. c. 10.

⁶⁾ Tamže, l. c. XVI. 8, 9.

Zatím přece ještě se pomýšlelo na stavovský sjezd v Brně. Žerotín volal tam kardinála, chtěl tam míti knížete Liechtenštejna i Albrechta z Valdštejna. Věda již, že nelze se násilně opřít vojsku Thurnovu, nařídil úředníkům na svých panstvích, aby Thurna slušně přijali, vojsku jeho dobré byty připravili a nenechali ho v nijakém nedostatku. Tušil, že bude vynuceno spojení Moravy s Čechami, a aby snad zamezil výstřelky tohoto spojení a snesitelně upravil přechod země do tábora českého, psal direktorům českým, že stavové moravští chtějí se Čechům připojit a nic nepřátelského proti Čechům nečiní. Ale nedůvěřovalo se mu, a nepřestal býti osobou nenáviděnou u Thurna i u strůjců odboje na Moravě. Hned jak Thurn vpadl na Moravu, radili mu někteří jeho moravští přátelé, aby Žerotína zajal, s ním že by byla pochována moudrost Šalomounova.⁷⁾ Nestalo se sice tehdy ještě tak, ale Thurn neváhal Žerotínovi, jehož nazval mocným hrabětem, podkládati úmysl, že usiluje všecko mocí proraziti a že radil bez dovolení stavů Dampierra do Brna povolati a že také osnoval, aby značný počet válečného lidu byl v Uhrách najat a na králův rozkaz aby vtrhl do země.⁸⁾ Na tomto obviňování nebude ovšem ani zbla pravdy. Naopak dosvědčuje kardinál Dietrichštejn, že Žerotín ve své péči po pokoji snažil se získati hraběti Thurnovi milost a smír, že usilovně naléhal, aby ani Čechy ani Morava nebyly pustošeny a aby uherské vojsko nebylo do země posláno.⁹⁾

Bezprostředně před vpádem českým zajel do Vídně s listem českých stavů, jímž hrozili oním činem, kardinál Dietrichštejn; ještě 24. dubna psal mu král Ferdinand, že zajisté i do budoucna bude se přičiňovati, aby všeliké nebezpečí od země odvráceno bylo.¹⁰⁾ Za hrozícího nebezpečí vyzýval král 22. dubna české stavy, aby vypravili do Vídně posly, s nimiž by jednal o porovnání. Bylo to ovšem málo upřímné úsilí pomoci si z nouze, které skončilo beze všeho výsledku. A nadarmo byl učiněn také poslední pokus, aby stavové moravští byli udrženi ve věrnosti; bylo již pozdě. Dne 29. dubna poslal král zemskému hejtmanu přepis, aby za nynějšího nového

⁷⁾ Herben. I. c. Sbor Hist. 1883, 186, 187.

⁸⁾ d'Elvert. I. c. XVI. 10.

⁹⁾ Apologie kardinála Dietrichštejna, 18.

¹⁰⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 158; Beckovský: Poselkyně II. 138.

přemlouvání o spojení s Čechy uvedl ve známost stavům moravským, o jich věrnosti nepochybuje, všechno, co král učinil: potvrdil Čechům majestáty, svobody a milosti náboženské a politické, znovu psal, ačkoli na své první psaní odpovědi nedostal, aby poslali vyslané do Vídně, s nimiž by se mohlo jednati o pokojné srovnání. Král reversu svému dosti učinil a Buquoyovi rozkázal, aby nic před sebe nebral nepřátelského. Stavové moravští v minulých letech nepřednesli císaři žádných stížností a od krále nejmenšího protivenství nezažili, a jestliže někteří ze stavů českých si v tom stěžují, král nabízí se je vyslechnouti a každému to slušně napravit. Bezpečí se tedy, že věrní stavové moravští nepřistoupí na žádost Čechův o spojení s nimi, nýbrž že jak vyslané tak i pány jejich horlivě napomenou, aby krále svého, království a země i sebe sami ve veliké škody a záhubu nepřiváděli, nýbrž raději na pokojné prostředky nastoupili a vyslané své ke králi poslali. Kdyby však mimo nadání takové napomenutí u vyslaných neúčinkovalo a do země nějaký lid byl veden, a kdyby stavové mocí donuceni byli ke spojení, aby hejtman oznámil: král učinil dostatečné opatření, aby jeho vojsko do země přitáhlo a věrným poddaným pomocí a záchranou přispělo.¹¹⁾

Ale tento list královský nemohl již nic změnit. Morava ocitla se již v odbojném víru. Zemský hejtman Lobkovic, když pro vpád český neměl sjezd stavovský v Brně za bezpečný, smluvil se s druhými králi věrnými, aby se sjezd konal v Olomouci. Rozkázal proto Jiřímu z Náchoda, aby odjel z Brna se svou jízdou k Olomouci. Kardinál zvěděl to, když se vracel z Vídně. Dojeda do Mikulova dostal zase psaní, že ho zemský hejtman, Karel z Žerotína, kníže Liechtenštejn a nejvyšší sudí Berka v Brně očekávají, pročez odjel tam hned. Když v Brně byla porada pánů na druhý den odložena, vrátil se Náchod 30. dubna do Brna a zvěstoval, že byl obklopen od svých jezdců plukovníkem Stubenvollem a ostatními důstojníky a doptáván, kam jsou vedeni a kdo to kázal? Dal jim přečísti písemný rozkaz zemského hejtmana, ale oni se vyjádřili, že nepůjdou dále bez souhlasu stavů. Nechali ho tedy vrátiti se do Brna a odebrali se do svých dřívějších ležení, ve která byli od stavů rozděleni.¹²⁾ Stubenvoll, jehož

¹¹⁾ d'Elvert, I. c. XXII. 60, 61.

¹²⁾ Tenora: Apologie kardinála Dietrichštejna, 7, 8.

nazývá Thurn upřímným,¹³⁾ oznámil to hned Thurnovi, jenž to zvěděl ve Znojmě 1. května.

Zrovna tehdy oznamoval Thurn také direktorům jásavě průběh své výpravy, a zmiňoval se, že kardinál mu tajně a a důvěrně vzkázal, že katolíci chtějí se teď dokonale k unii s Čechy nakloniti, a to právě tak, jako stavové hornorakouští, než že nemá se na to pohlížeti, jako by se dalo ze strachu, nebo na ten způsob, jako by od krále odstupovali. Rovněž prý i Liechtenštejn poslal k Thurnovi a žádal pro katolíky o bezpečný glejt do Brna; Thurn aby sám pokojně zůstal ve svém ležení, a katolíci že bez prodlení se s Čechy spojí a ke konfederaci zemí ve všem přistoupí.¹⁴⁾ Je-li zpráva tato ve všem pravdiva, jednali pod nátlakem přesily nepřátelské jako druhdy kardinál r. 1608, když byl vyzván, aby byl se stavy zajedno, prohlašoval, že bude, nebude-li při tom nic na urážku majestátu krále. Kardinál vyhrožoval si tedy dále trvati na straně králově; k povstání se nepřipojil.

Zatím co Thurn zmocnil se západní Moravy, obsadilo 2000 pěších a 1000 jízdy lidu slezského severovýchod země s městy Hranicemi a Lipníkem a ohrožovali Olomouc. Tam Valdštejn nejsa rovněž bezpečen, mocí vzal stavovskou pokladnu s 96.334 zl. a s vojskem svým táhl na uherské hranice. Šest praporců bylo od jezdců stavovských dohoněno a vrátilo se; čtyři zůstaly s Valdštejnem, jenž pokladnu dovezl do Vídně.¹⁵⁾

Ze Znojma od Thurna jeli nekatoličtí stavové na sjezd do Brna. Kardinál s jinými pány jel jim naproti do Modřic; tam nechali katoličtí stavové svůj doprovod sedm kornetů jízdy a jen s jedním kornetem kozáků vjeli 2. května do města. Z domu Oldřicha z Kounic Ladislav Velen z Žerotína vyzval měšťany, aby s vyššími stavy nyní i budoucně za jednoho člověka stáli a kozáci obsadili brány. V zemském domě přečetli si všechny listy královské nadepsané zemskému hejtmanu. Když přišel posel se zprávou o Valdštejnovi, hned zavolali do Brna ostatní jízdu z Modřic.

¹³⁾ d'Elvert, I. c. XVI. 11.

¹⁴⁾ Tamže, I. c. XVI. 9. Srv. Beckovský, I. c. II. 139.

¹⁵⁾ Zemský výběrčí Jan Biryta byl podezříván, že byl domluven s Valdštejnem; byl proto uvězněn, do Brna dovezen a tam do tuhého vězení v poutech dán, přísně vyslýchán a hroženo mu katem; konečně na velké přimluy z ohledu, že dlouho zemi sloužil, byl z vězení propuštěn, ale v poutech do Olomouce dopraven a ve svém domě ještě tři měsíce vězněn (Dudík: Chronik der Stadt Olmütz. Schriften der hist. Sektion 1851, 7).

dějovicích nepocítil ztrát tak těžkých, otevřel nově najatému lidu volný průjezd do Krumlova a podnikal pak sám výpady proti českému vojsku, jimž jen těžko odolávalo. Dampierre také zhoubně a hluboko do vnitra země časem vpadával. Nebyla to již vlastní válka, nýbrž loupění, pálení a kažení země.⁸⁸⁾

Zase byl učiněn se strany české nový pokus získati Moravu. Na sjezd v Brně 21. ledna 1619 vyslali opět poselství, aby stavy moravské přivedli na svou stranu, a chtěli toho dosáti stavy nekatolickými: mimo společný list všem čtyřem stavům markrabství poslali ještě zvláštní psaní samým nekatolickým stavům, v němž důtklivě prosili o pomoc. Než žádost Čechů křížil list císařův ke stavům moravským, jimž si stěžoval, že až posavad na přednesení vyslaného kurfirsta saského od stavů království českého žádné dokonalé odpovědi dáno a přiměří od něho povolené přijato není, skrze kterýž průtah k veliké záhubě a zkáze království české a ke zbytečným nákladům okolní země přicházejí; zároveň žádal císař stavy moravské, aby přimluvou svou důrazně zakročili, aby Čechové nabízené přiměří přijali.

Zdálo se, že jednání o smír mezi císařem a Čechy přece pokročí, zvláště když okolní země na pohled projevovaly pokojné úmysly: ve Slezsku již s počátku ledna zastaveno bylo na žádost císařovu zbrojení a nařízeno, aby zemská hotovost chovala se klidně.⁸⁹⁾ Touha po pokoji také ještě stále ovládala Moravu, a proto odpověděli moravští stavové se sjezdu 21. ledna Čechům, aby se umírnili, a pokud možná s císařem se smířili. K odpovědi této připojili se také nekatoličtí stavové, kteří na přípis zasláný odepsali, že nemohou toho žádné důležité příčiny při sobě vynajíti, pro niž by směli se v odpovědi své od společné odpovědi všech čtyř stavů dělit.⁹⁰⁾ Ale přes to přece nespouštěli s mysli spolek s Čechy; hned v únoru oznamovali knížeti Liechtenštejnovi, že zůstanou neutrálními jen, bude-li jejich stížnostem odpomoženo, jinak že by se musili dáti na stranu Čechů.⁹¹⁾

O svém rozhodnutí pro pokoj psali stavové moravští stavům hornorakouským téhož dne 31. ledna. Na jejich stanovisko

⁸⁸⁾ Gindely, I. c. 368—371, 389—395.

⁸⁹⁾ Kameníček, I. c. II. 499.

⁹⁰⁾ Kameníček, I. c. Sborník Hist. 1883, 253.

⁹¹⁾ Hurter, I. c. VII. 484.

přistoupil pak i současný sněm knížat a stavů slezských, z něhož 10. února oznámeno bylo stavům českým, že Slezané podle žádosti českých direktorů jsou na rozmyslu vyzvati stavby moravské a rakouské, aby se s Čechy spojili, ježto nechtějí rušiti vyjednávání, a že také nemohou Čechům žádné pomoci poslati, poněvadž by hranice slezské v délce 60 mil zůstaly úplně bez obrany; ale ztráty vojenské pomoci Čechům poslané že co nejspíše čerstvým lidem nahradí.⁹²⁾

Pokojné stanovisko Žerotínovo, na němž povždy neoblomně trval, vítězilo všude tam, kam vliv jeho sahal. V sebedůvěře psal ještě v únoru a březnu 1619 na všechny strany, že se Morava k českému povstání nepřidá.⁹³⁾ Císaři ulehčoval, kde se mu příležitost naskýtala, a v jeho službách neváhal dávat se do obtížných jednání, při nichž bylo již napřed předvídati málo zdaru. Utkvělému přesvědčení svému, že pro náboženství nesmí se sahati ke zbraním, zůstal věren i když císařem byl v únoru vyzván, aby vedle jiných komisařů pomáhal urovnati spory náboženské, které zase zvedli stavové protestantští dolnorakouští, dovolávající se toho, aby svoboda náboženství rozšířena byla na veškeré obyvatelstvo v zemi. Zase minil, že netřeba tvrdošíjně dožadovati se splnění všech stížností, nýbrž že stavové mohou dorozuměti se sami mezi sebou, jiné věci že mohou urovnati nálezem soudním, a v jiných požadavcích svých, které se dotýkají práva císařova, že mohou se obrátiti na panovníka. Nedošel souhlasu ani nezískal si takovým prostředkováním důvěry protestantských stavů dolnorakouských, kteří najednou chtěli se domoci všeho zároveň,⁹⁴⁾ ale zase je tu význačné jeho trvání, že všechny rozpory mají se vyrovnati pokojně, a že protivy mají se sblížití vzájemnou dohodou. Tomuto svému programu, jehož nebylo možno za zbouřených vášní a náruživostí uskutečniti, obětoval svou popularitu i své vůdčí místo v zemi; odvraceli se od něho jeho přátelé a místo projevů důvěrné sdílnosti ozývaly se výčitky a hrozby, nemohli ho pochopiti jeho souvěrci a od stárnoucího, umíněného, konservativního politika odstupovali a opouštěli ho, jak jim kázalo jejich vznětlivé unesení, svůdný odpor proti autoritě a ne-

⁹²⁾ d'Elvert, I, c. XXII. 54, 55; Kameníček, I, c. II. 499.

⁹³⁾ Herben, I, c. Sborník Hist., 1883, 177; článku tohoto bylo v této stati použito; byl přehlédnut a doplněn jinými zprávami.

⁹⁴⁾ Gindely, I, c. 406—408.

dočkává, dobrodružná touha nové cesty nastoupiti a na nich se proslaviti.

Když za vnitřních rozbrojų a nepokojů, a za vnějších pokusů o smířování a za nepřátelských bojů zemřel císař Matyáš (20. března), jenž za podobného rozvratu panování se zmocnil, byl Žerotín u jeho smrtelného lože. Byl účasten také v radě královské, kde jednalo se o politické situaci a také o moravských záležitostech. Král Ferdinand volal za tou příčinou také kardinála Dietrichštejna do Vídně, ale kardinál tam nemohl, protože byl nemocen. Poslal tedy král k němu nejvyššího hořmistra království českého Adama z Valdštejna, aby mu oznámil výsledek porady, a aby kardinál podal své dobré zdání, co má za nezbytno a pro krále za nejlepší. Kardinál vyhověl a naznačil, že brzy sám dojedie do Vídně. Podle jeho dobrého zdání dal pak král Ferdinand vyhotoviti patenty a a jiná psaní a posílal je kardinálovi, aby je co nejspíše na patřičná místa odeslal.⁹⁵⁾ Stavům moravským prohlašoval král Ferdinand hned 23. března, že jakožto korunovaný český král a markrabě moravský všechno to, čím jest se stavům při svém za pána země přijetí zamluvil a co sebou starobylé a chvalitebné zvyklosti řádové i obyčejové jejich přinášejí, skutečně splniti míní, aby v markrabství řád a právo svůj volný průchod míti a všechno na dobrém způsobu postaveno býti mohlo.⁹⁶⁾ Zároveň sliboval svůj příchod do země a potvrzoval zatím zemského hejtmana a nejvyšší úředníky. Ve všech svých tehdejších projevech zdůrazňoval král Ferdinand svou mírumilovnost.

Rovněž v přípise do Čech projádl Ferdinand naději, že jej uznají za svého pána a krále, poněvadž byl již korunován, při kteréž příležitosti se zavázal, že stavům později dá revers na všechny jejich svobody, práva a výsady; také že co nejdříve vypraví do Prahy své vyslance. Ale když nejvyšší purkrabí odevzdal direktorům přípis králův, dali za odpověď, že s tím nemají nic činiti; pokládali totiž trůn za uprázdněný. Revers králův, kterým se zavazoval k zachování svobod českých, vrátili purkrabímu neotevřený. Krále Ferdinanda nechtěli nikterak a nikdy uznati a přijmouti za svého panovníka.

⁹⁵⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 158.

⁹⁶⁾ Kameníček, I. c. Sborník Hist. 1883, 254.

Bylo tehdy po sněmu českém, jenž zasedal od 18. do 23. března. Na něm usneseno nové zbrojení, prohlášena konfiskace statků některým nepochybným protivníkům odboje náležitých, a při všech těchto i jiných opatřeních nepřátelských jednáno na pohled také o účasti na sjezdu chebském, jemuž ovšem rozhodující strana nepřála. Ale nechtěl ho ani král Ferdinand, ačkoli se k tomu také veřejně přiznati nesměl: byl slabší než jeho odpůrci a mohl jim teprve za několik neděl s pomocí španělskou čeliti. Otázku o prostřednictví nechával proto nerozřešenu, nezmiňuje se o ní. Na žádné straně nebylo tedy opravdové vůle k pokojnému smíru.

Heslo bojovat prohlásil na českém sněmu zvláště prezident direktorů Václav Vilém z Roupova, jenž naznačil další postup. Když bude hotovost zemská ve jménu Páně shromážděna, že potáhnou na moravské a české pomezí a tam ležení zarazí, a pošlou Moravanům psaní, že k nim jedou ne jako nepřátelé, nýbrž jako přátelé, aby vyzvěděli na nich, chtějí-li se podobně s nimi srovnati a veřejně táhnouti. Nebo jistá věc to jest — ohlašoval pán z Roupova dále, — že to na nich obdrží, protože mezi týmiž stavy moravskými toliko čtyři osoby jsou, které Moravany proti Čechům posazují a rozpakují. Vždyť jsou Moravané ke spolku s Čechy povinni podle smlouvy ivančické a štěrboholské z r. 1608; Rakušané také prý již v hotovosti stojí a Slezané se připojí.

Ohlášeno bylo tedy, že donuceni budou Moravané ke spolku vojenskou mocí, tak jak již minulého roku bylo vyhrožováno. Překážkou spojení dosud byli skutečně čtyři muži: Žerotín, kardinál, kníže Liechtenštejn, zemský hejtman Ladislav z Lobkovic, a nepochybovalo se, že příchodem českého vojska rozhodující jejich vliv na neutralitu Moravy pomine. Žerotín o tomto záměru byl zpraven od dobrého a důvěrného přítele, sotva se vrátil na Moravu do Třebíče 26. března. Zpráva ta nebyla mu docela pravdě nepodobna, a proto ji oznámil kardinálovi na Mikulov, jenž zase měl upozorniti zemského hejtmana. Také jinam psal o tom Žerotín, sice jakoby mimochodem, ale poznati, že mu ta zpráva utkvěla v mysli.

Že blíží se kvapem doba, která rozhodne o osudu Moravy, zvěděl Žerotín brzy potom. Dne 2. dubna sešel se v Jindřichově Hradci s markrabím braniborským Janem Jiřím

na schůzce umluvené již v únoru, o níž dvůr vídeňský věděl. Markrabí, jenž velel pomocným vojskům slezským, chtěl pohnouti Žerotína, aby se přidal na stranu Čechů. Žerotín z řeči s markrabím jasně poznal, že celé hnutí české směřuje k zničení panství habsburského, a zvěděl, že Čechové jsou již rozhodnutí přiměti Moravu mocí k povstání, zůstal si však důsledný; nedal se přemluvit, ano dovedl prý i to, že markrabí, když mu byl vyložil a zdůvodnil příčiny svého smýšlení a jednání, dal mu za pravdu, načež Žerotín pokročil až k tomu, že se přičiňoval, aby získal Jana Jiřího pro stranu královskou. V Jindřichově Hradci dostal Žerotín také list českých direktorů, jimž naléhali na sjezd stavů moravských; téhož domáhali se direktori druhými listy zasílanými stavům moravským: na sjezd chtěli své vyslance poslati a důležité věci přednésti, které by byly na prospěch obou zemí a směřovaly k pokoji. Zemský hejtman Lobkovic odpověděl potom direktorům, že sněm bude 2. května.

Valícími se událostmi byl Žerotín zneklidněn a ještě více byl dotčen listem starého svého známého a přítele Budovce, jenž z vybídnutí a za souhlasu direktorů psal mu příkře, nešetře výčitek a vyhrůzek a uráží je ironickými poznámkami. Žerotín vykládal si list ten, jako by Budovec zrovna nepřátelsky posuzoval řeči i skutky Žerotínovy, a dotýká se posledních vzájemných hovorů na sněmě brněnském, jako by Žerotín nemohl mu na jeho důvody ani odpověděti, a jako by byl již vítězem, jásal přidávaje hrozby, že zbraní Moravané budou napadeni. Vybízel Žerotína, aby sám nevzpíral se spojení s Čechy, aby snad nebyl ohrožen sám, jeho dobrá pověst i jeho statky. Žerotín uražen a roztrpčen odepsal 9. dubna odmítaje výčitky; ať sám Budovec si dá pozor, aby to, čím hrozí, na něho spíše nepřípadlo, a dokládal, že rady Žerotínovy byly takové, že nemůže jich žádný zatratiti, leda nevědomý nebo vášnivě zaujatý a předpojatý nebo nešlechtný člověk.⁹⁷⁾

Pravého opaku docílil tedy list Budovců; utvrdil ještě více Žerotína, aby vytrval na svém, a zalamoval se za neutralitu Moravy a tím za pokoj. Mravním jeho přesvědčením zůstalo, že mají se odbojní stavové čeští podřiditi svému pa-

⁹⁷⁾ Glücklich, I. c. 168, 169, 171.

novníkovi a potom teprve o nápravu jednati. Neustal ani po smrti císaře Matyáše působiti, aby se Morava s Čechy nespojila. Druhý přípis Budovcův ze 17. dubna, jímž vysvětloval a omlouval svůj dřívější dopis upíraje všecku jeho urážlivost, neměl na Žerotína žádného vlivu; došel pozdě, když už vpád českého vojska na Moravu nastával.

Ve snaze zachovati zemi pokoj a nedati ji strhnouti do vřavy válečné srovnával se Žerotín úplně s kardinálem Dietrichštejnem. Stanovisko kardinálovo dáno bylo jeho rodem, postavením a náboženstvím, kdežto u Žerotína nebylo tomu ovšem tak, ale nicméně oba v této politické otázce pracovali společně a důvěrně za stejným cílem, ano Žerotín ještě více než kardinál. Hned, jak se vrátil z Jindřichova Hradce na Třebíč, psal 6. dubna kardinálovi, že podniknutí české vpravdě je nebezpečnější, než mysli. Čechové že mají pevnou naději, že moravští stavové hned na hranicích se s nimi spojí. Proto že by bylo s užitkem, aby zemský hejtman pomyslel na obranu země. Kardinál jako generál zemského vojska ať uloží Valdštejnovi v Olomouci a Náchodovi v Brně, aby změnili ležení svého vojska blíž ke hranicím českým. Snad by bylo také dobře, aby kardinál důvěrně a co nejtajněji upozornil preláty moravské, aby své klenoty a peníze bezpečně opatřili, protože dle zpráv, které má Žerotín, kláštery a statky duchovní nejvíce by vpádem byly stíženy. Projevoval sice ještě při tom naději, že snad direktori pošlou napřed poselství do Moravy a vpád zadrží, ale dokládal, že raději na to nespolehati. Žerotín byl tedy podle tohoto listu odhodlán, aby se zrovna zbrani čelilo Čechům jako nepřátelům.

Téhož dne podával také zprávu králi Ferdinandovi, že Čechové podle řeči markrabí braniborského půjdou do krajnosti, a oznamoval, že povolal k sobě pro jiné záležitosti Ladislava Veleny Žerotína na Břeclavě a nejvyššího Petra Sedlnického ze Znojma, že jim odevzdal listy královny a vynasnažil se udržeti je v poslušenství ke králi, což se mu snad podařilo. Jen ohlásili, že by rádi viděli, aby tyto věci pokojnými prostředky se srovnaly a Čechové při svých svobodách a svém svědomí zachováni byli. Ale tu se Žerotín sklamal; Sedlnický i Velen Žerotín, tato „pochtivá duše“, jak ho nazval Thurn,⁹⁹⁾ dávno již stáli na straně Čechů a byli s nimi dorozumění.

⁹⁹⁾ d'Elvert I. c. XVI. 9.

Král Ferdinand mínil při nastoupení své vlády na 7. květen vypsati sněm na Moravě v Brně; žádal proto Žerotína o dobrozdání. Odpovídal 8. dubna do Vídně, že těžkosti a nepokoje přítomného času zvláště sněmu vyžadují, ale že sněm bez přítomnosti královny nemůže býti konán. Nežli bude sněm rozepsán, ať král uváží, bude-li moci býti přítomen, když se ví, jaké mají Čechové úmysly. Místo schvaloval i čas, jen by dva tři dni dříve navrhoval, a po sněmě aby byl také posudek konán, aby lidé v právu nebyli zkracováni.

Současně psal Žerotín obšírným listem kardinálovi. Dovo-
zoval, že sněmu je třeba, aby se stalo snesení, co počítí; jen se obával, aby zemský hejtman nedělal nesnází, kdyby se ujednalo svolati sněm proti zřízení zemskému bez něho. Práce na sněmu bude nemálo: obnovení lantfrydu, potvrzení privilegií, osazení úřadů a soudu zemského, což všecko musí se státi před proposicí královskou; proto aby byl sněm položen o několik dní dříve, také proto ještě, aby stavové nemyslili nebo nemluvili (jak se v Čechách povídá), že byli překvapeni. Především musí se však rozhodnouti, může-li král bezpečně do Brna na sněm; dispensovati nemůže ho nikdo leč stavové, a proto, kdyby nemohl král osobně sněm zahájit, musil by se před sněmem svolati sjezd stavů, na němž by se všecko mohlo uvážiti. Aby teď král někoho z předních mužů moravských volal na porady, neschvaloval Žerotín, protože od většiny se to vždy ve zlé vykládá a teď je svrchovaná potřeba vyhýbat se všemu, co dává podnět k podezření.

Kardinál posílal 10. dubna tento list Žerotínův králi Ferdinandovi dodávaje, že je téhož mínění, a radil, aby se teď, dokud by se Čechové nevyslovili, jak se zachovají ke králi, proti nim nepřátelsky pálením a loupením nepostupovalo, zvláště nedají-li sami příčiny, neboť lze prý doufati, ježto dostalo se jim od krále nejobsažnějšího potvrzení privilegií zemských, a ježto tak úsilovně žádají za sjezd moravských stavů, že dají se oblomiti a od zamýšleného vpádu upustí, jinak kdyby se proti nim něco nepřátelského podniklo, pošlo by z toho více zlého.⁹⁹⁾

Král na to vypravil do Mikulova Maximiliána z Trautmansdorfa a psal hned 11. dubna, že chce očekávati, co nastávající porady kardinála a Žerotína s sebou přinesou a na čem se

⁹⁹⁾ Tamže, I. c. XXII. 58.

usnesou, ale za nejdůležitější věc pokládal zdárný průběh sněmu; dojeti chtěl, kdyby nebyl vystaven nebezpečí. Ujišťoval také, že obnoví rozkaz, aby vojsko jeho pálením škod nečinilo.¹⁾

Stavy moravské chtěl král vším úsilím udržeti pro sebe: dal 10. dubna příkaz zemskému hejtmanu, aby oznámil psaní královská po smrti císařově do Čech zaslaná, jakož i že potvrdil všechny zemské privileje, že učinil svému reversu zadosti, a také že budoucně ničeho neopomine, co by k zachování dobrého pokoje a jednoty v zemích bylo užitečno a potřebno.²⁾ Tím na Čechy měla svalena býti vina pokračování ve válce, a Moravané měli býti odvedeni od spolku s těmi, kteří zaviněnou válku nespravedlivě prodlužují.

Ale pravdu měl pán z Roupova, že je jisto, že se tenkrát moravští stavové spojí s Čechy. Opravdu jen čtyři vlivní pánové dosud rozhodovali pro Ferdinanda proti Čechům, ale nadále nemohli zastaviti proudu, který se hnal proti nim, jsa stále účinně posilován od Čechů. Ostatně ani mezi straníky královými nebylo souhlasného sdružení a nesobecké obětavosti. Žerotín i kardinál byli sice zajedno a horlivě oba pracovali, Liechtenštejn však, jak obvykle, stál trochu stranou, a zemský hejtman Lobkovic byl příliš nedůtklivý a na svou pravomoc žárlivý, jsa nepřístupen upozornění a radě byť sebe lépe míněné, a s Žerotínem nebyl nikdy mnoho zadobře. Veřejný úřad kardinálův, že byl generálem stavovského vojska, nepomáhal v té příčině: bez vůle stavů a jejich plné moci nemohl sám o sobě vojsko rozkládati, kam by chtěl a kde by bylo třeba.

Marně Žerotín působil na svého příbuzného Ladislava Veleny z Žerotína; ten přidal se úplně k věci české. Když se vracel z Čech, nezastavil se ani na Rosicích u svého strýce. Karel z Žerotína věděl, co to znamená, ale přece nemyslel, že by vpád český stal se před sjezdem stavovským, jenž měl býti 24. dubna, aby se na něm jednalo o náboženských stížnostech, ale pak byl o dva dni odložen; konati se měl v Brně, kde měl také 1. května zahájen býti sněm.

Ještě v poslední chvíli snažil se Žerotín zameziti český vpád. Psal 21. dubna nejvyššímu hofmistrovi Adamovi z Valdštejna, den potom direktorům, taktéž žádal do Slezska a do Opavy, aby nepomáhali Čechům. Ale direktori již 18. dubna

¹⁾ Tamže, I. c. 58.

²⁾ Tamže, I, c. 57.

zaslali hr. Matyášovi z Thurna rozkaz do tábora u Budějovic, aby se dal na pochod do Moravy. Dne 22. dubna dorazil do Německého Brodu s vojskem asi 10.000 mužů. K němu do Brodu dostavili se poslové města Jihlavy slibující, že mu budou brány města otevřeny. Vtáhl tam 23. dubna a byl přijat evangelickými obyvateli velmi přátelsky, také část šlechty jej tam vítala. Již příštího dne hnul se dále; s odporem se nepotkal, všude jej vítali. Zmocnil se Třebíče a 27. dubna Budějovic. Nejvyšší nad plukem jízdy Petr Sedlnický z Choltic ležel ve Znojmě nečinně; teprve 28. dubna tázal se kardinála, co má činiti?³⁾ Otázka ta byla ovšem přetvářkou, vždyť hned přidal se k Thurnovi. Jiří z Náchoda s pěším plukem byl u Brna, Albrecht z Valdštejna v Olomouci; ti byli věrni císaři, ale proti nim popouzeli přívrženci odboje jejich vojáky.

Dne 30. dubna byl Thurn již ve Znojmě. Tam byl mu příchod připraven některými měšťany, kteří se potají scházeli. Nepomohlo, že byli prozrazeni a dáni do vězení. Pro odboj bylo již vše přichystáno; také z Brna dána byla zpráva, že nadešel čas, aby vpadli do města ozbrojenou mocí.⁴⁾ Do Znojma sjel se dosti značný počet protestantské šlechty. „Srdce prý se smálo při pohledu na krásnou šlechtu,“ napsal Thurn, a „Pán Bůh aby mu ji zachoval ode všeho zlého“.⁵⁾ Obsadil Hradiště a klášter Louku. Do Znojma poslal mu dopis zemský hejtman Ladislav z Lobkovic, dotazuje se ho ze svého úřadu, proč s vojskem do země přitáhl, načež odepsal Thurn 30. dubna uštěpačně, že není pochyby, že podle svého vzácného rozumu o tom dobrou vědomost má; Thurn že má sebou všechno rytířstvo království českého, které své vzácné a blízké příbuzné přátelsky a v dobrém mínění navštěvuje a nabízí těm, kteří s nimi upřímně myslí, na pomoc své statky a hrdla, ale zároveň chce žalovati na ty, kteří posud mezi nimi se přičiňovali svatý svazek lásky, jednoty a spojení roztrhnouti, a kteří pomáhali, že království České pohansky a barbarsky na mnohých místech bylo popleněno; nepřátele své nenávidějí a budou je podle nejvyšší možnosti tříbiti; a ježto hejtmanu je správa země svěřena, aby ji tak spravoval, aby odtud měl čest a chválu a vážnost země.“⁶⁾

³⁾ Mikulovský Rodinný archiv, svaz. 342.

⁴⁾ d'Elvert, I. c. XVI. 130.

⁵⁾ Tamže, I. c. 10.

⁶⁾ Tamže, I. c. XVI. 8, 9.

Zatím přece ještě se pomýšlelo na stavovský sjezd v Brně. Žerotín volal tam kardinála, chtěl tam mít knížete Liechtenštejna i Albrechta z Valdštejna. Věda již, že nelze se násilně opřít vojsku Thurnovu, nařídil úředníkům na svých panstvích, aby Thurna slušně přijali, vojsku jeho dobré byty připravili a nenechali ho v nijakém nedostatku. Tušil, že bude vynuceno spojení Moravy s Čechami, a aby snad zamezil výstřelky tohoto spojení a snesitelně upravil přechod země do tábora českého, psal direktorům českým, že stavové moravští chtějí se Čechům připojit a nic nepřátelského proti Čechům nečiní. Ale nedůvěřovalo se mu, a nepřestal být osobou nenáviděnou u Thurna i u strůjců odboje na Moravě. Hned jak Thurn vpadl na Moravu, radili mu někteří jeho moravští přátelé, aby Žerotína zajal, s ním že by byla pochována moudrost Šalomounova.⁷⁾ Nestalo se sice tehdy ještě tak, ale Thurn neváhal Žerotínovi, jehož nazval mocným hrabětem, podkládati úmysl, že usiluje všechno mocí proraziti a že radil bez dovolení stavů Dampierra do Brna povolati a že také osnoval, aby značný počet válečného lidu byl v Uhrách najat a na králův rozkaz aby vtrhl do země.⁸⁾ Na tomto obviňování nebude ovšem ani zbla pravdy. Naopak dosvědčuje kardinál Dietrichštejn, že Žerotín ve své péči po pokoji snažil se získati hraběti Thurnovi milost a smír, že usilovně naléhal, aby ani Čechy ani Morava nebyly pustošeny a aby uherské vojsko nebylo do země posláno.⁹⁾

Bezprostředně před vpádem českým zajel do Vídně s listem českých stavů, jímž hrozili oním činem, kardinál Dietrichštejn; ještě 24. dubna psal mu král Ferdinand, že zajisté i do budoucna bude se přičiňovati, aby všeliké nebezpečí od země odvráceno bylo.¹⁰⁾ Za hrozícího nebezpečí vyzýval král 22. dubna české stavy, aby vypravili do Vídně posly, s nimiž by jednal o porovnání. Bylo to ovšem málo upřímné úsilí pomoci si z nouze, které skončilo beze všeho výsledku. A nadarmo byl učiněn také poslední pokus, aby stavové moravští byli udrženi ve věrnosti; bylo již pozdě. Dne 29. dubna poslal král zemskému hejtmanu přepis, aby za nynějšího nového

⁷⁾ Herben, I. c. Sbor Hist. 1883, 186, 187.

⁸⁾ d'Elvert, I. c. XVI. 10.

⁹⁾ Apologie kardinála Dietrichštejna, 18.

¹⁰⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 158; Beckovský: Poselkyně II. 138.

premlouvání o spojení s Čechy uvedl ve známost stavům moravským, o jich věrnosti nepochybuje, všechno, co král učinil: potvrdil Čechům majestáty, svobody a milosti náboženské a politické, znovu psal, ačkoli na své první psaní odpovědi nedostal, aby poslali vyslané do Vídně, s nimiž by se mohlo jednati o pokojné srovnání. Král reversu svému dosti učinil a Buquoyovi rozkázal, aby nic před sebe nebral nepřátelského. Stavové moravští v minulých letech nepřednesli císaři žádných stížností a od krále nejmenšího protivenství nezažili, a jestliže někteří ze stavů českých si v tom stěžují, král nabízí se je vyslechnouti a každému to slušně napravit. Bezpečí se tedy, že věrní stavové moravští nepřistoupí na žádost Čechův o spojení s nimi, nýbrž že jak vyslané tak i pány jejich horlivě napomenou, aby krále svého, království a země i sebe sami ve veliké škody a záhubu nepřiváděli, nýbrž raději na pokojné prostředky nastoupili a vyslané své ke králi poslali. Kdyby však mimo nadání takové napomenutí u vyslaných neúčinkovalo a do země nějaký lid byl veden, a kdyby stavové mocí donuceni byli ke spojení, aby hejtman oznámil: král učinil dostatečné opatření, aby jeho vojsko do země přitáhlo a věrným poddaným pomocí a záchranou přispělo.¹¹⁾

Ale tento list královský nemohl již nic změnit. Morava ocitla se již v odbojném víru. Zemský hejtman Lobkovic, když pro vpád český neměl sjezd stavovský v Brně za bezpečný, smluvil se s druhými králi věrnými, aby se sjezd konal v Olomouci. Rozkázal proto Jiřímu z Náchoda, aby odjel z Brna se svou jízdou k Olomouci. Kardinál zvěděl to, když se vracel z Vídně. Dojeda do Mikulova dostal zase psaní, že ho zemský hejtman, Karel z Žerotína, kníže Liechtenštejn a nejvyšší sudí Berka v Brně očekávají, pročez odjel tam hned. Když v Brně byla porada pánů na druhý den odložena, vrátil se Náchod 30. dubna do Brna a zvěstoval, že byl obklopen od svých jezdců plukovníkem Stubenvollem a ostatními důstojníky a doptáván, kam jsou vedeni a kdo to kázal? Dal jim přečísti písemný rozkaz zemského hejtmana, ale oni se vyjádřili, že nepůjdou dále bez souhlasu stavů. Nechali ho tedy vrátiti se do Brna a odebrali se do svých dřívějších ležení, ve která byli od stavů rozděleni.¹²⁾ Stubenvoll, jehož

¹¹⁾ d'Elvert, I. c. XXII. 60, 61.

¹²⁾ Tenora: Apologie kardinála Dietrichštejna, 7, 8.

nazývá Thurn upřímným,¹³⁾ oznámil to hned Thurnovi, jenž to zvěděl ve Znojmě 1. května.

Zrovna tehdy oznamoval Thurn také direktorům jásavě průběh své výpravy, a zmiňoval se, že kardinál mu tajně a a důvěrně vzkázal, že katolíci chtějí se teď dokonale k unii s Čechy nakloniti, a to právě tak, jako stavové hornorakouští, než že nemá se na to pohlížeti, jako by se dalo ze strachu, nebo na ten způsob, jako by od krále odstupovali. Rovněž prý i Liechtenštejn poslal k Thurnovi a žádal pro katolíky o bezpečný glejt do Brna; Thurn aby sám pokojně zůstal ve svém ležení, a katolíci že bez prodlení se s Čechy spojí a ke konfederaci zemí ve všem přistoupí.¹⁴⁾ Je-li zpráva tato ve všem pravdiva, jednali pod nátlakem přesily nepřátelské jako druhdy kardinál r. 1608, když byl vyzván, aby byl se stavy zajedno, prohlašoval, že bude, nebude-li při tom nic na urážku majestátu krále. Kardinál vyhrožoval si tedy dále trvati na straně králově; k povstání se nepřipojil.

Zatím co Thurn zmocnil se západní Moravy, obsadilo 2000 pěších a 1000 jízdy lidu slezského severovýchod země s městy Hranicemi a Lipníkem a ohrožovali Olomouc. Tam Valdštejn nejsa rovněž bezpečen, mocí vzal stavovskou pokladnu s 96.334 zl. a s vojskem svým táhl na uherské hranice. Šest praporců bylo od jezdců stavovských dohoněno a vrátilo se; čtyři zůstaly s Valdštejnem, jenž pokladnu dovezl do Vídně.¹⁵⁾

Ze Znojma od Thurna jeli nekatoličtí stavové na sjezd do Brna. Kardinál s jinými pány jel jim naproti do Modřic; tam nechali katoličtí stavové svůj doprovod sedm kornetů jízdy a jen s jedním kornetem kozáků vjeli 2. května do města. Z domu Oldřicha z Kounic Ladislav Velen z Žerotína vyzval měšťany, aby s vyššími stavy nyní i budoucně za jednoho člověka stáli a kozáci obsadili brány. V zemském domě přčetli si všechny listy královské nadepsané zemskému hejtmanu. Když přišel posel se zprávou o Valdštejnovi, hned zavolali do Brna ostatní jízdu z Modřic.

¹³⁾ d'Elvert, l. c. XVI. 11.

¹⁴⁾ Tamže, l. c. XVI. 9. Srv. Beckovský, l. c. II. 139.

¹⁵⁾ Zemský výběrčí Jan Biryta byl podezříván, že byl domluven s Valdštejnem; byl proto uvězněn, do Brna dovezen a tam do tuhého vězení v poutech dán, přísne vyslýchán a hroženo mu katem; konečně na velké přímluvy z ohledu, že dlouho zemi sloužil, byl z vězení propuštěn, ale v poutech do Olomouce dopraven a ve svém domě ještě tři měsíce vězněn (Dudík: Chronik der Stadt Olmütz. Schriften der hist. Sektion 1851, 7).

Dne 3. května, sotva svítalo, na všech ulicích bylo slyšeti zvuk polnic, dupot koní a třesk zbraní. Na Želném trhu přisahalí stavové, že chtějí při sobě do posledního přemožení věrně a neproměnlivě státi a jedni druhých zastávati. Potom ozbrojení vnikli do domu biskupského kolem hodiny desáté. Tam Ladislav Velen z Žerotína vytýkal kardinálovi, že Valdštejn odvedl zemské vojsko a vzal s sebou zemské peníze, a uváděl kardinála v podezření, že měl v tom účast nebo že jistě o tom věděl, a hned prohlásil, že jest proto zbaven úřadu 'generála vojska a direktorátu zemských peněz, a že je mu jménem stavů zapovězeno z domu vyjítí. Kardinál se hájil, že pro vlast vždycky pracoval, nic že neradil králi, co by bylo na škodu vlasti, nic že neví ani nevěděl o Valdštejnově zámyslu. Co se týká úřadů jeho zemských, jež vzal na sebe jen z nutkání stavů, je hotov zříci se jich ve veřejném zasedání sněmovním. Žádal pak, aby nebyl vězněm, než ať je mu dovoleno odebrati se ke králi, kde by mohl nikoli nevhodné služby vlasti prokázati. Stavové když se byli mezi sebou poradili, projevíli, že jsou spokojeni, aby stavům zřekl obojí úřad a dali mu také dovolení do Mikulova se odebrati, ale aby odtud jinam neodcházel. Kardinál zase žádal, aby mu bylo volno odebrati se ke králi, a sliboval, nemohl-li by touto cestou vlasti nic prospěti, že nikterak nechce škoditi, a v případě tom že nastoupí pouf do Itálie nebo Polska, nebo že najisto trávití bude život opodál dvora, dokud by tyto věci nebyly uklizeny. Stavové se dlouho radili a zatím prohlíželi celou korespondenci kardinálovu, konečně prohlásili, že třeba o tom většího rozvážení; vynutili pak od něho slib, že neodjede z domu pod závazkem a slovem knížecím, leda že by byl od nich volán. Celou jeho korespondenci vzal s sebou Fridrich z Tiefenbachu.¹⁶⁾

Od kardinála šli ke Karlu z Žerotína, jenž rovněž odmítnul všecko podezření, jako by byl srozuměn s Valdštejnem, a pak ke knížeti Karlu z Liechtenštejna, jehož již mírněji na totéž se dotazovali; vždyť měli na paměti, jak sám s nimi sosnoval odboj proti císaři Rudolfovi, a mínili, že zase bude jejich. Kníže se jim opravdu zakázal, že chce hrdlem i statky při nich státi. Za to byl nechán na svobodě, kdežto kardinál,

¹⁶⁾ Tenora: Apologie kard. Dietrichštejna, I. c. 10, 11.

Žerotín i zemský hejtman Lobkovic byli vězněni, to jest byli ve svých bytech hlídáni stavovskými vojáky. S kardinálem zároveň vězněni dva kanovníci olomoučtí: jeho sekretář Vavřinec Zwetler a jeho lékař Dr. Jeronym Picenard.

Stavové zmocnili se pak úplně města; 150 vojáků, jimiž město obsadilo Špilberk, vzali sami na závazek a přejali je do svých služeb; velitelství nad městem svěřili Stubenvollovi.

Ještě nebyli v Brně ani poslové z Čech, když již provedeno bylo skutkem spojení Moravy s Čechami a odpad země od krále. Nastolena byla vláda nekatolíků, která se brala podobným směrem jako v Čechách. Již nebylo řeči o srovnání se s katolíky, nekatolíci měli moc a vládu a katolíkům nadešel útlak a nátlak. Bylo-li dříve nekatolíkům v něčem krivděno, opláceli teď sami stonásob v příkré nesaňselivosti a výbojném nevražení.¹⁷⁾

Dne 4. května zahájili si stavové sněm. Hned sesadili zemského hejtmana Ladislava z Lobkovic a některé úředníky zemské a chopili se vlády sami. Zvolili si 29 direktorů, 12 ze stavu panského, 12 z rytířstva a 5 ze stavu městského. V čele vojsk zemských nechali Petra Sedlnického nad 1000 jízdných, nad druhým 1000 jízdných zvolili Ladislava Velena z Žerotína a nad pěším plukem druhdy Valdštejnovým Fridricha z Tiefenbachu, kleríci měli právo zasedati společně s direktory a raditi se s nimi o potřebách zemských. Direktori měli plnou moc sbírat vojsko, pokládati stavům sjezdy, vcházeti s cizími zeměmi v konfederaci, spolčení a sjednocení, na místě stavů vypůjčovati peníze, kdyby někdo z nich zemřel podle stavů se doplňovati, nevěrné a neposlušné trestati a vůbec všecko k obhajování privileji, svobod a práv zemských řídit a spravovati; stavové k nim zavazovali se poslušností a slibovali je zastávati, jich se ujímati a při nich do největšího přemožení svého věrně a upřímně státi. Tak svěřena direktorům svrchovaná moc panovnická i stavovská. Měsíčně vyměřili im plat, pánům po 160 zl., rytířům po 140, a měšťanům po 55 zl.¹⁸⁾

Jako v Čechách loni, tak i na Moravě teď 6. května vypovědění byli jesuité jako praktikáři a buřiči; měli stavovským komisařům hned klíče od kostelů a kolejí odevzdati, odejít

¹⁷⁾ Původcové rebellie a kteří k tomu pomáhali, i ti, kteří potom napomáhali jim a z toho se těšili, uvedeni jsou u d'Elverta l. c. XVI. 138.

¹⁸⁾ Kameníček, l. c. II. 506.

a ve třech dnech země prázdní býti; kdo by byl potom v zemi přistižen, měl býti beze vší milosti a právního vyhlášení na hrdle trestán.¹⁹⁾ Již 7. května v Brně jesuitům byl vydán rozkaz, aby hned kolej opustili; odepřeno jim bylo i jen přes oběd zůstatí, a směli si vzítí jen plášť, klobouk a brevíř. Vyšlo tedy pěšky 37 starších členů řeholních; novicové byli již před několika dny jinam posláni; dva těžce nemocní byli zatím do cizího domu dopraveni a pak měli býti povozem za druhými posláni. Co jesuité odcházeli, vypukl na Nové ulici požár, jímž shořel také jesuitský dvůr; hned byli křivě obviňováni, že oheň založili. Stihali je a dostihli v Tuřanech v kostele a donutili k návratu do Brna; některé z nich zbili a s největší potupou za velikého doprovodu jízdy a lidu nazpět dovedli a na radnici zavřeli. Než nevina jejich vyšla brzy na jevo a byla veřejně osvědčena. Dne 11. května musili však přece na devíti vozech opustiti Brno; obrátili se do Vídně. V Olomouci byl jesuitům vypovídací rozkaz prohlášen 11. května; sídlo jejich v Holešově také rozptýleno jest.²⁰⁾

Úřady městské v Brně, Olomouci, Hradišti, Unčově, kde měli katolíci většinu, měly býti obnoveny a jiné osoby do úřadu dosazeny, aby prý žádná strana jak podjednou, tak podobojí v tom zkrácení netrpěla a utiskována nebyla. Ale ilustraci těchto krásných slov hned jest, že na úřady dosazena všude rozhodná většina nekatolická — v Brně ponechání v radě jen čtyři katolíci²¹⁾ — a že evangelíci katolíkům hned odňali v Olomouci farní kostel sv. Mořice s farou a školou a též kostel a kolej jesuitskou, a v městě Brně farní kostel sv. Jakuba s farou a školou a rovněž kostel a kolej jesuitskou. Také v Hradišti a Unčově farní kostely katolíkům odňaty a do nich měli býti uvedeni na budoucí a věčné časy kněží náboženství evangelického. Otázku práva, kteréhož posud v královských městech na svobodné vykonávání svého náboženství neměli, rozšířili mocí ve svůj prospěch.

¹⁹⁾ d'Elvert, I. c. XVI. 11; XXII. 251.

²⁰⁾ Jako největší nepřátelé jesuitů, kteří je po vypovědění honili a zle se k nim chovali, projevíli se Vít Jindřich hrabě z Thurnu na Vlasaticích, Jiřík Bernard Pogrel na dvoře v Pohofelicích, Adam Křištof Vencelík na Třešti, Štěpán Kusý z Mukoděl na Krasonicích, Hendrich Mitrovský na Mitrově. (d'Elvert, I. c. XVI. 138, 139.) Někteří jesuité obrátili se do tábora vojenského, většina však do Polska, kde jich bylo přes 40. (Pilař a Moravec, I. c. III. 105. Mikulovský Rodinný archiv, svaz. 845.)

²¹⁾ Kroess, I. c. 960.

Dále se stavové snesli, kde v městech, městečkách i vsích kostelové nebo sborové náboženství podobojí pobráni neb odňati jsou, aby zase bez prodlení k témuž náboženství i se všemi užítky a důchody svými postoupeni byli; taktéž aby žádný člověk k náboženství odpornému ani od vrchnosti své ani od nikoho nucen nebýval. Jestliže by kdo někdy kostely a sbory zase jim mocí nebo jakoukoli chytrostí odnímati, anebo jakoukoli překážku ve svobodném provozování náboženství jim činiti chtěl, proti každému takovému jako rušiteli tohoto jednomyslného snesení a řádu dobrého měli zajedno státi. Podle příkladu království českého ustanovili si stavové svou evangelickou konsistoř a dali direktorům do moci, aby byla dobře řízena a osobami hodnými dosazena.

Sněm zasedal také jako soudní tribunál nad provinilými proti stavům. Albrecht z Valdštejna, jenž se netoliko nad vlastní, nýbrž i nad poctivostí a závazkem svým zapomenul, Adam Lev Licek z Ryzmburka,²²⁾ jenž mu pomáhal, Jiří z Náchoda, jenž byl s ním ve srozumění, jakož i Vilém Brabanský z Chobran,²³⁾ kterýž k tomu svoloval a napomáhal, byli na věčnost vypovědění a všechny jejich statky zabrány k ruce stavům.

Za direktora peněz zemských po kardinálovi zvolen byl Ladislav z Šlejnic, a na pomoc mu byl přidělen Zdeněk z Roupova.

Stav prelátský účastnil se jen v malém počtu; většina se nedostavila; ale i účastníci nesouhlasili s usneseními a vzdali se dalšího jednání. Snesení se tedy dala jen ode tří stavů markrabství moravského.²⁴⁾

Čeští poslové přišli do Brna 7. května a sám předseda direktorů českých Václav Vilém z Roupova vybízel stavy ke spolku s Čechy, potom aby také své vojsko spojili s českým a aby některé osoby ze sebe vypravili s plnou mocí do Prahy na generální sněm, aby to „svaté spojení“ dále bylo prováděno a potvrzeno.²⁵⁾ Dostala se mu odpověď příznivá a 11. května písemně oznámeno direktorům, že Morava přistupuje k po-

²²⁾ Stal se katolíkem r. 1617 nebo krátce před tím (Schmidlin, I. c. 184).

²³⁾ Brabanský byl rytmistrem pod Petrem Sedlnickým; králi byl věrný a proto dostal se do sporů se svým velitelem a druhým důstojníkem Ladislavem Velenem z Žerotína, jež sám král srovnati chtěl (Mikulovský Historický archiv, svaz. 158).

²⁴⁾ d'Elvert, I. c. XXII. 250—255; Kameníček, I. c. II. 507.

²⁵⁾ d'Elvert, I. c. XVI. 20.

vstání, že stavové spojí vojsko své s českým, ale část si na Moravě pro ochranu ponechají, a vyslance své do Prahy vyšlou, aby byla učiněna generální konfederace všech zemí českých i Dolních a Horních Rakous. Usneseno také na uherský sněm vypraviti poselství. Společnými zbraněmi měl býti vynucen mír.

Povstání české se rozšiřovalo. Všecky země zdvihaly se proti králi Ferdinandovi, jehož situace stávala se zoufalou, zvláště když Thurn obrátil se do Rakous. Král neměl dostatek prostředků k odporu, a pomocné sbory pro něho se teprve najímaly, a blížily se k rakouským hranicím, když Thurn krále ohrožovati počal v samé Vídni.

Král Ferdinand vytýkal moravským stavům, že pustili vojsko české do země a varoval je před porušením věrnosti. Stavové mu odpověděli, že nevolali českého vojska na Moravu a že vůbec za to nemohou, že nebylo docíleno smíru mezi panovníkem a Čechy, naopak, že poměry se neustále horší.²⁶⁾ Nevypovídali přímo ještě věrnosti, ale doma brzy zahájili vládní převrat vyzváním z 12. května, aby každý obyvatel ze všech tří stavů, který nebyl při sněmě brněnském, přiznal se zvláštním listem, že přistupuje k usnesení sněmovnímu a že chce s ostatními býti zajedno a státi při nich.²⁷⁾ O bezpečnost země teď již proti královu vojsku pod Dampierrem, jehož vpádu z Uher se obávali, starali se tím, že chtěli svými 2000 jezdců osaditi průsmyky. Thurn z nařízení českých stavů přidal k nim ještě 800 jízdy; ležela v Hustopečích. K vojsku tomu měl se přidati také slezský lid od Lipníka a Hranic, silný na 3000 mužů. Když však tehdy nebezpečí z Uher minulo, přidal se pluk Žerotínův a Tiefenbachův k vojsku Thurnovu.

V popředí Moravy postavili se noví mužové, direktori, a ti, kteří dříve rozhodovali o politice zemské odsunutí stranou, vydání výčitek a osočování, podezřívání a ironickému posměchu. Žerotín byl brzy napaden hanopisem, že se zpronevěřil svému přesvědčení, a vytýkáno mu, že je zrádcem vlasti, odpadlíkem od své víry, klamatelům přátel.²⁸⁾ Posměšně, ne snad doopravdy, psali o něm již 11. května, protože podle

²⁶⁾ Kameníček, I. c. II. 504.

²⁷⁾ Tamže, I. c. 508.

²⁸⁾ Apologie kard. Dietrichštejna, 16.

vlastní chlouby je nejvtipnější muž v celé zemi, že musejí si ho v dobrém opatrování chovati, aby mohli použiti v případných potřebách jeho rady a výtečné obratnosti; že by nemohli ani u potomků odpovídati z toho, kdyby smrtí svou moudrost Šalomounovu zároveň do hrobu vzíti a zemi takového velikého pokladu zbaviti měl.²⁹⁾ V domě svém v Brně trval uvězněn 14 dní. Když byl vězení zbaven, dostal dovolení, aby směl odjeti na své statky v brněnském kraji, jež spolu hraničí; byl však při tom vzat na závazek, že z nich nikam neodjede, dokud nebude slibu zproštěn. Většinou pobýval na Rosicích. Stále však zůstal věren svému přesvědčení, že jediná správná politika na Moravě byla politika pokoje, že stavové svým odbojem sami sebe klamou a že hluboko do hlubiny zabřednou. Jak pravdivě předvídal budoucí události! Zůstal však již stranou, hotov jsa vždy jen prostředkovati a přimlouvati se za pokoj; do převratné politiky, proti níž tolik se stavěl, nezasahoval. Neužil vděku od svých, o něž tolik pracoval. Se všech sil hájil vždy svobod zemských a jimi se hradil, ale teď o ně neoprávně se obával; ještě své odpůrce varoval, aby jich nerušili, protože by tak zuřili jen proti sobě.³⁰⁾ Bez naděje však viděl zmar všech svých pokojných snah a svrchované nebezpečí všech, jež jako hrozná příšera na zemi se valilo.

Kardinál Dietrichštejn, jenž společně s Žerotínem nejvíce o pokoj země se přičiňoval, užil teď ještě méně pokoje než Žerotín. Úřady zemské, které po vůli stavů zastával, generálát nad zemským vojskem a správa peněz zemských, vymstily se mu. Pěchota druhdy Valdštejnova, když byla větším dílem do Brna přivedena, vyslovila se, že nikterak nebude bojovati pod praporcí moravskými, nebude-li jí za minulé měsíce všecek žold zaplacen. Valdštejn však zemskou pokladnu odvezl do Vídně. Za obnos v ní činěn byl zodpovědným kardinál, a uloženo mu, chce-li uchrániti sebe, život a zboží a všecko své od zuřivosti vrátivších se vojáků, aby co nejspíše a aspoň do 14 dní vrátil těch 96.334 zl., nebo aby se postaral, aby vráceny byly, aby se mohlo vojákům zaplatiti.³¹⁾ Kardinál hned 3. května psal králi do Vídně o neobezřetném a násilném

²⁹⁾ Kameníček, I. c. II. 508.

³⁰⁾ Herben, I. c. Sborník Hist. 1883, 192, 199.

³¹⁾ Apologie kard. Dietrichštejna, I. c. 12,

předsevzetí Valdštejnově a dotazoval se, stalo-li se Valdštejnem tak na králův rozkaz nebo s jeho vědomím, aby kardinál mohl podati stavům pravdivou zprávu, ježto na ni čekají. Král odpovídal hned 4. května, že je pravda, že o skutku Valdštejnově posud nic nevěděl, že ani neví o průběhu této věci, ani o českém tažení do Moravy, že ani kardinál, ani zemský hejtman, ani kdo jiný nic nepsal; že by mu byla velmi milá zpráva o tom všem, a také od stavů buď psaní nebo poselství, aby mohlo o všech těch rozbrojích býti jednáno a tomu odpomoženo; nikdy ani moravským stavům ani jiným neodepře, co jest slušného, nýbrž se své strany použije všeho možného, aby nastal trvalý pokoj a přetrhl se nepořádek. Zemskému hejtmanu že připomíná, aby u stavů všeho použil, aby nepovstal nějaký nepořádek, a kardinála že žádá o též, a aby pečoval, aby stavové na nabídnutí královo příslušný pozor měli.³¹⁾ O převratu v zemi tedy ještě ve Vídni nevěděli.

Na toto psaní odpovídá kardinál 6. května vypisoval, jakou škodu a jaké podezření způsobil králi onen těžký a nerozvážný čin Valdštejnův, který zatracuje každý člověk, buď katolik, nebo jiného náboženství. Znova prosil, aby král hleděl se zbavit podezření, jako by se to stalo s jeho vědomím a souhlasem, a pro Boha žádal, aby nedopouštěl žádného vpádu na Moravu, protože by dohnal k nejkrajnějšímu, přivedl by některé nevinné do nebezpečí života, anebo donutil by všechny, aby za jednoho stáli. Zároveň prosil, aby peníze Valdštejnem pobrané, protože by jich stavové od kardinála jako správce peněz zemských mohli požadovati, ve Vídni udržel a stavům vrátil; běží o čest kardinálovu, ježto je v podezření, že o Valdštejnově zlém činu věděl, a není ani jist životem od stavů takovým neslýchaným skutkem velmi rozlícených. Jak se král zachová k osobě Valdštejnově, do toho se kardinál nemíchá, ale jestliže král tu nic neučinil ani neučiní, že se obává, ať si přijde pomoc odkudkoli, že by to mělo za následek největší zkázu a úplné odvrácení myslí od krále. Rád by sám osobně králi oznámil průběh a podstatu všeho, ale stavové moravští nedopouštějí mu odjetí.³²⁾

³¹⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 199.

³²⁾ d'Elvert, I. c. XXII. 64-66; Herben, I. c. 197.

A hned druhého dne 7. května kardinál opakoval svou prosbu pro Boha, ježto je u velikém nebezpečí života, aby král ty peníze zadržel; sám, ač nevinen, chce je ze svého nahraditi; rovněž zase prosil, aby se žádný vpád do země nestal.³⁴⁾

Král Ferdinand odpověděl hned 8. května, že nevěděl o zámyslu Valdštejnově a neschvaluje ho, což snadno lze z toho poznati, že praporci jeho z Moravy do Vídně přibylému poručil hned nazpět se vypraviti. Valdštejn se omlouval, že pro vpád Čechů a pro zmatky mezi jízdou moravskou chtěl se svým plukem a těmi penězi ustoupiti k uherským průsmykům, aby další rozkazy stavovské mohl ku prospěchu a bezpečnosti moravské vlasti provésti, ale že nikterak nechtěl peněz k svému užitku obrátiti; peníze leží v zemském domě vídeňském, a rozhodne se o nich a o všech jiných věcech, až dojdou vyslání moravští, kteří si do toho rozhodnutí stěžovati zajisté nebudou míti příčiny. Valdštejn sám dostal dovolení brzy po svém příchodu do Vídně, aby se vybral k Pasovu naproti svým vojákům přicházejícím z říše. Na vpád do země král nikdy nepomýšlel, a stalo by se tak z nezbytnosti jen s vědomím stavů a na zabezpečení země; doufá však, že stavové nikdy k tomu nedají příčiny, nýbrž raději se postarají, aby cizí válečný lid byl ze země vyveden.³⁵⁾

Opět psal kardinál 12. května, ale psaní to nebylo podepsáno, pročež král se rozpakoval rozhodnouti, a odpovídal 14. května, dostane-li další přípis od kardinála neb od stavů, že se o tom vyjádří. Na své nebezpečí nemíni však král peněz na Moravu dopraviti; jestliže však kardinál nebo stavové zařídí, jak by se najisto odvezly, že budou vydány.

Ještě 26. května psal kardinál králi, jenž dal pak rozkaz, aby byly peníze na místě od kardinála udaném uschovány.³⁶⁾ Kardinál potom na svůj náklad a nebezpečí dal peníze ty dovézt do Brna do biskupského domu. Žádný jich však nechtěl přijmouti a tak ležely venku mezi svévolnými vojáky na druhý den a celou noc; potom teprve byly na rozkaz direktorů dopraveny do domu zemského výběrčího. Když byly však váčky s penězi prohlíženy, scházelo prý 36.000 zl. Proto rozkázali

³⁴⁾ Tamže, I. c. 67; Herben, I. c. 197.

³⁵⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 199.

³⁶⁾ Tamže.

zaslali hr. Matyášovi z Thurna rozkaz do tábora u Budějovic, aby se dal na pochod do Moravy. Dne 22. dubna dorazil do Německého Brodu s vojskem asi 10.000 mužů. K němu do Brodu dostavili se poslové města Jihlavy slibující, že mu budou brány města otevřeny. Vtáhl tam 23. dubna a byl přijat evangelickými obyvateli velmi přátelsky, také část šlechty jej tam vítala. Již příštího dne hnul se dále; s odporem se nepotkal, všude jej vítali. Zmocnil se Třebíče a 27. dubna Budějovic. Nejvyšší nad plukem jízdy Petr Sedlnický z Choltic ležel ve Znojmě nečinně; teprve 28. dubna tázal se kardinála, co má činiti?³⁾ Otázka ta byla ovšem přetvářkou, vždyť hned přidal se k Thurnovi. Jiří z Náchoda s pěším plukem byl u Brna, Albrecht z Valdštejna v Olomouci; ti byli věrní císaři, ale proti nim popouzeli přívrženci odboje jejich vojáky.

Dne 30. dubna byl Thurn již ve Znojmě. Tam byl mu příchod připraven některými měšťany, kteří se potají scházeli. Nepomohlo, že byli prozrazeni a dáni do vězení. Pro odboj bylo již vše přichystáno; také z Brna dána byla zpráva, že nadešel čas, aby vpadli do města ozbrojenou mocí.⁴⁾ Do Znojma sjel se dosti značný počet protestantské šlechty. „Srdce prý se smálo při pohledu na krásnou šlechtu,“ napsal Thurn, a „Pán Bůh aby mu ji zachoval ode všeho zlého“.⁵⁾ Obsadil Hradiště a klášter Louku. Do Znojma poslal mu dopis zemský hejtman Ladislav z Lobkovic, dotazuje se ho ze svého úřadu, proč s vojskem do země přitáhl, načež odepsal Thurn 30. dubna uštěpačně, že není pochyby, že podle svého vzácného rozumu o tom dobrou vědomost má; Thurn že má sebou všechno rytířstvo království českého, které své vzácné a blízké příbuzné přátelsky a v dobrém mínění navštěvuje a nabízí těm, kteří s nimi upřímně myslí, na pomoc své statky a hrdla, ale zároveň chce žalovati na ty, kteří posud mezi nimi se přičiňovali svatý svazek lásky, jednoty a spojení roztrhnouti, a kteří pomáhali, že království České pohansky a barbarsky na mnohých místech bylo popleněno; nepřátele své nenávidějí a budou je podle nejvyšší možnosti tříbiti; a ježto hejtmanu je správa země svěřena, aby ji tak spravoval, aby odtud měl čest a chválu a vážnost země.“)

³⁾ Mikulovský Rodinný archiv, svaz. 342.

⁴⁾ d'Elvert, l. c. XVI. 130.

⁵⁾ Tamže, l. c. 10.

⁶⁾ Tamže, l. c. XVI. 8, 9.

Zatím přece ještě se pomýšlelo na stavovský sjezd v Brně. Žerotín volal tam kardinála, chtěl tam míti knížete Liechtenštejna i Albrechta z Valdštejna. Věda již, že nelze se násilně opřít vojsku Thurnovu, nařídil úředníkům na svých panstvích, aby Thurna slušně přijali, vojsku jeho dobré byty připravili a nenechali ho v nijakém nedostatku. Tušil, že bude vynuceno spojení Moravy s Čechami, a aby snad zamezil výstřelky tohoto spojení a snesitelně upravil přechod země do tábora českého, psal direktorům českým, že stavové moravští chtějí se Čechům připojit a nic nepřátelského proti Čechům nečiní. Ale nedůvěřovalo se mu, a nepřestal býti osobou nenáviděnou u Thurna i u strůjců odboje na Moravě. Hned jak Thurn vpadl na Moravu, radili mu někteří jeho moravští přátelé, aby Žerotína zajal, s ním že by byla pochována moudrost Šalomounova.⁷⁾ Nestalo se sice tehdy ještě tak, ale Thurn neváhal Žerotinovi, jehož nazval mocným hrabětem, podkládati úmysl, že usiluje všecko mocí prorazit a že radil bez dovolení stavů Dampierra do Brna povolati a že také osnoval, aby značný počet válečného lidu byl v Uhrách najat a na králův rozkaz aby vtrhl do země.⁸⁾ Na tomto obviňování nebude ovšem ani zbla pravdy. Naopak dosvědčuje kardinál Dietrichštejn, že Žerotín ve své péči po pokoji snažil se získati hraběti Thurnovi milost a smír, že usilovně naléhal, aby ani Čechy ani Morava nebyly pustošeny a aby uherské vojsko nebylo do země posláno.⁹⁾

Bezprostředně před vpádem českým zajel do Vídně s listem českých stavů, jímž hrozili oním činem, kardinál Dietrichštejn; ještě 24. dubna psal mu král Ferdinand, že zajisté i do budoucna bude se přičiňovati, aby všeliké nebezpečí od země odvráceno bylo.¹⁰⁾ Za hrozícího nebezpečí vyzýval král 22. dubna české stavy, aby vypravili do Vídně posly, s nimiž by jednal o porovnání. Bylo to ovšem málo upřímné úsilí pomoci si z nouze, které skončilo beze všeho výsledku. A nadarmo byl učiněn také poslední pokus, aby stavové moravští byli udrženi ve věrnosti; bylo již pozdě. Dne 29. dubna poslal král zemskému hejtmanu přípis, aby za nynějšího nového

⁷⁾ Herben, I. c. Sbor Hist. 1883, 186, 187.

⁸⁾ d'Elvert, I. c. XVI. 10.

⁹⁾ Apologie kardinála Dietrichštejna, 18.

¹⁰⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 158; Beckovský: Poselkyně II. 138.

zaslali hr. Matyášovi z Thurna rozkaz do tábora u Budějovic, aby se dal na pochod do Moravy. Dne 22. dubna dorazil do Německého Brodu s vojskem asi 10.000 mužů. K němu do Brodu dostavili se poslové města Jihlavy slibující, že mu budou brány města otevřeny. Vtáhl tam 23. dubna a byl přijat evangelickými obyvateli velmi přátelsky, také část šlechty jej tam vítala. Již příštího dne hnul se dále; s odporem se nepotkal, všude jej vítali. Zmocnil se Třebíče a 27. dubna Budějovic. Nejvyšší nad plukem jízdy Petr Sedlnický z Choltic ležel ve Znojmě nečinně; teprve 28. dubna tázal se kardinála, co má činiti?³⁾ Otázka ta byla ovšem přetvárkou, vždyť hned přidal se k Thurnovi. Jiří z Náchoda s pěším plukem byl u Brna, Albrecht z Valdštejna v Olomouci; ti byli věrní císaři, ale proti nim popouzeli přívrženci odboje jejich vojáky.

Dne 30. dubna byl Thurn již ve Znojmě. Tam byl mu příchod připraven některými měšťany, kteří se potají scházeli. Nepomohlo, že byli prozrazeni a dáni do vězení. Pro odboj bylo již vše přichystáno; také z Brna dána byla zpráva, že nadešel čas, aby vpadli do města ozbrojenou mocí.⁴⁾ Do Znojma sjel se dosti značný počet protestantské šlechty. „Srdce prý se smálo při pohledu na krásnou šlechtu,“ napsal Thurn, a „Pán Bůh aby mu ji zachoval ode všeho zlého“.⁵⁾ Obsadil Hradiště a klášter Louku. Do Znojma poslal mu dopis zemský hejtman Ladislav z Lobkovic, dotazuje se ho ze svého úřadu, proč s vojskem do země přitáhl, načež odepsal Thurn 30. dubna uštěpačně, že není pochyby, že podle svého vzácného rozumu o tom dobrou vědomost má; Thurn že má sebou všechno rytířstvo království českého, které své vzácné a blízké příbuzné přátelsky a v dobrém mínění navštěvuje a nabízí těm, kteří s nimi upřímně myslí, na pomoc své statky a hrdla, ale zároveň chce žalovati na ty, kteří posud mezi nimi se přičiňovali svatý svazek lásky, jednoty a spojení roztrhnouti, a kteří pomáhali, že království České pohansky a barbarsky na mnohých místech bylo popleněno; nepřátele své nenávidějí a budou je podle nejvyšší možnosti tříbiti; a ježto hejtmanu je správa země svěřena, aby ji tak spravoval, aby odtud měl čest a chválu a vážnost země.“⁶⁾

³⁾ Mikulovský Rodinný archiv, svaz. 342.

⁴⁾ d'Elvert, I. c. XVI. 130.

⁵⁾ Tamže, I. c. 10.

⁶⁾ Tamže, I. c. XVI. 8, 9.

Zatím přece ještě se pomýšlelo na stavovský sjezd v Brně. Žerotín volal tam kardinála, chtěl tam mít knížete Liechtenštejna i Albrechta z Valdštejna. Věda již, že nelze se násilně opřít vojsku Thurnovu, nařídil úředníkům na svých panstvích, aby Thurna slušně přijali, vojsku jeho dobré byty připravili a nenechali ho v nijakém nedostatku. Tušil, že bude vynuceno spojení Moravy s Čechami, a aby snad zamezil výstřelky tohoto spojení a snesitelně upravil přechod země do tábora českého, psal direktorům českým, že stavové moravští chtějí se Čechům připojit a nic nepřátelského proti Čechům nečiní. Ale nedůvěřovalo se mu, a nepřestal být osobou nenáviděnou u Thurna i u strůjců odboje na Moravě. Hned jak Thurn vpadl na Moravu, radili mu někteří jeho moravští přátelé, aby Žerotína zajal, s ním že by byla pochována moudrost Šalomounova.⁷⁾ Nestalo se sice tehdy ještě tak, ale Thurn neváhal Žerotínovi, jehož nazval mocným hrabětem, podkládati úmysl, že usiluje všecko mocí prorazit a že radil bez dovolení stavů Dampierra do Brna povolati a že také osnoval, aby značný počet válečného lidu byl v Uhrách najat a na králův rozkaz aby vtrhl do země.⁸⁾ Na tomto obviňování nebude ovšem ani zbla pravdy. Naopak dosvědčuje kardinál Dietrichštejn, že Žerotín ve své péči po pokoji snažil se získati hraběti Thurnovi milost a smír, že usilovně naléhal, aby ani Čechy ani Morava nebyly pustošeny a aby uherské vojsko nebylo do země posláno.⁹⁾

Bezprostředně před vpádem českým zajel do Vídně s listem českých stavů, jímž hrozili oním činem, kardinál Dietrichštejn; ještě 24. dubna psal mu král Ferdinand, že zajisté i do budoucna bude se přičiňovati, aby všeliké nebezpečí od země odvráceno bylo.¹⁰⁾ Za hrozícího nebezpečí vyzýval král 22. dubna české stavy, aby vypravili do Vídně posly, s nimiž by jednal o porovnání. Bylo to ovšem málo upřímné úsilí pomoci si z nouze, které skončilo beze všeho výsledku. A nadarmo byl učiněn také poslední pokus, aby stavové moravští byli udrženi ve věrnosti; bylo již pozdě. Dne 29. dubna poslal král zemskému hejtmanu přepis, aby za nynějšího nového

⁷⁾ Herben, I. c. Sbor Hist. 1883, 186, 187.

⁸⁾ d'Elvert, I. c. XVI. 10.

⁹⁾ Apologie kardinála Dietrichštejna, 18.

¹⁰⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 158; Beckovský; Poselkyně II. 138.

premlouvání o spojení s Čechy uvedl ve známost stavům moravským, o jich věrnosti nepochybuje, všechno, co král učinil: potvrdil Čechům majestáty, svobody a milosti náboženské a politické, znovu psal, ačkoli na své první psaní odpovědi nedostal, aby poslali vyslané do Vídně, s nimiž by se mohlo jednati o pokojné srovnání. Král reversu svému dosti učinil a Buquoyovi rozkázal, aby nic před sebe nebral nepřátelského. Stavové moravští v minulých letech nepřednesli císaři žádných stížností a od krále nejmenšího protivenství nezažili, a jestliže někteří ze stavů českých si v tom stěžují, král nabízí se je vyslechnouti a každému to slušně napravit. Bezpečí se tedy, že věrní stavové moravští nepřistoupí na žádost Čechův o spojení s nimi, nýbrž že jak vyslané tak i pány jejich horlivě napomenou, aby krále svého, království a země i sebe sami ve veliké škody a záhubu nepřiváděli, nýbrž raději na pokojné prostředky nastoupili a vyslané své ke králi poslali. Kdyby však mimo nadání takové napomenutí u vyslaných neúčinkovalo a do země nějaký lid byl veden, a kdyby stavové mocí donuceni byli ke spojení, aby hejtman oznámil: král učinil dostatečné opatření, aby jeho vojsko do země přitáhlo a věrným poddaným pomocí a záchranou přispělo.¹¹⁾

Ale tento list královský nemohl již nic změnit. Morava ocitla se již v odbojném víru. Zemský hejtman Lobkovic, když pro vpád český neměl sjezd stavovský v Brně za bezpečný, smluvil se s druhými králi věrnými, aby se sjezd konal v Olomouci. Rozkázal proto Jiřímu z Náchoda, aby odjel z Brna se svou jízdou k Olomouci. Kardinál zvěděl to, když se vracel z Vídně. Dojeda do Mikulova dostal zase psaní, že ho zemský hejtman, Karel z Žerotina, kníže Liechtenštejn a nejvyšší sudí Berka v Brně očekávají, pročez odjel tam hned. Když v Brně byla porada pánů na druhý den odložena, vrátil se Náchod 30. dubna do Brna a zvěstoval, že byl obklopen od svých jezdců plukovníkem Stubenvollem a ostatními důstojníky a doptáván, kam jsou vedeni a kdo to kázal? Dal jim přečísti písemný rozkaz zemského hejtmana, ale oni se vyjádřili, že nepůjdou dále bez souhlasu stavů. Nechali ho tedy vrátiti se do Brna a odebrali se do svých dřívějších ležení, ve která byli od stavů rozděleni.¹²⁾ Stubenvoll, jehož

¹¹⁾ d'Elvert, I. c. XXII. 60, 61.

¹²⁾ Tenora: Apologie kardinála Dietrichštejna, 7, 8.

nazývá Thurn upřímným,¹³⁾ oznámil to hned Thurnovi, jenž to zvěděl ve Znojmě 1. května.

Zrovna tehdy oznamoval Thurn také direktorům jásavě průběh své výpravy, a zmiňoval se, že kardinál mu tajně a a důvěrně vzkázal, že katolíci chtějí se teď dokonale k unii s Čechy nakloniti, a to právě tak, jako stavové hornorakouští, než že nemá se na to pohlížeti, jako by se dalo ze strachu, nebo na ten způsob, jako by od krále odstupovali. Rovněž prý i Liechtenštejn poslal k Thurnovi a žádal pro katolíky o bezpečný glejt do Brna; Thurn aby sám pokojně zůstal ve svém ležení, a katolíci že bez prodlení se s Čechy spojí a ke konfederaci zemí ve všem přistoupí.¹⁴⁾ Je-li zpráva tato ve všem pravdiva, jednali pod nátlakem přesily nepřátelské jako druhdy kardinál r. 1608, když byl vyzván, aby byl se stavy zajedno, prohlašoval, že bude, nebude-li při tom nic na urážku majestátu krále. Kardinál vyhrožoval si tedy dále trvati na straně králově; k povstání se nepřipojil.

Zatím co Thurn zmocnil se západní Moravy, obsadilo 2000 pěších a 1000 jízdy lidu slezského severovýchod země s městy Hranicemi a Lipníkem a ohrožovali Olomouc. Tam Valdštejn nejsa rovněž bezpečen, moci vzal stavovskou pokladnu s 96.334 zl. a s vojskem svým táhl na uherské hranice. Šest praporců bylo od jezdců stavovských dohoněno a vrátilo se; čtyři zůstaly s Valdštejnem, jenž pokladnu dovezl do Vídně.¹⁵⁾

Ze Znojma od Thurna jeli nekatoličtí stavové na sjezd do Brna. Kardinál s jinými pány jel jim naproti do Modřic; tam nechali katoličtí stavové svůj doprovod sedm kornetů jízdy a jen s jedním kornetem kozáků vjeli 2. května do města. Z domu Oldřicha z Kounic Ladislav Velen z Žerotína vyzval měšťany, aby s vyššími stavy nyní i budoucně za jednoho člověka stáli a kozáci obsadili brány. V zemském domě přečetli si všecky listy královské nadepsané zemskému hejtmanu. Když přišel posel se zprávou o Valdštejnovi, hned zavolali do Brna ostatní jízdu z Modřic.

¹³⁾ d'Elvert, I. c. XVI. 11.

¹⁴⁾ Tamže, I. c. XVI. 9. Srv. Beckovský, I. c. II. 139.

¹⁵⁾ Zemský výběrčí Jan Biryta byl podezříván, že byl domluven s Valdštejnem; byl proto uvězněn, do Brna dovezen a tam do tuhého vězení v poutech dán, přísně vyslýchán a hroženo mu katem; konečně na velké přímluvy z ohledu, že dlouho zemi sloužil, byl z vězení propuštěn, ale v poutech do Olomouce dopraven a ve svém domě ještě tři měsíce vězněn (Dudík: Chronik der Stadt Olmütz. Schriften der hist. Sektion 1851, 7).

Dne 3. května, sotva svítalo, na všech ulicích bylo slyšeti zvuk polnic, dupot koní a třesk zbraní. Na Zelném trhu přisahalí stavové, že chtějí při sobě do posledního přemožení věrně a neproměnlivě státí a jedni druhých zastávati. Potom ozbrojení vnikli do domu biskupského kolem hodiny desáté. Tam Ladislav Velen z Žerotína vytýkal kardinálovi, že Valdštejn odvedl zemské vojsko a vzal s sebou zemské peníze, a uváděl kardinála v podezření, že měl v tom účast nebo že jistě o tom věděl, a hned prohlásil, že jest proto zbaven úřadu 'generála vojska a direktorátu zemských peněz, a že je mu jménem stavů zapovězeno z domu vyjítí. Kardinál se hájil, že pro vlast vždycky pracoval, nic že neradil králi, co by bylo na škodu vlasti, nic že neví ani nevěděl o Valdštejnově zámyslu. Co se týká úřadů jeho zemských, jež vzal na sebe jen z nutkání stavů, je hotov zříci se jich ve veřejném zasedání sněmovním. Žádal pak, aby nebyl vězněm, než ať je mu dovoleno odebrati se ke králi, kde by mohl nikoli nevhodné služby vlasti prokázati. Stavové když se byli mezi sebou poradili, projevíli, že jsou spokojeni, aby stavům zřekl obojí úřad a dali mu také dovolení do Mikulova se odebrati, ale aby odtud jinam neodcházel. Kardinál zase žádal, aby mu bylo volno odebrati se ke králi, a sliboval, nemohl-li by touto cestou vlasti nic prospěti, že nikterak nechce škoditi, a v případě tom že nastoupí pouf do Italie nebo Polska, nebo že najisto trávití bude život opodál dvora, dokud by tyto věci nebyly uklizeny. Stavové se dlouho radili a zatím prohlíželi celou korespondenci kardinálovu, konečně prohlásili, že třeba o tom většího rozvážení; vynutili pak od něho slib, že neodjede z domu pod závazkem a slovem knížecím, leda že by byl od nich volán. Celou jeho korespondenci vzal s sebou Fridrich z Tiefenbachu.¹⁶⁾

Od kardinála šli ke Karlu z Žerotína, jenž rovněž odmítnul všecko podezření, jako by byl srozuměn s Valdštejnem, a pak ke knížeti Karlu z Liechtenštejna, jehož již mírněji na totéž se dotazovali; vždyť měli na paměti, jak sám s nimi sosnoval odboj proti císaři Rudolfovi, a mínili, že zase bude jejich. Kníže se jim opravdu zakázal, že chce hrdlem i statky při nich státí. Za to byl nechán na svobodě, kdežto kardinál,

¹⁶⁾ Tenora: Apologie kard. Dietrichštejna, I. c. 10, 11.

Žerotín i zemský hejtman Lobkovic byli vězněni, to jest byli ve svých bytech hlídáni stavovskými vojáky. S kardinálem zároveň vězněni dva kanovníci olomoučtí: jeho sekretář Vavřinec Zwetler a jeho lékař Dr. Jeronym Picenard.

Stavové zmocnili se pak úplně města; 150 vojáků, jimiž město obsadilo Špilberk, vzali sami na závazek a přejali je do svých služeb; velitelství nad městem svěřili Stubenvollovi.

Ještě nebyli v Brně ani poslové z Čech, když již provedeno bylo skutkem spojení Moravy s Čechami a odpad země od krále. Nastolena byla vláda nekatolíků, která se brala podobným směrem jako v Čechách. Již nebylo řeči o srovnání se s katolíky, nekatolíci měli moc a vládu a katolíkům nadešel útlak a nátlak. Bylo-li dříve nekatolíkům v něčem krivděno, opláceli teď sami stonásob v příkré nesnášlivosti a výbojném nevražení.¹⁷⁾

Dne 4. května zahájili si stavové sněm. Hned sesadili zemského hejtmana Ladislava z Lobkovic a některé úředníky zemské a chopili se vlády sami. Zvolili si 29 direktorů, 12 ze stavu panského, 12 z rytířstva a 5 ze stavu městského. V čele vojsk zemských nechali Petra Sedlnického nad 1000 jízdných, nad druhým 1000 jízdných zvolili Ladislava Velena z Žerotína a nad pěším plukem druhdy Valdštejnovým Fridricha z Tiefenbachu, kleríci měli právo zasedati společně s direktory a raditi se s nimi o potřebách zemských. Direktori měli plnou moc sbírat vojsko, pokládati stavům sjezdy, vcházeti s cizími zeměmi v konfederaci, spolčení a sjednocení, na místě stavů vypůjčovati peníze, kdyby někdo z nich zemřel podle stavů se doplňovati, nevěrné a neposlušné trestati a vůbec všecko k obhajování privileji, svobod a práv zemských řídit a spravovati; stavové k nim zavazovali se poslušností a slibovali je zastávati, jich se ujímati a při nich do největšího přemožení svého věrně a upřímně státi. Tak svěřena direktorům svrchovaná moc panovnická i stavovská. Měsíčně vyměřili im plat, pánům po 160 zl., rytířům po 140, a měšťanům po 55 zl.¹⁸⁾

Jako v Čechách loni, tak i na Moravě teď 6. května vypovědění byli jezuíté jako praktikáři a buřiči; měli stavovským komisařům hned klíče od kostelů a kolejí odevzdati, odejít

¹⁷⁾ Původcové rebellie a kteří k tomu pomáhali, i ti, kteří potom napomáhali jim a z toho se těšili, uvedeni jsou u d'Elverta l. c. XVI. 138.

¹⁸⁾ Kameníček, l. c. II. 506.

a ve třech dnech země prázdní býti; kdo by byl potom v zemi přistižen, měl býti beze vši milosti a právního vyhlášení na hrdle trestán.¹⁹⁾ Již 7. května v Brně jesuitům byl vydán rozkaz, aby hned kolej opustili; odepřeno jim bylo i jen přes oběd zůstatí, a směli si vzítí jen plášť, klobouk a brevír. Vyšlo tedy pěšky 37 starších členů řeholních; novicové byli již před několika dny jinam posláni; dva těžce nemocní byli zatím do cizího domu dopraveni a pak měli býti povozem za druhými posláni. Co jesuité odcházeli, vypukl na Nové ulici požár, jímž shořel také jesuitský dvůr; hned byli krivě obviňováni, že oheň založili. Stíhali je a dostihli v Tuřanech v kostele a donutili k návratu do Brna; některé z nich zbili a s největší potupou za velikého doprovodu jízdy a lidu nazpět dovedli a na radnici zavřeli. Než nevina jejich vyšla brzy na jevo a byla veřejně osvědčena. Dne 11. května musili však přece na devíti vozech opustiti Brno; obrátili se do Vídně. V Olomouci byl jesuitům vypovídací rozkaz prohlášen 11. května; sídlo jejich v Holešově také rozptýleno jest.²⁰⁾

Úřady městské v Brně, Olomouci, Hradišti, Unčově, kde měli katolíci většinu, měly býti obnoveny a jiné osoby do úřadu dosazeny, aby prý žádná strana jak podjednou, tak podobojí v tom zkrácení netrpěla a utiskována nebyla. Ale ilustraci těchto krásných slov hned jest, že na úřady dosazena všude rozhodná většina nekatolická — v Brně ponechání v radě jen čtyři katolíci²¹⁾ — a že evangelíci katolíkům hned odňali v Olomouci farní kostel sv. Mořice s farou a školou a též kostel a kolej jesuitskou, a v městě Brně farní kostel sv. Jakuba s farou a školou a rovněž kostel a kolej jesuitskou. Také v Hradišti a Unčově farní kostely katolíkům odňaty a do nich měli býti uvedeni na budoucí a věčné časy kněží náboženství evangelického. Otázku práva, kteréhož posud v královských městech na svobodné vykonávání svého náboženství neměli, rozšířili mocí ve svůj prospěch.

¹⁹⁾ d'Elvert, I. c. XVI. 11; XXII. 251.

²⁰⁾ Jako největší nepřátelé jesuitů, kteří je po vypovědění honili a zle se k nim chovali, projeví se Vít Jindřich hrabě z Thurnu na Vlasaticích, Jiřík Bernard Pogrel na dvoře v Pohořelcích, Adam Křištof Vencelík na Třešti, Štěpán Kusý z Mukodělu na Krasonicích, Hendrich Mitrovský na Mitrově. (d'Elvert, I. c. XVI. 138, 139.) Někteří jesuité obrátili se do tábora vojenského, většina však do Polska, kde jich bylo přes 40. (Pilař a Moravec, I. c. III. 105. Mikulovský Rodinný archiv, svaz. 845.)

²¹⁾ Kroess, I. c. 960.

Dále se stavové snesli, kde v městech, městečkách i vsích kostelové nebo sborové náboženství podobojí pobráni neb odňati jsou, aby zase bez prodlení k témuž náboženství i se všemi užitky a důchody svými postoupeni byli; taktéž aby žádný člověk k náboženství odpornému ani od vrchnosti své ani od nikoho nucen nebýval. Jestliže by kdo někdy kostely a sbory zase jim mocí nebo jakoukoli chytrostí odnímati, anebo jakoukoli překážku ve svobodném provozování náboženství jim činiti chtěl, proti každému takovému jako rušiteli tohoto jednomyslného snesení a řádu dobrého měli zajedno státi. Podle příkladu království českého ustanovili si stavové svou evangelickou konsistoř a dali direktorům do moci, aby byla dobře řízena a osobami hodnými dosazena.

Sněm zasedal také jako soudní tribunál nad provinilými proti stavům. Albrecht z Valdštejna, jenž se netoliko nad vlastní, nýbrž i nad poctivostí a závazkem svým zapomenul, Adam Lev Licek z Ryzmburka,²²⁾ jenž mu pomáhal, Jiří z Náchoda, jenž byl s ním ve srozumění, jakož i Vilém Brabanský z Chobran,²³⁾ kterýž k tomu svoloval a napomáhal, byli na věčnost vypovědění a všechny jejich statky zabrány k ruce stavům.

Za direktora peněz zemských po kardinálovi zvolen byl Ladislav z Šlejnic, a na pomoc mu byl přidělen Zdeněk z Roupova.

Stav prelátský účastnil se jen v malém počtu; většina se nedostavila; ale i účastníci nesouhlasili s usneseními a vzdali se dalšího jednání. Snesení se tedy dala jen ode tří stavů markrabství moravského.²⁴⁾

Čeští poslové přišli do Brna 7. května a sám předseda direktorů českých Václav Vilém z Roupova vybízel stavy ke spolku s Čechy, potom aby také své vojsko spojili s českým a aby některé osoby ze sebe vypravili s plnou mocí do Prahy na generální sněm, aby to „svaté spojení“ dále bylo prováděno a potvrzeno.²⁵⁾ Dostala se mu odpověď příznivá a 11. května písemně oznámeno direktorům, že Morava přistupuje k po-

²²⁾ Stal se katolíkem r. 1617 nebo krátce před tím (Schmidlin, I. c. 184).

²³⁾ Brabanský byl rytmistrem pod Petrem Sedlnickým; králi byl věrný a proto dostal se do sporů se svým velitelem a druhým důstojníkem Ladislavem Velenem z Žerotína, jež sám král srovnati chtěl (Mikulovský Historický archiv, svaz. 158).

²⁴⁾ d'Elvert, I. c. XXII. 250—255; Kameníček, I. c. II. 507.

²⁵⁾ d'Elvert, I. c. XVI. 20.

vstání, že stavové spojí vojsko své s českým, ale část si na Moravě pro ochranu ponechají, a vyslance své do Prahy vyšlou, aby byla učiněna generální konfederace všech zemí českých i Dolních a Horních Rakous. Usneseno také na uherský sněm vypraviti poselství. Společnými zbraněmi měl býti vynucen mír.

Povstání české se rozšiřovalo. Všecky země zdvihaly se proti králi Ferdinandovi, jehož situace stávala se zoufalou, zvláště když Thurn obrátil se do Rakous. Král neměl dostatek prostředků k odporu, a pomocné sbory pro něho se teprve najímaly, a blížily se k rakouským hranicím, když Thurn krále ohrožovati počal v samé Vídni.

Král Ferdinand vytýkal moravským stavům, že pustili vojsko české do země a varoval je před porušením věrnosti. Stavové mu odpověděli, že nevolali českého vojska na Moravu a že vůbec za to nemohou, že nebylo docíleno smíru mezi panovníkem a Čechy, naopak, že poměry se neustále horší.²⁶⁾ Nevypovídali přímo ještě věrnosti, ale doma brzy zahájili vládní převrat vyzváním z 12. května, aby každý obyvatel ze všech tří stavů, který nebyl při sněmě brněnském, přiznal se zvláštním listem, že přistupuje k usnesení sněmovnímu a že chce s ostatními býti zajedno a státi při nich.²⁷⁾ O bezpečnost země teď již proti královu vojsku pod Dampierrem, jehož vpádu z Uher se obávali, starali se tím, že chtěli svými 2000 jezdců osaditi průsmyky. Thurn z nařízení českých stavů přidal k nim ještě 800 jízdy; ležela v Hustopeči. K vojsku tomu měl se přidati také slezský lid od Lipníka a Hranic, silný na 3000 mužů. Když však tehdy nebezpečí z Uher minulo, přidal se pluk Žerotínův a Tiefenbachův k vojsku Thurnovu.

V popředí Moravy postavili se noví mužové, direktori, a ti, kteří dříve rozhodovali o politice zemské odsunutí stranou, vydání výčitek a osočování, podezřívání a ironickému posměchu. Žerotín byl brzy napaden hanopisem, že se zpronevěřil svému přesvědčení, a vytýkáno mu, že je zrádcem vlasti, odpadlíkem od své víry, klamatelem přátel.²⁸⁾ Posměšně, ne snad doopravdy, psali o něm již 11. května, protože podle

²⁶⁾ Kameníček, I. c. II. 504.

²⁷⁾ Tamže, I. c. 508.

²⁸⁾ Apologie kard. Dietrichštejna, 16.

vlastní chlouby je nejvtipnější muž v celé zemi, že musejí si ho v dobrém opatrování chovati, aby mohli použiti v případných potřebách jeho rady a výtečné obratnosti; že by nemohli ani u potomků odpovídati z toho, kdyby smrtí svou moudrost Šalomounovu zároveň do hrobu vzíti a zemi takového velikého pokladu zbaviti měl.²⁹⁾ V domě svém v Brně trval uvězněn 14 dní. Když byl vězení zbaven, dostal dovolení, aby směl odjetí na své statky v brněnském kraji, jež spolu hraničí; byl však při tom vzat na závazek, že z nich nikam neodjede, dokud nebude slibu zproštěn. Většinou pobýval na Rosicích. Stále však zůstal věren svému přesvědčení, že jediná správná politika na Moravě byla politika pokoje, že stavové svým odbojem sami sebe klamou a že hluboko do hlubiny zabřednou. Jak pravdivě předvídal budoucí události! Zůstal však již stranou, hotov jsa vždy jen prostředkovati a přimlouvati se za pokoj; do převratné politiky, proti níž tolik se stavěl, nezasahoval. Neužil vděku od svých, o něž tolik pracoval. Se všech sil hájil vždy svobod zemských a jimi se hradil, ale teď o ně neoprávně se obával; ještě své odpůrce varoval, aby jich nerušili, protože by tak zuřili jen proti sobě.³⁰⁾ Bez nadějně však viděl zmar všech svých pokojných snah a svrchované nebezpečí všech, jež jako hrozná příšera na zemi se valilo.

Kardinál Dietrichštejn, jenž společně s Žerotinem nejvíce o pokoj země se přičiňoval, užil teď ještě méně pokoje než Žerotin. Úřady zemské, které po vůli stavů zastával, generálát nad zemským vojskem a správa peněz zemských, vymstily se mu. Pěchota druhdy Valdštejnova, když byla větším dílem do Brna přivedena, vyslovila se, že nikterak nebude bojovati pod praporci moravskými, nebude-li jí za minulé měsíce všecek žold zaplacen. Valdštejn však zemskou pokladnu odvezl do Vídně. Za obnos v ní činěn byl zodpovědným kardinál, a uloženo mu, chce-li uchrániti sebe, život a zboží a všecko své od zuřivosti vrátivších se vojáků, aby co nejspíše a aspoň do 14 dní vrátil těch 96.334 zl., nebo aby se postaral, aby vráceny byly, aby se mohlo vojákům zaplatiti.³¹⁾ Kardinál hned 3. května psal králi do Vídně o neobezřetném a násilném

²⁹⁾ Kameníček, I. c. II. 508.

³⁰⁾ Herben, I. c. Sborník Hist. 1883, 192, 199.

³¹⁾ Apologie kard. Dietrichštejna, I. c. 12,

předsevzetí Valdštejnově a dotazoval se, stalo-li se Valdštejnem tak na králův rozkaz nebo s jeho vědomím, aby kardinál mohl podati stavům pravdivou zprávu, ježto na ni čekají. Král odpovídal hned 4. května, že je pravda, že o skutku Valdštejnově posud nic nevěděl, že ani neví o průběhu této věci, ani o českém tažení do Moravy, že ani kardinál, ani zemský hejtman, ani kdo jiný nic nepsal; že by mu byla velmi milá zpráva o tom všem, a také od stavů buď psaní nebo poselství, aby mohlo o všech těch rozbrojích býti jednáno a tomu odpomoženo; nikdy ani moravským stavům ani jiným neodepře, co jest slušného, nýbrž se své strany použije všeho možného, aby nastal trvalý pokoj a přetrhl se nepořádek. Zemskému hejtmanu že připomíná, aby u stavů všeho použil, aby nepovstal nějaký nepořádek, a kardinála že žádá o též, a aby pečoval, aby stavové na nabídnutí královo příslušný pozor měli.³²⁾ O převratu v zemi tedy ještě ve Vídni nevěděli.

Na toto psaní odpovídá kardinál 6. května vypisoval, jakou škodu a jaké podezření způsobil králi onen těžký a nerozvážný čin Valdštejnův, který zatracuje každý člověk, buďsi katolík, nebo jiného náboženství. Znova prosil, aby král hleděl se zbavití podezření, jako by se to stalo s jeho vědomím a souhlasem, 'a pro Boha žádal, aby nedopouštěl žádného vpádu na Moravu, protože by dohnal k nejkrajnějšímu, přivedl by některé nevinné do nebezpečí života, anebo donutil by všechny, aby za jednoho stáli. Zároveň prosil, aby peníze Valdštejnem pobrané, protože by jich stavové od kardinála jako správce peněz zemských mohli požadovati, ve Vídni zadržel a stavům vrátil; běží o čest kardinálovu, ježto je v podezření, že o Valdštejnově zlém činu věděl, a není ani jist životem od stavů takovým neslýchaným skutkem velmi rozlícených. Jak se král zachová k osobě Valdštejnově, do toho se kardinál nemíchá, ale jestliže král tu nic neučinil ani neučiní, že se obává, ať si přijde pomoc odkudkoli, že by to mělo za následek největší zkázu a úplné odvrácení myslí od krále. Rád by sám osobně králi oznámil průběh a podstatu všeho, ale stavové moravští nedopouštějí mu odjetí.³³⁾

³²⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 199.

³³⁾ d'Elvert, I. c. XXII. 64-66; Herben, I. c. 197.

A hned druhého dne 7. května kardinál opakoval svou prosbu pro Boha, ježto je u velikém nebezpečí života, aby král ty peníze zadržel; sám, ač nevinný, chce je ze svého nahraditi; rovněž zase prosil, aby se žádný vpád do země nestal.³⁴⁾

Král Ferdinand odpověděl hned 8. května, že nevěděl o zámyslu Valdštejnově a neschvaluje ho, což snadno lze z toho poznati, že praporci jeho z Moravy do Vídně přibylému poručil hned nazpět se vypraviti. Valdštejn se omlouval, že pro vpád Čechů a pro zmatky mezi jízdou moravskou chtěl se svým plukem a těmi penězi ustoupiti k uherským průsmykům, aby další rozkazy stavovské mohl ku prospěchu a bezpečnosti moravské vlasti provésti, ale že nikterak nechtěl peněz k svému užítku obrátiti; peníze leží v zemském domě vídeňském, a rozhodne se o nich a o všech jiných věcech, až dojdou vyslání moravští, kteří si do toho rozhodnutí stěžovati zajisté nebudou míti příčiny. Valdštejn sám dostal dovolení brzy po svém příchodu do Vídně, aby se vybral k Pasovu naproti svým vojákům přicházejícím z říše. Na vpád do země král nikdy nepomýšlel, a stalo by se tak z nezbytnosti jen s vědomím stavů a na zabezpečení země; doufá však, že stavové nikdy k tomu nedají příčiny, nýbrž raději se postarají, aby cizí válečný lid byl ze země vyveden.³⁵⁾

Opět psal kardinál 12. května, ale psaní to nebylo podepsáno, pročež král se rozpakoval rozhodnouti, a odpovídal 14. května, dostane-li další přípis od kardinála neb od stavů, že se o tom vyjádří. Na své nebezpečí nemínil však král peněz na Moravu dopravit; jestliže však kardinál nebo stavové zařídí, jak by se najisto odvezly, že budou vydány.

Ještě 26. května psal kardinál králi, jenž dal pak rozkaz, aby byly peníze na místě od kardinála udaném uschovány.³⁶⁾ Kardinál potom na svůj náklad a nebezpečí dal peníze ty dovézt do Brna do biskupského domu. Žádný jich však nechtěl přijmouti a tak ležely venku mezi svévolnými vojáky na druhý den a celou noc; potom teprve byly na rozkaz direktorů dopraveny do domu zemského výběrčího. Když byly však váčky s penězi prohlíženy, scházelo prý 36.000 zl. Proto rozkázali

³⁴⁾ Tamže, I. c. 67; Herben, I. c. 197.

³⁵⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 199.

³⁶⁾ Tamže.

kardinálovi, aby to nahradil. Protože nechtěl, aby to nebylo na škodu jeho neviny a vážnosti, byl až do 7. června tak přísně ve svém domě držen, že sotva posledních několik dní bylo mu dovoleno jíti do kostela a vyjít z města, ale tak, aby před západem slunce se vracel. Potom teprve přítomní direktori zprostilí ho vězení a dovolili mu z Brna odejít, zprvu pod podmínkou, aby co nejvíce zdržoval se v Brně, potom však v Mikulově, a aby neodcházel bez vědomí jejich ze země.³⁷⁾

Jako před tím, tak i teď a tím více pobádal krále, aby pamatoval, jak by ten plamen byl uhašen. Král Ferdinand ujišťoval ho, že na něm jistě nic neschází.“) Proto aby ještě lépe mohl prostředkovati, přál si kardinál do Vídně. Prostřednictvím kardinálovo u krále shledával vhodným také Žerotin proto, aby Moravané na pravou cestu byli uvedeni, při čemž ovšem chtěl, aby se s nimi jednalo poctivě a upřímně.³⁸⁾ Direktorům kardinál často označil, že král jest k pokoji nakloněn, budou-li jen plniti své povinnosti a ustoupí-li od svého předsevzetí. Tato snaha kardinálova o smír, dle vlastního jeho svědectví, nemíjela se s účinkem; velmi mnozí nezamítali rady k pokoji a pokání, nebyla tedy roztržka mezi králem a zemí již nenapravitelná. Snad ještě většina by raději volila pokoj nežli válku, a kardinál skutečně stále pro pokoj pracoval na obou stranách. Působil na krále i jeho kancléře Hanuše Oldřicha svob. pána Eggerberka a zdálo se, že vychází se snaze jeho naproti. Eggenberk mu 19. června oznamoval, že by s ním král rád promluvil o nynějších těžkých bězích a dodával přání, aby jen odvrácené myslí srovnaly se s pokojnými záměry královými, pak že by byl brzy pokoj a trvalý blahobyt; mnoho však záleží na použití času, neboť dlouhé odklady působí často nenadálé změny. Těžko že pocítil král, že Moravané netoliko tak znenadáni od něho odstoupili, nýbrž i pohnouti se dali, aby se z jinými proti králi spojili, a jako nepřátelé jeho táhli až k Vídni a na jeho oči, když přece od krále ani stavům, ani některým z nich, ano ani nejposlednějšímu člověku nic zlého se nikdy nestalo a také mu ani nenapadlo. Než je ještě

³⁷⁾ Apologie kard. Dietrichštejna, 12, 13.

³⁸⁾ Mikulovský Historický archiv svaz. 199; d'Elvert, I. c. XXII. 70, — psaní z 10. června.

³⁹⁾ Herben, I. c. Sborník Hist. 1883, 199.

čas činiti pokání; kéž by se to jen brzy stalo, a kéž by kancléř při tom něco prospěšného mohl učiniti.⁴⁰⁾

Kardinál, jenž direktorům posílal zprávy a noviny, poslal jim také 20. června psaní královo, jímž kardinála k sobě zval, aby s ním důvěrně promluvil o důležitých věcech prospěšných obecnému dobru, i list Eggenberkův s některými jinými zprávami. Direktori 21. června mu děkovali a žádali o další noviny. Dodávali pak, že p. Eggenberk je na velikém omylu a jak jim, tak i stavům v tom velikou krivdu činí, „nebo jsme nikda od JM^{ti} královské neodpadli ani neodstoupili, nýbrž JM^{ti} královské jako i kdy prvý věrní poddaní zůstávati žádostivi jsme“.⁴¹⁾

Nechtěli tedy ještě direktori za sebou strhati všechny mosty a dovolili také kardinálovi jeti do Vídně. Kardinál jel tam, zajel i do Brna a zakazoval se direktorům působiti ke smíru. Podle přípisu direktorů z 8. července podávány byly již smírné návrhy; direktorů byl však v Brně „skrovný počet“, ač jich bylo 14, ale očekávali brzký příjezd druhých, a pak chtěli co nejdříve ta psaní v bedlivé uvážení vzíti.⁴²⁾ Dne 13. července volali z pilných a důležitých příčin kardinála do Brna na zítřek, na kterýž den zvali také nepřítomné direktory: chtěli promluvíti o tom, o čem kardinál psal, i o jiných některých věcech.⁴³⁾ Ale kardinál přece jen nedůvěřoval. Proti němu zdvihali odpor nepřátelé kardinálovi i protivníci pokoje, sváděli druhé, podněcovali proti němu jako zrádci vlasti, roznesli falešné zprávy, těžce mu vyhrožovali a samu smrt prý jemu zřejmě obmýšleli volajíce, že špatně se stalo, že ho podle svého usnesení oknem nevyhodili.⁴⁴⁾ Proto rozpakoval se kardinál do Brna; omluvil se nemocí a poslal místo sebe Zdeňka Lva z Rožmitálu. Direktori odpovídali 15. července, že by byli srdečně rádi, aby se s ním mohli shledati a promluvíti o věci pilné, téměř odkladu netrpící a kardinálovi poněkud známé. Také že k tomu obeslali knížete Liechtenštejna a při jeho příjezdu ještě poprosí kardinála, aby mezi ně přišel. Bezpečili ho pak, že jakkoli k nim přijede, tak také beze všelijakého ublížení bude moci bezpečně odjetí.⁴⁵⁾ A zase 18. července direktori kardinála žádali, aby zítra přijel do Brna a připovídali mu bezpečný

⁴⁰⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 199.

⁴¹⁾ Tamže, 14 pečeti.

⁴²⁾ Tamže, 14 pečeti.

⁴³⁾ Tamže, 14 pečeti.

⁴⁴⁾ Apologie kard. Dietrichštejna, I. c. 14.

⁴⁵⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 199; 15 pečeti.

odjezd na Mikulov. Oznamovali pak, že kníže Liechtenštejn se omluvil nedostatkem zdraví. Ježto pak direktory zprávy docházejí, že několik praporců lidu válečného královského nedaleko Mistlbachu i jinde se zdržuje, a že snad vpád do země učiniti chtějí, žádali, aby vpád nějak pozdržel, nebo i o tu věc s ním promluvíti chtějí.⁴⁶⁾ Než ani tenkrátě kardinál nedošel; těžko bylo také již tehdy o nějakém smírném porovnání mluvíti a jednati.

Potom direktori kardinála již mezi sebe nezvali, ale vyzvali ho, aby jako druzí zachoval se k zemi. Dne 26. července psali mu, že až dosud jak z jeho statků dědičných, tak i ze stolních podle patentu po zemi rozeslaného člověk desátý k přehlídce není vypraven, že ho tedy žádají a napomínají, aby nařídil, aby hned z těch statků desátý člověk byl vypraven.⁴⁷⁾ Než kardinál, jenž vždy zastával, že lidé z jeho biskupských statků pod jeho vlastní praporec náležejí, neuznával nad sebou pravomoci direktorů; napřed již byl nařídil, aby každý desátý člověk zůstal na svém panství, a později, aby poslali ty lidi do Kroměříže na obranu města. Jen panství mírovské nechalo si své lidi na obranu tamějšího zámku, a úředníku na Hukvaldy také dopsáno, aby si ponechal na obranu zámku, kolik třeba, a ostatní aby poslal. Do Mikulova najal kardinál cizí vojsko prý s vědomím direktorů. Toto zbrojení kardinálovo nebylo ovšem na pomoc direktorům, nýbrž proti nim: vojsko jeho znamenalo vojsko králi Ferdinandovi oddané. Hejtmanem jeho v Kroměříži byl Gerlach Breitenstein, velitelem v Mikulově byl Henry Brus; také Dívčí Hrady byly osazeny lidem kardinálovým.⁴⁸⁾

Ale při tom při všem kardinál přece nepřestal působiti pro pokoj. Nemoha si ani v Mikulově nijaké bezpečnosti slibovati, odejel do Vídně, kde naléhal zároveň s Karlem z Žerotína, jenž tam také přijel, dožádán byv od některých direktorů za zprostředkování, aby arcikníže Leopold, jenž byl plnomocníkem krále pobývajícího tehdy ve Frankfurtě za volby na císaře, kázal odvolati od hranic moravských vojsko Dampierovo. Když nemohli toho dosáhnouti, nutkali, aby aspoň nepřátelství se nepočínalo, protože měl býti zahájen moravský sněm

⁴⁶⁾ Tamže, 16 pečeti.

⁴⁷⁾ Tamže, 18 pečeti.

⁴⁸⁾ Tamže, svaz. 158.

6. srpna.⁴⁹⁾ Než ani v tom nestalo se jim po přání; válka byla vnesena do země a naplnila ji útrapami nevýslovnými. Dílo pokoje, o které svorně Žerotín a kardinál až do posledního okamžiku pracovali, roztrhlo se a boj se rozpoutal vůkol. V plameni běsnivého, zoufalého, nešťastného boje zůstávají však přece vždycky sympatickými neúnavné, vytrvalé jejich snahy o pokoj, byť i pro ně doba jejich neměla porozumění. Sešli se dva náboženští odpůrci v souhlasném oceňování vyšších mravních hodnot a stali se dobrými přáteli a vzájemnými obhájci. Než teď, když boj vzplanul, ovšem ustala všechna jejich činnost na Moravě, která byla dříve tak mnohostranná; otěží vlády chopili se druzí, kteří dřívejší své vůdce prohlásili za nepřátele vlasti.

Vedle nich ustupuje do pozadí jak zemský hejtman Ladislav z Lobkovic, jenž byv propuštěn z vězení, úplně mizí z dějinného jeviště,⁵⁰⁾ tak kníže Karel z Liechtenštejna, jenž nesplnil nikterak nadějí povstalých stavů moravských; nedal reversu, že chce se stavy býti zajedno, nepostavil se před direktory a nebyl jim nijak platen, jakož se do něho nadáli; zůstal králi věren.

2. Královská města v rukou nekatolíků. Thurn upadl do Rakous až k Vidni. V Čechách poražen Mansfeld u Záblati. Útisk katolíků v Čechách i na Moravě. Puchaim v Olomouci. Skleslost direktorů a jich jednání s arciknížetem Leopoldem. Začátek války na Moravě; Dampierre upadl do země, ale poražen u Dolních Vistic.

Pochodem Thurnovým na Moravu dostala se hned v moc jeho Jihlava a Znojmo. Brna zmocnili se stavové s Čechy srozumění 2. května; tam po zabrání farního kostela sv. Jakuba, kde potom konány byly bohoslužby evangelické, uchýlil se katolický farář Blažej Nephätius napřed k minoritům, potom k dominikánům u sv. Michala. Do Olomouce vysláni byli z brněnského sněmu jako komisaři stavovští Albrecht Sedlnický z Choltic a Václav Bitovský na Bystřici pod Hostýnem,

⁴⁹⁾ Apologie kard. Dietrichštejna, 14; Archiv pražského arcibiskupství, Emanata 1616—1632, fol. 302.

⁵⁰⁾ Největším jeho pronásledovatelem a původcem, že byl zbaven hejtmanství, byl Jiří z Vrba. (d'Elvert, l. c. XVI. 132.)

aby ujali se města, které posud bylo baštou katolickou i královskou. Živými barvami líčí kronikář tento převrat politický i náboženský v Olomouci.

Do města byli voláni komisaři od některých luteránů, kteří oznámili direktorům, že komisařům město vydají. Než naproti tomu chtěla městská rada svou věrnost ke králi za této zkoušky zachovati. Brány městské byly ve dne v noci zavřeny a opatrovány. Dne 10. května ráno o 7. hod. byla veškerá obec na radnici svolána; bylo jí předneseno, co se v Brně stalo, a radou jí předložena otázka, chtějí-li podle své přísahy při králi Ferdinandovi a při radě městské státi a za ně i život položit. Jak katolíci, tak nekatolíci osvědčili svou věrnost; rada jim poděkovala a pak se obec rozešla.

Co se rozcházeli, mezi 10. a 11. hodinou dojeli k prostřední bráně dva jezdci a chtěli do města, že jsou posláni od zemských komisařů hledat obydlí. Nedůvěřovalo se jim a vpuštění nebyli. Okolo jedné hodiny bylo viděti dva povozy a dva kornety jezdců; hlásili se, že jsou stavovští komisaři a že mají jak radě tak celé obci odevzdati psaní. Obec se dlouho radila, mají-li býti vpuštění, až komisaři rozmrzeli odjeli na nocleh do Slavonina. Odtud psali do města, že nepřicházejí jako nepřátelé nebo cizinci, nýbrž jako obyvatelé země, a nad to jako posláni komisaři stavovští, že si budou na takové neposlušenství a nepřátelství stěžovati, a že potom budou věděti, jak by jinak své poselství vyřídili; potom ať Olomoučané jenom sobě vinu připisují. Na to psaní bylo jednomyslně sneseno zvláště na radu nejřednějších luteránů Karla Hirsche, francouzského lékaře Jana Ekerta, Hanuše Obsdorfa, Adama a Fridricha Schäfera, Jiřího Noska a Víta Oesterreichra, kteří již věděli, proč komisaři přicházejí, aby byli vpuštění. Bylo za nimi vypraveno osm osob se vzkazem, že budou je očekávat o 8. hod. ráno, ale do města že smí toliko 20 jezdců, ostatní že mají před městem zůstat.

Druhého dne dojeli skutečně komisaři a s nimi velitel jízdy Dětrich z Žerotína na Meziříčí⁹¹⁾ s 20 jezdci a rovnou jeli k domu luterána Hanuše Kropfa. Luteráni vidouce, že

⁹¹⁾ Byl katolík a císařův komorník, ale dal se úplně na stranu stavů; kolikráté žádal od kanovníků olomouckých s mnohými pohrůžkami klíčů od jesuitského kostela, a když pak moravské vojsko táhlo na Vídeň, přispěl platně při přepravě přes Dunaj; ke konfederaci složil přísahu (d'Elvert, l. c. XVI. 132).

nadešel jejich čas, plesali a jásali. Na radnici ohlásil Albrecht Sedlnický, že byl s Václavem Bitovským od stavů za komisaře ustanoven, a podával purkmistru psaní od stavů ze dne 6. května, aby bylo u přítomnosti obce přečteno. Bylo však nadepsáno jen na evangelickou obec a nikoli na městskou radu, a proto purkmistr pravil, že mu nenáleží ho otevřít a podal je obci. Bylo však přece potom na přímluvu předních evangeliků přečteno veřejně. Obsahovalo útoky na katolíky a zvláště na jesuity a rozkaz, aby jesuité byli hned ze země vybyti a jejich majetek ve prospěch země zabaven. Dále, protože katolíci mají beztak dost kostelů, aby byly evangelické obci vydány klíče od kostela sv. Mořice, jenž bude podobojím k jejich bohoslužbám postoupen. A ještě, aby byla městská rada sesazena a druhá z obce z evangeliků zvolena. Kdo by proti tomu všemu byl, a kdo by o Valdštejnově obmyslném skutku věděl, každým takovým měli se ujistiti a jej potrestati. Pan Sedlnický dodal k tomu, že podle své plné moci komisaři sesazují radu, a že jménem stavů poroučejí, aby jim odevzdány byly klíče města i radnice; evangelíci aby si zvolili do pondělka vhodné osoby do rady.

K tomu se ozval jménem rady Bartoloměj Heilig, že rada byla od císaře skrze podkomořího markrabství moravského na své úřady dosazena a klíče jim svěřeny, a že nemohou od nikoho jiného úřadu svého zproštění býti; bylo-li by však mimo nadání násilně na jejich osoby a úřady sáhnuto, že by musili poručiti Bohu, a zodpovědnost za to že ponesou ti, kteří se toho odvážili. Načež pan Sedlnický odpověděl, že stavové nechtějí nikterak nic proti králi předsevzíti, nýbrž jej rovněž za svého krále a pána pokládají, než co tuto činí, že je pouze k utvrzení dobré shody, věrnosti, lásky a přátelského sousedství, jakož i k náboženskému pokoji a jednotě, pročez že dobře věděti budou, jak to zodpověděti. Potom odešli do svého příbytku.

Městská rada připomínala znovu obci jejich přísahu a přípověď, a aby obec projevila nesouhlas se žádostmi komisařů. Obec poodstoupila do soudní světnice, a pak když se vrátili, nejprřednější luteráni výše jmenovaní zasedli za úřední stůl a svévolně zatlačili katolíky, a pak Hanuš Obsdorfer opět předčítal psaní pánů stavů česky a tlumočil německy. Nadarmo katolíci připomínali luteránům jejich přípověď, — odpověděli

jim radostně a vzdorně, že jest to vůle stavů, a že žádný ji odpírati nesmí. Začali se hádati, vyhrožovati, katolíky sesazovati, až konečně zůstali na tom, ježto psaní nadepsáno jest na všechny evangelické měšťany, aby o 1. hod. sešla se všechna obec, i lidé z předměstí, a aby jim to psaní přečteno bylo.

Stalo se tak, a z radničních schodů přečteno bylo lidu před radnicí shromážděnému. Potom se tázal Jiří Schubert dole stojících luteránů, chtějí-li pánům komisařům v tom i ve všem, co žádati budou, věrně pomáhati nebo ne? Hned hurtem zkríkli třikráte: ano. Tázal se jich dále, že sice všichni volají: ano, ale že si mají rozvážiti, že není o malou věc činiti, chtějí-li však při pánech stavech státi a jejich komisařům ve všem až do konce pomáhati? Zase nahlas všichni volali třikráte: ano, a někteří dodávali, že chtějí i život při nich položit.

Katolíci s podivením poukázali na jejich nestálost a dřívější přípověď, a projevili, že není možno, aby všichni slyšeli, co psaní v sobě obsahuje, tím méně aby si to rozvážili; aby tedy nejednali v tak důležitých věcech kvapně, než napřed se poradili, a pak své mínění po svých vyslaných radě přednesli. Ale luteráni trvali na svém. Proti tomu protestovali katolíci, že není to vůle všech dole stojících, protože mezi nimi je také mnoho katolíků, kteří k tomu s dobrým svědomím nemohou říci: ano. Luteráni odpověděli, že nebudou nikoho nutiti; kdo nechce, ať nechá tak. Sestoupili pak se schodů mezi obec, a všichni se připravili k příbytku komisařů.

Komisaři se zástupem rozradostněným a odvážným odebrali se zase na radnici, a žádali jako ráno o klíče města a radnice, o městskou pečeť a klíče kostela sv. Mořice. Bartoloměj Heilig odpověděl, chce-li kdo klíče násilím vzíti, zodpoví si potom, a ptal se obce, co tomu říká? Bez rozkazu obce řekl na to Vít Oesterreicher a Fridrich Schäfer: ano, ať se dají. Dány tedy z poručení komisařů klíče radnice luteránům Marku Schweidleikovi a Šebestiánu Schumannovi; také klíče města vzal Albrecht Sedlnický se stolu a dal jim.

Proti tomu ohražoval se z katolíků Jan Skočovský a osvědčoval před celým světem, že katolíci nejsou vinni takovým násilným jednáním; rovněž Heilig to Bohu poroučel. Luteráni se nad těmi protesty hněvali a rozčilovali.

Komisaři pak vrátili se do svého příbytku, ale hned vstoupili do vozu a jeli za doprovodu svých souvěrců ke koleji jezuitské; luteráni prý majíce za jisto, že jesuité přijdou o život, nabrali si cestou kamení. V koleji vyšel rektor se šesti členy řádovými — ostatní byli již od 6. května pryč posíláni⁵³⁾ — naproti komisařům a pan Sedlnický přednesl rozkaz sobě daný a dal patent ten přečísti a žádal o klíče kostelní. Rektor protestoval proti obsahu patentu, že se jim křivda a nevděk děje, ale že uposlechnou; klíče kostelní že však odevzdal duchovní vrchnosti. Komisaři ustanovili pak odchod jesuitů na druhý den 12. května o 8. hod. ráno.⁵⁴⁾

Odtud odebrali se komisaři k faráři u sv. Mořice kanovníku Davidu Piprovi. Zmocnili se klíčů, otevřeli kostel, ustanovili své kostelníky a předali jim v sakristii všecky klenoty a ozdoby kostelní a hned poslali do Šternberka pro kazatele mistra Tobiáše,⁵⁴⁾ který také ještě večer dojel, a druhého dne v neděli ráno i odpoledne v kázání oslavoval vítězství protestantismu.

Komisaři odjeli pak do Unčova s kompanií rejtarů. Tam rada i obec musila se postavit před ně na náměstí, kam vjela také jízda. Na radnici oznámili pak komisaři konšelům, že se má rada obnoviti; na protesty dosavadní rady nedbali, starý úřad sesadili a zvolili nový, jemuž odevzdali klíče města i kostela. Potom poslali do Újezda pro evangelického kněze Melichara, jehož uvedli do kostela, kde kázal. Zatím rejtaři stáli na náměstí.⁵⁵⁾

V Olomouci přikročili k obnově rady teprve 14. května. Obec shromáždila ce opět na radnici, a když došli komisaři, otázali se luteránských měšťanů, zdali sobě vyvolili vhodné osoby do rady. Jiří Schubert podal jejich seznam. Na to pan Sedlnický prohlásil, že dosavadní rada je s úřadu sesazena. Vystala všecka se svých sedadel, a Bartoloměj Heilig žádal o dovolení, aby směl promluvit. Protestoval pak jménem celé rady, že tento násilný čin je proti králi, proti času, ježto obnova bývá o sv. Vavřinci, proti starobylému zvyku a privi-

⁵³⁾ R. 1619 bylo v olomoucké koleji řeholních členů 90, neboť se tam také uchýlili vypuzení jesuité z Čech.

⁵⁴⁾ Odešli v pokoji; ze svých věcí mohli si vzít, co chtěli. Konvikt jejich proměněn pak v mincovnu.

⁵⁵⁾ d'Elvert, Chronik I. c. 46 nazývá ho Jan Feuerabend.

⁵⁶⁾ Kubíček: Z dějin města Loštic. Hlídka 1913, 554.

lejí a svobodám městským, neboť vždycky stará rada volila novou. Odpověděl na to německy Václav Bítovský, že stavové rovněž uznávají krále Ferdinanda za svého krále a pána, pročež by neradi něco činili, co by bylo proti němu, než co se tu stává, že je jen k utvrzení dobrého přátelského sousedství, aby milý dávno želaný pokoj byl uveden a aby přestala stará nedůvěřivost; co se týče nepřiležitého času, že se musejí stavové řídit podle nezbytné potřeby, a že jejich starobylých obyčejů, privilegií a svobod nechtějí rušiti, nýbrž nad nimi ochrannou ruku držeti. Prohlásil pak novou radu, většinou luteránskou, v níž byli nejpřednější z luteránů, kteří tedy ovládli město. Přisahu skládali však přece králi Ferdinandovi.⁶⁰⁾

Rovněž téhož času opanovali stavové Uherské Hradiště. Tam poslán byl z Brna nejvyšší Stubenvoll s 200 jezdců. Evangeličti měšťané pustili ho hned do města, obsadili brány a východy stráží městskou a odevzdali klíče od bran Stubenvollovi. Obec byla svolána na radnici a rada městská obnovena; z ní dosavadní katolíci byli vyloučeni a místo nich zvoleni sami evangelici; primátorem jmenován Fridrich Mužík, horlivý luterán. Dosavadní primátor katolík Albrecht Kremer a děkan Václav Kulíšek z Moravičan spasili se útekem přes baštu a dali se rybářem převézt přes Moravu k Mařaticům, odkud šťastně unikli svým pronásledovatelům k Uherskému Brodu a do Skalice; pak se obrátili do Vídně. Všecek majetek jejich byl jim v Hradišti pobrán. Důvěrný jejich přítel Matěj Vladíš, jenž byl také radním, protože prý věda, že děkan s primátorem uprchnou, nic o tom nepověděl, byl v okovech do Brna zavezen a tam 26 neděl seděl zakovaný v šerhovni, a když přiznati se nechtěl, s čím se mu Kulíšek, Kremer a jiné osoby katolické byly svěřily, dán několikrát na skřipec a mučen katem, až zůstal všecek na zdraví zbědovaný. Když se však přes to k ničemu nepřiznal, a jiných důkazů viny jeho nebylo, byl konečně z vězení propuštěn s tím doložením, aby města Hradiště i celého markrabství moravského byl prost a prázdnen, a nikdy již se tam nevracel. Odebral se tedy za

⁶⁰⁾ Dudík: Chronik, I. c. 20—22; d'Elvert: Gründliche und wahrhaftige Relation ve spise Mährische und schlesische Chroniken, 395—408; srv. Procházka: Život bl. Jana Sarkandra 713—720. Dudík: Olmützer Sammel-Chronik, 46 dí, že polovice byla katolická, a polovice luteránská, — ale dle jmen radních osob bylo více luteránů, než katolíků; mezi čtyřmi purkmistry byl jediný katolík; místo 24 osob v radě bylo dosazeno jen 18.

svými přáteli do Vídně. Jména jeho v Hradišti bylo mu také zabaveno a prodáno; tak se také stalo i druhým katolíkům, kterým evangelici dávali pocíťovati svou tehdejší moc takovým způsobem, že nemohouce snéstí týráni a útisků stěhovali se z města a ubíhali. Za nové vlády povolán byl do města hned luteránský kazatel Augustin, jenž se usadil při kostele prve katolickém sv. Michala ve Starém Hradišti. Po několika dnech potom 18. května přišel u večer do Hradiště stavovský komisař Jan Bernard z Kunovic na Ostrohu a odevzdal také kostel u sv. Jiří v městě evangelíkům, takže potom katolické služby boží konaly se toliko v kostele františkánském.⁵⁷⁾

Tak byla královská města opanována a k povstání proti králi Ferdinandovi přivedena. V celé zemi nezůstalo králi věrné posádky až na města a zámky kardinálu náležející, — a v nich vojsko nebylo královo, nýbrž kardinálovo, jenž ovšem na straně králově trval, ale žádného nepřátelství proti vojsku stavovskému nemohl se odvážiti. A vůdcové povstání, jakoby dohoniti chtěli, co posud zanedbali, horlivě a nadšeně přidali se k českému vojsku Thurnovu, jenž vpadl do Rakous za ohromného plenění. Oblehl Lávu, kterou po delším vyjednávání král Ferdinand rozkázal vydati 29. května, a dva dni potom dal se, maje asi 10.000 vojska na pochod k Vídni, doufaje, že přízeň stavů protestantských otevře mu brány města. Cestou u Fischamentu jízdecký pluk Velen z Žerotína zvítězil nad větším oddělením uherských jezdců 4. června. V noci z 5. na 6. června zmocnil se Thurn vídeňských předměstí.

Protestantští stavové byli již jednali s Thurnem, že se spojí s Čechy. Dne 5. června samému králi za vášnivého výstupu ve hradě vídeňském předložili požadavek, aby upustil od další války proti Čechům, při čemž král jen příjezdem čtyř praporů kyrysníků byl vysvobozen z největšího pokoření, ale přece neodvážili se Thurnovi otevřítí jednu bránu vídeňskou. Zradou nezmocnil se tedy Thurn města, a mocí toho dosáhnouti nemohl. Když ho docházely žalostné zprávy z Čech, pomýšlel na návrat; počkal jen na deputaci uherskou, s kterou umlouval spolek s Čechy, a v noci na 14. červen dal se na zpá-

⁵⁷⁾ Rybička: Václav Kulíšek z Moravičan, ČČM 1868, 250—252; d'Elvert, Chroniken I. c. 354; Pilař a Moravec, I. c. III. 114,

teční pochod. Nejvhodnější příležitost, aby byl král Ferdinand úplně přemožen, pominula.⁵⁸⁾

Za tohoto velikého nebezpečství snažil se král aspoň na pohled při sobě udržeti a zachrániti, co jen bylo možno. Na Moravu psal 24. května lituje, že se spojili s Čechy, a broze při tom účinným zbrojením. Než stavové dali 31. května v odpověď, aby vojska svá z Čech i Moravy odvolal. Do Čech nabízel smír ještě 1. června, vzkazuje, že Buquoy dostal rozkaz, aby dal milost všem, kteří by ústně nebo písemně vzdali se odporu a vrátili se k poslušnosti. Byly to ovšem nabídky poměry vynucené, a nevěřilo se jim; zašlo se pak již na všech stranách příliš daleko, než aby se smír ještě umlouvati mohl. Proto na místo smíru jevíly se jen přípravy válečné. Tak moravští direktori 20. května dožadovali se pomoci slezské a 1500 pěších a 500 jízdných proti vojsku uherskému, které ohrožovalo Moravu, a 3. června nařídili veřejnou hotovost desátého člověka, která se měla v červenci shromáždit u Olomouce.⁵⁹⁾

Povstání českému, s nímž Morava spíala teď svůj osud, a jež poslední dobou bylo na vítězném pochodu, zasazena byla těžká rána porážkou Mansfeldovou od Buquoye u Záblatí 10. června. České vojsko musilo z jihozápadních Čech ustoupiti a krajina vydána na pospas nepříteli. A vojsko strádalo, žold se mu neplatil. Direktori čeští hleděli tomu odpomoci půjčkami, které se však těžko sháněly, a zabavováním duchovního majetku církve katolické. Nejen však proti duchovním, nýbrž i proti katolíkům vůbec přísně bylo postupováno; nový stát protestantský zbavoval katolíky práv a násilně proti nim jednal: katolíci byli z úřadů sesazováni, vězněni, vypovídáni.⁶⁰⁾

Týž útlisk byl patrný na Moravě. Když 30. května žádali stavové na Olomoučanech, aby každý dle možnosti třebas 1000, 100, 50, 30, 20, 15, 10 a nejchudší aspoň 5 zl. pro najaté vojsko půjčil, mluvilo se, že to k míru a svornosti slouží,⁶¹⁾ ale jak málo s těmito slovy shodovaly se skutky! Kdo nebyl se stavy, zakoušel zle, a tu v první řadě duchovní. Na ka-

⁵⁸⁾ Gindely, I. c. II. 55—67.

⁵⁹⁾ Kameníček, I. c. II. 508, 509.

⁶⁰⁾ Gindely, I. c. II. 78, 80.

⁶¹⁾ Procházka, I. c. 720.

novnicích olomouckých žádali, aby podepsali revers, že stojí se stavy zajedno, aby z poddaných postavili desátého člověka a jistý počet jezdců do stavovského vojska, aby vydali děla a ostatní zbraně a aby odevzdali klíče od jezuitského kostela. Když odmítali, vyhrožovali jim; zvláště prudké pohružky byly proti nim 4. července proneseny, že je svrhnu do hradebních příkopů.⁶²⁾ Arcijáhen Julius Caesar Ginnanus a školastik Hynek Novohradský z Kolovrat odešli do vyhnanství. Největší nepřítel a násilím ke katolíkům vynikal velitel v Olomouci Hartman Puchaim,⁶³⁾ jehož úkolem také bylo ujmouti se hradů a zámků pro stavy. Přibyl tedy 26. července se 100 jezdců a 400 zemské hotovosti do zámku plumlovského a vzal odtud 15 děl a 500 pušek a odvezl to na čtyřech vozech do Olomouce. Druhého dne přišel se 400 muži k Tovačovu, do zámku byl vpuštěn a obsadil jej; rovněž tak Prostějov, prý na žádost měšťanů. Také Přerovští prosili o ochranu a o vojenský lid udávající, že jejich pán Karel z Žerotína je královský.⁶⁴⁾ Dne 29. července ocitnul se s 500 zemské hotovosti a s několika svými vojáky u kláštera hradištského a žádal, aby byl tam vpuštěn. Opat Jiří Leodegar nemoha na odpor pomýšleti, vpustil jej. Puchaim pak osadil klášter zemskou hotovostí a řeholníky s opatem zbavil zrovna svobody; důchody klášterské si ponechal a jen nejpotřebnější výživy řeholníkům poskytoval. Klášter byl tímto nekatolickým lidem obsazen po mnoho měsíců, a správcem kláštera ustanoven byl hejtman, který tu po svém hospodařil. A to byly teprve počátky strastí a svízělů.

Koncem července blížily se následky připojení se Moravy k českému povstání. Bylo zřejmo, že co nevidět bude Morava sama jevištěm války. Činily se ovšem přípravy: zemská hotovost se shromažďovala v polovici července, ale nebylo v ní kázně.⁶⁵⁾ Dampierre ležel však v Rakousích při hranicích a strojí se k útoku na Moravu. Toto vědomí působilo hluboké sklíčení mezi stavy i některými direktory. Prvotní nadšení a odhodlanost postaviti se po bok Čechům po nezdaru tažení na Vídeň a po bitvě u Záblatí ustupovalo chladnější rozvaze a zmáhala se touha po odvrácení vpádu nepřátelského a po

⁶²⁾ Pilař a Moravec, I. c. III. 116.

⁶³⁾ Kolej jezuitskou vyloupil 10. června úplně (Dudík, Chronik, I. c. 23).

⁶⁴⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 199.

⁶⁵⁾ Tamže; v Brně ležela hotovost na předměstích; město se zavíralo.

pokoji. Tak sklesli aa myslí, že když oznamovali direktori do Prahy zamýšlený vpád Dampierrův žádající o pomoc, do-
dávali, že by jinak byli nuceni podrobiti se nepříteli. List
tento vzbudil v Čechách velikou nevoli, že země posud strastmi
válečnými ušetřená nechce spoléhat ani sama na sebe a do-
máhá se pomoci z Čech, na něž již tolik trýzeň války do-
padla.⁶⁶⁾

Se žádostí o pomoc do Čech v této chvíli krajního ne-
bezpečení spojili direktori jiný pokus odvrátiti od sebe ne-
přátelský vpád. Obrátili se přímo na arciknížete Leopolda,
jenž byl zástupcem nepřítomného krále ve Vídni, a dožá-
dali se prostřednictvím Žerotínova, jemuž při tom pomáhal
kardinál Dietrichštejn. Karlu z Žerotína dali direktori list
z 23. července, jímž si stěžovali stavové arciknížeti, že vojsko
královské se položilo u zemských hranic a má úmysl do země
vpadnouti, a prosili, ježto nevědí o žádné příčině, proč by
takové zlo mělo potkatí stavy, kteří v poddanosti králově zů-
stávají, aby vpád ten zastavil.⁶⁷⁾ Než pokus tento ušetřiti zemi
a stavy války byl příliš neupřimný, než aby působil.

Arcikníže v odpovědi vypočítával stavům, jaké zavdali
příčiny: jak bez práva zmocnili se na Moravě vlády, k čemu
všemu nutili zemského hejtmána a jiné věrné, mnohé ze stavů
násilně, jiné nesprávným přemlouváním, jako by to nebylo mí-
něno proti králi, přivedli k tomu, že schváliti musili jejich
usnesení a jim se podrobiti; nad to bez vědomí a vůle krá-
lovy učinili konfederaci s odbojnými Čechy, spojili své vojsko
s jejich, a hned přitáhli až k Vídni a počínali si všemožně
nepřátelsky, a teď znova větší díl svého vojska vypravili do
Čech proti králi, svolali desátého člověka a zbrojné koně, vojsku
táhnoucímu proti králi povolili přehlídky v zemi: zdali to vše
srovnává se se zřízením zemským a lantfrydem, a hodí-li se
na věrné poddané, může každý snadno posouditi. Nicméně
však, protože zajisté mnozí ze stavů i z direktorů nejsou tím
vinní a král nikomu milosti neodpírá, bylo rozkázáno Dam-
pierrovi, aby každého králova věrného poddaného ušetřil,
odporné však a neposlušné k poslušenství přivedl. Arcikníže
sám že píše zemskému hejtmanu, aby svolal stavovský sjezd,
a jestliže stavové budou se spravovati zemským hejtmanem

⁶⁶⁾ Gindely, I. c. II. 140.

⁶⁷⁾ Tamže, 141; d'Elvert, I. c. XVI. 21.

a královými úředníky, a ustoupí od své vlády, kterou si nepořádně osobili, i ode všech nových předsevzetí, že není proti tomu, aby některé ze sebe do Vídně k dalším úmluvám vypravili, že jim zaručuje svobodný příchod i odchod.⁶⁸⁾

Na tuto podmínku, na odvolání všeho toho, co proti králi již učinili, nemohli se však direktori odvážit: zapřeli by úplně sami sebe. Cesta naznačená arciknížetem byla pro ně naprosto neschůdna. Ve skutečnosti na ni ani nepomýšleli; u žádosti k arciknížeti běželo jim hlavně o odklad vpádu Dampierrova, aby nabyli času získati pomoc. Vždyť si ji zabezpečovali již dříve; již v červnu vypravili ke stavům uherským Fridricha Tiefenbacha, jenž všude proti dynastii královské brojil, ale na konec začátkem července vrátil se přece s nepořízenou.⁶⁹⁾ Teď hned po listě k arciknížeti 24. července znova vyzvali stavy uherské, aby se přidali ke konfederaci právě v Praze uzavřené. Než i tenkrát byli odmítnuti: stavové 1. srpna ze sjezdu přešpurského odpověděli, že jest jim líto prolévání krve křesťanské a že radí k pokoji.⁷⁰⁾

Zůstali tedy Moravané odkázáni sami na sebe, a nezbylo, než chystati se k válce. Pomocné vojsko z Čech od Thurna odvolali, najaté vojsko doma přehlíželi a rozmnožovali a veřejnou hotovost soustřeďovali. Všude bylo horečné rozehvění a plno poplašných zpráv. Tak kroměřížský měšťan Hanzlíček donesl z Brna, že má býti Kroměříž a Vyškov od direktorů obsazen, a že viděl na své oči, jak Ladislav Velen z Žerotína s jízdou i s pěchotou z Brna vytáhl, aby se zmocnil Mikulova.⁷¹⁾ V Kroměříži chystali se k obraně, Vyškova hájiti chtěl olomoucký kanovník Jan Arnošt Platýs z Platenštejna. Důležitější však byl Mikulov; zmocnění se tohoto pevného zámku stálo za pokus. Stavovské vojsko se skutečně o to pokusilo. Táhlo na jižní zemské hranice; cestou zmocnilo se Židlochovic, z hradu vzali děla a zbraně a syny nejvyššího českého hofmistra Adama z Valdštejna jako zajatce odvedli do Brna.⁷²⁾ Ze Židlochovic vypraven byl trubač Fridricha z Tiefenbachu do Mikulova a donesl 30. července městské radě psaní, že co nejspíše přitáhne vojsko, a vyzýval je, aby

⁶⁸⁾ d'Elvert, I. r. XVI. 22.

⁶⁹⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 199.

⁷⁰⁾ Kameníček, I. c. II. 509, 510.

⁷¹⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 199.

⁷²⁾ Apologie kardinála Dietrichštejna, I. c. 21.

jednali s vojáky město hájícími a do Židlochovic poslali, aby se domluvilo vzdání města: vojska královská jsou prý všude poražena, Vídeň obléhána, Hainburk, Most nad Litavou a všechna pevná místa u Vídně jsou prý obsazena. Než klamně tyto zprávy neúčinkovaly na obhájce města ani na radu, která se vymluvila, že pán města kardinál je ve Vídni, aby mu pán sám dopsal.⁷¹⁾

Tiefenbachovo vojsko postoupilo pak směrem k Mikulovu. Než o město tenkrát neběželo, neboť jiný, veliký úkol nastával. Dampierre vpadl již do země. Uherská jeho jízda rozjížděla se daleko široko a nemilosrdně a ukrutně plenila. Tak zhubeny byly Jaroslavice, Dyjákovice, Fryšava, Litobratřice, Mackovice, Vlasatice, Bohutice, Miroslav, Hostěradice, okolí Krumlova, Skalice, Višňová, Rouchovany, Prostoměřice, Podivín, Bilovice, okolí Mikulova, — ano píše se dokonce, že i Domašov, okolí Vel. Meziříčí a Dačic.⁷²⁾ Vojska měl Dampierre víc než 8000 mužů, kdežto vojsko Tiefenbachovo, jež se mu postavilo na odpor, neobnášelo ani 4000 mužů.⁷³⁾ Srazili se 5. srpna v bitvě u Dolních Vistonic; trvala šest hodin a skončila vítězstvím Moravanů.⁷⁴⁾ Jak zpráva z Mikulova kardinálovi zaslaná udává, napočítáno bylo mrtvých Moravanů 1100, ale na straně Dampierrově bylo jich o 50 víc.⁷⁵⁾ Vistonic a Trachtín (Strachotín) byly úplně vypáleny i s mlýnem a pivovarem a všechna úroda shořela. Nejvíce ohňů založili Uhři; koho zastali, od toho chtěli peníze, a nedal-li, zabijeli. Po bitvě ustoupil Dampierre pod Dunajovice, Tiefenbach k Židlochovicům. Potom hlavní síla Moravanů ležela u Nových Mlýnů a Dampierre jim naproti přes řeku Dyji v Pulgarech. Po bitvě 8. srpna dostalo ce Moravanům posily; přirazil k nim od stavů hornorakouských plukovník Burkart šl. Sallern se 14 praporci pěších a 300 jízdných; jiných 500 mužů pluku Sallernova vytrhlo 7. srpna k Olomouci; u Slavkova přidal se k nim oddíl vojska Tiefenbachova.⁷⁶⁾ Koncem září však stavové hornorakouští odvolávali pluk Sallernův, protože sami

⁷¹⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 199.

⁷²⁾ Kameníček, l. c. II. 510.

⁷³⁾ Gindely, l. c. II. 91; Kameníček, l. c. udává 9500 a 2700.

⁷⁴⁾ Že by se byl kardinál Dietrichštejn díval na bitvu vistonickou, určitě popírá Apologie, l. c. 19.

⁷⁵⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 199. Druhá zpráva tamže praví, že z Moravanů padlo přes 800, ale z Dampierrových mnoho jich nezůstalo.

⁷⁶⁾ Kameníček, l. c. II. 510.

měli obavu a strach z nepřítele; Thurn chtěl jim místo toho pluku poslati 1000 pěších.⁷⁹⁾

3. Brněnský sněm a jeho snesení: násili proti katolíkům. Schválena konfederace zemí koruny české: její význam. Zvláštní články s Moravou. Sesazení krále Ferdinanda. Volba Fridericha Falckého.

Vítězství u Vistonic dodalo nové myslí direktorům. Rádostně bylo vítáno jako odvěta za porážku v Čechách a plesáno nad „moravským očištěm“, do něhož prý Dampierre poslal 3000 dušiček, aby mu cestu připravily. Kdyby prý Ladislav Velen z Žerotína se svým oddílem spíše dojel, byl by nepřítel docela zničen; Dampierre psal prý honem Buquoyovi o pomoc, ale ten má sám dost co dělati, polský král také nemůže pomoci poslati ani Slezanům škoditi, protože prý Turci a Tataři vpadli mu do země; Uhři zbrojí a přispějí Čechům na pomoc; z měst hansovních pošlou Čechům velikou sumu peněz i vojsko.⁸⁰⁾ Vítězná naděje projevovala se do budoucnosti.

Účinky vítězství byly zřejmy také na sněmu brněnském zahájeném 7. srpna, jež direktori, správcové a radové zemští rozepsali, „aby se uradili, jak by tomu nepřátelskému lidu, který do země vtáhl, odpíráno, a vlast milá před takovými škůdci a hrozným tyranstvím, kteréž se v ní mečem a ohněm i jináče žalostivě provozuje, hájena a před dokonalou zkázou retována byla.“ Usneseno bylo, aby se ještě 1500 lidu pěšího najalo pod Rudolfem ze Šlejnic; kromě předešlých berní již povolených uložili stavové na sebe zvláštní sbírku na rok po 100 zl. z každého koně zbrojního, po 5 zl. z každého tisíce půjčených peněz, a poddaní aby po 1 zl. platili; uloženy platy svobodníkům i svobodným dvořákům, hoferům a podruhům, novokřtěncům a židům; platiti se mělo z vína i sukna; také lozunky, třicátky a posudné pro zemi měly se vybírat.

V opojivém vítězném sebevědomí přísně a bezohledně se obrátili stavové proti poraženým a pokořeným, proti všem, kteří se s nimi nesrovnávali, a jež pokládali za své odpůrce

⁷⁹⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 199.

⁸⁰⁾ d'Elvert, I. c. XVI. 54, 57.

a nepřátele vlasti. Náboženská pak jejich zaujatost a nepřízeň stroze se ozvala proti katolíkům a zvláště duchovním.

Obnovili usnesení posledního sjezdu brněnského, aby Albrecht z Valdštejna, Adam Lev Licek z Ryzmburka, Jiří z Náchoda a Vilém Brabanský byli ze země vypověděni a statky jejich zabrány. Kníže Karel z Liechtenštejna a jiní mnozí ze stavů, kteří nedali od sebe reversů a ani se před direktory nepostavili vymlouvající se planými a jalovými výmluvami, jestliže se ve čtyřech nedělích před direktory nepostaví, k sjednocení mezi královstvím českým a zeměmi k němu přivtělenými se nepřihlásí a přísahou se v tom nezavážou, měli býti rovněž na budoucí věčné časy vypověděni a direktori aby se ve statek každého takového protivníka a nepřitele vlasti k ruce stavů uvázali, jej prodali a peníze k dobrému země obrátili. Taktéž vypověděli Zdeňka Žampacha⁸¹⁾ a Jana staršího Kavku z Říčan,⁸²⁾ že se zpronevěřili, nad zemí zradili a pohružky činili a na obelání direktorů se nepostavili; statků jejich měli se ujeti a k dobrému země obrátiti.

Nejvíce však tíha nelibosti a nepřízně stavů protestantských dopadla na duchovní. Usnesli se, protože kardinál Dietrichštejn dokázal, že jest nepřítelem země a vlasti, ježto statky své lidem válečným osazoval, protože také kapitula olomoucká, brněnská i preláti v tom se zjevně prohlásili, že stavům pomáhati ani lidu posílati nemohou a nechtějí, a že to proti jejich svědomí jest, aby všechny statky biskupské, kapitulní, klášterské, mezi nimiž se i panenské kláštery rozumějí, též i kardinálovy statky dědičné byly do sekvestru (do správy zemské) vzaty a poddaní jejich, aby byli z povinnosti jim učiněné propuštění a stavům a zemi v poddanost uvedeni; statky ty pak měly býti prodány a z výnosu prodeje mělo býti vypláceno opatům, proboštům, mnichům a všem řeholníkům na slušné vychování, jakož i pannám, které by na svobodě v řeholi své zůstávati chtěly; které by se však vdáti chtěly, měly odsud dostati věno. Kardinál aby byl ze země vypověděn, kapitula

⁸¹⁾ Účastnil se bitvy u Vistonic a měl obsazen pro krále svůj statek Hodonín a útočil pak na Strážnici. (Mikulovský Hist. archiv, svaz. 199; Kameníček, I. c. II. 511.)

⁸²⁾ Snad byl spojen s vojskem královským, které bylo u Uh. Brodu (Kameníček, I. c. II. 511); protestoval také listem zaslaným vzbouřeným stavům proti jednání stavů vůbec a položil hlas svůj na obranu řádu jezuitského (Navrátil, ČCH 1898, 187).

olomoucká a brněnská vzata do vězení. Také všechny domy, příbytky, kláštery měly se přehledati, všechny zbraně, munice a správy vojenské, též co by od peněz, zlata a stříbra se našlo, mělo se vzíti. Manové biskupství olomouckého měli býti propuštěni z přísahy, kterouž byli biskupství zavázáni a statkové jejich v dědictví obráceni; do čtyř neděl měli se pak postaviti před direktory a rady zemské, kteří jim oznámí, na jaký způsob ty statky budou obráceny v dědictví; kdo by se nepostavil a ke konfederaci nepřihlásil, k tomu měli se direktori zachovati jako k svrchu psaným nepřítelům zemským. Takovými konfiskacemi statků biskupství olomouckého a statků stavu prelátského bylo již samo sebou biskupství potlačeno a stav prelátský zrušen; jakákoli moc, která by nebyla v rukou protestantských stavů, byla drcena a lámána; katolická církev odsouzena k bezvýznamnosti a zničení.

Protestantští stavové domáhali se druhdy svobody svědomí a svobody občanské, ale teď všechnu tu svobodu převlastnili jenom sobě a svým souvěrcům; pro katolíky bylo jen obmezování, vylučování. Všecky domy katolických měšťanů v městech měly býti přehledány, všechny zbraně, munice a přípravy válečné z nich odňaty a do jistého místa složeny. Komisaři stavovští dostali také nařízení, aby všechny katolíky ze starých i nových rad propustili a na jich místo evangelíky dosadili.

Doplňkem k dřívějšímu snesení, že farní kostely v královských městech mají dány býti evangelíkům, přidělen jim ve Znojmě farní kostel sv. Mikuláše i s farou a důchody jejími a v Jihlavě podací fary u sv. Jakuba se všemi důchody kostelními, školními a špitálními.

Ne tak sebevědomě, jistě a svorně ozvali se na začátku sněmu sami direktori. Stěžovali si na velikou obtížnost v té své práci a povinnosti a žádali o propuštění. Zdá se, jak naznačil ve své odpovědi arcikníže Leopold, že hrozili se někteří z nich zodpovědnosti, kterou na sebe úřadem svým vzali, a že ani neočekávali, jaké následky spojení se s Čechy bude míti; ovšem také zatěžko jim přicházelo, že jsou daleko od svých statků a věcí za dob válečných. Propuštění skutečně dosáhli Rudolf Šlejnic, jenž se stal nejvyšším nad novým válečným lidem, pak Fridrich z Kounic, Václav hrabě Thurn

z jiných příčin, Viktorin Žernovský, Jan Hynek z Velínova a Václav Lužický pro sešlost věku a nedostatek zdraví.⁸³⁾

Srpnový sněm schválil také usnesení o konfederaci s Čechy, Slezany a Lužičany, jež se stalo za generálního sněmu v Praze, svolávaného původně na 15. červen, zahájeného však teprve 8. července. Poslové moravští do Prahy byli ustanoveni již ze sjezdu květnového. Na generálním sněmu provedena vlastně revize české ústavy, a uzavřen spolek zemí koruny české na obhájení společných zájmů, při čemž hlavní důraz položen na náboženství evangelické. Konfederace měla vlastně za účel provésti těsnější spojení zemí koruny české, než bylo posavadní, ale stalo se tak na útraty Čech. Čechy musely obětovati své prvenství,⁸⁴⁾ ale ani tím se vlastního účelu nedocílilo; — byla jen vzájemná pomoc zemí smluvena, ale jinak nastalo ještě větší osamostatnění, než bylo dříve.

Koruna česká prohlášena za volební, kterou propůjčovaly všechny země společně. Čechové tu vzdali se dobrovolně práva dosud vykonávaného a hájeného proti ostatním zemím, že totiž sami korunu zadávají; jen v tom ponechána jim přednost, aby při volbě krále měli hlasy dva, Morava, Slezsko, Dolní i Horní Lužice po jednom. Král měl vládnouti podle zákonů, nesměl měniti o své újmě ani práv ani svobod jednotlivých zemí, bez povolení nesměl vypověděti válku, najímati vojsko, stavěti pevnosti, dělati dluhy na účet zemský. Při obsazování nejvyšších úřadů v Čechách a na Moravě byl vázán dobrozdáním stavů, takže musil vždy jmenovati jednoho ze čtyř kandidátů od stavů navržených.

Konfederace byla ujednána mezi stavy evangelickými, a evangelici vyhradili si pro sebe všechny výhody, čímž správa státu nabýti měla rázu protestantského. Všude, v městech a vesnicích bylo povoleno svobodné provozování náboženství evangelického a stavění kostelů, far, škol a hřbitovů, a každý měl svobodu ve svém kostele staré obřady zachovávat nebo je opouštět. Duchovní a kostelní statky, jež měli evangelici, měly jim zůstat, všechny kostely, které odňali katolíkům, měly se nechat evangelíkům. Naproti tomu práva osobní svobody,

⁸³⁾ d'Elvert, I. c. XXII., 259—268.

⁸⁴⁾ Hlavním původcem, že Čechové ustoupili od dřívějšího svého vůdčího postavení, z Moravy byl Jindřich Vodický z Jemník; sám opravoval spisy (d'Elvert, I. c. XVI., 129).

práva majetková i občanská katolíků byla obmezena a svědomí jejich přímo znásilňováno. Katolíci měli jen tehdy býti v zemích trpění, když by se zavázali přísahou, že proti majestátu a porovnání nic činiti nechtějí, že konfederaci uznávají a že zavrhují věty, že kacířům nemá se víra držeti a že mohou býti od jakékoli přísahy rozhrěšeni. Žádný duchovní katolický neměl si nějaké vrchnosti nad evangelíky ve věcech duchovních a tím méně ve světských osobovati; žádných nových řeholí nemělo býti do země uvozováno. Žádný katolík neměl býti dosazen do žádného úřadu ani v městech do rady, kdo by přísahou neuznal majestátů a konfederace. Na nejdůležitější úřady v zemích měli býti dosazováni jen evangelíci: na Moravě na zemské hejtmanství, nejvyšší komornictví, podkomornictví a nejvyšší písařství. V místech, kde měli evangelíci převahu, neměli katolíci povolávání býti do rady, kde však posud jen katolíci byli v radě, měla býti dosazena polovice evangelíků, a přední úřad, primátorství anebo purkmistrovství, měl na sobě míti ve všech městech jen evangelík. Jesuité byli na věky ze země vypověděni a všechny statky jim zkonfiskovány. Duchovním, kteří by se nezavázali přísahou k zdržení majestátu a neodřekli by se vět o nezdržení víry kacířům a o rozhrěšení od přísahy, měli býti statkové pobráni; stav prelátský, když by se tím způsobem zavázati nechtěl, neměl býti jmn a držen za žádný stav a neměl míti ani žádného místa ve sněmech. Tresty již vyřčené nebo teprve budoucně vyřknuté nad zpronevěřelými syny vlasti zůstati měly v platnosti.

Politický význam konfederace spočíval v tom, že všechny země koruny české prohlášeny úplně za rovnoprávné a každé zemi zabezpečena byla úplná samostatnost; jen volba krále byla společná záležitost. Česká monarchie měnila se ve stavovskou republiku s králem v čele, vlastně v pět republik na sobě nezávislých, toliko osobou voleného krále spojených, bez ústřední vlády.⁶⁴⁾ V zemích pak zajištěny svobody stavovské; každá země měla si zvoliti defensory, jenž by nad tím bděli, aby se konfederace zachovávala zvláště od krále. Defensoři měli také zakročovati proti katolíkům, proti duchovním i všem v úřadech zemských a městských, kdyby se nezavázali k zdržení majestátů a svobod v provozování náboženství, ve všech praktikách proti náboženství evangelickému, a kdyby

⁶⁴⁾ Kryštůfek, I. c. 366.

některý katolík evangelíky k procesím a jiným náboženství jejich odporným obřadům chtěl nutiti. Stanovena také vzájemná pomoc vojenská v případech, kdyby byly země oprávněny společně se hájiti.⁸⁶⁾

Dodatkem k listině konfедераční ujednány byly ještě zvláštní články s Moravou 4. září. Některé z nich jsou ozvěnou náboženských stížností nekatolických z prosince 1618, kteréž si teď nekatolíci sami porovnávali. Žádali o majestát, jako měli v Čechách a Slezsku, o konsistoř podobojí, o akademii, kterou by defensoři spravovali. Kolatury, kterých nabyli biskupové olomoučtí, aby po smrti biskupové připadly těm, jimž dříve náležely; ve všech městech aby poddaní mohli si stavěti své evangelické školy a kostely. Kostely a školy v Brně, Olomouci a jiných královských městech, jichž se ujali stavové, ať zůstanou náboženství podobojí, evangelíkům na jejich fary a sbory žádný katolík ať nesahá a kostely zavřené a zapečetěné ať jsou otevřeny; katolíci ať platí desátky farářům podobojí, ať neodnímají svým poddaným podobojí kostelů a sborů, kněží jejich nevyhánějí a katolických nedosazují tam, kde všichni jsou podobojí, kostelů jejich ve svou moc neuvozují, kněžím, pomocníkům a čeledi jejich nic na příkoř nečiní, a kněží jejich za své poddané nepokládají; pro náboženství ať žádný katolík svých poddaných netrestá, nevězní a o majetek nepřipravuje; osobám podobojí ať se pohřbu přeje vedle katolíků a ať se platem nepřepíná, jinak ať je farář sesazen a desátků zbaven. Útisky náboženské i politické činěné měšťanům podobojí v Olomouci, Brně, Hradišti, Unčově, Šumperku a jinde měly býti do velkonoc 1620 porovnány a křivdy jim napraveny; hanlivá kázání buďtež kněžím jak katolickým tak podobojí zakázána; nikdo pro náboženství nebudiž utiskován. Kostel farní sv. Mikuláše ve Znojmě přikázán evangelíkům; fara tam a dům probošta na Hradišti u samých hradeb městských měly však býti zbořeny pro nebezpečí při obléhání města. Tisk knih měl býti všem kněžím volný. Tak ohrazovali sobě protestanté své svrchované panství; tyto podrobnosti však vzhledem na zásady projádné v listině konfедераční a prováděné podle usnesení sněmu brněnského pozbývají důležitosti a významu.

⁸⁶⁾ Gindely, l. c. II. 132—132; Kameníček, l. c. D. 512—514; 649—669.

Politickým dojednáním bylo, aby stavové mohli činiti závěti bez mocných listů královských, aby se sirotkům panským a šlechtickým nedávala zletilost od krále, aby královská města nebyla jmenována komorním zbožím, aby nebyla povinna holdovati ani přísahati panovníkovi, jako toho nečiní města česká.⁸⁷⁾

Konfederace ujednána na generálním sněmu pražském byla však jen předeheurou k činu mnohem důležitějšímu, k sesazení krále Ferdinanda. Poněvadž však moravští vyslanci k tomuto jednání neměli plné moci, musila se otázka ta odročiti do brněnského sněmu. Proto vypravili Čechové zase poselství do Brna, kde se sice o sesazení Ferdinandově nejednalo veřejně, nýbrž jen důvěrně, ale přáním českým vyhověno a moravským vyslaným v Praze dána plná moc. Sesazení krále Ferdinanda usneseno skutečně na českém sněmu 19. srpna; moravští vyslaní přistoupili k tomu 20. srpna, a v následujících dnech učinili taktéž Slezané a Hornoi Dolnolůžičané. A hned potom 26. srpna 1619 zvolili stavové čeští za krále kurfirsta falckého Fridricha a druhého dne prohlásili Moravané a ostatní přivtělené země svůj souhlas; výstřely z děl o polednách 27. srpna ohlašovaly, že volba krále je vykonána. Posláno pak poselství k nově zvolenému králi, aby mu oznámilo volbu a blahoprálo; z Moravanů byli v něm Pertold Bohobud z Lipého a nejvyšší písař Jan Čejka z Olbramovic.⁸⁸⁾

Skoro současně však 28. srpna zvolen byl král Ferdinand za císaře. Volbu tuto provázelo obecné přesvědčení, nepovolí-li Čechové a zvolí-li protikrále, že vzplane dlouhá válka a že rod habsburský nasadí všecko, co má na světě, nežli by se vzdal Čech, a pokládalo se za jisto, že vítězství jeho je nepochybné.⁸⁹⁾

⁸⁷⁾ Kameníček, I. c. II. 515; 669—680.

⁸⁸⁾ d'Elvert, I. c. XVI. 129.

⁸⁹⁾ Gindely, I. c. II. 125, 129, 142.

4. Statky biskupství a kardinálovy zabrány. Jednání s many Kapitula olomoucká uvězněna. Pronásledování kněží, řeholníků a jeptišek. Komisaři berou statky duchovní do zemské správy, odhadují je a prodávají. Katolici odzbrojeni; nuceni přísahati ke konfederaci.

Usnesení sněmu brněnského počala se hned prováděti. Statky biskupské a vlastní kardinálovy byly zabírány. Kde nebylo žádné kardinálovy posádky, beze všeho je stavové opanovali, poddané přísahy zprošťovali a novou přísahou zavazovali. Zmocnili se také Kroměříže, třebaž město mělo posádku; přemlouvali lichotně i hrozebně Kroměřížské, až se vzdali; stalo se tak ještě v srpnu.⁹⁰⁾ Ale při tom Kroměřížští přece osvědčili věrnost k víře katolické: celé panství mimo dvě vsi prohlásilo, že chce zůstat katolickým.⁹¹⁾ Kardinálovi zůstalo jen dědičné panství mikulovské, kde v městě měl posádku z najatých vojáků.

Na den 7. září obesláni byli do Brna biskupští manové; v soudnici bylo jim tam oznámeno, že kardinál byl vypověděn a že manové jsou propuštěni z přísahy, ve které kardinálovi a kostelu olomouckému zůstávali, a že jejich manští statkové mohou býti v dědictví obráceni a v desky zemské vloženi. Za to žádali direktori, aby manové penězi přispěli a platili. Manové ve své odpovědi především litovali, že takové neštěstí mezi stavy a kardinála vkročilo, kdežto dříve jak v času pokoje tak i boje mezi stavy a kardinálem dobrá shoda a přátelské k sobě důvěření bývalo, a kardinál ještě nedávno pod velikými sliby zjevně před stavy se prohlašoval, že podle nich a této vlasti upřímně a věrně státi a trvati chce do svého přemožení, — a jeho příkladem manové povzbuzeni jsouc chtěli také vedle stavů ve věrnosti trvati. Že ze své přísahy jsou manové propuštěni a tak v těch nebezpečných časech beze vší ochrany zanechání, tomu manové že nevědí co říci, ale přijímajíce vděčně vložení statků manských sobě v dědictví, bránili se proti platu za to: jsou častými berněmi obtíženi a ve válce teď vzájemně stavové i manové sobě pomáhati musejí, a posud na všecko rovný náklad manové se stavy nésti pomáhali.⁹²⁾ Více sobeckých ohledů než obětavosti bylo na všech stranách, ještě více však bylo

⁹⁰⁾ Apologie kard. Dietrichštejna, I. c. 20.

⁹¹⁾ Snopek, ČMM 1913, 242.

⁹²⁾ Kameníček, I. c. II. 697—700.

chuti bráti z cizího zadarmo, zvláště ze zboží duchovního. Při tom, jako vždycky, propukala všechna zloba, násilnost a nenávisť a vybíjela se na venek.

Kapitula brněnská, která měla být jata, uprchla,⁹³⁾ olomoucká byla však uvězněna. Kanovníci již 15. srpna o slavnosti P. Marie byli z kostela a od oltáře vedeni do domu velitele města Puchaima, jenž jim vytýkal zatvrzelost a tvrdšínost a za velké zločiny prohlásil, co kardinál spáchal: že bez vědomí stavů ke králi se uchýlil, že královské vojsko do Mikulova vzal, že se nepřítelem vlasti projevil, a že teď za něho trpěti budou. V poledne náměstím vedli je do domu, v němž druhdy evangelici své bohoslužby konali a tam je uvěznil v koupelně a jedné světnici.⁹⁴⁾ Bylo jich osm: děkan Jan Fridrich Preiner svob. p. ze Stubinku, probošt Václav Pillar z Pilhu, Arnošt Masius, Zikmund Scholl ze Schalbachu, Ondřej Kindler, Jan Křt. Zochius, Zikmund Magnus a Klaudius Sorina. Nikdo k nim nesměl; bylo jim zakázáno s někým mluvit, nesměli psát, spali na zemi; trpěli nedostatkem jídla a pití a pak zimou a mrazem. Byli stráženi 13 vojáky; doma však s nimi vlídně zacházel luteránský hospodář. Domáhali se ovšem svobody a žádali direktory a stavy, aby byli na svobodu propuštěni, ale odepsali jim, že dají konečnou odpověď, až kapitulní děkan zase doveze zpátky své věci, které dal odvézt do Nisy. Děkan však popíral, že by tak učinil. Tak byli uvězněni až do 19. ledna 1620; tehdy je propustili, ale zakázali jim pod trestem smrti vzdáliti se z města. Živili je katoličtí měšťané. Když si kanovníci stěžovali u zemského hejtmána Ladislava Velena z Žerotína, odpověděl jim 1. února 1620, že stavové chtějí je slyšeti, aby se tedy pod závazkem postavili do Brna a očekávali, co stavové s nimi učiní. V Brně, když ke konfederaci nechtěli přísahati, byli rovněž drženi ve vězení, až stavové 15. února dali jim glejt k návratu do Olomouce, když byli slíbili, že se rovnou do Olomouce odeberou, odtud se nevzdálí, dokud nebudou zemským hejtmánem z toho závazku propuštěni, a že se pokojně zachovají. Byli však v domech katolických měšťanů zase brzy ve vězení dr-

⁹³⁾ Janetschek, Das Augustiner-Eremitenstift S. Thomas in Brünn 218.

⁹⁴⁾ Dudík, Chronik der Stadt Olmütz, 24 líčí uvěznění jinak: že Puchaim kanovníky pozval na oběd, a po obědě že je přátelsky doprovázel do domu evangelického a tam se jim omlouval. Než řídím se vlastním listem kanovníků k papeži z 20. května 1612 v Mikulovském Rodinném archivu svaz. 845.

žení, a když si stěžovali, že proti patentu jim od stavů daného se s nimi nevinnými neslušně jedná, odpověděl jim zemský hejtman, že dali ohlašovati odpustky proji stavům jako kacířům a tak hleděli lid proti stavům popuditi, aby papežské náboženství do předešlého stavu přivedeno bylo. Zatím však dal jen ohlásiti probošt Pillar koncem února jubileum vypsané a vybízel katolíky ku sv. zpovědi a přijímání, aby získali odpustky. Konečně 22. března 1620 byli přece propuštěni a většina z nich odešla do Vídně; nemajíce z čeho býti živi, prosili papeže 20. května 1620, aby jim byly přenechány příjmy papežského semináře v Olomouci. Jen probošt Pillar a kanovníci Scholl a Kindler zůstali v Olomouci.⁹⁵⁾

Dóm olomoucký byl zavřen, ani se nezvonilo; vikáři byli rozptýleni. Pokladu kostelního a kapitulního a archivu zmocnili se stavovští komisáři; kostelní nádoby zlaté a stříbrné a ozdoby kostelní dílem byly uloženy na radnici, dílem pobrány; potom sv. nádoby roztavili a razili z nich peníze. Manželka Puchaimova, jenž se potom ubytoval na děkanství a užíval děkanských sluhů a koní, jedla prý z paten. Domy kanovnícké vojáci vyloupili a pobrali obilí, víno, peníze, stříbro, šaty, menší domácí nářadí; domy tak zpustošili, že nezůstalo v proboštví ani zámku u dveří, ani rámců u oken, ba ani hřebíku ve zdi. Rovněž vzali kapitulní děla a všechny zbraně; společná panství kapitulní bystrické a tršické, i panství jednotlivých prebend, i soukromá obrátili do komory zemské, podané a many kostela přinutili stavům přísahati.⁹⁶⁾

Krutější osud než ostatních kanovníků stihl kanovníka Jana Arnšta Platýsa z Plattenštejna. Byl ve Vyškově, když Dampierre chystal vpád na Moravu. Spoléhaje na jeho pomoc, o kterou se s ním domlouval, chtěl města hájiti proti jízdě Sedlnického, ale městská rada vydala ho nepříteli 17. srpna; odvezen byl do Brna za potupy nekatolického lidu, a tam dán do tuhého vězení na radnici. Společníkem Platýsovým při tom skutku byl kvardián františkánský z Olomouce Bonaventura Orlík; Platýs mu poroučel jménem arciknížete Leopolda a kardinála Dietrichštejna, — ale kardinál bránil se tomu nařčení, že není pravda, že by Platýsovi co kázal, neboť

⁹⁵⁾ Mikulovský Rodinný archiv, svaz. 845; Wolny, C. T. Ol. I. 188.

⁹⁶⁾ Mikulovský Rodinný archiv, svaz. 845, Historický arch. sv. 199; Dudík: Chronik, I. c. 25, 40; Procházka, I. c. 726, 727.

nikdy nic nechtěl, co by bylo na zkázu země.⁸⁷⁾ Orlík byl vězněn v poutech zároveň s Platýsem. Stalo se však, že kardinálův velitel mikulovský Henry Brus zajal břeclavského správce Ladislava Velena z Žerotína, a propustiti ho nechtěl, leda by dal za sebe 15.000 zl. výkupného. Žerotín chtěl ho vyměnit za Platýsa, ale Brus nechtěl výměny, nýbrž žádal jen peněz. Žerotín mu je tedy poslal, ale žádal jich zase od Platýsa, jenž proto dovolával se pomoci císaře, arciknížete Leopolda i kardinála prose, aby arcikníže Leopold poručil Brusovi, aby vrátil Žerotínovi peníze a tak vyprostil jej i uvězněné duchovní. Brus však toho neučinil, a tu byl Platýs odveden z Brna do krutějšího vězení na Mor. Třebovou a koncem prosince bylo mu řečeno poslední slovo, nezaplatí-li do 14 dní 18.000 zl., že bude bit a jako lotr pověšen. Konečně zaplatil za něho toto výkupné jeho bratr a Platýs byl propuštěn.⁸⁸⁾

Hned po uvěznění kanovníků v Olomouci dal Puchaim zavolati faráře u sv. Mořice s vikáři, kteří posud ještě na faře pobývali, a poručil jim faru opustiti; dva vikáře, že odmlouvali, kázal hned z města vyhnati.

Minoritskému kvardiánovi, jenž večer šel se podívat na zpustošené probošství a snad pro některé knihy, utala stráž jako zločinci pravici; pak dali ho hojiti. Druhého dne byl podroben u Puchaima výslechu, a hroženo mu oběšením; teprve když jeho nevina byla dokázána, byl propuštěn domů.⁸⁹⁾

Dne 27. září přišel Puchaim do kláštera kapucínského a poručil, aby řeholníci hned jej opustili; všecko měli nechat, jak bylo, ani brevíře nesměli si vzíti. Téhož večera při velmi zlém počasí musili se vydati na cestu, na níž nesli si kříž; luteráni potom v klášteře a kostele pobrali kalichy, ornáty, kostelní ozdoby, knihy, náradí a všecko co mohli. Kvardián vymohl si sice v Brně rozkaz, s kterým se vrátil 24. října, aby hned vráceno bylo řeholníkům všecko, co jim bylo pobráno, kromě zlata a stříbra, a aby až do dalšího nařízení zůstávali v klášteře; tak vrácena byla většina ornátů, knih a obrazů, ale ostatní věci a všechny zásoby byly již ztraceny.

⁸⁷⁾ Kroměřížský archiv, Monastica.

⁸⁸⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 199; Rodinný, svaz. 845; Wolny, C. T. A. I. 95.

⁸⁹⁾ Dudík: Chronik, I. c. 25; Procházka, I. c. 726, 730.

Nezůstal tam tedy ani kvardián a vrátil se do Brna. Dne 28. července 1620 byl kostel kapucínský dokonce zbořen.¹⁰⁰⁾

Před korunovací Fridricha Falckého vydán rozkaz, aby všichni kněží, jak katoličtí, tak podobojí, veřejně s kazatelem ohlásili zvolení Fridrichovo za krále a napomínali lidi k pokání, polepšení života a horlivé modlitbě za pokoj a za nového krále, za jeho šťastné panování a všech nepřátel přemožení. Až do korunovace a po ní ještě tři neděle určeny byly zvláštní dny a hodiny k modlení, o nedělích po ranním kázání, a ve středy a pátky od 7. do 9. hodiny; v tyto hodiny nesmělo se nic prodávati, krámy i brány městské byly zavřeny.)

V Olomouci byli katoličtí duchovní svoláni 25. října od městské rady a od Puchaima na radnici a nařizeno jim, aby příští neděli veřejně s kazatelen ohlásili korunovací a modlili se za Fridricha Falckého. Krátce odpověděli, že nemohou tak činiti, že je to proti jejich svědomí, a že nemůže jim světská vrchnost předpisovati, co by se měli v kostele modliti, nýbrž jen vrchnost duchovní. Nepomohlo vymlouvatí se; poručeno jim to a dáno několik dní na rozmyšlenou. Ale ve svém zdráhání pevně setrvali řeholníci, dominikáni, augustiniáni, františkáni, jakož i faráři u sv. Petra a P. Marie; za to byli uvěznění všickni dohromady v klášteře sv. Jakuba. Málem by neměli katolíci v neděli žádné mše sv.; přece však kaplan u P. Marie tichou mší sv. sloužil. U sv. Blažeje chtěl farář také kázati. Na kazatelnu poslal mu však Puchaim modlitbu za Fridricha s pohrůzkou velikého trestu, nebude-li se jí modliti. Polekaný farář brzy ukončil kázání, a doma vzal si, co lepšího měl, a spasil se útekem.²⁾

Nad to 21. listopadu zavolal Puchaim františkánského kvardiána k sobě na děkanství, a rozkázal mu, aby hned se svými bratřími opustil klášter i město. Jakmile to katolíci zvěděli, prosilo 15 osob Puchaima o strpení pro mnichy do ně-

¹⁰⁰⁾ Dudík, I. c. 28, 29; Procházka, I. c. 732; Wolny, I. c. I. 251.

¹⁾ Olomoucký městský archiv, Aktenarchiv fasc. 2. odd. IV.

²⁾ Dudík: Chronik I. c. 38; tam dlouhá modlitba za Fridricha, za boží pomoc a zdar, aby byl naplněn Duchem sv., aby jeho vláda byla vítězna jako Josuova, šťastna jako Šalomounova, dlouhá jako Davidova, aby v jeho radě neseděl žádný falešný Architofoel, ani náměsíčný Amon, ani sobecký Siba, ani krvežíznivý Joab, aby nenásledoval mladého Roboama, nýbrž aby se radil s bohumilým Josefem, upřímným Jonatou, moudrým Danielem, mírným Mojžíšem atd.

kolika dní a o dovolení, aby někteří katoličtí měšťané směli do Brna k direktorům přimluvit se za františkány, ale Puchaim nejen jich nevyslyšel, nýbrž jim potupně lál a kázal, aby řeholníci ještě do večera město opustili. Kvardián byl k odchodu připraven se svými a stáli již u brány klášterní s křížem; hned vyšli z kláštera; luteráni z některých domů házeli po nich kamením, ale katolíci je provázeli v hojném počtu s hlasitým pláčem. Byli již u radnice, když vzkázal Puchaim, aby se vrátili, že je již brána zavřena, ale ráno o osmi aby byli všichni pryč. Kvardián se však vrátiti nechtěl, a žádal, aby jim byla brána otevřena, dal se však přece od katolíků uprositi. Ráno ještě sloužili a vzavše kříž, v pořádku šli městem a branou do Nisy; katolíci je doprovázeli na půl hodiny a rozžehnali se s nimi, slibující, že vypraví se do Brna, aby je zase brzy doma měli. Skutečně vymohli si dovolení od rady, aby směli v té věci k direktorům. Jelo jich do Brna osm; zprvu však snažná jejich žádost byla odmítnuta. Ano direktor Křištof z Říčan na Budiškovcích osopil se na ně jako na buřiče a odbojníky proti vrchnosti, a jižijž byli by v poutech uvrženi do žaláře, jak jim vyhrožováno. Než vyslaní nedali se odbýti a šli ještě k Rudolfovi ze Šlejnic a prosili ho za přimluvu; laskavě je odkázal na Volfa Zikmunda Jankovského z Vlašimě, a když nepomohlo, sám zajel do direkce a vymohl jim dovolení, aby se řeholníci směli vrátiti. S sebou do Olomouce vzali si vyslaní jednoho kněze františkánského a hned vypravili do Nisy, aby se řeholníci vrátili, což se stalo 6. prosince.

Šťastný výsledek také mělo přičinění měšťanů, jak u městské rady a komisařů stavovských, tak u direktorů, aby vybaveni byli od sv. Jakuba druzí řeholníci tam uvěznění. Dne 29. listopadu byli propuštěni do svých klášterů, ale přece i v nich jako u vězení držení, a františkáni pak zase 3. března 1620 společně všichni v jedné světnici byli dvojnásobnou stráží střeženi; teprve 24. března byli jak dominikáni, tak františkáni vyproštěni.³⁾

Náladu potlačených katolíků vypisuje současný kronikář těmito slovy: katolíci musili poslouchati ty, kteří je stále nenávidějí, žádný nesměl se svého práva dovolávati, musili ml-

³⁾ Dudík: Chronik, I. c. 42, 48; Procházka, I. c. 733.

četi a přihlížeti, jak jeden byl vyháněn, druhý usmrčen, jiný ukrutníky hanebně připraven o čest a majetek.⁴⁾

Jako v Olomouci tak bylo také jinde. V Hradišti u Olomouce z obsazeného kláštera byl opat Jiří Leodegar i s převorem do města převeden, týrán, hladem trápen. Podpřevora Maximiliána Pachra chtěla prý manželka Puchaimova přinutiti, aby se oženil s jeptiškou vyběhlou z kláštera sv. Kláry; podpřevor utekl však do Bavor. Druzí řeholníci hledali útočiště také v Bavořích nebo Polsku. Klášter i statky jeho vyloupeny, kostelní poklad pobraň. Od opata a převora žádáno výkupného 50.000 dukátů; místo toho, aby z vězení se vybavili, zapsali v dědictví zemskému hejtmanu Ladislavu Velenovi z Žerotína klášterní statek šebetovský. Škoda klášterní byla pak odhadnuta na 100.000 zl.⁵⁾

Statky velehradského kláštera byly prodány majitelce Buchlova Alžbětě Kotvrdovské z Olešničky, vdově po pánu z Zástřizl, za 10.000 dukátů, která byla také povinna třem řeholníkům pobývajícím v klášteře výživu poskytovat; musili si ji z Buchlova odnáseti. Administrátor kláštera Jan Vencelius z Nezvic že tomu odpíral, byl přes rok v tuhém vězení v Brně zavřen.⁶⁾

V Brně v klášteře premonstrátském v Zábrdovicích byl hned 15. srpna opat Benedikt Waltenberger ve své světnici vězněn a střežen po devět měsíců a s ním i druzí mnichové, pokud nebyli vyhnáni. Statky klášterní zcizeny, kostelní věci svatokrádežně pobraň, klášter drancováním zpustošen. Škoda na stříbrných pozlacených předmětech v kostele a klášteře do 28. června 1620 čítala se na 2230 zl., škody ve sklepech, kde 23 sudů vína vzali, v pivovarech, kde 40 várek si uvařili, na číních a platech a na mlýně v Židenicích, kde vepřový dobytek pobraň, bylo za 8338 zl. 33 gr., škody na vymláčeném obilí, mouce, luštěninách, na obilí ve slámě za žní, na koních, hovězím dobytku, ovcích, vepřích, drůbeží v panských dvorech, na rybníce, v lesích atd. bylo za 19.178 zl. 6 gr. V klášteře byl ubytován hrabě Vít Thurn na Vlasaticích, rytmistr se svou kompanií.⁷⁾

⁴⁾ Dudík: Chronik, I. c. 41.

⁵⁾ Wolny, C. T. Ol. I., 344.

⁶⁾ Tamže, II. 255; Piláť a Moravec, I. c. III. 117.

⁷⁾ Moravský zemský archiv, Sběrka rukopisů 296, fol. 196—198.

Statků probošství v Nové Říši zmocnil se direktor Krištof z Řičan na Budiškovcích a Červeném Hrádku; probošt a druzí řeholníci byli zahnáni a uchýlili se do Telče. Kostel vyloupili obyvatelé novoříšští; vedl je mlynář Daniel Piša. Obrazy svatých a sochy byly rozbity a vyházeny, svatostánek rozbit, soše sv. Petra byly oči vypíchány, jeden klíč uražen, a tak byla socha postavena k mýtu, aby prý sv. Petr vybíral mýto. Kostela pak používali k nekatolickým službám božím; kazatele si zavolali z Jemnice.⁹⁾ V blízkých Krasonicích pan Štěpán Kusý z Mukoděls zahnal řeholního faráře Gabriela Nicolaidesa, faru si osobil a kostel proměnil v evangelickou modlitebnu.⁹⁾

Zle zažil také připojení Moravy k odboji premonstrátský klášter v Louce u Znojma. Opat Jeronym Schall z Schallenheimu byl ve Znojmě uvězněn, tamní farní kostel vydán luteránům, statky klášterní prodány, řeholníci z kláštera vyhnáni; musili prý žebrati. Pobrané víno klášterní poroucheli direktori 6. září Znojemským vzíti do města do sklepů a po 60 zl. prodávati.¹⁰⁾

Augustiniánského kláštera sv. Tomáše v Brně zmocnil se také hned Ladislav ze Šlejšvic, jeden z komisařů, kteří prodávali duchovní statky. Odvezl 60 sudů vína, 2 mty pšenice, 45.000 cihel a vzal pokladnu klášterní s 1500 zl. Zprvu však ještě chránil kostel, ale potom ještě r. 1619 byl kostel vyplněn a dvory vydrancovány. Všecky stříbrné ozdoby, zvláště dary u milostného obrazu P. Marie, kalichy a paramenta v ceně 8000 zl. byly pobrány, z kostelní pokladny 500 zl., všeliká zbraň a jedno dělo uloupeno. Ze sklepů vzato víno, ze dvorů všecko obilí, koně a všecek jiný dobytek, maslo, sýr, cihly, tesané dříví, prkna atd. Rybníky vyloveny, hráze poškozeny, les vykácen. Všecka škoda odhadovala se více než na 36.000 zl.¹¹⁾

Rovněž druhý klášter augustiniánský v Jevíčku byl vyplněn, dvůr v Krasíkově od purkrabí na Mírově vydrancován, traf Lavečko Jiřím z Zástřízl, pánem na Opatovicích a Jaro-
měřicích, uchvácen.¹²⁾

⁹⁾ Klášter premonstrátský v Nové Říši 1211—1911, str. 15; — místo Krištof z Pržičan má být ovšem z Řičan. — Wolny, C. T. Brn. III. 413.

⁹⁾ Wolny, tamže, 324.

¹⁰⁾ Tamže, IV. 141; Kameníček, I. c. III. 777.

¹¹⁾ Janetschek, I. c. 216—218.

¹²⁾ Tamže, I. c. 220, 221.

Z jiných klášterů v Brně byl minoritský dvakrát za té bouře i s kostelem zpuštěn; východní části kláštera použili měšťané, aby si tam vystavěli některé domy. Mnichové však v klášteře zůstali. Dominikánský klášter pozbyl všeho: všech kostelních klenotů, monstrancí, kalichů; privileje klášterní a důležité listiny byly roztrhány, dvorec klášterní v Těšanech byl kolikrát vyplněn a dvakrát vypálen; klášter a kostel byly pak na spadnutí.¹³⁾

Ve Znojmě byli dominikáni ze svého kláštera vyhnáni a klášter proměněn na vězení, kde protestantský velitel Schvembeck zavřel 300 zajatých; statky klášterské zabrány. Škody v kostele a při hospodářství bylo 8000 zl. a klášter stal se zříceninou, která se pak jen pomalu za příbytky upravovala. Rovněž františkáni byli ze Znojma vypuzeni. Blízké Hradiště nad Znojmem, kde bylo probošství pražských křižovníků, opanoval již Thurn a probošství opevnil. Statky jeho pak darovány direktoru Vilému z Roupova, jenž držel v zástavě hrad znojmský; měl však dávat křižovníkům do Prahy roční nadační dávku dvou sudů vína nebo 200 zl. mor. Probošt s bratřími buď uprchl nebo byl zahnán.¹⁴⁾

Statky kláštera rajhradského byly za povstání prodány; klášter i se sousedním zbožím Jiřímu Ebenbergerovi za 41.000 zl., Domašov s Ostrovačicemi svob. pánu z Tiefenbachu za 20.000 zl. Převor Jakub Kreslický musil klášter opustiti, zajisté i s ostatními řeholníky; kardinál jej všem doporučoval.¹⁵⁾

Ve Šternberku byli augustiniani již 6. září 1619 s proboštem Matyášem Rogojským tak náhle zahnáni, že si sotva mohli vzít hůl a brevír; rozešli se; ve Fulneku dal řeholníkům téhož řádu Jan Skrbenský z Hříště, pán na Fulneku a Dřevohosticích, zazdít všechny vchody do kláštera, aby jen co nejvíce překazil bohoslužby a duchovní správu.¹⁶⁾

V Opavě dominikánský převor Felix z Vilna, zároveň děkan, zahnán z děkanství, jež bylo přirčeno městské radě, která si do kostela P. Marie i na faru uvedla luteránské kazatele.¹⁷⁾

¹³⁾ Wolny, C. T. Brn. I. 56.

¹⁴⁾ Tamže, IV. 103, 116, 158.

¹⁵⁾ Tamže, I. 425, Kroměřížský archiv, Monastica.

¹⁶⁾ Wolny, C. T. Ol. II. 55; III. 200.

¹⁷⁾ Tamže, IV. 199.

Kartouze v Královém Poli u Brna byla také těžce postižena. Klášter i s kostelem byl vyloupen, statky klášterní všechny popleněny. Do kláštera dána vojenská posádka. Od 17. srpna 1619 do 24. června 1620 bylo tam naděláno škod za 24.489 zl. 25 gr.: uloupena velká stříbrná pozlacená a menší stříbrná monstrance, tři kalichy, vzácná mešní roucha a všechny drahocenné předměty z převorství, pobráno 12 sudů vína, všecko obilí, sláma, dobytek ze dvora.¹⁹⁾ Nedostavěný svůj klášter ve Štípě musili kartuziáni rovněž opustiti.

O kapucíny ve Vyškově, kam se za povstání nemálo kněží kapucínů uchýlilo, staral se v bídě jejich kardinál Dietrichštejn aspoň pokud mohl. Obávaje se, že při těch nepřiležitých časech tak snadně o potřeby své nebudou se moci obejít, žádal 26. srpna 1619 Vyškovské, aby jim dodávali, cokoli k vyživení svému buď od vína, masa neb obilí potřebovati budou, že jim potom sám víno vínem nahradí, a vše, co se vydá, zúplna zaplatí nebo na nájmu srazí, a že jim to laskavě vzpomínati chce.¹⁹⁾

Ani klášterům jeptišek nebylo dopráno klidu. Cistercienskému klášteru Králové na Starém Brně byly statky prodány; v Tišnově zachránily se jeptišky útekem na hrad Pernštýn, klášter však zpustošen a statky jeho rozptýleny. Klášter dominikánek v Olomouci u sv. Kateřiny i se statky byl úplně vypleněn.²⁰⁾ Z nového kláštera sv. Josefa v Brně byly jeptišky také vypuzeny.²¹⁾ Ze Znojma byly františkánky z kláštera vyhnány, statky jim pobrány a jeptiškám dáváno denně po 5 kr.²²⁾

Za takového rozvratu, když katolictví bylo tolik poníženo a utlačeno, když všude vylévala si na něm svou vůli vítězná, nesnášlivá nenávisť, bylo opouštěti i v městech a na vesnicích kněžím místa, kde po léta působili. Ve Velkém Meziříčí byl šest let děkanem Mikuláš Hrubský; teď musil utéci, a kardinál odcházejícího do Vlach 27. října 1619 doporučoval.²³⁾ V Unčově

¹⁹⁾ Tamže, Brn. I. 208.

²⁰⁾ Kroměřížský archiv, Monastica.

²¹⁾ Wolny, C. T. Brn. I. 162, 350; Ol. I. 257.

²²⁾ Kardinál psal o nich 3. září 1619 provinciálovi minoritskému české provincie, že sám nemůže se ujeti jeptišek, ježto sám sotva vystačí, aby se pro ně o místo u jeptišek ve Vídni staral; žádal tedy provinciála, aby je převedl na bezpečné místo v Rakousích a pak do Vídne je předešel a o pobyt jejich se staral, že ho bude v tom podporovati. (Kroměřížský archiv, Monastica.)

²³⁾ Wolny, C. T. Brn. IV. 122.

²⁴⁾ Kroměřížský archiv, Monastica; Snopek ČMM 1915, 109.

farář Adam Giss zbaven byl všech důchodů, až byl nucen odejít i z nedostatku výživy i z rozkazu stavovských komisařů.²⁴⁾ Ve Slavonicích dosazen byl luteránský kazatel Gabriel Weidenbach a po jeho smrti Konrad Hirn.

Rouhavá, svatokrádežná zloba propukávala v bohopustém rádění: v Dalešicích nekatolický kazatel znetvořil sochy Ježíškovou, Matky Boží a sv. Vavřince zurážev jim nosy. V Myslibořicích úplně vyplenil kostel Petr Chroustenský z Malovar.

Za to nekatolíci i na venkově pozvěдали hlavy. Na příklad obyvatelé Trnavy u Třebíče s Pocoucovem a Ptáčovem vystavěli si pro sebe kostel sv. Trojice.²⁵⁾

Podle snesení sněmu brněnského měla býti církev katolická ozebračena. Po krajích byli ustanoveni komisaři, kteří statky duchovní brali do správy zemské (do sekvestra). V olomouckém kraji byli to: Hartman z Puchaimu, Adam Šťastný Žampach, Bernard z Zástřizl, Hynek Žalkovský, Jan Obsdorfer, a Tobiáš Markvart z Olomouce; v brněnském: Fridrich z Kdunic, Ondřej z Puchaimu, mladší Čertoryjský, Fridrich Kaltenhof, Jan Křiřtov Perger, Joachym Hartman a Michal Herman z Brna; — v kraji znojemském a jihlavském: Zdeněk z Roupova, Volf Zikmund z Vlašimě, Arnořt Stockhammer, Václav Rechenberg, Jakub Miller a Melichar Sprengl ze Znojma; — v hradiřtském: Jan Bernard z Kunovic, Petr Vojsko z Dogdunčovic na Veselí, Václav Medlovský z Medlova, Václav Bartodějský z Bartoděj, Zachariáš Kurzperger a Matouř Uničovský z Hradiřtě.

Potom na sjezdě brněnském v prosinci 1619 jmenováni byli komisaři, kteří měli odhadnouti statky duchovní a statky těch, kteří ze země ujeli; měli hned po sjezdu na ty statky sjeti, důchody sepsati, je oceniti a dluhy i hotové peníze poznamenati; ve všech klášterech měli také sepsati, kolik je mnichů a mniřek a těch, kteří jim přisluhují. Komisaři byli nařizeni: v kraji olomouckém: Karel Křiřtof Sedlnický, Adam Šťastný Žampach, Křiřtof Ullersdorfer z Němčího, Hynek Žalkovský z Žalkovic, Jan Adam a Marek Sweidleik z Olomouce; — v brněnském: Karel z Kounic, Jan Bohuslav Januar ze Strochnova a na Kojátkách a Blažej Bochovský z Brna, jenž byl však k tomu přinucen; ve znojemském a jihlavském:

²⁴⁾ Kubřček, I. c. Hlídka 1913, 555.

²⁵⁾ Wolny, C. T. Brn. III, 287, 226, 244, 170.

Volf Zikmund z Vlašimě, Václav Rechenberg ze Želetic a Jan Ryder ze Znojma; — v hradištském: Jan Bernard z Kunovic, Václav Bartodějský z Bartoděj a na Luhačovicích a Fridrich Mužík z Hradiště.

Ze zboží duchovního a těch pánů, kteří ze země ujeli, měly býti nahrazeny škody stavům válkou způsobené, a mělo se dáti katolickým mnichům a jeptiškám, kteří by chtěli v klášterech zůstatí a přísahu ke konfederaci složiti, náležité vychování nebo jistý a stálý roční plat. Když by pak ještě nějaké statky zůstaly, mělo se vyhlásiti, že jsou na prodej, a měly se k dobrému země prodávati, ale komisaři neměli kupu dokonale uzavíratí, nýbrž to ponechati stavům na příštím sněmu k potvrzení. K vyřízení toho projeje ustanovení byli tito komisaři: Vilém z Roupova, Ladislav Šlejnic, Albrecht Sedlnický, Fridrich z Kounic a Jindřich z Zahrádek z pánů; — z rytířstva: Jan Čejka z Olbramovic, Hanuš Petřvaldský, Jan starší Kobylka, Vilém Munka z Ejvančic, Jiřík Zahradecký; — z měst: Adam Schäfer a Abraham Macák z Olomouce, Eliáš Netolička a Jiřík Payer z Brna (jenž byl k tomu přinucen), Václav Držovský z Unčova.²⁶⁾

Jak se hospodařilo, když byly statky duchovní zabírány, poněkud možno poznati z poznámky v olomoucké kronice: Sekvestroví komisaři z Olomouce Obsdorfer a Markvart byli usvědčeni ze zlodějství. Sám zemský hejtman Ladislav Velen z Žerotína 16. června 1620 složil Obsdorfra z úřadu jeho jako komisaře, veřejně ho prohlásil za zloděje, který zasluhuje šibenici a všechna obec uznala ho za nepokojného, nade ctí zapomenutého člověka. Markvartem se pak ujistili a uvěznilí ho v jeho domě.²⁷⁾

Zavládlo tehdy hotové utlačování a pronásledování katolíků; první rána dopadla ovšem na duchovní, ale jí byli zasaženi všickni. Jak projevy a ukázky zavlitého záští mezi katolíky působily, nemůžeme si ani dobře představití. Byla to doba živé víry, vnímavého citu, obětavých skutků; katolíci měli smysl pro čest a slávu boží i pro své náboženské povinnosti, srostli se svými kněžími a kostely. Hluboce se jich dotýkalo, co se proti kněžím a kostelům dalo, ač ovšem musili ustoupiti moci a násilí, jež nastoupily místo práva a odměřovaly

²⁶⁾ d'Elvert, I. c. XVI. 137, 138; XXII. 272, 273; Kameníček, I. c. III. 522.

²⁷⁾ Dudík; Chronik, I. c. 51—53.

katolíkům tak poskrovnu. Rovnocenně a rovnoprávně se s nimi nejednalo, a s posměchem se jim ukazovala převaha jiných, a na stranu jejich převádění byli hrozbami, přemlouváním, sliby.

Výmluvné toho doklady jsou zaznamenány z Olomouce; z nich poznati, jak se proti katolíkům postupovalo, a jak se protikatolická usnesení sněmovní prováděla.

Dne 16. srpna 1619 došel rozkaz, aby všichni měšťané, katolíci i nekatolíci, všechny své jakékoli zbraně hned bez odmluvy odvedli; kdo by neposlechl, že bude podle stavovského vyměření neodvolatelně potrestán. Puchaím kázal všechny zbraně odváděti do domu Macákova, kde tehdy pobýval. Protestanté dobře vědouce, kam to směřuje, a jak to dopadne, přimlouvali katolíkům, aby nijak se nezpěchovali, a tak zanášeli všichni zbraně do domu Macákova a na dvůr. Když tam bylo již plno zbraně, bylo poručeno druhého dne odnášeti ji do koleje jezuitské. A tam Puchaím vracel luteránům jejich zbraně, jež si zase domů brali, kdežto katolíci musili své zbraně na zemi položit a s prázdnou odcházeti. Ze zbraní katolíků vybírali si luteráni nejlepší a s nimi si pak hrdě vykračovali. Ostatních zbraní odzbrojených katolíků použili pak stavové na výzbroj svého najímaného vojska, a co zůstalo ještě v koleji, pomalu se potratilo. A přece jako na posměch musili katoličtí měšťané na stráž; chodili napřed jen s hůlkami, potom musili pokaždé svého hejtmana požádati za zbraň.³⁹⁾

Pravda, tak se katolíci nezískávali: 3. září v den korunovace Ferdinanda za císaře ustanovili si modlitby za vítězné přemožení všech jeho nepřátel.

Brzy však dolehla na katolíky nová zkouška. Dne 8. října došel patent direktorů, aby všichni katolíci stavům přísahou se zavázali, že proti majestátu a porovnání o svobodném provozování náboženství nic před sebe bráti nechtějí, a že se zavazují ke konfederaci se všemi v ní doloženými články a že se odříkají vět, že se kacířům nemá víra držeti, a že mohou býti od jakékoli přísahy rozhrěšení. Komisaři a luteránská rada nahlížeje, že těžko bude katolíky na to namluviti, tajili patent po několik dní a zatím se radili, jak by je polapili. Na den 24. října teprve povolali komisaři stavovští Puchaím, Vilém Kurovský, Hynek Žalkovský, Hanuš Obsdorfer a Tobiáš Mark-

³⁹⁾ Tamže, 26-28. V Praze pobrala se katolíkům všechna zbraň 27. srpna (Beckovský, l. c. II. 176).

vart obec na radnici na 7. hodinu ráno; luteráni zůstali většinou na radničních schodech, katolíci byli na hoře v sále. Čekali do 10 hodin nevědouce, proč jsou povoláni. Zatím však komisaři s luteránskou radou v radní světnici jednali s katolíky, kteří ještě byli v radě, aby složili přísahu, že se přiznávají ke konfederaci; přečetli jim rozkaz direktorův a prohlásili, kdo by nechtěl přísahati, že podle článku 14. nebude v zemi trpěn. Ozval se Bartoloměj Heilig, že od mala je v náboženství katolickém vychován a v něm až do hrobu vytrvati chce, pročež že nemíni nikterak přísahati. Podobně mluvili ostatní katolíci z úřadu a žádali, aby jim bylo popráno času, a aby se o tom poraditi mohli s katolickými měšťany, kteří v sálu čekají. Než směli se jen sami mezi sebou poraditi. Potom zase žádali, aby jim přána byla lhůta na rozmyšlenou v této tak těžké věci, ale odepřeno jim, a jenom stále na ně naléháno, aby přísahali. Z nezbyti konečně prohlásili, že chtějí tenkrátě slíbiti a připověděli jenom to, co ve člancích konfедераčních jest obsaženo, pokud to nečeli proti jich svědomí, náboženství, koncilu tridentskému a jiným koncilům, jakož i proti jejich zákonité vrchnosti; žádali pak, aby toto jejich prohlášení bylo vepsáno v protokol. Bylo jim vyhověno, načež přísahali pod tou podmínkou katolíci, přísahali luteráni.

Katoličtí pánové vyšli potom do sálu mezi katolické měšťany a pak na cestě do soudné světnice Bartoloměj Heilig jim pověděl, že již byli k přísaze donuceni, ale že přísahali pod výslovnou podmínkou, že v tom nic není, co by bylo proti jejich svědomí. Potom úřadující purkmistr David Heintz oznámil, na jaký způsob katolíci v radě přísahali a sám jim tu přísahu přečetl. Než katoličtí měšťané byli pevnější, než páni z úřadu; jak srozuměli, že se přísaha vztahuje na všechny konfедераční články, nechtěli se jí podvoliti ani přísahati; jednomyslně volali po třikráte: ne! kdo ví, nejsou-li v té konfederaci články, které se nesrovnávají s naším náboženstvím a s věrností našemu panovníkovi povinnou; všichni stojíme za jeden muž a chceme v čas potřeby pro své katolické náboženství obětovati statky i životy.

Purkmistr znamená takovou odhodlanost katolických měšťanů, prosil je přívětivě, aby povážili, že měli také ohled na své náboženství a svědomí, a že přece přísahali na celou konfедераční listinu, která má nejméně 100 článků, a že při-

sahali jen potud, pokud to není proti jejich svědomí. Jestliže tedy již rada přísahala, proč by se měšťané tomu mnoho vzpírali?

Ale odpověděli vůbec jemu: Proč jste to udělali? mohli jste se slušně odvolati na katolické měšťany; pro ně však že nemohou zapřít náboženství a vrchnost. Nedali se oblomiti a žádali čtyry neděle na rozmyšlenou. Purkmistr přednesl to komisařům, kteří poslali k nim Obsdorfera a Markvarta, již je napomínali, aby jen přísahali, jinak že bude se museti k nim přikročiti trestem v konfederaci určeným, a přidali ještě hrozbu, že jest se obávati, že budou trestání nejen na statku, nýbrž i na hrdle. Ale měšťané stáli na svém prohlášení, že nikdo nemá se k přísaze nutiti proti své vůli.

S nepořízenou vrátili se tito dva komisaři k ostatním, a proto chtěl Puchaim katolickým měšťanům nahnati strachu. Rozkázal brány městské uzavřít, na poplach bubnovati, volákům ve vsi výzbroji a s hořícími luntý před radnici se postavit, a aby pohotově byli na dané znamení útokem hnáti. Hned shluklo se také množství luteránů k radnici se zbrani a kamením. Katoličtí měšťané znamenajíce, že mají býti násilím k přísaze donuceni, vyšli ze soudní světnice i sálu a sestoupili po schodech na náměstí. Zase vyzývali je předešlí komisaři, a to již naposled, aby šli nahoru a přísahali, ale odepřeli. Avšak nahoře v soudní světnici zůstali nejstarší a nejpřednější z katolických měšťanů a vzkazovali kolikrát, aby zase šli na vrch a vyslechli jen odpověď komisařů, bude-li jim povolena žádaná lhůta na rozmyšlenou, nebo odepřena, a aby bez odpovědi žádný neodcházel, protože nebylo jim ještě nic odmítnuto.

Dali si tedy říci a vrátili se. Byli vedeni do sálu před radní světnici, jenž byl jimi přeplněn. Vyšel k nim Puchaim s ostatními komisaři a zrovna se dolekal takového množství, ale opanovav se proti své povaze přívětivě začal, že došel rozkaz od direktorů, aby se každý přísahou zavázal ke konfederaci pod přísným trestem, a že komisaři se nenadáli, že se budou katoličtí měšťané rozpakovati a neposlušně protivit. Když celá zdejší rada přísahala, když přísahala i druhá města jako Brno, Jihlava, Znojmo, když přísahali všechny zkonfederované země a obyvatelé Čech, Moravy, Slezska, Horní i Dolní Lužice, Dolních a Horních Rakous, ač je mezi nimi mnoho

katolíků, že jest jim s nemalým podivením, že se opovažují katoličtí měšťané tomu odporovati; vždyť to přece směřuje k pokoji a jednotě, dobrému srozumění, lepší důvěrnosti a sousedství a k dobré obraně a ochraně každého. Vždyť bude pak každý ve svém náboženství chráněn, budou také duchovní se všemi svými jako před sty lety docela na pokoji a bez překážky zůstaveni. A bije se v prsa dodával Puchaim: a já sám slibuji a připovídám vám a vašim duchovním na svou duši, že je budu chrániti, a bez rozdílu náboženství dobře budu všecko vyřizovati. Nerozpakujte se tedy a nepřivádějte se do nebezpečnosti a připusťte si upřímnou výstrahu, neboť jinak nemohli bychom jinak, než vyměřený trest vykonati. Když se tak Puchaim zařikal, ovšem v hrdlo lhal.

Avšak katoličtí měšťané dotazováni byvše od nejpřednějších, co hodlají činiti, zase svorně volali: kdo ví, co je v té konfедераční listině, kdo pak ji četl? a žádali za opis její a lhůtu na rozmyšlenou, aby si mohli všechny články rozvážiti.

Na to odpověděl Puchaim, že by příliš mnoho času zabralo, kdyby se ta listina měla opsati, že však není tam nic proti katolíkům, leč článek o majestátě, dále o koncilu tridentském, jenž prý vyřknul, že se kacířům nemá víra držeti, — a konfederace chce, aby se jim také víra držela, ježto jinak není žádný pořádek možný, a za třetí, aby kostely a školy, jež protestanté zabrali, jim již bez překážky zůstaly. Více tam že nic není proti katolíkům, a kdyby i bylo, že nebudou povinni to držeti, neboť v konfедераční listině výslovně stojí, že nikdo proti svému svědomí nemá býti k ničemu nucen, nýbrž každému je volno náboženství své veřejně provozovati. Aby tedy vyvolili ze sebe některé osoby a poslali je do radní světnice, tam se jim ty tři články přečtou, aby tomu ještě lépe vyrozuměli a uvěřili.

Návrh ten byl přijat a vyvolili si 15 osob, jimž byly ty články v radní světnici přečteny. Když se vrátili a obsah jejich oznámili, trvali katoličtí měšťané jako prve na tom, aby byla jim dána lhůta na rozmyšlenou. Proto vypravili zase své vyslané ke komisařům a kázali jim, aby prosadili, že katoličtí měšťané majestátu nedávali, a tedy ho ani bráti nemohou, že katolíci nekatolíkům zrovna jako katolíkům vždycky víru drželi, a koncil tridentský právě naopak že prikazuje, aby se i Turkům a pohanům v politických věcech víra držela. Co se

týče kostelů a škol, že katolíci jich nekatolíkům nedali, a že jim jich také bráti nechťejí, nýbrž to vrchnosti k rozhodnutí zůstávají.

Soudní písař Sibel přednášel komisařům toto prohlášení, — byl potom pro některá ostřejší slova vsazen do vězení.

Když komisaři pořád jen slyšeli o lhůtě na rozmyšlenou, jakož i že katolíci, tak jak jsou, jen s holí z města odejdou, jen aby jejich ženy a děti bezpečně je následovati mohly, velmi se rozhněvali a řekli, že již nebudou si s nimi zahrávat, aby jenom řekli: ano, nebo: ne. Vyslání však odpověděli, že nemají jiného poručení, než aby prosili o lhůtu na rozmyšlenou. Komisaři s celou radou hněvivě vystali a sestupovali po schodech; byly již dvě hodiny odpoledne. Puchaim odcházejce řekl ještě, že dost dlouho po dobrém je napomínali, ježto však ve své tvrdošijnosti trvají a upřímné výstrahy nedbají, přikročí se k potrestání. Odebral se k vojákům, kteří stáli pohotově; mysliło se již, že poručí katolíky napadnouti, — aspoň Marek Schweidleik na schodech z plna hrdla křičel: vystřelte, vystřelte do té dábelské roty!

Ale přední luteráni pozdrželi se ještě v sále na radnici mezi katolíky a vlídně jim domlouvali, že nemají, proč by se vzpírali, vždyť se nežádá nic, co by bylo proti svědomí, a že sami jsou proti sobě, neboť stavové takovou jejich neposlušnost velmi si do nich stíží. Podobně purkmistr David Heintz přičiňoval se, aby katolíky přemluvil, ale když po dobrém nic nespravil, rozhněval se a jal se Mikuláši Grünwaldovi vyčítati, on že je původcem veškeré té tvrdošijnosti, ať jen hledí, jak si to zodpoví, že rada, která přísahala, má také duši a svědomí, a že zajisté při té přísaze nepověsila svého svědomí na hřebík. Proti tomu nařknutí ohražoval se Grünwald hlasitě, dovoláváje se svědectví měšťanů, kteří mu vesměs dosvědčili, že žádného nátlaku na nikoho nečinil.

Ale přece někteří katolíci začali se viklati a odešli k Puchaimovi, že ve jménu božím chtějí přísahati, pokud ta přísaha a konfedační listina není proti jejich svědomí. Puchaim, když mu ještě purkmistr radostně zvěstoval, že nejsou již katolíci jednotní, vrátil se zase s ostatními komisary do radní světnice a ve dveřích řekl; kdo chce přísahu složit, ať jde; potom že nebudou se již nikoho doprošovati, naposled že je napomíná; ať si dá každý dobrý pozor a varuje se neštěstí.

Šli za ním Šebastian Winterkorn, Ondřej Heilig a jiní. Tak byla jednota katolíků přetržena a ozývaly se již hlasy, mohou-li tito přísahati, proč bychom nemohli my, a radní světnice byla za čtvrt hodinky skoro plna těch, kteří skládali přísahu. Ostatní ještě venku lítostně se navzájem tázali, co mají teď činiti, nebo odcházeli domů.

Kdo přísahal, toho zapsali a propustili. Odcházející mluvili k těm, kteří ještě venku stáli, že je to nijaká přísaha, a k tomu že jim znovu připovídali, že nic tam proti jejich svědomí nebude, a kdyby i v konfедераčních člancích něco proti katolíkům bylo, že nejsou povinni toho držeti. Toto ujišťování a opětovné vyzývání od komisařů a rady, aby jen vešli, přiváábilo také ostatní k přísaze. Jen starci a někteří mladí ještě vytrvali, ale lítostivě si předkládali, když skoro všichni přísahali, co máme, Bože, činiti? Konečně šli také k přísaze, a když byli napřed podali ohražení, že nebudou povinni držeti to, co by při tom bylo proti Bohu, proti panovníku, proti víře a svědomí, přísahali říkajíce: pokud to není proti našemu svědomí.

Pak ještě obíhali úřední služebníci ostatní, kteří posud nepřisahali, aby pod trestem smrti zítra přísahat přišli. Učinili tak.

Dozvukem této přísahy bylo, že potom 28. října byli na rozkaz direktorů Mikuláš Grünwald, Matěj Čeppek a písař Samuel Sibel, jež falešně udali komisaři a úřad městský, že pobízeli katolíky k odporu proti přísaze, uvěznění na radnici ve věži, a nechání tam bez výslechu mnoho neděl.

Byl to těžký čas pro olomoucké katolíky, pln útisků a pronásledování. Po ulicích za nimi plili, jim neděkovali, všeliké paskvily se pohazovaly, zlolajné nadávky proti duchovním a světským zvláště proti císaři Ferdinandovi od vznešených i nízkých a řemeslných lidí, od žen i mužů se pronášely, a katolíci musili nechat, jako by neslyšeli.²⁹⁾ Na dřívější katolické radě vymáhali direktoři jako půjčku 50.000 tolarů, na zemském výběřcím Janu Birytovi 30.000, s pohružkou, nesložili-li těch peněz do tří neděl, že jim staré jejich praktiky budou připomenuty. Posílali proto do Brna vymlouvající se nemožností, ale nespomohlo; potom se však na to zapomnělo.

²⁹⁾ Tamže, I. c. 28—37; Procházka I. c. 735—745.

Katolíkům byly zakázány všeliké schůzky, bez vědomí a dovolení úřadu nesměl nikdo z města. Jak purkmistr Hanuš Obsdorfer 12. března 1620 pravil, měl rozkaz, kdyby někdo z katolíků s takovou žádostí před úřad předstoupil, vzíti ho na závazek, nebo jej dáti do vězení, nebo dokonce na hrdlo mu sáhnouti. Proti katolíkům bylo všecko dovoleno. Když koncem února 1620 dal probošt Pillar vyhlásiti jubileum se všech kazatelen, bral se 3. března Puchaim ještě s druhými od kostela do kostela a zakazoval jubileum konati, kněžím zpovídati a věřícím do kostelů choditi; sakristie pozavíral.³⁰⁾

Ale utrpením nebyli katolíci zlomeni. Násilí ovšem musili ustoupiti z donucení, ale uvnitř zůstávali pevní. Podobně bylo také jinde. V Unčově katolická většina, ač vláda města odevzdána nekatolíkům, nedala se po proudu; nedržela s odbojnými stavy, nejednala s nimi, ani jim nepomáhala. Králi Fridrichovi přísahy neskládali; v náboženském útisku brávali útočiště k proboštu Pillarovi a řídili se jeho pokyny; v záležitostech obecních a zemských posílávali své zástupce do schůzí šlechty císaři věrné, předkládali tam ústně i písemně své žádosti, žádávali u nich o radu a prohlásili se nejednou, že chtějí při pánech katolických držeti, státi a jich nikterak se nespouštěti a raději statky své opustiti, nežli k odbojníkům přistoupiti.³¹⁾

V čas zkoušky osvědčovali také katolíci stálost, obětavost. Milovali svou víru a svou církev právě proto, že byla teď nešťastna.

³⁰⁾ Tamže, I. c. 37, 48.

³¹⁾ Kubiček, I. c. Hlídka 1913, 633.

5. *Fridrich Falcký korunován; nesnášlivost kalvinská. Morava v tisni; země pleněna. Pomoc Gabriela Bethlena. Vojsko české, moravské a uherské u Vidně, ale ustoupilo. Sjezd v Brně: Ladislav Velen z Žerotina zemským hejtmanem, defensoři; stav prelátský zrušen. Vyjednávání s Uhry a Bethlenem. Mikulov dobyt. Sněm v Brně. Král Fridrich na Moravě; snesení válečná a proticírkevní. Vpád kozáků na Moravu. Spojenci krále Fridricha a koalice katolická.*

Zvolením Fridricha Falckého za krále českého stala se úplnou roztržka mezi Čechy a celou konfederací jejich a mezi císařem Ferdinandem. Nezbyval než boj na život a na smrt. Česká koalice, k níž byli 16. srpna přistoupili také stavové dolnorakouští a hornorakouští, a již dostávalo se vojvodou sibiňským Gabrielem Bethlenem vítaného spojence, měla tehdy značně větší síly než císař, — ale nová důstojnost císařská posílila velice Ferdinanda, za nímž tím blíže stál papež i král španělský, a mravní opory dodávalo mu, že tchán Fridrichův anglický král Jakub postavil se zrovna nepřátelsky proti nově zvolenému králi českému a že král francouzský rovněž od-suzoval tento počin, před nímž Fridricha také varoval vévoda bavorský.

Než Fridrich zašel již daleko, vrátiti se bylo pro něho nemožno. Dne 31. října 1619 dojel do Prahy, 4. listopadu byl podle nového obřadu korunován. Do Čech přibyla s Fridrichem německá náboženská nesnášlivost zosobněná jeho kazatelem Abrahamem Skultetem, zuřivým fanatikem, jenž před hodem vánočním surově, rouhavě a svatokrádežně vyklizoval „odznaky neznabožství“ z velechrámu sv. Víta a bořil a odstraňoval vzácné svaté památky zbožnosti a umění českého, a k nesnášlivosti, při níž každé jiné náboženství mělo se podříditi kalvínství, přidružovalo se pro Čechy nepopíratelné nebezpečí odnárodnění. Nábožensky i národnostně nebylo možno ubrániti se obavám, že nová vláda nebude míti porozumění pro dosavadní stav království, a že tedy nesetká se s obecnými sympatiemi ani skutečnou podporou.³²⁾

³²⁾ Působením Skultetovým měly býti prohlášeny kalvínské rozkazy Fridrichovy: aby se všechny zvony sebraly a na hrad pražský svezly; aby se zbořily všechny oltáře a místo nich aby se v každém kostele okrouhlý stůl postavil; aby se všechny obrazy jak Kristovy, tak Marie Panny a svatých jako modlářství z kostelů vyhodily; aby se neužívalo žádných mešních rouch; aby se žádný křížem nežehnal atd. (srv. Beckovský, I. c. II. 232.)

Království Fridrichovo bylo zbudováno na vratkých základech. Zasedl sice na trůn toužený, ale při tom, jak vyslovil se papež Pavel V., vydal se do labyrintu, z něhož nebylo záchrany. Správa jeho nového království byla v nesmírných zmatcích, poměry finanční byly úplně rozvráceny.³¹⁾ Osoby, které povstání vedly, pamatovaly v první řadě na sebe a svůj prospěch, o vlastní jejich obětavosti nebylo řeči; svým jednáním nezískávaly sympatií věci, za kterou stály, svým příkladem nedovedly buditi nadšení.

Tak bylo v Čechách, tak bylo na Moravě, kde z odbojného opojení nastávalo vystřízlivění. Direktori báli se své těžké, neúspěšné práce a lekali se zodpovědnosti. Na dobu, která měla býti velkou a velké muže vyžadovala, nestačilo ani jejich nadání ani jejich mravní hodnota. Cítili sami svou bezradnost a neschopnost, a ještě více malomyslněli, když viděli spousty válkou celým krajům způsobené, a když považovali, jakých obětí a krajního napnutí sil si válka ještě vyžádá. Těžkopádný stroj, který řídili, nezasahoval do sebe, a těžká i marná práce se znechucovala. Zmocnila se jich nechť k celému podniku, nechť ke zbrojení, ozýval se u nich stesk a nárek nad požadavky a platy, vymlouvali se nemožností, želeli minulých pokojných časů. Jen někteří byli si mezi stavy vědomi své povinnosti: hojně penězi podporoval povstání Jiří z Vrbna a Jan Odkolek, a věrně plnil všechny rozkazy Zikmund Volf Jankovský z Vlašimě; — ovšem proti katolíkům a rodu habsburskému vystupoval krajně nepřátelsky.³²⁾

S všeobecným nadšením nebyla již uvítána ani pomoc Gabriela Bethlena, jehož Čechové i Moravané úsilně k válce pobízeli. Pomoc Bethlenova nebyla ideální, protože byla vy počítána jen na vlastní prospěch. Napřed prý nabízel svou pomoc Ferdinandovi a zradou chtěl se zmocniti náčelníků českého povstání,³³⁾ ale když pro ten záměr Ferdinanda nezískal, dal se s ním do války. V druhé polovici srpna 1619 vpadl do Uher a 5. září vůdce jeho Rákoczy zmocnil se Košic, tehdy zuřivosti nekatolické padl za obět jesuita Melichar Grodecký, jenž byl hladem a žízni trápen, pochodněmi pálen, hnusným způsobem mučen a usmrčen; s ním byl umučen

³¹⁾ Gindely, I. c. II. 191.

³²⁾ d'Elvert, I. c. XVI. 132.

³³⁾ Hurter, I. c. VII. 542.

jesuita Štěpán Pongrác a kanovník ostráhomský Marek Krisina, jenž byl pěstí a kyjem ubit, na trám pověšen a ohněm pod ním zaníceným upálen. Hrozným takovým způsobem prodírala se zase na vrch náboženská stránka války.

Bethlen dav se do války oznámil hned českým direktorům 18. srpna, že v září vtrhne do Moravy, a brzy potom ubezpečoval, že Čechům pošle na pomoc nejméně 20.000 mužů. Slibovaná pomoc budila však různé pocity: i protestanté se báli, že tím rozšíří se jen turecké panství, kdežto direktori odpověděli projevem neobmezené vděčnosti.³⁶⁾ Také na Moravu dopsal Bethlen o spojení, nabízejí vojenskou pomoc, ale bude-li mu vyplácena ročně určitá částka peněz. Direktori moravští vešli na návrhy jeho jen napolo: poděkovali mu sice 19. září za přízeň, ale dodali, že podle své úmluvy konfederální nesmějí s ním jednati o nový spolek, že však přání a návrhy jeho poslové moravští přednesou všem zástupcům koruny české na generálním sněmě pražském, kteří zajisté jim, pokud lze, vyhoví.³⁷⁾ Bethlen na to vypravil do Prahy poselství, jež vedl Marek Vaida, a chtěl již ustanoviti cenu, za jakou by byl Čechům k službám. Žádal o Štýrsko a země k němu náležité a požadoval vydatnou a značnou sumu peněz od Čechů. Ještě však než zvěděl odpověď, nastoupil tažení k hranici rakouské; 9. října oznamoval hraběti Thurnovi a stavům českým, že vyslal na Moravu na pomoc Redeye s 10.000 muži, ale za svou další pomoc dožadoval se zase splnění svých požadavků.³⁸⁾

Zase se tedy rozmáhal plápol války, kterou Morava již bolestně pocítovala. Země byla hluboko pleněna a pustošena hlavně vojskem Dampierrovým od Pulgar. Dne 24. září vytrhl Dampierre od Břeclavy nahoru do země; již kolem Hustopeče, kde byly dvě kompanie moravské jízdy a praporec pěších, bylo páleno, a tak na celém výpadu až k Brnu velmi mnoho vesnic bylo vyplněno a spáleno. Janu Bořitovi vypálila jízda Dampierrova zámek Sokolnice a dvě nebo tři vesnice; rovněž zámek ždánský s příslušejícími tam vesnicemi tak pohuben, i pánu Kounicovi na Slavkově stala se ohněm značná škoda na dědinách, dvorech, mlýnech. Po čtyřech dnech teprve se

³⁶⁾ Gindely, I. c. II. 202.

³⁷⁾ Kameníček, I. c. II. 517.

³⁸⁾ Gindely, I. c. II. 205.

vrátila tato zhoubná výprava k Pulgarům, které byly již úplně zničeny, takže Dampierre své tamější ležení počátkem října opustil. Moravské vojsko zase od Nových Mlýnů vypadalo k Polavě a Klentnicům; 26. září byla Polava na pěti místech zapálena a spálena všechna až na 20 domů, také Milovičky docela vypáleny. Rovněž Perná částečně popleněna. Když Dampierre od Pulgar ustoupil, Thurn, jenž v druhé polovici září převzal vrchní velení nad vojskem moravským, ujistil lidi z Pulgar, Trachtina, Dolních a Horních Vistonic, Polavy a Selce bezpečností majetku, ale když se lidé vrátili, sebrali jim vojáci všechno a odvezli na Nové Mlýny.³⁹⁾ Slibovaná pomoc z Uher byla očekávána toužebně v naději, že pak nebude již země trpěti válkou. Tak důvěřivě Ladislav Velen z Žerotína oznamoval celý plán, že Uhři dojedou za několik dní, že Bethlen spojí se s jejich vojskem a že válka bude vedena v Rakousích u Vídně.⁴⁰⁾ Pomoc uherská přitrhla skutečně k Novým Mlýnům 13. října; bylo tam 12.000 jezdců, kteří se hned rozjížděli až k Mikulovu.⁴¹⁾

Dampierre ustoupil, aby se spojil s Buquoyem, jenž byl volán od arciknížete Leopolda k Vídni, když nebezpečí z vojska Bethlenova rostlo. Zabezpečiv si jižní část Čech, kterou i potom ovládal, Buquoy máje 3000 mužů přitrhл z Rakous, kam napřed zaměřil, na Moravu a položil se 6. října táborem u Šaldorfa nedaleko Znojma; o toto město se sice pokusil, ale nedobyl ho. Potom se sráželo vojsko jeho v četných pŭtkách u Tasovic s českým vojskem, jež ho pronásledovalo, ale přece spojil se s Dampierrem a obrátili se 20. října do Rakous přes Lávu a Mistelbach k Vídni. Za nimi bralo se také již spojené značně silnější vojsko české, moravské a uherské.⁴²⁾ Buquoyovi se však podařilo ustoupiti za Dunaj a odtud do Vídně, která byla velmi ohrožena, neboť Bethlen dobyl 14. října Prešpurka a tam smluvil 20. října spolek se zeměmi skonfederovanými.

Vlastního vojska moravského bylo na té výpravě 8000 mužů, neboť byla 5. října nařízena od direktorů veřejná poho-

³⁹⁾ Mikulovský Historický archiv, svazek 199.

⁴⁰⁾ d'Elvert, I. c. XVI. 130.

⁴¹⁾ Gindely, I. c. II. 213; Kameníček, I. c. II. 519 dří, že ho bylo 8—10.000 mužů.

⁴²⁾ Podle Gindelyho II. 214 bylo císařského vojska sotva přes 20.000 mužů, českého, moravského a uherského však asi 35.000 mužů; Kameníček II. 519 udává však, že bylo pohromadě na 25.000 mužů.

tovost k Brnu a pohrozeno, kdo by nevypravil do 14. října náležitého počtu vojáků a koní, že za každého koně musí zaplatiti pokutu 200 zl., a kdyby nezaplatil, že bude vzat na závazek. Když pak všecko vojsko na Moravě se spojilo, nastala nová starost o zásoby i potřeby válečné; na útraty tyto nařídili direktori 18. října, aby z každého giltyferdu se skládalo po 50 zl. mor.⁴³⁾

O dalším vedení války, jejíž zaplacení požadoval Bethlen zvláštním poselstvím v Praze, chtěje míti náhradu 100.000 zl. za výlohy posavadní a záruku, že budou jej spojenci i v budoucnu podporovati penězi, a žádaje ještě o 300.000 zl. na uhájení pohraničních pevností proti Turkům, konaly se pak porady v Prešpurku. Vojsko české, moravské i uherské bylo převedeno přes Dunaj u Prešpurku a koncem listopadu rozložilo se před branami vídeňskými; bylo prý ho na 70.000. Kraj na míle daleko a široko popleněn, bída a nouze šířily se všude, také mezi neukázněným, neplaceným vojskem, v němž strašně přibývaly nemoci a úmrtí. Ve Vídni však také, ježto zásobování města bylo zabraňováno, nastával hlad.

Nebezpečí však pro město i císaře mimo nadání rychle pomínulo. Starý odpůrce Bethlenův hrabě Jiří Drugeth z Homonny asi s 11.000 kozáky vpadl z Polska do Uher a na hlavu porazil Rákoczyho. Na tuto zprávu již 5. prosince upustil Bethlen od sevření Vídne a když byl vyslal část svého vojska proti Homonnovi, rozložil zbytek u Prešpurku.⁴⁴⁾ Rovněž ustoupilo vojsko české, moravské i pomocný sbor slezský, takže válka vzala prozatím konec. Při tomto ústupu trpělo vojsko nevýslovně hladem a zimou. Moravské vojsko vrátilo se pak k Novým Mlýnům a do Brna.

Na Moravě trvaly pak jen drobné pŕtky zvláště v okolí Mikulova. Za plenění statku kardinálova odemstíval se velitel Brus pleněním břeclavského statku Ladislava Veleny z Žerotína, odkud vzal několik set hovězího dobytka a koní. Moravské vojsko v oddílech leželo v Pouzdřanech, Ivani, Přibicích, Nových Mlýnech a okolí. Vojáci Zikmunda Tiefenbacha leželi v Novém Sídle a Drnholci; odtud vypálili kardinálův mlýn a poplenili Bavorov; za to zase Mikulovští Nové Sídlo. Okolí mikulovské ještě začátkem prosince přidávalo se k odboji: ve

⁴³⁾ Kameníček, I. c. II. 519, 520.

⁴⁴⁾ Gindely, I. c. II. 216-222.

Valčicích poslali posádku císařskou pryč a zavolali si moravskou. Povstali byli tehdy dobré mysli; statky kardinálovy si již rozdělovali. Fridrich z Tiefenbachu se v Brně chlubil, že Mikulov bude jeho; vykládalo se, že panství vyškovské bude prodáno Hanušovi Petřvaldskému na Račicích, česká část žďárského panství se zámek Trčkoví, město s moravskou částí Zikmundovi z Dietrichštejna,⁴⁵⁾ Kroměříž prý si nechají sami stavové a udělají ho královským městem.⁴⁶⁾

Kromě Mikulova nebylo vojska císařského na Moravě, země všeska byla pod vládou direktorů. Ale již sám král Fridrich měl se ujati správy země. Proto direktori svolali patentem ze 14. listopadu sjezd do Brna, aby učiněna byla některá potřebná opatření. Sami učinili jedno ještě 22. listopadu; zakázali prodávati zlato a stříbro překupníkům a židům, a věci zlaté a stříbrné měly se prodávati zemi, aby se zlepšil úvěr.

Na sjezdě brněnském, zahájeném 9. prosince, zbavili se konečně direktori svého břemene; žádali písemně i ústně, aby byli propuštěni z té povinnosti, kterou stavové na ně vložili, a aby všecko od nich konanou práci i nařízení jejich od nich přijali a to schválili. Stavové vděčně všecko od nich přijali, jim poděkovali a je propustili, připovídajíc jim, kdyby kdo jim vinu nějakou dávatí nebo jejich nařízení naříkati chtěl, že chtějí je zastávati a jich se ujímati. Stavové pak místo direktorů vzájemnou součinností nespojovaných a osobními zájmy oddělených zřídili si zase jednotnou správu země. Aby země bez dobré správy nezůstávala, snesli se vedle starobylého pořádku a dobré a chvalitebné obvyklosti o zemského hejtmana a zvolili za něho Ladislava Veleny z Žerotína a poručili a odevdali jemu správu země. Zvolili si také dle úmluvy konfederací 20 defensorů (8 z panstva, 8 z rytířstva, 4 z měst), jimž na příštím obecném sněmu měla býti vydána instrukce a vyměřen plat; zatím měli mysliti na cesty a prostředky, jak by s radou zemského hejtmana co nejdříve byla zřízena konsistoř a aspoň jedna hlavní škola. V pilnějších a nesnadnějších věcech, dokud nebudou od krále nejvyšší úředníci a soudcové zemští obnoveni a dosazeni, měl se zatím zemský hejtman

⁴⁵⁾ Zikmund z Dietrichštejna byl při stavech; v prosinci 1619 na sjezdu brněnském byl zvolen také za komisaře k vyšetření nepřátelských škod v krajích znojemském, brněnském a uh.-bradištském (Kameníček, I. c. II. 522).

⁴⁶⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 199.

raditi s defensory i s jinými osobami ze stavů. Zvolení byli také komisaři na vyšetření škod od nepřítele učiněných v krajích znojemském a brněnském a částečně v hradištském, kteří měli hned po vánocích škody shlédnouti, oceniti a popsati ještě před příjezdem královým do země. Nařízení pak komisaři k odhadu a prodeji statků duchovních i těch, kteří ze země ujeli,⁴¹⁾ — o nichž již byla řeč.

Na sjezdě tom zase sami stavové vykonávali nejvyšší moc a sami o sobě rozhodovali; ovšem usnesení dala se v duchu revolučním. Sami si změnili také ústavu zemskou; zrušili na věčné časy stav prelátský, takže zůstati měly po příkladě v Čechách jen stav panský, rytířský a městský. Za důvod toho udávali stavové, že preláti mají věci ku povolání jich vlastně patřící více nežli co jiného řídití, a potom nevraživě uváděli náboženskou pohnutku, že častokráte do řízení a správy politické se všetečně vtírali a pod tou zástěrkou k potlačení náboženství evangelického všech prostředků jak mezi jinými stavy, tak zvláště ve stavu městském užívali. Dotýkali se pak stavové toho, že bývaly nezpůsobné osoby na prelatury brávané a dosazovány, které zlý život vedly. Prohlašovali ovšem při tom, že cílem tohoto opatření není, aby náboženství katolické chtěli potlačovati, nýbrž jen to, aby vlast jejich milá v lepším způsobu a řádu postavena jsouc, v rádech světských nebo politických umenšení nebrala. Ale zbytečno těmito slovy omlouvati nepřátelský skutek proti katolíkům; byl to jen nový článek dlouhého řetězu, jímž mělo býti náboženství katolické spoutáno; vliv stavu prelátského zvláště v městech, kde měl kostelní podací, měl tím býti zlomen a mělo zabráněno býti domáhati se kostelů katolíkům již odňatých. Ozývá se tu již vzhledem k duchovním, že nemají zasahovati do politiky.

Nová správa země byla zřízena, ale staré bolesti zůstávaly. V zemi byl finanční nepořádek, jehož se sami stavové

⁴¹⁾ U pánů císaři věrných, kteří ujeli ze země, počínali si stavové mírněji, než u duchovních. Dokladem je sněmovní snesení o statku velkomeziříčském. Pánem jeho byl Lev Burian Berka, nejvyšší sudí moravský, jenž zachoval císaři věrnost a ze země ujel. Stavové vytýkali, že jak zámku dosti pevného Meziříčí, tak i města a celého toho statku opuštěného na škodu a veliké nebezpečení zanechal, a že úředník, kterýž ten statek spravoval, byl člověk podezřelý. Nařídili tedy direktori za komisaře Eliáše Stráneckého ze Strance na Zhoří Pivcové a Jana Adama Volbrama ze Štěkře, aby opatrovali jak statek meziříčský, tak i budišovský a novoveselský na místě stavů. Když však za Lva Buriana Berku v listu ručícím a jiných zápisech slíbili rukojmí, měli jim komisaři ty statky odvésti (d'Elvert, I. c. XXII. 276).

hrozili. Mnozí stavové nedbali na žádné nařízení a neplatili berní zemských. Za zvýšených potřeb, za velikého tlaku válečného bylo však nade všecko třeba peněz. Bylo tedy zemskému hejtmanu uloženo, aby dal dlužníkům lhůtu, jen čtyřnedělní; kdo by pak do toho času berní nespravil, v toho statky měli se nařízení komisaři uvázati a svršky a nábytky ano i díl statku na ty berně uprdati.

Od ubohého vnitřního stavu země musili stavové obrátiti pozornost také za hranice. Zvolili posly do Uher na sněm prešpurský, kde mělo býti další jednání o konfederaci; poslové nesměli však bez vyslaných z Čech nic zavíratí.⁴⁹⁾

V Uhrách hrál dosavadní spojenec Bethlen tehdy dvojakou hru: vyjednával s králem Fridrichem i s císařem Ferdinandem. Od Čechů chtěl především veliké peněžité pomoci, které však nemohly se sehnati ani v Čechách ani od unie protestantské v říši. Zklamán byv ve svém očekávání, nerozpokoval se navázati styky s císařem, od něhož doufal docíliti velikých ústupků. Vyjednáváno bylo současně. Vyslanci čeští byli zplnomocněni uzavřítí s korunou uherskou spolek na výboj i odboj a jednati o sumě, jakou by Čechové přispívali na uherské pohraniční pevnosti, ale také císař vypravil své posly se skvělými nabídkami přímo k Bethlenovi. Kdežto pak sněm uherský postavil se proti císaři, zamítl smírné návrhy vyslanců císařských a chtěl císaře sesaditi a novou volbu předsevzítí, Bethlen, jehož si sněm prohlásil 8. ledna 1620 za knížete a hlavu království uherského, vyjednával s císařem bez vědomí sněmu i českých vyslanců. Výsledkem všeho jednání byla dvojí smlouva: 15. ledna 1620 dojednána mezi sněmem a vyslanci českými smlouva, aby byl spolek mezi korunou českou a uherskou na věčné časy a žádná strana aby beze svolení druhé nesměla počítí válku neb uzavřítí mír, a 16. ledna ujednán návrh smlouvy mezi císařem a Bethlenem, jenž osobně byv uspokojen odstoupením skoro dvou třetin panství císařova v Uhrách pod krutými podmínkami svolil k příměří do 29. září. Rozdíl u těchto dvou smluv byl, že smlouva mezi korunou českou a uherskou bez Bethlena neměla žádného významu, kdežto smlouva císaře s Bethlenem, třebas znamenala pro císaře bolestné odříkání, přece mohla

⁴⁹⁾ d'Elvert, I. c. XXII. 268—277; Kameníček, I. c. 523.

ho zbaviti nejnebezpečnějšího nepřítele. Pro povstání v Čechách bylo by příměří takové velikou ranou, a proto není divu, že se vynasnažoval král Fridrich znova získati Bethlena ke společnému boji proti císaři. Králi Fridrichovi běželo při tom o jeho celou novou korunu: císař hodlal totiž také Čechům povolití příměří, a chtěl jen s nimi samými jednati a ne s novým jejich králem, takže Čechové byli by se musili dříve odřeknouti Fridricha, kdyby byli chtěli s císařem vyjednávat. Než na to nebylo ovšem ani pomyšlení, a ježto císař nechtěl jinak uzavřítí příměří s Čechy, nespolehlivý Bethlen, jenž křivě vyčítal císaři porušení daného slova, zase v polovici března odhodlal se pokračovati ve válce s císařem; viděl v tom opět větší prospěch svůj vlastní.⁴⁹⁾

Moravané měli se boje účastniti na straně Bethlenově; 18. ledna byli vyzýváni od nejvyšších úředníků českých o pomoc 1000 koní a 3000 pěších dle úmluv konfедераčních, a 22. ledna sám Fridrich naléhal, aby bylo posláno 1500 pěších knížeti sibiňskému.⁵⁰⁾

Zatím moravské vojsko dobývalo v zemi ještě poslední bašty císaři věrné, Mikulova. Fridrich z Tiefenbachu sevřel 11. ledna Mikulov; z Brna si vzal 600 pěších a zavolal si posádky odevšad. Ve Valčicích leželo 1000 mužů, Sallernův pluk o 500 mužích položen byl na Falkenštejně, — obojí vojsko bylo nepřátelské posádce mikulovské, ale strádalo velmi nemocmi. Jízda moravská byla po vesnicích kolem Mikulova. Obhájce města Brus psal hned kardinálovi, aby nebyl nechán bez pomoci, rovněž žádal Buquoye o rychlé přispění, protože dlouho odpírati je nemožno.⁵¹⁾ Pomoc však nepřicházela, ani nedošla. Spousty ledu plovoucího po Dunaji zabraňovaly položení most přes řeku. Tiefenbach dobyl města, odkud posádka utekla se na zámek. Ale ten byl stále mocně dobýván, a když již také prachu bylo namále, učinil Brus o půl noci 3. února 1620 smlouvu o postoupení a vzdání zámku mikulovského s Tiefenbachem. Vymíňoval toto: všichni katolíci aby při své víře zůstaveni byli a náboženství beze všeho umenšení a překážky aby provozovali; všichni řeholníci a duchovní aby při svých starobyklých důchodech zůstali a při

⁴⁹⁾ Gindely, I. c. II. 258—277.

⁵⁰⁾ Kameníček, I. c. II. 525.

⁵¹⁾ Mikulovský Historický archiv, svaz. 845.

městě na svých kostelních klenotech aby žádné škody nesli; všichni měšťané, úředníci kardinálovi i celá rada aby všeho svého majetku a jmění nepřerušitelně užívali; kteří by pak v městě zůstati nechtěli, aby byli s veškerým majetkem svobodně propuštěni a svůj majetek aby bez překážky zpeněžit mohli; aby dluhy věřitelům bez odporu byly placeny; aby čtyři císařská děla i s municí až do Korneuburku byla dovezena; aby všichni důstojníci i vojáci se vším svým zbožím i výzbrojí svobodně mohli odtáhnouti a bezpečný průvod aby byl jim dán až k Dunaji; všecka munice a prach aby se upřímně vydala a postoupila; na víně, obilí a všech potravinách aby nic nebylo pokaženo ani jedem napuštěno. Fridrich z Tiefenbachu na tyto podmínky přistoupil až na ustanovení o císařských dělech, a hejtman Brus zavázal se zámek odevzdati v 48 hodinách. Pomoc nepřišla, zámek byl vydán. Kořist byla tam hojná: 36 děl, veliké zásoby obilí a vína, skvostné zařízení hradu, množství drahocenného šatstva a jiných věcí, které sousední páni si tam uschovali. Pádem Mikulova zdálo se mnohým, že pochováno je panství císařovo na Moravě.⁴⁹⁾

To byla radostná událost jak pro stavy moravské, tak pro krále Fridricha, který byl se tehdy vypravil na Moravu, aby přijal tam holdování stavů. Přípravou k holdování byl sněm svolaný na 27. leden do Brna. Na něm zvoleno stavovské poselství, jež mělo králi jeti naproti do Polné, a na králi žádati, aby lantfryd se stavy obnovil a aby potvrdil všechna jejich práva, svobody, smlouvy a pořádky, jakož i všechno to, na čem se stavové sami za své vlády usnesli, zvláště všecka opatření protikatolická: konfederaci se stavy českými, slezskými, lužickými i dolnorakouskými a hornorakouskými, jakož i teď poslední s „králem“ uherským, a některé články dotýkající se vlastně samé Moravy, které byly usneseny v Praze i na tomto sněmu, zvláště aby statky manské biskupské byly dány v dědictví a aby statky biskupovy volné a statky duchovních osob mohli zprodati, zastavovati a s nimi po své vůli nakládati. Také měli krále prositi za náboženskou svobodu pro sebe: aby stavy při víře zákona božího a při náboženství křesťanském zůstavil a je ujistil, aby každý mohl Bohu svo-

⁴⁹⁾ d'Elvert, Chroniken I. c. 392—394; Gindely, I. c. III. 66.

bodně a pokojně sloužiti, podle toho, co by kdo za dobré podle zákona božího poznal, a aby jim dal na to majestát, jako mají v Čechách a ve Slezsku, a aby každý při svobodném vyznání náboženství svého zůstaven byl. Dále se dožadovali, aby zřízení zemské s pilností napraveno, vysvětleno, rozšířeno a znovu vytištěno bylo.⁵³⁾

Král Fridrich v Polné dočkal moravské poselství 2. února, a 4. vjel slavně do Brna. Jindy panovníky čekalo kněžstvo před branou a provázelo až do kostela sv. Petra, tenkrát stáli před branou měšťané a provodili krále do nového kostela jezuitského, „kde se jiné obřady církevní konaly“; kostel byl pak dán jednotě bratrské. Fridrich ubytoval se v domě kardinála Dietrichštejna.

Dne 6. února bylo vykonáno holdování, při němž z nekatolíků nebyl jen Karel z Žerotína, ačkoli byl v Brně. Až do konce zůstal důsledný ve své věrnosti Ferdinandovi, tak jak ho vždy ujišťoval. Král Fridrich byl tím velice uražen, bral však na muže od nekatolíků druhdy tak vysoko váženého ohled a nehrozil mu zabavením statků, po nichž někteří v zemi již toužili, nýbrž ustanovil mu delší lhůtu, do které měl mu učiniti slib poslušnosti.⁵⁴⁾

Za přítomnosti panovníkovy pokračováno pak ve sněmování. Král předložil své požadavky: aby stavové volili své vyslané k příštímú generálnímu sněmu do Prahy na den 25. března s plnou mocí; aby se vypravilo poselství k sultánu tureckému, aby nečinil žádné pomoci císaři, a aby stavové povolili sultánovi dar; aby dali náhradu králi ze statků biskupských a prelátských za to, že ztrácí regalia při dosazování biskupů olomouckých a jiných prelátů, když teď z toho biskupství dokonce sjíti má; aby příkladem Čechů měli v hotovosti jízdu zemskou podle dvojnásobného odhadu a k tomu dvacátého člověka nebo místo něho jednoho vojáka hodného; aby každý povinen byl chovati tolik koní jízdných, kolik mívá ve voze, jímž se vozí; aby dovolena byla králi a králové obvyklá

⁵³⁾ d'Elvert, Beiträge, I. r. XXII. 278—281.

⁵⁴⁾ Gindely, I. c. II. 247; Kameníček, I. c. II. 526. Za pobytu Fridrichova v Brně povolal prý k sobě Karla z Žerotína a žádal ho, aby bez obalu projevil své mínění. Žerotín tak učinil a zrovn: předpovídal, co se stane. Fridrich prchaje potom z Čech nejednou prý opakoval před Václavem z Roupova, že všecko bylo pravda, co mu Žerotín v Brně předpověděl. (Pilař a Moravec, I. c. II. 124.)

korunovační daň, a ježto král nemá v zemi žádných statků stolních, aby mu svolili posudné.

Stavové, majíce po prve mezi sebou svého krále, odpověděli většinou příznivě; slibili, že vypraví posly s plnou mocí ke generálnímu sněmu, že vyberou jednu osobu k sultánovi a že se domluví na generálním sněmu o daru pro něho; místo ztráty regalií královských, když již má býti biskupství olomoucké dokonce zrušeno, že darují králi statek mikulovský a panství kroměřížské (město a zámek Kroměříž, městečko Hulín a k panství přináležející vesnice), a královně statek chropýňský, ale berně zemské a koně zbrojné aby se odtud platily a vypravovaly jako druhdy. Ale na ostatek se vymlouvali, že pro nemalé obtížnosti a veliké škody od nepřátelského lidu není jim možno míti rejtarstvo podle dvojnásobného odhadu, ani že nemohou místo dvacátého člověka jednoho vojáka chovati, než že najmou 1500 mušketýrů, kdyby potřeba kázala, ani že nelze jim tolik koní jízdných chovati, kolik se po nich žádá, než že přece podle nejvyšší možnosti v těchto nebezpečných časech chtějí chovati také koně jízdné. Posudné odřekli, protože statky králi a královně darované mnohem více vynášejí než posudné, povolili však korunovačního daru 15.000 zl. mor.⁵⁵⁾

V Brně konány pak důležité porady. Dojel tam za králem vrchní velitel české armády kníže Anhalt, velitel moravského vojska hrabě Thurn, vyslanec králův do Uher Hohenlohe, přibyl tam i nejvyšší kancléř Václav Vilém z Roupova a také správci zemští od protestantských stavů obojích Rakous ustanovení. Jednalo se nejvíce o sehnání peněz na další vedení války a o zřízení a doplnění vojska, které ustoupilo od Vídně a pak od Prešpurku velmi zeslabené.⁵⁶⁾ Povolovaná pomoc stavovská neuspokojovala, nedostačovala. Konečně stavové dali si přece říci: uznávajíce nevyhnutelnou potřebu povoliti na šest měsíců k oněm 2000 jezdcům, které již dlouho platili, ještě 500 jezdců, kteří by však toliko v zemi zůstávali a přes hranice nevyjížděli, a také zvýšili povolených 1500 mušketýrů o 500, takže na šest měsíců mělo býti jich chováno 2000; plat na mušketéry uložili však na poddané. Sami stavové platili z každého koně zbrojného měsíčně 15 zl. a

⁵⁵⁾ d'Elvert, I. c. XVII. 283-288.

⁵⁶⁾ Gindely, I. c. II. 248.

obnovili zastavené usnesení z r. 1619, aby se ve dvou nedělích z každého koně zbrojného odvedlo po 50 zl. Ale obecné ochotné obětavosti nebylo: zase pronášely se stížnosti na nedbalé dlužníky a usneseno, aby úředníci práva menšího zvedli se na jejich statky, a kdo by ještě potom do dvou neděl dlužné berně nezaplatil, měly mu býti poprodány věci jeho i statky.

Ze sněmu zvoleno bylo trojí poselství, které se mělo přičiňovati o dosažení politických cílů spojených zemí: do Prahy ke generálnímu sněmu, do Cařihradu k sultánovi, do Báňské Bystřice na uherský sněm.

Z jednání sněmovního viděti hlubokou proměnu domácích poměrů na Moravě. Morava stala se zemí nekatolickou, protestantskou. Všechny úřady osazeny byly nekatolíky; zemským hejtmánem byl Ladislav Velen z Žerotína, nejvyšším komorníkem Vilém z Roupova, nejvyšším sudím Jiří z Vrbna, nejvyšším písařem Jan Čejka z Olbramovic, nejvyšším hofrychtýřem Václav Bítovský z Bítova, podkomořím Vilém Munka z Ejvančic.⁵⁷⁾ Všecka moc byla v rukou protestantských, a to znamenalo potlačení církve a náboženství katolického. Zřízení církve katolické na Moravě bylo úplně rozrušeno; kostely katolíkům odnímány, duchovní vyháněni, vězněni, vypovídáni, kláštery skutkem rušeny. Statky církevní skonfiskovány. A vrcholem útisku a pronásledování bylo, že prohlášeno celé biskupství olomoucké za zrušené. Církev byla vpravdě oloupena o všecko, o svá práva, svobodu majetek, — výbojná záplava protestantská přelévala se přes ní, aby ji pokryla hluboko rmutným nánosem nesnášlivého pronásledování až do konečného vyhubení.

S církví trpěli katolíci. Kdo nechtěl přísahati na konfederaci, tomu byly statky pobrány; nepomáhalo poukazovati, že svědomí nedovoluje takové přísahy. K tomu byli ze země vypověděni; jen lhůta dávana, aby své statky poprodali. Že takovým jednáním roztrpčení obyvatelé nemlčeli a nevázně o protestantských stavech a obyvatelích mluvili, snadno pochopiti. Byli ovšem za to voláni k zodpovědnosti. Tak Alexander Jošt Haugvic i jiní, kteří potud povinnosti ke konfederaci nevykonali, měli býti co nejdříve obesláni před zemského hejt-

⁵⁷⁾ Munka zemřel však, nežli se úřadu ujal (d'Elvert, I. c. XXII. 311).

mana, a měli buď hned přísahu složit nebo země prázdní býti.⁵⁸⁾

Konfiskovanými statky duchovními i světskými obohacovali se nekatoličtí stavové a rozdávali je. Když tehdy králi Fridrichovi dostalo se dědičné panství kardinálovo mikulovské a biskupský statek Kroměříž, královně biskupský statek chropýňský, ustanoveni byli hned na sněmě komisaři, kteří měli s podkomořím na ty statky sjeti, jich se pro krále a královnu se vším od starodávna příslušenstvím ujeti a zinventovati. Vilém z Roupova zmocnil se, jak řečeno, kláštera louckého a probošství hradištského nad Znojmem, zemský hejtman Ladislav Velen z Žerotína statku šebetovského, Thurn zabral panství hodoninské, knížata minstrberští chtěli zabrat pro sebe klášter a statek šternberský, Václav Bitovský chtěl si vyplatiti 20.000 zl. městečko Ketř a celé to panství a žádal, aby mu bylo v dědictví připsáno; statky olomouckých kanovníků kupoval si nejpevnější ze všech Karel Křištof Sedlnický.⁵⁹⁾

Z Brna odjel král Fridrich do Olomouce, kam dojel 15. února. Zavřený jezuitský kostel byl otevřen, a v něm se 16. února vykonala pro krále bohoslužba podle kalvínského způsobu; luteráni se také hojně účastnili. Potom před domem Macákovým holdovali Olomoučtí králi; k té slavnosti poslal také zemský hejtman své poddané. Odtud odjel král do Vratislavě, kam dorazil 24. února a byl nadšeně přijat, více ještě než na Moravě.⁶⁰⁾

Do slavností královských na Moravě padl však temný stín. Asi 3500 kozáků vpadlo 7. února na Moravu; jeli do Rakous císaři na pomoc za ukrutného plenění a divokých násilností. Na zprávy o tom hrozícím nebezpečení rozepsal zemský hejtman hned 7. února veřejnou hotovost, jež se měla sejíti u Brna; když však docházely pořád hrozivější zprávy a když roznášely se pak přehnané pověsti o počtu nepřátelských jezdců a o jejich zájezdech až k Brnu, novým patentem z 12. února volána byla hotovost z krajů hradištského a olomouckého k Olomouci, a z krajů jihlavského, znojenského a brněnského k Brnu. Král Fridrich nařizoval 8. února hejtmánovi kladskému rovněž za tou příčinou hotovost, a 10. února

⁵⁸⁾ d'Elvert, I. c. XXII. 298.

⁵⁹⁾ Tamže. XVI. 132; XXII. 291, 292, 327, 328.

⁶⁰⁾ Dudík, Chronik, I. c. 44; Kameníček, I. c. II. 529.

stěžoval si králi polskému Zikmundovi na vpád Poláků na Moravu. Hotovost se sice scházela, ale pak se zase pomalu rozcházela domů.⁶¹⁾

Polská pomoc byla článkem koaličních pomoci shledávaných císařem Ferdinandem za toho velikého zápasu. Země se rozestupovaly ve dva tábory: na straně Fridrichově byla konfederace zemí koruny české, konfederace s protestantskými stavy Horních a Dolních Rakous,⁶²⁾ konfederace s Uhrami a nejistá pomoc Bethlenova, který právě uzavíral s císařem příměří, — ale unie protestantská, která se sešla v Norimberce, nechtěla uznati sporu v Čechách za svou záležitost a chtěla se jen omeziti na hájení dědičné země Fridrichovy, tchán jeho Jakub, král anglický, jej opustil, kníže savojský a republika benátská ho nepodporovala; jen z Holandska dostával pomoci peněžité měsíčně 50.000 zl., a navázány byly styky se sultánem tureckým. Ve skutečnosti byly tedy země koruny české odkázány vlastně jen na své síly.

Na straně císařově připravovala se koalice katolická, a opravdu se uskutečňovalo, co tvrdil v Prešpurku Bethlen, že celý svět katolický ozbrojuje se na podporu císaře, a že papež a němečtí katolíci i Francie a kurfirst saský jsou ochotni jej podporovati. Ze Španěl slíbena císaři veliká pomoc, katolická liga v Německu obnovena a kníže Maximilián bavorský zbrojil, papež také poskytoval peněžité příspěvky, král polský Zikmund III. podporoval najímání kozáků pro císaře, dokonce Karel Emanuel savojský nabízel teď svých služeb a zahájen pokus získati kurfirsta saského, jenž se odhodlal císaři pomáhati, rovněž král francouzský Ludvík XIII. hájil zájmů císařových a sliboval poskytnouti brannou pomoc. Síly se přesunovaly: dosavadní většina na české straně stávala se menšinou; koaliční převaha byla u císaře.

Snahy obou zápasících stran horečně nesly se za tím, aby nabyla jedna větších diplomatických i válečných úspěchů než druhá. Stálé vyjednávání po celé Evropě a hledání pomoci oddalovalo však poněkud konečný výsledek do další budoucnosti. Zůstávalo napětí a rozčilující úsilí veškerou mocí

⁶¹⁾ Kameníček, tamže; Dudík, Chronik, I. c. 44.

⁶²⁾ Z Dolních Rakous nabídl sice v lednu 1620 vojsko své Čechům a pak se skutečně s českým vojskem spojili, ale zbrojení svého nedokončili.

zachytiti štěstí a přízeň cizích a při tom uchovati o sobě mínění, že věc zastávaná je věcí spravedlivou.

Doma však, když byla pominula všecka naděje návratu k dřívějším poměrům, nadešla doba bezohledného útisku všech, kteří nepřidali se a nepřiznávali k těm, v jichž rukou byla moc; násilná, nesnášlivá moc lámala každé jiné mínění, přesvědčení a právo, chtějíc se zabezpečiti, zbaviti se obav a starostí a nad to zhostiti se vlastního obětavějšího přispění. Pohnutky, o nichž se veřejně hlásalo, že jsou mravní a ideální, zvrhovaly se v čiré sobectví. Pozbýti moci znamenalo zároveň pozbýti všeho; byl by to pád bez zachycení.

DOSLOV.

Takové byly běhy politické a náboženské na Moravě na začátku 17. století. V tehdejších státech stavovském zápas mezi mocí panovnickou a stavovskou dobojován byl vítězstvím stavů. Zprvu císař Rudolf II. omezoval moc stavovskou, nedbal na svobody a pořádky zemské, přitůžoval svou absolutistickou moc, dával spravovati zemi jen ve prospěch své moci neohlížeje se na potřeby, přání a prosby a zatímními jen opatřeními nahrazoval řádnou a pevnou správu země. Pokus vnutiti zemi uznání nade všechno povýšené panovnické moci, ovládnouti ji a podrobiti své vůli skončil politickým odbojem země a úplným přerušením dosavadních vztahů mezi panovníkem a stavy. Morava přijala za svého panovníka Matyáše a docílila své správní a soudní samostatnosti, jakkoli se neodtrhovala navždy od království českého, jehož předním údem byla. Za tohoto panovníka domohli se stavové mocenského postavení a byla jim zajištěna převaha nad mocí panovnickou; místo své dovedli si stavové zachovati přese všechny snahy panovnickovy, aby moc a svoboda jejich byly omezeny; stavové se jich znova a znova dovolávali a jich si neoblomně hájili. V tom byli všichni svorní a v tom je nic a žádný ohled nerozděloval. Když zase země byla spojena s Čechami pod týmž panovníkem a upravován vzájemný poměr zemí, dosáhla zase Morava rozšíření oboru své vlastní samosprávy. Vývoj ten byl přerušen: svazek, který pojil Moravu k panovnickému rodu, přetrhl se docela, když Morava nového krále českého volila. Moc stavovská vyvrcholila v tom, že sesadila svého dosavad-

ního panovníka.⁶³⁾ Také však tehdy ještě vzrostla samostatná moc stavů i proti vlastnímu království českému. Čechy ustoupily od svého vůdčího postavení v zemích přivtělených, a Morava stala se úplně rovnoprávnou a zabezpečena jí úplná samostatnost; jen volba krále byla společná záležitost. Svazek zemí ke království českému přivtělených uvolňoval se víc a více; jen nezbytné úsilí přemoci nepřítele a odolati jemu sdružovalo a spojovalo všechny země. Celkem u vzájemného poměru k zemím království českého získávala Morava, ale zase u Opavska ztrácela; knížectví, které patřilo k Moravě, odtrhovalo se do Slezska.

Kdežto v politických otázkách byla shoda mezi stavy, náboženské poměry rozrážely tuto jednotu. Nerozlučně splývaly náboženské projevy do politického vývoje dávající mu určitého zbarvení, až na konec náboženské zápasy pronikly všecko a udávaly ráz a stupňovaly sílu boje. V zemi, kde byla veliká většina stavů nekatolických, nebylo přece nikterak postavení církve katolické bezvýznamné. Opřeno bylo o moc a vliv biskupa olomouckého a také aspoň pro jisté ohledy podporováno bylo zemským stavem prelátským a středisky náboženského života, kláštery. Ze starých katolických dob zůstaly v městech i po venkově kostely, u nichž i za nepříznivých podmínek pokud jen možná udržovala se duchovní správa katolická. Za podpory panovníkovy, který ovšem nikoli nezištně za to očekával a žádal neustálou hotovost k obětem, i za přízně vlády a horlivé součinnosti některých katolických pánů pokračoval začátkem století slibný postup náboženství katolického, které domohlo se nepopěrných vzácných úspěchů. Zastaven byl tento postup, když za Matyáše stavové octli se na vrcholku politické moci, a postup měnil se v obranu, která stávala se nesnadnou a svízelnou, když propukaly vnitřní rozbroje, a na venek když shledány byly příčiny k podezření a nedůvěře. Přece se však celkem uhájilo, co bylo získáno, ano i nové některé úspěchy dobyty. Sílu svou mělo náboženství katolické ve své pevné organizaci, která byla schopna uvnitř je obroditi a zevně mu vážnost a vliv zajistiti. Než z politického

⁶³⁾ Příčinou, že přidala se Morava k povstání českému, nebylo poznání, že značná část práv stavovských, dříve uznávaných, je ztracena, nebyla příčinou ani neobyčejná výbojnost katolická, — jak tvrdí Kameníček, l. c. III. 564 — nýbrž rozhodl příklad Čechů a dovolávání se národního bratrství i náboženského vyznání.

sebevědomí stavovského vyrůstalo u nekatolických stavů také sebevědomí náboženské; šťastnější náboženská úprava v zemích sousedních budila touhu po podobném stavu, a svépomocí dosazovali si nekatoličtí stavové, co jim posud právem nenáleželo. Když v Čechách do popředí vystoupila otázka náboženská, když rozhodný boj o moc přesunoval se od otázek politických na otázky náboženské a cílem jeho bylo domoci se náboženské svobody a nad to ještě náboženské převahy, strhl také nekatolické stavy moravské tento proud. Zápas o náboženství stává se jim příležitostí k výboji a předstírané stíznosti mají dodati oprávněnosti všem jejich nárokům. Přistoupení Moravy k povstání českému bylo vítězstvím protestantství a potlačením katolictví. Útisk, který dříve kdy nekatolíci trpěli od katolíků, sami teď změnili na pronásledování katolíků. Bezohledně, nesnášlivě a tvrdě vystupují proti katolíkům: ruší i politickou ústavu zemskou odstraněním stavu prelátského, zrušují i biskupství olomoucké, zbavují práv občanských i majetku, vězní a ze země vypovídají. Za útisku nekatolíci vzdorovali a nepodrobovali se, katolíci teď zkruseni tak, že se k odporu vzchopiti nemohou. Věk tehdejší neznal snášlivosti, a pod jařmem každého útisku a pronásledování bylo se skutečně obávati, že potlačená katolická církev nebude moci v tísnivých a nepřátelských poměrech své poslání vykonávati, a že bude na kříži ji připraveném odumíratí.

Za boje a zápasu nebývá bez obětí. Na některé ubohé, nevinné oběti, které dostanou se v moc protivníkovu, padá všecko zklamání, všecka zloba a zuřivost jeho. Jako by určeny byly, aby byly smírnou obětí za všechny ostatní. A obětavé duše hrdinně trpí pro pravdu a spravedlnost, pro víru a Boha, pro povinnost a věrnost, pro všechny vyšší ideály, jichž bésníci zášťi a nenávisť ani nechápe ani za možné nepokládá. Posiluje je vědomí, že může sice tělo býti umučeno a usmrceno, ale že žádná muka nezlomí síly duše povznesené nad tento svět se všemi jeho sliby a hrozbami, se všemi rozkošemi a utrpeními. Křehké, slabé tělo hyne v mukách, ale silný, svatý duch stále žije u Boha i v paměti lidské, — a jest naším příkladem a vzorem, naším těшитelem i útočištěm, důkazem naší pravdy, zárukou vyšší ochrany a naší slávou — jako blahoslavený Jan Sarkander.

DÍL II.

Dr. JOSEF FOLTYNOVSKÝ:

ŽIVOT, MUČENÍ A BLAHOSLAVENÍ
JANA SARKANDRA.

Předmluva.

Zdroje, z nichž čerpáme zprávy o životě bl. Jana Sarkandra, jsou trojiho druhu: 1. památky psané vlastní rukou Sarkandrovou; 2. životopisy buď samostatné nebo jako části děl jiných; 3. roztroušené zprávy rukopisné nebo tištěné.

1. Původních památek psaných Sarkandrem samým zachovalo se nám pohřichu málo; je to pouze pět jeho listů (viz přílohu 4, 11, 12, 33, 35.)

Dopis první datovaný v Opavě 8. října 1608 psán jest biskupskému oficiálovì do Olomouce. Je uložen v konsistorním archivu olomouckém. Jiný dopis, poslaný Unčovským z Kroměříže 31. prosince 1609, jakož i druhý dopis psaný týmž Unčovským ze dne 14. měsíce února 1610, nalezeny byly v městském archivu unčovském 14. listopadu 1731 a dosud chovají se tam u velké vážnosti. Sarkander poslal však již dříve též Unčovským list datovaný 1. října 1609, jehož originál se ztratil. Když kardinál Troyer v lednu 1750 navštívil Unčov, aby prohlédl Sarkandrový listy, našel ještě originál tohoto listu; ale již roku 1832 poznamenává Eugl (Geschichte der königl. Stadt Mährisch-Neustadt), že originálu tohoto dopisu již není v archivu unčovském. Čtvrtý původní dopis Sarkandrův chová se na radnici král. města Uh. Hradiště. Poslal jej Sarkander z Holešova purkmistru a radě hradištské 30. prosince 1618. Pátý, nejcennější originál chová olomoucký konsistorní archiv. Je to list Sarkandrův psaný z Rybníka 22. října 1619 kolátorovi holešovské fary, Ladislavovi Popelovi z Lobkovic. Byl druhy uložen v jezuitském archivu v Olomouci, přešel pak v majetek dómského scholastika a probošta u sv. Mořice hr. Gianiniho, z jeho pozůstalosti koupen byl v letech 1780tých od Cerroniho a jím darován r. 1826 archivu konsistornímu.

Mimo jmenované originály máme ještě čtyři listy Sarkandrový v opisech. Je to list poslaný 4. října 1608 z Opavy olomouckému biskupskému oficiálovi Wackherovi (příloha 3), pak sурchu zmíněný list Unčovským datovaný 1. října 1609 z Olomouce (příloha 9) a dva dopisy bratru Mikuláši z 15. října 1618 a ze 4. dubna 1619; oba z Holešova. (Příloha 32, 34.)

Devět listů Sarkandrových týkajících se desátek holešovské fary zachovala nám v opisech tak řeč. Holešovská matrikula. (Příloha 18, 19, 21, 23-28.) Je to knížka o 41 listech malého kvartového formátu, popisující stručně původ holešovské fary, kostela, kostelního nářadí a hlavně ličící pře o desátky, jež měl Sarkander s okolními pány. Ze zápisu na listě 36 a: [Sarcandro] „successerat Ad. R. D. Petrus Simonides Magister, sed (quod maxime dolendum) a perfidis Ungaris 3. Octobris 1620 captus. Deus, Deus [sic] illi bene provideat, ut ad nos incolumis et sospes redeat...“ je patrné, že je to opis starších záznamů, psaný po 3. říjnu 1620 a před rokem 1623, kdy Simonides se vrátil. Ony starší záznamy pocházely od Jana Sarkandra, jak patrné z listu 22, kde mluví pisatel r. 1617 o sobě v první osobě (misi..., iudices ad me missos..., nisi decimas carere velim..., Ego de fraude... atd.) Tyto Sarkandrový zápisky opsál a doplnil neznámý pisatel roku 1620 nebo něco později.

Ze všech míst, kde Sarkander působil, zachoval si jediný Unčov z jeho doby křestní matriku latinskou. Počíná rokem 1606. Nemožno však určitě říci, zda zápisy z konce roku 1609, kdy Sarkander byl v Unčově, psány jsou jeho rukou. Písmo je sice podobné písmu Sarkandrovu, ale sahá daleko ještě do té doby, kdy Sarkander již nebyl v Unčově.

Nejvýznačnější události ze života Sarkandrova, totiž jeho výslech a mučení, popisují zprávy dvě. První pochází od městského soudce Jana Scintilly, jenž byl osobně účasten Sarkandrova výslechu a popsal věrně události při mučení a smrti Sarkandrově kardinálu Dietrichštejnovi. Zachoval se pouze koncept této zprávy; nalezen byl v městském archivu olomouckém roku 1726 a jest psán od městského pisáře Rudolfa Mandela, od Scintilly pak poopraven a doplněn. (Příloha 36.) Čistopis zprávy té, podaný r. 1621 kardinálu Dietrichštejnovi, hledán byl v archivech již za prvních příprav k beatifikaci v první polovici 18. století, dosud však nalezen nebyl.

Druhou zprávu současnou o Sarkandrově mučení a smrti jest ličení Olomoucké kroniky, psané v prvních měsících roku 1621. Vydal ji dle tří rukopisů Dr. B. Dudík ve Schriften der historisch-statistischen Section r. 1851.

Podle těchto zpráv asi zpracoval kázání o Janu Sarkandroví dominikán Fabián Birkowski ve spisku „Głos krwie b. Jozaphata Kunczewica, archiepiscopá Połockiego. Także b. Jana Sarkandra, męczenniká Moráwskiego“ atd., vydaném v Krakově 1629. Zminiv na několika řádcích některá životopisná data Sarkandrova, popisuje obšírně jeho výslech, muka a smrt, nejspíše dle zprávy Scintillovy, jak nasvědčují slova na str. 41: Błogosławiony nasz Jan Sárkänder, czy nie takiego był sercá y umysłu, iáki opisał Ambroży święty... Był záiste, iako pozna každý z historyey w Olomuncu o nim nápisáney.“

U historiků sedmnáctého století nalézáme sice dosti zpráv o Sarkandroví, ale životopisných dat dovidáme se málo. Cruigerius (Sacrorum pulverum z r. 1669), Pešina z Čechorodu (Phosphorus septicornis z r. 1673, Mars Moravicus, část II. sv. II., dosud nevydaný rkp. v zem. arch. brněnském), Václav Červenka z Věžnova (Notitia Collegii z r. 1674) a Bohuslav Balbin (Miscellanea z r. 1682) popisují pouze výslech, mučení a smrt Sarkandrovu a to na základě ličení Scintillova.

První, kdo se pokusil o soustavný životopis Sarkandrův, byl Ondřej Eustach Schwarz. Jsa v letech 1664—1669 farářem v Olomouci při chrámu Nanebevzetí Panny Marie, kde odpovídalo Sarkandrově tělo, sbíral látku k životopisu Sarkandrovu od očitých svědků ještě žijících. V roce 1669 stal se farářem holešovským a byl vyzván svým patronem Janem hr. z Rotálů, aby napsal životopis Jana Sarkandra; Rotál hodlal jej pak vydati tiskem. Smrt hraběte však zmařila šlechtný úmysl. Rukopis Schwarzův dostal se r. 1687 šťastnou náhodou do rukou velepilného historika Jana Jiřího Středovského, faráře v Pavlovicích, a ten vydal jej r. 1712 v Brně u Lehmana tiskem. Kniha nazvaná „Rubinus Moraviae“ obsahovala 12 kapitol neboli „radiů“ a dodatek. Středovský přičinil po straně a zvláště za každou kapitolou svoje cenné poznámky. Výslech Sarkandrův je tu popsán poněkud obšírněji nežli ve zprávě Scintillově; zvláště otázky soudců a odpovědi Sarkandrovy podány jsou v řeči přímé. Ježto však Scintilla byl osobně přítomen výslechu a psal svou zprávu za krátko po těch udá-

lostech, jest dáti přednost jeho znění před zněním Schwarzovým, který své zprávy sbíral mnohem později, třebaž též od svědků očitých.

Dříve ještě než Středovský vydal Schwarzova Rubina, uveřejnil Jiří Protivín Žalkovský ze Žalkovic r. 1689 latinskou báseň o Janu Sarkandru, nazvanou „Tortura seu elogium Joannis Sarcandri“, jež ovšem jsou psána básnicky, valné ceny historické nemá. Totéž platí o publikacích letovického faráře Josefa Bohumíra Bilovského, jenž oslavil Sarkandra básní latinskou (*Stella nova* 1703) a českou (*Ecclesiasticus cherub, církevní cherubin, téhož roku*). Třetí dílo Bilovského „Zodiacus“ z r. 1712 je v druhé své části prosaické a mnohem již větší hodnoty historické. Liče Sarkandrovo mučení, opíral se Bilovský o zprávu Scintillovu.

Literatura dalších let nepřinesla skoro nic nového k životopisu Sarkandrovu; stavěla většinou na zprávě Scintillově a na životopisu Schwarze-Středovského.

Nové vzpruhy dostalo se badání o životě Jana Sarkandra beatifikačním procesem, k němuž se konaly přípravy již za kardinála Schrattenbacha. Roku 1724 požádal kardinál městskou radu olomouckou, by pátrala v archivě po soudních aktech, týkajících se výsledku Sarkandrova; sám dal též hledati v archivě mikulovském listiny, k Sarkandrově se odnášející. Komise městskou radou olomouckou zvolená nenašla sice soudních zápisů; ale mezi soudními akty z r. 1620 nalezen v srpnu 1726 koncept zprávy Scintillovy. Ještě horlivěji hledáno v archivech, když r. 1747 začal kardinál Troyer beatifikační řízení; byl objeven cenný materiál archivní, jehož použito v beatifikačních aktech, vydaných tiskem v Římě r. 1750.

Když šetření za příčinou blahoslavení Jana Sarkandra bylo přerušeno, utuchl i zájem o jeho životopis a kromě tří statí u Pilaře a Moravce (*Moraviae historia* 1785—1787) nebylo nic pozoruhodnějšího vydáno tiskem. Rukopisný životopis Jana Hrdiny v olomoucké studijní knihovně je nespolehlivý. Teprve když beatifikační řízení bylo obnoveno a šťastně dokončeno, vyšla dvě důležitá díla o Sarkandrově.

První vydal postulátor Janova blahoslavení Fr. Liverani r. 1855 italsky s názvem „Della vita e passione del venerabile servo di Dio Giovanni Sarcander“. Spis přeložil Gustav hr.

Belrupt do němčiny, z němčiny pak do češtiny profesor gymnasijsní v Olomouci Fr. Vaněk.

Druhé, dosud nejúplnější dílo o bl. Janu Sarkandru vydal roku 1861 Matěj Procházka nákladem Dědictví sv. Cyrilla a Methoda v Brně. Čerpal hlavně ze Schwarze, z Liveraniho a z pramenů archivních. Kniha je psána vřele, dýšíc vlastnictvím i láskou k blahoslavenému. Menší spisky, jež o Sarkandrovi byly napsány po jeho beatifikaci, jsou založeny většinou na spisu Procházkově. A tak jsou pro životopis Sarkandrův stěžejnými prameny tři spisy: Zpráva Scintillova, životopis Schwarzův a Procházkův.

Z posledních děl zasluhuje ještě zmínky polská kniha Pavla Matuszyňského „Żywot bł. Jana Sarkandra męczennika“ vydané v Těšíně 1875. Autor studovav bohosloví v Olomouci r. 1855, poznal osobně památky sarkanderské a použil z části Liveraniho, z části Procházky, rozšířil životopis Sarkandrův některými zprávami, týkajícími se národa polského. —

Mnoho látky, týkající se bl. Jana Sarkandra neb osvětlující některou stránku jeho života, zůstalo i po četných vydáních Sarkandrových životopisů roztroušeno po archivech. Ve spisku tomto bylo použito četných pramenů rukopisných, pokud bylo možno se jich dobrati; některé částky jeho života jsou však dosud temny. Tyto osvětliti, bude vděčným úkolem životopisců budoucích!

Literatura o bl. Janu Sarkandrovi.

a) Životopisy samostatné.

1. *Johann Scintilla*, Glorreiche Marter des Seeligen Ioannis Sarcander von Skočzow. Kurtz Verfaßte folgende Erzählung der Peinigung und Todes des Wohl-Ehr-würdigen Herrn Joannis Sarcander Pfarr-Herrn und Dechand zu Holleschau, welchen Er von den Calvinischen Rebellen zu Olmitz gelitten und ausgestanden ist von Magister Joannes Scintilla der Zeith Stad-Richter und augenscheinlichen Zeigen in Teutscher Sprach geschriben und Ihro Emminenz Cardinal Francisco und Bischoff zu Olmitz offerriret worden. Anno 1621. — Koncept této zprávy v měst. arch. olomouckém sign. 1877/1. — Opis její s hořejším nápisem v čele v arcib. arch. olomouckém. — Jiné opisy: v arcib. arch. kroměřížském dvakrát, sign. A IV ²⁴/₁, v zem. arch. brněnském Cerr. II. 171, II. 278, 137, v kapit. arch. pražském sign. LXV. 23, ve farním archivě skočovském, v liechtenštejském archivě velko-losinském sign. 2, 1. 9. —

Český překlad: Species facti hrozného příběhu a mučení ctihodného kněze Jana Sarkandra, faráře Holešovského, který roku 1620 dne 13. měsíce februara od vnitř opáčených pikardických stavův ex odio fidei, však ale jako v příčině vpádu Poláků do Moravy hrozně po třikráte zmučen a o život připraven. Kterážto jich knížecí milosti Dietrichšteynovi, tehdáž biskupu Holomouckému, na jejich žádost od rychtáře právní-Holomouckého, který při tom aktu osobně byl, odeslána byla. Anno et die ut supra. Rkp. ve farním archivu kralickém, (srv. Hlas v Brně 1859 č. 19), v zem. arch. brněnském Cerr. II. 86. — Otiskl Josef Foltynovský v „Hlídce“, Brno 1910.

2. *La grande cruauté et tyrannie exercée en la personne du Rév. Père en Dieu et bienheureux Jean Sarcander, doyen*

pasteur de Holoshouen en Moravie, province de Boesme, par les pervers hérétiques et infideles, en l'année 1620; ensemble les miracles qu'il a fait après sa mort. Paris 1620, 12°, 46 l.

3. *X. Fabian Birkowski*, Głos krwie b. Jozaphata Kunzewica, archiepiscopá Połockiego. Tákže b. Jana Sarkandra, męczeniká Moráwskiego; y obrázu Bransbergskiego. Przy tym o śś. obrázách, iáko máia bydž szánowane. Kazánia czworo. W Krakowie 1629, 4°, 79 str. — O bl. Janu Sarkandrovi kázáni druhé (str. 34—50).

4. *Georgius Protivinus de Zalkowicz*, Moravus, Tortura seu elogium vitae mortisque reverendi ac venerabilis Joannis Sarcander de Scoczowia, dignissimi Holessowiensium curionis. Olomucii 1689, 4°, 80 str. s vyobr. — Něm. vyd. Olmütz 1702, 4° s vyobr. od Ant. Lublinského.

5. *Godefridus Joseph Bilowsky*, Stella nova serenissimo archi-duci Carolo in Hispaniarum regnum bono omine praevia, seu Joannes Sarkander status apostolici sacerdos, Holeschoviae in Moravia parochus et decanus, magnus Christi athleta, ob odium catholicae fidei plurimum anno 1620 Olomucii tortus, tostus ac extinctus, apud Moravos sepultus, apud Hispanos a prodigiis terra marique redivivus. Eiusdem serenissimi archiducis regiis manibus devotissime consecratus mecoenate illustrissimo domino domino Ladislav Georgio Kordicz, L. B. de Pohronitz et Szelepcheny, nobili domino in Neveritz et haereditario in Lettovic etc. Olomucii, 1703, 4°, str. 56 s vyobr. od F. V. Püta. Sapfická báseň o 15 ódách.

6. *Gottfrid Josef Bilowsky*, Ecclesiasticus cherub, církevní cherubín, aneb slavný a stálý v ohni a mukách víry a sv. zpovědi zástupce Jan Sarkander, děkan holešovský. V Brně 1703, 12°, l. A—C. (Životopisná báseň.)

7. *Godefrid Josef Bilowský*, Rubus incombustus das ist: Unverbrandter Busch oder Der glorwürdige Martyrer Christi Joannes Sarkander, Seelsorger und Dechant zu Holeschau in Mähren, aus Neid des catholischen Glaubens und unverletzten Sigill der heil. Beicht, anno 1620 zu Ollmütz in drey-mahliger Feuer-Fortur beständig und unverzehrter, erstlich Latein unter der Figur Stella nova Neuer Stern in das Königreich Spanien mit guten Andeutungen vorleuchtend, entworfen . . . und wiederumb in böhmischer Sprach unter dem Titul des Apostolischen Cherubins von einem authore Gode-

frido Bilowsky . . . ans Liecht gegeben. Jetzt aber zu mehrer Ehr Gottes und des gloriosen Martyrers, wie auch nicht weniger zu allgemeinen Trost der hoch- und wohl-ehrwürdigen Clerisey des Marggraffthumbs Mähren nebst dero anvertrauten Herden in teutscher Sprach dem gloriosen Martyrer Christi selbstn mit schuldigster Demuth gewidmet von *Wilhelm Joseph Pusch von Grünwald*. Brünn 1705, 16°, str. 71.

8. *Godefridus Josephus Bilowsky*, Zodiacus solaris gloriae et maiestatis anno praesente 12 e signis signis 12 : portae triumphalis loco adaptatus . . . Olomucii 1712, 4°, str. 46 s 11 ryt. a 1 tit. obr.

9. *Andreas Eustachius Schwarz-Joannes Georgius Stredowsky*, Rubinus Moraviae. Id est: Venerabilis Joannis Sarcandri de Skoczovia, Holeschoviensis apud Moravos Parochi, ob Catholicae Religionis odium et Sancte servatum Confessionis Sigillum, crudelissime ab Haereticis exarnificati, Invictique Martyris admiranda Patientia. Ex variis tum scriptis et impressis, tum vivae vocis, fide dignorum, Tragaedie illius tunc spectatorum Audotirumque testimoniis, relationibus, ac notatis fidis, non paucis, quasi miro casu acceptis colecta studio . . . Andreae Eustachi Swartz, Decani Holeschoviensis Foranei. Nunc autem marginalibus Scholiis, Observationibus, ac ad rem facientibus post singula Capita seu Radios Notis plenoque rerum Indice adornata ac luci publicae primum data a Joanne Georgio Stredowsky . . . Brunae 1712, 12°, str. 28+185+12.

10. *Laus posthuma* Joh. Sarcandri. Olomucii 1712. 4°.

11. *J. L. K(yrbes)*, Theatrum gloriae et honoris oder Schaubühn der Glory und Ehre, welche sich vor hundert Jahren allhier zu Ollmütz in öffentlichen Kercker in Joanne Sarcandro geöffnet, und im ersten Sarcandrischen Jubel-Jahr 1720 aufgerichtet. Erstlich gedruckt zu Prag, anjetzo in Ollmütz, zufinden bey Johann Adam Auinger 1721, 16°, str. 153. Další vydání: bey Frantz Antoni Nickl, Anno 1725, 16°, str. 156. (s 1 tit. obr. a 16 obr. v textu). — Opis v knih. Musea král. Česk., sign. XIII. G. 40.

12. *Joannes Spalowsky*, Moravus Eisenbergensis, Hebdomas gemino sacratori luminari uno ecclesiastici cleri Boemici, altero Moravici, videlicet: Div. Joanne Nepomuceno et Ven. Joanne Sarcandro, ob inviolatum confessionis sacramentalis sigillum gloriosis martyribus, illustrata; ac in symbolis, epigrammatis,

elogiis proposita: et parergis ex historia Bohemiae et Moraviae atque scholasticis dissertationibus, praesertium meteorologicis interstincta cum adiectis thesibus ex philosophia universa . . . Anno 1721, 12°, str. 10 + 256 + 5. (S vyobr. sv. Jana Nep. a bl. Jana Sarkandra od Ant. Freindta, Olom.)

13. *Sarcandrischer Himmels-Circkl*. Gedruckt zu München bey Mathias Riedl 1722.

14. *Rudolph Podstatzky*, Herr von Prusinowitz, Nach dem Original der Vollkommenheit Jesu Christi ein copeyliche Abbildung Joannes Sarcander, Priester, Beichtiger, Seel-Sorger und Blut-Zeug, welcher nach ausgestandenen grausamen Torturen aus Hass des catholischen Glaubens und verhaltener der heiligen Beicht Geheimnuss von denen ketzerischen Rebellen den 17. Martii 1620 zu Olmütz erbärmlich hingerichtet worden . . . Olmütz 1725, 4°, str. 10 + 224. (S ryt. od Ant. Freindta, Olom.)

15. *Jakub Jan Dukát*, Phoenix Moravicus, to jest: Z ne-návisti katolické viry a pro zatajení svaté zповědi ukrutně třikrát mučený, třikrát téměř usmrcený, jako znova kněz od Boha posvěcený, od ohně pálený, třikrát přivázaný, třikrát odvázaný a jako znova narozený Phoenix moravský. Aneb život velebného pana Jana Sarcandra Skočovského, děkana holešovského, muže apoštolského; v utiskání a zármutku patrona obzvláštního, kteréhož slavný hrob v královském hlavním městě Holomouci Bůh mnohýma divy a zázraky podnes osvědčuje . . . Vytištěný v Litoměřicích u Františka Jiřího Skrochovského léta 1725, 12°, str. 60 + 200. S rytinou.

16. *Sacra Rituum Congregatione* Emo et Rmo Dno *Cardinali Millino* Olomucen. Beatificationis et Canonizationis seu Declarationis Martyrii Ven. Servi Dei Joannis Sarcandri, Presbyteri secularis et Parochi Holleschoviensis, Diaecesis Olomuciensis. Positio super dubio: An sit signanda Commissio Introductionis Causae in casu ad effectum, de quo agitur. Romae 1750. *Akta procesu informačního* o 5 dílech: Informatio str. 1—16, Summarium 1—134, Animadversiones fidei promotoris 1—7, Responsio od animadversiones fidei promotoris 1—26, Summarium additionale 1—2.

17. *Sacra Rituum Congregatione* Emo et Rmo Dno *Card. Millino* Olomucen. Beatificationis et Canonizationis seu Declarationis Martyrii Ven. Servi Dei Joannis Sarcandri, Presby-

teri secularis et Parochi Holleschoviensis, Diaecesis Olomuciensis. Positio super dubio: An Sententia per Emmum et Rmum D. Cardinalem de Trojer, Episcopum Olomucen. lata super Cultu praedicto Servo Dei non exhibito, sive super partitione Decretis San Mem. Urbani VIII. sit confirmanda in casu et ad effectum etc. Romae 1750. Fol. — *Další akta procesu informačního* o 4 dílech: Informatio str. 1—10, Summarium 1—50, Animadversiones fidei promotoris 1—5, Responsiones ad animadversiones fidei promotoris 1—11.

18. *Acta processus beatificationis et canonizationis* Ven. S. D. Joannis Sarc. auctoritate S. Rituum Congregationis a Ferd. Card. de Troyer et coniudicibus a. 1750 et 1751 habiti. Rkp. ve farním archivu u sv. Michala v Olomouci. Authentické protokoly *procesu apoštolského*. Fol., 941 listů a četné přílohy.

19. *Hp. W. Rechtsif* (Fischer), Pravdověrné vyložení pamětihodného života a mučednického příběhu Jana Sarkandra, faráře v Holešově. An roku 1620 ve zdvižení Moravanů od nekatolických v Holomouci ukrutným mučením usmrčen byl; s přídavkem zprávy z Říma a jeho tam vedené při neb soudním jednání o jeho vyhlášení za svatého. V Brně 1810, 8°, str. 19 s ryt.

20. *Hy. Wa. Rech*, Aufrichtige Erzählung der merkwürdigen Lebens- und Martergeschichte des Johann Sarcander, Pfarrers zu Holleschau; welcher im Jahre 1620 während der Rebellion in Mähren von den Unkatholischen zu Olmütz grausam durch die Folter getödtet wurde. Nebst einer Nachricht von dem zu Rom geführten Prozesse wegen seiner Heiligsprechung. Brünn 1810, 8°, str. 22 s ryt.

21. *Joseph Johann Nepomuk Hrdina*, Geschichtliche Skizze über das Leben, die Schicksale und Gestalt des seligen Johann Sarcander zunächst für die Mahler und wissbegierige Leser. 1837. Rkp. ve studijní knihovně olomoucké, sign. 387. 4°, str. 450 s obrázkem tužkou kresleným od Havelky v Olomouci.

22. *Sacra Rituum Congregatione Eminentissimo ac Reverendissimo Card. della Porta Rodiani* relatore. Olomucen. Beatificationis seu declarationis martyrii Ven. Servi Dei Joannis Sarcander, presbyteri saecularis et parochi Holešoviensis diocesis Olomuciensis. — Beatifikační akta o dvou oddílech: I. Positio super martyrio et causa martyrii necnon super signis

seu miraculus. Romae 1885. Fol. Str. 1—4. II. Otisk beatifikačních akt z r. 1753: Positio super dubio: An constet de martyrio et causa martyrii necnon de signis et miraculis in casu et ad effectum etc. Romae 1753. Tento oddíl obsahuje: Informatio str. 1—34, Summarium 1—182, De Miraculis 1—142, Animadversiones fidei promotoris 1—54, Responsio ad animadversiones fidei promotoris 1—102, Dissertationes medico-physicae Isidori Bachetti 1—42.

23. Sacra Rituum Congregatione Eminentissimo ac Reverendissimo Domino *Cardinali Patrizi* relatore. Olomucen. Beatificationis seu declarationis martyrii Ven. Servi Dei Joannis Sarcander, presbyteri saecularis et parochi Holleschoviensis dioecesis olomucen. Nova positio super martyrio et causa martyrii necnon super signis seu miraculis. Romae 1855. Fol. — Beatifikační akta o 5 dílech: 1. Novae animadversiones R. P. Promotoris fidei 1—10. 2. Responsio ad novas animadversiones 1—185. 3. Summarium additionale 1—13. 4. Joannis Baptistae Ghirelli Judicium pro veritate super miraculo I. III. V. 1—23. 5. Andreae equitis Belli Judicia chirurgico-anatomica super prodigiis II. IV. VI. 1—37.

24. Monsignore *Francesco Liverani*, Della vita e passione del venerabile servo di Dio Giovanni Sarcander, prete secolare di Skotschau, parroco di Holleschau morto dagli eretici in Olmütz nell'anno 1620. Libri due. Macerata 1855. 4°, str. 218.

25. *Francisci Liverani*, antistitis urbani, adlecti inter VII viros decuriales protonotarios Apostolicae Sedis de v. s. D. Joannis Sarcander, parochi Hollesoviensis, martyrio eiusque causis commentarius. Romae 1856, 4°, str. 79.

26. *Gustav Gr. von Belrupt-Tissac*, Das Leben und Leiden des seligen Märtyrers Johannes Sarkander, Weltpriesters aus Skotschau in Schlesien, Pfarrers in Holleschau. Getödtet durch die Ketzer in Olmütz im Jahre 1620. Bearbeitet von Monsignore Francesco Liverani . . . Aus dem Italienischen übersetzt. In 2 Büchern. Olmütz 1860, 8°, str. 138+196. S 2 rytinami.

Totěz ve zkráceném vydání od Belrupta s týmž názvem a téhož roku. 8°, str. 104.

27. *Frant. Ed. Vaněk*, Život a utrpení blahoslaveného mučedníka Jana Sarkandra, kněze církevního ze Skočova ve Slezsku, faráře Holešovského, od nekatolíků mučeného v Holomouci roku 1620. Dle vlašského rukopisu německy vzdělal

Gustav hrabě Belrupt-Tissak. Z německého pak u výtahu přeložil Frant. Ed. Vaněk, c. k. professor gymnasiální v Holomouci. V Holomouci 1860, 8', str. 61. — Jiné doslovné vydání od téhož překladatele švabachem 1861, 16°, str. 96.

28. *Lýsek Jarolim*, Život blahoslaveného mučedníka Božího Jana Sarkandra, bývalého faráře Holešovského. V Holomouci první a druhé vydání 1860, 8', str. 71.

29. *Zmijke Jan*, Żywot i męczeństwo błogosławionego Jana Sarkandra ze Skoczowa. V Cieszyńie 1860, 16', str. 36.

30. *Procházka Matěj*, Život bl. Jana Sarkandra mučedníka. V Brně 1861. Nákladem Dědictví sv. Cyrilla a Methodia na rok 1861; 8°, str. XII. + 1150.

31. *Leben des seligen Johannes Sarkander*, Pfarrer und Martyrer. In Betrachtungen und Gebeten. Breslau 1862, 16°, str. 15.

32. *Mořic Kráčmer*, Život blahoslaveného kněze a mučedníka Jana Sarkandra. Dle obšírného z italštiny do němčiny přeloženého vydání od Gustava hraběte Belrupta Tyssaka . . . V Olomouci 1885, 16°, str. 40.

33. *Mauritz Kráčmer*, Leben des seligen Priesters und Märtyreres Johannes Sarkander. Nach der aus dem Italienischen in's Deutsche übersetzten grösseren Ausgabe von Gustav Grafen von Belrupt-Tyssak, jetzigem Hochwürdigsten Weihbischofe von Olmütz . . . Olmütz 1893, 16°, str. 38.

34. *Ks. Pavel Matuszyński*, Żywot bl. Jana Sarkandra męczennika. Wydanie Dziedzictwa bl. Jana Sarkandra dla ludu polskiego na Śląsku. W Cieszyńie 1875, 8', str. 192.

35. *Ks. Kazimierz Riedl T. J.*, Żywot bl. Jana Sarkandra, proboszcza i męczennika. W Krakowie 1897, 12°, str. 128.

36. *Jan Togliatferro*, Blahoslavený Jan Sarkander. Dle spisu Matěje Procházky. Otisk ze Školy Božského Srdce Páně. V Brně 1910, 8, str. 61. S 2 obr.

37. *Vilém Tihelka*, Blahoslavený Jan Sarkander. Jeho život, umučení a smrt. K 50. ročníci jeho beatifikace. Časové úvahy. V Hradci Králové 1910, 8°, str. 32. s obr.

38. *Fiore-li*, Jan Sarkander „Rubín Moravy“. V Olomouci 1911, 16°, str. 40) (Hanopis).

39. *Ks. Teodor Czaputa*, Życie i śmierć męczeńska bl. Jana Sarkandra. Cieszyń 1920, 8°, str. 119 s 24 obr.

b) Úryvky v různých spisech.

1. *Olmützer Kronik.* 1621. Rkp. v měst. archivě olom., sign. F 10. Opisy v zem. arch. brněnském sign. Cerr. II. 58, II. 171, II. 160. Vydal Dr. B. Dudík, Schriften der historisch-statistischen Section. Brünn 1851. a Chr. d'Elvert tamže XVI: 1867 str. 112. — O Janu Sark. v rukopise olom. str. 108, 109, 112-119, 123-126.

2. *Tagebuch der Religionsunruhen* in der Stadt Olmütz 1619, welches auf dem dortigen Rathaus gefunden und hier von Wort zu Wort abgeschrieben worden. 1621. Rkp. v zem. arch. brněnském Cerr. II. 171. (Srv. Dr. B. Dudík, J. P. Ceroni's Handschriften-Sammlung. Brünn 1850, str. 316.) — O Sarkandrovi str. 145-153.

3. *Olmützer Sammel-Chronik.* Vydal Dr. B. Dudík dle tří rukopisů v zem. arch. brněnském ve Quellen-Schriften zur Geschichte Mährens und Österr.-Schlesiens. Brünn 1861. O Sarkandrovi str. 46-47. — Rovněž *Kranichova kronika* v zem. arch. brněnském sign. Cerr. II. 58. O Sarkandrovi str. 599. (Srv. Dudík, Ceroni's Handschriften-Sammlung 219.)

4. Magister *Leonardus Mayer*, Die andere Edition des Stammen-Buches Mariae, der übergebenedeyten Mutter Gottes. Dillingen 1637 (?) — O Sarkandrovi l. 667.

5. *Franz Christ. Khevenhiller*, Annales Ferdinandeï, oder wahrhaffte Beschreibung K. Ferdinand II. Geburth, Auferziehung und zu Kriegs- und Friedenszeiten vollbrachten Thaten. První vydání Regensburg, Wien 1640-1646 o 9 svazcích, druhé vydání Weidmann, Leipzig 1716-1726 o 12 svazcích, nové vydání 1726-1729 o 7. svazcích. — O Sarkandrovi ve Weidmannově vydání sv. IX. sl. 987, 988. — Zprávu Khevenhillerovu cituje doslovně Maurycy hr. Dzieduszycki, Krótki rys dziejów i spraw Lisowczyków. We Lwowie 1843, 1844. Str. 243, 244.

6. *Georgius Crugerius*, S. J. Sacrorum pulverum inclyti regni Bohemiae et nobilium eiusdem pertinentiarum Moraviae et Silesiae pars prima . . . Litomysslii 1669. — O Sarkandrovi str. 485-490. — Úryvek ten vydán samostatně: *Extractus martyrii Joannis Sarkandri de Skoczovia excerptus ex Pulveribus sacris inclyti Regni Bohemiae etc. authore R. P. Georgio Crugerio.* Reimpressum Olomucii 1724, 8°, str. 6. —

Doslovné otištěn: *Nicolai Henelii ab Hennenfeld, Silesiographia renovata . . . Vratislaviae et Lipsiae 1704. Str. 96-99.*

7. *Thomas Joannes Pešina de Czechorod, Phosphorus septicornis, stella alias matutina. Pragae 1673. — O Sarkandrovi str. 368, 369.*

8. *Týž, Prodromus Moravographiae. To jest: Předchůdce Moravopisu. V Litomyšli 1663. — O Sarkandrovi kn. III., kapitola III.*

9. *Týž, Mars Moravicus. Partis II. tomus II. Opus posthumum, ineditum. Rkp. v zem. arch. brněnském Cerr. II. 306. — O Sarkandrovi str. 126—132.*

10. *Wenceslaus Czerwenka de Wieznaw, Notitia Collegii convictorum Societ. Jesu Pragae ad s. Bartholomaeum, continens eiusdem ortum, progressum, fundatores, virosque pietate, litteris et dignitatibus qua factis qua politicis illustres. Pragae 1674. — O Sarkandrovi str. 227-229.*

11. *Domus pietatis et litterarum lapide fundamentali ac septem columnis illustris, quibus innixa iam saeculum stetit, sive seminarium S. Wenceslai iuventutis studiosae sub cura societatis Jesu. Pragae 1680.*

12. *Bohuslaus Balbinus, Miscellanea historica regni Bohemiae decadis I. liber IV. pars I. Pragae 1682. — O Sarkandrovi § 125 str. 206-208: Joannes Sarkander decanus Holesoviensis, ut secretum confessionis aperiret, a Calvinistis tortus, excruciatu et necatu anno 1620 Olomucii.*

13. *Joannes Georgius Stredowsky, Sacra Moraviae historia. Solisbaci 1710. — O Sarkandrovi str. 13, 447, 602.*

14. *Godefridus Bilowsky, Cantator cygnus. Olomucii 1720. — V předmluvě báseň „Parrhesia Joanni Sarcandro a Skocovia“.*

15. *Michael Bonbardi, S. J., Undeni Graecenses academici suo sanguine purpurati etc. Graecii 1727. — Str. 57—71: A. R. D. Joannes Sarcander, Holeschoviensis in Moravia Decanus crudeli supplicio ob fidem et inviolatum confessionis sigillum affectus Olomucii 1620.*

16. *Jacobus Felix Pacher, Oslava Marchionatus Moraviae flumen in tot rivos, quot anno dies se uberrime diffundens atque foederato fluctu aquis Sarcandrinis reverenter illabens sive Alma Congregatio Magno Mezriczii ad Oslavam sub terno sanctissimo nomine Jesus, Maria, Anna, Anno 1720 gloriosae*

mortis venerabilis servi Dei Joannis Sarcandri, Sanctissimorum horum Nominum cultoris maximi Jubilaeo erecta etc. Brunae 1728. — O Sarkandrovi str. 21—26, 39—47, 60—63.

17. *Martin Weissbacher*, Legend der gottselig- und heiligmässigen Petriner oder Lebens-Beschreibung weltlicher Priester, welche ein Tugend-vollen Lebens-Wandel geführt, den Christ-Catholischen Glauben mit Mund und Feder Ruhm-würdig fortgepflanzt und defendiret, auch wohl gar umb Christi willen von denen Heyden und Ketzern grausame Marter und endlich den Todt selbst erlitten haben; jedoch von der Römisch-Catholischen Kirch in die Zahl deren Heiligen noch nit eingeschriben worden seynd. Augspurg und Gratz 1737. — O Sarkandrovi třetí díl str. 259—264.

18. *Franciscus Zialkowski, eques de Zialkowitz, Moravus Trubecensis, Fidelis Romanae Ecclesia Moravia, sub sanctissimis auspiciis s. Apollinaris, episcopi et martyris, s. Stephani, protomartyris, s. Ignatii, Societatis Jesu fundatoris, Collegii Germanico-Hungarii Romae patronorum, orbi proposita . . . Olomucii* 1743. — O Sarkandrovi Caput 44: Vita et mors Venerabilis Servi Dei Joannis Sarcandri Holleschoviensium parochi (str. 217—228).

19. *Florian Josef Lautzky*, Syndicus der Stadt Olmütz, Geschichte der k. Stadt Olmütz. 1746. Rkp. v zem. arch. brněnském, sign. Cerr II. 58. — O Sarkandrovi str. 214.

20. *Joannes Schmidl S. J.* Historia Societatis Jesu provinciae Bohemiae. Partes quatuor. Pragae 1747—1759. — O Sarkandrovi Pars II. str. 279, 319, 733, 788. Pars III. str. 36, 37, 59, 218—220.

21. *Notabilia Moraviae*. Rkp. v zem. arch. brněnském, sign. Cerr. II. 278. Z let 1767—1770. (Srv. Dudík, Ceroni's Handschriften-Sammlung str. 239.) — O Sarkandrovi str. 168 až 229.

22. *Johann Peter Cerroni*, Beyträge zur politischen und Kirchengeschichte von Mähren. 1773. Rkp. v zem. arch. brněnském, sign. Cerr. I. 10. — O Sarkandrovi str. 119—126.

23. *Geschichte des Markgrafthums Mähren* in kurze verfasset von einem Verehrer des Vaterlandes. Asi z r. 1786. Rkp. v zem. arch. brněnském, sign. Cerr. II. 174. (Srv. Dudík, Ceroni's Handschriften-Sammlung str. 111.) — O Sarkandrovi 149—164.

Doslovně otištěn: *Nicolai Henelii ab Hennenfeld, Silesiae* ... *Vratislaviae et Lipsiae 1704. Str. 96.*

7. *Thomas Joannes Pešina de Czechorod, Praetor Silesiae* ... *Pragae 1673.* - str. 368, 369.

8. *Týž, Prodomus Moravographiae.* ... *Moravopisu. V Litomyšli 1663.* - O S ... pitola III.

9. *Týž, Mars Moravicus. Partis ... humum, ineditum. Rkp. v zem. ...* - O Sarkandrovi str. 126—137.

10. *Wenceslaus Czerweny, Augustini Olomucensis episcopi* ... *Pragae 1674.* - O Sar ... Olmütz 1832. - O Sarkandrovi str.

11. *Domus pietatis* ... *septem columnis ... sive seminarium societatis Jesu* ... *Leipzig 1838.* - O Sarkandrovi str. 381

12. *Bohemiae der ... B. Dudík, Chronik der Stadt Olmütz. Schriften* ... *Brünn* ... *O Sarkandrovi str. 43—50.*

Sc ... *Dr. Gregor Wolný, Kirchliche Topographie von Mähren.* ... *Brünn 1855—1861.* - O Sarkandrovi I. oddíl: Arcidieceze olomoucká, sv. I. str. 108, 249, 250, 417, sv. II. str. 326, 358, sv. III. str. 31, 258—261, sv. V. str. 76.

32. *Friedrich von Hurter, Geschichte Kaiser Ferdinands II. und seiner Eltern. Schaffhausen 1857.* - O Sarkandrovi sv. VIII. str. 121—125.

33. *Václav Žirovnický, Věmec. K oslavě blahosl. Jana Sarkandra. V Olomouci 1860.* - Str. 1—18: Jan Sarkander. Životopisný nástin od J. Vrby.

34. *Mehler-Klinkáč, Katolické učení a legendy slovem a obrazem, či Křesťansko-katolická kniha pro dům a rodinu. Od Ludvíka Mehlera. Dle německého uspořádal František Klinkáč. V Brně 1862.* - Str. 182, 183: Bl. Jan Sarkander, kněz a mučenník Páně.

35. *Peter Ritter v. Chlumecky*, Carl von Zierotin und seine
164—1615. Brünn 1862. — O Sarkandrovi 655, 663, 664.

Christian Ritter d'Elvert, Beiträge zur Geschichte der
Reformation, des dreissigjährigen Krieges und der
Mährens im siebzehnten Jahrhundert. Schriften
statistischen Section XVI. Brünn 1867. — Str.
Abhandlung der Marter und seligen Todt des Herrn
nebst erfolgten Religions Streitigkeiten,
im Jahre 1620. (Otisk úryvku z Olo-

...r, Correspondenz des Cardinals Franz
stein (von 1609—1611). Archiv für öster-
reiche. 45. Band I. Hälfte. Zvláštní otisk ve
— O Sarkandrovi listy 1, 2, 7, 9, 20, 32, 33.

Blahé kameny z koruny Svatováclavské čili Životy
Blahoslavenců a domněním Svatých národa česko-
slavanského. Nákladem Dědictví Svatojanského. V Praze 1871.
— O Sarkandrovi díl I. str. 223—240.

39. *Antonín Gindely*, Dějiny českého povstání. 4 díly.
V Praze 1870—1880. — O Sarkandrovi díl II. (1878) str. 255.

40. *P. Placidus J. Mathon*, O. S. B., Svátí patronové na
každý den v roce. Bibliotheky ascet. č. 1. V Brně 1879.
Druhé vydání 1884. — O Sarkandrovi ke dni 17. března (s obr.).

41. *Wilhelm Klein*, Joannes. Gebet- und Gesangbuch zu
Ehren des sel. Johann Sarkander für Studierende des Gymna-
siums in Freiberg. Mähr. Weisskirchen 1880. — Str. 1—7 životopis Sarkandrův.

42. *Beneš Method Kulda*, Církevní rok. V Praze 1880 až
1881. — Díl druhý (1880) str. 433—439: Blahoslavený Jan Sar-
kander, kněz, mučovník Moravský.

43. *Jakub Procházka*, Ovoce víry křesťanské v Čechách
a na Moravě. Sborník svatometodějský 1884. — Str. 258—265:
Blahoslavený Jan Sarkander.

44. *Upomínka na Velehrad*. V Praze 1885. — Str. 60—65:
Životopis blah. Jana Sarkandra, kněze a mučedníka pro svá-
tostní zpovědnickou mlčelivost. — Str. 66—67: List bl. Jana
poslaný Uh. Hradišti.

45. *Beneš Method Kulda*, Svátí patronové a ctihodní ro-
dáci naši. V Praze 1886. — Str. 35—37 životopis Sarkandrův
a básnička.

Sarkander, Svatováclav
Blahoslavenců a domněním
Svatých národa česko-
slavanského.

24. *Pilař a Moravec*, Moraviae historia politica et ecclesiastica cum notis et animadversionibus criticis probatorum auctorum. Brunae 1785—1787. Partes tres. — O Sarkandrovi Pars tertia: str. 99—101, 126—136, 564—571.

25. *Weckelbrod*, Sammlungen zur Topographie und Geschichte der Stadt Olmütz. Rkp. ve stud. knih. olomoucké, sign. 448. — O Sarkandrovce str. 2.

26. *Josef Wladislaw Fischer*, Geschichte der königl. Hauptstadt und Gränzfestung Olmütz im Markgrafthume Mähren. Olmütz 1808. — II. svazek str. 157—176: Lebens- und Martergeschichte des merkwürdigen Johann Sarkander.

27. *Franciscus Xav. Richter*, Augustini Olomucensis episcoporum olomucensium series. Olomucii 1831. — O Sarkandrovi str. 261, 262.

28. *Johann Nepomuk Eugl*, Geschichte der königlichen Stadt Mährisch-Neustadt, Olmütz 1832. — O Sarkandrovi str. 193—199, 217—219.

29. *Josef Freiherr von Hormayr*, Taschenbuch für die vaterländische Geschichte. 28. Jahrgang der gesammten und 9. der neuen Folge. Leipzig 1838. — O Sarkandrovi str. 381 až 400 (úryvek z Olomoucké kroniky).

30. *Dr. B. Dudík*, Chronik der Stadt Olmütz. Schriften der historisch-statistischen Section der k. k. m. schl. Gesellschaft des Ackerbaues, der Natur und Landeskunde. Brünn 1851. — O Sarkandrovi str. 43—50.

31. *Dr. Gregor Wolný*, Kirchliche Topographie von Mähren. Brünn 1855—1861. — O Sarkandrovi I. oddíl: Arcidiecése olomoucká, sv. I. str. 108, 249, 250, 417, sv. II. str. 326, 358, sv. III. str. 31, 258—261, sv. V. str. 76.

32. *Friedrich von Hurter*, Geschichte Kaiser Ferdinands II. und seiner Eltern. Schafhausen 1857. — O Sarkandrovi sv. VIII. str. 121—125.

33. *Václav Žirovnický*, Věmec. K oslavě blahosl. Jana Sarkandra. V Olomouci 1860. — Str. 1—18: Jan Sarkander. Životopisný nástin od J. Vrby.

34. *Mehler-Klinkáč*, Katolické učení a legendy slovem a obrazem, či Křesťansko-katolická kniha pro dům a rodinu. Od Ludvíka Mehlera. Dle německého uspořádal František Klinkáč. V Brně 1862. — Str. 182, 183: Bl. Jan Sarkander, kněz a mučenník Páně.

35. *Peter Ritter v. Chlumecky*, Carl von Zierotin und seine Zeit. 1564—1615. Brünn 1862. — O Sarkandrovi 655, 663, 664.

36. *Christian Ritter d'Elvert*, Beiträge zur Geschichte der Rebellion, Reformation, des dreissigjährigen Krieges und der Neugestaltung Mährens im siebzehnten Jahrhundert. Schriften der historisch-statistischen Section XVI. Brünn 1867. — Str. 112—121: Beschreibung der Marter und seligen Todt des Herrn Johann Sarkanders, nebst erfolgten Religions Streitigkeiten, so dabey vorgefallen, im Jahre 1620. (Otisk úryvku z Olomoucké kroniky.)

37. *Richard Trampler*, Correspondenz des Cardinals Franz Fürsten von Dietrichstein (von 1609—1611). Archiv für österreichische Geschichte. 45. Band I. Hälfte. Zvláštní otisk ve Vídni 1871. — O Sarkandrovi listy 1, 2, 7, 9, 20, 32, 33.

38. *Drahé kameny z koruny Svatováclavské* čili Životy Světců, Blahoslavenců a domněním Svatých národa československého. Nákladem Dědictví Svatojanského. V Praze 1871. — O Sarkandrovi díl I. str. 223—240.

39. *Antonin Gindely*, Dějiny českého povstání. 4 díly. V Praze 1870—1880. — O Sarkandrovi díl II. (1878) str. 255.

40. *P. Placidus J. Mathon*, O. S. B., Svatí patronové na každý den v roce. Bibliotheky ascet. č. 1. V Brně 1879. Druhé vydání 1884. — O Sarkandrovi ke dni 17. března (s obr.).

41. *Wilhelm Klein*, Joannes. Gebet- und Gesangbuch zu Ehren des sel. Johann Sarkander für Studierende des Gymnasiums in Freiberg. Mähr. Weisskirchen 1880. — Str. 1—7 životopis Sarkandrův.

42. *Beneš Method Kulda*, Církevní rok. V Praze 1880 až 1881. — Díl druhý (1880) str. 433—439: Blahoslavený Jan Sarkander, kněz, mučovník Moravský.

43. *Jakub Procházka*, Ovoce víry křesťanské v Čechách a na Moravě. Sborník svatometodějský 1884. — Str. 258—265: Blahoslavený Jan Sarkander.

44. *Upomínka na Velehrad*. V Praze 1885. — Str. 60—65: Životopis blah. Jana Sarkandra, kněze a mučedníka pro svátostní zpovědnickou mlčenlivost. — Str. 66—67: List bl. Jana poslaný Uh. Hradišti.

45. *Beneš Method Kulda*, Svatí patronové a ctihodní roďáci naši. V Praze 1886. — Str. 35—37 životopis Sarkandrův a básnička.

46. *Antonin C. Stojan*, Pouť sv. Urbanská v Příboře. Sarkandrovka. V Eichlerově díle „Poutní místa a milostivé obrazy.“ V Brně 1887. — O Sarkandrovi díl I. část II. str. 411—413.

47. *František Ekert*, Církev vítězná. Životy Svatých a Světic Božích. V Praze. Podíl Dědictví Svatojanského. — O bl. Sarkandrovi sv. I. (1892) str. 434—442 (ke dni 17. března).

48. *Vilém Auer*, Obrázkový život svatých pro školu a dům. Upravil Dr. František Ehrmann. 1892. Druhé vydání v Olomouci 1912. — O bl. Sarkandrovi str. 152—153 (ke dni 17. března). S obrázkem.

49. *Wilibald Müller*, Sagen und Geschichten der Stadt Olmütz. Olmütz 1892. — O Sarkandrovi str. 65—69.

50. *Týž*, Geschichte der königlichen Hauptstadt Olmütz. Olmütz von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart. 2. Aufl. 1895. — O Sarkandrovi str. 151, 152, 303.

51. *Hubert Doležil*, Politické a kulturní dějiny král. hlav. města Olomouce. 3 díly. V Olomouci 1903. — O Sarkandrovi I. díl str. 37.

52. *Fr. Kohout*, České drahokamy v koruně Královny nebeské. 32 rozjímání májových ze života českých patronů. V Hradci Králové 1911. — Rozj. 31.: Bl. Jan Sarkander — věrnost, str. 244—246.

Naučné slovníky.

53. *Riegrův* Slovník naučný (1860—1874). Svazek 4. (1865) pod heslem „Jan“ 8.

54. *Ottův* Slovník naučný (1888—1909). Svazek 12. (1897) pod heslem „Jan“, 8.

55. *Wetzer und Welte's* Kirchenlexikon II. Aufl. (1882 bis 1903). Svazek 10. (1897) pod heslem „Sarkander“.

56. *Herders* Konversationslexikon, III. Aufl. (1902—1907), Svazek 7. (1907) pod heslem „Sarkander“.

57. *Orgelbrand*, Encyklopedya powszechna 1866. Svazek 22. str. 907, 908.

58. *Nowodworski*, Encyklopedya kościelna. Warszawa 1876. Svazek 8. str. 502—504.

59. Biblioteka dzieł chrześcijańskich w Warszawie: *Encyklopedya kościelna*. 1909. Str. 375.

c) Články v časopisech.

1. *Diario di Roma*. Roma 1836. Numero 17. Str. 1. — Překlad tohoto článku v Mährisch-Ständische Brünnner Zeitung 30. März 1836. Nro. 90.

2. *Historisch-politische Blätter* für das katholische Deutschland. München. 1853, str. 213—248: Protestantisches Verfahren gegen Katholiken.

3. *Moravský Národní List*. V Brně 1853, str. 151: Společná slovanská úcta věcí svatých.

4. *Lumír*. V Praze 1855, 2., str. 1059.

5. *Blahověst*. V Praze. 1855, díl I. str. 248—251: Bl. Jan Sarkander, farář v Holešově na Moravě. 1858, díl II. str. 55 až 57: Sv. (!) Jan Sarkander. 1861, str. 370—373: Matěj Procházka, Jan Sarkander, pravý mučedník Páně.

6. *Gwiazdka Cieszyńska*. V Cieszyńie. 1855 č. 46. — 1859 č. 14, 15, 16. — 1860 č. 14, 21, 33, 39, 41, 42.

7. *Salzburger Kirchenblatt*. Salzburg. 1857 č. 29. str. 225, 226: K. W. Joannes Sarcander.

8. *Hlas*. V Brně. 1857 č. 41. str. 175, 176: T. Šimbera, Jan Sarkander. — 1859, č. 6: Anton Dudík, Chodníček Sarkandrův. — 1859, č. 7: Rupert Přecechtěl, Dodatek ke chodníčku blahoslav. Sarkandra a místu, kde chycen byl. — 1859, č. 10—26, 1860, č. 1—18: Matěj Procházka, Jan Sarkander. — 1859, č. 19: Š. L., V Králicích v Olomoucku atd. — 1862, č. 10: Zpráva z Boskovic o prvním svěcení svátku bl. Jana. — 1862, č. 12: Píseň při líbání a uctění ostatkův bl. Jana Sarkandra.

9. *Moravan*, kalendář na r. 1858. V Brně. Str. 49-51: Jan Nep. Dundálek, Patero dějepisných obrázků z Moravy.

10. *Giornale di Roma*. 1859, 10. března: Beatifikační dekret. — 1860, 9. května: Beatifikační slavnost v Římě.

11. *Moravské Noviny*. V Brně 1859, str. 11, 27, 95, 98, 107, 114, 131, 263, 358, 395. — 1860, str. 126, 191, 210, 303, 316.

12. *Die Neue Zeit*, Olmützer Zeitung. 1859, č. 62. — 1860, č. 110, 116, 129, 136, 154, 180, 194, 210, 212, 220, 221.

13. *Hvězda Olomoucká*. 1860, str. 267, 268: Z Kojetína.

14. *Náš Domov*. V Olomouci. 1892, str. 192: Společná úcta věcí posvátných u Slovanů. — 1894, str. 38: Sarkandrovka v Olomouci (s vyobr. str. 30). — 1896, str. 478: Rodný domek blahoslaveného Jana Sarkandra (s vyobr. str. 471). —

1902, str. 83: Ig. Zavřel, Blahoslavený Jan Sarkander. — 1910, str. 154, 161, 209, 240, 270: Josef Melický, Blahoslavený Jan Sarkander. Krátký životopisný nástin.

15. *Český lid*. V Praze. 1905, str. 22-25: Ant. Klvaňa, Kult blahosl. Jana Sarkandra mezi lidem moravsko-slezským.

16. *Das Apostolat der christlichen Töchter, St. Angela-blatt*. Wien. 1906, str. 126, 232, 299: F. r. S., Ein Blutzzeuge im XVII. Jahrhundert. (S 3 obr.)

17. *Hlasy svatohostýnské*. Na sv. Hostýně. 1909-10, č. 1-4: P. F. Vídenský, Život a smrt blahosl. Jana Sarkandra, faráře holešovského. — 1909-10, č. 12: Josef Rybák T. J., Blahosl. Jan Sarkander a družina Mariánská. — 1918, č. 2: Antonín Dokoupil, Sarkandrinské jubileum.

18. *Ve službách Královny*. V Praze. 1910, str. 41-46: J. Puller, Blahoslavený Jan Sarkander. — Str. 44-48: Frant. Večeřa, Blahoslavenému Janu Sarkandrovi k 50tému výročí jeho blahorečení posvěceno. — Str. 49-52: František Kolář, † bl. Jan Sarkander, mariánský sodál. — Str. 55-57: Jan Machatý, Obrázek z roku 1724. — Str. 56-57: Frant. Večeřa, Za blah. Janem Sarkandrem. — Str. 57-51: Fr. Nerad, Úcta bl. Jana Sarkandra a jeho prohlášení za blahoslaveného. — Str. 61-64: Josef Pospíšil, Památky Sarkandrinské v Příboře. (S 23 obrázky.)

19. *Růže Dominikánská*. V Praze. 1910, str. 13, 45, 77: „Stařeček z chaloupky“, Bl. Jan Sarkander.

20. *Slovácké noviny*. V Uh. Hradišti. 1910, č. 22: Josef Foltynovský, Styky bl. Jana Sarkandra s Uh. Hradištěm.

21. *Hlidka*. V Brně. 1910, str. 193, 194: Josef Foltynovský, K životopisu bl. Jana Sarkandra. — Str. 283-286, 388-393: Jan Tenora, K životopisu bl. Jana Sarkandra. — Str. 379-387: Josef Foltynovský, Králický rukopis o bl. Janu Sarkandrovi. — 1913, str. 512: Václav Kubiček, Z dějin města Loštic.

22. *Sv. Vojtěch*. V Praze. 1910, str. 122-124: Moravský světec-farář Blahoslavený Jan Sarkander.

23. *Našinec*. V Olomouci. 1910, č. 98: Jos. Foltynovský. K jubileu blahorečení Jana Sarkandra. — 1911, č. 180, 181, 182: —ý, Bl. Jan Sarkander. — 1911, I. příloha k č. 189: V. J., Výstavka památek na bl. Jana Sarkandra v Olomouci. — 1917, příloha k č. 70: Josef Vyvlečka. Literatura o bl. Janu Sarkandru.

24. *Neutitscheiner Illustrierter Volkskalender*. 1912, str. 66-62: Robert Schünke, Wie der selige Johann Sarkander schon vor 170 Jahren im Kuhländchen verehrt wurde. (Se 6 obrazy.)

25. *Den*. V Brně 1919 č. 70: Český mučedník za svobodu svědomí.

d) Bibliografie literatury sarkanderské.

1. *Pilař-Moravec*, Moraviae historia politica et ecclesiastica Brunae. Pars tertia 1787. Str. 480, 481.

2. *Christian d'Elvert*, Historische Literatur-Geschichte von Mähren und Österreichisch-Schlesien. Brünn 1850. Str. 119.

3. *Dr. Čeněk Zibrt*, Bibliografie české historie. V Praze. Díl čtvrtý, II. zpracování, 1909, str. 364-368, č. 6024-6071.

4. *Podlaha-Tumpach*, Dějiny a bibliografie české katolické literatury náboženské od roku 1828 až do nynější doby. V Praze. Část třetí, 1914, str. 967, 968, č. 858-882.

Gustav hrabě Belrupt-Tissak. Z německého pak u výtahu přeložil Frant. Ed. Vaněk, c. k. professor gymnasiální v Holomouci. V Holomouci 1860, 8', str. 61. — Jiné doslovné vydání od téhož překladatele švabachem 1861, 16°, str. 96.

28. *Lýsek Jarolim*, Život blahoslaveného mučedníka Božího Jana Sarkandra, bývalého faráře Holešovského. V Holomouci první a druhé vydání 1860, 8', str. 71.

29. *Zmijke Jan*, Żywot i męczeństwo błogosławionego Jana Sarkandra ze Skoczowa. V Cieszyńie 1860, 16', str. 36.

30. *Procházka Matěj*, Život bl. Jana Sarkandra mučedníka. V Brně 1861. Nákladem Dědictví sv. Cyrilla a Methodia na rok 1861; 8°, str. XII. + 1150.

31. *Leben des seligen Johannes Sarkander*, Pfarrer und Martyrer. In Betrachtungen und Gebeten. Breslau 1862, 16°, str. 15.

32. *Mořic Kráčmer*, Život blahoslaveného kněze a mučedníka Jana Sarkandra. Dle obšírného z italštiny do němčiny přeloženého vydání od Gustava hraběte Belrupta Tyssaka ... V Olomouci 1885, 16°, str. 40.

33. *Mauritz Kráčmer*, Leben des seligen Priesters und Märtyreres Johannes Sarkander. Nach der aus dem Italienischen in's Deutsche übersetzten grösseren Ausgabe von Gustav Grafen von Belrupt-Tyssak, jetzigem Hochwürdigsten Weihbischofe von Olmütz ... Olmütz 1893, 16°, str. 38.

34. *Ks. Pavel Matuszyński*, Żywot bl. Jana Sarkandra męczennika. Wydanie Dziedzictwa bl. Jana Sarkandra dla ludu polskiego na Śląsku. W Cieszyńie 1875, 8', str. 192.

35. *Ks. Kazimierz Riedl T. J.*, Żywot bl. Jana Sarkandra, proboszcza i męczennika. W Krakowie 1897, 12°, str. 128.

36. *Jan Togliaferro*, Blahoslavený Jan Sarkander. Dle spisu Matěje Procházky. Otisk ze Školy Božského Srdce Páně. V Brně 1910, 8, str. 61. S 2 obr.

37. *Vilém Tihelka*, Blahoslavený Jan Sarkander. Jeho život, umučení a smrt. K 50. ročníci jeho beatifikace. Časové úvahy. V Hradci Králové 1910, 8°, str. 32. s obr.

38. *Fiore-li*, Jan Sarkander „Rubín Moravy“. V Olomouci 1911, 16°, str. 40) (Hanopis).

39. *Ks. Teodor Czaputa*, Życie i śmierć męczeńska bl. Jana Sarkandra. Cieszyń 1920, 8°, str. 119 s 24 obr.

b) Úryvky v různých spisech.

1. *Olmützer Kronik.* 1621. Rkp. v měst. archivě olom., sign. F 10. Opis v zem. arch. brněnském sign. Cerr. II. 58, II. 171, II. 160. Vydal Dr. B. Dudík, Schriften der historisch-statistischen Section. Brünn 1851. a Chr. d'Elvert tamže XVI: 1867 str. 112. — O Janu Sark. v rukopise olom. str. 108, 109, 112-119, 123-126.

2. *Tagebuch der Religionsunruhen* in der Stadt Olmütz 1619, welches auf dem dortigen Rathaus gefunden und hier von Wort zu Wort abgeschrieben worden. 1621. Rkp. v zem. arch. brněnském Cerr. II. 171. (Srv. Dr. B. Dudík, J. P. Ceroni's Handschriften-Sammlung. Brünn 1850, str. 316.) — O Sarkandrovi str. 145-153.

3. *Olmützer Sammel-Chronik.* Vydal Dr. B. Dudík dle tří rukopisů v zem. arch. brněnském ve Quellen-Schriften zur Geschichte Mährens und Österr.-Schlesiens. Brünn 1861. O Sarkandrovi str. 46-47. — Rovněž *Kranichova kronika* v zem. arch. brněnském sign. Cerr. II. 58. O Sarkandrovi str. 599. (Srv. Dudík, Ceroni's Handschriften-Sammlung 219.)

4. Magister *Leonardus Mayer*, Die andere Edition des Stammen-Buches Mariae, der übergebenedeyten Mutter Gottes. Dillingen 1637 (?) — O Sarkandrovi l. 667.

5. *Franz Christ. Khevenhiller*, Annales Ferdinandeï, oder wahrhaffte Beschreibung K. Ferdinand II. Geburth, Auferziehung und zu Kriegs- und Friedenszeiten vollbrachten Thaten. První vydání Regensburg, Wien 1640-1646 o 9 svazcích, druhé vydání Weidmann, Leipzig 1716-1726 o 12 svazcích, nové vydání 1726-1729 o 7. svazcích. — O Sarkandrovi ve Weidmannově vydání sv. IX. sl. 987, 988. — Zprávu Khevenhillerovu cituje doslovně Maurycy hr. Dzieduszycki, Krótki rys dziejów i spraw Lisowczyków. We Lwowie 1843, 1844. Str. 243, 244.

6. *Georgius Crugerius*, S. J. Sacrorum pulverum inclyti regni Bohemiae et nobilium eiusdem pertinentiarum Moraviae et Silesiae pars prima . . . Litomysslii 1669. — O Sarkandrovi str. 485-490. — Úryvek ten vydán samostatně: *Extractus martyrii Joannis Sarkandri de Skoczovia excerptus ex Pulveribus sacris inclyti Regni Bohemiae etc. authore R. P. Georgio Crugerio.* Reimpressum Olomucii 1724, 8°, str. 6. —

Doslovně otištěn: *Nicolai Henelii ab Hennenfeld, Silesiographia renovata . . . Vratislaviae et Lipsiae 1704. Str. 96-99.*

7. *Thomas Joannes Pešina de Czechorod, Phosphorus septicornis, stella alias matutina. Pragae 1673. — O Sarkandrovi str. 368, 369.*

8. *Týž, Prodromus Moravographiae. To jest: Předchůdce Moravopisu. V Litomyšli 1663. — O Sarkandrovi kn. III., kapitola III.*

9. *Týž, Mars Moravicus. Partis II. tomus II. Opus posthumum, ineditum. Rkp. v zem. arch. brněnském Cerr. II. 306. — O Sarkandrovi str. 126—132.*

10. *Wenceslaus Czerwenka de Wieznów, Notitia Collegii convictorum Societ. Jesu Pragae ad s. Bartholomaeum, continens eiusdem ortum, progressum, fundatores, virosque pietate, litteris et dignitatibus qua factis qua politicis illustres. Pragae 1674. — O Sarkandrovi str. 227-229.*

11. *Domus pietatis et litterarum lapide fundamentali ac septem columnis illustris, quibus innixa iam saeculum stetit, sive seminarium S. Wenceslai iuventutis studiosae sub cura societatis Jesu. Pragae 1680.*

12. *Bohuslaus Balbinus, Miscellanea historica regni Bohemiae decadis I. liber IV. pars I. Pragae 1682. — O Sarkandrovi § 125 str. 206-208: Joannes Sarkander decanus Holesoviensis, ut secretum confessionis aperiret, a Calvinistis tortus, excruciatu et necatus anno 1620 Olomucii.*

13. *Joannes Georgius Stredowsky, Sacra Moraviae historia. Solisbaci 1710. — O Sarkandrovi str. 13, 447, 602.*

14. *Godefridus Bilowsky, Cantator cygnus. Olomucii 1720. — V předmluvě báseň „Parrhesia Joanni Sarcandro a Skocovia“.*

15. *Michael Bonbardi, S. J., Undeni Graecenses academici suo sanguine purpurati etc. Graecii 1727. — Str. 57—71: A. R. D. Joannes Sarcander, Holeschoviensis in Moravia Decanus crudeli supplicio ob fidem et inviolatum confessionis sigillum affectus Olomucii 1620.*

16. *Jacobus Felix Pacher, Oslava Marchionatus Moraviae flumen in tot rivos, quot anno dies se uberrime diffundens atque foederato fluctu aquis Sarcandrinis reverenter illabens sive Alma Congregatio Magno Mezriczii ad Oslavam sub terno sanctissimo nomine Jesus, Maria, Anna, Anno 1720 gloriosae*

mortis venerabilis servi Dei Joannis Sarcandri, Sanctissimorum horum Nominum cultoris maximi Jubilaeo erecta etc. Brunae 1728. — O Sarkandrovi str. 21—26, 39—47, 60—63.

17. *Martin Weissbacher*, Legend der gottselig- und heiligmässigen Petriner oder Lebens-Beschreibung weltlicher Priester, welche ein Tugend-vollen Lebens-Wandel geführt, den Christ-Catholischen Glauben mit Mund und Feder Ruhm-würdig fortgepflanzt und defendiret, auch wohl gar umb Christi willen von denen Heyden und Ketzern grausame Marter und endlich den Todt selbst erlitten haben; jedoch von der Römisch-Catholischen Kirch in die Zahl deren Heiligen noch nit eingeschriben worden seynd. Augspurg und Gratz 1737. — O Sarkandrovi třetí díl str. 259—264.

18. *Franciscus Zialkowski, eques de Zialkowitz, Moravus Trubecensis, Fidelis Romanae Ecclesia Moravia, sub sanctissimis auspiciis s. Apollinaris, episcopi et martyris, s. Stephani, protomartyris, s. Ignatii, Societatis Jesu fundatoris, Collegii Germanico-Hungarii Romae patronorum, orbi proposita . . . Olomucii* 1743. — O Sarkandrovi Caput 44: Vita et mors Venerabilis Servi Dei Joannis Sarcandri Holleschoviensium parochi (str. 217—228).

19. *Florian Josef Lautzky*, Syndicus der Stadt Olmütz, Geschichte der k. Stadt Olmütz. 1746. Rkp. v zem. arch. brněnském, sign. Cerr II. 58. — O Sarkandrovi str. 214.

20. *Joannes Schmidl S. J.* Historia Societatis Jesu provinciae Bohemiae. Partes quatuor. Pragae 1747—1759. — O Sarkandrovi Pars II. str. 279, 319, 733, 788. Pars III. str. 36, 37, 59, 218—220.

21. *Notabilia Moraviae*. Rkp. v zem. arch. brněnském, sign. Cerr. II. 278. Z let 1767—1770. (Srv. Dudík, Ceroni's Handschriften-Sammlung str. 239.) — O Sarkandrovi str. 168 až 229.

22. *Johann Peter Ceroni*, Beyträge zur politischen und Kirchengeschichte von Mähren. 1773. Rkp. v zem. arch. brněnském, sign. Cerr. I. 10. — O Sarkandrovi str. 119—126.

23. *Geschichte des Markgrafthums Mähren* in kürze verfasset von einem Verehrer des Vaterlandes. Asi z r. 1786. Rkp. v zem. arch. brněnském, sign. Cerr. II. 174. (Srv. Dudík, Ceroni's Handschriften-Sammlung str. 111.) — O Sarkandrovi 149—164.

24. *Pilař a Moravec*, Moraviae historia politica et ecclesiastica cum notis et animadversionibus criticis probatorum auctorum. Brunae 1785—1787. Partes tres. — O Sarkandrovi Pars tertia: str. 99—101, 126—136, 564—571.

25. *Weckelbrod*, Sammlungen zur Topographie und Geschichte der Stadt Olmütz. Rkp. ve stud. knih. olomoucké, sign. 448. — O Sarkandrovce str. 2.

26. *Josef Wladislaw Fischer*, Geschichte der königl. Hauptstadt und Gränzfestung Olmütz im Markgrathume Mähren. Olmütz 1808. — II. svazek str. 157—176: Lebens- und Martergeschichte des merkwürdigen Johann Sarkander.

27. *Franciscus Xav. Richter*, Augustini Olomucensis episcoporum olomucensium series. Olomucii 1831. — O Sarkandrovi str. 261, 262.

28. *Johann Nepomuk Eugl*, Geschichte der königlichen Stadt Mährisch-Neustadt, Olmütz 1832. — O Sarkandrovi str. 193—199, 217—219.

29. *Josef Freiherr von Hormayr*, Taschenbuch für die vaterländische Geschichte. 28. Jahrgang der gesammten und 9. der neuen Folge. Leipzig 1838. — O Sarkandrovi str. 381 až 400 (úryvek z Olomoucké kroniky).

30. *Dr. B. Dudík*, Chronik der Stadt Olmütz. Schriften der historisch-statistischen Section der k. k. m. schl. Gesellschaft des Ackerbaues, der Natur und Landeskunde. Brünn 1851. — O Sarkandrovi str. 43—50.

31. *Dr. Gregor Wolný*, Kirchliche Topographie von Mähren. Brünn 1855—1861. — O Sarkandrovi I. oddíl: Arcidiecése olomoucká, sv. I. str. 108, 249, 250, 417, sv. II. str. 326, 358, sv. III. str. 31, 258—261, sv. V. str. 76.

32. *Friedrich von Hurter*, Geschichte Kaiser Ferdinands II. und seiner Eltern. Schafhausen 1857. — O Sarkandrovi sv. VIII. str. 121—125.

33. *Václav Žirovnický*, Věvec. K oslavě blahosl. Jana Sarkandra. V Olomouci 1860. — Str. 1—18: Jan Sarkander. Životopisný nástin od J. Vrby.

34. *Mehler-Klinkáč*, Katolické učení a legendy slovem a obrazem, či Křesťansko-katolická kniha pro dům a rodinu. Od Ludvíka Mehlera. Dle německého uspořádal František Klinkáč. V Brně 1862. — Str. 182, 183: Bl. Jan Sarkander, kněz a mučenník Páně.

35. *Peter Ritter v. Chlumecky*, Carl von Zierotin und seine Zeit. 1564—1615. Brünn 1862. — O Sarkandrovi 655, 663, 664.

36. *Christian Ritter d'Elvert*, Beiträge zur Geschichte der Rebellion, Reformation, des dreissigjährigen Krieges und der Neugestaltung Mährens im siebzehnten Jahrhundert. Schriften der historisch-statistischen Section XVI. Brünn 1867. — Str. 112—121: Beschreibung der Marter und seligen Todt des Herrn Johann Sarkanders, nebst erfolgten Religions Streitigkeiten, so dabey vorgefallen, im Jahre 1620. (Otisk úryvku z Olo-moucké kroniky.)

37. *Richard Trampler*, Correspondenz des Cardinals Franz Fürsten von Dietrichstein (von 1609—1611). Archiv für österreichische Geschichte. 45. Band I. Hälfte. Zvláštní otisk ve Vídni 1871. — O Sarkandrovi listy 1, 2, 7, 9, 20, 32, 33.

38. *Drahé kameny z koruny Svatováclavské* čili Životy Světců, Blahoslavenců a domněním Svatých národa česko-slovanského. Nákladem Dědictví Svatojanského. V Praze 1871. — O Sarkandrovi díl I. str. 223—240.

39. *Antonin Gindely*, Dějiny českého povstání. 4 díly. V Praze 1870—1880. — O Sarkandrovi díl II. (1878) str. 255.

40. *P. Placidus J. Mathon*, O. S. B., Svatí patronové na každý den v roce. Bibliotheky ascet. č. 1. V Brně 1879. Druhé vydání 1884. — O Sarkandrovi ke dni 17. března (s obr.).

41. *Wilhelm Klein*, Joannes. Gebet- und Gesangbuch zu Ehren des sel. Johann Sarkander für Studierende des Gymnasiums in Freiberg. Mähr. Weisskirchen 1880. — Str. 1—7 životopis Sarkandrův.

42. *Beneš Method Kulda*, Církevní rok. V Praze 1880 až 1881. — Díl druhý (1880) str. 433—439: Blahoslavený Jan Sarkander, kněz, mučovník Moravský.

43. *Jakub Procházka*, Ovoce víry křesťanské v Čechách a na Moravě. Sborník svatometodějský 1884. — Str. 258—265: Blahoslavený Jan Sarkander.

44. *Upomínka na Velehrad*. V Praze 1885. — Str. 60—65: Životopis blah. Jana Sarkandra, kněze a mučedníka pro svátostní zpovědnickou mlčelivost. — Str. 66—67: List bl. Jana poslaný Uh. Hradišti.

45. *Beneš Method Kulda*, Svatí patronové a ctihodní ro-dáci naši. V Praze 1886. — Str. 35—37 životopis Sarkandrův a básnička.

46. *Antonín C. Stojan*, Pout' sv. Urbanská v Příboře. Sarkandrovka. V Eichlerově díle „Poutní místa a milostivé obrazy.“ V Brně 1887. — O Sarkandrovi díl I. část II. str. 411—413.

47. *František Ekert*, Církev vítězná. Životy Svatých a Světic Božích. V Praze. Podíl Dědictví Svatojanského. — O bl. Sarkandrovi sv. I. (1892) str. 434—442 (ke dni 17. března).

48. *Vilém Auer*, Obrázkový život svatých pro školu a dům. Upravil Dr. František Ehrmann. 1892. Druhé vydání v Olomouci 1912. — O bl. Sarkandrovi str. 152—153 (ke dni 17. března). S obrázkem.

49. *Wilibald Müller*, Sagen und Geschichten der Stadt Olmütz. Olmütz 1892. — O Sarkandrovi str. 65—69.

50. *Týž*, Geschichte der königlichen Hauptstadt Olmütz. Olmütz von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart. 2. Aufl. 1895. — O Sarkandrovi str. 151, 152, 303.

51. *Hubert Doležil*, Politické a kulturní dějiny král. hlav. města Olomouce. 3 díly. V Olomouci 1903. — O Sarkandrovi I. díl str. 37.

52. *Fr. Kohout*, České drahokamy v koruně Královny nebeské. 32 rozjímání májových ze života českých patronů. V Hradci Králové 1911. — Rozj. 31.: Bl. Jan Sarkander — věrnost, str. 244—246.

Naučné slovníky.

53. *Riegrův* Slovník naučný (1860—1874). Svazek 4. (1865) pod heslem „Jan“ 8.

54. *Ottův* Slovník naučný (1888—1909). Svazek 12. (1897) pod heslem „Jan“, 8.

55. *Wetzer und Welte's* Kirchenlexikon II. Aufl. (1882 bis 1903). Svazek 10. (1897) pod heslem „Sarkander“.

56. *Herders* Konversationslexikon, III. Aufl. (1902—1907), Svazek 7. (1907) pod heslem „Sarkander“.

57. *Orgelbrand*, Encyklopedya powszechna 1866. Svazek 22. str. 907, 908.

58. *Nowodworski*, Encyklopedya kościelna. Warszawa 1876. Svazek 8. str. 502—504.

59. Biblioteka dzieł chrześcijańskich w Warszawie: *Encyklopedya kościelna*. 1909. Str. 375.

c) Články v časopisech.

1. *Diario di Roma*. Roma 1836. Numero 17. Str. 1. — Překlad tohoto článku v Mährisch-Ständische Brünnner Zeitung 30. März 1836. Nro. 90.

2. *Historisch-politische Blätter für das katholische Deutschland*. München. 1853, str. 213—248: Protestantisches Verfahren gegen Katholiken.

3. *Moravský Národní List*. V Brně 1853, str. 151: Společná slovanská úcta věcí svatých.

4. *Lumír*. V Praze 1855, 2., str. 1059.

5. *Blahověst*. V Praze. 1855, díl I. str. 248—251: Bl. Jan Sarkander, farář v Holešově na Moravě. 1858, díl II. str. 55 až 57: Sv. (!) Jan Sarkander. 1861, str. 370—373: Matěj Procházka, Jan Sarkander, pravý mučedník Páně.

6. *Gwiazdka Cieszyńska*. V Cieszyńie. 1855 č. 46. — 1859 č. 14, 15, 16. — 1860 č. 14, 21, 33, 39, 41, 42.

7. *Salzburger Kirchenblatt*. Salzburg. 1857 č. 29. str. 225, 226: K. W. Joannes Sarcander.

8. *Hlas*. V Brně. 1857 č. 41. str. 175, 176: T. Šimbera, Jan Sarkander. — 1859, č. 6: Anton Dudík, Chodníček Sarkandrův. — 1859, č. 7: Rupert Přecechtěl, Dodatek ke chodníčku blahoslav. Sarkandra a místu, kde chycen byl. — 1859, č. 10—26, 1860, č. 1—18: Matěj Procházka, Jan Sarkander. — 1859, č. 19: Š. L., V Králicích v Olomoucku atd. — 1862, č. 10: Zpráva z Boskovic o prvním svěcení svátku bl. Jana. — 1862, č. 12: Píseň při líbání a uctění ostatkův bl. Jana Sarkandra.

9. *Moravan*, kalendář na r. 1858. V Brně. Str. 49-51: Jan Nep. Dundálek, Patero dějepisných obrázků z Moravy.

10. *Giornale di Roma*. 1859, 10. března: Beatifikační dekret. — 1860, 9. května: Beatifikační slavnost v Římě.

11. *Moravské Noviny*. V Brně 1859, str. 11, 27, 95, 98, 107, 114, 131, 263, 358, 395. — 1860, str. 126, 191, 210, 303, 316.

12. *Die Neue Zeit*, Olmützer Zeitung. 1859, č. 62. — 1860, č. 110, 116, 129, 136, 154, 180, 194, 210, 212, 220, 221.

13. *Hvězda Olomoucká*. 1860, str. 267, 268: Z Kojetína.

14. *Náš Domov*. V Olomouci. 1892, str. 192: Společná úcta věcí posvátných u Slovanů. — 1894, str. 38: Sarkandrovka v Olomouci (s vyobr. str. 30). — 1896, str. 478: Rodný domek blahoslaveného Jana Sarkandra (s vyobr. str. 471). —

1902, str. 83: Ig. Zavřel, Blahoslavený Jan Sarkander. — 1910, str. 154, 161, 209, 240, 270: Josef Melický, Blahoslavený Jan Sarkander. Krátký životopisný nástin.

15. *Český lid*. V Praze. 1905, str. 22-25: Ant. Klvaňa, Kult blahosl. Jana Sarkandra mezi lidem moravsko-slezským.

16. *Das Apostolat der christlichen Töchter*, St. *Angelablat*. Wien. 1906, str. 126, 232, 299: F. r. S., Ein Blutzzeuge im XVII. Jahrhundert. (S 3 obr.)

17. *Hlasy svatohostýnské*. Na sv. Hostýně. 1909-10, č. 1-4: P. F. Videnský, Život a smrt blahosl. Jana Sarkandra, faráře holešovského. — 1909-10, č. 12: Josef Rybák T. J., Blahosl. Jan Sarkander a družina Mariánská. — 1918, č. 2: Antonín Dokoupil, Sarkandrinské jubileum.

18. *Ve službách Královny*. V Praze. 1910, str. 41-46: J. Puller, Blahoslavený Jan Sarkander. — Str. 44-48: Frant. Večeřa, Blahoslavenému Janu Sarkandrovi k 50tému výročí jeho blahorečení posvěceno. — Str. 49-52: František Kolář, † bl. Jan Sarkander, mariánský sodál. — Str. 55-57: Jan Machatý, Obrázek z roku 1724. — Str. 56-57: Frant. Večeřa, Za blah. Janem Sarkandrem. — Str. 57-51: Fr. Nerad, Úcta bl. Jana Sarkandra a jeho prohlášení za blahoslaveného. — Str. 61-64: Josef Pospíšil, Památky Sarkandrinské v Příboře. (S 23 obrázky.)

19. *Růže Dominikánská*. V Praze. 1910, str. 13, 45, 77: „Stařeček z chaloupky“, Bl. Jan Sarkander.

20. *Slovácké noviny*. V Uh. Hradišti. 1910, č. 22: Josef Foltynovský, Styky bl. Jana Sarkandra s Uh. Hradištěm.

21. *Hlidka*. V Brně. 1910, str. 193, 194: Josef Foltynovský, K životopisu bl. Jana Sarkandra. — Str. 283-286, 388-393: Jan Tenora, K životopisu bl. Jana Sarkandra. — Str. 379-387: Josef Foltynovský, Králický rukopis o bl. Janu Sarkandrovi. — 1913, str. 512: Václav Kubiček, Z dějin města Loštic.

22. *Sv. Vojtěch*. V Praze. 1910, str. 122-124: Moravský světec-farář Blahoslavený Jan Sarkander.

23. *Našinec*. V Olomouci. 1910, č. 98: Jos. Foltynovský. K jubileu blahorečení Jana Sarkandra. — 1911, č. 180, 181, 182: —ý, Bl. Jan Sarkander. — 1911, I. příloha k č. 189: V. J., Výstavka památek na bl. Jana Sarkandra v Olomouci. — 1917, příloha k č. 70: Josef Vyvlečka. Literatura o bl. Janu Sarkandru.

24. *Neutitscheiner Illustrierter Volkskalender*. 1912, str. 66-62: Robert Schünke, Wie der selige Johann Sarkander schon vor 170 Jahren im Kuhländchen verehrt wurde. (Se 6 obrazy.)

25. *Den.* V Brně 1919 č. 70: Český mučedník za svobodu svědomí.

d) Bibliografie literatury sarkanderské.

1. *Pilař-Moravec*, Moraviae historia politica et ecclesiastica Brunae. Pars tertia 1787. Str. 480, 481.

2. *Christian d'Elvert*, Historische Literatur-Geschichte von Mähren und Österreichisch-Schlesien. Brünn 1850. Str. 119.

3. *Dr. Čeněk Zibrt*, Bibliografie české historie. V Praze. Díl čtvrtý, II. zpracování, 1909, str. 364-368, č. 6024-6071.

4. *Podlaha-Tumpach*, Dějiny a bibliografie české katolické literatury náboženské od roku 1828 až do nynější doby. V Praze. Část třetí, 1914, str. 967, 968, č. 858-882.

Seznam použitých archivů.

- Brno, zemský archiv.
 Hradec Štyrský, universitní archiv.
 Kroměříž, arcibiskupský archiv.
 Losín Velký, lichtenštejnský archiv.
 Olomouc, arcibiskupský archiv.
 „ archiv bohovědné fakulty.
 „ archiv kapitolní.
 „ archiv konsistorní.
 „ archiv městský.
 „ archiv farní u sv. Michala.
 Praha, místodržitelský archiv.
 „ universitní archiv.
 „ strahovský archiv.
 Příbor, městský archiv.
 Unčov, městský archiv.
 Vídeň, domácí, dvorský a státní archiv.

Život bl. Jana Sarkandra.

1. Sarkandrovo mládí.

Přehled dějin knížectví Těšínského. Vláda Václava II. a Kateřiny Sidonie. Narození Jana Sarkandra. Janův otec, matka, bratři, sestra. Rodina Sarkandrova v Příboře. Jesuitská kolej v Olomouci. Studium na školách jesuitských, učivo z latiny, řečtiny, učebné knihy. Přednášky, koncertace, zkoušky, divadla. Deposice. Učitelé. Mariánské družiny. Sarkander v Olomouci. Život na školách olomouckých.

Rodištěm bl. Jana Sarkandra jest neveliké město na Těšínsku, Skočov (Skoczów). Leží v pěkném, úrodném údolí při levém břehu Visly a při železniční trati Těšín—Bílsko. Skočov byl od pradávna v držení knížat Těšínských.¹⁾ Prvním knížetem samostatného Těšínska byl Mečislav neboli Mešek z rodu Piastovců (1290—1316). Nebyl však dlouho samostatným knížetem; již po roce (1291) dal se do ochrany krále Václava II. a Těšínsko stalo se lénem koruny České.²⁾ Po smrti Bedřicha Viléma (1617—1625) ujala se vlády jeho sestra Alžběta Lukrecie (1625—1653). Alžbětou vymřeli těšíňští Piastovci a Těšínsko spadlo jako uprázdňené léno na korunu Českou. Nositelé koruny České, císařové a králové z rodu

¹⁾ Městečko Skočov jmenuje již vévoda Kazimír v listině z r. 1327, kterou přijímá Těšínsko v léno od Jana Lucemburského. Biermann G., Geschichte des Herzogthums Teschen. Zweite, neubearbeitete Auflage. Teschen 1894. Str. 59.

²⁾ Biermann 53. — Dr. Fr. Sláma, Dějiny Těšínska. Matice lidu roč. 23. V Praze 1889. Str. 17. — V. Prasek, Dějiny knížectví Těšínského. V Opavě 1894. Str. 76.

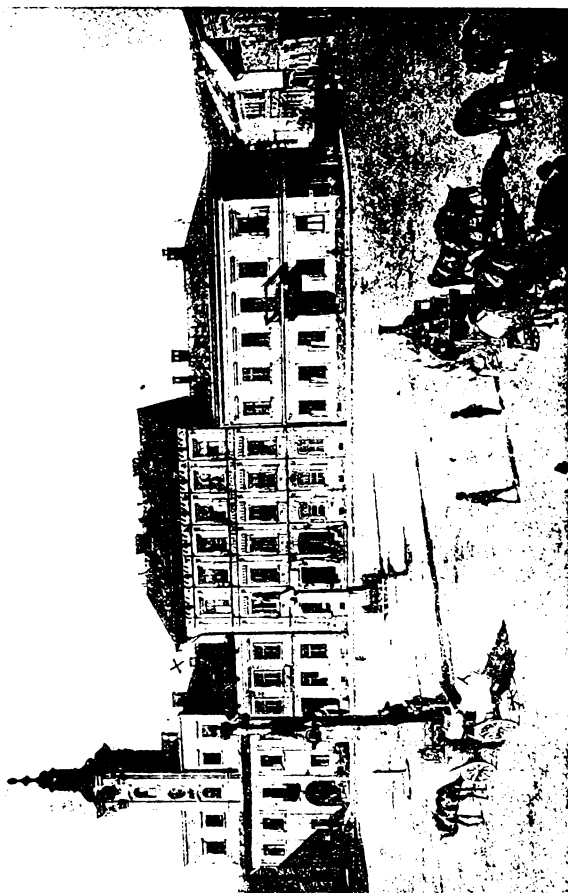
Habsburského, byli nyní panovníky Těšínska až po Karla VI. Karel udělil knížectví Těšínské v léno vévodovi Leopoldu Lotrinskému (1722) s podmínkou, že Těšínsko opět připadne koruně České, vymře-li rod Lotrinský. Nový kníže Těšínský nebyl vlastně již panovníkem jako knížata z rodu Piastova, nýbrž pouze držitelem statků knížecích. Po smrti Leopoldova syna, císaře Františka I., přešlo vévodství Těšínské na nejstaršího syna Josefa II.; císařovna Marie Terezie získala je však koupí pro sebe a přenesla je roku 1766 jakožto nedílné, pravé léno koruny České na svou dceru Marii Kristinu, na jejího manžela prince Alberta saského a jejich mužské potomky. Marie Kristina zemřela r. 1798, její manžel Albert r. 1822. Vévodství Těšínské přešlo pak jako pravé léno a nedělitelný kmenový statek na arcivévodu Karla, vítěze u Asprů, a po jeho smrti na nejstaršího syna Albrechta. Dědictví Albrechtovo převzal arcivévoda Bedřich. —

V době, kdy bl. Jan Sarkander se narodil, byl knížetem Těšínským Václav II. (1540—1579). Václav pečoval s příkladnou horlivostí o rozkvět svých měst. Četné výsady, různá nařízení, týkající se cechovnictví, městské správy a policie, řádu a kázně v městech, svědčí o upřímné vůli povznésti města k většímu rozkvětu. I Skočov dosáhl r. 1550 od Václava potvrzení svých výsad; bylo mu též uděleno právo výčepu vína a povoleno stavěti na městských náspech pivovar, sladovny a domky.³⁾

Přese všechnu lidumilnost a snahu o povznesení blahobytu poddaných nebyla vláda Václavova pro Těšínsko požehnána. Nedovedl kníže ve svých výdajích se uskrovniti a zatěžoval knížectví, beztoho již od předchůdců zadlužené, novými břemeny. Jsa milovníkem nádhery, lovu a nákladných slavností, zastavoval a prodával po částech své statky, aby získal peníze. Ještě lehkomyšlněji v té příčině počínal si jeho syn Bedřich Kazimír. Vrátiv se r. 1560 jako 18letý princ s cest po německých dvorech panovnických, obdržel od slabého otce panství fryštátské, frýdecké a bílské, k nimž připojen později Skočov a bezpochyby i Strumeň.⁴⁾ Při lehkomyšlnosti otcově i synově stoupaly dluhy do závratných výší, a když mladý princ Bedřich

³⁾ Biermann 115.

⁴⁾ Biermann 119.

Kazimír zemřel na cestě do Prahy (1571), byl otec nucen prodati panství fryštátské, frýdecké a bílské. Ale ani takto získaný obnos nestačil na zaplacení dluhů, a Václav musil prodati i Skočov a Strumeň, každý za 36.000 zl. Majetníkem těchto měst stal se Gothard z Lohova, ale r. 1592 získána obě města opět pro knížectví.

Svému královskému pánu zachovával Václav II. věrnost neochvějnou. Věrnost ta osvědčila se zvláště za nebezpečí války mezi Polskem a císařem Maximiliánem II. V Polsku vymřel rod jagielonský (1572). Nový král, Jindřich z Anjou, vládl jen několik měsíců; na zprávu o smrti svého bratra Karla IX. opustil Polsko a ujal se vlády ve Francii. Císař Maximilián pomýšlel nyní sám na korunu polskou. Kniže těšínský byl dotázán na smýšlení v Polsku. A když roku 1575 zvolen králem polským vévoda sibiňský Štěpán Báthory, byl povolán Václav z Těšina do Vídně ku poradě. Císař chystal se k válce s Polskem. Roku 1576, právě v roce Sarkandrova narození, zbrojeno horlivě i na Těšínsku na pomoc císaři proti Polsku; ale smrt císařova zabránila, že válka nevznikla.

Po smrti Václava II. (1579) vládla na Těšínsku jeho choť Kateřina Sidonie. Za její vlády došlo v Polsku po smrti Štěpána Báthora (1586) znova ke sporům o korunu polskou. Většina rozhodla se pro prince švédského, menšina pro habsburského prince Maximiliána, bratra císaře Rudolfa II. Vznikla občanská válka, v níž Maximilián byl poražen. Války použily polské tlupy, vpadly do Těšínska a bédně zpustošily zemi. Aby se zabránilo podobným vpádům, ohlášena zemská výzva, a 20. října 1588 obsadilo 300 jezdců a 3500 pěších hranice těšínsko-polské. Rok na to navštívena byla země vojskem uherským, jež táhlo Těšínskem proti Polsku. K domácímu obyvatelstvu nechovalo se vojsko uherské příliš vlivně. O Vánocích 1589 položilo se táborem u Skočova.^{*)} —

Náboženské boje XVI. století zasáhly i knížectví Těšínské, jenže nepropukly s takovou prudkostí, jako v zemích západních. Protestantismus zapustil kořeny na Těšínsku již před Václavem II. Za jeho nezletilosti (1528—1540) vládl v zemi poručník Václavův a příznivec Českých bratří, Jan z Pernštýna, a princova matka Anna. Václav pojal za manželku dceru Pernštýnovu

^{*)} Biermann 129.

a ujal se r. 1545 samostatně vlády. Za Pernštýna setkáváme se sice ještě s katolickými kněžími na farách; ale když nastupuje vládu Václav, pozorujeme, že i kníže i valná část jeho poddaných hlásí se již ku protestantství. Dlužno tedy souditi, že změna stala se již dříve, a to nenápadně, klidně. Václav odevzdal dominikánský kostel v Těšíně protestantům, pozemek kostela a kláštera bernardinského dán městskému špitálu,

Křtitelnice ve chrámě sv. Kříže ve Skočově, u níž dle podání pokřtěn byl bl. Jan Sarkander.

a také farní kostel těšínský přešel brzy do rukou protestantských.⁶⁾ Podobně zrušen byl benediktinský klášter v Orlové a klášterní chrám odevzdán protestantům. I v jiných městech a na vesnicích udály se podobné změny. Stavové byli až na malé výjimky oddáni novému učení, města Těšín, Bílsko, Skočov, Strumeň a Jablunkov hlásila se k protestantismu, a obyvatelstvo venkovské brzo následovalo příkladu šlechty a měst. Skočovský farní chrám byl též odňat katolíkům r. 1560 a zůstal v rukou protestantských až do r. 1654, kdy byl opět katolíkům vrácen. V dubnu 1566 byl ustanoven ve Skočově protestantský pastor

⁶⁾ Biermann, Geschichte des Protestantismus in Österreichisch-Schlesien. Prag 1897. Str. 15.

Jan Lomnický.⁷⁾ Kromě kostela farního odňat byl katolíkům i filiální kostel Sv. Kříže, ale byl od katolíků opět vykoupen.⁸⁾ Farářem katolickým byl zde Vojtěch Gagalkowski z Živce, jenž r. 1624 ustanoven byl od knížete Bedřicha Viléma děkanem celého knížectví.⁹⁾

Ve staroslavném Skočově stávala tedy kolébka Jana Sarkandra v domku vedle radnice.¹⁰⁾ Narodil se tu Jan o vigílii svátku sv. Tomáše, apoštola, tudíž 20. prosince roku 1576. Matriky farní z těch dob se nás nedochovaly, bylyť zničeny ohněm, jak stvrdili později faráři Jindřichu Antonínovi Poliviovi hodnověrní občané a kostelníci skočovští.¹¹⁾ Tiž potvrdili též správnost data narození Janova. Souhlasně udává den a rok narození i nejstarší životopisec Sarkandrův Schwarz.¹²⁾ Dítě pokřtěno bylo ve filiálním kostele sv. Kříže.¹³⁾

Rodný rok Jana Sarkandra (1576) byl rokem neklidným: na Těšínsku shromažďovala se vojska k výpravě do Polska, k níž však pro smrt císaře Maximiliána nedošlo.¹⁴⁾

Dochovala se nás listina městské rady skočovské o rodišti, rodičích a bratřích Janových. Na základě svědectví skočovských občanů Poználka, Jílka, Krátkého a Pannířka (Souken-

⁷⁾ Dr. Johannes Soffner, *Geschichte der Reformation in Schlesien*. Breslau 1887. Str. 182.

⁸⁾ Paweł Matuszyński, *Żywot bł. Jana Sarkandra męczennika*. W Cieszyńie 1875. Str. 1.

⁹⁾ Biermann, *Geschichte des Herzogthums* 139.

¹⁰⁾ Původní dřevěný domek byl zbořen v letech sedmdesátých minulého století a na jeho místě vystaven domek jednopatrový zděný. Mramorová deska na něm s nápisem německým a polským označuje místo narození bl. Jana. (Srv. Náš Domov 1896, str. 478).

¹¹⁾ Příloha 45.

¹²⁾ Schwarz—Středovský, *Rubinus Moraviae* 1.

¹³⁾ Procházka (*Život bl. Jana Sarkandra* str. 802) a po něm Matuszyński (*Żywot bł. Jana Sark.* str. 4.) domnívají se, že Jan pokřtěn byl bezpochyby od tehdejšího faráře Vojtěcha Gadagowského. Domněnka, že by už tehdy byl farářem ve Skočově Gagalkowski (nebo Gadadkovský místo Gadagovský), je velmi nejistá. Vojtěch Gagalkowski z Živce, farář skočovský, jmenován byl r. 1624 od Bedřicha Viléma děkanem knížectví těšínského a úřad ten zastával ještě r. 1632 (Sláma, *Dějiny Těšínska* 140). Dejme tomu, že by byl Gagalkowski přišel za faráře do Skočova v roce Janova narození jako mladý, 24letý kněz. Byl by tedy v roce svého jmenování děkanem knížectví již 72letým knězem a v roce 1632 již 80letým starcem. Sotva byl by mohl v tom státi úřad děkana celého knížectví zastávati. Byl tedy Gagalkowski asi mladší a nebyl tudíž r. 1576 ještě ve Skočově. Albert Gadadkovský, diecésán krakovský, investovaný 39. listopadu 1610 na Šilheřovice (Snopek ČMM 1903, str. 298) je nepochybně táž osoba.

¹⁴⁾ Není tedy bez podkladu pověst na Skočovsku zachovaná, že matka Janova majíc poroditi uchýlila se do sklepa z bázně před vojáky. (Matuszyński 3. pozn.)

níka) potvrzuje starosta a městská rada 17. října 1603, že Jan a jeho bratři Václav, Pavel a Mikuláš pocházejí z řádných katolických rodičů Řehoře Matěje a Heleny rozené Gurecké; bratři i rodiče žili tak skromně a zbožně, že není nejmenší skvrny na životě jejich ani jejich rodičů; neváhá tudíž městská rada vydati jim vysvědčení nejlepší, doporučujíc jich přízni každého.¹⁵⁾

O Janově otci Řehoři Matěji se praví, že byl z rodu šlechtického.¹⁶⁾ Jistě to však tvrditi nelze. Je nápadno, že nikde se neuvádí jeho přídomek a že v rodném listě Janova bratra Mikuláše nazývá se pouze matka „nobilis“.¹⁷⁾ S rodinným jménem Sarkander se však na Těšínsku častěji setkáváme. Počátkem roku 1618 je radním města Těšína Adam Sarkander, náboženstvím evangelik. Jmenuje se ještě i r. 1652 mezi členy protestantského výboru, který jménem měšťanů těšínských posílá císaři do Prahy prosbu o kostelík Nejsv. Trojice.¹⁸⁾ Jiný Sarkander je poslán r. 1704 jako zástupce města Těšína na knížecí sněm do Vratislavi.¹⁹⁾ Roku 1682 jsou v Těšíně celkem již jen 3 protestantky, mezi nimi Veronika Sarkandrova.²⁰⁾ I v Čechách jméno to bylo známo: Vavřinec Sarkander Falkenberský (patrně z Nemodlína — Falkenberg v Prus. Slezsku) je po r. 1590 rektorem školy v Chrudimi, později v Kutné Hoře. Jiří Sarkander Vožický je roku 1612 správcem školy v Mladé Boleslavi, později rektorem u sv. Havla v Praze.²¹⁾ Katalog latinských škol jezuitských v Praze jmenuje v r. 1586 mezi syntaxisty Matěje Sarkandra z Planice v Čechách.²²⁾

Matka Janova Helena byla rozená Gurecká z Kornic. Rod Kornický patřil k nejstarším a nejznamenitějším šlechtickým rodům slezským. Již v listinách knížete Vladislava opolského (1246—1281) čteme několikrát jméno Ješka z Kornic; jmenuje se i někdy hrabětem. Na listině knížete Meška vydané 2. srpna 1297 v Ostravě o zemských hranicích mezi Moravou

¹⁵⁾ Příloha 1.

¹⁶⁾ Schwarz-Středovský 1. — Také v listě Poliviově. Příloha 45.

¹⁷⁾ Příloha 2.

¹⁸⁾ Biermann, Geschichte des Protestantismus 185, 188.

¹⁹⁾ Biermann, Geschichte des Herzogthums 241.

²⁰⁾ Biermann, Geschichte des Protestantismus 192.

²¹⁾ Zikmund Winter, O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje. V Praze 1899. Str. 124. — Týž, Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. XVI. století. V Praze 1901. Str. 145, 183, 340.

²²⁾ Catalogus XIX. Praha univ. arch.

a Polskou je podepsán jako svědek Jašek řečený z Kornic.²³⁾ Za těšínského knížete Kazimíra I. (1316—1358) děje se zmínka o Sobkovi a Matyáši z Kornic, za Přemka I. (1358—1409) o panu Bolikovi z Kornic.²⁴⁾

Korničtí drželi na Těšínsku Dubovec, Ohrazenou, Ropice, a Bludovice. Jedna jejich větev byla Bludovští z Kornic, kteří od století 16. píší se namnoze jen „Bludovští“. Helena Bludovská z Kornic provdala se r. 1593 za Jiřího Žalkovského, rytíře ze Žalkovic.²⁵⁾ Odtud byli Žalkovští později horlivými ctiteli Jana Sarkandra.

Jinou větví Kornických byli Horečtí z Hůrek (Gurečtí z Gurek), z nichž pocházela matka Sarkandrova. Na listině kněžny Alžběty Lukrecie dané v úterek po sv. Trojici 1629 městu Těšinu na ochranu katolického náboženství podepsán jest mimo jiné též Václav Gurecký z Kornic na Golešově.²⁶⁾

V roce 1690 byl zapsán na jezuitské akademii v Olomouci jako syntaxista Jan Gurecký, Slezan, rytíř z Kornic.²⁷⁾

Rod Kornických zdomácněl i na Moravě.

Paprocký zaznamenává náhrobní nápis Sobků z Kornic v Hradišti a připomíná Hynka Bilíka z Kornic, pána na Tlumačově, Veselí a Novém Světě.²⁸⁾ Kardinál Dietrichštejn píše paní Žofii Sobkové z Kornic, aby nenechala svého domu pustnouti.²⁹⁾ Je to nepochybně táž Žofie z Kornic, vdova po Jakubu Písařovském z Písařovic, jež r. 1608 založila nadaci v Příboře u farního kostela.³⁰⁾

Rod Kornických byl spřízněn s olomouckými biskupy Grodeckým a Pavlovským a s bl. Melicharem Grodeckým, umučeným za víru v Košicích r. 1619. Ondřej Grodecký, bratr olomouckého biskupa Jana XIV. Grodeckého (1572-1574), měl 4 syny: Ludvíka, pozdějšího olomouckého kanovníka, Petra potomního probošta brněnského, Frydrycha a Kryštofa.³¹⁾ Frydrych pojal za manželku Johannu Horeckou z Horky; zemřel

²³⁾ Prasek 86.

²⁴⁾ Prasek 142. — Biermann, Geschichte des Herzogthums 162.

²⁵⁾ Středovský, Rubinus Moraviae 13.

²⁶⁾ Sláma 140.

²⁷⁾ Matrica Academiae Olomucensis (Olomouc arch. bohosl. fakulty).

²⁸⁾ Bartoloměj Paprocký z Hlohol a Paprocké Voly, Zrcadlo slavného markrabství moravského. V Olomouci 1593. Fol. 148a.

²⁹⁾ Datum v Kromětíži 11. dne februarii 1610. Kromětíž, kopiář 1610 fol. 36a.

³⁰⁾ Farní kniha v Příboře fol. 111.

³¹⁾ Paprocký fol. 187.

bezdětek a pochován u sv. Mořice v Kroměříži. Kryštof pak oženil se s Anežkou, která byla dcerou Václava Klocha z Koric na Ustroni a Anny Pavlovské, sestry olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského (1579-1598).³²⁾ Jiný bratr biskupa Jana Grodeckého (Jindřich?) měl syna Melichara, jenž vstoupil do Tovaryšstva Ježíšova r. 1603 v Brně, působil pak v Jindřichově Hradci, v Budějovicích, v Praze a v Kladsku. Potom vrátil se opět do Prahy jako český kazatel, odešel odtud do Uher a tam byl umučen za katolickou víru v Košicích 7. září 1619.³³⁾

Jak blízce matka Janova se jmenovanými rody šlechtickými byla spřízněna, zjistiti nelze. Její manželství s Řehořem Matějem Sarkandrem bylo již manželství druhé. Prvním jejím manželem byl Vlčovský. Syn z tohoto manželství, Matouš Vlčovský, žil v Příboře; u něho vychováván byl od útlého mládí Janův starší bratr Mikuláš.³⁴⁾

Synové z druhého manželství s Řehořem Sarkandrem byli čtyři: Václav, Pavel, Mikuláš a Jan. — V zápisech jesuitských z těch dob potkáváme se několikráte se jménem jesuity Martina Ignáce Sarkandra.³⁵⁾ Pocházel též ze Skočova, kde se narodil asi r. 1555. Maje 20 let, vstoupil do Tovaryšstva Ježíšova, vyučoval na nižších školách jesuitských v Olomouci, konal četné missie (ve Vel. Meziříčí, v Opavě, v Těšíně, v Holešově a jinde) a byl českým kazatelem v Olomouci. Zemřel v Olomouci 1626 v 77. roce.³⁶⁾ Nikde však se nedočítáme, byl-li bratrem Janovým anebo jenom jeho příbuzným. Že byl v úzkém styku stále s Janem i Mikulášem, patrně z listů Janových z Holešova týkajících se založení nadace.³⁷⁾

Kromě toho známe jiné dva Sarkandry: Tomáš Sarkander je r. 1629 a ještě i r. 1639 kanovníkem kapitoly olomouc-

³²⁾ Paprocký I. 148.

³³⁾ X. Marcin Czermiński T. J., Błogosławieni O. Melchior Grodziecki, O. Stefan Pongracz, kapłani Towarzystwa Jezusowego, i Marek Stefan Kriż, umęczeni za wiarę św. 1619 r. W Krakowie 1905.

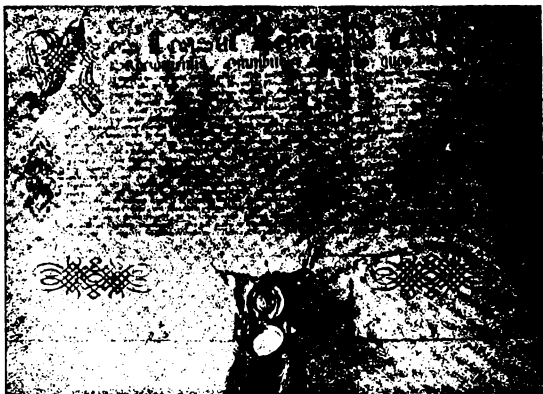
³⁴⁾ Rodný list Mikuláše Sarkandra. Příloha 2.

³⁵⁾ Historia domus probationis Societatis Jesu Brunae. Vídeň, dvor. knih. rkp. č. 11958 fol. 50. — Varia Collegii Olomucensis S. J. Vídeň dvor. knih. rkp. 13559* fol. 41. — Historia collegii olomucensis S. J. Vídeň, dvor. knihovna rkp. 12026 str. 97, 173. — Litterae annuae collegii olomucensis. Brno Cerr. II. 17. fol. 274. — Schmidl Joannes, Historia Societatis Jesu provinciae Bohemiae. Praha 1747—1759. Různě, zvl. pars II. 521.

³⁶⁾ Historia coll. olom. S. J. Vídeň, dvor. knih. rkp. 12026 str. 173. — Catalogus Jesuitarum. Brno Cerr. II. 78. str. 63.

³⁷⁾ Přílohy 32. 34.

ké;³⁹⁾ anonymus pak jmenuje v zápisech o semináři sv. Václava v Praze Jiřího Sarkandra.⁴⁰⁾ Ale žádný z nich pravděpodobně nebyl bratrem jmenovaných čtyř Sarkandrů: soudíme, že bratři byli pouze čtyři.⁴¹⁾ V rodném listě Janově praví městská rada skočovská výslovně, že Jan Sarkander spolu s ostatními bratry svými Václavem, Pavlem a ctihodným panem Mikulášem Sarkandrem, narodil se z řádného a svobodného

Rodní list Jana Sarkandra daný od obce skočovské.

manželství.⁴¹⁾ A když později Mikuláš Sarkander byl od kardinála Dietrichštejna ve Vyškově uvězněn a z vězení prchl,

³⁹⁾ Stiftungs- und Capitalien Buch. Olomouc kapit. arch E II. 8 fol. 17. — Cataster Praebendarum. Tamže E II. 10. l. 108. — Darovací listina Tomáše Sarkandra: Středovský, Rubinus Moraviae 185.

⁴⁰⁾ Středovský, Rubinus Moraviae 141. — K[yrbes], Theatrum gloriae 13. jmenuje kanovníka olomouckého Jiřího a kanovníka brněnského Ondřeje Sarkandra bratry Janovými.

⁴¹⁾ Kroess (Geschichte der böhmischen Provinz der Gesellschaft Jesu, Wien 1910) jmenuje P. Martina Ignáce Sarkandra bratrem Mikulášovým a Janovým (str. 639. 795), podobně píše kapitola olomoucká v prosebním listě z r. 1748 Benediktu XIV.: „duos Venerabilis Servi Dei Joannis Sarcandri Germanos fratres Thomam et Nicolaum inter Canonicos numeret Cathedralis Ecclesia nostra“. (Koncept nedatov. Olomouc, konsist. arch.)

⁴¹⁾ Příloha 1.

dal kardinál zatknouti jeho bratry Jana, Václava a Pavla. Kromě těchto tří nebyl stihán žádný jiný Sarkander, patrně proto, že nebyli bratry Mikulášovými. V listě kardinálovi Dietrichštejnovi z r. 1622 píše sice Mikuláš kardinálovi Dietrichštejnovi: „Fratres mei“, než těmito „bratry“ rozuměti dlužno ty, které jmenuje na počátku listu totiž: „frater, soror et nepotes ex altero defuncto fratre meo.“⁴²⁾

Sirotčinec se sochou bl. Jana Sarkandra na pozemku, jenž náležel druhdy rodičům Sarkandrovým.

Kromě tří bratří měl Jan též sestru, o níž se zmiňuje Mikuláš v uvedeném listě kardinálovi z r. 1622; jména jejího však neznáme.

Prvního vzdělání dostalo se Janovi na škole skočovské.

Roku 1589 však zemřel otec. Vdova přestěhovala se nyní do Příbora.⁴³⁾ Příčina jejího odchodu je na snadě: rodina jsouc přísně katolická necítila se ve Skočově mezi protestanty doma;

⁴²⁾ Příloha 39.

⁴³⁾ Rodní list Mikulášův, Příloha 2. — Schwarz-Středovský, Rubinus Moraviae 115.

Příbor pak má katolickou školu a je bydlištěm Vlčovského, viděl se matce k dalšímu pobytu nejvhodnější. Již za živobytí otcova navštěvovala rodina Sarkandrova častěji Příbor; praví městská rada v rodném listě Mikulášově o manželech Sarkandrových: „stýkali se s námi častěji a matka pana Mikuláše po smrti otcově bydlí u nás.“

V době, kdy se rodina Sarkandrova přestěhovala, bylo tamní obyvatelstvo vesměs katolické. Okolí bylo podle přesně prováděné zásady „*cuius regio, illius et religio*“ z větší části bratrské, z menší podobojí. Příbor však a s ním Hukvaldy jako zboží biskupství olomouckého byly ušetřeny náboženských třenic; ale i zde katolíci zachovávali způsob přijímání pod obojí. Od r. 1582 byl v Příboře farářem Ondřej Rosenauer, za něhož hned ještě toho roku vykonal generální visitaci biskup Stanislav II. Pavlovský. Z visitačního protokolu se dovídáme, že inventář kostelní má též 2 cínové kalichy pro přijímání pod obojí a že se Svátost oltární podává i nemocným pod obojí způsobou. Když farář Rosenauer zemřel roku 1585 morem, stal se jeho nástupcem kněz Ondřej a po jeho brzkém odvolání Mikuláš Judex; zůstal zde farářem a děkanem do r. 1592. Biskupovi Pavlovskému záleželo na tom, aby důsledně bylo odstraňováno u katolíků přijímání pod obojí. I nařídil 28. května 1590 městům Příboru, Ostravě, Místku a Brušperku, by zanechali přijímání pod obojí a drželi se přesně způsobu katolického. Snahy biskupovy zůstaly marny. Pozval tedy biskup představenstva oněch měst, celkem 90 osob, 15. srpna na hrad hukvaldský a zde po působivém poučení přijal od nich slib, že v neděli po sv. Bartoloměji vykonají všichni sv. zpověď u svých farářů.⁴⁴⁾

Za faráře a děkana Judexa přišel tedy Jan Sarkander do Příbora a navštěvoval zde farní školu. Určitějších zpráv o škole té nemáme. Že byla v Příboře již r. 1541 nějaká škola, patrně z nadace pana Jiříka Krašovského z Krašovic, který poroučí r. 1541 školnímu mistru 1 zlatý, aby zpíval každý pátek „Te-nebras“ a každou sobotu s farářem a žáky „Salve Regina“.⁴⁵⁾

⁴⁴⁾ Dr. Gregor Wolny: Kirchliche Topographie von Mähren, I. Abt. III. B. Str. 36, 38. — Vlastivěda moravská: Ferd. Pokorný, Příborský okres. V Brně 1917. Str. 77. — J. Kaemmerling, Die Geschichte der Stadt Freiberg, v Programu něm. gymnasia příborského za rok 1879—80. Str. 10.

⁴⁵⁾ Jan Kohn, Vývoj škol v Příboře od počátku až po naši dobu, v Programu české reálky příborské za rok 1902—3. Str. 3.

Byla to škola farní. Vznikalyť, jak známo, školy při farách zpravidla z potřeb chrámových: ke službám božím bylo třeba zpěváků a ty bylo třeba chovati a cvičiti. V takových nejnižších školách učivali se žáci náboženství, pak čísti a psáti. U nás říkalo se školám těm nejnižším všelijak. Jednou nazývá se „malá“, jindy „nízká“, „dětinská“, nebo „česká“ na rozdíl od školy latinské. Pokročilejší školy byly latinské, partikulární.⁴⁶⁾

V Příboře byla v době Sarkandrově, jak se zdá, škola pouze nejnižší, česká. Roku 1582 jmenuje se ve visitačním protokolu učitelem při ní polský rodák Albert Kunovita, jenž byl zároveň městským písařem. Příštího roku (1583) ustanoven učitelem Jan Zelinka, jež biskup Pavlovský rád potvrdil. Pišeť Příborským: „Vyrozuměli jsme, že jste přítomného listu tohoto dodavatele Johanesa Zelinku za školního mistra do školy Vaší v Příboře přijali. I jsouce my k tomu Johanesovi jakožto člověku katolickému milosti a lásků naši náchylni, nechtěli jsme toho pominouti, nýbrž toto psaní učiníc vám jeho poručena činíme a nepochybujem, jak v tom ouřadě pilně a vyučování mládeže bedlivě se chovati, tak i vy k němu se přivětiť[vě] míti a podle možnosti fedrovati budete, na čemž také vůli naši naplníte.“⁴⁷⁾ Je možno, ač ne jisto, že Zelinka byl učitelem v Příboře ještě po roce 1589 a že vyučoval Jana Sarkandra až po jeho odchod na školy latinské.

Školní budova za doby Sarkandrový byla dřevěná a stála pod farním chrámem Narození Panny Marie. Roku 1603 postavena škola z kamene na témž místě, kde stávala škola dřevěná.⁴⁸⁾

⁴⁶⁾ Winter, Život a učení na partikulárních školách, 11, 12, 25.

⁴⁷⁾ Datum v outěry den Proměnění P. Krista na hoře Tabor. 83. Kroměříž, kopiař 20. fol. 193.

⁴⁸⁾ Kohn, Vývoj škol v Programu čes. realky 1902—3, Str. 4. — Pokorný ve Vlastivědě moravské 117. — — Tamže dovidáme se dalších osudů školy příborské: R. 1732 proměněna byla škola za děkana Melichara Taula v kapli ke cti sv. Jana Nep. a Jana Sarkandra, jak svědčí pamětní list v makovici této kaple nalezený: „Laudetur Jesus Christus! Anno Domini 1732 sub Papa Clemente XII., Augustissimo Imperatore Carolo VI, Hispaniarum, Hungariae, Bohemiae rege, Marchione Moraviae etc. etc. Sub eminentissimo et celsissimo Principe Wolfgango A. E. Cardinale de Schrattenbach, Duce, Regiae Capellae Bohem. Comite Epco Olomucensi, fundavit Sacellum in honorem St. Joannis Nepomuceni et beati Joannis Sarcandri ab haereticis rebellibus Olomucii crudeliter martirati et miraculis clari, anno 1620. 17. Martii cruciati, fundavit sacellum eximius Dominus Melchior Taul, patriota et decanus Priboriensis, et eo loco, ubi quondam parvulus trivialis scholas frequentabat nominatus beatus Joannes Sarcander. (Příborská farní kniha, fol. 288. — Kohn str. 4.) — Týž Taul (byl farářem v Příboře pouze 2 léta: zemřel v srpnu 1732) založil též

Zachoval se i dům, v němž Jan bydlil s matkou u příbuzných. Je to dům na náměstí č. 41. Klenutá světnice, slouživší jemu za byt, proměněna byla r. 1860 u příležitosti Janova blahoslavení v kapli.⁴⁹⁾ Taktéž stůl, u něhož sedával, chovají Příborští ve zbožné úctě.⁵⁰⁾ —

Zatím, co Jan nabýval prvního vzdělání na škole farní v Příboře, studoval starší bratr jeho Mikuláš na latinských školách jezuitských v Olomouci. V prosinci 1590 byl tu na akademii imatrikulován;⁵¹⁾ byl již v některé třídě vyšší. Jan následoval svého bratra a odešel z Příbora na školy latinské do Olomouce. Kdy se tak stalo, nelze říci s jistotou; po roce 1590 bylo to však jisté. Věrojatně začal svá studia v Olomouci roku 1593: Jesuité měli totiž v Olomouci tehdy 6 tříd latinských;⁵²⁾ Jan dokončil své studium r. 1599. Počítáme-li, že v každé třídě pobyl rok, tedy přišel do Olomouce r. 1593.⁵³⁾ —

Jesuité přišli do Olomouce již r. 1566, povolání byvše horlivým biskupem Vilémem Prusinovským z Víckova (1565 až 1572). Bydlili v soukromém domě u dómské školy; ale už v srpnu r. 1568 byl biskup nucen najmouti jim 2 kanovnické

nadaci na udržování jmenované kaple a na 4 mše sv., jež se mají v kapli té ročně sloužiti. V zakládací listině mimo jiné praví: „Ad majorem Dei gloriam, Beatae Virg. Mariae ac S. Joannis Nepomuceni honorem et Venerabilis Joannis Sarcandri memoriam, ex scholae parochialis Freybergensis cubiculo aliunde deserto ab adventu PP. Piarum Scholarum, quod frequentando innocentia sua illustravit Venerabilis Sarcander, et ad haec usque tempora exstat, aedificare appromitto capellam publicam dedicatam interim S. Joanni Nepomuceno, usque dum Sedes Apostolica de beatificatione Venerabilis Joannis Sarcandri judicaret, et sic Beatum Sancto fratri adjungere liceret.“ (Příbor, farní archiv.) — Kaple byla r. 1787 z vládního nařízení zrušena, obcí koupěna za 91 rýnských a po exsekraci proměněna nákladem obce ve školu r. 1790. (Příborská farní kniha fol. 288.) Sloužila za školu dívčí do r. 1886. Nyní je v ní stravovací stanice.

⁴⁹⁾ Na stropě světnice je obraz malovaný od Josefa Svobody s nápisem: Beatus Joannes Sarcander, dum Priborii studiis occumbebat, in hoc habitaculo degabat. In eius honorem sacellum hoc renovatum 1883.

⁵⁰⁾ Z jiných ještě památek na blahoslavence v Příboře jmenovati sluší starobylost kaslí z r. 1583, v níž bl. Jan sloužil svou první mši sv., kaple a studánka Sarkandrova u silnice z Příbora do Skotnice, kde mladý Jan prý rád se učival, a socha z r. 1733 na polích klokočovských. Srv. Klvaňa Ant., Kult blahosl. Jana Sarkandra mezi lidem moravsko-slezským. Český lid 1905. Str. 22, 25.

⁵¹⁾ *Matricula Academiae Olomucensis*. Olomouc arch. bohosl. fak. str. 17. — Brno Cerr. II. 6. str. 26.

⁵²⁾ *Historia collegii olomucensis*. Olomouc stud. knih. rkp. II. 300. Str. 159.

⁵³⁾ An Sarcander jistě až po rhetoriku studoval v Olomouci, je zřejmé nesprávné, co píše jezuitský historik podle zprávy pražského rektora Grima asi z roku 1748: „In m. s. historia Seminarii ao 1591, quae habetur in archivo Seminarii Alm. S. Venceslai scrib. H. repertum est de eodem, quod fuerit hic gramatista a. 1591 et reliqua humaniora ac philosophiam manserit et magisterii lauream adeptus sit.“ (Olomouc kons. arch.)

domy, ježto pro větší počet žactva bylo potřebí též více řeholníků. Ale ani ty místnosti nestačily. Proto dal biskup za souhlasu papeže a císaře jesuitům minoritský klášter sv. Františka s kostelem P. Marie Sněžné. Bylo ovšem potřebí klášter opravit a přestavět, čehož biskup se ujal s velkou horlivostí. Sotva byly nejnutnější práce na budově vykonány, uvedl již Prusinovský 4. října 1569 jesuity do nového bydliště. Stavba smrti biskupovou (1572) se zdržela a dokončena byla teprve za Pavlovského r. 1594.⁵⁴⁾

Hned v září toho roku, co přišli do Olomouce, otevřeli jesuité školy latinské. S počátku pouze 4 třídy: elementárku, dvě třídy gramatické a jednu humanitní. Rok potom přibyla druhá humanitní, rhetorika.⁵⁵⁾ Po roce přibyla opět jedna a bylo 6 tříd.⁵⁶⁾

Zakladatel koleje, biskup Prusinovský, pomýšlel zřídit v Olomouci úplné „studium generale“, na němž by se přednášela filosofie, theologie, lékařství a práva. Leč nedošlo k tomu. Za jeho nástupce Jana Grodeckého (1572—1574) začali sice jesuité kurs filosofický r. 1573, ale po smrti biskupově opět jej zastavili. Teprve r. 1576 konána první slavnostní imatrikulace a začaly pravidelné přednášky z filosofie.⁵⁷⁾

Také theologie přednášela se na akademii olomoucké; zprvu byly jen přednášky z kasuistiky, později studium rozšířeno: r. 1596 promován byl první bakalář theologie.⁵⁸⁾

Úchvaly papežské dostalo se koleji olomoucké od Řehoře XIII. bullou z 22. ledna 1573.⁵⁹⁾ Téhož roku v prosinci potvrdil i císař Maxmilián II. jesuitům kolej olomouckou a udělil jí právo, „aby všichni a jednotliví studenti a žáci, kteří u nich v řečené koleji budou poslouchati přednášky a budou shledáni hodni a způsobili, mohli a měli býti od nich povýšeni ke kterékoli hodnosti zdarma a podle obyčeje řádového a aby ti pak takové cti a vážnosti stále požívali, jako kdyby na kterékoli universitě německé, italské, španělské a francouzské

⁵⁴⁾ Bohumil Navrátil, *Jesuité olomoučtí za protireformace*. V Brně 1916. Čís. 10—31. — P. Alois Kroess S. J., *Geschichte der böhmischen Provinz der Gesellschaft Jesu*. Wien 1910. Str. 290, 515. — Schmidl I. 209, II. 41.

⁵⁵⁾ Kroess 297—8. — Winter, *Život a učení na partikul. školách* 605. — Schmidl I. 2, 13.

⁵⁶⁾ *Historia coll. Olomuc. Olomouc stud. knih. rkp.* II. 230. str. 157.

⁵⁷⁾ *Historia coll. Olomuc.* 71.

⁵⁸⁾ *Historia coll. Olomuc.* 83.

⁵⁹⁾ Navrátil č. 70.

byli povýšeni.⁶⁰⁾ Císař Rudolf II. opět potvrdil výsady a práva koleje olomoucké r. 1577 a potvrzení obnovil 22. března 1581.⁶¹⁾

Již před příchodem jezuitů do Olomouce zřídil biskup Prusinovský u dómské školy neveliký seminář pro výchovu kněží. Roku 1567 otevřel opět v budově vedle semináře malý konvikt pro syny z nižší šlechty. Konvikt vedl zprvu kněz světský. R. 1569 však spojeny oba ústavy a odevzdány do

Dům v Příboře, v němž bl. Jan přebýval.

správy jezuitům. Když chovanců přibývalo a ani obě budovy nestačily, přestěhoval je biskup r. 1571 do františkánského kláštera u sv. Bernardina,⁶²⁾ kde byli pouze dva řeholníci. Klášter nevyhovoval ani praktickým ani zdravotním požadavkům chovanců a byl od koleje příliš vzdálen. Proto pomýšleli jezuité záhy na stavbu konviktu. Za podpory biskupa Pavlovského koupili poblíž koleje dva domy s kaplí Božího Těla a

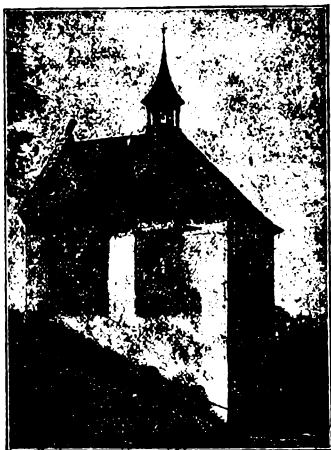
⁶⁰⁾ Srv. císařský list 22. prosince 1573: Navrátil č. 75.

⁶¹⁾ Navrátil č. 120. — Kroess 505.

⁶²⁾ Nynější klášter dominikánský.

přestavěli domy ty v účelný, zdravý konvikt. O vánocích r. 1595 přestěhovali se chovanci z kláštera bernardinského do nového konviktu.⁶³⁾

Nový druh chovanců přibyl konviktu olomouckému od r. 1579. Působením papežského vyslance Antonína Possevina založil papež Řehoř XIII. u jesuitů olomouckých nadaci, z níž mělo býti v jejich ústavě udržováno 50 chovanců ze sever-

Kaple bl. Jana Sarkandra u Přibora.

ských zemí. Schopní jinoši ze Švédska, Norvéžska, Finska, Dánska, Pomořan, Pruska, Livonska, Ruska a z Uher měli se zde vzdělávati ve vědách a upevňovati ve víře. Kněžstvi státi se nemusili; žádalo se jen, aby setrvali u víře a působili po dokončených studiích mezi krajany ve prospěch víry katolické. Pavlovský byl by si přál, aby část chovanců těch směla býti z diecése a aby byla svěcena na kněze pro Moravu. Než nedosáhl více, než že asi šest chovanců smělo býti z Moravy.

⁶³⁾ Navrátil č. 57, 58. — Kroess 302, 530.

Počet ten za jeho nástupce, kardinála Dietrichštejna, zvýšen na patnáct.⁶⁴⁾

Jesuitské školy olomoucké měly v době, kdy Jan Sarkander zde studoval, šest tříd. V pojmenování tříd nebylo na školách jesuitských až do definitivního řádu školského jednoty. V Olomouci mělo šest latinských tříd tato jména: nižší, gramatikální, nazývaly se: Rudimenta, Principia, Grammatica, Syntaxis; vyšší, humanitní, byly Poesis a Rhetorica.⁶⁵⁾

Jaký byl studentský život, jaké učení a zvyky na školách olomouckých za dob Sarkandrových, dopodrobna nevíme. Ale kolej olomoucká řídila se zajisté prozatímním řádem školským jako všechny ostatní školy jesuitské, a podle něho můžeme dosti zevrubně nakreslit si obraz studentského života v Olomouci a poznati tak prostředí, v němž Jan žil. —

První předpisy o školství jesuitském dal hned zakladatel řádu sv. Ignác z Loyoly ve čtvrtém díle svých konstitucí.⁶⁶⁾ Byly to předpisy všeobecné. Tužbám učitelů jesuitských po podrobném řádu školském vyhověl pátý generál řádový P. Claudius Aquaviva, povolav r. 1584 do Říma šest vynikajících členů řádových, aby sestavili školský řád. Komise dokončila svou práci na sklonku r. 1585; předpisy vytištěny byly jako rukopis se jménem Ratio Atque Institutio Studiorum a rozeslány r. 1586 do jednotlivých provincií nikoli jako pevný zákon, nýbrž jako návrh zákona, který měl býti zkoušen a později doplněn neb opraven. Nové vydání téhož školského řádu pořizeno r. 1591, v němž vypuštěna pouze jistá část o výběru nauky sv. Tomáše Akvinského. Podle došlých návrhů na změny a doplňky pořízen nový řád definitivní roku 1599 a vydán v Neapoli jako Ratio Atque Institutio Studiorum S. J. Tento řád tištěn později několikrát beze změn. Třetí redakce dostalo se školnímu řádu r. 1832 za generála P. Jana Roothama.⁶⁷⁾

Největší péče věnovala se na školách jesuitských jazyku latinskému; žáci měli si osvojit uhlazený sloh ve slově i písmě. Latina opanovala tehdy pole na školách tou měrou, že na

⁶⁴⁾ Navrátil č. 93, 95, 119. — Kroess 523.

⁶⁵⁾ Historia coll. olom. 157.

⁶⁶⁾ Srv. Monumenta Germaniae Paedagogica sv. II., G. M. Pachtler S. J. Ratio studiorum et Institutiones Scholasticae Societatis Jesu. Berlin 1887. Str. 9—69.

⁶⁷⁾ Monumenta Germaniae paed. sv. V., 1. 225 n. — Winter, Život na partikulárních školách 613.

reálné předměty nezbývalo místa a nebylo na ně pokdy. Řečtina pěstována na školách jezuitských též, ale v míře daleko menší než latina. Vedle jazyků hleděno pečlivě na učení se katechismu. Z matematiky dostala se do škol jen aritmetika a něco málo z astronomie. O přírodopise a zeměpise jakožto předmětu školním neděje se ve školním řádě zmínky. Dějepisu učili se žáci potud, pokud souvisel s filologií: nebyloť možno v jazykových hodinách odtrhnouti klasickou historii od latinských auktorů.

Hojně pěstěna byla na školách latinských filosofie Aristotelova a to hlavně její formální část, k níž patří logika nebo dialektika a rhetorika. Logika a rhetorika byly sice předměty universitní, ale jesuité hleděli si jich již ve vyšších třídách gymnasijských velmi pilně.

Veliký zájem jevil se na školách jezuitských o hudbu. Pěstována byla theoreticky a prakticky, zpěvem. Učeno zpěvu chorálnímu i čtyřhlasému. Žáci zpívali ve škole i při službách božích v kostele.

Latinské školy jezuitské bývaly zpravidla pětitřídní. Kde byly šestitřídní, jako v Olomouci, tam nejnižší třída rozdělena ve dvě. Učivo, které tu na prvním stupni (Rudimenta) probíráno, nenalézáme předepsáno; učeno asi dobře čisti a psáti.

V první třídě latinské (Principia neb Elementaria) vpravováno bylo žákům především patero latinského sklonění; na to učili se skloňovati jméno přídavné a zájmeno, načež se přešlo ke slovesu. Tu napřed skloňováno podstatné jméno slovesné a pak se učili čtveru časování. Žáci skloňovali a časovali napřed pořadem, potom střídavě; při tom překládali jednotlivé pády podstatných jmen a osoby sloves do jazyka mateřského a naopak. Hned od počátku hleděno také ke správné výslovnosti a ku pravopisu. Proto žáci denně četli něco z Cicérona a opisovali doma nebo ve škole.

Od pravidelných jmen a sloves přešlo se k výjimkám: cvičeno odchýlné skloňování a časování. Vštěpovány již také začátky aktiva a passiva, pak verba anomala, defectiva, impersonalia.

V této třídě elementární učili se žáci v druhé části roku též již čisti řecky a odpovídati na jednoduché latinské otázky též v latině.⁶⁸⁾

⁶⁸⁾ Monumenta V. 184—187.

Tak bylo v třídě latinské nejnižší, nebo jak tehdy počítáno, ve třídě třetí. Ve třídě druhé, gramatice, učili se žáci konstrukci akkusativu s infinitivem a rodu podstatných jmen. Opakována stále pravidla gramatická z dřívějška, čteno a opisováno z Cicerona a částečně již vykládány snazší části jeho epistol. V řečtině osvojovali si žáci začátky sklonění. Na to postupovalo se u latinských sloves k času minulému, k supinu, ke konstrukci sloves přechodných; jednotlivé časy a způsoby překládány do mateřštiny. Tu a tam překládali části z Ciceronových epistol do jazyka mateřského. Z řečtiny cvičeno sloveso jednoduché.⁶⁹⁾

Nejvyšší třída gramatikálná, syntaxis, dle tehdejšího způsobu počítání třída první, zabývala se ještě částečně gramatikou, částečně již cvičením a výkladem Cicerona; přibírány též některé *Epistolae Heroidum* Ovidovy a *Virgilovy Eklogy*. V řečtině probírali slovesa stažená.

Dalším úkolem této třídy bylo žáky seznámiti s obtížnějšími částmi syntaxe, s řečí přímou a nepřímou a s počátky prosodie: žáci učili se různým stopám a veršům latinským. Z básníků probírány části Ovidových listů *De Ponto* a z knih *Tristium*, též *Martialis*, elegie *Tibullov*y a *Propertio*vy; z prosaiků čteny Ciceronovy *Epistolae ad Atticum*, *Ad Quintum fratrem*, *De senectute*, *De amicitia* a komentáře *C. J. Caesara*.

V řečtině dokončena slovesa na — *μ* a probírány snadnější části z *Aesopa*, z homilií *Jana Zlatoustého*, z *Basilia* a pod.⁷⁰⁾

Vybyv třídy gramatikálné postoupil žák do oddělení humanitního. Tu cvičil se více již ve slohu, a to prosaickém a básnickém, a v uhlazeném vyjadřování se jazykem latinským. Proto bylo se mu učití hodně nazpaměť, hlavně z Cicerona.

V první třídě humanitní, v poesii, probíráni a vykládání byli klasičtí řečníci, historikové a básníci. Přední místo zaujímal Cicero; čteny byly jeho řečnické a filosofické spisy: *Officia*, *Laelius de amicitia*, *Cato maior de senectute*, *Paradoxa*, *Tusculanae quaestiones* (vyjma první), *De finibus bonorum et malorum*, *De divinatione*, *De claris oratoribus*. Z historiků čten a vykládán *Caesar*, *Sallustius*, *Q. Curtius Rufus*, *M. Junianus Justinus*, *Tacitus* a něco z *Livia*. Z děl básnických probírány spisy

⁶⁹⁾ Monumenta V. 187—189.

⁷⁰⁾ Monumenta V. 189—192.

Virgilovy, Horácovy, Ovidovy Fasti, Senekovy tragedie, Statiovy Silvae a básně Klaudianovy.

Z klasiků těch byly části odříkávány z paměti, podle nich skládány též úlohy. Prosaické úlohy měly hlavně formu listů; vedle toho však dávány též každý týden úlohy veršem: žákům přečtena místa z některého básníka, jež pak měli ve veršované úloze napodobiti.

Poslední dva měsíce v roce místo četby z klasiků řečnických a historických vykládána podle Cypriana theorie řečnictví a probírány ukázky z Cicerona na př. Pro Archia, Pro Marcello, Pro Deiotaro.

Z řečtiny vykládán v poesii Isokrates, Lukianos, Aristofanes, Theokritos; probírána též syntaxe a přízvuky, ke konci roku pak základy řecké prosodie.⁷¹⁾

Nejvyšší třída gymnasiální slula rhetorika. Tu dokončeno bylo vzdělání řečnické četbou řečí Ciceronových a Liviových. Denně recitovány řeči Ciceronovy, denně též psány úlohy, střídavě prosou a veršem.

Z řeckých auktorů čten byl Demosthenes, Xenofon, Homer, Pindar, Eurypides, Sofokles a Thukydides. Částem z nich učili se žáci nazpaměť. Jednou týdně bývaly úlohy řecké, jednou týdně též bylo žákům přečtenou stať napodobiti řečí vázanou.⁷²⁾

Jako pomůcku k jazyku latinskému doporučoval školský řád z roku 1586 „Emmanuela“. ⁷³⁾ Byla to latinská gramatika P. Inmanuela Alvareza (1526—1583), ponejprv vytištěná r. 1572 v Lisaboně (De institutione grammatica libri tres). Knize té říkalo se obecně Alvarus a užíváno jí nepochybně i v Olomouci.⁷⁴⁾ Obsah její rozdělen je na 3 díly: tvarosloví, syntaxe a constructio figurata s metrikou. Některá pravidla Alvarova byla veršována. Stůjž příklad:

Prima Declinatio.

Rectus a, sed genitivus in ae fit flexio prima;

Patrium in as, veteres: ai vertere poetae.

Paucula sunt, quorum pluralis tertius abus

Format, sic anima, et domina, et Dea, filia, nata.⁷⁵⁾

⁷¹⁾ Monumenta V. 193—196.

⁷²⁾ Monumenta V. 196—200.

⁷³⁾ Monumenta V. 155—160.

⁷⁴⁾ Nasvědčují tomu některé exempláře této gramatiky z jezuitské knihovny v olomoucké studijní knihovně; taktéž exempláře Klenarda, Gretsera a Pontana, o nichž řeč níže.

⁷⁵⁾ Winter 526, 527.

Pomocnou knihou cvičebnou byly žákům rozhovory, jež vydal r. 1588 Jakub Pontanus s titulem „Progymnasmata latinitatis“. Dialogy týkají se v první části všedního života žákov. Po krátké kapitole o pravopisu jsou hovory o kázni, mlčení, pozornosti, zameškání školy, žalobách, bití, odměnách, zpěvu, řečtině, knihovně; jedno progymnasma obsahuje též popis školní budovy. Druhý oddíl týká se většinou pravidel slušného chování, třetí určen spíše již pro studenty akademické.⁷⁶⁾

K učbě jazyka latinského posluhovaly také slovníky. U nás vydal jarošovský farář Tomáš Rešel r. 1560 v Olomouci výtah ze slovníku Petra Dasypodia štrasburského; vydal jej nejprve latinsko-česky (*Dictionarium latinobohemicum*), potom (1562) obráceně. Týž rok, co vyšel slovník Rešelův, vydal též Pavel Aquilinas (Vorličný) v Olomouci u Günthera na základě Petra Dasypodia Vokabulár věcí domácích; knížka malá, trojjazyčná. Slovníky takové však bývaly poněkud jiného rázu nežli jsou nyní. Byla v nich abecedně seřazena jména věci téže kategorie a žáci se jim po řadě učili nazpaměť. Tak na př. jdou u Vorličného jména tímto pořádkem:

Pater, otec, vater,
Filius, syn, son,
Christus, pomazaný, gesalbte,
Consuetudo, obyčej, gewonheit,
December, prasynek, christmon.⁷⁷⁾

Po prvním oddílu o Bohu jsou slova zeměpisná, domácí, vojenská, kostelní, pak slova o člověku, o kovech, bylinách, zvířatech atd. ve složení hodně pestrém.

V jazyku řeckém užíváno na školách jezuitských gramatiky Clenardovy „*Institutiones in linguam Graecam*“, vydané v Basi-leji r. 1538. Podle ní vypracoval r. 1593 jesuita P. Gretser svoji gramatiku „*Institutiones linguae graecae*“; vyšla tiskem r. 1598. Clenardova mluvnice má připojeny výtahy z řeckých klasiků pod titulem: *Praxis praeceptorum grammatices*. Je tu napřed Pater noster, Ave Maria, Credo s meziřádkovým textem řeckým, a pak jdou za sebou výňatky z řeckých klasiků s meziřádkovým překladem latinským. Neučilot se řečtině tak důkladně jako latině, stačila i prostřední znalost jazyková. Také řeckého

⁷⁶⁾ Winter 541.

⁷⁷⁾ Winter 544.

textu evangelií používáno na školách jesuitských i jiných k učení jazyka řeckého.⁷⁸⁾

Vyučování začínalo ráno dosti záhy. Všichni žáci, i externí, byli napřed přítomni mši sv. Ta končila v létě o 6^{1/4}, v zimě o 7^{1/4} hodině; potom bylo ¹/₄ hodiny volno ke snídání, načež začalo vyučování: v létě tedy o půl sedmé, v zimě o půl osmé hodině. Dopoledne vyučovalo se dvě a půl hodiny. V nejvyšší třídě, rhetorice, začínalo ranní vyučování o půl hodiny později a trvalo pouze dvě hodiny. Odpoledne počalo se vyučovati o jedné hodině a vyučovalo se opět dvě a půl hodiny se čtvrt-hodinovou přestávkou, tedy do ³/₄ hod. Poesis a rhetorika mívala odpoledne hodiny toliko dvě.⁷⁹⁾

Každý týden v pátek nebo v sobotu věnována byla půl-hodina odříkávání katechismu. Ve vyšších třídách hledělo se již více k výkladu pravd náboženských nežli k memorování.⁸⁰⁾ Zdá-li se nám půl hodiny týdně pro náboženství jakožto předmět vyučovací málo, pak dlužno uvážiti, že jesuité přidržovali své žáky též k tomu, aby poslouchali kázání, a vedli je ku praktickému náboženství, ke ctnostnému životu, k častější modlitbě a měsíčnímu přijímání sv. svátosti. Za pomocnou knihu při vyučování náboženství užíváno bylo od r. 1559 katechismu bl. Petra Kanisia; katechismus ten dožil se v jednom stu let téměř čtyř set vydání v rozličných jazycích.⁸¹⁾

Pomocnými prostředky vyučovacími v jazyku latinském byly na jesuitských školách žakovské přednášky a koncertace.

Jednou neb i vícekrátě za měsíc vykládali žáci vyšších tříd asi půl hodiny se stupně nějaké místo z autora řeči ozdobnou, pozvavše k tomu své přátele; po dokončené řeči pozvání přátel i spolužáci přednášejícímu gratulovali.⁸²⁾

Ještě více měly k pilnosti podněcovati tak řeč. koncertace. Žáci dvou sousedních tříd dávali si otázky, načež druh druhu opravoval. Koncertace začaly již ve třídách nejnižších a trvaly půl hodiny, ve třídách vyšších hodinu. V ustanovenou hodinu učitelé dvou sousedních tříd vybrali jisté žáky a sešli se v jedné místnosti; ostatní žáci měli zatím pod dozorem dekurionů tiché zaměstnání. Ve společné místnosti disputovali

⁷⁸⁾ Winter 550.

⁷⁹⁾ Monumenta V. 200 a.

⁸⁰⁾ Monumenta V. 182.

⁸¹⁾ Winter 593.

⁸²⁾ Monumenta V. 171.

dva z vybraných žáků za dozoru obou učitelů. Dávány tu otázky rozmanité na př.: Pověz mi ten neb onen způsob nebo čas slovesa latinského nebo řeckého; skloňuj toto jméno; je tato věta správně latinsky? přelož tuto větu do latiny nebo řečtiny; vylož toto místo z Virgila nebo Cicerona; jaký jest původní význam tohoto slova a koliký význam má vůbec? v čem dal bys přednost Virgilovi před Homérem, Horácovi před Pindarem? jaká jsou pravidla při skládání epigramů, elegií nebo jiných básní? byli králové právem vypuzeni z Říma? který vojevůdce byl slavnější, Hannibal nebo Scipio? Otázky zodpovídati bylo bez přípravy a ústně. Písemně pracováno byla temata obtížnější na př. vyložime to neb ono nesnadnější místo z Cicerona nebo z Virgila nebo z Ovida; dokážeme, že tento jest smysl tohoto verše Virgilova; dokážeme, že v této celé řeči Ciceronově není nic, co by se přičilo uměleckým pravidlům; Virgil správně začíná plavbou Aeneovou a nikoli záhubou Troje; a tak podobně.⁸³⁾

Závodění takové mezi žáky bylo jistě mocnou vzpruhou, ale snadno mohlo škoditi též vzájemné lásce mezi žáky. Aby nebyla překročena patřičná míra při koncertaci, o to bylo dbáti učitelům, hlavně tomu, kdo koncertaci předsedal a zápas rozhodoval.

Slavnostnějšího rázu byly žákovské deklamace, jež školský řád předpisoval pro každý týden neb aspoň měsíc. Všichni žáci sešli se v nějaké dvoraně neb i v kostele, a zde žák z vyšších tříd přednášel řeč, kterou byl dříve svému učiteli dal opravit. Méně slavnostní byly přednášky konané pouze ve třídách od poetů nebo rhetorů; při nich bývaly vždy přítomny obě nejvyšší třídy. Konaly se týdně.⁸⁴⁾

Oblíben byl na školách jezuitských obyčej vyvěšovati na neděli veršované práce svých žáků v jídelně, na chodbách nebo na jiném vhodném místě. Básně takové měli skládati nejen žáci gymnasiální, nýbrž i filosofové a theologové. Zdobený bývaly i vhodnými obrazy. Také prosou umělou skládány nápisy a vyvěšovány na veřejných místech. Obsah takových veršovaných a prosaických prací tvořily náhrobní nápisy, nápisy na štítech, chrámech, zahradách, divadlech, též kratší popisy města, přístavu, bitvy, výklad staré průpovědi a pod.

⁸³⁾ Monumenta V. 171-173.

⁸⁴⁾ Monumenta V. 173-174. — Winter 691.

Ku pracím takovým vybízení byli žáci hlavně u příležitosti obnovování řeholních slibů, na začátku školního roku a při jiných slavnostech; ale z podaných prací vybrány a vyvěšeny pouze nejlepší.⁸⁵⁾

Veliký význam přikládán byl zkouškám. Soukromé zkoušky drobné bývaly denní a týdenní: probraná látka bývala opakována zkoušením a výsledky o žákově prospěchu zapisovány v třídní katalog.

Důležitější však byly zkoušky postupné. Školní řád káže učitelům nepouštět žáků do třídy vyšší, dokud nevyhověli požadavkům stupně nižšího; a o tom se bylo přesvědčiti zkouškou. V nižších třídách směly se děti zkoušky postupné výjimkou již po třech měsících; ve třídách vyšších postup vázán na celý rok.

Zkoušky konaly se před třemi examinátory. Předsedou jejich byl studijní prefekt nebo jeho zástupce, ostatní dva neměli býti učitelé třídy, z níž žák postupoval, ani třídy, do níž měl postoupiti. Examinátorové zjednali si před zkouškou zprávy o žákově prospěchu z katalogu učitelova a od učitele samého. Žákům dány ve škole úkoly, jež se svým jménem pak odevzdali prefektovi. V ustanovený den se komise sešla, přečtla práci zkoušencovu, majíc zřetel k chybám pravopisným a syntaktickým, a hned zavolala žáka k ústní zkoušce. Výsledek rozhodnut o každém hned po jeho zkoušce, ale zůstával v tajnosti až do veřejného prohlášení.⁸⁶⁾

Zkušební výsledky ohlašovaly se způsobem slavnostním. Byl to zároveň začátek školy, „renovatio studiorum“. S touto žakovskou promocí spojovány též zápasy o praemia. K slavnosti zváni byli příznivci škol, šlechta, preláti, úřady, rodiče žáků. Některý dobrý řečník z jesuitů samých míval napřed slavnostní řeč. Thema voleno bylo z oboru školského na př. o výchově dítek, o spojení moudrosti s ctností, o ovoci práce a pile, chvála dobrých žáků, umění a věda nejkrásnější užitek i ozdoba a pod.⁸⁷⁾ Po řeči četly a deklamovaly se práce, za něž dána odměna, načež vyvolávána jména odměněných a odevzdáno jim praemium; byla to zpravidla nějaká kniha. O

⁸⁵⁾ Monumenta V. 175.

⁸⁶⁾ Monumenta V. 177, 178. — Winter 745, 746.

⁸⁷⁾ Monumenta V. 174.

úhradu nákladu za tyto premie prosil řád vždy nějakého preláta, šlechtice nebo jinou znamenitou osobnost.⁸⁸⁾

Při žakovské promoci a při jiných slavnostech provozovali také žáci divadelní hry. Školský řád z r. 1586 vřele je doporučuje. Předmět těchto her brán ze života náboženského, aby přiléhal k rázu doby, kdy se hrálo. Tak o velikonocích hrán kus „Christus resurgens“, o Vánocích „Christus a pastribus adoratus“, jenž byl hrán v Praze, v Olomouci a jinde snad rok co rok. Roku 1596 dávana v Olomouci nějaká větší hra o Herodesovi, když právě u dvora biskupského byl hostem Zigmund Bathory.⁸⁹⁾ Oblíbeny byly kusy, jichž děj vzat ze života světců. Též komedie hrány. Hrávalo se na dvoře, v kostele, v Olomouci častěji zvaní byli i do biskupského paláce.⁹⁰⁾

Osvěžení těla i mysli žactva i učitelstva sloužily prázdniny. Nejvyšší třída, rhetorika, měla prázdniny zpravidla měsíc, poesis tři neděle, nejvyšší třída gramatikálná dva týdny; ostatním bylo se spokojiti s prázdninami týdenními, leč by celý měsíc září se věnoval prázdninám všech tříd, aby žáci mohli si opatřiti z domů stravu a náklady na studia. Mimo velké prázdniny bývalo každý týden ještě prázdný ve středu nebo ve čtvrtek a mezi školním rokem o svátcích.⁹¹⁾

Kdož chtěli státi se žáky na školách jezuitských, vyslechli předem jejich pravidla, zavázali se, že se jimi budou řídit. Předpisy byly přísné, ale jesuité mírnili je shovívavostí a laskavostí k žákům.⁹²⁾ K udržení školní kázně a ovšem i studentské pilnosti sloužití měly učitelovy pochvaly a tresty. „V těch pochvalách a v umění buditi ctízádnost mladistvých srdcí jesuité byli mistři nad jiné učitele. Přítel, nepřítel vůbec chválí jim, že se vždycky snažili způsobiti poslušnost a zachování školního řádu spíš naději na čest a odměnu nežli strachem z hanby a trestáním. Byl v tom přední vychovatelský princip jesuitů,“ píše Winter.⁹³⁾

Vrchní dozor nad školami míval rektor; ten byl představeným veškeré koleje, maje na starosti i školy vyšší, konvikty, semináře i klášter sám. Jmenován býval od řádového

⁸⁸⁾ Winter 748.

⁸⁹⁾ Winter 754.

⁹⁰⁾ Winter 749-751.

⁹¹⁾ Monumenta V. 180. — Winter 468.

⁹²⁾ Monumenta V. 181-183. — Winter 479.

⁹³⁾ L. c. 480.

generála. K řízení škol byl mu k ruce praefectus studiorum, který byl vlastním ředitelem gymnasia. Ustanoven býval od provinciála. Učitelům na gymnasiích říkalo se praeceptores, magistri nebo professores.

Žáci sluli obyčejně scholarové, alumnové. Něco jiného znamenalo již jméno student. Byl to žák ať mladší nebo starší, který byl deponován při slavnostní beánii a zapsán do matriky některé university.

Deposice nebo beánie konala se na světských akademiích za zvláštních obřadů, někdy až příliš rozpustilých a neoma-lených. Mělo jimi býti naznačeno, že nastávající studenti musejí napřed beánství čili hrubé mravy se sebe složit. Starší studenti někteří oblékli se v maškary mající na hlavě kukly s ušima a rolničkami. Ti maškarové týrali beány nejvíce. Bývali bití, polévání vodou, omývána jim hlava a česána hřebenem, jenž měl zuby jako hrábě. Takových týrání bylo více. Hlavní věci však bylo vsazení na kozla, bezpochyby dřevěného. Po vykonané deposici býval zápis do knihy universitní. K beánii přicházeli žáci z různých latinských škol, nejčastěji rhetorové a humanisté; ale i žáčci z tříd gramatikálních bývali deponováni a zapisováni „in numerum studiosorum“. Po deposici pokračovali již ve studiích, ale měli pak již právo studovati na universitě a zvláště byli oprávněni k akademickým gradům. Kdo nebyl zapsán do matriky, ke zkouškám připuštěn nebyl.

Beánie byly na školách tehdejších tak obvyklé, že i jesuité se rozhodli je zachovávat. Jaké u nich byly při tom zvyky, nečteme; sotva se však podstatně od jiných lišily. Přítomen býval studijní prefekt a rektor, čímž zabráněno bylo rozpustilostem a hrubostem. V Olomouci konali první deposici 15. října 1576.⁹⁴⁾

Na kázeň žakovskou dohlédali na prvním místě učitelé. Ale jesuité přejali od jiných škol též žakovské úřady, jež bděly nad kázní žakovskou. Školský řád prozatímní z r. 1586 mluví o dekurionech, kteří ráno i večer vyslýchali spolužáky, umějí-li své lekce. O dekurionech zase přesvědčoval se tu a tam učitel sám, jsou-li hodni důvěry v ně kladené. Učitelé nižších tříd měli mítí také své důvěrníky, kteří se přesvědčovali

⁹⁴⁾ Historia collegii olom. Olomouc, stud. knih. rkp. II 300 str. 72. — O beáních viz Zikmund Winter, O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje. V Praze 1899. Str. 218 na.

o žácích externích, jak se chovají venku a proč někdy do školy nepřišli.⁹⁵⁾

Na výchovu náboženskou dohlédáno na školách jezuitských pečlivě. Chovanci v jejich konviktech konávali ranní a večerní modlitby společně; na večer před modlitbou zpytovali svědomí. Ale i žáci externí byli k tomu vedeni. Měsíčně měli všichni přijímati sv. svátosti v určeném pořádku tak, aby nezanedbali školy. Kromě toho byli povzbuzováni, by i o větších svátcích Páně, o svátcích mariánských a apoštolských přistupovali k sv. přijímání. Denně před vyučováním účastnili se žáci služeb božích, v pátek nebo v sobotu poslouchali kázání.

Aby se prohluboval v žactvu duch náboženský, zakládali jezuité na svých školách Mariánské družiny. První takový náboženský spolek studentský zřídil r. 1563 P. Jan Leunis v koleji římské; spolek byl od papeže Řehoře XIII. 5. prosince 1584 schválen a obdařen hojnými odpustky a výsadami. Z Říma rozšířily se Mariánské družiny brzy po všem světě katolickém. Zřizovány nejhojněji mezi studentstvem. I v Olomouci byla r. 1575 založena Mariánská družina pro starší chovance jezuitského konviktu a dán jí název Družina Navštívení Panny Marie. Pro chovance mladší zřízena byla r. 1591 družina nová s názvem Družina Královny andělů. Bývalo zásadou, aby se v družinách spojovali sodálové co možná stejného věku a stavu. Proto také pro studenty externí, navštěvující školy v Olomouci, založena byla r. 1580 družina zvláštní se jménem Družina Nanebevzetí Panny Marie neboli Congregatio Latina major.⁹⁶⁾ K těmto třem přistoupily později ještě družiny dvě, pro mladší studenty a pro nejmladší chovance.⁹⁷⁾

Pro Mariánské družiny všechny vydána byla r. 1587 generálem Tovaryšstva P. Klaudiem Aquavivou pravidla společná.⁹⁸⁾ Podle pravidel těch byl v čele družiny kněz z Tovaryšstva, praeses Congregationis. Sodálové volili si ze sebe

⁹⁵⁾ Monumenta V. 169. 182.

⁹⁶⁾ K mateřské družině římské (Prima Primaria) přivtělena byla 23. února 1591. (Řím, archiv Primae Primariae při jezuitské koleji.)

⁹⁷⁾ Josef Foltynovský, Z dějin mariánských družin studentských v Olomouci. Ve službách Královny, v Praze 1911 čís. 4.

⁹⁸⁾ Viz P. Edler Mullan S. J., Die Marianische Kongregation dargestellt nach den Dokumenten. 4. Ausg. Wien 1913. Str. 253—274. — Franciscus Behringer S. J., De Congregationibus Marianis documenta et leges. Graecii et Viennae 1909. Str. 47—54, 129. n.

prefekta družiny s dvěma asistenty a sekretáře. Ti pak vyvolili si 6—12 radních a jiných potřebných pomocníků. Volby takové konaly se ročně jednou, zvolení pak slavnostně byli uváděni ve své úřady. Před vstupem do družiny žádalo se po studentech, aby vykonali generální zpověď; kromě přijetí sv. svátosti na první neděli v měsíci zavazovali se přijímati sv. svátosti též o určitých svátcích. Každé neděle a o svátcích scházeli se sodálové v kapli, kde praeses nebo jiný kněz měl promluvu k nim; někdy zase čtena byla náboženská kniha nebo konaly se hovory o věcech náboženských. Denně bylo sodálům modlití se ráno Otčenáš a Zdrávas, Věřím v Boha a Zdrávas Královno; večer třikrát Otčenáš a Zdrávas a žalm De profundis. Tak mělo býti dosaženo hlavního účelu družiny, osvojití si něžnou lásku k Matce boží a dle vzoru jejího ctnostně žiti. Též měli sodálové Mariánské působiti na jiné dobrým příkladem; proto navštěvovali žaláře, nemocnice, chudobince a učili neznalé náboženství.

Přijetí do družiny konalo se obyčejně ve chrámě s velikou slávou. Sám biskup někdy přijímal za předepsaných obřadů nové členy do družiny. Jména nových členů zapisována do ozdobné knihy Album řečené.

V Mariánských družinách navykali si žáci-sodálové sebezáporu a přísnější kázni. Kdo nezachovával družinských pravidel, byl z družiny vyloučen. Horliví sodálové cítili se příslušníky své družiny, i když již studia skončili, a dávali příslušnost svou na jevo písemným stykem, dary a pod. Odešel-li sodál-student na školu jinou a tam se chtěl připojit k družině Mariánské, musil přinést vysvědčení o své zachovalosti od vlastní družiny. —

Ve školách olomouckých byly, jak svrchu řečeno, čtyři druhy žactva: seminaristé moravští, seminaristé papežští z cizích zemí, chovanci šlechticů a žáci venkovští. Vzájemný styk při tak pestré směsici studentstva nemálo přispíval k širšímu rozhledu duševnímu u studujících. I na Jana Sarkandra měl styk ten zajisté dobrý vliv. Zda byl Jan v Olomouci chovancem konviktu či žákem venkovským, určitě doložiti nemůžeme. Byl pravděpodobněji žákem venkovským. Soudíme tak z té okolnosti, že se stal r. 1596 členem Mariánské družiny akademické pro chovance externí, ač již dříve měli chovanci konviktu svoje družiny dvě, pro starší a mladší;

že nevstoupil již dříve do některé z nich, naznačuje, že nebyl konviktozem.

Rektorem koleje olomoucké na počátku Sarkandrových studií byl Jan Werner z Hessenska. Úřad rektorský zastával od 10. srpna 1589 do 14. ledna 1596, kdy se stal ředitelem konviktů olomouckého. Jeho nástupcem byl Petr Torrentinus, po tu dobu rektor koleje brněnské, rodem z vévodství Gelderského na dolním Rýně. V červnu 1600 odevzdal Torrentinus rektorský úřad Petru Ximenesovi.⁹⁹⁾

Nemajíce jistoty, kterého roku Jan Sarkander přišel do Olomouce, nemůžeme určitě udati jména prvního jeho studijního prefekta. Víme, že prefektem neboli ředitelem škol olomouckých v letech 1590—1592 byl Jan Klein z Pruska, v letech 1593—1596 Jeronym Lötsch, Bavorák, 1597—1600 Francouz Jan Grasser.¹⁰⁰⁾ Též nemůžeme určitě jmenovati učitele, jejichž péči byl Jan v jednotlivých třídách svěřen; nad to má seznam olomouckých učitelů mezeru od r. 1591 až 1596 a 1598—1617, takže známe v době Sarkandrově jména profesorů pouze z r. 1597. P. Kryšpín Edelbeck, rodem Čech, vyučoval rhetorice, P. Jan Klinger poesii; M. Abraham Leberle byl profesorem syntaxe, M. Kryštof Rumpold gramatiky, M. Albert Očitzky učil principiím a M. Bedřich Huncken rudimentům.¹⁾ Přijmeme-li za počátek studií Sarkandrových rok 1593, pak byl r. 1598 žákem poesie a měl za učitele P. Jana Klingra.

Roku 1597, 8. června, podrobil se Jan Sarkander deposici a byl zapsán na to do matriky olomoucké akademie.

S ním současně deponováno bylo ještě 21 beánů. Je zajímavé pozorovati, jak různých národností byli mladíci s ním deponováni: dva z nich, Ondřej Juritka a Melichar Preiner, byli Olomoučané, Tomáš Nagalius byl z Vyškova, Martin Polentariades z Hulčína; devět bylo Slezanů, čtyři Poláci, dva Uhři, jeden z Rakous a jeden z Němec. S nimi bylo zapsáno

⁹⁹⁾ Jahrbücher der ehemaligen Universität itzigen Lyceums in Ollmutz. Zweyter Theil 1799. Brno Cerr. I. 66 fol. 7 b, 8, 9 a. — Historia Collegii Olomucensis. Vídeň dvor. knih. rkp. 12026 str. 22.

¹⁰⁰⁾ Jahrbücher fol. 74 a, 86, 87 a. — Vysvědčení Janovi Tulachiovi: Vídeň, dvor. arch. Österr. Acten. Geistl. Archiv F Jesuitica. svaz. 475.

¹⁾ Historia coll. olom. Olomouc stud. knih. rkp. II. 300. str. 159.

ještě osm jiných studentů, kteří byli deponováni na univerzitách jiných.¹⁾

Počet členů řádových v koleji olomoucké za doby Sarkandrových studií kolísal: Roku 1592 bylo na př. 36 řeholníků, roku 1593 39, z nichž bylo 16 kněží a 6 učitelů; roku 1599 dosáhl počet členů řádových 46, z nichž bylo 18 kněží, a učitelů 6.²⁾

Olomouc v roce 1593.

Žactva byl tehdy značný počet ve všech třídách. Roku 1592, píše dějepisec jezuitský, bylo jich téměř 600; počet ten stoupal; o 2 léta později poznamenává, že učírny už ani více žáků pojmouti nemohou. Roku 1596 byl počet žáků ještě značný, ale jistě se již zmenšil, jak lze vycítiti z jezuitské zprávy toho roku; bylať válka s Turky, doba nebezpečná a velké draho.³⁾

Začátek školního roku 1593, kdy věrojatně Sarkander nastoupil studia v Olomouci, byl zvláště slavný. Provozována i pěkná divadelní hra. Slavnosti účastnil se sám biskup Pavlovský, též zemský hejtman moravský Hynek starší Bruntálský

¹⁾ *Matricula Academiae olomucensis*. Olomouc. arch. bohosl. fak. Str. 33, 34.

²⁾ *Litterae annuae collegii olomucensis*. Brno Cerr. II. 17.

³⁾ *Litterae annuae k těm letům*. Brno Cerr. II. 17.

z Vrbna, ač byl protestant, i se synem a generál řádu domini-kánského.⁵⁾

S velikou horlivostí účastnili se žáci olomoučtí r. 1594 pobožnosti na odvrácení tureckého nebezpečí. Moravě hrozila válka s Turky. Tito drželi dosud v Uhrách pašalík budínský a temešvárský, ale r. 1594 veliký vezír Sinan dobyl Rábu, čímž moc turecká byla posunuta daleko na západ a ohrožovala i Vídeň. Také Moravě nastala doba zvýšeného nebezpečí, protože část vojska tureckého byla rozložena při hranicích moravských. Svolán byl sněm do Brna, na němž stavové moravští usnesli rozsáhlé přípravy k obraně zemské a povolili vydatnou pomoc vojenskou do Uher.⁶⁾ Za vyprošení vítězství zbraním křesťanským konaly se i v Olomouci veřejné pobožnosti v chrámě jezuitském. Rektor zařídil po třikráte 40hodinovou pobožnost před vystavenou velebnou Svátostí. Studenti účastnili se pobožností těch horlivě, zvláště studenti z Mariánských družin.⁷⁾

Mariánské družiny studentské, tehdy právě v prvním rozkvětu po všem světě katolickém, měly velký vliv na smýšlení studentů v Olomouci.

Nejlepší pověst ze všech družin olomouckých měla družina akademiků externích zvaná družinou Nanebevzetí Panny Marie. Jejím členem stal se také r. 1596 Jan Sarkander. Dnes seznamu čili alba družinského, v němž Sarkander byl zapsán, dohledati se nemůžeme. Roku 1747, 1. srpna, píše však Josef Pohl, ředitel této družiny, kardinálu Trojerovi, že „v albu Mariánském řečené družiny léta Páně 1596 pod číslici I. mezi sodály Mariánské řádně byl zapsán ctihodný sluha boží Jan Sarkander, Slezan, kněz od vzbouřenců moravských zmučený a utracený roku 1620“.⁸⁾ Historik jezuitský chválí sodály z r. 1596 vřelými slovy, právě o nich, že „zachovávají pravidla velmi pečlivě, nenávidí z duše hříchu a zla, že šíří horlivě zbožnost a náboženství a jsou velmi horliví v modlitbách, postech, tělesném umrtvování a jiných kajicných skutcích za zachování křesťanské říše, za zkrocení turecké krutosti a skytské

⁵⁾ Litterae annuae k r. 1593. Brno Cerr. II. 17.

⁶⁾ Rudolf Dvořák, Dějiny Moravy kn. III. ve Vlastivědě moravské. V Brně 1901. Str. 483. 484.

⁷⁾ Annuae k r. 1594. Brno Cerr. II. 17.

⁸⁾ Příloha 48.

zpupnosti.⁹⁾ Hroziloť toho roku řiři nové nebezpečí od Turků, když sultán Mohamed III. sám se postavil v čelo velikého vojska a namířil na důležitou pevnost uherskou Jager. Stavové moravští povolili opět peníze i vojsko na obranu hranic i na výpravu do Uher. Koncem října svedli císařští s vojskem sultánovým bitvu s počátku vítěznou, která se však proměnila brzy v úplnou porážku.

Opět konány v Olomouci 40hodinové pobožnosti, při nichž Mariánští sodálové vynikali horlivostí, konajícíce pobožnosti před vystavenou velebnou Svátostí nejen ve dne, nýbrž i v noci, a předcházejíce dobrým příkladem ve zbožném přijetí sv. svátostí. Pobožnosti zúčastnil se i biskup Pavlovský se svým dvorem a sám ji též zakončil.¹⁰⁾

Roku následujícího u příležitosti 40hodinové pobožnosti zavedeno mezi sodály po prvé veřejné mrskání, jež jinde bylo zvykem již rozšířeným.¹¹⁾ Duch tehdejší doby viděl v takové dobrovolné bolesti vhodný prostředek ku pokání a trest za hřích.

Roku 1596, kdy Sarkander byl přijat za člena Mariánské družiny akademické, byl jejím ředitelem P. Jindřich Aquensis, starostou Jan Scintilla.¹²⁾ Není pochyby, že je to týž Jan Scintilla, který se stal později městským sudím v Olomouci a byl od protestantských stavů přinucen, aby byl přítomen mučení Jana Sarkandra. Nenadál se tehdy zajisté, při které smutné příležitosti se později se svým spolusodálem opět shledá. Roku následujícího (1597) zvolen byl 1. června za starostu družiny akademické polský šlechtic Jan Schlupský, jenž družině daroval kostelní prádlo. Volby starostů konávaly se tehdy dvakrát do roka. Nástupcem Schlupského byl opět polský šlechtic, Mikuláš Wassissiniczky, zvolený patrně koncem roku 1597. Příštím rokem stal se starostou Jošt Martin z Vratislavi a v listopadu M. (magister) Konrad Zischius. Ředitelem družiny stal se krátce před tím P. Jan Grasser, tehdejší studijní prefekt a universitní kanclér.

Mor vypuknuvši v Olomouci na sklonku století přerušil na čas studia; ale kolem velikonoc 1600 studenti se opět

⁹⁾ *Annuae k r. 1596. Brno Cerr. II. 17. str. 61.*

¹⁰⁾ *Annuae k r. 1596. Brno Cerr. II. 17. str. 61.*

¹¹⁾ *Annuae k r. 1597. Tamže str. 71.*

¹²⁾ Joannes Scintilla Cilicensis Silesius promován byl na bakaláře svobodných umění 28. května 1596; 10. července 1597 povýšen na mistra svob. umění. (*Matricula Academiae olomucensis. Olomouc arch. bohosl. fak.*)

vrátili a též družina obnovila svůj život. V květnu zvolili sobě starostou Václava Kamienieckého ze Swiendochowic ze Slezska, jemuž přidali za náměstky Slezana Václava Hertla a Dána Ondřeje Toxota; tajemníkem družinským zvolen Kliment Stephaner z Plesné ve Slezsku, který však brzy morem zemřel.¹³⁾

Roku 1597 vítala kolej olomoucká vzácného hosta, kardinála Kajetána, který byl na cestě z Polsky, byv tam poslán od papeže Klimenta VIII., aby ujednal spolek mezi císařem Rudolfem II. a polským králem Zikmundem III. proti Turkům. Jesuité olomoučtí uvítali kardinála v aule ozdobnou řečí a studenti oslavili ho rozmanitými básněmi a divadelní hrou.¹⁴⁾

Za to roku následujícího byl Jan Sarkander svědkem události truchlivé: pohřbu štědrého příznivce olomoucké koleje biskupa Pavlovského. Druhého června 1598 skonal šlechtný biskup v Kroměříži a 17. června byl převezen do Olomouce. K večeru toho dne vyšel ze škol jezuitských dlouhý průvod veškerého žactva i s řeholníky a za městskou branou očekával mrtvolu. V průvodu přivezena byla mrtvola do chrámu sv. Petra, odkudž nazejtří dopravena byla do katedrálního kostela. Po mši sv. a po českém kázání smutečním, jež měl kanovník Tomáš Crentius, uložena mrtvola v kapli sv. Stanislava. Studenti složili na počest zemřelého četné nápisy a básně, jež dle tehdejšího zvyku byly vyvěšeny ve chrámě.¹⁵⁾ —

Koncem května 1599 vypukla v Olomouci morová nákaza měrou neslýchanou. Den ze dne rostly její hrůzy, takže v září a v říjnu umíralo týdně přes 300 lidí. Počet zemřelých od 24. června do sv. Lucie (13. prosince) páčil se na 6050 lidí.¹⁶⁾ Školy byly proto rychle skončeny, 27. července zavřeny a žáci rozpuštění. Hůře bylo s žáky, kteří byli z daleka a nemohli jíti domů. V této tísní obrátili se jesuité na olomouckou kapitolu, ježto stolec biskupský od smrti Stanislava Pavlovského dosud nebyl obsazen, a prosili, by jim kapitola poskytla útulku na některých dvou statcích kapitolních, náklady prostých. Kapitola ochotně vyhověla a nabídla koleji Kelč a Budišov. Na zámku keleckém ubytovali se řeholníci, kteří se směli vzdáliti z Olo-

¹³⁾ *Initia et progressus Congregationis Assumptae in Academia Olomucensi Societatis Jesu.* Olomouc stud. knih. rkp. II. 38, fol. 12 a.

¹⁴⁾ *Historia collegii olomucensis.* Vídeň dvor. knih. rkp. 12026 str. 18. — *Annuae k. r. 1597.* Brno Cerr. II. 17. str. 72.

¹⁵⁾ *Historia collegii olomucensis.* Vídeň dvor. knih. rkp. 12026 str. 20.

¹⁶⁾ *Historia collegii olomucensis.* Vídeň dvor. knih. rkp. 12026 str. 20. — Brno Cerr. II. 58. str. 29.

mouce, do Budišova odstěhovali se chovanci, počtem asi 30.¹⁷⁾ Mor zuřil plných 9 měsíců. Školní rok ovšem na podzim začít nemohl. Teprve v postř r. 1600 vrátili se chovanci z Budišova do Olomouce, když mor již ustal. Školy otevřeny pak po svátcích velikonočních.¹⁸⁾

Kde se zdržoval Jan Sarkander zatím, co byly zavřeny školy, nevíme. Pravděpodobně v Příboře. Nedovídáme se ničeho o něm, až pojednou 13. května 1600 vidíme ho na školách jezuitských v Praze, kde toho dne je zapsán za chovance „domu chudých“.

2. Filosofická a theologická studia Sarkandrova.

Jesuitská kolej pražská. Filosofické studium na jezuitských školách. Disputace. Akademie. Sarkander studuje logiku a fyziku v Praze. Bakalářství svobodných umění. Promoce Sarkandrova na bakaláře. Sarkander metafysikem a mistrem. Grad misterský a promoce misterská. Pražská družina Mariánská. Universita štyrskohradecká. Studium bohoslovné na jezuitských akademiích. Sarkander ve Štyrském Hradci.

V Praze usadili se jesuité o 10 let dříve nežli v Olomouci. Byl jim dán bývalý klášter dominikánský u sv. Klimenta na Starém Městě pražském. Otevřeli si tu hned školy, především nižší latinské; začali také konati přednášky z bohosloví a filosofie. V prvních letech nekonaly se přednášky z filosofie každoročně pravidelně, někdy pro nedostatek posluchačů, jindy pro nedostatek profesorů. Také v theologii konány v prvních dvou desetiletích více méně jen pokusy. Stav škol se však zlepšil rok od roku. Císařským listem ze dne 15. března 1562 byly vyšší školy jezuitské v Praze povýšeny na universitu a kdož byli na nich promováni, byli postaveni na roveň těm, kteří byli promováni na kterékoliv universitě německé, italské, španělské nebo francouzské.¹⁹⁾ Byla sice v Praze universita Karlova, ale ta měla po válkách husitských pouze fakultu svobodných umění neboli filosofickou. Ostatní zanikly. V 16. století

¹⁷⁾ Historia collegii olomucensis. Videaň dvor. knih. rkp. 12026 str. 21.

¹⁸⁾ Annuae k r. 1600. Brno Cerr. II. 17. str. 89. — Historia colleg. olom. Videaň dvor. knih. rkp. 12026 str. 22.

¹⁹⁾ Schmidl I. str. 163.

bylo pozorovati na ní značný úpadek, jak co do zdatnosti učitelů, tak i posluchačů. Profesori na Karolinu byli vesměs nakloněni luteranismu. Proto toužili katolíci po vysokém učení katolickém. Zejména pocíťován byl pro náboženský život v Čechách nedostatek kněžského dorostu, způsobený zánikem theologické fakulty. Proto uvítány školy jesuitské v Čechách od katolíků s velikou radostí. Jesuitská universita v Praze neboli Klementinum měla pouze fakulty dvě: bohoslovnou a svobodných umění.

University mívaly hned od prvních dob fakulty čtyři, bohoslovnou, právnickou, lékařskou a svobodných umění. Nejvýše stávala fakulta bohoslovecká, nejnižší fakulta svobodných umění čili, jak později říkáno, filosofická. Ta byla jako průchodištěm k ostatním vyšším.

Artes liberales neboli svobodná umění byla od starodávna: gramatika, rhetorika, dialektika, arithmetika, geometrie, astronomie a musika. Vlastní filosofie zahrnuta v onom ze svobodných umění, jež jmenovalo se dialektika.

Ve filosofii na fakultách středověkých vládl všeobecně Aristoteles. I jesuité přidržovali se ve svých přednáškách Aristotela upraveného dle sv. Tomáše Akvinského.²⁰⁾ Obor filosofie odedávna dělil se na tři části: artes formales t. j. zákony lidského myšlení a mluvení čili logika a dialektika v užším smyslu. Druhou částí byly artes reales: je to filosofie přírodní, jež zabývá se světem tělesným a též i duševním, jenž s tělesným je spojen. Třetí část tvořila filosofie praktická.

Těmto třem oddílům filosofie odpovídaly i tři filosofické stupně na fakultě svobodných umění. Nazývaly se: logika, fysika a metafysika. Trvalo také studium svobodných umění tři léta.

V prvním roce probírána logika. Dva měsíce přednášely se na fakultě jesuitské základy logiky podle knihy kardinála Toleta (*Introductio in dialecticam*) nebo dle knihy Fonsekovy (*Dialectica*). Po té vykládán úvod k logice, stručně podle Aristotelových *Topik* přednášeno o důkazech a závěrech pravděpodobných, podle *Elenchů* o závěrech sofistických; na to pro-

²⁰⁾ „In rebus alicuius momenti ab Aristotele non recedat (praeceptor).“ —

„De s. Thoma numquam non loquatur honorifice: libentibus illum animis, quoties oporteat, sequendo“ *Ratio studiorum* z r. 1599. *Monumenta Germ. paed.* V. 328, 2, 330-6.

birána nauka o kategoriích (o podstatě, velikosti, jakosti, vzta-hu, místu, času, činnosti, trpnosti, poloze, stavu) a vykládán druhý spis Aristotelův *Perihermenias* o principiích a dvě knihy *Priorum* jeho *Analytiky* jednající o závěrech.

V druhém roce, ve fysice, vykládalo se osm knih Aristotelových o fysice, knihy o nebi, o vzniku a zániku a stručně knihy o meteorech.

Třetí ročník zván metafysikou. Tu vykládána byla druhá kniha Aristotelova o vzniku, kniha o duši a metafysika.²¹⁾ —

Profesorům ukládá školský řád jezuitský, aby v přednáškách a při jiných příležitostech působili na posluchače, by se povznesli k lásce boží a k ctnostem. Před přednáškami měli profesori pomodlit se krátkou modlitbu neb aspoň se pože-nati. Před většími svátky a před delšími prázdninami měli konati ke studentům exhorty.

Nebylo-li knih pomocných o předmětě, jež profesor přednášel, diktoval jej. Školský řád z r. 1599 však přeje si, aby se diktování co nejvíce omezilo. Po přednášce bylo profesoru zdržeti se aspoň čtvrt hodiny v učírně nebo někde poblíž, aby studenti mohli se ho na něco dotazovati.²²⁾

Organickou částí studia byly deklamace a disputace, o nichž částečně již mluveno. Konány i na fakultách. Při měsíčních disputacích, z nichž tři měly se konati dopoledne, tři odpoledne, zápasil dopoledne theolog s metafysikem, metafysik s fysikem, fysik s logikem; odpoledne disputovali posluchači stejní.

K disputacím z filosofie určila se několik dní předem některá stať, o níž se mělo hádati, ustanovil se žák, který by ji hájil, a jiní dva, kteří by odpovídali. K disputacím zváni byli hosté ze stavu šlechtického, kněžského a vzdělanci vůbec. Slavnostní disputy konávaly se ve chrámě, když školní síně pro účastníky nestačily.

V určenou hodinu shromáždili se hosté i posluchači, obhájce vystoupil na katedru, oznámil svou thesi a stručně ji vysvětlil. Když skončil — nejdéle po čtvrt hodině — vyvstal první z odpůrců, kteří seděli proti katedře, a činil námitky buď v syllogismech nebo v dilemmatech. Obhájce odpovídal. Nastala replika, duplika. A tak i druhý obhájce; každý měl

²¹⁾ Monumenta Germ. paed. V. 332, 334, 336.

²²⁾ Monumenta Germ. paed. V. 286-290.

lhůtu čtvrt hodiny. Profesor, který seděl stranou, poslouchal mlčky; stejně i všichni přítomní. Teprve v poslední čtvrt hodině směl se přihlásiti kdokoli z přítomných a vytknouti chybu v disputaci nebo přednésti novou námitku. Profesor dokončil, rozhodnův, kde je pravda. Disputace slavnostnější trvaly několik hodin.²³⁾

Nejlepší studenti z filosofie a z theologie, ale i z gymnasia spojovali se v tak řečené akademie. Filosofové a theologové tvořili akademii jednu, rhetorové a humanisté zase jednu a žáci nižších tříd též jednu. Kdož byli členy Mariánské družiny, stali se tím již i členy akademie. Scházívali se mimo školní hodiny a v přítomnosti profesora podávali ústně nebo písemně rozmanité práce. Vykládali těžší místa z klasiků, přednášeli vlastní básně nebo řeči a podávali je úsudku spolužáků. Též disputace konány. Nejzdařilejší básně nebo řeči bývaly vyvěšeny v ozdobných rámcích buď ve škole nebo v kostele. Třikrát nebo čtyřikrát do roka volily si akademie svého rektora, dva radní a sekretáře. Nade vši akademií bděl „*praefectus academiae*“ z jezuitů.²⁴⁾

Jan Sarkander přišel na studia filosofická do Prahy ještě před počátkem školního roku 1600—1601; zajisté proto, by si zajistil přijetí do jezuitského semináře, řečeného „dům chudých“. Tento seminář trval již od r. 1580. Jesuité dlouho toužili po tom, aby měli dům, v němž by žili chudí studenti, a aby byly zajištěny důchody, z nichž by je bylo možno vydržovati na studiích. Měli sice již od r. 1560 konvikt u sv. Bartoloměje, kde byli vydržováni z nadace papežské jinoši, kteří se chtěli věnovati stavu kněžskému, a kde bydlili též za plat šlechtičtí synové, studující na školách jezuitských,²⁵⁾ ale Otcové chtěli mítí seminář, kde by zdarma byli vydržováni studenti připravující se na různá povolání. Tužby jejich začaly se plnit, když Jan starší z Lobkovic daroval jim koncem roku 1579 dům beze všech závazků. Dům zvolen hned za seminář pro chudé studenty; náklad na jejich výživu zjednáván zatím almužnami. Kdo chtěl z jinochů státi se knězem a byl uznán

²³⁾ Josef Svoboda, *Katolická reformace a mariánská družina v království Českém*. V Brně 1888. Str. 10, 11. — Winter, *O životě na vysokých školách pražských* 430, 431.

²⁴⁾ *Monum. Germ. paed.* V. 460 n. — Winter 276. — Svoboda 12.

²⁵⁾ *Srv. Notitia Collegii convictorum Societ. Jesu Pragae* od S. Bartholomaeum . . . scriptore Wenceslav Czerwenka de Wiesznow. Pragae 1674.

způsobilým, mohl přestoupiti do konviktu mezi papežské chovance. Seminář měl stále dobrodince v papežích Řehoři XIII. a Sixtu V., kteří mu zajistili roční důchody; také domácí dobrodinci byli k semináři štědrí. Roku 1586 zaměněn byl darovaný dům Lobkovicův s dvěma domy měšťana Vodičky poblíž koleje jesuitské a k nim přikoupil Kryštof Popel z Lobkovic ještě dům třetí. Domy byly upraveny za seminář, zvaný podle domácí kaple seminářem sv. Václava.²⁶⁾ Vrchní dozor nad „domem chudých“ měl prefekt z jesuitské koleje, jemuž byl nápomocen při správě jmění a domu světský úředník. Dozor na chovance měli dohlizitelé určení z chovanců samých.

Zde tedy dostalo se přijetí též Sarkandrovi. V matrice tohoto „domu chudých“, nyní neznámé, zapsán byl 13. května r. 1600 jako rhetor.²⁷⁾ Rektorem koleje byl tehdy P. Melichar Trevino, Španěl z Xenivilly, studijním prefektem P. Bohumil Crysteccus. 22. října 1600 konala se imatrikulace, při níž Sarkander zapsán již jako posluchač filosofie. Ostatní imatrikulováni byli předešlého dne deponováni; Sarkander však, Matěj Senderius a Jan Sartorius byvše deponováni již v Olomouci, byli pouze zapsáni s poznámkou „depositi Olomutii“.²⁸⁾ Toho dne imatrikulováno bylo celkem 12 filosofů a 1 theolog národností různých.

Ve školním roce 1600—1601 studoval Sarkander logiku.²⁹⁾ Význačnější nějaké události nestalo se v tomto roce žádné. Podrobný řádový deník připomíná jen 13. září návštěvu kardinála Dietrichštejna v kostele a v koleji pražské a 8. října slavné divadlo o sv. Eustachovi, jehož se účastnilo na 10.000 diváků.³⁾

Následující školní rok počal 18. říjnem. Soudíme tak z toho, že tohoto dne dáváno bylo divadlo „o synu neposlušném“ v „domě chudých“ a že udíleny byly odměny za pilnost; rozdával je hrabě Pomsdorf. Na pražských školách jesuitských neměl totiž školní rok počátku stejného: někdy začínávali

²⁶⁾ Prodrumus glorie Pragenae a Joanne Floriano Hammerschmied. Vetero Pragae 1723. Str. 110. — Schmidl I. 445. — Kroess 532.

²⁷⁾ Výpis z matriky datovaný 29. května 1748. Olomouc kons. arch. Jiný výpis bez data tamže.

²⁸⁾ Album Academiae Pragensis, II. díl, fol. 25 b. Praha univ. arch. podle jménem Catalogus XIX.

²⁹⁾ Výpis z matriky nedatovaný. Olomouc kons. arch.

³⁰⁾ Diarium Collegii S. Jesu Pragae ad s. Clementem ab anno 1586 usque 1600 inclusive. Praha strahovská knih. DCIII. 21. str. 147.

v září, jindy v říjnu, tu obyčejně sv. Lukášem (18. října), a někdy i v listopadu. Začátek roku oslavován býval disputacemi, divadlem a rozdáváním odměn. Tak začal v Praze i školní rok 1601—1602, v němž Sarkander studoval na fakultě artistské fysiku. Tohoto roku (1601) dostala kolej a akademie nového rektora, jímž byl jmenován P. Jakub Geranus; zůstal rektorem do roku 1606. 15. listopadu 1601 dostali studenti pražští též nového studijního prefekta, Jana Mamburga.³¹⁾

Po dokončené fysice r. 1602 přihlásil se Sarkander ke zkoušce bakalářské a šťastně ji vybyv promován byl na bakaláře svobodných umění.

Zakládací listinou udělil totiž císař Ferdinand I. akademii pražské též právo povyšovati studenty k akademickým hodnostem. Grady nebo hodnosti akademické byly na každé fakultě dva: bakalářský a misterský nebo doktorský. Kdo již vybyl zkoušku na mistra, ale nebyl ještě promován, nazýval se licenciátem.

Ku bakalářství svobodných umění připuštěn byl u jesuitů posluchač, jenž vystudoval aspoň logiku. Před promoci bylo se mu napřed podrobiti zkoušce. Zkoušení byli půl hodiny z logiky a z některé části fysiky; na to následovala druhá delší zkouška z Aristotela a z katechismu. Kandidáti při zkoušce seděli nebo stáli; při menším počtu zkoušení byli najednou, jinak po kroužcích.³²⁾

V den slavnosti promoční o půl sedmé hodině ranní zazněly trouby před kolejí po prvé; za chvíli po druhé.³³⁾ O 3/4 7 ubíral se promotor s profesory a kandidáty za zvuků hudby do konviktu a odtud do chrámu. Promotor, profesori a někteří kandidáti šli pak pro rektora nebo jeho zástupce, kancléře, a pozvali ho ku vyznání víry. Když se s ním vrátili do chrámu, zazněly trouby, rektor posadil se na křeslo u hlavního oltáře na straně evangelní, přečtla se jména čekatelů, načež tito skládali vyznání víry a přísahali, že hájiti budou vždy nauky o Neposkvrněném Početí Panny Marie. Následovala mše sv. k Duchu sv. Po mši sv. odebrali se všichni do školního sálu. Napřed vejde profesorský sbor, pak promotor a kandidáti.

³¹⁾ Diarium. Praha strahov. knih. fol. 148 b.

³²⁾ Diarium. Praha strahov. knih. fol. 148 b.

³³⁾ Podle řádu v Olomouci obvyklého, který zajisté zachovávan byl i na ostatních školách jesuitských. Vídeň. dvor. arch. F 457, fol. 11.

Jeden z nich prosí o udělení gradu. Promotor odpovídá. Když byla notářem přečtena jména kandidátů, následuje promoce. Promotor kandidáty promovuje slovy: Já N. N. mistr . . . autoritou apoštolskou a císařovou, od fakulty sobě propůjčenou, vás, ingenue ac erudite adolescentes, řádně vyzkoušené, týchž svobodných umění a filosofie za bakaláře jmenuji, činím a v tomto slavném shromáždění veřejně prohlašuji a vám všecku moc oddávám i privilegia k tomuto gradu hledící, kteráž náležejí právem této akademii i platí ve všech akademiích na světě.³⁴⁾ Odznakem bakalářů byla kápě asi z hedvábí. Příslušel jim titul „Eruditi“. Po promoci vystoupili po pořádku na katedru na znamení své hodnosti, načež určení kandidáti říkali své these. Potom rozdávali noví bakaláři mistrům rukavice, jiným posluchačům seznam promovaných a básně. Na konec jeden z nich děkoval Nejsvětější Trojici, Panně Marii Neposkvrněné, sv. Janu evang., sv. Ignáci a Františku Xav., zakladatelům akademie, panovníkovi, biskupovi a kapitole, rektoru, kancléři, děkanům, profesorům, městské radě a hostům všem. Při slavnosti po každém oddílu zaznívaly trouby, chvílemi hrála hudba — *suavis musica* —.

Promoce, při níž Jan Sarkander povýšen byl na bakaláře filosofie a svobodných umění, konala se 9. května. Kandidátů bylo celkem 26 nebo 27.³⁵⁾ Z promovaných bylo šest z Čech, šest ze Slezska, ostatní z Německa, z Francie a jeden z Italie, Jan Spinellus, synovec apoštolského nuncia. Slavnosti dodala lesku přítomnost apoštolského nuncia Filipa Spinella a vyslanců španělského i florenckého.³⁶⁾ Promotorem byl studijní prefekt neboli kancléř P. Jan Mamburg. Poetové dali k té příležitosti tisknouti u Václava Marina v Praze oslavný spis s názvem: *Triumphus eximia virtute praestantique doctrina 27 iuvenum, quem ob primam in militia philosophica et artium liberalium studio consecutam victoriam celebrarunt in caesarea Societatis Jesu Academia Pragae VII. Idus Maji anno salutis 1602 prima earundem artium liberalium ac philosophiae laurea redimiti. Honoris et congratulationis ergo conscriptus a magnificis, nobi-*

³⁴⁾ Winter, O životě na vysokých školách pražských, 521.

³⁵⁾ Album v univ. arch. praž. XIX. fol. 15 b má kandidátů 26; tištěná oslavná báseň jmenuje o jednoho více, Martina Plesnera z Bamberka. Schmidt II. 278 má rovněž kandidátů 27.

³⁶⁾ Album fol. 16 a.

libus et egregiis facultatis poeticae in eadem Academia studiosis Pragae.

V Triumfu uvedena jsou napřed jména promovaných v témž pořadí jako v universitní matrice. Sarkander je tu na místě šestnáctém. Každému novému bakaláři je připsána jedna báseň. Pro Sarkandra složil báseň šestnáctou Albert Leskovec, český šlechtic. Oslavuje ho takto:³⁷⁾

Joanni Sarcandro Priboriensi Moravo.
 Iterum tranquillitatem vides
 Arma hactenus Martis Cohors petiit pia
 Iuvenum: Sacra per aequora
 Sophiae gradus fecistis omnes; nunc Sophis
 Promittit ipsa Coelitus.
 Orta Sapientia Requiem, et tranquillitas
 apparet ingens omnibus
 Imo et Labores digna donat praemia,
 Lauri Coronam Frondeam
 tu perge, pande vela, Ventus admonet,
 Cursumque spondet prosperum
 Portus Petendus restat, adsit improbus
 Labor Secundus ille erit.

Albertus a Leskowetz
 Liber Baro Boemus
 Praeceptoru suo.

Na konci knížky položeno

Ad Lectorem.
 Forte novos rides versus et carmina trita
 sunt, fateor, trita haec, tu meliora dato.
 Si nescis, legito hoc; digito compesce labelia!
 Sed mala sunt, dicis? non meliora facis.

Adolphus Emerich, Belga.

Tak oslavovali poetové nové bakaláře roku 1602.

V posledním ročníku 1602—1603 poslouchal Sarkander v Praze metafysiku.³⁸⁾ Ukončiv kurs filosofický, přihlásil se ke zkoušce misterské.

Grad misterský nebo doktorský byl grad nejvyšší, secunda laurea, summa laurea. Graduovanému filosofovi a theologovi říkali magister, mistr, graduovanému v medicíně a právech

³⁷⁾ Opis Olomouc, kons. arch.

³⁸⁾ Výpis z matriky jesuit. archivu: Olomouc, kons. archiv. nedatováno.

říkali doktor. Rozdílu v hodnosti nebylo a jména začasté střídána. Mistři filosofie byli titulováni „Nobiles, Excellentes et Doctissimi“. Grad misterský byl řidší, vzácnější. Ke zkoušce misterské hlásila se pouze část bakalářů, ostatní přestali na své hodnosti bakalářské.³⁹⁾

K licenciátství a k misterství připouštění bývali jen ti kandidáti, kteří vyslyšeli celý kurs filosofie. Kandidáti musili především prositi kancléře, by je připustil ke zkoušce. Ten ustanovil též examinatory a den zkoušky. Kandidát filosofického doktorátu měl býti zkoušen hodinu z veškeré filosofie a umění požadováno více než prostřední. Výsledek misterské zkoušky oznámil kancléř a rozhodl také o lokaci kandidátů. Potom hned rozdány kvestie promoční a všecko strojeno k slavnosti. Před promoci vydáno pozvání, jež bývalo vzletné. Uvádíme český překlad takového pozvání, jaké se zachovalo z university olomoucké:⁴⁰⁾

Děkan, senior a profesori slavné fakulty filosofické na ctihodné císařské, královské a biskupské universitě olomoucké všem toto čtoucím pozdrav!

Výroční ona doba mocnými blíží se kroky, akademikové, v níž se s Moudrými duchem Moudrost zlatým prstenem zasnubuje a ty, kteří povzneseni byli na Aristotelský stolec, kteří korunováni byli kloboukem doktorátu filosofského i ozdobeni ostatními odznaky misterskými, u všech činívá cti-hodnými. Jsou to odměny řádné zápasících, ceny zápolících v závoďišti filosofském po celé tříletí k cíli čestnému po cestě práce, a bitevní vozy ne nepatrné triumfujících slavně nad nevědomostí a leností.

Nuže tedy, kdožkoli jste, kterýmž nestačí, že zrny vavřínovými ověnčili jste hlavu (a věru, to nemá stačiti filosofu), nýbrž kteří nad to si přejete jak poctění býti pláštěm, tak vidění býti v klobouku misterském i slyšání býti se stolce Moudrosti, tak i konečně zlatým zasnoubiti se prstenem s Moudrostí; přijďte, tímto pozváním dle zvyku a obyčeje akademického byvše svoláni: přijďte, pravím, dne . . . tohoto měsíce do sálu metafysikálního o hodině . . . a magistrátu filosofskému se představte: abyste jednak jemu svá přednesli přání, jednak aby

³⁹⁾ Winter, O životě na vysokých školách pražských, 526.

⁴⁰⁾ Vídeň. dvor. arch. F 457, fol. 7 b.

i vám bylo oznámeno, co vykonati máte, dříve než vám bude dopřáno býti povýšenu na vrchol žádaného gradu misterského.

Takový postup k dosažení gradu misterského zachováván na školách jesuitských všude, i v Praze, kde Jan Sarkander byl promován na mistra filosofie 14. května 1603. S ním bylo promováno na mistry ještě jedenáct bakalářů, tedy už ani ne polovice těch, kteří s ním byli povýšeni na bakaláře. Čtyři byli Češi, dva Slezané, ostatní Němci.⁴¹⁾ Den před promoci misterskou prohlášení byli vyzkoušení kandidáti licenciáty: kancléř nebo promotor ohlásil tu čekancům formuli licenciátskou. Dělal, že jménem moci boží, sv. apoštolů, papeže, císaře, jim řádně vyzkoušeným přířiká licentiam žádati za insignia misterská, veřejně čísti, disputovati a všechny akty misterské provozovati.⁴²⁾

Nazejtří pak konána slavná promoce misterská.

Promoce misterská konala se tak jako bakalářská, jenže ještě slavněji. Kandidáti přísahali slovem „iuro“ a dotykem žezla, že budou rektora, kancléře poslušni, že zachovají pokoj v universitě, že dobro jejího budou hleděti a toho gradu jinde již nepřijmou znova. Po přísaze promotor učiniv znamení kříže, prohlásil licenciáty za mistry formulí obyčejnou; podal jim prsten doktorský, řka, že kroužek ten je znamením věrnosti, kterou se zavazuje k moudrosti jakožto její snoubenec, a položil jim na ramena kožíšek doktorský — epomis — s připomenutím, že šat ten upomínati má na vážnost mravů, na ctnost, ale aby ne pouze šatem, než i mravy a učeností projevovali svou hodnost. Potom vstavil na hlavu všem doktorský biret, objal každého promovaného a dal mu políbení, symbol pokoje Kristova. Noví mistři říkali pak s katedry své these, načež děkováním, gratulacemi a slavným Te Deum promoce skončena.⁴³⁾

Jako při bakalářské tak i při misterské promoci Sarkandrově zvyšovali lesk slavnosti svojí přítomností vyslanci španělský a florencký.⁴⁴⁾

Po celou dobu svých studií filosofických v Praze byl Sarkander sodálem Mariánské družiny akademické. Tato družina byla první, jež byla založena v zemích českých. V lednu 1575

⁴¹⁾ Album, fol. 16 a.

⁴²⁾ Winter, O životě na vysokých školách pražských, 558.

⁴³⁾ Winter 558.

⁴⁴⁾ Album, fol. 16 a.

sešlo se 12 studentů, chovanců konviktu u sv. Bartoloměje, a položilo základ k Mariánské družině, zvané s počátku družinou Neposkrvněného Početí. Ředitelem jejím byl bl. Edmund Kampian. Aby i ti studenti, kteří nebydlili v konviktě, účastni byli požeňání Mariánské družiny, založil Kampian r. 1578 družinu pro bohoslovce, filosofy a rhetory a nazval ji družinou Zvěstování Panny Marie. V srpnu 1581 spojily se obě tyto družiny v jednu s názvem Zvěstování Panny Marie a volily i jednoho starostu. Družina došla brzy všeobecné obliby, a zvláště šlechtici, bydlící v Praze, žádali často o přijetí za členy. Prosbám jejich bylo vyhověno a tak se stalo, že vedení družiny brzy měli v rukou nestudenti.⁴⁵⁾

Když přišel Sarkander do Prahy, byl ředitelem družiny P. Petr Welkusijs. Bylť toho roku ředitelem konviktu u sv. Bartoloměje⁴⁶⁾ a ředitel konviktu býval od r. 1580 zpravidla i ředitelem družiny. Starostou roku 1600 byl Oldřich Felix Lobkovic. Sarkander zapsán za člena družiny téhož dne, kdy byl imatrikulován na fakultě svobodných umění, totiž 22. října 1600. Přinesl s sebou vysvědčení, že byl sodálem družiny olomoucké, a podle něho pak zapsán do alba družiny Zvěstování Panny Marie.⁴⁷⁾ Starostu volila si družina pražská ročně dvakráte. V roce 1601 zvolen byl starostou Ondřej Hanniwaldt, císařský úředník, a Václav Lobkovic. Roku následujícího v lednu zvolen za starostu Václav Pleš ze Sloupna, purkrabí karlštejnský, jehož v červenci vystřídal Zbyněk Berka z Dubé, arcibiskup pražský. Počátkem roku 1603 stal se starostou probošt kapituly u sv. Víta, Jíří Pontanus z Breitenberka, v druhé polovici roku pak Vilém Slavata z Chlumu, nejvyšší zemský maršálek.⁴⁸⁾

Pražská družina Mariánská slynila horlivostí právě tak jako akademická družina olomoucká. Ředitelé její bedlivě přihlíželi k tomu, by se v družině pěstila zbožnost nikoliv citově a na odív, nýbrž skutkem. Sodálové byli vedeni ku praktickému životu ctnostnému: měli se především osvědčovati píli a věrností v povinnostech. Horlivě byl též pěstěn v družině duch kajicný: sodálové ukládali si často přísné kajicné skutky

⁴⁵⁾ Czerwenka 212. — Schmidl I. 366, 420. — Kroess 544.

⁴⁶⁾ Czerwenka 93. — Schmidl II. 207.

⁴⁷⁾ Výpis z družinského alba v Olomouci, kons. arch., datovaný 29. května 1748. Alba samého dohledati se nelze.

⁴⁸⁾ Czerwenka 224, 225.

dobrovolně. Navštěvovali též své nemocné spolužáky, prokazující jim menší služby bratrské, ba navštěvovali někdy i pražské nemocnice a chudobince, by zde vypomohli.⁴⁹⁾ Družina byla mladým akademikům vpravdě školou ctností a tak i Sarkander veden v ní záhy k životu ctnostnému.

Po vybytém studiu filosofickém umínil si Sarkander věnovati se studiu bohosloví.

Studium bohoslovecké na pražském Klementinu zůstalo i po definitivním vydání studijního řádu na téměř stupni, jak je předepsal první studijní řád z r. 1586. Přednášela se hlavně morálka a kontroverse. Theologii scholastické, exegesi a hebrejštině vyučováno jen někdy dle potřeby posluchačů. Scholastikové řádu jezuitského poslouchali v Praze jen morálku a kontroverse, na studia scholastické theologie odcházeli do Štyrského Hradce.⁵⁰⁾ Pražská kolej neměla bohoslovných profesorů, za to kolej štyrskohradecká slynila bohovědou.

Vzájemný vztah mezi kolejí pražskou a štyrskohradeckou, pokud se týká bohoslovného studia řádových scholastiků, byl možná též Sarkandrovi pohnutkou, že se odhodlal konati bohoslovná studia ve Štyrském Hradci. Dokončiv studium na fakultě artistské a povýšen byv na mistra svobodných umění, nešel hned do Štyrského Hradce. Byl zapsán na universitě štyrskohradecké do bohosloví teprve 6. září 1604,⁵¹⁾ tedy za rok po studiu pražském. Příčiny odkladu dopátrati se nelze.

Universita štyrskohradecká byla o něco mladší nežli pražská a olomoucká. Řád jezuitský byl sem povolán v r. 1572 arciknížetem Karlem II., nejmladším synem císaře Ferdinanda I., panovníkem Štyrska, Korutan, Krajiny, Gorice, Přímoří a Terstu. Nadační listinou ze dne 1. ledna 1585 založil též při koleji universitu, jež potvrzena papežem Řehořem XIII. téhož dne a císařem Rudolfem II. 29. dubna 1586. První školní rok na nové universitě zahájen v listopadu 1586.⁵²⁾

⁴⁹⁾ Kroess 546.

⁵⁰⁾ Kroess 843.

⁵¹⁾ Výpis z universitního katalogu datovaný 17. prosince 1748: „Ioannes Sarcander Moravus Priboriensis susceptus 6. Septembr. anno 1605 aetatis suae 24 ann. Philosophiae Magister ad Theol.“ Olomouc kons. arch. — Katalogu dohledati jsem se nemohl. Universitní knihovna ve Št. Hradci chová sice vzácnou knihu „Matricula Universitatis Graecencis“ (1576-1771), ale tato matrika neuvádí imatrikulace theologů do r. 1608; v předešlých letech zapsáni jsou pouze logici, rhetorové, humanisté atd.

⁵²⁾ Dr. Franz von Krones, Geschichte der Karl Franzens—Universität in Graz. Graz 1886. Str. 236.

Jesuité ve Št. Hradci měli hned od prvních dob ve své koleji též konvikt pro studující, kteří se chtěli věnovati kněžství. Syn a nástupce zakladatele university, arcikníže Ferdinand, potomní císař Ferdinand II., zakoupil větší dům a dal jej v letech 1595-1597 upravit za konvikt. Dům však nevyhovoval; proto získal arcikníže dům v Barvířské ulici, náležející k faře Gratweinské, přikoupil dům sousední od Jak. Schränkla a třetí od Jana Pfistra. Z těchto tří domů upravil nový, prostranný konvikt nazvaný Ferdinandeum. Přijímání byli do něho chudí studenti, obdrželi zde zaopatření, aby se mohli věnovati studiu bohoslovnému; náklad hrazen byl z výnosu různých statků a domů, získaných darem nebo koupí.⁵³⁾ Kromě těchto chovanců vydržování byli ve Št. Hradci tak jako v jiných kolejích papežští chovanci, na něž uhrazovala náklad kurie papežská.

V konviktu Ferdinandském našel také Jan Sarkander útulku. Jeho matka nebyla tehdá již na živu. Kdy zemřela, neznámo. Ale v dubnu 1605 byla již mrtva, neboť městská rada příborská píše v rodném listě jeho bratra Mikuláše, že Mikulášovi rodiče „stýkajíce se s námi častěji a matka pana Mikuláše po smrti otcově bydlíc u nás až do posledního okamžiku života, počestně, zbožně a chvalitebně žili“.⁵⁴⁾ Janovy poměry majetkové byly zajisté stísněné a sotva byl by si mohl náklad na bohoslovné studium ve Št. Hradci hraditi sám. Z toho také, že v oslavné básni k bakalářství jeho jmenuje skladatel Sarkandra „svým praeceptorem“, lze souditi, že i v Praze vypo-máhal si Jan vyučuje jiné studenty. Tato okolnost, jakož i úspěšná jeho zkouška bakalářská a misterská svědčí také o tom, že byl studentem dobrým. A dobrý prospěch ve studiu pomohl mu zajisté též k tomu, že dostal se do Ferdinandeum ve Štyrském Hradci.

Bohoslovná fakulta štyrskohradecká měla tak jako jinde čtyři ročníky. Na jezuitských fakultách bohoslovných nejdůkladněji probírána theologie scholastická. Užíváno tu hlavně Summy sv. Tomáše Akvinského. Podle studijního řádu z r. 1599 přednášeli theologii scholastickou nejméně 2 profesori po všecka čtyři léta.

Profesor první přednášel v prvním roce dogmatickou část o Bohu jediném a o jeho vlastnostech, o Nejsv. Trojici, o jed-

⁵³⁾ Krones 270.

⁵⁴⁾ Příloha 2.

notlivých božských osobách a o jejich vzájemném vztahu. Druhý rok přednášel též profesor látku o andělech, o cíli člověka, o vůli lidské, o mravním dobru a zlu lidských skutků. V třetím ročníku probírány ctnosti všeobecně, rovněž tak hříchy, zvláště hřích dědičný, pak o zákonu věčném, přirozeném, lidském a zvláště o zákoně starém a jeho příkázáních. Čtvrtý rok věnován všecek učení o víře, naději a lásce.

Druhý profesor scholastické theologie přednášel v prvním roce o spravedlnosti a právu, o náhradě a o hříších proti spravedlnosti, pak hlavní věci o náboženství. Druhý rok vyplňovaly přednášky o vtělení druhé božské osoby a úvod k učení o svátostech. V třetím ročníku přednášel druhý profesor nauku o křtu, o nejsv. svátosti, o svěcení kněžstva, biřmování a posledním pomazání. Učení o svátosti pokání a stavu manželského ponecháno pro rok čtvrtý.

Měsíčně konati bylo z theologie scholastické disputace, při nichž námítky mělo obhajovati tolik studujících, kolik bylo profesorů scholastické theologie; disputace konaly se dopoledne i odpoledne.⁵⁵⁾

Vedle theologie scholastické důkladně pěstěno na jezuitských fakultách bohosloveckých studium Písma sv. Vykládala se některá kniha Písma sv. dle Vulgaty, ale se stálým zřetelem k textu hebrejskému nebo řeckému. Písmo sv. přednášelo se po dvě léta. Při tom profesor vykládal též začátky mluvnice hebrejské a čítal pak některou snazší knihu Písma sv. hledě více k slovům, k mluvnici než k obsahu čtené knihy.⁵⁶⁾

Třetím předmětem bohoslovných přednášek byla mravouka, obsahující hlavně kasuistiku. Profesor měl úkol dobře připravit posluchače pro duchovní správu; vykládal o svátostech, o censurách, o povinnostech stavovských, o desateru, probíraje při tom praktické případy pro duchovní správu. V sobotu konány místo přednášky dvouhodinové disputace z kasuistiky.⁵⁷⁾ Mravouka probírána též po dvě léta.

Kromě toho konány též zvláštní přednášky z dogmatických kontroversí, v nichž dáván návod, kterak nauky katolické hájiti proti jinověrcům.

⁵⁵⁾ Monumenta V. 302-308.

⁵⁶⁾ Monumenta V. 294-298.

⁵⁷⁾ Monumenta V. 322-328.

Takový pořad přednášek předpisoval pro jezuitské fakulty bohoslovné studijní řád z r. 1599 a tak zajisté zachován i na fakultě štyrskohradecké v době příchodu Jana Sarkandra na bohoslovná studia. Rektorem koleje štyr.-hradecké byl tehdy Gisbert Schevichau; jeho úřad převzal 18. října 1606 Florián Avancinus.⁵⁸⁾ Kancléřem universitním byl až do r. 1607 Holanďan Jan Decker; 8. května 1607 byl promulgován kancléřem augšpurský rodák a konvertita Kryštof Mayer.⁵⁹⁾

Přesného seznamu všech profesorů bohosloví ve Štyrském Hradci z doby Sarkandrovny nemáme; jen některá jména se zachovala. Dogmatiku přednášel do r. 1608 Petr Pázman, potomní kardinál a uherský primas, a kancléř Jan Decker. Pázmanovy přednášky převzal od r. 1608 Kryštof Mayer. Morálce a kontroverším učil od r. 1603 Jan Gerottus, biblistice Skot Vilém Jonston. Od r. 1607 vykládal Písmo sv. a učil jazyku hebrejskému Řehoř Rumer; „kterak náležitě přisluhovati duším sv. svátostmi“, tedy jakýsi druh bohosloví pastýřského přednášel Rafael Kobenzl, rodák z Krajiny, jehož spisy vyšly v letech 1615-17 v Olomouci. Nějaký kurs bohovědy přednášel též Vilém Wrigth před r. 1606 a po něm Vilém Lamormaine, potomní vlivný rádce císařů Ferdinanda II. a III.⁶⁰⁾

Mnoho času a pílě věnováno v koleji štyrskohradecké divadlům. Hráno bylo každoročně, i několikrát za rok. Mezi návštěvníky býval na prvním místě panovnický dvůr, jenž nejednou na výpravu divadla přispěl a herce obdaroval. Větší divadla hráli studenti z celé akademie; menší dávali studenti jednotlivých tříd. Po prázdninách roku 1604, kdy Sarkander začal bohoslovná studia, dáván biblický kus „Sv. Maria Magdalena“, jenž vyšel i tiskem.⁶¹⁾ Rok na to dávala divadlo Mariánská družina akademická a chovanci konviktu. Téhož roku hrán na počest arcikněžny Konstancie, nevěsty krále polského Zikmunda Augusta, kus „Castum connubium divo-

⁵⁸⁾ *Matricula Universitatis Graecensis*. Štyrský Hradec, univ. knih. f. 17b, 23a.

⁵⁹⁾ *Nomina eorum, qui in alma et catholica Academia Graecensi ad gradus litterarios promoti sunt*. Rkp. Štyr. Hradec, archiv bohosl. fakulty fol. 13-19.

⁶⁰⁾ *Almae ac celeberrimae Universitatis Graecensis Societatis Jesu Lustrum quartum et quintum honori illustrissimi domini Maximiliani Josephi L. B. a Gloyach cum in laudem Universitatis supremae AA. LL. et Philos. Laureae ornatur, promotore R. P. Antonio Sporeno etc. Graecii 1720*. Str. 26. 41. 48. 64. Krones 256. 357. 374. 379. 380.

⁶¹⁾ *Summarischer Bericht . . . der Aktion von der heyligen Büsserin und Liebhaberin Christi Maria Magdalena, anno 1604*. Graez. 12 listů.

rum Martyrum Constantiae et Gallieni" — Cudný sňatek sv. mučedníků Konstancie a Galliena. V roce 1607 dáváno časové divadlo z poslední doby „Japoniorum martyres" — o japonských mučednících, druhé „Virginis Dorotheae constantia" — o statečnosti panenské Doroty. V masopustě 1608 rozveselil diváky žertovný kus „Cyprianus", jímž pranýřováno opilství.⁶²⁾ Hráno bylo vesměs po latinsku, jakož vůbec všechno vyučování a hovor na školách jezuitských býval latinský. A nebylo ani jinak možno. Častá záměna řádových členů z nejrůznějších zemí evropských i různost studujících v národnosti žádala nutně jediný jazyk společný, a tím byla latina.

Slavnostní disputace a promoce bylo studentstvo štyrsko-hradecké svědkem v březnu 1605. Disputoval tu z filosofie arcikníže Leopold, biskup pasovský a štrasburský, pozdější mocný příznivec Mikuláše Sarkandra: Po tři léta byl soukromě vyučován ve filosofii od jesuity Kryštofa Labbé-ho, načež se přihlásil k promoční misterské zkoušce. Kdo mu oponoval, neznámo. Disputace člena panovnického rodu přivábila ovšem mnoho posluchačů ze šlechtických rodů štyrských.⁶³⁾ —

Ani ve Štyr. Hradci neopomenul Sarkander přihlásiti se za člena Mariánské družiny. Byla zde družina pro bohoslovce a filosofy od r. 1595 s názvem „Zvěstování Panny Marie"; zvána též „Sodalitas maior", družina větší, na rozdíl od družiny menší, kterou tvořili gymnasisté.⁶⁴⁾ Sarkander zapsal se do družinského alba, jak tehdy bylo zvykem, vlastní rukou.⁶⁵⁾ Je patrno, že velice si vážil svého příslušenství k Mariánské družině, kdyžť nejen v Olomouci, nýbrž i v Praze a ve Štyr. Hradci se hned hlásil do tamějších družin. Pěstil úctu Matky Boží od útlého mládí.

⁶²⁾ Lustrum quartum et quintum 29, 37, 42. — Krones 335, 337, 339.

⁶³⁾ Lustrum quartum et quintum 29. — Krones 14, 382.

⁶⁴⁾ Krones 283.

⁶⁵⁾ Album Mariánské družiny se nezachovalo. V roce 1747 bylo ještě v koleji štyrskohradecké, jak svědčí stvrzení Sarkandrova jména Antonínem Fockým ze dne 17. prosince 1747. Olomouc kons. arch.

3. Sarkandrova svěcení a první léta v duchovní správě.

Nižší svěcení. Sarkander u bratra Mikuláše v Opavě. Vyšší svěcení. Jan ustanoven farářem v Jaktari. Vypomáhá za uvězněného bratra v Opavě. Jan farářem v Uničově. Po útěku Mikulášově z vězení vyslýchán a uvězněn. Dopisy Uničovským z vězení. Jan na fare v Charvátech, pak ve Zdounkách. Ustanoven farářem v Boskovicích.

Studium bohovědné na akademiích jesuitských trvalo čtyři léta. Sarkander započav roku 1604 dokončil je tedy r. 1608. Již za studií bohoslovných obdržel Jan nižší svěcení. Přišed totiž po třetím ročníku ze Št. Hradce do vlasti, podrobil se 21. prosince 1607 zkoušce, bezpochyby z obřadů: zkoušel jej arcijáhen olomoucký Benedikt Knaur. Druhého dne, v sobotu suchých dnů, udělil mu čtyři nižší svěcení sám kardinál Dietrichštejn v kapli kroměřížského zámku.⁶⁶⁾

Po svěcení odebral se Sarkander pravděpodobně opět do Št. Hradce, aby ukončil čtvrtý ročník bohoslovný.⁶⁷⁾ Příštího roku pak na podzim zdržoval se již u svého bratra Mikuláše v Opavě, u něhož po dokončeném studiu bohoslovném čekal na další svěcení.

Mikuláš Sarkander strávil mládí u svého nevlastního bratra Matěje Vlčovského v Příboře. Studia konal v Olomouci.⁶⁸⁾ Stav se knězem, ustanoven byl r. 1596 ve Vel. Meziříčí nad Oslavou s počátku zámeckým kaplanem u pana Ladislava Berky z Dubé, ježto fara a kostel byly obsazeny predikanty. Ale již po roce jmenuje se farářem a děkanem a prosí prostřednictvím svého patrona o kaplana znalého češtiny i němčiny, jenž mu byl také poslán. Pomocníkem děkanovým jmenuje se také jeho bratr Jan, který tehdy studoval v Olomouci a dlíval asi návštěvou u Mikuláše v Meziříčí.⁶⁹⁾

⁶⁶⁾ Matrica ex a. 1599—1619. Rkp. v olomouckém archivu konsist. — Srv. Josef Foltynovský, K životopisu bl. Jana Sarkandra. Hlídka 1910 str. 193.

⁶⁷⁾ Že by byl promován na mistra bohovědy, jak soudí Procházka (Život bl. Jana Sarkandra 833), nelze doložit. Procházka asi nesprávně pojal slova ředitele Ferdinandea ve Št. Hradci Weilhamra, jenž píše: „Joannes Sarcander Moravus Priboriensis susceptus 6. Septemb. anno 1604 aetatis suae 24 ann. Philosophiae Magister ad Theologiam.“ (Datum 17. prosince 1747. Olomouc, konsist. arch.)

⁶⁸⁾ Matricula Academiae Olomucensis, str. 17. Olomouc arch. bohosl. fak.

⁶⁹⁾ Jac. Fel. Pacher, Oslava Marchionatus Moraviae flumen, etc. Brunae 1728. str. 16.

Patrné pokroky katolické víry popuzovaly nekatolíky a tři z nich vniknůvše v noci do chrámu, rozbili sochu Kristovu na kříži a vedlejší sochy. Ladislav Berka z Dubé odhodlal se nyní rázněji pracovati o obnově katolické víry. Vyzádal si proto dva missionáře jezuitské. V dubnu 1599 byli mu poslání Martin Ignác Sarkander z Olomouce a Kryštof Schatauer z Prahy. Podporování jsouce horlivým děkanem, docílili značných úspěchů. Vytrpěv v Meziříčí mnoho příkoří od nekatolíků,⁷⁰⁾ odešel Mikuláš koncem r. 1599 na faru do Vyškova.⁷¹⁾ Byl pak jmenován kanovníkem brněnským s prebendou v Přisnoticích, ale r. 1603 dobrovolně se prebendy i kanonikátu vzdal.⁷²⁾

Kardinál Dietrichštejn upevniv konečně po mnohých námáhách svou pravomoc na faru opavskou,⁷³⁾ dosadil na ni počátkem roku 1608 Mikuláše Sarkandra, „jakožto osobu, která k tomu novému založení a obnovení starodávného náboženství příkladným životem dobře se hodí“.⁷⁴⁾ Slíbil mu kanonikát olomoucký, vydrželi-li na obtížném tom místě tři léta nepřetržitě, a udělil mu jej ještě téhož roku. Prvního února 1608 byl Mikuláš Opavským jako farář představen a druhého dne o svátku Hromnic slavně do kostela uveden.⁷⁵⁾ Leč Opavští přes nařízení císařské důchodův kostelu nálež-

⁷⁰⁾ „Tot annos Mezerzičii ab haecitis vexationes passus.“ píše 26. listopadu 1608 z Opavy kardinálovi. Praha místodrž. arch.

⁷¹⁾ Wolný, Kirchh. Topographie II. 3., str. 60. — Kroess 639.

⁷²⁾ 28. srpna 1693 prezentuje probošt brněnský Eliáš Hovorka (Hovorius) na kanonikát brněnský a na prebendu v Přisnoticích Martinum Ostiensem, když se uprázdnil „per resignationem ven. dni. Nicolai Sarcandri ultimi et immediati eiusd. possessoris“. (Krom. archiv: Spiritualia. Nová akta kard. Dietrichštejna.)

⁷³⁾ Srv. str. 163.

⁷⁴⁾ Dietrichštejn císaři. Datum v Kroměříži 2. prosince 1608: „Wann ich dan mit zimlicher sorg und nicht ohne diffikultet mehr gemelten Nicolaum Sarcandrum als eine Person, die zue dieser newen Pflanzung und restituierung der uhralten Religion guetter massen mit exemplarischen leben und wandel. als lehr und Underweisung qualificiert ist, neben vertröstung Ihm pro elumento (t. j. emolumento) laborum mit einem Canonicat zue Ollmütz (wie dan solches jetzt jüngst geschehen) doch dass Er drey Jahr continue neben göttlicher verleyhung bey dieser Vocation zue Troppaw verharren und seinem Eyffer nicht sparen solle, zue versehen, Ihm vermöget habe.“ Orig. s podpisem a pečeti kardinálovou v Praze místodrž. arch. Opis v arch. Musea král. čes. — A 15. května 1612 píše kardinálu-protektorovi řádu dominikánského o Opavě: „Non destiti tamen ab opere domini, donec auctoritate caesarea meisque maximis laboribus sacerdotes catholici in parochialem ecclesiam eiectis inde praedicantibus introducerentur. Prout introducti fuerunt et officium decanale et parochiale Nicolao Sarcandro, tunc olomucensi et brunensi canonico, commissum. Kroměříž, kopiář 39. fol. 23.

⁷⁵⁾ Kroess 795.

jících neodváděli. Děkanu nezbývalo, než aby znova žádal u císaře o rázné zakročení. Vydal se tedy na cestu do Prahy, aby osobně přednesl císaři své stížnosti. Na zpáteční cestě vzal s sebou z Olomouce dva jezuity na missie: Martina Ignáce Sarkandra, aby kázal česky, a Jeronyma Ambergra, aby kázal německy.⁷⁶⁾

Zatím, co byl Mikuláš v Praze, zdržoval se na faře opavské bratr jeho Jan, jsa hotov se studii bohovědnými, ale nemaje dosud vyšších svěcení. Z doby pobytu Janova v Opavě zachovaly se dva jeho listy poslané olomouckému oficiálovi čili generálnímu vikáři Janu Jakubu Wackherovi. Oba ilustrují náboženský stav v Opavě. První list, latinský, zachovaný u Schwarze-Středovského (Rubinus Moraviae 175), zní v českém překladě: Veleďustojný a slovutný pane, pane preláte a ochránče nejmilostivější, pozdrav a ochotu k službám! Dnes ráno za nepřítomnosti pana děkana dostal jsem a přečetl list Vaší Veleďustojnosti: zdali by bylo lépe, aby naši kaplani (z nichž jeden u faráře ketřského, druhý nejsa úplně v duchovní správě, doma tajně se skrývá) zde byli ponecháni či jinam aby byli poslání. Já o úsudku nepřítomného pana bratra nemohu se odvážit něco určitého říci; třebaže vím, že pan převor Otců dominikánů i někteří jiní jejich odstranění za velmi prospěšné vždy považovali, ježto jsou pomluveni. Pan farář ketřský aspoň jedno kázání zde měl: ten nehledě ku potřebám (svého) kostela, tomuto musil se věnovati, až by se stalo opatření lepší. A tak pouhým českým kázáním páně převorovým, již po dvakrát, naši Opavané nevím, jak rádi jsou spokojeni. Oběti mše sv. konají Otcové dominikáni. Udíleje pak jiné svátosti církevní pan farář jaktařský osvědčuje velkou horlivost. Zdali proti těmto věcem někteří něco kují, nic určitého se dohadovati nemohu. Stalo-li by se něco takového a pan bratr můj (jehož každou chvíli čekám) nebyl by doma, zpravím Vaší Veleďustojnost. S tím Vaší Veleďustojnosti dobře se míti přeji. Dáno v Opavě 4. října 1608. Veleďustojnosti Vaší nejposlušnější sluha Mistr Jan Sarkander v. r.⁷⁷⁾

⁷⁶⁾ Mikuláš Dietrichštejnovi. Datum v Opavě 26. listopadu 1608. Praha místodrž. arch. — Kroess 795.

⁷⁷⁾ Příloha 33. — Převorem dominikánského kláštera, o němž mluví Sarkander v dopise, byl tehdy P. Felix z Vilny (Richard Trampler, *Correspondenz des Cardinals Franz Fürsten von Dietrichstein* v „*Archiv für österreichische Geschichte*“ sv. 45. List XXXIV. a „*Nachtrag*“). Jména ostatních osob v dopise

Mikuláš vrátil se z Prahy teprve 10. října. Zatím došly z konsistoře na faru opavskou úřední dopisy, na něž Jan odpověděl latinským listem tohoto obsahu:⁷⁸⁾

Veledůstojný. urozený a slovutný pane, ctěný pane preláte a ochránče! Exempláře povoleného jubilea, které se mají dodati farářům tohoto a ostravského okresu, aby je ohlásili, všechny (vyjma pět) byly poslány za nepřítomného opavského pana děkana hulčinskému. Ten dozajista řádně je rozdá. O stavu našeho kostela zmínil jsem se v předposledním svém listě a není, o čem pozoruhodným by se mohla podati zpráva.

Neboť ti, o kterých jsem posledně psal, že zatím vykonávají církevní úkony, ti úřad svůj plní neustále. Pouze pan farář ketřský z německých kázání vybočil; když nepřišel po třetí, tu jej kterýsi z Otců dominikánů minulé neděle zastupoval; bude pak jej zastupovati, jak doufám, až do návratu pana bratra mého, o němž se dovídám, že mešká v Brně. Tímto se Vaší Veledůstojnosti odporučím a všeho nejlepšího přeji. Dáno v Opavě 8. října 1608. Vaší Veledůstojnosti stálý sluha Mistr Jan Sarkander.

Mikuláš přivedl s sebou do Opavy dva jezuity na missie. Pro stálé náboženské roztržky mezi obyvatelstvem, neodvážili se misijníci vystupovati jako jesuité, nýbrž vydávali se pouze za přátele a pomocníky děkanovy a bydlili u něho. Brzy svým kázáním získali srdce českých i německých katolíků, kteří rádi a pokojně jejich kázání navštěvovali. Také pobožnosti ohlášeného jubilea, o němž je řeč v druhém Janově listě, konal se pokojně a za hojné účasti.⁷⁹⁾

Jan Sarkander byl v Opavě svědkem očitým všech těch dlouhých sporů bratrových a velikého jeho utrpení. Bylo mu též známo, co bylo Mikuláši vytrpěti dříve na faře meziříčské. Tím úctyhodnější jest tedy rozhodnutí jeho přijmouti vyšší

změněných nelze udati určitě. Kaplanem opavským v červnu následujícího roku jmenuje se Václav Perger, v prosinci pak též Perger a Fr. Parvus. (Trampler list II., III., V., IX., X., XVIII.) Možná, že jsou to ti, o nichž Sarkander píše. V Ketři byl farářem ještě 9. srpna 1607 Filip Orchites (Olivík), 15. října 1609 však již Jiřík Lukáš. (Koncepty Dietrichštejnových listů z těch dnů v Kroměříži arc. arch. Parochialia Ketř.) Který z nich byl v Ketři v říjnu 1608, zatím neznámo. Farář jaktavský v listě jmenovaný je nepochybně Ondřej Flackius. Píšeť v květnu 1609 kardinálovi o faře jaktavské: „in qua ego ultra novem annos parochum egi“. (Viz přílohu 5.) Farářem stal se v Jaktavi roku 1600 (Wolný I., IV., str. 224); byl tedy v říjnu 1608 ještě tam farářem.

⁷⁸⁾ Příloha 4.

⁷⁹⁾ Schmidl II. 521, 522. — Kroess 795.

svěcení a státi se v tak těžkých dobách knězem. První vyšší svěcení, podjáhenství, bylo mu uděleno 20. prosince 1608, v sobotu suchých dnů. Vysvětil jej světící biskup Jan Křt. Cival v kathedrále olomoucké. Záruku výživy, které žádá církevní právo pro každého, kdo přijímá vyšší svěcení, dal Janovi kardinál: bylť na podjáhna vysvěcen „ad provisionem Ill^{mi} Dni Cardinalis“. ⁸⁰⁾

Druhé vyšší svěcení, jáhenství, obdržel Jan Sarkander na den sv. Josefa, 19. března, roku 1609. Svěcení udílel sám kardinál Dietrichštejn a to v Brně ve chrámu jezuitském. Vysvěcení byli toho dne na jáhny pouze dva: Jan Sarkander a Jakub Aquilinus ze žďárského kláštera cisterciáckého.

Po třech dnech, 22. března, obdržel Sarkander svěcení na kněžství. S ním byl vysvěcen jmenovaný Aquilinus z kláštera žďárského a Slezan Tomáš Gurský. ⁸¹⁾ Svěcení udílel biskup Cival v kolegiálním chrámě v Brně. ⁸²⁾

Tak dosáhl Jan Sarkander kýženého cíle a začal dráhu kněžskou, na níž ho čekala koruna mučednická. —

Vysvěcen byv „ad provisionem Cardinalis“, byl Sarkander po svěcení opatřen od kardinála farou jaktařskou u Opavy s prastarým kostelem sv. Petra a Pavla. Farářem byl tam Ondřej Flackius, jenž — jak se zdá — z jakési příčiny fary té byl zbaven. Jan zdržoval se i po svém vysvěcení u bratra Mikuláše v Opavě, vypomáhaje mu bezpochyby v duchovní správě. Na faru jaktařskou nebyl však ani uveden a žádal brzo kardinála, by té fary byl zbaven. ⁸³⁾ Bývalý farář Ondřej prosil sice, by mu opět byla udělena fara jaktařská, ⁸⁴⁾ ale kardinál udělil ji v červenci 1609 Mikuláši Kassoviadovi, olomouckému vikáři a dómskému kazateli. ⁸⁵⁾

Že Jan Sarkander prosil, aby byl zbaven fary jaktařské, toho příčinou byly neblahé zápletky jeho bratra Mikuláše, jež způsobily mu zachycené listy z Prahy poslané. ⁸⁶⁾

⁸⁰⁾ Matrica ordinatorum k r. 1608. Olomouc kons. arch. Srv. Josef Foltynovský, K životopisu bl. Jana Sarkandra. Hlídka 1910, str. 194.

⁸¹⁾ Byl později vikářem v Olomouci a zároveň oltářníkem u sv. Anny roku 1613. Snopek, Nová akta kardinála Dietrichštejna. ČMM 1913, str. 281.

⁸²⁾ Matrica ordinatorum.

⁸³⁾ Příloha 7. a 8.

⁸⁴⁾ Příloha 5.

⁸⁵⁾ Příloha 7. a 8. — Kassoviades promován byl v Olomouci mistrem svob. umění 10. července 1597, jak svědčí zápis v matrice olomoucké akademie: Nicolaus Kassoviades Lanciskronensis Moravus promotus in Magistrum II. aa. Olomucii 6. Idus Julii 1597. (Olomouc arch. bohosl. fak.)

⁸⁶⁾ Srv. str. 208.

Podle slibu dostavil se děkan Mikuláš v polovici června 1609 do Olomouce před kardinála, aby se zodpovídal z obsahu zachycených listů. Kardinál dal Mikuláše do vazby na olomoucké radnici. 25. června předložili stavové moravští před kardinálem děkanovi deset otázek, na něž Mikuláš písemně odpověděl. Poukazoval mezi jiným na hrozby opavských protestantů jemu a farníkům činěné a na to, že jeho bratru Janovi bylo do okna střeleno. Bylo to po sjezdu stavů slezských po velikonocích, kdy Jan bydlil ve farnosti u svého bratra v Opavě. Neúčastnil se v ničem jednání Mikulášova, ale hněv pobouřeného zástupu zasáhl i jeho.

Odpověď Mikulášova neupokojila stavů. Žádali, by Mikuláš držán byl ve vazbě, až by se v listopadu sešel soud, na němž by byla vina jeho vyšetřena. Tak zůstal Mikuláš ve vězení v Olomouci až do listopadu, kdy byl převezen do Brna.

Faru opavskou svěřil zatím kardinál kaplanu Václavu Pergerovi, aby ji administroval, a přikázal mu přísně, aby se nikterak nevměšoval do záležitostí děkanových. Zatím měl mu v duchovní správě vypomáhati Jan Sarkander, až by kardinál poslal jiného výpomocného kněze. I Janovi přísně zakázal, aby nezasahoval do záležitosti bratrovy, sice že bude z Opavy odvolán.⁸⁷⁾

Za takového stavu věcí je pochopitelné, že Jan prosil kardinála, by zbaven byl fary jaktařské sousedící s Opavou. Kardinál prosbě jeho vyhověl. Jan zůstal ještě v Opavě a hledal si novou faru. Po nějakém čase požádala ho rada města Uničova, by stal se u nich farářem.⁸⁸⁾ Od května 1606 byl zde farářem Jiřík Ondřej Werner. Ale od sv. Václava 1609 uprázdnilo se uničovské obročí jeho odchodem; než — neznámo z jaké příčiny — trvale obsazeno býti nemohlo, nýbrž jen prozatímně. Byla tedy uničovská fara tehdy „certo modo vacans“, jak se toho výrazu užívalo v biskupské kanceláři.⁸⁹⁾

Podací právo fary uničovské náleželo městské radě; její povinností bylo, by nového faráře presentovala biskupovi, biskup pak jej investoval. Ale ačkoli městská rada uničovská

⁸⁷⁾ Příloha 6.

⁸⁸⁾ K těmto a k dalším událostem srovnej též články Jana Tenory, K životopisu bl. Jana Sarkandra, Hlídky 1910 str. 285, 286, 388.

⁸⁹⁾ Srv. Snopek, Nová akta kard. Dietrichštejna ČMM 1903 str. 301. č. 112, 118, 119, 149, 153 a j.

byla 26. září v Olomouci „strany kněze Jana Sarkandra“, ⁹⁰⁾ přece se zdá, že Jana kardinálovi presentovati opomenula. Neboť když Jan k termínu sv. Václava přišel do Olomouce, nemohl býti investován, an oficiál nic o jeho presentaci nevěděl; posílal jej proto ke kardinálovi. Sarkander ke kardinálovi nešel, nýbrž psal hned 1. října Uničovským. Žádá jich, aby mu oznámili, zdali obdrželi od kardinála dovolení, by směl býti jejich farářem; pan oficiál že ničeho o tom věděti nechce, nýbrž jej k panu kardinálovi odsílá. Sám pak tak učiniti že nemůže, anť byl od Uničovských požádán, aby se stal u nich farářem a nikoliv že by on byl Uničovských žádal. ⁹¹⁾

Uničovští jeli hned v sobotu 3. října znovu do Olomouce a téhož ještě dne poslali do Opavy k Janovi posla. ⁹²⁾ Za týden, 10. října, byl pak Jan již v Uničově místofarářem. ⁹³⁾ Měl tu svého kaplana, jemuž obec dávala od 26. září týdně 1 rýnský 20 grošů ⁹⁴⁾ a dřevo. Také Sarkander dostával z duchodů městských 4 rýnské týdně. ⁹⁵⁾ Kromě toho mívál farář uničovský, jak svědčí zápisy z té doby, od svých farníků ročně 20 spížků soli a 20 sáhů dříví; dostával též, „když se jeho pilnost seznává a z lásky o sv. Martině 6 rýn. mor.“ Z krámů řeznických bral ročně půl druhu kamene (skoro 15 1/2 kg) sádla a jeden kámen loje. Koledy dostával o Novém létě z radnice 3, 4, někdy až 5 dukátů. Též z obcí Střelic, Reynot a Jetřichova odváděn při sv. Martině desátek 20 korců rži (korec rži tehdy čítán po 2 rýn.) a 20 korců ovsu (korec ovsu 1 rýn. 7 grošů). Celkem lze říci, že zaopatření farářů uničovských na ty doby bylo slušné, počítáme-li k tomu ještě výnos ze štol a mešních nadací, jichž tehdy bylo již v Uničově několik.

⁹⁰⁾ Václav Kubíček, Z dějin města Loštic. Hlídka 1913, str. 512, pozn. 2.: „V sobotu po sv. Matouši outraty jedouc do Olomouce strany kněze Jana Sarkandra 2 R 3 gr. 4 den.“ (Městské účty uničovské.)

⁹¹⁾ Příloha 9.

⁹²⁾ „V sobotu po sv. Michalu jedouce do Olomouce o tuž věc o kněze Jana Sarkandra 2 R. 2 gr. 1 den.“ — „V sobotu po sv. Michalu potom do Opavy knězi Janu Sarkanderovi a třikrát do Olomouce 1 R. 8 gr.“ Městské účty uničovské k roku 1609 v arch. uničovském.

⁹³⁾ „V sobotu před sv. Havlem zapláceno a utráceno při přijímání kněze Jana Sarkandra místofaráře 3 R. 18 gr.“ Městské účty uničovské k r. 1609. — Kubíček, Hlídka 1913, str. 512, pozn. 2.

⁹⁴⁾ „Vydání služby kaplanovi: od soboty po sv. Matouši 1609 do soboty po sv. Bartoloměji, to jest za 50 týhodní za tejden po 1 R. 20 gr . . .“ Městské účty uničovské.

⁹⁵⁾ „Místofarářům též i tomuto knězi Mikulášovi (Kassoviadovi) faráři, od soboty po sv. Václavě léta 1609 až do soboty před sv. Jakubem léta 1610, to jest za 42 týhodne na každý týden po 4 R. . . .“ Městské účty uničovské.

Mezi farníky měl Jan Sarkander v Uničově též již mnoho nekatolíků. Část jich tajila se napřed pode jménem podobojích, ale potom, co nastoupil správu Moravy arcikníže Matyáš, přidala se zjevně ke straně luterské. Ti vycházeli na služby boží z města jinam, zvláště do Litovle.

Z krátké té doby, co Sarkander vykonával duchovní správu v Uničově, dovídáme se ještě, že za něho kupoval se pro uničovský kostel nový zvon. Starý zvon nějakým způsobem se rozbil a byl v sobotu, 19. prosince 1609, s věže sňat.⁹⁶⁾ Nový zvon objedнан byl v Nise,⁹⁷⁾ ale dodán byl teprve roku 1610, kdy Sarkander již v Uničově nebyl.

Mezi tím, co Jan Sarkander byl mistofarářem v Uničově, strádal jeho bratr Mikuláš ve vazbě. Zvláštní soudní dvůr sestavený Dietrichštejnem soudil za jeho předsednictví Mikuláše v Brně 17. a 18. listopadu; byl viněn, že „zlomyslně se svými spojenci se radil, aby nejen byl rušen veřejný pokoj a mír, nýbrž i markrabství moravské, sousední kraje i města, tvrze, vsi, bez zřetele a ohledů na stav, pohlaví, zaměstnání a náboženství byly uvedeny v největší nebezpečí; pokoušel se zároveň, aby transakce mezi Jeho Milostí Císařskou a nejjasnějším králem uherským Matyášem II. v Čechách dojednané 1608 byly anihilovány a zrušeny.“ Druhého dne přečetl kardinál rozsudek: Mikuláš se při soudě dostatečně neočistil, proto jest suspendován a bude 4. prosince vyslýchán právem útrpným. Zatím bude dopraven do vězení na zámek vyškovský.

Mikuláš vrhnuv se na kolena před pány stavy, prosil je o smilování, dokládaje se své nevinou. Podobně prosil i kardinála. Než soudcové trvali na rozsudku, a Mikuláš byl dopraven do Vyškova.

Odsouzeného ujal se sám císař Rudolf i král Matyáš a zapověděli vyslýchati Mikuláše právem útrpným, dokud by neprozkoumali sami soudních listin. Byl tedy ustanoven odklad soudu ze 4. prosince na 4. leden 1610.⁹⁸⁾

Bratři Mikulášovi Jan a Pavel zakročili v bratrův prospěch u panovnických dvorů v Praze a ve Vídni. Jan vyžádal

⁹⁶⁾ „V sobotu před sv. Tomášem od spouštění dolů zvonu rozbitého robotářům 20 gr.“ Městské účty uničovské.

⁹⁷⁾ „V sobotu po sv. Martině dáno Mackovi Škurkovi, vezl Feilara a Benyška kupovati zvonu do Nisy 1 R. 20 gr.“ Nový zvon stál celkem i s dopravou na věž 528 R. 26 gr. 3 den. Městské účty uničovské.

⁹⁸⁾ Acta Nicolai Sarcandri. Kroměříž arcib. arch.

si od Uničovských dovolení a zjednav si zástupce Jakuba Bonvoia,⁹⁹⁾ faráře z Dlouhé Loučky, odebral se do Prahy. Na zpáteční cestě čekal ve Vyškově od 1. do 5. prosince spolu s Pavlem na výsledek soudu. Když soud byl odročen, vrátil se Jan do Uničova. 8. prosince vydal se po mši sv. opět na cestu do Vyškova; ale už po třech hodinách odcestoval odtud do Vídně přimlouvav se za bratra. Z Vídně spěchal ještě do Prešpurku za králem Matyášem. Vrátiv se 21. prosince do do Vyškova, přinesl Mikuláši potěšitelné zprávy, že všichni mu dávají naději na dobrý výsledek soudu. Noclehem zůstal Jan s bratrem Pavlem u zvoníka Štefana. Navštívivše druhého dne Mikuláše opět ve vězení, odešli odpoledne Jan i Pavel z Vyškova. Na večer dorazili do Kralic, kdež přenocovali na faře; druhého dne odešel Pavel do Příbora, Jan do Uničova. Podle tehdejšího obyčeje cestoval Jan koňmo. V Kralicích vypůjčil si od Pavla Kostrubia čerstvého koně, svého zatím tam zůstaviv, a přijel ještě toho dne večer domů do Uničova. O Hodu božím vánočním měl služby boží a v sobotu, 26. prosince, na svátek sv. Štěpána odjel znovu koňmo do Olomouce, hodlaje odtud jeti do Vyškova a dále do Vídně opět v záležitosti nešťastného bratra. V Piňovicích však setkal se s oficiálem olomoucké konsistoře Jakubem Wackherem z Wackhenfelsu, který mu zvěstoval, že Mikuláš v noci ze Štědrého dne na Hod boží vánoční z vězení vyškovského prchl; oba bratři pak že jsou podezřelí z účasti na útěku, ani ho před tím navštívili. Jan musil se ihned vrátiti do Uničova: brány městské byly zavřeny a Jan od oficiála v domě primátora Havla Majera vyslýchán.¹⁰⁰⁾ Po výslechu odveden byl do vězení do Olomouce, odtud pak odvezen do Kroměříže a tam uvězněn na radnici. S Janem jati a uvěznění byli i ostatní dva bratři: Pavel, měšťan příborský, a Václav, soukeník z Tišnova. Kardinál Dietrichštejn obával se, že bude od stavů moravských podezříván, jako by byl umožnil Mikulášovi útěk, a proto kázal vyšetřování konati s velikou přísností. Úředník vyškovský Matouš Rudinský, šest hajduků, kteří měli oné noci stráž u vězně, zvoník Štefan a druhý zvoník Adam,

⁹⁹⁾ Wolný (Kirchl. Topographie I. I. 429) nazývá ho, Gonorius. Byl později (1613) děkanem v Mohelnici. (Snopek, Nová akta. ČMM 1903 str. 304.)

¹⁰⁰⁾ Příloha 10. — Městské účty uničovské vykazují toho dne: „Na den sv. Štěpána otraty příjezdem pana oficiála pro kněze Jana Sarkandra 3 R. 12 gr. 6 den. Za 6 maldříčkův témuž p. oficiálovi a za jablka 26 gr.“

kteří Mikuláše navštěvovali, farář lipůvecký, u něhož prý Mikuláš na útěku pojedl, — ti všichni byli vězením opatřeni a vyslýcháni. Zvoník Štefan vypovídal mezi jiným, že jemu Jan Uničovský „v pytliku něco peněz na širokých tolářích k věrné ruce schovati dal, že z nich čtyry široké toláry vzal a ostatek u něho pozůstavil.¹⁾ Když byly peníze přineseny před vyšetřující komisaře, napočítáno jich 46 širokých tolarů. Byly to peníze Mikulášovy, jak vypovídal Jan oficiálovi Wackherovi v Uničově: Jan chtěl je bratrovi vrátiti, když jich však nechtěl přijmouti, uschoval je u zvoníka Štefana.

Odchod Janův z fary uničovské byl tak náhlý, že mu nebylo možno ani domácí záležitosti uvést do pořádku. A nebylo jisto, jak dlouho bude držán ve vazbě pro bratra Mikuláše. Proto napsal 31. prosince 1609 purkmistrovi a městské radě uničovské dopis z Kroměříže,²⁾ v němž je prosí, by mu jeho majetek na faře opatřili, by na ničem škody neměl; z deputátu jemu příslušného nechť zaplatí posla, který by vrátil půjčeného koníka Pavlovi Kostrubiovi v Kralicích. Mají-li Uničovští za to, že nebude propuštěn brzo z vězení, nechť zařídí se v duchovních věcech tak, aby neutrpěli škody. V doušce připsané k dopisu žádá, by posluha jeho Bartoš odeslán byl příležitostně svému otci Janu Kešemberovi ze Skorkova do kraje opavského, a prosí, by mu do vězení posláno bylo prádlo a obuv.

Dopis Janův dýše mírností a odevzdaností do vůle boží jakož i vědomím zodpovědnosti ze svěřeného úřadu: naznačujef Uničovským, aby se poohlédli po jiném faráři, kdyby porozumívali, že nebude brzy moci k nim se vrátiti. Uničovští také opatřili si vskutku nového místofaráře kněze Štefanidesa a to již koncem ledna.³⁾

Věznění Janovo trvalo dlouho. 14. února 1610 posílá Jan nový list městské radě uničovské, z něhož vysvítá, že se ve

¹⁾ Zpráva Jiřka Oppla z Bertultovic, Hansa Kryštofa Orlíka z Laziska, Jiřka Pindule z Tulešnice, Jiřka Hleděnohorského a Jana Zábřezského kardinálu Dietrichštejnovi daná 26. prosince 1609. — Druhá zpráva Kryštofa Orlíka 29. prosince 1609. Kroměříž arcib. arch. Acta Nicolai Sarcandri. — Srv. též Snopek, Některé relace biskupa Stanislava Pavlovského a kard. Dietrichštejna o diececi olomoucké. ČMM 1908 str. 395. pozn. 2.

²⁾ Příloha 11.

³⁾ V sobotu před sv. Fabiánem a Šebestiánem outraty jedouc strany kněze Štefanidesa do Olomouce 3 R. 6 gr. „V sobotu před hromnicemi dáno z Olomouce kořmu, který kněze Štefanidesa místofaráře sem přivezl 2 R. „Outraty s tímž knězem z počátku za stravu 3 R. 7 a půl gr.“ Městské účty uničovské.

vězení měl bidně. Píše jim, že bylo na soudě olomouckém od pánů stavův usneseno, by byl ponechán ve vazbě až do budoucího sněmu zemského, o němž však je nejisto, kdy se bude konati. Proto mu oznámil pan kardinál, aby za sebe rukojmí zjednal, kteří by pod ztracením cti, hrdla i všeho statku za něho slíbili, že se postaví, kdy a kde mu ukázáno bude. Dožádal se rukojmí u některých svých spolubratří, ale ti jakožto duchovní za rukojmí přijati nebyli. Proto snažně prosí městskou radu, aby buďto oni nebo někteří z farníků uničovských se za něho zaručili, škody ani těžkosti nejmenší že jim z toho nevzejde. Kdyby však přese všechno očekávání tak nemohlo se státi, že je prosí, aby mu od lidí opuštěnému aspoň modlitbami ducha trpělivosti vyprošovali. Poněvadž pak Uničovští vyžádali si již nového faráře od kardinála, požádal Sarkander doručitele listu, svého švakra Jakuba, by pokoje ve faře vyprázdnil a nábytek složil do některého sklepu, jež mu zajisté městská rada na čas propůjčí. Co by mu pak jako faráři příslušelo z desátků, ať to zamění za peníze a spolu s příslušnou částí ročního důchodu jemu do vězení pošlou: máf veliký nedostatek. Nemá též na čem ležeti, proto prosí, aby mu potřebné věci dali zavést do Kroměříže.⁴⁾

Uničovští se věrojatně nepropůjčili v rukojemství za Sarkandra; neboť dlouho ještě zůstával ve vězení kroměřížském. Kardinál Dietrichštejn odpovídaje v květnu 1610 radě Uničovské na její prosbu o nějakou přimluvu u císaře, připojuje na konci listu nařízení, by prohlédli Janovy věci u děkana složené a našly-li by se tam nějaké listy týkající se Mikuláše, by kardinálovi byly poslány.⁵⁾

Od 25. dubna měli Uničovští již faráře definitivního, kněze Mikuláše Kassoviada, který byl dříve nástupcem Janovým v Jaktáři.⁶⁾

Sarkandrův nábytek složený ve faře uničovské na místě vlhkém se kazil. Proto požádal Jan z vězení kardinála, by

⁴⁾ Příloha 12.

⁵⁾ Zpraveni jsme, že kněz Jan Sarkander věci své některé při děkanu vašem schované má. Žádáme, že je přehlédnouti dáte a jestli jaká psaní dotýkající se Mikuláše Sarkandra bratra jeho byste tam našli, nám je odeslete, jiné pak věci témuž knězi Janovi v moc jeho uvedete. V Kroměříži, 21. května 1610. Koncept v Olomouci arcib. arch.

⁶⁾ „V sobotu před nedělí Misericordias outraty při přijímání za faráře kněze Mikuláše po dvakráte za jídlo a pítí 7 R. 2 gr. 5 den.“ (Kubiček, Z dějin města Loštic. Hlídka 1913 str. 512.)

dal majetek jeho přenést na místo sušší. Kardinál vyhověl jeho prosbě a nařídil 3. července 1610 jak městské radě, tak faráři Kassoviadovi, aby dali nábytek převézt do Kroměříže; Sarkander si jej zde dle libosti dá opatřit.⁷⁾

Dietrichštejn věznil Jana i ostatní dva bratry v Kroměříži ještě v říjnu 1610. Píšeť kardinál Leopoldovi, biskupu pasovskému, v listě psaném 16. srpna 1610, ale odeslaném teprve 12. října 1610, že Mikulášovi bratři trvajice již desátý měsíc ve vazbě trpí škodu na zdraví i na majetku.⁸⁾ Teprve 27. ledna 1611 piší stavové moravští Leopoldovi pasovskému, že záležitost Mikuláše Sarkandra odložena jest do příštího obecného sněmu, „mezi tím pak časem bratří dotčeného Sarkandra na dostatečné rukojmě k dostavení jich, kdyžby toho potřeba byla, z vězení propuštění jsou.“⁹⁾ Rukojmí Janovi byli z Kroměříže nebo z okolí, jak vysvitá z kardinálova listu Sarkandrovi později do Charvát poslaného.¹⁰⁾

Propuštěn byv z vězení, jmenován byl Jan farářem v Charvátech a to asi od sv. Jiří 1611. Kolátory fary té byli biskupové olomoučtí a tak ji udělil Dietrichštejn Sarkandrovi. Jan tam však spokojen nebyl; již po dvou měsících žádal, aby pro nedostatečné příjmy směl se fary vzdáti a přijmouti místo kaplanské u pana Jana Kavky Říčanského z Říčan na hradě Brumově a Vlachovicích. Dietrichštejn překvapeně hned druhého dne odpovídá Janovi: diví se jeho steskům do nedostatečných příjmů z charvátské fary. Byli prý před ním z tamních farních příjmů živi dva ostříhomští kanovníci, kteří pro válečné zmatky musili opustiti Uhry, a ti byli kardinálovi za to velmi vděčni. Nedávno pak Ctibor Borinský z Rostropic, olomoucký kanovník, tak byl s farou tou spokojen, že si ji přál nadále, i když mu ji kardinál vypověděl. Nemá tedy Sarkander nejmenší příčiny stěžovati si do skrovných příjmů. Ale ať je tomu jakkoli, více na pováženou prý jest ta okol-

⁷⁾ Příloha 13. a 14.

⁸⁾ „Capitaneum dictae nostrae arcis, cuius ille curae commissus fuerat, carcerisque custodes, insuper tres germanos profugi fratres, de auxilio fugienti praestito forte suspectos, et quempiam dioecesis nostrae parochum, fugae promotorem, diversis pro cuiusque statu custodiis tradi et vinctulis mancipari iussimus. Quo-um hic vitam in captivitate finit: caeteri vero decimum iam mensem in carceribus agentes partim maerore et squallore confecti, valetudine et rerum suarum iacturam patiuntur, partim vincti in mendicitate et ferro tabescunt...“
Koncept v Kroměříži arc. arch.

⁹⁾ Matěj Procházka, Život bl. Jana Sarkandra. Str. 845. 846.

¹⁰⁾ Příloha 15.

nost, že Jan sotva vyšel z vězení a dosud jsa pod rukojemstvím, chce odejít na místo vzdálenější a tak v době, kdy všechno je plno podezření, znovu zavdává liché domněnky k podezření. Chce-li však přece jiného faráře místo sebe, budiž, ale pak bude odvolán do Kroměříže: není vhodno, by se vzdaloval někam bez vědomí a souhlasu rukojemců, jimž přece musí býti známo místo jeho pobytu. Přes to všechno, dodává na konec kardinál smířlivě, nebude proti tomu, by Jan se dal do služeb panu Kavkovi, požádá-li o to Kavka sám a ujistí-li kardinála, že Sarkandra postaví, kdykoli by toho bylo třeba.¹¹⁾

Ačkoli kardinál se divil, že Sarkander si stěžuje do skrovných příjmů v Charvátech, je přece pravděpodobno, že důvod Sarkandrův plně byl oprávněn. Stěžoval si sám kardinál před šesti lety panu hraběti ze Salmů, že jeho poddaní v Charvátech, „vědouce, čím od starodávna faráři svému povinni jsou, jemu nyní to zadržují, na to ještě i rolí i luk něco od fary odtrhnouti a odříditi se opovažují“.¹²⁾ Je možno, že jako tehdy faráři Vincenci, tak i nyní Janovi příslušné desátky odpírali, a to tím spíše, že Jan se dostal do sporu s farníky pro písně kostelní. Naléhal totiž na dodržování liturgických předpisů při službách božích a nedovoľoval při nich písniček v řeči obecné. Odpor z toho u farníků vzniklý byl asi hlavní příčinou, pro kterou Sarkander za nedlouho znovu žádal kardinála, by se směl fary charvátské vzdáti. Dietrichštejn odpověděl 12. července z Kroměříže podrážděně, že jej tedy na druhou jeho žádost od příštího sv. Michala zbaví břemene, jež obtížně nese; neutváří-li se však jeho životní poměry později tak, jak by si přál, ať nikomu nedává viny než sobě. Vytyká bezdůvodně Janovi kolísavou a měnivou povahu, pro kterou prý nemůže se svými farníky žít v pokoji. V těchto smutných dobách, kdy je těžko nutiti cizí poddané ku přesné a v každé příčině dokonalé katolické službě boží a řádu, že lépe jest nevšímáti si písniček v řeči lidové a je trpěti, nežli bez vědomí biskupova zaváděti novoty nějaké na pomatenou lidu: pročež ať se chová budoucně k svým ovečkám tak, jak se chovali jeho katoličtí předchůdci bez obtížení svého svědomí a bez urážky farníků; ostatně ať si v úřadě svém be-

¹¹⁾ Příloha 15.

¹²⁾ Datum v Kroměříži 16. dne Octobris 1605. Kopiař 37, 63, 64.

dlivě hledí pokoje, by nezpůsobil nesnází sobě nebo svým rukojmím.¹³⁾

Z tohoto listu kardinálova je zřejmo, že Sarkander opustil faru charvátskou od sv. Michala 1611. Zdali přijal skutečně místo u pana Kavky z Řičan na hradě Brumově a Vlachovicích, nemůžeme s určitostí říci. Nebyl-li však u pana Kavky, pak podle kardinálova listu ze dne 30. června bylo se mu zdržovati v Kroměříži.

Dlouho Jan Sarkander nezůstal bez fary.

Pan Kavka z Řičan byl poručníkem nezletilých dětí pana Viléma Zoubka ze Zdětína na Zdounkách, Habrovanech, Kostelci a Moštěnicích,¹⁴⁾ a měl takto podací právo též na faru zdouneckou. Tehdejší farář zdounecký nepohodl se s panem Kavkou a poslal mu 24. března 1612 neuctivý a urážlivý dopis. Kavka poslal list kardinálovi na Mikulov. Kardinál důrazně pokáral v listě ze dne 31. března 1612 zdouneckého faráře, jehož jméno však neudává, a nařizuje mu, by se za trest vzdal fary od sv. Jiří; dá-li panu Kavkovi za urážku dostiučinění, postará se mu kardinál po jmenovaném termínu o faru jinou.¹⁵⁾

Fara zdounecká se tedy od sv. Jiří 1612 uprázdnila. Jan Sarkander byl buď zámeckým kaplanem u kolátora fary zdounecké anebo byl mu aspoň dobře znám, kdyžť ho z Charvát k sobě volal. Což jiného bychom čekali, než že dá zdouneckou faru Sarkandrovi! A tak se i stalo: Sarkander nastoupil od sv. Jiří 1612 na faru ve Zdounkách.

Náboženský stav ve farnosti zdounecké nebyl právě utěšený. V druhé polovici 16. století byla zde silná obec bratrská, k jejímuž učení se hlásil též držitel panství zdouneckého, Jiří Zoubek ze Zdětína. Tento povolal r. 1583 odpadlého kněze Tomáše do Zdounek a učinil jej zde pastorem. Od r. 1600 ustanovování zde opět kněží katoličtí vlivem Viléma Zoubka

¹³⁾ Příloha 16.

¹⁴⁾ Kavka ustanoven byl poručníkem závětí pana Viléma Zoubka ze dne 18. ledna 1608 spolu s Ladislavem Berkou a Michalem z Hrádku. Ale Berka byl ještě téhož roku ze země vypuzen a Michal z Hrádku prodáv r. 1611 svůj statek, vypadl na krátký čas i ze soudu zemského, dokud si nekoupil nového statku. Zůstal tedy pan Kavka hlavním poručníkem dětí Zoubkových sám. Tenora, K životopisu bl. Jana Sarkandra. Hlídka 1910, str. 391, pozn. 2.

¹⁵⁾ Kopiár 39, 13, 14 v arcib. arch. kroměřížském. — Farář ten byl nepochybně Kryštof Methudius (Strachota?) jenž byl 29. dubna 1610 investován na faru zdouneckou. Srv. Snopek, Nová akta. ČMM 1903 str. 297 č. 58.

ze Zdětína, jenž byl opět katolíkem.¹⁶⁾ Ale život náboženský byl velmi zanedbán. Před příchodem Janovým konal ve Zdounkách missie jezuita Jan Drachovský z Olomouce. Od 13. února do 6. dubna pracoval zde usilovně; bylo mu napřed učití mládež dělati kříž a modlit se Otčenáš a Zdravas. Výsledek missie nebyl však příliš skvělý.¹⁷⁾

Jan, dostav se na faru zdouneckou, pokračoval horlivě v započatém náboženském obrodě. Až dosud udrželo se v kraji podání, že obcházel rozsáhlou zdouneckou farnost o všedních dnech, a kde bylo zapotřebí, přisluhoval umírajícím sv. svátostmi. Na těchto cestách nocoval prý častěji v Troubkách v jistém domě a tam přechovával též Nejsvětější svátost. Hospodář toho domu z vděčnosti, že u něho byla chována Nejsvětější svátost, uvolil se dávatí desátku o kopu pšenice a ovsu více než druzí.¹⁸⁾

Druhého roku po příchodu Sarkandrově opravována byla věž zdouneckého chrámu. Roku 1746 nalezena byla ve staré báni věžové listina, začínající slovy: „Léta Páně 1613 za času držení a šťastného spravování panství zdouneckého J. M^{ti} vysoce urozeného pána pana Jana staršího Říčanského Kavky z Říčan na hradě Brumově a Vlachovicích, jakožto mocného pana poručníka dítek a statků zůstalých po nebožtíku dobré a slavné paměti urozeném a statečném rytíři panu Vilímovi Zoubkovi ze Zdětína na Zdounkách a Habrovanech, Kostelci a Moštěnicích etc. Za správce církevního toho času jsoucího dvojí cti hodného kněze Jana Sarkandra...“¹⁹⁾

Ve Zdounkách byl Jan farářem po celý rok 1613. Toho roku 4. prosince posílá mu kardinál Dietrichštejn z Kroměříže list, ve kterém mu uděluje moc rozhřešovati z hříchů zadržených. Chtěje — tak píše kardinál — prospěti spáse duší svěřených své správě a maje plnou důvěru v Sarkandrovu moudrost, vědění a zbožnost, dává mu moc, pokud bude duchovním správcem v diecési, rozhřešovati ve svátosti pokání farníky jeho péči svěžené, kteří kajícně se budou k němu utíkatí o rozhřešení, a to v případech, které jsou jinak biskupu

¹⁶⁾ Wolny, Kirchl. Topographie I., II. 326. — Matrika ve far. arch. zdouneckém na 1. listě.

¹⁷⁾ Litterae annuae Collegii Olomucensis. Brno, zem. ar. Cerr. II., 17 str. 162. — Kroess 896.

¹⁸⁾ Anonym, Sv.(I) Jan Sarkander. Blahověst 1858, díl II. 56.

¹⁹⁾ Ověřený opis, Olomouc, arch. svatomichalský: Beatifikační akta, fol. 795 a.

vyhrazeny, na př. žháře, vrahy, podvodníky, lupiče církevního majetku i jiné, jež zevrubně vypočítává.²⁰⁾

Též z roku 1614 máme doklady, že Sarkander byl ještě farářem ve Zdounkách. Pamětliv jsa duchovních dobrodínů, jichž se mu za studií dostalo ve studentské Mariánské družině olomoucké, poslal jí ze Zdounek darem dva zlaté.²¹⁾

Ze Zdounek odešel Jan Sarkander na faru do Boskovic a to asi od sv. Jiří 1615. Tomu nasvědčuje nedatovaná zpráva, psaná na rubu listu, kterým kardinál Dietrichštejn v březnu 1615 odpovídá kapitole na stížnost olomouckých měšťanů. Na jeho rubu je totiž přetržený koncept dopisu, v němž mimo jiné se praví, že kardinál dovoluje, by Jan, farář těšnovický, převzal faru zdouneckou, bude-li s ním pan Kavka spokojen; neboť panu Sarkandrovi, nynějšímu faráři zdouneckému, slibena byla fara boskovická.²²⁾ Třebas koncept ten není datován, přece možno souditi, že byl psán asi v téže době, kdy odpověď kardinálova na druhé straně, tedy v březnu 1615.

Nové Sarkandrovo působíště, Boskovice, bylo majetkem pánů z Boskovic a z Zástřizl.²³⁾ V druhé polovici 16. století byla zde hojně rozšířena sekta českobratrská, která měla svůj sbor nedaleko filiálního kostela u Všech svatých. Těšice se přízni pánů z Zástřizl, přidržujících se též konfese bratrské, měli Bratří zde po dlouhá léta své duchovní. Katolických kněží tu od šedesátých let století šestnáctého nebylo. Teprve když Václav ml. Morkovský z Zástřizl zdědil panství boskovické po svém strýci Bohušovi, nastal obrát. Václav byv původně vychován ve víře českobratrské, přestoupil později na víru katolickou, a nastoupiv r. 1613 na panství boskovické, povolal

²⁰⁾ Příloha 17.

²¹⁾ Josef Werner T. J. stvrzuje 11. ledna 1751 tento zápis ve staré pokladní knize Mar. družiny: „Infrascriptus tenore praesentium testor Venerabilem Dei servum Joannem Sarcander in antiquo ratiocinario nostro 1613 a 22. Decembris usque ad 19. Novembris anni 1614 sub P. Bartholomaeo Posarelli S. J. almae Congregationis Latinae Majoris sub titulo B. V. Mariae in coelos assumptae Praeside; Rectore vice altera erudito d. Joanne Holasky; Procuratore eo tempore Congregationis domino Georgio Kavka inter benefactores almae Sodalitatis nostrae hisce consignatum legi: Reverendus Dominus Magister Joannes Sarcander parochus Zdounecensis 2 Solidos.“ Olomouc, kons. arch.

²²⁾ „Dno. Joanni parochu Tissnovicensi Illus annuit et permittit accipere parochiam Zdaunecensem, si Illus Dnus Kavka contentus cum illo erit, nam Dno Sarcandro, parochu moderno Zdaunecensi, promissa est parochia in Boskovic...“ Olomouc, kons. arch. — Onen Jan je asi Jan Lutner, jenž byl v Těšnovicích již r. 1609. Snopek, Nová akta, ČMM 1903, str. 296, č. 45.

²³⁾ Srv. Alois W. Šembera, Historie pánů z Boskovic. V Brně 1836, 2. vyd. ve Vídni 1870.

z Olomouce jesuitu Jana Drachovského, by vyučoval v náboženství jeho dvě sestry a dva přátelé.

Příštího roku přišel Drachovský po druhé do Boskovic a s Michalem Hochholtzerem konal lidové missie. S Drachovským střídali se v práci Havel Zaidelhuber, Albert Chanovský a Matouš Klímásius. Farní kostel u sv. Jakuba byl opět vrácen službám božím katolickým, vyvrácené vedlejší oltáře byly obnoveny a hlavní oltář opraven. Ale jen asi 50 nekatolíků vrátilo se do církve katolické.

Také v roce 1615 pracovali zde jesuité, pomáhající novému faráři Janu Sarkandrovi. Práce byla zde jak pro missionáře tak pro Sarkandra nad obyčej tuhá pro houževnatost lidu, s jakou lpěl na víře českobratrské.²⁴⁾ Blíže zpráv o činnosti Jana Sarkandra v Boskovicích nemáme. Víme jen, že 20. února 1616 uváděl Benedikta Spišského, minoritu, na faru rájeckou²⁵⁾ a že v dubnu téhož roku odešel do Holešova, pobýv takto v Boskovicích právě rok.

4. Sarkander farářem v Holešově.

Náboženský stav v Holešově před příchodem Sarkandrovým. Jan vymáhá příslušné desátky od Ulersdorfera, Mengesreitra z Truklova, Tluka z Těšinovic, Bitovského z Bitova, Obešlika z Litultovic. Žádost Kroměřížských o Sarkandra za kroměřížského děkana. Jednání bratři Sarkandrů o nadaci s měšťany uh.-hradištskými.

V době, kdy Jan Sarkander stal se farářem v Holešově, začal se tam život katolický teprve probouzeti. Již v 16. století měli v Holešově Čeští Bratři mnoho přívrženců, takže zde měli i vlastní sbor s kaplí a školou. U farního kostela byl ještě kolem r. 1560 katolický farář, ale potom obsadili kostel a faru

²⁴⁾ Litterae annuae collegii Olomucensis. Brno, Cerr. II. 17. str. 223-226. Schmidl II. str. 703, 727, 788. – Kroesa 898.

²⁵⁾ Snopek, Nová akta. ČMM 1903, 303 č. 140.

protestanté. Držitelé panství holešovského byli horliví Bratři. Bratrská obec měla zde své duchovní a konala r. 1577, 1609 a 1616 tu svoje synody. Když r. 1604 přešlo panství holešovské koupí od Viktorina z Žerotína v majetek katolického pána Ladislava Popela z Lobkovic, mohl se nepatrný hlouček katolíků účastniti katolických služeb božích na zámku holešovském. Důrazněji ve prospěch katolíků Lobkovic s počátku nevystupoval k vůli své manželce Anně Elišce, která byla horlivou stoupenkou Bratří. Teprve po její smrti musil bratrský duchovní Jan Víta Holešov opustiti (začátkem r. 1616) a Lobkovic nyní prováděl restauraci víry katolické započatou r. 1615. Toho roku totiž Lobkovic vracuje se začátkem října z Brna od zemského soudu, odbočil do Olomouce a vyžádal si pro missie jesuitské kněze i dosáhl toho, že světící biskup olomoucký Jan Cival přijel hned 4. října do Holešova a znovu vysvětil farní kostel. Při té příležitosti posvětil zde na kněžství 6 jáhnů, kteří toho dne měli býti od něho vysvěceni v Olomouci.²⁶⁾ Dva Jesuité Jan Drachovský a Albert Chanovský, kterého po několika dnech vystřídal Martin Ignác Sarkander, začali pak hned lidovou missii ve farnosti holešovské a mysločovské. Po několika dnech přibyl ještě Kryštof Stefetius. Celkem vrátilo se k víře katolické 230 lidí, mezi nimi též nastávající choť pana Lobkovic, Anna Maria ze Salmů, s mladší svojí sestrou.²⁷⁾

V missii pokračováno i následujícího roku 1616. Zároveň opravena byla farní budova, nakoupena nová bohoslužebná roucha a monstrance, cibor a kalichy znovu pozlaceny. Opět byl zaveden katolický zvyk zvoniti Anděl Páně, ve chrámě pak oživen literátský zpěv a obřady sv. týdne. Zmíněný bratrský duchovní Jan Víta musil opustiti Holešov a kaple bratrská posvěcena samým kardinálem Dietrichštejnem v neděli, 15. května, na kostelík katolický s titulem sv. Anny. Současně posvěceny dva nové vedlejší oltáře. Kaple i s domem a poli dána byla jesuitům, kteří zde hodlali založiti řádový dům probační.²⁸⁾

²⁶⁾ Mezi vysvěcenými byl i známý Václav Kulišek, bývalý primátor král. města Uh Hradiště, jenž po smrti své manželky zvolil stav kněžský.

²⁷⁾ *Litterae annuae* k roku 1615 Brno. Cerr. II. 17. str. 215-217. Knižka o rozličných věcech a zázracích Božích, kteréž se daly při městě Holešově i okolo Holešova (od r. 1615-1645). Brno zem. arch. Franciscum 966 Str. 1. Schmidl II. 785-788. Wolný, Kirchh. Topografie I. III. str. 257. Kroess 899-901.

²⁸⁾ *Litterae annuae* k r. 1616. Brno Cerr. II. 17. str. 231-232. Schmidl III. 34-36. Wolný str. 258. Kroess 901.

Tak byl položen základ k obnově katolického náboženství a dostatečně vše připraveno pro katolického faráře. Kolátorem fary Ladislavem Lobkovicem podán byl kardinálovi Jan Sarkander, farář boskovický, a 26. dubna 1616 byl Sarkander vskutku na faru holešovskou investován.²⁹⁾ Do Holešova pak byl uveden kroměřížským děkanem Valentinem téhož dne, kdy Dietrichštejn vysvětil kapli sv. Anny, totiž 15. května, v neděli šestou po Velikonoci.³⁰⁾

Sarkander přibyv do Holešova, pokračoval horlivě v započaté obnově katolického života spolu s kněžími jezuitskými Janem Drachovským a Kryštofem Stefetiem. Slavnost Božího Těla konána toho roku s povolením kardinálovým v Holešově dvakrát. Ponejprv v neděli před svátkem, ježto Lobkovic musil odjet do Prahy, po druhé ve svátek sám. Toho dne přijel opět světicí biskup Cival do Holešova a konal božitélový průvod za asistence Jana Sarkandra a Martina Regulina, potomního faráře myslčovského. V neděli na to posvětil nové dva oltáře ve farním chrámu.³¹⁾

Duchovní správa na faře holešovské nebyla snadná: obyvatelstvo města i okolí houževnatě se drželo víry českobratrské a tak práce Jana Sarkandra i jezuitů se omezovala pouze na to, by udrželi aspoň dosavadní katolíky u víře.³²⁾ Farnost holešovská byla rozsáhlá. Náležely k ní vesnice: Bořenovice, Chomýž, Dobrotice, Jenikovice (Jankovice), Tučapy, Všetuly, Zahnašovice, Žopy, Martinice, Pacetluky, Přílepy.³³⁾ Myslošovice měly tehdy vlastního faráře. Byl jím Martin Regulinus (Králíček), jehož na faru tu uvedl Jan Sarkander 20. října 1616.³⁴⁾ Byly to tedy cesty za nemocnými pro faráře zajisté obtížné a daleké. Sarkander sám předcházal farníkům zbožným životem, jehož paměť dlouho se udržela i po jeho smrti. Kostelníci přišedše k němu za nějakou záležitostí zastali jej zpravidla při modlitbě.³⁵⁾ O zbožném jeho duchu svědčí i ta okol-

²⁹⁾ Snopek, Nová akta. ČMM 1903 str. 303. č. 146.

³⁰⁾ Matricula Holešoviensis list 3b. Farní archiv v Holešově.

³¹⁾ Litterae annuae k r. 1616. Str. 232.

³²⁾ Procházka (Život bl. Jana Sarkandra 889) se domnívá, že Sarkander založil v Holešově též Mariánskou družinu. Bezpečného a bližšího o tom nevíme nic. V Římě mezi družinami přivtělenými ku Prima Primaria v seznamu uvedena není.

³³⁾ Srv. desátky z těchto obcí odváděné holešovskému faráři v Matrikuli holešovské.

³⁴⁾ Snopek, Nová akta. ČMM 1903. str. 305. č. 164.

³⁵⁾ Bilowský, Zodiacus str. 37.

nost, že r. 1617 konal s jinými ještě 15 kněžími duchovní cvičení dle sv. Ignáce u jezuitů v Olomouci.³⁶⁾

Brzy však nastaly Sarkandrovi tuhé boje s některými pány o desátkové právo holešovského faráře. Duchovním bylo tehdy žítí hlavně z desátků, jež jim farníci byli povinni každoročně odváděti. A každý farář měl povinnost práva toho hájiti nejen pro svou osobu, nýbrž i pro své nástupce. Tak tomu bylo i v Holešově. Sarkander měl tu však postavení obtížné, ježto po drahnou dobu nebylo zde katolického kněze a nebylo zde ani přesných záznamů, kolik je kdo povinen odváděti. Bylo mu z každé téměř obce desátku se domáhati, což mu způsobilo mnohé nepříjemnosti; ale jinak jednati nemohl.

Sarkander zasazoval se především u pana Viléma Ulersdorfera o to, by mu po starodávném zvyku odváděl z pole desátou kopu obilí místo dvou zlatých. Jednalo se tu o roli řečenou „niva vedle panského oujezdu“ nad starou cihelnou. Když ústní prosby nepomohly, obrátil se Sarkander na svého kolátora pana Ladislava z Lobkovic prosebným listem o prostředkování. Otec páně Vilímův Mikuláš že dával předešlým farářům desátou kopu obilí. Pan Vilím chtěl mít důkazy. Sarkander že mu uvedl záznam ve starém farním rejstříku z roku 1578, kdež stojí psáno, že z nivy pana Mikuláše povinen jest desátou kopu dávatí faráři. Pan Vilím však na to nedbá, pravě, že tu není ani jmenován Mikuláš příjmením, ani že se pole podle jména neudává, z něhož by se měl poplatek „vytýkati“.³⁷⁾ Chce mu tedy dávatí toliko dva zlaté, jako dával předešlým farářům. Jsou však ještě i pamětníci, kteří od některých farářů holešovských slýchávali, že z dotčených niv pana Mikuláše dostávali do desíti kop vytknutého obilí. Proto by povstala zdejší faře újma, kdyby se braly místo toho jen dva zlaté a Sarkander by se bál, jak by pak před Bohem obstál, kdyby takto kazil tuto faru. Nezáleží na tom, že v rejstříku není uvedeno příjmení Mikulášovo, ježto patrná věc to jest, že to byl jedině pan Mikuláš Ulersdorfer. Ani na to nemá se pan Vilím ohlídati, že není uvedeno jméno role; neboť z městských knih je patrné, že pole, jichž nyní užívá pan Vilím,

³⁶⁾ Schmidl, *Historia Societatis Jesu* III. 59.

³⁷⁾ Aby farníci povinni odváděti desátek z určitého druhu obilí nevyhnuli se povinnosti té tím, že by naseli jiný druh, měl farář právo „vytýkati dle libosti“, určití totiž kterýkoli druh obilní pro desátek. Matrikula holešovská fol. 17a.

koupil jeho otec i s domem od pana Václava Kršovského a z nich onen desátek vytýkaný odváděl. Pročež prosí pana z Lobkovic jakožto svého kolátora, by ráčil v tom prostředkovati, aby nezhyňulo, co někdy ke cti a chvále boží je obětováno.³⁹⁾

Spor ten však za Sarkandra ani za jeho nástupce rozhodnut nebyl. Vše zůstalo jako dosud. Bylo by bývalo nutno záležitost předložit zemskému soudu, čehož však Sarkander neučinil.³⁹⁾

Podobně bylo Sarkandrovi se domáhati desátku z obce Přílep. Pán na Přílepiích, Wolfgang Jiří Mengesreiter z Truklova zapověděl svým poddaným odváděti desátek holešovskému faráři. Když pak se Sarkander desátku domáhal, odpověděl mu pan Mengesreiter, aby poshověl, až se vrátí zemský hejtman Lobkovic z Prahy a až se přesvědčí, zdali desátek přísluší holešovskému faráři právem. Po návratu pana Lobkovice mluvil s ním i slíbil, že nařídí poddaným odvésti desátek; ale neučinil tak. Proto obrátil se Sarkander na pana Ladislava listem psaným v září 1616, vylicuje mu váhání páně Mengesreiterovo a prosí, by zemský hejtman jako kolátor fary holešovské nedopouštěl takové újmy na zdejší faře.⁴⁰⁾

Zemský hejtman poslal panu z Truklova list a přiložil i dopis Sarkandrův. Tu teprve povolil pan Mengesreiter: odepsal 22. září 1616 Sarkandrovi, že obdržev list pana z Lobkovic s přiloženou suplikací Sarkandrovou, nařídí poddaným, aby odvedli desátek do Holešova, ačkoli se dosud na oprávnění jeho dostatečně nepřeptal; ale váží si zemského hejtmána i dobrého sousedství s ním a proto tak učiniti poručí.⁴¹⁾

Obtíže měl Sarkander též s desátkem z Martinic. Jedna z tamějších rolí náležela roku 1616 panu Burianovi Tlukovi z Těšinovic, hejtmanu na Březolupech,⁴²⁾ a byla povinna desátkem, jež si měl holešovský farář vytýkati. Roku 1616 však desátek ani vytýkán ani odveden nebyl. Pan Tluk pak Sarkandrovi na jeho list oznámil, že mu odpověď dáti neobmešká, až se sám vrátí domů. Když se tak nestalo, požádal Sarkan-

³⁹⁾ Příloha 18.

³⁹⁾ Matrikula holešovská fol. 14 b.

⁴⁰⁾ Příloha 19.

⁴¹⁾ Příloha 20.

⁴²⁾ Příštího roku byl však prodán tento grunt panu Petru Kopřickému z Koptic. Matrikula holešovská fol. 28 b.

der opět zemského hejtmana o přispění. Stěžuje si, že pan Tluk obilí bez vytýkání dal svést do stodol a desátku ještě neodvedl, nýbrž že sám zůstává jinde za úřadem, snad Sarkandra toliko daremně odbývati chce.⁴³⁾

Pan Ladislav z Lobkovic opět se zastal práva Sarkandrova. Burian Tluk poslal 24. září 1616 list Sarkandrovi, v němž vyslovuje podiv, proč nevyčkal od něho odpovědi, nežli se obrátil na zemského hejtmana; omlouvá své váhání jiným zaměstnáním a prací. Úroda na rolich, jež jsou povinny desátkem, je sečtena: Sarkander, kdykoli chce, může si svůj díl ze stodoly dáti odvézt. Příčina toho, že Sarkander o vytýkání nebyl zpraven, byla ta, že pan Tluk nebyl doma; nechce s nikým v nějaké hamary vcházeti a dokládá, že i nebožtík kněz Matouš⁴⁴⁾ týmž způsobem bral svůj desátek.⁴⁵⁾

Mnohem tužší spory o desátek vznikly Sarkandrovi s p. Václavem Bitovským z Bitova. Horlivý tento stoupenec učení Lutherova seděl do roku 1614 v Opavsku na Litultovicích a Jestkovicích, ale pak zboží to prodal, nabyv s manželkou Bohunkou z Vickova statku Bystřice pod Hostýnem.⁴⁶⁾ Ke statku bystrickému náležely též vsi Dobrotice, Jenikovice a Chomýž, jakož i mlýny dobrotský, jenikovský a hnědý, jež byly povinny odváděti desátek faráři holešovskému. R. 1616 zapověděl pan Bitovský jmenovaným obcím a mlýnům odváděti desátek do Holešova, a to i dlužný desátek za minulého asi půl roku i všechen budoucí. Sarkander marně několikrát písemně o příslušné desátky pana Bitovského požádav, obrátil se konečně na pana Ladislava z Lobkovic jakožto nejvyššího moravského hejtmana a komořího o přispění. Stěžuje si jemu, že několikráte panu Václavu Bitovskému psal, aby ke správnému pořádku této země prohlídal a Sarkandra přináležejícími desátky spokojil. Několikráte si Sarkander na své útraty posla zjednal a k panu Bitovskému poslal pro odpověď; než někdy se dal omluviti, že není doma, jindy se vymlouval, že z některých příčin ještě váhá poručiti, by mu desátek dáván byl, anebo že nemá chvíle k odpovědi nebo k vyhledání některých

⁴³⁾ Příloha 21.

⁴⁴⁾ Českobratrský duchovní Matouš Kapsander.

⁴⁵⁾ Příloha 22.

⁴⁶⁾ Josef Zukal, Slezské konfiskace. V Praze 1916. Str. 71.

listin. Proto tedy Sarkander prosí svého kolátora, by způsobil, ať se mu zase týž desátek na potomní časy dává.⁴⁷⁾

Na Sarkandrovu prosbu zakročil Lobkovic písemně i posly u Bítovského a přiměl jej k tomu, že Sarkandrovi místo dlužného desátku z obcí Chomýže, Dobrotic a Jeníkovíc dal peněžitý obnos 50 zl. Žádal pak po Sarkandrovi, aby mu dal seznam farníků z Dobrotic a Jeníkovíc, kteří jsou povinni desátek odváděti a kolik. Sarkander nemaje jiného seznamu, než neúplný výčet porízený od posledního bratrského duchovního, požádal ještě jakéhos Jana Trituratora o informace o starých desátcích a poslal Bítovskému žádaný seznam.

Pan Bítovský přijav tento neúplný výkaz, zavázal se ústní smlouvou 26. ledna 1617, že z povinných desátků farářů holešovskému budoucně ničeho odnímati nechce. Smlouva ta sjednána byla v domě pana Viléma Ulersdorfa u přítomnosti faráře mysločovského Martina Regulina (Králička) a obou bratří Ulersdorů, pana Viléma a Jáchyma z Němčího.⁴⁸⁾

Když asi po půl roce blížil se čas žní, kdy se měly desátky odváděti, vzkázal pan Bítovský Sarkandrovi, že ztratil seznam sousedů dobrotických a jeníkovských, kteří byli povinni desátkem; aby mu Sarkander ihned poslal seznam nový, nechce-li desátků pozbyti. Sarkander poslal mu hned výkaz druhý, přičiniv k němu ještě mezi občany dobrotické pana Šťastného (Felixe) Obešlíka, jenž byl v prvním seznamu opomenut. Po žních pak, když farníci z Dobrotic a Jeníkovíc vskutku odváděli desátky, poznal Sarkander, že oba seznamy poslané panu Bítovskému nebyly správné: někteří občané odváděli více nežli ve výkaze bylo poznamenáno, jiní méně, jiní opět nebyli v seznamu uvedeni vůbec; někteří pak, ač povinni, neodvedli desátku žádného. Poslal tedy Sarkander 28. září 1617 list panu Bítovskému, v němž jmenuje některé dobrotické občany, kteří jsou vskutku jemu desátkem povinni, a stěžuje si, že ještě pět občanů desátku neodvedlo; proto prosí, by je jakožto své poddané k desátku donutil. V dřívějších dvou výkazech desátků jednak nevědomky, jednak omylem pochybil; proto posílá nyní spolehlivý výkaz, z něhož pan Bítovský pozná, že nic nespravedlivého nežádá.⁴⁹⁾

⁴⁷⁾ Příloha 25.

⁴⁸⁾ Matrikula holešovská fol. 21 b, 22 a b. Pisatel této matriky opsál tu původní zápisy Sarkandrový, ponechav u vypravování první osobu.

⁴⁹⁾ Příloha 24. Podáváme přehled všech tří seznamů desátkových, jak je

Pan Bítovský na tento list Sarkandrův neodpověděl, ani poddaným svým desátek odvésti neporučil. Proto naléhal Sarkander znovu na něho listem ze 6. října 1617.⁵⁰⁾ Teprve nyní odepsal mu pan Bítovský téhož ještě dne, že se diví, kterak Sarkander po jeho poddaných ještě žádá desátek, když mu byl odveden podle dvojího výkazu jím samým psaného. Ostře podotýká, že bude-li Sarkander každoročně seznamy měniti a desátky zvyšovati, budou jeho poddaní konečně tak chudi, že ani sami sebe neuživí. Žádá, by Sarkander, jsa podle prvnějšího seznamu desátkového náležitě spokojen, více ne- očekával a ho marně nezaměstnával.⁵¹⁾

Sarkander vida, že práva svého nedosáhne touto cestou, obrátil se opět na pana Popela z Lobkovic. Obširným listem vyličuje mu zevrubně spornou otázku, vyvrací námitky pana Bítovského a prosí konečně Lobkovice, by jemu v takové spravedlivé příčině nápomocen byl a dotčenému panu z Bítova dostatečně poručiti ráčil, aby proti desátkům dobrotických a jeníkovských občanů nebyl.⁵²⁾

Sarkander podal panu Bítovskému a jak jsou zaznamenány v Matrikuli holešovské fol. 20 b, 22 a b, 23 b:

Dobrotice:				Jeníkovice:			
První a druhý vý- kaz, nesprávný:		Třetí, správný:		První a druhý vý- kaz, nesprávný:		Třetí, správný:	
Matějček	2 kopy	Matějček	2 kopy	M. Zábraník	1 kopu	—	—
Mik. Fojt	2 "	Mik. Fojt	2 "	Navrátil	1 "	—	—
J. Kuchyně	1 1/2 "	J. Kuchyně	1 1/2 "	J. Suchánek	1 "	J. Suchánek	1 žita
Holík	2 "	El. Holík	2 "	M. Suchánek	1 "	M. Suchánek	1 "
Mik. Dlesk	2 "	Mat. Deska	2 "	Vanečka	1 "	V. Vanečka	1 "
Jan Pikna	1 1/2 "	Jan Pikna	1 1/2 "	Škoda	1 "	Jíra Škobla	1 "
Dovrtíl	2 "	Jíra Dovrtíl	2 "	Karas	1 "	P. Mrasků	1 "
Matelů	2 "	—	—	Lyska	2 "	—	—
Jikrnáč	2 "	M. Jikrnáč	2 "	Hrbáček	3 "	—	—
Lukovský	2 "	J. Lukovský	2 "	Vykoukal	3 "	J. Vykoukal	3 "
Kment	1 "	P. Kment	1 "	Ř. Komár	1 "	Řeh. Komár	1 "
Tom. Flos	2 "	Tom. Flos	2 "	T. Michálek	3 "	T. Michálek	3 "
O. Chytil	1 "	Ond. Chytil	2 "	19 žita a		M. Šustihrach	1 "
Jan Krčků	1 "	Jan Krčků	1 "	19 ovsa		Jíra Muchalík	1 "
Dovrtěl	1 "	M. Dovrtěl	1 "			Tom. Šidlo	1 "
Vymětal	2 "	P. Vymital	1 "			Pavel Hoblík	2 "
Pospíšil	1 "	—	—			11 žita a 11 ovsa	
28 žita a 28 ovsa		M. Netopilů	2 "				
		T. Krpálků	2 "				
		V. Soukup	1 "				
		P. Šťastný z pusté- ho gruntu	1 "				
		31 žita a 31 ovsa					

⁵⁰⁾ Příloha 25.

⁵¹⁾ Příloha 26.

⁵²⁾ Příloha 27.

Prosba Sarkandrova zůstala bezvýsledná. I obrátil se Jan novým listem na pana Lobkovice. Zdůrazňuje, že občané dobrotičtí a jeníkovští jsou ochotni dáti mu desátek, kdyby toho vrchnost, totiž pan Bitovský, nebyla zapověděla; byli by mu jej již dávno bez jeho napomínání přivezli. Pro obhájení těch důchodů církevních tedy žádá pana Lobkovice, ať působí u Bitovského, by toho neodnímal, co slavní předkové ke cti a chvále Pána Boha dávati nařídili.⁵³⁾

Jak spor Sarkandrův s panem Bitovským skončil, nedovíáme se. Je pravděpodobno, že konečně přece Sarkander přispěním pana Lobkovice svého práva se domohl. Nasvědčuje tomu jiná stížnost vznesená k panu Ladislavovi z Lobkovic v roce 1618, kde ho Sarkander prosí, by mu dopomohl k desátku, jímž jest mu povinen Jan Felix Obešlík z Litultovic. Protože nečiní se tu zmínka o ostatních desátcích zadržených poddanými pana z Bitova, zdá se, že povinné desátky byly již odvedeny. Ve stížnosti jmenuje se toliko pan Jan Felix Obešlík z Litultovic, jenž koupil v Dobroticích opuštěný grunt po sedláku Krblovi. Na gruntě tom byl závazek odváděti holešovskému faráři roční desátek. Pan Obešlík odvětil na Sarkandrovu žádost o desátek, že bez poručení a povolení pana Bitovského desátku neodvede. Ježto však pan Bitovský na újmu důchodu z tohoto církevního záduší ničeho nemůže činiti, marně se pan Felix na něho odvolává; nechť tedy pan z Lobkovic dopomůže Sarkandrovi k jeho právu.⁵⁴⁾

Ani o tomto sporu se nedovíáme, kterak skončil. Ze všeho však vidno, jak pracně bylo Sarkandrovi hájiti svých práv, jichž se domáhal nejen pro svůj vlastní zájem, nýbrž i pro budoucnost. Nelze upřít, že počínal si tu s pevnou vytrvalostí a neohrožeností; ale zároveň nelze neviděti, kterak háje s důslednou stálostí farních práv, přivodil si nepřátelství okolní šlechty.

U katolického lidu byl však Jan Sarkander oblíben. Pověst o něm, jako o knězi příkladném a pokojném pronikla i za hranice farnosti holešovské. A když uprázdnilo se děkanské místo v Kroměříži, pomýšleno tu hned na Sarkandra jako na nástupce. 6. listopadu 1617 poslal purkmistr a městská rada kroměřížská kardinálu Dietrichštejnovi list, v němž mu ozna-

⁵³⁾ Příloha 28.

⁵⁴⁾ Příloha 31.

muje, že v pátek v noci, před památkou sv. Šimona a Judy, jejich děkan zemřel;⁵⁵⁾ a ježto jim i okolním lidem beze správce a pastýře duchovního na dlouho zůstatvati možno není, žádají, by jich kardinál hodnou osobou zase zaopatřiti ráčil. Netají, že ctihodný kněz Jan Sarkander, farář holešovský, jsa člověk pokojný a dobrého života a příkladu, k tomu by se hoditi mohl. I žádají, aby jim za děkana byl dán. Bude-li to vůle kardinálova, že pak i s ním o tom jednati chtějí.⁵⁶⁾

Kardinál ochotně svolil k žádosti Kroměřížských. Hned 9. listopadu napsal z Mikulova list místokancléři olomouckému Vavřinci Zwetlerovi, že má býti vyhověno žádosti kroměřížské rady, ale napřed má býti dotázán o souhlas Sarkander a jeho patron, pan Ladislav z Lobkovic; budou-li oba souhlasiti, že není nikterak od toho, by Sarkander se stal kroměřížským děkanem. Na místo Sarkandrovo že by mohl býti poslán do Holešova Pavel Stodlař z Osové s panství pana Jana Humpoleckého.⁵⁷⁾

Sarkander však děkanem v Kroměříži se nestal: buďto sám odmítl tuto hodnost anebo pan z Lobkovic ho s holešovské fary nepropustil. Do Kroměříže dosazen byl Pavel Stodlař, jež původně kardinál navrhoval za Janova nástupce pro Holešov. —

Z doby, kdy byl Jan Sarkander farářem v Holešově, dochovaly se nás některé kusé zprávy o společném peněžním jednání bratří Sarkandrů; zprávy ty nemají sice zvláštního významu pro život Janův, ale týkajíce se též jeho osoby, jsou nám přece velmi milé. Šlo o založení nadace. Jednání účastnili se Mikuláš, Jan a Pavel: Václav, občan tišnovský, byl již, jak se zdá, mrtev.

Mikuláš Sarkander po útěku z vyškovského vězení obrátil se do Prahy a odtud prchl do Pasova, kdež jej přijal v ochranu arcivévoda Leopold, biskup pasovský a štrasburský. Leopold prosil kardinála Dietrichštejna roku 1611 o rehabilitaci Mikulášovu, ale kardinál odpověděl zamítavě.⁵⁸⁾ Též na sněmu

⁵⁵⁾ Byl to děkan Valentin, jenž Sarkandra uvedl na Holešov roku 1616. (Wolny, Kirchl. Topographie I., II., 107.)

⁵⁶⁾ Příloha 29.

⁵⁷⁾ Příloha 30. — Osovou míněna tu as Osová Bytyška v nynější diecési brněnské.

⁵⁸⁾ Leopold Dietrichštejnovi, datum v Pasově 20. června 1611. Dietrichštejn Leopoldovi, datum v Kroměříži 4. července 1611. První list v originále, druhý v opise v arcib. arch. kroměřížském.

obecném v Brně od 13. do 30. srpna 1612 konaném bylo jednáno o Mikulášovi, a jak dle zápis Karla ze Žerotína, „strany Sarkandra uvolil se pan kardynál, kdo by ho koli dostati mohl, aby mohl na něj sáhnouti, že se ho ujímati nechce“.⁵⁹⁾ Na návrat do vlasti nemohl tedy Mikuláš pomýšleti. Leopold chtěl mu udělit nějaké beneficium a žádal k tomu konci v lednu 1614 kardinála Dietrichštejna o vysvědčení (literae for-

Ladislav III. Popel z Lobkovic, kolátor fary holešovské († 1621).

matae) pro Mikuláše. Kardinál odpověděl, že vysvědčení mu dátí nemůže, an Mikuláš je dosud stížen církevní censurou; pokoi-li se však a uzná-li svou vinu, že může jej Leopold censury zbaviti in foro conscientiae, a pak mu kardinál žádané vysvědčení pošle.⁶⁰⁾ Mikuláš se patrně podrobil požadavkům kardinálovým, neboť již po roce udělil mu Leopold kanonikát štrasburský.⁶¹⁾ Kapitola štrasburská sídlila od roku 1605—1681 v Molsheimu u Štrasburku, kde byla také zároveň kolej jezuitská. V dopise pak z roku 1619 jmenuje Jan Sarkander Mikuláše kanovníkem štrasburským a děkanem v Nové

⁵⁹⁾ V. Brandl, Sněm držaný léta 1612. V Brně 1864 str. 76.

⁶⁰⁾ Dietrichštejn Leopoldovi, datum v Brně, 17. března 1614. Koncept kardinálem poopravený v arcib. arch. kroměřížském.

⁶¹⁾ Soudím tak dle poznámky na konci rodného listu Mikulášova: „Producta quoque pro assentione possessionis Thuribulariae sacerdotalis in Cathedrali ecclesia Argentinesi. Molsheimii, die 30. Martii 1615.“

Vsi: udělil mu tedy biskup Leopold též faru v Nové Vsi (Neudorf) u Štrasburku.

Druhý bratr, Pavel, bydlil v Příboře, zabývá se nějakým řemeslem⁶²⁾ a polním hospodářstvím.

Nežli začali bratři jednati o nadaci, přijel Jan do Příbora v červenci 1618 k bratru Pavlovi návštěvou.⁶³⁾ Brzo potom odjeli spolu a s jinými ještě průvodci do Vidně, kam, jak se zdá, zavítal i Mikuláš a jesuita P. Martin Sarkander. Na zpáteční cestě zastavil se Jan a Pavel 10. října v Uh. Hradišti, kdež Jan vyjednával s městskou radou o penězích, jež bratři chtěli u nich uložit. Jan popisuje výsledek svého jednání Mikulášovi v latinském dopise z Holešova 15. října 1618. Píše, kterak s Pavlem a nějakým Melicharem Kořínkem, hradištským občanem, šli ke shromážděné městské radě hradištské a žádali jménem všech tří bratrů, by město převzalo jakýs obnos peněžní, z něhož by platilo bratřím roční úrok; jistina že dána bude časem městu. Otec Martin se vyjádřil, že Mikuláši záleží na tom, aby se přemýšlelo, kterak sepsati a pojistiti fundaci, jakož i kde uschovati listinu, kterou vystaví rada hradištská na roční úroky, dále, kdo má úroky vybírat od města Hradiště, pro koho je má vybírat a jaká odměna mu má býti dána za tu práci. Soudí prý otec Martin, že ani zakládací listina ani jiné věci bezpečně u Jana uschovány býti nemohou. P. Martin se uvolil poslati Mikuláši opis fundační listiny psané od jakéhosi Skutelana. Připojuje pak Jan po česku upřímné přiznání: „Jáť těm věcem nic nerozumím.“

Pokračuje zase latinsky, píše Jan dále, že prý Mikuláš zamýšlí úroky z jistiny věnovati koleji Tovaryšstva Ježíšova; nechť se tedy rozhodne a rozhodnutí své oznámí P. Martinovi, aby pak otcové Tovaryšstva sami se starali o úroky. Radí dále, by kalich uschovaný u Vlčovské darován byl buď kostelu příborskému nebo jesuitům u sv. Anny v Holešově aneb aby zachován byl pro budoucí kolej v Těšině, ale tak, by s přiloženými paramenty rzí a zteřelostí neutrpěl škody. Bratr Pavel stěžuje si stále, že prý není úplným pánem svého po-

⁶²⁾ Tak dle účetní knihy města Příbora, kde se r. 1617 jmenuje *učení* Pavla Sarkandra. Jméno Pavlovo vyskytuje se tu často.

⁶³⁾ Najisto tak soudím z položky v účetní knize příborské ke dni 17. července 1618: „Knězi Holešovskému pocty dáno 4 mázy vína 14 g. 4 d.“

zemku, ana na něm jest upsána nadace Mikulášem založená, a žádá, by zbaven byl toho břemene tím, že by výměnou za fundaci dán byl kalich kostelu příborskému.⁶⁴⁾ Jan však prý neví, kterak by se to státi mohlo.

Ke konci listu připojeny jsou některé rodinné zprávy: právě v tu hodinu, kdy Jan a Pavel vrátili se z Vídně, stihl posel z Příbora do Holešova se smutnou zvěstí, že Pavlova manželka zemřela a to již 2. října. Konečně žádá Jan, aby „hošík tento“ odeslán byl jinam.⁶⁵⁾

Kam byl poslán tento list Mikulášovi, z něho nevysvítá. Z poznámky však, že „hošík tento“ — doručitel listu — má býti poslán někam jinam, lze souditi, že Mikuláš zdržoval se té doby někde blízko u Holešova.

Měšťané hradišští přijavše půjčku, měli napsati úpis a dáti jej podepsati rukojemníky. Městská rada však požádala Jana Sarkandra, by od takového rukojemství upustil a spokojil se pouze městskou pečeti. Jan svolil. Pišeť Hradišským z Holešova 30. prosince 1618, že sice za nynějších časův zvláštní příčiny jsou, aby zápis od dostatečných rukojemníků pečeti byl potvrzen; že však nepochybuje o dodržení úmluvy v úpisu obsazené a ušetřuje náchylné přátelské lásky, není proti tomu, by upuštěno bylo od rukojemství a úpis aby stvrzen byl pouze pečeti městskou. Přeje si, by opis dlužního listu, jež mu poslali, přirovnán byl k jiným úpisům podobným. Posílá jim opis takového listu, jež dali Brňané koleji olomoucké. Chystá se po svatých Třech Králích do Olomouce a dovídá se, že v týž čas vypravují se tam též někteří měšťané hradišští. Navrhuje, by vzali s sebou onen obnos, ten by se pak v Olomouci přehlédli, sčítali a spořádali, a tak by bylo vyhověno

⁶⁴⁾ Mní tu snad Pavel vklad dluhu 300 zl. do knihy města Příbora, jak vyznává dlužním listem datovaným v Příboře v pondělí před památkou sv. Petra a Pavla léta Páně 1616: „jakož jsem od velebného pana preláta, kněze Mikoláše Sarkandra, kanovníka straspurského, pana bratra mého milého, 200 zl. za 1 zl. 30 gr. a za 1 gr. 7 d. bílých počítajice, a před tím od něho samého, pokavadž ještě v Moravě zůstával, po troše 100 zl., čehož činí 300 zl., přijal. V kteréžto sumě na místě jeho v přítomnosti pana Jakuba Velčovského jsem v knihy města Příbora v zapsání uvéstí dal, že grunt svůj zavozuji, kdyžby za živobytí mého aneb po smrti mé k prodeji přijíti měl, napřed ze závdanku 200 zl. vyzdvíženo k rukám velebného pana preláta kněze Mikoláše aneb zmocněným jeho oddáno beyti má, třetí pak sto zlateych to já Pavel za sebou v moci své zůstavuji s nimi učiniti, jak by se mi vidělo a potřebí nastalo...“ Opis z r. 1748 v kons. arch. olomouckém. Otiskl Středovský, Rubinus Moraviae. Appendix str. 183.

⁶⁵⁾ Příloha 32.

snažné žádosti jejich. Vyžaduje si však ještě o tom od nich zprávy.⁶⁶⁾

Jmenovaným obnosem miní Jan peníze, které byly prozatím u obce hradištské uloženy, nežli by jí byly odevzdány k úplnému použití. Nestalo se tak po Třech Králích v Olomouci, jak navrhoval Jan, nýbrž až v dubnu na faře holešovské. Dovídáme se toho z latinského listu Janova poslaného Mikuláši 4. dubna 1619 z Holešova do Molsheimu. Lituje v něm Jan, že nemůže psátí obsírněji, an posel spěchá. Krátce jen poznamenává, že budoucího pondělka, 8. dubna, přijdou k němu měšťané z hradištské rady za příčinou peněz u nich uložených, aby byly spočteny a úplně odevzdány s povinnosti ročních úroků. Aby se v záležitosti té nestal nějaký omyl, již dříve pozval k sobě P. Martina a P. Urbana, by onen obnos byl dobře zajištěn; nyní schválním poslem zve je k sobě znovu. Temně poněkud píše Jan dále, že se platí ze 100 zl. 6 zl. podle dřívějšího zvyku, jak bylo smluveno. Táže se, zdali pro Annu a Zuzanu⁶⁷⁾ nemohlo se vzíti 10 zl. Pokud se týká péče o úroky, jest toho mínění: Je jisto, že Příborští svým hospodářstvím zaměstnání a nemajíce hotových peněz (kterých by jim více přál nežli jiným), toho břemene na sebe nevezmou. P. Martin pak (o tom však jen docela důvěrně se zmiňuje) hledí všemožně jenom ku prospěchu svých a to proto, že jak se zdá, zmínil se o tom některým svým přátelům, jednak též proto, že se bojí zahanbení, kdyby se nestalo, jak byl řekl; a konečně i proto, že láska začíná u vlastních. A tak nebude-li splněno jeho přání, že se bude těžko vyhnouti pohoršení. Jan nic z toho dobrým Otcům nezavídí, ba naopak přeje jim všeho nejlepšího; ale radí, by v této příčině Mikuláš onomu Otcovi bez rozumné úvahy tak unáhleně nepsal, hned tak, hned jinak, hned odevzdáváje mu listem plné právo na jmenovanou jistinu, hned zase je odvoláváje. Zdá se mu, že žádný ze Sarkandrovy rodiny nebude mítí radosti z řečených úroků. Proto bude asi lépe, když Otcové sami se budou starati o to, co bude kdysi náležití jim. Na to připojuje Jan některé zprávy z poslední doby: Tomáš Pidniček zemřel začátkem listopadu. Pan Pankola a

⁶⁶⁾ Příloha 33.

⁶⁷⁾ Dcery po bratru Václavovi: Fundační listina Pavla Sarkandra. Procháзка, Život bl. Jana Sarkandra 999.

probošt šternberský byli při kterési hostině na konec rozjaření; potom však zachvácení byvše v touže hodinu náhlou nemocí, zemřeli nazejtří oba opět v touže hodinu. Na místo Pankolovo nastoupí od svátku sv. Jirí pan Rektořík. O nástupci proboštově není ještě nic slyšeti. — Jan sám v Holešově ještě zůstane. — Pan Karel ze Žerotína a pan Adam z Valdštejna povýšení byli od zemřelého císaře do stavu hraběciho. — Náboženství katolické u nás je ve velkém nebezpečí, aniž někteří nepřátelé spolčili se se sousedními povstanci. Neví, co se bude dále díti. Více už nebude vypravovati. Prosí, by mu tam Mikuláš koupil větší biblické konkordance. Pozdravuje pana Kontralora, pana Pavla a pana sekretáře Beneše a dodává, že přání vozky Eliáše dávno již splnil. Relikviář z Vídne obdržel a uložil u Vlčovské. Připojiv českou větu: „Nyní doslýchávám, že Pavel chce sobě vzíti Pidničku,“ dodává po latinsku, že o budoucích událostech podá Mikuláši zprávu, a žádá ještě o tyto knihy: 1. Biblickou konkordanci, 2. spisy Tomáše z Valencie, 3. dvě knihy kvartového formátu historického katechismu, 4. knihu Jana z Kartageny in quarto o tajemstvích bl. Marie a sv. Josefa, 5. výtah z Bellarminovy knihy o rozdílech víry křesťanské a bludařství, vydaný kterýmsi františkánem.⁶⁸⁾

List Janův psaný narychlo a stručně, je nám v mnohém nesrozumitelný; neznáme podrobností o nadaci a o vyjednávání obou bratrů s měšťany hradištskými a s olomouckou kolejí: korespondence v záležitosti té vedená se nám nezachovala.⁶⁹⁾

Rada hradištská přijavši od Jana peníze, slíbila úroky platiti kolejí olomoucké, a závazek ten vložen do knih kroměřížských 6. května 1619. Půjčka obnášela 2000 zl. mor. a úroky z ní činily 120 zl. mor. Věřiteli v dlužním listě byli jmenováni Mikuláš a Pavel. Po smrti Mikulášově (1622) potvrdil Pavel znovu věnování nadace kolejí jezuitské a jednáje dle přání zemřelého bratra Mikuláše, ustanovil, aby Hradištsí nadále platili úroky kolejí olomoucké potud, pokud by podobná kolej nebyla zřízena v Těšíně nebo v Hradišti. Kolej měla si z úroků

⁶⁸⁾ Příloha 34.

⁶⁹⁾ Srv. seznam listin archivu olom. jezuitského semináře v dvorském arch. vídeňském, Österr. Akten. Geisl. Archiv. Fasc. 475: Consignatio Archivii Seminarii S. F. Xaverii etc. fol. 6a a zvláště přiložený čtyřlístový seznam str. 1, 2.

ponechatí při každém termínu 10 zl. pro sebe; Pavlovi mělo býti dáváno po 8 zl. na každý termín, dcerám po zemřelém bratru Václavovi, Anně, Zuzaně, Ludmile a Kateřině po 8 zl., a 10 zl. na prádlo neb obuv pro chudé žáky ze Skočova, Těšina, Příbora nebo vůbec ze Slezska, kteří by bydlili u jesuitů v domě chudých.⁷⁰⁾

Již dříve také, r. 1599, založil Mikuláš Sarkander pro chudého žáka nadaci u olomouckých jesuitů, dav jim dvakráte po 200 zl. Krátce před smrtí doplnil původní jistinu 400 zl. na 1000 zl., jejíž výnos měl býti dáván chudým žákům v olomoucké koleji.

⁷⁰⁾ Fundační listina Pavla Sarkandra. Datum na předhradí olomouckém 20. dne Augusti 1623. Šrv. též jmenovaný seznam ve dvor. arch. vídeňském fol. 6a 7a 38b a přiložený k němu druhý seznam str. 1, 2, 7.; též rkp. dvor. knih. vídeňské 13559* fol. 89b.

Mučednictví a smrt Jana Sarkandra.

1. Sarkander jat a uvězněn.

Jednání sněmovní v Brně v květnu 1619. Jan na pouti v Častochově. List Janův Lobkovicovi z Rybníka. Althan a Homonnay na dvoře varšavském. Lisovčici na Moravě. Jan nese Největější svátost v průvodu vsťric lisovčikům. Útěk Sarkandrův z Holešova. Jeho jeti a uvěznění v Olomouci.

V uvedeném dopisu ze dne 4. dubna 1619 žaluje Jan bratru Mikuláši, že jsou doby nebezpečné náboženství katolickému, aniž někteří nepřátelé spojili se se sousedními povstalci. K českému povstání zahájenému defenestrací pražskou přidali se totiž po smrti císaře Matyáše (20. března 1619) též Slezané, šlechta lužická, stavové hornorakouští a dolnorakouští a odepřeli přijmouti Ferdinanda za panovníka. Téhož chtěli dosáhnouti protestantští stavové čeští i na Moravě, třeba i násilím. Velitel stavovského vojska Thurn vtrhl na rozkaz direktorů koncem dubna na Moravu a přijal od většiny šlechty ve Znojmě ujištění, že na sněmu brněnském dojde ke spolku českomoravskému. Sněm svolán byl od krále Ferdinanda na počátek května.

Vlastní jednání sněmovní začalo 4. května 1619 a bylo zahájeno tím, že zemský hejtman Ladislav Popel z Lobkovic složen byl s úřadu; na jeho místo zvolen byl později Ladislav Velen z Žerotína. Dietrichštejn i Karel ze Žerotína byli ve svých bytech v Brně stráženi a též Ladislavovi Popelovi z Lobkovic zapověděno, aby se nevzdaloval z Brna bez vědomí stavů. Všichni jesuité byli vypovězeni ze země pro všechny potomní

doby. Chrám sv. Jakuba v Brně a farní chrám v Olomouci, Hradišti a v Unčově odevzdány protestantům ke službě boží.⁷¹⁾ Konečně po příchodu delegáta hornorakouského a zástupců českých prohlášeno, že stavové moravští spojují se s pány českými proti komukoliv. V čelo zemské správy moravské postaveno bylo 29 direktorů.⁷²⁾

Jesuité brněnští byli hned druhého dne po sněmovním usnesení z koleje vypuzeni; týž osud stihl Tovaryšstvo i na jiných místech. V pátek před Sv. Duchem (17. května) odešli jesuité též z Holešova.⁷³⁾

Postavení Jana Sarkandra v tak bouřlivé době bylo trudné: uprostřed nepatrného hloučku katolíků obklopen byl samými horlivými protestanty a Bratřími a pozbyl odchodem jesuitů mocné opory v práci; patron jeho pak držán v Brně ve vazbě. Začátkem dubna psal sice ještě bratru Mikuláši, že hodlá v Holešově zůstat; ale po událostech květnových rozhodl se, že se svolením probošta kroměřížského odejde na čas z Holešova. I farníci jeho sami mu k tomu radili. Uminil si tedy vykonati pouť do Častochova v Polsku, jak byl dříve učinil slib. Duchovní správu svých farníků svěřil Samueli Tučkovi, kaplanu na zámku holešovském, kde také před příchodem Sarkandrovým do Holešova katolíci vykonávali své náboženské povinnosti. Na cestu naskýtala se mu vhodná příležitost: štolba páně Lobkovicův jel do Krakova za jakousi záležitostí. Sarkander tedy použiv té příležitosti vyjel za časného červencového rána z Holešova.⁷⁴⁾ Přenocovav v Krakově, vydal se Jan dále sám na cestu do Častochova. Zde ubytoval se v klášteře Paulánů, věnoval se po čtyři týdny náboženským cvičením a úkonům kajícím a zúčastňoval se společných modliteb a rozjímání s ostatními řeholníky.⁷⁵⁾ Z Častochova odešel do Rybníka (vých. od Ratiboře), kdež měl Ladislav Popel z Lobkovic statky. Přišel do Rybníka, dověděl se, že zatím byl na faru holešovskou dosazen protestantský kazatel. V sobotu totiž před sv. Matoušem, 14. září, ustanovili protestantští komisaři k tomu zřízení kazatelem

⁷¹⁾ Pěšina z Čechorodu, Mars Moravicus p. II. t. II. Rkp. Brno zem. ar. Cerr. II. 396, str. 32.

⁷²⁾ Srv. str. 384.

⁷³⁾ „Knížka holešovská.“ Rkp. Brno zem. arch. Franciscum 966. Str. 4.

⁷⁴⁾ Schwarz-Středovský, Rubinus Moraviae str. 47. Žalkovský (Fidelis Romanae Ecclesiae Moravia) praví, že Sarkander odešel z Holešova v květnu.

⁷⁵⁾ Schwarz-Středovský 48.

v Holešově kněze Jana, který byl do té doby v Žeranovicích.⁷⁶⁾ Sarkander poznal, že za stávajících okolností není mu možno vrátit se do Holešova a vykonávat tam duchovní správu. Odešel tedy z Rybníka opět do Krakova, by se poptával, je-li uprázdňeno nějaké místo nebo fara, kde by mohl vykonávat svůj kněžský úřad. Nedověděl se ničeho, odešel zase na Lobkovicovo panství v Rybníci a zde zdržel se nějaký čas, hlásaje slovo boží a konaje jiné kněžské úkony.⁷⁷⁾

Jan však též pozoroval, že jeho osoba je částečně překážkou, by se mohl vrátit na faru do Holešova. Známa jeho horlivost kněžská a mužné hájení farních práv vzbudily mu mezi nekatolíky mnoho nepřátel. I odhodlal se Sarkander k velikému činu: v zájmu samých katolíků holešovských umínil si vzdát se fary a zaměnit svůj úřad s úřadem zámeckého kaplana Lobkovicova. Napsal tedy 22. října 1619 z Rybníka svému kolátorovi, Ladislavu z Lobkovic, latinský list tohoto obsahu:

„Hned od počátku této své pouti měl jsem častěji v úmyslu některé záležitosti mne se týkající Vaší Milosti ústně vyložit, ale pro nepříznivé okolnosti nikterak jsem nemohl svého přání splnit. A tak tímto listem vzdává se z nutnosti fary holešovské, kterou jsem se svolením pana probošta kroměřížského, jakožto zástupce biskupova, tehdy opustil, snažně Vaší Milost prosím, aby ráčila tuto renunciaci laskavě přijmouti a již od uplynulého svátku sv. Václava laskavě mne z této fary vybavit a ji někoho jiného vhodného za pastýře ustanovit co nejdříve. Neboť jest známo, že každá farnost žádá, by vlastní farář v ní sídlil. Dále jest známo, že jest povinností pravého pastýře, by ztracené ovce osobně hledal, a přichází-li vlk a vznikne-li pronásledování, by neutíkal s nájemníkem, jenž není pastýřem, nýbrž že má i život položit pro záchranu spásy oveček, an bude povinen vydati počet v den soudný, jestli by jen i jediná z nich zahynula. Kromě toho jest jeho povinností znáti všechny ovečky a jim slovem i příkladně dobrým životem vlastním veřejně předcházeti i působiti k tomu, by ho přítomného i jeho nauky a života následovaly. Protože však já jsa nepřítomen nejsem s to, abych něco z toho učinil ani abych bezpečně u svých oveček dlel a ztrátě svého jmění dosud již velmi veliké zabránil, ani abych stál v čele svého

⁷⁶⁾ Knížka holešovská str. 5.

⁷⁷⁾ Srv. Scintillovu zprávu, fol. 2a. Příloha 36.

Flora de San Juan de los Rios

En este libro se describe la flora de San Juan de los Rios, en el departamento de Cuzco, Perú. El autor, el Sr. Dr. J. B. Sarmiento, ha recopilado una gran cantidad de datos sobre las plantas que crecen en esta zona. El libro está dividido en varias secciones, donde se describen las características de cada especie, su distribución geográfica y su uso medicinal. El autor también menciona algunas leyendas populares relacionadas con ciertas plantas. Este libro es una valiosa fuente de información para los estudiosos de la botánica y la medicina tradicional en la región de Cuzco.

Quia tunc nobis huiusmodi etiam in hunc finem
 dicitur in hunc finem: quod in hunc finem dicitur
 de eadem parte hunc finem in hunc finem dicitur
 hunc finem dicitur in hunc finem dicitur in hunc finem
 hunc finem dicitur in hunc finem dicitur in hunc finem

hunc finem dicitur in hunc finem dicitur in hunc finem

hunc finem dicitur in hunc finem

hunc finem dicitur in hunc finem dicitur in hunc finem
 hunc finem dicitur in hunc finem dicitur in hunc finem
 hunc finem dicitur in hunc finem dicitur in hunc finem
 hunc finem dicitur in hunc finem dicitur in hunc finem
 hunc finem dicitur in hunc finem dicitur in hunc finem
 hunc finem dicitur in hunc finem dicitur in hunc finem
 hunc finem dicitur in hunc finem dicitur in hunc finem
 hunc finem dicitur in hunc finem dicitur in hunc finem
 hunc finem dicitur in hunc finem dicitur in hunc finem
 hunc finem dicitur in hunc finem dicitur in hunc finem

hunc finem dicitur in hunc finem

hunc finem dicitur in hunc finem

hunc finem dicitur in hunc finem

hunc finem dicitur in hunc finem dicitur in hunc finem
 hunc finem dicitur in hunc finem dicitur in hunc finem

domu a tak zabránil pohoršení: nížádným způsobem, mám-li svědomí, na sebe nemohu vzít tu odpovědnost, které mne, opět a opět pokorně prosím, laskavě zbavte.

Ježto však mnohými dobrodiními a důkazy lásky Vaší Milosti velmi jsem zavázán: jako v předešlých dnech Milostivé pani, tak nyní též Vaší Milosti se nabízím za věrného kaplana, prose, by zaméněny byly naše úřady a nynější kaplan zámecký dp. Samuel Tuček (jestli však [Vaše Milost] uzná jej vhodným,) pro Holešovské za skutečného faráře panem děkanem kroměřížským byl prohlášen (ano místo jest uprázdněno), a já abych na jeho místo byl přijat za pokorného kaplana Vaší Milosti.

Ostatně též, aby městská rada náležitou část desátků na mne přenést a všečen můj nábytek v Holešově zůstavený do jedné komory farní snést a ji pak zamknouti a pečeti městskou opatřiti dala, prosím, aby Vaše Milost též městské radě v té příčině rozkaz vydala. Zatím zde ve svých denních obětech mešních prosím věčného Boha, by Vaší Milost za všech okolností ve zdraví a bez úhony ku prospěchu církve co nejdéle ráčil zachovati. V Rybníku, 22. října roku 1619. Vaší Milosti sluha v Kristu Jan Sarkander.¹⁹⁾

Resignace Sarkandrova na faru holešovskou přijata nebyla. Z které příčiny, nevíme. V posledním týdnu měsíce listopadu vrátil se Jan opět do Holešova, kde ve farní budově našel některé chudé katolíky, kteří se za jeho nepřítomnosti zde ubytovali.²⁰⁾

Cesta do Polska stala se Sarkandrovi osudnou. Protestantští stavové čeští podkládali jí účel politický a vzali si ji za záminku k mučení Sarkandra. V té době totiž, co prodléval Jan v Častochově, Rybnice a Krakově, jednalo se pilně mezi Polskem a císařem Ferdinandem II. o vojenskou pomoc, a Sarkander byl od stavů pokládán za prostředníka tohoto vyjednávání. Bylo-li tomu vskutku tak, vysvitne z podrobného vyličení tehdejších událostí. —

Císař Ferdinand II. vyhledával pomoci proti Čechům u svého švakra, polského krále Zikmunda III. Koncem července 1619 přibyl do Varšavy císařský generál Michal Adolf hrabě Althan a předložil králi čtyři prosby císařovy: 1. Aby král poslal do Čech poselstvo za účelem smíru s českými stavy;

¹⁹⁾ Příloha 35.

²⁰⁾ Bilowský, Zodiacus 28. — Schwarz-Středovský 49.

2. aby král dovolil vojenské výpravy; 3. aby dal dovolení vyvésti z Polska 600 kopínníků do služeb arciknížeti Leopoldovi, císařovu bratru; 4. aby král a sněm podporovali nějakým způsobem krále českého.

V září přibyl na dvůr varšavský druhý bratr císařův, arcikníže Karel, biskup vratislavský, aby tu pracoval ve prospěch císaře Ferdinanda.

V téže době prodléval v Polsku uherský šlechtic Jiří Druget Homonnay, jenž se utekl sem před Betlenem Gaborem. Homonnay byl původně protestantem, ale přestoupil k víře katolické a byl se stranou katolickou v nejlepším přátelství. Když sedmihradský kníže Betlen Gabor použiv všestranné tísně Ferdinandovy, chtěl strhnouti na sebe korunu uherskou neb aspoň zmocniti se horních Uher, náležejících dosud císaři, sebral Homonnay proti němu 8000 mužů, ale byl od Betlenova velitele poražen a prchl do Polska. Tu pak dvakráte žádal Zikmunda, by poskytl pomoci Ferdinandovi.

Král Zikmund předložil svým rádcům především prosbu hraběte Althana. Odpověď královského senátu byla jednomyslná, ale opatrná. Poselstvo mělo býti vysláno do Čech, aby naklonilo šlechtu k návratu k věrnosti císaři, ale nemělo se pouštět do nijakých zápletek; rovněž povoleno najímati výpravy na pomoc císaři, ale nikoli za peníze, placené jménem krále nebo sněmu. Na prosbu císařovu o pomoc vojenskou odpověděno zamítavě, ana země má nedostatek prostředků.

V tom smyslu dal král Zikmund dne 30. září odpověď hr. Althanovi a podobně i hr. Homonnayovi.

Nemoha sám přispěti na pomoc císaři vojskem polským, radil Zikmund Althanovi a Homonnayovi, by najímali v Polsku žoldnéře do služeb císařských. Sám se uvolil, že ze soukromých prostředků bude vydržovati 7000 žoldnéřů pro císaře, a také jiní šlechtici polští přejali část nákladu na najaté vojsko.⁸⁰⁾

Oba poslové císařští uposlechli rady královny a najali pro císaře 10.000 kozáků neboli lisovců.⁸¹⁾ Žoldnéři tito obdrželi jméno po válečníku polském Alexandru Lisowském, jenž první takovou družinu zřídil. Lisovci byli lehká jízda, ozbrojená křívou šavlí, lukem a toulcem, též ručnicí přes plece zavěšenou

⁸⁰⁾ Adam Szelągowski, *Śląsk i Polska wobec powstania czeskiego. We Lwowie 1904.* Str. 68.

⁸¹⁾ Gindely I. c. II. 221 udává jich počet na 10.000.

a dlouhým kopím. Válčili po tatarsku: přihnali se na rychlých koních, bylo-li potřeba, dávali se na útěk, ale hned se zas obraceli, znovu útokem se ženouce; hned se rozprášili, hned se zase sráželi. Několik tisíc takových dobrovolníků, odvážných, bez vozů a břemen, pod statečným vůdcem, musilo se státi postrachem otevřených osad i menších oddílů vojenských. Dříve nežli stihla zvěst o nich, padli jako s oblak; zvítězili, dobyli, vzali lup a ujížděli, a nepřítel udiven nevěděl si rady. Kromě žoldu živili se kořistí válečnou, lupem a plenem.⁸²⁾

Lisovčik. Rytina dle obrazu Rembrandtova v pozůstalosti Jana hr. Tarnovského.

Tyto tlupy najal hr. Althan a Homonnay do služeb císařských kolem sv. Martina⁸³⁾ (11. listopadu), právě když spojená vojska česko-uherská obléhala Víděň. Homonnay zastihl lisovčiky v táboře pod Brajlovem a převedl je 21. listopadu do

⁸²⁾ Wojciech Dembołęcki z Konojad, Pamiętniki o Lissowczykach czyli przewagi Elearów polskich (1619—1622). První vydání 1623. Wydanie Kazimierza Jósefa Turovskiego w Krakowie 1859. Str. 16. a 18. Spisek Dembołęckiego, současníka a z části též účastníka popisovaných událostí, má cenu pro nás některými svými podrobnostmi, jichž u historiků nenalézáme. Odkud čerpal zprávy o událostech vypravovaných, sám udává: „Póty cokolwiek pisałem, wprzód pomieniony autor tej książeczki, to wszystko nie inaczej tylko z relacyi pewnych ludzi, świadków jako oczywistych, tak i wiary godnych. Ale od tego już czasu, procz tego co się w Wołoszczach działo, także z pewnych relacyj wziętego, wszystko piszę oczywisty świadek.“ (Str. 42.) — Český zpracoval Ant. Kotík, Paměti o výpravách Lisovčiků proti odbojným Čechům a jejich spojenečům v letech 1619—1622. V Praze-Smíchově 1908.

⁸³⁾ Dembołęcki 18.

Uher.⁸⁴⁾ U Humenného (nad Laborcem) postavilo se jim vojsko uherské na odpor, ale bylo poraženo, a lisovčiči spěchali dále přes Bodrog a Teplou k Vidni. U Myšle (2 míle od Košic) se zastavili, aby vznikly mezi nimi různice o jmenování vůdců. Vidouce, že táhne proti nim Jiří Rákoczy, neodvážili se mu čeliti pro vzájemnou nesvornost, nýbrž obrátili se přes Tatry do Polska nic nedbajíce proseb Homonnayových. V Polsku část se jich rozešla, zbytek uchýlil se dvě neděle před vánočními do Krosna,⁸⁵⁾ kdež jim Homonnay vyplatil zbytek žoldu.⁸⁶⁾

V Krosně zdrželi se lisovčiči několik neděl, jednak aby si odpočinuli, jednak aby shromáždili ty, které nesvornost byla odtrhla. Živobyti opatrovali si zatím lupem v okolních krajích, takže šlechta důrazně žádala krále Zikmunda, by proti nim zakročil. Král znepokojen jsa hrozivým chováním šlechty na sněmě krakovském (9. a 10. ledna 1620), vydal třikrát rozkaz proti lisovčíkům, nařizuje jim, aby se rozešli. Když rozkazy nepomohly, poručil král Koniecpolskému a Lubomirskému, by lisovčičky rozehnali.⁸⁷⁾

Lisovčiči se zatím rozmyslili jinak. Na valném sjezdě ve Zmigrodě zvolili si svorně vůdcem Jeronyma Kleczkowského; na druhém valném sjezdě v Bochně znovu jej potvrdili a slíbili mu poslušnost, načež zvolili si vojenské úředníky a rotmistry a ustanovili nový kázeňský řád. Část jich na rozkaz královský se rozešla, zbytek v počtu 4000 mužů dal se od hraběte Althana počátkem února 1620 znovu najmouti do služeb císařských za 50 zl. měsíčního žoldu a vyhradil si válečný lup.⁸⁸⁾

Třetího února 1620 vytrhl tento zástup obávaných kozáků Lisowského⁸⁹⁾ pod vůdcem Jeronymem Kleczkowským a kvapem ujížděl Slezskem a Moravou k Vídni na pomoc císaři. Cesta jejich byla značena řadou vražd a požárů. Ve Slezsku vyloupili přes 50 dvorů a vydrancovali Strumeň a Skočov.⁹⁰⁾ Přitrhnuvše na Moravu, přepadli v Meziríči nad Bečvou svatbu jakéhosi šlechtice, hosty oloupili, mnoho cenného nářadí, kle-

⁸⁴⁾ Maurycy hr. Dzieduszycki, Krótki rys dziejów i spraw Lisowczyków. We Lwowie 1843—1844. I. 204.

⁸⁵⁾ Městečko polské na severu Karpat.

⁸⁶⁾ Dembolčicki 20. 21. — Dzieduszycki I. 213.

⁸⁷⁾ Szelągowski 129.

⁸⁸⁾ Dembolčicki 22, 23. — Dzieduszycki I. 237, 241. — Szelągowski 126.

⁸⁹⁾ Dle Dzieduszyckého je správně nazývati je kozáky Lisowského nebo lisovčičky na rozdíl od kozáků donských a záporožských (Dzieduszycki I. 99).

⁹⁰⁾ Szelągowski 126.

notů, perel, drahého kamení uloupili a zase dále se hnali.⁹¹⁾ V Bystřici pod Host. uslyševše, že pán na Bystřici, Bítovský, je horlivý protestant, poplenili jeho statky a vniknuvše do fary, žádali po bratrském knězi Václavu Voittiovi peníze; nedostavše jich, nelidsky jej usmrtili.⁹²⁾

Zprávy o blízkých lisovčících stihly již do Holešova. Strach a hrůza jímaly všechny kraje, kudy se lisovčíci pravděpodobně hodlali ubírat. I Sarkander dověděl se o jejich příchodu. Po svém návratu z Polska vyhýbal se co nejvíce každému sporu s nekatolíky, zdržoval se výhradně jenom ve faře a věnoval se všecek duchovní správě svěřených mu duší. Nekatolici sice doráželi na katolíky všetečnými otázkami, co Sarkander v Polsku dělal a co nového odtamtud přinesl, ale klid vzájemný nebyl nikterak porušen.⁹³⁾

Na zvěst o blízkosti lisovčίκů svolal Sarkander ve středu 5. února své farníky do chrámu a měl k nim promluvu tohoto as obsahu: Atsi blížící se vojsko polské je vlasti naší nepřátelské nebo přátelské, musíme se na ně připravit, by nás — jak nepřátele tak přátele — stejným způsobem neúmyslně nezničili. Protož vyzývám a prosím vás, ovečky své, byste všichni vyrovnajíce se s Bohem ve svědomí svátostnou zpovědi a svatým přijímáním i na smrt se připravili i Boha Pomocníka prosili o záchranu života vlastního i cizího, slibíce polepšení. A jakmile se dovíme o brzkém jejich příchodu, půjdeme — já před vámi — jim vstříc ve slavném průvodu s Nejsvětější svátostí, a jsou-li to nepřátelé císařovi, o svoji záchranu prosíce, buď sami zahyneme, anebo jsou-li to přátelé, pokusíme se ochrániti i ostatní spoluobčany a tak celý Holešov od loupení a vraždění. Pročež vás opět prosím a vyzývám, abyste na znamení velkým zvonem, jež se dá v pravý okamžik, se sešli, a tak připravíce se na život a na smrt, vyšli ve zbožném průvodu se mnou pod záštitou Spasitele našeho, jehož v monstranci ponesu.⁹⁴⁾

Po kázání přijali věřící sv. svátosti. Odpoledne shromáždili se opět do chrámu k pobožnostem a tak očekávali příchod lisovčίκů od Bystřice.

⁹¹⁾ Dzieduszycki I. 244. — Franz Christ. Khevenhiller, *Annales Ferdinandeis* tom. 9. II. vyd. v Lipsku 1724. Sl. 1032. — Pešina z Čechorodu, *Mars Moravicus* p. II. t. II. Brno zem. ar. Cerr. II. 306 str. 127.

⁹²⁾ Schwarz-Středovský 70. — Wolný I., III. 268.

⁹³⁾ Schwarz-Středovský 59.

⁹⁴⁾ Schwarz-Středovský 60.

Časné z rána druhého dne, totiž ve čtvrtek 6. února,⁹⁵⁾ přinesly stráže zvěst, že vojsko polské se blíží. Sarkander dal zvonem umluvené znamení, oblekl se v bohoslužebná roucha a vyšel s Nejsvětější svátostí z chrámu. K průvodu přidávali se ihned katolici obojího pohlaví a různého věku; přicházeli i rodiče nesoucí děti na loktech nebo vedouce je za ruku. Ba i někteří nekatolici účastnili se průvodu, jenž za zpěvu ubíral se před město.

Asi čtvrt míle před městem, když bylo již viděti první čety, zastavil se průvod. Lisovčici vyslali zvědy, aby poznali příčinu neobyčejného zjevu. Uslyševše, jaký má průvod účel, shlukli se, přiblížili se ke knězi, seskákali s koní a klaněli se Nejsvětější svátosti. Byl to lid podivný: zbožnost svého národa si zachoval, ale při svém válečném řemesle nešťítíl se ani největších ukrutností; ovšem najatá vojska za třicetileté války byla zvyklá plenu a lupu; ale lisovčici všechny své vrstevníky v té příčině předčili.

Když Sarkander zanotil „*Salvum fac populum tuum, Domine*“, vpadli vojíni mocným hlasem do zpěvu, načež rychle opět vyhoupnuvše se na koně, ujížděli dále k Vídni. U Holešova zanechali stráž, aby někteří z jejich příslušníků, kteří se při lupu opozdili, městu neubližili. V Napajedlích opět bratrského kněze Pavla Kapita oloupili a těžce zranili,⁹⁶⁾ minuli Bzenec bez násilností a stanuli již v pátek 7. února, před Vídni. Vídeňané nedostavše od hr. Althana dosud zpráv, že by byl najal vojsko polské na pomoc císaři, domnívali se, že jsou to nepřátelští Uhři a chystali se k obraně. Teprve druhého dne večer přesvědčivše se, že jsou to „*Polacy z ciałem i duszą od Althanna zmówieni*“,“⁹⁷⁾ vpustili jejich vůdce s jásotem do města. Mezi tím, co nazejtří plukovník a rotmistři oslavovali uvítání, přepadl jejich ležení na předměstí vůdce Bedřicha Falcského, Stubenvoll, způsobil jim nemalé ztráty, ale sám byl na to od nich poražen. Po té připojili se lisovčici k vojskům císařským v táboře u Kremže a bojovali nyní po jejich boku. Jejich vůdce Jeroš Kleczkowski byl však zde úkladně zastřelen a pochován s velikou slávou v Kremži.“⁹⁸⁾

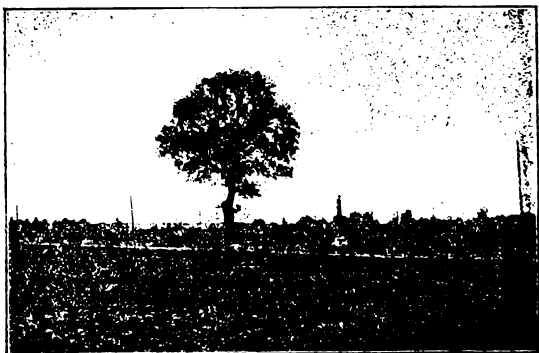
⁹⁵⁾ Kronika olomoucká (příloha 37.) udává vpád lisovčiků až 7. února, ale správné datum je 6. února. Tak i Knížka holešovská str. 5: „Léta 1620 den sté Doroty přes Moravu jeli Poláši“ atd.

⁹⁶⁾ Schwarz-Středovský 70.

⁹⁷⁾ Dzieduszycki I. 244. — Dembolčcki 23.

⁹⁸⁾ Dembolčcki 24.

Čin Sarkandrův, ač byl městu ke spáse, stal se jemu samému osudným. Podezření stran jeho cesty do Polska, živěné již dříve od jeho odpůrců, propuklo nyní ve zjevné násilí. Nekatolíci pronásledovali katolíky výčitkami, tvrdili, že Sarkander byl s lisovčíky spolen, že je zrádcem vlasti a že musí býti vydán. 'Sarkander, necitě se v domě dosti bezpečen, skrýval se ve stodole, ve stáji, ano i v umrlčí komoře na hřbitově.'⁹⁹⁾

Místo u Troubek, kde byl bl. Jan Sarkander jat.

Zprávy o vpádu lisovčíků a o záchraně Holešova dostaly se brzo k uším stavů moravských, shromážděných právě v Brně k holdu králi Bedřichovi; zvláště hluboce se dotkly těžce postiženého Bítovského, jenž byl právě jmenován zemským sudím. Dav víru pověstem, že Sarkander byl původcem kozáckého vpádu na Moravu, vymohl na stavech moravských rozkaz, aby všichni katoličtí faráři z okolí Holešova dostavili se do tří dnů do Brna, nechtějí-li tam býti násilím přivedeni. Když vyhláška přinesena byla do Holešova a Sarkander byl o ní zpraven od svého důvěrníka, poznal, že osten rozkazu je namířen proti němu. I utekl se tajně na tovačovský zámek, odkud pocházela Lobkovicova manželka, paní Anna Eliška ze

⁹⁹⁾ Schwarz-Středovský 63.

Salmů. Leč brzy byl od místních obyvatelů prozrazen a necítě se již na zámku bezpečným, skryl se v lese tovačovském.¹⁰⁰⁾ Než i tu byl, jak dí pověst, psem troubleckého řezníka vypátrán, jat a odveden do Olomouce.¹⁰¹⁾ Majetek jeho byl pravděpodobně všecek zabaven; neboť bratr Janův Mikuláš píše 7. července 1622 kardinálu Dietrichštejnovi, že veškeren majetek Mikulášův, u Jana složený, byl „za tyranství, páchaného na bratru mučedníku“ odňat, čímž byla Mikuláši způsobena škoda na 6000 zl.; jen knihy cení si Mikuláš na 2000 zl.¹⁰²⁾ Když zabavili majetek Mikulášův u Jana složený, tím méně zajisté šetřili majetku Janova.

2. Sarkander vyslýchán a mučen. Jeho smrt a pohřeb.

První výslech Sarkandrův 13. února. Druhý výslech právem útrpným večer téhož dne. Domnělá vina Sarkandrova na vpádu lisovčků. Sarkander po třetí vyslýchán 17. února a znovu mučen. Čtvrtý výslech 18. února; Sarkandrův protest proti pokusu porušiti zpovědňi tajemství. Mučení ohněm. Sarkander mučedníkem za víru. Sarkandrovo strádání v žaláři. Kartusiáni věznění s nim. Smrt mučedníkovu a pohřeb. Osudy jeho ostatků.

V Olomouci byli právě shromážděni stavové moravští. Složivše v Brně hold králi Bedřichovi a skončivše sněmování, započaté 9. února, přijeli do Olomouce a očekávali tu příjezdu krále. Olomouc nechtěl se původně připojit ku povstání; teprve když mniši z klášterů byli vypuzeni, když kapitola byla uvězněna a statky jim zabaveny a když na katolíky učiněn byl nátlak vysokými kontribucemi, přidalo se město ku povstání. Ale ani tu ještě měšťanům olomouckým se nedůvěřovalo a proto měl býti svolán i lid z okolí do města, by tu králi samému přísáhl věrnost.¹⁾

Zpráva, že Sarkander byl jat a jest veden do Olomouce, vylákala mnoho zvědavců na ulice jak se strany protestantské, tak i katolické. Ježto označován byl za zrádce, bylo mu od

¹⁰⁰⁾ Žalkovský, Tortura 15. — Bilowský, Zodiacus 28. — Schwarz-Středovský 72.

¹⁰¹⁾ Místo jeti Sarkandrova je dosud označeno nápisem na dubě při silnici z Tovačova do Troubek.

¹⁰²⁾ Příloha 39.

¹⁾ Dvořák, Dějiny Moravy 556.

protestantských diváků hrubě spíláno, kdežto katolici provázeli jej tichým soucitem. V domě zemského hejtmána Ladislava Velen a ze Žerotína³⁾ shromážděni byli stavové, a když Sarkander veden byl podle oken, volal na něho Bitovský, jakže se vede panu Lobkovicovi a zdali brzo půjde také za svým předchůdcem.⁴⁾

Sarkander odveden byl do městského vězení. Stavové ihned sestavili soudní komisi, jež ho měla ve vězení vyslýhati. Byli to: Ladislav Velen ze Žerotína na Břeclavě, Mor. Třebové, Zábřehu a Rudě, Hartman z Puchhaimů, Václav Bitovský z Bítova na Bystřici a Prusinovicích, Beneš Pražma z Bilkova na Lešné, Kyjovicích, Těškovících a Slatině, Jan Skrbenský z Hříště na Fulneku a Dřevohosticích, Karel Kryštof Sedlnický na Divčích hradech, Fulšteině a Hrozové; z městské rady olomoucké byli přibráni do soudní komise Tobiáš Markvart, Albrecht Muttal a Jiří Richter. Jmenovaní byli vesměs protestanté. Při každém výsledku měl mimo to úředně býti přítomen městský sudí Jan Scintilla, bez něhož se vyšetřování nesmělo konati. Scintilla byl v soudní komisi jediný katolik a popsal později kardinálu Dietrichštejnovi podrobně Sarkandrovo mučení jako očitý svědek.⁵⁾

Ve čtvrtek, 13. února, právě za týden po vpádu lisovců — sešli se soudcové v městské věznici, aby tu v místnosti určené k výsledkům Sarkandra vyšetřovali. Předseda soudu Velen z Žerotína (zvaný Lundenburg nebo Lumpenburg) zahájil výslech pohrůzkou, že Sarkander vidí, kterak se s ním nebude žertovati, a ježto jsou mu známy všechny tajnosti Lobkovicovy, kdyžtž byl jeho důvěrným rádcem a zpovědníkem, nechť řekne pravdu; jakým způsobem vpadlo vojsko polské do země a způsobilo takovou škodu; ať nespolehá na kněžský svůj stav, ježto zde se na jeho postřiziny nebude bráti zřetele; neboť ten, jenž je uděluje (t. kardinál), nemá již v zemi co poroučeti, nýbrž oni sami jsou teď pány a mají co poroučeti.⁶⁾

³⁾ Náležel mu tehdy dům čis. pop. 369 (Masarykovo nám. 3).

⁴⁾ Schwarz-Středovský 64.

⁵⁾ Příloha 36. — Tato Scintillova zpráva a Kronika olomoucká (příloha 37.) jsou hlavními prameny, z nichž čerpáme zprávy o Sarkandrově mučení a smrti.

⁶⁾ Naráží tu Žerotín na palčivý spor stavů moravských o soudní pravomoc nad klérem vzniklý již r. 1586 za biskupa Pavlovského. Spor rozhodnut tak, že duchovenstvo bylo vyňato z moci soudu světského a příslušelo pod

Sarkander ulekl se prudkých slov Žerotínových a ujišťoval, že nemá o polském vpádu vědomostí žádných; vykonal pouze pouť do Častochova, odebral se pak do kraje ratibořského do Rybníka a zde se dověděl, že holešovská fara je obsazena nekatolickým kazatelem; proto se odebral do Krakova a doptával se, není-li uprázdněna nějaká fara, kde by mohl žít důstojně svého stavu v bázni boží. Nezvědév o ničem takovém, vrátil se opět na panství rybnické a zdržel se tu nějaký čas, zastáváje úřad kazatelský a konaje jiné kněžské funkce.

Tu tázal se Sarkandra posměšně Bitovský, proč tedy z Holešova utekl, a to tak časně z rána. Sarkander skromně odpověděl, že neutekl z Holešova, nýbrž že odešel na pouť na jmenované poutní místo.

Na to opět komisaři vytýkali Sarkandrovi, že zavinil mezi lidem mnoho náboženských různic, což však on odmítl, říka, že děje se mu v tom krivda a násilí. Zvláště doráželi na něho prudkými slovy Pražma a Skrbenský. Konečně osopil se na obviněného Žerotín volaje: „Ty, pope, nechceš s pravdou ven; myslíš, že bychom nemohli i na tvého pána katem sáhnouti, jako se to stalo jeho strýci?“⁶⁾

Napomenuvše ještě Sarkandra, by se lépe rozmyslil, ukončili soudcové první výslech a vzdálili se.⁷⁾

Večer téhož dne⁸⁾ měl se konati o 6. hodině výslech druhý. Scintilla však nechtěje míti účast na neoprávněném soudu nad Sarkandrem, odešel z domu.⁹⁾ Bylo mu však od

pravomoc soudu biskupského. Opět obnoven byl spor ten na zem. sněmu r. 1612, kde právo to duchovenstvu upřeno. Srv. Dr. A. Breitenbach, Spor biskupa Pavlovského s moravským soudem. ČMM 1906.

⁶⁾ Naráží tu Žerotín asi na Jiřího z Lobkovic, který byl pro podněcování stavů proti císaři Rudolfovi II. od císaře vězněn na zámku Líčkově, pak v Kladsku a konečně na hradě Loketském, kde zemřel 28. května 1607. Žerotín věřil snad pověsti, jež se roznášela, že Jiří Lobkovic byl popraven. Srv. Tomek, Spiknutí Jiřího z Lobkovic r. 1593. ČČM 1853 str. 215. — Svátek, Žalářování Jiřího Popela z Lobkovic v Rezkově Sborníku historickém 1885 str. 321. — Sněmy české díl VIII. str. 142.

⁷⁾ Scintillova zpráva 1b—2b. Příloha 36. — Schwarz-Středovský má sice obšírnější vylíčení Sarkandrova výslechu i mučení, zvláště jeho výpovědi, ale přidržují se přesně vypravování sudího Scintilly, jakožto nejspolehlivějšího očitého svědka.

⁸⁾ Tak jest rozuměti ve Scintillově zprávě slovům: „Folgendts Abends“ (str. 2b).

⁹⁾ Scintillovi náležel dům čís. pop. 152, nyní Žerotínovo nám. 3 (dům p. Balčárkův naproti semináři). Koupil jej r. 1617 za 2500 mor. tolarů. (Olo-mouc. měst. arch. Natherovy dějiny domů).

komisařů pohroženo, že upadne do velkého podezření u pánů stavů, že uvalí na sebe neštěstí a těžkou zodpovědnost. Z bázně tedy před splněním hrozby odebral se Scintilla do vězení, kde byli již shromážděni Bítovský, Puchaim, Beneš Pražma, Vilém Ulersdorfer, jenž měl se Sarkandrem též spor o desátek v Holešově, hofmistr Bítovského jménem Jindřich, a z městské rady Tobiáš Markvart, Albrecht Muttal a Jiří

Skřípec, na němž byl bl. Sarkander mučen.

Richter. Po příchodu Scintillově odebrali se všichni do mučírny, kde bylo již shromážděno několik jiných lidí, mezi nimiž i Prokop Podštátský z Prusinovic.

Bítovský, jenž soudu předsedal, dal přivést Sarkandra z vězení a znovu opakoval obvinění, jež bylo naň vzneseno při prvním výslechu. Zvláště chtěl se od Sarkandra dovědět, co dělal v Krakově, an tam bez příčiny nejel: jistě tam strožil nějaké pikle.

Sarkander trval na své výpovědi, že jest nevinný. Hněvem rozlícen rozkázal Bítovský s ostatními komisaři katovi, by mukami vynutil přiznání na Sarkandrovi. Ubohý kněz vrhl se na kolena před komisaři a zapřisahal je, by ušetřili jeho kněžského stavu, neboť jest nevinný. Tvrdil, že by nechtěl obtížit

svého svědomí, nýbrž kdyby to pravda bylo, že by toho nezamlčel, i kdyby se týkalo vlastního otce nebo matky.

Soudcové však trvali na svém rozkazu a nařídili katovi, by mučil Sarkandra jako vlastizrádce.

Tu ukázal těžce zkoušený kněz mužnou hrdinnost: vida, že soudcové nedají se obměkčiti prosbami, by ustali od násilí, prohlásil před Bohem, přede vším světem a na své svědomí, že kdyby mu přílišná muka vynutila něco nepravého a kdyby řekl více, nežli dříve, to že prohlašuje za neplatné a nepravé. Na to s podivuhodnou statečností svlékl se ze svého kněžského taláru, přistoupil ke skřipci a dal se naň přivázati, odporučuje se vroucí modlitbou Všemohoucímu, Matce boží a sv. Anně.

Mezi mučením zachovali se komisaři málo důstojně vážného soudního sboru. Bitovský a Puchaim podněcovali kata výkřiky: „Chop se ho! Chop se ho!“ Pražma spílal Sarkandroví, nazýváje ho vyvrhelem a vlastizrádcem, proč že zapírá a zbytečně se nechává mučiti; Puchaim zase volal na kata, by jen přitůžil tomu šibalovi, že jest ještě více takových ptáčků.

Bitovský nyní znovu se dotazoval mučeného, kde opustil Lobkovicova štolbu; ten že mu dojistá se svěřil se svým posláním.

Sarkander ujišťoval, že není mu známo, s jakým posláním jel štolba do Krakova; nad to že nezná jazyka vlaského a německého, nýbrž že umí jen česky a latinsky, štolba však že žádného z těch jazyků nezná a že tudíž s ním o důležitých záležitostech rozprávěti nemohl.

Ujišťování Sarkandrovo nenašlo u soudců víry: s výsměchem tvrdili, že musil o všem věděti, an jel se štolbou a byl důvěrným rádcem Lobkovicovým. Bitovský a Pražma zvláště mu prudce domlouvali, by se přiznal, a kázali jeho muka přitůžiti.

Tento výslech spojený s mučením trval plnou hodinu. Když byl úplně bezvýsledný, rozkázali komisaři katovi, by Sarkandra odvázel. Pohrozivše mu, by se určitě rozhodl do zítřka, nechce-li, by opět bylo užito muk, odešli.¹⁰⁾ —

Překvapuje snad Sarkandrova výpověď, že neumí německy, an přece studoval bohosloví ve Št. Hradci. Dlužno však považiti, že studenti i ve styku vzájemném užívali latiny, tím

¹⁰⁾ Scintillova zpráva 2b-4a.

spíše, že setkávali se ve stejném konviktu chovanci různých národností. Začátky německého jazyka Sarkander zajisté znal; tvrdil pouze, že o důležitých záležitostech nemohl se štolbou rozprávěti německy.

Z toho, co shora bylo pověděno o lisovčících, je patrné, že Sarkander ani v nejmenší míře neměl účasti na jejich najímání do služeb císařských. V té době, kdy Sarkander dlel v Krakově, Častochově a Rybníku, vyjednávalo se sice na dvoře varšavském o pomoc císaři Ferdinandovi, ale jednání císařskými byli hrabě Althan a Homonnay. Je vyloučeno, že by byl Sarkander šel s nějakým politickým posláním od Lobkovic do Polska, ježto královský dvůr polský sídlil ve Varšavě, a Sarkander ve Varšavě vůbec nebyl. O lisovčících se tehdy ještě nejednalo. Teprve kolem 11. listopadu, tedy před samým návratem Sarkandrovým do Holešova, najati byli lisovčíci do služeb císařských, ale docela bezpečně nikoli od Sarkandra, nýbrž od Homonnaye. Nemohl jich ani Sarkander najímati, ježto lisovčíci dleli tehdy pod Brajlovem v Rumunsku a Homonnay přivedl je do Uher 21. listopadu, tedy asi tehdy, kdy Sarkander blížil se na zpáteční cestě k Holešovu, kamž dospěl v posledním týdnu listopadovém.

Ještě méně mohl Sarkander najmouti lisovčíky do služeb císařských po druhé, před oním neblahým vpádem na Moravu. Po svém nájezdu do Uher zdržovali se lisovčíci od polovice prosince po celý leden v Polsku na severu Karpat. Tu pak byli po druhé najati pro císaře, ale nikoli Sarkandrem; vždyť od svého návratu koncem listopadu do Holešova vůbec města neopustil. Byl to zase hr. Althan, jenž získal lisovčíky pro císaře Ferdinanda. Že pak Sarkander připadl na zvláštní myšlenku, vyjít s Nejsvětější svátostí lisovčíkům vstříc, je snadno vysvětlitelné, an znal dobře smýšlení a náboženského ducha národa polského. A třeba lisovčíci nebyli právě výkvětem polského národa, přece mohl o nich souditi, že si zachovali ještě ducha náboženského. Myšlenka Sarkandrova sama poukazuje jen na hlubokého náboženského ducha jeho, který v prvé řadě vyhledával v těžkých chvílích pomoci u Boha.

Sarkander neměl o lisovčících ani vědomosti žádné. Z jeho kázání, v němž povzbuzoval ustrašené farníky, je patrné, že nevěděl, přicházejí-li jako přátelé či nepřátelé. Kdyby byl jen nějakou zprávu měl o najímání lisovčíků do služeb císař-

ských, byl by aspoň nepřímo katolické své farníky v chrámu potěšil a je upokojil, že se jim netřeba vojska obávat.

Není tudíž ani nejmenší příčiny, proč bychom pochybovali o pravdivosti jeho výpovědi jak při prvních výsleších, tak i později.

Komisaři chtěli v pátek, 14. února, ve vyšetřování pokračovati, jak byli na odchodu předešlého večera řekli. Sešli se tedy ve vězení a čekali přes hodinu na Scintillu. Ježto však onen jako městský sudí byl služebně jinak zaměstnán, odložili toho dne komisařové výslech. Na odchodu však důtklivě přikázali žalárníkovi, by měl bedlivý pozor na vězně, aby mu snad katolíci nepodali v jídle jedu nebo kouzly mu z vězení nepomohli.¹¹⁾

Ve vyšetřování nastala nyní z důležitých příčin přestávka.

V sobotu, 15. února, mezi třetí a čtvrtou hodinou odpoled. přijel totiž do Olomouce Bedřich Falcký, aby přijal hold obyvatelstva. V neděli ráno účastnil se protestantských služeb božích ve chrámu Panny Marie Sněžné, načež ukázal se s balkonu shromážděnému lidu. Kníže Anhalt promluvil jeho jménem k přítomným, načež všichni zdvihli dva prsty pravé ruky a naznačili tak přísahu, že chtějí svému králi býti věrni. Téhož dne ještě odjel Bedřich z Olomouce do Vratislavi.¹²⁾

Zdali asi Bedřich věděl o tom, že Sarkander je v Olomouci vězněn a vyslýchán právem útrpným a zdali souhlasil s tímto jednáním? Středovský (Rubinus Moraviae 79) a Pilař a Moravec (Moraviae historia III. 137) domnívají se, že Bedřich o všem věděl. Určitých dokladů k tomu nemáme, leč že by na něho vztahovala se slova Žernovského při výslechu 18. února, aby se Sarkander přiznal, sice že by s ním jinak „jak to in mandatis maji“, procedirovati museli.¹³⁾

Vyšetřování se Sarkandrem bylo znovu zahájeno po Bedřichově odjezdu v pondělí 17. února. Místo Bítovského předsedal soudní komisi Ctibor Žernovský z Žernova, přísedícími byli kromě Scintilly Beneš Pražma, Vilém Ulersdorf a Petr Kopřický z Kopřic. Žernovský mírně vyzval Sarkandra, aby přiznal, co měl v Polsku vyříditi od svého pána ve příčině kozáků. Sarkander ovšem nemohl než znovu potvrdit, že nebylo mu

¹¹⁾ Scintillova zpráva 4b.

¹²⁾ Olmützer Chronik. Rkp. v olomouckém městském archivě. Vydal Dr. B. Dudík ve Schriften der historisch-statistischen Section v Brně 1851. Str. 44, 45.

¹³⁾ Scintillova zpráva 6a.

svěřeno žádné poselství od Lobkovic, a dodával, že se svým pánem nehovořival o jiných věcech než náboženských.

✕ Žernovský tedy poručil katovi, by novými mukami vynutil na něm přiznání. Mezitím obviňoval Sarkandra Petr Kopřický, že dal mrtvolu jeho matky vykopatí a z holešovského chrámu přenéstí do zahrady; byl prý též původcem toho, že luteráni byli nuceni přijímati pod jednou způsobou, Bratři že byli z chrámu sv. Anny vypuzeni a na jejich místo dosazeni jesuité.¹⁴⁾

Sarkander se hájil, že skutky tyto přičítají se mu neprávem. A je věru s podivem, že Kopřický mohl takové obvinění uvaliti na Sarkandra! Již před příchodem Sarkandrovým do Holešova konali tam jesuité missie a pracovali o obrácení protestantů i Bratří na víru katolickou. Sarkander přišel do Holešova 15. května 1616, a již před tím, 6. května, nastěhovali se jesuité Stefetius a Drachovský k sv. Anně, odkudž Bratři musili na rozkaz pana Popela z Lobkovic se vystěhovati.¹⁵⁾ Neměl tedy Sarkander nijaké účasti na těchto činech. I mrtvola matky Petra Kopřického, paní Žofie Vilplerovny z Ušic,¹⁶⁾ byla vykopána a z farního chrámu přenesena již před příchodem Sarkandrovým do Holešova. Byltě farní chrám luteránům odňat již na počátku října 1615. Když vše luteránské z něho bylo odstraněno, byl 4. října 1615 od světicího biskupa Civalla znova posvěcen.¹⁷⁾ Ona exhumace stala se tedy již mezi 1. a 4. říjnem r. 1615.

Po obhajobě Sarkandrově osopil se na něho Pražma hrubými slovy a znovu jej týral otázkami o Lobkovicově štolbovi, o jakési truhle s penězi, kterou tehdy vezl štolba s sebou, a o nynějším pobytu štolbově. Sarkander odvětil, že mu nic známo z toho není. Nařídili tedy komisařové nové mučení, jež trvalo téměř dvě hodiny. Po té vzdálili se napomenuvše zmučeného, by si vše lépe rozmyslil a netropil si z nich šašků.¹⁸⁾

Nazejtří v úterý, 18. února, opět shromáždila se v mučírně v ustanovenou hodinu soudní komise, a to: Ctibor Žernovský, Beneš Pražma, Hartman z Puchaimu, Vilém Ulersdorfer

¹⁴⁾ Scintillova zpráva 5a.

¹⁵⁾ Holešovská matrikula fol. 3.

¹⁶⁾ Středovský 100 pozn. 23.

¹⁷⁾ Holešovská matrikula fol. 1.

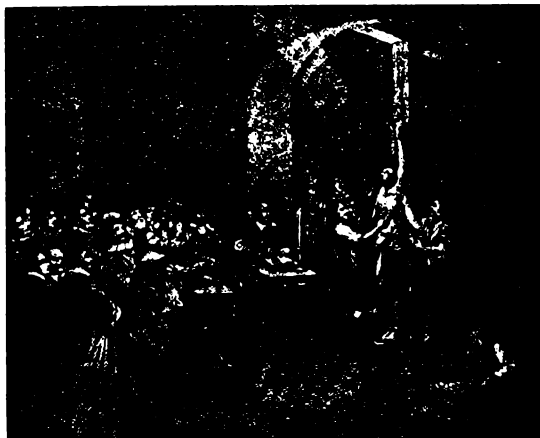
¹⁸⁾ Scintillova zpráva 5b.

a hořmistr Bitovského; z městské rady přišli Vít Östereicher, Albrecht Muttal a Jiří Richter. Přítomen byl ovšem i Scintilla. Komisaři byli, jak poznamenává Scintilla, ve stavu podnapilém. Žernovský opakoval otázky o štolbovi a o domnělých penězích, napomínaje Sarkandra, by všechno vyznal. V tom přerušil Žernovského Beneš Pražma volaje na Sarkandra: „Ty že nevíš, jaké pikle se kuly? Což nezjevil ti to jistě tvůj pan Lobkovic ve zpovědi?“

Touto otázkou dotkl se Pražma nejsvětějšího závazku věrného kněze a vyvolal mužný, neohrožený protest proti takové řeči. Sarkander rázně prohlásil, že nic neví, ani že mu nic nebylo svěřeno ve zpovědi; kdyby mu i co ve zpovědi bývalo svěřeno, že to již vše zapomněl, ale také, kdyby i něco věděl, že toho nevyjeví, kdyby ho i na kusy roztrhali a rozsekali, což by velmi rád chtěl vytrpět. Kam se však poděl štolba, nemůže vědět, an byl pouze přes noc v Krakově, a viděl, že štolba vezl nikoliv peníze, nýbrž dvě vědra vína.

Na tuto odpověď Sarkandrovu rozhodli se soudcové zostriti výslech a kázali Sarkandra opět přivázati ke skřipci. Puchaim rozkázal pak přinést pochodně a pálením přinutiti Sarkandra k doznání. Kat přiložil pochodně k tělu mučeného, ale pochodně brzy mu zhasly, takže je s nevolí hodil na zemi. Přistoupil tu k němu Žernovský a Pražma a tázali se ho, nezná-li nějakého jiného umění, kterým by z obviněného přiznání vynutili. Kat odvětil, že pro takové osoby jiného způsobu nezná. Žernovský a Pražma pravili, že viděli svého času v Uhrách, kterak tam omočeno bylo peří v oleji a síře, udělána z toho náplast a při mučení na lidi házena. Kat rozžal tedy svíce a přiložil je na oba boky Sarkandrový, načež smočiv šest per v síře a smole, zapálil je a hodil porůznu na prsa a ramena Sarkandrova. Když vše již na něm shořelo, kázali soudcové zapáliti nové svíce a přiložiti k jeho bokům. Měli za to, že při takových bolestech jistě již vynutí z něho nějaké přiznání. Leč nestalo se tak. Prohlásili tedy, že již působí tu kouzla; proto kázali katovi, by Sarkandra úplně obnažil, ostříhal mu nehty na nohou a rukou, ustříhl něco vlasů s hlavy, z vousů, pod pažďím a vespod těla, vše aby spálil na prášek a dal mu vypít. Sarkandr ochotně podávaný nápoj vypil. Po celou dobu, co byl takto natažen na skřipci, stáli komisařové kolem něho; on však stále tvrdil, že jest nevinný, odporoučel se Všemohoucímu Bohu.

houcímu a bolestnými vzdechy vzýval jména: Ježíš, Maria, Anna. Toto mučení trvalo skoro tři hodiny.¹⁹⁾ Přítomný písař napsal o tomto vyšetřování protokol dvojmo. Ale neúspěchem rozhněvaný Žernovský vytrhl mu jej z rukou, smačkal jej a vzal s sebou. Komisaři jsouce nyní již sami unaveni týráním ubohého kněze a vidouce, že nedovědí se od něho ničeho,

Mučení bl. Jana Sarkandra. Dle originálu v kněž. semináři olomouckém ze 17. stol.

dali popáleného Sarkandra odvázeti a napomenuvše ho ještě jednou, by se rozmyslil, odešli.

Sarkander byv odvázn se skřipce, slabotou vymáknutých údů klesl k zemi na pravou stranu skřipce směrem ke stěně,

¹⁹⁾ Scintillova zpráva 6ab, 7a — Olomoucká kronika 114. Příloha 37. — Mezi oběma zprávami je tu malý rozdíl: Scintilla klade vytlčené mučení Sarkandrovo na jediný den, t. j. 18. února; kronika je však rozděluje, pravíc, že mučení svícemi, sírou a smolou opakovalo se i druhého dne odpoledne. Při tom jeden z komisařů, dle doslechu Puchaim, osopil se na Sarkandra, když vzýval svatá jména „Maria, Anna“: „Proč voláš ty...? Ty ti nepomohou.“ Také kámen v zemi, na němž byl Sarkander na nohou přivázán, za mučení pukl. Přednost jest dáti zprávě Scintillově a obojí vypravování kroniky spojití na den 18. února.

Biřicové se domnívali, že brzo dokoná, proto jej nechali ležeti delší dobu na zemi; pozorující však, že žije, odnesli jej do vězení, položili na slámu a pokryli jej jeho kněžským šatem.²⁰⁾

V žaláři obklopili zmučeného kněze brzy mnozí katoličtí Olomučané, ochotně mu nabízejíce svých služeb: ten podával léky, onen náplasti na rány, jiný nabízel pokrm, nápoj, plátěné obvazy. Vidouce pak, že zvláště trápí jej žízeň v horečce po vytrpěných mukách, podávali mu soucitně občerstvujícího nápoje; jehož on mírně poživ, hned zase pokračoval v tiché modlitbě.²¹⁾ Když mu bylo řečeno, že komisaři se vyslovili, dosud vše, co se s ním dalo, to bylo jen žertem, že se bude musiti ještě lépe potiti, odvětil, že mu už nelze více vytrpěti, aby nevypustil duši. Ale k dalšímu mučení již nedošlo: vzepřel se tomu rozhodně Scintilla, prohlásiv, že jednání komisařů je proti všemu právu a spravedlnosti. A tak komisařové od dalšího mučení upustili.²²⁾

²⁰⁾ Právě se, že Sarkander ležel 2 hodiny polomrtev na zemi a přišel k vědomí, trápen byl žizní. Tázał se tedy přítomných biřiců: „Máte co pít?“ Nedostalo se mu však ani odpovědi ani nápoje. I vytryskl vedle jeho hlavy pramének vody, z něhož uhasil žízeň. Pramen zachoval se až dosud. — Zdá se však, že pramen pochází z doby pozdější. Nejvážnější pochybnost budí mlčení Scintillovo o této události; očitý svědek mučení nebyl by zajisté ve své zprávě kardinálu Dietrichštejnovi z r. 1621 o tom pomlčel. Též Olomoucká kronika, psaná v prvních měsících r. 1621, nezmiňuje se o prameni. Teprve Schwarz, první Sarkanderův životopisec, farář u Panny Marie v Olomouci v letech 1664—1669, píše v „Rubinus Moraviae“ (str. 134, 135), že byla mu událost o vytrysknutí pramene vypravována od hodnověrných svědků, kteří znali mučírnu ještě dříve, než tam byl mučen Sarkander. Po Schwarzovi zmiňují se o tomto prameni Žalkovský (Tortura etc.), Bilowský (Stella nova, Zodiacus), Spalovský (Hebdomas) a jiní spisovatelé pozdější. Crugerius však (Sacrorum pulverum z r. 1669), Pešina z Čechorodu (Mars Moravicus, Brno zem. arch. Corr. II. 306, ineditum, Phosphorus septicornis z r. 1673), Czerwenka (Notitia Collegii z r. 1674), Balbín (Miscellanea z r. 1682) o prameni vodním nepíší.

²¹⁾ Schwarz-Středovský 108, 109.

²²⁾ Scintillova zpráva 7b. — Další osudy moravských pánů, kteří se účastnili Sarkandrovu mučení, byly vesměs velmi smutné. Ladislav Velen z Žerotína marně se domáhav milosti císařské po bitvě bělohorské, prchl z vlasti, účastnil se vpádu Betlena Gabora a markraběte krnovského na Moravu (r. 1621) a roznítil vzbouření Valachů. Vstoupiv do služeb dánských a švédských, padl v bitvě u Nördlink (1634). Statky jeho byly všechny zabaveny, Břeclava prodána, ostatní darovány knížeti Karlu Liechtenštejnovi (Dvůřák, Dějiny Moravy 572). Dům jeho v Olomouci (popis. čís. 369, Masarykovo nám. 3), odhadnutý na 3500, hotově 3000 zl., převzal r. 1635 Adam Schäffer (Natherovy Dějiny olom. domů, měst. arch. olom.). — Hartman z Puchaimu prchl po bitvě bělohorské do ciziny, zanechav doma manželku, jež pak bídne v lesích šternberských zahynula. (Schwarz-Středovský 136). — Václav Bitovský prchl rovněž do ciziny. Statky jeho, Bystrice pod Host. a Prusinovice, darovány kancléři českému Zdeňkovi z Lobkovic. Skonfiskován byl také dům jeho v Olomouci (čís. popis. 412, Švédská ul. 6). Později byl však Bitovský od vojska císařského zajat a v Brně na Spilberku vyslýchán, mezi jiným též strany Jana Sarkandra. (Wer der fürnemste ursacher gewesen, dass der Sarcander peinlich befragt und

Namanuje se tu otázka, zdali komisaři byli vskutku přesvědčeni o Sarkandrově účasti na vpádu kozáckém a proto jej mukami k vyznání nutili.

Stavů moravským nemohlo býti tajno, že císař Ferdinand vyjednával již v létě 1619 s králem polským. I protestantské obyvatelstvo holešovské to vědělo, jak patrně z jejich narážek před katolíky, cože Sarkander v Polsku dělal, co nového přinesl a pod. Tím spíše to bylo známo moravským stavům. Je podivno, že stavové moravští nevolali samého Lobkovic k odpovědnosti, jestliže jej považovali za původce kozáckého vpádu. Jestliže pak opravdu měli Lobkovic za prostředníka mezi Poláky a císařem, pak dle jejich vlastních výroků, že „Sarkander byl jeho rádcem a zpovědníkem“, že „mu to Lobkovic vyjevil ve zpovědi“ a pod., mohl Lobkovic o tom mluvit se Sarkandrem pouze před 4. květnem 1619. Neboť od tohoto dne byl Lobkovic od stavů v Brně střežen, Sarkander pak v červenci odcestoval do Polska. Před 4. květnem však nemohl Lobkovic se Sarkandrem umlouvatí vpád kozáků na

also stark torquiert, und wass man von Ihme zu erforschen vermeinet, auch wass sie ferner mit ihm vorzunehmen gedacht.) Bitovský odpověděl, že byl deputován od zemského hejtmana Lad. Veleny z Žerotína a shromážděných stavů; důvod Sarkandrova jetí a mučení že byl, zvědět, co dělal v Polsku, který jesuita s ním jel do Polska, kdo zavolal kozáky. Druhého dne po výslechu písemně dodal, že zapomněl ještě říci, že jatý kaplan holešovský přý vyznal, že mu Sarkander kázal vyjít Polákům vstříc s Pacem (mit dem Pacem). 15. března 1628 odsouzen byl k smrti. (Olomouc, kons. arch.) *Beneš Pražma* byl proskribován, ale ze statků pouze konfiskována Slatina. Na přímluvu stavů opavských obdržel však r. 1624 od císaře pardon co do cti a hrdla, ano povýšen i do stavu panského. (Zukal, Slezské konfiskace 50). — *Jan Skrbenský* byv proskribován, prchl do ciziny, vstoupil do vojska dánského a padl v bitvě u Granova (27. července 1627). Z jeho statků koupil Dřevohostice kancléř Zdeněk z Lobkovic, Fulnek Václav z Brna. Rovněž dům jeho v Olomouci (popis čís. 183, Wilsonovo nám. 16) byl zabaven. (Zukal, Slezské konfiskace 75, Natherovy dějiny olom. domů, olom. měst. arch.) — *Karel Krystof Sedlnický* uprchl po bitvě bělohorské do Pomořan, kde zemřel v nouzi r. 1651. Statky jeho propadly: Divčí hrady, k nimž příslušely osady Hlinska, Sádek a Pitárno, pustil fiskus jesuitům a tito zase komendátorovi maltánskému Mikuláši Gašínskému. Fulstein dán v léno Pavlu Michnovi z Vacinova. (Zukal, Slezské konfiskace 57.) — *Vilém Ulersdorfer* pozbyl vše, i dvůr v Holešově i dům v Olomouci. (D'Elvert, Schriften XVI. 202.) — *Ctibor Žernovský* prchl z vlasti. (D'Elvert, Schriften XVI. 194.) — *Vit Österreicher* odsouzen napřed k smrti, pak ke ztrátě tří čtvrtin jmění. (Dvořák, Dějiny Moravy 577.) Náležely mu v Olomouci domy čís. pop. 396 (Litovelská 13) a 424 (Masarykovo nám. 24). (Natherovy dějiny olom. domů.) — *Albrecht Muttal* odsouzen ke ztrátě jmění. (D'Elvert, Schriften XVI. 225.) *Jiří Richter* odsouzen ke ztrátě majetku a ku práci v okovech po 4 měsíce. (D'Elvert, Schriften XVI. 225.) Pozbyl též dům čís. pop. 442 (Terežská 16). (Natherovy dějiny olom. domů.) — *Tobiáš Markvart* prchl do Saska, majetek jeho skonfiskován. (D'Elvert, Schriften XVI. 228, 230.)

Moravu, ana Morava tehdy ještě byla císařskou a připojila se k odbojným stavům teprve 11. května na sněmu brněnském. Ale snad minili stavové, že Lobkovic vyslal Sarkandra do Polska vyjednávat pouze všeobecně o pomoc císaři, nikoli o najímání kozáků, a o tom již mohli spolu hovořiti před 4. květnem! — Nikoli. Stavové při výslechu stále zdůrazňovali vpád lisovčků na Moravu jako vpád smluvený, průvod v Holešově považovali za ujednané znamení a proto za důvod, aby Sarkander byl jat.

Stavové nemohli tedy býti ani sami u sebe přesvědčeni, že by Sarkander měl účast na vpádu lisovčků do země. Příčina, proč přece Sarkandra mučili, byla jinde, hlouběji. Byl to hněv proti němu z důvodů náboženských, nenávisť ke katolické víře, jejímž šířitelem zvláště horlivým byl Sarkander. Z řečí komisařů při vyšetřování lze vycítiti odpor ke katolické církvi a nenávisť k význačnému jejímu sluhovi Sarkandrovi: „ať nespolehá na svůj kněžský stav, že se na jeho postřížiny zřetele bráti nebude, že zaviňoval mezi lidem náboženské různice“ (první výslech); že nutil luterány přijímati pod jednou způsobou, že Bratry vypudil a přivedl do Holešova jesuity (Kopřický při výslechu druhém). I zostřené mučení po slavnostním protestu Sarkandrově proti útoku na zpovědní tajemství ukazuje jich nenávisť proti všemu katolickému.

Mučení Sarkandrovo bylo tedy zneužití moci z nenávisti ke katolické víře a ke kněžské horlivosti Sarkandrově. A tak dlužno přiznati: *Sarkander nebyl mučedníkem politickým, nýbrž náboženským.*

Tak nazírali na Sarkandrův proces i jeho vrstevníci. Nápis na desce náhrobní brzo po jeho smrti od bratří pořizený nazývá ho „Laurentianum spiritum“ — „mužem ducha Vavřincova“. Na Bidenově obrázku z doby rovněž blízké jeho smrti hlásá nápis, že Sarkander byl jat a mučen „in odium catholicae religionis“ — „z nenávisti ke katolickému náboženství.“¹⁾ Po smrti oblekli jej do roucha červeného, jež je znamením pravého mučednictví náboženského. A farář zdounecký Zemelka nazývá v matrice psané r. 1627 Sarkandra „Martyr Christi“. Podobně Janův bratr Mikuláš jmenuje jej v listě kard. Dietrichštejnovi dvakráte „mučedníkem“.²⁾ Neméně závažné jest

¹⁾ Schwarz — Středovský 132, 145.

²⁾ Příloha 39.

svědectví kardinála Dietrichštejna v listě poslaném císařskému tajemníku Pavlu Michnovi z Vacinova 8. dubna 1620, tedy tři týdny po Sarkandrově smrti. Píše v něm kardinál: „Jan Sarkander, farář holešovský, podroben byv mučení, tak byl rozdrásán, že na celých prsou, zádech a bocích krutě byl pečen, až bylo viděti vnitřnosti a až popálena byla žebra, a že třetí týden na to s řídkou i příkladnou trpělivostí a stálostí duší Bohu odevzdal a palmy mučednické dosáhl.“³⁾ Kardinálovi jistě nebylo neznámo, o kom církev katolická praví, že dosáhl palmy mučednické: že nikoliv ten, kdo byl mučen z příčin politických, nýbrž jen ten, kdo podstoupil muka z důvodů náboženských.

Ač byl Sarkander mučedníkem náboženským, přece zase nelze ho nazývati mučedníkem pro tajemství zpovědní tak výhradně, jako by jen proto byl mučen, že nechtěl vyzraditi Lobkovicovy zpovědi. Stal se sice se strany soudců pokus donutiti ho k porušení této svaté povinnosti, ale teprve při mučení třetím. První příčinou mučení byla náboženská nenávisť, zachování zpovědního tajemství bylo příčinou druhotnou; ale příčinou bylo též, ježto Sarkandrův rozhodný protest způsobil, že další muka mu byla přituzena. — —

Po posledním výsledku Sarkandrově odebral se sudí Scintilla a městský notář Jan Rudolff Mandelius k Puchaimovi a prosili, by Sarkander byl propuštěn z vězení: bylot třeba léčiti jeho rány a potřeboval obsluhy. Žádost jejich však odmítnuta a žalárníkovi nařizeno, by léčil rány Sarkandrový sám. Vyléčiti je však nebylo možno: šlachy jeho byly na skřepci zpřetrhány a boky tak spáleny, že mezi žebry, zvláště na pravém boku, bylo viděti vnitřnosti.⁴⁾ —

Na večer onoho dne, kdy Sarkander byl tak krutým způsobem zmučen, přivedeni byli do olomouckého městského vězení tři kartusiáni z kláštera štípského. Byli udáni u direktorů moravských od sluhů, kteří vyslechli jejich hovory. Direktorové nařídili převorovi olomouckého kláštera kartusiánského, by povolal do Olomouce mnichy štípské, že s nimi mají něco jednati. Prevor František Bernkastell nic zlého netuše, pozval je do Olomouce. Kartusiáni zůstavivše doma P. Petra Fischera, přišli do Olomouce. Byli tři: Matěj Mittner, Petr Idiger a

³⁾ Příloha 38.

⁴⁾ Scintillova zpráva 8 a. — Kronika olomoucká 117.

Moravan Bruno Lignarius (Tesař). Večer, 18. února, přišel do olomoucké kartouzky městský sudí Scintilla se vzkazem od direktorů, že všichni tři řeholníci štipští mají se odebrati ještě téhož večera do vězení. I staříčský P. Idiger, jenž 36 let nebyl vyšel z kláštera, byl uvězněn. Padlo na ně podobné podezření, jako na Sarkandra, že měli účast na vpádu lisovčků. Když totiž r. 1619 začalo na Moravě pronásledování řeholníků, utekli se ze Štípy do Holešova, kde dostalo se jim útulku u pana Ladislava z Lobkovic v domě u sv. Anny, odkudž jesuité se vystěhovali. Odtud byli i oni podezříváni, že věděli od Lobkovice o najímání vojsk kozáckých, a na udání sluhů byli lstivě přivedeni do žaláře. Tu setkali se se zmučeným Sarkandrem, svým dobrým známým a přítelem. Setkání jejich bylo truchlivé, tím truchlivější, že Sarkander ještě i nyní po všech mukách mnoho trpěl zimou v žaláři a měl mnohem horší žalární kobku, než jaká byla vykázána kartusiánům. Též bylo s kartusiány nakládáno mírněji a bylo jim dovoleno přijímati návštěvy. Nechybělo sice mnoho, a byli by i oni bývali vyslýcháni právem útrpným, ale pro nenadálou překážku nedošlo k mučení, a všichni tři koncem března propuštění jsou na svobodu.⁵⁾ Nevrátili se však již do kartusie štípské, nýbrž zůstali v olomoucké.

Sarkandrovi bylo ve vězení snášeti mnoho hrubosti od žalárníka. Z neposledních příčin nelidského zacházení s vězněm byla též okolnost, že žalárník před prvním mučením Sarkandrovi odňal 11 zl. Když však Sarkander byl svlečen se šatů, našel v nich kat ještě uschovaných 30 zlatých. Kat si je chtěl se svými holomky rozdělit; ale žalárník spozorovav to tvrdil, že peníze náležejí jemu. Když vznikl mezi nimi prudký spor, nařídil soudce Scintilla, že peníze musejí býti uloženy u soudu. Byly později odevzdány Janovu bratru Mikuláši.⁶⁾ Z hněvu tedy, že kořist mu ušla, zacházel žalárník se Sarkandrem hrubě, nedbaje na bolesti, jež mu působil drsným ošetřováním ran. Byl napomínán jinými vězni a soucitnými katolíky, kteří Sarkandra ve vězení navštěvovali; připomínáno

⁵⁾ Chronologia Carthusiae Waldicensis napsaná od fratra Kašpara Binsfelda. Výpis z ní o kartusiánech štípských posílá r. 1724 Karel Písecký, vikář kartusie valdické, kard. Schrattenbachovi. (Olomouc, kons. arch.) Opisy: Brno zem. arch. Cerr. II. 171 (str. 183-190), Kroměříž, arc. arch. A IV. 24, Fryšták, farní kronika.

⁶⁾ Scintillova zpráva 9b.

mu že mu byla dána ještě zvláštní odměna za léčení zmučeného; ale žalárník odpovídal, že Sarkander neoznámiv mu, že má ještě v šatech uschované peníze, způsobil mu větší ztrátu, nežli co nyní dostal za jeho ošetřování. Kromě toho požadoval žalárník od katolíků chtějících navštívit Sarkandra veliké vstupné, hrubě je odmítal a přisvojoval si mnohé z toho, co soucit měšťanů Sarkandroví pro občerstvení poskytl.⁷⁾ Mimo kartusiány dlel u lůžka zmučeného Sarkandra Jan Rudolf Mandel, který byl s kartusiány také držán ve vazbě.⁸⁾ Mandel dal svými domácími přinést do žaláře i prádlo a postel pro Sarkandra. Dceruška jeho, šestiletá Anna Marie, provdaná později za Tobiáše Schwonauera z Retzu, častěji navštěvovala otce a posluhovala též ochotně Sarkandroví. Častěji přicházel do žaláře nástěvou též olomoucký řezník Jiří Metschel a nejménovaný jakýs poddaný pana Jana Sudličky se svojí manželkou, jemuž Sarkander z vděčnosti odkázal svůj šat. Kromě toho předstihovaly se v dobrodiních též některé soucitné pani olomoucké, přinášejíce zmučenému knězi jídla a nápoje. Zvláště prokazovala mu tuto útrpnou službu paní Kateřina, vdova po doktoru Jiřím Hoenniovi, paní Barbora, vdova po Ondřeji Juritkovi,⁹⁾ paní Juliana, manželka Magna Brandelsa z Brandenfelsu, a Petr Pavel Šlachecký, soudní písař. Sarkander však mohl jen málo požití pro veliké bolesti.¹⁰⁾

Při všech bolestech však nestěžoval si hrdinný kněz ani slovem. Posily hledal a nalézal jediné v modlitbě. I když se zdálo, že dřímá, nespál, nýbrž v duchu se modlil. Ačkoli jako těžce nemocný nebyl povinen modlití se své kněžské hodinky čili breviř, přece neupustil od této svaté povinnosti, nýbrž věrně modlival se jej každodenně, nedbaje na prosby návštěvníků, by se nenamáhal. I kartusiáni, sami dobře znající kněžskou povinnost, přimlouvali Sarkandroví, by se nepřemáhal, an bolestmi svými je osvobozen od tohoto závazku. Ale Sarkan-

⁷⁾ Schwarz-Středovský 111. 112. 113.

⁸⁾ Je to týž Mandel, jenž po roce popsal mučení Sarkandrovo. Scintilla popis opravil, doplnil a svým jménem podepsav poslal kardinálu Dietrichštejnovi. Ve zprávě té nepraví se sice, že Mandel byl též uvězněn, nýbrž jen že ošetřoval Sarkandra a mu posluhoval, ale Schwarz (str. 114) udává, že byl spolu s ním vězněn.

⁹⁾ Olomoučan Ondřej Juritka byl spolu se Sarkandrem imatrikulován na akademii olom. 8. června 1597; později byl českým písařem v radě města Olomouce. Srv. str. 262.

¹⁰⁾ Scintillova zpráva 8a.

der svůj bolestný pohled k nim pozvednuv, odpověděl jim slovy žalmistovými: „Psallam Deo meo, quamdiu fuero. Ad Dominum, cum tribulor, clamabo et exaudiet me, educet animam meam de lacu miseriae. Lingua mea tota die meditabitur iustitiis eius et non tacebit laudem eius. Amantissimi Patres, magnificate Dominum mecum et exaltemus nomen eius in idipsum.“ Pochopitelně, že přítomní při podobných projevech zbožného ducha dojati slzeli.

Maje tělo krutým mučením rozbolavělé, nemohl Sarkander na lůžku ani sám se obrátiti ani sednouti. I prosíval tu častěji návštěvníky, by ho uložili do nízké pohovky u lože a položili před něho na vyšší lavici brevír, z něhož by se mohl modlití své kněžské hodinky. Ochotně mu tu mezi modlitbou obracel listy pan Mandel anebo jeho dceruška Anna, jež navštěvovala otce.¹¹⁾ Když nebylo po blízku nikoho, obracel si listy Sarkander sám a nemoha tak učiniti vymknutýma rukama, pomáhal si — jazykem.¹²⁾

Hrdinná trpělivost, s jakou Sarkander snášel bolesti, byla s podivem i těm, kdož jej navštěvovali, takže se ho soucitně tázali, jak mu možno tak hrozná bolest snášeti. Pokorně odvětil mučedník: „V největších bolestech cítím největší útěchu a nevšímám si muk.“¹³⁾

Po čtyřech týdnech podlehl Sarkander vytrpěným mukám. Před smrtí zaopatřil jej sv. svátostmi týnecký farář Vincenc Kalixt Šívek,¹⁴⁾ který spolu s farářem charvátským Jakubem připravil umírajícího k smrti. V úterý, 17. března, večer mezi 10. a 11. hodinou skonal tiše veliký ten muž a podle přesvědčení souvěkého kronikáře „byl jistě s jinými věrnými pracovníky připojen k počtu svatých mučedníků“.¹⁵⁾

¹¹⁾ Tato Anna Maria žila jako vdova Schwonauerova v Olomouci, když Schwarz, první životopisec Sarkanderův, byl farářem u Panny Marie v Olomouci (1664-1669). (Schwarz-Středovský 117.) Od ní a od jiných ještě žijících návštěvníkův Sarkandrových měl nepochybně Schwarz zprávy o podrobnostech z posledních dnů mučednickových. Vzácnou památkou na mučedníka dostala Mandelova dceruška pohár, z něhož Sarkander píval. Pohár ten chován u veliké účty v rodině Mandelově; r. 1712 měla jej rodina F. Langra, olomouckého radního. (Bilowský, Zodiacus I. 42.) Nyní je majetkem konventu sester sv. Uršuly v Olomouci.

¹²⁾ Schwarz-Středovský 117.

¹³⁾ Olomoucká kronika 118. Olom. měst. arch.

¹⁴⁾ Scintilla nazývá jej Schiweckh, Wolný Šikovius nebo Šíbek (Kirchl. Topogr. I. 5. 31.) V Olomoucké knize půhonů 1616—1619 jmenuje se též pouze kněz Kalixt, farář Teynický (Brno zem. ar. 39. fol. 398, 399).

¹⁵⁾ Olomoucká kronika 118.

Kdežto za života byla tvář Sarkandrova pro vytrpěná muka bledá, nabyla po smrti svěží červené barvy, a po žalární kobce rozlila se zvláštní příjemná vůně.¹⁶⁾ Mrtvola byla ihned od Scintilly za pomoci některých katolických měšťanů oblečena do kněžských rouch, ale nikoli, jak se pravidelně činívá, do kasule fialové, nýbrž červené;¹⁷⁾ do rukou dán mu voskový kalich s patenou. Na prosbu katolíků bylo konečně přece dovoleno od komisařů a městské rady, by mrtvola byla ze žláře odnesena a pak pochována. Byla tedy ihned za velikého průvodu Olomučanů a za zpěvu žalmů odnesena do domu Markéty, vdovy po Ondřeji Světlíkovi.¹⁸⁾

Pohřeb mučedníkův měl se konati třetího dne o 8. hodině ranní. Když vše již bylo k pohřbu připraveno a rakev měla býti vnesena do chrámu Nanebevzetí Panny Marie, přijel koňmo Puchaim a pohřeb zakázal, řka, že by bylo záhodnější, aby takový zrádce vlasti byl pohřben pod šibenicí a nikoli na místě tak čestném. Sarkander byl prý věznem pánů stavů, proto musejí býti vyžádány od Lundenburga z Brna další dispoice. Scintilla pak a někteří katoličtí měšťané poznamenáni byli jako lidé podezřelí, že bez vědomí zemského hejtmána ujali se zemřelého Sarkandra.¹⁹⁾

Mrtvola byla tedy uložena do zvláštní komory a do Brna vyslán posel pro informace. Na odpověď bylo nutno čekat až do 24. března. Zatím však co zmučené a spálené tělo Sarkandrovo před smrtí šířilo nesnesitelný zápach, naplněna byla

¹⁶⁾ Tento podivný úkaz popsal Scintilla vlastnoručně na lístku a připojil lístek ten jako vložku k popisu Mandelovu. O témž svědčí náhrobní deska od bratří pořizená. Příloha 39.

¹⁷⁾ Schwarz-Středovský 123.

¹⁸⁾ Jméno to, asi správně v uvedeném znění, je v rukopisech různě znětvorěno. — Dům Světlíkové stál „u nové věže poblíže Zlatého beránka“ (Schwarz-Středovský 123). Později koupili jej olomoučtí jesuité, zbořili jej roku 1701 a postavili na tom místě školy. (Schwarz-Středovský 126; Spalowsky, Hebdomas 211; Beyträge etc. rkp. v Brně zem. arch. Cerr. I. 10 str. 125.) Stál tedy na tom místě, kde nyní ústí ulice Božího Těla do třídy Denisovy. „Zlatý beránek“ je dosud na rožním domě Denisovy třídy a Ulice Božího Těla. — Vdova Světlíková zemřela podle závěti (zaznamenané v různých protokolech v Brně, zem. arch. Cerr. II. 58) mezi 14. prosincem 1625 a 13. únorem 1626.

¹⁹⁾ Po bitvě bělohorské (1624) byl však Scintilla též mezi těmi, kdož měli býti pokutováni pro účast na povstání, protože prý byl sudím v době povstání. účastnil se soudu nad Sarkandrem a zle nakládal s kartusiány. Ale ježto „metu fecit“ a mnoho dobrého prokázal katolíkům, bylo mu odpuštěno; dobrovolně se však nabídl, že zaplatí v libovolných lhůtách do roka 800 zl. kapucínům. Zemřel 1625. (Protocollum Diarium 1624. Brno zem. arch. Cerr. II. 301. str. 198.)

komora opět příjemnou vůní, ač mrtvola tam ležela plných sedm dní.²⁰⁾

Konečně přinesl posel z Brna dovolení, že mrtvola smí býti pochována, ale v tichosti. Byl tedy narychlo uspořádán pohřeb v úterý, 24. března, o 6. hod. ráno. Mrtvola odnesena do chrámu Panny Marie²¹⁾ a po zádušní mši sv. uložena v kapli sv. Vavřince před oltářem sv. Barbory. Hrob uzavřen kame-

Kostel Nanebevzetí Panny Marie. (Zbořen 1839—1840.)

nem, na němž vytesán byl nápis: Reverendo Domino Joanni Sarcandro de Skoczovia, Ecclesiae Holeschoviensis Curioni Vigilantissimo: qui Vitam Pastoralis cura laboriosam, morte gloriosa, gravissimis cruciatibus innocentissime confectis feliciter consummavit Olomucii 16. Calend. Aprilis. Anno Salutis 1620. To jest: Důstojnému panu Janu Sarkandrovi ze Skočova, velepečlivému faráři holešovské fary, jenž život prací kněžskou namáhavý, smrtí slavný, přetrpěv úplně nevinnou krutou muka šťastně dokonil v Olomouci 17. března léta spásy 1620.

²⁰⁾ Olomoucká kronika 126. — Totéž dosvědčovaly faráři Schwarzovi mnohé osoby z vlastního názoru. (Schwarz-Středovský 125.)

²¹⁾ Chrám Nanebevzetí Panny Marie (Liebfrauenkirche) stával tam, kde nyní je budova okresního hejtmanství. R. 1784 byl chrám zrušen a odsvěcen a r. 1839 zbořen.

Bratři zemřelého Jana, Mikuláš a Pavel,²³⁾ kteří bratra jen nedlouho přežili, dali u hrobu zasaditi do zdi kamennou

Náhrobní deska, postavená Sarkandrovým bratrem Mikulášem r. 1620.
Nyní v Sarkandrovce v Olomouci.

²³⁾ Mikuláš vrátil se do vlasti po smrti císaře Matyáše a po bitvě bělohorské stal se skutečným kanovníkem olomouckým. Zemřel již 29. listopadu

desku s reliefem znázorňujícím mučení Janovo a s latinským nápisem. Deska zachovala se podnes a umístěna jest v obnovené Sarkandrovce ve spodní kapli. Nápis na okraji desky zní: „Důstojnému panu Janu Sarkandrovi ze Skočova, mistru filosofie, faráři holešovskému, Kristovu slavnému mučedníku, bratru svému přemilému. Oroduj za bratry a veškeré příbuzenstvo své, blažený mučedníku!“ Uprostřed desky pod reliefem je psáno: Máš v této posvátné oběti pod tímto kamenem uložené, katolický čtenáři, muže ducha Vavřincova, jenž na skřipci jsa natažen nížádným spíláním, pouty, přetržením nervů a žil, ohněm, sírou, smolou, pryskyřicí pohnouti se nedal, jednak aby zjevil skrytý poklad sv. zповědi, jednak aby pana Popela, moravského hejtmana, jeho císařskému Veličenstvu věrného, věrolomným povstalcům, lžihejtmanu a direktorům, sám jsa nevinen udal nevinného jako zrádce vlasti, podezřelého z uvedení kozáků na Moravu. Jeho tělo, ač celé až na samé vnitřnosti i s několika žebry neustálým plamenem bylo popáleno, osm dní zůstavši nepohřbeno, podivnou vůní občerstvovalo zbožné přítomné. Tvář za živa vyzáblá a bledá, po smrti jevila se jako růžová a červená. Dosvědčí to a mnoho jiného očití svědkové, olomoučtí katolíci, kteří též od jmenovaných bludařů pro tebe, slavný císaři Ferdinande druhý, nejhorších věcí zakusili. Nechť jsou zahanbení krvelační bludaři; ty-li, zbožný čtenáři, bys pochyboval o tom,

hlas mučedníka týraného a páleného.

Ohnivý jest duch můj, žhavější samých plamenů;

A chcete ještě přidávati oheň k ohni?

Zničiti mne chcete? Nechápejte se ohně;

oheň (ve mně) zničte: pak jsem zničen, jestli oheň
ve mně zničen.

1622, jak hlásal náhrobní nápis na kameni zasazeném ve stěně poblíže hrobu Janova v bývalém chrámu Panny Marie: Reverendo Domino Nicolao Sarcandro de Skoczowia, Cathedralis Ecclesiae Olomucensis Canonico et Ecclesiasti Dignissimo: qui morum integritate et vitae innocentia gloriosam sui Amantissimi Fratris mortem aemulatus pie in Domino obdormivit Olomucii III. Calend. Decembris, Anno reparate salutis 1622. (Schwarz-Středovský 129. — Materialien zur Kirchengeschichte in Mähren. Brno zem. arch. Cerr. II. 251. I., 246 a.) Téhož roku založena za něho fundace u metropol. chrámu v Olomouci (Olomouc, kapit. arch. E II. 8 fol. 17). — Pavel Sarkander podlehl r. 1623 morové nákaze, která toho a následujícího roku zuřila v Příboře. Pochován v tamějším farním chrámě. (Schwarz-Středovský 140.)

Namanuje se tu otázka, zdali komisaři byli vskutku přesvědčeni o Sarkandrově účasti na vpádu kozáckém a proto jej mukami k vyznání nutili.

Stavů moravským nemohlo býti tajno, že císař Ferdinand vyjednával již v létě 1619 s králem polským. I protestantské obyvatelstvo holešovské to vědělo, jak patrně z jejich nárazek před katolíky, cože Sarkander v Polsku dělal, co nového přinesl a pod. Tím spíše to bylo známo moravským stavům. Je podivno, že stavové moravští nevolali samého Lobkovic k odpovědnosti, jestliže jej považovali za původce kozáckého vpádu. Jestliže pak opravdu měli Lobkovic za prostředníka mezi Poláky a císařem, pak dle jejich vlastních výroků, že „Sarkander byl jeho rádcem a zpovědníkem“, že „mu to Lobkovic vyjevil ve zpovědi“ a pod., mohl Lobkovic o tom mluvit se Sarkandrem pouze před 4. květnem 1619. Neboť od tohoto dne byl Lobkovic od stavů v Brně střežen, Sarkander pak v červenci odcestoval do Polska. Před 4. květnem však nemohl Lobkovic se Sarkandrem umlouvatí vpád kozáků na

also stark torquiert, und wass man von Ihme zu erforschen vermeinet, auch wass sie ferner mit ihme vorzunehmen gedacht.) Bitovský odpověděl, že byl deputován od zemského hejtmana Lad. Velena z Žerotína a shromážděných stavů; důvod Sarkandrova jetí a mučení že byl, zvědět, co dělal v Polsku, který jesuita s ním jel do Polska, kdo zavolal kozáky. Druhého dne po výslechu písemně dodal, že zapomněl ještě říci, že jatý kaplan holešovský prý vyznal, že mu Sarkander kázal vyjítí Polákům vsťic s Pacem (mit dem Pacem). 15. března 1628 odsouzen byl k smrti. (Olomouc, kons. arch.) *Beněš Prajma* byl proskribován, ale ze statků pouze konfiskována Slatina. Na přímluvu stavů opavských obdržel však r. 1624 od císaře pardon co do cti a hrdla, ano povýšen i do stavu panského. (Zukal, Slezské konfiskace 50). — *Jan Skrbenský* byv proskribován, prchl do ciziny, vstoupil do vojska dánského a padl v bitvě u Granova (27. července 1627). Z jeho statků koupil Dřevohostice kancléř Zdeněk z Lobkovic, Fulnek Václav z Brna. Rovněž dům jeho v Olomouci (popis čís. 183, Wilsonovo nám. 16) byl zabaven. (Zukal, Slezské konfiskace 75, Natherovy dějiny olom. domů, olom. měst. arch.) — *Karel Kryštof Sedlnický* uprchl po bitvě bělohorské do Pomořan, kde zemřel v nouzi r. 1651. Statky jeho propadly: Divčí hrady, k nimž příslušely osady Hlinska, Sádek a Pitárno, pustil fiskus jesuitům a tito zase komendátorovi maltánskému Mikulášu Gašínskému. Fulštejn dán v léno Pavlu Michnovi z Vacínova. (Zukal, Slezské konfiskace 57.) — *Vilém Ullersdorfer* pozbyl vše, i dvůr v Holešově i dům v Olomouci. (D'Elvert, Schriften XVI. 202.) — *Čtibor Žernovský* prchl z vlasti. (D'Elvert, Schriften XVI. 194.) — *Vit Österreicher* odsouzen napřed k smrti, pak ke ztrátě tří čtvrtin jmění. (Dvořák, Dějiny Moravy 577.) Náležely mu v Olomouci domy čís. pop. 396 (Litovelská 13) a 424 (Masarykovo nám. 24). (Natherovy dějiny olom. domů.) — *Albrecht Muttal* odsouzen ke ztrátě jmění. (D'Elvert, Schriften XVI. 225.) *Jiří Richter* odsouzen ke ztrátě majetku a ku práci v okovech po 4 měsíce. (D'Elvert, Schriften XVI. 225.) Pozbyl též dům čís. pop. 442 (Terežská 16). (Natherovy dějiny olom. domů.) — *Tobiáš Markpart* prchl do Saska, majetek jeho skonfiskován. (D'Elvert, Schriften XVI. 228, 230.)

Moravu, ana Morava tehdy ještě byla císařskou a připojila se k odbojným stavům teprve 11. května na sněmu brněnském. Ale snad minili stavové, že Lobkovic vyslal Sarkandra do Polska vyjednávat pouze všeobecně o pomoc císaři, nikoli o najímání kozáků, a o tom již mohli spolu hovořiti před 4. květnem! — Nikoli. Stavové při výslechu stále zdůrazňovali vpád lisovčiků na Moravu jako vpád smluvený, průvod v Holešově považovali za ujednané znamení a proto za důvod, aby Sarkander byl jat.

Stavové nemohli tedy býti ani sami u sebe přesvědčeni, že by Sarkander měl účast na vpádu lisovčiků do země. Příčina, proč přece Sarkandra mučili, byla jinde, hlouběji. Byl to hněv proti němu z důvodů náboženských, nenávisť ke katolické víře, jejímž šířitelem zvláště horlivým byl Sarkander. Z řečí komisařů při vyšetřování lze vycítili odpor ke katolické církvi a nenávisť k význačnému jejímu sluhovi Sarkandrovi: „ať nespolehá na svůj kněžský stav, že se na jeho postřížiny zřetele bráti nebude, že zaviňoval mezi lidem náboženské různice“ (první výslech); že nutil luterány přijímati pod jednou způsobou, že Bratry vypudil a přivedl do Holešova jesuity (Kopřický při výslechu druhém). I zostřené mučení po slavnostním protestu Sarkandrově proti útoku na zpovědní tajemství ukazuje jich nenávisť proti všemu katolickému.

Mučení Sarkandrovo bylo tedy zneužití moci z nenávisti ke katolické víře a ke kněžské horlivosti Sarkandrově. A tak dlužno přiznati: *Sarkander nebyl mučedníkem politickým, nýbrž náboženským.*

Tak nazírali na Sarkandrův proces i jeho vrstevníci. Nápis na desce náhrobní brzo po jeho smrti od bratří pořizený nazývá ho „Laurentianum spiritum“ — „mužem ducha Vavřincova“. Na Bidenově obrázku z doby rovněž blízké jeho smrti hlásá nápis, že Sarkander byl jat a mučen „in odium catholicae religionis“ — „z nenávisti ke katolickému náboženství.“¹⁾ Po smrti oblekli jej do roucha červeného, jež je znamením pravého mučednictví náboženského. A farář zdounecký Zemelka nazývá v matrice psané r. 1627 Sarkandra „Martyr Christi“. Podobně Janův bratr Mikuláš jmenuje jej v listě kard. Dietrichštejnovi dvakráte „mučedníkem“.²⁾ Neméně závažné jest

¹⁾ Schwarz — Středovský 132, 145.

²⁾ Příloha 39.

svědectví kardinála Dietrichštejna v listě poslaném císařskému tajemníku Pavlu Michnovi z Vacinova 8. dubna 1620, tedy tři týdny po Sarkandrově smrti. Piše v něm kardinál: „Jan Sarkander, farář holešovský, podroben byv mučení, tak byl rozdrásán, že na celých prsou, zádech a bocích krutě byl pečen, až bylo viděti vnitřnosti a až popálena byla žebra, a že třetí týden na to s řídkou i příkladnou trpělivostí a stálostí duší Bohu odevzdal a palmy mučednické dosáhl.“³⁾ Kardinálovi jistě nebylo neznámo, o kom církev katolická praví, že dosáhl palmy mučednické: že nikoliv ten, kdo byl mučen z příčin politických, nýbrž jen ten, kdo podstoupil muka z důvodů náboženských.

Ač byl Sarkander mučedníkem náboženským, přece zase nelze ho nazývati mučedníkem pro tajemství zpovědní tak výhradně, jako by jen proto byl mučen, že nechtěl vyraziti Lobkovicovy zpovědi. Stal se sice se strany soudců pokus donutiti ho k porušení této svaté povinnosti, ale teprve při mučení třetím. První příčinou mučení byla náboženská nenávisť, zachování zpovědního tajemství bylo příčinou druhotnou; ale příčinou bylo též, ježto Sarkandrův rozhodný protest způsobil, že další muka mu byla přituzena. — —

Po posledním výslechu Sarkandrově odebral se sudí Scintilla a městský notář Jan Rudolf Mandelius k Puchaimovi a prosili, by Sarkander byl propuštěn z vězení: byloť třeba léčiti jeho rány a potřeboval obsluhy. Žádost jejich však odmítnuta a žalárníkovi nařízeno, by léčil rány Sarkandrový sám. Vyléčiti je však nebylo možno: šlachy jeho byly na skřipci zprětrhány a boky tak spáleny, že mezi žebry, zvláště na pravém boku, bylo viděti vnitřnosti.⁴⁾ —

Na večer onoho dne, kdy Sarkander byl tak krutým způsobem zmučen, přivedeni byli do olomouckého městského vězení tři kartusiáni z kláštera štípského. Byli udáni u direktorů moravských od sluhů, kteří vyslechli jejich hovory. Direktorové nařídili převorovi olomouckého kláštera kartusiánského, by povolal do Olomouce mnichy štípské, že s nimi mají něco jednati. Prevor František Bernkastell nic zlého netuše, pozval je do Olomouce. Kartusiáni zůstavivše doma P. Petra Fischera, přišli do Olomouce. Byli tři: Matěj Mittner, Petr Idiger a

³⁾ Příloha 38.

⁴⁾ Scintillova zpráva 8 a. — Kronika olomoucká 117.

Moravan Bruno Lignarius (Tesař). Večer, 18. února, přišel do olomoucké kartouzky městský sudí Scintilla se vzkazem od direktorů, že všichni tři řeholníci štípské mají se odebrati ještě téhož večera do vězení. I staříčký P. Idiger, jenž 36 let nebyl vyšel z kláštera, byl uvězněn. Padlo na ně podobné podezření, jako na Sarkandra, že měli účast na vpádu lisovčků. Když totiž r. 1619 začalo na Moravě pronásledování řeholníků, utekli se ze Štípy do Holešova, kde dostalo se jim útulku u pana Ladislava z Lobkovic v domě u sv. Anny, odkudž jesuité se vystěhovali. Odtud byli i oni podezříváni, že věděli od Lobkovic o najímání vojsk kozáckých, a na udání sluhů byli lstivě přivedeni do žaláře. Tu setkali se se zmučeným Sarkandrem, svým dobrým známým a přítelem. Setkání jejich bylo truchlivé, tím truchlivější, že Sarkander ještě i nyní po všech mukách mnoho trpěl zimou v žaláři a měl mnohem horší žalární kobku, než jaká byla vykázána kartusiánům. Též bylo s kartusiány nakládáno mírněji a bylo jim dovoleno přijímati návštěvy. Nechybělo sice mnoho, a byli by i oni bývali vyslýcháni právem útrpným, ale pro nenadálou překážku nedošlo k mučení, a všichni tři koncem března propuštěni jsou na svobodu.⁵⁾ Nevrátili se však již do kartusie štípské, nýbrž zůstali v olomoucké.

Sarkandrovi bylo ve vězení snášeti mnoho hrubosti od žalárníka. Z neposledních příčin nelidského zacházení s vězněm byla též okolnost, že žalárník před prvním mučením Sarkandrovi odňal 11 zl. Když však Sarkander byl svlečen se šatů, našel v nich kat ještě uschovaných 30 zlatých. Kat si je chtěl se svými holomky rozdělit; ale žalárník spozorovav to tvrdil, že peníze náležejí jemu. Když vznikl mezi nimi prudký spor, nařídil soudce Scintilla, že peníze musejí býti uloženy u soudu. Byly později odevzdány Janovu bratru Mikuláši.⁶⁾ Z hněvu tedy, že kořist mu ušla, zacházel žalárník se Sarkandrem hrubě, nedbaje na bolesti, jež mu působil drsným ošetřováním ran. Byl napomínán jinými vězni a soucitnými katolíky, kteří Sarkandra ve vězení navštěvovali; připomínáno

⁵⁾ Chronologia Carthusiae Waldicensis napsaná od fratra Kašpara Binsfelda. Výpis z ní o kartusiánech štípských posílá r. 1724 Karel Písecký, vikář kartusie valdické, kard. Schrattenbachovi. (Olomouc, kons. arch.) Opisy: Brno zem. arch. Cerr. II. 171 (str. 183-190), Kroměříž, arc. arch. A IV. 24, Fryšták, farní kronika.

⁶⁾ Scintillova zpráva 9b.

mu že mu byla dána ještě zvláštní odměna za léčení zmučeného; ale žalárník odpovídal, že Sarkander neoznámiv mu, že má ještě v šatech uschované peníze, způsobil mu větší ztrátu, nežli co nyní dostal za jeho ošetřování. Kromě toho požadoval žalárník od katolíků chtějících navštívit Sarkandra veliké vstupné, hrubě je odmítal a přisvojoval si mnohé z toho, co soucit měšťanů Sarkandrovi pro občerstvení poskytl.⁷⁾ Mimo kartusiány dlel u lůžka zmučeného Sarkandra Jan Rudolf Mandel, který byl s kartusiány také držán ve vazbě.⁸⁾ Mandel dal svými domácími přinést do žaláře i prádlo a postel pro Sarkandra. Dceruška jeho, šestiletá Anna Marie, provdaná později za Tobiáše Schwonauera z Retzu, častěji navštěvovala otce a posluhovala též ochotně Sarkandrovi. Častěji přicházel do žaláře náštěvou též olomoucký řezník Jiří Metschel a nejménovaný jakýs poddaný pana Jana Sudličky se svojí manželkou, jemuž Sarkander z vděčnosti odkázal svůj šat. Kromě toho předstihovaly se v dobrodiních též některé soucitné paní olomoucké, přinášejíce zmučenému knězi jídla a nápoje. Zvláště prokazovala mu tuto útrpnou službu paní Kateřina, vdova po doktoru Jiřím Hoenniovi, paní Barbora, vdova po Ondřeji Juritkovi,⁹⁾ paní Juliana, manželka Magna Brandelsa z Brandenfelsu, a Petr Pavel Šlachecký, soudní písař. Sarkander však mohl jen málo požití pro veliké bolesti.¹⁰⁾

Při všech bolestech však nestěžoval si hrdinný kněz ani slovem. Posily hledal a nalézal jediné v modlitbě. I když se zdálo, že ořímá, nespál, nýbrž v duchu se modlil. Ačkoli jako těžce nemocný nebyl povinen modlití se své kněžské hodinky čili breviář, přece neupustil od této svaté povinnosti, nýbrž věrně modlival se jej každodenně, nedbaje na prosby návštěvníků, by se nenamáhal. I kartusiáni, sami dobře znající kněžskou povinnost, přimlouvali Sarkandrovi, by se nepřemáhal, an bolestmi svými je osvobozen od tohoto závazku. Ale Sarkan-

⁷⁾ Schwarz-Středovský 111. 112. 113.

⁸⁾ Je to týž Mandel, jenž po roce popsal mučení Sarkandrovo. Scintilla popis opravil, doplnil a svým jménem podepsav poslal kardinálu Dietrichštejnovi. Ve zprávě té nepraví se sice, že Mandel byl též uvězněn, nýbrž jen že ošetřoval Sarkandra a mu posluhoval, ale Schwarz (str. 114) udává, že byl spolu s ním vězněn.

⁹⁾ Olomoučan Ondřej Juritka byl spolu se Sarkandrem imatrikulován na akademii olom. 8. června 1597; později byl českým písařem v radě města Olomouce. Srv. str. 262.

¹⁰⁾ Scintillova zpráva 8a.

der svůj bolestný pohled k nim pozvednuv, odpověděl jim slovy žalmistovými: „Psallam Deo meo, quamdiu fuero. Ad Dominum, cum tribulor, clamabo et exaudiet me, educet animam meam de lacu miseriae. Lingua mea tota die meditabitur iustitiis eius et non tacebit laudem eius. Amantissimi Patres, magnificate Dominum mecum et exaltemus nomen eius in idipsum.“ Pochopitelně, že přítomní při podobných projevech zbožného ducha dojati slzeli.

Maje tělo krutým mučením rozbolavělé, nemohl Sarkander na lůžku ani sám se obrátiti ani sednouti. I prosíval tu častěji návštěvníky, by ho uložili do nízké pohovky u lože a položili před něho na vyšší lavici breviř, z něhož by se mohl modlití své kněžské hodinky. Ochotně mu tu mezi modlitbou obracel listy pan Mandel anebo jeho dceruška Anna, jež navštěvovala otce.¹¹⁾ Když nebylo po blízku nikoho, obracel si listy Sarkander sám a nemoha tak učiniti vymknutýma rukama, pomáhal si — jazykem.¹²⁾

Hrdinná trpělivost, s jakou Sarkander snášel bolesti, byla s podivem i těm, kdož jej navštěvovali, takže se ho soucitně tázali, jak mu možno tak hrozné bolesti snášeti. Pokorně odvětil mučedník: „V největších bolestech cítím největší útěchu a nevšímám si muk.“¹³⁾

Po čtyřech týdnech podlehl Sarkander vytrpěným mukám. Před smrtí zaopatřil jej sv. svátostmi týnecký farář Vincenc Kalixt Šívek,¹⁴⁾ který spolu s farářem charvátským Jakubem připravil umírajícího k smrti. V úterý, 17. března, večer mezi 10. a 11. hodinou skonal tiše veliký ten muž a podle přesvědčení souvěkého kronikáře „byl jistě s jinými věrnými pracovníky připojen k počtu svatých mučedníků“.¹⁵⁾

¹¹⁾ Tato Anna Maria žila jako vdova Schwonauerova v Olomouci, když Schwarz, první životopisec Sarkanderův, byl farářem u Panny Marie v Olomouci (1664-1669). (Schwarz-Středovský 117.) Od ní a od jiných ještě žijících návštěvníkův Sarkandrových měl nepochybně Schwarz zprávy o podrobnostech z posledních dnů mučednickových. Vzácnou památkou na mučedníka dostala Mandelova dceruška pohár, z něhož Sarkander píval. Pohár ten chován u veliké účty v rodině Mandelové; r. 1712 měla jej rodina F. Langra, olomouckého radního. (Bilowský, Zodiacus I. 42.) Nyní je majetkem konventu sester sv. Uršuly v Olomouci.

¹²⁾ Schwarz-Středovský 117.

¹³⁾ Olomoucká kronika 118. Olom. měst. arch.

¹⁴⁾ Scintilla nazývá jej Schiweckh, Wolný Šikovius nebo Šívek (Kirchl. Topogr. I. 5. 31.) V Olomoucké knize půhonů 1616—1619 jmenuje se též pouze kněz Kalixt, farář Teynický (Brno zem. ar. 39. fol. 398, 399).

¹⁵⁾ Olomoucká kronika 118.

Kdežto za života byla tvář Sarkandrova pro vytrpěná muka bledá, nabyla po smrti svěží červené barvy, a po žalární kobce rozlila se zvláštní příjemná vůně.¹⁶⁾ Mrtvola byla ihned od Scintilly za pomoci některých katolických měšťanů oblečena do kněžských rouch, ale nikoli, jak se pravidelně činívá, do kasule fialové, nýbrž červené;¹⁷⁾ do rukou dán mu voskový kalich s patenou. Na prosbu katolíků bylo konečně přece dovoleno od komisařů a městské rady, by mrtvola byla ze žaláře odnesena a pak pochována. Byla tedy ihned za velikého průvodu Olomučanů a za zpěvu žalmů odnesena do domu Markéty, vdovy po Ondřeji Světlíkovi.¹⁸⁾

Pohřeb mučedníkův měl se konati třetího dne o 8. hodině ranní. Když vše již bylo k pohřbu připraveno a rakev měla býti vnesena do chrámu Nanebevzetí Panny Marie, přijel koňmo Puchaím a pohřeb zakázal, řka, že by bylo záhodnější, aby takový zrádce vlasti byl pohřben pod šibenicí a nikoli na místě tak čestném. Sarkander byl prý věznem pánů stavů, proto musejí býti vyžádány od Lundenburga z Brna další dispoice. Scintilla pak a někteří katoličtí měšťané poznamenaní byli jako lidé podezřelí, že bez vědomí zemského hejtmána ujali se zemřelého Sarkandra.¹⁹⁾

Mrtvola byla tedy uložena do zvláštní komory a do Brna vyslán posel pro informace. Na odpověď bylo nutno čekat až do 24. března. Zatím však co zmučené a spálené tělo Sarkandrovo před smrtí šířilo nesnesitelný zápach, naplněna byla

¹⁶⁾ Tento podivný úkaz popsal Scintilla vlastnoručně na lístku a připojil lístek ten jako vložku k popisu Mandelovu. O témž svědčí náhrobní deska od bratří pořízená. Příloha 39.

¹⁷⁾ Schwarz-Středovský 123.

¹⁸⁾ Jméno to, asi správné v uvedeném znění, je v rukopisech různě znemoženo. — Dům Světlíkově stál „u nové věže poblíže Zlatého beránka“ (Schwarz-Středovský 123). Později koupili jej olomoučtí jesuité, zbořili jej roku 1701 a postavili na tom místě školy. (Schwarz-Středovský 126; Spalowsky, Hebdomas 211; Beyträge etc. rkp. v Brně zem. arch. Cerr. I. 10 str. 125.) Stál tedy na tom místě, kde nyní ústí ulice Božího Těla do třídy Denisovy. „Zlatý beránek“ je dosud na rožním domě Denisovy třídy a Ulice Božího Těla. — Vdova Světlíkova zemřela podle závěti (zaznamenané v různých protokolech v Brně, zem. arch. Cerr. II. 58) mezi 14. prosincem 1625 a 13. únorem 1626.

¹⁹⁾ Po bitvě bělohorské (1624) byl však Scintilla též mezi těmi, kdož měli býti pokutováni pro účast na povstání, protože prý byl sudím v době povstání. účastnil se soudu nad Sarkandrem a zle nakládal s kartusiány. Ale ježto „metu fecit“ a mnoho dobrého prokázal katolíkům, bylo mu odpuštěno; dobrovolně se však nabídl, že zaplatí v libovolných lhůtách do roka 800 zl. kapucínům. Zemřel 1625. (Protocolium Diarium 1624. Brno zem. arch. Cerr. II. 301. str. 198.)

komora opět příjemnou vůni, ač mrtvola tam ležela plných sedm dní.²⁰⁾

Konečně přinesl posel z Brna dovolení, že mrtvola smí býti pochována, ale v tichosti. Byl tedy narychlo uspořádán pohřeb v úterý, 24. března, o 6. hod. ráno. Mrtvola odnesena do chrámu Panny Marie²¹⁾ a po zádušní mši sv. uložena v kapli sv. Vavřince před oltářem sv. Barbory. Hrob uzavřen kame-

Kostel Nanebevzetí Panny Marie. (Zbořen 1839—1840.)

nem, na němž vytesán byl nápis: Reverendo Domino Joanni Sarcandro de Skoczovia, Ecclesiae Holeschoviensis Curioni Vigilantissimo: qui Vitam Pastoralis cura laboriosam, morte gloriosa, gravissimis cruciatibus innocentissime confectis feliciter consummavit Olomucii 16. Calend. Aprilis. Anno Salutis 1620. To jest: Důstojnému panu Janu Sarkandrovi ze Skočova, velepečlivému faráři holešovské fary, jenž život prací kněžskou namáhavý, smrtí slavný, přetrpěv úplně nevinnou krutou muka šťastně dokonil v Olomouci 17. března léta spásy 1620.

²⁰⁾ Olomoucká kronika 126. — Totéž dosvědčovaly faráři Schwarzovi mnohé osoby z vlastního názoru. (Schwarz-Středovský 125.)

²¹⁾ Chrám Nanebevzetí Panny Marie (Liebfrauenkirche) stával tam, kde nyní je budova okresního hejtmantství. R. 1784 byl chrám zrušen a odsvěcen a r. 1839 zbořen.

Bratři zemřelého Jana, Mikuláš a Pavel,²²⁾ kteří bratra jen nedlouho přežili, dali u hrobu zasaditi do zdi kamennou

Náhrobní deska, postavená Sarkandrovým bratrem Mikulášem r. 1620.
Nyní v Sarkandrovce v Olomouci.

²²⁾ Mikuláš vrátil se do vlasti po smrti císaře Matyáše a po bitvě bělohorské stal se skutečným kanovníkem olomouckým. Zemřel již 29. listopadu

desku s reliefem znázorňujícím mučení Janovo a s latinským nápisem. Deska zachovala se podnes a umístěna jest v obnovené Sarkandrovce ve spodní kapli. Nápis na okraji desky zní: „Důstojnému panu Janu Sarkandrovi ze Skočova, mistru filosofie, faráři holešovskému, Kristovu slavnému mučedníku, bratru svému přemilému. Oroduj za bratry a veškeré příbuzenstvo své, blažený mučedníku!“ Uprostřed desky pod reliefem je psáno: Máš v této posvátné oběti pod tímto kamenem uložené, katolický čtenáři, muže ducha Vavřincova, jenž na skřipci jsa natažen nížádným spíláním, pouty, přetržením nervů a žil, ohněm, sírou, smolou, pryskyřicí pohnouti se nedal, jednak aby zjevil skrytý poklad sv. zповědi, jednak aby pana Popela, moravského hejtmana, jeho císařskému Veličenstvu věrného, věrolomným povstalcům, lžihejtmanu a direktorům, sám jsa nevinen udal nevinného jako zrádce vlasti, podezřelého z uvedení kozáků na Moravu. Jeho tělo, ač celé až na samé vnitřnosti i s několika žebry neustálým plamenem bylo popáleno, osm dní zůstavši nepohřbeno, podivnou vůní občerstvovalo zbožné přítomné. Tvář za živa vyzáblá a bledá, po smrti jevila se jako růžová a červená. Dosvědčí to a mnoho jiného očití svědkové, olomoučtí katolíci, kteří též od jmenovaných bludařů pro tebe, slavný císaři Ferdinande druhý, nejhorších věcí zakusili. Nechtě jsou zahanbení krvelační bludaři; ty-li, zbožný čtenáři, bys pochyboval o tom,

hlas mučedníka týraného a páleného.

Ohnivý jest duch můj, žhavější samých plamenů;

A chcete ještě přidávati oheň k ohni?

Zničiti mne chcete? Nechápejte se ohně;

oheň (ve mně) zničte: pak jsem zničen, jestli oheň
ve mně zničen.

1622, jak hlásal náhrobní nápis na kameni zasazeném ve stěně poblíže hrobu Janova v bývalém chrámu Panny Marie: Reverendo Domino Nicolao Sarcandro de Skoczowia, Cathedralis Ecclesiae Olomucensis Canonico et Ecclesiasti Dignissimo: qui morum integritate et vitae innocentia gloriosam sui Amantissimi Fratris mortem aemulatus pie in Domino obdormivit Olomucii III. Calend. Decembris, Anno reparate salutis 1622. (Schwarz-Středovský 129. — Materialien zur Kirchengeschichte in Mähren. Brno zem. arch. Cerr. II. 251. l. 246 a.) Téhož roku založena za něho fundace u metropol. chrámu v Olomouci (Olomouc, kapit. arch. E II. 8 fol. 17). — Pavel Sarkander podlehl r. 1623 morové nákaze, která toho a následujícího roku zuřila v Příboře. Pochován v tamějším farním chrámě. (Schwarz-Středovský 140.)

Nad hrobem mučedníkovým dal r. 1703 poříditi zděný náhrobek děkan Martin Mittwohner; dokončil jej ještě téhož roku farář u Panny Marie Václav Grüner.²³⁾

Tak odpočívalo v hrobě tělo Sarkandrovo plných sto let. Když r. 1720 slavně konána stoletá památka jeho blažené smrti, stanoveno též prohlédnouti jeho hrob. Komise k tomu sestavena byla takto: Předsedou byl Fr. Julian hr. Braid, a

Obraz z r. 1724: Bl. Jan Sarkander po posledním mučení.

světící biskup a gener. vikář olomoucký; svědky: kanovníci Jan Matěj hrabě z Turri a Valle Saxina a Vít Eusebius Trauthson hr. Falkenstein; místní farář Jan Václ. Grüner; lékaři Ondřej Bernard Panenka a Jan Fr. Korvin; notář konsistorní Jindřich Patzelt; Jan Josef z Walkenheimů, městský rada a sudí; chirurgové Pavel Neubert a Fr. Neunachbar a apošt. notář Ignát Fr. Ehrlich. Po mši sv. o 7. hodině ranní a po přísaze všech členů komise otevřen byl hrob Sarkandrův. Ostatky jeho těla byly značně ztrouchnivělé, ježto hrob byl na místě vlhkém. Nalezeny byly všechny kosti vyjma některé malé. Na prsou mezi zbytky šatů ležel svěží ještě a vonící

²³⁾ Schwarz-Středovský 138.

věneček rozmarynový. Na boku byl položen růženec a modlitební knížky. Všechny tyto ostatky byly vloženy do plachty, pokryty hedvábným rouchem fialovým a dány do dvojí rakve: měděné vnitřní a vnější dubové.²⁴⁾

Za beatifikačního procesu prohlédnut byl hrob Sarkandrův znovu komisí, v jejímž čele byl sám kardinál Troyer. Ježto pak v kapli sv. Vavřince, kde hrob byl, bylo příliš vlhko, přeneseny jsou ostatky Sarkandrový s dovolením římské kongregace ritů 15. listopadu 1751 do vedlejší oratoře sv. Judy Tadeáše a ve čtyřech ozdobných skřínkách uloženy v dutém podstavci sochy sv. Jana Nepomuckého.²⁵⁾

Roku 1784 nařídila vláda zrušit kostel Panny Marie a ostatky z něho přenést do kaple Všech sv. mučedníků, postavené roku 1704 na místě mučírny Sarkandrový. Ale ostatky Sarkandrový nebyly přeneseny do řečené kaple, nýbrž do chrámu sv. Michala. Za jasného prosincového večera přenesli je ve vší tichosti čtyři kanovníci a uložili je na oratoriu na straně evangelní.²⁶⁾ Když již zajištěno bylo blahoslavení Jana Sarkandra, dala kongregace ritů dovolení, že smí být vyňata část ostatků mučednickových: některé z ostatků mají být poslány do Říma, jiné po beatifikaci rozdány k veřejné účtě. Vyzdviženy byly tyto ostatky 3. listopadu 1859.²⁷⁾

Za beatifikačních slavností v Olomouci 22. září 1860 uložil farář u sv. Michala Florian Schön valnou část mučednickových ostatků v pobočném oltáři blahoslavenci zasvěceném, kdežto lebka a jiné menší ostatky byly přeneseny 22. září 1860 do metropolitního chrámu a zde uloženy ve vedlejším oltáři zasvěceném rovněž bl. Janu Sarkandrovi.

²⁴⁾ Protokol o tomto aktu. Příloha 40.

²⁵⁾ Protokol o přenesení ostatků. Olom. arch. arcib.

²⁶⁾ Protokol o vyzdvižení ostatků Sarkandrových z 3. listopadu 1859. Olomouc arcib. archiv.

²⁷⁾ Protokol o tomto aktu. Olomouc arcib. arch.

Mučedníková oslava.

1. Přípravné práce k blahoslavení Sarkandrovu po r. 1740.

Úcta mučedníková za hranicemi Moravy. Důvody, proč nekonaly se přípravy k blahoslavení hned po Sarkandrově smrti. Porada v Římě r. 1715 o beatifikačním procesu. Stoleté výročí Janovy smrti. Beatifikační práce za kardinála Schrattenbacha. Vyslyšené prosby na přimluvu Sarkandrovu.

Hned po hrdinné své smrti pokládán byl Jan Sarkander od katolíků za světce a jako světec všeobecně uctíván. Úcta jeho šířila se i za hranice Moravy. Dokladem toho jest kázání polského dominikána Fab. Birkovského, jenž za devět let po Sarkandrově smrti velebí ho v kázání tiskem vydaném v Krakově a nazývá ho blahoslaveným.²⁸⁾ Zejména do Španěl přenesena sláva a úcta Sarkandrova, a to hlavně španělskými vojíny, kteří přišedše na pomoc Ferdinandovi II., v Olomouci právě v době Sarkandrova mučení přezimovali.²⁹⁾ Jak vypravuje r. 1703 Bílovský,³⁰⁾ přišel několik let před tím poutník až ze Španěl do Olomouce a tázal se po hrobu mučedníka Sarkandra. Pravil, že přišel uctít mučedníka, učiniv slib. A úcta ta udržovala se ve Španělech neustále.

Čím dále, tím více množil se počet těch, kdo v různých potřebách utíkali se k mučedníku o přimluvu u Boha, a byvše

²⁸⁾ X. Fabian Birkowski, Głos krwie b. Jozaphata Kunczewicza, archiepiscopa Połockiego. Takže b. Jana Sarkandra, męczennika Moráwskiego. W Krakowie 1629. Str. 34—50.

²⁹⁾ Spalowsky, Hebdomas 211, 212. — Podstatsky, Nach dem Original 157.

³⁰⁾ Stella nova 52. pozn.

vyslyšení, projevovali vděčnost votivními dary.³¹⁾ Mučírny nebylo po smrti Sarkandrově již nikdy použito k výsledkům zločinců: roku 1630 zapověděl kardinál Dietrichštejn z úcty k mučedníkovi někoho na místě tom vyslýchati právem útrpným.³²⁾ Roku 1661 byla vymalována, hlavně přičiněním jezuitů, a vkusně upravena. V lednu pak 1704 vyžádal si olomoucký městský sudí Ferdinand Jakub Bischoff z Ehrenbergů dovolení, by směl z podzemní mučírny učiniti kapli; bylo mu dovoleno, a 6. července 1704 byla kaple slavně vysvěcena biskupem Fr. Julianem hr. Braidou ke cti Všech svatých mučedníků. Roku 1723 byla značně ještě rozšířena.

Ke hrobu a k místu mučení přicházivali poutníci z blízka i z dále. Sám polský král Jan Soběský, táhna Vídní na pomoc, navštívil hrob Sarkandrův v Olomouci.³³⁾ V roce 1745 připutovala ke hrobu opět královna polská s dvěma princeznami a 19. června 1748 i císařovna Marie Terezie.³⁴⁾

Soukromé pocty dostalo se tedy Janu Sarkandrovi hned po jeho smrti. Ale svatost jeho nebyla ještě církví vyšetřena a uznána. Církev žádá přesných důkazů a přikazuje přísné soudní šetření, nežli dovolí vzdávati někomu veřejnou poctu. Rozeznávají se čtyři stupně těch, kdož vynikli svatosti života: sluhové boží, ctihodní, blahoslavení a svatí. Sluhou boží zve se v mluvě církevní ten, kdo zemřel v pověsti svatosti a o jehož blahoslavení se již jedná. Je-li pověst jeho svatosti již církevním soudem prokázána, přísluší mu název „ctihodného“ sluhy božího. Blahoslavení jmenují se ti, jichž veřejná pocta v některé zemi, diecési, nebo v některém řádě se dovo-luje, svatí pak, jejichž úcta apoštolskou Stolicí po všem světě křesťanském se nejen dovo-luje, nýbrž prohlašuje a přikazuje.

Že nebyly hned po smrti Sarkandrově podniknuty přípravy, aby jeho mučení a svatost byla církevními úřady vyšetřena a úcta veřejně dovolena, toho příčinou byly nepříznivé tehdejší okolnosti. Snad i kardinál Dietrichštejn, ukázav zákazem úctu k mučedníku, byl by podniknul v Římě přípravy k jeho blahoslavení; ale bouře války třicetileté odváděly mysl od této

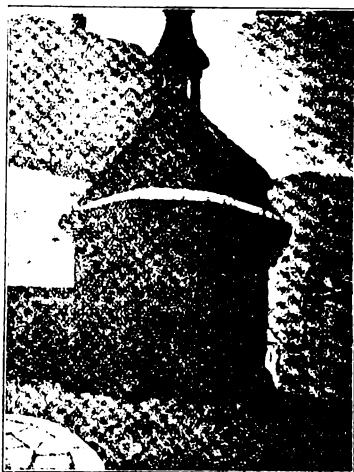
³¹⁾ Schwarz-Středovský 130, 131. — *Sacra Rituum Congregatio Cardinali Millino. Positio super dubio: An sit signanda Commissio Introductionis Causae in casu et ad effectum, de quo agitur.* Roma 1750. Summarium 110—115.

³²⁾ Schwarz v listu v konsistoři. Příloha 40.

³³⁾ Summarium 116.

³⁴⁾ Summarium 87.

záležitosti a nedovolovaly konati potřebný výslech svědků při beatifikačním soudě. Po smrti Dietrichštejnově (1636) jednak válka švédská a později turecká, ale hlavně neblahé poměry na biskupském stolci olomouckém byly příčinou, že nebyl dán podnět k Sarkandrovu blahoslavení. Nástupce Dietrichštejnův Jan Arnošt Platejs zemřel brzy po volbě; místo něho zvolen biskupem 23letý arcivévoda Leopold Vilém (1637—1662), jenž

Sarkandrovka v Olomouci do roku 1908. Vystavěna byla r. 1704, rozšířena r. 1723 a 1860 obnovena. V letech 1908—1910 postavena na jejím místě kaple nynější.

ani v Olomouci nebydlil a dal diecési spravovati administrátory. Leopoldovým nástupcem byl arcivévoda Karel Josef sotva 14letý, jenž po roce zemřel. Za Karla hr. Lichtenštejna (1664 až 1695) svitla naděje, že bude něco učiněno pro větší oslavu mučednickovu: Ondřej Schwarz, farář u Panny Marie v Olomouci, zahájil r. 1668 na doporučení konsistoře sbírky po diecési na výzdobu Sarkandrova hrobu.³⁰⁾ Příštího roku byl

³⁰⁾ Příloha 40.

však jmenován děkanem v Holešově, obnos sebraný pak vynaložen na výzdobu celé kaple sv. Vavřince, v níž Sarkander byl pochován.³⁶⁾ Týž Schwarz sbíral také roztroušené zprávy o Sarkandrovi a napsal první jeho životopis. Pro beatifikaci však za biskupa Lichtenštejna více učiněno nebylo.

Tim méně mohlo býti něco vykonáno pro blahoslavení Sarkandrovo za Lichtenštejnova nástupce Karla, vévody Lotrinského (1695—1710), jenž povýšen byl na stolec biskupský maje teprve 15 let.

Po Karlovi Lotrinském zvolen byl biskupem olomouckým Štyřan Wolfgang hr. Schrattenbach (1711—1738). Schrattenbach první přiložil ruku k dílu, by Jan Sarkander byl prohlášen blahoslaveným. Svěřil záležitost opatu Šebestiánovi Baptistinovi v Římě, členu posv. kongregace obřadů. 25. listopadu 1715 konala se v Římě předběžná porada čtyř členů kongregace, možno-li začítí vůbec beatifikační řízení. Porady se účastnili: Arcibiskup Prosper Lambertini, pozdější papež Benedikt XIV., jenž byl tehdy v kongregaci obhájcem víry (promotor fidei), Karel Ant. Guidobonus Cavalchini, konsistorní advokát, opat Šebestián Baptistini a Jan Franchellucci, procurator causae. Bylo konstatováno, že kardinálu Schrattenbachovi přísluší právo začítí předběžné beatifikační řízení o Sarkandrově mučednictví a jeho příčinách, ježto jest všeobecné mínění, že zemřel jako mučedník, a lze dokázati mučednictví svědky z doslechu i spisy historickými. Vyslovena byla naděje, bude-li zavedeno jmenované soudní řízení biskupské, že bude možno pak začítí proces v Římě; bude totiž jmenována soudní komise, aby vyšetřila potřebné důkazy (signatura commissionis), a bude pak možno začítí skutečný proces beatifikační jménem papežské Stolicе. Při poradě uvážena však též nesnáz, jež nastane při soudním řízení, že totiž není již očitých svědků Sarkandrova mučednictví, ani svědků, kteří by zprávy své měli aspoň od svědků očitých; dále že ze spisovatelů jednajících o Sarkandrově mučednictví jediný Jan Scintilla byl vrstevníkem a očitým svědkem mučení. Ale zároveň konstatováno, že překážka tato není tak závažná, by nemohlo se začítí předběžné beatifikační řízení: při něm možná budou podány takové důkazy, že se vyrovnají výpovědem svědků očitých. Přetrá-

³⁶⁾ Schwarz, Rubinus Moraviae, předmluva fol. 4 b.

sána byla též pochybnost, zdali nenávisť Bítovského k Sarkandrovi neměla příčiny v desátcích Sarkandrem v Holešově na Bítovském požadovaných, a uznáváno, že nenávisť tato nestačila by pro titul mučedníka. Rovněž vyslovena pochybnost, nebyla-li důvodem k mučení pouze záležitost politická a nikoli nenávisť víry katolické nebo nějaká jiná křesťanská ctnost. Uznáváno však též, že dostatečným důvodem ku prohlášení za mučedníka mohla by býti ta okolnost, že Sarkander byl nucen, aby vyzradil zpovědní tajemství, třebas toto tajemství nebylo prvotním, nýbrž jen druhotným podnětem k mučení. Ježto však záležitost se zpovědním tajemstvím souvisí se vpádem Poláků a nikoli přímo s nějakou ctností, a ježto není jisto, zda vpád onen byl vskutku předmětem zpovědního tajemství, bylo v poradě vysloveno přesvědčení, že bude nutno pochybnost o skutečném mučednictví odstraniti důkazy o zázracích stavších se přímlovou Jana Sarkandra. Bylo tedy na konec jednomyslně sneseno, že může kardinál Schrattenbach začítí předběžné soudní řízení; bude-li možno svědky dokázati zázraky, ať starší, ať nové, je naděje, že bude se moci začítí skutečný proces v římské kongregaci; není-li však takových zázraků, že je radno, předběžného řízení soudního nezačínati.³⁷⁾

Výsledek porady v římské kongregaci oznámil opat Batistini kardinálu Schrattenbachovi listem ze dne 1. prosince 1715³⁸⁾ a žádal současně o zprávy o zázracích, staly-li se na přímlovu Jana Sarkandra, jemuž příslušel nyní již název „ctihodného sluhý božího“, ano se začalo o něm jednati již v římské kongregaci.

Po tomto prvním kroku v Římě záležitost beatifikační na nějaký čas utuchla.³⁹⁾ Úcta ke ctihodnému sluhovi božímu však neustávala, nýbrž ještě rostla, jak ukázala stoletá památka jeho smrti slavená v Olomouci s velikou okázalostí. Pobožnosti při slavnosti té soustřeďovaly se v kapli Všech svatých mučedníků nad mučírnu. V kapli té sloužovalo se

³⁷⁾ Příloha 41.

³⁸⁾ Příloha 42.

³⁹⁾ V listě později (r. 1747) poslaném od papeže Benedikta XIV. kardinálu Troyerovi zmiňuje se sice papež, že r. 1722 byla konána v Římě porada o blahoslavení Jana Sarkandra a že při ní rokováno bylo o dvou obtížích, totiž že není očitých svědků a že příčina mučednictví není jasná. Ale zdá se, že papež uváděje po paměti rok oné porady, jmenuje r. 1722 místo 1715, že tedy míní onu poradu, jež shora byla popsána. Okolnosti všechny tomu nasvědčují. (Srv. Přílohu 50.)

od jejího posvěcení r. 1704 hojně mší sv.; jen v jednom zápisníku napočteno do 17. března 1720 5341 mší sv.; ale kromě toho byly ještě dva zápisníky, které shořely. Patrně tedy, jaké úctě těšilo se místo mučednické u kněžstva. O stoleté památce Sarkandrova jeti, 13. února, pak o výročí výslechů, 14., 17. a 18. února, slouženy byly v kapli Všech sv. mučedníků od různých hodnostářů slavné mše sv. Ve výroční den úmrtí, 17. března, udělil papež Kliment XI. plnomocné odpustky věřícím, kteří přijmou v kapli sv. svátosti a tam se pomodlí. Slavnou mši sv. toho dne sloužil světící biskup Braid a účastnila se jí městská rada olomoucká korporativně, šlechta a množství lidu.⁴⁰⁾

Téhož roku 10. září vykonal z rozkazu biskupova prohlídku hrobu generální vikář, světící biskup Braid, a s ním kanovníci Matěj hr. z Turri a Valle Saxina a Vít Trauthson hr. z Falkensteinu, farář místní Jan Grüner, dva lékaři Panenka a Korvinus, městský starší Walkenheim s chirurgy Neubertem a Neunachbarem a apošt. notářem Ign. Ehrlichem. Tělo ctihodného sluhy božího shledáno značně porušené. Lebka spočívala na červeném polštáříku, mezi zbytky šatů nalezen rozmarýnový věnec dosud zelený a na boku růženec s modlitební knížkou. Ostatky byly pečlivě zabaleny do hedvábného šátku, vloženy do dvojí rakve, měděné a dubové a znovu dány do hrobu.⁴¹⁾ —

Otázka beatifikace Jana Sarkandra opět byla oživena r. 1724. Kardinál Schrattenbach požádal opata Battistiniho, by se opět záležitosti v Římě ujal. Battistini odpověděl listem ze 22. dubna, že nelze právě ničeho podniknouti, an jest uprázdňen papežský stolec (úmrtím Innocence XIII.), ale aby mu kardinál zatím poslal aspoň tištěný životopis Sarkandrův a opis protokolu o vykonané prohlídce hrobu.⁴²⁾

Kardinál Schrattenbach začal nyní starati se o to, by hledaly se v archivech dějepisné doklady o mučedníkovi, a vyzval proto děkana holešovského Františka de Marco, by pátral ve farním archivě po zprávách o Sarkandrovi. Jednalo se hlavně o to, by nalezen byl originál zprávy Scintillou podané kardinálovi Dietrichštejnovi. Děkan holešovský požádal

⁴⁰⁾ Hiebel, Memorabilia de venerabili Joanne Sarcandro 1720. Rkp. v měst. archivě olomouckém sv. 7.

⁴¹⁾ Příloha 43.

⁴²⁾ Obsah listu v arcib. arch. olomouckém.

i knížete Dietrichštejna, aby dal hledati v archivě mikulovském Scintillovu zprávu a jiné písemné památky sarkanderské. V Holešově nalezen byl pouze opis Scintillovy zprávy a výpis z ní, originálu však nebylo ani v Holešově ani v Mikulově.⁴³⁾ Kardinál požádal též 19. července 1724 městskou radu olomouckou, by přispěla mu svou pomocí a shledávala vše, co by bylo s prospěchem pro záležitost beatifikační. Městská rada ochotně žádosti vyhověla a zvolila k tomu konci čtyřčlennou komisi, totiž purkmistra Jana z Walchenheimů, rady Šimona Zimmerla a Fr. Bischoffa z Ehrenbergů a soudního notáře Ign. Hiebla. Komise pak podala v březnu 1725 zprávu kardinálovi o výsledku své práce: Soudní protokol sepsaný při Sarkandrově výslechu nebyl nalezen; jen opis Scintillovy zprávy našli; originál prý se asi chová v archivu biskupské konsistoře nebo dietrichštejnském v Mikulově. Komise pořídila také seznam hodnověrných měšťanů, kteří od svých rodičů neb od starých lidí měli nějaké zprávy o vyslyšení proseb na přímlovu ctih. sluhy božího, a uvedla i mnohé dosud žijící osoby, jimž se dostalo vyslyšení modliteb na přímlovu Sarkandrovu. Pečlivě také sebrala komise literaturu o Sarkandrově, poukázala na mnohé německo-české a latinské modlitby ke cti Jana Sarkandra, na obrazy jeho, zvláště na obraz Bidenův z r. 1620, pak na obraz v Rybníku, v klášteře fran-tiškánském a bernardinském v Olomouci hned z prvního roku po mučení; upozornila na četné dary u hrobu a v mučírně a na oltáře již nyní ctih. sluhovi božímu postavené v Olomouci, v Brně a ve Vídni.⁴⁴⁾ Jmenovaní členové komise Walchenheim a Hiebl byli vůbec vřelými ctiteli Jana Sarkandra. V letech 1720—1724, kdy Walchenheim byl městským sudím, vyslechli na 80 osob, jimž se dostalo nějakých milostí na přímlovu Janovu, a Hiebl všechny ty případy zapsal ve zvláštní knize.⁴⁵⁾

Ježto kardinálovi bylo z Říma naznačeno, že ku blahoslavení Sarkandrovu bude potřebí hodnověrných zázraků, záleželo na tom, aby některé případy byly zjištěny a dokázány. Případ takový stal se právě na jaře roku 1724. Studující fysiky v Olomouci Fr. Grögr, jda po mostě přes Moravu, spadl do rozvodněné řeky. Kolemjdoucí neodvažující se

⁴³⁾ Korespondence o těchto věcech v arcib. arch. olomouckém.

⁴⁴⁾ Konsistorní archiv olomoucký.

⁴⁵⁾ Konsistorní archiv olomoucký.

vrhnouti se do prudkého proudu, vzývali hlasitě sluhu božího Jana Sarkandra o pomoc; asi třicet kroků od mostu vynořil se tonoucí jinoch, a jak diváci slyšeli, volal i on úpěnlivě: „Svatý Sarkandře!“ Nato pozbyl vědomí a tak zmítán byl asi půl hodiny vlnami, stále však jsa nesen jimi na povrchu. Konečně byl tyčí vytažen na břeh ve vzdálenosti asi 300 kroků od mostu. Ježto zde byla patrná pomoc boží, byl Grögr zavolán 3. srpna na faru u Panny Marie a u přítomnosti kardinálova kaplana, Josefa Pffenzellera, faráře Krboše a konsist. notáře Ehrlicha přísežně vyslýchán. Po něm vyslýcháni dva svědci: Filip Hertzog, studující bohosloví II. ročníku, a Fr. Dašický, studující fysiky.

Podobně vyšetřen byl 27. září jiný případ Jana Lothoblera, rodáka pasovského, bydlícího v Olomouci.

Bylo však třeba, by byla stálá nějaká komise, jež by takové případy vyšetřovala, a to hned, pokud osoby dotčené nebo svědci byli na živu. Proto vydal kardinál 18. května 1726 dekret, jímž ustanovil komisi, která by vyšetřovala svatost života mučednickova a zázraky, a která by přijímala i mimo soudní svědectví a tak připravovala ku pozdějšímu soudnímu procesu. Do komise jmenoval kardinál kanovníka Františka hr. Gianini-ho a přisedícího konsistoře Petra Xavera Trentini-ho. Potřebných rad a instrukcí měli vyhledávati u generálního vikáře, biskupa Braidy.⁴⁶⁾ Po čase vydal však kardinál nový dekret, jímž ustanovil předsedou komise Gianini-ho, členy Trentini-ho, jesuitu Ant. Hanla, doktora bohosloví a práv, pak Pavla Vodičku, profesora obojího práva na universitě olomoucké, a Ant. Leop. Mitsche-ho, apošt. notáře.⁴⁷⁾

Zatím v srpnu 1726 našel se v městském archivu olomouckém mezi soudními akty z r. 1620 koncept Scintillovy zprávy podané kardinálu Dietrichštejnovi r. 1621. Olomouc byl tehdy ve věcech hospodářských ve správě dvou císařských komisařů: Fr. Michala Šubíře, sv. pána z Chobině na Jaroměřicích, a Fortunáta Miniati-ho, sv. pána z Kampoli na Pitině a Sukdoli. Kardinál obrátil se na císaře s prosbou, by komisařům nařídil vydati Scintillův koncept. Císař učinil tak listem z 18. listopadu 1726,⁴⁸⁾ uloživ komisařům, aby koncept

⁴⁶⁾ Příloha 44.

⁴⁷⁾ Datum v Kroměříži. 30. října 1726. Koncept v arcib. arch. olom.

⁴⁸⁾ Kons. archiv olom.

Frýdlant u Mistku: 1721 Stralka Bernard, Bušinova Dorota, podruhně.

Guntramovice: 1726 Lindtner Ondřej, čeledín.

Hněvkov u Zábřeha: Žáka Jana dcera.

Hněvotín: Schlossera Fr. syn.

Hnojice: Kril Jakub, vdovec, Slívova Růžena.

Holešov: 1727 Felix Jiří, měšťan, Bílkova Anna, Markova Zuzanna, 1708 Pokorný Pavel, měšťan a hrnčíř, Fagalova Juliána, 1730 Novotníčka Josefa, hostinského, dcera, Hible-rova Marie, Kadlíčková Alžb., 1732 Němec Tom., obuvník, Hrobický Fr. mydlář, 1736 Žáčka Fr., myslivce na panství holešov., syn, 1737 Rubšova Veronika a Anna, Procházka Jan, cihlář, Raaba Jana chlapec. Později ohlášena byly ještě vyslyšení: Polesníček Václav, měšťan a radní, Neimana Jana, říčníčáře, dcera, Mundino Fab., kořmíník. Neumannova Jana, obuvníka, chlapec, Müller Jan, kovář, Rubeše Fr. dcera, Hlatký Jan, pláteník, Pavelčík Jiří.

Horka Kamenná: Kreislova Barb., vdova.

Hradiště Uh.: Quartlauff Marek Valentin, bývalý úředník na panství brumovském, s manželkou a dcerou.

Hukovice u Pasek: Schmidova Kateř.

Hulín: Kořiske Kryštof, farář.

Huzová Mor.: Steyskalova Anna, Coufal Václ., Czechova Anna.

Hvězdlice: Pole Fabián, panský sládek.

Chvalkovice u Nov. Hvězdlic: 1726 Vojáček Václav, Jandova Marie.

Jaktař: Uviry Antonína dcera.

Jarohněv u Bavorova: Knopik Jiří, Bernátek Jan, Himlova Veron., Somlerova Zuz.

Jestřábí u Velké Bystřice: Zajíček Kristián, duchovní správce, z dob studií v Olomouci, 1725 a 1726, 1736 Metzke Fr., zahradník, Steigrova Anna.

Jevíčko: 1717 Ertla Fr. dcera, 1744 Ehrlichova Anna.

Jičín Nový: 1705 Sommrova Mar., 1715 Pantz Ondřej, bednář, 1730 Greger Antonín, 1733 Stieber Ant. a manželka, 1735 Masuchova Kateřina, Paletova Anna, Stieber Karel, Mechelova Mařd., manželka soustružnickova, Hozova Pavlína, Jeřábková Zuz., Rorbachova Barb.

Ketř: Phönertovy Kateř., chlapec. Hoffmanova Marie, Wehowský Ondřej, Scheffer Bohumil, kooperátor.

- Klimkovic: Šnejdrova Anna, služebná, rodem z Polanky.
 Kněžpole (Prus. Slezsko): Schvilova Zuz., Höfilich Jiří.
 Koberice u Benešova: Kurka Jan.
 Koberice u Dobromělic: Smnětal Vavř.
 Koryčany: 1734 Hataš Jiří, tkadlec, Wroblitzova Dorota, rodem z Olomouce.
 Kosov u Zábřeha: Steidla Fr. syn.
 Kounice Horní: Stephan Kryštof.
 Kovářov u Podštátu: 1733 Alcke Baltazar.
 Kozlany u Vyskova: 1723 Planý Jak., rodem z Nov. Hvězdlic.
 Krčmaň u Týnce: Dohnalova Marie, Sedláčková Kateř., Sedláček Ondřej, Kovářova Veronika.
 Kroměříž: 1718 Fiala Kryštof, 1735 Hermann Václav.
 Krumpach u Zábřeha: Chramosty Karla syn, Švobova Marie, Schirova Barb.
 Krumperk: 1706 Rotterova Anna, 1733 Klennerova Anna, 1737 Klapperova Zuz.
 Křetin u Letovic: 1734 Čejka Jan, farář.
 Křižanovice: 1709 Odpovídal Pavel, kaplan, 1737 Křivánek Jiří, Dvořáková Viktorie.
 Kunčice u Fulneka: Telčík Ant., rychtář.
 Kyjov: Vowazek Antonín, písař u hrab. Gundagger-Starhemberka.
 Lednice: 1707 Schublathova Zuz., manž. kočího, 1714 Schromova Anna, 1722 Reiffova Gertruda, Fritze Jana 2 dcerušky, 1727 Procházková Zuz., manželka kočího knížete Liechtenštejna, 1733 Osvaldova Kateř., služebná u knížete Liechtenštejna, 1737 Kurtzweil Kristián, kovář knížete Liechtenštejna, Opotschky Matouše, rybáře, dcera.
 Leština u Zábřeha: Brzobohatá Anna.
 Lhota u Trnavy: Kyselá Kateřina.
 Loděnice: 1730 Tichey Jakub.
 Lotrynkovice u Místku: Kubala Jan.
 Loučany: Hoferkova Magd.
 Loučka Dlouhá u Unčova: Sabathova Anna, Czunder Jan.
 Ludkovice u Pozlovic: 1735 Sedlářova Kateřina,
 Luká u Konice: Spurných Anna, Veverkova Marie.
 Lutín: Chudobova Marie, Balcařika Jana chlapec, Běhala Jana chlapec.
 Malenovice: 1714 Běliková Alžb., 1726 Lukášova Anna, Šve-

helkova Polexina, manželka panského kočího, Miklík Fr.,
řezník.

Meziříčí Valašské: 1710 Wernerova Alžběta, Weinold Mat.
z dob studií v Olomouci 1724, 1736 Přerovský Jan a man-
želka Růžena, Schönflug Matěj, měšťan.

Meziříčí Velké: 1733 Sägenschmied Václ., hlídač městské brány.
Dvořák Jan, kooperátor, jako stud. filosofie v Olomouci 1732.
Měrůtky u Kroměříže: Dolník Pavel, mlynář, Buhler Michal,
obuvník.

Měřín u Vel. Meziříčí: 1731 Smeykal Ant., měšténin a starší
cechmistr poctivého cechu soukenického městyse Měřína.
Město Staré u Mor. Třebové: Jänisch Řehoř, rychtář radišovský.
Mikulov: Jurášek Ant., sekretář kníž. Dietrichštejna, 1743 Jäck-
lova Marie.

Milonice u Bučovic: 1731 Micenianova Anna, 1735 Horák Fr.,
zahradník, manželka a 2 dcery.

Místek: Kočvarova Anna, rodem ze Sobiškovic, služebná na
faře v Místku, Öchsler Jan, úředník nad císařskou solí.

Mladějovice: Fokova Anna, Schutterova Kristina, Bartla Matěje,
nadučitele, dcera.

Modřice: Kutterova Marie.

Mohelno: Koža Václav, Jan Sarkander, kooperátor, Kostelník
Ant., Odvažky Ant., syn a dcera.

Moravice Hor. u Bruntálu: Gieluse Tomáše dcera.

Morkovice: Scholay Vavř.

Nepřívazy u Jestřabic: 1730 Schenk Matouš.

Nesovice u Bučovic: 1716 Hanák Josef, 1736 Švejdova Kateř.

Odry: 1720 Baslerova Anna, manželka pláteníkova, 1722 Golt
Michael, tesař, syn a vnučka, Ungerova Veronika, man-
želka pláteníkova.

Olšany: 1735 Budova Marie.

Opava: 1728 Richter Fr., Flegrova Marie, mlynářka.

Oslavany: 1734 Trávníčková Anna, manž. purkrabího.

Ostroh Uh.: Slováčková Magd. z Chylic, Šipka Jan z Kvačic.

Padesát Lánů u Podštátu: 1734 Haubtmann Jiří.

Palačov u St. Jičína: Heralt Martin a Judita.

Palava: 1736 Schwarzenbrunner Jan, Schwarzova Růžena,
Janická Alžb.

Paseky: Schützova Regina.

Petrkovice u St. Jičína: Segetova Barb.

Piňovice: 1728 Langova Marie.

Podštát u Hranic: 1712 Luchsa Bedřicha chlapec, 1719 Luchsova Anna, 1725 Wernerova Růž., Koržeiske Josefa syn, 1726 Poltzerova Růž., Honischova Anna, Wyrasylova Anna, dcera voskaře, 1728 Erthlova Růž., 1729 Gromanova Reg., 1731 Pohlova Anna, 1732 Gromanova Regina a dcera, 1733 Mückova Anna, 1736 Siltzova Anna, 1737 Luchsova Anna, Terckova Kristina, Czepanova Alžb., Rösnerova Anna, Rösner Jan.

Pratelsbrun: Wagnera Pavla syn a dcera.

Prostějov: 1719 Stachovy Apollonie dcera, 1725 Winckler Jos., Baumgartnerova Magd., manž. pošt. písaře, Wincklerovy Anny syn, dítě Kretschmerové rodem z Olomouce.

Prusinovice: 1690 Podštatzky Rudolf z Prusinovic na Lešné, 1737 Sanitrníckova Růžena.

Prusy u Domaželic: 1736 Václavek Martin, Baraš Frant. 1737 Matíáskova Ludm., Janovská Kateř.

Přerov: 1722 Dambora Josef, měšťan, Černocký Šebestián, Knipplova Justina, žebračka ve starobinci.

Přílepy u Holešova: 1732 Běhala Martin.

Radiměř Mor.: Thoma Václav, farář, Haubt Vavř., rychtář, Vetter Jan.

Ráječek u Zvole: Svačiny Josefa syn.

Raková u Bohuslavic: Krejčířka Marie.

Rapotín: Hoffnagel Jan, učitel, Reichlova Anna, Harmuthova Kateřina.

Rataje: Veselá Salanina, hospodyně na faře, rodem z Tovačova.

Ratkov u Melče: Mošnovský Krist., farář, rodem z Příbora, v r. 1722 za studií v Olomouci.

Rousinov Starý: Hanáková Anna, mlynářka, Břušek Václav.

Rozvadovice u Choliny: Czickel Martin.

Senice: Sedlák Josef, Růžička Ig., Dvořákova Mar., Netopilova Eva, Kvapil Matěj.

Slatěnice: Mazáka Jiřího dcera.

Smržice: Hubalova Marie.

Střelná Velká: Schwartz Vavř., mlynáře, syn.

Střílky: Kolečkařova Veronika.

Strážov u Drahanovic: Mendlíka Bartol. dcera.

Sulkov u Bavorova: Rohovský Ondř., Schmid Jos., Bartáček Adam, Kalabis Jan, Baran Jak., Schmidova Klára, Ziran-

kova Hedv., Škovránková Anna a Kateřina.

Svitavy: 1728 Langrova Anna, 1731 Ehrenbergrova Anna.

Štarnov: Skurka Václav, rodem z Loštic, Volný Vavř.

Štěpánkovice (Prus. Slezsko): Bloxa Jan.

Štěpánov: 1728 a 1737 Martinásek Met., administrátor.

Šumperk: Sterova Reg., z dob služby v Olomouci r. 1693,

Langer Bohumil, farář, z dob studií v Olomouci r. 1712.

Švábenice: Piščelka Florián.

Tečovice u Malenovic: 1732 Doležalova Anna, Václavova Marie, 1737 Bařka Tomáše syn.

Tišnovice u Kroměříže: 1732 Bílek Ondřej.

Topolany u Olomouce: Pavelka Šebest., rychtář, Schombalský Matouš, Koznia Blažeje manželka.

Topolany u Vyškova: 1721 Čupáková Anna.

Třebová Mor.: Richtra Jana, tkadlce, syn.

Týnec: Dreiseitlova Marie, Marek Vavř., Novotný Jan, Zecpal Blažej, Jiří a Martin, Boháč Tomáš, Dosoudilova Marie, Kratochvílova Anna.

Uherčice: 1721 Trödl Jak., 1731 Horáčková Veron., mlynářka, 1735 Bohlnera Josefa, nadučitele, syn.

Uhřice: 1736 Smřihladova Kateřina.

Unčov: Mader Ant., Barbara, Paulina, Wölfel Ondřej, měšťan, Svoboda Ondřej, měšťan, P. Prunn [Frant., Fritschera Antonína syn, Mückh Josef, obuvník, Albínova Barb., manželka dýmkaře, Wentzla Michala syn.

Varhošť u Jestřábi: 1726 Mück Adam.

Vávrovce u Jaktáře: Pavlín Matouš, krejčí.

Ves Nová u Bruntálu: 1734 Weissova Anna.

Vlasatice: Kolesa Jakub, kooperátor.

Vlkoš u Milotic: Zimmerman Leop. a syn.

Vsetín: 1729 Čekyta Jan.

Všetuly: Šimčíkova Marie.

Zábřeh na sev. Moravě: Schaustal Ant., Fundulus Jos., kooperátor z dob studií v Olomouci 1736. — Později ohlášení ještě: 1746 Hertla Pavla, pastýře, syn, 1747 Mičalova Zuz., manž. tkalce a měšťana, Schiberle Felix a sestra Anna, Mlynaříčková Terezie, Titzl Michal a syn, Leerova Anna, Molitorova Růž., Schubertova Anna, Tuškova Marie.

Zdounky: Floder Jos., hospodářský úředník, Scheberle Ondř.

Další činnost kardinála Schrattenbacha v beatifikačních přípravách zmařena byla smrtí, jež kardinála zastihla r. 1738. Jemu patří zásluha, že první pohnul otázkou blahoslavení Jana Sarkandra, a mnohé připravil k další práci, ale nelze neviděti při tom jakési těžkopádnosti a váhavosti.

2. Beatifikační proces za kardinála Troyera.

Proces informační: Členové soudu a svědci; prohlídka Sarkandrova hrobu; jednání v Římě. Proces apoštolský: členové soudu a svědci; vyšetřované zázraky; soudní řízení v Římě.

Za nástupce kardinála Schrattenbacha Jakuba Arnošta hr. Lichtenštejna (1738-1745) nebylo v přípravách k Sarkandrovu blahoslavení podniknuto ničeho.

Za to s plnou energií ujal se díla jeho nástupce Ferdinand Jul. hr. Troyer (1746-1758). I když se mu nepodařilo spatřiti ovoce své vytrvalé a obětovné práce, přece patří jemu největší zásluha o to, že později, po sto letech, Jan Sarkander prohlášen byl blahoslaveným.

Postup blahoslavného soudu, jenž takovému prohlášení předcházet, byl velmi složitý. Byl-li od římské kongregace vysloven souhlas, směl biskup mocí svého úřadu (potestate ordinaria) začít první proces, tak řečený proces zpravodajný (processus informatorius neb ordinarius). První část procesu toho tvořilo zkoumání života a mučednictví sluhy božího na základě výpovědí svědeckých a památek písemných a uměleckých. V druhé části procesu vyšetřovaly se zázraky udávající se na přímluvu ctihodného sluhy božího. Třetí část byl důkaz „o nevzdávané poctě“ (de non cultu). Papež Urban VIII. zakázal totiž r. 1625 prokazovati veřejnou úctu zemřelým v pověsti svatosti, dokud nebyli prohlášeni za blahoslavené nebo za svaté. Nebylo tedy dovoleno obrazy takových zemřelých opatřovati svatozáří anebo vystavovati je ve chrámech nebo kaplích; také na hrobech jejich nesměly hořeti svíce na znamení úcty, ani nesměly jim býti stavěny sochy a obrazy. Zákaz ten obnoven byl týměž papežem r. 1634 a byl tak přísný, že nebylo-li ho dbáno, nesměl ani býti zaveden beatifikační proces. Výjimku činil případ, když někomu vzdávána byla

pocla jako světci od dob nepamětných, nejméně aspoň 100 let před vydaným zákazem.⁵⁰⁾ Měl-li tedy někdo býti prohlášen blahoslaveným, bylo biskupovi předem dokázati, že zemřelému nikdy nebyla vzdávána veřejná pocla s biskupovým svolením, anebo byl-li kde zemřelý veřejně ctěn, že biskup k tomu nikdy souhlasu nedal, nýbrž úctu takovou důrazně zakázal. Soukromě však, na př. v sakristii, směly se obrazy a podobné důkazy úcty přechovávat.

Po dokončeném procesu informačním bylo všechna akta zaslati do Říma, kde byla pečlivě zkoumána v kongregaci posv. obřadů. Jeden z členů, promotor fidei, měl za úkol sestaviti námitky proti blahoslavení (*animadversiones promotoris fidei*); vyvrátiti je bylo úlohou obhájcovou.

Byly-li námitky šťastně vyvráceny a nebylo jiné překážky v cestě, dal papež svolení, by konal se proces druhý, apoštolský (*processus apostolicus* nebo *remissorialis*). K tomuto soudu delegoval papež opět biskupa s několika soudci, kteří pak vedli při již jménem apoštolské Stolice. Proces konal se podobným způsobem jako první, akta poslala se opět do Říma, znovu byl postup soudu zkoumán, opět uváděny námitky a vyvráceny obhájcem. Výsledek soudního řízení předložil se kongregaci v prvním společném sezení kardinálů, řečeném „předběžném“ (*congregatio antepreparatoria*). Námitky a pochybnosti při tomto sezení pronesené skýtaly opět látku pro promotora, jenž podal znovu odpor proti blahoslavení; na obhájci bylo podati vysvětlení a důkazy opačné. Lékaři a chirurgové podali pak o zázračných uzdraveních své dobrozdání a svolalo se druhé sezení kongregace, řečené „přípravné“ (*congregatio preparatoria*). I potom ještě podávaly se námitky a odpovědi na ně, načež konalo se za účasti samého papeže valné sezení kongregace (*congregatio generalis*). Teprve potom, vyslechnuv mínění kardinálů a konsultorů a poprosiv Boha za osvětlení, prohlásil papež, že ctihodný sluha boží může býti ctěn jako blahoslavený a že se toto prohlášení může vykonati způsobem slavnostním v Římě i v dotyčné diecési.

Za nedlouho po svém nastolení ujal se biskup Troyer blahoslavení svého diecesána a chystal se k procesu informačnímu. Hlavní úkol při tomto procesu měl *postulator causae*,

⁵⁰⁾ Benedicti XIV. De servorum Dei beatificatione et beatorum canonizatione 4 sv. Bologna 1734—1738. Lib. II. cap. XI. a j.

jehož úkolem bylo, život sluhy božího zkoumati, svědky shledávati, k soudu volati a vůbec pečovati o to, by sneslo se co nejvíce důkazů ku blahoslavení sluhy božího. Tímto postulátorem jmenoval Troyer faráře u Panny Marie, kde Sarkander o:lpočival, Matěje Josefa Šťávu, jenž delegoval za svého prokurátora Jana Josefa Juřinu. Jako bylo úkolem prokurátorovým podporovati záležitost beatifikační, tak bylo zase úkolem promotora víry činiti námitky proti všemu, co by mluvílo ve prospěch sluhy božího. Promotorem byl ustanoven Fr. Leuchsering. Zapisovatelem byl při procesu informačním apoštolský notář Jan Ant. Grosspeter.

Složitost procesu, jemuž podobný v diecési posud konán nebyl, vyžadoval mnohých studií a informací. Potřebné pokyny podal vídeňský kanovník a bývalý kancléř u nunciatury Bartoloměj Ant. Dusini de Glockenberg, jenž za tím účelem v září 1747 do Olomouce přijel, osobně podat poučení postulátorovi Šťávi.⁵¹⁾

Proces sám začal způsobem slavným. Na svátek sv. Václava 1747 měl kardinál slavnou mši sv. v metropolitním chrámě za přítomnosti kapitoly a kněžstva. Po mši sv. přistoupil k trůnu postulátor Šťáva a prosil, aby kardinál začal proces o životě a mučednictví sluhy božího Jana Sarkandra. Kardinál slíbil a ujal se se záplem díla.

Bylo především potřebí uložiti duchovenstvu součinnost v této práci. Proto požádal hned 3. října 1747 konsistoř, aby oznámila všemu kněžstvu v diecési, že hodlá začíti soudní řízení, by Jan Sarkander prohlášen byl od Sv. Stolece blahoslaveným a potom svatým. Ježto však podle ustanovení papeže Urbana VIII. vyžaduje se zároveň „processus de non cultu“, prohlašuje slavnostně, že ani on, ani jeho předchůdci nedovolili nikdy znamení veřejné úcty Jana Sarkandra, ani nedovolili nad jeho hrobem nebo v mučirně sloužití mši sv. nebo modlití se officium k jeho počtě. Vyzývá duchovenstvo, by zamýšlenému dílu vyprošovalo pomoci Ducha sv.; též i lid aby k témuž vybídlo a důrazně mu uložilo, by svatozáře s obrazů nebo palmy a paprsky se soch odstranil. Protože pak beatifikační proces je velmi nákladný, dlužno požádati věřících, aby každý dle možnosti přispěl na výlohy. Také jest věřícím s kazatelen ohlásiti, aby oznámili svému faráři, dostalo-li se

⁵¹⁾ Konsistorní archiv olomoucký (Sarcandrina).

i knížete Dietrichštejna, aby dal hledati v archivě mikulovském Scintillovu zprávu a jiné písemné památky sarkanderské. V Holešově nalezen byl pouze opis Scintillovy zprávy a výpis z ní, originálu však nebylo ani v Holešově ani v Mikulově.⁴³⁾ Kardinál požádal též 19. července 1724 městskou radu olomouckou, by přispěla mu svou pomocí a shledávala vše, co by bylo s prospěchem pro záležitost beatifikační. Městská rada ochotně žádosti vyhověla a zvolila k tomu konci čtyřčlennou komisi, totiž purkmistra Jana z Walchenheimů, rady Šimona Zimmerla a Fr. Bischoffa z Ehrenbergů a soudního notáře Ign. Hiebla. Komise pak podala v březnu 1725 zprávu kardinálovi o výsledku své práce: Soudní protokol sepsaný při Sarkandrově výslechu nebyl nalezen; jen opis Scintillovy zprávy našli; originál prý se asi chová v archivu biskupské konsistoře nebo dietrichštejském v Mikulově. Komise pořídila také seznam hodnověrných měšťanů, kteří od svých rodičů neb od starých lidí měli nějaké zprávy o vyslyšení proseb na přimluvu ctih. sluhy božího, a uvedla i mnohé dosud žijící osoby, jimž se dostalo vyslyšení modliteb na přimluvu Sarkandrovu. Pečlivě také sebrala komise literaturu o Sarkandrově, poukázala na mnohé německo-české a latinské modlitby ke cti Jana Sarkandra, na obrazy jeho, zvláště na obraz Bidenův z r. 1620, pak na obraz v Rybníku, v klášteře františkánském a bernardinském v Olomouci hned z prvního roku po mučení; upozornila na četné dary u hrobu a v mučírně a na oltáře již nyní ctih. sluhovi božímu postavené v Olomouci, v Brně a ve Vídni.⁴⁴⁾ Jmenování členové komise Walchenheim a Hiebl byli vůbec vřelými ctiteli Jana Sarkandra. V letech 1720—1724, kdy Walchenheim byl městským sudím, vyslechli na 80 osob, jimž se dostalo nějakých milostí na přimluvu Janovu, a Hiebl všechny ty případy zapsal ve zvláštní knize.⁴⁵⁾

Ježto kardinálovi bylo z Říma naznačeno, že ku blahoslavení Sarkandrovu bude potřebí hodnověrných zázraků, záleželo na tom, aby některé případy byly zjištěny a dokázány. Případ takový stal se právě na jaře roku 1724. Studující fysiky v Olomouci Fr. Grögr, jda po mostě přes Moravu, spadl do rozvodněné řeky. Kolemjdoucí neodvažující se

⁴³⁾ Korespondence o těchto věcech v arcib. arch. olomouckém.

⁴⁴⁾ Konsistorní archiv olomoucký.

⁴⁵⁾ Konsistorní archiv olomoucký.

vrhnouti se do prudkého proudu, vzývali hlasitě sluhu božího Jana Sarkandra o pomoc; asi třicet kroků od mostu vynořil se tonoucí jinoch, a jak diváci slyšeli, volal i on úpěnlivě: „Svatý Sarkandre!“ Nato pozbyl vědomí a tak zmítán byl asi půl hodiny vlnami, stále však jsa nesen jimi na povrchu. Konečně byl tyčí vytažen na břeh ve vzdálenosti asi 300 kroků od mostu. Ježto zde byla patrná pomoc boží, byl Grögr zavolán 3. srpna na faru u Panny Marie a u přítomnosti kardinálova kaplana, Josefa Pffenzellera, faráře Krboše a konsist. notáře Ehrlicha přísežně vyslýchán. Po něm vyslýcháni dva svědci: Filip Hertzog, studující bohosloví II. ročníku, a Fr. Dašický, studující fysiky.

Podobně vyšetřen byl 27. září jiný případ Jana Lothoblera, rodáka pasovského, bydlicího v Olomouci.

Bylo však třeba, by byla stálá nějaká komise, jež by takové případy vyšetřovala, a to hned, pokud osoby dotčené nebo svědci byli na živu. Proto vydal kardinál 18. května 1726 dekret, jímž ustanovil komisi, která by vyšetřovala svatost života mučedníkovu a zázraky, a která by přijímala i mimo soudní svědectví a tak připravovala ku pozdějšímu soudnímu procesu. Do komise jmenoval kardinál kanovníka Františka hr. Gianini-ho a přisedícího konsistoře Petra Xavera Trentini-ho. Potřebných rad a instrukcí měli vyhledávati u generálního vikáře, biskupa Braidy.⁴⁶⁾ Po čase vydal však kardinál nový dekret, jímž ustanovil předsedou komise Gianini-ho, členy Trentini-ho, jesuitu Ant. Hanla, doktora bohosloví a práv, pak Pavla Vodičku, profesora obojího práva na universitě olomoucké, a Ant. Leop. Mitsche-ho, apošt. notáře.⁴⁷⁾

Zatím v srpnu 1726 našel se v městském archivu olomouckém mezi soudními akty z r. 1620 koncept Scintillovy zprávy podané kardinálu Dietrichštejnovi r. 1621. Olomouc byl tehdy ve věcech hospodářských ve správě dvou císařských komisařů: Fr. Michala Šubíře, sv. pána z Chobině na Jaroměřicích, a Fortunáta Miniati-ho, sv. pána z Kampoli na Pitině a Sukdoli. Kardinál obrátil se na císaře s prosbou, by komisařům nařídil vydati Scintillův koncept. Císař učinil tak listem z 18. listopadu 1726,⁴⁸⁾ uloživ komisařům, aby koncept

⁴⁶⁾ Příloha 44.

⁴⁷⁾ Datum v Kroměříži, 30. října 1726. Koncept v arcib. arch. olom.

⁴⁸⁾ Kons. archiv olom.

i knížete Dietrichštejna, aby dal hledati v archivě mikulovském Scintillovu zprávu a jiné písemné památky sarkanderské. V Holešově nalezen byl pouze opis Scintillovy zprávy a výpis z ní, originálu však nebylo ani v Holešově ani v Mikulově.⁴³⁾ Kardinál požádal též 19. července 1724 městskou radu olomouckou, by přispěla mu svou pomocí a shledávala vše, co by bylo s prospěchem pro záležitost beatifikační. Městská rada ochotně žádosti vyhověla a zvolila k tomu konci čtyřčlennou komisi, totiž purkmistra Jana z Walchenheimů, rady Šimona Zimmerla a Fr. Bischoffa z Ehrenbergů a soudního notáře Ign. Hiebla. Komise pak podala v březnu 1725 zprávu kardinálovi o výsledku své práce: Soudní protokol sepsaný při Sarkandrově výslechu nebyl nalezen; jen opis Scintillovy zprávy našli; originál prý se asi chová v archivu biskupské konsistoře nebo dietrichštejském v Mikulově. Komise pořídila také seznam hodnověrných měšťanů, kteří od svých rodičů neb od starých lidí měli nějaké zprávy o vyslyšení proseb na přimluvu ctih. sluhy božího, a uvedla i mnohé dosud žijící osoby, jimž se dostalo vyslyšení modliteb na přimluvu Sarkandrovu. Pečlivě také sebrala komise literaturu o Sarkandrově, poukázala na mnohé německo-české a latinské modlitby ke cti Jana Sarkandra, na obrazy jeho, zvláště na obraz Bidenův z r. 1620, pak na obraz v Rybníku, v klášteře františkánském a bernardinském v Olomouci hned z prvního roku po mučení; upozornila na četné dary u hrobu a v mučírně a na oltáře již nyní ctih. sluhovi božímu postavené v Olomouci, v Brně a ve Vídni.⁴⁴⁾ Jmenovaní členové komise Walchenheim a Hiebl byli vůbec vřelými ctiteli Jana Sarkandra. V letech 1720—1724, kdy Walchenheim byl městským sudím, vyslechli na 80 osob, jimž se dostalo nějakých milostí na přimluvu Janovu, a Hiebl všechny ty případy zapsal ve zvláštní knize.⁴⁵⁾

Ježto kardinálovi bylo z Říma naznačeno, že ku blahoslavení Sarkandrovu bude potřebí hodnověrných zázraků, záleželo na tom, aby některé případy byly zjištěny a dokázány. Případ takový stal se právě na jaře roku 1724. Studující fysiky v Olomouci Fr. Grögr, jda po mostě přes Moravu, spadl do rozvodněné řeky. Kolemjdoucí neodvažující se

⁴³⁾ Korespondence o těchto věcech v arcib. arch. olomouckém.

⁴⁴⁾ Konsistorní archiv olomoucký.

⁴⁵⁾ Konsistorní archiv olomoucký.

vrhnouti se do prudkého proudu, vzývali hlasitě sluhu božího Jana Sarkandra o pomoc; asi třicet kroků od mostu vynořil se tonoucí jinoch, a jak diváci slyšeli, volal i on úpěnlivě: „Svatý Sarkandre!“ Nato pozbyl vědomí a tak zmítán byl asi půl hodiny vlnami, stále však jsa nesen jimi na povrchu. Konečně byl tyčí vytažen na břeh ve vzdálenosti asi 300 kroků od mostu. Ježto zde byla patrná pomoc boží, byl Grögr zavolán 3. srpna na faru u Panny Marie a u přítomnosti kardinálova kaplana, Josefa Pffenzellera, faráře Krboše a konsist. notáře Ehrlicha přísežně vyslýchán. Po něm vyslýcháni dva svědci: Filip Hertzog, studující bohosloví II. ročníku, a Fr. Dašický, studující fysiky.

Podobně vyšetřen byl 27. září jiný případ Jana Lothoblera, rodáka pasovského, bydlícího v Olomouci.

Bylo však třeba, by byla stálá nějaká komise, jež by takové případy vyšetřovala, a to hned, pokud osoby dotčené nebo svědci byli na živu. Proto vydal kardinál 18. května 1726 dekret, jímž ustanovil komisi, která by vyšetřovala svatost života mučedníkovu a zázraky, a která by přijímala i mimosoudní svědectví a tak připravovala ku pozdějšímu soudnímu procesu. Do komise jmenoval kardinál kanovníka Františka hr. Gianini-ho a předsedícího konsistoře Petra Xavera Trentini-ho. Potřebných rad a instrukcí měli vyhledávati u generálního vikáře, biskupa Braidy.⁴⁶⁾ Po čase vydal však kardinál nový dekret, jímž ustanovil předsedou komise Gianini-ho, členy Trentini-ho, jesuitu Ant. Hanla, doktora bohosloví a práv, pak Pavla Vodičku, profesora obojího práva na universitě olomoucké, a Ant. Leop. Mitsche-ho, apošt. notáře.⁴⁷⁾

Zatím v srpnu 1726 našel se v městském archivu olomouckém mezi soudními akty z r. 1620 koncept Scintillovy zprávy podané kardinálu Dietrichštejnovi r. 1621. Olomouc byl tehdy ve věcech hospodářských ve správě dvou císařských komisařů: Fr. Michala Šubíře, sv. pána z Chobině na Jaroměřicích, a Fortunáta Miniati-ho, sv. pána z Kampoli na Pitíně a Sukdoli. Kardinál obrátil se na císaře s prosbou, by komisařům nařídil vydati Scintillův koncept. Císař učinil tak listem z 18. listopadu 1726,⁴⁸⁾ uloživ komisařům, aby koncept

⁴⁶⁾ Příloha 44.

⁴⁷⁾ Datum v Kroměříži, 30. října 1726. Koncept v arcib. arch. olom.

⁴⁸⁾ Kons. archiv olom.

dali opsati a vydali jej kardinálovi na potvrzení, že po dosažené kanonisaci Sarkandrově bude kus městu vrácen.

Delší dobu po té nepozorovati v přípravných pracích beatifikačních žádného pokroku. To pohnulo městskou radu olomouckou, že v červenci 1728 poslala kardinálovi prosbu, by urychlil beatifikační proces Sarkandrův. Městská rada poukazovala na to, že slavné mučednictví, hojné zásluhy a ctnosti i četné zázraky prokázaly svatost Sarkandrovu a že městu Olomouci i všemu křesťanstvu musí záležeti na tom, aby jeho úcta rostla co nejvíce. Proto prosí kardinála, by započatý proces o svatosti, ctnostech, mučednictví a o zázracích nejen u Sv. Stolicе urychlil, nýbrž i k šťastnému přivedl konci.⁴⁹⁾

Nového vzpružení dostalo se přípravné akci blahoslavné nařízením kardinála Schrattenbacha v dubnu 1737, aby od konsistoře uloženo bylo kněžstvu vyzvati lid s kazatelen, by přihlásil se každý, kdo přímlovou Sarkandrovou dosáhl nějakého dobrodiní, milosti nebo daru; faráři aby zevrubně výpovědi takové napsali a poslali konsistoři, tak aby beatifikační komise rychleji mohla pokračovati v práci.⁵⁰⁾

Nařízení kardinálovo bylo konsistoří 29. dubna 1737 ohlášeno v diecéšní kurendě kněžstvu, a brzy hlášena byla řada takových případů. Z nich je zároveň patrnо, na kterých místech byl Sarkander uctíván. Z některých míst ohlášen byl i rok, kdy stalo se vyslyšení prosby, z jiných udána jsou pouze jména vyslyšených. Uvádíme je podrobně, abychom si utvořili obraz sarkanderské úcty na počátku XVIII. století.⁵¹⁾

Bavorov (v Prus. Slezsku): Straka Vavřinec, Straka Jan, Gundirovski Martin, Tompczik Matouš, Kozelek Martin, Wojack Ondřej, Kündova Dorota, Wantrobova Mar., Cholutova Ter., Botzianova Barb., Zeletská Ter., Ulmanova Mar., Ulmova Hel., Scholtissova Kateř., Piczova Kateř., Vojtinova Kristina, Daňkova Ver., Kesslerova Kateř.

Bečva Prostřední: Závorka Jiří, fojt.

Beroun: Schwanterova Apol.

Bílovec: 1732 Lederleiterova Mar., Fischer Jan.

Biskupice: 1728 Kneyffel Matěj, učitel u bar. Dubského.

⁴⁹⁾ Příloha 46.

⁵⁰⁾ Příloha 47.

⁵¹⁾ Dle přihlášek v konsist. archivu olom.

- Bohdalov: Jindřich Sarkander Nossek, kooperátor.⁵²⁾
 Bohučovice u Hradce: 1711 Czysovská Ludm.
 Bohuslavice u Zlína: 1731 Velčovský Řehoř.
 Bretnov u Bruntálu: Gödlova Reg., manž. kupcova.
 Brno: 1718 Karel Beránek, měst. starší, 1722 Stieberova Anna,
 1723 Františka Zablatská z Tulešic, roz. Zuckerova z Tam-
 feldu; Khünel Ant.
 Bruntál: 1729 Fuchse Jiřího syn, Wachsmannova Kateř.
 Břesovice: Bestužkova Kateř.
 Březová u Fulneka: Černohorského Jos., rektora syn.
 Březová u Svítav: Anny Schwabovy, manželky primátora,
 matka; Buřivalova Barb.
 Budišov: Winkhler Fr., tkadlec.
 Bystřice Velká: Nováková Mark., 1719 Novák Jakub, 1736
 Tiderlova Alžběta.
 Bzenec: Grus Michael, kantor.
 Čechovice u Týnce: Dobrovský Jan, Slatina Matěj, Krestinova
 Mar., Koňarova Kateř., Kratochvilova Anna.
 Čechy u Domaželic: 1736 Janovčíckova Anna, Zaoral Tomáš.
 Červená Voda: Knollova Anna, Hoffmanova Reg., Hoffmanova
 Alžb., Stoltzova Růž., Langhammrova Anna, 1723 Bohu-
 mír Römer, kooperátor.
 Dělíhov u Bavorova: Zimostratova Eva, Hlůtkova Eva.
 Dětrichov u Unčova: Siegel Jiří, Czepel Jiří a dcera, Siegel
 Jakub a dcera, Mitschka Václava manželka.
 Dobromělice: 1724 Opiličková Kateř.
 Dobrotice pod Host.: Šimčíkova Veron.
 Dolněmčí: Voříšek Tomáš, farář, líčí záchranu svého druha
 Ant. Nováčka z pod ledu na řece Moravě v Olomouci
 z dob studijních.
 Domaželice: 1707 Šebestík Jiří, 1715 Matějčíckova Alžb., 1718
 Saillerova Anna, manželka sládkova, 1733 Střelce Josefa,
 učitele, syn, 1735 Hruška Ant., mlynář a manželka, 1737
 Dobšík Josef.
 Doubravice u Boskovic: Šancka (?) Johanna.
 Drahanovice: 1739 Jakub Červenčík, administrátor.
 Dunajovice Dolní: 1720 Josef Winckhler, lazebník a ranhojič.
 Dunajovice Horní (?): 1720 Bernard Pilloti, farář.

⁵²⁾ Za dob jeho studií v Olomouci zřítíl se dům lazebníka Jana Gilla, v němž Nossek bydlil. Přímlovou Sarkandrovou se Nosskovi nic nestalo.

Frýdlant u Mistku: 1721 Strálka Bernard, Bušinova Dorota, podruhně.

Guntramovice: 1726 Lindtner Ondřej, čeledín.

Hněvkov u Zábřeha: Žáka Jana dcera.

Hněvotin: Schlossera Fr. syn.

Hnojice: Kril Jakub, vdovec, Slívova Růžena.

Holešov: 1727 Felix Jiří, měšťan, Bílkova Anna, Markova Zuzanna, 1708 Pokorný Pavel, měšťan a hrnčír, Fagalova Juliána, 1730 Novotníčka Josefa, hostinského, dcera, Hible-rova Marie, Kadlíčková Alžb., 1732 Němec Tom., obuvník, Hrobický Fr. mydlář, 1736 Žáčka Fr., myslivce na panství holešov., syn, 1737 Rubšova Veronika a Anna, Procházka Jan, cihlář, Raaba Jana chlapec. Později ohlášena byly ještě vyslyšení: Polesníček Václav, měšťan a radní, Neimana Jana, řičičáře, dcera, Mundino Fab., komíník. Neumanna Jana, obuvníka, chlapec, Müller Jan, kovář, Rubeše Fr. dcera, Hlatký Jan, pláteník, Pavelčík Jiří.

Horka Kamenná: Kreislova Barb., vdova.

Hradiště Uh.: Quartlauff Marek Valentin, bývalý úředník na panství brumovském, s manželkou a dcerou.

Hukovice u Pasek: Schmidova Kateř.

Hulín: Koříske Kryštof, farář.

Huzová Mor.: Steyskalova Anna, Coufal Václ., Czechova Anna.

Hvězdlice: Pole Fabián, panský sládek.

Chvalkovice u Nov. Hvězdlic: 1726 Vojáček Václav, Jandova Marie.

Jaktař: Uviry Antonína dcera.

Jarohněv u Bavorova: Knopik Jiří, Bernátek Jan, Himlova Veron., Somlerova Zuz.

Jestřábí u Velké Bystřice: Zajíček Kristián, duchovní správce, z dob studií v Olomouci, 1725 a 1726, 1736 Metzke Fr., zahradník, Steigrova Anna.

Jevičko: 1717 Ertla Fr. dcera, 1744 Ehrlichova Anna.

Jičín Nový: 1705 Sommrova Mar., 1715 Pantz Ondřej, bednář, 1730 Greger Antonín, 1733 Stieber Ant. a manželka, 1735 Masuchova Kateřina, Paletova Anna, Stieber Karel, Mechelova Magd., manželka soustružnickova, Hozova Pavlína, Jeřábková Zuz., Rorbachova Barb.

Ketř: Phönertovy Kateř., chlapec. Hoffmanova Marie, Wehowský Ondřej, Scheffer Bohumil, kooperátor.

- Klimkovice: Šnejdrova Anna, služebná, rodem z Polanky.
 Kněžpole (Prus. Slezsko): Schvilova Zuz., Höfilich Jiří.
 Koberice u Benešova: Kurka Jan.
 Koberice u Dobromělic: Smnětal Vavř.
 Koryčany: 1734 Hataš Jiří, tkadlec, Wroblitzova Dorota, rodem z Olomouce.
 Kosov u Zábřeha: Steidla Fr. syn.
 Kounice Horní: Stephan Kryštof.
 Kovářov u Podštátu: 1733 Alcke Baltazar.
 Kozlany u Vyskova: 1723 Planý Jak., rodem z Nov. Hvězdlic.
 Krčmaň u Týnce: Dohnalova Marie, Sedláčková Kateř., Sedláček Ondřej, Kovářova Veronika.
 Kroměříž: 1718 Fiala Kryštof, 1735 Hermann Václav.
 Krumpach u Zábřeha: Chramosty Karla syn, Švobova Marie, Schirova Barb.
 Krumperk: 1706 Rotterova Anna, 1733 Klennerova Anna, 1737 Klapperova Zuz.
 Křetin u Letovic: 1734 Čejka Jan, farář.
 Křižanovice: 1709 Odpovídal Pavel, kaplan, 1737 Křivánek Jiří, Dvořáková Viktorie.
 Kunčice u Fulneka: Telčík Ant., rychtář.
 Kyjov: Vowazek Antonín, písař u hrab. Gundagger-Starhemberka.
 Lednice: 1707 Schublathova Zuz., manž. kočího, 1714 Schromova Anna, 1722 Reiffova Gertruda, Fritze Jana 2 dcerušky, 1727 Procházkova Zuz., manželka kočího knížete Liechtenštejna, 1733 Osvaldova Kateř., služebná u knížete Liechtenštejna, 1737 Kurtzweil Kristián, kovář knížete Liechtenštejna, Opotschky Matouše, rybáře, dcera.
 Leština u Zábřeha: Brzobohatá Anna.
 Lhota u Trnavy: Kyselá Kateřina.
 Loděnice: 1730 Tichey Jakub.
 Lotrynkovice u Místku: Kubala Jan.
 Loučany: Hoferkova Magd.
 Loučka Dlouhá u Unčova: Sabathova Anna, Czunder Jan.
 Ludkovice u Pozlovic: 1735 Sedlářova Kateřina,
 Luká u Konice: Spurných Anna, Veverkova Marie.
 Lutín: Chudobova Marie, Balcařika Jana chlapec, Běhala Jana chlapec.
 Malenovice: 1714 Běliková Alžb., 1726 Lukášova Anna, Šve-

helkova Polexina, manželka panského kočího, Miklík Fr.,
řezník.

Meziříčí Valašské: 1710 Wernerova Alžběta, Weinold Mat.
z dob studií v Olomouci 1724, 1736 Přerovský Jan a man-
želka Růžena, Schönflug Matěj, měšťan.

Meziříčí Velké: 1733 Sägenschmied Václ., hlídač městské brány.
Dvořák Jan, kooperátor, jako stud. filosofie v Olomouci 1732.
Měrůtky u Kroměříže: Dolník Pavel, mlynář, Buhler Michal,
obuvník.

Měřín u Vel. Meziříčí: 1731 Smeykal Ant., měšténin a starší
cechmistr poctivého cechu soukenického městyse Měřína.
Město Staré u Mor. Třebové: Jänisch Řehoř, rychtář radišovský.
Mikulov: Jurášek Ant., sekretář kníž. Dietrichštejna, 1743 Jäck-
lova Marie.

Milonice u Bučovic: 1731 Micenianova Anna, 1735 Horák Fr.,
zahradník, manželka a 2 dcery.

Místek: Kočvarova Anna, rodem ze Sobiškovic, služebná na
fare v Místku, Öchsler Jan, úředník nad císařskou solí.

Mladějovice: Fokova Anna, Schutterova Kristina, Bartla Matěje,
nadučitele, dcera.

Modřice: Kutterova Marie.

Mohelno: Koža Václav, Jan Sarkander, kooperátor, Kostelník
Ant., Odvažky Ant., syn a dcera.

Moravice Hor. u Bruntálu: Gieluse Tomáše dcera.

Morkovice: Scholay Vavř.

Nepřívazy u Jestřabic: 1730 Schenk Matouš.

Nesovice u Bučovic: 1716 Hanák Josef, 1736 Švejdova Kateř.

Odry: 1720 Baslerova Anna, manželka pláteníkova, 1722 Golt
Michael, tesař, syn a vnučka, Ungerova Veronika, man-
želka pláteníkova.

Olšany: 1735 Budova Marie.

Opava: 1728 Richter Fr., Flegrova Marie, mlynářka.

Oslavany: 1734 Trávníčková Anna, manž. purkrabího.

Ostroh Uh.: Slováčková Magd. z Chylic, Šipka Jan z Kvačic.

Padesát Lánů u Podštátu: 1734 Haubtmann Jiří.

Palačov u St. Jičína: Heralt Martin a Judita.

Palava: 1736 Schwarzenbrunner Jan, Schwarzova Růžena,
Janická Alžb.

Paseky: Schützova Regina.

Petřkovice u St. Jičína: Segefova Barb.

Piňovice: 1728 Langova Marie.

Podštát u Hranic: 1712 Luchsa Bedřicha chlapec, 1719 Luchsova Anna, 1725 Wernerova Růž., Koržeiske Josefa syn, 1726 Poltzerova Růž., Honischova Anna, Wyrazylova Anna, dcera voskaře, 1728 Erthlova Růž., 1729 Gromanova Reg., 1731 Pohlova Anna, 1732 Gromanova Regina a dcera, 1733 Mückova Anna, 1736 Siltzova Anna, 1737 Luchsova Anna, Terckova Kristina, Czepanova Alžb., Rösnerova Anna, Rösner Jan.

Pratelsbrun: Wagnera Pavla syn a dcera.

Prostějov: 1719 Stachovy Apollonie dcera, 1725 Winckler Jos., Baumgartnerova Magd., manž. pošt. písaře, Wincklerovy Anny syn, dítě Kretschmerové rodem z Olomouce.

Prusinovice: 1690 Podštatzky Rudolf z Prusinovic na Lešné, 1737 Sanitrníčkova Růžena.

Prusy u Domaželic: 1736 Václavek Martin, Baraš Frant. 1737 Matíášková Ludm., Janovská Kateř.

Prerov: 1722 Dambora Josef, měšťan, Černocký Šebestián, Knipplova Justina, žebračka ve starobinci.

Přílepy u Holešova: 1732 Běhala Martin.

Radiměř Mor.: Thoma Václav, farář, Haubt Vavř., rychtář, Vetter Jan.

Ráječek u Zvole: Svačiny Josefa syn.

Raková u Bohuslavic: Krejčířka Marie.

Rapotín: Hoffnagel Jan, učitel, Reichlova Anna, Harmuthova Kateřina.

Rataje: Veselá Salanina, hospodyně na faře, rodem z Tovačova.

Ratkov u Melče: Mošnovský Krist., farář, rodem z Příbora, v r. 1722 za studii v Olomouci.

Rousinov Starý: Hanáková Anna, mlynářka, Břušek Václav.

Rozvadovice u Choliny: Czickel Martin.

Senice: Sedlák Josef, Růžička Ig., Dvořákova Mar., Netopilova Eva, Kvapil Matěj.

Slatěnice: Mazáka Jiřího dcera.

Smržice: Hubalova Marie.

Střelná Velká: Schwartz Vavř., mlynáře, syn.

Střílky: Kolečkařova Veronika.

Střížov u Drahanovic: Mendlíka Bartol. dcera.

Sulkov u Bavorova: Rohovský Ondř., Schmid Jos., Bartáček Adam, Kalabis Jan, Baran Jak., Schmidova Klára, Ziran-

kova Hedv., Škovránková Anna a Kateřina.

Svitavy: 1728 Langrova Anna, 1731 Ehrenbergrova Anna.

Štarnov: Skurka Václav, rodem z Loštic, Volný Vavř.

Štěpánkovice (Prus. Slezsko): Bloxa Jan.

Štěpánov: 1728 a 1737 Martinásek Met., administrátor.

Šumperk: Sterova Reg., z dob služby v Olomouci r. 1693,

Langer Bohumil, farář, z dob studií v Olomouci r. 1712.

Švábenice: Piščelka Florián.

Tečovice u Malenovic: 1732 Doležalova Anna, Václavova Marie, 1737 Batka Tomáše syn.

Tišnovice u Kroměříže: 1732 Bílek Ondřej.

Topolany u Olomouce: Pavelka Šebest., rychtář, Schombalský Matouš, Koznia Blažeje manželka.

Topolany u Vyškova: 1721 Čupáková Anna.

Třebová Mor.: Richtra Jana, tkadlce, syn.

Týnec: Dreiseitlova Marie, Marek Vavř., Novotný Jan, Zacpal Blažej, Jiří a Martin, Boháč Tomáš, Dosoudilova Marie, Kratochvílova Anna.

Uherčice: 1721 Trödl Jak., 1731 Horáčková Veron., mlynářka, 1735 Bohlnera Josefa, nadučitele, syn.

Uhřice: 1736 Smřihladova Kateřina.

Unčov: Mader Ant., Barbara, Paulina, Wölfel Ondřej, měšťan, Svoboda Ondřej, měšťan, P. Prunn |Frant., Fritschera Antonína syn, Mückh Josef, obuvník, Albínova Barb., manželka dýmkaře, Wentzla Michala syn.

Varhošť u Jestřábí: 1726 Mück Adam.

Vávrovce u Jakteře: Pavlín Matouš, krejčí.

Ves Nová u Bruntálu: 1734 Weisssova Anna.

Vlasatice: Kolesa Jakub, kooperátor.

Vlkoš u Milotic: Zimmermann Leop. a syn.

Vsetín: 1729 Čekyta Jan.

Všetuly: Šimčíkova Marie.

Zábřeh na sev. Moravě: Schaustal Ant., Fundulus Jos., koope-
rátor z dob studií v Olomouci 1736. — Později ohlášení
ještě: 1746 Hertla Pavla, pastýře, syn, 1747 Mičalova Zuz.,
manž. tkalce a měšťana, Schiberle Felix a sestra Anna,
Mlynaříčkova Terezie, Titzl Michal a syn, Leerova Anna,
Molitorova Růž., Schubertova Anna, Tuškova Marie.

Zdounky: Floder Jos., hospodářský úředník, Scheberle Ondř.

Další činnost kardinála Schrattenbacha v beatifikačních přípravách zmařena byla smrtí, jež kardinála zastihla r. 1738. Jemu patří zásluha, že první pohnul otázkou blahoslavení Jana Sarkandra, a mnohé připravil k další práci, ale nelze nevidět při tom jakési těžkopádnosti a váhavosti.

2. Beatifikační proces za kardinála Troyera.

Proces informační: Členové soudu a svědci; prohlídka Sarkandrova hrobu; jednání v Římě. Proces apoštolský: členové soudu a svědci; vyšetřované zázraky; soudní řízení v Římě.

Za nástupce kardinála Schrattenbacha Jakuba Arnošta hr. Lichtenštejna (1738-1745) nebylo v přípravách k Sarkandrovu blahoslavení podniknuto ničeho.

Za to s plnou energií ujal se díla jeho nástupce Ferdinand Jul. hr. Troyer (1746-1758). I když se mu nepodařilo spatřit ovoce své vytrvalé a obětovné práce, přece patří jemu největší zásluha o to, že později, po sto letech, Jan Sarkander prohlášen byl blahoslaveným.

Postup blahoslavného soudu, jenž takovému prohlášení předcházet, byl velmi složitý. Byl-li od římské kongregace vysloven souhlas, směl biskup mocí svého úřadu (potestate ordinaria) začít první proces, tak řečený proces zpravodajný (processus infortorius neb ordinarius). První část procesu toho tvořilo zkoumání života a mučednictví sluhy božího na základě výpovědí svědeckých a památek písemných a uměleckých. V druhé části procesu vyšetřovaly se zázraky udávající se na přímluvu ctihodného sluhy božího. Třetí část byl důkaz „o nevzdávané poctě“ (de non cultu). Papež Urban VIII. zakázal totiž r. 1625 prokazovat veřejnou úctu zemřelým v pověsti svatosti, dokud nebyli prohlášeni za blahoslavené nebo za svaté. Nebylo tedy dovoleno obrazy takových zemřelých opatřovat svatozáří anebo vystavovat je ve chrámech nebo kaplích; také na hrobech jejich nesměly hořet svíce na znamení úcty, ani nesměly jim býti stavěny sochy a obrazy. Zákaz ten obnoven byl týměž papežem r. 1634 a byl tak přísný, že nebylo-li ho dbáno, nesměl ani býti zaveden beatifikační proces. Výjimku činil případ, když někomu vzdávána byla

pocťa jako svěťci od dob nepaměťných, nejméně aspoň 100 let před vydaným zákazem.⁵⁶⁾ Měl-li tedy někdo býti prohlášen blahoslaveným, bylo biskupovi předem dokázati, že zemřelému nikdy nebyla vzdávána veřejná pocťa s biskupovým svolením, anebo byl-li kde zemřelý veřejně ctěn, že biskup k tomu nikdy souhlasu nedal, nýbrž úctu takovou důrazně zakázal. Soukromě však, na př. v sakristii, směly se obrazy a podobné důkazy úcty přechovávat.

Po dokončeném procesu informačním bylo všechna akta zaslati do Říma, kde byla pečlivě zkoumána v kongregaci posv. obřadů. Jeden z členů, promotor fidei, měl za úkol sestaviti námitky proti blahoslavení (*animadversiones promotoris fidei*); vyvrátiti je bylo úlohou obhájcovou.

Byly-li námitky šťastně vyvráceny a nebylo jiné překážky v cestě, dal papež svolení, by konal se proces druhý, apoštolský (*processus apostolicus* nebo *remissorialis*). K tomuto soudu delegoval papež opět biskupa s několika soudci, kteří pak vedli při již jménem apoštolské Stolice. Proces konal se podobným způsobem jako první, akta poslala se opět do Říma, znovu byl postup soudu zkoumán, opět uváděny námitky a vyvráceny obhájcem. Výsledek soudního řízení předložil se kongregaci v prvním společném sezení kardinálů, řečeném „předběžném“ (*congregatio antepreparatoria*). Námitky a pochybnosti při tomto sezení pronesené skýťaly opět látku pro promotora, jenž podal znovu odpor proti blahoslavení; na obhájci bylo podati vysvětlení a důkazy opačné. Lékaři a chirurgové podali pak o zázračných uzdraveních své dobrozdání a svolalo se druhé sezení kongregace, řečené „přípravné“ (*congregatio preparatoria*). I potom ještě podávaly se námitky a odpovědi na ně, načež konalo se za účasti samého papeže valné sezení kongregace (*congregatio generalis*). Teprve potom, vyslechnuv mínění kardinálů a konsultorů a poprosiv Boha za osvícení, prohlásil papež, že cťihodný sluha boží může býti ctěn jako blahoslavený a že se toto prohlášení může vykonati způsobem slavnostním v Římě i v dotýčné diecesi.

Za nedlouho po svém nastolení ujal se biskup Troyer blahoslavení svého diecesána a chystal se k procesu informačnímu. Hlavní úkol při tomto procesu měl *postulator causae*,

⁵⁶⁾ Benedicti XIV. De servorum Dei beatificatione et beatorum canonizatione 4 sv. Bologna 1734—1738. Lib. II. cap. XI. a j.

jehož úkolem bylo, život sluhy božího zkoumati, svědky shledávati, k soudu volati a vůbec pečovati o to, by sneslo se co nejvíce důkazů ku blahoslavení sluhy božího. Tímto postulátorem jmenoval Troyer faráře u Panny Marie, kde Sarkander o. lpočíval, Matěje Josefa Šťávu, jenž delegoval za svého prokurátora Jana Josefa Juřinu. Jako bylo úkolem prokurátorovým podporovati záležitost beatifikační, tak bylo zase úkolem promotora víry činiti námitky proti všemu, co by mluvilo ve prospěch sluhy božího. Promotorem byl ustanoven Fr. Leuchsering. Zapisovatelem byl při procesu informačním apoštolský notář Jan Ant. Grosspeter.

Složitost procesu, jemuž podobný v diecési posud konán nebyl, vyžadoval mnohých studií a informací. Potřebné pokyny podal vídeňský kanovník a bývalý kancléř u nunciatury Bartoloměj Ant. Dusini de Glockenberg, jenž za tím účelem v září 1747 do Olomouce přijel, osobně podat poučení postulátorovi Šťávovi.⁵¹⁾

Proces sám začal způsobem slavným. Na svátek sv. Václava 1747 měl kardinál slavnou mši sv. v metropolitním chrámě za přítomnosti kapitoly a kněžstva. Po mši sv. přistoupil k trůnu postulátor Šťáva a prosil, aby kardinál začal proces o životě a mučednictví sluhy božího Jana Sarkandra. Kardinál slíbil a ujal se se záplem díla.

Bylo především potřebí uložiti duchovenstvu součinnost v této práci. Proto požádal hned 3. října 1747 konsistoř, aby oznámila všemu kněžstvu v diecési, že hodlá začíti soudní řízení, by Jan Sarkander prohlášen byl od Sv. Stolicе blahoslaveným a potom svatým. Ježto však podle ustanovení papeže Urbana VIII. vyžaduje se zároveň „processus de non cultu“, prohlašuje slavnostně, že ani on, ani jeho předchůdci nedovolili nikdy znamení veřejné úcty Jana Sarkandra, ani nedovolili nad jeho hrobem nebo v mučírně sloužití mši sv. nebo modlití se officium k jeho počtě. Vyzývá duchovenstvo, by zamýšlenému dílu vyprošovalo pomocí Ducha sv.; též i lid aby k témuž vybidlo a důrazně mu uložilo, by svatozáře s obrazů nebo palmy a paprsky se soch odstranil. Protože pak beatifikační proces je velmi nákladný, dlužno požádati věřících, aby každý dle možnosti přispěl na výlohy. Také jest věřícím s kazatelen ohlásiti, aby oznámili svému faráři, dostalo-li se

⁵¹⁾ Konsistorní archiv olomoucký (Sarcandrina).

jím nějakých milostí nebo darů na přimluvu Jana Sarkandra; faráři mají bedlivě zkoumati, zvláště při nemocech, zdali nemoc nemohla býti vyléčena lidskými prostředky, zda bylo užíváno léků a jakých, zda uzdravení stalo se náhle či povlovně, kdo nemocného a uzdraveného viděl atd.⁵²⁾

Oběžník obsahující kardinálovo prohlášení byl konsistoří hned rozeslán po vší diecési.

Mimo to oznámil Troyer úmysl svůj papeži Benediktu XIV. Již 2. prosince obdržel list, v němž mu papež píše, že se pamatuje na poradu o záležitosti Sarkandrově, které se tehdy zúčastnil ještě jako promotor fidei v kongregaci. První překážka tehdy zdůrazňovaná nyní odpadá: neboť stav se papežem, vydal všeobecné prohlášení, že není-li svědků očitých, stačí svědkové z doslechu i při mučednících. Poukazujeme na podrobnosti v díle, jež vydal, „De servorum Dei beatificatione et beatorum canonizatione“. Rovněž odpadá druhá pochybnost o příčině mučednické smrti; neboť — jak v díle jmenovaném vyložil — stačí, byl-li někdo mučen nepřímou pro víru a byl-li prvotný podnět k mučení dán jinou věcí nežli nenávistí k víře Kristově. Aby však nákladný a pracný proces nebyl nadarmo, radí papež, aby si dal kardinál v Římě od muže zkušeného vypracovati instrukce a postup práce.⁵³⁾

Kardinál Troyer obdržev papežův list, dal teprve ústní i písemné povolení začít proces. Sám si ponechal jako „principalis postulator“ předsednictví a řízení soudu, jež až do poslední chvíle pak horlivě zastával. Přisedícími soudu měli býti podle papežského nařízení z r. 1621 dva mužové zkušení v bohovědě a v obojím právu; jmenoval tedy kardinál přisedícími děkana olomoucké kapitoly Kašpar Flor. Glandorffa a vídeňského kanovníka Dusini-ho z Glockenberku.

Ke svědectví o životě a mučednictví voláno bylo 12 svědků, a to:⁵⁴⁾

Jan Glätzl, probošt augustiniánů ze Šternberka.

Fr. Hájek, probošt augustiniánů u Věch svatých v Olomouci.

Julius Alex. sv. p. Podštátský z Prusinovic, pán na Huštopěčích.

Bernard Jos. sv. p. Skrbenský z Hříště, pán na Morkovicích.

⁵²⁾ Příloha 49.

⁵³⁾ Příloha 50.

⁵⁴⁾ Summarium str. 2.

Josef z Walchenheimů, purkmistr města Olomouce.

Frant. Ant. Sartori, druhý purkmistr města Olomouce.

Frant. Řehoř Wilperth, třetí purkmistr města Olomouce.

Frant. Bischoff z Ehrenbergů, čtvrtý purkmistr města Olomouce.

Kryštof Erdmann sv. p. z Minquitzburku, pán na Skaličce.

Frant. Leop. Štědroň, rada města Olomouce.

Antonín Günster, měšťan olomoucký.

Frant. Ign. Engelmann, měšťan olomoucký.

Výslech svědků konal se v biskupské residenci. Každý svědek složil napřed v kapli Bolestné Panny Marie přísahu a byl pak vyslýchán ve svém mateřském jazyku. Otázky sestavil promotor z článků postulátorových o tom, co vědí o místě a době narození Jana Sarkandra, o jeho mládí, studiích, o svěcení na kněžství, o jeho práci v duchovní správě, o mučení a jeho příčinách, o vytrysklém prameni, o pohřbu, o veřejném mínění po smrti, o Sarkandrově svatosti, o vyslyšených prosbách, o stálých poutích k jeho hrobu a mučírně. Každý svědek udal, odkud ví to, co vypovídá. Kromě dvanácti svědků navržených a volaných poslušatelem jmenoval ještě promotor dva svědky ex officio; byli to Jiří Žalkovský z Hoštic a lékař Bernard Panenka, 84letý stařec, jenž byl r. 1720 jako odborný znalec přítomen otevření Sarkandrova hrobu.

Z ohlášených zázračných proseb vyslyšených vybráno bylo 15 případů, jež zkoumány byly se vši zevrubností. K tomu konci povoláni byli k výslechu tyto svědci:⁵⁵⁾

Konstancie de Carena.	Ant. Milotský z Gnadenthalu
Růžena Astova.	z Brna.
Magdalena Müllerova.	Jos. Winckler z Prostějova.
Fr. Neunachbar, chirurg z Olomouce.	Fr. Brevera z Olomouce.
Ant. Künel.	Ferd. Sommer z Olomouce.
Jak. Kar. Beránek z Brna.	Jos. Dambora.
Fr. Gröger, farář z Drnovic.	Václav Sigmund.
K. Mošnovský, farář z Jakteře.	Markéta Brünlova z Brna.
Matouš Melcher z Opavy.	Ant. Günster.
Fr. Mizurka z Opavy.	Šeb. Adámek.
Zuz. Skrochovská z Opavy.	Marie Šimečková.
	Ondřej Šimeček.

⁵⁵⁾ Summarium str. 2, 3.

Ant. Vrazil.	Havel Krabal.
Anna Vrazilova.	Pavel Maňásek.
Jan Kunert z Vel. Bystřice.	Mart. Winter.
Anna Kunertova z V. Bystřice.	Petronilla Wintrova.
Jan Sitter z Vel. Bystřice.	Jan Walraff.
Jakub Kalandra z Cetkovic.	Ant. Muntina st.
Martin Sekanina z Olšan.	Ant. Muntina ml.
Vít Vychodil z Olšan.	Kateřina Sitterova.
Ant. Sekanina v Olšan.	Veronika Keyslerova z Dobro-
Kateřina Kovářova z Olšan.	chovic.

Po výsledku svědků zkoumány byly také písemné památky svědectví o Sarkandrovi. Byl to především spis Schwarzův „Rubinus Moraviae“, pak Scintillův list kardinálovi Dietrichštejnovi, úryvky z Balbínových Miscellaneí, z díla Krugerova „Liber mensium“, z Pešinova „Phosphorus septicornis“. Sebrány a zkoumány byly též obrazy Sarkandrový, nápis na náhrobním kamenu a na kamenné desce, kterou dal bratr mučedníků Mikuláš zasadit do stěny v kapli sv. Vavřince, přechetné věnovací nápisy a dary zlaté i stříbrné.

Ačkoli dle zákona církevního nebylo dovoleno ctít někoho veřejně, dokud nebyl prohlášen za blahoslaveného, přece lid neznaje záповědi papežské neviděl v účtě takové nic nedovoleného a uctíval Sarkandra hned po jeho smrti. Nepovažoval účtu takovou za nedovolenou tím spíše, že jiný mučedník český, Jan Nepomucký, byl v krajích našich horlivě ctěn, a to za souhlasu biskupova; byltě u Jana Nepomuckého právě onen případ z dekretu Urbana VIII. vyňatý, že totiž ctěn byl již od nepaměti v našich vlastech. Na tuto okolnost upozornil též kardinál Troyer papeže a římskou kongregaci v listech připojených k soudním aktům, jež byly zaslány po skončeném procesu do Říma. Sám však, dříve nežli začal projednávat soud informační, zapověděl přísně každý způsob veřejné účty. Tak činili i jeho předchůdcové, zejména kardinál Schrattebach. Z listin v konsistorním archivu bylo patrné, že veřejné účtě Jana Sarkandra vždy bylo bráněno. Bylo mnohokrát od farních úřadů žádáno o dovolení, by směly býti svěceny sochy Jana Sarkandra a zřizovány oltáře k jeho počtě, ale žádosti takové byly vesměs odmítány.⁵⁰⁾

⁵⁰⁾ Ježto ze žádostí těch zároveň patrné, kde kvetla účta Jana Sarkandra, uvádíme farnosti, kde sochy a oltáře Sarkandrový chtěli postavit. O do-

Ke konci procesu informačního vykonal kardinál Troyer ještě úřední prohlídku Sarkandrova hrobu a mučírny, zdali nejsou tu nějaká znamení veřejné pocty. Prohlídka vykonána byla odpoledne 4. července 1748. V průvodu jeho byla veškerá kapitola s proboštem hr. Martinicem v čele, pak universitní rektor P. Šebestián Friedl T. J., univ. kanclér P. Ign. Thomas T. J., děkan u Všech svatých augustinián P. Euseb. Froblitsch, podpřevor u sv. Michala dominikán P. Eugen Westinger, kvardián minoritů u sv. Jakuba P. Virgil Graupe, kvardián bernardinů P. Fr. Zeibig a vikář kapucínský P. Sofoniáš. Kromě jmenovaných byli v komisi Bernard svob. pán Skrbenský, Wolfgang svobodný pán Kaltschmied, městský rada, Ignác Weinmann, městský rada, a Mikul. Pavlík, městský kvestor. Poslední tři byli také oficielními svědky při tomto úkonu. Kardinál přijav od nich přísahu a vyslechnuv jejich výpovědi o Sarkandrově hrobu, prohlédl chrám, nejsou-li veřejně vystaveny nějaké památky sarkanderské, načež, nic nenašed, odjel s průvodem do mučírny. Zde opakoval se týž postup. Na zpáteční cestě zastavili se ještě ve farní budově u Panny Marie a prohlédli tu tři obrazy mučedníkovy, o nichž konstatováno, že nemají svatozáře. Pak sestoupili do světnice, kde bylo uloženo mnoho votivních a děkovacích nápisů a památek sarkanderských, jež byly mučedníku věnovány od jeho ctitelů. Kardinál přikázav, aby vše zachováno bylo takto uloženo v soukromí, odjel.⁵¹⁾

Hrob sám prohlédnut byl 8. července komisí, v jejímž čele byl opět kardinál Troyer. Odbornými znalci byli: Valentin Ant. Bevier z Blumenbergu, lékař, Jan Fr. Korvín, doktor filosofie a lékařství a okresní fysik, Rudolf Kaminský a Fr. Neunachbar, chirurgové.

vezení posvětití sochu Jana Sarkandra žádali:

Roku 1714 farář kuntický, mor.-ostravský, lanžhotský.

" 1715 farář heraltovický, slavkovský.

" 1717 administrátor jevíčský.

" 1725 dva občané z Jičina chtějí postaviti sloup se sochou Jana Sarkandra.

" 1728 farář bučovický žádá posvětití sochu, kterou chce postaviti pan Rudolf Říkovský z Dobřic v Brně.

" 1739 farář mostkovický.

" 1740 děkan prostějovský.

" 1744 farář němčický.

Oltáře ku poctě Jana Sarkandra chtěli zříditi:

Roku 1728 farář tišnovický.

" 1740 farář frýdlantský u Místku.

" 1732 chce farář velko-týnecký postaviti kapli ku poctě Jana Sarkandra.

⁵¹⁾ Olomouc, konsistorní archiv (Sarcandrina).

Z ostatků mučednickových, jež byly již r. 1720 prohlédnuty, nalezeno bylo toto:

1. Téměř celá lebka neporušená s kostmi spánkovými a čelistmi. Zuby tkvěly dosud v čelistech vyjma dva, jež ležely opodál.
2. Kolem lebky ovinut byl věneček rozmarynový, jehož lístky byvše rozestřeny, vydávaly dosud obyčejnou vůni.
3. Klíční kost pravá, tmavočervené barvy, jakoby krvavá, levá zlomena ve dvě.
4. Ze žeber větších částí osm, menších několik. Na žebrech konstatovali lékaři zřejmé stopy spálenin, na dvou pak na povrchu barvu červenavou, jež dle úsudku lékařů pocházela od zánětu vzniklého pálením.
5. Úplně zachované dva obratle, neúplných několik částí.
6. Dvě části kosti páždnic (asi lopatek), jež na koncích byly poněkud již ztrouchnivělé.
7. Dvě kosti ramenní a dvě loketní s kostmi vřetenními, dvě kůstky z ramene a lokte, jež všechny byly dosud bez patrného porušení.
8. Kůstek prstních dvacet šest neporušených.
9. Dvě kosti stehenní na konci poněkud porušené s úplnou levou kostí křížovou a dvěma kolenními česčkami, z nichž jedna byla úplně zachovalá, druhá poněkud porušená.
10. Dvě kosti holenní s kostmi vřetenovitými úplně zachovalé.
11. Jedenáct kůstek prstních z nohou, rovněž neporušených.
12. Hmota jakás různobarevná, červená, bílá, popelavá, hnědá a prach různobarevný; přítomní lékaři uznali, že jsou to zbytky kostí, krve a svalů při mučení popálených neb úplně spálených.⁵⁸⁾

Prohlídkou hrobu skončen byl informační proces Sarkan-drův. S akty tohoto procesu vyslán byl do Říma olomoucký kanovník Heřman sv. p. Blümegen.⁵⁹⁾

V listě, jež Blümegen doručil papeži, vyznává kardinál Troyer, že podjal se práce těžké, které pro válečné nepokoje, pro dvojí morovou ránu a pro náboženské roztržky předchůdcové jeho neodvážili se začít po více než 120 let. Ne-

⁵⁸⁾ Lékařský protokol s podpisy a pečeti v Olomouci, konsist. archiv (Sarcandrina).

⁵⁹⁾ Později stal se prelátem scholastikem, pak děkanem a roku 1764 biskupem královéhradeckým (Olomouc, kapitulní archiv B VI. d 7, C I. a 7).

malou překážkou byl jim též nedostatek praxe v tak těžkém oboru; jemu však že dostalo se žádoucího světla v této práci důkladným dílem vydaným od papeže. Nedostál-li však přece ve všem předpisům, nechť papež všechny nedostatky sanuje a záležitost svěří hned kongregaci, by ji brzy vyřídila. Jestli u lidu neobyčejná úcta ke sluhovi božimu, taková, že ji kardinál veřejným listem až mírniti musil. Lid věděl, že v soudních Čechách byla veřejná úcta Jana Nepomuckého před beatifikací trpěna a schválena, a domníval se, že totéž jest dovoleno i u Jana Sarkandra. Ale byv nyní poučen, všech veřejných projevů úcty se zdržuje, touží však, aby Stolica papežská ve svém neomylném úřadě veřejnou úctu brzy povolila. Proto znovu prosí kardinál, aby urychleno bylo jednání v Římě.⁶⁰⁾

Též posv. kongregaci obřadů poslal Troyer list, v němž vylicuje příčiny, proč tak dlouho byla záležitost beatifikační odkládána, podává přehled celého jednání a prosí o brzké vyřízení procesu.⁶¹⁾

Blümegen přišed do Říma, vyžádal si slyšení u papeže. Přijat byl s neobyčejnou vlností, a papež slibil uspišení beatifikačního řízení. Vskutku také hned druhého dne bylo Blümegenovi doručeno papežské rozhodnutí, jímž jmenován byl kardinál Mellini ponens neboli relator causae, a dekretem druhým dáno dovolení, že smí se zahájit proces.⁶²⁾

Dle všeobecných předpisů beatifikačních žádalo se také, by knížata světská i duchovní požádala též o blahoslavení sluhy božího, o jehož beatifikaci se jedná. Proto prosil kardinál Troyer mnohé hodnostáře světské i církevní, biskupské kapitoly a města, by poslali papeži prosbu o brzké a příznivé vyřízení procesu. I poslali tedy prosby papeži:

Metropolitní olomoucká kapitola 3. října 1748.

Kolegiátní kapitola brněnská 3. října 1748.

Město Olomouc 3. října 1748.

Kolegiátní kapitola kroměřížská 7. října 1748.

Město Unčov 16. října 1748.

Kníže Dietrichštejn 23. října 1748.

Kolegiátní kapitola mikulovská 29. října 1748.

⁶⁰⁾ Příloha 51.

⁶¹⁾ List z 3. září 1748 v Summarium 85.

⁶²⁾ Příloha 52.

Metropolitní kapitola pražská 3. listopadu 1748.
 Kapitola vratislavská 7. listopadu 1748.
 Biskup vratislavský 13. listopadu 1748.
 Hrabě Haisler 22. listopadu 1748.
 Arcibiskup pražský Jan hr. Manderscheid-Blankenheim
 23. listopadu 1748.
 Císařovna Marie Terezie 27. listopadu 1748.
 Biskup královéhradecký Jan hr. Vratislav z Mitrovic
 29. listopadu 1748.
 Císařovna-vdova Eliška 7. prosince 1748.
 Kardinál vídeňský Kolonič 7. prosince 1748.
 Město Brno 10. prosince 1748.
 Císař František I. 19. prosince 1748.
 Kardinál pasovský Lamberg 16. ledna 1749.
 Královna polská Marie Josefa 4. února 1749.
 Universita olomoucká 26. března 1849.
 Universita pražská 25. června 1749.
 Universita štyrskohradecká 22. října 1749.⁶³⁾

Z uvedených žádostí je zvláště pozoruhodná prosba města Unčova. Městská rada vyslovuje především radost, že Unčov smí se honositi tím, že u nich Sarkander takřka první svou duchovní správu konal. Byl tehdy prodchnut takovým duchem apoštolským, že podle zpráv předků mnozí ho při odchodu z Unčova s pláčem vyprovázeli, litujíce, že zbaveni jsou mtrného a laskavého vedení svého duchovního otce. Když pak později Unčovští uslyšeli, že Sarkander jest v Olomouci odsouzen k mučení, v zástupech sbíhali se na tři míle z okolí, chystajíce se ho vysvoboditi z rukou nekatolíků; ale nadvláda těchto je od onoho úmyslu zdržela. Nyní pak, když sluha boží po mučednické smrti pokládá se za svatého, což i Bůh potvrzuje zázraky, prosí město Unčov, aby papež ozdobil Sarkandra veřejnou úctou jako blahoslavence a světce, aby jako jej dříve mělo správcem duchovním, nyní mělo jej přimlvcem v nebesích.⁶⁴⁾

Koncem roku 1749 opětovali své žádosti na papeže o Sarkandrovo blahoslavení císařovna Marie Terezie, císařovna-vdova Eliška, kardinál pasovský, arcibiskup pražský, biskup královéhradecký a vratislavský, kapitola olomoucká a kroměřížská.⁶⁵⁾

⁶³⁾ Summarium 133. 134.

⁶⁴⁾ Příloha 53.

⁶⁵⁾ Summarium 133. 134.

V Olomouci si však beatifikační řízení v Římě představovali lehčeji a rychleji. Olomoucký postulátor dal to na jevo v listě poslaném do Říma Blümegenovi. Ale Blümegen poučuje ho v dopise z 28. prosince 1748, že záležitost beatifikační nemůže býti tak rychle provedena, jak si představuje. Bylo především třeba části akt olomouckého informačního procesu přeložiti z češtiny a němčiny do latiny, což svěřeno bylo dvěma jesuitům římským: P. Ferd. Heinrichovi, českému a německému zpovědníku u sv. Petra, a P. Jos. Astenovi. Obhájcem jmenován byl Blažej Floravantius, prokurátorem Josef Luna. Úkolem těchto bude učiniti z olomouckých akt výtah a podati kongregaci přehled otázky. Po té podá subpromotor Jan Prunettus podklad pro námitky proti blahoslavení, promotor Ludvík Valentini pak námitky ty sestaví. Námitky bude třeba pak všechny důkladně vyvrátiti se strany žadatelů blahoslavení. Všechna akta vydávají se tiskem. Je pochopitelné, že práce ty budou vyžadovati delší doby, nedává proto naděje, že by mohly býti ukončeny před koncem roku 1749. Bude-li vše vykonáno v roce 1749 a bude-li do konce toho roku jmenována komise pro nový, apoštolský proces, pak vykonáno bude vše nad pomyslenou rychle a šťastně.⁶⁶⁾

Promotor fidei sestavil vskutku některé námitky proti dalšímu beatifikačnímu jednání. Přiznává sice, že informační proces veden byl s nevšední pílí a podivuhodnou přesností, ale přece žádá o zastavení procesu. Chce především, aby byly do Říma poslány originály listů Sarkandrových, spisy jeho a kázání, o nichž je řeč v aktech. Namítá dále, že v informačním procesu nebyla dokonale dokázána příčina mučení, taková, jaká se žádá, by někdo mohl býti blahoslaven; namítá, že Sarkander před prvním mučením prosil soudců, aby ho ušetřili, a po třetím mučení prohlásil, že by nebylo mu možno více už snést; což obojí jest na úkor statečnosti, jež se po mučedníku žádá. Na výtku soudců, že způsobil v Holešově ve příčině náboženské mnoho různých, odpověděl, že se mu v tom děje křivda; tím buď skutek popřel nebo zakrýval, což obojí katolíku u věcech víry není dovoleno. Konečně poukazuje promotor na spis Schwarzův, v němž autor mluví o Janovu kázání v Holešově před příchodem lisovčků, vkládá Sarkandrovi do úst slovo bludařské neb aspoň pochybné, totiž „impanatus“

⁶⁶⁾ Příloha 54.

(t. coeli terraeque Dominus). Tyto námitky pokládá promotor za dostatečnou překážku, aby mohla býti jmenována komise k dalšímu šetření beatifikačnímu.⁶⁶⁾

Na první námitku promotorovu žádala kongregace posv. obřadů kardinála Troyera, by poslal zmíněné listy Sarkandrový do Říma. Bylo mu uloženo, aby buď sám anebo jeho generální vikář spolu s promotorem olomouckým a notářem šel do archivů, do knihoven a na podobná místa, kde by se rukopisy Sarkandrový mohly najíti. Archiváři nebo knihovníci složíce přísahu, že budou mluvit pravdu, ať spisy vydají neb oznámí, kde jsou. Kdyby však rukopisy nemohly se poslati do Říma v originále, ať je dá kardinál opsati, k originálu přirovnati a ověřiti. Řeknou-li archiváři nebo knihovníci, že rukopisy u nich nejsou, ať ohlásí kardinál osmidenní lhůtu, ve které se má všude v diecési po rukopisech pátrati. Nenajdou-li se ani potom, musejí archiváři a knihovníci přísahati, že rukopisu nemají, ani nevědí, kde jsou. Kromě toho vyvěsí kardinál na dveřích chrámových svolání, aby každý, kdo má nějaký rukopis sarkanderský, odevzdal jej kardinálovi nebo jeho generálnímu vikáři, a to pod církevním trestem. Dověděl-li by se kardinál, že jsou některé spisy Sarkandrový v cizí diecési, ať to oznámí kongregaci.⁶⁷⁾

Kardinál obdržev rozkaz od kongregace, vyplnil jej co nej přesněji. Vydal 4. prosince 1749 svolání, by každý, kdo má nějaké písemné památky po Sarkandrovi, je ohlásil. Tu oznámili jesuité olomoučtí, že mají Sarkandrův list, poslaný od něho z Rybníka Lobkovicovi; městský rada olomoucký Bischoff z Ehrenbergu ohlásil list poslaný z Opavy oficiálovi Wackherovi, město Uh. Hradiště mělo Sarkandrův list svědčící městské radě uh.-hradištské, město Unčov tři listy. V Holešově pak nalezena matrika. Jinde nenašlo se nic, ani v archivu dómském, ani v biskupském. Za důvod uváděno, že za švédského vpádu r. 1642 byl přenášen biskupský archiv v bezpečí; byl však přepaden, uloupen a rozházen po polích. Jen zbytky byly od lidu neznajícího ceny listin sebrány a draho odkoupeny.

Kardinál ještě osobně s promotorem Leuchseringem a notářem Weisbachem prohlédl archiv dómský, biskupský, jezuitský, sv.-mořický, městský na radnici, farní u Panny Marie a u sv. Petra

⁶⁶⁾ Summarium, Animadversiones 1—7.

⁶⁷⁾ L. de Valentibus Troyerovi. Olomouc, konsist. archiv. Kus nedatován.

a navštívil též Bischoffa z Ehrenbergu. Všechny ohlášené listy Sarkandrový byly vypůjčeny a poslány do Říma. Připojena i Holešovská matrika.⁶⁸⁾

Na ostatní námitky promotorovy odpověděli Floravanti a Luna delším pojednáním.⁶⁹⁾ Rozborem výpovědí svědeckých a historických zpráv tištěných i psaných, jež byly při informačním procesu zkoumány, dokázali, že výsledek jest jistě dostatečný, aby se mohlo pokračovati v beatifikačním řízení. Námitku o strachu Janově před mučením vyvrátili krátce a účinně poukazem na samotného Krista, který též cítil úzkost před mučením. Ne každý strach je známkou nestatečnosti; sluha boží dokázal ostatně svou statečnost tím, že byv odsouzen na skřipec, odhodlaně se svlékl ze šatu a přistoupil ke skřipci. Další námitku o vyhýbavé odpovědi Sarkandrově vyvrátili obhájcové opět příklady z první církve a příkladem samotného Krista, který na žalobu židů, jako by bouřil lid, též neodpověděl přímo. Na slovo „impanatus“ dotázáni byli dva augustiniáni v Římě, Fr. Remígius a Fr. Dominik, kteří přísežně vypověděli, že znajíce dobře jazyk český, mohou potvrditi, že slova toho se v češtině neužívá. Bylo tedy zřejmo, že Schwarz podáváje pouze obsah kázání, sám jenom slova toho ve své latinské knize užil, ovšem beze zlého úmyslu.

Zatím, co v Římě se pracovalo o blahoslavení Sarkandrovo, kardinál Troyer, věda, jak přísně posuzuje Řím dekret Urbana VIII. „de non cultu“, znovu vydal okružník 23. června 1750, v němž zakazuje veřejně uctívati Sarkandra, a ukládá děkanům, aby při ročních visitacích prohlédli chrámy, a našli-li by nějaké známky veřejné úcty, by je ihned dali odstraniti a neposlušné jemu oznámili.

Kongregace posv. obřadů prozkoumavši protokoly informačního procesu, námitky promotorovy a protidůvody obhájců, rozhodla v řádných sezeních 12. května a 18. července 1750, že smí se přikročiti k dalšímu šetření beatifikačnímu. Bylo tedy beatifikační šetření v Římě provedeno nad očekávání rychle, oč hlavní zásluhu měl kardinál Troyer, jenž naléhal na brzké vyřízení. Již v září 1749 požádal kardinála Cavalchiniho, by působil na subpromotora, by si s námitkami přispíšil. Přimluvou tohoto kardinála se stalo, že subpromotor

⁶⁸⁾ Olomouc, konsist. archiv. Summarium, přídavek 2.

⁶⁹⁾ Summarium, Responsiones 1—26.

odloživ 55 procesů, napřed vypracoval proces Sarkandrův.⁷⁰⁾ Podobně i císařovna Marie Terezie naléhala v Římě na kardinála Albaniho, by záležitost Sarkandrovu podporoval.⁷¹⁾ A tak mohla kongregace již v červenci 1750 učiniti zmíněné rozhodnutí. Na základě tohoto usnesení kongregačního dovolil papež 29. července, by vydány byly „literae remissoriales et compulsoriales“. Tento dekret datovaný 12. srpna 1750 ukládal kardinálu Troyerovi, by do šesti let vykonal jménem Apoštolské Stolicе nový proces, řečený „Apostolicus“ neboli „remissoralis“, o mučednictví, příčině mučení a zázracích Jana Sarkandra. Za spolusoudce („coniudices condelegati“) měl si jmenovati čtyři kanovníky. Zároveň dány byly přesné instrukce, kterak si jest při procesu počínati, a posláno bylo 78 otázek, dle nichž měl se diti výslech svědků. Postup měl býti celkem týž, jako při procesu informačním. Přítomen musil býti vždy kardinál Troyer s dvěma kanovníky-spolusoudci, nebo byl-li by důvodně zaneprázdněn, měl výslech konati generální vikář, ale aspoň s třemi spolusoudci. Svědci mohli býti tiž, jako při procesu informačním, jen měli přesněji nežli dříve odpovídati, odkud čerpali své výpovědi, tedy: od koho slyšeli, při které příležitosti, kolikrát, kde. Měl-li některý svědek své zprávy od starších lidí, měl udati, od koho tak slyšel a byl-li onen člověk hodnověrný. Slyšel-li svědek něco od svých předků, tedy měl udati, kolik let měl dotýčný, když svědkovi věc onu vypravoval. Dále bylo svědku zodpověděti, jak dlouho tomu, co některou zprávu slyšel, zdali hned od dětství tak slýchal a zdali totéž vypravuje se i dnes. Věděl-li svědek své výpovědi z knih, tedy měl udati, jsou-li knihy staré či nové, psané či tištěné; měl jmenovati titul, autora, místo a dobu vydání. Při rukopisech bylo třeba udati, kde se uchovávají, nepokládají-li se za podvržené a pod.⁷²⁾

Z procesu informačního vybral a kongregace jen šest případů vyslyšení, jež by mohly snad dostačiti ku blahoslavení. Ostatní byly zamítnuty jako nedostatečné. Oněch šest případů mělo býti při procesu apoštolském ještě pečlivěji zkoumáno a svědci důkladněji vyslechnuti.

⁷⁰⁾ Archiv konsist. v Olomouci (Sarcandrina).

⁷¹⁾ Srv. přílohu 55.

⁷²⁾ Opis „literae remissoriales et compulsoriales“ v protokolu apoštolského procesu fol. 49—58. Archiv svatomichalský v Olomouci.

Kardinál Troyer byv ustanoven soudcem s pravomocí apoštolskou, ujal se díla s nemenší horlivostí nežli tomu bylo při procesu informačním; ano možno říci, že ještě s větším zápalem konal záslužné toto dílo, nešetře ani námahy, ani obětí hmotných.

Proces apoštolský započal 24. listopadu 1750 o 9. hodině ranní v biskupské residenci Kardinál Troyer u přítomnosti generálního vikáře Leopolda hr. Eckha a dvou svědků: okresního hejtmana Karla z Almsteinu, a Františka z Kellerů, přijal od notáře Josefa Juřiny zmíněné „literae remissoriales“ zapečetěné, načež vyřízeny v prvním sezení některé formality. Spolusoudci jmenoval kardinál Troyer kromě generálního vikáře kapitolského děkana Kašpara Florentina z Glandorfu, probošta Karla hr. Martinice, scholastika Fr. Řeh. hr. Giannini-ho a kanovníka Maxmiliána hr. Hamiltona. Postulátorem zůstal Matěj Josef Štáva, arcikněz u Panny Marie nanebevzaté, jehož zástupcem čili prokurátorem byl Josef Juřina; subpromotory jmenováni byli Fr. Leuchsering a Fr. Kelsberg, jimž bylo bdíti nad přesným zachováváním předpisů a bez nichž nesmělo se konati žádné sezení; zapisovatelem ustanoven byl apoštolský notář a farář v Dědicích Jan Ant. Grosspeter. Posly pak na obeslání přísedících a svědků jmenováni byli Jan Hofmann a Ant. Fiebicht.

Všichni příslušníci soudní komise složili především přísahu, že budou konati věrně svůj úřad a svědomitě zachovají mlčení o věcech projednávaných.

Po čtyřech přípravných schůzích začal 12. ledna 1750 výslech svědků o životě, mučednictví a příčině mučení Jana Sarkandra. Bylo vyslechnuto svědků patnáct, a to:⁷³⁾

Jan Glätzl, probošt augustinianů ze Šternberka.

Frant. Alexius Hájek, prelát augustinian u Věch svatých v Olomouci.

Karel Gotthard z Almsteinu na Čes. Volešné, král. hejtman olomoucký, trebovský a goldštýnský.

Jul. Alex. Podštátský z Prusinovic na Hustopeči.

Kryštof Erdman z Minquitzburku na Skaličce.

P. Tadeáš Šrabal, převor premonstrátský na Sv. Kopečku.

Fabián Foltin, farář a děkan příborský.

Jos. Xaver Leffler, farář pozořícký.

⁷³⁾ Archiv svatomichalský v Olomouci fol. 85, 397.

Fr. Řeh. Wilperth, purkmistr olomoucký.

Fr. Ant. Sartori, městský rada olomoucký.

Fr. X. Leop. Štědroň, městský rada olomoucký.

Petr Pavel Brauner, městský sudí olomoucký.

Ant. Günster, olomoucký měšťan.

Za svědky „ex officio“ voláni byli po návrhu subpromotorů:

Fr. Ant. hr. Rottal.

Šimon Tadeáš Jos. Zimmerl, městský sudí olomoucký.

Všichni tito svědci vyslechnuti byli v 61 sezeních (5—65); poslední slyšen byl 20. března 1750.

Po té započal výslech svědků o vyslyšených prosbách. Římská kongregace posv. obřadů zamítuvši ostatní jako nedostatečné, označila pro další řízení pouze šest případů, jež se měly znovu zevrubně prozkoumati. Byly to:

1. Fr. Gröger, farář dříve v Drnovicích, nyní v Lysicích, který jako studující r. 1724 spadl do rozvodněné Moravy a podivným způsobem, vyzývá pomoc Jana Sarkandra, se zachránil. Jako svědci povoláni byli: Fr. Brevera, 52letý stolař v Olomouci, Matěj Blažek, 51letý univ. pedel v Olomouci, Tomáš Novák, 44letý rybář v Olomouci, Barbara Žižkova, 54letá vdova po puškaři na Hradisku u Olomouce. Oficielními svědky byli: P. Severin Kotek z konventu Milosrdných bratří v Prostějově a Alžběta Tománková, u jejíž zemřelé matky tehdy Gröger bydlil.⁷⁴⁾ Více svědků, jak uváděl prokurátor, nebylo možno shledati, ježto předměstí Ostrov, podle něhož teče Morava a kde se onen případ stal, bylo r. 1744 z obavy před nepřátelským vpádem se zemí srovnáno; obyvatelstvo pak se rozešlo do různých končin světa.⁷⁵⁾

2. Fr. Richter, 25letý měšťan opavský, dostal v třetím svém roce po osypkách vřed na levé kliční kosti. Lékařské prostředky na zahojení hnisající rány byly bez účinku. Rodiče vzali tedy útočiště k Sarkandrovi, dvakrát zavezli hochu do Olomouce a zde prosili Jana Sarkandra o přimluvu. Bolesti náhle ustaly, ale fistule ještě zůstala. Po čase však mezi obědem hošík vytáhl z rány kost velikosti malíčku dospělého člověka. Lékaři poznali, že je to uhnílá kost kliční a na jejím místě že

⁷⁴⁾ Protokol ve svatomích. arch. olomouckém fol. 566-609.

⁷⁵⁾ Protokol fol. 110a.

narostla kost klíční nová. Rána se pak rychle zahojila a hoch vládl úplně ramenem.

Za svědky kromě Richtra samého voláni byli: Zuz. Skrochovská, nevl. matka Richtrova, Matouš Melcher, 83letý občan opavský, Fr. Mizurka, 66letý občan opavský. Oficiální svědkyní byla Terezie Bosovská z Fulneka, bývalá služka u rodičů Richtrových.⁷⁶⁾

3. Dvouletý syn Jana Kunerta, sládka z Velké Bystřice u Olomouce, Filip, stížen byl r. 1747 nosním polypem, jenž vyrůstal až z pravé nosní dírky na venek, často krvácel a dítěti působil velké bolesti. Olomoucký chirurg Neunachbar chtěl sice polypa vyříznouti, ale rodiče nechtěli. Matka prosila Jana Sarkandra o pomoc, dala sloužiti na jeho počest 3 mše sv. a věnovala k jeho cti dar i slíbila, že hocha zasvěti stavu kněžskému, jestliže se uzdraví. Čtvrtého dne zpozorovala chůva, že polyp úplně zmizel, což potvrdil i chirurg Neunachbar. Svědky při procesu byli: Jan Kunert, otec dítěte, a matka Anna, Fr. Neunachbar, olomoucký chirurg, Jan Sitter, kapit. důchodní ve Vel. Bystřici, Magdalena Gürtlerova, bývalá kuchařka u Kunertů, Magdalena Bartošova, manželka obuvníka ve Vel. Bystřici. Ex officio byly vyslýchány: Pavlína Jägrova z Litovle a Anna Malatkova, porodní babička z Vel. Bystřice.⁷⁷⁾

4. Jakub Kalandra, 38letý podruh z Cetkovic, stížen byl před 16 lety vodnatelností (hydrops anasarca). Nemaje dostatek hmotných prostředků, nemohl vyhledávati pomoci lékařské. Byl tehdy čeledínem u Martina Sekaniny, rolníka v Olšanech, ale nebyl schopen práce. Na radu hospodyně začal uctívati Jana Sarkandra a odhodlal se jíti na pouť do mučírny do Olomouce. Potřeboval sice plný den k cestě, kterou zdravý člověk urazí za 2 hodiny, ale přece šťastně přišel do kaple, napil se z vody Sarkandrový a hned se cítil svěžejším. Té noci již spal; ráno shledal, že oteklina úplně zmizela a cítil se již úplně zdrav. Byl potom již schopen každé práce.

Událost tu Kalandrovi dosvědčili svědci: Martin Sekanina, rolník z Olšan, a jeho syn Antonín, Kateřina Kovářová z Olšan, jež sloužila s Kalandrou u Sekaniny, Vít Vychodil, Sekaninův soused. Svědkové oficiální voláni nebyli, ježto nebylo možno nikoho již zjistiti, kdo by o uvedeném případě věděl.⁷⁸⁾

⁷⁶⁾ Protokol fol. 641-684.

⁷⁷⁾ Protokol fol. 462-512.

⁷⁸⁾ Protokol fol. 611-637.

5. Anna Růžena Milotská z Gnadenthalu, manželka Antonína Ferd. Milotského z Gnadenthalu, tajemníka pánů stavů moravských, pracovala v Brně r. 1725 po 25 hodin za velikých bolestí k porodu. Lékař Neuhaus i babička Egnerová s dcerou Brünlovou prohlásili konečně, že musí se sáhnouti k operaci. Chirurg byl již povolán, ale manžel poradil rodiče, by prosila ještě Jana Sarkandra o pomoc. Zavolány byly dívky, a všichni modlili se vroucně ke ctih. sluhovi božímu. Zároveň podána nemocné lžice sarkanderské vody, kterou měl u sebe děkan u sv. Petra a Pavla, Löffler. Sotva požila nemocná vody, ihned nastal porod bez bolestí a shledáno, že dítě bylo již několik dní v životě matčině mrtvo. Matka pak úplně se uzdravila a necítila nikdy škodlivých následků.

Pravdivost události svědecky potvrdil před beatifikačním soudem manžel paní Milotské, která již r. 1745 byla zemřela, babička Markéta Brünlova, syn Václav Ant. Milotský a dcera Stanislava, která byla řeholnicí u ursulinek v Olomouci. Tuto svědkyni vyslyšali přisedící soudu beatifikačního v klášterním kostele u okenní mřížky, ježto vázána byla řádovou klausurou. Svědky ex officio byli zeť Milotské, Bernard de Brueil, rodem z Prostějova, a Jan Bello z Brna, tehdejší domácí učitel v rodině Milotských, jenž přinesl vodu sarkanderskou od děkana Löfflera.⁷⁹⁾

6. Josef Winkler, 51letý ranhojič a lazebník, rodem z Prostějova, stížen byl v 18.—19. roce silnou žloutenkou, takže znetvořený jeho vnějšek každého odpuzoval, což jej nesmírně mrzelo. Maje živou důvěru k Janu Sarkandrovi, odebral se z Prostějova do Olomouce k jeho hrobu a druhého dne posluhoval v kapli nad mučírnu knězi při mši sv., vroucně prose Sarkandra o přimluvu u Boha. Pojednou cítil se úplně zdrav a svěží, což mu i jiní dosvědčili, ujišťující, že chorobná barva s obličeje úplně zmizela. Od té doby pak cítil se stále již zdrav.

Jako svědkyně zavolána byla kromě uzdraveného Josefa Winklera jeho sestra Veronika, provdaná za Jos. Kreyslera, hostinského v Dobrochovicích. Za svědky oficielní povolání byli Pavel Bulec a Anna Laniusova, oba z Prostějova, kteří Winklera znali a náhlé jeho uzdravení dosvědčili.⁸⁰⁾

⁷⁹⁾ Protokol fol. 513—555.

⁸⁰⁾ Protokol fol. 685—714.

Kromě těchto šesti uzdravení, určených od kongregace k novému šetření, zkoumali soudcové ještě uzdravení sedmé, udávši se na přímluvu Sarkandrovu. Osmiletý hoch Jan Kimmel z Wildgrubu ve Slezsku trpěl po dvě léta zděděnou pakostnicí. Maje nohy po kolena oteklé, nebyl s to, aby chodil; jen tu a tam mohl s bolestí učiniti několik kroků. Rodiče nemohli pro velikou chudobu vyhledávati pomoci lékařské, umínili si však zanést nemocného hocha do Olomouce k Sarkandrovu hrobu, aby mu vyprosili uzdravení. Hoch pokoušel se s počátku jíti sám, ale nemoha bolestí vydržeti, byl částečně nesen, částečně podpírán od matky a jiných poutníků, kteří je provázeli. S mnohými obtížemi došli tak až na Sv. Kopeček, kde přenocovali. V noci však nohy hošíkovy tak otekly a nemoc tak se zhoršila, že musil býti do Olomouce donesen. Matka přijavši v chrámě Panny Marie Sněžné sv. svátosti, zanesla synka do mučírny Sarkandrovy, kdež položila jej na lavici a modlila se mezi mši sv. vroucně za jeho uzdravení. Po mši sv. chtěla chlapce opět nésti za ostatními poutníky, ale hoch s radostí prohlásil, že již může choditi. A vskutku, oteklina s nohou zmizela, a uzdravený hoch pohodlně a bez bolestí vykonal zpáteční cestu.

Uzdravení to potvrdil při soudu beatifikačním Jan Kimmel sám, nyní již čtyřiaadvacetiletý jinoch, pak jeho otec Jan, matka Anežka, bratr Baltazar, Marie Schoberova a Marie Ludwigova z Wildgrubu, tehdejší spolupoutnice Kimmlovy. Svědky ex officio byli Augustin Herfert a Jan Schober z Wildgrubu.⁸¹⁾

Po ukončeném výslechu svědků o uzdraveních probírány byly v sedmi sezeních listy Sarkandrový a všechny písemné památky, mající k němu nějaký vztah.⁸²⁾ 28. května prohlédla soudní komise ještě jednou hrob za přítomnosti lékařů Wandta a Wolfa a chirurgů Hubáčka a Hartmanna. Po té konáno ještě několik závěrečných sezení o potřebných formaliích. V posledním zasedání 28. srpna odevzdána beatifikační akta kanovníku Blümegenovi, aby je jakožto úřední posel beatifikačního soudu zanesl do Říma. Celkem zasedala soudní komise v tomto apoštolském procesu 136krát a to od 24. listopadu 1750 do 28. srpna 1851 za předsednictví samého kardinála Troyera.

⁸¹⁾ Protokol fol. 715—774.

⁸²⁾ Protokol fol. 775—870.

Kanovník Blümegen přijel s beatifikačními akty do Říma a odevzdal papeži list kardinála Troyera. Papež slibil Blümegenovi, že bude přihlížeti k tomu, by další nutné beatifikační práce konaly se sice pečlivě, ale přece rychle. Totéž slibil papež kardinálu Troyerovi v listě ze 4. prosince 1752, v němž chválí též péči kardinálovu, s jakou konal apoštolský proces podle ustanovení církevního práva a apoštolských konstitucí.⁸³⁾

Přinesená akta apoštolského procesu zkoumána byla v Římě napřed formálně: bylo-li soudní řízení vedeno správně, zda svědci byli řádně vyslýcháni a pod. V sezení kongregačním 22. dubna byl proces apoštolský po stránce formální úplně schválen až na formálně chybné výpovědi dvou svědků, které však s dispensí papežskou později též byly uznány.⁸⁴⁾ Na to vypracována byla obšírná zpráva o mučednictví Sarkandrovu a o zázracích. Bývalo zvykem, že při beatifikačním řízení bylo nutno projednávat každou z těchto dvou věcí zvlášť, čímž se ovšem beatifikační proces značně prodlužoval. Ale papež dovolil 12. prosince 1752, že při beatifikačním řízení Sarkandrově smí se obojí tento předmět probíratí současně v sezeních kongregačních, řečených „antepreparatoriae — předběžné“.⁸⁵⁾

Proti vývodům uvedeným od postulátorů sestavil promotor fidei své námitky.⁸⁶⁾ Nyní bylo zase úkolem obhájcovým, námitky ty vyvrátiti; Floravanti učinil tak delším pojednáním.⁸⁷⁾ Po stránce lékařské podal o uzdraveních své dobrozdání lékař Jan Paulinus, primář v nemocnici u sv. Jakuba v Římě,⁸⁸⁾ námitky promotorovy se stanoviska lékařského vyvrátil Isidor Bacchetti, filosof a medik.⁸⁹⁾ 21. května 1754 sešla se kongregace posv. obřadů k zasedání předběžnému (congregatio antepreparatoria), kdež byli účastníci hlavně informováni o stavu věci.

Od toho zasedání se kongregace posv. obřadů za účelem Sarkandrova blahoslavení už nesešla. V první polovici roku 1756 opustil Blümegen Řím a na jeho místo jmenován byl

⁸³⁾ Příloha 56.

⁸⁴⁾ Beatifikační akta: S. R. C. Emo. ac Rmo Domino Card. Della Porta Rodiani relatore. Roma 1855. Summarium 3—5.

⁸⁵⁾ Summarium additionale 33.

⁸⁶⁾ Animadversiones 1—54.

⁸⁷⁾ Responsio 2—102.

⁸⁸⁾ Dissertationes medico-physicae str. 1—23.

⁸⁹⁾ Dissertationes medico-physicae str. 1—42.

postulátorem opat Josef Crivelli, jenž také 21. dubna 1756 oznámil Šťávovi do Olomouce, že přijímá úkol promotora, an Blümegen odchází.⁹⁰⁾ Téhož roku zemřel také kardinál-ponens Mellini. Obhájce Sarkandrova procesu Floravanti navrhl tedy kardinálu Troyerovi, by jmenoval novým ponentem kardinála Ferroniho. V listě, v němž kardináloví činí ten návrh, slibuje na konci, že v říjnu bude se zdržovati v Římě a tu že dokončí dlouhou obhajobu v otázce Sarkandrově, která se předloží kardinálu ponentovi a papeži, dříve než se dá vytisknouti. Spisem tím prý úplně vyvrátí námitky obou promotorů, takže bude dokonale ozřejmáno Sarkandrovo mučednictví i rozptýleny budou všechny pochybnosti v této záležitosti.⁹¹⁾ Vskutku také poslal 19. listopadu Šťávovi do Olomouce obhajobu a ujišťuje ho zároveň, že netřeba se báti o příznivé vyřízení procesu, ježto důvody promotorů jsou úplně vyvráceny.⁹²⁾ Zdálo se, že beatifikační proces spěje k brzkému konci; leč příští doby poučily o jiném.

3. Jan Sarkander blahoslaveným.

Otázka beatifikační za kardinála Rudolfa a arcibiskupa Chotka. Přerušení procesu za kardinála Sommerau-Beckha. Obnova beatifikačního řízení za kardinála Fürstenberka. Blahoslavné breve. Beatifikační slavnosti v Římě, v Olomouci a na jiných místech. Sarkandrovka v Olomouci.

Velikou škodu pro příznivé dokončení beatifikačního procesu byla smrt dvou hlavních činitelů v této záležitosti: 5. února 1758 zemřel kardinál Troyer a 3. května papež Benedikt XIV. S nimi umřel na dlouhou dobu i zájem pro Sarkandrovo blahoslavení. První toho příčinou byla válka sedmi letá (1756—1763), za které byl Olomouc v květnu a červnu 1758 obléhán vojskem pruským. Ale ani po válce nebyly obnoveny kroky k dokončení procesu. Akta beatifikační za obležení Olomouce byla zabalena a zapečetěna a zůstala tak po 60 let. Víc a více pak zatemňovalo se vědomí, v jakém stadiu byl proces zanechán po smrti kardinála Troyera, a ujala

⁹⁰⁾ List Crivelliho v konsist. archivě olomouckém.

⁹¹⁾ Příloha 57.

⁹²⁾ Příloha 58.

se všeobecně mylná domněnka, že proces byl tehdy úplně zastaven, ježto nebylo naděje na příznivý výsledek.⁹³⁾ Aníž se přesvědčili o správnosti tohoto mínění, věnovali příslušní činitelé r. 1792 fond sebraný na beatifikační výlohy z části semináři brněnskému, a z úroků poskytována tamním chovancům stipendia. Teprve r. 1827 oživena opět otázka beatifikace na podnět císaře Františka I. Na jeho rozkaz tázán byl císařův bratr, olomoucký kardinál, arcivévoda Rudolf, zdali by stačil zachovaný sarkanderský fond na výlohy beatifikačního procesu, či zda je třeba zastavit seminární stipendia a úroky ukládati k jistině; dále zda by nebylo vhodné obnoviti beatifikační řízení, anebo není-li naděje na příznivý výsledek, jakému účelu měla by nastrádána jistina býti věnována. Kardinál odpověděl, že dal otevřítí a prozkoumati beatifikační akta i veškerou příslušnou korespondenci; po úradě se zkušenými theology je přesvědčen, že proces před 70 lety nebyl zastaven, nýbrž jen válkou a jinými událostmi přerušen. Lid ctí však Sarkandra nyní právě tak, jako v letech 1756 a 1757, a kněžím neustále dávána jsou mešní stipendia na ten úmysl, by urychleno bylo blahoslavení Sarkandrovo. Ježto informační proces byl v Římě úplně schválen, je naděje, že papež na císařovu žádost proces ochotně dále povede, námitky tehdejších promotorů dá vysvětliti a tak bl. Sarkandra postaví za vzor křesťanskému světu. Do konce roku 1825 obnáší beatifikační fond 44.832 zl. 54 kr. víd. m. Úroky věnované od r. 1792 každoročně brněnskému biskupskému semináři nechť se vrátí zase původnímu účelu a přikládají k jistině. Jak veliké budou výlohy ještě při beatifikačním procesu, nelze určitě říci: odměna postulátorům římským a ostatním úředníkům za jejich práce řídí se větší nebo menší jejich námahou jakož i jejich stavem a hodností; ale lze se nadíti, že lid ochotně přispěje ke zvýšení beatifikačního fondu, tak ochotně, jako v roce 1745. Kdyby císař v Římě o to požádal, jistě by dosáhl obnovy beatifikačního řízení. Chtěl-li by tak učiniti, pošle mu kardinál ihned beatifikační akta, by si je prohlédl, a kardinál zahájí hned potřebné kroky v Římě, zvláště u prefekta kongregace posv. obřadů, kardinála Somaglie.⁹⁴⁾

⁹³⁾ Tak píše mylně i Richter (*Augustini olomucensis episcoporum olomucensium series*, Olomucii 1831, str. 262): „summus Pontifex Benedictus XIV. sacros martirum honores Venerab. Sarcandro non attribuere censuit.“

⁹⁴⁾ Příloha 59.

Ale teprve začátkem února 1829 rozhodl císař, že úroky ze sarkanderského fondu mají se připočítávati ke kapitálu, a uložil zároveň svému bratru, arcibiskupu olomouckému, by se otázal v Římě, zda by bylo možno obnoviti beatifikační proces a jak by si tu bylo vésti.⁹⁵⁾ V únoru 1830 byla tedy Sv. Stoličí podána žádost za obnovení a dokončení beatifikačního procesu.⁹⁶⁾ Další práci v té záležitosti přerušila však smrt kardinála v červenci 1831.

Nástupce Rudolfov Ferdinand Maria hr. Chotek (1831 až 1836) ujal se r. 1835 s vřelým zájmem Sarkandrova blahoslavení. Jmenoval postulátorem v Římě Josefa Costera, beneficiáta vatikánské basiliky, jenž dal především opsati všechna beatifikační akta z dob Troyerových, aby mohla býti vydána tiskem. Ještě téhož roku vyšla vskutku akta tiskem v objemné knize „Positio super martyrio et causa martyrii necnon super signis seu miraculis“. Promotorem byl ustanoven P. Virg. Pescetelli, subpromotorem Ondřej M. Frattini, obhájcem Fr. Bartoleschi a prokurátorem Jan Rosařini. Ponentem jmenoval papež Řehoř XVI. kardinála Josefa della Porta Rodiani. Práce nyní rychle pokračovala. Papež dovolil, aby se konalo nové předběžné sezení (congregatio antepreparatoria), ježto přisedící dřívější předběžné kongregace z r. 1754 již všichni pomřeli; dovoleno též, aby této předběžné kongregaci předložen byl tentýž materiál, jako byl v r. 1754. Byla tedy akta beatifikační, vydaná v roce 1753 a kongregaci předběžné předložena r. 1754, nyní znovu otištěna a připravena pro zasedání předběžné. Sezení to určeno bylo na 9. únor 1836 v příbytku kardinála Della Porta Rodiani. Z olomoucké konsistoře zatím rozeslán byl všem děkanským úřadům dotazník, aby se otázaly duchovenstva, zda lid dosud uctívá ctihodného sluhu božího, zda ví někdo o novém vyslyšení proseb na přímělu Sarkandrovu a jak as účinkovati bude na lid blahoslavení sluhu božího. Případy, v nichž se jevila zvláštní pomoc Jana Sarkandra, hlášeny byly čtyři, z r. 1759, 1763 a dva z r. 1772; vše bylo oznámeno postulátorovi Costerovi do Říma.⁹⁷⁾ V den zasedání předběžného, 9. února, vystavena byla v Olomouci

⁹⁵⁾ List Saurau-ův kardinálu Rudolfovi: Vídeň, 16. února 1829. Latinský překlad v arcibiskupském archivě v Olomouci.

⁹⁶⁾ Liber memorabilium ve farním archivě svatomichalském v Olomouci.

⁹⁷⁾ Arcibiskupský archiv v Olomouci.

ve chrámě sv. Michala a ve farním chrámě v Holešově Nejvyšší svátost od 9. hod. až do poledne, zpíván hymnus „Veni Creator spiritus“ a litanie loretánská, načež konány modlitby za šťastný průběh beatifikace. Pobožnosti zúčastnil se lid na obou místech velmi četně.“⁹⁸⁾

Tragická smrt arcibiskupa Chotka v Praze r. 1836 opět zdržela beatifikační řízení. Nástupce Chotkův totiž, kardinál Maxmilián Josef Sommerau-Beckh (1836-1853) žádal od Costera určité vyjádření, zda práce povede k zdárnému výsledku; jinak že by nemohl požadované nové náklady povolit.⁹⁹⁾ Coster oznámil kardinálovi, že obhájce má odpověď na námitky promotorovy hotovou a čeká jen na její vytištění; rovněž odborní znalci¹⁰⁰⁾ podali úsudek o 6 zázracích, 7 zázrak byl vypuštěn. Určitě však příznivý výsledek zaručiti nemůže dosud nikdo: přísedící vázání jsou mlčením, a konečně výsledek závisí od rozhodnutí sv. Stolice.¹⁾

Na odpověď Costerovu nařídil mu kardinál Sommerau poněkud podrážděně, by ihned zastavil všechny další práce v záležitosti beatifikační: není prý oprávněné naděje na šťastný výsledek procesu; císař pak dovolil peníze z fondu sarkanderského vydávati jen tehdy, lze-li čekati příznivého konce. Žádá pak ještě podrobného seznamu výdajů, by se vědělo, zdali a kolik třeba ještě doplácti.²⁾ Když pak na to Coster udal jen přibližné obnosy, žádal kardinál ještě ostřeji, by některé výdaje vysvětlil a doložil.³⁾ Coster vykázal se doklady ke svým výdajům u rakouského vyslanectví v Římě a doporučoval naléhavě, by se nepřerušovalo řízení beatifikační. Též rakouský vyslanec v Římě hr. Lützov žádal prostřednictvím státního kancléře kn. Metternicha kardinála, aby neupouštěl od procesu. Ale kardinál Sommerau, odvolávaje se na nedostatečný fond k úhradě beatifikačních výloh, trval na svém rozhodnutí, dokud by fond úrokováním nedosáhl potřebného obnosu. Několikrát nutkal ještě hr. Lützow a obhájce Bartoleschi, aby se pro-

⁹⁸⁾ Liber memorabilium v archivě svatomich. v Olomouci.

⁹⁹⁾ Fond beatifikační páčil se koncem roku 1837 na 4765 zl. 29 kr. konv. m. a 41.244 zl. 38 kr. vid. m., tedy dohromady na 44.653 K.

¹⁰⁰⁾ Byli to římští lékaři Jan Ghirelli a Ondřej ryt. Belli.

¹⁾ List Costerův z 2. ledna 1838 v arcibiskupském archivě v Olomouci.

²⁾ Koncept listu kardinálova z 21. ledna 1838 v arcib. archivě olomouckém.

³⁾ List kardinálův z 1. března 1838. (Arcib. arch. v Olomouci.)

ces vedl dále, ale marně.⁴⁾ A tak beatifikační proces v Římě usnul až do kardinálovy smrti r. 1853.

Poslední, jenž se zdarem pracoval o Sarkandrovu blahoslavení a jenž v té příčině získal si po kardinálovi Troyerovi zásluhu největší, byl Bedřich kardinál Fürstenberk (1853-1892). Dosednuv na arcibiskupský stolec olomoucký ujal se opět beatifikační záležitosti Sarkandrový a jmenoval roku 1855 novým postulátorem Msgra Františka Liveraniho, kanovníka basiliky lateránské v Římě. Liverani staral se pečlivě o dokončení procesu. Ještě téhož roku (1855) vydána byla nová beatifikační akta tiskem, v nichž probírány a vyvráceny byly opětné námitky promotorovy a otištěny úsudky lékařů Ghirelli-ho a Belli-ho, jak je podali již r. 1837. Sám Liverani pak na základě materiálu ku procesu nashromážděného vydal italsky životopis Jana Sarkandra.

Blahoslavení Sarkandrovo pokročilo opět tím, že 11. září 1855 konala se v Římě beatifikační schůze přípravná (*congregatio praeparatoria*). Trvalo však po té ještě delší dobu, než pokročeno dále: teprve na den 25. ledna 1859 svoláno bylo valné shromáždění kongregace (*congregatio generalis*) v paláci vatikánském. U přítomnosti papeže Pia IX. předložil kardinál Patrizi účastníkům ještě jednu otázku: „Zdali jsou jisty mučednictví, příčina mučednictví a zázraky v záležitosti Sarkandrově?“ Kardinálové i konsultorové odpověděli vesměs kladně.

Papež však své rozhodnutí nepronесl hned. Po zralé úvaze a po hojných modlitbách ustanovil vysloviti svůj úsudek v den, kdy se odebere do chrámu sv. Havla v záležitosti blahoslavení Jana Křtitele de Rubeis. Tu teprve rozhodnuv otázku blahoslavení tohoto sluhý božího, povolal k sobě kardinála Patriziho, promotora Ondř. Frattiniho a tajemníka sboru posv. obřadů Capaltiho, a prohlásil, že mučednictví, jeho příčina i zázraky Jana Sarkandra jsou zjištěny. Zázraky pro blahoslavení dostatečné uznány pouze tři: Uzdravení Jana Kimmla z pakostnice, Jos. Winklera ze žloutenky a Filipa Kunerta z nosního polypu. Podle ustanovení Benedikta XIV. v takovém případě, kdy o nějakém mučednictví bylo možno vyslechnouti jen svědectví z doslechu, nikoli však svědectví očitá, vyžadovaly se zajištěné zázraky čtyři: Se zřetelem k tomu však, že v procesu Sarkandrově bylo možno použití písemného svědectví

⁴⁾ Příslušná korespondence v arcibiskupském archivě v Olomouci.

očitého svědka Scintilly, rozhodl papež, že v případě Sarkan-drově dostačí zázraky tři; dekret Benedikta XIV. připouštěl totiž zázraky i jenom tři, jestli byl aspoň některý očitý svědek vyslechnut. A papež prohlásil, že v procesu Sarkandrově smí se pokračovati.⁶⁾

Olomoucký kardinál Fürstenberk dlel tehdy právě v Římě a hned 7. března, kdy zmíněné rozhodnutí papežovo bylo prohlášeno, poslal dekret papežský konsistoři do Olomouce, by veškerému kněžstvu v diecési hned byl ohlášén. Záležitost v Římě byla zajisté jeho osobním vlivem urychlena.

Podle obyčeje předepsaného při blahoslavení sluhů božích předložil kardinál Patrizi shromážděným kardinálům u přítomnosti papeže 15. března 1859 novou otázku: „Zdali možno bezpečně přikročiti ku blahoslavení Jana Sarkandra?“ Papež opět odložil svůj úsudek až do svátku Nanebevstoupení Páně, kdy v basilice lateránské prohlásil vůči kardinálu Patrizimu, P. Frattinimu a Capaltimu, že možno již bezpečně přikročiti ku blahoslavení ctihodného sluhy božího Jana Sarkandra.⁷⁾

Nebylo již tedy nyní žádné překážky, aby byl Jan Sarkander prohlášen blahoslaveným. Papež učinil tak beatifikačním brevem datovaným 11. září 1859.⁷⁾ Vyličiv v něm stručně život a mučení Janovo, prohlašuje papež slavnostně, že jest dovoleno nazývati ctihodného sluhy božího Jana Sarkandra blahoslaveným a vystavovati jeho ostatky k veřejnému uctění. Dovoleno jest také konati k jeho počtě každoročně officium a sloužiti mši sv. v Římě v Animě a v celé olomoucké diecési, a to 17. března. Příštího roku pak po vykonané slavnosti beatifikační v Římě dovolují se v římské Animě a ve všech chrámech olomoucké arcidiecése slavnosti beatifikační.

Před slavností dovolil ještě papež kardinálu Fürstenberkovi, by zachováváje přesně předpisy, otevřel v průvodu zvláštní komise skříňku s ostatky blahoslavencovými a vyňal některé částky z nich. Úkon ten stanoven na 3. listopad 1859. Do komise zvolil kardinál kanovníka Gustava hr. Belrupta, prvního čest. vikáře Jos. Šebestíka, Jindřicha hr. Bellegarde, vikáře Klimenta Černocha a Evžena Kluga, faráře u sv. Michala Floriána Schöna s kaplanem Ad. Jahnem a kooperátory Janem

⁶⁾ Dekret kongregace posv. obřadů ze 7. března 1859. Příloha 60.

⁷⁾ Dekret kongregace posv. obřadů z 2. června 1859. Příloha 61.

⁷⁾ Příloha 62.

Konečným a Ant. Klugem a arcibiskupské ceremoniáře Jana Micha a Jana Weinlicha. Z odborníků přihrání byli Dr. Artur Willigk a Dr. Fr. Groh, profesori na lékařském ústavě olomouckém. Též dva stolaři Ant. Schwanzer a Ed. Feith, dva zámečníci Josef Loubal a Tomáš Vaca, dva zádušní starostové Ignác Feistl a Fr. Růžovický, a někteří měšťané povoláni byli ke slavnostnímu tomu úkonu. Skříň s ostatky, jak byly do ní vloženy r. 1751, uložena byla ve chrámě sv. Michala na oratoři na straně evangelní. Kardinál s řečenou komisí skřínku otevřel a vybral některé ostatky, aby je dílem poslal do Říma, dílem ponechal pro diecési po vykonaném blahoslavení. Zbytky vloženy opět do skříně a uzamčeny.^{*)}

Beatifikační slavnost konala se v Římě 6. května 1860 ve svatopetrském chrámě. Z Olomouce přibyl ke slavnosti kancléř Artur z Königsbrunnu, farář svatomichalský Florián Schön, olomoucký starosta Fr. Kreiml a farář šternberský Jeronym Hampel. V basilice vkusně vyzdobené shromáždili se o 10. hod. kardinálové z kongregace posv. obřadů s rady téže kongregace, kapitula vatikánská a jiní hodnostáři. Msgre Liverani a Msgre Bellegarde předstoupili s kongregačním sekretářem Capaltim před prefekta, kardinála Patriziho, a prosili za prohlášení blahoslavného breve. Kardinál Mattei, arcikněz vatikánské basiliky, přečetl na to papežské breve, načež zpíváno Tedeum. Za zpěvu odhalen byl závoj, jímž dosud zastřen byl obraz blahoslavencův visící nad pomníkem se stolcem sv. Petra. Slavnostní vyzvánění a střelba s Andělského hradu oznamovaly současně slavnostní úkon všemu městu. Po Tedeum sloužil arcibiskup edesský, kníže Hohenlohe, slavnou mši sv. Na oblacích basiliky zdobených červeným sametem umístěny byly dva obrazy znázorňující uzdravení Jiřího Kimmla a Josefa Vinklera na přimluvu bl. Jana. Nad vchodem do velechrámu byl obraz mučení Sarkandrova s nápisem :

B. Joannes Sarcander in tenebrosam retrusus custodiam
stipiti manus pedesque revinctus
artuum compagibus tractis luxatis
resina adipe et faculis ambustus
ducto in mensem certamine
fidem Christo adservit.

^{*)} Protokol v arcibiskupském archivě olomouckém.

Před vchodem do basiliky vál prapor, na němž zobrazen byl bl. Jan, an vznáší se k nebesům, jsa obklopen anděly nesusoucími mučednické nástroje a věnec vítězný. Nad obrazem byla slova žalmu 16 :

Igne me examinasti.

Pod obrazem :

Joanni Sarcander,
sacerdoti,
curioni Holleschoviensi apud Olomucenses
Martyrum beatorum honores
a Pio IX. Pont. Max.
indicuntur.

Po beatifikační slavnosti k 6. hodině přišel do svatopetrského velechrámu též papež Pius IX. se sborem kardinálským, aby uctil blahoslaveného.⁹⁾

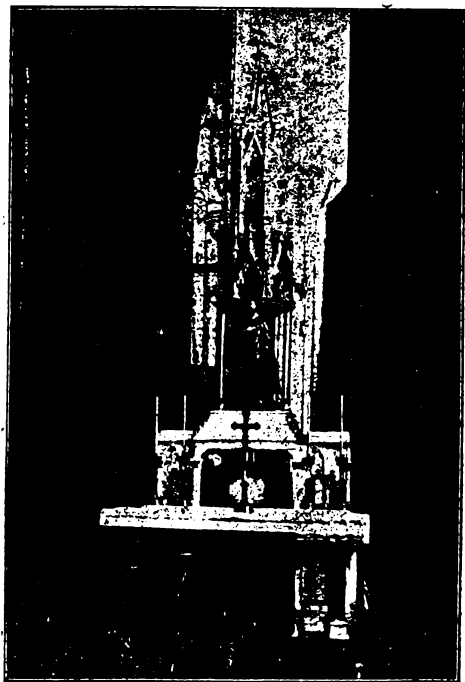
V Olomouci stanoveny byly slavnosti beatifikační na 22. až 25. září. Přípravou na ně byly pobožnosti ve chrámu sv. Mořice od 13.—22. září, kde denně konána trojí kázání, sloužena slavná mše sv. a vykonávány jiné pobožnosti.

Před slavností měly ještě všechny zbývající ostatky býti přeneseny z chrámu Páně sv. Michala do metropolitního chrámu. V pátek, 21. září, vložil dómský probošt Peteani za přítomnosti některých kněží, dvou lékařů, Dra Groha, a Dra Čeňka zbylé ostatky blahoslavencovy do dvou relikviářů: lebka dána byla do šestihranného zaskleného relikviáře, ostatní kosti do větší podlouhlé skříňky. V sobotu večer po 7. hod. přeneseny byly ostatky ty z chrámu sv. Michala do dómského kostela.¹⁰⁾ Nesli je faráři: skočovský, příborský, opavský, unčovský, charvátský, zdounecký, boskovický, holešovský a svatomichalský. Městem slavnostně osvětleným ubíral se průvod na dóm, kde pobožnost k 11. hodině noční skončena. V neděli 23. září čteno bylo napřed beatifikační breve a za zpěvu Tedeum odhalen byl obraz bl. Jana nad hlavním oltářem. Slavnou mši sv. sloužil kardinál Fürstenberk za přítomnosti několika biskupů, opatů, arciknížete Ferdinanda, místodržitele a mnohých hodnostářů duchovních i světských. Veliký zástup

⁹⁾ Die Neue Zeit 1869 č. 116 dle zprávy Giornale di Roma.

¹⁰⁾ Tehdejší farář svatomichalský Flor. Schön nesl velmi těžce ztrátu ostatků pro kostel svatomichalský. Proto vzal značnou část ostatků a uložil je do oltáře bl. Sarkandra; zbytek přenesen na dóm. (Pamětní kniha fary svatomichalské.)

lidu plnil dómské náměstí, kdež po evangeliu mše sv. měl české kázání kanovník Königsbrunn. V kostele měl kázání německé kanovník Unkhrechtsberg.

Oltář bl. Jana Sarkandra s jeho ostatky v metropolitním chrámě v Olomouci.

Pobožnosti podobné, jen v menším rozsahu, konány byly i v pondělí a v úterý.¹¹⁾

¹¹⁾ Die neue Zeit č. 210, 212, 220.

Za týden po slavnostech v metropolitním chrámě konala se slavnost beatifikační v chrámě sv. Michala v Olomouci a v ostatních kostelích v arcidiecési. Oltáři bl. Sarkandra ve chrámu svatomichalském udělil papež Pius IX. na žádost faráře Schöna při audienci před blahoslavením výsadu oltářní (privilegium altaris). Ke slavnosti byl oltář opraven a některé části jeho nově zhotoveny. Oltářní obraz bl. Sarkandra klečícího před křížem maloval profesor při vyšší reálce olomoucké Bzírský. Slavnost beatifikační konala se podobným způsobem jako ve chrámě metropolitním.¹²⁾

Z ostatních míst diecése olomoucké konány slavnosti beatifikační nejokázaleji tam, kde bl. Jan bydlel nebo působil. V Příboře při té příležitosti postavena a posvěcena byla socha blahoslavencova na klokočovských polích. V Charvátech účastnili se téměř všichni občané slavnosti v Olomouci, ale 30. září oslavovali ještě sami blahoslavenou památku svého bývalého faráře a 17. března roku následujícího slavnostně vnesli do kostela nový obraz bl. Jana, malovaný profesorem Bzírským. Také Uncovští nadšeně slavili památku svého faráře a slavnostně přenesli do chrámu starožitný jeho obraz chovaný dříve na radnici. Podobně i Zdounečtí přenesli starožitnou sochu bl. Sarkandra z fary do chrámu a postavili na oltář v kapli jemu zasvěcené. Umělecký obraz, malovaný Jiřím Kautznerem ve Vídni, zjednal také Holešov u příležitosti blahoslavení Janova. I starý obraz na faře u sv. Jakuba uložený byl obnoven a ve chrámě na oltáři sarkanderském při slavnosti 23. března 1861 veřejně účtě vystaven.

V Boskovicích odloženy byly beatifikační slavnosti až na léto roku 1861 a trvaly od 26. července do 4. srpna. Starožitný obraz blahoslavencův obnoven byl malířem Zeleným z Vídne a postaven na prozatímní oltář ve chrámě. Nyní chová se v sakristii spolu s kasulí, ve které bl. Jan kdysi sloužíval mši sv. v Boskovicích.

Za veliké účasti lidu ze širého okolí konána byla 14. října 1860 beatifikační slavnost zvlášť okázale ve Skočově. Kamenná socha na náměstí a rodný domek jeho byly vkusně vyzdobeny, a město všechno tonulo v záři světél. I skočovskému chrámu,

¹²⁾ Pamětní kniha fary svatomichalské.

tak jako všem ostatním, kde bl. Jan se zdržoval, darována byla část jeho ostatků.¹³⁾

Zbývalo ještě po beatifikaci podati poslední projev úcty blahoslavenému mučedníku. Kaple Všech svatých mučedníků zbudovaná nad mučírnou r. 1704 rozšířena byla r. 1723 nákladem městského sudího Jana Josefa z Walchenheimu, a zřízeno v ní 5 oltářů. Před beatifikačními slavnostmi r. 1860 byla kaple uvnitř obnovena, poškozené oltáře byly odstraněny a pořízen jediný nový oltář hlavní ke cti bl. Jana.

Po beatifikaci bylo však oprávněnou touhou všech ctitelů Sarkandrových, aby na místě skromné, příliš jednoduché kapličky postavena byla hrdinnému mučedníku kaple důstojnější. Když pak novou městskou kanalisací nastaly ve vrstvách zemských pod povrchem nějaké změny, začala se častěji objevovati v kapli voda; proto bylo nutno přistoupiti ku přestavbě. V letech 1908—1910 za Františka kardinála Bauera byla tedy Sarkandrovka a s ní souvisící chudobinec i dva přilehlé domky zbořeny, a na místě staré kapličky postavena péčí svatomi-chalského faráře Ign. Panáka nová nádherná kaple, skládající se vlastně ze dvou kaplí nad sebou. Místo výslechu, skřípec i studně zůstaly beze změny. Na místě zbořených domků postaven pak nový velký dům, nesoucí na vděčnou paměť bl. mučedníka jméno „Sarkandrinum“. A tak stojí na místě bolestmi mučedníkovými posvěceném výstavná kaple, připomínající svou mohutností všem věkům budoucím sílu a mravní velikost bl. mučedníka Jana.

¹³⁾ Procházka, Život bl. Jana Sarkandra 1075.

Závěr.

Příkladný život, plný strasti a neúporné práce, zasloužil Sarkandroví jména čestného v dějinách církve boží, i kdyby nebyl korunou mučednickou dovršil své slávy. Lze právem o něm tvrditi, že jak svatě zemřel, tak svatě i žil. Mile dojmá v celém životě jeho pravá, upřímná zbožnost: neklamnou toho známkou jest jeho úcta bl. Panny, jakou ji již za dob studijních prokazoval, jsa členem Mariánské družiny všude tam, kde konal studia. A jako kněz znovu projevuje svou lásku k ni, ubíraje se na pouť do Častochova. Hluboká jeho zbožnost vnukla mu též onu myšlenku před příchodem lisovčiků do Holešova: Vše tone v úzkostech a strachu — Sarkander však vybízi ku přijetí sv. svátosti, útočiště běře k Bohu svátostnému a v pevné důvěře v Něho jde s Nim vstříc neznámým zástupům. A upravdě, kdyby veškerý jeho předchozí život nebyl tak proniknut hlubokou a upřímnou zbožností, nebyl by ani poslední měsíc jeho života na lůžku bolestném v žaláři tak příkladně zbožný, tak dojmavě trpělivý! Jeho modlitba kněžských hodinek i za největších bolesti jest jen důsledným projevem onoho ducha modlitby, jež si byl dříve osvojil v životě kněžském.

Vedle zbožnosti, jež zocelila povahu Sarkandrovu v mukách tak krutých, nemálo přispívala k síle jeho duše nabytá již otužilostí v utrpeních. Veškerým životem Janovým červenou nitkou vine se tělesné i duševní utrpení: Rozbouřené náboženské poměry v Opavě nedovolují mu ani ujmouti se duchovní správy v sousedním Jaktáři, a Jan ohrožován i na životě, pobývá u svého bratra v Opavě. Uvěznění bratra Mikuláše pak naplnilo duši jeho jistě též starostmi a hořem. A jak se vedlo jemu

samému v žaláři kroměřížském, o tom svědčí nejlépe jeho dopis Uničovským. V Charváttech přišly zase strasti duševní, když nastal mu rozpor s farníky pro otázky bohoslužebné. A jak trpěl asi duševně v Holešově, když bylo se mu tolikrát domáhati výživy, právem mu náležející, a když pozoroval, jak protestantská šlechta okolní pro jeho oprávněné požadavky ho nenávidí! Vpravdě, ni jediného světlého, radostného rysu nepozorujeme v jeho životě, jen stále trpěti jest mu údělem!

Hlubokou úctu vzbuzuje v nás Sarkandrova láska k duším a jeho vědomí odpovědnosti za svěřence. Osobní jeho zájmy ustupují zcela do pozadí, když žádá Uničovské z vězení, by se zaopatřili v duchovních věcech tak, aby v ničem neutrpěli škody. A ještě zřejměji projevuje toto vědomí odpovědnosti a svou nezištnost v krásném dopise z Rybníka Lobkovicovi: raději zřiká se fary a chce se státi zámeckým kaplanem, jen aby pro jeho osobu holešovští farníci neutrpěli na svých duších škody. —

Byl Jan Sarkander duchem velikým!

Kdo statečně trpí za své povinnosti, velký jest; větší ještě, kdo trpí nevinně. Jan trpěl, že věrný byl své víře a horlivý ve svých kněžských povinnostech, takže si přivodil nenávisť nepřátel. A trpěl nevinně. Tělo jeho bylo u věku nejlepším zničeno; ale ten velký jeho duch žije i po staletích, žije jako stkvělý vzor, zvláště pro ty, kdo jsouce jak on strážci a vůdci duší, nuceni jsou mnohdy kráčet cestou trnitou. Tělesný život jeho nepřátelé podlomili; než duch jeho zůstal nezlomný pro příklad všem, kdož vedou zápasy za věc svatou. Jsa z největších a nejlepších jejich synů, zůstane vždy ozdobou a chloubou Moravy!

Přílohy k II. dílu.

Skočov, 17. října 1603.

Městská rada skočovská dává na základě přisežné výpovědi svědků vysvědčení, že Jan Sarkander a jeho bratři pocházejí z řádného manželství a z rodičů bezúhonných; doporučují je pomoci a ochraně každého.

Original s pečeti v zemském archivě brněnském ve vitrině. Opisy v olomouckém archivě konsistorním (Sarcandrina), svatoniichalském (Acta processus fol. 784. 785).

Nos Consul, Senatusque Civitatis Skoczoviensis omnibus et singulis, quos praesentis negotii cognitio quoquo modo attingere possit, officia nostra promptissima offerimus, praesentiumque litterarum nostrarum significatione testatum esse volumus: coram nobis in conciliis sedentibus majori cum numero amicorum suorum comparuisse honestum et egregium juvenem Joannem Sarcandrum artium et philosophiae magistrum, filium quondam piaae memoriae honesti atque egregii viri et concivis nostri Gregorii Mathiae, eumque coram nobis suo fratrumque suorum natu majorum videlicet: Wenceslai, Pauli et venerabilis in Christo Domini Nicolai Brunensis canonici, et Mezricensis decani nomine citari fecisse egregios viros: Casparum Poznalek, Matthaeum Gilek, Georgium Kratky, Marcum Pannificem, ut quod de praefati Joannis Sarcandri nominatorumque fratrum suorum et filiorum supra nominati Gregorii Mathiae legitimo ortu iis cognitum esset, edicerent; qui quidem comparentes in loco residentiae nostrae consularis unanimiter recognoverunt et sub juramenti sacramento attestati sunt se bene conscios esse (cuius etiam nos fide dignam notitiam habemus) praefatum juvenem Joannem Sarcandrum una cum reliquis fratribus suis Wenceslao, Paulo et Venerabili Dno Nicolao Sarcandro ab optimo et honesto viro Gregorio Mathia patre et integerrimae piaaeque vitae matrona Helene Gureczka matre parentibus suis juxta ritum, atque institutionem sacro-sanctae catholicae Ecclesiae, vero

legitimoque matrimonii vinculo coniugatis legitime ac ingenue natos esse, unaque cum parentibus suis ea modestiae et pietatis laude vixisse semper, ita ut ne minima quidem vitae macula vel parentes, vel ipsi rei acti fuerint. Quare ad instantiam illius ingenuae, atque optimae nativitatis, vitaeque integerrimae suae ac fratrum suorum testimonium ipsis praestare omnino officii nostri esse duximus. Quare universos et singulos, quorum open praesidium auctoritatemque dictus juvenis cum praenominatis fratribus suis imploraverint, cuiuscunque status et eminentiae fuerint, demisso animo maioremque in modum petimus huic testimonio nostro solenni et omni veritatis robore firmato tam natalium, quam vitae optimae fidem adhibere ipsosque in optimas quasque vitae condiciones et dignitates gratiose et amice recipere, ac in arduis rebus dubiisque liberaliter juvare velint. Id nos omni st dio, quoad ejus fieri poterit officiosissime respondere conabimur. Pro fide autem et testimonio sufficienti nostro authentico civitatis majore sigillo praesentes obsignari et roborari, subscribique curavimus. Datae Skoczoviae XVII. Octobris Anno Domini 1603.

2.

Přibor, 27. dubna 1605.

Rada města Přibora vydává Mikuláši Sarkandrovi na základě svědeckých výpovědi vysvědčení, že pochází z řádného manželství. Sami dobře znajíce Mikuláše od dětství, dosvědčují jeho bezúhonnost a doporučují jej přiznati každého.

Originál s pečeti v červeném vosku v Přiboře na radnici. Otiskl Středouský, Rubinus Moraviae, Appendix 179.

Nos Consul Senatusque Civitatis Priboriensis notum facimus tenore praesentium universis has litteras inspecturis, lecturis, auditorisve, maxime vero iis, quorum interest, aut quomodo interesse poterit, quod loco et nomine venerabilis domini Nicolai Sarcandri, Brunensis canonici nec non ecclesiae eiusdem procuratoris, coram nobis de more in curia congregatis majori cum amicorum eiusdem concivium nostrorum numero comparuerit circumspectus et honestus vir Paulus Sarcander, concivis noster, ipsius domini Nicolai frater germanus, obnix a nobis postulans ut circumspectos, honestos et fide dignos viros, concives quoque nostros Joannem Truneczek, Thomam Pidnik, Casparum Socham, ab ipso coram nobis constitutos, ortus, et

honestae conversationis praefati domini Nicolai Sarcandri et legitimi parentum ipsius matrimonii, bene coscios testes, loquentes benevole audiremus eorumque verba seu testimonium sub sigillo civitatis nostrae sibi impertiremur. Nobis ergo annuentibus et consentientibus praedicti testes unanimiter recognoverunt et juxta juris praescriptum elevatis sursum duobus digitis testati sunt praenominatum dominum Nicolaum Sarcandrum honesto loco natum esse et ex probis et inculpatae vitae parentibus, videlicet Gregorio Matthia patre, ex nobili Helena Gureczka matre, olim conjugibus, secundum ritum et institutum sanctae orthodoxae et catholicae Ecclesiae copulatis processisse. Qui conversantes nobiscum saepius, et mater domini Nicolai, patre mortuo habitans apud nos, usque ad extremum vitae curriculum, honeste, pie, et laudabiliter, prout bonos et honestos decet, vixerunt. Praefatus autem dominus Nicolaus Sarcander ab ipsis primis, ut ajunt, cunabulis (prout id et nobis bene constat), sub cura tutelaque Matthaei Wlczowsky fratris ipsius, natu majoris concivis nostri apud nos semper honeste et laudabiliter vixit et re ipsa omne specimen probitatis exhibuit, adeo, ut nihil unquam in eo notatum fuerit, quod ipsius bonam famam, aliqua ex parte laedere, vel obscurare posset; usque demum ad artes liberales sese contulit. Quam quidem petitionem aequam iustamque considerantes nullo pacto ei venire contra, nobis licuit. Idcirco saepius nominatum dominum Nicolaum Sarcandrum omnibus et singulis cujuscunque status vel conditionis hominibus commendamus rogantes quatenus illum respectu ortus sui honestissimi et totius vitae actae probitatis, nec non parentum ipsius piaae apud nos conversationis, eo honore, quo dignus est, prosequi ad aliora promovere omnem ei benevolentiam exhibere amiceque in mutuam societatem assumere dignentur. Pro nostra erga unumquemque Vestrum promptissimorum servitorum vicissitudine. In cujus rei evidentio rem fidem et majus robur, sigillum civitatis nostrae hisce litteris appendi curavimus. Datae Priborae, die 27. Aprilis Anno millesimo sexcentesimo quinto.

Producta et approbata in capitulo Olomucensi Anno 1608, die 20. Novembris.

M. Daniel Heylius,
ejusdem venerabilis capituli notarius, m. p.

legitimoque matrimonii vinculo coniugatis legationis Thuribulanatos esse, unaque cum parentibus suis e Molshemiensis. Molshemiensis laude vixisse semper, ita ut ne mica cula vel parentes, vel ipsi rei acti fuerint, capituli secretarius, m. p. illius ingenuae, atque optimae naturae ac fratrum suorum testi-

Opava, 4. října 1608.

officii nostri esse duximus opem praesidium auctoritatis fratribus suis nuntiatione fuerint, de hac testimonio tam natalium, optimas qua-

recipere, Id nos pend aut

reverende et clarissime domine, domine praedominacione gratiosissime, salutem et officii commendationem. Hodie mane absente domino decano admodum reverendae Vestrae accepi legique litteras; utrum nostros expediat sacellanos (quorum alter apud parochum Katzerensem, alter imperfecte curatus domi in occulto latitant) hic relinquendos vel alio mittendos? Ego de absentis domini fratris voluntate nil certi significandum praesumere possum; licet sciam dominum Priorem patrum Dominicanorum et quosdam alios fructuosissimam illorum, utpote diffamatorum, ablegationem semper iudicasse. Dominus parochus Katzerensis unicum saltem concionem hic fecit: qui postpositis Ecclesiae necessitatibus, huic suam operam ad meliorem usque provisionem impendere debuit. Atque ita sola Bohemica Patris Prioris concione, binis iam vicibus, nostri Oppavienses, nec scio, quam libenter contentati sunt. Sacrificia Missae PP Dominicani peragunt. In aliis vero Ecclesiae sacramentis administrandis dominus parochus Jaktarzensis per diligentem sese exhibet. Contra haec num aliquid aliqui machinentur? nihil certi conicere possum. Si quid eiusmodi acciderit et dominus frater meus (quem propediem expecto) abfuerit, faciam Dominationem Vestram admodum reverendam certiore. Hisce dominationem Vestram admodum reverendam valere cupio. Datae Opaviae 4. Octobri anno 1608.

4.

Opava, 8. října 1608.

M. Jan Sarkander oficiálovi Wackherovi: za nepřítomného svého bratra odeslal listy o jubileu faráři hulčinskému. Po-

*zprávu o kázáních v Opavě. Bratr Mikuláš již je v Brně
na cestě domů.*

Olomouci, konsist. arch. Sarcandrina. — Zeuñē: Admodum Reverendo
Illustrissimo Domino, Domino Joanni Jacobo Wackhero, illustrissimi
Domini, Domini Cardinalis cancellario, consiliario et officiali:
lesiae Olomucensis scholastico, eiusdemque et Wratislaviensi
Domino ac Patrono meo observandissimo Olomutii.

1 jubilei exemplaria parochis huius Ostraviensis
communicanda et publicanda omnia (quinque exceptis)
Oppaviensi domino decano Hulczinensi transmissa
sunt. Is haud dubie prudentem ipsorum dispensatorem aget. Sta-
tum Ecclesiae nostrae penultimis meis attigi, nec est, quod iam
scitu dignum referri possit: quos enim interea munia Ecclesiae
obire proxime scripsi, iidem officio suo prosequendo non de-
sunt. Solus dominus parochus Kaczzerensis in germanicis con-
cionibus faciendis exorbitat; eius defectum in tertia absentia
quidam ex Patribus Dominicanis praeterito die dominico sup-
plevit; suppleturus eundem, spero, ad adventum usque domini
fratris mei, quem iam Brunae versari intelligo. Hisce me Do-
minationi Vestrae admodum reverendae commendo et optime
eandem valere precor. Datum Oppaviae 8. Octobris anno 1608.

5.

Jaktař, v květnu 1609.

*Ondřej Flackius kardinálu Dietrichštejnovi: Jan Sarkander
dosud na faru jaktařskou nepřišel; proto prosí Flackius, aby
sám znovu na ni byl dosazen.*

Original v Olomouci, kons. arch. (sub „Jaktař“.) — Na rubu: NB. Parochia
Jaktariensis ao. 1609 collata Joanni Sarcandro. — Illustrissimo etc. — Andreas
Flaccius petit, ut relinquatur in sua Parochia Jaktariensi 1609. Maio.

Illustrissime ac reverendissime Princeps D. D. Clementis-
sime orationum mearum humillimam commendationem.

Quandoquidem Illustrissima ac Reverendissima Celsitudo
vestra parochiam Jaktarenssem honorabili viro Joanni Sarcan-
dero, in qua ego ultra novem annos parochum egi, contulit,
et ille ab eo tempore, quo ei destinata est, nec dum compa-
ruerit, inde colligere possum illum forte eandem minime op-
tare. Quare ad Illustrissimam ac Reverendissimam Cels. vestram
confugio, humillime orans atque obsecrans, ut mihi pauperi et
misero sacerdoti, qui iam tot annos ibi insumpsi hoc opus

Producta quoque pro assecutione possessionis Thuribulariae Sacerdotalis in cathedrali ecclesia Argentinensi. Molshemii, die 30. Mart. 1615.

F. Ronderschlott, capituli secretarius, m. p.

3.

Opava, 4. října 1608.

M. Jan Sarkander olomouckému oficiálovi: jménem nepřítomného bratra Mikuláše, děkana opavského, odpovídá na dotaz oficiálův ve příčině kaplanů opavských; vypisuje, kterak je postaráno o služby boží v Opavě.

Original ztracen. Otiskl Schwarz-Středovský, Rubinus Moraviae, Appendix 175, 176.

Admodum reverende et clarissime domine, domine praelate et patrone gratiosissime, salutem et officii commendationem.

Hodie mane absente domino decano admodum reverendae dominationis Vestrae accepi legique litteras; utrum nostros expediat sacellanos (quorum alter apud parochum Katzerensem, alter imperfecte curatus domi in occulto latitant) hic relinquendos vel alio mittendos? Ego de absentis domini fratris voluntate nil certi significandum praesumere possum; licet sciam dominum Priorem patrum Dominicanorum et quosdam alios fructuosissimam illorum, utpote diffamatorum, ablegationem semper iudicasse. Dominus parochus Katzerensis unicam saltem concionem hic fecit: qui postpositis Ecclesiae necessitatibus, huic suam operam ad meliorem usque provisionem impendere debuit. Atque ita sola Bohemica Patris Prioris concione, binis iam vicibus, nostri Oppavienses, nec scio, quam libenter contentati sunt. Sacrificia Missae PP Dominicani peragunt. In aliis vero Ecclesiae sacramentis administrandis dominus parochus Jaktarzensis perdiligentem sese exhibet. Contra haec num aliquid aliqui machinentur? nihil certi conicere possum. Si quid eiusmodi acciderit et dominus frater meus (quem propediem expecto) abfuerit, faciam Dominationem Vestram admodum reverendam certiore. Hisce dominationem Vestram admodum reverendam valere cupio. Datae Opaviae 4. Octobri anno 1608.

4.

Opava, 8. října 1608.

M. Jan Sarkander oficiálovi Wackherovi: za nepřítomného svého bratra odeslal listy o jubileu faráři hulčinskému. Po-

dává zprávu o kázáních v Opavě. Bratr Mikuláš již je v Brně na cestě domů.

Original v Olomouci, konsist. arch. Sarcandrina. — Zevně: Admodum Reverendo Nobili et Clarissimo Domino, Domino Joanni Jacobo Wackhero, illustrissimi Principis et Domini, Domini Cardinalis cancellario, consiliario et officiali: cathedralis ecclesiae Olomucensis scholastico, eiusdemque et Wratislaviensi canonico, Domino ac Patrono meo observandissimo Olomutii.

Concessi jubilei exemplaria parochis huius Ostraviensis districtus communicanda et publicanda omnia (quinque exceptis) absente Oppaviensi domino decano Hulczinensi transmissa sunt. Is haud dubie prudentem ipsorum dispensatorem aget. Statum Ecclesiae nostrae penultimis meis attigi, nec est, quod iam scitu dignum referri possit: quos enim interea munia Ecclesiae obire proxime scripsi, iidem officio suo proseguendo non desunt. Solus dominus parochus Kaczerezensis in germanicis concionibus faciendis exorbitat; eius defectum in tertia absentia quidam ex Patribus Dominicanis praeterito die dominico supplevit; suppleturus eundem, spero, ad adventum usque domini fratris mei, quem iam Brunae versari intelligo. Hisce me Dominationi Vestrae admodum reverendae commendo et optime eandem valere precor. Datum Oppaviae 8. Octobris anno 1608.

5.

Jaktař, v květnu 1609.

Ondřej Flackius kardinálu Dietrichštejnovi: Jan Sarkander dosud na faru jaktařskou nepřišel; proto prosí Flackius, aby sám znovu na ni byl dosazen.

Original v Olomouci, kons. arch. (sub „Jaktař“.) — Na rubu: NB. Parochia Jaktariensis ao. 1609 collata Joanni Sarcandro. — Illustrissimo etc. — Andreas Flaccius petit, ut relinquitur in sua Parochia Jaktariensi 1609. Maio.

Illustrissime ac reverendissime Princeps D. D. Clementissime orationum mearum humillimam commendationem.

Quandoquidem Illustrissima ac Reverendissima Celsitudo vestra parochiam Jaktarensem honorabili viro Joanni Sarcandro, in qua ego ultra novem annos parochum egi, contulit, et ille ab eo tempore, quo ei destinata est, nec dum compa-ruerit, inde colligere possum illum forte eandem minime optare. Quare ad Illustrissimam ac Reverendissimam Cels. vestram confugio, humillime orans atque obsecrans, ut mihi pauperi et misero sacerdoti, qui iam tot annos ibi insumpsi hoc opus

misericordiae praestare dignetur, ut pristino officio in eadem fungi possim.

Ego Illustrissimae ac Reverendissimae Celsitudini vestrae polliceor atque promitto me diligentem curam adhibiturum, ut ei officio me satis fiat. Dominus Deus Illustrissimam ac Reverendissimam Celsitudinem Vestram salvam ac incolumem ad annos plurimos conservet.

6.

Olomouc, 18. června 1609.

Kardinál Dietrichštejn Václavu Pergerovi, opavskému kaplanu: vyzývá ho, by pokojně i pečlivě spravoval svůj úřad, nevměšoval se do záležitosti Mikuláše Sarkandra a podal zprávu o stavu opavské církve; zatím nechť mu vypomáhá Jan Sarkander, ale nechť rovněž nevměšuje se do záležitosti svého bratra.

Koncept v Olomouci, kons. arch. (Sarcandrina). Otiskl R. Trampler, Archiv für österr. Geschichte, sv. 45. — V čele: Venceslao Pergero Sacellano Parochialis Ecclae Oppavien. Franciscus etc.

Honorabilis in Christo nobis dilecte. Cum Nicolaus Sarkander certas ob causas hic Olomucii arrestetur: tibi tenore praesentium serio praecipimus, quatenus illic pacifice et quam potes diligentissime officium sacellanatus administres, in causam dicti Sarcandri neque dictis neque factis ullo modo te immisceas, seduti virum probum et sacerdotem exemplarem decet,¹⁾ relictis procul omnibus, quae personam tuam non concernunt, secularibus negotiis, in hoc unice advigiles, ne ecclesia Oppaviensis aliquem in administratione divinorum officiorum aliisque spiritualibus defectum vel detrimentum patiat. Cujus quidem ecclesiae statum nobis per specialem hunc nuntium scripto explicabis, ut aliquem idoneum sacerdotem, qui te in laboribus sublevet, eo citius illuc mittere possimus.

Interim Joannis Sarcandri opera utaris, eidemque haec omnia, de quibus te monitum volumus, sancte una tecum observanda nostro nomine referto. Qui si in negotium fratris sui et novitates quocunque modo se immiscuerit, noverit se inde brevi amovendum fore. Non secus uterque factur. Datum in praeurbio Olomucensi, die 18. Junni 1609.

¹⁾ Těchto 7 slov připsáno na okraji konceptu.

7.

Kroměříž, 15. července 1609.

Kardinál Dietrichštejn olomoucké kapitole: Z rozumných důvodů přijal resignaci Jana Sarkandra na faru jaktařskou, uděluje ji vikáři olomouckému Kassoviadovi a žádá, by kapitola Kassoviadovi vikariát na stáří reservovala.

Koncept Kroměříž, arcib. archiv, Parochialia Card. Dietrichstein, Jaktař. Otiskl R. Trampler, Archiv für österr. Geschichte, sv. 45.

Fraternitates vestras minime latet, quanta cura et solitudine adnitamur, ut idonei et tam eruditionis, quam vitae probatae spectataeque sacerdotes in ducatum Oppaviesem mittantur, ne forte sanctae orthodoxae religionis vix summo cum labore atque periculis eo quasi postliminio reductae inchoata plantatio cultorum et ministrorum ecclesiasticorum penuria deficiat. Quocirca cum rationabilibus de causis Joannem Sarcandrum in parochia Jaktarensi relinquere nequaquam consultum videatur et ipse ab onere sibi imposito liberari ultro petierit, parochiam praefatam Nicolao Cassoviadi cathedralis ecclesiae nostrae vicario et concionatori conferimus, ipsumque per investituram consuetam desuper confirmamus: cupientes et fraternitates vestras insuper paterne requirentes, quatenus eidem vicariatus sui titulo reservato ipsum quo citius dimittant, ut ille, qui nunc, dum vires supersunt, laborare non renuit, aliquando confectus ad dictum beneficium velut ad baculum seconnectutis refugiendi habeat facultatem. Quod fraternitates vestras ad postulationem nostram quovis sublato praejudicio facturas sperantes, eisdem consuetum benevolentiae nostrae paternae affectum offerimus faustaue omnia precamur. Datum Cremisii in aedibus nostris episcopalibus, die 15. mensis Julii 1609.

8.

Kroměříž, 15. července 1609.

Kardinál Dietrichštejn Václavu Pergerovi, kaplanu opavskému: chválí jeho mužnost a slibuje peněžitou pomoc. Faru jaktařskou udělil Kassoviadovi, an Jan Sarkander prosil, aby ji byl zbaven.

Koncept Olomouc, konsist. arch. (Sarcandrina). Otiskl R. Trampler, Archiv für österr. Geschichte, sv. 45. V čele: Venc. Pergero Sacellano oppaviens. Franciscus.

H[onorabilis] in Ch[risto] n[obis] dilecte. Magnus tuus rebus in adversis animus, quem ex proximis literis te concepisse

intelleximus, sane nobis perplacet: dummodo perges fortiter nihilque moratus hominum terculamenta ea, quae Dei sunt, constanter agas et officiis ecclesiasticis rite peragendis diligenter, ut facis,¹⁾ adviliges. Si quid ad honestam vitae rationem necessari¹⁾ tibi seu aliis ministris Oppaviensis ecclesiae desit et utrum auxilio sacellani Bohemici indigeas, nobis quam primum significato; nequaquam nempe subministrandis huiusmodi temporalibus eisdem deerimus. Parochiam in Jaktarz, qua Johannes Sarcander liberari ultro petiit, Nicolao Cassoviadi contulimus, qui, ubi opus fuerit, te in nonnullis laboribus poterit sublevare, et una tecum ecclesiae dictae regimini intendere. De reliquo gratiam et benevolentiam nostram tibi reservamus. Datum Cremsirii 15. Julii 1609.

9.

Olomouc, 1. října 1609.

Jan Sarkander purkmistru a radě města Uničova: táže se, zdali mají od kardinála povolení, by stal se jejich farářem. Oficiál posílá Sarkandra ke kardinálovi, což však Sarkander učiniti nemůže.

Opis v Olomouci, kons. arch. (Sarcandrina.) Originál ztracen. Německý překlad v Uničově, měst. arch. — Otiskl M. Procházka, Život bl. Jana Sarkandra str. 855. Obálka originálu zachována v Uničově, měst. arch. s nápisem: Moudrým a opatrným páni purkmistru a radě města Uničova, pánům a přátelům mým zvláště milým k dodání.

Modlitbu svou vzkazují, moudří a opatrní páni, přátelé moji zvláště milí, zdraví i jiného mnoho dobrého přeji Opatrnosti Vašem od Pána Boha věrně a upřímně rád. Opatrnosti Vašich za to přátelsky prosím, že mně stěžně po tomto poslu (kterémuž prosím, že zaplatíte) znáti dáte, zdalyste dovolení při Jeho Vysoké Knížecí Milosti, abych farářem Vaším byl, obdrželi. Neb Vám mohu oznámiti, že pan oficiál zhola nic o tom nechce věděti, aniž mi, abych se k Vám vypravil, povolití chce, nýbrž k Jeho Vysoké Knížecí Milosti Panu Kardinálovi mne odsílá. Já pak toho učiniti nemohu, protože ne mně, ale Vám to činiti náleží, neb ne Vy ode mne, ale já od Vás v té věci jsem pohledáván byl a také tak na tom mezi námi společně zůstáno bylo. S tím milost Pána Boha s Vámi býti rač. Datum v městě Holomúci 1. octob. léta 1609.

¹⁾ Připsáno na okraji.

10.

Olomouc, prosinec 1609.

Zpráva biskupského oficiála Jana Jakuba Wackhera z Wackenfelsu o výsledku uncovského faráře Jana Sarkandra ve příčině jeho bratra Mikuláše.

Originál v Olomouci, kons. arch. (Sarcandrina.) — Kus nedatován, ale začátek svědčí, že psán na sklonku roku 1609.

Anno cedente 1609 ipsa die s. Stephani ex mandato Illustrissimi etc. Principis etc. Olomucio Unczioviam veni hora 12 meridiana. Ubi haec peregi: Primo Joannes Sarcander in pago Pigniovitz uno ab Uncziovio milliari eques mihi obviam factus, retulit se Olomucium, inde Viscoviam fratris Nicolai invisendi et Viennam auxilii impetrandi causa abiturus. Sed iussus Unczioviam redire, illico paruit, ibi omnibus Civitatis portis studiose clausis, dictus Joannes in domo primatoris Galli Magherae a me super hisce sequentibus examinatus est.

Ubi et quomodo hunc totum mensem et cum quibus consumpserit incipiendo a primo die usque ad quintum diem Decembris. Fuit Viscoviae cum fratre Paulo postquam uterque alter Praga alter Vienna redierat Viscoviam. Cum autem executionem contra fratrem Nicolaum decretam esse dilatam vidisset, Unczioviam abiit, quo venit 6ta 7. ibidem mansit, 8. sacro celebrato rediit Viscoviam, quo appulit 9. et tribus circiter horis substitit cum Jo: (?) locutus Viennam eodem die profectus est. 15. venit Viennam, inde ad monasterium s. Crucis et post Posovium profectus hos dies omnes usque ad 21. consumpsit procurando pro fratre Nicolao. Hac autem 21. Viscoviam rediit hora circiter 4. vespertina, ubi pernoctavit apud Stephanum civem Viscoviensem, qui fuerat olim campanator. Eodem vespere cum fratre Nicolao cenavit collocutus per 1¹/₂ horam illum consolando quod omnes ipsum iusserint bene sperare de causa fratris. Intererant Nicolaus Rhupsky, Sacellanus Viscoviensis et Stephanus modo dictus. Item Adamus quidam civis Viscoviensis, qui olim sub Nicolao Sarcandro fuit campanator; Jancula et arcis custos, qui prius ibi erant, ante coenam discesserunt, illi vero omnes cum altero fratre Paulo manserunt apud Nicolaum in coena: intervenit demum quidam juvenis imberbis huic ignotus, colloctionis caput fuit in consolando fratre. Hora autem circiter 8. noctis simul omnes abiere ad Stephanum civem tanquam hospitem, iu-

Závěr.

*P*říkladný život, plný strasti a neúporné práce, zasloužil Sarkandrovi jména čestného v dějinách církve boží, i kdyby nebyl korunou mučednickou dovršil své slávy. Lze právem o něm tvrditi, že jak svatě zemřel, tak svatě i žil. Mile dojmá v celém životě jeho pravá, upřímná zbožnost: neklamnou toho známkou jest jeho úcta bl. Panny, jakou ji již za dob studijních prokazoval, jsa členem Mariánské družiny všude tam, kde konal studia. A jako kněz znovu projevuje svou lásku k ni, ubíraje se na pouť do Častochova. Hluboká jeho zbožnost vnukla mu též onu myšlenku před příchodem lisovčiků do Holešova: Vše tone v úzkostech a strachu — Sarkander však vybízi ku přijetí sv. svátosti, útočiště bere k Bohu svátostnému a v pevné důvěře v Něho jde s Nim vstříc neznámým zástupům. A upravdě, kdyby veškerý jeho předchozí život nebyl tak proniknut hlubokou a upřímnou zbožností, nebyl by ani poslední měsíc jeho života na lůžku bolestném v žaláři tak příkladně zbožný, tak dojmavě trpělivý! Jeho modlitba kněžských hodinek i za největších bolesti jest jen důsledným projevem onoho ducha modlitby, jež si byl dříve osvojil v životě kněžském.

Vedle zbožnosti, jež zocelila povahu Sarkandrovu v mukách tak krutých, nemálo přispívala k síle jeho duše nabytá již otužilostí v utrpeních. Veškerým životem Janovým červenou nitkou vine se tělesné i duševní utrpení: Rozbouřené náboženské poměry v Opavě nedovolují mu ani ujmouti se duchovní správy v sousedním Jaktáři, a Jan ohrožován i na životě, pobývá u svého bratra v Opavě. Uvěznění bratra Mikuláše pak naplnilo duši jeho jistě též starostmi a hořem. A jak se vedlo jemu

samému v žaláři kroměřížském, o tom svědčí nejlépe jeho dopis Uničovským. V Charváttech přišly zase strasti duševní, když nastal mu rozpor s farníky pro otázky bohoslužebné. A jak trpěl asi duševně v Holešově, když bylo se mu tolikráte domáhati výživy, právem mu náležející, a když pozoroval, jak protestantská šlechta okolní pro jeho oprávněné požadavky ho nenávidí! Vpravdě, ni jediného světlého, radostného rysu nepozorujeme v jeho životě, jen stále trpěti jest mu údělem!

Hlubokou úctu vzbuzuje v nás Sarkandrova láska k duším a jeho vědomí odpovědnosti za svěřence. Osobní jeho zájmy ustupují zcela do pozadí, když žádá Uničovské z vězení, by se zaopatřili v duchovních věcech tak, aby v ničem neutrpěli škody. A ještě zřejměji projevuje toto vědomí odpovědnosti a svou nezištnost v krásném dopise z Rybníka Lobkovicovi: raději zřiká se fary a chce se státi zámeckým kaplanem, jen aby pro jeho osobu holešovští farníci neutrpěli na svých duších škody. —

Byl Jan Sarkander duchem velikým!

Kdo statečně trpí za své povinnosti, velký jest; větší ještě, kdo trpí nevinně. Jan trpěl, že věrný byl své víře a horlivý ve svých kněžských povinnostech, takže si přivodil nenávist nepřátel. A trpěl nevinně. Tělo jeho bylo u věku nejlepším zničeno; ale ten velký jeho duch žije i po staletích, žije jako stkvělý vzor, zvláště pro ty, kdo jsouce jak on strážci a vůdci duší, nuceni jsou mnohdy kráčet cestou trnitou. Tělesný život jeho nepřátelé podlomili; než duch jeho zůstal nezlomný pro příklad všem, kdož vedou zápasy za věc svatou. Jsa z největších a nejlepších jejich synů, zůstane vždy ozdobou a chloubou Moravy!

Závěr.

*P*říkladný život, plný strasti a neúporné práce, zasloužil Sarkandroví jména čestného v dějinách církve boží, i kdyby nebyl korunou mučednickou dovršil své slávy. Lze právem o něm tvrditi, že jak svatě zemřel, tak svatě i žil. Mile dojmá v celém životě jeho pravá, upřímná zbožnost: neklamnou toho známkou jest jeho úcta bl. Panny, jakou ji již za dob studijních prokazoval, jsa členem Mariánské družiny všude tam, kde konal studia. A jako kněz znovu projevuje svou lásku k ni, ubíraje se na pouť do Častochova. Hluboká jeho zbožnost vnukla mu též onu myšlenku před příchodem lisovčiků do Holešova: Vše tone v úzkostech a strachu — Sarkander však vybízi ku přijetí sv. svátosti, útočiště bere k Bohu svátostnému a v pevné důvěře v Něho jde s Ním vstříc neznámým zástupům. A upravdě, kdyby veškerý jeho předchozí život nebyl tak proniknut hlubokou a upřímnou zbožností, nebyl by ani poslední měsíc jeho života na lůžku bolestném v žaláři tak příkladně zbožný, tak dojmavě trpělivý! Jeho modlitba kněžských hodinek i za největších bolestí jest jen důsledným projevem onoho ducha modlitby, jež si byl dříve osvojil v životě kněžském.

Vedle zbožnosti, jež zocelila povahu Sarkandrovu v mukách tak krutých, nemálo přispívala k síle jeho duše nabytá již otužilostí v utrpeních. Veškerým životem Janovým červenou nitkou vine se tělesné i duševní utrpení: Rozbouřené náboženské poměry v Opavě nedovolují mu ani ujmouti se duchovní správy v sousedním Jaktáři, a Jan ohrožován i na životě, pobývá u svého bratra v Opavě. Uvěznění bratra Mikuláše pak naplnilo duši jeho jistě též starostmi a hořem. A jak se vedlo jemu

samému v žaláři kroměřížském, o tom svědčí nejlépe jeho dopis Uničovským. V Charváttech přišly zase strasti duševní, když nastal mu rozpor s farníky pro otázky bohoslužebné. A jak trpěl asi duševně v Holešově, když bylo se mu tolikrát domáhati výživy, právem mu náležející, a když pozoroval, jak protestantská šlechta okolní pro jeho oprávněné požadavky ho nenávidí! Vpravdě, ni jediného světlého, radostného rysu nepozorujeme v jeho životě, jen stále trpěti jest mu údělem!

Hlubokou úctu vzbuzuje v nás Sarkandrova láska k duším a jeho vědomí odpovědnosti za svěřence. Osobní jeho zájmy ustupují zcela do pozadí, když žádá Uničovské z vězení, by se zaopatřili v duchovních věcech tak, aby v ničem neutrpěli škody. A ještě zřejměji projevuje toto vědomí odpovědnosti a svou nezištnost v krásném dopise z Rybníka Lobkovicovi: raději zřiká se fary a chce se státi zámeckým kaplanem, jen aby pro jeho osobu holešovští farníci neutrpěli na svých duších škody. —

Byl Jan Sarkander duchem velikým!

Kdo statečně trpí za své povinnosti, velký jest; větší ještě, kdo trpí nevinně. Jan trpěl, že věrný byl své víře a horlivý ve svých kněžských povinnostech, takže si přivodil nenávisť nepřátel. A trpěl nevinně. Tělo jeho bylo u věku nejlepším zničeno; ale ten velký jeho duch žije i po staletích, žije jako stkvělý vzor, zvláště pro ty, kdo jsouce jak on strážci a vůdci duší, nuceni jsou mnohdy kráčet cestou trnitou. Tělesný život jeho nepřátelé podlomili; než duch jeho zůstal nezlomný pro příklad všem, kdož vedou zápasy za věc svatou. Jsa z největších a nejlepších jejich synů, zůstane vždy ozdobou a chloubou Moravy!